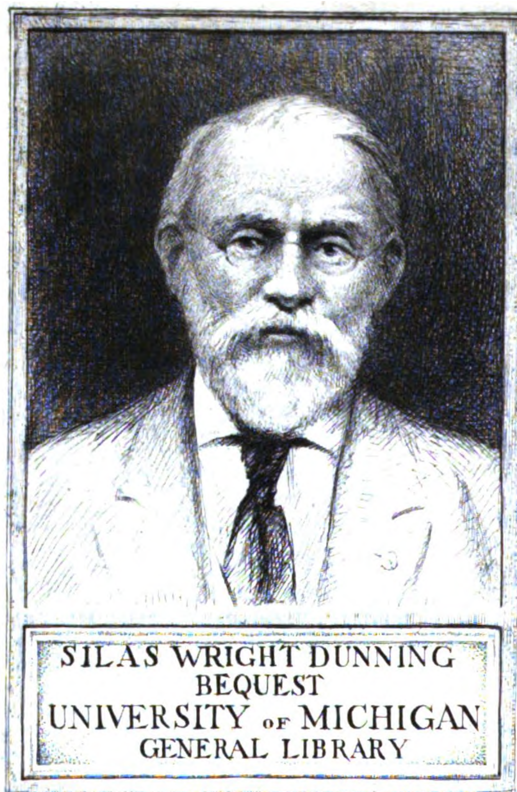

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

EUROPISCHE
MERCURIUS
Darde Stuk, Eerste Deel
Behelzende de Maanden January, February, en Maart Van het Jaar 1692.

Victorieuze Zeeslag der Engelschen en Hollanders tegens de Fransche Vloot.

J. Luiken

Nederlandsch gedenkboeke of

EUROPISCHE MERCURIUS,

Behelzende

Al het voornaamste 't geen, zo omtrent de zaaken van Staat als Oorlog, in alle de Koningryken en Landen van Europa, en ook zelfs in verscheidene Gewesten van d'andere Deelen der Wereld, is voorgevallen.

Op een onverwarde en klaare Historische manier beschreeven, en met alle de daar toe noodige Authentyke Stukken en Bewyzen voorzien.

Door E. V. *Philologo-Polit.*

DARDE STUK, EERSTE DEEL.

Begrypende de Maanden *January*, *February*, en *Maart*, van het Jaar 1692.

t'AMSTERDAM.

Gedrukt voor den Auteur; en zyn te bekomen by *Timotheus ten Hoorn*, Boekverkooper in de Nes, in 't Zinnebeeld, 1692.

EUROPISCHE MERCURIUS,

Behelzende

Al het voornaamste 't geen, zo omtrent de zaaken van Staat als Oorlog, in alle de Koningryken en Landen van Europa, en ook zelfs in verscheidene Gewesten van d'andere Deelen der Wereld, is voorgevallen.

DARDE STUK, EERSTE DEEL.

JANUARY.

1692.

Tegenwoordige staat van Europa.

E staat, daar Europa zich tegenwoordig in bevond, was een geweldige staat, die niet lang kon duuren, maar 'er na allen schyn een nieuwe gedaante aan zou geeven, en 'er dat zo noodzaakelijk tegenwicht, 't geen de verzekerdheid der Ryken en Landen, en de rust en het geluk der Volkeren stond te maaken, herstellen. Men heeft in de voorgaande Eeuw, en in het begin van deze, het Huis van Oostenryk met groote schreeden na d'Algemeene Monarchie zien stappen; en indien men het had laaten begaan, zou het'er eindelijk gekomen hebben. Maar eenige machtige Vorsten verbonden zich tegens het zelve, en kortten het zodanig de wieken, dat het naderhand geen andere gedachten heeft gehad als om zich te handhaaven.

Vervolgens kwam Vrankryk op de baan. Deze Kroon ver-

1692. January. noegde zich niet met van haar kant de uiterste poogingen tot de vernedering des Huizen van Oostenryk bygebracht te hebben; maar wilde ook zelfs zich op zyn ruïnen grondvesten. Zy ontwierp, even als het gemelde Huis, het dessein van zich de volkomene Meesteres van Europa te maaken; vond duizend gunstige gesteldheden om het te doen gelukken; verwaarloosde 'er geenige af; en stuuwde haar ontwerp met alle bedenkelijke wakkerheid, beleid, gaauwheid, en geluk voort. Monsr. de Malherbe, bekend door zyn Schriften, zei eertydts ter zaake van het dessein, 't geen men aan Spanjen toeschreef, van geheel Europa aan zich te willen onderwerpen: *Indien het waar is, dat Spanjen na d'Algemeene Monarchie staat, raad ik haar een opschorting van het eind der Wereld aan God te verzoeken.* De Kroon van Vrankryk behoefde zodanig een bede niet te doen. Zy liep met zulk een snelheid, dat ze het oogmerk, 't geen zy zich voorstelde, wel haast bereikt zou hebben, indien het machtig Verbond, tegens haar opgerecht, haar niet, 'k zal niet zeggen in het midden, maar byna op het eind van haar loop, gestut had. Den oorlog, dien men tegenwoordig tegens haar voerde, moest haar noodzaakelijk binnen haar oude paalen besluiten; en indien men ze eerder eindigde, 't geen niet te gelooven stond, zou men het kwaad wel afgewyderd, maar niet geneezen hebben: want, na alle schynbaarheden, moest men verwachten, dat de Fransche Monarchie de vrede, welke men met haar maakte, wel een tyd lang zou houden, om gelegentheid te hebben van adem te scheppen, en haar schatkisten te vullen; maar het staatzuchtig ontwerp van alle d'andere Mogendheden van Europa onder het jok te brengen geensins laaten vaaren, en het in tyd en plaats wel weder weeten op te vatten.

Den Oorlog had nu over de de drie jaaren geduurd; en waren onderwyl zo veel moeijelijke ongelegentheden ontstaan, dat men Vrankryk byna geen kwaad gedaan had, als met d'oneindige kosten, waar in men die Kroon had gewikkeld door de groote Krygsrustingen, welken zy genoodzaakt was geweest te doen. Zo men twee of drie Plaatsen aan den Ryn, in het begin des oorlogs door haar overweldigd, uitzonderde,

had

had men haar niets ontnomen van 't geen zy op haar Vyanden had veroverd. Men moest zelfs zeggen, dat zy een gedeelte van de Landen des Hertogs van Savoyen, Philipsburg en zyn dependentien, en Bergen met geheel Henegouwen, by haar andere Staaten had gevoegd. 1692. *January.*

Vier voornaame redenen kan men van dit alles te berde brengen. *d'Eerste*, dat de Kroon van Vrankryk, toen den Oorlog aanving, groote Legers op de been had, en, zo haast als zy zag dat men haar meende aan te tasten, gereed was om de hand aan 't werk te slaan. Zy voorkwam ook haar Vyanden, en zette haar zaaken dapper voort; terwyl de Geallieerden bezig waren met Krygsbenden te werven, en alle dingen tot den oorlog te bereiden. *De tweede*, dat de gemelde Kroon de gelegentheid had gehad, en zorg gedraagen om groote Magazynen op alle de Grenzen van haar Staaten te maaken; 't geen haar de middelen beschikte om zich veel vroeger als de Geallieerden te veld te begeeven, hunne Landen te verwoesten, swaare contributien van hunne Volkeren te vorderen, en, eer men 'er zich tegen kon stellen, gewichtige desseinen uit te voeren. Voegt hier by, dat Vrankryk een eenig Hoofd gehoorzaamende, haar raadpleegingen veel vaardiger zyn als de geenen der Geallieerden, die van verscheidene differente Hoofden afhangen, welke, behalven het algemeen interest, ook noch hun byzonder belang waar te neemen hebben. *De darde* reden is den Oorlog, dien de Keizer genoodzaakt was tegens den Turk te voeren, welke een gedeelte van zyn Troupen bezig hield, en door dit middel groote voordeelen aan de kant van Duitschland aan Vrankryk beschikte. Wanneer men denkt om den tyd, dien dezen Oorlog geduurd heeft; om de rampen, welke den zelven tot aan den Jaare 1683 verzeld hebben; en d'overmaatige kosten, daar de Keizer zich tot de herstelling zyner zaaken, welke byna wanhoopig stonden, toe genoodzaakt heeft gevonden: moet men, ver van verwonderd te weezen over de weinige progressen die zyn Wapenen aan de kant van den Ryn hebben gedaan, zich in tegendeel verwonderen, dat ze zich met zulk een wakkerheid hebben konnen stellen tegens d'onderneemingen der Franschen, als ze

tot

1692. Januarÿ. tot hier toe gedaan hebben: In der daad, men overdenkt gemeenlijk deze dingen niet genoeg; en men moet bekennen, dat, indien Vrankryk genoodzaakt was geweest een zo harden oorlog sedert de Nimweegsche Vrede te voeren, die Kroon zich tegenwoordig niet met alle de wakkerheid, welke zy nu wel laat blyken, zou verdeedigen. *Eindelijk*: de zaaken van Ierland, daar de Koning van Engeland voor alle dingen de vereischte hulpmiddelen toe moest bybrengen, hebben de gemelde Kroon niet weinig tot haar handhaaving geholpen: want, om van de kosten niet te spreeken, Ierland heeft sedert het vervolg van den oorlog byna alle de krachten van Engeland bezig gehouden. Zelfs heeft 'er de Koning van Groot Bretanje persoonlijk na toe moeten trekken: een van de hoofdoorzaaken der rampen van de Veldtocht des Jaars 1691. 't zy in Vlaanderen, of op de Zee, en van de verovering van Mons in het begin der volgende Campagne.

'k Zou by dit alles noch duizend byzondere redenen konnen voegen, welke, hoewel zo gewichtig niet, echter vry veel hebben toegebracht tot de voordeelige manier, op de welke Vrankryk zich tot hier toe heeft gehandhaafd. Zodanigen zyn, by voorbeeld, de dood der Hertogen van Lotharingen en Schomberg; het kwaad beleid des Graaven van Aspremont, die in Belgrado commandeerde, 't geen de zaaken van den Turk voor een tyd herstelde; de lafhertigheid van den Admiraal Torrington, die den Zeeslag deed verliezen; en verscheidene andere byzondere gevallen, welke zich byna ter zelve tyd toegedraagen, en altemaal tot het geluk van Vrankryk medegeholpen hebben, zonder dat men ze of voorzien, of voorkomen kon.

Ziet daar 't geen men van d'algemeene zaaken van Europa kan zeggen; welken aldus in 't gros overloopen hebbende, zullen wy nu een woord of twee in 't byzonder wegens de voornaamste Staaten van dit Gedeelte der Wereld ter nederstellen, en een aanvang met Spanjen gaan maaken.

Staat van Spanjen. 1. Deze Monarchie verdeedigde zich gestadig swak genoeg; en haar grootste macht bestond in het getal en de kracht haarer Geallieerden, en het belang 't geen zy in haar behoudenis hadden.

den. Het scheen echter, dat ze weder moed begon te scheppe; hebbende d'oorzaaken van haar verval ontdekt, en trachtende daar in te voorzien. De Koning van Spanjen had het voorgaande Jaar groote reformatien gedaan, en stond 'er wakkere sommen by uit te winnen; welke, gelijk de finantien de zenuwen van den oorlog zyn, tot het vervolgen van den zelven, en met geen kleine hoop van een goeden uitslag, aangewend zouden worden. Voegt hier by het verkiezen van den Keurvorst van Beyeren tot Gouverneur der Nederlanden, waar af wy op het eind van het laatste Deel des voorgaanden Jaars hebben gesproken, en 'er in 't gevolg ook noch gelegentheid toe zullen hebben. Ondertusschen had de Spaansche Monarchie, wel eer zo zeer gevreesd als nu in slechte achting, geduurende het Jaar 1691. merkelijke verliezen geleeden. De Franschen hadden haar in Catalonien de Vesting Urgel, en eenige andere kleine Plaatsen van minder gewicht, en in de Nederlanden Mons en geheel Henegouwen ontweldigd; mitsgaders twee considerabele Steden, Barcelona en Alikante, met hunne bomben verwoest.

1692. *January.*

2. Portugaal leefde in rust, en, profiteerende van den oorlog dien haar Gebuuren tegens malkander voerden, vermeerderde haar koophandel, en vervulde haar schatkisten. Men zocht deze Kroon wel in den tegenwoordigen oorlog te wikkelen; doch tot noch toe zonder gevolg. Vrankryk wilde haar doen begrypen, dat ze zich van geen gunstiger tyd kon bedienen om wraak te neemen wegens de rampen en onheilen, welken Spanjen haar eertydts had doen lyden, en dien Vorst het een of ander Land, 't geen zy geloofde dat men haar onrechtvaardiglijk onthield, t'ontweldigen. De Geallieerden, aan d'andere kant, trachtten haar te doen verstaan, dat Vrankryk niet minder en dacht om haar, als zo veel anderen, onder 't jok te brengen: dat die hoogmoedige Monarchie na de Kroon van Spanjen stond: dat, zo men haar niet buiten staat en stelde van 'er zich na de dood des tegenwoordigen Konings meester af te maaken, zy ze onmisselijk in haar geweld zou krygen; waar na het zichtbaar was, dat, treedende in alle de rechten der Koningen van Spanjen, zy niet en zou feilen de geenen, wel-

Van Portugaal.

ken deze Vorsten op Portugaal pretendeerden te hebben, te doen gelden. Doch alle deze redenen hadden de Portugeesche Majesteit tot noch toe niet konnen beweegen. Hy beeldde zich ongetwyfeld in, dat 'er niets zo goed en was als de vrede: dat den oorlog altyd een groot kwaad was: en dat men vyand van zyn rust moest weezen, zo men zich in een tegenwoordige ramp wilde werpen, om toekomende en onzekere rampen te vermyden.

1691. January.

3. Italien genoot tegenwoordig de rust niet, welke het geduurende den voorgaanden oorlog genooten had. De Republyk van Venetien was bezig tegens den Turk, hoewel men sedert twee jaaren eer defensive als offensive gegaan had: de Staat van Milanen was in oorlog met Vrankryk: en het Koningryk van Napels genoot geen volkomene vrede, dewyl het genoodzaakt was en Troupen en geld te beschikken. Den Hertog van Savoyen was van de diepsten in de party der Geallieerden gewikkeld, en van zyn Hertogdom ontbloot geworden, om dat men hem niet spoedig genoeg had konnen bystaan. Men had hem ook het Graafschap Nizza, en eenige Plaatsen aan geene zyde der Alpes, ontweldigd. Wel is waar, dat hy zich door de bystanden, welken hy had gekreegen, tegenwoordig in staat zag niet alleenlijk om zich te verdeedigen, maar ook zelfs om het verloorene weder te winnen. Den Hertog van Mantua had zyn Hoofdstad niet meer, om dat hy zich al te veel op de beloften van Vrankryk had vertrouwd. Het scheen ook, dat hy eindelijk in de party der Geallieerden was getreeden; zulks dat zyn fortuin nu die dezer Vorsten stond te volgen. De Republijk van Genua, de Hertogen van Toskane, Modena, en Parma, en verscheidene andere Italiaansche Vorsten, waren wel in den tegenwoordigen oorlog niet gewikkeld, maar gevoelden 'er echter de gevolgen af, door de contributien welken zy aan den Keizer, in de hoedanigheid van zyn Vassaalen of Leenmannen, gehouden waren op te brengen. De Paus zelve bevond zich niet volkomen in een staat van gerustheid en vrede: want, was hy niet gewikkeld in den oorlog die onder de Christene Vorsten wierd gevoerd, hy was 't in den geen dien men tegens den Turk voerde, en om dat hy

Van Italien.

Paus

Paus was, en om dat hy aan de Mogendheden, tegens d'Ongeloovigen verbonden, belooft had hen by te staan. Sedert een geruimen tyd hebben de Pausen zich niet opentlijk in de geschillen der Christene Vorsten gesteeken, 't zy dat ze niet oorlogsgezind en waren; of dat ze gezien hebben, dat de geenen hunner Voorzaaten, welke zulks hadden ondernomen, 'er altyd kwalijk by waren gevaaren; of dat zy de gelegentheid niet hebben gehad om ze op een voordeelige manier te voeren. De geen, die tegenwoordig den Roomschen Stoel bekleedde, scheen heel onzydig te weezen. Daar was geen apparentie dat hy anders, als in de hoedanigheid van Mediateur, in de geschillen der Christene Vorsten zou treeden. Zyn hoogen ouderdom belette hem alle de noodzaakelijke manhaftigheid en standvastigheid in zyn besluiten te hebben; en zyn aangeboorene goedheid was oorzaak, dat hy zich door de geenen, welke tot hem naderden, lichtelijk liet overreeden. 1692. January.

4. Van Vrankryk zullen wy maar een woord of twee zeggen, vermits wy 'er hier voor wydluftig genoeg af hebben gesproken. Deze Kroon had zich tot noch toe treffelijk op haar grenzee verdeedigd: maar de middelen, welken men aanwendde om de swaare kosten, die men gehouden was te doen, gaande te houden, gaven genoeg te kennen, dat het binnenst des Ryks niet weinig te lyden had. Men mocht het ontveinzen zo veel als men wilde: 't was onmogelijk, dat 'er de Volkeren niet afgryselijk door gedrukt en wierden. Ondertusschen moest het voor een zeer aanmerkelijke zaak gehouden worden, dat zy zich gantsch alleen tegens een oneindig getal van Vyanden handhaafde, zonder andere Bondgenooten te hebben als de Switsers, welker vriendschap zy duur genoeg moest koopen. Van Vrankryk.

5. De Switsers genooten een volle vréde; maar waren echter in groote bekommeringen. Omringd aan alle kanten van Vrankryk, zagen zy wel, dat hun vryheid gevaar liep. 't Was ook zeker, dat, ter zelve tyd als zy Troupen aan die Kroon beschikten, zy heimelijke geloften voor de voorspoed van de wapenen haarer Vyanden deeden. 't Was een onwedersprekkelijke waarheid: want de Cantons konden zich op geen andere manier hier in draagen. De voorspoed van Vrankryk moest hen Van Switserland.

argwaan baaren, en hunne bekommeringen verswaaren.

1692. January.

van Engeland.

6. Engeland begon de vruchten van de gelukkige revolutien, welke aldaar waren voorgevallen, te plukken. Ierland was t'ondergebracht, en Schotland in rust, uitgezondert alleenlijk eenige hoeken van het Noorden, bewoond door Volkeren welke niet en weeten wat het is in rust te leeven, en echter begonden te bemerken, dat het veiligst voor hen was zich t'onderwerpen. 't Parlement van Engeland had al zyn autoriteit weder aangenomen, en de Volkeren alle hunne Privilegien wedergekreegen. De geenen, welke in het eerst het gezag van den Koning William en de Koningin Maria niet en hadden willen erkennen, schikten zich tot hun plicht, bekoord door de zachtheid der Regeering, of overtuigd dat een langer ongehoorzaamheid niet als zeer kwaade gevolgen zou konnen hebben: en zo'er noch eenigen waren, welke zich verhardnekkigden om de tegenwoordig regeerende Majesteiten niet te willen erkennen, zy waren in zo kleinen getal, en hadden zo weinig macht en gezag, dat men ze niet behoefde te vreezen. 't Is waar, dat d'Engelschen zich genoodzaakt zagen den oorlog te vervolgen, om zich een geduurzaame vrede, en die voortaan nergens door gestoord mocht worden, te bezorgen. 't Was hier toe niet genoeg, dat zy den Vyand uit hunne Eilanden hadden verdreeven. Zy moesten zyn macht onder de voet smyten, en hem in de noodzaakelijkheid stellen van niet meer te denken als om zich te handhaaven. Maar 't is een groot geluk, als men den oorlog moet voeren, dat men ze ver van zyn bodem voert, en dat ze maar geld en Troupen kost.

van Holland.

7. Van Holland zullen wy niet meer zeggen, als dat, indien den oorlog, daar de Vereenigde Provincien zich ingewikkeld vonden, hen groote sommen kwam te kosten, de Koophandel, die echter zyn gang ging, hoewel met minder wakkerheid als in een tyd van vrede, de zelven voor een groot gedeelte goed kon maaken.

van Duitschland.

8. Duitschland was gantsch en al in den tegenwoordigen oorlog gewikkeld. De verscheidene Leden, daar dit groot Lighaam uit bestaat, hadden 'er byna altemaal hier of daar om deel in, d'eenen meerder, d'anderen minder, volgens hunne

ver-

verscheidene belangen. Maar de voornaamste Acteurs waren de Keizer, de Keurvorsten van Beyeren, Saxen en Brandenburg, en de Prins van Hessen-Cassel. Keur-Palts en de Geestelijke Keurvorsten hadden 'er minder in de hoedanigheid van doenders als lyders deel in; zynde hunne Landen door de Franschen of veroverd of verwoest. De Prins van Luik met zyn klein Land handhaafde zich met een verwonderlijke moed en onversaagdheid. Hy wilde den swaaren last van den oorlog liever draagen, als volkomentlijk van de willen des Konings van Vrankryk afhangen. De bomben van dien Vorst hadden de huizen van zyn Hoofdstad wel geruineerd, maar zyn couragie daarom niet ter nedergeworpen. De Bisschop van Munster, die het in 't eerst met de Geallieerden zo wel scheen te meenen, had het in de laatste Veldtocht zodanig niet getoond, zonder dat men 'er de redenen af wil doorgronden: maar daar wierd hoop gegeeven, dat zyn Troupen zich d'aanstaande Campagne by die der andere Geallieerde Vorsten zouden voegen. 1692. January.

9. De Vorsten van het Huis van Lunenburg hadden Krygsbenden aan verscheidenen der Geallieerden geleverd; maar 'er echter een genoegsaam getal af in hunne Staaten gehouden om zich van hunne Gebuuren te doen vreezen, en door diverse Mogendheden te doen aanzoeken; en zich ook tot noch toe niet zo opentlijk voor eenige Party verklaard, dat ze niet begreepen zouden konnen worden onder het getal der Mediateurs van de vrede, indien men 'er voorslagen af kwam te doen. Van het Huis van Lunenburg.

10. De twee Noorder Kroonen hadden zo veel gedaan, dat ze de vryheid van hun Koophandel hadden behouden. Denemarken had eenige Krygsbenden aan den Koning van Engeland geleend, die niet weinig tot de reductie van Ierland hadden geholpen, en onder de zelve Vaandels in Vlaanderen stonden te dienen, na met recruten van de zelve Natie, welke van daar zouden overkomen, gecompleteerd te weezen. Zyn Deensche Majesteit had niet geoordeeld, dat hy wegens de Landen, welken hy in Duitschland bezit, zyn contingent aan den Keizer behoefde te beschikken; vermits men noch eenige achterstallen van den voorgaanden oorlog aan hem schuldig Van Denemarken en Sweden.

was, daar men op af mocht korten 't geen hy anders zou hebben moeten uitschieten. Sweden had de Troupen, daar deze Kroon wegens de Hertogdommen van Bremen en Verden, mitsgaders haar gedeelte van Pomeren, en eenige andere Leenen, welken zy in Duitschland bezit, toe verbonden was, stiptelijk geleverd; doch niets meer gedaan, zo men aan een kant zet het leenen van eenige Regimenten aan de Staaten van Holland. Waar uit men dan kan zien, dat de Noordsche Mogendheden zich tot noch toe nergens in hadden gesteeken, 't geen hen, als men eens een vrede wilde maaken, de hoedanigheid van Mediateurs zou konnen beneemen. En daar was groote schyn, dat ze zich in 't toekomende zouden draagen, gelijk ze voorheen hadden gedaan; en dat, wanneer men de swaarden in de schee zag steeken, de bemiddeling van deze twee Vorsten de vrede te weeg gebracht zou hebben.

1692. January.

van Polen.

11. Polen vervolgde den oorlog tegens den Turk, doch zonder veel te voorderen. De laatste Veldtocht was gelukkiger geweest, als de voorgaanden. Men had den Vyanden eenige Plaatsen op de Grenzen van Zevenbergen ontweldigd: maar hier kon noch geen uitslot uit te gemoet gezien worden. De Koning van Polen had de Kroon noch aan den Prins, zyn Zoon, niet verzekerd; en het stond te vermoeden, dat hy al zo zeer bezig was met dit dessein, als met dat van den Ongeloovigen den oorlog aan te doen.

van Muskovien.

12. De Muskoviters hadden zich sedert eenige jaaren by de Geallieerden gevoegd, zonder den Turken veel kwaadts gedaan te hebben. Het scheen, dat zy zich van den Keizer en Polen wantrouwden; even gelijk dezen het zelve gevoelen van hen hadden. Deze wederzydsche wantrouwigheden waren d'oorzaak, dat men uit het Verbond, 't geen men met hen had opgerecht, niet alle de vruchten trok, welken men 'er af verhoopt had. Wy hebben in het (a) laatste Deel des voorgaanden Jaars gezegt, dat ze heimelijk vrede met de Porte hadden gemaakt. Zy verdeedigden 'er zich stout en sterk af: doch, 't mocht 'er mee weezen zo het wilde, daar wierd altoos van die kant niet veel uitgerecht. De twee Kzaaren verstonden malkander niet al te wel; en de Turken kweekten deze verdeeld-

(a) *Zie pag.* 134. 166. *en* 174.

deeldheden heimelijk voort, en deeden 'er hun voordeel by. 1692. Januarÿ.

13. 't Ottomannische Keizerryk, om Europa geheel en al te overloopen, zal de laatste plaats bekleeden, hoewel van de diepsten sedert ettelijke jaaren in een bloedigen oorlog gewikkeld. Deze wel eer zo ontsagchelijke Monarchie had sedert den Jaare 1683. groote verliezen geleeden. Zy bezat nu niets meer in Morea: een goed gedeelte van Dalmatien erkende haar macht niet langer: Hongaryen was op twee of drie Plaatsen na gantsch en al Christensch geworden: en Slavonien zuchtte niet meer onder haar boeijens. 't Is waar, in den Jaare 1690. scheen dit Keizerryk het hoofd weder op te willen beuren. De Turksche Legers deeden een glorieuze Veldtocht: maar het was slechts een bliksemstraal, die het volgende Jaar verdween. Een bloedige Veldslag stelde het buiten staat van iets t'onderneemen, en verswakte het zo geweldig, dat het moeite genoeg had om wederstand te bieden.

van Turkyen.

Ondertusschen mag men bekennen, dat d'Ottomannische Monarchie groote toevluchten moet hebben; dewyl ze, na zo veel verliezen, zich noch weet te handhaaven. Sedert het begin van den Oorlog heeft zy twee maalen van Meester, en vyf of zes maalen van Eersten Minister, veranderd; 't geen gevoegd zynde by de wakkerheid, waar mede zy aangetast is geweest, haar t'eenemaal scheen te moeten vernietigen: maar de groote Ryken gaan zo haast niet te grond, en weeten gemeenlijk middelen uit te vinden, bekwaam is het niet om hun ondergang t'eenemaal te vermyden, ten minsten om ze voor een tyd lang te vertraagen.

Ziet daar een schets van den tegenwoordigen staat van Europa, waar af wy nu de geduurzaamheid of veranderingen aan den Leezer zullen gaan mededeelen.

ITALIEN.

Staat der geschillen tusschen het Roomsche en Fransche Hof.

HET werk van de Bullen der Bisschoppen van Vrankryk stond in zodanigen staat, als wy in de verhandeling der zaaken van de Maand December des voorgaanden Jaars gezegt hebben. Men had den Heiligen Vader zo wel vertoond, dat deze zaak niet afgedaan kon worden, of men moest ook ter zelve tyd die der Regalien afdoen: men had hem zo wel doen zien, dat

1692. January. dat het onderscheid van het Geestelijke en Wereldlijke, daar men hem mee verblind had, niet anders en was als een brabbeling welke niets betekende, en dat het Verbond der Protestantsche met de Katholijke Vorsten, 't geen men hem met d'allerswartste koleuren had afgeschilderd, en waar door hy als bewoogen was geworden om aan den Allerchristelijksten Koning toe te staan 't geen hy verzocht, een zo afgryselijke zaak niet en was, als men hem had willen wysmaaken, dat hy het besluit nam van na geenige vergelijking met Vrankryk te luisteren, indien men niet alle de geschillen en beslechtte. Na dit besluit had men goed hem te verzoeken, doch te willen voltrekken 't geen hy had doen hoopen dat hy zou toestaan: hy antwoordde rond uit, dat hy 'er geen twee maalen over bezig wilde weezen; en dat, indien hy zich met zyn Allerchristelijkste Majesteit vergeleek, hy 'er zich zo wel mee wilde vergelijken, dat hy naderhand niets meer met de Fransche Kerk te beslechten zou hebben. De geenen, welken deze vergelijking tegen de borst had gestooten, verheugden zich over de standhaftigheid, die de Heilige Vader liet blyken. Zy lachten in de vuist wegens dat hy de ooren sloot voor de vleijende stem van den Toveraar: aldus sprak men te Romen. Maar hun blydschap duurde niet lang. De Paus bleef maar weinige dagen by zyn stuk: hy besweek onder d'aanvechting: en hebbende eindelijk geluisterd na nieuwe propositien, welken de Ministers van Vrankryk aan hem deeden, scheenen ze hem zo voordeelig, dat hy als van verre eenige hoop van vergelijking liet zien. De Franschen, die zich zo wel van een gesteldheid weeten te bedienen, als ze maar eenigsins gunstig is, sliepen in deze gelegentheid niet. Zy persten de zaak met behendigheid aan, en bestierden ze zo wel, dat ze in een heimelijk Consistorie, wanneer men 'er 't minst op verdacht was, op 't tapyt wierd gebracht. Men vermoedde terstond, dat de Paus in het net was geraakt, en dat men zyn yver verstrikt had, dewyl de Kardinaal de Fourbin aanstonds na deze heimelijke Vergadering een Courier na Vrankryk afvaardigde, en dat de Franschen zich sedert dien tyd zekere woorden lieten ontvallen, welke te kennen gaven, dat ze te vrede waren. Niettemin

min twyfelde men noch al eenige dagen: maar eindelijk 1692. 1 January.
vernam men, dat het maar al te waar was, dat men hem den geest had betoverd: dat hy twee ontwerpen van brieven had gemaakt, welke door de Bisschoppen aan den Heiligen Stoel geschreeven moesten worden: dat deze ontwerpen na het Fransche Hof waren gezonden: dat het Hof geantwoord had, dat men ze aanstondts zou examineeren: en dat, tot teken dat het zyn Heiligheid geenige moeijelijkheid meer meende aan te doen, het de verkiezing van den Heer Cavaglierini tot Extraordinaris Nuncius in Vrankryk goedkeurde. Sedert dat oogenblik betuigde de Paus een groote geneigdheid te hebben om den Allerchristelijksten Koning te wille te zyn. Over wat boeg men het ook wendde, hy deed de praat altyd vallen op het werk der Bullen, en sprak niet als van eenigheid en eendracht. Hy zei, dat hy Jesus Christus moest navolgen, die de Vorst der Vrede genoemd word, dewyl hy zyn Stedehouder op de aarde was: en op dien voet luisterde hy niet als na de geenen, welken de Franschen door rechtsche en slinksche wegen deeden handelen, lieden daar hy zich niet af wantrouwde, en die hem deze tedere en vreedsaame gevoelens (welke wel in der daad de karakter van een Opperpriester zyn, maar die ook, als ze wat te ver getrokken worden, rampzalig en doodelijk konnen weezen) inboezemden. Ondertusschen was de Kardinaal de Fourbin, die zyn slag niet en wilde missen, gestadig by zyn Heiligheid en den Kardinaal Albani, op wien de voornaamste zorg van deze zaak berustte. De Kardinaal d'Estrées wendde 'er ook van zyn zyde een ongeloofelijke naarstigheid toe aan. Van een andere kant zeiden de geenen, welke hun rekening niet en vonden by deze onvolmaakte vergelijking, rond uit, dat de Heilige Vader zyn interessen geensins en verstond; en dat Vrankryk, zo haast als het verkreegen had 't geen het verzocht, de gek met hem zou scheeren. Hoe zeer de Paus dan ook voorkomen mocht weezen in faveur der geenen, die hem van vrede spraken, viel hy echter op zekere oogenblikken aan een gantsch andere kant over. Daar verliepen meer als vier dagen, dat de laatste, die hem sprak, hem van wit tot swart deed veranderen. De Ministers van Vrank-

1692. January. ryk, ziende zyn Heiligheid in een zo weifelenden staat, waren niet weinig bekommerd. Zy stelden alles in 't werk om zyn geest te vestigen, en beeldden zich in het eindelijk gedaan te hebben; weshalven zy dan, om geen tyd te verliezen, een Conferentie hielden met de Kardinaalen Albani en Panciatici, en eenige andere Ministers, zonder het antwoord van het Hof te verwachten. Maar ver van dat de vergelijking voorwaarts ging, verwarden de zaaken zich zo geweldig, dat men wederzyds zeer kwalijk voldaan van malkander scheidde. De Franschen sloegen vervolgens verscheidene middelen voor: maar de Pauselijke Ministers de zelven niet gevoegelijk vindende, wierd het werk voor t'eenemaal afgebroken gehouden. De Kardinaal de Fourbin was dan in d'uiterste verbaasdheid en hertzeer, ziende alle zyn schikkingen over hoop gesmeeten; en trachtende de zaak te herstellen op den voet daar ze toe gebracht was geweest, verzinde hy duizend middelen, welke, na geëxamineerd te zyn, hem, aangezien d'onstandvastigheid van den Heiligen Vader, altemaal onmogelijk dochten. Maar toen hy niet meer en wist, in wat vat hy het zou gieten, kreeg hy een Courier met eenige heimelijke orders, en een Brief van den Koning voor zyn Heiligheid, uit Vrankryk. Straks vervoegde hy zich by den Kardinaal Spada, die ze des anderendaags, den laatsten December, aan den Paus ter hand stelde. De goede Vader las ze met groot genoegen. Zy behelsde onder anderen „Dat alle de geenen, daar hy Bullen voor verzocht, „noch de Vergadering der Geestelijkheid van den Jaare 1682. „waar over de Paus reden pretendeerde te hebben om te klaagen, bygewoond, noch de Propositien, welke daar in besloten waren, getekend hebbende, zy niet vermengd behoorden te worden met de geenen, welke het een of 't ander „hebbende gedaan, beschuldigd wierden wegens de behoorlijke eerbiedigheid niet aan den Heiligen Stoel te hebben bewezen; en dat by gevolg, als men aan dezen de Bullen „weigerde, het niet billijk en was, dat men ze ook aan d'anderen weigeren zou: Dat belangende de geenen, welke „de Vergadering hadden bygewoond, of 'er de Propositien „afgetekend, het zyn zaak niet en was; dat hy hen verlof gaf

„om

„ om te herroepen, indien zy het in conscientie konden doen:
„ Dat hy niet en belette, dat zy hunne gevoelens, en d'ordres 1692. January.
„ welken zy van het Roomsche Hof zouden ontfangen, volg-
„ den; en dat hy 'er aan hen op dien voet over zou schryven,
„ enz. De Kardinaal de Fourbin liet hier op aanstondts audientie by den Paus verzoeken, en drong zeer hard op alle de redenen, welke in den Brief van den Koning, zyn Meester, begreepen waren. De Heilige Vader wierd 'er door bewoogen. Hy gaf dan goede hoop aan den Kardinaal; doch zei hem echter, dat hy 'er eerst met eenigen van zyn Ministers over wilde spreeken. Mogelijk dat zy hem rieden een eind van het werk te maaken: want des anderendaags, den eersten dag des Jaars, wierd in een Congregatie, bestaande uit twaalf Kardinaalen, besloten, dat men in het eerste Consistorie een gedeelte der vacante Kerken van Vrankryk zou voorstellen, doch alleenlijk voor zodanige Bisschoppen, welke de Vergadering der Geestelijkheid van den Jaare 1682. niet en hadden bygewoond, noch de Decisien, in de zelve tegens het Gezag van den Heiligen Stoel gemaakt, getekend. Daar wierden een-en-dartig van de gemelde Kerken genoemd; en men liet d'anderen in den voorigen staat. De Fransche Ministers waren 'er mee te vrede; en men meende nu een eind van de zaak te zien. Ondertusschen, toen men 'er het besluit over zou neemen, reezen 'er zo groote swaarigheden wegens het werk der Regalien, 't geen men niet t'eenemaal achter wege wilde laaten, mitsgaders ten opzichte van zekere clausulen, welken men by het Formulier van den Eed, dien de Bisschoppen gemeenlijk doen, wilde voegen, dat men op het punt stond van op nieuws weder alles over hoop te smyten; en de Kardinaal de Fourbin was 'er niet weinig voor bekommerd. Hy verzocht derhalven den 3den. weder gehoor by zyn Heiligheid; gebruikte zo veel listigheden; bracht zulke schynbaare redenen te berde; en stelde zo veele middelen voor om de swaarigheden, in de Congregatie verhandeld, te boven te komen, dat hy den goeden Vader eindelijk overreedde, en verwierf, dat veertien Bisschoppen hunne Bullen zouden krygen, en de zaak passeeren zonder dat men iets in het Formulier van den gewoonlijken

1692. *January.*

Eed veranderde. 's Anderendaags wierd een Courier na het Fransche Hof afgevaardigd, om den Koning te verstendigen wegens het gevolg van de handelingen zyner Ministers. Des Zondags avondts, zynde de 6den. der Maand, raadslaagden de Kardinaalen Casanata, Panciatici, en Albani zeer lang met den Paus, om te besluiten op wat manier men de vacante Kerken, welken men voorgenomen had te proponeeren, in het Consistorie zou voorstellen; en men kwam over een, dat zyn Heiligheid een solemneele protestatie zou doen noopende het werk der Regalien, en d'andere Rechten van den Heiligen Stoel, bevestigende alles 't geen Innocentius de XI. en Alexander de VIII. zyn Voorzaaten, hier over hadden gedaan: dat hy wel uitdrukkelijk aan de nieuwe Bisschoppen zou beveelen, niet te dulden, dat men de vier Proposisien van de Vergadering der Geestelijkheid van Vrankryk, gehouden in den Jaare 1682. op eenigerley wys in hunne Bisdommen leerde: en dat men 'er deze clausule zou byvoegen, *dat zyn Heiligheid zeer wel verzekerd was, dat deze voorwaarden den Allerchristelijksten Koning heel aangenaam zouden weezen, en 'er die Vorst hem zyn erkentenis over zou betuigen.* De zaak wierd ook noch de twee volgende dagen door de zelve Prelaaten geëxamineerd, en, het genomen besluit bevestigd zynde, op den 9den. Consistorie gehouden. Zo haast als de Kardinaalen zich nedergezet hadden, begon de Heilige Vader een zeer schoon en krachtig Vertoog, (opgesteld, zei men, door den Kardinaal Albani, met de hulp van den Kardinaal Casanata) en, na de gemelde protestatien gedaan te hebben, verklaarde dat hy aan de Prelaaten, welken men ging (a) præconiseeren, de Bullen gaf, om dat zy noch de Vergadering van den Jaare 1682. bygewoond, noch bewilligd hadden in 't geen aldaar gedaan was; beveelende hen de Regalien (volgens de Declaratien van de Pausen Innocentius den XI. en Alexander den VIII. zyn Voorzaaten, en de Canons van het Concilie van Lion) in geenerley maniere goed te keuren, en in alle de gelegentheden hunne toevlucht tot den Heiligen Stoel te neemen. Hy eindigde met te zeggen, dat hy verhoopte, dat d'Allerchristelijkste Koning met dit besluit vernoegd zou weezen, en alles, 't geen in zyn

(a) dit woord word gezegt van den Paus en de Kardinaalen, welke in een vol Consistorie raport doen, dat de geen, dien de Koning van Vrankryk tot een Beneficie.

Ryk

Ryk tegens den Heiligen Stoel gepasseerd was, doen vernietigen, volgens de beloften welken hy daar over had gedaan. De Kardinaal d'Estrées antwoordde voor den Koning van Vrankryk met een ander Vertoog. Hy bedankte den Heiligen Vader wegens het vertrouwen, 't geen hy op de beloften van zyn Allerchristelijkste Majesteit stelde, en verklaarde hem, dat die Vorst, noopende de Regalien, niets en begeerde, als op den voet van St. Louis, zyn Voorzaat; met byvoeging, belangende de Prelaaten der Vergadering van den Jaare 1682. dat zy zulk een hertzeer hadden betoond wegens den Heiligen Stoel mishaagd te hebben, en zo veele onderdaanigheden beweezen, welken zy by alle gelegentheden gereed waren te vernieuwen, dat de Koning reden had om van des Pausen goedheid te verhoopen, dat hy hen hun misslag zou vergeeven, en Bullen vergunnen aan de geenen, die ze van nooden hadden. Vervolgens præconiseerde de gemelde Kardinaal *Hardouin Fortin de la Hoguette*, Bisschop van Poitiers, tot het Aertsbisdom van Sens, den Abt van Sillery tot het Bisdom van Soissons, *Esprit Flechier* tot het Bisdom van Nimes, en *Charles Gaspard de Vintimille* tot het Bisdom van Marseille: en zouden ook zelfs, meent men, alle d'andere Bisschoppen, aan de welken men had besloten de Bullen te vergunnen, gepræconiseerd zyn geworden, indien eenige præliminaria, in diergelijke gevallen vereischt, waren geregeld, of liever indien hun geld gereed was geweest. Maar de vier genoemde Prelaaten vonden zich maar in staat om de genade van den Heiligen Vader aan te neemen; vermits zy over meer als achtien maanden ten dien einde over de 50000 écus in de Datary hadden doen consigneeren. Doch 't ware zo 't wilde, 't werk der andere Bisschoppen, die hunne Bullen noch niet gekreegen hadden, wierd uitgesteld tot aan een ander Consistorie; waar af wy in de volgende Maand zullen spreeken, en ondertusschen het Vertoog, daar wy hier voor gewag af gemaakt, doch 't geen wy, om den draad van ons verhaal niet af te breeken, niet wel ter behoorlijke plaatse hebben konnen inlassen, alhier laaten volgen.

1692. January.

heeft genoemd, de verrischte hoedanigheden heeft om het te bekleeden.

Præconisatie van vier Fransche Bisschoppen.

1692. Januar. *Oratio habita à SS. D. N. P. Innocentio XII. in Consistorio sub die 9 Januarii 1692. ante Praeconisationem quatuor Galliae Ecclesiarum.*

Venerabiles Fratres,

Jam diu est quod plurimas florentissimi Regni Ecclesias Pastoribus viduatas cordis affectu miseramur. Ex quo verò Divinae bonitati placuit ad praeexcelsum Apostolici muneris culmen, & ad sollicitudinem omnium Ecclesiarum, humilitatem nostram vocare, deplorabili sanè tot Animarum periculo consulere dies noctesque assiduè cogitavimus. Tandem cùm pro gravissimâ rerum ac temporum difficultate non alia aequior hactenus occurrerit ratio huic necessitati prospiciendi, de complurium Fraternitatum Vestrarum consilio in eam sententiam ivimus, ut ex eorum numero, quos nobis Charissimus in Christo Filius noster Ludovicus, Francorum Rex Christianissimus, nominavit, illos duntaxat, qui satis notis Cleri Gallicani Comitiis, anno 1682. habitis, non interfuere, nec inibi gestis, meritò ab hâc Sanctâ Sede reprobatis, nullatenus assensere, quosque non modò ab eadem labe immunes, sed & alioquin idoneos legitimis documentis fore constiterit, ad Ecclesiae regimen admitteremus.

At verò, quoniam eorum aliqui iis Ecclesiis praeficiendi erunt, quibus ipsius Regaliae onus non ita pridem invectum fuit: ne ulla unquam ex hâc nostrâ Nominatorum admissione suspicio oriri possit probata à nobis seu dissimulatae saltem ejusdem Regaliae servitutis, iis omnibus, qui praefatis Ecclesiis, quae ejusmodi oneri obnoxiae verè non sunt, praeficientur, pro commissi nobis Pastoralis officii debito, nostrâ non minus quàm ipsorum conscientiae consulentes, seriò injungimus ut memores Sanctionis Oecumenici Concilii Lugdunensis, poenarumque ab eo inflictarum, ipsi Regaliae nullatenus consentiant, sed ab iis omnibus abstineant, unde illius usus admissus quoquomodo videri posset, donec plenius gravissimâ hâc de re judicium ad Apostolicam Sedem suo jure pertinens, & legitimâ insuper nonnullorum appellatione delatum, quod nobis integrum reservamus, suo tempore, si opus fuerit, perferatur.

Caeterùm de eximiâ ejusdem Regis Christianissimi pietate filialique in hanc Sedem observantiâ planè confidimus, ipsum omninò facturum ut, quemadmodum pluries sperare nos fecit, Regium Edictum, quo in praedictis Comitiis edita de potestate Ecclesiasticâ Declaratio firmatur,

viri-

viribus & effectu vacuum reipsa ab omnibus habeatur, nostraque erga Majestatem suam Paterna charitati, quinimò & ipsius causa justitia daturum, ut nihil nobis imposterum & quoad universum Regalia negotium desiderandum supersit; quâ de re ipsum hortari, admonere, utque in Domino obsecrare non desistemus. 1692. January.

Quæ omnia, vobis inprimis, Venerabiles Fratres, innotescere dignum duximus, qui tanto Religionis ardore ac pietatis merito humilitati nostræ in Universalis Ecclesiæ Regimine assistitis; ut vel inde agnoscatis nihil nos ab Ecclesiasticæ libertatis, atque hujus Sanctæ Sedis Autoritatis tuendæ proposito deflectere, sed Romanorum Pontificum, Prædecessorum nostrorum, ac præcipuè fœlicis recordationis Innocentis XI. & Alexandri VIII. super præmissis editis constanter inhærere, atque ad extremum usque vitæ spiritum, Deo juvante, inhæsuros, ut creditam nobis Pontificiæ Potestatis plenitudinem illibatam servemus, & immaculatam hæreditatem, uti à Domino accepimus, vobis relinquamus.

Die het Latyn niet verstaan, konnen zich behelpen met de volgende vertaaling.

Vertoog, uitgesprooken door onzen Heiligen Vader den Paus Innocentius den XII. in het Consistorie gehouden den 9den. January 1692. voor de Præconisatie van de vier Kerken van Vrankryk.

Eerwaardige Broeders,

WY zyn al over zo lang getroffen geweest wegens zo veele Kerken in het allerbloeijendst Koningryk van Vrankryk van hunne Harders beroofd te zien, dat 'er onze ingewanden door ontroerd zyn geworden. Weshalven wy, na dat het de Godlijke goedheid beliefd heeft onze nederigheid tot den allerhoogsten trap van d'Apostolische Waardigheid, en de zorg van alle de Kerken, te verheffen, niet nagelaaten hebben dag en nacht te denken om het baarblykelijk gevaar, daar zo veele zielen mee gedreigd worden, te voorkomen. (a) *Zyn Allerchristelijkste Majesteit weet wel, dat het volgens het gemeen recht, en d'uitdrukkelijke termen van het Concordat, aan ons staat te oordeelen van de Persoonen, welke door Haar aangeboden worden, mitsgaders van hunne bekwaamheid. Niettemin had Zy ons eenigermaate van dit recht willen berooven. Tegenwoordig, nu Zy ons komt aanzoeken*, geen bekwaam middel vindende om in zulke verdrietige tyden, en een zo swaare zaak, in deze noodwendigheid te voorzien, hebben wy, met het advys van verscheidenen uwer Broederen, besloten van uit de geenen, welken onzen allerwaardsten Zoon in Jesu Christo,

(a) *Deze woorden, in 's Latynsche Origineel of uitgelaaten, of niet te vinden, staan in een zekere Fransche Overzetting.*

1692. January. sto, Lodewyk, Allerchristelijkste Koning van Vrankryk, genoemd heeft, alleen die tot de bestiering der Kerk toe te laaten, welke de beruchte Vergadering der Geestelijkheid van Vrankryk, gehouden in den Jaare 1682. niet bygewoond, noch bewilligd hebben in 't geen daar gedaan is, en 't geen deze Heilige Stoel met recht gedoemd heeft, en die niet alleen niet schuldig en zyn aan de zelve misslag, maar van welker bekwaamheid men ook door authentyke getuigenissen ten vollen verzekerd zal weezen.

Maar vermits 'er eenigen zullen zyn, daar men het beleid van deze Kerken, in de welken de Regalien eerst sedert weinig tydts zyn ingevoerd, aan zal moeten geeven: op dat 't geen wy tegenwoordig voor hen doen, met hen met zodanige Kerken te voorzien, niet en mag doen vermoeden, dat wy deze dienstbaarheid der Regalien goedgekeurd, of ontveinsd hebben, gebieden wy hen wel uitdrukkelyk, volgens de plicht van het Apostolisch Ampt 't geen ons toevertrouwd is, tot de rust zo wel van onze als van hunne conscientie, welke in de gemelde Kerken, die deze dienstbaarheid niet waarlijk onderworpen zyn, gesteld zullen worden, dat, gedenkende aan de Decreeten van het Algemeen Concilie van Lion, en de straffen door het zelve verordend, zy op geenerley wyze in de Regalien bewilligen, maar zich onthouden van alles waar uit het zou konnen schynen dat zy 'er het gebruik af toegelaaten hadden; tot dat deze Apostolische Stoel, aan wien het met recht behoort daar over te oordeelen, en ook ten anderen door een wettig appel van verscheidene persoonen aan den zelven, en 't geen wy aan ons behouden, het raadsaam vind een slotvonnis over een zo gewichtige zaak te geeven.

Wyders verwachten wy van de groote godvruchtigheid des Allerchristelijksten Konings, en van zyn kinderlijke gehoorzaamheid omtrent dezen Stoel, dat, gelijk hy ons verscheidene maalen beloofd heeft, het Edict noopende de Kerkelijke Macht, bevestigende de Verklaaring der Vergadering daar wy af hebben gesproken, noch kracht, noch werking zal hebben; en dat zyn Majesteit, hebbende inzicht voor de vaderlijke liefde die wy Haar toedraagen, en de gerechtigheid van onze zaak, ons 't eenemaal zal voldoen ten opzichte van alles 't geen de Regalien betreft: gelijk wy van onze kant niet zullen nalaaten Haar daar toe te vermaanen, en 'er Haar zelfs in den naame des Heeren met alle ernst toe te bidden.

Wy hebben geloofd, Eerwaardige Broeders, dat den yver, en de godvruchtigheid, waar mede gy ons d' Algemeene Kerk helpt bestieren, ons verplichtte u deze gantsche zaak bekend te maaken; op dat gy daar uit moogt bespeuren, dat wy standvastig blyven in het voorneemen van de Kerkelijke Vryheid, en d' Autoriteit van dezen Heiligen Stoel, te verdeedigen; mitsgaders dat wy handhaaven, en besslooten hebben met Godts hulp tot aan het laatste oogenblik van ons leven te handhaaven, alles 't geen de Roomsche Pausen, onze Voorzaaten, en voornaamentlyk

lijk Innocentius den XI. en Alexander den VIII. van gelukkige gehengenis, hier over hebben verordend; op dat wy u het erfdeel van dat Harderlijk Gezag, 't geen ons toevertrouwd is, geheel en volkomen, gelijk wy het van den Heere ontfangen hebben, mogen nalaaten. 1692. January.

Men zei, dat men in het Consistorie besloten had, dat dit Vertoog niet gemeen gemaakt, en zelfs ook niet geregistreerd zou worden; met byvoeging, dat men 'er (na 't geen 'er besloten was, en tot nadeel der voorwaarden wegens de welken men van wederzyde overeen was gekomen) aan den Kardinaal Spada over had geklaagd: maar dewyl deze Prelaat met zeer ernstige redenen betuigde, dat hy 'er geen kennis ter wereld af had, waren de Ministers van Vrankryk genoodzaakt geduld te neemen, en hun spyt t'ontveinzen.

Gevolgen van de Vergelijking tusschen het Roomsche en Fransche Hof.

Hoewel het nu scheen, dat de Koning van Vrankryk alle reden had om vernoegd te weezen, was hy het echter, voor zo veel als men uit zyn Ministers kon verstaan, niet ten volle; vermits de vergelijking verzeld was met zekere omstandigheden, die hem niet t'eenemaal behaagden. De Paus gaf in het bovenstaande Vertoog zeer duidelijk te verstaan, dat de twee redenen, die hem het meest hadden aangedreeven om deze groote zaak te beslechten, van d'eene kant waren, *dat hy niet zonder een zeer gevoelige ongeneugte kon zien, dat eenige Kerken, die het zo wel van doen hadden, zo lang van hunne Harders ontbloot waren geweest*; en van d'andere, *dat hy hoopte, dat deze vergelijking hem middelen zou beschikken om de vrede te lichter onder de Christene Vorsten te herstellen*. De Koning van Vrankryk zou wel begeerd hebben, dat, zonder van dat alles te spreeken, de Heilige Vader het niet had toegeschreeven als aan zyn grooten yver voor de Religie, in verscheidene gelegentheden betoond, en aan de rechtvaardigheid van zyn zaak. In der daad, 't was wat veel: en de verstandigen oordeelden, dat, dewyl zyn Majesteit verkreegen had 't geen hy begeerde, zonder dat het hem meer als woorden had gekost, hy reden had om voldaan te zyn, en geen acht moest geeven op de kleine bitterheden, daar de vergelyking mee verzeld mocht weezen.

Het Huis van Oostenryk scheen in tegendeel veel meer reden te hebben om klachtig te vallen; dewyl het bleek, dat de Paus

de balans niet t'eenemaal gelijk had gehouden: hebbende, om den Koning van Vrankryk te believen, het belang van den Heiligen Stoel eenigermaate opgeofferd; alzo het werk der Regalien, van zulk een groot gevolg voor hem, gestadig onafgedaan bleef, en dat 'er geen schyn en was dat het noch in lang afgedaan zou worden, dewyl het in een zo gunstige gelegentheid niet en was geschied. En noch te meer reden had het om te klaagen, vermits het met recht had konnen verhoopen, dat een Paus, die haar geboren onderzaat was, veel meerder inzicht voor haar gehad zou hebben, als voor alle d'andere Christene Mogendheden. De Heilige Vader gevoelde dit alles wel; weshalven hy dan ook, om de klachten, die hy wel voorzag dat het Huis van Oostenryk hem zou konnen doen, te vermyden, tegen haar Ministers zei, dat hy haar in de Promotie der Kardinaalen, welke hy eerstdaags stond te doen, alle reden zou geeven om voldaan te weezen: 't geen verstaan wierd, dat de Condjuteur van Ments en eenige Spaansche Prelaat wel haast met het Purper vereerd zouden worden. Waarenboven hy ook noch deed hoopen, dat de Keizer een goed gedeelte zou genieten van de penningen, welken hy van de Bisschoppen van Vrankryk stond te krygen, en dat hy 'er hem considerabele remisen af zou overmaaken, om den oorlog tegens de Turken te vervolgen. 't Was ook met het zelve oogmerk, dat de Heilige Vader aan de Republijk van Venetien de vyf Galeyen van den Kerkelijken Staat, welke met het voorjaar gereed zouden weezen, beloofd had, op dat zy met meerder wakkerheid tegens d'Ongeloovigen zou aangaan, als zy in de voorgaande Campagnes had gedaan.

1692. January.

Zyn Heiligheid bediende zich ook noch van een ander middel, om het Huis van Oostenryk, of immers den Koning van Spanjen in 't byzonder, te vrede te stellen. Om te betoonen, dat hy niet minder geneigd was tot de vrede met d'Onderzaaten van zyn Katholijke Majesteit, als met die van den Allerchristelijksten Koning, noemde hy den Kardinaal Casanata, om de (a) geschillen, onstaan te Napels tusschen den Inquisiteur en het Koninglijk Gerecht, uit zynen naame by te leggen; beveelende hem voor alle dingen, zich 'er zodanig in te draagen, dat

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 24.

dat de Katholijke Koning en zyn Onderzaaten reden mochten hebben om vernoegd te weezen, zo veel als het belang en de glorie van den Heiligen Stoel het zouden konnen toelaaten.

1692. January.

Overdenkingen wegens het beslechten van het werk der Bullen.

De meeste lieden verwonderden zich over het werk der Bullen beslecht te zien: immers, men geloofde niet, dat het zo haast beslecht zou worden. Het wrevelig humeur der Franschen; de tegenstellingen van de Ministers der Vorsten, die belang hadden in d'oneenigheid, welke sedert zo langen tyd tusschen het Roomsche Hof en dat van Vrankryk geheerscht had, voort te kweeken; de weifelingen van den Paus; en de gesteldheid, waar in den Heiligen Vader eindelijk scheen te weezen, van den Koning hier over niet te voldoen, eer zyn Majesteit hem over d'andere zaaken, die wel van een grooter gevolg waren, voldaan had: alle deze dingen deeden hen besluiten, dat men te vergeefs aan een vergelijking arbeidde, of, indien men zich vergeleek, dat het van deze winter niet en zou weezen.

Ondertusschen, wanneer men betrachtte, dat deze vergelijking niet gemaakt en was als op de voorwaarden, welken de Paus zelve had gesteld, moest men zich verwonderen, dat zyn Heiligheid ze niet beter en had gemaakt. Want het is zeker, volgens de gesteldheid daar de zaaken van Vrankryk in waren, dat deze Kroon alles aan den Heiligen Stoel toegestaan zou hebben. Maar Innocentius de XII. was een goed man, dien de naam van vrede verblind had; die zich had laaten bekooren door de vleijende beloften der Ministers van den Allerchristelijksten Koning; die getreeden was in alle de strikken, welken zy hem hadden gesteld; en die niet had willen begrypen, dat een Vorst, die byna alle de Vorsten van Europa te vyand had, zich tegens zyn dank genoodzaakt zag zyn vriendschap te koopen, en alles af te staan om hem te vriend te krygen.

Men moest bekennen, dat de Paus zeer wel had gedaan met de Bullen aan de Bisschoppen van Vrankryk te vergunnen, op de voorwaarden waar op de zelven waren aangenomen. Hy moest het doen om zeer veele redenen, welken wy hier niet en zullen ophaalen, en waar af de minste was, dat hy 'er meer als een Millioen by stond uit te winnen. Maar hy had den Koning

1692. Januarij.

ning moeten dwingen af té staan van zekere pretentien, die hy ongetwyfeld in de tegenwoordige gesteldheid opgeofferd zou hebben, en daar hy zich in 't toekomende, volgens alle schynbaarheden, niet licht af stond t'ontslaan. Zyn Heiligheid had hem den voet als op de keel; en de Fransche Monarch zou op zodanig een manier, als men begeerde, geaccordeerd, en ten minsten het werk der Regalien, 't geen in den grond ten opzichte van Vrankryk van zeer weinig belang was, beslecht hebben. In der daad, waar was het doch om te doen? De Regalien betreffen, om eigentlijk te spreeken, niet meer als vier Provincien, welke tot aan het Pausschap van Innocentius den XI. van dit recht bevryd zyn geweest, en het by gevolg noch wel zouden konnen zyn, zonder dat 'er de Koning groot nadeel by leed, hoe wel hy ook gefondeerd mag weezen om deze uitbreiding te pretendeeren. Maar de Paus en had zich van d'omstandigheden niet weeten te bedienen. Onder de regeering van een anderen Opperpriester zou 'er Vrankryk ongetwyfeld zo goed koop niet af geraakt zyn.

't Is waar, zyn Heiligheid had een solemneele protestatie gedaan noopende dit Recht, en alle d'anderen welke het onderwerp van de verdeeldheid der twee Hoven maakten. Maar men moest wel verwachten, dat de Koning van Vrankryk, indien hy een goede vrede kwam te maaken, zich met alle die formeele protestatien zeer weinig zou bekommeren, en den Heiligen Stoel op den zelven voet handelen, als hy tot aan het begin van het Verbond had gedaan. Aldus, om eigentlijk te spreeken, had de Paus niets voor zich uitgerecht; dewyl hy de Kroon van Vrankryk konnende dwingen te doen alles 't geen hy had mogen begeeren, haar niet gedwongen en had hem recht te doen over de voornaamste geschillen, welke in geen klein getal, noch van klein gevolg, waren. Voor eerst heeft de Koning op zyn eigene autoriteit de Regalien niet alleenlijk over de vier Provincien, welke het geschil tusschen hem en Innocentius den XI. deeden ontstaan, maar over meer als de helft der Kerken van zyn Koningryk uitgebreid, tegens d'uitdrukkelijke dispositie van het twede algemeen Concilie van Lion, en d'onbeugelijke possessie dezer Kerken, bevestigd en bekrachtigd door d'Ordon-

1692. *January.*

donnantien der Koningen, zyn Voorzaaten, door d'Arresten des Parlements van Parys, door de Registers der Rekenkamer, en door het eendrachtig gevoelen der voornaamste Fransche Rechtsgeleerden. Ten 2. heeft de Koning van Vrankryk ondernomen het Klooster van Charonne, de geenen der Geestelijke Dochters Urbanisten geheeten, en verscheidene anderen, aan de Koninglijke nominatien t'onderwerpen; hoewel 'er volgens hunne instelling, en het gemeen Recht, d'Abdissen verkiezelijk, of zelfs driejaarig, waren. Ten 3. heeft hy getracht de nominatie der vyf Abdyen van Chezal-Benoit aan zich te trekken, om ze in (a) commande te geeven; hoewel ze vereenigd zyn aan de Congregatie van St. Maur, die 'er de bezitting af verkreegen heeft door het gezag van den Heiligen Stoel, en met de bewilliging der Allerchristelijke Koningen. Ten 4. verbande hy den Abt van Clugni, canonykelijk verkoozen, en noodzaakte uit volkomene autoriteit de Monniken van deze Abdy den Kardinaal de Bouillion te verkiezen, die 'er vervolgens bezitting af nam. Ten 5. ontblootte hy den Bisschop van Pamiers van d'inkomsten van zyn Bisdom, ter oorzaak dat hy de canonyke vryheid van zyn Kerk tegens d'usurpatie der Regalien verdeedigde. Ten 6. vervolgde men na de dood van dezen Prelaat met d'uiterste strengheid een oneindige menigte der Geestelijken van zyn Bisdom, om dat zy weigerden in d'invoering der Regalien te bewilligen; en kwam tot die extremiteit, dat men vonnis des doodts velde tegens een van zyn groote Vicarissen, dien men, bekleed met zyn Kanonniklijk gewaad, te Toulouse opentlijk *in effigie* executeerde. Ten 7. en eindelijk (want ik zou al te laag vallen, indien ik alle d'andere redenen van klachte, welken de Paus tegens Vrankryk had, wilde ophaalen) beriep men te Parys in den Jaare 1682. een Vergadering der Geestelijkheid, in de welke de Bisschoppen, die de zelve bywoonden, zich niet en vernoegden met de Regalien over Provincien, die 'er nooit aan onderworpen waren geweest, aan den Koning af te staan; maar men publiceerde 'er ook de vier Propositien tegens het Gezag en d'Onfeilbaarheid der Pausen, daar al de wereld af heeft hooren spreeken, en die vervolgens door een Koninglijk Edict bekrachtigd wierden,

(a) *Dit vvoord vvord gezegt van zekere Abdyen, vvaar van de Abten niet gebouden zyn Geestelijk te vvorden.*

1692. den, by het welk aan alle de Franschen wierd bevolen de
January. zelven aan te neemen, op straf der indignatie van zyn Allerchristelijkste Majesteit.

De Paus mocht en tegens deze grieven, en tegens alle d'anderen, zo veele protestatien gedaan hebben, als hy begeerde: de Kardinaal d'Estrées mocht wonderen beloofd, genade voor de Bisschoppen verzocht, en alle mogelijke onderdaanigheden betoond hebben: 't was altemaal maar comedie. Indien Vrankryk t'eeniger tyd d'overhand kreeg, moest men verwachten, dat het niet minder zyn gang zou gaan, en herroepen 't geen zyn Minister gedaan had; te berde brengende, dat het voor den tyd had geweeken, en alles, wat 'er geschied was, uit dwang gedaan. Men zou weder Ambassadeurs te Romen te gemoet moeten zien, welke, gelijk den Hertog van Crequi, de Stad in brand zouden stellen, of 'er, gelijk de Marquis de Lavardin, gewapenderhand intreeden. Indien deze Kroon tegenwoordig verkreeg 't geen ze begeerde, wat stond ze niet t'avond of morgen te verkrygen, zo zy de Bondgenooten kon komen te verdeelen? Zy zou den Paus doen doen alles 't geen ze wilde, en, gelijk ze tot noch toe gedaan heeft, eens lagchen met alle de blikſemen van het Vatikaan, die tegenwoordig geen kwaad en doen als aan de geenen die ze vreezen, en daar Lodewyk de XIV. zich zeer weinig mee bekreunt.

Men kan niet ontkennen, dat de staatkunde van Vrankryk verwonderlijk is, en d'eenigste die men moet volgen om zich te handhaaven en te vergrooten. Deze Kroon bedient zich zonder ontzien van haar krachten, als ze niets te vreezen heeft. Zy handelt alle de geenen, die haar maar in 't minst durven aandoen, op een zeer onwaardige wys. Zy verwoest, plondert, brand, en brengt de schrik over al, wanneer men niet blindelings en doet alles 't geen zy begeert, en dat men haar niet en kan wederstaan. Tractaaten, Alliantien, Beloften, Katholijke Vorsten, Godtsdienst, Paus, daar is niets Heilig voor de Kroon van Vrankryk, als ze maar 't minst misnoegd is, en dat ze de macht in handen heeft. Men mag haar d'allerredelijkste voorslagen doen, zy wil niets van haar pretentien laaten vallen: zy begeert alles; en zo zy het niet en kan verkrygen, hond

houd zy geene mesures. 'k Zou duizend exempelen te berde konnen brengen, om deze waarheid te bewyzen: maar ik wil niet buiten Romen gaan. Innocentius den XI. had toegestaan, dat hy de Bullen aan de Bisschoppen zou geeven, op voorwaarde dat de geenen, die de meergenoemde Vergadering der Geestelijkheid hadden bygewoond, 'er buitengeslooten zouden weezen. Hy begeerde niets anders, zo koppig als hy was: maar Vrankryk wilde 'er nooit toe verstaan. De Kardinaal d'Estrées, die dit werk behandelde, begeerde gestadig, 't mocht kosten wat het wilde, dat deze Prelaaten gepræconiseerd zouden worden, hoewel ze mogelijk een het allerbeleedigenst Decreet hadden gemaakt, 't geen ooit tegens den Heiligen Stoel gemaakt was: en de Paus rond uit geweigerd hebbende zich op een zo harde voorwaarde te vergelijken, weet al de wereld, wat 'er de gevolgen af waren. Men zag ter zelve tyd een oneindige menigte van Boeken voor den dag komen, meestendeel opgedraagen aan den Koning van Vrankryk, en altemaal gedrukt met Privilegie, welke niet als schimpschriften tegens den Paus waren, gelijk die van de Paters Maimbourg en Alexander. Men beweerde in de Sorbonne Theses tegens d'Autoriteit en Onfeilbaarheid van de Pausen, welken men aan de deur van het Hôtel van den Nunciusging plakken. Men arresteerde te Orleans den Extraordinaris Nuncius, die de gewyde luijeren aan den eersten Zoon van den Dauphin was gaan brengen, en hield hem als gevangen. Men deed den Abt Servient uit Romen gaan, en verbande hem in Bretanje; hoewel hy een der geheime Kamerdienaars van zyn Heiligheid was. Men arresteerde een oneindige menigte van reizende Couriers, welke van Romen na Madrid gingen, en handelde hen op een zeer onwaardige manier. Eindelijk, de Marquis de Lavardin trad in Romen, even als in een veroverd land; ging bezit van zyn Quartier neemen; handhaafde 'er zich met geweld; en lachte met den ban, die tegens hem uitgekliksemd wierd. Ziet daar, hoe de Kroon van Vrankryk zich draagt, als ze haar vyanden niet en vreest.

1692. January.

Doch raakt ze maar een weinig in 't onderspit, of vreest zy 'er in te raaken, zo is 'er geen onderwerping, die zy niet en doet; geen zo kleine Republyk, die zy niet en liefkoost; geen

1692. January. zo geringe Vorst, dien zy niet aan en zoekt, al waar het slechts om 'er maar een bloote neutraliteit af te verkrygen; in een woord, geen conditie, welke zy niet aanneemt, om zich een vyand te vriend te maaken. Innocentius den XI. was een gryn, een onrechtvaardig en onredelijk man, om dat hy de Bullen niet en wilde geeven aan Prelaaten, die hem in den rang van een blooten Bisschop stelden, en een gezag, 't geen van de gantsche Katholijke Kerk geëerd word, onder de voet traden. Men moest hem handelen als een gering Priestertje; en was de reden daar af, dat 'er alstoen geen Verbond tegens haar en was. Maar tegenwoordig, nu byna geheel Europa zich verbonden had, om den loop van haar veroveringen te stutten, begon ze eensslags een andere taal te voeren. Innocentius de XII. had reden om de Bullen aan de gemelde Prelaaten te weigeren. 't Waren wederspanningen, daar men hem vergiffenis voor verzocht, en die zich een genade, welke men niet en moest vergunnen als aan gehoorzaame kinderen, onwaardig hadden gemaakt: en de Paus en wilde niet erkennen, dat het gedwongene onderwerpingen waren.

De Pausen, zegt een zeker Schryver, zyn geen staatkundigen; of immers hun staatkunde strekt zich niet verder als tot het bestieren van een kuipery om tot het Pausschap te geraaken: en in der daad, hy heeft gelijk. Als men hen daar buiten trekt, zyn ze buiten de Sphæra van hunne werkzaamheid. Alexander de VII. was al zo belemmerd, als een ander, in de zaaken welken hy met Vrankryk te beslechten had; hoewel hy, terwyl hy Kardinaal was, in de tederste handelingen gebruikt was geweest. Maar om zo hoog niet te klimmen: heeft Innocentius den XI. by onzen tyd Vrankryk niet byna genoodzaakt het jok van Romen af te smyten, gelijk eertydts Engeland onder de Regeering van Hendrik den VIII. deed? Indien deze Paus maar het minst ter wereld zyn belangen had gekend, zou hy aan Louis den XIV. toegestaan hebben 't geen deze Monarch van hem verzocht. 't Geen hy waagde te verliezen, was veel meer als 't geen hy behield. De wyze moet zich na den tyd voegen. Maar zo Innocentius den XI. zyn interesten weinig verstond, Innocentius de XII. toonde ze noch veel minder te verstaan.

Den

Den een vreesde niets, wanneer hy alles moest vreezen; en den ander vreesde alles, in een tyd dat hy niets te vreezen had. Volgens de gesteldheid, daar de zaaken zich in bevonden, moest de Paus, die tegenwoordig den Stoel bekleedde, alles van den Koning hebben gevorderd, en, indien de Ministers van dezen Monarch maar de minste swaarigheid hadden gemaakt om toe te staan 't geen hy begeerde, aanstondts gebroken, en zich met de verbondene Vorsten vereenigd hebben; gelijk een zyner Voorzaaten eertydts deed, verbindende zich met Hendrik den VIII. de Venetiaanen, den Hertog van Florence, en de Switsers, na dat Karel de V. den Slag van Pavie had gewonnen, en François den I. gevangen genomen. Dit waar het rechte middel geweest om het gezag van den Heiligen Stoel te behouden, en den Koning te noodzaaken op een ander maal wat zachter te werk te gaan, en de behoorlijke eerbiedigheid aan de Roomsche Opperpriesters te betoonen. Maar de Paus was een eerlijk man, een groot vyand der Protestanten, der Discipelen van Jansenius, en der Quiëtisten: doch hy vreesde Vrankryk wat te veel; en mogelijk stond dit zyne zaaken ook in 't toekomende niet veel beter te maaken.

1692. January.

Deze overdenkingen hebben ons wat verder heen gevoerd, als wy wel gemeend hadden: maar de Leezer zal'er ongetwyfeld noch wel iets in vinden, 't geen eenige oogenblikken van zyn aandacht kan verdienen.

d'Inquisitie betoonde noch al gestadig een schrikkelijken yver tegens de Discipelen van Molinos; willende 't mocht kosten wat het wou, Italien van de Quiëtistery zuiveren. Om ten einde van dit groot voorneemen, 't geen men echter als onmogelijk aanmerkte, te geraaken, vergaderde zy byna alle dagen. Alle de Kardinaalen, die'er Leden af waren, moesten deze vergaderingen bywoonen; gelijk de Paus zelve ook dikwils deed. Daar ging zelden een week voorby, of den een of den ander Geestelijke deed afsweering van deze nieuwe Kettery; daar de meeste Kloosters mee besmet waren. Maar 't zy dat deze afsweeringen ter goeder trouwe geschiedden, of dat ze gedwongen waren; het Heilig Officie vernoegde 'er zich niet mee. Het betoonde noch aan de Kettery, noch aan den Ket-

Vervolging der Quiëtisten.

ter, genade. (a) Monsr. Gabrieli had 'er een droevige ondervinding af.

1692. January.

(a) Ziet 2 Stuk, 3 Deel, pag. 105.

Dezen Abt, hoewel hy Neef was van een Kardinaal die eertydts geruchts genoeg gemaakt heeft, wierd echter veroordeeld om in de tegenwoordigheid van vier Kardinaalen, en de voornaamste Bedienden der Inquisitie, affweering te doen van de dwaalingen, welke hem te last wierden gelegt, en vervolgens in een eeuwige gevangenis opgeslooten te worden, om 'er het overige van zyne dagen boete te doen; wordende te gelijk berooft van de Geestelijke goederen, die hy bezat, welke zeer aanmerkelijk waren. Al de genade, die men hem betoonde, was, dat zyne Bloedverwanten, met believen van den Paus, vergelding zouden konnen trekken van het Ampt van Klerk der Kamer, daar hy mee bekleed was.

Hoe streng dit vonnis ook mocht weezen, was het echter noch zachter als dat van Capra en Pignata, twee andere beruchte Quiëtisten: want, behalven d'openbaare affweering welke zy genoodzaakt waren te doen, wierden zy voor hun gantsche leven tot de Galeijen gedoemd, en aanstondts na Civita-vecchia gevoerd. De Doctor Barthélemi Receputi raakte vry met een openbaare herroeping; doch hy was 'er niet te zuiverder om: want men zei opentlijk, dat hy een vergadering van jonge Dochters had gemaakt, alwaar hy verder ging als de functien van een Quiëtist medebrachten. Een Medicyn was tot een gevangenis van tien jaaren gedoemd; anderen, voor hun geheele leven: en noopende hunne affweering, die moest in 't geheim geschieden; vermits men zei, dat het lieden waren, welke veel verder gingen als Molinos, en zulke godlooze dwaalingen hadden, dat het geen voorzichtigheid geweest zou zyn de zelven opentlijk te doen uitbarsten. Niettegenstaande alle deze vonnissen, waar mede het Heilig Officie betoonde, dat men niet straffeloos en moest pretendeeren een Ketter te zyn, had de Paus echter niet gelaaten (om te trachten de Monniken, welke uit hunne Kloosters waren geloopen, 't zy om Quiëtistery, of om eenige andere zaak, weder tot hun plicht te doen keeren) een vergiffenis te doen afkondigen, mits dat zy zich weder in hunne Broederschappen vervoegden, de geene aan de-

Ordonnantie om de verloopene Monniken weder in hunne Kloosters te doen keeren.

deze zyde van het Gebergte binnen vier, en die zich aan d'andere zyde van het zelve bevonden, binnen acht maanden, te beginnen van den eersten der Maand December laatstleeden. Men zei, dat de Kardinaal Coloredo zyn Heiligheid had aangeraaden deze Ordonnantie te maaken, welke ongetwyfeld veelen, die de kap over den tuin hadden gesmeeten, en nu niet wisten wat aan te vangen (want het Monnikenvleesch is t'eenemaal onbekwaam tot arbeiden, en om zich met het werk der handen de kost te bezorgen) weder in hunne Conventen en Abdyen zou doen keeren.

1692. January.

De Graaf van Rebenacq, van wiens verrichtingen te Genua, en vertrok van daar, wy (a) hier voor hebben gesproken, kwam nu den 12den. der Maand te Romen; zynde eenigen tyd aan het Hof des Groot-Hertogs van Toskane geweest, aan wien hy byna de zelve voorslagen had gedaan, als aan de Republyk van Genua, en van wien hy ook byna het zelve antwoord had gekreegen, dat 's te zeggen, dat men hem te kennen had gegeeven, dat men t'eenemaal geneigd was om niets aan de Keizerschen toe te staan van alles 't geen ze begeerden: dat 'er niet eenen Italiaanschen Vorst en was, die zich niet in de zelve gesteldheid bevond: dat men maar een middel moest uitvinden om met verzekerdheid te konnen weigeren 't geen men niet genegen was vrywillig te geeven: dat de middelen, welken de Koning van Vrankryk voorsloeg, arger waren als het kwaad: dat men de bystanden, welken hy aanbood, niet kon aanneemen, zonder dat het veel zou kosten, en, 't geen arger is, zonder zich te wikkelen in een oorlog, waar af de gevolgen, hoedanig zy ook mochten weezen, veel verdrietiger zouden zyn, als de noodzaakelijkheid, waar in men was, van eenige sommen aan den Keizer te beschikken, enz. Monsr. de Rebenacq wierp daar tegen in, dat dit alles waar zou weezen, indien den Hertog van Toskane, of eenige andere byzondere Vorst, ondernam zich gantsch alleen tegen de Keizerschen te stellen; maar indien alle de Vorsten van Italien zich te samen wilden voegen, om hunne vryheid te behouden, en zich t'ontslaan van de swaare contributien, daar zy mee belaaden waren, dat 'er geen schyn en was, dat de Keizer zich een zo groot getal

Graaf van Rebenacq komt te Romen. (a) Ziet 2. Stuk, 4 Deel, pag. 99 en 149. Zyn verrichtingen te Florence.

1692. Januåry. tal van vyanden op den hals zou willen haalen, of, indien hy het ondernam, dat het hen niet swaar zou vallen hem te dwingen zyne Krygsbenden uit Italien te herroepen; dat het in alle geval goed zou weezen hem 'er mee te dreigen; en dat de vrucht, dien men 'er volgens alle schyn af zou plukken, ten minsten zou zyn, dat men de vrede in Italien zou maaken, daar men den Koning van Vrankryk altyd zeer geneigd toe zou vinden, enz. Maar het was byna onmogelijk, dat dit ontwerp ooit ter uitvoering gesteld kon worden, ter oorzaak dat 'er een zeer groot getal van kleine Vorsten by geintereslèerd was, en dat dezen geen minder jalouzy in 't byzonder tegens malkander, als altemaal in 't gemeen tegens den Keizer en den Koning van Spanjen hadden. 't Vereenigen van zo veele belangen scheen een meer als menschelijk vernuft te vereisschen.

Beroerte in het Prinsdom van Castiglione. Wy hebben hier voor gezegt, dat de Keizer, om de lasten van den oorlog te beter te konnen draagen, contributien van d'Italiaansche Vorsten, zyne Leenmannen, vorderde. Hier uit ontstond een beroerte in het Prinsdom van Castiglione, een kleine Staat tusschen Mantua en Brescia, bestierd door een Vorst van den Huize van Gonzaga. Deze zich genoodzaakt ziende zyn aandeel tot het onderhoud der Keizerlijke Troupen op te brengen, even als zyne Gebuuren, geloofde geen ander middel te hebben om geld te vinden, als een nieuwen impost op zyne Onderzaaten te stellen: welke dit nieuwe jok niet konnende verdraagen, zonder te denken dat hun Vorst het hen niet als uit noodzaakelijkheid oplei, zich tegens hem opwierpen, en gewapenderhand in zyn Paleis vielen; alwaar hem niet gevonden hebbende, vermits hy de vlucht had genomen, rechtten ze duizend verwoestingen aan; smeeten zyne meubelen in stukken, en plonderden alles wat ze mee konden neemen. De Prins had geen andere toevlucht tegens zyne wederspannige Onderzaaten, als by de geenen die eenigermaate oorzaak van de rebellie waren. Hy verzocht eenige Krygsbenden van den Graaf Caraffa, die niet in gebreke bleef van ze hem toe te stuuren. d'Onderdaanen zich dan buiten staat ziende van hem te wederstaan, en erkennende de misslag welke zy begaan hadden, wierpen zich voor de voeten van hunnen Vorst, die zich, vernoeg-

noegde met twee of drie der schuldigsten te straffen, en aan d'overigen vergiffenis vergunde.

1692. January.

De (a) Nuncii, welken de Paus na Weenen, Parys, en Madrid meende te stuuren, om wegens een vrede onder de Katholijke Vorsten te handelen, stonden noch zo haast niet te vertrekken. De Keizer en de Koning van Spanjen (na den Heiligen Vader gelooft te hebben over den yver dien hy voor de rust der Christenheid betuigde, en hem in 't algemeen te kennen gegeeven, dat zy nooit en zouden weigeren na een rechtvaardige en redelijke vrede te luisteren) deeden hem begrypen, dat zy deze Nuncii niet en konden ontfangen, zonder rechtmaatige redenen van argwaan aan de Protestansche Vorsten, hunne Bondgenooten, te geeven, welke zich zouden inbeelden, dat men zich van hen wilde scheiden, en de vrede maaken zonder hen 'er in te begrypen: Dat 'er niet alleenlijk niets onrechtmaatiger zou weezen; maar dat 'er ook niets onzekerder zou zyn, als een byzondere vrede: Dat de Protestanten, te recht verbitterd wegens zich verlaaten te zien, niet en zouden feilen zich met Vrankryk tegens het Huis van Oostenryk te vereenigen: Dat, indien zulks kwam te gebeuren, men gevaar zou loopen van de tyden van den Grooten Gustavus te zien wederkomen, wanneer deze Familie zich maar een duim breed van haar ondergang zag, enz.

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel pag. 148. Pauselijke Nuncii te rug gehouden.

SAVOYEN

DE Vesting Montmelian was in de (b) laatste Maand des voorgaanden Jaars veroverd. d'Artykelen der Capitulatie wierden stiptelijk achtervolgd, uitgezondert dat de Gouverneur van Pignerol, die drie stukken Kanon aan den Hertog van Savoyen moest geeven, 'er maar twee geeven wilde; brengende te berde, dat het ander gesteld moest worden tegens het verlies, 't geen de Franschen geduurende d'eerste Veldtocht in Château-Dauphin leeden. In der daad, een slechte dekmantel om zyn woord te breeken. De Marquis de Bagnasco, den 23sten. December met zyn Garnisoen op een eerlijke wys uit de Vesting getoogen, vervoegde zich aanstonds na Turin, en had aldaar verscheidene byzondere gesprekken met zyn Koninglijke Hoogheid, die hem eenige dagen daar na, ten inzich-

(b) Ziet 2 Stuk, 4 Deel pag. 150. Capitulatie van Montmelian niet behoorlijk nagekomen.

Marquis de Bagnasco wegens zyn dapperheid vergolden.

zichte van zyne diensten, en van de dapperheid welke hy in de verdeediging van de gemelde Vesting had doen blyken, zyn Hofmeester en Ridder van d'Order der Annonciade maakte. Men bevoorderde ook de meeste Officieren, welke in dit Beleg onder hem hadden gediend, en beloofde by d'eerste gelegentheid avancement aan d'anderen. De Soldaaten wierden insgelijks vergolden, en kreegen altemaal dubbelde bezolding: een treffelijke deugd in een Vorst, de dapperheid zelfs na het verliezen van een Plaats te beloonen.

1692. *January.*

SWITSERLAND. Bekommering der Cantons wegens de verovering van Montmelian.

HOEWEL de Troupen van Vrankryk sedert de verovering van Montmelian in hunne winterquartieren geweeken, en 'er zeer weinige in Savoyen waren gebleeven, hebbende Monsr. de Catinat 'er zelfs geene langs het Meir van Geneve willen leggen, om niet de minste argwaan aan deze Republyk te geeven; wat voorzorgen ook van een andere kant (a) Monsr. Amelot genomen mocht hebben, om de Cantons te verzekeren, dat de Koning, zyn Meester, gantsch geen reden en had om over de Genevooizen te klaagen, en dat hy hen aanmerkte als Vrienden, welken hy beminde, en altyd onder zyn bescherming zou neemen: belettede zulks echter niet, dat de Cantons van Zurich en Bern niet door deze nieuwe verovering van Vrankryk gealarmeerd en wierden, en voor zich en hunne Bondgenooten begonden te vreezen. In deze bekommering vergaderden zy te Arrau, om te raadpleegen over de schikkingen, welken zy hadden te neemen; en wierd terstond beslooten een zeer krachtigen en dringenden Brief aan den Koning van Vrankryk te schryven, om hem te vertoonen het belang 't geen zy namen in de behoudenis van Geneve; hem te bidden, zorg te draagen om alle argwaanen, welken de nabyheid zyner Troupen hen zou konnen geeven, te voorkomen; en niet kwaad te vinden de voorzorgen, welken zy raadsaam zouden oordeelen tot de verzekerdheid van een Plaats, daar hen zo veel aan gelegen was, aan te wenden. Men besloot ook ter zelve tyd, dat men dezen Brief door twee Gedeputeerden van Bern aan Monsr. Amelot zou stuuren, met bevel van hem te verzoeken, dat hy zyne goede diensten doch tot deze zaak wilde bybren-

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel pag. 158.

brengen. De Fransche Minister ontfing de Gelastigden zeer wel; beloofde hen meer als ze verzochten; en liet, na den Brief voor den Koning, zyn Meester, en een anderen die aan hem hield, ontfangen te hebben, het volgende Antwoord aan de twee gemelde Cantons afgaan. 1692. January.

Brief des Ambassadeurs van Vrankryk aan de Cantons van Zurich en Bern.

Voortreffelyke Heeren,

IK heb, met vermaak, uit uwen Brief van den 20 December gezien, dat de verzekeringen, die ik U apart gegeven had van de sinceere Intentien des Konings ontrent de Stad Geneve, aangenamelijk van Uwe twee Loffelijke Staaten zyn ontfangen geweest. Ik zal de eere neemen om rekenschap aan zyn Majesteit te geeven van den Inhoud uwes Briefs, en kan U ondertusschen alhier reïtireeren, dat de gemelde Stad Geneve zal blyven ontfangen de tekenen der goedheid van zyn Majesteit, zo door het toevoeren van Graanen uyt Vrankryk, als door een redelijke verwydering der Winterquartieren, en alles 't welk haar met eenig fondament ongerustheid zou konnen veroorzaaken. Ik moet U ook zeggen, dat alle de Precautien, die Gy tot des zelfs veiligheid zoud konnen nemen, geensins onaangenaam aan den Koning zullen zyn; alzo zyn Majesteit altyd met vermaak al het gene begeert, 't welk de ruste van Switserland zou konnen verzekeren: Dat de verovering van Montmelian, verwyderende de uitvoering der voorslagen, door de welken onze Vyanden uw Gebuurschap zouden hebben konnen ontrusten, veel eer zal contribueeren tot herstellinge van een volkomene Tranquilliteit van deze kant: Dat hoedanig ook 't voordeel mag zyn, 't welk de reductie dier importante Plaats aan de Wapenen des Konings geeft, zyn Majesteit echter meer dan ooit gedisponeerd is om een goede en bondige Vrede te faciliteeren: Dat hy zeer gaarne zal verneemen de redelijke voorslagen, die hem daar toe zouden mogen worden gedaan: En eindelijk, dat, hoedanig een succes zyne Wapenen ook zouden mogen hebben, zy zich nooit als tot voordeel zyner Goede Vrinden, Geallieerden, en Bondgenooten, de Loffelijke Cantons van Switserland, zullen wenden. Van myne kant zal ik altyd met vermaak myne diensten imployeeren tot het vervolg en de uitvoeringe van 't gene ik U kome te verklaaren: en wenschende U allerley voorspoed, verblyf ik,

Voortreffelyke Heeren,

Uw geaffectioneerde om U te dienen.

AMELOT.

Solothurn den 5 Jan. 1692.

Maar

1692. January. Maar om weder tot de Vergadering van Arrau te keeren. Men vernoegde zich niet met het besluit genomen te hebben van aan den Koning van Vrankryk te schryven, gelijk wy zo even hebben gezegt: men besloot ook ter zelve tyd twee Gedeputeerden na Geneve te stuuren, om 'er, zo lang als den oorlog in Savoyen zou duuren, te resideeren, en den Genevooizen alle noodige bystand aan te bieden. Monsr. Torman wierd eenige dagen daar na door haare Excellentien van Bern genoemd, en vervoegde zich aanstondts te Geneve, alwaar hy zich niet vernoegde met de geenen, welke deze Republyk bestierden, ieder oogenblik aan te maanen om met alle ylyt in hunne zekerheid te voorzien, en zich niet te laaten overrompelen: maar op zyne ernstige aanhoudingen ontfingen de Genevooizen ook noch 200 Fuseliers of Snaphaanen, behalven 200 man van het Canton van Zurich, welke in aantocht waren, en gecommandeerd stonden te worden door Monsr. Lormani, hier voormaals Capitein onder de Gardes in Vrankryk. Monsr. Meyer, Gedeputeerde wegens Zurich, vervoegde zich eenige dagen na Monsr. Torman te Geneve. Sedert d'aankomst van deze twee Residenten stuurde men alle nachten een Detachement van 200 Switsers in de buitenwerken der Plaats; en die de wacht niet en hadden, wierden gebruikt tot het voltooijen van eenige vestingwerken en een bedekte weg, die alreedts zeer ver gevoorderd was: doch alle deze voorzorgen waren genoegsaam onnut. In der daad, ver van dat Vrankryk het op de Switsers gemunt zou hebben, betuigde Mr. Amelot aan alle de Cantons, dat, alzo de Koning, zyn Meester, gaarne de middelen zou uitvinden om de vrede te maaken, hy geenigen Staat en zag, die bekwaamer was om de zelve te bemiddelen, als de hunne, en dat, indien zy Mediateurs tusschen Vrankryk en den Hertog van Savoyen wilden weezen, zy Guarandeurs van het Tractaat zouden zyn. Men kan zulks zien uit den Brief, dien de gemelde Minister, vier dagen na dat hy aan de Cantons van Zurich en Bern had geschreeven, aan het gantsche Switsersche Ligchaam liet afgaan.

Brief

1692. January.

Brief des Ambassadeurs van Vrankryk aan de Voortreffelijke Heeren, de Burgemeesters, Avoyers, Bailjuwen, en Raadsheeren der dartien Cantons en Bondgenooten van Switserland.

Voortreffelijke Heeren,

DE Geruchten, die door de list der Vyanden des Konings, wegens de Stad Geneve, verspreyd zyn, my reeds oorzaak gegeven hebbende om in 't particulier de Loffelijke Cantons, Geallieerden dier Stad, te verzekeren van de sincere intentien zyner Majesteit tot de ruste van 't gantsche Switsersche Lighaam; en haar ook voorgehouden hebbende de bondige redenen, die haar behoorden te overtuigen, dat Geneve niet te verwachten had, dan de continuatie der Goedheid en Protectie des Konings: Zo ben ik ook genegen geweest om aan U allen in 't Generaal by deze tegenwoordige conjuncturen de ware dispositien zyner Majesteit jegens U bekend te maken.

Ik heb U reeds in zo veele voorvallen gerepresenteerd alles 't welk U volkomen over dat subject zou konnen overtuygen, dat het onnodig is zulks alhier in 't breede te herhalen. De Magistraten, die deel hebben aan de Regeering der verscheidene Staten, welke Switserland uitmaken, zyn al te zeer verlicht om niet te konnen begrypen door een volkomen blyk, en duizend gevoelige Proeven van des Konings Goedwilligheid, dat zyn Majesteit niet alleen de goede correspondentie wenscht te onderhouden, en vermeerderen, indien 't mogelijk is; maar ook dat hy zo veel belang neemt, als Gy zelven, in een volmaakte bewaringe van de zekerheid, veiligheid, en eendracht van Switserland. Het is gewis, en ik heb Ordre van den Koning om 'er U af te verzekeren, dat het inneemen van Montmelian, en alle de andere successen, waar mede het Gode zal believen te continueeren de Wapenen van zyn Majesteit te zegenen, nooit zullen gedyen dan tot voordeel der Loffelijke Cantons, zyne Goede Vrinden, Geallieerden en Bondgenooten. Ik moet U ook van zynen wege zeggen, dat de verovering van Montmelian niets verandert omtrent de inclinatie, die zyn Majesteit altyd gehad heeft, om een goede Vrede te faciliteeren; en dat, indien de Actien des Oorlogs, die daar door van Uwe Gebuurschap schynen verwydert te zyn, U in 't toekomende eenige gerustheid van die kant zouden geven, en Gy geloofde door uwe bezorgingen de Vrede van Italien te konnen te wege brengen, door een Accomodement van zyn Koningl: Hoogheid van Savoyen met den Koning, zyn Majesteit zo veel betrouwen in U stelt, en zodanig wenscht U in allen deele een volkomene ruste te verwerven, dat hy zeer gaarne bewilligen zal om U aan te nemen tot Middelaars en Guarandeurs van diergelijk een Tractaat. Dit is het gene 't welk ik niet heb willen uitstellen U te doen weten; U biddende, wel gepersuadeerd

te zyn, dat men U niet oprechtelijker kan wenschen, dan ik doe, allerlei voordeel en voorspoed.

1692. January.

Voortreffelyke Heeren,

Uw zeer geaffectioneerde om U te dienen.

Solothurn den 9 January 1692.

AMELOT.

't Opschrift was,

Aan de Voortreffelyke Heeren, Myn Heeren de Burgemeesteren, Avoyers, Landmannen, en Raaden der dartien Cantons, en Mede-Geallieerden van Switserland tot Zurich.

Behalven deze protestatien van Monsr. Amelot, kwam het Canton van Bern, dienende zich van de gelegentheid, nu ook met den Koning van Vrankryk over een wegens zekere oude schulden, waar van men haar d'interesten in Zout betaalde, 't geen men nu in ettelijke jaaren niet en had geleverd, en ook noch niet gedacht zou hebben om te leveren, indien de zaaken van deze Kroon in een beter staat hadden geweest: maar gelijk de Koning de Berners van nooden had, beloofde hy hen Bourgondisch Zout op rekening van de gezeide interesten; waar door dan de Volkeren van het gemelde Canton zich ontslagen zouden vinden van de zorg van aan eenige Zoutmynen, welken de nood hen in hun Land had doen vinden, te arbeiden. Die van Basel hadden ook twee honderd zakken Koorn ter week meer verkreegen, als Vrankryk hen placht te vergunnen, welken zy voor twintig Baselsche ponden de zak uit d'Opper-Elsas zouden krygen. Dit alles gevoegd by d'orders, welken die van Zurich aan de Fransche Vluchtelingen hadden gegeeven van voor de winter uit hun Land te vertrekken, en die nu herroepen waren, deed het gerucht loopen, dat de Switsers enger met Vrankryk verbonden waren, als ooit: doch het gevolg zal ons hier de waarheid af doen zien.

DUITSCHLAND.

DE Vesting Groot-Waradyn, door de Keizerschen zeer eng geblokeerd, wilde alsnoch na geen overgeeven luisteren. De Bassa, die 'er het gebied voerde, betuigde gestadig, dat hy

hy beslooten had zich tot den laatsten man te verdeedigen, in de hoop van op d'eene of andere wys bystand te bekomen. Ondertusschen was 'er weinig schyn, dat de Plaats ontzet kon worden: want behalven dat de sneeuw de doortochten door de gebergten, en van alle d'andere oorden daar het secours door kon komen, geslooten hield, en dat het by gevolg onmogelijk was de noodzaakelijke artillery en munitien tot zodanig een onderneeming derwaarts te voeren, waren 'er drie Keizerlijke Regimenten welke de passagien van S. Job besloegen, en vyf anderen die van Drabezin. Voegt hier by, dat de Troupen van den Keizer zich in het gedeelte van de boven-Stad, door hen vermeesterd, mitsgaders in de twee Palanken, zo wel beschanst hadden, dat het niet wel mogelijk was hen 'er uit te verdryven. In der daad, de Turken beproefden het te vergeefs in een wakkeren uitval, dien zy omtrent het begin der Maand deeden. 't Gevecht was bloedig, en duurde twee uuren, met groot verlies van wederzyde; maar eindelijk wierden de Belegerden, al te zeer door de Christenen gedrongen, te rug gedreeven, met weinig lust van de kans een tweede maal zo hard te waagen.

1692. January.

Staat der blokade van Groot-Waradyn.

Doch hoewel de Vesting zeer eng beslooten was, vond echter een Bassa middel om, benevens zeven of acht andere Turken, 'er in te geraaken. Dit deed de Belegerden weder moed vatten, en, dewyl de gemelde Bassa hen stout en styf verzekerde, dat de Plaats binnen weinige dagen ontzet zou worden, zich op nieuws met groote dapperheid tot tegenweer bereiden. Zelfs wierden 'er ook noch eenige uitvallen gedaan, hoewel van geen heel groot belang; doch d'Ongeloovigen meesten tyd met verlies weder binnen gedreeven.

De Graaf van Aversberg, op wien de zorg van de blokade dezer Vesting berustte, behaalde ondertusschen (verstendigd dat de Turken, welke omtrent Gyula lagen, zich niet genoegsaam op hun hoede hielden, en lichtelijk overrompeld zouden konnen worden) een groot voordeel op d'Ongeloovigen. Hy sloeg den 9den. der Maand met de Regimenten Curassiers van Doria, St. Croix, en Turchses, benevens 100 Musketiers te paard, een Mortier van 100 ponden met 30 Bomben, een Veldslang, 300

Gyula door de Christenen overrompeld en verbrand.

 Gra-

1692. January. Granaaten, eenige Wolzakken en Ladders, op weg; trekte by Usalo den Colonel Molner met zes Compagnien van zyne Heidukken aan; wierd des anderendaags met zyn nieuw Regiment Hussaaren versterkt; kreeg vervolgens op den middag de Rasciaansche Ruiters en Voetknechten by zich; en avanceerde den 12den. zonder dat de Vyanden het bemerkten, schoon de Christenen drie bewoonde Dorpen door passeerden, tot op een myl na aan Gyula. De Generaal van Aversberg, die deze Troupen zelve commandeerde, hield hier op des avonds met zyne Opperofficiers krygsraad; en wierd besloten de Palanke van driekanten (de Colonel Molner met zyne Heidukken ter rechter zyde, na de kant der Poort van Assap, by een Molen; de Rasciaanen ter slinker; en de Muskettiers met de Hussaaren, van hunne paarden gesteegen, in 't midden) aan te tasten, met zeer streng verbod aan alle de Krygsknechten van zich door lust tot roof van hunne Vaandels af te scheiden, maar gezamenerhand van d'eene Palanke in d'andere (want Gyula had drie Palanken, door water en bruggen, die opgehaald konden worden, van malkander gescheiden) en zelfs, waar 't doenlijk, tot in 't Kasteel voort te dringen. De Keizerschen begonden zich dan den 13den. 's morgens ten drie uuren, te beweegen, en, toen de klok in 't Kasteel zes uuren sloeg, den storm aan te voeren. Binnen een half uur was de Palanke aan alle drie de kanten ingenomen; vermits de Vyanden, leggende gerust te slaapen, zonder zich ergens af te wantrouwen, geen zorg hadden gedraagen om in de zekerheid der Poorten te voorzien, gelijk ze hadden behooren te doen, en in hunne huizen overrompeld, en noch half slaapende om hals gebracht wierden. Onder dit tumult vielen de Rasciaanen en Hongaaren, niettegenstaande het streng verbod van den Generaal, aan 't plonderen, en gaven daar door aan de Vyanden tyd om een Wagenburg van Karren voor het Kasteel te maaken, en zich achter de zelve te posteeren; geevende ondertusschen dapper vuur op de Keizerschen. De Graaf van Aversberg, ziende dat het onmogelijk was de Rasciaanen en Hongaaren, met buit belaaden, te beweegen tot verder op de Vyanden in te dringen, deed een klein Corps de reserve, bestaande uit Duitsche en

Ras-

Rasciaansche Ruitery, 't geen hy buiten de Palanke in order had laaten staan, na binnen rukken, met last van alles in den brand te steeken. In een oogenblik zag men dan de vlammen lichter laage uitbarsten, tot ongemeene verbaasdheid der Bezetting van Groot-Waradyn, die aan de klaarheid der lucht het ongeval van haar Geloofsgenooten gewaar wierd. Men rekende, dat de Keizerschen in deze tocht omtrent vyftig man, verlooren hadden; doch de Turken wel over de vyf honderd, daar onder gerekend de vrouwen en kinderen welke in d'eerste woede door de kling wierden gejaagd. De Beg van de Plaats was genoodzaakt zich in zyn hembd te salveeren; doch zyn Gemalin, zyn Schoondochter, en veele andere persoonen, vielen in de handen der Overwinnaars: en verstond men uit hen, dat die van binnen gantsch geen gedachte van een onderneeming op die Plaats, maar wel zorg voor een op Jena (een ander Kasteel van belang) hadden gehad; en dat, indien 'er noch een honderd Muskettiers of twee by der hand waren geweest, en het plonderen achtergelaaten was, de Keizerschen ook ongetwyfeld het Kasteel bemachtigd zouden hebben. Midlerwyl wierden ook door order des Graaven van Aversberg alle de rondomleggende Dorpen met het hooy en de voerazie verbrand; waar na men met eenige Turksche Standaarden en twee Keteltrommen weder te rug na de blokade van Groot-Waradyn keerde.

1692. January.

Een ander voordeel behaalden omtrent ter zelve tyd de Christenen op d'Ongeloovigen in Croatien. Den Heer Michiel Vikadouich, met 1200 zo Croaaten als Rasciaanen van de Wacht omtrent Novi uitgetoogen, en in het krieken van den morgenstond onder Maydan geavanceerd, deed deze Vesting terstond aantasten, en vermeesterde de zelve; waar na ze geplonderd, en in den brand gesteeken, en, boven den buit, een getal van veertig à vyftig mannen en vrouwen gevangen wierd genomen. Thans rukte men na een Turksche Kruidmolen, niet ver van daar gelegen, en wel met voorraad verzorgd, die het zelve lot had, en in het springen merkelijke schade deed. De Mahometaanen, die op het Kasteel van Maydan lagen, meenden deze gelegentheid waar te neemen om den geleede-

Maydan overrompeld en verbrand.

1691. January. hoon te wreeken. Zy vielen dan op de Croaaten uit, kwetsten zes van de zelven, en namen 'er twee gevangen: maar in vergelding vielen elf der Ongeloovigen, daar onder de Beslinzki-Aga (naderhand met zyn Standaard aan den Graaf Erdeody, Ban van Croatien, gepresenteerd) benevens vyftig Paarden, en zes Christene Slaaven, in de handen der Keizerschen.

Vergadering der Stenden van Neder-Oostenrijk.

Op den 9den. der Maand wierd in de tegenwoordigheid van den Keizer, zittende op zyn Troon, d'opening van de Vergadering der Stenden van Neder-Oostenryk gedaan, en by die gelegentheid door den Graaf van Straatman, Groot-Kancelier van 't Hof, een treffelijke Aanspraak aan de zelven gedaan, behelzende in substantie: Dat door Godts genade en „ bystand de Keizerlijke Wapenen in zulk een langen en dub„ belden Oorlog zo glorieus waren geweest, dat niet alleen de „ Stad Weenen, toen ze groot gevaar liep, verlost was gewor„ den, en het Land na zo veele onheilen, verwoestingen, en „ brandstichtingen, weder had begonnen lucht te scheppen; „ maar ook de Heerschappy aan geene zyde van den Donau „ voorby Zevenbergen tot aan d'Yzere Poort van Walachien „ was uitgebreid, en van die Rivier af tot aan de Sau, en noch „ verder, het Kruis op alle plaatsen geplant, en het Turkdom „ uitgerooid; zynde ook de toegang des Keizerrijks tegens de „ Fransche Wapenen beschermd, en die Landen van alle vyand„ lijke invasien bevryd: Dat de tegenspoeden van de Veld„ tocht des Jaars 1690. in de laatstgepasseerde voor een groot „ gedeelte vergoed waren; zynde eindelijk als van Godes hand „ door de dapperheid der Keizerlijke Militie tegens de groote „ macht der beschanste Turken, en hunne ongemeene en hard„ nekkige tegenweer, na een lang twyfelachtig Gevecht, een „ volkomene Overwinning verkreegen, de gantsche Ottoman„ nische Infantery, benevens den Grooten Vizir, en andere „ hooge Turksche Officiers, op het slagveld gesneuveld, en al „ hunne Artillery, mitsgaders al de Bagazie, Ammunitie, Pro„ viand, Standaarden, en andere Krygscieraaden van hun gant„ sche Armée genomen; waar door geheel Slavonien tot aan „ de Sau toe weder was veroverd, en voorts aan geene zyde van „ den Donau Lippa ingenomen, en Groot-Waradyn gebombar-

„bardeerd, welke Fortres, volgens 't zeggen van alle d'Over-
„loopers, in zodanig een staat was gebracht, dat de zelve na alle 1692, January.
„apparentie wel haast zou moeten buigen, en zich aan de Wa-
„penen van zyn Keizerlijke Majesteit onderwerpen : Dat de
„Turken door dat verlies op nieuws gebracht waren om an-
„dermaal de vrede te verzoeken; hebbende alreedts aange-
„booden, dat men van wederzyde zou blyven bezitten 't geen
„men bezat; maar dat de Divan sedert door de verkeerde op-
„hitsingen der snoode en trouwlooze Franschen (welke aan de
„Christenheid die glorieuze voordeelen benydden, om zich
„zelven de gantsche Keizerlijke macht niet op den hals te haa-
„len) tot voortzetting van den Oorlog gepersuadeerd zynde,
„beslooten had, met uitsteeking van den Standaard van hunnen
„valschen Propheet Mahomet, alle macht, die zy kon, by een
„te trekken, om de kans in een andere Veldtocht te waagen:
„Dat derhalven de nood drong, zonder uitstel, na 't Oosten,
„Westen, en Zuiden, de Militie, vermoeid en gesmolten door
„de gestaadige beweegingen, de hette van de zomer, de streng-
„heid der winter, en de ziekten, weder in staat te brengen;
„d'Artillery, Ammunitie, Proviand, Wagens, Bruggen, en an-
„dere Krygsbehoeften te verzorgen; een Scheepsvloot, zon-
„der de welke men bevonden had dat de gewenschte voort-
„gang niet kon geschieden, te formeeren; de Fortificatien
„van verscheidene Plaatsen, als Offen, Essek, Brod, Peter-Wa-
„radyn, Lippa, en ook Groot-Waradyn, indien het overging,
„te voltooijen : Dat vermits tot dat alles zodanige onvermy-
„delijke groote kosten vereischt wierden, dat de gewoonlijke
„Inkomsten niet genoeg waren, zyn Keizerlijke Majesteit
„(welke het gemeene best meerder achtende dan zyn eigen,
„nooit had gelaaten alles aan te wenden, hebbende zelfs zyn
„eigene Kamergoederen niet gespaard) zich genoodzaakt
„vond onderstanden in dien dringenden nood van zyne getrou-
„we en gehoorzaame Staaten te verzoeken; hebbende zyn
„Majesteit met zyn gewoonlijke Vaderlijke liefde jegens zyne
„getrouwe Onderdaanen goedertierentlijk, zo veel als 't mo-
„gelijk was, de beswaarnissen tegengehouden, en den eisch ge-
„maatigd, waar in men de Vaderlijke goedertierenheid van

zyn

1692. January.

„ zyn Majesteit tot hunne eigene zekerheid en best had kon-
„ nen bespeuren : Dat derhalven de gemelde Staaten, gelijk zy
„ reedts voor dezen hadden gedaan, verzocht wierden ook in 't
„ toekomende met hunne vaardige resolutie en hulp zyn Kei-
„ zerlijke Majesteit te willen byspringen, waar mede zy in de-
„ ze dringende en moeijelijke gesteldheid van zaaken een on-
„ sterfelijke lof en eer zouden inleggen; nademaal men met de
„ gemelde vaardige hulp een voordeelige en gelukkige Veld-
„ tocht tegens alle de Vyanden van zyn Keizerlijke Majesteit
„ zou konnen verhoopen, enz.

Na dat deze Aanspraak geëindigd was, gaf de Groot-Kancelier aan den Maarschalk der Provincie, Otto Hendrik, Graaf van Abensberg en Traun, dit verzoek van den Keizer in geschrift over, voegende daar noch eenige andere remonstrantien en vermaaningen by, op dat de Staaten deze dringende redenen rypelijk en spoedig zouden overweegen. Thans sprak de Keizer zelve de Staaten aan; toonende hen met deftige, welspreekende, en krachtige woorden en uitdrukselen, die een Vaderlijken yver en liefde jegens zyne getrouwe Onderdaanen te kennen gaven, de noodzaakelijkheid der gemelde Propositie, met byvoeging, dat hy op die remonstrantien een spoedige resolutie van de Staaten verwachtte; beloovende hen wyders alle goedertierenheid, en voorts alles wat tot het best van zyne getrouwe Onderdaanen mocht strekken. Waar op de Graaf van Abensberg uit den naam der Staaten den Keizer met een diepe eerbiedigheid, en cierlijke en gedienstige bewoordingen, beantwoordde; bedankende zyn Keizerlijke Majesteit wegens des zelfs beweezene goedertierenheid; en beloovende, alles wat mogelijk was tot den genadigen eisch van zyn Majesteit te zullen contribueeren, en 'er zonder uitstel over te raadpleegen, ten einde een vaardig antwoord 'er op te geeven; wenschende wyders zyn Majesteit verdere overwinningen en zegenpraal tegens alle zyne Vyanden, en geluk en voorspoed in zyn Regeering.

Gravinne Tekeley vertrekt

De Princes Ragotski, Gemalin van den Graave Tekeley, door het verdrag, met den gevangenen Generaal (a) Heisler we-

(a) *Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 121 en 162.*

wegens zyn verlossing gesloten, verlof van het Hof gekreegen hebbende om zich by den gemelden Graaf, van wien zy door het lot des oorlogs sedert zo langen tyd was afgezonderd geweest, te gaan vervoegen, trad nu op den 4den. der Maand uit het Klooster der Urselynen, daarze zich in onthouden had, en ging dien zelven dag den Generaal Heisler bezoeken, die zyn kamer noch niet en verliét, ter oorzaak van een swaáre ziekte welke hem tot op den oever des doodts had gebracht. De Generaal betoonde haar alle mogelijke eerbiedigheden, en deed haar veertien duizend dukaaten tellen, zynde de somme wegens de welke hy met den Graave Tekeley voor zyn ransoen overeen was gekomen, in geval men de vryheid aan de Graavin, deszelfs Echtgenoot, vergunde; want andersins had hy zich voor vier-en-twintig duizend dukaaten verbonden. Des anderendaags wierd ze na Presburg gevoerd, en stond haar weg over Essek voort te zetten, in het voorneemen van zich te Pottendorf te gaan vervoegen by Dulsicar Effandi en Mauro Cordato, Afgezanten van de Porte, welke den Keizer omtrent 200000 guldens gekost hebbende, zonder dat de vredehandelingen daarom te meer gevoorderd, maar in tegendeel nu t'eenemaal afgebroken waren, sedert een tyd order hadden gekreegen om zich tot hun vertrek gereed te houden, en met een goed geleide van Keizerlijke Krygsknechten na Belgrado gevoerd stonden te worden.

1692. *January.* na haar Gemaal.

De Graávinne Tekeley was Dochter van den Graaf Piéter Serini, berucht genoeg in de Duitsche Historien om aan al de wereld bekend te weezen, en had zich voor de eerste maal in den echt begeeven met Pieter Ragotski, Zoon van George of Joris, Vorst van Zevenbergen. Na zyn dood trouwde zy aan den Graave Tekeley, en had deel in alle zyne ongevallen, tot aan de verovering van Mongats. Deze Heldin, welke die Vesting verdeedigde, (na een zeer lange blokade, geduurende de welke zy genoodzaakt was de vyanden van buiten en de beroerten van binnen te wederstaan, verduurd; na al haar voorraad verteerd, en alle haare juweelen verpand te hebben) zag zich (a) eindelijk genoodzaakt zich over te geeven, op voorwaarde dat ze zich te Weenen zou vertrekken, daar ze niet uit zou

Byzonderheden van deze Graavin.

(a) in 't begin van 1688.

1692. January. mogen gaan zonder verlof van den Keizer. Zy was'er dan tot nu toe gebleeven, wanneer de slaaking van den Generaal Heisler haar vryheid te weeg bracht.

Men arbeidde nu met alle naarstigheid om de Stad Heidelberg in den uiterften staat van tegenweer te brengen. 't Garnisoen van deze Plaats, groot genoeg, was echter sedert een tyd noch versterkt met een Esquadron Dragonders van Leining en een Compagnie Cavallery der Troupen van Saxen; en men verwachtte noch vyf Compagnien Dragonders van den Keurvorst van Ments, op dat men alle dagen Partyen na de kant van Philipsburg en Nieustad, daar de Franschen een vliegend Leger hadden, 't geen byna gestadig in beweeging was, konde uitstuuren. Daarenboven had de Generaal Heidersdorf, die in deze Vesting commandeerde, aan ieder Officier van het Garnisoen de plaats aangeweezen, daar hy zich in geval van alarm moest vinden. Maar terwyl men aldus in de zekerheid van de Stad voorzag, ontdekte men door het middel van een Brief, geschreeven in cyfer, en houdende aan den Commandant van Landau, by geval door een Jongen, die voor zyn Meester een Brief aan 't Postcomptoir ging brengen, op de straat gevonden, en door den zelven aan den Postmeester, en door dezen aan den Generaal Heidersdorf ter hand gesteld, dat de Franschen een aanslag hadden gemaakt om de Stad met verraad te vermeesteren; ten welken einde zy zich tegen den 2den. February, wanneer men een Myn, die by de Philipsburger-Poort gevonden wierd, zou doen springen, gereed moesten houden. De Gouverneur deed dan terstond alle de Poorten sluiten, en de Gilden vergaderen, om te trachten twee à drie Franschen, in den Brief gemeld, welke zich in de Stad onthielden, gevangen te krygen. Doch alle deze voorzorgen waren vruchteloos: de Franschen wierden niet gevonden: en men vatte maar een ander Persoon, op wien men eenig vermoeden had, by de kop. 't Zelve dessein hadden de Franschen ook op de Stad Ments, gelyk men in 't verhaal der zaaken van de volgende Maand uit een Brief van den Generaal van Thungen zal konnen zien; en indien deze dubbelde onderneeming hen gelukt had, zouden zy vervolgens Frankfoort hebben gaan bombardeeren. De Gene-

Verraad op de Stad Heidelberg ontdekt.

neraal Heidersdorf, om zich in 't toekomende voor diergelijke verraaderſche aanſlagen te beveiligen, deed terſtond na het ontdekken van 't Complot een Schans aan de kant van den Ryn voor de Stad opwerpen, omringd met paliſſaaden, daar hy eenige Dragonders in poſteerde, welke nacht en dag de wacht moeſten houden.

1692. Januarÿ.

De verwoeſting van Manheim, wel eer een aanzienlijke Stad van de Palts, zal men buiten twyfel elders geleezen hebben. De Franſchen, hier mee niet vernoegd, dreigden nu, dat ze de arme hutten en wooningen, welken d'Ingezetenen opgerecht hadden ter plaatſe daar de gemelde Stad voorheen had geſtaan, weder zouden komen vernielen; alzo de Koning niet verſtond, dat zich eenig menſch hier omtrent zou onthouden: en in der daad, de volgende Maand toonde, dat deze dreigementen niet vruchteloos waren geweeſt, gelijk wy ter zyner plaatſe zullen zien.

Manheim met verwoeſting gedreigd.

Deze onmeedoogende Dwingelanden eiſchten 700000 ryksdaalders van de Palts voor contributien, en perſten d'Ingezetenen met d'uiterſte ſtrengheden tot de betaaling. Gelijk het onmogelijk was alle die arme lieden, welke ieder oogenblik voor de plondering en brandſtichting bloot ſtonden, te behoeden, ſtuurden verſcheidene Vlekken en Dorpen Gelaſtigden aan hen, om zich op de zachtſte voorwaarden van hunne barbaarsheden te bevryden; gelukkik indien zy daar na in ruſt wierden gelaaten: want zy hadden meer als een maal gedurende dezen oorlog beproefd, dat de Franſche Troupen noch trouw noch menſchelijkheid kennen. (a) *Nulla fides pietasque viris qui caſtra ſequuntur.* Nooit heeft iemand deze ſpreuk waarachtiger gemaakt, als de Krygsbenden van den Allerchriſtelijkſten Koning.

(a) *Daar is noch trouw, noch godvruchtigheid* (liefde) *by de lieden, die het leger volgen.*

Eindelijk: Graaf Ernſt Rudiger van Starrenberg, Ridder van 't Vlies en Raadsheer van Staat, was door een Handſchrift, van den Keizer ondertekend, tot Preſident van den Krygsraad aangeſteld, in de plaats van den overleedenen Markgraaf Herman van Baden; en zulks zo in erkentenis van zyne groote dienſten, aan zyn Keizerlijke Majeſteit beweezen; als van het verlies zyner beide Zoonen, in den tegenwoordigen oorlog tegens

Begeeving van eenige Ampten.

 gens

1692. *January.* gens de Turken gesneuveld: de Neef van den gemelden Markgraaf, Prins Louis van Baden, berucht door zyne daaden in Hongaryen tegens d'Ongeloovigen uitgerecht, tot Gouverneur van Raab, een Ampt van zeer groote inkomsten, 't geen men meende dat vernietigd zou zyn geworden, en een waardige vergelding der diensten welken deze Generaal aan den Keizer had betoond: de Graaf Dietrich van Schallenberg tot Opper-krygscommissaris, in de plaats des afgesturvenen Graaven van Falkenham, enz.

HANOVER. Geschil tusschen den Hertog en een zyner Zoonen.

HET gevangenneemen van den Prins Maximiliaan, een der Zoonen des Hertogs van Hanover, had een groot gerucht in de wereld gemaakt: doch gelijk deze zaak zeer verwardelijk verhaald wierd, en derhalven niet wel begreepen kon worden, zullen wy ze alhier met de noodzaakelijke omstandigheden ter neder stellen. Den Hertog Joris, Vader der tegenwoordige Hertogen van Zell en Hanover, verdeelde zyne Staaten onder zyne twee oudste Zoonen, te weeten, Christiaan-Lodewyk en Joris-Willem, op voorwaarde dat deze twee Staaten altyd verdeeld zouden blyven, en dat den een zyn residentie te Zell, en den ander te Hanover zou houden. Christiaan-Lodewyk kwam in den jaare 1665. zonder kinderen te sterven, laatende zyne Staaten aan Joris-Willem, zyn jonger Broeder, die daar op zyn residentie te Zell ging neemen, zynde de tegenwoordige Vorst van dat Hertogdom: en Johan-Frederik, darde Zoon van Joris, die de Roomsche Religie had aangenomen, volgde in de residentie van Hanover op zyn Broeder Joris-Willem, die voorheen dit Hertogdom had bezeten; 't geen de clausul van het Testament, daar hier boven af gesproken is, bevestigde. Johan-Frederik gestorven zynde, volgde Ernest-Augustus, zyn jonger Broeder, vierde Zoon van Joris, die Bisschop van Osnabrugge was, op hem, en wierd aldus de tegenwoordigen Hertog van Hanover. Deze Vorst had uit zyn huwelijk met Sophia, Dochter van den Keurvorst Paltsgraaf Frederik den Vyfden, Joris-Lodewyk, Frederik-Augustus, Maximiliaan-Willem, Sophie-Charlotte, Karel-Philips, en Christiaan. De tegenwoordigen Hertog van Zell had maar een Doch-

Dochter, welke hy ten huwelijk had gegeeven aan den oudsten Zoon des Hertogs van Hanover, op voorwaarde dat de twee Staaten weder tot een eenigen zouden vereenigd, en deze door den Zoon des Hertogs van Hanover, die de Dochter des Hertogs van Zell getrouwd had, bezeten worden. De jonger Zoonen des Hertogs van Hanover, en onder anderen zyn twede Zoon, Prins Frederik-Augustus, hadden zich altyd tegens deze vereeniging gesteld, en wierden ondersteund door de gebuurige Vorsten van dit Huis, die 'er belang by hadden dat het niet grooter en wierd. Deze Prins geduurende de laatste Veldtocht in Hongaryen gesneuveld zynde, meende *Maximiliaan*, zyn jonger Broeder, volgende de zelve voetstappen; eenige schikkingen te neemen om de vereeniging der gemelde twee Staaten te voorkomen: niet dat hy eenige toeleg noch op het leven, noch op de Staaten van den Hertog, zyn Vader, had, gelijk eenige kwalyk meenende; of liever kwalijkonderrechte persoonen wilden zeggen. Alles, 't geen men hem te last lei, is dat hy zich in het gebied van eenigen gebuurigen Vorst had willen vertrekken, om van daar te protesteeren tegens 't geen hy pretendeerde dat de Hertogen van Hanover en Zell tot zyn nadeel hadden besloten. Den Hertog, zyn Vader, 'er af verstendigd, deed hem, benevens de geenen van welker raad hy zich had bediend, by de kop vatten. Den Hertog van Zell, die den Prins Maximiliaan een zeer goed hert toedroeg, deze zaak verstaan hebbende, vervoegde zich te Hanover, en stilde door zyn wysheid en voorzichtigheid het gantsche werk. De jonge Prins wierd na de Stad Hamelen gezonden, daar men hem het Gouvernement af had gegeeven: maar men voegde een Edelman, Plaat geheeten, by hem, om een waakend oog op zyn beleid te houden. Doch de geenen, die zich met hem in deze zaak hadden gewikkeld, raakten 'er zo goed koop niet af. 't Is waar, dat het hen het hoofd niet en kostte, gelijk in 't eerst de spraak had gegaan: maar twee der schuldigsten, zynde Gebroeders, en een van de zelven Groot-Jaagermeester, wierden op een zeker Kasteel verbannen, en hunne goederen verbeurd verklaard. De Secretaris Blom, die 'er mede in begreepen was, wierd op den Toorn van Kalemburg gebracht; en zyne goederen hadden het zelve lot.

1692. *January.*

EN

1692.
January.

SAXEN. Keurvorst weigert de Princes van Deenmarken te trouwen.

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 134.

EER de laatste Keurvorst van Saxen stierf, had hy een (a) huwelijk geslooten tusschen den Keurprins, zyn Zoon, en de Princes van Deenmarken, hoewel ze noch geen veertien jaaren oud was. De Keurvorstin van Saxen, Zuster des Konings van Deenmarken, die haar Zoon gaarne in haar Geslacht gehuwelijkt wilde zien, had'er alles toe bygebracht, 't geen in haar vermogen was geweest. Maar de Keurvorst Johan-George de III. gestorven, en de Keurprins op hem gevolgd zynde, betuigde hy, dat hy'er eer uit gehoorzaamheid, als uit genegentheid, in had bewilligd; en dat tegenwoordig, nu hy meester van zich zelven was, hy'er niet meer om wilde denken; hebbende eenige bekommering om te trouwen met een volle Nicht; en vereisschende ten anderen ook het welweezen van zyn Staat, dat hy een Vrouw name, daar hy met den eersten Navolgers af kon verhoopen. Waar op hy dan ter zelve tyd verklaarde, dat hy van meening was met de Princes van Saxen-Eyssenach, een schoone Vorstin, van de welke wy hier na gelegentheid zullen hebben om te spreeken, te trouwen.

Byeenkomst der Keurvorsten van Brandenburg en Saxen.

Omtrent ter halve Maand hielden de Keurvorsten van Branbenburg en Saxen een Byeenkomst te Torgaw, alwaar ze zeer drukke bezigheden hadden. Het gemeen gerucht was, dat men'er had gehandeld wegens de middelen om den oorlog tegens Vrankryk voort te zetten, mitsgaders eenige schikkingen genomen noopende de Troupen, welken deze twee Vorsten aan den Ryn en de Moesel moesten stuuren, 't zy ten opzichte van het getal, of van het gebied. Doch men oordeelde, dat men hier alleen niet af had gesproken. Vernuftiger lieden, of bekwaamer om zich diepe denkbeelden te maaken, pretendeerden, dat'er de successie van Saxen-Lawenburg ook op het tapyt was geweest. Al de wereld weet, dat deze twee Vorsten ten dien opzichte in gantsch verscheelende belangen waren; want den Hertog van Saxen pretendeerde deze successie voor zich zelven; en de Markgraaf van Brandenburg ondersteunde de rechten der Vorsten van Anhalt: en dewyl men beducht was, dat een ander Huis, 't geen uitsteekend groot wierd, de gemel-

melde successie aan zich mocht trekken, verzekerde men nu, dat de twee Keurvorsten de middelen hadden beraamd om zulks te beletten; en dat zy ondertusschen hunne byzondere geschillen niet eer en zouden beslechten, als na dat zy in de zekerheid dezer Staaten hadden voorzien. Men zei ook noch, dat men in de gemelde Vergadering had gesproken van een Verbond, 't geen men beweerde dat aan de kant van het Noorden wierd gemaakt, om zich in de neutraliteit te handhaaven, en zelfs de Vorsten, welke in oorlog waren, te noodzaaken de vrede te maaken. Deze twede gissing was echter niet zekerder als de volgende darde. De zaak van Hanover, daar wy (a) zo even af hebben gesproken, was gewichtiger, als men meende. Men verzekerde, dat den Hertog van dien naam verscheidene Mogendheden verdacht van aan den Prins, zyn Zoon, gevoelens ingeboezemd te hebben, die hem niet en behaagden. Gelijk men niet wel wist, op wien deze vermoedens konden vallen, en dat 'er dit Huis mogelijk een heimelijke wrok over had opgevat, geloofde men, dat de gebuurige Vorsten gaarne intydts hunne schikkingen wilden neemen, en zich tegens alle gevallen bereiden. Zeker, een menigte van staatkundige inzichten: en vruchtbaare herssenen, die zich zulke groote beweegredenen van de minste treden der Vorsten weeten in te beelden. Ondertusschen is dit de dwaasheid van onze eeuw: en Tacitus, die groote maaker van overdenkingen, heeft tegenwoordig veele navolgers.

1692. January.

(a) Zie pag. 52.

DE Keurvorst van Keulen, die eerst over vier of vyf weeken verwacht wierd, vervoegde zich omtrent het begin der Maand *incognito* in de Hoofdstad van zyn Aertsbisdom, verzeld door den Graaf van Rekkenberg, een Kamerdienaar, twee Pazien, en drie Lakeijen. Zyn komst, dewyl ze gantsch onverwacht was, baarde een ongemeene vreugde. Hy wierd terstond bezocht door de Magistraat en alle de Gilden van deze groote Stad; en het Capittel ontfing hem, in 't rood purper gekleed, als Aertsbisschop met d'uiterste plechtigheden in de Domkerk. Kort hier na hield hy eenige gesprekken met den Keurvorst van de Palts; strekkende, na men meende, om te beraamen hoe men

KEULSLAND.

Keurvorst komt te Keulen.

de

1692. January. de verwoestingen, daar hunne Staaten even zeer door hunne Vyanden mee gedreigd wierden, best zoude voorkomen: want kort te vooren had zyn Keurvorstelijke Doorluchtigheid van Keulen een Brief van den Koning van Vrankrijk ontfangen, die hem verklaarde, dat hy hem voor den rechten Aertsbisschop van Keulen niet en erkende, dewyl de Kardinaal van Furstemberg canonykelijk verkoozen was, met byvoeging, dat hy een somme van 300000 ryksdaalders voor de contributien aan hem zou stuuren, en, zo hy in gebreke bleef, dat hy alles in het Aertsbisdom van Keulen te vuur en te swaard zou komen stellen. De Keurvorst beantwoordde dezen trotsen Brief met een anderen, die niet beleefder was. Hy beloofde, dat hy zyn best zou doen om de sommen, welken men van hem vorderde, by een te krygen; maar dat men ze te Keulen moest komen haalen. Omtrent ter zelve tyd eischte men ook 700000 ryksdaalders van Keur-Palts; gelijk wy hier voor hebben aangeroerd.

DEENMARKEN. Kroonprins doet een reis na Italien.

DE Kroonprins van Deenmarken, omtrent veertien jaaren oud, begeerig om onder den naam van Graaf van Oldenburg, ten einde de reis *incognito* te konnen doen, Italien te gaan bezichtigen, vertrok den 18den. der Maand uit Koppenhagen, verzeld door den Opper-Kamerheer Alefeld (wel eer Ambassadeur in Engeland, en nu Hoofd van de Troup) den Geheimen Raad Rumor, den Maarschalk Hane, Mr. Walter een braaf Cavallier, twee Kamerjonkers, een Opper-Kamerdienaar, een Lyfbarbier, mitsgaders eenige Pazien, Lakeyen, en anderen.

VRANKRYK. Uitvinding van geldmiddelen.

DE middelen om geld uit te vinden, ten einde de kosten, welken Vrankrijk geduurende dezen oorlog genoodzaakt was te doen, gaande te houden, namen noch geen eind. 't Voorbeeld van (a) Holland bracht den Franschen Ministers mogelijk in 't hoofd het ontwerp wegens een impost op de Coffy, Thee, Chocolate, enz. in 't voorgaande (b) Jaar op 't tapyt gebracht, te stellen, voortgang te doen erlangen. In der daad, Monsr. Daniame nam 'er de pacht af voor zes jaaren, en zou 'er 100000 ponden terstond, en 300000 geduurende het jaar voor uit-

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel pag. 51.
(b) Ziet 2 Stuk, 3 Deel pag. 116.

uitschieten, en zo ook vervolgens alle Jaaren; vermiddels welke voorwaarden hy alleen, of zyne Commisen, deze Dranken, en de Droogeryen daar ze af gemaakt worden, in het gantsche Koningryk zouden mogen verkoopen : en zouden alle de Kooplieden, welke zich met Thee, Coffy, Chocolate, Cacao, Mexicaansche Peper, Achiote, en diergelijke andere Ingredienten, voorzien bevonden, gehouden weezen de zelven in zyne of zyner Commisen Comptoiren te brengen. En om alle gelegentheid tot bedrog te beneemen, wierd verordend, dat'er geene van deze Waaren anders als door den weg van Marseille en Rouaan in het Koningrijk gevoerd zouden mogen worden, uitgezonderd die op de vyandlijke Schepen wierden genomen. 1692. January.

Daar waren sedert nieuwe Jaar noch verscheidene andere Edicten en Declaratien in het Parlement geverifieerd; als een, waar door in ieder Bisdom van het Ryk een Raadsheer-Sequester wierd aangesteld; een ander, waar by het getal der Barbires, Paruikmaakers, en Badstovenhouders in de Stad Parys en haar Voorsteden met honderd wierden vermeerderd; een darde, waar by een zeker getal van Koninglijke en Apostolische Notarissen wierd gecreëerd; een vierde, waar by vier honderd Griffiers over de Domainen van Overleedenen wierden aangesteld; een vyfde, waar by Griffiers der Geestelijke Insinuatien wierden gemaakt. Behalven deze vyf Edicten, zag men ook noch een Declaratie des Konings, behelzande de toevoeging van tien Landmeeters en Schatters van alle Landen, Wyngaarden, Weiden, Bosschen, Eilanden, en Gemeente-landeryen van de Stad, Prevostdy en Burggraafschap van Parys aan de vyftig gesworene Rooymeesters en Omroepers van de gemelde Stad. Voor het Krygscommissarisschap te land, daar wy ook elders gewag af gemaakt hebben, zouden voortaan 33000 ponden betaald moeten worden; en men sprak wegens dat van de Marine op 10000 ecus of ryksdaalders te stellen. Den 18den der Maand vereficeerde men een ander Edict, waar by de Ampten van Superintendant der Posteryen en Groot-Meesters der Couriers wierden gesupprimeerd, en met alle de gerechtigheden, daar aan behoorende, aan zyn Majesteits Domainen ingelyfd; behoudende zyn Majesteit zich in de macht om zodanige

persoonen, als het hem beliefde, tot de gemelde Ampten aan te stellen, gelijk ook aan d'Erfgenaamen van Monsr. de Louvois, die de zelven bezat, de penningen, welken hy'er, toen hy 'er mee bekleed wierd, voor uitgeschooten mocht hebben, weder uit te keeren: mitsgaders een Declaratie van den Koning, waar by de voorrechten der Postmeesters wierden besnoeid, zodanig dat zy in het toekomende de schattingen, even als andere Amptenaaren, onderworpen zouden zyn; by voorrecht evenwel dartig guldens van de somme, waar op zy gesteld waren, mogen aftrekken; van het daadelijk huisvesten van Soldaaten vry weezen; doch echter, zo wel als anderen, hen van zout, zuur, vuur en licht, enz. moeten helpen verzorgen: gelijk ook een twede Edict, behelzende een creatie van 500000 ponden vermeerdering van gazien, welke verkreegen zouden konnen worden niet alleen door d'Officieren des Ryks, maar ook door d'andere Onderzaaten van zyn Majesteit en d'ongenaturaliseerde Vreemdelingen, mitsgaders anderen geen Ingezetenen des Ryks, al waren ze ook zelfs Onderzaaten der Vorsten met de welken Vrankryk in oorlog was, komende hunne Erfgenaamen daar in opvolgen, alzo zyn Majesteit afstond van alle recht van Aubaine.

1692. *January.*

Noch had de Koning een ander gantsch nieuw middel uitgevonden om geld te krygen. 't Huis der Invalides, of Verminkten, omtrent den Jaare 1670. door zyn Majesteit aan het eind van het Voorburg St. Germain opgerecht, word onderhouden door het middel van drie penningan per pond, welken het trekt van al het geld, 't geen tot de betaaling der Krijgsbenden besteed word. Nu, gelijk het getal der Troupen sedert den oorlog geweldig vermeerderd was, waren ook d'inkomsten van het gemelde Huis na proportie vermeerderd; zulks dat men 'er gelegentheid had gehad om groote sommen op te leggen. De Koning, om deze penningen niet vruchteloos te laaten, en ze tot een hoognoodig gebruik aan te wenden, nam een somme van 900000 ponden na zich, en assigneerde aan het genoemde Huis een jaarlijksche Rente van 50000 ponden op het Stadhuis van Parys, uit de welke tachtig jaarlijksche tractementen van 100 tot 400 ryksdaalders aan verminkte Officiers betaald zouden worden.

Ter-

Terwyl men aldus bezig was met nieuwe geldmiddelen uit te vinden, deed de Koning een heel stoute zaak, en gantsch bekwaam om te toonen hoe zeer hy volkomen meester in zyn Ryk was. Hy verklaarde op den 9 den. der Maand over 't avondmaal, dat hy beslooten had den Hertog van Chartres, Zoon des Hertogs van Orleans, te huwelyken met Mademoiselle de Blois, Dochter van zyn Majesteit en Madame de Montespan. Al de wereld weet, wat hertzeer de Prins van Condé moest verkroppen, toen men hem sprak wegens het huwelyk van zyn Kindskind met een andere natuurlijke Dochter des Konings. 't Is waar, hy bewilligde 'er in, om dat hy niet anders kon doen: maar hy kon het doorluchtig bloed van Bourbon, zuiver en zonder vermenging, niet zonder een doodelijke ongeneugte zich zien vereenigen met een Bastaarddochter des Konings. Ondertusschen was 'er groot onderscheid: en wat vreugde zou hy niet hebben, indien hy het hoofd mocht opbeuren, en een Dochter van Madame de Montespan met den Zoon van des Konings eenigen Broeder zien trouwen! Hoe veele redenen zou hy niet vinden om zich te troosten! Doch wy zullen over de zaak des Prinsen van Condé heen stappen, en eenige byzonderheden van dit Huwelijk gaan verhaalen. De Koning sprak 'er voor eerst af tegen den Hertog van Orleans, die volkomentlijk aan zyne willen onderworpen zynde, hem ten antwoord gaf, dat hy meester was, en doen kon alles 't geen hy raadsaam oordeelde. Maar de Hertogin van Orleans was zo licht niet te overreeden. Den Hertog sprak 'er haar af; de Koning deed 'er haar het compliment over: doch zy wou 'er niet na luisteren. Zy vertoonde met eerbiedigheid, doch te gelijk ook met standhastigheid, aan zyn Majesteit, dat Madame de Montespan haar Man noch in 't leven had: dat haar huwelijk niet verbrooken was: en dat by gevolg, volgens de wetten des Ryks, Mademoiselle de Blois na de dood des Konings nooit en zou gaan als voor de Dochter van Monsr. de Montespan. Deze reden, die onwederleggelijk was, verbaasde zyn Majesteit. Hy raadpleegde met zyne Ministers; en om die hinderpaal weg te neemen, wierd 'er beslooten, dat de Koning Mademoiselle de Blois voor zyn Dochter zou erkennen, zonder van haar Moeder te spree-

1692. *January.*

De Koning dringt het Huwelijk des Hertogs van Chartres met Mademoiselle de Blois door.

 ken:

1692. January.

ken: 't geen ook aanstondts in 't werk wierd gesteld. De Hertogin van Orleans, aldus van haar stuk verzet, had nu geen toevlucht meer, als tot de weigering van den Hertog van Chartres, haar Zoon. Zy liet hem ontbieden in haar kabinet, en deed hem een lange redeneering over het doorluchtig bloed, daar hy uit was gesprooten, en d'eeuwige schande, die hy zich op den hals zou laaden, indien hy zich met dat van Madame de Montespan vermengde. Gelijk de (a) Hertogin van Orleans een Hoogduitsche Dame, en 'er geen Natie is by de welke den Adel zich zuiverder, en zonder minder vermenging, behouden heeft, gevoelde zy deze ongelijkheid veel leevendiger, als een Fransche Dame, gewoon zeer ongelijke huwelijken in haar Land te zien, gedaan zou hebben. Den Hertog van Chartres scheen wel genoeg geneigd tot 't geen men van hem vorderde: maar hoe zou een jonge Prins meerder standhaftigheid hebben, als de geenen, daar hy de geboorte aan verschuldigd was, hadden! De Dauphin vervoegde zich by hem, nam hem alleen, en bracht hem in het kabinet des Konings, die hem zyn meening te kennen gaf. Den Hertog van Chartres had de macht niet van neen te zeggen: hy antwoordde byna 't geen den Hertog van Orleans had geantwoord: en de Koning de bewilliging, welke hy begeerde, verkreegen hebbende, dacht niet meer als om het huwelijk te voltrekken. De Hertogin van Orleans, verwittigd dat de Dauphin den Hertog van Chartres alleen had genomen, en vermoedende een gedeelte van de waarheid, liet hem ten twede maal in haar kabinet ontbieden; en verstaan hebbende, dat hy de swakheid had gehad van te bewilligen in 't geen men van hem had gevorderd, bejegende zy hem zeer kwalijk, en snaauwde hem onder anderen toe, dat hy geensins verdiende uit een zo doorluchtig bloed gesprooten te weezen. Zelfs wierd 'er gezegt, dat zy hem een vuistslag gaf, of immers, dat zy hem straffelijk met de hand te rug stiet. Doch dit was het eenigste hertzeer niet, 't geen deze Princes, sedert dat zy aan het Hof van Vrankryk was geweest, had moeten verkroppen; en wy zullen in 't toekomende mogelijk gelegentheid hebben om 'er eenige byzonderheden af te neder te stellen. De Koning stond twee

(a) Zy is een Dochter van Beyeren.

Mil-

Millioenen ten inzichte van dit Huwelijk te geeven, waar af d'interesten tot aan de vrede tegen den penning vyftien zouden betaald, en alsdan de hoofdsom afgedaan worden; mitsgaders voor 200000 ryksdaalders Juweelen aan Mademoiselle de Blois; en aan den Hertog van Chartres een jaarlijksch Pensioen van 50000 ryksdaalders; gelijk ook noch aan den Hertog van Orleans het Koninglijk Paleis, 't geen de Kardinaal de Richelieu aan Lodewyk den XIII. vereerde, waar in men eenige nieuwe vertrekken stond te maaken, om 'er het Huis van den jongen Hertog, dien men voortaan den Hertog van Orleans zou noemen, te huisvesten.

1692. January.

In der daad, 't geen de Koning hier ten opzichte van den Hertog van Chartres en Mademoiselle de Blois kwam te doen, betoonde de volkomenheid van zyn gezag, en dat 'er zich niets tegen dorst stellen. 't Zou ons echter noch meer verwonderen, indien het d'eerste maal was dat hy Prinsen van zyn bloed aan Dochters van zyn Meesteressen had uitgehuwelijkt. Niettemin komt het de wereld wat vreemd voor. Wy moeten by deze gelegentheid hier invoegen 't geen een zeker Fransch Historieschryver, aan wien men deze lof moet geeven, dat hy weet te pryzen en te laaten wanneer het behoort, en die, als de waarheid gezegt moet worden, een edelmoedige stoutheid 'er toe heeft, in zyne Schriften laat vloeijen. Hy zegt dan rond uit, dat de Koning van Vrankryk Engelachtige deugden heeft, en alle de hoedanigheden bezit welke een Vorst konnen maaken *heerlijk in de wereld, groot op den aardbodem, en waardig om eewiglijk in de geheugenis der menschen te leeven. Maar*, voegt hy 'er by, *alle deze hoedanigheden zouden zich veel heldachtiger in dien grooten Vorst vertoonen, indien ze niet beswalkt en wierden met verscheidene gebreken, welke, dewyl ze immers zo groot zyn als zyne deugden, des te arger in de werkingen bennen. Om de eerzucht van te heerschen te voldoen, heeft hy zich niet bekreund met al het bloed der volkeren uit te zuigen, en de vreemdelingen met geweldenaryen te verdrukken. Hy heeft niet gezien als op de Staatkunde. Daar zyn vooral drie daaden in zyn leven, welke aan al de wereld de verfoeijelijkst en schynen.*

Bedenkingen over dit Huwelijk.

Ziet hier een van deze drie daaden. *'t Is*, zegt hy, *dat hy het bloed van la Valiere en Montespan door twee Huwelijken, welke zo*

1692. January.

veel geruchts aan het Hof hebben gemaakt, het een van den Prins van Conti, weinige jaaren daar na gestorven, en het ander van den Hertog van Angunien, met het doorluchtig bloed van Bourbon vermengd heeft : want, vervolgt hy, *hoewel de Princessen, welken deze Prinsen getrouwd hebben, Princessen zyn vol van deugd, is het echter waar, dat hun oorsprong, van de kant der Moeders, schandelyk is in vergelijking van het Bloed van Bourbon ; zulks dat, indien den Prinsen van deze Huizen eenig ongeluk overkwam, en dat ze genoodzaakt waren zich in Duitschland te vertrekken, de Kinderen van die Huwelijken na geenige Geestelijke Waardigheid zouden konnen staan, dewyl ze van Vaders en Moeders kant geen Edeldom van zestien Quartieren zouden konnen toonen, gelijk men ze in deze gelegentheden vereischt. Het is ook zeker,* vervolgt hy eindelijk, *dat niemand kan begrypen, hoe een zo grooten Koning tot zulk een vernedering is vervallen, dat hy een bloed, strydende tegens de wetten van den Staat en den Godtsdienst, gesprooten niet uit een wettig, maar uit een overspeelig huwelijk, met het zyne wil vereenigen.* Een ieder kan hier zodanige bedenkingen over maaken, als het hem belieft : wy vernoegen ons met het bovenstaande hier ingelyfd te hebben.

Zo haast als het gemelde Huwelijk tusschen den Hertog van Chartres en Mademoiselle de Blois vast was gesteld, vaardigde Monsieur een Courier af na het Hof van Savoyen, om 'er Madame Royale kennis af te geeven : doch men geloofde, dat deze Courier niet alleen met die commissie belaaden en was, maar dat hy ook order had om voorslagen van vrede te doen, even als Monsr. de Chanlay, die sedert de verovering van Montmelian na Dauphiné was getoogen, en zich by Monsr. de Catinat had vervoegd.

Geruchten van twee andere Huwelijken.

Men sprak ook noch van twee andere Huwelijken, te weeten, dat van den Hertog van Maine, Zoon van zyn Majesteit en Madame de Montespan, met Mademoiselle de Charolois, darde Dochter des Prinsen van Condé ; en dat van den Dauphin met Mademoiselle de Chartres, Dochter des Hertogs van Orleans, 't geen men zei dat de Koning wilde doen sluiten om Madame over het huwelijk van den Hertog van Chartres te troosten : doch hier na breeder wegens deze stoffe.

De Generaal Sarsfield (tot onderpand der Engelsche Schepen,

pen, daar de Ierſche Krygsbenden en Huisgezinnen mee na Vrankryk overgevoerd waren, tot dus lang in Ierland gebleeven) kwam nu eindelijk op den 21ſten. der Maand met veertien zo Franſche als Engelſche Kielen, gelaaden met 17 à 1800 Ieren, op de reede van Bertaume; behalven de welken 'er noch omtrent 800 in andere havens waren aangekomen, en noch vier Schepen, door ſtorm van anderen afgeſlingerd, verwacht wierden: waar mede alle de Ierſche Troupen, welken men te gemoet zag, overgekomen zouden weezen. Zy wierden aanſtondts gemonſterd, en ſtonden zich langs de Rivier de Loire in Auvergne en 't Bourbonnois te vervoegen, ten einde by der hand te weezen om na Piemont te trekken, alwaar ze de plaats moeſten vervullen van de Regimenten, welken men alreedts van haar had opontbooden om in Vlaanderen te gaan dienen. Al de wereld geloofde, dat de Generaal Sarsfield (ten erkentenis zyner dienſten door den Koning, zyn Meeſter, Graaf en Lord van Lucanne gemaakt) het gebied over alle deze Troupen zou hebben, van de welken verſcheidene Regimenten geformeerd, doch maar drie op den voet der vreemde betaald zouden worden, te weeten, dat der Gardes van den Koning Jacobus, dat des Prinſen van Walles, en dat des Hertogs van Berwyk.

1692. January.

Sarsfield komt met de reſteerende Ierſche Troupen over.

De Marquis de Bouflers, die des Konings dienſt in Vlaanderen had waargenomen, vervoegde zich omtrent het eind der Maand aan het Hof, en deed aan zyn Majeſteit rekenſchap van den ſtaat der Garniſoenen en Troupen, welke zich daar te lande onthielden, mitsgaders van de verſcheidene beweegingen die hy gemaakt had: waar op de Koning, ten inzichte der tegenwoordige en voorgaande dienſten, en der geenen welken hy in 't toekomende van dezen Marquis verwachtte, hem tot Colonel van het Regiment der Franſche Gardes aanſtelde, vermiddels een ſomme aan 270000 ponden, welke hy zich verbond aan den Hertog van Aubuſſon, Zoon van wylen den Maarſchalk en Hertog de la Feuillade, voor een Brevet de retenue, 't geen de gemelden Hertog op dit Ampt had, te betaalen. Monſr. de Bouflers was voorheen Colonel Generaal der Dragonders; welke Bediening, die hy nu niet meer kon bekleе-

Marquis de Bouflers word Colonel des Franſche Gardes.

1692. January. kleeden, op 400000 ponden gesteld, en door den Graaf van Tessé, Mestre de Camp Generaal en Commandant van Pignerol, (wiens Employ weder op 200000 ponden wierd geschat, en volgens allen schyn aan den Graaf van Mailli gegeeven stond te worden) verzocht wierd. De schielijke fortuin van den Marquis de Bouflers maakte hem veele benyders. De Koning beminde hem: maar noch de Troupen, noch d'Officieren, mochten hem wel zetten; vermits hy hen goedts moedts, en zonder eenige noodzaakelijkheid, vermoeide, alleenlijk om te doen blijken dat hy den dienst van zyn Majesteit behertigde, Eenigen wilden ook zelfs aan dit woelend humeur wel toeschryven een gedeelte der beweegingen, welken de Franschen in Vlaanderen hadden gemaakt, en men aan groote desseinen toeëigende.

Vervolg der zaak van de Paters Bouhours en Mauroy.

De zaak van den Pater Bouhours, daar wy (a) elders eenige melding af hebben gedaan, raakte nu in 't vergeetboek. Hoewel zyne vyanden hem vergeleeken by den Doctor Abaillard, begonden echter de meeste lieden zich t'overtuigen, dat het een trek was die men hem gespeeld had; en dat de Nicht van den Officier, met de welke men hem beschuldigde een minnehandel gehad te hebben, hem te oud had geoordeeld om zyn Heldin te willen weezen. 't Is niet genoeg de saletten te beminnen, en zich galant te weeten aan te stellen, Een jonge losbol, frisch van gelaat, zal in 't stuk van liefde altyd gesteld worden boven een man van jaaren, dien de baard begint te gryzen, al had hy ook alle de geestige vaerzen gemaakt, welken men leest in de (b) *Redeneeringen van Eugenius en Ariste*, de *Manier van wel te denken*, en *de vernuftige Gedachten*. Immers, de zaak van dezen Vader was bygelegt, tot groot hertzeer zyner vyanden.

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 179.

(b) Werken van den Pater Bouhours.

Doch het was zodanig niet gelegen met die van (c) Monsr. de Mauroy, Priester der Invalides, of Verminkten. Dezen Harder, die niet als mannen onder zyn bestiering had, wilde een andere kudde hebben. Hy zocht ze onder het Vrouwvolk; en gelijk hy jong genoeg, zeer wel gemaakt, en van een goed vernuft was, vond hy Mevrouwen en jonge Juffers van staat, die een zo galanten Prelaat wel tot hunnen Biechtvader wilden

(c) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 180.

heb-

hebben. Hy onderhield dan minneryen met eenigen, welke eindelijk kwamen uit te barsten: en gelijk hy de regel (a) *si non castè, modo cautè*, niet in 't werk had gesteld, oordeelde hy 't raadsaam het Huis der Invalides te verlaaten, en zyne Vrienden en Meesteressen te bestelen. Den aanslag wierd behendig genoeg uitgevord. Hy verzamelde, zo in geld als in juweelen, omtrent 200000 ponden, en ging 'er mee voort: doch, gelijk zyn vlucht niet lang verhoolen kon blyven, wierd hy achterhaald by d'*Abdy* der zeven Fonteinen; vervolgens gevankelijk na Parys gevoerd; voor eerst in het Groot Châtelet gezet; daar na sin het Klein overgebracht; en aldaar door den *Lieutenant Civil* ondervraagd. Hy antwoordde met groote verslagenheid, en ontdekte veele minnehandelingen, die men niet verwacht en had: maar zyne Bloedverwanten zich voor de voeten des Konings geworpen, en verzocht hebbende, dat, dewyl hy een Geestelijke was, hy door zyn Overste, zynde den Aertsbisschop van Parys, geoordeeld mocht worden, wierd hy uit de gevangenissen van het Klein Châtelet in die der Officialiteit overgevoerd; ongelukkig dat Monsr. de Cheron, onlangs Officiaal, overleeden was. Zekerlijk zou hy een zachter onthaal gevonden hebben by een rechter, die by *ondervinding wist*, *hoe swak* het vleesch is. Want hoe eerlijken man *hy ook* weezen mocht, ontdekte men na zyn dood, dat hy vader van verscheidene kinderen was, en een soort van een huwelijk van conscientie had gehad met een jonge Juffer, 't geen niet verhoolen had konnen blyven.

1692. *January.*

(a) Indien niet kuisch, tenminsten voorzichtig.

Den 16den. der Maand geschiedde te Bourdeaux de opening eener Academie van Schilders en Beeldhouwers, door een Mis welke plechtiglijk gezongen wierd in de tegenwoordigheid van den Aertsbisschop, de Geswoorenen of Overlieden, en den Marquis de Sourdis, Lieut. Generaal en Commandant voor den Koning in de Provincie van Guyenne. Den Abt Barré deed vervolgens een zeer welspreekend Vertoog, zynde de Lofreden van zyn Majesteit.

Academie van Schilders en Beeldhouwers opgerecht.

Eindelijk: den Graaf van Grignan, Lieut. Generaal van den Koning in Provence, gelijk ook dien van Bissy en den Marquis de Montbron, in de promotie van 1689. Ridders van de

Verscheidene byzonderheden.

1692. January. Koninglijke Order gemaakt, was op den eersten der Maand door zyn Majesteit het *Cordon bleu*, of Ridderteken, met de gewoonlijke plechtigheden omhangen : den 3^den^. met groote solemniteit het (a) *Te Deum* over het vermeesteren van Montmelian in de Kerk van Nôtre Dame te Parys gezongen : door de zelve zyn Majesteit aan Monsr. de Tourville een geschenk van 20000 ponden, aan Messrs de Vilette en Chateaurenaut ieder een van 12000. en aan Monsr. d'Amfreville een van 8000 ponden, ten erkentenis hunner diensten, gegeeven; mitsgaders aan den Marquis de Mesiere het Lieutenantschap der lichte Paarden van den Hertog van Bourgogne, vacant door de dood van den Ridder van S. Cens, en het Onderlieutenantschap aan den Marquis de la Messeliére, eerste Gevryde van de Lyfwachten der Compagnie van den Hertog van Noailles: van Siam een pakket brieven overgekomen, door den Aertsbisschop van Metellopolis in December van den Jaare 1690. afgezonden; behelzende, dat de meeste Franschen op vrye voeten waren gesteld; dat den Usurpateur Pitrarcha zich hoe langer hoe meer op den Troon bevestigde; dat hy verscheidene rebelliën, tegens hem verwekt, en onder anderen een van eenen Talapoin, die zich Broeder van den laatsten Koning noemde, gedempt had, enz.

(a) Zie 2 Stuk, 4 Deel, pag. 183.

ENGELAND. Adres van dankbaarheid wegens de verlossing van Ierland.

DE verlossing van Ierland had zulk een dankbaarheid in de herten der welmeenenden verwekt, dat omtrent het begin der Maand uit den naam van den Protestantschen Adel en de Geestelijkheid van dat Koningryk, zo hier als aldaar woonachtig, door den Aertsbisschop van Tuam het onderstaande Adres aan den Koning gepresenteerd, en door zyn Majesteit, met betuiging van allesins voor de belangen der Protestanten in Ierland zorg te zullen draagen, aangenomen wierd.

WY Uwe Majesteits schuldplichtige en getrouwe Onderdaanen verzoeken voor eerst verlof om onze zeer ootmoedige Dankzegginge aan de Goddelijke Majesteit op te dragen, als die Uwe Koninglijke Persoon voor verscheide gevaaren, doch nimmer grooter als in de Zaak en 't Ryk der Iersche Protestanten, heeft bewaart. Het geen dan zo roemwaardig by Uwe Majesteit Persoonlijk was ondernomen, is nu door

door de goede Successen van des zelfs Wapenen volbracht; zulks dat Wy aan uwe Majesteits kloekmoedigheid en beleid, naast de Goddelijke Voorzienigheid, de wederoprechting van Onze Godsdienst, Burgerlijke Rechten en Vryheden toeschryven. 1692. *January.*

Wy bidden derhalven Uwe Majesteit, deze Onze erkentenisse als d'eerste vrucht van Onze Verlossing aan te neemen, tot tyt en wyle Wy machtig zullen weezen met meerder plechtigheid, en by forme van een Parlement, Uwe Majesteits Recht op Onze getrouwheid en de Kroon te erkennen, gelijk ook met Dankzegginge voor Onzen Grooten Verlosser en Overwinner van Uwe Majesteits en Onze Vyanden.

Wy houden Ons verzeekert, dat Uwe Majesteit de geenen, die hy zo Edelmoedelijk heeft verlost, ook zal trachten te beschermen: En Wy hoopen, dat Uwe Majesteit nimmer gelegentheid zal hebben om aan d'eenmoedelijke genegentheid van desIersche Protestanten, tot den dienst van Uwe Kroon, Waardigheid, plicht en belang te twyfelen. Al het welke Ons eendrachtelijk en van herten zal doen bidden voor de Geheiligde Persoonen en Zeegepralende Wapenen, mitsgaders de rechtmatige en Edelmoedige Regeering van Koning *William* en Koninginne *Maria*, in Vrede en geduursaamheid over Ons.

Maar om tot gewichtiger zaaken te komen. Hoewel het Parlement aan den Koning beloofd had allerhande middelen in 't werk te stellen, om hem, zo haast als het immers mogelijk zou weezen, de sommen, welken hy van nooden had, te beschikken; en dat het ook zelfs met grooten yver arbeidde om nieuwe Subsidien uit te vinden: docht 'er zyn Majesteit, genoodzaakt wel haast na Holland over te steeken, d'uitvoering echter zo langsaam af, dat hy zich op den 10[den]. in het Hooger-Huis vervoegde, en, door den Deurwaarder van de Swarte Roede het Laager aldaar ontbooden hebbende, de volgende Aanspraak aan beide de Huizen van deze doorluchtige Ryksvergadering deed. **Koning vervoegt zich in het Parlement.**

Mylords en Edellieden.

IK mag deze gelegentheid, om UL. van harte te bedanken voor de groote blyken, die gy volhard aan my te geeven van Uwen Yver en Resolutie om my te ondersteunen en by te staan, in 't vigoureus voortzetten van den Oorlog tegens Vrankryk toekomende jaar, niet laaten verlooren gaan: En Ik verzeker UL. dat het myn grootste zorg zal zyn, dat de Assistentien, die Gy L. my geeft, zodanig mogen gebruikt worden, dat zy van de meeste dienst mogen zyn tot dat oogmerk, waar toe Gy de **Zyn Aanspraak aan het ze, re.**

 zel-

zelven verordineerd. Maar ik moet UL. ter zelve tyd, niet sonder eenige moeijelijkheid, voorhouden, dat het nieuwe Jaar alreeds gekomen is, daar nochtans onze Preparatien daar toe niet alleen achterlijker, maar die van onze Vyanden (gelijk wy reden hebben te vermoeden) veel voorlijker zyn, dan die verleeden Jaar waren. Dies bevind ik my uit deze Consideratie genoodzaakt U, Heeren van 't Lagerhuis, het verhaasten van zodanige verdere Subsidien, als Gy voor hebt My, tot voortzettinge des Oorlogs, mede bekwaam te maken, ernstiglyk aan te recommandeeren.

1692. *January.*

Mylords en Edellieden.

Het Saisoen reeds zo verre verloopen zynde, dat deze tegenwoordige Zitting geen veel langer Continuatie kan toelaten, zo moet ik 't spoedig afvaardigen van alle zodanige andere Bills, die Gy L. voor 't Gemeene Best nodig zult oordeelen, U aanbeveelen.

Subsidien aan hem vergund.

Deze Aanspraak bracht al de werking voort, welke de Koning verwacht had. De twee Huizen beantwoordden ze zodanig, als hy kon begeeren; vergaderden vervolgens alle dagen; en besslooten op den 14den. zyn Majesteit met een somme van 1635787 ponden 16 schellingen en 3 grooten sterlings (behalven noch een andere somme van 165000 ponden, uit de inkomsten van Ierland te verantwoorden) tot onderhoud van de Landmilitie voor den Jaare 1692. by te staan. Waar na men begon te denken om de noodzaakelijke fonds hier toe uit te vinden. Daar wierden dan verscheidene middelen voorgeslagen, en eindelijk de drie volgenden de bekwaamsten geoordeeld, en vastgesteld; te weeten, den dubbelden impost op het Bier, Ael, en andere diergelijke Dranken, welke maar toegestaan was tot aan den 27sten. November des loopenden Jaars, tot aan den 27sten. May van den Jaare 1693. te continueeren: ten anderen ('t geen ook alreedts in de Maand (a) December des voorgaanden Jaars besslooten was) de Salarissen en Tractementen van alle Ampten, voor zo veel zy meer bedroegen als 500 ponden sterl: 's jaars, (uitgezondert die van den Spreeker van 't Laager-Huis, van de Commissarissen van 't Groot Zegel, de Rechters, uitlandsche Ministers, en d'Officiers ter zee of te land in dienst, mitsgaders alle Pensioenen, door de Kroon vergund (behalven de geenen, die aan de Koninginne-Weduwe, en de Princes Anna van Deenmarken, moesten betaald, of verder door het Par-

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 142.

Parlement uitgezonderd mochten worden) tot voorzetting van den Oorlog te gebruiken; en ten darden, een Hoofdgeld, alle drie maanden te betaalen, en 't geen men staat maakte ieder maal omtrent 3 à 400000 ponden sterlings te zullen konnen opbrengen, voor een jaar op te stellen; waar af wy hier na breeder zullen spreeken.

1692. *January.*

Ondertusschen was op den 18den. door den Hertog van Nortfolk een Adres aan het Hooger-Huis gepresenteerd, en by het zelve verzocht, een Bil aan de Lords te mogen exhibeeren tot het verkrygen van een Echtscheiding tusschen hem en de Hertogin, zyn Gemalin, uit hoofde van Overspel, 't geen hy beweerde door haar met een Persoon, genoegsaan bekend, bedreeven te zyn. Van d'andere kant begeerde de Hertogin door een Request, indien het Huis die Bil kwam aan te neemen, (want sommigen sustineerden, dat die zaak alvoorens voor het Geestelijk Hof moest dienen, en naderhand eerst by forme van Appel voor het Parlement gebracht kon worden) gehoord te mogen werden. In der daad, zy verscheen op den laatsten dag der Maand persoonlijk in het Hooger-Huis, en bracht haar Antwoord op de Beschuldiging van haar Gemaal te berde: doch hier na wydloopiger van deze stoffe.

Hertog van Nortfolk verzoekt Echtscheiding.

Maar 't geen al de wereld noch meer verwonderde, was d'ongenade *des Graaven van* (a) Marlborough, sedert (b) weinig tydts genoemd om zyn Majesteit in de hoedanigheid van Generaalspersoon in Vlaanderen te verzellen. Deze Lord, op wiens val geen mensch verdacht was, stond zo diep in de gunst des Konings, en had 'er zo veele weldaaden af genooten, dat men niet geloofde, dat hy zich de zelven ooit onwaardig zou maaken. Ondertusschen moest het geschied zyn, dewyl hem op den 30sten. der Maand, zo als het zyn dag was om aan de Kamer zyn Ampt van Edelman waar te neemen, door den Graaf van Nottingham wierd aangezegt, dat de Koning zyn dienst niet meer van nooden had, en hy voortaan, ontbloot van alle zyne Ampten, zyn Majesteits Persoon en Hof niet meer zou hebben te naderen. De Koning disponeerde ook aanstondts van de zelven in faveur van anderen. Zyn Capiteinschap van een Compagnie der Gardes du Corps wierd gegeeven aan den Lord

Graaf van Marlborough valt in ongenade.

(a) *de naam van zyn geslacht is* Churchil.

(b) *Ziet* 1 *Stuk*, 4 *Deel*, *pag.* 119.

Colchester, zyn Lieutenantschap-Generaal der Infantery aan den Major-Generaal Talmash, en zyn Colonelschap van een Regiment Fuseliers aan den Lord George Hamilton. Daarenboven was hy ook noch Raadsheer van Staat, en Edelman van de Bedkamer; met welke laatste Bediening de Lord Lansdown, oudste Zoon des Graaven van Bath, bekleed wierd. Deze vyf Ampten brachten hem meer als 10000 ponden sterl: op. Zyn Vrouw, die Staatjuffer der Princes van Deenmarken was, kreeg een dag of twee daar na insgelijks order om zich te vertrekken.

1692. January.

Gissingen wegens de zelve.

Men kon de rechte reden van dese ongenade niet wel doorgronden; weshalven 'er veele gantsch verscheelende gissingen over wierden gemaakt, waar af wy 'er hier eenigen, de waarschijnlijksten, te berde zullen brengen. De Lord Marlborough was Gunsteling van den Koning Jacobus geweest, die hem van een slechten staat verheven had tot een fortuin, bekwaam om d'allereerzuchtigsten te vernoegen. Hy was een der eersten, die zich aan den tegenwoordigen Koning onderwierp; 't geen hem d'achting van alle d'Engelschen, welke de Protestantsche Religie en de Privilegien hunner Natie lief hebben, verkreeg. Deze eerste verbinteniffen deeden sommigen vermoeden, dat hy wel weder eenigen handel met zijn eersten Meester aangebonden kon hebben: doch men wierp hier tegen in, indien zulks waar was, dat het hem ongetwyfeld meer als d'ontneeming zijner Ampten gekost zou hebben. Anderen meenden, dat hy zich over hoop had geholpen met eenigen der Heeren van het Hof, die het diepst in de gunst stonden; en dat de Koning, ziende dat hy ongelijk had, en dat dese disputen kwaade gevolgen zouden konnen hebben, raadsaam had geoordeeld hem van het Hof af te wyderen. Daar waren 'er ook, die de schuld op zijn Gemalin smeeten; voorwendende, dat zy haar tong al te veel had geroerd. Anderen weder dachten, dat hy misnoegen had getoond wegens dat men hem het commandement der Engelsche Troupen niet en had gegeeven; en dat hy zich had laaten ontvallen, dat men hem niet en vertrouwde. Anderen eindelijk haalden de zaak van hooger op; zeggende, dat, na de verovering van Cork en Kingsal, alwaar de Lord Marlborough het Leger commandeerde,

de, hy pretendeerde Hertog en Groot-Meester der Artillery gemaakt te worden; en dat, dewijl zulks niet geschied en was hy 'er sédert altijd een misnoegdheid over had betuigd. Doch het was altemaal onzeker; en wy zullen het den Leezer mededeelen, wanneer 't den Koning believen zal het opentlijk te zeggen.

1692. Januarý.

Men wist noch niets zekers wegens de (a) Conspiratie, ontdekt door William Fuller. Zijn Majesteit had aan iemand, door den zelven daar toe genoemd, een paspoort ter hand doen stellen, om twee Persoonen, welke opening wegens dit Verraad souden konnen geeven, uit Vlaanderen derwaarts te brengen. Men zei ook, dat ze in der daad waren overgekomen; en dat den een Haily genaamd, Secretaris van Paters Peter was geweest: doch men hoorde verder wegens de zaak niet met al. Ondertusschen zullen wy hier de historie van dezen Fuller, zo als ze ons uit England ter hand is gekomen, ter neder stellen; doch zonder ons voor de waarheid van alle d'omstandigheden te willen verbinden.

Fuller ontbied Getuigen tot ontdekking van een Conspiratie

(a) Ziet 2 Stuk, 1 Deel, pag. 142.

William Fuller, geboortig uit de Provincie van Kent van slechte Ouders, wierd in zijn jeugd opgetrokken door een Advokaat, die hem vervolgens na Londen stuurde, om 'er het Bontwerkers Ambacht te leeren. Hier omhelsde hy de Roomsche Religie, en trad in den dienst der Marquisin van Powits, wiens hert hy zo wel wist te winnen, dat 'er haar Man argwaan uit opvatte, en hem deed vertrekken. Hier na geraakte hy in het Huis des Graaven van Melford, alwaar hy verbleef tot dat deze Graaf na Romen vertrok. Hy recommandeerde hem, als een zeer gaauw persoon, aan de geweezene Koningin; en deze maakte hem haar (b) Kamerdienaar: by welke gelegentheid hy zich zo wel in de gunst van zijn nieuwe Meesteres wist te dringen, dat zy hem verscheidene brieven vertrouwde om ze te Londen aan die van haar Party te brengen, en hem twee honderd Louisen tot de kosten van zijn reis deed geeven. Hy vond middel om gelukkiglijk in Engeland te geraaken, en ging den Advokaat, die hem opgetrokken had, bezoeken, welke hem in 't eerst kwalijk bejegende, en uit zijn huis wilde dryven: doch hy bevreedigde hem, met te zeggen, dat hy de fortuin

Zijn historie.

(b) Page de Bakstairs.

1692. January. tuin van hen alle beiden in handen had; toonende hem te gelijk de brieven, die hy overbracht. Zy vervoegden zich te samen te Londen, en gingen by den Lord Shrewsbury, Secretaris van Staat, die de zegels netjes deed aflichten, en copyen van alle de brieven neemen, waar na hy ze aan Fuller wedergaf, dien hy echter kwansuis in de gevangenis liet smyten, alwaar hy een tijd lang zat, terwijl de geenen der Party van den Koning Jacobus zich niet genoeg over zijn standvastigheid en getrouwheid konden verwonderen. Hy ging uit onder borchtocht, en zijne brieven bestellen; zeggende, dat hy ze aan de kennis van den Secretaris van Staat had weeten t'onttrekken; en dat, indien ze hem hunne antwoorden wilden geeven, hy ze, op verbeurte van zijn leven, in Vrankrijk zou brengen. Men vatte hem by 't woord, en gaf hem verscheidene brieven, welken hy niet in gebreke bleef van aan den Secretaris van Staat te brengen, die ze, even als d'eersten, liet pieeren, en ze hem, benevens een goede vereering, weder ter hand stelde. Thans vertrok hy na Vrankrijk; kwam 'er behouden aan; en wierd'er wegens zijn gewaanden yver, behendigheid, en getrouwigheid zeer minnelijk ontfangen.

Eenigen tijd daar na wilde de Koning Jacobus weder brieven na Engeland stuuren, waar mede hy eenen Capitein Crowne belaadde, dien Fuller aanbood te verzellen. Te Calais gekomen zijnde, betuigde Crowne aan Fuller groote vrees voor 't geen hy overbracht, en toonde hem alle de swaarigheden, welken zy te boven moesten komen. Fuller een weinig op de zaak gedacht hebbende, zei hem, dat hy een onfeilbaar middel had gevonden, om zonder eenige stribbelingen tot hun oogmerk te geraaken, en dat hy maar een vel verguld papier zou gaan koopen. In zijn afwezen copieerde hy alle d'opschriften der brieven; en op zijn wederkomst slooten zy ze altemaal in een pakket, en schreeven 'er op: *Tot den dienst van haare Majesteiten; aan Mylord Shrewsbury, Secretaris van Staat.* Crowne, vernoegd met deze vond, vertrok met zijn Makker, en trad te land in de Provincie van Sussex, alwaar hy eenige zaaken voor acht of tien dagen te verrichten had; zeggende tegen Fuller, dat hy te Tumbridge weder by hem zou komen. Fuller,

ler, zonder tijd te verliezen, ging op staande voet rekenschap van alles aan Mylord Shrewsbery doen, en berichtte onder anderen, dat 'er onder de brieven, welken Crowne overbracht, een voor den Gouverneer van Schernesse was. De Lord verwittigde den Koning 'er af, die van advys was, dat men eens moest zien, hoedanig zich de Capitein omtrent dezen brief zou draagen. Ondertusschen vervoegde zich Fuller ter bestemde plaatse; en hebbende Crowne aldaar afgewacht, gingen zy te zamen den brief aan den Gouverneur brengen: maar deze, zijnen Meester getrouw, deed hen alle beiden by de kop grypen. Crowne wierd vervolgens, gelijk men (a) elders kan zien, ter dood veroordeeld; doch verkreeg eindelijk zijn genade: en Fuller, dewyl men door zijn middel achter het geheim was gekomen, geraakte wel haast weder op vrye voeten. Ziet daar de historie van een Man, die geen swaarigheid maakte in vrienden en vyanden te bedriegen; en van wien men, ter oorzaak dat hy zich in veele heimelijke handelingen had vermengd, eenige ontdekking van belang verwachtte: waar af wy het gevolg hier na zullen zien.

1692. January.

(a) *Ziet 3 Deel van het Jaar 1690. pag. 35 en 2 Stuk. 2 Deel, pag. 124.*

Verscheidene byzonderheden.

Eindelijk: op den 7[den]. der Maand was door zyn Majesteit aan Baldarik O Donnel, vermaard wegens zyne daaden in Ierland, de tytel van Graaf van Tyrconnel, als zynde de zelve altyd door zyne Voorouders gevoerd geweest, gegeeven: omtrent ter zelve tyd de Graaf van Carmichael Secretaris van Staat voor het Koningryk Schotland geworden, in de plaats des Graaven van Melvil, die nu het Geheim-Zegelbewaarderschap van dat Koningryk stond te bekleeden: den 8[sten]. onder een sterke Garde de Lieut. Generaal Richard Hamilton, in den Slag by de Rivier de Boyne in Ierland gevangen genomen, van Chester te Londen, om wyders van daar in Vrankryk uitgewisseld te worden, aangekomen: den 9[den]. overleeden, en den 17[den]. met een treffelijke Lykreden, opgesteld en uitgesproken door den Bisschop van Salisbury, betreurd de geleerden Heer Robert Boyle, een Philosooph van een byzondere karakter, die zich byna niet en had bemoeid als met de Physica, en de Natuur zodanig doorkoopen, dat nooit iemand de zelve beter heeft gekend: den 16[den]. de Ridder Trumbal uit zyn Ambassade in

1692. *January.* Turkyen weder terug gekomen, en van zyn Majesteit zeerwel ontfangen: den 18den. door het Parlement aangenomen de Borgtocht noopende d'Oost-Indische Compagnie voor de somme van 740000 ponden sterlings; en vervolgens besloten, een Acte tot het oprechten van een Compagnie, handelende op Oost-Indien, volgens de Reglementen, daar wy (a) hier voor afhebben gesproken, te vervaardigen: omtrent het eind der Maand door den Koning de nominatie der Opperhoofden van de Vloot gemaakt, en Eduard Russel, Esq. tot Admiraal, de Ridder Delaval tot Vice-Admiraal, en Cap. Roke tot Schout-by-nacht van de Roode Vlag; en de Ridder John Asby tot Admiraal, de Ridder Claudesly Shovel tot Vice-Admiraal, en Cap. Carter tot Schout-by-nacht van de Blaauwe Vlag aangesteld, enz.

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 141.

SCHOTLAND. *Hooglanders onderwerpen zich aan de Regeering.*

HET Koningryk van Ierland was nu t'eenemaal in rust; en dat van Schotland begon 'er zich ook na te schikken. De Hooglanders hadden zich eindelijk aan de tegenwoordige Regeering onderworpen; neemende d'amnistie, welke hen gepresenteerd was, aan. De meesten hunner Hoofden waren te Londen geweest, en van zyn Majesteit, voor wien zy zich gingen vernederen, zeer minnelijk ontfangen geworden. Daar waren maar twee Familien meer, welke in de wederspannigheid volharden; willende zich niet onderwerpen, 't en ware men hen uitdrukkelijk beloofde, dat men hen alle de Landgoederen, welken men op hen geconfisqueerd had, zou wedergeeven. De Rebellen van de Bass, aanmerkende de plaats als onverwinnelijk, ter oorzaak van haar gelegenheid, hielden zich ook volstandig: doch men bekommerde zich met deze lieden zeer weinig, en maakte staat van hen in tyd en wyle wel haast tot d'overgaave te zullen dwingen.

SPANJEN. *Krygsrustingen tegens de Franschen in Catalonien.*

DE krygsrustingen om zich met alle wakkerheid te stellen tegens de desseinen, welken men den Franschen in Catalonien, en op de kusten des Ryks, toeschreef, maakten alhier de voornaamste bezigheden. De voorgaande Veldtocht waren de zaaken niet heel wel uitgevallen; en het kwaad verstand der Bevel-

velhebbers onder malkander kon hier d'oorzaak wel af geweest zyn. Immers, den Hertog van Medina-Sidonia, die het gebied over het Spaansche Leger had gevoerd, beschuldigde den Generaal der Cavallery, en verscheidene andere Officieren, wegens dat zy hunne plicht niet behoorlijk hadden waargenomen: en dezen weder, en wel voornaamentlijk de Graaf Pignatelli, Mestre de Camp Generaal, schooven het op den Hertog van Medina-Sidonia, gelijk of hy d'oorzaak van al het verzuim waar geweest. Ondertusschen kon men het werk niet wel ontwarren; en noch moeijelijker viel het alle deze Bevelhebbers te bevreedigen: weshalven de spraak ging, dat, om in 't toekomende zich wegens deze onlusten en verdeeldheden te beveiligen, de Koning zelve te veld zou trekken. 't Was ook, zei men, om deze reden, dat die van Catalonien Gedeputeerden aan het Hof hadden gezonden, welke den deerlijken staat, daar de zaaken van dat Landschap in waren, zo wel aan den Raad hadden weeten te vertoonen, mitsgaders hoe noodzaakelijk de tegenwoordigheid van den Koning aldaar vereischt wierd, dat veele lieden geloofden, dat 'er zyn Majesteit zelve zich in het hoofd van zyne Troupen zou gaan stellen: maar die gelezen hadden 't geen een zeker Schryver van dezen Monarch zegt, te weeten, *dat, hoewel hy dit met alle de menschen gemeen heeft, dat hy niet in de wereld is gekomen als om te sterven, hy echter in een zaak van hen verscheelt, naamentlijk, dat hy 'er te post na toe loopt, in plaats dat d'anderen eenigen tyd verhoopen*, gaven 'er weinig geloof aan; konnende zyn tedere gesteldheid en wankelbaare gezondheid niet toelaaten, dat hy zich den arbeid van een veldtocht op den hals zou laaden. 1692. January.

Niet minder arbeidde men ook aan de Krygsrustingen ter zee; en was den Heer Papachin, de beste Zeevoogd der Spaansche Monarchie, tot Admiraal Generaal aangesteld: doch hoe groot de Vloot zou weezen, en in wat Schepen en Manschap de zelve zou bestaan, kon men alsnoch niet verneemen. Krygsrustingen ter zee.

Ondertusschen deed ook zyn Katholijke Majesteit (vreezende, dat de Franschen, welke in de Zeeplaatsen woonden, eenige liefde voor hun Vaderland behouden mochten hebben, die hen, indien het kwam te gebeuren dat d'eene of d'andere Franschen uit de Spaansche Zeeplaatsen verdreeven.

1692. January.

dezer Plaatsen wierd aangetast, mocht aandryven tot hunne Lantsgenooten te begunstigen) een Publicatie in alle zyne Koningryken afkondigen, by de welke op swaare straffen aan alle de geenen van die Natie, woonende langs de kusten, geboden wierd zich twintig mylen landwaart in te vertrekken, zonder ook zelfs de genaturalizeerden hier af uit te zonderen.

SPAANSCHE NEDERLANDEN. Tractaat tot weering van den uitvoer van Paarden geslooten.

OM d'uitvoering van Paarden, waar mede eenige baatzuchtige lieden zich niet ontzagen de Vyanden te begunstigen, in 't toekomende te verhinderen, zag men tegenwoordig het volgende Tractaat, tusschen den Marquis de Gastanaga en den Heer Baron van Dykvelt in het laatst van de Maand December des voorgaanden Jaars geslooten, met den druk gemeen gemaakt, en door order van zyn Excellentie aangeslagen.

(a) *Dit is het kort begryp van het hoofd.*

DE (a) Geallieerde Machten, weetende hoe noodzaakelijk het is door alle mogelijke middelen te beletten, dat 'er geene Paarden van en uit de Landen hunner Heerschappyen na Vrankryk vervoerd en werden, dewyl de Vyanden zonder de zelven beswaarlijk hunne Ruitery zullen konnen herstellen, mitsgaders hunne Artillery en Bagazie, tot d'aanstaande Veldtocht noodig, daar mede voorzien, zyn derhalven met malkander overeengekomen wegens de volgende Artykelen.

I. Dat ieder van de Geallieerde Machten alle mogelijke vlyt zal aanwenden om binnen het begryp der Landen van hunne Souvereiniteit den uitvoer te beletten.

II. Dat 'er over zulks geen Paspoorten zullen mogen gegeven werden, om Paarden na Vrankryk te laaten uitgaan.

III. Dat de geenen, die mochten geaccordeerd worden, van geender waarde zullen gehouden werden, hoedanige Clausule daar in ook mochte begreepen zyn.

IV. Dat men geene Paarden, in der zelver respective Steden gekocht, na het platte Land zal laaten gaan, als van geringe waarde, en alleen tot den Landbouw bequaam.

V. Dat de Gouverneurs en Commandanten zullen vermogen Partyen uit te zenden, om de Contraventeurs en Overtreeders van deze Overeenkoming te ontdekken, en in verzekering te nemen.

VI. Dat de Pryzen zullen ingebracht werden ter plaatse van waar de Partyen uitgegaan zyn, zo wanneer aldaar een Rechtbank dien aangaande gesteld is, anders ter naaster plaatse daar de geordonneerde Judicature te vinden is.

VII. Dat in yder voorname Stad een Rechtbank, uit twee Rechters

ters des Landts en een Militairen Rechter van die Natie waar van den Leider der Party zy, zal geformeerd werden. 1692. January.

VIII. Dat gedachte drie Rechters kennisse van alle overtredingen zullen nemen, van de waarde der Pryzen oordeelen, en zonder de minste oogluiking, of aanzien van Persoonen, Sententie zonder Apel geeven.

IX. Dat, dewyl in de Provincie van Limburg, en de Landen van Overmaze, onder de gehoorzaamheid van zyn Catholijke Majesteit staande, geen sterke Plaatsen zyn, de Garnizoenen van Maastrigt en Aken, mitsgaders de Troupen der Geallieerden aldaar ten platten Lande gelogeerd, navorsching zullen mogen doen, en de Pryzen, by haar gevonden, ter uitspraak van de Heeren Rechters tot Maastrigt en Aken voornoemt, stellen.

X. Dat de voorzeide Rechters, zo daar als op andere Plaatsen, binnen 24 uuren Partyen nevens de Getuigen, zo 'er zyn, zullen moeten hooren, en Vonnis verleenen.

XI. Dat de Overtreders van deze Overeenkominge met de dood, mitsgaders confiscatie der Paarden en alle hunne goederen, zullen gestraft werden.

XII. Dat alle Officieren, van wat qualiteit zy ook zyn, en alle Soldaaten, die hunne Paarden aan Franschen, om in Vrankryk vervoerd te werden, zullen verkocht hebben, op gelijke wyze, als boven, aan lyf en goed zullen werden gestraft.

XIII. Dat alle Commandanten van Partyen, gelijk meede gemeene Soldaaten, die voor rantsoen of met oogluiking eenige Paarden na Vrankryk laaten gaan, met de dood zullen gestraft werden.

XIV. Dat alle Jaarmarkten van Paarden ten platten Lande, en in opene Steeden, geduurende dezen Oorlog zullen verbooden werden, en de Paarden, die daar op mochten komen, verbeurt.

XV. Dat de Officieren en Soldaaten, die op Party gaan, den Bewoonders van 't platte Land geen onderhoud zullen vermogen af te dwingen, of dezelven van het haare te berooven, op pene dat de Overtreeders by de respective Rechters, na vereisch van zaaken, zullen werden gestraft.

XVI. Dat de Paarden, die uit de Vereenigde Provincien, en dependentie van dien, in die van zyn Catholijke Majesteit komen, zo wanneer 't geen Paarden van Officieren, of van remonte voor de Ruitery van de Heeren Staaten Generaal of andere Geallieerden, en dezen met een Paspoort, niet te oud, met de naam van waar zy koomen, wie ze geleid, en waar de zelve na toe gaan, voorzien zyn, van goeden Pryze zullen weezen.

XVII. Dat geene Gouverneurs van eenige Steden der Geallieerden Partyen zullen mogen zenden in de Landen van zyn Katholijke Majesteit, andersals op goede kondschap, dat men daar door Paarden na

Vrankryk voerde, in welken gevalle men die zal mogen vervolgen; doch achterhaald zynde, na de naastgelegene plaatse van zyn Katholijke Majesteit of andere Geallieerden, daar dezen aangaande Rechters gesteld zyn, moeten gebracht, en of de zelve van goede Pryze zyn, geoordeeld werden.

1692. January.

XVIII. Dat de Pryzen, voor goed verklaard, aanstondts in 't openbaar zullen verkocht, van het geen de zelve rendeeren de Vacatie der Rechters, het bewaren en onderhoud van de Paarden, en aan de Gouverneurs en Commandanten die de Party hebben uitgezonden een tiende deel betaalt, en 't resteerende in driën, als een derde deel voor den Aanlegger, en twee derde parten voor de Soldaaten en hun Bevelhebber, verdeeld werden.

XIX. En eindelijk, dat alle Geallieerde Vorsten, in deze zaak geinteresseert, zullen gebeeden werden in deze verbintenisse te willen treeden; en dit Tractaat van Overeenkoming onder aan de Voet van het Edict des Konings, op den uitvoer van de Paarden geëmaneerd, aangeslagen werden, ten einde niemand reeden van onweetenheid hebbe voor te wenden.

Aldus gedaan tot Brussel, dezen 27 December 1691. by den Heere Markgrave van Gastanaga, Gouverneur Generaal van de Nederlanden, en den Baron van Dykvelt in den naam des Konings van Groot Bretaigne en van de Heeren Staten Generaal der Vereenigde Provincien onder hunne aggreatie. Was geteekend, *El Marquez de Gastanaga.* Laager stond geschreeven, *Ter Ordonnantie van Zyne Excellentie.* Onderteekend, *L. P. Clare.* En wyders als, *Geauthoriseerde*, *en onder de approbatie van Zyne Britannische Majesteit en van Myne Heeren de Staaten Generaal der Vereenigde Provincien*, geteekend, *E. de Wiede.*

Engelsche Resident Eckard sterft.

Eindelijk: den Heer Eckard, Resident zyner Koninglijke Majesteit van Groot-Britanje aan het Hof te Brussel, kwam aldaar, na eenigen tyd ziek gelegen te hebben, op den 20sten. der Maand t'overlyden, geweldig betreurd wegens zyne zonderlinge begaafdheden.

VEREENIGDE NEDERLANDEN. Wonderbaarlijke behoudenis van 12 Persoonen van het Oost-Indisch Schip Reigersdaal.

DE Zee, een zeer ongestadige hoofdstoffe, en gewoon niet zelden heel vreemde gevallen uit te leveren, kwam 'er nu weder een van d'uiterste wonderbaarlijkheid te vertoonen; waar mede het zich aldus had toegedraagen. Een der Matroozen van het Oost-Indisch Schip Reigersdaal, leggende in Texel, overleeden zynde, staken op den 19den. December, 's morgens met het aanbreeken van den dag, twaalf Persoonen (waar onder des Schippers Zoon, de Dardewaak, de Quartiermeester, en de Bot-

Botteliersmaat) met de Boot van 't boord af, om by d'andere Schepen planken tot een doodkist te gaan haalen. Straks geraakten zy door een swaare mist uit het gezicht van 't Schip; hebbende wyders den wind Zuid-Oost, en een storm met een sterke ebbe, die hen het gat uit in zee dreef. Twee dagen en twee nachten roeiden zy tegens den wind en de stroom op, en moesten noodzaakelijk land beloopen hebben, indien de storm het niet belet had, die de Boot geduurig te rug zette, tot dat zy na Engeland toedreeven. Aldus swerfden zy vyf etmaalen zonder eeten en drinken, gebruikende ieder zyn eigen water, zo lang als het goed was, en daar na het brakke zeewater. Eindelijk geraakten zy over de Jarmuider Banken, welker barning hemelhoog ging, en kreegen vervolgens een Engelsch Oorlogschip, leggende omtrent een musketschoot van 't land, in 't gezicht, tegen het welk zy om hulp riepen. Deze kwam aanstondts; en gelijk dit Schip verordend was om de Schepen van Harwits en Jarmuiden na de Maas te convoyeeren, wierden acht van de gemelde twaalf Persoonen, zynde d'overige vier wegens hunne ziekte in Engeland gebleeven, met het zelve weder na Holland overgevoerd, en kwamen op den 2den. January gelukkiglijk tot Rotterdam, alwaar zy van al de wereld met d'uiterste verwondering wierden aangezien. 1692. January.

FEBRUARY.

DE Præconisatie van vier Kerken van Vrankryk, tegens de verwachting van al de wereld, heeft een groot gedeelte van de stoffe der voorgaande Maand gemaakt, en den Leezer ongetwyfeld nieuwsgierig om het gevolg van dit werk te hooren. Ziet hier dan, hoe het 'er zich verder mee toedroeg. Zo haast als de gemelde vier Kerken met hunne Harders waren voorzien, en dat men hier over een Courier na Parys had afgevaardigd, om 'er den Koning van te verwittigen, trachten de Kardinaalen, welke het beleid van den Paus niet goedkeurden, 't zy om dat zy het strydig achtten tegens de belangen der Kerk, of om dat ze in een andere party als die van

ITALIEN. Gevolg van de Præconisatie der Bisschoplijke Kerken van Vrankryk.

Vrank-

1692. Februarij. Vrankryk gewikkeld waren, hem te doen begrypen, dat, na deze eerste trêe gedaan te hebben, hy niet verder en moest gaan: dat men de werkingen der beloften, welken de Koning van Vrankryk gedaan had, moest verwachten; en dat het niet billyk en was, zich t'eenemaal bloot te geven, terwyl die Vorst zich gedekt hield. De Kardinaalen Chigi, Casanata, Goes en Aguirre waren de geenen, die, in een Consistorie 't geen den 21sten. January wierd gehouden, het hardst op dit artykel stonden: maar zy wierden niet ondersteund door d'andere Leden van het Heilig Collegie. d'Eenen sweegen, uit vrees van een Kroon, welke het hen in tyd en plaats betaald zou konnen zetten, te vertoornen. d'Anderen, gewikkeld in de belangen van deze Mogendheid, zeiden opentlijk uit, dat de Heilige Vader moest vervolgen 't geen hy begonnen had, zonder na de vyanden des Allerchristelijksten Konings te luisteren. Deze steekende woorden konden de Kardinaalen Goes en Aguirre niet verkroppen; en indien 'er de Paus niet tegenwoordig was geweest, zou men mogelijk tot grooter scheldredenen gekomen hebben. Zyn Heiligheid maatigde deze eerste vervoerdheden, en beval, niet tegenstaande alle de vertooningen welken men zo even aan hem had gedaan, dat men vier nieuwe Kerken van Vrankryk, te weeten, die van Aux of Ausch, Chartres, Toul, en Vannes (anderen voegen 'er een vyfde by, naamentlijk d'Aertsbisschoplijke Kerk van Brage) zou præconiseeren. De Kardinaal Aguirre, konnende zich niet wel bedwingen, wierp eenige krachtige tegenwerpingen in tegens een der voorgestelde Prelaaten: maar daar wierd niet na geluisterd; en men bemerkte op een gantsch zichtbaare manier, dat, in de twist die 'er op nieuws over deze stoffe kwam voor te vallen, de redenen van dien Kardinaal, mitsgaders van de Kardinaalen Chigi, Casanata, en Goes, aan zyn Heiligheid niet aangenaam en waren. d'Anderen zeiden derhalven niet 't geen ze dachten, noopende het nadeel 't welk uit deze lichtheid van den Paus tegens de privilegien van den Heiligen Stoel stond te spruiten; verwachtende het op een anderen tyd te zullen doen.

Volgens het Decreet van het eerste Consistorie, in het welk besslooten wierd de Bullen aan de Bisschoppen van Vrankryk te geeven,

geeven, waren de Bisschoppen der van de Regalien vrye Provincien verbonden in geenerley wyze te bewilligen in d'uitstrekking welke de Koning van Vrankryk daar af pretendeerde te maaken; en moesten hunne Bullen met deze clausul vervaardigd worden: 't geen ook zelfs bleek uit het Vertoog van zyn Heiligheid. Ondertusschen wierden die der vier (of vyf) Prelaaten, daar wy zo even af hebben gesproken, overgeleverd zonder dat deze clausul daar in wierd gesteld, en zelfs eenigen (a) *gratis*: daar men des te meer over verwonderd was, dewyl men noch geenige werking en zag van de voldoening, welke de Paus van het Fransche Hof moest ontfangen; hebbende de Kardinaalen van die Natie zelfs niet eens aan zyn Heiligheid ter hand gesteld den Brief der Bisschoppen, behelzende hunne ongeneugte en droefheid wegens 't geen in de Vergadering van den Jaare 1682. was gepasseerd. Wel is waar, dat, in plaats van de gezeide clausul 'er in te lyven, de gemelde Kardinaalen den Heiligen Vader hadden doen toestemmen, dat hy een Brevet aan de Bisschoppen der vrye Provincien zou schryven, in het welk het Consistoriaal Decreet ingelyfd, en krachtiglijk gerecommandeerd zou weezen. Maar dit middel behaagde den geenen niet, welke niet in de belangen van Vrankryk waren, en pretendeerden, gelijk de zaak besloten was, dat 'er geenige Bulle vervaardigd moest worden, daar men niet uitdrukkelijk inlyfde, dat, indien de Bisschoppen, aan de welken zyn Heiligheid de goedheid had van de zelven te vergunnen, de Regalien kwamen uit te strekken, zy van hunne Bisdommen, en alle hunne Beneficien, vervallen zouden weezen.

1692. Februarij.

(a) Om sunst, of zonder geld.

En noopende de Prelaaten, die de meergenoemde Vergadering der Geestelijkheid hadden bygewoond, en daar de Paus de Bullen aan weigerde, zy hadden nieuwe onderwerpingen aan den Heiligen Stoel gestuurd, bekwaam om Innocentius den XI. indien hy uit d'andere wereld wederkwam, te vermurwen. Zyn Heiligheid was ook gantsch geneigd om aan deze wederspannige Kinderen vergiffenis te vergunnen, welke, even als de verlooren Zoon, met schreijende oogen uitschreeuwden, dat zy tegens den Hemel en den Paus gezondigd hadden. Hy betuig-

de ook, dat, indien de gemelde Bisschoppen by hunne vuurige gebeden voegden, dat zy de vier Propositien versbeiden, hy hen genade zou bewyzen, uitgezondert echter vier, daar, wat berouw zy ook mochten betoonen, geen genade voor en was. De Fransche Kardinaalen brachten 'er gantsch weinig tegen in; en de Paus toonde zich zo wel voldaan over deze ongewoone manieren, dat men een gantsch ander gelaat aan hem bespeurde.

1692. *February.*

Ondertusschen kwam de Courier, dien men na het Fransche Hof had afgevaardigd, noch niet weder te rug; en men verwachtte met het uiterste verlangen te verneemen, tot hoe ver de Koning van Vrankryk zich had uitgelaaten om eenige voldoening ter zaake der Regalien aan het Roomsche Hof te geeven. De Kardinaalen, die zich tegens de twede Præconisatie gesteld hadden, wendden op nieuws alle middelen aan om de darde, welke binnen korte dagen stond te geschieden, te beletten. Zy vertoonden aan den Heiligen Vader, dat al dit draalen een gemaakt werk was; en dat de Kroon van Vrankryk alle de Bullen, welken zy van nooden had, meende te verkrygen, eer ze zich verklaarde. De Paus begon te waggelen: doch d'Aanhangers van Vrankryk, hier af verwittigd, deeden hem spreeken, en verzekerden hem, dat 'er, verre van dat men behoefde te vreezen dat de Koning niet en zou toestaan 't geen hy beloofd had, alle reden was om van zyn edelmoedigheid te verwachten, dat hy boven zyne beloften zou gaan. De Heilige Vader verklaarde, dat hy zich t'eenemaal op des Konings woord vertrouwde; en dat, wat hem belangde, hy besloten had voort te vaaren met 't geen hy had begonnen. In der daad, daar wierd op den 4den. February weder een Consistorie gehouden, en in het zelve de darde Præconisatie voltrokken, zynde van de Kerken van Bayonne, Clermont, Angoulême, en Tours.

Graef van Rebenacq vertrekt na Venetien.

Kort na dit Consistorie, vertrok de Graaf van Rebenacq, van wien wy (a) elders hebben gesproken, na dat hy tot verscheidene maalen audientie by den Heiligen Vader had gehad, na Venetien. Hy kon op geen gunstiger tyd voor zyn achtbaarheid te Roomen zyn geweest: want veele lieden zagen hem aan als den auteur der gelukkige vergelijking van het Fransche

(a) *Ziet pag.* 25.

Hof

Hof met den Heiligen Stoel, om dat hy 'er zich juist op dat pas had gevonden. Doch de verstandigsten twyfelden geweldig, of hy wel eenig deel aan die glorie kon pretendeeren; en zeiden rond uit, dat zyn Allerchristelijkste Majesteit de zelve niet verschuldigd en was, dan alleen aan den onvermoeijelyken yver van de Kardinaalen Fourbin en d'Etrées, die zich geen rust en hadden gegeeven voor dat de zaak voltrokken waar. 't Was ook dit werk niet 't geen Monsr. de Rebenacq te Romen had geroepen. De rechte oorzaak zyner reize derwaarts was eigentlijk geweest, de jalousy van den Heiligen Vader op te wekken door de betrachting van het groot getal Troupen, welken de Keizer en de Koning van Spanjen in Italien hadden; mitsgaders te trachten hem te brengen tot de vrede in dit gedeelte van Europa te herstellen, den Hertog van Savoyen daar in te doen bewilligen, en ook zelfs t'onderneemen alle de Katholijke Vorsten weder te vereenigen. 1692. Februarÿ.

Wat Italien in 't byzonder belangt, 't was zeer gewis, dat men eenige schikkingen had genomen om 'er de vrede te herstellen, en dat alle de Vorsten, die 'er by geintereßeerd waren, besloten hadden alle mogelijke naarstigheden daar toe aan te wenden. Wy hebben *(a)* hier voor eenige melding gedaan wegens het wedervaaren des Graaven van Rebenacq aan het Hof des Groot-Hertogs van Toskane, en moeten 'er derhalven hier noch sommige, indien niet volkomene waarheden, ten minsten sterke waarschynlijkheden, byvoegen. Eenigen geloofden, dat de gemelden Hertog besloten had zich aan de zyde der Geallieerden te voegen, of ten minsten groote geldsommen aan den Keizer en den Koning van Spanjen tot het vervolgen van den oorlog te verstrekken; vermiddels het welk den eerste hem zou ontlasten van de contributien, die hy gehouden was aan de Keizerlijke Troupen te beschikken; en de twede hem in onderpand geeven eenige Plaatsen aan de Toskaansche Zee, tot dat hy hem zyne uitgeschootene penningen weder ter hand kon stellen. Deze zaak was voor Spanjen des te voordeeliger, dewyl de gemelde Plaatsen die Kroon tegenwoordig tot een last verstrekten, ter oorzaak der kosten welken zy gehouden was te doen om ze te bewaaren; daar ze in

Betrachtingen wegens den staat der zaaken van Italien.

(a) Ziet pag. 55.

1692. February. in tegendeel, zo zy ze eens in handen van een neutraalen Vorst kon overgeeven, in veiligheid zouden weezen. Men voegde 'er by, dat het was om deze zaak te beslechten dat de Keurvorst van Beyeren na Florence had meenen te gaan; maar dat de Graaf van Rebenacq voor zyn komst te Romen het werk aldaar in duigen hebbende doen vallen, de gemelde Vorst, in plaats van na Florence te trekken, na Venetien was getoogen: Dat de redenen, welken den Afgezant van Vrankryk gebruikt had, om den Groot-Hertog van voorneemen te doen veranderen, waren, eerstelijk, dat, verre van dat dit het middel zou weezen om in de zekerheid der Plaatsen, welken Spanjen op de kusten van Italien bezit, te voorzien, de zelven in een darde hand te stellen, het in tegendeel de reden zou zyn, die den Allerchristelijksten Koning zou brengen tot ze aan te tasten; vermits deze Vorst niet zou willen toelaaten, dat de Katholyke Koning profiteerde by het voordeel van zyne Plaatsen door een anderen Vorst te doen bewaaren, ten einde het middel te hebben om zyne krachten aan een andere kant te gebruiken: Dat ten anderen de Koning van Vrankryk nooit en zou dulden, dat de Koning van Spanjen eenig gedeelte zyner Staaten vervreemde, ter oorzaak der pretentien van den Dauphin: Dat het was om dat de Keurvorst van Beyeren Gouverneur der Spaansche Nederlanden was gemaakt, dat zyn Allerchristelijkste Majesteit beslooten had alle zyne krachten aan die kant aan te wenden, om 'er, waar 't mogelijk, een gedeelte af weg te neemen, eer de gemelde Vorst den tyd hadde van 'er zich te versterken: Dat het even eens zou gaan ten opzichte der Plaatsen, welken Spanjen aan den Hertog van Toskane meende over te geeven: Dat de Koning alle de krachten, welken hy op de Middellandsche Zee had, in 't werk zou stellen, om ze uit zyne handen te rukken: En dat dit by gevolg een onfeilbaar middel zou weezen om zich te wikkelen in een oorlog, die zeer moeijelijke gevolgen zou konnen hebben.

Gelijk deze redenen zeer schijnbaar waren, inzonderheid ten opzichte van een Vorst die niet en begeerde als de vrede; verzekerde men, dat den Hertog van Toskane beslooten had te blyven gelijk hy was; en dat hy ook zelfs had beloofd zich by alle

alle zyne Gebuuren te voegen, om de vrede van Italien te weeg te brengen.

1692. February.

En noopende den Hertog van Savoyen: den Heiligen Vader had alreedts een Brevet aan hem geschreeven, om hem aan te maanen tot zich van het Verbond af te zonderen, en wyders vervuld met groote beloften: want zyn Heiligheid vertoonde onder anderen aan zyn Koninglyke Hoogheid, dat zyn Allerchristelijkste Majesteit zich verbond, niet alleenlijk om hem alle de Plaatsen, welken hy hem ontweldigd had, en in beter staat als ze toenmaals waren, weder te geeven; maar hem ook een considerabele somme geldts te doen toetellen, en hem schadeloos te houden wegens alle de kosten, welken hy geduurende dezen oorlog genoodzaakt was geweest te doen; benevens duizend andere schoone beloften, indien hy zich tot een vrede wilde laaten beweegen: maar zyn Koninglijke Hoogheid had 'er alsnoch geen ooren na. Hy antwoordde den Heiligen Vader, dat, hoe voordeelig d'aanbiedingen van zyn Allerchristelijkste Majesteit ook mochten weezen, hy ze niet kon aanneemen; en dat aan d'andere kant, wat eerbiedigheid hy ook voor zyne advysen mocht hebben, het hem onmogelijk was de zelven te volgen: vermits hy, gedwongen zynde geweest zich by het Verbond te voegen, om niet te vallen in de boeijens van een Vorst die hem slaaf wilde maaken, zich 'er niet en kon afzonderen, noch na eenige voorslag van vrede luisteren, als gezamentlijk met alle de Geallieerde Vorsten, en voornaamentlijk met die van het Huis van Oostenryk, daar hy zyn vryheid aan verschuldigd was; dewyl, zonder hunne bystand, de Koning van Vrankryk hem van alle zyne Staaten beroofd zou hebben.

Maar om weder tot de zaaken van Romen te keeren. Al de wereld weet, dat de tyd van de Carnaval, of Vastenavond, door geheel Italien een tyd van vermaak en ongeregeldheden is, en dat 'er Romen zo wel mee is besmet, als eenige andere Plaats. Het schynt alsdan, dat de gebreken van natuur veranderd zyn. De Courtisanen vervoegen zich in de Steden: de Liefhebbers komen 'er van alle kanten aan: en men haalt zyn hert dan op, en verzet het verdriet van die strenge dienstbaar- *Vasten-avondts gevallen.*

 heid,

1692. February. heid, daar men het overige van den tyd in geleefd heeft, en welke alle omgang van manvolk met vrouwvolk verbied. Door het middel van een masker, daar men zich het aanzicht mee bedekt, word alles geoorlofd; en de geenen, die zich geduurende het gantsche jaar d'ingetoogendsten getoond hebben, werpen zich alsdan in de grootste ongeregeldheden. De Paus beminde de deugd, en begeerde, dat men zich wyselijk aanstelde. Hy had de Comedie, en eenige andere onnozele vermaakelijkheden, toegelaaten: maar voorziende de baldaadigheid, daar veele lieden zich zekerlijk aan zouden overgeeven, ontbood hy den (a) Barrigel; sprak byna een uur lang alleen met hem; en beval hem wel uitdrukkelijk, dat hy zyn ampt met zachtzinnigheid, doch te gelijk met d'uiterste naauwkeurigheid, zou waarneemen, zonder iemand, wie het ook waar, t'ontzien. De Barrigel, gewapend met deze orders, en gevoelende zich zo wel ondersteund, verspreidde zyne Sbirris door alle de wyken van Romen, en deed verscheidene gewichtige vangsten. Hy trefte onder anderen aan den Ridder Cigala, Messinees, en Kamermeester van den Kardinaal Astalli, zo als hy uit d'Opera van Capranica kwam, en zich in een karos met een Courtisane wat verlustigde. De rang, noch de bediening van dezen Ridder, belette hem niet hem aan te houden, niettegenstaande alle de tegenweer welke hy mocht bieden. Maar gelijk de karos, daar hy in zat, den Hertog van Bracciano toebehoorde, liet hy ze voortryden; vernoegende zich met 'er den Jonker en de Juffer uit te haalen, welken hy, beneevens eenige andere persoonen, in het Crimineel Officie bracht: waar na hy rekenschap aan den Gouverneur van Romen wegens zyne verrichtingen ging doen. De Ridder Cigala ontbood terstond een van zyn Volk, om te klaagen over het geweld 't geen men omtrent hem had gebruikt, alleenlijk om dat men hem, komende uit de Comedie, met een Juffer had gevonden. De Gouverneur deed hem, na dat hy twee uuren in de gevangenis had gezeten, in vryheid stellen. Verscheidene anderen, ter zelve tyd gekreegen, raakten 'er zo goed koop niet af. Men hield hen tot aan den morgen: zy verlooren hunne karossen, en betaalden een groote boete. Ondertusschen liet de

(a) Capitein van de Wacht.

de Gouverneur zich ontschuldigen aan den Hertog van Bracciano wegens dat men een Courtisane uit een zyner karossen had gehaald; hem met eenen verzoekende, de zelven niet meer tot diergelijke gebruiken te willen leenen: dewyl 'er uitdrukkelijke orders van den Paus waren om de Courtisanen, waar men ook maar kon, te betrappen, en de karossen, daar men 'er in kwam te vinden, benevens alle de toebehoorte, verbeurd te maaken. Dit compliment maakte een groot gerucht. De Kardinaal Astalli klaagde opentlijk wegens dat men meerder inzicht voor de karos en paarden des Hertogs van Bracciano had gehad, als voor een zyner voornaamste Bedienden; en dat de Gouverneur wel zorg had gedraagen om zich by den gemelden Hertog te verschoonen, maar dat hy niet gedacht had om 'er ook by hem zyn plicht over af te leggen. De Kardinaal Chigi, en verscheidene anderen van den zelven rang, namen de party van den Kardinaal Astalli, en klaagden wegens de weinige eerbiedigheid, welke men voor hunne waardigheid had; beweerende, dat nooit noch de Barrigels, noch de Sbirris, zich zodanige stoutheden hadden aangemaatigd. De Gouverneur bracht in, dat hy niet en had geweeten, dat het de Ridder Cigala was, als twee uuren na dat hy gevangen was genomen; dat, indien hy het had geweeten, hy hem op staande voet zou hebben doen slaaken, gelijk hy aanstonds na dat hy het te weeten was gekomen gedaan had; en dat de zaaken hem gantsch anders waren aangebracht, als ze in der daad waren. De Barrigel zei, dat hy niets en had gedaan als met order, en maakte zich sterk met het gezag van den Paus, die besslooten had hem te beschermen: gelukkig indien hem zulks kon behoeden voor zekere Italiaansche serenades, waar mede men gewoon is zodanige roekeloosheden te straffen. Ondertusschen verzekerde men, dat dit gevolgen waren van de disputen, voorgevallen in 't laatste Conclave; en dat eenige Kardinaal, die een pik op den Kardinaal Astalli had, geld aan den Barrigel had gegeeven om hem deze part te speelen.. De Paus, dien men 'er af sprak, antwoordde, dat de Kardinaal Astalli schuldiger was met toe te laaten dat een zyner Huisgenooten met de Courtisaanen verkeerde, als den Hertog van Bracciano met hen zyne karossen te

1692. *February.*

kee-

leenen; vermits de karakter van Prelaaten hem omzichtiger had behooren te doen zyn. Midlerwyl maakte dit werk een groot gerucht te Romen, en was niet het minste vermaak van de Carnaval voor de geenen die 'er geen deel aan hadden.

1692. February.

Des anderendaags kwam 'er weder iets anders, byna van de zelve natuur, voor te vallen. De Sbirris hielden de karos van den Graaf Ercolani aan, in de welke zy vonden een zyner Meesteressen, den Agent der Nonnen van S. Clara, zyn Vrouw, en twee zyner Dochters, komende uit d'Opera. 't Gantsche gezelschap wierd aanstondts in een plaats van zekerheid gebracht: maar alzo verscheidene persoonen getuigenis wegens de vroomheid en deugd van den Agent gaven, geraakte hy met zyn familie wel haast weder op vrye voeten. De Dame moest eenig geld geeven; en de Graaf was genoodzaakt zyn karos te lossen. Den zelven avond nam men ook noch vier- en vyftig anderen, zo mans- als vrouws-persoonen, gevangen. Dit bracht de schrik in de Courtisaanen, welke geen karossen meer dorsten gebruiken, en d'allerargste vloeken tegens den Heiligen Vader uitbraakten; zeggende opentlijk, dat Sixtus de V. weder verreezen was, en dat zelfs de strengheid onder zyn Pausschap nooit zo ver en was gegaan, als onder dat van Innocentius den XII.

VENETIEN. Krygsrustingen tegens d'Ongeloovigen.

DE Republyk van Venetien, trachtende den oorlog nu weder met alle geweld tegens d'Ongeloovigen voort te zetten, vermeerderde haare krachten zo veel als 't immers mogelijk was; verwachtende ook noch ten dien einde 2 à 3000 man, welken eenige Vorsten van Duitschland haar zouden toestuuren, en die zich in de maanden April en May te Lido moesten vervoegen. Ondertusschen vereischten alle deze krygsrustingen groote kosten; en wierd derhalven, om de zelven eenigermaate goed te maaken, besllooten drie nieuwe Procurateurs van S. Marcus aan te stellen, mits dat ieder een somme van 25000 dukaaten daar voor zou uitschieten: gelijk aanstondts den Edelen Alvisio Mocenigo deed. Het (a) Ampt van Procurateur van S. Marcus is een van de gewichtigsten der Republyk. In het begin was 'er maar een. Vervolgens stelde men 'er twee, om een

Procurateurs van S. Marcus aangesteld.

(a) *Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 150.*

een macht, die al te groot was, te verdeelen. Van twee kwam men tot drie, daar na tot zes, daar na tot negen; 't geen tegenwoordig het getal der Ordinaire Procurateurs is: maar daar zyn 'er veele Extraordinairen, welke in zodanige noodwendigheden van de Republyk, als de tegenwoordigen, zyn aangesteld. Men neemt 'er gemeenlijk toe aan, als d'oude Edelen; of zo 'er de nieuwen toe aangenomen willen worden, kost het hen twee of drie maal zo veel: en daar zyn 'er die tot 60 en 70000 dukaaten 'er voor gegeeven hebben. Het Ampt is voor zo lang als men leeft, doch gaat niet over op d'afkomelingen; en de Republyk ontneemt het ook zelfs wel somtydts den geenen, die het zich onwaardig maaken. Maar gelijk d'aanstelling van deze drie nieuwe Procurateurs op ver na zo veel niet kon opbrengen, als de Republyk wel van nooden had, sloeg men in den Raad voor, ook noch eenige nieuwe Edelen te maaken: doch de voorslag kon voor alsnoch niet aangenomen worden; vermits men 'er het getal sedert het begin van den oorlog al af vermeerderd had. Zelfs waren 'er eenige Senateurs, welke zeiden, dat men, liever als daar toe te komen, een zekere tax of schatting op alle d'Edelen der Republyk moest stellen; dewyl hen zulks veel minder nadeelig zou weezen, als nieuwe Leden in hun Ligchaam, 't geen alreedts veel te talryk was, aan te neemen.

1692. February.

Na het verlies der Stad Candia, waren den Venetiaanen noch maar drie Vestingen op het Eiland van dien naam overig, te weeten, Carabusa, Suda, en Spina-longa. Zy hadden ze alle drie tot hier toe behouden door het middel der sterke Garnisoenen, welken zy aldaar onderhielden; doch d'eerste nu kortelings verlooren door het verraad van een hunner Officieren, Luca della Roca geheeten, geboortig van Messina, doch gedwongen van daar te vertrekken, om dat hy deel had gehad aan de laatste revolutien van die Stad. In 't begin van den oorlog begaf hy zich in den dienst der Venetiaanen, en toog met een bende Banditen na het Leger. Eenigen tyd daar na gaf hem de Capitein-Generaal een Compagnie, half Corsikers en half Vreemdelingen, en stuurde hem in bezetting te Carabusa. Hier deed hy een Griek, die leeftocht in de Plaats bracht, kwalijk han-

Carabusa verraderlyk aan de Turken overgegeeven.

1692. *February.*

deelen; en de Provediteur hem daar over ettelijke dagen in arrest zetten. Della Roca, vol van spyt, en wraakzuchtig uit den aart, bond een handel aan met den Bassa van Canéa, en besloot hem de Vesting te leveren; en hebbende zich van zyne Soldaaten verzekerd, en alle dingen tot zyn aanslag gereed gemaakt, rukte hy gewapenderhand na het Huis van den Provediteur, dien hy byna zonder verweering vond; viel 'er zonder veele moeite in; en sloeg (a) hem met zyn sabel het hoofd af. Den Gouverneur der Wapenen handelde hy op de zelve wys: en eenige Grieken, die zich wilden verdeedigen, wierden onder de voet gehakt. De Verraader vond zich dan wel haast meester van de Plaats; hebbende zyn Party versterkt met de meeste Troupen van het Garnisoen, door de beloften van alles, 't geen den Procurateur en de Republyk toebehoorde, onder hen om te deelen. Dit gedaan zynde, schreef hy aan den Bassa van Canéa, dat hy zich in 't bezit van de Vesting zou komen stellen. De Turk stond zo verzet, dat hy geloofde het voor een krygslist te moeten houden, om hem in eenige strik te doen treeden; en men moest hem het hoofd van den Provediteur vertoonen, om hem van een zo onverhoopt geluk te verzekeren. Hy stuurde dan twee Barken met eenige Troupen derwaarts, die de Plaats in bezit namen; en kort 'er na deed men 500 Spahis van Candia komen, ten einde het Garnisoen 'er af te versterken. d'Ongeloovigen, om den Verraader en zyne Soldaaten te beloonen, deelden de gemeene gelden; en alle de goederen van den Provediteur, en van alle d'andere getrouwe Onderzaaten der Republyk welke in deze gelegentheid gesneuveld waren, onder hen om, en vaardigden hem ook af om deze aangenaame tyding aan den Grooten Heer te gaan brengen, en een breeder vergelding van zyn verraad t'ontfangen. De Capitein-Generaal der Venetiaansche Armée, die zyn quartier te Napoli di Romania had, dit geval verstaan hebbende, deed aanstondts den Heer Contarini, Capitein der Schepen, met vier vaartuigen op weg slaan, om leeftocht te Suda en Spina-longa te brengen, en met eenen te zien, wat schikkingen men zou konnen neemen om de geleedene schade te vergoeden.

(a) Dit word van anderen tegengesproken, welken zeggen, dat deze Plaatsvoogd en zyn Stedehouder gevangen wierden genomen, en na Canéa gevoerd.

Ziet

Ziet daar, hoe gevaarlijk het is lieden in zyn dienst te neemen, die geenige grondvesten van deugd hebben, gelijk alle die Capiteinen der Italiaansche Banditen zyn; welke menschen zonder trouw en eer zynde, kan men ook gantsch geen staat op hen maaken. De couragie, die gemeenlijk d'eenige goede hoedanigheid van dusdanige lieden is, is niet genog in den oorlog: daar moet ook eer en deugd weezen. Een man, die eer heeft, en deugdsaam is, word dapper door plicht en reden, als hy 't uit zyn natuurlijke gesteldheid niet en is: maar de couragie alleen kon nooit de plaats van de deugd bekleeden.

1692. Februari.

HET bleek nu uit het beleid der Franschen, dat den Hertog van Mantua niet meer en moest hoopen de Stad (a) Casal te zullen wederkrygen, als met geweld, of door een Tractaat van een algemeene vrede, daar hy zich in kon doen begrypen. De Fransche Gouverneur, Monsr. de Crenaut of Crenan, gaf op een beleefde manier oorlof aan alle d'Officieren des Hertogs van Mantua, uitgezondert de President van den Raad, dien men geloofde meer gehegt te zyn aan de party des Konings van Vrankryk, als aan die van zyn wettigen Vorst. Deze gaf echter noch het Woord uit den naam des Hertogs; en men stuurde hem een Sergeant, om de Poorten te openen en te sluiten. De Troupen van den gemelden Vorst, welke zich in de Stad bevonden, waren nu ook al tot een Regiment gebracht, en wierden gecommandeerd door Fransche Officieren, om 'er altyd meester af te konnen weezen.

MANTUA Beleid der Franschen omtrent de Stad Casal.

(a) *Ziet 2 Stuk, 4 Deel pag. 91.*

ZYN Koninglijke Hoogheid waar omtrent dezen tyd by na een zeer groot ongeluk overgekomen. Hy stond met den Hertog van Schomberg na Coni te trekken, om de nieuwe vesting werken van die Plaats te gaan bezichtigen, en de zelve van alle noodwendigheden tegens de gedreigde aantastingen te verzorgen. 't Voorneemen van deze reis was zo geheim niet, of de Franschen wierden 'er af verwittigd; weshalven zy het besluit namen van onder wege een toeleg op zyn persoon te maaken, dienende zich ten dien einde van een Spion, door hen sedert eenigen tyd te Turin onderhouden, die order kreeg

SAVOYEN Hertog byna in een hinderlaag gevallen.

1692. Februari.

om hen van den dag en het uur des vertreks te verwittigen. Hy was geboortig van Turin; genoot een pensioen van honderd ryksdaalders jaarlijks van den Gouverneur van Pignerol; en bediende zich, om zyne correspondentien t'onderhouden, van een zekere Vrouw, welke zyne brieven ter halve weg van Pignerol bracht, en ze in het hol van een boom lei, daar de Gouverneur ze dan uit liet haalen. 't Werk wierd besteld; en de hinderlaag was volkomen gereed om den Hertog te lichten: wanneer de Spion, 'k weet niet door wat middel, ontdekt, gevangen genomen, en, tot belooning van zyn misdaad, als een verraader by de beenen wierd opgehangen; 't ligchaam vervolgens na drie dagen van de galg afgenomen, gevierendeeld, en de quartieren aan de boom, daar zyn Medeverraaderin de brieven in placht te leggen, ten toon gehangen. Sedert wierden ook noch verscheidene persoonen, verdacht van verstand met de Vyanden te hebben, in de gevangenis gesmeeten, en 'er alle dagen noch eenigen ondekt.

Getrouwheid van een Onderzaat des Hertogs.

Maar indien den Hertog van Savoyen reden had om te klaagen over de trouwloosheid van eenigen zyner Onderzaaten; daar waren weder anderen, over welker beleid hy zeer wel voldaan behoorde te weezen. Onder dit getal moest men stellen een Man van het Marquizaat van Ceva, die zich niet en geliet verstand met de Franschen te hebben, als om zyn Vorst met meerder nut te konnen dienen. Hy bracht eenige waaren te Pignerol te koop. De Gouverneur, verstaan hebbende dat hy van Ceva was, deed hem ontbieden, en beloofde hem honderd ryksdaalders, indien hy eenige brieven, welken hy hem ter hand zou stellen, aan de Voornaamsten der Malcontenten van het Landschap Mondovi wilde overbrengen, en twee honderd zo hy anderen voor het Marquizaat van Ceva kwam afhaalen. De Volkeren van deze twee Landschappen zyn zeer geneigd tot de wederspannigheid. Die van Mondovi bezonderlijk bekreunen zich zeer weinig met de d'orders van hunne Vorsten, en volbrengen gemeenlijk maar de geenen, die het geluk hebben van hen te behaagen. Men heeft hen drie of vier maalen sedert negen of tien jaaren zien revolteeren. In het begin van dezen Oorlog had men hen verbooden eenige provisien

sien op den Franschen bodem te brengen; doch zy gehoorzaamden niet. Op een anderen tyd verzochten zy van de winterquartieren ontlast te weezen: de Vorst stond het hen toe: maar wanneer hy 'er eenige kleine sommen tot de kosten van den oorlog af wilde vorderen, gaven zy ten antwoord, dat zy niet en wisten waar ze van daan te haalen. Men is dan gehouden hen zeer veel t'ontzien, voornamentlijk in een tyd wanneer een revolte van een schrikkelijk gevolg zou weezen. De Gouverneur van Pignerol kende de gesteldheid dezer Volkeren zeer wel; en 't was hier om dat hy aan hen schreef. De Man van Ceva, daar wy zo even af hebben gesproken, maakte in't eerst eenige swaarigheid om zich te belaaden met de brieven, daar hy de brenger af zou weezen: maar na gedacht te hebben, dat het een gelegentheid was om zyn Vorst een treffelijken dienst te doen, nam hy de party aan. Men gaf hem vier-en-twintig brieven, benevens de honderd ryksdaalders die men hem beloofd had: maar in plaats van ze over te leveren aan de geenen, daar ze aan hielden, ging hy het geheim aan den Rechter van een klein Dorpje, van waar hy geboortig was, ontdekken. Deze deed hem te Coni brengen, alwaar den Hertog zich alstoen bevond, die de brieven des Gouverneurs van Pignerol in zyn tegenwoordigheid liet leezen, en den geen, die ze hem ter hand stelde, mildelijk vergelden. Zy behelsden, dat den Hertog van Savoyen zyne Onderzaaten van Mondovi onrechtmaatiglijk met een nieuwen impost van 150000 ponden belastte: Dat zulks niet voor een eenige maal zou weezen, maar zo lang als den oorlog duuren: Dat de Koning van Vrankryk hen, indien zy een zo onverdraagelijk jok van den hals wilden smyten, tien duizend man zou toezenden. Hy aanbood hen ook zelfs, zo zy deze party niet wilden neemen, hen de gemelde nieuwe schattingen te helpen betaalen: met wat oogmerk, kan men lichtelijk denken.

1692. *February.*

BEHALVEN de middelen om geld te bekomen, welken de Koning tot hier toe in 't werk had gesteld, en waar af wy zo in de verhandeling der zaaken van de voorgaande Maand, als elders, hebben gesproken, rechtte zyn Majesteit tot Erfampten op honderd Onderlieutenantschappen des Konings in

VRANKRYK. Uitvinding van geldmiddelen.

1692. Februarÿ.

alle de Provincien; welke Onderlieutenanten in het afweezen der Lieutenanten-Generaal de hoedanigheid van Lieutenanten des Konings zouden hebben: en zouden deze Ampten de geenen, die 'er mee bekleed waren, vereedelen, en 2000 ponden renten opbrengen; doch, eer men in de bezitting trad, 40000 ponden voor af uitgeschooten moeten worden. Gelijk de Gerechtsampten van de nieuwe Creatie zo veel niet voortbrachten, als men wel gehoopt had, besloot men drie duizend Edellieden in het Koningryk te creëeren, vermiddels een somme van 10000 ryksdaalders welke ieder voor zyne Brieven van Adeldom zou moeten geeven. Ook was 'er een Declaratie om voor den invoer in het Koningryk, en zelfs te Bayonne, Duinkerken en alle Veroverde Landen, zes ponden wegens ieder honderd van al de Kaas, die uit de vreemde Landen stond te komen, te heffen, te beginnen met den eersten April naastkomende, zonder dat de generaale Pachters hier omtrent eenige vermindering zouden mogen maaken. Men had mede door het gantsche Ryk Ampten van Medicynen en Chirurgyns gecreëerd, waar af d'Oppermedicyn en Chirurgyn des Konings d'aanstelling zouden bezorgen. De vrye Leenen der Edelen stonden ook geschat te worden, vermiddels het welk zy van d'Arriereban ontslagen zouden weezen. Eindelijk, daar was een nieuwe Declaratie des Konings, en zelfs ook al in het Parlement geregistreerd, rechtende tot een Gild op de Plaatdrukkers van de Stad en Voorsteden van Parys, met aanstelling van twee Overlieden onder den tytel van Amptenaaren, waar voor 20000 ponden betaald zouden moeten worden, te weeten 8000 door de twee gemelde Overlieden, en de rest door het gantsche Ligchaam der Plaatdrukkers. Monsr. de Pontchartrain had nu alreedts een Ampt van Secretaris des Konings van de nieuwe creatie gekocht, en 'er 55000 ponden voor gegeeven.

Hertog van Chartres tot Zoon van Vrankryk geadopteerd.

Wy hebben (a) hier voor gesproken wegens het Huwelijk des Hertogs van Chartres met Mademoiselle de Blois, waar af wy nu de volgende byzonderheden ter neder zullen stellen. Gelijk de Dauphin des Konings eenige Zoon is, adopteerde zyn Majesteit den Hertog van Chartres tot Zoon van Vrankryk; zulks

(a) Ziet pag. 59.

zulks dat hy nu de zelve (a) appanagien stond te hebben als den Hertog van Orleans, mitsgaders Wachters als Zoon van Vrankryk: en op dat de Dauphin niet t'eeniger tyd en mocht breeken 't geen de Koning tegenwoordig deed, deed men hem deze Adoptie tekenen, en belooven, dat hy ze ook de Prinsen, zyne Zoonen, als ze tot bekwaamen ouderdom waren gekomen, zou doen tekenen. Maar ziet hier een andere omstandigheid, die niet zo zeker en was.

1692. February.

(a) Uitzetting van de jonger Zoonen der Koningen van Vrankryk.

Men strooide uit, gelijk wy (b) hier voor gemeld hebben, dat de Koning, om den Hertog en de Hertogin van Orleans wegens het huwelyk van zyn Zoon te voldoen, het besluit had genomen van den Dauphin, met Mademoiselle de Chartres te doen trouwen. Ondertusschen was het niet van het belang des Ryks, dat de Prinsen van den Bloede in zo grooten getal waren. Men heeft groote moeite om hen altemaal te bevestigen; en als 'er een Minderjaarigheid komt voor te vallen, veroorzaaken zy gemeenlijk veele wanorders. De historie der minderjaarigheid van Lodewyk den XIV. is 'er een goed bewys af. 't Stond dan niet te denken, dat de Koning grooten haast maakte met den Dauphin uit te huwelijken, en inzonderheid met een zo jonge Princes als Mademoiselle de Chartres. Om de zelve reden mocht men ook wel gelooven, dat 'er niets onwaarachtiger en was als zekere geruchten, welken men had doen loopen wegens het huwelijk van den gemelden Prins met de Princes van Deenmarken; zonder dat men, om deze dweeperyen te wederleggen, behoefde te doen aanmerken, dat het onderscheid van Religie een ontebovenkomelijke hinderpaal voor zodanig een huwelijk was. Men moest onderstellen, dat de Dauphin nooit en zou besluiten tot een Lutheraansche Princes te trouwen; en dat ook de Koning van Deenmarken, minder believende als de Keurvorst van de Palts, of yveriger voor zyn Godtsdienst, nooit en zou toelaaten, dat de Princes, zyn Dochter, de geene, daar zy professie af deed, zou verlaaten.

(b) Ziet pag. 61.

Geruchten wegens het Huwelijk van den Dauphin.

Doch om weder tot het Huwelijk des Hertogs van Chartres te keeren. Den 17den. der Maand, zynde de dag der Ondertrouw, 's avondts omtrent zes uuren, ging den Hertog van

Huwelyk des Hertogs van Chartres met Mademoiselle de Blois.

Chartres,

1692. Februarij. Chartres, verzeld door den Marquis van Blainville, Groot-Meester der ceremonien, en Monsr. de Granges, Meester der ceremonien, Mademoiselle de Blois afhaalen uit haar Vertrek, en geleidde haar in de groote Zaal, alwaar alle de Prinsen en Princessen van het Koninglijk Huis, welken zyn Majesteit had doen noodigen, zich vervoegd hadden. De Sleep der Princes wierd gedraagen door de Hertogin van Verneuil, Weduwe van een Zoon van Hendrik den Vierden; het Contract geleezen door Monsr. de Pontchartrain, Minister en Secretaris van Staat, verzeld door den Marquis de Tourcy, insgelijks Secretaris van Staat, en getekend door den Koning, den Dauphin, Monsieur, Madame, den Hertog van Chartres, Mademoiselle, Mademoiselle de Blois, en de Prinsen en Princessen; de ceremonie der Ondertrouw verricht in het Kabinet van zyn Majesteit door den Kardinaal de Bouillon, Groot-Aalmoessenier van Vrankrijk; en deze gevolgd door een heerlijk Baal, geopend door den Hertog van Bourgogne en Mademoiselle de Chartres. Des anderendaags ging den Hertog van Chartres nochmaals Mademoiselle de Blois met de zelve plechtigheden van den voorgaanden dag uit haar Vertrek afhaalen, en geleidde haar in de groote Galdery, alwaar de Dauphin, Monsieur, Madame, en de Prinsen en Princessen waren; en de Koning 'er gekomen zynde, vervoegde zich het gantsche Gezelschap in de Kapel van het Kasteel, daar de ceremonie des Huwelijks verricht wierd door den Kardinaal de Bouillon. Vervolgens gingen den Hertog en de Hertogin van Chartres ter offerande, na het Altaar geleid door den Groot-Meester en den Meester der ceremonien, die hen de Waskaarsen aanbooden. Na het eindigen der plechtigheden, tekende de Koning, de Dauphin, Monsieur, den Hertog van Chartres, de Hertogin van Chartres, en de Prinsen en Princessen, in het Parochieboek. Thans wierd de Hertogin van Chartres door den Marquis de Villars, haar Ridder van Eer, en den Graaf van Fontaine-Martel, haar Eerste Schildknaap, in het Vertrek des Konings geleid; en wyders het gantsche Gezelschap door zyn Majesteit ter middagmaal onthaald in het Vertrek van wylen de Koningin, zynde de tafel bezet met de persoonen van den Koning, den Dauphin, Monsieur,

Madame,

Madame, den Hertog en de Hertogin van Chartres, Mademoiselle, de Groot-Hertogin van Toskane, de Hertogin van Guise, de Princes van Condé, de Hertogin van Bourbon, de Princes van Conti, Mademoiselle de Charolois, en de Hertogin van Verneuil. Des avondts onthaalde de Koning nochmaals het zelve gezelschap, daar nu bygevoegd wierden de Koning Jacobus, de Prins van Condé, den Hertog van Bourbon, de Prins van Conti, de Princesse-Douairiere van Conti, den Hertog van Maine, en de Graaf van Toulouse. Het Huwelijksbed wierd gezegend door den Kardinaal de Bouillon. De Koning Jacobus gaf het hembd aan den Hertog van Chartres, en Madame aan de Hertogin.

1692. February.

Daar was noch een ander Huwelijk geslooten, 't geen eerstdaags voltrokken stond te worden, te weeten, tusschen den Hertog van Maine en Mademoiselle de Charolois, darde Dochter des Prinsen van Condé. Dezen Hertog (die wat gebrekkelijk is aan zyn eene been, weshalven hem de gang zeer moeijelijk valt, doch anders heel wel gemaakt van persoon, en rustig van postuur te paard) is ook noch Zoon van den Koning en Madame de Montespan, en de geen die de voorgaande zomer de Cavallery in Vlaanderen commandeerde, met een gelijke liefde van d'Officiers en de gemeene Ruiters. Ziet hier zyne tytels. Hy is Hertog van Maine en Aumale, Prins van Dombes, Graaf van Eu, Pair van Vrankryk, Colonel Generaal der Switsers en Grisons, Gouverneur van Languedocq, Overste van een Regiment Infantery, en Ridder van Des Konings Orders. 't Gouvernement van Languedocq is een van de besten des Ryks, en deze Prins derhalven, zynde dit by zyne andere inkomsten gevoegd, zeer wel van de goederen der fortuin bedeeld. Niets ontbrak hem, als uit een wettig huwelijk gesprooten te weezen; en de Prins van Condé zou reden gehad hebben om vernoegd te zyn: doch was het zyn schuld? Wat de Princes van Charolois belangt, men aanmerkte haar als volmaaktelijk schöon van ligchaam en geest; en twyfelde, als het den Hertog van Maine al vry had gestaan te kiezen, of hy wel een andere gekoozen zou hebben.

Huwelijk gesloten tusschen den Hertog van Maine en Mademoiselle de Charolois.

Zyn tytels.

Gelijk de Processen dikwils uit vreemde oorzaaken komen te

Proces wegens een Diamant.

1692. February.

te spruiten, wierd 'er tegenwoordig een van die natuur verhandeld in het Parlement van Parys, 't geen groot gerucht maakte. Een Diamant van een volkomene schoonheid, gevonden in Poitou door een jonge Boerin van dat Landschap, was 'er het onderwerp af. Zy verkocht ze aan een Goudsmit, die onredelijk genoeg was om 'er haar niet meer als wat klein geld voor te geeven; en kort daar na verkocht hy ze weder aan een Juwelier voor de somme van 25000 ponden. Den Heer van het Dorp der Boerin, verstendigd van de zaak, riep den Goudsmit voor 't recht, en verkreeg aanstondts een eerste vonnis, waar by de Goudsmit gedoemd wierd tot de gemelde 25000 ponden weder uit te keeren, van de welken de twee darden voor den Heer, en het ander darde voor de Boerin zouden weezen. Ondertusschen diende deze Diamant om de Geleerden te oeffenen. Eenigen beweerden, dat het de geene was, welke de Koning Johan in den slag, dien hy tegens d'Engelschen leverde, en waar in hy gevangen wierd genomen, verloor; vermits ze byna op de zelve plaats, daar deze slag geleverd was, gevonden wierd.

Hertog van Richemont vertrekt schielijk van het Fransche Hof.

De veranderingen, sedert eenige jaaren in het Koningryk van Engeland voorgevallen, hadden veelen der Grooten, gehegt aan de fortuin van den Koning Jacobus, het Ryk doen verlaaten. Onder dezen bevond zich ook den Hertog van Richemont, natuurlijke Zoon van wylen Koning Karel den II. en der Hertogin van Portsmouth. Gelijk zyn vertrek uit Engeland groot gerucht had gemaakt, maakte dat uit Vrankryk geen minder. Hy verliet, zonder van iemand afscheid te neemen, het Hof, en ging te post voort; 't geen voet gaf tot veele overdenkingen. Sommigen zeiden, dat hy eenig geschil had gehad met Monsr. de Barbesieux, Secretaris van Staat, die niet alle d'inzichten, welken hy pretendeerde dat men aan hem verschuldigd was, voor zyn qualiteit had betoond. Anderen verzekerden, dat, dewyl de Koning van Vrankryk hem niet genoeg en gaf om zyn staat te voeren, hy genoodzaakt was geweest alles, 't geen hy had, op te zetten, en zelfs de meeste juweelen van de Hertogin, zyn Moeder, te verpanden; en dat, toen hem dit alles ontbrak, hy geoordeeld had, dat het

ze-

zekerst voor hem was weder na Engeland te keeren, zich aan de tegenwoordige Regeering t'onderwerpen, en de considerabele inkomsten, welken zyn Vader hem op de Schotsche koolen gegeeven had te heffen, te genieten. En eenigen, mogelijk van de fynste slag, beweerden, dat het was om dat hy zyn Religie, zynde de Protestansche, niet had konnen oeffenen. Doch het waren slechts gissingen, en dit alleen zeker, dat den Hertog van Richemont zich in Switserland vervoegd hebbende, gansch Duitschland dwars doorgetoogen, en over den Haag t'scheep was gegaan om zich na Engeland te begeeven, verzeld door den Lord Stafford, alwaar hy van den Koning zeer wel was ontfangen, en verlof had verzocht om hem in Vlaanderen te volgen. 1692. February.

De Krygsrustingen wierden ondertusschen met den uitersten yver voortgezet; en men arbeidde met een ongelooflijke vlyt aan de bereidselen der twee Vlooten, welken men dit Jaar in zee meende te hebben. Behalven d'equipagie van Toulon, Marseille, en Brest, (alwaar (a) 20 kloeke Oorlogschepen, 6 Fregatten, 6 Bombardeerschepen, 6 Branders, en 6 Fluiten; (b) 35 Galeyen, behalven de Kielen die alreedts in de haven zeilreede lagen, en met Bomben en allerhande Krygsmunitien gelaaden stonden te worden; mitsgaders noch (c) 8 swaare Schepen van oorlog, en 14 van een minder rang, toegerust wierden) equipeerde men te Rochefort 10 Schepen, waar af twee van 60 stukken kanon, en d'anderen van 54, 56, en 58 stukken. Kort om, men maakte staat, dat de Vloot, die op den Oceaan stond te ageeren, en, volgens het zeggen van eenigen, hoewel met weinig zekerheid, door den Koning Jacobus, doch met meerder gewisheid door Monsr. de Tourville, gecommandeerd zou worden, by de 100 Oorlogschepen sterk zou weezen, en onder de zelven verscheidene van 100, 90, en 80 stukken metaal kanon. Men sprak ook noch van de Galeyen, welken men te Honfleur had gelaaten, weder op den Oceaan te brengen, in de hoop van 'er een beter gebruik af te maaken als in den Jaare 1690. wanneer men 'er een landing in Engeland mee meende te doen. En noopende de tweede Vloot, welke onder het gebied van Monsr. d'Etrées, of zyn

Groote Krygsrustingen ter zee.

(a) te Toulon.

(b) te Marseille.

(c) te Brest.

N 2 Zoon,

1692. February.

Zoon, die de survivance van zyn Ampt had, op de Middellandsche Zee stond te dienen, de zelve zou bestaan uit 20 swaare Oorlogschepen van 70 tot 90 stukken kanon, 10 Fregatten, 6 Branders, 6 Fluiten, 8 Palanders of Bombardeerschepen, 35 Galeyen, en eenige Transportschepen. 't Oogmerk van deze Zeemacht meenden eenigen te weezen de verwoesting der Spaansche Zeeplaatsen: anderen verzekerken, dat ze de streek na Italien zou zetten; en dat Final, Porto-longone, en Napels zelve, wel gehandeld zouden konnen worden als Genua in den Jaare 1683. gedaan wierd. Doch het gevolg zal ons hier de zekerheid af doen zien.

Koning Jacobus krygt onderstand van den Paus.

Wy hebben (a) hier voor gezegt, dat de Koning Jacobus, voor zyn vertrek na Brest door den Pauselijken Nuncius bezocht, den zelven te gemoet had gevoerd, dat, dewyl hy geenige inkomsten had om d'Iersche Huisgezinnen, welke hunne goederen hadden verlaaten om hem te volgen, de helpende hand te bieden, hy verhoopte, dat de Heilige Vader hen eenige middelen zou beschikken om te bestaan; en dat kort daar na hier over een Courier na Romen wierd afgevaardigd. De geen, die order had om zich aan zyn Heiligheid te richten, kweet zich terstond van zyn last, en feilde niet te berde te brengen, dat d'eenige beweegreden, welke deze Huisgezinnen hun Vaderland had doen verlaaten, de liefde tot hun Religie was. De Paus, immers de spraak ging aldus, antwoordde hier op, dat het om die reden niet en kon weezen, dat de Ieren, daar men hem af sprak, den Koning Jacobus in Vrankryk hadden gevolgd; dewyl d'andere Katholijken, welke in Ierland waren gebleeven, vryheid van conscientie, en hunne goederen, genooten: doch dat hy echter gaarne eenige onderstanden aan de gemelde Familien wilde vergunnen, mits dat de Iersche Troupen den Keizer, of de Venetiaanen, tegens den Grooten Turk gingen dienen, en niet gebruikt en wierden om tegens de Christene Vorsten t'ageeren. Mogelijk dat zyn Heiligheid voor eerst dit antwoord gaf: maar hoewel de Troupen van den Koning Jacobus verordend waren om den Keizer, den Koning van Spanjen, en den Hertog van Savoyen het hoofd te gaan bieden, maakte de Paus hen echter eenig

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 178.

nig geld over: doch men wist niet, of het veel of weinig was. 1692. Februarŷ.

Toen de Koning Jacobus zyne Ryken had verlaaten, deed hy Innocentius den XI. de pols tasten; om 'er byna het zelfde, 't geen hy nu verwierf, af te verkrygen: maar hy vond hem onbuigsaam. De Paus voerde Milord Porter in zyn Afscheid-audientie te gemoet, dat hy met groote droefheid en tederheid te medelyden was met den soberen staat, daar de Koning, zyn Meester, toe was gebracht; en dat hy wel wenschte, hem den onderstand, dien hy verzocht, te konnen vergunnen: maar dat de swaare lasten, daar hy onverzettelijk toe verbonden was, om de Hooge Geallieerden tegens den Turk en den Koning van Vrankryk by te staan, hem 'er volkomentlijk de macht af benamen; en dat, zo haast als de tyd hem toe zou laaten iets anders te doen, zyn Majesteit zich van zyn Vaderlijke liefde verzekerd mocht houden. De Heilige Vader vernoegde zich met dit compliment, en deed den Engelschen Afgezant uitgeley. Maar Innocentius de XI. was vyand van Vrankryk; en Innocentius de XII. week in dit punt maar al te ver van zyne voetstappen af.

Monsr. Pavillon word in de Fransche Academie ontfangen.

Monsr. Pavillon, op den (a) 22sten. November in de plaats van Monsr. de Benserade tot Medelid der Fransche Academie verkoozen, wierd op den 24sten. December in deze doorluchtige Vergadering ontfangen, en deed, volgens de gewoonte, een Vertoog, 't geen de toejuigching van alle de geenen, die het aanhoorden, verdiende. Monsr. Charpentier beantwoordde het zelve met een ander, niet minder geleerd en cierlijk, waar in hy, onder anderen, met keurlijke termen de lof van Monsr. Pavillon, zyn Oom, dien vermaarden Bisschop van Alet, daar al de wereld af heeft hooren spreeken, ophaalde. Gelijk deze Vertoogen stukken van d'uiterste welspreekendheid zyn; en dat ons dat van Monsr. Pavillon ter hand is gekomen, willen wy het curieuser slag van Leezers het zelve niet onthouden. Ziet het dan hier, doch door ons in een andere taal overgebracht, en derhalven ongetwyfeld van eenige cieraaden ontbloot.

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 130.

1692. February.

Vertoog van Monsr. Pavillon, door hem uitgesproken op zyn intreede in de Fransche Academie.

Vertoog van Monsr. Pavillon op zyn intreede in de Fransche Academie

MYNE HEEREN,

GElijk de gunst, welke gy my betoont, niet gewaardeerd kan worden, kan myne erkentenis ook niet bepaald werden. Om het oordeel, 't geen gy ter gunste van my hebt gegeeven, te verdeedigen, heb ik byna besloten over een te komen wegens de verdiensten, welken gy geloofd hebt in my te vinden, en die in de groote mannen zo loffelijke, in d'anderen zo noodzaakelijke zedigheid, en waar aan alleen ik mogelijk de genade, welke gy my tegenwoordig vergunt, verschuldigd ben, aan de belangen van uwe glorie op te offeren. Wat zou de ydelheid van den mensch verschoonlijk weezen, indien ze zich nooit en verhefte als in dusdanige gelegentheden! en wat zou de Philosophie moeite hebben om ons te ontwarren uit die zoete verlokselen van d'eigenliefde, indien ze altyd een zo rechtmaatig onderwerp had om ons te vleijen! Ik weet wel, Myne Heeren, dat, met my onder u aan te neemen, gy my uwer niet waardig hebt gemaakt. 't Behoort maar aan God alleen de persoonen, welken het hem belieft te verkiezen, te veranderen, en by de genade van zyne roeping die te voegen, welke hen bekwaam maakt tot de bedieningen, daar zyne voorzienigheid hen toe roept. Maar ik weet ook wel, dat het Gemeen, rechtmaatiglijk voorkomen voor uwe uitwyzingen, meegesleept door uw voorbeeld, en op de trouw uwer Omkelen, zyne achting niet en kan weigeren aan de geenen, welken gy met uwe keur vereert. Indien dan iemand der geenen, die by deze plechtigheid tegenwoordig zyn, zich verwondert over Saul heden onder de Propheeten te zien, bid ik hem het gezag van uwe stemmingen in myn persoon te eerbieden, en my toe te staan hem te zeggen, dat, bekleed met de glorie van uwe verkiezing, ik veel lichter in de wereld kan doorgaan voor zodanig een als gy my ondersteld hebt te weezen, als doen twyfelen aan d'onderscheidingkunde van een Gezelschap, 't geen tot nochtoe nooit gedwaald en heeft. Eindelijk, Myne Heeren, 't zy dat gy altyd recht gedaan hebbende, geloofs hebt, dat het u geoorlofd was een maal genade te doen; 't zy dat, na zo veele proeven van de lekkerheid uwer smaak in de voorgaande verkiezingen gegeeven te hebben, gy het raadsaam hebt geoordeeld in deze niet te denken als om de vryheid uwer stemmingen te doen uitbarsten: vergunt my op dezen schoonsten dag van myn leven niet te denken, als op het geen, 't welk myn moed

kan

kan verwekken, en myne vreugde verdubbelen; dat, zonder uwe redenen te doorgronden, ik alleenlyk zie, wat Rechters my verkoozen, boven wat menschen zy my gesteld hebben, en hoedanig de achting is van den geen daar ze my den navolger af maaken. 't Is hier de plaats niet, daar men d'edelheid des bloedts van dien doorluchtigen Overleedenen moet doen gelden: 't geval der geboorte doet hier niemand achten noch versmaaden. Men doet'er ook in de lykstaatsien der overleedenen de beeltenissen hunner voorouders niet voordraagen: men stelt'er niet ten toon als hunne talenten; men toont'er niet als hunne Werken. Laat men overal elders den lof van den Overleedenen oppronken met den naam der oude Heeren van Maline; laat men onder zyne Voorouders tellen den geenen, die in het begin der voorgaande Eeuw Groot-Meester der Artillery was: men moet hier niet spreeken als van het geen, waar over men zich geduurende zyn leven moest verwonderen, en 't geen hem na zyn dood moet doen herleeven. Welk een behendigheid, even zeer d'onverduldigsten schertseryen, en de zedigsten loftuitingen te doen verdraagen; waarheden in het midden van het Hof te zeggen, zonder zyne fortuin te hinderen; en zelfs de geenen, daar hy eenig gebrek aan verweet, te vermaaken! Beminnelyke Zedemeester, welkers vernuftige vaerzen, gezuiverd van het roet en de gal der schimpschriften, die verwonderlyke konst hebben gevonden van al de wereld te bestraffen, en niemand te vertoornen! Welk een vernuftigheid in de tederste onderwerpen te verhandelen! Welk een vruchtbaarheid om de dorheid der anderen te vergoeden! Alles wierd goud in zyne handen; en de gemeenste stoffen ontfingen schoonheden van hem, daar men ze niet vatsaam af achtte. In een woord, gy hebt in dezen waardigen Medebroeder gezien de vrucht der zorgen, welken de groote Kardinaal de Richelieu wegens zyne opvoeding had genomen. De geen, die de geboorte aan uw geleerd Gezelschap gaf, deed zyne jeugd optrekken: en gelyk men de menschen onder u maar van de kant van den geest aanmerkt, kon hy zich, zelfs eer gy hem onder u had aangenomen, beroemen dat gy Kinderen van een zelven Vader waart. 1692. Februarij.

Na dat die onvergelykelyke Minister onder het opzicht van zyn Meester Vrankryk van zyne oude wonden, verargerd door langduurige beroerten, had geneezen; na dat hy gantsch Europa van gedaante had doen veranderen, de Kettery ontwapend, onze Bondgenooten bygestaan, onze Vyanden geslagen, onze Grenzen uitgebreid, de wettige Erfge-

1692. February. *Erfgenaamen op den Troon hunner Voorouderen herfteld, en op zyn beurt het Huis van Oostenryk tot in Weenen en Madrid doen beeven; na zo veele gelukkige gevolgen, ziende dat hem noch meer te doen stond tot de eer en zekerheid van zyn Vaderland, geloof ik, dat deze groote Man, verlicht door zyn geest, eindelyk, indien men alzo mag spreeken, erkende, dat hy niet alleenlyk niet gebooren was als om de wegen voor den geenen, die komen moest, te bereiden: ik geloof, dat hy met dit oogmerk, gelyk of het noodlot zelve hem in het toekomende had doen leezen, verzekerd van den Held die wel haast te voorschyn moest komen, van alle de daaden zyns leevens de beste achtte deze vermaarde Academie gesticht te hebben, waar in men metter tyd Poëeten, Orateurs, en Historieschryvers, waardig om aan de nakomelingen rekenschap te geeven van de wonderen, welke zyn Ministerschap moesten volgen, zou vinden.*

Ondertusschen zou dit treffelyk werk met zyn Autheur vergaan hebben, indien niet die geleerde Kancelier, als nader aan de gevallen, noch beter als hy hadgeweeten de noodzaakelykheid van uwe vergaderingen te beschermen, en de dwaalende en ontheisterde Zanggodinnen, welken hy voorzag dat men zo hoognoodig van doen zou hebben, te verzamelen.

In der daad, Myne Heeren, wat onderscheid is 'er tusschen 't geen onze Vaders gezien hebben en 't geen wy tegenwoordig zien! Onze Vaders hebben Vrankryk aan alle de Hoven van Europa Bondgenooten zien bedelen, om de krachten van Spanjen alleen te wederstaan: en wy zien Vrankryk tegenwoordig die oude Vyandin naauwelyks rekenen onder de Mogendheden, welken de jalouzy tegens haar wapent. Zy hebben de woeste dapperheid der Franschen verwoedelyk uit hunne grenzen zien stappen, om onzekere veroveringen in de vreemde Landen te gaan doen: Wy zien de zelve dapperheid, maar beter bestierd, nooit het swaard trekken als om geheele Provincien onafscheidelyk te vereenigen. Zy hebben de ruchtbaare raadslagen en de verstrooide finantien alle hunne desseinen in duigen zien doen vallen: Wy zien de geregeldheid en het geheim alle d'onzen doen gelukken. Eindelyk, zy hebben de schandelykheid der Tractaat en menigmaal de glorie hunner Wapenen zien verdooven: Wy in tegendeel zien onze overwinningen altyd met de glorie onzer Tractaaten gekroond. Wy weeten altemaal, aan wien wy deze wonderlyke verandering verschuldigd zyn: maar dat de glorieuze

staat,

staat, daar hy ons in gesteld heeft, ons ons zelven niet en doe miskennen. Wy zouden noch het zelve Volk zyn, indien wy noch de zelve Meesters hadden: en daar is geen Natie, die niet geworden zou hebben 't geen wy zyn, indien ze het geluk had gehad van een Vorst, als den onzen, te hebben. Wanneer de fortuin ons van tyd tot tyd groote mannen heeft doen verliezen, heeft ze daarom den loop onzer overwinningen afgebroken? heeft ze onze onderneemingen verachterd? of liever, heeft ze daar door niet betoond, dat het noodlot van Vrankryk maar alleenlijk afhangt van het Hoofd, 't geen dit gezegend Koningryk bestiert? Die zelve deugden, daar wy ons over verwonderen, welken de wydst afgelegene Volkeren eerbieden, en die onze Gebuuren niet zonder vrees of nyd hebben konnen zien; 't staat aan u, Myne Heeren, die te kroonen: en wanneer gy my roept om deze edele bediening met u te deelen, vergeet ik, bezield door uwe tegenwoordigheid, opgenomen door de eer die ik geniet, myne swakheid in dit glorieus oogenblik. En ik durf zelfs hoopen, dat ik t'eeniger tyd uwe voetstappen zal natreeden; wanneer uwe lessen my krachts genoeg gegeeven zullen hebben om u te volgen. 1692. Februarÿ.

Wy zullen geen lange overdenkingen over dit Vertoog maaken. Men weet, dat het in dusdanige gelegentheden de gewoonte is zich uit te breiden over de lof van den geen, daar men op volgt, mitsgaders van den Kardinaal de Richelieu, Fondateur der Academie, en van den Koning. Monsr. Pavillon voert dit alles uit in weinige woorden, en op een zeer lekkere manier: maar waarlijk, men behoorde de leevenden niet ten kosten der dooden te pryzen, al behelsde de vergelijking ook niet als enkele waarheid. Gelijk wy niet altyd zullen leeven, moeten wy ons inbeelden, dat onze Naneeven ons omtrent op de zelve manier zullen handelen, als wy onze Voorouders doen; dat, gelijk wy ons boven hen verheffen, zy zich boven ons verheffen zullen; en dat t'avond of morgen de geenen, die de Lofreden van den Dauphin zullen maaken, vergelijkende de rust en den overvloed, welken de Volkeren mogelijk alsdan zullen genieten, met d'elende die hen tegenwoordig pynigt, misschien met Monsr. Payillon zullen zeggen: *Wy zouden noch het zelve Volk zyn, indien wy noch de zelve Meesters hadden.* Maar men moet hem dat vergeeven: het onderwerp, 't geen hy verhandelde, is zodanig uitgeput, dat het zeer mocijelijk valt iets nieuws te zeggen, of het zelfs op een nieuwe manier te draaijen. Ten anderen is het van heden niet, dat men de leevenden tot nadeel der dooden pleegt te pryzen. 't Is de swier, welke (a) Ovidius neemt (a) *Metamorph. lib.* 15.

neemt in die fraaije loftuigen, die hy in de volgende vaerzen aan Augustus geeft.

1692. February.

——— ——— Lunâ volat altius illa,
Flammiferumque trahens spatio solimite crinem,
Stella micat, natique videns benefacta, fatetur
Esse suis majora, & vinci gaudet ab illo.
Hic sua præferri quanquam vetat acta paternis,
Libera Fama tamen, nullisque obnoxia jussis,
Invitum præfert, unâque in parte repugnat.

Dat is.

De ziel vloog hooger dan de maan en maanetransſen,
En ſleepte een hairvlecht mede, en lange ſtreek van glansſen,
Gelijk een ſtar verſchiet aan 's hemels hoogen troon.
Hy ziet de dapperhêen van dien doorluchtſten zoon,
Bekent met blydſchap, dat zy ver hem overtreffen.
Hoewel de zoon verbied zyn daaden te verheffen
Noch hooger dan 't bedryf des vaders, en zyn naam:
Nochtans verheft de ſtoute en ongebonde Faam
Hem tegens zynen dank, en ſtelt den zoon oneven.

In der daad, nooit hebben onze hedendaagſche Auteurs hunne Helden fynder gepreezen, als Ovidius den zynen hier pryſt.

Monſr. de Toureil tot Lid der Academie verkoozen.

Doch eer wy de Franſche Academie verlaaten, moeten wy noch zeggen, dat de plaats van Monſr. le Clerc, in de Maand December des voorgaanden Jaars overleeden, op den 12 den. der voorgaande vervuld wierd door Monſr. de Toureil, Gouverneur van den Zoon van Monſr. de Pontchartrain; en dat de zelve Monſr. de Toureil en den Abt Renaudot door zyn Majeſteit genoemd wierden om twee vacante plaatſen in d'Academie der Inſcriptien te vervullen: een voordeelige poſt, hebbende ieder der Leden van deze Academie een penſioen van 500 ryksdaalders.

Dood van eenige vermaarde Mannen.

Het afſterven van eenige vermaarde Mannen zal voor deze Maand een eind der zaaken van Vrankryk maaken. Den Heer Nicolini, Pauſelijke Nuncius, van wien wy (*a*) elders hebben geſproken, en den eerſte in deze rang, kwam na een langduurige ziekte tusſchen den 3 den. en 4 den. der Maand te Parys te overlyden. Zyn lyk wierd zonder groote pracht of ſtaatſie ge-

(a) *Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 127.*

gebracht in de Kerk der Kapucynen van de Straat St. Honoré, alwaar hy zyn begraafsplaats had verkoozen. Men zei, dat hy eenige uuren voor zyn dood den Aertsbisschop van Parys had doen verzoeken, dat hy hem de Communie wilde geeven; zynde zulks een privilegie der Pauselijke Nuncii. Den Aertsbisschop, die zich niet in staat bevond van deze bediening voor alstoen te konnen verrichten, of immers die zich onpasselijker geliet als hy in der daad was, stuurde hem den Priester van St. Sulpitius; welke de Mis in zyn Alkove gedaan hebbende, het gemelde Sacrament vervolgens aan hem toereikte. Doch wat redenen den Aertsbisschop ook mocht bybrengen, om zich t'ontslaan van den Heer Nicolini te gaan communieeren, belette zulks niet, dat den Auditeur van den Nuncius en zyn Aalmoessenier niet hunne protestatien wegens de behouding hunner privilegien tegens den Priester van St. Sulpitius en deeden. De Priester deed ook de zynen; en de twist geëindigd zynde, wierd het Heilig Olysel vertrouwd aan den Auditeur, die het zelve in de handen van den Aalmoessenier stelde, welke het op het oogenblik van de dood aan den Nuncius bediende. Hy was voorheen Vice-Legaat van Avignon geweest, vervolgens tot de Nunciature van Portugaal, en sedert weinige maanden tot die van Vrankrijk verkoozen. Men gaf dit getuigenis van hem, dat hy zich in die Bedjeningen een algemeene achting had verkreegen, en dat deze achting geduurende zyn verblyf aan het Fransche Hof geweldig vermeerderd was. Immers kon men hem deze lof niet weigeren, dat hy zich altyd zachtmoedig, gematigd, geduldig, en bekwaam om beleedigingen te verdraagen, had getoond: want wat spyt had men hem niet in honderd verscheidene gelegentheden te Parys doen verkroppen! Hem volgde op den 7den. der Maand de Vader Jourdan, Jesuit, Biechtvader der Hertogin van Orleans: en eindelijk Monsr. du Plessis Belliere, Gouverneur van Suza in Piemont. Zyn Vader was Gouverneur van la Bassé in Vlaanderen geweest, en had het Leger van Vrankryk te Napels onder Monsr. de Guise gecommandeerd.

1692. Februarius.

DEN 4den. der Maand liet het gantsche Switsersche Lig- SWITSERLAND.

chaam op de twee Brieven van Monsr. Amelot, den (a) 5den.

1692. February. en 9den. January aan de Cantons geschreeven, het onderstaande Antwoord aan den gemelden Franschen Ambassadeur afgaan.

(a) Ziet pag. 39 en 41.

Cantons antwoorden op de Brieven van Monsr. Amelot.

MEt wat vriendelijke Sinceratien Uwe Excellentie zich heeft laaten believen by deze sweevende Conjuncturen ende Oorlogs-bewegingen ons bekend te maken de Bondgenootsche goede genegentheid, de welke zyne Koninglijke Majesteit zo wel ons, als voornamentlijk de Stad Geneve, gestadig toedraagt, heeft des zelfs waarde Brief van den 9 dezes onder anderen te verstaan gegeeven: voor welke goedmoedige betuigingen wy den behoorlijken dienstvlytigen dank, gelijk zulks mits dezen geschied, afleggen, en Uwe Excellentie te gelijk verzoeken zich gevallen te laaten onzen Staat en des zelfs Nabuurschap verder daar heen voor gerecommandeerd te houden, dat wy door middel van des zelfs hooggeldende Offices de nadrukkelijke werkinge van zo beweeglijke expressien by de tegenwoordige conjuncturen onophoudelijk genieten mogen; op welk zeeker vertrouwen aan Uwe Excellentie wy onze oprechte dienst-gevalligheden reciproquelijk daar stellen, en inmiddels alle zelfs verlangende gelukzaligheid van herten toewenschen. Dus gegeeven in onzer aller naam, en geslooten met het secreet Zegel van onze Getrouwe, Lieve, Oude Eedgenootse Stad Zurich, den 25 January, O. S. 1692.

Uwer Excellentie Dienstwillige

Burgermeester, Schultes, Land-Amman, en Raden van de XIII. en Geallieerde Plaatsen des Eedgenootschaps Zurich, Bern, Lucern, Ury, Switz, Onderwalden, Zug, Glarus, Basel. Fryburg, Solothurn, Schafhausen, Appenzel, den Abt en de Stad van St. Gallen.

't Opschrift van dezen Brief luide aldus:

Den Hoog-Welgebooren Heer, Heer Amelot, Marquis de Gournay, Maître de Requêtes, Ordinaire de l'Hôtel, zyner Allerchristelijkste Koninglijke Majesteits in Vrankryk en Navarre Raad en Ambassadeur in het Eedgenoodschap, Onzen Genadigen Heer.

Monsr. Amelot had in den laatsten der gemelde Brieven gezegt, dat zyn Majesteit zich zo zeer op de Loffelijke Cantons vertrouwde, en zodanig wenschte hen in allen deele een volkomene rust te verwerven, dat hy zeer gaarne zou bewilligen om hen aan te neemen tot Middelaars en Guarandeurs tusschen hem en den Hertog van Savoyen. Maar de Cantons repten niet een eenig woord van deze aanbieding; vernoegende zich met door den geen, die den Brief moest overleveren, te doen zeggen

gen, dat zy zyn Koninglijke Hoogheid zo weinig geneigd zagen om een vergelijking aan te neemen, dat hunne onderhandelingen vruchteloos zouden weezen; en dat ten anderen hun Ligchaam niet machtig genoeg en was om de vrede, welke tusschen het Fransche Hof en dat van Savoyen gemaakt mocht worden, te handhaaven, ondersteld zynde dat men ze kwam te breeken, en dat de Koning van Vrankryk, of den Hertog van Savoyen, den oorlog weder wilde aanvangen.

1692. February.

Daar waren twee gewichtige redenen, welke de Switsers verplichtten zich tot geen Mediateurs van die vrede te willen stellen; en dezen wierden by alle de staatkundigen zo krachtig gevonden, dat men oordeelde, dat zy met de grootste wysheid en omzichtigheid hier in te werk gingen.

Redenen waarom de Cantons geen Mediateurs tusschen Vrankryk en Savoyen wilden weezen.

1. Men kan niet wel Mediateur van een vrede weezen, zonder 'er ook ter zelve tyd de Guarandafte zyn. Nu, dit geleek den Switsers niet. Want indien de Koning van Vrankryk eenigen der vredesconditien kwam te breeken, zouden 'er gestadige klachten van de kant des Hertogs van Savoyen zyn: en gelijk deze Vorst gebuur van de Switsers is, konden deze klachten wel kwaade gevolgen hebben, en het zaad van verdeeldheid, en vervolgens van oorlog, weezen. En zo in tegendeel den Hertog van Savoyen de conditien van het Tractaat kwam te verbreeken, zou de Koning van Vrankryk niet feilen den Switsers 'er over moeijelijk te vallen; en zulks zou konnen gebeuren in zekere gestekdheden, waar af de gemelde Vorst zich zeer gaarne zou bedienen, ten einde de Switsers t'ontrusten, en zich meester van eenigen hunner Plaatsen op zyne Grenzen te maaken, of iets anders, niet minder tegens hunne vryheid strydig, t'onderneemen. Men weet, by voorbeeld, dat men den Koning ingeblaazen heeft de Bisschoppen van Geneve, Lausanne, en Basel, in hun Bisdom te herstellen. 't Yzer lag al in't vuur, wanneer den oorlog aanving; en men had alreedts ondernomen de Genevoizen wegens hunne Tienden aan te spreeken. Deze desseinen sliepen tegenwoordig: maar kwam de vrede eens gemaakt te worden, zou 'er maar de minste gelegentheid van nooden zyn om ze weder op te vatten. 't Behoorde dan aan de voorzichtigheid der Switsers, de zelven zo ver

1692. February. af te wyderen, als zy immers konden. 't Best voor hen was, dat Vrankryk niet eens en dacht dat zy in de wereld waren, ten minsten zo lang als het zodanig den baas in Europa speelde, gelijk het tegenwoordig deed. In een woord, het Switsersche Ligchaam was een al te geringen staat, en al te dicht aan Vrankryk en Savoyen gelegen, als dat zich de Cantons tot Mediateurs tusschen deze twee Mogendheden zouden stellen. Om Mediateur tusschen twee Vorsten te weezen, moet men ten minsten zo machtig zyn, als de machtigste van beiden, of 'er zo ver van afgelegen weezen, dat men niets met hen te beslechten hebbe. Zonder dat is het gevaarlijk dat 'er niet uit en kome te spruiten 't gunt dikwils den geenen, welke twee vechtende persoonen willen scheiden, wedervaart, te weeten, dat ze van beide de kanten slagen krygen, en niemand vernoegen.

De twede reden der Switsers deed zich noch krachtiger voor als d'eerste. Men moest voor een grond onderstellen, dat, wat deze Volkeren ook tot noch toe gedaan mochten hebben, zy zeer wel vernoegd waren over zo veele Mogendheden tegens den Koning van Vrankryk verbonden te zien. en zo veel, en meer, na zyn vernedering verlangden, als eenige Vorst van Europa. Ten anderen was het waar, dat 'er, volgens de gesteldheid van de zaaken des Hertogs van Savoyen, niets meer kon gebeuren, 't welk de geenen der Switsers kon verargeren. Savoyen was veroverd. 't Was het alles 't geen zy te vreezen hadden. En als de gemelde Koning Piemont ook wegnam, zouden zy 'er niet te arger aan weezen. Dit vastgesteld zynde, moest men oordeelen, dat de Switsers niet droevig en waren over den oorlog, die in Italien gevoerd wierd; en dat, ver van den Hertog van Savoyen aan te dryven tot zich te vergelyken, hun rechte belang was de Kroon van Vrankryk zo veele vyanden op den hals te haalen, als zy konden. Dit zou het middel weezen om haar macht te vernederen, en zich hoe langer hoe meer te doen aanzoeken; gelijk de dagelijksche ervarenheid hen daar genoegsaam af verzekerde. Want in der daad, indien de tegenwoordigen oorlog Vrankryk kwam te vernederen, gelijk men reden had om te hoopen, zou den

Swit-

Switsers niets voordeeliger konnen wedervaaren.

Monsr. Amelot ondertusschen, niet wel vernoegd over de stilswygendheid der Cantons noopende d'aangeboodene Mediatie, vorderde eenige dagen na het ontfangen van hunnen Brief een Conferentie met de Gedeputeerden der Regeering van Zurich, en verzocht, te mogen weeten, waarom men hem op de zelve niets en had geantwoord: doch hy kreeg tot bescheid, dat d'andere Cantons zich niet posityf over dat onderwerp verklaard hadden; en dat men derhalven, eer men zich konde uiten, in een algemeene Vergadering daar over zou moeten raadpleegen.

1692. February.

Conferentie tusschen de Gedeputeerden van Zurich en Monsr. Amelot.

DUYTSCHLAND.

DE Bassa, omtrent het begin der (a) voorgaande Maand in de Vesting Groot-Wardyn geraakt, en van Gyula derwaarts gestuurd, om den staat van de Plaats en het Garnisoen te bezichtigen, deelde aanstonds geld aan d'Officiers en Soldaaten uit, ten einde hen tot de verdere verdeediging aan te moedigen; beloovende hen wyders, dat zy binnen korte dagen een zo machtige bystand zouden krygen, dat de Christene Troupen genoodzaakt zouden weezen af te wyken. Thans meende hy weder uit de Vesting te geraaken, om zyn bescheid aan den Grooten Vizir te gaan brengen; en de Belegerden deeden ten dien einde verscheidene uitvallen: doch zy wierden altyd te rug gedreeven, met zodanig een wakkerheid, dat het hem onmogelijk was t'ontkomen. Zyn hertzeer hier over, gevoegd by dat hy zich bevond in een Plaats daar alles ontbrak, daar de verdeeldheden gestadig heerschten, en die niet wel ontzet kon worden, deed hem den Aga der Janitsers, een uitsteekend dapper Krygsman, en die ook den Bassa, welke het gebied in de Vesting voerde, een hert onder den riem had gesteeken, aanraaden, dat hy zich zou overgeeven, en de Capitulatie, welke de Keizerschen zo menigmaal aangebooden hadden, aanneemen: maar den Aga verwierp zyne voorslagen, en swoer, dat hy eer zyn leven zou laaten, als na eenige voorwaarden luisteren.

Staat der blokade van Groot-Waradyn.

(a) Ziet pag. 43.

In der daad, d'Ongeloovigen meenden eenig secours in de Plaats te werpen, en hadden ten dien einde 10 à 12000 man by

Themis-

1692. February. Themiswar verzameld: maar de goede orders welken de Keizersche Officieren overal hadden gesteld, de kwaade wegen, en de swaarigheid om voerazie en leeftocht te bekomen, verhinderden hen hun voorneemen uit te voeren. Na dat zy dan, terwyl zy een gunstige gelegentheid verwachtten, alle de provisien, welke te Themiswar waren, verteerd hadden, zagen zy zich genoodzaakt te scheiden, en ieder weder na zyne voorige posten te keeren.

Den Aga der Janitsers, altyd even fier, meende de Belegeraars op een andere manier te verschalken; hebbende, om tot zyn oogmerk te geraaken, verstand aangebonden met de Hussaaren, welke, klachtig wegens dat men hen sedert langen tyd niet en had betaald, besslooten hadden te deserteeren, en zich aan de zyde der Ongeloovigen te voegen. De Belegerden moesten derhalven een uitval doen; by welke gelegentheid deze misnoegde Troupen zich geduurende het gevecht by hen zouden voegen: doch den aanslag gelukte niet. De Graaf van Aversberg, van het complot verwittigd, verzamelde terstond al het geld, 't geen hy kon, om de Hussaaren te vrede te stellen; en hebbende zich door dit middel op nieuws van hunne getrouwheid verzekerd, verwachtte hy de Turken, welke in dezen uitval een groot getal van de hunnen, zo dood als gevangen, achterlieten. Den Aga, ziende zyn dessein verydeld, liet zich daarom den moed niet ontzakken, en, trachtende zich te wreeken, op den 22sten. der Maand nochmaals een uitval doen, met zodanig een wakkerheid, dat de Turken weder nieuwe couragie opgevat scheenen te hebben. Negen Compagnien, 's namiddags omtrent ten drie uuren uitgetoogen, kwamen met een afgryselijk geschreeuw op de Heidukken aanvallen, welke, ten getale van honderd en vyftig, een Fort, gelegen aan den hoek van den afgebrokenen Brug by de groote Stad, bewaarden. d'Ongeloovigen vleiden zich te meer met de hoop van het te vermeesteren; dewyl zy zich inbeeldden, dat het onmogelyk was het t'ontzetten: vermits men, om by hen te komen, door de Rivier moest trekken. d'Aantasting was van de hevigsten: maar de Heidukken verdeedigden zich zo wel, dat zy hen noodzaakten af te wyken, na ettelijken van de hunnen

nen op de plaats gelaaten te hebben. De Turken dan, ziende dat het hen aan die kant niet wilde gelukken, vielen op de Duitschers, welke zich in twee verbrande Huizen gepoſteerd hadden, en ſtreeden 'er meer als een uur lang mee, met een dapperheid daar men zich over moeſt verwonderen; maar eindelijk moeſten zy ook hier beſwyken: want de Baron van Chlim, Sergeant-Majoor van het Regiment van Amenſaga, ziende dat d'Ongeloovigen geſtadig ſtand hielden, viel met een goed getal der zynen uit zyn poſt, en taſtte hen zo verwoedelijk aan, dat hy hen noodzaakte in wanorder af te wyken: doch 't koſtte hem het leven; alzo hy een wond kreeg, daar hy weinige uuren 'er na af kwam te ſterven.

1692. *February.*

De Graaf van Aversberg, die zyn quartier te Debrezin hield, kwam den zelven dag weder in de blokade, en deed een Brug over de Rivier de Kereſch, dien de Heidukken van den Graaf Tekeley verbrand hadden, hermaaken; waar na hy de Troupen uit de gebuurige quartieren ontbood, om ze weder voor de Veſting te verzamelen, en het Garniſoen nochmaals te ſommeeren, met het beſluit, indien het volhardde in de Capitulatie te weigeren, van de Plaats op nieuws aan te taſten, en ze met bomben, waar af hy een zeer groote menigte uit Opper-Hongaryen had doen komen, te trachten te dwingen.

Verraad op de Steden Heidelberg en Ments ontdekt.

Wy hebben (a) hier voor geſproken wegens een verraad, 't geen de Franſchen op de Steden Heidelberg en Ments voorhadden, en hoe het zelve by een vreemd geval ontdekt wierd door het vinden van een Brief, houdende aan den Commandant van Landau. Ziet hier nu een afſchrift van den zelven.

(a) Ziet pag. 50.

Monſieur LAMBEY.

MYn voorgaande zal de Heer op zyn tyd wel ontfangen hebben. Myne zaaken hebben alhier tamelijke voortgang. Alleen zo werd de geen, daar van laatſt vermeld hebbe, wederom gezond, en ſtaat, na Ik hoore, binnen 8 dagen uit te gaan. Over zulx kan Myn Hr. na Straatsburg, en andere Plaatſen, laten weten, dat, ingevalle men van daar binnen dien tyd zoude willen uitgaan, Ik onmogelijk het by My beloofde kan volbrengen; dewyl Hy My niet alleen, maar ook de genaamde Picard en Charie kent, en zy zeggen, dat de Heer zelfs na Bruchſal weegens Kalch gezonden, en daar tot verſcheidene maalen met hem in het Slot heeft afgerekent en Geld geteld, ook toen, als de Hr. in Phil-

1692. February. lipsburg gastereerde, hem verwachtte. Want zo wanneer Wy by dag en nacht niet onbekommert konnen uitgaan, is al onze handel en doen ydel, en het Geld vergeets besteet. Wy zullen evenwel noch eenige dagen toezien en oppassen: maar zo draa Wy komen te hooren, dat hy wederom uitgaat, zullen we Ons geen uur meer in de Stad konnen ophouden, aangezien het zeeker is, dat Wy door zyne Schelmen betrapt en verraaden zouden werden; en Ons Leven is Ons liever als zo geringe Geld. Ook konnen Wy den Koning beter dienst tot Ments en Frankfort, als hier doen; zynde den Koning daar ongelijk meer aan gelegen; en Ons op het hoogste aanbevolen de zaaken tot Ments in de Maand Maart in de begeerde staat te brengen: behalven dat Wy aldaar 't eenemaal zeeker zyn; weetende niemand tot Ments, die My en deeze twee kent; en niet te vreezen hebbende, dat deeze Vogel derwaarts zal komen, gemerkt hy 'er niets te doen heeft, en Ik over zulx by nacht en dag Myne zaaken kan voortzetten, en verzeekeren, dat, zo wanneer Ik met Ligtmisse beginne, Ik half Maart de 6 eerste Pointen, die de Koning begeert, zal gereet hebben, mogende Myn Heer wel na het Hof schryven, dat Ik in 't einde van Maart alles zal vaardig hebben, en het zelve zyne Mesures daar na neemen. Met Frankfort zalmen niet veel te doen hebben: wil echter somtydts van Ments eens derwaarts ryden, en d'oude en nieuwe Fortificatien bezichtigen: doch Ik verzeekere, dat, zo wanneer het met Ments en Heidelberg gelukkig mag afloopen, de Frankfoortsen het op het uiterste niet zullen laten aankomen, maar de Stad, eer men eens tot bombardeeren komt, overgeeven, zynde daar in reets een ongeloofelijke vreeze. En dat de Duitsen d'eene en andere Plaats zouden komen ontzetten, daar zette Ik Myn Hooft voor te pande, gelijk als Ik van Eslingen en Heylbron mede geschreven hebbe: want eerstelijk is zulx by gebrek van Vouragie en Proviand onmogelijk: en ten anderen zyn de Duitsers zonder de Saxisen te swak; en eer dezelve met malkander eens en vereenigt zyn, zal het werk beschikt weezen. Het is noodig, dat de Joode tot Ments by My kome; en vermits hy mede van deze Schelmen en anderen aldaar gekent is, zo is het veel zekerder, dat hy over Worms en Frankfort, of wel door het Rheingau, na Ments kome, moetende My aan Myn Huis niet komen spreeken, maar zal My des morgens niet ver van de Herberge het Anker, of achter den Dom, en des avonds, wanneer het Marktschip aankomt, aan den Ryn, of by Myn afweezen een van de twee anderen vinden. De Pas na den bewusten Oord hebbe met de laatste Post bekomen: dezelve is overkrachtig, en kan daar meede voor de gantsche Weereld bestaan. De Secretaris meriteert wel een half duizent Dubloenen; heb hem ook hoop gegeven, dat, zo draa de Joode by My is, Ik hem zulx per Wissel zal over maaken. Alhier ben Ik in het overgeschikte Projet aan de twaalfde Post ter rechter hand gekomen: Indien nu noch 3 Weeken tyd had, zo waar het volbracht; doch Wy durven Ons alhier niet langer vertrou-

vrouwen. Derhalven moeten de Straatsburgers voor Ligtmisse noch herwaarts komen, wanneer haar van alles voor Myn atreis na Ments zal onderrichten, ten einde zy konnen voortvaaren. Zy behoeven niet te vreezen, datze aan de Poort zullen opgehouden werden: hebben maar te zeggen, datze uit het naaste Dorp komen. Gister is Nekkergemund ook wederom bezet, doch heeft niet te beduiden. 1692. February.

En ziet hier ook den Brief van den Generaal van Thungen, over het onderwerp van deze verraaderlijke aanslagen der Franschen geschreeven.

Copy van een Brief van den Heer Generaal van Thungen, geschreeven aan den Heer Generaal d'Autel, in dato Ments den 9 February, 1692.

Hoog-geboeren Grave, &c.

UWe Excellentie hebbe niet konnen nalaaten te berichten, dat zich voor eenige dagen vier duizend Franschen tegens de Stad Heidelberg geavanceerd hadden, en alreedts tot voor de Spiersche Thoor ofte Poorte gekomen waren. Men hadde wel vermeent, dat de op de Stern leggende Wacht vuur op dezelven zoude gegeven, en een Allarm gemaakt hebben; maar zulks is van haar geensints geschiet: derhalven heeft men deze Wacht zo datelijk laten aflossen, en in Arrest zetten. Dat deze gepræsumeerde Verradery waarschijnelijk is, kan men genoeg niet alleen hier uit afnemen, dewyl men tot Heidelberg, alhier tot Ments, als ook tot Frankfort, in verscheide Huizen en Kelders Vuur gevonden heeft; maar ook, dewyl een Boer, van Bruchrhijn geboortig, voor Heidelberg geattrapeert, en geëxamineert is geworden, en bekent heeft, dat hy van de Franschen gezonden was, om, zo dra het Vuur in de voorschreeve Stad Heidelberg branden zoude, het aan haar voorsz. Franschen te adviseeren. Boven dien heeft deze Boer de Verraders, die ook in het Complot medebegrepen zyn, aangegeeven; namentlijk, den Harteweert tot Spiers en de Tentemaker tot Heidelberg; welke, nevens den voorsz. Boer, in Arrest genomen, en aan Handen en Voeten geboeit zyn.

Ik hebbe mijne Stad Ments naar deze ontdekte Verraderye van Heidelberg twee dagen geslooten gehouden, en overal Recherches naar de Verraders laten doen, en ook ordre gegeeven om alle Straaten, Huizen, en andere Plaatsen naauw te doorzoeken. Ook heeft men alreede tusschen de Gauw-Poort en den ouden Munster-Toorn, als ook op de Schanssen aan de Mijne, eenige brandende Lonten gevonden, dewelke zo datelijk geblufcht, en het Pulver ten eersten uit de Mijne, als ook uit den Toorn, weghgenomen is. Naderhand hebbe ik alle Inwoonders

1692. February.

ders, zo wel Geestelijk als Wereldlijk, scherpelijk laten belasten, alle de by haar logeerende vremde Persoonen, zonder onderscheid, te specificeeren, en de Lyste over te geeven; dewyl my verzeekerd is, dat acht a tien Fransche Moort-branders zich in onze Stad, als Boeren ofte Bedelaars gekleet, onthouden. Verders hebbe ik de Huizen zelfs laten visiteeren, en alreedts zeven verdachte Persoonen by de kop vatten, welke nu geëxamineert zullen werden.

In Manheim hebben de voorschreeve Franschen in haar Retirade alle de nieuwopgebouwde Huizen, uit Wraak en Toorn dat haar Dessein geopenbaart is geworden, geheel afgebrant, en met d'Inwoonders zeer grousaam gehanteert, en naderhand zich met schande naar Philipsburg geretireert. Wat verders passeren zal, wil ik niet manqueren te berichten. Ik verblyve altyd Uw Excell. &c. &c.

Manheim verwoest. (a) Zie pag. 51.

Wat deze verwoesting van Manheim, al (a) voorheen gedreigd, daar in het onderst van den Brief af gesproken word, belangt; met de zelve had het zich aldus toegedraagen. Op Zondag, den 3den. der Maand, kwam van de gemelde Franschen een Party te paard, en wierd eenige uuren laater door omtrent 300 Voetknechten gevolgd, meest altemaal Moordbranders, hebbende ieder een lont met pekkransen om het lyf gegord, waar mee zy alle de wederopgerechte gebouwen, zynde omtrent de honderd, in den brand staken: en hier mede niet vernoegd, trokken zy alle de mannen en vrouwen, die zy konden achterhalen, gantsch naakt uit; dreeven ze alzo in de bittere koude voort, waar door eenige kinderen kwamen te sterven; sleepten de sommigen met het hair langs het ys; schoffeerden eenige vrouwspersoonen; en rechtten meer andere ongehoorde gruwelen aan: benevens dreigementen, indien men weder ondernam de Stad op te bouwen, dat men zich niet en zou vernoegen met ze in koolen te leggen, maar ook alles zonder onderscheid door de kling jaagen. Waar na zy weder over den Ryn toogen, en na Philipsburg marcheerden.

Voorsteden van Belgrado geplonderd.

Een glorieuzer daad verrichtten de Hussaaren omtrent Belgrado: want zynde ten getale van 7 à 800 by malkander gerukt, toogen ze onder de gunst van de duisterheid der nacht over de Sau, en, zonder gewaar geworden te zyn genaderd, plonderden de Voorsteden, staken 'er den brand in, en gingen weer

voort

voort, eer de Turken van het Garnisoen in staat waren van 'er zich tegen te stellen.

1692. February.

Dubitza te vergeefs door de Turken bestormd.

Ongelukkiger kwam een aanslag der Ongeloovigen op de Vesting Dubitza, gelegen aan de Rivier de Unna, uit te vallen. De Bassa van Bosnien rukte den 10den. der Maand met 6000 Turken en 300 Tartaaren derwaarts. Straks leverden d'eersten een storm, wel haast door een tweeden gevolgd; terwyl de Tartaaren over de Rivier swommen, om een diversie te maaken: doch het was te vergeefs. Zy wierden rustig afgeslagen, en met groot verlies genoodzaakt weder terug te keeren.

Alliantie onder de Kreitsen van Swaben, Beyeren, en Frankenland, tegens de Franschen.

De Kreitsen van Swaben, Beyeren, en Frankenland, verstonden met verbaasdheid de geruchten wegens dat Vrankryk de vrede op zeer voordeelige conditien aan den Hertog van Sayen aanbood; en dat, dewyl d'Italiaansche Vorsten zulks zeer hertelijk begeerden, den Hertog 'er zich mogelijk wel haast toe genoodzaakt zou zien. Zy vreesden met reden, indien het kwam te gebeuren, en de Keizer ondertusschen met zyne machten tegens d'Ongeloovigen in Hongaryen bezig was, dat alle de Troupen, welken de Koning van Vrankryk in Italien had, op hunne Landen mochten komen afzakken. Om dit ongeluk dan af te wenden, maakten zy een byzondere Alliantie onder hen, waar door zy zich verbonden malkander by te staan, ingeval zy door de Franschen aangetast kwamen te worden; reguleerende ook ten dien einde het getal der Troupen die men op de been moest brengen, der zelver bezolding, de quartieren welke hen aangeweezen zouden worden, en alle d'andere noodzaakelijkheden tot hunne verdeediging.

SAXEN.

Ridderorder door de Keurvorsten van Brandenburg en Saxen opgerecht.

IN de (a) voorgaande Maand hebben wy wydloopig genoeg gesproken wegens de Byeenkomst der Keurvorsten van Brandenburg en Saxen te Torgaw, doch ondertusschen twee gewichtige zaaken vergeeten, waar af d'eerste is, dat de gemelde Vorsten, om hunne eenigheid te beter te bevestigen, een Ridderorder oprechtten, bestaande in 24 Persoonen, 12 van ieder zyde; zynde het Teken een vergulde Armband, met een root Lint aan den rechter arm gebonden, en op den zel-

(a) *Zie pag. 54.*

1692. February.

ven twee geharnaste Handen, en daar onder twee kruiswyze over malkander leggende Swaarden, mitsgaders twee Palmtakken, met de woorden, *(a) Unis pour jamais*, daar boven gegraveerd; en aan de binnenkant de beide Cyfers der Keurvorsten, en de woorden, *(b) Sincere Amitié*.

(a) *Vereenigd voor altyd.*
(b) *Oprechte Vriendschap.*

Huwelijk tusschen den Keurvorst van Saxen en de Princes van Eysenach geslooten.

De tweede zaak was het Huwelijk des Keurvorsts van Saxen met de Princes van Eysenach, Weduwe van den Vorst van Brandenburg-Anspach, een Vorstin van negen-en-twintig jaaren, die twee Kinderen van haar eerste bed had overgehouden, te weeten, een Zoon van zeven, en een Dochter van zes jaaren. 't Gevolg toonde, dat men 'er zekerlijk af had gesproken. In der daad, eer ze scheidden, beloofde de Keurvorst van Saxen aan dien van Brandenburg, dat hy zich in 't midden der Maand February te Berlyn zou vervoegen. Hy kwam ook den 14den. met een gevolg van honderd persoonen te Potsdam, en toog des anderendaags na Berlyn, daar hy op een heerlijke manier wierd ingehaald. 't Gantsche Garnisoen, en alle de Burgers, stonden in de wapenen; en het kanon rondom de wallen, gelijk ook de muskettery, wierd tot drie maalen gelost. 't Verblyf was maar van vyf dagen, welke met alle vermaakelijkheden wierden doorgebracht, en ondertusschen het gemelde huwelijk tusschen zyn Keurvorstelijke Doorluchtigheid van Saxen en de genoemde Vorstin geslooten.

ENGELAND.

HET lichtvaardig vloeken en sweeren, en andere diergelijke gruwelen en ongebondenheden, niettegenstaande de menigvuldige Wetten, welke daar tegen verordend waren, noch maar al te veel (gelijk doch de natuur der menschen meer tot het kwaade als goede geneigd is) in swang gaande; vonden haare Majesteiten geraaden, te trachten door de volgende Proclamatie, in 't begin der Maand afgekondigd, daar in te voorzien.

Proclamatie tegens vloeken, sweeren, enz.

WILLIAM. R.

GElijk Wy niet anders als zeer gevoelig konnen zyn van de groote goedertierenheid en barmhertigheid des Almachtigen Gods, door wien de Koningen regeeren, in 't verleenen van zulk een gelukig succes aan onze poogingen om deze Koningryken te redden van de Pauselijke Tiran-

Tiranny en Superstitie, en in 't bewaren van Onze Koninglijke Persoonen, t'ondersteunen Onzer Regeering, en 't vereenigen der Wapenen met de meeste Vorsten en Staaten in 't Christendom tegens Onzen gemeenen Vyand; zo zyn Wy niet minder getroffen door een gevoel, dat, onaangezien deze groote verlossinge, de Godloosheid en Ondeugd noch in dit Ons Koningryk overvloeit; en dat de uitvoering van veele goede Wetten, welke tot het onderdrukken en straffen daar van zyn gemaakt, grovelyk is verwaarloosd, tot groote onteeringe Gods en onzer Heilige Religie. Weshalven, aangezien Wy geen toeneeminge of continuatie der zegeningen, welke Wy en Onze Onderdaanen genieten, konnen verwachten, zonder hulp-middelen, tot voorkominge van een diergelijk kwaad in het toekomende, te verzorgen, Wy Ons zelven gehouden achten, door de Plicht die Wy Gode schuldig zyn, en de zorg die Wy dragen voor 't Volk 't geen aan Onze opzicht aanbetrouwd is, voort te varen tot het by der hand vatten van een krachtig middel: En zynde daar toe bewoogen door het Godvruchtig Addres van Onze Aertsbisschoppen en Bisschoppen, hebben Wy goed gevonden, met advys van Onzen Geheimen Raad, deze Onze Koninglijke Proclamatie uit te geeven; verklaarende, dat het Onze Princelijke Intentie en Resolutie is, allerlei ondeugd en ongebondenheid in alle Persoonen van de hoogste tot de laagste graad in dit ons Ryk af te schrikken. En ten dien einde vereisschen, belasten, en beveelen Wy strictelijk aan alle en een yder van Onze Rechters, Majors, Sherifs, Vreede-Rechters, en alle Onze andere Officieren, zo Kerkelijke als Civile, in hunne respective Standplaatsen de Wetten tegens Godslastering, lichtvaardig Zweeren en Vloeken, Dronkendrinken, Ontuchtigheid, Ontheiliging van den Dag des Heeren, of eenige andere ongebondene, onzedelijke of onordentlijke oeffeningen, ter executie te stellen, zo als zy 't zullen hebben te verantwoorden voor den Almachtigen God, en op peene van onze hoogste ongenade. En tot Effectueele voortvaaring daar in, beveelen en belasten Wy Onze Rechters der Sessien, en Vreede-Rechters, stricte ordre te geeven aan de Respective Sessien tot de behoorlijke prosecutie en straffinge van alle Persoonen, die zich zullen vermeeten in eenige der voorverhaalde zaaken te misdoen; als ook van alle zodaanigen die, contrary hunne plicht, slof of achteloos zullen zyn in de gemelde Wetten ter executie te stellen.

1692. February.

Gegeeven in ons Hof tot Withal den 31 January 1692. in 't derde Jaar onzer Regeering.

God beware Koning William, en Koninginne Maria.

Omtrent ter zelve tyd zag men ook met den druk gemeen gemaakt d'Aanspraak van den Lord Delamere, Graaf van Warrington, door den zelven, toen hy het Mayorschap van Chester aanvaar-

Lord Delamere tot Mayor van Chester aangesteld.

1692. February. aanvaardde, aan de Burgery aldaar gedaan; welke, alzo ze veele treffelijke dingen behelst, wy niet konnen nalaaten aan het Gemeen mede te deelen.

Aanspraak, gedaan door den recht Eerwaardigen Henry, Graaf van Warrington, toen hy den Eed als Major van Chester afleide.

Messieurs,

IK ben ten hoogsten aan U-lieden verplicht voor de eere, die Gy my hebt aangedaan, door dit Ampt aan my te vertrouwen; en Uwe Goedheid is te grooter, om dat Gy zulks gedaan hebt, zonder dat 'er van mynen wege eenige aanzoek is geschied: Want ik verwachtte het zelve zo weinig, dat ik uiter maate verwonderd was, wanneer ik den Brief van myn Voorzaat las, waar uit ik verstond, dat Uwe verkiezing van een Major voor 't aanstaande Jaar op my was gevallen. Het is een groot vertrouwen, 't geen Gylieden op my steld; en ik hoop, dat ik U in dat gevoelen, 't welk Gy van my hebt, niet en zal misleiden.

't Geschied met eenige ongelegenheid voor myne byzondere affaires, dat ik deze Reize gedaan heb; en niet te min, schoon myne particuliere aangelegenheden meer daar door zouden geleden hebben, zou ik echter geen swarigheid hebben gemaakt de zelven achter te stellen, wanneer zich een gelegenheid aanbood om eenigen dienst aan 't Gemeen, of aan deze Corporatie te doen. Ook zou ik niet te verschoonen geweest zyn, indien ik 't respect, en de goede genegenheid, die myne Vrinden my toedragen, zo zeer had versmaad, dat ik zou geweigerd hebben hen in deze of eenige andere Capaciteit te dienen.

Door den Eed, dien ik nu heb afgelegd, heb ik my zelven voor God en de Weereld verplicht tot dat gene, waar toe myne eigene neigingen my ernstiglijk aanleidinge gaven: want het was met d'uiterste droefheid, wanneer ik in de laatst voorgaande Regeeringen aanschoude, dat Uwe Vryheden en Voorrechten U ontweldigd waren. Ik zal derhalven naar myn vermogen niet in gebreeke blyven om die breuken, welke gemaakt zyn, te herstellen, en diergelijke indrachten in 't toekomende voor te komen.

Ik hoop, dat wy geduurende het leeven van dezen Koning buiten zodaanige perykelen zullen zyn: nademaal het overleveren van Handvesten hem geen aangenaame Offerande kan wezen, om dat hy tot de Kroon kwam op Engelsche Grond-regelen; en volgens zodanige Staatkunde te regeeren, is dat alleen 't welk hem veilig en glorieus kan maaken. Maar 't kan U noch niet vergeeten zyn, dat wy onlangs twee Koningen hebben gehad, den welken niets zo aangenaam was, als het onderwerpen van onze Religie en Vryheden aan hunne eigene goeddunkelijke willen en welbehaagen; en deeze Natie was toen zo ongelukkig, dat 'er in de zelve een

een Party was, die, hoewel verre de zwakste, echter alle vlyt aanwendde om die twee Koningen in hunne booze begeerten in te volgen. 1692. *February.*

De eerste treede, welke die Party deed, bestond in hunne walgelijke Addressen, waar in zy alles, dat zy hadden, overleverden, om van den Koning naar zyn welgevallen mede gehandeld te worden; pretendeerende anders geen eigendom op hunne Vryheden en Burgerlijke Rechten te hebben, dan als of het maar vergunningen van de Kroon waren; en zeggende tegen den Koning daar beneven, dat alle zyne bevelen met Gods Autoriteit gestempeld waren, en veel meer van diergelijke walgelijke stoffe, bekwamer om aan eenigen Oosterschen Monarch, of den Franschen Koning, opgeofferd te worden, dan aan een Koning van Engeland, die volgens de Wetten des Ryks regeert.

Gelukkig waren wy geweest, indien hunne Valschheid en Vleyery niet verder had gegaan: doch zy traden voort, en dat tegens hunnen Eed, en 't vertrouwen dat men op hen had gesteld, tot het overleveren der Handvesten; zynde een zaak zo strydig met de gerechtigheid, en onbestaanlijk met de fondamenten der Regeeringe van Engeland, dat, indien zodanige overleveringen konnen gerechtvaardigd worden, ik niet zien kan, wat oneerlijk of ongeoorlofd zoude wezen. En nochtans wierden zulke handelingen een proef van Getrouwheid, waar mede men zich aan 's Konings gunste meende te recommandeeren; vermits de genen, die in dit punt van een ander gevoelen waren, de Regeering niet toegedaan geacht, en met allerleye verwytingen be'waard wierden. Maar, Messieurs, tot dien tyd toe was het nooit milddadigheid gerekend geweest, edelmoedig te zyn ten koste van anderen; nochte was het de gewoonlijke wyze van iemands getrouwheid aan te pryzen, 't verraaden van een aanbetrouwd Ampt; noch ook het middel om iemants woord in aanzien te brengen, een Eed weinig te achten.

Ik meld deze dingen niet, om dat ik verdeeldheden onder ons tracht in wezen te houden, of iemand, die berouw heeft over 't gene door hem is gedaan, en gewillig is tot het interest van deze Regeering over te treden, mismoedig te maken; want ik wensch van harte, dat wy alle eens gezind waren: maar ik meld deze dingen, om myn misnoegen van zulke handelingen te betuigen, en te betoonen, hoe zeer ik wensch dat diergelijke zaken in 't toekomende mogen voorgekomen worden. Want dit weet ik zeker, dat niemand deze Regeering van herte toegedaan kan wezen, die zodanige handelingen niet verfoeit. Dit zeggende, schiet my in den zin zekere Aanmerkinge, by my voor eenigen tyd genomen, te weeten, dat doorgaans die Luiden, welke weigeren de Eeden aan dezen Koning en Koninginne af te leggen, zulke zyn, welke heel bezig waren, of hunne stem gaven tot het overleveren der Handvesten; 't welk te kennen geeft, dat zy menschen zyn van ongemeene Conscienscientien, welke het ongeoorlofd achten den Eed aan deze Regeering te doen,

1692. doen, en het echter niet alleen geoorlofd, maar ook een daad van ongekreukte getrouwheid rekenden, hunne Eeden te breken, en hunne trouw te verraaden.

February.

Zo 'er eenige zulken in deze Corporatie zyn, ik hoop dat het getal maar klein zal wezen, en zy als Exempelen, niet van Navolginge, maar van Waarschouwinge, zullen zyn, om anderen hunnen Eed en plicht indachtig te maken.

Messieurs, laat ons onze Vryheden bewaaren: want die is de getrouwste Onderdaan welke zich dichtst aan de Wet hond. Die zyn Vryheid en Geboorte-recht bewaart, is bekwaamer om zyn Koning en Vaderland te dienen, dan de geen, die de zelven heeft afgestaan. Hadden onze Voorvaders dien regel niet waargenomen, wy zouden geene Vryheden gehad hebben om op te roemen: en zekerlijk, wy zyn gehouden onzen Nakomelingen de zelve Vryheden, die wy van onze Voorvaderen ontfangen hebben, na te laaten. Laat ons daarom God en den Koning voor onze wonderbaarlijke verlossinge danken; en laat niet de afkeer, die eenigen van deze Regeering hebben, ons achterlijk in onzen plicht maken.

Maar, Messieurs, met dit te zeggen heb ik niet voor iemand tot strengheid aan te raaden, of de Wet boven des zelfs oprechte en natuurlijke uitlegginge uit te rekken, om daar mede de eigenbaat ten dienst te staan. Ik wil nooit zelf dien weg inslaan, noch ook anderen daar toe raaden: Want zodaanige handelingen mishaagden my ten hoogsten in de twee laatst voorgaande Regeeringen; en ik ben 'er nu geen beter vrind van. Laat eenen ieder recht geschieden naar verdienste van zyne zaak; en laat niemands humeur of opinie van eenig gewicht zyn. Deze onpartydige methode zal best de eere en vreede deezer Stad ondersteunen: zodaanig een oprechte handeling zal veelen van de redelijkheid en billikheid dezer Regeeringe overtuigen, of ten minsten in een groote maate de monden der tegensprekers stoppen, en niet konnen missen een goed gevolg te hebben. Alles, wat ik U noch te zeggen heb, is dat ik altoos om de voorspoed dezer Stad zal bidden, en daar na trachten.

Onder de middelen, welken men moest aanwenden om aan zyn Majesteit de (a) toegestaane somme tot het vervolgen van den oorlog te beschikken, was ook voorgeslagen een Hoofdgeld, alle drie maanden te betaalen, voor den tijd van een jaar op te stellen, en nu de forme van het zelve aldus gereguleerd. I. Dat ieder Persoon 12. pences in het vierendeeljaars zou betaalen, uitgezondert alle de geenen die aalmoessen genooten, mitsgaders hunne Kinderen beneden de zestien jaaren; gelijk ook alle Kinderen onder de zestien jaaren van ge-

(a) Ziet pag. 68.

Hoofdgeld geregu-leerd.

rin-

ringe Huishouders, die om hunne armoede vry waren van aan de Kerk of den Armen te contribueeren; alle de Kinderen onder de zestien jaaren van Arbeiders die om dagloon werkten, en Knechten van de Landbouwery; en eindelijk alle Kinderen onder de zestien jaaren van de zodanigen, die vier of meer Kinderen hadden, en geen 50. ponden sterlings gegoed waren. II. Dat ieder Edelman, of die daar voor passeerde, en 300. ponden sterlings of meer gegoed was, gelijk ook een iegelijk boven die qualiteit en echter beneden die van een Pair, 20. schellingen sterlings in 't vierendeeljaars zou betaalen. III. Ieder Ambachtsman, Winkelier, en Konstenaar, die 300. ponden sterlings of meer in vermogen had, 10. schellingen. IV. Ieder, die wegens zijn staat gehouden was Paarden aan de Militie te leveren, voor elk zodanig een Paard 20. schellingen, boven 't geen hy uit eenigen anderen hoofde gehouden was op te brengen. V. Die daar van vry waren, en Karos en Paarden hielden, 20. schellingen, boven 't geen zy uit anderen hoofde moesten betalen. VI. Die Huur- of gezette Vrachtkoetsen hielden, voor ieder Koets 1 pond en 5 schellingen. VII. De Lords van 't Parlement, 't zy Geestelijken of Wereldlijken, 10 ponden sterlings. VIII. De geenen, welke weigerden de Eeden af te leggen, volgens d'Acte gemaakt in het eerste Jaar van haarer Majesteiten Regeering, en genaamd, *Een Acte tot Afschaffinge der Eeden van Opperhoofdigheid en Getrouwheid, en verordenen van andere Eeden*, de dubbelde somme van de gemelde Artykelen. By al het welk noch naderhand gevoegd wierd: Dat de Predikanten, welke 80. ponden sterlings 's jaars genooten; mitsgaders de Weduwen, die een Douarie van 100. ponden sterlings 's jaars hadden; en de Vrysters; of ongehuuwde Persoonen, welke 1000. ponden sterlings gegoed waren, ieder 10. schellingen in 't vierendeeljaars zouden betaalen; mitsgaders dat alle Rechtsgeleerden, Procureurs, Solliciteurs, Klerken in de Kancelery, Exchequer, en andere Hoofden van de Wet en Æquiteit, Proctors en verdere Officiers van d'Ecclesiasticaale en Civile Hoven, als Edellieden getaxeerd zouden worden.

1692. *February.*

't Werk wegens het oprechten van een nieuwe Oost-Indi-

sche Compagnie maakte alsnoch een groot gedeelte der bezigheden van het Parlement, 't geen hier over (a) op den 20sten. der Maand een Adres aan den Koning presenteerde, verzoekende, dat de tegenwoordige Maatschappy gedissolveerd mocht worden: doch zyn Majesteit liet des anderendaags door den Spreeker berichten, dat het een zaak van groot belang voor den Koophandel des Koningryks was, en derhalven niet verwacht kon worden, dat hy 'er aanstonds op zou antwoorden; maar dat hy tyd wilde neemen om de zelve t'overweegen, en dat hy in 't kort het Huis een posityf antwoord zou laaten toekomen.

1692. February. Verzoek tot het oprechten van een nieuwe Oost-Indische Compagnie.

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 71 en 141.

Eenige dagen te vooren, te weeten den 12den. had men tot Kensington Capittel van de doorluchtige Ridderorder der Kousseband gehouden; en waren in het zelve Johan-George de IV. Keurvorst van Saxen, en Charles, Graaf van Dorset en Midlesex, Kamerling van zyn Majesteit, tot Medeleden der Ridders van de gemelde Order aangenomen.

Capittel der Order van de Kousseband gehouden.

Geen minder eer was ook wedervaaren aan den beruchten Generaal van Ginkel, als zynde door zyn Majesteit tot Graaf van Athlone en Baron van Agrim in het Koningryk van Ierland aangesteld, om door het hooren noemen van die naamen aan de nakomelingen altyd een indruk te geeven van de diensten, door den zelven met het inneemen der eerste van die twee Plaatsen, en het winnen van den Slag by de laatste, aan haare Majesteiten beweezen: by welke eertytels het Parlement een pensioen van 4000 ponden sterlings voegde.

Generaal van Ginkel tot Graaf van Athlone en Baron van Agrim aangesteld.

Eindelijk: de Koning had over verscheidene Ampten gedisponeerd. De Lord Sidney, Secretaris van Staat, was tot Viceroy van Ierland aangesteld, met de zelve macht als die van zyne Voorzaaten; en den Heer Trumbald, geweezen Extraordinaris Afgezant te Konstantinopolen, tot Secretaris van Staat des gemelden Koningryks: M. Johnson, Envoyé by den Keurvorst van Brandenburg, te rug ontbooden, om het zelve Ampt in Schotland te bekleeden: M. Wolsley tot het Residentschap te Brussel, in de plaats van den overleedenen Heer Eckard, genoemd: de Lord Ormont, Capitein der Lyfwachters, Majoor-Generaal van de gantsche Engelsche Cavallery, welke geduurende deze zomer in Vlaanderen stond te die-

Verscheidene byzonderheden.

dienen, verklaard: de Ridder William Phips tot Gouverneur van Mussachusers-Baay, en Commandant en chef van al de Militie in Nieuw Engeland, aangesteld; de Ridder Edmund Andrews Gouverneur van Nieuw-Jork gemaakt; en het Gouvernement van Nieuw-Hampshire aan Samuel Allen, Esquire, opgedraagen: de Lord Greenville, Zoon des Graaven van Bath, Commissaris van de Marine tot Pleimuiden geworden, enz. 1692. February.

DE Presbyteriaanen en Episcopaalen hadden langen tyd over hoop gelegen, gelijk wy elders gezegt hebben; en men had alle mogelijke poogingen aangewend om hen weder te vereenigen. Een der krachtigste middelen hier toe moest ook weezen de Kerkelijke Vergadering, welke omtrent het eind der voorgaande Maand door den Graaf van Lothian, zyn Majesteits Commissaris, met de volgende Aanspraak geopend was. SCHOTLAND. Algemeene Kerkelyke Vergadering aangesteld.

Aanspraak van Robert, Grave van Lothian, Justice-Generaal, en Commissaris van zyn Majesteit, gedaan in de Algemeene Kerkelyke Vergadering tot Edenburg, na't leezen van's Konings Brief, op den 26 January. 1692.

Zeer Eerwaardige Bedienaars en Ouderlingen dezer Algemeene Vergadering.

IK zal U lieden niet ophouden met iets, dat my zelven betreft; zynde bewust van zo veele natuurlyke onbekwaamheden, die ik heb tot dat Character, 't welk ik bekleed, dat het geen kleine onoprechtheid zoude wezen, indien ik trachtte dezelven door een Apologie te verkleinen. Maar zynde zeer onverwacht gecommandeerd door den Koning, wiens ordres ik niet wil bedisputeeren, om my by U op deze Vergadering te laten vinden; zo heb ik liever mijne reputatie, waar omtrent ik echter tot noch toe teder genoeg ben geweest, in perykel willen stellen, door 't nadeel dat het my verstrekt, in de plaats te komen van een persoon die zo wel tot deze zaak gequaalificeerd en bevoegd was, dan dat ik my zoude onttrekken aan iets, waar in zyn Majesteit mag denken dat ik hem eenigsins zou konnen dienstelijk zyn, of vermoeden dat ik eenigermate tot een werktuig kon strekken, om de Vreede der Kerke, die zulk een langen tyd is gescheurd geweest, zonder eenige merkelijke apparentie tot noch toe van een effectueel middel tot heelinge der zelve, te bevestigen. Aanspraak van den Koninglyken Commissaris aan de zelve.

En waarlijk, de bekende genegentheden van zyn Majesteit, om, tot
1692. volvoeringe van zo een goed werk, U zo verre toe te geven als met den
February. Koninglijken Staat bestaan kan, zyn niet minder aanmoedigingen voor de geenen die U best wenschen, dan het aanporringen behoorden te wezen om w U ook van Uwe kant zo verre te doen gaan en te vorderen, als zulk een Godvruchtig en Protestants Koning van U verdient, die genegen is meerder vrywillig te doen, dan ooit van zyne Koninglijke Voorzaten, zelfs in hunne geringste staat, heeft konnen afgeperst worden; en 't welk men redelijker wyze nooit van iemand, die na hem op den Koninglijken Throon komt te stappen, zal konnen verwachten. Maar gelijk men van Uwe Gebeden, en oprechte pogingen in 't werk der Bedieninge, in 't midden der scherpe beproevingen, zich niets minders had toe te leggen, dan de zegening van zulk een Koning, Uwen Verlosser, die, in 't navolgen der voetstappen van zyne Vermaarde en Edele Voorzaaten, de Prinsen van Orange, de Bolwerken en Verlossers van 't Protestants Interest de gantsche Wereld door, het nu eenigsints in Uw vermogen gesteld heeft de Vrede en Eendracht der Kerke vast te stellen; zo staat ook aan de andere kant te aanmerken, dat, indien 'er eenige schuuwheid of slapheid zoude wezen, om zyn Majesteit behoorlijk te gemoet te komen, zulks by Uwe Vrinden zal aangezien worden als een slag van den Hemel, ontstaan uit verborgene oorzaaken van Gods ondoorgrondelijke besluiten, gelijk het met de verdelginge der Primitive Kerken ging; en 't verliezen van zulk een gelegentheid, die waarschynelijk U niet weder zal voorkomen, zal tot voordeel en vreugde Uwer Vyanden strekken. Maar ik wensch en hoop iets beters van deze Eerwaardige en Wyze Vergadering, welke het in Uwe hand hebt U zelven Generaler te maaken door 't vereenigen der Kerke, 't weeren van Dwalingen en Ergernissen, 't stoppen van de Monden Uwer Tegenpartyen, en 't maken van de Kerk van Schotland beroemder, dan eenige Kerk of Kerkelijken daar ik van weet; alzo dezelve nooit in eenige Eeuw zeer zyn geprezen geweest over liefde jegens hunne Broederen; alhoewel 'er geen Christelijke plicht zo zeer in de Heilige Schrift gerecommandeerd word.

Een zaak is 'er, die ik niet ongemeld kan verby gaan, vermits daar zo veel van te zeggen valt, en dezelve t'elkens in de pointen en verschillen dezer Eeuwe opgehaald word; dat is de *Kerkelijke Regeering*. Ik moet bekennen, dat dit een Materiale zaak is, als zynde de Heining om den Wyngaard, zonder welke de tedere Planten niet konnen opgekweekt, noch de rype Vrucht wel bewaart worden; en nochtans, in vergelykinge van veele andere zaken, schynt het niet van zulk een groot gevolg te zyn, als wezende iets waar over zo veele Geleerde, Godvruchtige, en Rechtzinnige Theologanten, die liever Marteldom wilden lyden, dan toegeeven in pointen daar niet zo veel om te doen valt, zo zeer verscheelen. En schoon die Heining van zeer goeden dienst mag weezen,

zo

zo kan men echter niet vermoeden, dat dezelve zoude opgerecht zyn om Mede-arbeiders, die gewillig zyn in den Wyngaard te werken, buiten te houden: dewyl de geenen, die in de laatste uure inkwamen, gelijk gesteld wierden met die, welke ter eerster uure kwamen, en de last en hitte des daags gedragen hadden. 't Zou dan maar redelijk schynen, dat (nademaal de Bisschoppen, die als Uwe Vervolgers zyn aangezien geweest, door een Acte des Parlements zyn afgeschaft, als konnende van dezelven niet gezegd worden dat zy eenige overeenkomst hadden in Godvruchtigheid of zedelijke Deugden met de Bisschoppen der primitive tyden, of die van onze nabuurige Natie van Engeland, welke zulk een versch getuigenis van hunne getrouwheid hebben gegeeven) zulks evenwel tot geen verhindering zou strekken, waarom men die genen, welke reedts in de oeffening der Essentieelste zaaken eens zyn, niet van harte in de Regeering zou ontfangen; dewyl daar uit dit dubbeld voordeel zou ontstaan, dat Gy merkelijk daar door gesterkt, en anderen zonder eenige hoop van Aanhang of Medestanders gelaaten zouden worden.

1692. February.

Dit dus gesteld zynde, wat mag dan de oorzaak van bekommertheden of jalouzyen wezen; vermits de Bisschoppelijke Regeering nu vernietigd, en de Prysbyteriaansche door een Acte des Parlements vast gesteld is? Immers zullen dan de verstandigsten, waar van ik vertrouw dat 'er veele in deze Aanzienlijke en Wyze Byeenkomst zyn, niet op viezevaazen en beuzelingen blyven staan; als voegende dit zo kwalijk aan Mannen van Uwe Professie, dat het zelfs by Leeken, Vorsten of Staaten, alwaar 't punt van eere zo geweldig voet heeft gekreegen, op zyn best maar als een onpryselijke formaliteit, die noch de Wetten Gods, noch der Menschen beantwoord, aangezien word. Ik hoop ook, dat Gy voor een waangelovige naauwgezetheid, schoon zo gemeen by Kerkelijken, zult bewaard blyven: want het Character van dwaalzieken is den meesten tyd gehuisvest by de genen, die 't kleinst van begrip zyn, en word dikwils verkeerdelijk voor yver genomen.

Maar ik zal afbreeken, zynde ongewillig U uwen tyd te ontnemen. Alleenlijk moet ik noch zeggen, dat het my dunkt de reden geweld aangedaan te zyn, zich te laten voorstaan, dat de Koninglijke Authoriteit in een Protestants Koning met een Protestantse Kerk in zyne eigene Heerschappyen zou konnen stryden, wanneerder geen Geloofs-Artykelen in geschil staan. Dies zal ik U alleenlijk voordragen, wat zyn Majesteit met zo groote reden verwacht, en 't welk Uwe Vrinden en Vyanden met zulke verscheelende oogen en verwachtingen aanzien: en dat is, Voor eerst Uwe Broederen, die gewillig zyn met U te vereenigen, en die men nooit heeft doen blyken dat zy ergerlijk of van een dwalende Leering zyn geweest, maar wel dat zy gereed zyn zich aan de Regeering te onderwerpen, met opene armen te ontfangen; latende die dingen van kleinder belang varen, ter tyd toe dat die groote zegening eener Christelijke liefddaadige vereeniginge, zonder welke alle andere

poogin-

1692. Februarij. poogingen weinig te beduiden hebben, zal te wege gebracht zyn. En schoon 'er al eenige Predikanten, die onder de Bisschoppelijken hebben gepredikt, zouden mogen wezen, welke zich achterlijk betoonen om Uwe aanbiedinge van haar te ontfangen te aanvaarden, waar door zy zullen te kennen geven van hoedanig een Geest zy zyn, en wat weg men met haar moet inslaan; zo behoorde echter zulks die geenen, welke zich zelven vryelijk aanbieden, niet te verhinderen, of verdacht te maaken.

Maar ik wil verhoopen, dat voortaan de eenigste betrachting zal wezen, een Heilige Naaryver, wie de meeste gereedheid tot Eendragt betoont; op dat men alzoo zyn arbeid in 't werk der Bedieninge t'samen voege; en dat myn werk maar alleen mag zyn, een Getuige daar van te verstrekken, met die satisfactie dat ik de eere hebbe van zyn Majesteit te verwittigen wegens 't geene ik vastelijk vertrouw dat hem zeer wel zal aanstaan.

Koning schryft aan het Synode.

Eenige dagen te vooren had ook zyn Majesteit, om de vrede en rust in de Kerk te herstellen, den onderstaanden Brief aan het Synode doen ontwerpen.

Copye van zyn Majesteits Brief aan de Bisschoplijke Predikanten, die gepretendeerd hebben zich te Conformeeren.

William Rex.

EErwaarde en wel beminde, wy groeten U. Nademaal wy een Addres van U ontfangen hebben uit handen van Dr. Cannaries en Mr. Lesk, verklarende Uwe getrouwheid, en biddende om onze protectie: zo hebben Wy goed gevonden, U te zeggen, dat Wy de verzekering uwer plicht zeer vrindelijk opnemen; en hebben zorg gedraagen, dat gy 't goed effect onzer protectie mocht erlangen. Wy twyfelen niet aan de volhardinge Uwer getrouwheid, noch aan Uwe onderwerping aan onze bevelen, om U van harte te vereenigen, en over een te stemmen met Uwe Broederen de Presbyteriaansche Predikanten, op die conditien, welken wy de moeite genomen hebben van voor U op te stellen. 't Formulier zullen de gemelde Commissarissen U behandigen: En dus wenschen wy U wel te varen. *Gegeven in ons Hof tot Kingsington den* 21 *January* 1692. *'t derde Jaar onzer Regeering.*

Geteekent *door ordre van zyn Majesteit,*

John Dalrymple.

Ziet hier nu het Formulier, daar in zyn Majesteits Brief gewag af word gemaakt.

Formu-

't Formulier voor de Bisschoplijke Predikanten.

1692. February.

IK N. N. beloove en verklaar oprechtiglijk, dat ik my aan de Presbyteriaansche Regeering in de Kerk, zo als die nu in dit Ryk onder haare Majesteiten, Koning William en Koninginne Maria, door de Presbyteriaanen, Provinciale Synoden, en Generale Vergaderingen is vastgesteld, zal onderwerpen: En dat ik, gelijk een Bedienaar des Evangeliums betaamt, met de gemelde Regeering zal aanspannen, tot onderdrukking van Zonde en Godloosheid, bevordering van Godvruchtigheid, en zuivering der Kerk van alle dwalende en ergerlijke Predikanten: En beloove verder, dat ik zal onderteikenen de Belydenis des Geloofs, en de groote en kleine Catechismus, nu door een Acte des Parlements bekrachtigd, als behelzende de Leere der Protestantsche Religie, in dit Ryk beleeden.

De Bisschoplijke Predikanten, begeerig om mede deel in de Regeering der Kerk te hebben, hadden ook het volgende Adres aan de Vergadering ingeleverd.

Adres der Bisschoplijke Predikanten aan de Algemeene Kerkelijke Vergadering.

WY Ondergeschreeven voor ons zelven en onze Geconstitueerde Bedienaars des Evangeliums, vertoonen ootmoediglijk: Dat (nademaal de Bisschoppelijke Regeering door de Wet is afgeschaft, en de Presbyteriaansche door een Acte des Parlements vast gesteld, gelijk de zelve in den jaare 1592 was bevestigd; en wy begeerig zyn die heilige functie, waar in wy in onze verscheidene standplaatsen zyn gesteld, te exerceeren, tot de heerlijkheid Gods, de bevordering der Religie, hares Majesteiten dienst, en de Vrede der Natie) wy derhalven ootmoediglijk verzoeken, dat alle verhinderingen en beletselen afgenomen, en wy geadmitteerd mogen worden, om als Bedienaars in de Presbyteriaansche Synoden en Generale Vergaderingen, beneffens de Presbyteriaansche Predikanten, in de Regeering der Kerke, zo als die nu door de Wet bevestigd is, te ageeren.

Hier op waren hen vervolgens d'onderstaande Vraagen voorgehouden.

Vraage. *Of met het onderteikenen van de Belydenis des Geloofs verstaan*

1692. February. *word een toestemming van ieder byzonder Artykel, inzonderheid der geenen die tegen de Arminiaansche en Sociniaansche Leere stryden.*

Antw. Schoon men 't gantsche Formulier tot vraagen wilde reduceeren, zo zyn wy niet van meening die te beantwoorden; om dat het zelve ten Hove is opgesteld als een middel om beide de Partyen te vereenigen, zo dat de eene daar niet mocht by, en de andere daar niet af doen, noch uitleggingen daar over te maken.

Vrage. *Of de Ingevers van 't Adres verstaan, dat deze Vergadering een wettige Generale Vergadering van de Kerk van Schotland is, die Kerkelyke Magt en Autboriteit over deze Nationale Kerk en alle de Vergaderingen daar van heeft.*

Antw. Alhoewel zyn Majesteit in zyn Brief aan de Generaale Vergadering zegt, dat hem is vertoond, dat de Generaale Presbyteriaansche Vergadering geen volkomene Generaale Vergadering is, vermits 'er alzo groot een getal van andere Predikanten in de Kerk van Schotland is, als de geenen die niet toegelaaten zyn om gerepresenteerd te worden, zo heeft hy echter aan de Bedienaars, die zich willen conformeeren, te kennen gegeven, dat zyn Koninglijk welbehagen is, dat zy daar op niet zullen insisteeren, maar zich by de Generaale Vergadering voegen, volgens de bewoordingen van 't Formulier en de Verklaring die aan de Conformiste Predikanten was overgeleverd. Hebbende zyn Majesteit bevolen, dat zy zich zouden vereenigen met hunne Broederen de Presbyteriaansche Predikanten, op zodanige conditien als hy de moeite genomen had van op te stellen; doende 't Formulier haar behandigen door Dr. Cannaries en Mr. Lesk: welk Formulier door den Secretaris geattesteerd is. Wy derhalven ons aan de Vergadering in die bewoordingen volgens zyn Majesteits Ordre geaddresseerd hebbende, achten met nederigheid, dat wy niet gehouden zyn eenige Vraag wegens eenig gedeelte van 't Opschrift en Adres te beantwoorden, of ons gevoelen wegens de Autoriteit van een Algemeene Vergadering verder uit te drukken, dan zyn Majesteit vereischt heeft.

Synode gescheiden. Ziet daar, hoe de zaaken althans tusschen de Presbyteriaannen en Episcopaalen stonden; welke wel haast zodanig verargerden, dat de Graaf van Lothian, zyn Majesteits Commissaris in deze Vergadering, ziende de gemoederen heel kwalijk gesteld, en wel oordeelende, dat men zich hoe langer hoe meer zou verbitteren, hen uit des Konings naam verklaarde, dat hy beslooten had het Synode te scheiden. Dit geschiedde op den 23sten. der Maand, en droeg zich aldus toe. De gemelde zyn Majesteits Commissaris, in de Vergadering getreeden, ging aanstondts op den Troon zitten, en voerde door een kor-

te Aanspraak den verzamelden Ministers te gemoet, dat hy order van den Koning had om hen bekend te maaken, dat het Antwoord, door hen op zyn Majesteits Brief ontworpen, niet voldoenend was: Dat de Koning hem om gewichtige redenen zyn Warrant tot hunne separatie had toegezonden: En dat hy hen derhalven scheidde. Dit klonk de Vergadering heel vreemd in d'ooren; weshalven Mr. Creigton, haar Moderateur of Præsident, verzocht, dat hy iets mocht proponeeren. De Graaf van Lothian antwoordde, dat hy, vermits de Vergadering gedissolveerd was, Creighton niet langer als Moderateur kon erkennen, noch hem in die qualiteit aanhooren; maar dat hy hem, indien hy'er genoegen in schepte, als een privaat Minister zou laaten spreeken. Creighton repliceerde, dat hy en de Vergadering alle eerbiedigheid en gehoorzaamheid voor zyn Majesteit hadden; doch dat zy den Heere Jesus Christus voor het Hoofd van de Kerk erkenden; en daar benevens sustineerden, dat de Kerk voor een Privilegie, in zich zelve inhæreerende, bezat, en dat het ook wettig en noodzaakelijk voor de Leden was, tot d'uitbreiding van Godts glorie te vergaderen en by een te komen; en dat hy derhalven, ziende dat de Lord Commissaris geen dag tot hunne herzameling gesteld had, met advys der aanweezende Leden hen tot den darden Woensdag in de Maand Augustus prorogeerde, en wyders protesteerde: welk protest de geheele Vergadering en haar Aanhang gelykerhand beaamden. Vervolgens wierden d'Acte van den Commissaris tot de Dissolutie en die van het Adjournement der Vergadering in het Registerboek geschreeven: waar na Mr. Creighton een gebed deed, niet zonder aanstootelijke uitdrukselen; hebbende zelfs de buitenspoorigheid van'er in zeer hevige termen te laaten invloeijen, dat, gelijk het God Almachtig behaagd had den Koning aan d'eene kant tot hunne hulp en verlossing te verheffen, de zelve hem aan d'andere zyde nu niet tot hun nadeel geliefde te laaten weezen. Thans zong men een Vaers uit den 123 Psalm. Sommigen der Leden drongen, na het vertrek van den Koninglyken Commissaris, op hun byeenblyven, om t'overleggen, wat noodigst by der hand gevat diende te worden: doch de

1692. February.

1692. Februáry. Moderateur verwierp het, en verklaarde, dat hy zich nu maar alleenlijk een particulieren Predikant rekende, en derhalven onnut achtte hen by malkander te houden; maar dat, indien iemand der Broeders iets te zeggen had, al het zelve, wanneer hy het dienstig oordeelde, binnen de Kerkelijke Kamers verhandeld kon worden.

IERLAND. Proclamatie tot het overgeeven der Wapenen.

EEN van d'Artykelen der Capitulatie van Limmerik, Galloway, en d'andere Plaatsen door d'Iersche Rebellen bezeten, was, dat zy hunne Wapenen zouden overgeeven, op zodanig een manier als het haare Majesteiten beliefde, uitgezondert d'Edellieden die landeryen bezaten, mitsgaders eenige andere Persoonen van aanzien, welke Wapenen zouden mogen hebben. Men weet genoegsaam, hoe naauwkeurig haare Majesteiten geweest zyn in alles, 't geen aan de Garnisoenen van de gemelde Plaatsen beloofd was, toe te staan: maar d'Ieren hadden zich voor een groot gedeelte met de zelve religieusheid omtrent het houden van hun woord zeer weinig bekommerd. Gelijk 'er verscheidene onder hen zyn, die geen ander ambacht kennen als rooven, 't geen zy by tyd van vrede en oorlog oeffenen, hadden veele hunne Wapenen niet overgegeeven; zulks dat het steelen en plonderen, even als voorheen, hier gestadig in swang ging. Om deze wanorders dan voor te komen, hadden de Lords Justices van dit Koningryk een Proclamatie doen afkondigen, by de welke zy aan allerhande Persoonen, uitgezondert d'Edellieden die huis hielden en landeryen van honderd ponden sterlings inkomsten bezaten, bevalen voor den 20sten. Maart aan den Sherif van de Stad of het Graafschap, of aan den naasten Vrederechter van hunne woonplaats, over te leveren, of te doen overleveren, al hun Schietgeweer, Degens, Pieken, Halvepieken, Helbaarden, Pertizaanen, Bayonnetten, en allerhande offensive en defensive Wapenen, op straffe van volgens alle strengheid in 't Gerecht vervolgd te worden; met belofte aan een iegelijk, welke na den gemelden tyd Wapenen by de geenen, die ze niet en mochten hebben, kwam t'ontdekken, van tien schellingen voor ieder stuk Schietgeweers, en vyf van andere Wapenen. En noopende de geenen, die de zel-

zelven zouden mogen hebben : op dat zy ze mochten behouden zonder 'er over gemoeid te worden, zouden zy 'er een Verlofsbrief van de Lords Justices toe moeten haalen, die hen, zonder een duit 'er voor te betaalen, gegeeven zou werden.

1692. February.

SPANJEN. Officiers der Armée van Catalonien gestraft.

DE zaak van d'Officiers der Armée van Catalonien, welke geduurende de laatste Veldtocht den Generaal niet en wilden gehoorzaamen, had langen tyd op het tapyt geweest. Gelijk d'eenen d'anderen beschuldigden, had men groote moeite gehad om de waarheid dwars door zo veele wolken, waar mede men haar trachtte te verduisteren, t'ontdekken : maar eindelijk wierden de schuldigen uitgevonden, en met de straf van hun kwaad beleid belaaden. Men casseerde zes-en-veertig Ritmeesters, om dat zy den Mestre de Camp der Dragonders niet hadden willen gehoorzaamen, met bevel van zich gereed te maaken om in de Plaatsen, welken de Kroon van Spanjen op de kusten van Africa bezat, te gaan dienen. Don Salvador de Montfort, Generaal der Cavallery, wierd na het Kasteel van Pamplona gestuurd. Ter zelve tyd noemde men ook d'Officiers, welke geduurende d'aanstaande Campagne de krygszaaken in Catalonien zouden waarneemen. De Graaf van Louvignies, die in den Oorlog van den Jaare 1672. in Vlaanderen gediend, en sedert het Ampt van Mestre de Camp in het Milanees bekleed had, stond in de zelve qualiteit (in de plaats van den Graaf Pignatelli, die dit jaar niet te veld zou gaan, gelijk ook niet den Hertog van Medina-Sidonia) den Koning in Catalonien te gaan dienen : Don Thomas d'Anias was Generaal der Artillery gemaakt, in de plaats van Don Augustyn de Medina, tot Gouverneur van Alexandrien genoemd : en de Marquis de Grigny zou Generaal der Cavallery weezen. En noopende het Leger, ('t geen men nu niet meer en hoorde dat zyn Majesteit in persoon zou commandeeren) men verzekerde, dat het bestaan zou uit 15 à 16000 Voetknechten, 3000 Ruiters, en 1000 Dragonders; en de Vloot, daar wy (a) hier voor ook eenig gewag af hebben gemaakt, uit 34 Oorlogschepen (waar toe de spraak ging dat 'er Engeland vyf, en Holland vier, gecommandeerd door den Capitein Evertsz. Broeder van den Vice-

Officiers voor Catalonien genoemd.

(a) Ziet pag. 75.

1692. Februàry. Admiraal, zou leenen) en 30 Galeyen: doch men twyfelde, of het eerste zo breed zou uitvallen; en van het laatste had men heel weinig verwachting.

SPAANSCHE NEDERLANDEN. Bekommering wegens de Fransche ondernemingen.

MEN vreesde gestadig, dat de Franschen voor de komst van zyn Britannische Majesteit en den Keurvorst van Beyeren d'eene of d'andere onderneeming by der hand mochten vatten. Alle hunne Grensplaatsen waren zo vol van Krygsbenden, dat men genoegsaam kon bezeffen, dat ze daar niet alleen gehouden en wierden om ze te bewaaren. Zelfs telde men in eenige kleine Vestingen tot 6 à 7000 man. Ten anderen had men een ongemeene menigte van allerhande krygs- en mondmunitien verzameld, en de wegen op verscheidene plaatsen verholpen: en daar kwamen noch dagelijks nieuwe Troupen aan uit Piemont, der Elsas, en diverse Provincien van Vrankryk. Ondertusschen, gelijk de Franschen zeer geheim in alle hunne desseinen zyn; en dat men gemeenlijk niet eer en weet op wat plaats zy het voorzien hebben, als na dat ze berend is: waren alle de Steden van Vlaanderen in de zelve bekommering, en hielden zich even zeer op hunne hoede. Brussel vreesde gebombardeerd te worden: en 't was om dit ongeluk te voorkomen, en 'er de naderingen af te verhinderen, dat men 'er rondom verscheidene kleine Forten liet opwerpen. Gent leefde in de zelve vrees als Brussel, en voorzorgde zich zo goed als het kon. Ondertusschen geloofden de verstzienden, dat, indien de Franschen eenig dessein hadden, gelijk 'er apparentie was, het zelve zich niet binnen de eenige bombardeering van een Plaats zou bepaalen; pretendeerende wyders, dat het besluit lag, d'eene of d'andere Stad volkomentlijk te belegeren: 't geen voet tot duizend andere gissingen gaf. Doch men sprak wel het meest van Namen, Charleroy, of Aath. Zelfs liep het gerucht onder de Fransche Officiers, dat Namen het onderwerp van die groote krygsbereidselen was. Ook scheen het, dat de gedachten der Geallieerden zich derwaarts wendden: want hoewel ze zorg hadden gedraagen om in 't algemeen te voorzien in alle de Plaatsen, welken men kon vermoeden het voorwerp van der Vyanden beweegingen te weezen; bleek het echter, dat

Gerucht wegens de belegering van Namen.

ze

ze zich byzonderlijk ter herte hadden laaten gaan de Stad Namen in staat van verdeediging te stellen, 't zy uit de keur en het getal der Troupen die men 'er in garnisoen had gelegt, of uit d'ongemeene toevoeting van allerhande krygs-en mondbehoeften. Daar benevens ging de spraak, dat de Koning van Vrankryk geduurende de gantsche Veldtocht zyn verblyf te Mons zou houden; dat men zyn logement in het Klooster der Dominikaanen vervaardigde; en dat de Troupen van zyn Huis, na te Compiegne gemonsteerd te zyn, zich te Valencyn zouden vervoegen, alwaar zy zich den 14den van Maart moesten bevinden. In der daad, het gevolg betoonde, dat deze giffingen niet kwalijk gegrond waren geweest: doch te zyner tyd en plaats van deze stoffe, 1692. February.

Omtrent het begin der Maand waren door order des Gouverneurs van Audenaarde zekere Persoonen gelicht; weshalven men geloofde, dat het wegens eenige misdaad van Staat moest weezen: doch men bevond naderhand, dat het, verre van diergelijke zaaken te betreffen, slechts een gevolg was van de Disputen der Jesuiten met de Jansenisten, welke malkander al het kwaad deeden, 't geen ze konden. Ziet hier, hoe het beide de Partyen in twee verscheidene Memorien verhaalden.

Gouverneur van Audenaarde doet den Pastoor de Witte lichten.

Eerste Memorie.

De Gouverneur van Audenaarde stuurde dezer dagen door order van het Hof zyn Secretaris met een Adjudant en een Compagnie Soldaaten te Auweghen by den Deken van die Plaats, alwaar den Hr. de Witte, voormaals Pastoor te Mechelen, gelogeerd was. Men bemachtigde straks alle zyne Boeken en Papieren, welke by den Gouverneur gebracht wierden; alwaar men aanstonds den Rector der Societeit, den Gardiaan der Recolletten, en twee Schepenen, verkoozen door de Magistraat, deed komen, ten einde de gemelde Boeken en Papieren t'examineeren: en zy vonden, na men zegt, de sleutel, daar eenigen zich af bedienen om in bedekte termen aan malkander te schryven. Men sprak 'er van den Koning van Spanjen onder den naam van David, van den Gouverneur onder dien van Joab, en zo voorts.

Twede Memorie.

Den 30sten. van de Maand January laatstleeden kwam een Officier, ver-

1692. February. verzeld van veertig Soldaaten, des nachts aan het huis des Pastoors van Auweghen, omtrent een myl van Audenaarde gelegen, en, hebbende zich de deur doen openen, verklaarde, dat hy uit order van den Gouverneur dezer Plaats kwam, om de hand te leggen op alle de Schriften en Papieren, welke daar in huis waren; vermits men, zei hy, bericht had gekreegen, dat deze Pastoor, en de geenen die by hem woonden, te weeten, zyn Onderpastoor en den Hr. de Witte, heimelijk verstand met Vrankryk hadden. Den Officier bemachtigde dan alle hunne Papieren, en bracht ze aan den Gouverneur van Audenaarde; neemende wyders de gemelde Pastooren met hem. Al de wereld, weetende dat deze Priesters zich niet en bemoeijen als met 't geen hunne Bediening betreft, houd zich verzekerd, dat het een treek is, die men den Hr. de Witte gespeeld heeft, om, onder dit pretext van verraad, alle zyne Schriften weg te neemen, onder de welken men verscheidene stukken tegens de gevoelens en het beleid van den Aertsbisschop van Mechelen en de Jesuiten meende te vinden. Maar men vond niet als eenige Sermoenen en andere Werken van Godvruchtigheid; 't welk een groote verbaasdheid veroorzaakte aan de geenen, die (volgens de maxime, welke leert, dat men valsche misdaaden te last mag leggen, om zyn eer te verdeedigen) gelooven, dat 'er geen leugen, bedrog, achterklap, en geweld is, 't geen zy niet en mogen gebruiken om de geenen, welke zich tegens hunne desseinen stellen, te bederven.

Ziet daar genoeg om te toonen, dat het, volgens alle schynbaarheden, maar Theologische disputen, en geen zaaken van Staat, betrefte.

VEREENIGDE NEDERLANDEN. GELYK een zo swaare Oorlog, als haare Hoog-Mogenden, gezamentlijk met hunne Bondgenooten, tegens den machtigen Koning van Vrankryk sedert drie à vier jaaren gevoerd, en alsnoch te voeren hadden, overmaatige kosten vereischte; en dat de Republyken, bezittende geene Dominiaale goederen, by diergelijke gelegentheden alles uit Schattingen en Imposten op hunne Onderzaaten moeten haalen: wierd op den 1sten. der Maand een reëele Honderdste Penning gearresteerd, gelijk wyders blijkt uit het nevensgaande Plakaat.

Reëele Honderdste Penning opgesteld.

Pla-

Plakaet van een reëlen Honderdsten Penning, Gearresteerd den eersten February. 1692. Te betalen in twee Termynen, namentlyk, de eene helft voor den vyftienden April *toekomende, en de wederhelft voor den* vyftienden Juny 1692. *daar aan volgende.* 1692. February.

DE Staaten van Holland en West-Vriesland. Allen den genen die dezen zullen zien ofte hooren lesen, Saluit. *Doen te weten*: Dat, nademaal het God Almachtig niet gelieft heeft den swaren Oorlog, die by den Koning van Vrankryk dezen Staat aangedaan is, te laten cesseeren, Wy ons tot verval van de lasten van den voorsz. Oorlog genecessiteerd hebben gevonden, te moeten bewilligen en consenteren, zo als Wy bewilligen en consenteren by dezen, in den ophef van een Honderdsten Penning, te betalen van alle Obligatien, Los- en Lyfrentebrieven, loopende tot laste van 't gemeene Land, of van eenige publycque Comptoiren binnen deze Provintie, mitsgaders ten laste van zyne Majesteit van Groot Britannien, eenige Steden, Collegien, Heemraad- of Waterschappen, Dorpen, Societeiten, of eenigerbande andere Corpora of Gemeenschappen, geene uitgezonderd, wie de zelve ook zouden mogen zyn, en dat de waardye van de voorsz. Lyfrentebrieven, indistinctelijk op een of meer Lyven, genomen of gereekend zullen werden naar advenant van tien ten honderd van het geen ter zaake van de voorsz. Lyfrenten jaarlijks moet werden betaald, dat is, dat eene gulde jaarlijkse Lyfrente, ten aanzien van den voorsz. Honderdsten Penning, gehouden zal werden in Capitaal waardig te wezen tien guldens.

Dat den zelven Honderdsten Penning insgelijks zal werden geheven van de Actien in de Oost-en West-Indische Compagnien, de zelve Actien in de voorsz. Oost-Indische Compagnie gereekend in capitaal ter somme van vier honderd guldens ieder honderd guldens oud capitaal, ende in de West-Indische Compagnie ter waarde van sestig guldens.

Dat voorts den voorsz. Honderdsten Penning mede zal moeten werden geheven van alle Huisen in de Provintie van Holland en West-Vriesland, niet alleen ten aanzien van de Huisen welker veertienjaarige vrydom albereids is ge-expireerd, en daar van dienvolgens de Verpondinge effectivelijk werd betaald, maar ook ten laste van die Huisen welker veertienjarige vrydom noch niet is ge-expireerd, en daar van dienvolgens alsnoch geen Verpondinge voldaan werd, als mede ten laste van die Huisen die jegenwoordig op de Quohieren van de Verpondinge noch niet zyn bekend, en dat mitsdien van de zelve Huisen door de Magistraaten van de respective Steden en Dorpen een Quohier gemaakt zal moeten werden, met expressie, tot wat prys de zelve, haars oordeels, in de Verpondinge behoorden gesteld te werden, om daar van

naar advenant van dien, op den voet hier na gemelt, den Honderdsten Penning geheven te werden.

1691. February.

Dat insgelijks den voorsz. Honderdsten Penning zal werden geheven van alle Heerlijkheden, Landen, Thienden, Visscheryen, en andere in de Verpondinge gequotiseerde of contribuerende Goederen, niet alleen ten aanzien van de zelve Heerlijkheden, Landen, Thienden, Visscheryen, en de andere in de Verpondinge gequotiseerde of contribuerende Goederen, maar ook van die genen die door speciale Octroyen daar van zouden mogen zyn ge-eximeerd, mitsgaders van alle afgesande Landen, en andere die voor alsnoch met de voorsz. Verpondinge niet zouden mogen wezen belast.

En dat mede door de respective Schouten en Gerechten van de Dorpen daar van een Quohier zal moeten werden gemaakt, met expressie, tot wat prys de zelve, haars oordeels, in de Verpondinge behoorden gesteld te werden, om daar van mede den voorsz. 100sten. Penning geheven te werden.

Dat Wy voorts goed gevonden hebben, dat de Heeren Onze Gecommitteerde Raden in de respective Quartieren gelast en geauthoriseerd zullen werden, zo als de zelve gelast en geauthoriseerd werden mits dezen, om te besorgen dat de voorsz. Lysten effective geformeerd en overgezonden, mitsgaders den 100 Penning dien conform ingevorderd, en ten Comptoire Generaal overgebracht werden, en by gebreeke van dien daar toe zodanige ordres te stellen, als de zelve tot naarkominge van Onze goede meininge bevinden zullen te behooren.

Dat, naardien de begrootinge van de waarde van de voorsz. Huisen en Landen van groote difficulteit en onkosten is, derhalven, om voor te komen de moeijelijkheden die daar uit zouden komen te ontstaan, den voorsz. Honderdsten penning zal werden gereekend te importeeren een heele Verpondinge, waar op de voorsz. Huisen en Landen zyn gequotiseerd, en dat mitsdien iemand de voorsz. heele Verpondinge betaald hebbende, verstaan zal werden daar mede den Hondertsten Penning te hebben betaald.

Dat van de betalinge van den voorsz. Honderdsten Penning van de voorsz. Obligatien, Rentebrieven, Lyf-pensioenen, Actien in de Oost- en West-Indische Compagnien, Huisen, Heerlijkheden, Landen, Thienden, Visscheryen, en andere in de Verpondinge contribuerende Goederen, die, als hier naar zal werden gemelt, in twee termynen zal moeten werden gedaan, in 't geheel, ende zulks voor beide de termynen, vry en exempt zullen zyn die geenen, die aan hoogstgemelte zyn Majesteit van Groot Britannien, of eenige Descendenten van den Heere Prince Willem van Nassau, hooglofselijker memorie, zouden mogen competeren, ende voor de helft, te weten voor den tweeden termyn, die aan de Ordre van de Heeren van de Ridderschap en Edelen dezer Landen, de respective Steden, de Ecclasiastique of Kerkelijke Comptoiren of Kerken, en de respective publycque Gods-Huisen zullen toebehooren.

Dat

Dat wyders alle die geenen, die jegenwoordig in de Quohieren van den Tweehonderdsten Penning zyn gequotiseerd, zo wel ten opzichte van hare Middelen als Tractementen en Ampten, zullen moeten betalen een Honderdsten Penning, met dien verstande, dat alle die geenen, de welke zullen konnen bewysen, dat zy ter zake van Obligatien, Actien, Huisen en Landen, en andere in de voorsz. Verpondinge contribuerende Goederen, hier vooren geroerd, zo veel of meerder in den Honderdsten Penning betalen, dan het gunt, waar op zy ten respecte van haare Middelen in het voorsz. Quohier zyn gequotiseerd, daar mede zullen mogen volstaan, en bevryd en ge-eximeert zyn van de voorsz. personele quotisatien haarer voorsz. Middelen, behoudelijk dat de Recepissen van de betalinge van den Honderdsten Penning van de voorsz. Obligatien, Actien, Huisen, Landen, en andere in de Verpondinge contribuerende Goederen, zullen moeten wesen geslagen op de Namen van die geenen, die hare personeele quotisatien daar mede zullen willen verreekenen, en dat de Recepissen van de voorsz. betalingen op opene ofte andere vreemde Namen geslagen, op de voorsz. personele quotisatie geen afslag zullen strekken; en dat die geenen, die niet zullen konnen betoonen zo veel in den Honderdsten Penning, ter zake van de voorsz. Obligatien, Actien, Huisen, en Landen te betalen, als het gunt, waar op zy in het voorsz. Quohier zyn gequotiseerd, komt te beloopen, zullen moeten betalen dat geene, daar op zy in 't voorsz. Quohier ten respecte van haare Middelen zyn gesteld, voor zo veel het zelve meerder komt te bedragen dan het gunt de voornoemde Gequotiseerden, ten aanzien van haare Obligatien, Actien, Huisen en Landen komen te contribueren, en daarenboven noch het gunt, waar op zy ten aansien van haare Ampten zyn gequotiseert, mits kortende aan de quotisatie, t'haren laste van de voorsz. Ampten gedaan, dat geene dat zy over de Verpondinge, daar mede de voorsz. Ampten specialijk zyn gechargeerd, betaald zouden mogen hebben, en anders niet; en dat die geenen, de welke ter zaake van de voorsz. haare Obligatien, Actien, Huisen en Landen meerder zouden moeten betalen, als komt te monteren het gunt waar op zy in het voorsz. Quohier zyn getauxeerd, niet zullen mogen volstaan met de quotisatie van het voorsz. Quohier te voldoen, maar effectivelijk zullen moeten opbrengen den Honderdsten Penning van de voorsz. Obligatien, Actien, Huisen en Landen. 1691. February.

En dat alle die geenen, die zullen willen aanwysen, dat zy de voorsz. personele quotisatie hebben voldaan met het betalen van de Actien in de Oost- en West-Indische Compagnien, ofte Obligatien ten laste van 't gemeene Land, meer hoogstgedachte zyne Majesteit, eenige Steden, Collegien, Heemraad- of Waterschappen, Dorpen, Societeiten, of eenigerhande Corpora of Gemeenschappen, loopende, met Eede solemneel, of ten reguarde van de Menno-gesinnen met ware woorden in plaats van Eede, die nochtans van het zelve effect als een corporelen

len Eed zullen werden gehouden, zullen moeten verklaaren, dat de voorsz

1692. Actien ende Obligatien haar en niemand anders waarlijk en metter

February. daad zyn toebehoorende, ende dat zy opentlijk ende ter goeder trouwe de zelve Actien ofte Obligatien hebben geacquireerd, ende namentlijk mede dat zy de voorsz acquisitie niet hebben gedaan om daar door haar zelven van de personele quotisatie te eximeeren.

Dat den voorsz. Eed generaliik en over al zonder exceptie van iemand gepresteerd en afgeleid zal moeten werden, en dat daar van door niemand zal mogen werden gedispenseerd.

En voor zo veel eenige van de zelve Actien ofte Obligatien eenige Persoonen in gemeenschap of compagnie zouden mogen aangaan, dat alsdan de voorsz. Actien of Obligatien aan de voorsz. compagnie gesamentlijk afslag zal strekken op de quotisatie, daar mede zy personelijk aangeslagen zyn.

En dat die geenen, die bevonden zouden mogen werden desen aangaande een valsche en onwaarachtige verklaringe te hebben gedaan, niet alleen zullen incurreeren de straffe van infamie en meinedigheid, maar noch daarenboven zo veel uit haare Middelen verbeuren, als komen te monteren de Actien of Obligatien, met de welken zy haar alzo valschelijk of onwaarachtelijk zouden mogen hebben beholpen.

Dat den voorsz. Honderdsten Penning zal werden betaald in twee termynen, namentlijk de eene helft van den voorsz. Honderdsten Penning voor den *vyftienden April* toekomende, en de wederhelft voor den *vyftienden Juny* daar aan volgende, met dien verstande nochtans, dat het aan de Betaalders van den voorsz. Honderdsten Penning zal vry staan, beide de termynen te gelijk te voldoen, en dat de Ontfangers of Collecteurs gehouden zullen wezen beide de voorsz. termynen te gelijk te ontfangen; en dat die geenen, die den voorsz Honderdsten Penning van haare Obligatien, Rentebrieven, Lyf-pensioenen, Actien in de Oost en West-Indische Compagnien, Huisen, Heerlijkheden, Landen, Thienden, Visscheryen, en andere in de Verpondinge contribuerende Goederen, mitsgaders van de Tractementen en Ampten, de eene helft voor den voorsz. *vyftienden April*, en de wederhelft voor den *vyftienden Juny*, of wel beide de helften, en sulks het geheel voor den voorsz. *vyftienden April* komen te voldoen, van yder termyn ofte helft, of wel van 't geheel, zo dat voor den voorsz. 15 *April* betaald werd, zullen korten, ten opsichte van de voorsz. Obligatien, Rentebrieven, Lyf-Pensioenen, Actien in de Oost- en West-Indische Compagnien, mitsgaders van de Tractementen en Ampten, een prœmie van twee ten honderd, en ten opsichte van de Huisen, Landen, Thienden, Visscheryen, en andere in de Verpondinge contribuerende Goederen, een prœmie van ses ten hondert; behoudelijk dat die prœmie niet zal werden genooten, dan by die geenen, die de voorgaande reëele Honderdste en Tweehonderdste Penningen van de zelve Goederen, en de voorgaande 100 en 200 Penningen van

de

de Tractementen en Ampten effectivelijk zullen hebben betaald.

1692. Februarij.

Dat geen Ontfangers of Rentmeesters, hoedanig de zelve zouden mogen wezen, eenige Renten of Interessen, die na de publicatie dezes zullen verschynen, zullen mogen betaalen aan de Houders van de Obligatien, Los en Lyfrente-Brieven, den voorsz. Honderdsten Penning subject, ten zy de zelve alvoorens den voorsz. Honderdste penning daar van zullen hebben afgehouden; en dat de voorsz. Ontfangers en Rentmeesters, alleen voor dato van het vervallen van de voorsz. respective termynen aan de gemelde Houders van de voorsz. Obligatien, Los- en Lyfrente-Brieven, de voorsz. prœmie, invoegen hier vooren gemeld, zullen laten genieten. Dat die geenen, die den voorsz. Honderdsten Penning, voor zo veel de personele quotisatie aangaat, zullen komen te betaalen ofte liquideeren voor den *eersten Augusti* toekomende, daar en boven tot een prœmie zullen genieten twee ten hondert, zo van 't gene met behoorlijke Recepissen verreekent, als in gelde betaald zal werden, ter concurrentie namentlijk van de personeele quotisatie, en verders of anders niet; welke prœmie de Ontfangers van den voorsz. Honderdsten Penning gehouden zullen wezen aan die geenen, die haare personeele quotisatie zullen liquideeren, te laten korten in minderinge van 't geene de zelve op de voorsz. personeele quotisatie zullen betaalen, of andersins haare personeele quotisatie met Recepissen liquiderende, en de voorsz. prœmie in 't geheel of deel niet konnende laten korten, de zelve in baren gelde te betaalen, behoudens dat de voorsz. prœmie van twee ten hondert mede niet zal werden genoten, dan by die geenen, die zullen konnen bewyzen de voorgaande 100 en 200 Penningen, voor zo veel de personeele quotisatie aangaat. het zy by liquidatie of in gelde, ofte ten deele by liquidatie en ten deele in gelde, voldaan te hebben: Dat de Ontfangers of Collecteurs van den voorsz. reëelen Honderdsten Penning gehouden zullen wezen aan die geenen, die zulks zullen begeeren, te geven Dublicaten van de Recepissen ofte quitantien van haare gedaane betalingen; dés dat met de Origineele Recepissen, en niet met de Dublicaten zal moeten werden geliquideert; en dat op het geene den Betaalder van den voorsz. Honderdsten Penning onder zich zal behouden, zal moeten werden gesteld het woord *verreekent*.

Dat Burgemeesteren en Regeerders van de respective Steden, mitsgaders Schouten en Gerechten van de Dorpen, zullen bezorgen, dat de penningen, die op den voorsz. Honderdsten Penning, onder beneficie van de voorsz. prœmie, zullen werden betaald, van tijd tot tijd, naar advenant die ontfangen werden, zullen werden gebracht ten Comptoire van den Ontfanger Generaal, en de laatste penningen uiterlijk acht dagen na de expiratie van de voorsz. respective termijnen, of dat by gebreeke van dien de voorsz. prœmien niet zullen werden goetgedaan, ofte in reekeninge gevalideert; en dat dienonvermindert gemelde Burgemeesteren en Regeerders van de Steden, mitsgaders Schouten en Gerechten

 van

1692. February.

van de Dorpen, of de Ontfangers en Collecteurs, die den ontfang ofte collecte van den voorsz. Honderdsten Penning zal wezen aanbevoolen, voor de ontfangene penningen zullen werden ge-executeert.

Dat die geenen, die in gebreecke zouden mogen blyven van den voorsz. Honderdsten Penning van de voorsz. Goederen, Ampten en Tractementen voor den voorsz. 15 *April* en 15 *Juny* respective te voldoen, ofte de voorsz. personeele quotisatie voor den voorsz. 1 *Augusti* te liquideeren, ofte te betaalen, daar over paratelijk zullen werden ge-executeert.

Dat aan de Eigenaars van de voorsz. Huizen, Heerlijkheden, Landen, Tienden, Visscheryen, en andere in de Verpondinge contribuerende Goederen, betaalende wegens den voorsz. eersten termijn een halve Verpondinge van de voorsz. Goederen, de zelve halve Verpondinge van twee derden van een geheele Verpondinge zal werden gevalideerd, tot verminderinge van haar personeele quotisatie, als by exempel, dat iemand over de voorsz. halve Verpondinge betaald hebbende drie guldens, die betalinge tot vermindering van zyn personeele quotisatie wegens den voorsz. eersten termijn zal valideeren tegens vier guldens, en zo naar advenant; en dat de betaalinge van de halve Verpondinge over den tweeden termijn niet anders of verder tot verminderinge van de voorsz. quotisatie zal strekken, als de zelve halve Verpondinge zal komen te bedragen.

En dat het geene door de voorsz. verhoogingе op de personeele quotisatie van den voorsz. eersten termijn ofte helfte zal komen over te schieten, niet zal mogen valideeren of strekken tot verminderinge van de personeele quotisatie, op den voorsz. tweeden termijn, ofte andere helfte van den voorsz. Honderdsten Penning.

Dat de doleantie, ter zaake van den voorsz. Honderdsten Penning te doen, zal werden gedaan op den voet en maniere als laatst is ter neder gesteld.

En op dat niemand hier van ignorantie zoude konnen pretendeeren, zo begeeren Wy, dat dezen alomme gepubliceert en geaffigeert zal werden daar het behoort, en te geschieden gebruikelijk is.

Gedaan in den Hage onder het Klein Zegel van den Lande, den eersten February 1692. onderstondt,

Ter Ordonnantie van de Staaten.

Geteekent,

Simon van Beaumont.

Tractaat van Commercie tusschen Deenmarken, Engeland en Holland gesloten.

Deenmarken en Sweden waren byna d'eenigsten, welke zich onder de Christene Koningen buiten den algemeenen Oorlog hadden gehouden. De neutraliteit, behalven dat ze hen in geenen deele benadeelde, bracht hen groot voordeel aan: want hebbende den vryen handel aan alle oorden, bloeide

de de Commercie daar meer als ooit. Ondertusschen waren 'er met d'eerste dezer Kroonen, gelijk het in dusdanige gesteldheden dikwils gebeurt, wegens het overvoeren van Onvrye Goederen nu en dan eenige onlusten gereezen, als wy (a) elders gezegt hebben, en dezen tot zo ver uitgeborsten, dat men beslag op de Schepen had gelegt. 't Scheen zelfs, dat men wellicht een arger gevolg te vreezen gehad zou hebben: doch de zaaken, voornaamentlijk door de zorgen des Heeren van Amerongen, in der minne bygelegt zynde, wierd vervolgens, om diergelijke ongelegentheden voor te komen, en een vast reglement voor het toekomende te beraamen, het onderstaande Tractaat van Commercie tusschen haare Koninglijke Majesteiten van Deenmarken en Groot-Britanje mitsgaders de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden opgerecht.

1692. February.

(a) Ziet 2. Stuk, 3 Deel, pag. 71.

Conventie en Accoord tusschen zyn Koninglijke Majesteit van Deenmarken, &c. ter eener, ende Zyn Koninglijke Majesteit van Groot Britannien, mitsgaders de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, ter andere zyde geslooten en geaccordeerd, aangaande de Navigatie en Commercie der Onderdanen van hoogstgemelde Majesteit van Deenmarken op Vrankryk, geduurende dezen Oorlog.

ALzo zyne Koninglijke Majesteit van Deenmarken en Noorwegen goed gevonden hadde sekere Declaratie te publiceeren, waar naar des zelfs Onderdanen in haare Navigatie en Commercie op Vrankryk zich zouden hebben te reguleeren, en de zelve Declaratie door zyne Koninglijke Maj. Envoyé, den Heer Lenthe, aan haar Hoog Mog. zynde overgeleverd, ten einde de zelve in plaatse van een te makene Conventie tusschen haare Majesteiten van Deenmarken, Engeland, en haar Hoog Mog. omtrent de Navigatie zoude mogen dienen; zo is, op approbatie van de hoogstgem. Heeren, tusschen der zelver Ministers over een gekomen en geaccordeerd, dat tot verhoedinge van alle onlusten, die daar uit in 't toekomende zouden konnen ontstaan, de gemelde Declaratie of Ordonnantie met de navolgende Posten verklaard, geëlucideerd, en verbeterd zoude werden.

I.

Dat voor het toekomende geene van zyne Koninglijke Maj. van Engeland, ofte van haarer Hoog Mog. Onderdanen, haare Schepen, Goederen en Effecten, navigeerende of trafiquerende in zyn Koninglijke

Maj.

1692. February. Maj. van Deenmarkens Ryken en Landen, of door de Zond op de Oost-Zee, het zy wegens de reets gepretendeerde schade, of die namaals van tyd tot tyd zoude gepretendeerd konnen werden, zullen aangehouden, gearresteerd ofte eenige represalie tegens de zelven uitgegeven werden, eer en alvoorens de formaliteiten zullen wezen geobserveerd, die gemelt staan in het 4 Articul des Tractaats van Marine, tusschen zyne Maj. van Sweden en de Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden op den 12 October 1679. tot Nimwegen gesloten, en zulks wel *vice versa* wederom met d'Onderdanen van zyne Maj. van Deenmarken, die in de Landen van zyn Maj. van Groot Britannien en de Vereenigde Nederlanden zullen komen te trafiqueren.

2.

Dat de gemelde Declaratie van zyne Maj. van Deenmarken zal vermeerdert werden met een specificatie van de Contrabande Waren: en alzo diergelijke specificatie in geene voorige Tractaten tusschen zyne Maj. en haar Hoog Mog. is te vinden, en dat men aan de Deensche zyde daar op staat, dat dit Articul tot het bevorderen van een Commercie-Tractaat behoort; zo heeft zyne Maj. echter wel willen verklaaren, dat het 13 Articul van het Deense overgegevene Project 8 of 9 maanden zal konnen geobserveert worden, in hoope, dat het gemelde Commercie-Tractaat middelerwyle zal voltrokken werden.

3.

Dat in de Deensche Schepen geene vyandlijke Goederen zullen ingeladen, nochte van de eene Fransche Haven naar de andere getransporteert of gevoert werden; maar zullen verplicht wezen, hunne ladinge hebbende ingenomen, naar de Steden en Plaatsen van zyne Maj. Gebied te reverteeren, op zodanige wyze als zyne Maj. van Sweden het zelve voor dezen aan haar Ho. Mog. heeft gepresenteerd gehad: edoch alzo de zelve presentatie noch niet bekent of publyk is, zo heeft zyne Koninglijke Maj. het gemelde Articul *ad interim*, of ondertusschen, wel voor 8 à 9 maanden willen consenteeren, doch in diervoegen dat de Vaart van zyne Maj. Onderdanen op Neutrale Plaatsen daar door niet geprejudicieert werde.

4.

Dat zo wanneer de Deense Schepen, het zy op de Kusten of in volle Zee, komen te ontmoeten eenige Engelsche of Nederlandsche Oorlogschepen of Commissie-vaerders, alsdan geobserveert, en van woord tot woord gehandeld zal werden naar het 20ste Articul van het voorsz. Tractaat de Marine tusschen de Kroon Sweden en haare Hoog Mog. opgerecht.

5.

En alzo tot conservatie van een goede Harmonie, tusschen haare Majesteiten van Deenmarken en Engeland, mitsgaders haare Hoog Mog: hoog noodig is, dat alle Lorrendrayery voorgekomen werde, die wel meest

meest geschied door het naturaliseeren en Burger werden der Onderdanen van de hoogstgemelde Heeren Principalen, tot groote prejuditie der Negotie; zo heeft zyne Koninglijke Maj. van Deenmarken geresolveerd van nu af aan een Ordonnantie te doen publiceeren, waar by alle Bediendens en Overheden zal werden bevolen, dat zy alle Vreemdelingen, wanneer de zelve zullen willen verzoeken genaturaliseerd of tot Burger aangenomen te werden, alvoorens de zelven te admitteren, zullen obligeeren met eede te sweeren, dat zy ten minsten 10 jaren naar malkanderen in zyne Maj. Ryken en Landen zich met hunne familie zullen komen neerslaan en blyven wonen; gelijk het dan ook aan zyne Maj. van Engeland en haar Hoog. Mog. zal vry staan, haare Onderdanen, zo wanneer de zelve uit haare Landen en Ryken vertrekken, zodanig te verbinden, als zy tot verhoedinge van allerlerley Lorrendrayery zullen nodig achten. 1692. February.

6.

Zyne Koninglijke Majesteit verbind zich ook hier mede aan den Koning van Groot Britannien, en haare Hoog Mog., dat de zelve geene Kaperye of het neemen van Schepen, op zyne Maj. Stroomen, langs de Kuste ofte op desselfs Reede en Havenen, wanneer zulks ook soude konnen geschieden, zal permitteeren, maar de zelven metter daad en de facto trachten te beschermen en verdeedigen, veel minder toestaan dat zodanige veroverde Schepen in zyne Maj. Havenen of Reeden ingelaten of beschermt werden zullen: maar zal de zelve zich voornamentlijk daar aan geleegen laten zyn, dat zodanige opgebrachte Schepen gearresteerd, en de geenen, de welke tegens zyn Majesteits ordre gehandeld hebben, aangehouden werden, tot dat de zelve aan zyne hoogstgemelde Koninglijke Majesteit voor d'aangedaane hoon behoorlijke satisfactie gegeeven zullen hebben, en dat ook de opgebrachte Schepen aan de Eigenaars, buiten haare kosten, aanstondts kosteloos en schadeloos zullen gerestitueerd werden. Aldus gedaan tot Koppenhagen den $\frac{1}{1}\frac{0}{0}$ Juny Anno 1691.

ELUCIDATIE en VERKLARINGE

Eeniger Articulen, in de voorstaande Conventie begrepen.

1.

DAt de Declaratie en Ordonnantie, waar van in het voorsz. Articul van Conventie gesproken werd, aan alle Stads-Magistraaten in Deenmarken en Noorwegen zal werden toegezonden binnen 20 dagen, met ernstelijk bevel van de zelve te doen publiceeren, ten einde de Onderdanen van zyne Maj. geen ignorantie pretendeeren.

2.

Dat 'er mede een specificatie der Contrabande Waaren zal gemaakt werden, gelijk zulks in het 13 Articul van het Tractaat, dat de Ministers

1692. van Deenmarken voor desen overgeleverd hebben, genoteerd is, waar
February. by Teer mede voor Contrabande Koopmanschap zal gereekend werden.

3.

Alzo mede in het 3 Articul van de gem. Conventie is geaccordeerd, dat de Schepen der Onderdaanen van zyne Maj. van Deenmarken geene Koopmanschappen, behoorende aan de Vyanden van zyne Britansche Maj. of haar Hoog-Mog. van d'eene Fransche Haven na d'andere mogen voeren; zo werd het zelve by desen geexpliceert de rechte meininge van het voorgenoemde Articul te wesen, dat geene van de gemelde Schepen (het zy dan dat de zelve gantsch geene Koopmanschappen inhadden) zullen vermogen of toegelaten werden om van d'eene Haven in Vrankryk na d'andere te zeilen, ten ware de geheele Scheepsladinge in eene Haven niet konde vernegotieerd werden, in welken gevalle het den zelven alsdan zal vrystaan het overschot na een andere Haven te vervoeren en transporteeren om te verkopen.

4.

Is ook de meininge en intentie van het gemelde derde Articul, dat de Schepen van zyne Koninglijke Maj. van Deenmarken, die op Vrankryk vaaren, geene ladinge in de Havens, die onder het Roomsche Ryk ofte onder het gebied van de Oorlogende Partyen zyn gelegen, zullen mogen inneemen, maar gehouden wesen uit de Havens van zyne Koninglijke Maj. van Deenmarken en Noorwegen, buiten het Roomsche Ryk gelegen, ofte wel van de Oost-Zee direct na de Havens van Vrankryk, werwaarts zy gedestineerd zyn, te vertrekken, ook wederom van daar te zeilen en cours te setten directelijk wederom te rug; en zal het den zelven in geenen deele gepermitteerd zyn, noch op de heenreise nochte op de wederomkomste, op eenige Kusten van de gemelte Partyen aan te leggen, ofte zich aldaar op te houden, veel minder in der zelver Havens in te loopen, het zy dan dat de zelve door Storm of Onweer daar toe genoodsaakt wierden: en gelijk zy in sodanige occasien geenigerlei Koopmanschappen naar Vrankryk mogen inneemen, zo sullen de zelve ook geene Koopmanschappen, die uit Vrankryk gebracht zyn, mogen lossen. Edoch zal de Commercie der Onderdaanen van zyne Maj. tot Deenmarken en Noorwegen niet alleen op de Oost-Zee maar ook op alle andere Plaatsen, die in desen Oorlog niet begreepen of gewikkelt zyn, ongehinderd en ongekreukt blyven; en gelijk niets tot nadeel van sodanigen Handel en Negotie is geslooten of gepasseerd, zo zal het allenthalven als sodanig moeten verstaan werden, en ook niet dat 'er iets tot præjuditie van de Keizerlijke Advocatorja soude gesloten zyn.

5.

Dat den Eed, dien d'Onderdaanen van zyne Majesteit van Deenmarken moeten presteeren, als ook zyne Koninglijke Maj. Zeepassen, op een goede en wel verstaanlijke maniere opgesteld en geconcipieerd sullen werden, op dat alle bedrog en dubbelsinnigheid geweerd werde, de wel-

welke den oprechten inhoud der woorden deser Conventie zonde konnen contrarieeren: dat ook het gemelde Formulier van Eed in alle zyne Koninglijke Maj. Landen en Ryken behoorlijk zal geobserveerd werden. 1692. *February.*

6.

Dat het den Vyanden van zyne Koninglijke Maj, van Groot Britannien en van haar Hoog Mog. in geenen deele zal toegelaaten zyn, de Schepen, welke der selver Onderdaanen zyn toebehoorende, in het gesicht der Landen en Ryken van zyne Koninglijke Majesteit, veel min op de Reên, Havens of Stromen, noch ook in de volle Zee, ingevalle dezelve Schepen naar de Havens van zyne Koninglijke Majesteit van Deenmarken en Noorwegen gedestineerd zyn, ofte van daar te rug keeren, te neemen, in eeniger maniere te molesteeren of aantasten, veel weiniger, op wat wyse het ook zyn mochte, beledigen, ofte der zelver inhebbende ladinge in de Havens van hoogstgemelde zyne Koninglijke Majesteit in eeniger manieren verkoopen: en in gevalle de gemelte Oorlogschepen eenig Schip in de gemelde Havens mochten opbrengen, waar op geen Scheepsvolk zich bevind, zo sullen de Bediendens, ter plaatse aldaar door zyne Koninglijke Maj. aangesteld, gehouden wesen zodanigen Schip aanstonts te bemachtigen, en het zelve nessens de inhebbende ladinge (die ongeroerd en onverminderd zal blyven) aan hun rechte Eigenaars, met den eersten doenlijk, gerestitueerd werden. En zullen ook noch veel min eenige van de gemelde Oorlogschepen of Commissie-vaarders t'eeniger tyd uit de Havens van zyne Koninglijke Maj. van Deenmarken en Noorwegen mogen uitlopen, na dat eenig Schip of Vloot, 't zy de zelve behooren aan Onderdaanen van zyne Koninglijke Majesteit van Groot Britannien ofte aan die van de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, van daar zullen wezen uitgezeild, eer en alvorens 24 uuren daar naar sullen zyn verstreeken: en noch ook veel min zal het henlieden gepermitteerd zyn haar Anker te lichten, of de Boot uit te setten, om te vervolgen, neemen, of te plunderen de Koopvaardyschepen der Onderdaanen van zyne Koninglijke Majest. van Groot Britannien, of der Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, het zy de zelve zoude willen in- of uitloopen, of wel voorby zeilen.

7.

Dat alle de voorsz. Conventie-articulen, als mede der zelver Byvoegsel en Elucidatie, een zekeren tyd lang van egale waarde en bondigheid zullen wezen.

Coppenhage den 18 December 1691.

Specificatie der Koopmanschappen, de welke, ingevolge van het tweede Articul van de voorsz. Conventie, voor Contrabande gehouden zullen werden.

ONder Contrabande Waren zullen verstaan werden allerlei soort van Vuurwerken, met al haar toebehooren, als namentlijk, Kanon, Mus-

1692. Februari. Musketten, Mortieren, Petarden, Bomben, Granaten, Saucisen, Pekkranssen, Assuiten of Roopaarden, Forketstokken, Bandeliers, Boskruit of Pulver, Lont, Salpeter, Kogels, Pieken, Degens, Stormhoeden, Curassen, Hellebaarden, Paarden, Zadels, Holsters, Touwerk, Zeilwerk, Masten, Loot, Pek, Teer, Hennip, mitsgaders alles wat tot Equipagie te lande of te water zou konnen dienen, zonder eenige andere Koopmanschappen, van wat nature de zelve ook zouden mogen wezen, daar onder te begrypen.

Het 4 Articul des Tractaats van Marine, het welk tusschen zyne Koninglyke Maj. van Sweden en de Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden tot Nimwegen den 2. 12 Octob. 1679. geslooten is geworden.

Alle Brieven van Represalien, die voor dezen tyd zyn uitgegeven, om welke oorzaak het ook zoude mogen wezen, zullen voor nul gehouden, en geene nieuwe, directelijk noch indirectelijk, tot bekommeringe of nadeel van elkanders Onderdanen geëxpedieert of verleend werden, uitgezonderd alleen, ingevalle dat de Gerechtigheid of het Recht notorie geweigerd wierd, het welk echter niet voor bewesen zal gehouden werden, eer en alvooren de Requeste op Supplicatie van de geenen, die de Represalien verzoeken, aan den aldaar resideerende Minister van den Staat, tegen welkers Onderdaanen de zelve versocht werden, zal zyn gecommuniceert, ten einde hy binnen 4 maanden tyd, of wanneer het mogelijk is eerder, het contrarie zal konnen remonstreeren, of ook het versoek konnen doen erlangen.

Het 20 Articul van het voorsz. Tractaat.

En in gevalle de gemelde Sweedsche Schepen zouden mogen ontmoeten, het zy op de Kusten of in volle Zee, eenige Oorlogschepen van de Heeren Staaten Generaal, of van der zelver Ondersaaten particuliere Armateurs, zo zullen de zelve Oorlogschepen, om alle onlust te verhoeden, een Kanonschoot verre daar af blyven, en een Chaloup by de Sweedsche Onderdaanen of Inwoonders aan boord senden, en alleenlijk 2 a 3 man daar in treden, aan de welken den Schipper van zodanig gemelte Sweedsche Schip zyne Paspoorten op zodanige maniere zal vertooren, als in het voorgaande Articul is gemelt, als mede ook de Zee-brieven, de welke zullen geconcipieerd wesen volgens het Formulier, staande achter aan dit Tractaat, waar uit men zal konnen zien, namentlijk uit de Pas, wat voor ladinge daar in is, en uit de Zee-brieven, waar hun woonplaats in Sweden is, mitsgaders de namen van het Schip en Schipper, op dat men dan ook door dit middel moge weten of er eenige verbodene Koopmanschappen in zyn, en om ook zo wel van de conditie des Schips als van den Schipper volkomentlijk onderrecht te konnen zyn; welke Passen en Zeebrieven vollen geloove te geeven zy, aangesien zo wel Certificatien van de zyde van zyne Koninglijke Maj. als van de zyde van haar Hoog-Mog. geteekend, verleend zullen werden, op dat der zelver waarde en bon-

bondigheid zo veel te meer bekent, en de zelve niet vervalst zouden mogen werden.

Formulier van den Eed, wanneer iemand alleen het Schip met de Ladinge is toekomende.

IK N. N. zyne Koninglijke Maj. van Deenmarken en Noorwegen effective Onderdaan en eedgeswooren Burger en Inwoonder (Bediende tot Coppenhage) ofte N. N. getuige waarachtelijk, en verbinde my met dezen lichamelijken Eed tot alle het navolgende.

I.

Dat het schip N. N. genaamt, groot N. N. Lasten of daar omtrent, my alleen, en niemand anders, gantsch en geheelijk met allen rechten is toebehoorende.

2.

En dat ik waarlijk voorgenomen en geresolveerd heb, dat het gemelte Schip, 't welk tegenwoordig alhier in de Haven van Coppenhage, of N. N. is leggende, en door Schipper N. N. zynde mede een beëedigt Burger en Inwoonder tot Coppenhage, of N. N. zal gevoerd werden, en direct van hier of Noorwegen zal gaan naar Bordeaux, of N. N. in Vrankryk, en dat hy wederom van Bordeaux of N. N. voorn. directelijk te rug zal komen na Coppenhagen, of in d'eene of andere Haven onder 't gebied van zyn Koninglijke Maj., mynen allergenadigsten Erf-Koning en Heer, buiten het Roomsche Ryk gelegen; en zal 't zelve ook van die tyd af dat het van hier of Noorwegen uitzeilt, en tot dat het zelve wederom te rug komt, geen andere Plaats in Vrankryk zoeken, het zy dan dat het zelve door storm of onweer gedwongen wierd.

3.

Dat ik gantsch geen Collusie of Contract, direct noch indirect, met iemand gemaakt hebbe, of ook niet geduurende de gem. reize met eenig uitheems Burger en Onderdaan op zodanige Plaatsen, als onder 't Roomsche Ryk leggen, namaals zal aangaan, om het gemelde Schip en zyn inhebbende ladinge, 't zy voor 't geheel of eenig gedeelte van dien, te transporteeren; en ook niet aan of met eenigen Onderdaan van zyne Koningl. Maj., mynen allergenadigsten Erf-Koning en Heer, eer en alvorens dat zodanigen Onderdaan zich insgelijks, volgens deze Articulen, voor zo veel ik aan hem daar van staa te transporteeren, met gelijken Eede zal verbonden hebben.

4.

Dat het gemelde Schip niet geladen is, en ook noch geduurende zyne aanstaande reize, tot zo lange de zelve zal geëindigd of voltrokken wezen, met myn weten of consent, of op myn order of toelatinge, in 't geheel of voor een gedeelte met eenige Contrabande Waren zal geladen werden, van de zodanige als in het gepubliceerde Edict van zyne Koninglijke

1692. Februarij. lijke Maj. mynen allergenadigsten Erf-Koning en Heer, verbooden zyn, ook niet met eenige andere Waren, als de welke aan my zelfs en niemand anders, buiten allen valschen schyn of meininge, met allen rechten zyn toebehoorende, de zelve Waren alleen en geen andere met het Schip naar Vrankryk voeren zal.

5.

Zo zal het ook gantsch geene Waren naar Vrankryk brengen, de welke op eenige Plaatse, gelegen onder het Roomsche Ryk, of op eenige andere Plaatse van die in dezen tegenwoordigen Oorlog zyn begrepen, ingeladen zyn: ook zal het niet in eenige andere Havens van Vrankryk, of eenige Plaatse die onder het Roomsche Ryk legt, of die in dezen tegenwoordigen Oorlog begreepen is, eenige Waren uitlossen die het eens in Vrankryk zal hebben ingenomen, of schoon het gebeurde dat het op zyne te rug komste door storm of onweer genoodzaakt wierd zodanige Plaatse in te loopen.

6.

Dat ik ook geenige ordre of volmacht aan mynen Schipper, of iemand anders, reets hebbe gegeeven, of ook, zo lange deze reize zal duuren, niet en zal geeven, of ietwes in 't minste doen dat tegens de voornoemde Pointen zoude mogen stryden: ook zal ik niet toelaten of consenteeren, dat ietwes door iemand anders daar tegens werde gedaan; *Zo waarlyk helpe my God en zyn heilig Woord.*

Tractaat tot weering van den uitvoer van Paarden geamplieerd. (a) Ziet pag. 76.

Omtrent het midden der Maand wierd een Plakkaat, den 9den. der zelve gedateerd, afgekondigd, waar by haare Hoog-Mogenden ordonneerden, dat, dewyl de *(a)* Conventie, den 27sten. December 1691. te Brussel tot weering van den uitvoer van Paarden geslooten, by het intreeden van den Bisschop en Prins van Luik in de zelve met eenige Artykelen geamplieerd was, de zelve Artykelen, van den onderstaanden inhoud, insgelijks zouden moeten achtervolgd, en wyders geene Paarden, als over de gepermitteerde Veeren, over Rivieren gevoerd mogen worden.

Nader Conventie en Articulen van Ampliatie.

DEn Grave van Therclaes Tilly, Generaal der Troupen van den Heere Bisschop en Prince van Luik, heeft uit krachte van de Volmacht, door Hoog-gemelde zyne Furstel: Doorl: aan hem gegeeven, verklaard, uit den naam en van wegen den Heere Prince van Luik, in te treden in alle d'Articulen van de Conventie, den 27 December 1691. tot Brussel gesloten tusschen zyne Excell. den Heere Marquis de Gastana-

na-

naga, uit den naam van zyne Katholijke Majesteit, en den Heer Baron van Dijkvelt, uit den naam van zyne Majesteit van Groot Brittannien en haare Hoog-Mogenden, om te beletten den Uitvoer van Paarden naar Vrankrijk: onder conditie nochtans, dat den Heere Prince, zyn Meester, zal genieten dezelve Voordeelen, die de andere Geallieerden genieten, ten aanzien van de Courssen en Pryzen die in zyne Landen zullen werden gedaan en gemaakt, en die zyne Partyen zullen doen en maken in de Landen van de gemelde Geallieerden; 't welk aan hem door de Ondergeschreevenen uit den naam van haare Principaalen is toegestaan, en vervolgens door dezelven met den gemelden Heere Grave over een gekomen.

1692. Februarys.

I. Dat aan de Rechters van alle Plaatsen zal werden geordonneert over te senden een pertinente Specificatie van alle de Paarden, uitgedrukt het Hair, Jaar ende Teeken, die onder hare Jurisdictiën zullen werden gevonden.

II. Dat niemand, van wat Staat ofte Conditie hy soude mogen wezen, zal vermogen eenig Paard te koopen ofte verkoopen op het platte Land der Geallieerden, en in het reguard van haar Hoog-Mogenden in 't Ressort van de Generaliteit, zonder 't zelve Paard aan te geeven aan de Rechters van de Plaats, alwaar 't zelve zal werden verkocht, of aan den geen, die gesteld zal werden om daar van Notitie te houden, en dat op pœne van Confiscatie en arbitrale Correctie.

III. Dat aan alle Ingezetenen ten platten Lande verboden zal wezen, eenige Paarden te bergen ofte te stallen, uitgezondert aan de Herbergiers, die gehouden zullen zyn den Burgermeesteren van de Plaats daar van kennisse te geven.

IV. Dat aan alle Veerluiden, op pœne van de dood, verboden zal weezen niemand, wie het ook zoude mogen wezen, te Paard zynde, of eenige Paarden geleidende, over de Rivieren te brengen, ten zy voorsien zynde met een behoorlijk Paspoort; en zelfs niemand zodanig over te brengen tegens het ingaan van de Nacht, alschoon hy met een Paspoort voorsien zouden mogen wezen.

V. En, op dat 't zelve te beter zoude mogen werden nagekomen, zullen de Geallieerden, ieder in zyn Land, de Passages van de Rivieren reguleeren. *Gedaan tot Luik, en was geteekent,*

E: de Weede. Le Comte de Therclaes de Tilly.
E: F: Frisendas, als geauthoriseert by zyn Excell: op approbatie van zyn Majesteit.

Een daad van ongemeene dapperheid, in de voorgaande Maand omtrent de kust van Spanjen voorgevallen, verdient hier ook plaats te hebben. De Capiteinen Broeder en Bontemantel, genoemd om eenige Spaanschvaarders, enz. te convoyee-

Dapper gevecht van de Capiteinen Broeder en Bontemantel.

voyee-

1692. Februarÿ. voyeeren, wierden, omtrent de hoogte van Castro gekomen, door drie Fransche Oorlogschepen en twee Fregatten, des nachts in de Vloot geloopen, aangetast. De Hollandsche Bevelhebbers verdeedigden zich, niettegenstaande d'ongelijkheid van het getal en de swakheid hunner Schepen, met d'uiterste manhaftigheid: doch, omringd van alle kanten, wierden zy eindelijk in de grond geschooten. Bontemantel zelve sneuvelde in het gevecht; en van zyn Schip bergden zich maar zeven of acht man: en Broeder, na een tyd lang in zee gesworven te hebben, wierd met twaalf à zestien man van zyn volk op een der Franschen, daar de Ridder de Sangers op commandeerde, geborgen; tot St. Jan de Luz opgebracht; en wyders op vrye voeten gesteld. Doch de Franschen hadden zich deze koop niet zeer te bedanken: want kort na het gevecht zonk ook het grootste hunner Oorlogschepen; en de twee andere waren zodanig beschadigd, dat ze naauwlijks zee konden houden. De volgende Brief, den 31sten. January uit Bilboa geschreeven, behelst ook noch eenige byzonderheden.

Myn Heer.

DEze dient alleen omme U E. bekent te maken 't behouden arrivement in deze Riviere van U E. Schip *den Koning van Denemarken*, Capt. *Roelof Smit*, die zo aanstondts komt inzeilen; hebbende de resteerende Schepen, met hem in Compagnie uitgeloopen, in St. Anthoni gelaaten, te weeten *Cornelis Nebbens*, *de Kroon*, *Joris Sinclaer*, en *Jan Hals*; als mede de Schepen van St. Sebastiaan met hun kleine Convoyer van 26 stukken. De andere Schepen, als *Mostertman*, *Pieter Grande*, *Roos Jansz. Cornelis vander Sluys*, en *Nommer Pieters* leggen in Castro, die daar gisteren zyn ingekomen, en miraculeuselijk van de Franschen ge-eschappeert, dewelke die zelve nacht in de Vloot kwamen, te weten 3 Fransche Oorlogschepen en 2 Fregatten van 52, 50, 40, 36, en 30 stukken, die de Convoyers attaqueerden; en, na een hevig gevecht, en tyd gegeeven hebbende omme alle de Schepen, op hier gedestineert, te laaten eschappeeren, hebben zy de Convoyers in de grond geschooten, en is, zo men zegt, al het Volk gebleven, dat miserabel zou wezen, en by ons niet wel kan aangenoomen worden. 't Grootste van de Fransche Oorlogschepen heeft men daar na mede zien zinken, zo dat de Franschen deze Feest dier genoeg te staan komt, alzo maar een leege Buis, en een kleinen Engelsman, hebben genomen. De Engelsche Schepen komen noch niet te voorschijn: God geve, zy beter fortuin mogen hebben, hoewel de Koopvaardy-schepen alle behouden zyn. Al de Wereld staat ver-

verwondert dat de Convoyers zich zo manhaftig hebben gekweeten. 1692. Februar. 9.

Maar laat ons eens van d'algemeene zaaken tot een byzondere overtreeden, die zich zo wonderlijk in d'uitvoering toedroeg, dat men 'er een zeer vreemde ontroerdheid of zinneloosheid der Booswichten, en een gantsch zichbaare genade en bewaaring van den Almachtigen God, uit moet aanmerken. Moorddaadig was het opzet, doch het beleid in het zelve uit te voeren zo verward en kwalijk aan malkander gehegt, dat men, aangezien de stoutheid van den aanvang en de slechtheid van het gevolg, mogelijk nooit van vreemder gruweldaad gehoord heeft: want waarlijk, indien de twee Moorders het stuk, met zulke rype zinnen overdacht, zo wel hadden weeten te bestieren, als t'ontwerpen (onzeker echter wat gewichtige redenen hen daar toe aangedreeven mogen hebben) of liever indien de goede God hen het verstand niet en had beneveld; Mejuffr. Catharina de Vicq (Huisvrouw van den Heer Johannes Knaap, Substituit Schout van de Watergraafs of Diemer Meer) op wiens persoon het gemunt was, zou my met eigen mond het geval niet verhaald hebben, 't geen zich heeft toegedraagen gelijk men voor het meeste en voornaamste gedeelte uit d'onderstaande Confessie en Sententie van den eenen der Booswichten, kort na het begaan van het Delict te Leiden gevangen genomen, en van daar, na confrontatie met de gemelde Schoutin, naar Amsterdam overgevoerd, kan begrypen.

Moorddaadige toeleg op de Schoutin van de Diemer Meir.

Confessie en Sententie van Jan Kasteel, *van Douay, in de Diemer Meir gerabraakt op den 5den. February Anno 1692.*

ALZO *Jan Kasteel*, van Douay, oud 41 jaaren, Bedelaar, tegenwoordig gevangen, buiten pyne en banden van yzer, bekend heeft, en mynen Ed. Heeren van den Gerechte gebleeken is, dat hy Gevangen de Schoutinne in de Diemer Meer, hem in Judītio vertoond, te meermaalen gezien, en ook, benevens zynen Makker *Hendrik de Roe*, van haar een glas Bier ontfangen heeft.

I.

Dat hy Gevangen, met zynen Makker *Hendrik de Roe*, het glas Bier van de Schoutinne in de Stal ontfangen hebben, en, in de Stal zynde, ge-

1692. February. gevraagd heeft, of dat de plaats was daar den Os gebraaden was geweest.

II.

Dat hy Gevangen, met *Hendrik de Roede*, van de voorsz. Vrouw een glas Bier ontfangen hebbende, te samen voor haare aangezichten aangedaan hebben Momaanzichten, die zy daags te vooren gekocht hadden tot Amsterdam in de Warmoesstraat, ter oorzaake om niet bekend te weezen in het uitvoeren van het volgende Delict, 't welk hem door *Hendrik* vernoemd bekend gemaakt wierd voor het koopen van de Momaanzichten en het begaan van het Delict.

III.

Dat hy Gevangen in de Stal na de Put vraagende, door *Hendrik* opgelicht is het deksel van de Put, en dat hy Gevangen toenmaals de Schoutinne om de middel heeft gevat, en getracht haar met het hoofd om laag in de Put te steeken: doch dat de Vrouw worstelende is onder de voet gevallen: dat hy Gevangen, en zyn Makker, de Schoutinne, onder de voet leggende, haar (a) Geld uit haar zak hebben genomen.

(a) 't Was omtrent zes gulden.

IV.

Dat hy Gevangen, de voorsz. Vrouw, of Schoutinne, onder de voet leggende, en worstelende, inmiddels een Puthaak in haare hand krygende, die daar zo vast in gehouden heeft; als wanneer *Hendrik de Roe* zyn Mes getrokken, en de Vrouw daar mede diverse sneeden door de kleederen heeft heen gesneeden, sluitende de zelven op haar Ryglyf af.

V.

Als wanneer hy Gevangen tegen zynen Makker *Hendrik* gezegt heeft van niet meer te snyden, maar haare Schorteldoeksband aan stukken te helpen; 't welk ook by den voorsz. *Hendrik* uitgevoerd is: zynde alstoen eerst door *Hendrik* het Schorteldoek om de Vrouws hals geknoopt, 't geen zy vervolgens te sâmen toegetrokken hebben, om het schreeuwen te beletten.

VI.

Dat hy Gevangen de Vrouw, het Schorteldoek om den hals hebbende, en de Puthaak in de hand, van de vloer heeft opgenomen, en vervolgelijk in de Put gesmeeten; blyvende zy met haare eene hand aan de Puthaak hangen.

VII.

Dat *Hendrik* ondertusschen alle middelen in 't werk gesteld heeft om de hand van de Puthaak af te krygen, werpende een tobbe met water over haar hoofd, slaande met een stok op haare hand, en eindelijk voor dat hy Gevangen met *Hendrik* kwamen weg te gaan, het deksel van de Put boven haar hoofd toesmytende; zeggende hy Gevangen tegen Hendrik: *kom, laat ons gaan, het is nu genoeg.* Gaande alstoen te samen van daar na Weesp toe; deelende op het Zandpad het gestolen Geld, half en half; slaapende dien nacht te samen buiten Weesp by een Boer; als wanneer des morgens van den anderen zyn gescheiden, en hy Gevangen *Hendrik*

drik vernoemd naar dien tyd niet meer gezien heeft.

VIII.

1692. *February.*

EN alle 't zelve zaaken zynde van zeer grooten en gevaarlijken gevolge, niet te dulden ter plaatse daar men Recht handhaaft, maar die, anderen ten afschrik, gestraft moeten worden:

ZO IS 'T dat de gemelde myne Ed. Achtbaare Heeren van den Gerechte, gehoord hebbende den crimineelen Eisch van den Ed. Heere *François de Vicq*, Bailluw, Amptshalve gedaan; overwoogen de bekentenis van den voornoemden Gevangen; en gelet op alle het gunt eenigsints ter zaake konde dienen: doende recht in den naame der Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, den voornoemden Gevangen gecondemneerd hebben, gelijk haare Ed. Achtbaarheden hem condemneeren by dezen, om gebracht te worden ter plaatse daar men gewoon is Justitie te doen, aldaar op een Kruis gebonden, ter halver dood gewurgd, en alsdan te werden gerabraakt tot dat de dood door op volge, zyn Ligchaam daar na gesteld te worden op een Rad, om door de lucht en het Gevogelte des Hemels te werden verteerd, met confiscatie van zyne Goederen, afgetrokken de Kosten van zyne gevangenisse en misen van Justitie.

Gedaan den 28sten. January 1692. by de Heeren Meesters *Bernardus Muikens*, *Cornelis Burghorst*, *Jacob Elias*, *Melchior van Bezelnar*, en *Daniel Cheresey*, Schepenen van Watergraafs-Meer; en volvoerd den 5den. February 1692. daar aan volgende, ten overstaan en byzyn van alle d'opgemelde Heeren.

Was onderteekend

J. d'AMOUR, *Secretaris*,

Gelijk d'ontsteldheid of kwaadwilligheid der Booswichten dikwils sommige dingen doet verswygen, of kwalijk verhaalen, moeten wy hier eenige byzonderheden byvoegen, en voor eerst laaten volgen 't geen tot ontdekking der Moorders met de Courant van den 4den. December gemeen gemaakt wierd.

ALzo op Donderdag voorleden, zynde den 29 November, des middags tusschen een en half twee uuren, in de Water-Graafs-Meer, ten huize van den Substituit Schout van de zelvige Meer, begaan is een horribel en abominabel Delict, door twee Manspersoonen (zynde den een lang van persoon, hebbende brede Knevels, gekleed met een lichte graauwe Rok, met een swarte Hoed op het hoofd, daar om een wit Kriesel, ophebbende een lange bruine Paruik, en op zy een Degen met een yzer Gevest, daar aan een root Lint: den ander middelmatig van postuur, bruin, pokdalig en bol van aanzicht, gekleed en met een Degen gemonteerd als boven, ook ophebbende een bruine Paruik, wat kortachtig, doch aan de bruine kant, hebbende hy laatste een kwetsuur over zyn rechterhand, welke noch kwalijk genezen is; beide aanhebbende

 bon-

1692. February bonte Neusdoeken in de plaats van Dassen) die zich niet ontzien hebben de Vrouw aldaar (naar dat alvoorens een glas Bier hadden geëischt) met geweld aan te vatten, met haar Messen te snyden, haar Voorschoot in maniere van een strop te draaijen, en daar mede haar keel zo te benaauwen, dat zy geen geluit konde geven; daar naar met schoppen kwalijk te tracteeren, en eindelijk in de Put te smyten, met de Luiwagen alsdoen op het hoofd te slaan, een Tobbe water over haar hoofd te smyten, en het dekzel van de Put boven haar Hoofd toe te smyten: welk Delict de Heeren van den Gerechte van opgemelde Meer tot spiegel van anderen gaarne zouden doen straffen; waarom zy mits dezen beloven aan allen en een ieder, die een van deze Delinquanten in handen van de Justitie zal komen te brengen, zulks dat hy van zyn misdaad werde overtuigd, dat hy voor een Premie zal genieten een somme van honderd zilverde Ducatons, zullende de naam van den Aanbrenger worden gesecreteert.

Op het *eerste* en *tweede* Artykel dan moet men weeten, dat 'er in de Stal, daar het Delict begaan wierd, de voorgaande Kermis een Os was gebraaden, en dit tot stoffe aan de Booswichten diende om de Schoutin, die alleen t'huis was, aan de praat te houden, welke ook eenige maalen met hen heen en weer wandelde, eer zy de Momaanzichten aandeeden.

Op het *darde* en *vierde*, dat de Schoutin, toen Jan Kasteel haar met het hoofd om laag in de Put meende te smyten, terstond de Puthaak, die by geval nevens de Put stond, in de hand kreeg, en ze ook geduurende al het worstelen daar in behield: Wyders, dat deze greep mislukt zynde, en de Schoutin in de Goot van de Stal vallende, zy Hendrik de Roe by het been kreeg, en hem onder de voet haalde; waar op hy haar, leggende op de grond, een schop tegen haar borst gaf, dat ze aan d'andere zyde overtuimelde: Dat de gemelde Hendrik, onder een afgryselijk gevloek het mes getrokken hebbende, haar, behalven de sneeden, ook noch een steek op de de slinker borst gaf, die insgelijks op het Ryglyf afstuitte: En eindelijk, dat zy haar, t'elkens als zy schreeuwen wilde, den mond toehielden.

En op het *vyfde*, *zesde*, en *zevende*, dat het Schorteldoek door Hendrik aan stukken wierd gesneeden, en tot een strop gedraaid; doch, vermits het onder 't worstelen in de Goot nat en vuil was geworden, dat het aldus te minder wilde toeschieten, en opening genoeg liet om niet te stikken: Dat de Schou-

tin

tin wyders na de Put wierd gesleept, en 'er met het eene been in gesmeeten; en dat toen eerst het Geld uit haar zak wierd genomen; Dat het ander been, met 'er tot verscheidene maalen op te trappen, zulks dat het gantsch gekneusd was, 'er mede in geraakte; blyvende zy alstoen met haare armen op de kanten van de Put hangen: Dat de twee Booswichten hier op hunne Momaanzichten afnamen, en spottelijk tegen haar zeiden, *dat de Heeren van de Meir meenden, dat die* (a) *Persoon door het Volk van Grelin de Regenbak was gesmeeten, doch dat zylieden het hadden gedaan; en dat zy hun gat wel mochten veegen aan het Plakaat, 't geen daar af aangeslagen was geweest*: Dat de gemelde Hendrik de Schoutin, aldus hangende, met zyn mes een snêe in 't aanzicht meende te geeven; doch dat zy het met haar arm afschutte, zonder echter gekwetst te worden: Dat zy haar toen zo lang op d'armen trapten, dat ze in de Put nederzakte; blyvende met haar eene hand aan de Puthaak, die dwars over den mond van de Put heen lag, hangen: En eindelijk, dat, toen de twee Schelmen weg waren gegaan, de Schoutin, het Schorteldoek wat los gekreegen hebbende, zeer luid begon te roepen; op welk geroep zy door haar Moeder en Zuster, benevens haar huis woonende, na overal gezocht te hebben, eindelijk gevonden, en gered wierd.

1692. February.

(a) een zaak eenigen tyd te vooren voorgevallen

Op den 9den. der voorgaande Maand, 's avondts omtrent 8 uuren, was zeker Apotheeker in 's Graavenhaage, Heurnius genoemd, door een Vrouwspersoon verzocht op een plaats, welke zy noemde, by een zieke te willen gaan. Den Apotheeker vervoegt zich dan aanstondts derwaarts; doch kreeg tot bescheid, dat men hem niet ontbooden had, en in 't wederkeeren na zyn huis (door drie Persoonen in het Voorhout aangerand, die hem vraagden, of hy niet zodanig een man was) van twee der zelven dapper slagen met het plat van de degens, en van den darden een groote snêe in 't aanzicht: De Magistraat liet terstond alle naarstigheden tot het ontdekken der gemelde Persoonen aanwenden; en een zeker Edelman, Cabeljau geheeten, die, uit wraakzucht over iets 't geen niet genoemd wil zyn, de snêe gedaan had, gevangen zynde genomen, wierd de zelve op den 15den. dezer Maand (na alvoorens des morgens

Cabeljau onthoofd.

in de tegenwoordigheid van twee Schepenen en den Secretaris der gemelde Stad met een Vrouwspersoon, waar by hy eenige kinderen had geteeld, op de Voorpoort van den Hove van Holland getrouwd zyn) met den swaarde ter dood gebracht.

1692. Februarÿ.

Jan Hol gewurgd.

Den 20sten. der Maand kwam tot Rotterdam ook door handen van den Scherprechter te sterven de beruchte Jan Hols van wien wy (a) hier voor stoffe gehad hebben om te spreeken. Zyn misdaad bestond in dat hy op den 21sten. den Knecht van het Tuchthuis, gewoon hem eeten te brengen, met een ysere Vuurtest of Konfoor tot twee maalen zodanig op het hoofd trefte, dat hy dood ter aarde viel, ter oorzaak dat hy hem, om dat hy zyn taak niet had afgedaan, voorby ging, en den anderen Gevangenen hunne spys toereikte: waar over hy dan aan een paal ter halver dood gewurgd, wyders twee maalen met het zelve konfoor op het hoofd geslagen, en zyn ligchaam vervolgens op het Galgeveld gebracht, en aldaar op een rad gesteld wierd.

(a) Zie 2 Stuk, 1 Deel, pag. 56.

Verscheidene byzonderheden.

Eindelijk: omtrent het begin der Maand was de Princes van Nassau tot Leeuwaarden van een jonge Princes in 't kinderbed bevallen: den Advokaat Hoornbeek door haare Ed. Groot-Mogenden tot Commis-Fiscaal over de gemeene Landsmiddelen van Zuid-Holland aangesteld: den 20sten. overleeden den ouden Heer Schuilenburg, Vader van den Raadtsheer en Griffier van de Rekenkamer der Domeinen zyner Koninglijke Majesteit van Groot Britanje, en zyn lyk op den 26sten. met zestien karossen, en een menigte van brandende flambeauwen, ter aarde gebracht, enz.

MAART.

ITALIEN.

Paus schryft aan den Keizer.

DE Heilige Vader, willende zich van zyne herderlijke plichten kwijten, wendde alle mogelijke poogingen aan om de Christene Vorsten tot de vrede te beweegen, en had ten dien einde voor eenigen tyd het onderstaande Brevet aan zyn Keizerlijke Majesteit laaten afgaan.

Litæ-

Literæ Apostolicæ ad Cæsaream Majestatem.
Innocentius P.P. XII.

Carissime in Christo Fili, salutem & Apostolicam benedictionem. Dum ex hac Cælo proximâ stationis Apostolicæ speculâ, in quâ, immerentes licet, collocati sumus, demandatos latè pastorali curæ nostræ fidèles populos vigili mente lustramus, præ intima tristitiæ sensu, ob immanes calamitates, in quibus, feralibus undequaque sævientibus bellis, eòsdem fideles constitutos esse animadvertimus, penè deficimus. Ingentibus itaque, ac quàm maximè luctuosis pereuntium clamoribus excitati, Majestati Tuæ, de cujus Religione, deque propensâ erga Christianæ Reipublicæ commoda voluntate, præclaram gerimus opinionem, illas admovere preces decrevimus, quas ad misericordiarum Patrem continenter effundimus, ut tot tantorumque exuberantium malorum tempestatem disperdat, eamque vertat in auram exoptatæ tranquillitatis, firmam profectò in spem venientes fore ut attentâ præfatæ tristitiæ nostræ magnitudine, perpensisque inopum miseriis, & gemitibus interfectorum, paratum jam ad pacem amplectendam animum magis etiam in id inflammes, atque confirmes. Equidem effrenem ubi militum licentiam, sacrorum conculcationem, totque animarum, ut verendum est, jacturam, quarum rerum consideratio, supra quam explicari queat, Nos angit, Tecum ipse reputaveris, dubitare minimè possumus, quin ingenitæ Tibi pietati indulgens, profligatarum Gentium incolumitati, Divini cultus reparationi, animarumque saluti prospicere statuas; æquiores sanè bonorum omnium largitori Deo pro beneficiis, quibus Augustam Majestatis Tuæ Personam abundè locupletavit, grati animi vices persolvere nequaquam poteris, quam illius hæreditatis restitutione, quam rediturus in cælum Christus Dominus Ecclesiæ suæ testamento legavit. Age igitur, Carissime in Christo Fili, Christianæ Reipublicæ animos, quantum in te erit, levare contende, earumque tibi assecutionem laudum propone, quas redundatura ex Pace in ipsammet Rempublicam inexplicabilis felicitatis Authoribus non interituris præconiis rependet reviviscentium plausus populorum. Quod ad Nos attinet, nullum accuratæ sollicitudinis intentatum relinquemus experimentum, quo amplam Majestati Tuæ, cæterisque Christianis Principibus, ad tam salutare opus conficiendum viam sternamus. Tibique interim benevolentiæ, quâ Te impensè prosequimur, pignus Apostolicam Benedicti-

1692. Maart. *nem amantissimè compertimur. Datum Romæ apud sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die 8 Decembris 1691. Pontificatus nostri Anno Primo.*

MARIUS SPINULA.

d'Ongeletterden mogen zich met de volgende vertaaling vernoegen.

Innocentius P. P. XII.

ALlerwaardste Zoon in Jesus Christus, heil en Apostolische zegen. Wanneer Wy uit dien hoogsten Troon, byna tot den Hemel verheven, waar op Wy, hoewel onwaardig, gesteld zyn, d'oogen slaan op zo veele geloovige Volkeren, welke aan Onze herderlijke zorg zyn toevertrouwd, meenen wy van rouw en droefheid te sterven, op het gezicht van alle die onmeetelijke rampen en elenden, daar deze wreeden Oorlog, die tegenwoordig byna de geheele Christenheid overstroomt, hen voor blootstelt. Wy hebben derhalven, getroffen door de groote en jammerlijke weeklachten van zo veele arme halzen, welke steedts met hun bederf en ondergang gedreigd worden, beslooten by Uwe Keizerlyke Majesteit (verzekerd van des zelfs Godvruchtigheid en de groote begeerte om het voordeel der Christenheid te bezorgen) de zelve gebeden aan te wenden, welken wy onophoudelijk uitstorten aan den Vader der barmhertigheid, op dat het hem believe de stormen, die zo veele rampen veroorzaaken, te verdryven, en de stilte van een zo zeer gewenschte rust en vrede op de zelven te doen volgen; verhoopende, dat (overdenkende onze onuitspreekelijke droefheid, en bezeffende d'elenden van zo veele armen, en de zuchten der geenen die in den Oorlog zyn gesneuveld) Gy u zult versterken in de geneigdheid, welke Gy tot de vrede hebt, en ook zelfs uw best doen om ze te vermeerderen. Want in der daad, wanneer Gy met rype zinnen overdacht zult hebben d'ongebondene moetwil der Soldaaten, de versmaading der geheiligde dingen, en het verlies van zo veele zielen 't geen men reden heeft om te vreezen (betrachtingen die Ons van droefheid byna doen sterven) konnen Wy niet twyfelen dat Gy, volgende de beweegingen van Uwe aangeboorene Godvruchtigheid, het voorneemen niet en zoud opvatten van de rust zo veeler verwoeste Volkeren, de herstelling van den Godlijken dienst, en de zaligheid der Zielen te bezorgen: zynde het zeker, dat Gy de weldaaden, daar de Geever van alles goedts de Geheiligde Persoon van Uwe Majesteit zo overvloedig mee verrykt heeft, op geen rechtmaatiger manier zoud konnen erkennen, als met het erfdeel, 't geen de Heere Jesus Christus door zyn Testament, eer hy weder ten Hemel voer, aan zyn Kerk heeft nagelaaten, te herstellen. Wend dan, Allerwaardste Zoon in Jesus Christus, zo veel als 't U mogelijk zal weezen, alle Uwe poogingen aan om de Christenheid in de rampen en elenden, daar zy door ge-

gedrukt word, te verlichten; en stelt U zelven tot oogmerk voor de glorie, welke de geenen zullen verkrygen, die, met de vrede der gemelde Christenheid te weeg te brengen, haar met een onuitdrukkelijke gelukzaligheid zullen ophoopen, mitsgaders de toejuigchingen en vreugdegalmen der herstelde Volkeren, die den lof der Auteurs van hunne rust in eeuwigheid zullen verkondigen. Wat ons belangt, Wy zullen alle bedenkelijke beproevingen in 't werk stellen, om de middelen tot een zo nut en zo voordeelig werk uit te voeren aan Uwe Majesteit, en alle d'andere Christene Vorsten, te verlichten. Ondertusschen geeven Wy U van gantscher herte Onzen Apostolischen zegen tot een verzekerd onderpand van Onze genegentheid t'Uwaarts. *Gedaan te Romen, in de Kerk van de Groote Maria, onder des Visschers Ring, den 8 sten. December 1691. en het eerste Jaar van Ons Pausschap.* 1692. *Maart.*

Op dezen Briefliet zyn Keizerlijke Majesteit het volgende Antwoord afgaan.

Literæ Cæsareæ ad Summum Pontificem.

BEATISSIME,

QUantoperè excrucient animum Sanctitatis Vestræ immanes bellorum undique sævientium calamitates, quibus populus Christianus premitur, & quantâ sollicitudine id agat ut exulceratos Christianorum Principum animos ad pacem concordiamque revocet, ex literis ejus die octavâ elapsi proximè mensis ad nos datis proluxius percepimus. Et verò non minus Nos quam paternum Sanctitatis Vestræ pectus affligunt mala illa, quæ ex bello recens non sine summo scelere excitato Christianæ Reipublicæ quotidie majora incumbunt: sed id verè nobis solatii est, quod, Deo & conscientiâ teste, ab omnium eorum culpâ immunes sumus, quippe qui arma non nisi lacessiti pro Imperii Populique Nobis commissi necessariâ defensione suscepimus. Et imprimis Sanctitatis Vestræ penitiores cordis Nostri sensus longâ olim consuetudine ita perspecti sunt, ut facilè intelligas, nihil Nobis gravius accidere, quam innatum Nobis pacis tranquillitatisque publicæ studium novis semper imprimis Galliæ sive ambitionis sive invidiæ impulsibus irritari: neque enim ulla pactorum & fidei publicæ Religio apud Coronam hanc id hactenus valuit, ut non toties violata fuerint ac inita. Nam ut alia prætereamus, ingemiscit profectò Christianus Orbis, & detestabitur posteritas, quod Christianissimus Rex eo se abduci passus sit, ut interrupto nuper plenó victoria-

1692. Maart. *rum nostrarum contra Infideles cursu Nobis amicitia paulo ante cum ipso renovata fiduciâ incautis infesta iterum primus arma intulerit, & cædibus, rapinis, incendiis omnia repleverit, quàm ullam armorum causam aut offensionem denunciârit: conculcanda scilicet erant potius divina humanaque omnia, quàm aut occasio Galliæ proferendorum ad Rhenum limitum omittenda, aut Nobis & Christianitati belli contra Turcas feliciter conficiendi, firmandorumque finium facultas permittenda. Obligavit proinde Nos supremi muneris nostri ratio, ut conspirantibus fœdè Christianissimi Regis & Christiani nominis hostium contra Nos armis, Socios Nobis & Fœderatos pro Nostrâ populique Nostri defensione adversus eundem adjungere, quorum fœderum ea præcipuè lex est, ut nihil de Tractatibus pacis, nisi communicato cum ipsis consilio, statuere valeamus. Cum verò de eorum voluntate id polliceri possimus, illos non minus ac Nos eam semper votis suis pacem complecti, quâ universus Christianus Orbis juxta Pyrenea & Westphalica pacificationis violatas à Galliâ leges ad tranquillitatem pristinam componatur, ita in hoc præcipuus vertetur cardo, ut Sanctitas Vestra eo imprimis apud Christianissimum Galliæ Regem, utpote belli authorem, paterna sua officia quàm efficacissimè convertat, ut ad utriusque hujus pacificationis Tractatûs, quos ipse rupit, restaurandos commoveatur. Quod si ab ipso Sanctitas Vestra pro causa justitiâ impetraverit, non deerimus sanè partibus Nostris, ut Sanctam Beatitudinis Vestræ pro Christianitatis bono intentionem, ejusdemque oblatam paternam operam ad Conciliationis officia, Nobis certè gratissima, etiam reliquis Fœderatis Nostris acceptam reddamus, nec effectu caritura. Quod Sanctitati Vestræ pro Nostro erga eandem observantiæ studio ad amantissimas suas literas reponendum duximus; Divinam Bonitatem orantes, ut Sanctitatem Vestram diutissimè Ecclesiæ & Nobis sospitem præstet. Viennæ 20 Januarii 1692.*

Ziet hier ook de vertaaling van des Keizers Brief.

Brief van den Keizer aan den Paus.

Allerheiligste Vader.

HOe zeer de bystere ellenden der overal woedende Oorlogen, waar mede de Christenen gedrukt worden, 't gemoed Uwer Heil: ontstellen, en met welk een bezorgdheid dezelve de verbitterde gemoederen der Christene Vorsten tot vrede en eendracht poogt te beweegen, heb-

hebben Wy uit deszelfs Brief van den 8 der laatst verleedene Maand, aan Ons geschreeven, wydloopig verstaan En waarlijk die onheilen, welke uit den Oorlog, onlangs niet zonder de hoogste snoodheid verwekt, ontstaan, en dagelijks de Christenheid noch swaarder overvalken, treffen Ons niet minder dan 't hert Uwer Vaderlijke Heiligheid. Doch dit strekt Ons tot troost, dat Wy (God en onze Conscientie roepen we tot Onze Getuigen!) van alle schuld des zelfs vry zyn, als hebbende de Wapenen, tot nodige beschermingе van 't Keizerryk en Volk ons aanbevolen, niet dan getergt opgenomen. En 't binnenste gevoelen Onzes herten is, door een lange ervarenheid, Uwe Heil: in 't bezonder van oudts zo wel bekend, dat dezelve lichtelijk zal konnen begrypen, dat Ons niets swaarders kan overkomen, dan dat Onze aangeboorene geneigdheid tot vrede en een algemeene ruste steedts door nieuwe aanhitsingen der Staatzucht of Nyd, inzonderheid van Vrankryk, getergd word. Want geen Godsdienstige verbintenisse van Verbonden of opentlijke Beloften heeft tot noch toe zo veel vermogen op die Kroon gehad, dat zy dezelve niet zo dikwils geschonden, als aangegaan heeft. Want, om andere zaaken over te slaan, de Christene Wereld verzucht daar onder, en de Nakomelingen zullen 't verfoeijen, dat d'Allerchristelijkste Koning zich zo verre heeft laten vervoeren, dat hy onlangs den vollen loop onzer Overwinningen tegens de Ongeloovigen afgebrooken hebbende, wanneer Wy door 't vertrouwen der Vrindschap, kort te vooren met hem vernieuwd, geensins op onze hoede waren, Ons ten anderenmaale met zyne Vyandlijke Wapenen op den hals kwam, en alles met doodslaan, plonderen en brandstichten vervulde, aleer hy ons eenige oorzaak van krygvoering of beleediging had bekend gemaakt. Te weeten alle Godlijke en Menschelijke Rechten moesten eerder vertreeden worden, dan dat aan Vrankryk eenige gelegentheid om zyne Grenzen aan den Ryn uit te breiden zoude ontslippen, of Ons en de Christenheid het vermogen van den Oorlog tegen de Turken gelukkiglijk te volvoeren, en Onze Landpaalen te verzekeren, toegelaaten werden. Dus heeft dan de aangelegenheid Onzes opperften Ampts Ons verplicht, dat Wy, ter oorzaake van de schandelijk t'zamengespanne Wapenen des Allerchristelijksten Konings met de Vyanden des Christelijken Naams, met Onze Vrinden en Bondgenooten tot Onze en Onzes Volks beschermingе tegen den zelven zyn vereenigd: welk Verbond zodanig is, dat Wy niets wegens eene Vrede-handeling konnen besluiten, zonder met hen raad te pleegen. Dewyl wy Ons nu van hunne genegentheid konnen beloven, dat zy, niet minder dan Wy, altoos na een Vreede gewenscht hebben, waar door de gantsche Christene Wereld volgens het Pyreneesch en West-faalsch Vreede-verbond, door Vrankryk verbroken, tot de voorige ruste mocht hersteld worden; zo komt het dan voornaamentlijk hier op aan, dat Uwe Heyl: haare Vaderlijke plicht, inzonderheid by den Allerchristelijksten Koning van Vrankryk, als den Autheur des Oor-

 logs,

1692. Maart.

logs, op 't krachtigst aanwende, dat hy tot het herstellen van beide die
1692. Vredens-Tractaaten, welken hy zelf gebrooken heeft, mag bewoo-
Maart. gen worden. En by aldien Uwe Heil: dit van hem, om de gerechtig-
heid der zaake, zal konnen verwerven, zo zullen Wy van Onze kant niet in gebreke blyven van het heilig Oogmerk Uwer Heyl: ten beste der Christenheid, en deszelfs aangeboodene Vaderlijke dienst en aanwending tot een verzoeninge, die Ons zeer aangenaam zyn, ook aan onze resteerende Bondgenooten, op dat dezelve niet vruchteloos mogen wezen, smakelijk te maaken. Dit hebben Wy goed gevonden op den minnelijken Brief Uwer Heyl: volgens onzen gediensligen yver jegens dezelve, te antwoorden; biddende de Godlijke goedheid, dat zy Uwe Heyl: noch lang, ten dienste van de Kerke en Ons, gezond beware. *Weenen den* 30 *January* 1692.

Koning van Spanjen antwoord op het Brevet van den Paus.

De Heilige Vader had ook aan den Koning van Spanjen een Brevet geschreeven, byna van den zelven inhoud als 't geen hy aan den Keizer had laaten afgaan: doch dewyl wy het zelve niet in het Latyn, noch ook in eenige andere taal hebben konnen bekomen, gelijk ook niet in d'eerstgenoemde, het Antwoord van zyn Katholijke Majesteit, zal zich de Leezer met het laatste in het Nederduitsch moeten vernoegen. Zier hier het zelve.

Allerheiligste Vader.

DEn Aerts-Bisschop van Nazianze, Nuntius van Uwe Heiligheid, heeft ons het Brevet overhandigt, in het welk de Heilige en Godvruchtige yver van Uwe H: Ons tot de algemeene Vreede vermaant. En aangezien deeze Vreede de geenen is, die de geconfedereerde Magten zich voorgesteld hebben door hunne Unie; en dat zy met dit eenige Voorwerp, van den beginne aan, alle hunne schikkingen ten Oorlog bestiert hebben, om daar toe te komen: is het hoognodig Uwe H: te vertoonen, dat, zo lange als men de Macht des Konings van Vrankryk niet heeft ter neder geworpen, en met geweld binnen de rechtmaatige Palen van de Reden gebracht, men geen bestendige Vreede kan hebben, noch de Vorsten van Europa de zelve in rust genieten. Met wat Spreekwyzen, Woorden, en plechtige Eeden, zoude men zich heeden omtrent de Vreede konnen bedienen, die sterker, bondiger, en van meerder kracht zyn als die, welke in de Pyreneesche Tractaaten zyn gesteld? Wat zekerheid en beloften van indemniteit zoude men van meerder kracht konnen geeven, als de Guarantie, die de grootste Machten aan die van Aken gaven? En wat voordeelen zouden heedendaags de begeerten van Vrankryk konnen verzadigen, en deszelfs onmatige Heerszucht bepaa-

bepaalen; dewyl de Provincien, aan haar door de Vreede van Nimwegen gecedeert, en waar van de Voorwaarden eer toegelaaten als bedisputeert wierden, de graatige lust, die zy heeft om altoos voort te kruipen, niet heeft konnen genoeg doen. Indien alle deeze Tractaaten geen stand hebben konnen houden, vermits de Koning van Vrankryk die voort heeft gebrooken; hoe dan nu een ander Tractaat te konnen maken, dat geduurfaam, en dezelve inbreuken en inconvenientien niet onderworpen zy? Men heeft sedert de publyke rust door een ander middel meenen te herstellen, namelijk den Treves voor 20 Jaaren, ten kosten van zo veele onrechtvaardige Usurpatien gekogt, en waar van hy geduurende dien tyd de vreedsaame bezitting konde genieten: doch dit Bestand wierd van hem niet meer als de daar voor gemaakte Vreede onderhouden; dewyl naauwelijks vier, van de twintig Jaren, waren verloopen, of hy verbrak (door dien de Keizer zyne Conquesten in Ongaryen, en gevolgelijk de Paalen van de Kerk wyder uitstrekte) den Treves eer den Oorlog eens gedeclareerd was; nam Philipsburg in; tastte het Keizerryk aan; en pleegde de grouwelen in de Palts, die yder weet: na de Rebelly in Ongaryen, zo tegens de Katholijke Godsdienst als deszelfs opper-Heer, te hebben verwekt, den Tekely geassisteert, den Turk tot deszelfs Protectie geroepen, Oostenryk doen intrekken, in brand zetten, van bloed doen overstroomen, en door het wegvoeren van deszelfs Bewoonders in Slaverny verwoesten. En geduurende deeze Barbarise woede, was het ongeval der geenen, die in 't leeven waren gebleeven, merkelijk grooter, en meer medelyden waardig, als het lot der geenen die door den Sabel gesneuveld waren. Op zo veele rampzaligheden volgde het vertrek van den Keizer uit Weenen, en het belegeren van die Stad, aan dewelke, mitsgaders de Gebeden der Geloovigen, en het kloekmoedig beleid van de Beschermers, de behoudenisse van de Christenheid en het Keizerryk hing: maar in plaats dat alle deeze ongevallen, de Christenheid aangedaan, zelfs de onmenschelijkste gemoederen met medelyden en leedweezen had behooren te vervullen, zo ziet men deezen Koning heden den Turk door zyne Ministers aanzoeken om daar in te volharden, en (dat Godsloos is) van den zelven overgaan niet alleen Secours en Soldaaten, maar zelfs Ingenieurs en Hoofden, om de Ongelovige Benden de konst van Oorlogen te leeren, dien hy door het vuur en gekraak van Bomben en Carcassen eer tegens alle de Menschelijkheid, als tot zyn eigen nut, uitvoert: het welk te bewyzen onnodig is, aangezien Genua, Barcelone en Alicante het getuigen; toonende door hunne Puinhoopen, dat zyn wreedheid en woede zo wel uitbarst tegens de Kerken en Kloosters, ten einde de Persoonen, den Godsdienst en Gode toegewyd, zo wel als d'anderen, die onschuldig zyn, zouden te lyden hebben. Den Oorlog, dien hy in Piemont voert, om dat den Herog van Savoyen zich aan het harde jok van zyne dienstbaarheid niet heeft willen onderwerpen; kan niet vreemd schijnen,

1692. Maart.

1692. Maart.

wanneer men alle de Vyandlijkheden aanmerkt tegens den Paus Innocentius den XI. uitgevoert, welkers groote en helddadige deugden hem zo eerenswaardig hebben gemaakt, zo ten opzichte van zyn allerheiligste Persoon, als zyne hooge Waardigheid; stellende tegens deszelfs macht, Jurisdictie en authoriteit, de Geestelijkheid van zyn Koningryk, mitsgaders zyn Parlement. Alle de hier voor gemelte feiten notoir en onwedersprekelijk zynde, volgt over zulks, Allerheiligste Vader, datmen geen Vreede kan hebben, noch middelen om die met zeekerheid te bekomen uitvinden, als door het volharden in den Oorlog, dien Wy niet alleen nodig achten voor de gemeene rust, maar zelfs voor d'eerbiedigheid van Uwe H: het gezag van den H: Stoel, en wyder uitbreidinge (doch in zekerheid) van de Kerk: en Wy hoopen, dat Uwe H: dit erkennende, zal volharden in de onderstanden, die Gy begonnen hebt te doen aan den Keizer, tot bescherming van de Christenheid tegens de Turken; en goedkeuren, dat Wy in de Verbonden en Tractaaten, by ons gemaakt, bestendig blyven, mitsgaders goedertierentlijk deszelfs Heilige Zeegen geven. Madrid, &c.

Overdenkingen wegens d'Antwoorden van den Keizer en Spanjen.

Men ziet uit deze Antwoorden van den Keizer en den Koning van Spanjen, dat men noch niet verder als de complimenten, en de Vrede even zo veel gevoorderd was, als eer de Paus 'er zich mee bemoeide. Want men moet aanmerken, dat men in de gemelde twee Antwoorden niet en zegt, dat, om de Vrede te hebben, men de zaaken moet herstellen op den voet, daar ze door het Tractaat van Nimwegen op gesteld waren. Hoewel de Koning van Vrankryk, als men ze maar op dien voet herstelde, gehouden zou weezen veele Plaatsen weder te geeven; acht men het echter zeker, dat hy 'er lichtelijk toe zou besluiten. Casal, Straatsburg, Philipsburg, Luxemburg, Mons, geheel Savoyen, en een klein gedeelte van Piemont, 't geen hy alles moest afstaan, zou zulk een werk niet weezen. Maar de Geallieerden eischten, dat de zaaken hersteld moesten worden op den voet der Pyreneesche en Munstersche Tractaaten; 't geen hunne pretentien veel hooger deed ryzen; en daar Vrankryk nooit toe en zou verstaan, 't en ware het veel meer vernederd was. Ondertusschen wilde de Paus echter zyn gang gaan, en had het besluit genomen, niettegenstaande alles 't geen men hem mocht zeggen, van Extraordinaris Nuncien aan alle de Hoven der Katholijke Vorsten af te vaardigen.

Maar

1692. Maart.

Gevolg van de Præconisatie der Bisschoppelijke Kerken van Vrankryk.

Maar laat ons nu eens weder tot de zaaken van Vrankryk overtreeden. De Heilige Vader vond zich (eenige dagen na dat de Kerken van Bayonne, Clermont, Augoulême, en Tours, gepræconiseerd waren) wat onpasselijk: doch zyne kwaal van geen merkelijk belang zynde geweest, gaf hy op Maandag, den 11den. der Maand February, openbaar gehoor aan een zeer groot getal van persoonen; en had des namiddags een heel lang gesprek met den Kardinaal de Fourbin, ter zaake der Kerken van Vrankryk welke noch voorzien moesten weezen. 's Maandags daar aan volgende gaf hy nochmaals openbaar gehoor, en den 22sten. aan de Ministers der buitenlandsche Vorsten. Men wist niet, wat zich in het gesprek, 't geen zyn Heiligheid met den Kardinaal de Fourbin had, toedroeg: maar het gerucht liep, terstondts na deze conferentie, dat de Heilige Vader beslooten had geene Bullen meer aan de Fransche Bisschoppen te vergunnen, 't en ware zy de Decreeten noopende de vier Propositien tegens den Heiligen Stoel in een Vergadering herriepen. De geenen, die niet in de belangen van Vrankryk waren, vleiden zich alreedts, dat de langsaamheid van deze Kroon in haare beloften ten opzichte der herroeping van de gemelde vier Propositien te volvoeren de geschillen wel zou konnen doen herleeven. Zy begonden dan al victorie te roepen, en trachtten zyn Heiligheid behendiglijk in te boezemen, dat d'Allerchristelijkste Koning hem maar op tuil trachtte te houden; en dat het zyn gewoonte niet en was, slaaf van zyn woord te weezen. De Kardinaal de Fourbin, dien dezen handel wel haast ter ooren kwam, en die, kennende des Pausen onstandvastigheid, vreesde, dat men hem waarlijk mocht afwenden van de Præconisatie der Bisschoppen te vervolgen, klaagde 'er met groote bitterheid over tegen den Kardinaal Albani. De twee Prelaaten kwamen tot hooge woorden; en ieder bracht zyne klachten aan den Heiligen Vader. Deze antwoordde in 't eerst niet als op een wydluftige en algemeene manier, en in zulke dubbelzinnige termen, dat het onmogelijk was te begrypen, dat hy eenig voorneemen had om de Kroon van Vrankrijk te begunstigen: maar den 10den. der Maand Maart zag men wel, dat zyn Heiligheid geensins van

mee-

1692. Maart.

meening was geweest den Allerchrist: Koning eenige moeijelijkheid aan te doen : want hebbende dien dag Consistorie gehouden, præconiseerde men de Bisdommen van Seez, Tarbes, Grasse, en Amiens, niettegenstaande alle de vertooningen welke hem eenige dagen te vooren door de Kardinaalen, de Zelanten of Yveraars genoemd, gedaan waren, om hem te bidden, deze nieuwe Præconisatie zo lang te willen opschorten, tot dat hy de voldoening, welke hy van de kant van Vrankryk verwachtte, gekreegen hadde. Dit was d'oorzaak, dat 'er in het Consistorie groote twist ontstond : want toen zyn Heiligheid het advys der Kardinaalen verzocht, stelden zy 'er zich altemaal tegen, uitgezondert vyf. De geenen, die het hevigst spraken, waren de Kardinaalen d'Aguirre en Coloredo, welke d'Etrées en Fourbin op den hals vielen, [illegible] rond uit zeiden, dat, dewyl de voldoening, door Vrankryk beloofd, niet gekomen en was, de Paus, met de gemelde Kerken te præconiseeren, tegens de belangen van den Heiligen Stoel handelde; en dat men wel zag, waar het oogmerk van deze Kroon op draaide, te weeten, den Heiligen Vader te bedriegen, en zyn goedertierenheid te misleiden. De Fransche Kardinaalen protesteerden, dat zyn Allerchristelijkste Majesteit de voldoening, welke hy aan zyn Heiligheid had beloofd, zou zenden : maar zy zeiden het op een zo fiere manier, en in zulke krachtige en harde termen, dat men van wederzyde heet wierd; 't geen zelfs zo hoog liep, dat de Paus genoodzaakt was hen het stilswygen te gebieden. Ondertusschen ging hy voort tot het gewoonlijk Decreet wegens d'expeditie der gemelde Bisdommen, waar af de Prelaaten de Vergadering van den Jaare 1692. niet bygewoond hadden. Deze zaak maakte een zeer groot gerucht; en men sprak 'er sedert in de gemeene redeneeringen van wederzyde met zeer weinige eerbiedigheid af. De Kardinaalen der Fransche Factie vergaderden alle dagen by den Kardinaal d'Etrées, en de Zelanten by den Kardinaal Coloredo; van welke laatsten de spraak ging, dat de meesten het besluit hadden genomen, indien ze zagen, dat men in het Consistorie niet met vryheid mocht spreeken, van 'er op een andermaal aanstondts uit te gaan.

Behalven d'algemeene redenen, zo dikwils te berde gebracht, had-

hadden 'er dezen noch byzonderen gehad, om zich tegens de Præconisatien te stellen; waar af de eerste was, dat, niettegenstaande alle de beloften der Fransche Kardinaalen, men de voldoening, welke men uit Vrankryk verwachtte, niet en zag komen. In tegendeel ontfing men een lang Geschrift, vervuld met klachten wegens dat het Apostolisch Collegie de Bullen der gepræconiseerde Kerken al te hoog had getaxeert. Dit Geschrift gaf voet aan veele schertseryen; en de Zelanten bedienden 'er zich af om den Heiligen Vader te toonen, dat Vrankryk de gek met hem schoor. Dit speet hem een weinig: maar hy voer echter voort; zeggende, dat hy d'edelmoedigheid des Konings wilde opwekken; en dat hy niet twyfelde, of zyn beleid omtrent den zelven zou hem eindelyk verplichten alle de vereischte voldoening aan den Heiligen Stoel te geven. De twede reden, welke de Zelanten te berde brachten, was het (a) beleid, 't geen men kortelings ten opzichte van den laatsten Nuncius Nicolini, en in zyn ziekte, en na zyn dood, had gehouden: want hebbende, toen de laatste oogenblikken begonden te naderen, aan den Aertsbisschop van Parys doen verzoeken, dat hy de Sacramenten aan hem wilde komen bedienen, geliet zich deze ziek te zyn; en men verstond niet, dat ze door iemand anders, als den Priester der Parochie, aan hem bediend zouden worden: en na zyn dood verzegelde men zyn huis, met groote schyn van de bemachtiging zyner Papieren, en ontdekking van alle de geheimen der Nunciature. Deze twee affronten, zo veel te grooter dewyl ze juist voorgevallen waren ten tyde dat zyn Allerchristelykste Majesteit de meeste reden had om zich wegens het Roomsche Hof te bedanken, verbitterden de gemoederen geweldig. De Kardinaal Coloredo, dien men als het Hoofd der Party van de Zelanten kon aanmerken, voer 'er in het gemelde Consistorie, den 10den. der Maand gehouden, dapper tegen uit: maar de Paus gebood hem te swygen; zeggende, dat alle deze disputen onnut waren; dat hy niets en had besloten, zonder het wel overdacht, en alle de redenen, welken men hem kon voorwerpen, geëxamineerd te hebben: en om te toonen, dat hy gehoorzaamd wilde weezen, deed hy aanstondts de gemelde vier Kerken præconiseeren;

1692. Maart.

(a) Zie pag. 106.

1692. Maart. ren; zulks dat 'er nu zestien waren, waar af de Bisschoppen de Bullen hadden verkreegen.

Dit was 't noch niet al. De Fransche Kardinaalen hielden zich van des Pausen goedwilligheid zodanig verzekerd, dat zy hem voorstelden, dat, dewyl de Nuncius Nicolini dood was, hy den Aertsbisschop van Parys wel kon belaaden met de zorg van de nieuwe Bisschoppen de belydenis des Geloofs en den Eed van gehoorzaamheid, dien zy aan den Heiligen Stoel moeten staaven, te doen doen: en weinig scheelde het, of de goede Vader zou zich zo grovelijk by den neus hebben laaten leiden. Maar men deed hem zo wel begrypen, dat den Aertsbisschop van Parys van de diepsten in de Party van het Hof, en den auteur van alle d'ontstaane stribbelingen was, en dat hy van de nieuwe Bisschoppen niet en zou vorderen als 't geen den Koning behaagde, dat men hem eindelijk het besluit deed neemen van een zo onrechtmaatig verzoek te weigeren. Zelfs schreef men door zyn order na Parys, dat men zo lang moest wachten met de nieuwe Bisschoppen te wyen, tot dat men iemand hadde genoemd, in wiens handen zy de belydenis des Geloofs en den gemelden Eed konden doen. De Koning hield hier over Raad: en gelijk 'er eenige Bisschoppen waren, welke alle dingen tot hunne wying bereid hadden, wierd 'er beslooten, dat men niet en moest aerzelen; maar dat de nieuw-gewyde Bisschoppen, om eenige voldoening aan den Paus te geeven, geenige diensten zouden pleegen eer zy den Eed van gehoorzaamheid en de belydenis des Geloofs hadden gedaan.

Men was wel verzekerd, dat de Paus met deze kleine onderdaanigheid vernoegd zou wezen, en zelfs ook wel met minder; dewyl hy zich t'eenemaal liet bestieren door vier Persoonen, welke volkomentlyk aan de belangen van Vrankryk gehegt waren, te weeten, de Kardinaal Altieri, (die alles deed, 't geen hy kon, om zich de Kroon van Vrankryk gunstig te maaken, op dat zy hem in het eerste Conclave mocht ondersteunen, en hem, uit kracht zyner groote pretentien, op den Pausselyken Troon helpen verheffen) de Kardinaal Spada, den Auditeur van zyn Heiligheid, en zyn Biechtvader.

DE

1692. *Maart.*

VENETIEN. Verrichtingen des Graaven van Rebenacq.

(a) Zie pag. 22.

DE (a) Graaf van Rebenacq, den 16den. der Maand February van Romen te Venetien gekomen, daar hy by den Ambassadeur van Vrankryk gehuisvest was, had eenige dagen 'er na met de gewoonlijke plechtigheden gehoor by de Senaat, en verzocht den 3den. Maart een twede audientie, die hem ook toegestaan wierd, om antwoord t'erlangen op de propositien, welken hy gedaan had aan de geenen, die deze Vergadering uitmaakten. Men wist niet wel, waar deze propositien eigentlijk in bestonden: maar men vermoedde, dat het de zelven waren, welken hy aan den Paus had gedaan, om hem te beweegen tot Mediateur der Vrede te willen weezen. Immers dit is zeker, dat hy een Courier na Vrankryk afvaardigde; na welkers wederkomst hy weer na Romen stond te keeren, ten einde aldaar de middelen te beraamen om een oorlog, die den Koning, zyn Meester, wat te lastig begon te vallen, en onder welkers gewicht hy vreesde te beswyken, te eindigen.

Byzonderheden wegens d'overgaave van Carabusa.

(b) Zie pag. 89.

Men zegt, dat ook zelfs de Roovers en Schelmen zekere wetten onder zich hebben, welken zy met d'uiterste naauwkeurigheid onderhouden. De (a) Verraader, die de Vesting Carabusa op het Eiland Candia in de handen der Turken had geleverd, had ook by deze gelegentheid eenige regelen van rechtmaatigheid willen onderhouden, en de Plaats derhalven niet als op de volgende voorwaarden aan d'Ongeloovigen overgegeeven.

1. Dat alle de Soldaaten, welke aldaar in garnisoen waren, met hunne Wapenen en Bagazie 'er uit zouden mogen trekken.

2. Dat de Turken een Bark zouden leveren, om de geenen, die van daar wilden vertrekken, benevens hunne Effecten ter plaatse te brengen, daar zy wilden weezen.

3. Dat de geenen, welke onder de heerschappy der Turken wilden leeven, minnelijk ontfangen, en, ieder volgens zyn staat, gehandeld zouden worden.

4. Dat men de Turken, welke Christenen waren geworden, niet straffelijk zou bejegenen, noch hen dwingen weder tot den Mahometaanschen Godtsdienst te keeren.

5. Dat, indien de Felouque, welke van Cerigo kwam, en den Venetiaanen toebehoorde, genomen kwam te worden, men d'Effecten,

Brieven, en Persoonen, uitgezondert de Neef van den Heer Stratti, zou wedergeeven.

1692. Maart.

6. Dat, in geval de vrede tusschen de Republyk van Venetien en den Turk gemaakt wierd, de Capitein Luca della Roca (de geen, die de Vesting overgaf) gelijk ook zyn Vaandrig, noch iemand der Rebellen, in de handen der Venetiaanen geleverd zou worden.

Wanneer dit alles nu was toegestaan, traden de Turken in de Plaats, en ontfingen uit handen der Rebellen den (a) Proveditеur Dona en den Heer Stratti, welken zy gevangen hielden; laatende al de rest van het Garnisoen vertrekken werwaarts het hen beliefde, uitgezondert de geenen die zich vrywillig in den dienst der Ongeloovigen begaven. De Republyk, zeer moeijelijk wegens dit verlies, maakte het proces aan den gemelden della Roca en zyn Vaandrig (beide, gelijk men nu zekerlijk verstond, Napolitaanen, en de eerste geen (b) Messinees) doemde hen ter dood, en deed hen op den 4den. der Maand te Venetien tusschen de twee Kolommen van St. Marcus *in effigie* ophangen.

(a) Ziet pag. 90.

(b) Ziet pag. 89.

Ziet daar de waare geschapenheid van deze zaak. Maar zou men niet zeggen, wanneer men d'Artykelen van de bovenstaande Capitulatie aanziet, dat de Maakers eerlijke lieden waren, die vroomheid en conscientie hadden? De mensch beeld zich in, dat het genoeg is geen schelm in alles te weezen, of ten minsten, dat men een groote misdaad in zyn leven mag begaan, om zo veel te hebben daar men in 't toekomende van bestaan kan, en vervolgens als een eerlijk man te konnen leeven.

Krygsverrichtingen der Christenen in Dalmatien.

De Provediteur Extraordinaris Erizzo wreekte zich in Dalmatien over het verlies, 't geen de Venetiaanen op het Eiland Candia hadden geleeden. Deze Krygsheld, verstaan hebbende dat de Bassa van Erzegovina veel voeragie en graanen te Gazzo had verzameld, besloot den brand 'er in te gaan steeken. Hy verzamelde ten dien einde eenige Morlakken en Inwoonders des Landts, welken hy by zyne geregelde Benden voegde; toog met dit Corps by de vyftig mylen ver langs des Vyandts bodem; en tastte voor eerst een gefortificeerd Huis aan, waar af het Turksche Garnisoen zich op bescheidenheid overgaf, en krygsgevangen gemaakt wierd. Doch meerder moeite had hy met een

een Toorn, daar honderd man in bezetting lag, te veroveren; konnende van de zelve geen meester worden, eer d'Ongeloovigen gezien hadden, dat men 'er den Mineur aan hegtte. Men vergunde hen echter het leven en de vryheid. Twee andere Toorns, welken men zes mylen van d'eerste vond, hadden het zelve lot; wordende altemaal tot de grondvesten toe verwoest. Vervolgens liet men aan verscheidene oorden alles door de vlammen vernielen, en maakte een grooten buit van graanen, paarden, ossen, en gezoute vleesch: waar na de Proveditteur wat te rug getoogen zynde, naderde de Bassa van Erzegovina, om te zien, wat wanorders de Christenen aangerecht hadden; en beval, de Toorns, welke door hen verwoest, en zeer noodzaakelijk waren om hen d'intreede in het Land der Ongeloovigen te beletten, te herstellen: maar de geenen, die hier toe gecommandeerd wierden, gezien hebbende, dat ze tot de grond toe waren verdelgd, keerden, zonder iets uit te rechten, weder te rug. Ondertusschen was Soliman Bassa met 6000 man geretireerd by een zeer voordeelige post, Grahovo geheeten. Erizzo, 'er af bericht, marcheerde drie achtervolgende dagen door de sneeuw en het ys, om hem by te komen, en hem stryd te leveren, en sloeg zich neder dicht by d'Ongeloovigen: doch dezen, in plaats van te staan, weeken in wanorder na de kant van Noncovich. Erizzo, om een verwydering te maaken, toog voort tot dicht aan Clobuch. Soliman, verstendigd van zyn optocht; verdeelde zyne Benden in twee Ligchaamen; stuurde 'er 1500 man af na Trebigne, even veel na Gazzo, en 1000 na Nevitigne; en tastte met de rest de Toorn van Noncovich aan: maar hy wierd met verlies afgeslagen, en keerde, zonder iets te verrichten, weder na Erzegovina. De Proveditteur Erizzo hernam ook met zyne Troupen den weg van Cattaro, alwaar hy gelukkiglijk aankwam.

1692. Maart.

GELYK de Veldtocht wel haast aanvang stond te neemen, vertrok de Koning den 3den. der Maand na Compeigne, voorgegaan door de Gendarmes en de lichte Paarden, en verzeld met de Prinsen, Princessen, en d'andere Heeren en Dames

VRANKRYK. Monstering der Troupen van des Konings Huis.

1692. Maart. van het Hof, uitgezondert Monsieur en Madame, welke te Parys bleeven. De Dauphin was daags te vooren vertrokken, om 'er zich met de Mousquetaires te vervoegen. Het Hof kwam 'er Dingsdags avondts, den 4den. en d'Officiers van de Gardes du Corps en de Gendarmerie order gekreegen hebbende om zich gereed te houden, geschiedde op den 6den. de revuë van des Konings Huis. Alle de Gardes du Corps, lichte Paarden, Gendarmes, Mousquetaires, en Granadiers te paard, verscheenen 'er in 't nieuw gekleed, en treffelijk uitgerust. Zyn Majesteit, de monstering bygewoond hebbende, vertrok den 10den. weder van daar, en vervoegde zich den 12den. te Versailles. Ondertusschen ging de spraak, dat hy zelve de Veldtocht in Vlaanderen, werwaarts de Troupen vast dagelijks heen toogen, zou doen, en ten dien einde den 20sten. der aanstaande Maand op weg slaan: dat ondertusschen de Dauphin, met de Maarschalken de Luxembourg en de Lorges, op de grenzen zou blyven, om, zo haast als het saisoen het konde toelaaten, en voor de komst des Konings van Engeland en des Keurvorsts van Beyeren, eenige onderneeming by der hand te vatten, enz. onzekere zaaken, daar men noch weinig af wist te zeggen. Doch dit was zeker, dat de Koning op den 24sten. ter gemelde plaatse een grooten Krygsraad gehouden hebbende, d'onderstaande Generaalspersoonen tot zyne Legers had genoemd.

Generaalspersoonen voor de Legers genoemd.

't Leger in Vlaanderen.

De Maarschalk de Luxemburg, en onder hem tien *Lieut-Generaals*, als de Hertogen van Choiseul, Villeroy, en Vendomê; de Prins de Soubize, de Marquis de Joyeuze; de Graaven van Auvergne, Maulevrier, en Montal; de Marquis de Tilladet, en Monsr. de Rose: mitsgaders dartien *Veldmaarschalken*, te weeten, den Hertog van Bourbon, de Prins van Conti, den Hertog van Maine, Messrs. de Montrevel, de Monchevreuil, en de Polastron; de Graaf van Teslé, de Groot-Prioor de Vendôme, de Prins van Elbeuf, de Marquis de Crequi; Messrs. de Vatteville, d'Artagnan, en de Busca, die de Brigade van 's Konings Huis stond te commandeeren.

't Leger in Duitschland.

De Maarschalk de Lorges, en onder hem tot *Lieut-Generaals* de Graa-

Graaven van Choiseul en Chamilly, Monsr. de la Feuillée, en de Marquis d'Uxelles: en tot *Veldmaarschalken* Messrs. de Bertillat en Cogny, de Graaven van Tallard en Melac, Monsr. de la Bretêche, en de Marquis de Feuquieres. 1692. Maart.

't Leger aan de Moesel.

De Marquis de Boufflers, en onder hem tot *Lieut-Generaal* Monsr. de Rubantel: en tot *Veldmaarschalken* Monsr. de la Vallette, de Marquis d'Harcourt, de Marquis de Villars, de Graaf van Caffé, den Hertog van Roquelaure, en de Ridder Duc.

't Leger in Catalonien.

Den Hertog van Noailles, en onder hem tot *Lieut-Generaals* de Graaf van Revel en Mylord Moncassel: en tot *Veldmaarschalken* Messrs. de Quinson en de Longueval.

't Leger in Italien.

Monsr. de Catinat, en onder hem tot *Lieut-Generaal* Monsr. de Langalerie: en tot *Veldmaarschalken* Messrs. de la Hoguette en Dubourg, de Marquis de Vins, de Ridder de Tessé, Monsr. d'Usson, en de Marquis de Larré.

't Leger in Normandyen en omtrent de gebuurige Kusten.

De Maarschalk de Bellefonds, en onder hem tot *Lieut-Generaal* den Ierschen Generaal Sarsfield: en tot Veldmaarschalken Messrs. de Sappeville en d'Arnolfin.

'T Laatste dezer Legers stond gebruikt te worden tot de beveiliging der kusten tegens een landing van d'Engelsche en Hollandsche Vloot, die met d'uiterste naarstigheid klaar gemaakt wierden, en waar af men deze onderneeming, voornaamentlijk in Normandyen, moest verwachten. Doch 't zy dat men zich niet t'eenemaal en vertrouwde op de bekwaamheid van den Maarschalk de Bellefonds, sedert het kwaad gevolg 't geen hy in Catalonien in het aantasten van Gironne had; 't zy dat het geschiedde vermits zyn ouderdom en kwaalen hem niet toelieten met alle de noodzaakelijke wakkerheid t'ageeren: men noemde altoos den Graaf van Choiseul, die in Duitsch-

Bekommering wegens een landing der Hollanders en Engelschen.

1692. Maart. Duitschland moest dienen, om, gezamenerhand met den Lord Sarsfield, in de hoedanigheid van Lieut-Generaal onder hem te commandeeren; en wierd by de Veldmaarschalken van deze Armée ook noch gevoegd de Marquis de Vatteville. Ondertusschen arbeidde men onophoudelijk om alle de Plaatsen op de kust van Normandyen in staat van verdeediging te stellen, en de zelven met de noodzaakelijke munitien en garnisoenen te voorzien. Den Intendant van Caen had order gekreegen om alle de wegen, strekkende van d'eene Stad na d'andere, te doen verwyden; en de Boeren, daar omtrent woonachtig, waren altemaal opontbooden om 'er aan t'arbeiden. Doch deze voorzorgen beletteden echter niet, dat de Landzaaten niet met een groote vrees bevangen waren. Zelfs scheen het ook, dat, hoe men yveriger tot hunne veiligheid arbeidde, hoe zy meerder bekommering en angst betuigden; besluitende daar uit, dat het gevaar groot en dringend moest weezen. 't Verbieden (zo menigmaal herhaald, zelfs op straf van ligchaam en goed te verbeuren) van hunne woonplaatsen te verlaaten had veelen niet konnen beletten zich met hunne beste goederen landwaart in te begeeven. En gelijk de Krygsbenden byna nooit zo veele wanorders aanrechten, als in hun eigen land, wanneer men 'er hen verlof toe geeft, of als ze zien dat men hen van nooden heeft, wendde men alle bedenkelijke middelen aan om zodanige onheilen te voorkomen. Onder anderen kreegen in 't byzonder d'Intendanten order om het Leger te volgen, en het Hof van dag tot dag te berichten wegens alle d'ongeregeldheden, welke in het zelve mochten komen voor te vallen. Daarenboven had Monsr. de Pontchartrain last gegeeven aan alle de Barken en Koopvaardyschepen, welke in de Havenen van Normandyen lagen, om zich aanstondts elders te vervoegen; uit vrees dat, de Vyanden den brand 'er in komende te steeken, de schrik de gemoederen mocht inneemen, en zy vervolgens de zelve waarneemen om hunne landing te doen. Midlerwyl vond het Hof zich, door d'onzekerheid waar de zelve ondernomen mocht worden, en de groote menigte van oorden daar ze kon geschieden, geweldig belemmerd, en gesteld in de noodzaakelijkheid van een machtig getal Troupen,

pen, welken men elders wel van doen had, langs de kusten te verbreiden; 't geen een schrikkelijke verwydering veroorzaakte. Behalven dit alles waren de Provincien van Normandyen, Guienne, en Poitou, die wel het meest met de landing gedreigd wierden, vol van de geenen, welken men Nieuw-bekeerden noemde, en zo kwalijk gehandeld had, dat men zich met geen groote reden op hen kon vertrouwen: en derhalven, verre van de bewaaring hunnes eigenen Landts aan hen te stellen, om de Troupen te gebruiken daar ze 't meest van nooden waren, was men genoodzaakt niet alleen de gedreigde oorden, maar zelfs ook hen, te bewaaren, op dat zy de Vyanden niet en zouden begunstigen. Zo waar is het, dat de grondwet van een Staat medebrengt, dat de Vorst zich van zyne Onderzaaten doe beminnen.

1692. Maart.

Huwelijk des Hertogs van Maine met Mademoiselle de Charolois.

Wy hebben in de verhandeling der zaaken van de (a) voorgaande Maand gesproken wegens het sluiten van een Huwelijk tusschen den Hertog van Maine, Zoon van zyn Majesteit en Madame de Montespan, en Mademoiselle de Charolois, dàrde Dochter des Prinsen van Condé. Het zelve wierd tegenwoordig voltrokken, en met de volgende plechtigheden. Den 18den. der Maand vervoegden den Hertog van Maine en Mademoiselle de Charolois (de Sleep gedraagen door Mademoiselle d'Anguien, haar Zuster) zich in de groote Zaal, benevens de Prinsen en Princessen van het Koninglijk Huis, genoodigd door den Marquis de Blainville, Groot-Meester der Ceremonien, en Monsr. de Granges, die het zelve Ampt, doch in een laager staat, bediende. Monsr. de Pontchartrain, Minister en Secretaris van Staat, verzeld door den Marquis de Tourcy, insgelijks Secretaris van Staat, las het Huwelijkscontract, 't geen getekend wierd door den Koning, den Dauphin, de Hertogen van Bourgondien, Anjou, en Berry, den Hertog en Hertogin van Orleans, den Hertog en Hertogin van Chartres, en alle de Prinsen en Princessen. De Bisschop van Orleans, Eerste Aalmoessenier des Konings, verrichtte de ceremonie der Ondertrouw. Vervolgens ging het Hof na Trianon, daar een heerlijk maal en verscheidene vermaakelijkheden bereid waren. Des anderendaags, den 19den. de zelve Prinsen en Prin-

(a) Ziet pag. 97.

1692. Maart.

cessen zich in de Galdery vervoegd hebbende, kwam de Koning, uit den Raad getreeden, hen afhaalen, om na de Kapel te gaan. De Bisschop van Orleans deed de Mis, en verrichtte de plechtigheden des Huwelijks. Thans bracht de Priester der Parochie het Trouwboek, daar de Koning, de Prins en Princes van Condé, den Hertog en Hertogin van Maine, de Dauphin, den Hertog en Hertogin van Orleans, den Hertog en Hertogin van Chartres, Mademoiselle, de Groot-Hertogin van Toskano, Madame de Guise, de Princes van Condé, de Hertogin van Bourbon, de Princesse-Douairiere van Conti, de Princes van Conti, de Hertogin van Maine, Mademoiselle d'Anguien, en de Hertogin van Verneuil, in tekenden. Des avondts wierden, behalven de gemelde Persoonen, de Koning Jacobus, de Prins van Condé, den Hertog van Bourbon, de Prins van Conti, den Hertog van Maine, en de Graaf van Toulouse, zeer treffelijk door zyn Majesteit ter tafel onthaald. De Koning Jacobus gaf het hembd aan den Hertog van Maine, gelijk hy ook aan den Hertog van Chartres had gedaan, en Madame aan de Hertogin.

Verscheidene byzonderheden.

Eindelijk: geduurende deze Maand was te Parys komen t'overlyden Monsr. de Beringhen, ter ouderdom van negen-en-tachtig jaaren, na langen tyd de smerten van veelerhande kwaalen te hebben moeten verduuren. Hy was Ridder van des Konings Orders, en zyn Eerste Schildknaap, mitsgaders Gouverneur der Citadellen van Marseille. De dood had ook noch weggerukt den Graaf van Dumbarton, Eersten Edelman der Kamer van den Koning Jacobus, in wiens plaats door dezen Vorst den Hertog van Gourdon was genoemd; dezelve die het Kasteel van Edenburg zo lang tegens de belangen van den Koning William verdeedigde, en het eindelijk, te gelijk met zyn persoon, in de handen van die Majesteit overgaf, doch vervolgens, zonder een woord te reppen, na Vrankryk toog, om zich weder by zyn ouden Meester te gaan vervoegen. De Koning Jacobus had een Gouverneur voor den Prins van Walles, hoewel noch geen vier jaaren oud, genoemd, en een Engelschen Heer, Betan geheeten, die verscheidene jaaren in Vrankryk geweest, en aldaar Docter van de Sorbonne gemaakt was, met dit Ampt vereerd, enz.

DE

DE (a) Graaf van Aversberg, uit zyn quartier te Debrezin weder voor Groot-Waradyn gekomen, liet, eer hy de bommen wilde doen speelen, de Vesting nochmaals sommeeren. De Turken antwoordden, dat ze eenige voorslagen te doen hadden. Ondertusschen meenden sy sommige dagen daar na een tweden uitval te beproeven, om de Palanke Olossi aan te tasten: maar hebbende bemerkt, dat de Keizerlijke Troupen hen in den aftocht de passazie zouden konnen afsnyden, keerden ze, zonder het te durven onderneemen, weder te rug. Vyf der hunnen, die gevangen genomen, en vervolgens weder in de Plaats wierden gestuurd, verzekerden, dat het Garnisoen zich over zou geeven, indien men 'er een goed verdrag aan wilde vergunnen. De Commandant van de Palanke gaf hen hoop, dat men het zo eerlijk zou maaken, als men het redelijker wyze kon begeeren: en hier op stuurde de Graaf van Aversberg een Tolk aan de Belegerden, om hun laatste besluit te weeten. Maar, verre van dat den Aga der Janitsers zich tot parlementeeren geneigd zou toonen, wilde hy zelfs den Tolk niet eens hooren, en dreigde alle de geenen, welke van capituleeren kwamen te spreeken, te zullen doen ophangen. Deze fierheid, behalven dat ze hem aangeboren scheen te weezen, sproot uit dat hy noch altyd hoopte ontzet te zullen worden. In der daad, d'Ongeloovigen waren by Jeno verzameld; en een Bassa had zich alreeds met duizend Arnauten in optocht begeeven, om het ontzet der Versting te gaan onderneemen. Den Aga was 'er af bericht door twee Turken, welke het middel hadden gevonden om in de Plaats te geraaken. De Graaf van Aversberg, verstendigd van het dessein, stuurde dan eenige Benden derwaarts, om zich tegens den doortocht der Mahometaanen te stellen; en vaardigde een Expresse af na Zevenbergen, met order aan den Generaal Veterani (die kort te vooren bericht aan het Hof had gestuurd, dat de Keizerschen een Passazie by het Eiland Orsowa hernomen hadden) van met zes duizend man over de Theys te trekken, ten einde de beweegingen der Vyanden, omtrent den gemelden oord verzameld, gade te slaan.

1692. Maart. DUITSCHLAND. Staat der blokade van Groot-Waradyn. (a) Ziet pag. 113.

Ondertusschen verstond men, dat de Mufti, door den Grooten

Krygsbereidselen der Turken.

1692. Maart.

ten Heer wegens het onderwerp van den oorlog en de vrede met de Christenen ondervraagd, geantwoord had, dat men genoodzaakt was den oorlog te voeren, en om geen vrede moest denken: dat daar op ook vervolgens in den Divan (noch meerder aangehitst door den Graaf Tekeley, die zich te Adrianopolen had vervoegd, alwaar hy door den Keizer, den Grooten Vizir, en alle de voornaamste Ministers van de Porte zeer wel ontfangen was, en lange conferentien met den Ambassadeur van Vrankryk, en, gezamentlijk met den zelven, met alle d'Officiers van den Divan noopende d'aanstaande Veldtocht had gehouden) het besluit was genomen van den oorlog met alle wakkerheid voort te zetten, enz. Waar op dan ook vast gesteld was, dat de Paardestaart den eersten Maart opgerecht zou worden, en het Gros der Troupen dien dag beginnen te marcheeren, om zich na Belgrado te vervoegen; mitsgaders dat de Zeemacht met verscheidene Schepen en Galeyen versterkt zou werden.

Men was wel verzekerd, dat de Benden, welken d'Ongeloovigen in 't veld stonden te brengen, zeer talryk zouden weezen: doch men wist ook heel wel, dat 'er maar 12000 Janitsers en 20000 Spahis onder waren; zynde al de rest uit Asia en Albanien opgeraapte Militie. De Saiken, die zy op den Donau wilden voeren, waren ook alreedts klaar: maar indien de Keizerschen de Post, welke zy by deze Rivier veroverd hadden, daar wy zo even gewag af hebben gemaakt, (zynde een Fort dicht by het Eiland Orsowa, op een plaats daar de Donau zeer eng is, zulks dat alle de Barken, die 'er voorby vaaren, voor het vuur van het kanon zyn blootgesteld) konden bewaaren, stonden ze moeite te hebben om tot aan Belgrado op te zeilen.

Krygsbereidselen der Christenen.

Maar gelijk men te Weenen van de krygsbereidselen der Turken zeer wel verzekerd was, arbeidde men ook met d'uiterste naarstigheid om alle noodzaakelijkheden tot de Veldtocht gereed te maaken. De Prins van Baden was 'er den 27sten der voorgaande Maand aangekomen; sedert welken tyd men verscheidene maalen Krijgsraad had gehouden, ten einde de gevoegelijkste schikkingen te neemen om d'Ongeloovigen te verschalken De Barken, welken op den Donau stonden te a-

gee-

geeren, en waar toe de Marquis de Fleury eenige Matroozen tot Amsterdam en elders had aangenomen, wierden ook met alle spoed toegerust. En zyn Keizerlijke Majesteit, om den Turken, door gezamenerhand met de Poolen tegens hen aan te gaan, te beter de wieken te korten, had aan dien Koning den volgenden Brief laaten afvaardigen.

1692. Maart.

Keizer schryft aan den Koning van Polen.

Brief van zyn Keizerlijke Majesteit aan den Koning van Polen.

WY ontfangen dagelijks, en van alle kanten, bericht, dat de snoode Raad van eenigen zo veel vermogen op de Turken heeft gehad, dat zy niet alleen van alle trachtinge na Vreede afkeerig geworden zyn, maar, op een verwaande hoop van meer gelukkige Successen steunende, voornamentlijk verlangen om in Hongaryen weder een grouwsamen Oorlog te voeren, spannende alle krachten aan om onze aanstaande Krygsmacht door hunne spoed en groot geweld te overstelpen. Hoewel wy nu, gelijk voor dezen, op den Heere, den God der Heirschaaren, vertrouwen; zo willen wy echter niets, dat tot de menschelijke voorzichtigheid behoort, achterwege laaten, of verzuimen. Weshalven wy Uwe Majesteit hartelijk verzoeken, dat de zelve, volgens haren yver voor de algemeene zaake en tot voorstand des Onschendelijken Verbonds, vermits nu, zo anders ooit, de nood aan den man komt, die dapperheid betoone, waar mede de zelve zo wel voorzien is, en zich spoede om de gesworene Vyanden, inzonderheid de Tartaaren, met alle mogelijke macht te stuiten, op dat zy niet tot een ligchaam vergaderen, maar, hunne toomeloose woestheid verdeeld zynde, onderdrukt worden. Dus zal Uwe Majesteit en de vermaarde Poolsche Natie, door zulk een noodwendige kloekheid en dapperheid, de aaloude glorie haares Naams kroonen, en de behoudenisse des Vaderlandts voorstaan, met de eigenste hand waar mede zy het dreigend geweld der Barbaren, die ons overvallen, zullen afweeren en verbreeken. Wyders zal 't ons ondertusschen zeer aangenaam en dienstig zyn, indien Uwe Majesteit ('t welk wy vrindelijk verzoeken) ons kennis geve met welk een getal, en op wat plaats en tyd de zelve het Koninglijk Heir meent te veld te brengen; want dan zullen de expeditiën van wederzyde gevoeglijker voortgaan, en met bondiger beleid tot een hoope van overwinninge geschikt worden. Tot een Besluit wenschen wy Uwe Majesteit een langduurige gezondheid en voorspoed van God Almachtig van herten toe.

Was geteekent

Weenen den 20 February 1692. LEOPOLDUS.

1692. Maart.

Fransche verwoestingen.

De Franschen hielden zich ook niet gerust, en trachtten, dewyl de Ryn aan verscheidene oorden toegevroozen was, hunne contributien wyder uit te str...ken; verzamelende ten dien einde uit verscheidene hunner Garnisoenen omtrent 3000 man, zo Voetvolk als Ruitery: waar mede zy op den 6den. der Maand, 's morgens omtrent negen uuren, tusschen Ments en Rheinfeld verscheenen, en wyders in een klein Landschap, Rhyngaw geheeten, traden, alwaar eenige groote Vlekken zyn, welke den Keurvorst van Ments toebehooren. Zy staken den brand in twee of drie Huizen, plonderden 'er omtrent twaalf, en namen acht of tien der voornaamste Inwoonders mee, om hen te dienen tot Gyzelaars van 60000 ryksdaalders contributiepenningen, welken zy eischten van een Landschap daar maar tien of twaalf Vlekken, Dorpen, Kloosters of Abdyen in zyn. Daar lagen twee Compagnien Duitsche Dragonders om het te bewaaren, die in 't eerst eenige wederstand booden; maar ziende zeven of acht van de hunnen onder de voet geschooten, namen ze de vlucht na de kant van Ments. Een Boer, dien zy ontmoetten, verweet hen hunne lafhartigheid. Die 't gebied voerde, verstond gekscheeren, en vernoegde zich met hem t'antwoorden, dat, zo hy dapperder was als hy, hy een Franschman uit een der Dorpen, daar ze zich vol zoopen, zou gaan haalen. Den Huisman swoer, dat hy het doen zou, en ging aanstondts na het naastgelegen Dorp, daar hy de Vyanden met plonderen bezig vond; en hebbende het oog geworpen op een, die den brand in een huis meende te steeken, sloeg hy hem de kop in met een spaa, eer hy den tyd had om op zyn hoede te konnen weezen, en sleepte hem half dood mee ter plaatse, daar hy de Duitsche Dragonders ontmoet had, die niet in gebreke bleeven van zyn couragie te pryzen: maar zou men het niet beter roekeloosheid en dwaasheid mogen noemen?

Verscheidene byzonderheden.

Eindelijk: de Generaal Heisler, en de Prinsen van Montecuculi en Commerci waren tot Generaals van de Cavallery aangesteld; de Graaf van Sapieha, Zoon van den Grooten Generaal en Neef van den Grooten Tresorier van Littauwen, tot Sergeant Generaal der Armée die in Hongaryen moest ageeren, ten inzichte van zyn dapperheid, en de diensten welken hy in

drie

drie Veldtochten in Hongaryen, en in de Belegeringen van Ments en Bon, betoond had; den Hertog van Savoyen Generalissimus van de Keizerlijke Troupen in Italien verklaard, en op den 3den. der Maand door den Marquis de Prie, Ambassadeur van den gemelden Vorst aan het Hof te Weenen, den eed in zynen naam daar van afgelegt; het Ampt van Commissaris Generaal, vacant door de dood des Graaven van Falkenkam, aan den Graaf van Schalemberg gegeeven; de Graaf van Hofkirchen, Keizerlijke Veldmaarschalk, en Commandant Generaal van Comorra, op den 8sten. te Weenen overleeden, enz.

1692. *Maart.*

DEN 5den. der Maand vervoegde de Koning, van voorneemen na Holland over te steeken, zich met de gewoonlijke plechtigheden in het Hooger-Huis, en, zynde op zyn Troon gezeten, en het Laager aldaar ontbooden, deed (na zyn bewilliging gegeeven te hebben tot verscheidene Bils, en onder anderen tot die van het (a) Hoofdgeld, en de geene waar door op verbeurte van het leven verbooden word eenig verstand met haarer Majesteiten Vyanden te houden) de volgende Aanspraak aan deze Ryksvergadering.

ENGELAND. Parlement gescheiden.

(a) *Ziet pag.* 122.

Mylords en Edellieden.

IK zegge U L. al t'zamen hertelijk dank voor de groote bewyzen, welken Gy L. my van uwe Genegentheden in deze Sessien gegeeven hebt, en voor Uwen Yver tot Ondersteuning van de Regeering.

En ik moet U. L. Edellieden van het Huis der Gemeenten, in het byzonder bedanken voor de groote Subsidien, die Gy L. tot voortzetting van den Oorlog vergunt hebt. Ik verzeekere U. L., dat Ik zorg zal draagen, dat het Geld, het geen Gy L. My voor de gemeene Aangelegenheden gegeven hebt, zodanig gehandelt zal werden, dat de geheele Natie over de Besteding van dien t'eenemaal voldaan zal wezen.

Mylords en Edellieden,

IK achte dienstig, U. L. bekend te maaken myne Voornemens om zeer spoedig over Zee te gaan; het geen Ik zorge, dat reedts langer gedraalt heeft, als met de tegenwoordige Gestaltenis van Zaaken overeenkomt: en ten dien opzichte oordeele Ik noodzaakelijk, een einde van deze tegenwoordige Vergadering te maken, vermits het Saisoen van het Jaar nu zo ver ingeschooten is, dat het van het slimste gevolg zoude konnen wezen, langer daar in te volharden.

Hier

1692. Maart.

Hier mede eindigde zyn Majesteit: doch de Lord Opper-Baron, Spreeker van het Hooger-Huis, voer voort.

Mylords, en Gylieden, Ridders, Burgers en Stedelingen van het Huis der Gemeenten.

Het is des Konings believen, dat Gylieden U zelven adjourneert tot den 22sten. April naastkomende.

De Koning disponeert over verscheidene Ampten.

Thans wierd wyders alles tot des Konings overtocht na Holland gereed gemaakt, en door den zelven voor zyn vertrek over de volgende Ampten gedisponeerd. De Graaven van Ranelagh en Rochester, de Lord Cornwallis, en de Ridder Eduard Seymour wierden tot Leden van den Geheimen Raad aangesteld; de Graaf van Bedford tot Gouverneur der Provincie van Middelsex, geduurende de minderjaarigheid van den Lord Russel, zyn Kindtskind; de Graaf van Pembroke, tot Geheim Zegelbewaarder, en zyn Ampt van Eersten Commissaris der Admiraliteit aan den Lord Cornwallis gegeeven; de Ridder Eduard Seymour en Mr. Charles Montagu tot Commissarissen der Tresorie, in de plaats van den Ridder Louther en Mr. Pelham; Mr. Dives tot Griffier van den Raad, in de plaats van Mr. Montagu; de Marquis van Camarthen tot Gouverneur van alle de Divisien der Provincie van Jork; de Ridder Trebi, Procureur Generaal, tot Hoofd van het Gerechthof der gemeene Pleitzaaken; en de Marquis de Ruvigny met den tytel van Burggraaf van Galloway vereerd, benevens een jaarlijksch pensioen van 2000 ponden sterlings, te ontfangen uit de geconfisqueerde goederen in Ierland, tot vergelding der diensten door den zelven in dat Koningryk gedaan, enz.

Fuller door het Parlement voor een Bedrieger verklaard.

Men begon nu te gelooven, dat de beruchte William Fuller, van wien wy (a) elders hebben gesproken, en die zulke gewichtige zaaken moest ontdekken, of een maalgeest of een bedrieger was: want eenige Leden van het Laager-Huis (op aanbrengen dat hy gevaarlijk ziek, en niet bekwaam was om het gemelde Huis op te wachten, alzo hy geloofde vergeeven te zyn) den 4den. der Maand, benevens den Doctor en Apotheker van het Huis, by hem geweest, om hem onder eede t'examineeren, zyne papieren in verzekering te neemen, en te vraagen

(a) *Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 142. en 3 Stuk, pag. 71.*

gen wie en waar zyne Getuigen waren, berichtten, dat hy zich in zyn antwoorden uitsteekend belemmerd had getoond, en twee Persoonen genoemd, welker naamen aan niemand bekend waren, hoewel ze Geheime Raaden van den Koning Jacobus geweest zouden zyn: wyders, dat hy niet vergeeven was, maar een soort van loop, swaare buikpyn, en eenige andere ongemakken had gehad. Het Huis dit bericht gehoord, en na de Getuigen, daar niemand taal of teken af wist, hebbende doen verneemen, mitsgaders zyne papieren geleezen, verklaarde, dat de gedachte Fuller een openbaare Bedrieger en valsche Beschuldiger was, die haare Majesteiten en de Regeering geschandelizeerd, het Huis bedroogen, en verscheidene eerlijke Persoonen van qualiteit valschelijk beschuldigd had; en dat de Leden van het Huis, welke van den Geheimen Raad waren, een ootmoedig Adres aan den Koning zouden presenteeren, om hem te verzoeken, aan zyn Procureur Generaal te belasten den gemelden Fuller zyn proces te doen maaken. Doch het vertrek van zyn Majesteit was oorzaak, dat dit verzoek noch zo haast niet ter uitvoering wierd gesteld.

1692. Maart.

Omtrent het eind der Maand wierd tot Dublin de volgende Proclamatie afgekondigd.

WILLIAM R.

NAdemaal volgens een Acte, gemaakt in ons Parlement tot Westmunster, in 't eerste jaar onzer Regeering, genaamd, *een Acte tot beter securiteit en verlichtinge van harer Majesteiten Protestantse Onderdaanen van Ierland*; onder anderen beslooten was, dat allerley Persoonen van de Protestantse Religie volkomentlijk ontslagen en ontheven zouden worden van 't betalen van alle Erf-pachten, Renten der Kroon, Renten van accordatie, Haartstede-geld, Twintigste Penning, Betalingen en andere voornaame Renten, ontstaande, of betaalbaar zynde uit hoofde van eenige Huizen, Landeryen, Bezitten, Erffenissen, Parochien, Tienden of Kerkelijke inkomsten, t'eeniger tyd aan ons vervallende en toebehoorende sedert den 25 December 1688. O. S. tot dat het gemelde Koningryk van Ierland door ons zoude verklaard zyn gereduceerd, en den Oorlog aldaar geëindigd te weezen: Zo hebben wy nu, achtervolgende de gemelde Acte des Parlements, goed gevonden, volgens en met advys van onzen Geheimen Raad, deze onze Koninglijke Proclamatie uit te geeven; daar door verklarende, dat het meer gemelde Koningryk onder onze gehoorzaamheid is gebracht, en den Oorlog en Re-

IERLAND. Proclamatie tot betaling van Erfpachten, Renten, enz.

1692. Maart.

bellie aldaar geëindigt. En wy willen en vereisschen hier nevens, dat alle zulke Renten, Betaalingen, en andere Erkentelijkheden, aan de Kroon betaalbaar, welke voortaan zouden mogen ontstaan en vervallen, behoorlijk aan ons zullen verantwoord en betaald worden, op zulk een wyze, en zodanige poenen en verbeurten, als of de voorsz. Acte nooit was gemaakt geweest. *Gegeeven in ons Hof tot Kinsingen den 13 Maart 1692. in 't vierde Jaar onzer Regeering.*

SPAANSCHE NEDERLANDEN.

Aankomst des Keurvorsts van Beyeren.

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 385.

DE Keurvorst van Beyeren, van wien wy (a) elders gezegt hebben dat hy door zyn Katholijke Majesteit tot Gouverneur der Spaansche Nederlanden was aangesteld, vervoegde zich op den 26sten. der Maand te Brussel. Deze Vorst, die met zulk een verlangen in zyn Gouvernement verwacht wierd, stelde zich, zo haast als hy den Landdag zyner Standen, welke hem toestonden 't geen hy begeerde, geëindigd had, in staat van zich derwaarts te begeeven; noemde drie van zyne Geheime Raaden (den Graaf van Leubelfingen, den Baron van Heimhausen, en den Heer Wampel) om geduurende zyn afweezen, gezamentlijk met de Keurvorstin zyn Echtgenoot, in Beyeren te regeeren; vertrok den 15den. der Maand van Munchen, en nam de post over Augsburg tot aan Kitsingen, daar hy door den Baron van Goertz, Eersten Minister des Prinsen van Hessen-Cassel, (die order had om hem uit den naam van zyn Meester te spreeken, en zyn reis vervolgens na Weenen voort te zetten, werwaarts hy wegens eenige gewichtige zaaken afgevaardigd was) verwacht wierd. Van Kitsingen toog hy tot aan Langefelt, een Dorp aan de Main, alwaar hy een Jagt vond, 't geen de Keurvorst van Ments hem had toegezonden, en waar mede hy tot aan Aschaffemburg wierd gevoerd, daar hy een dag verbleef, en ondertusschen door den Keurvorst zeer treffelijk onthaald wierd. Des anderendaags trad hy weder in het zelve Jagt, om zyn weg tot aan Frankfoort te vervolgen; alwaar de Magistraat zich bereid had om hem op een heerlijke wyze t'ontfangen: maar hy wilde niet eens aan land gaan; vernoegende zich met een vierdedeel uurs te blyven leggen, om de complimenten der Afgevaardigden van den Raad t'ontfangen. Den 20sten. 's avondts, kwam hy te Ments, daar hy begroet wierd met een drievoudige lossing van het kanon der Stad en de musketery

van

van het Garnisoen. De Groot-Meester der Duitsche Order, met eenen Coadjuteur van den Aertsbisschop, bracht hem in het Keurvorstelijk Paleis, alwaar hy zyn huisvesting nam. Zyn voorneemen was des anderendaags te vertrekken, en verder langs den Ryn af te daalen: maar alzo zich ondertusschen een woedende stormwind kwam te verheffen, moest men op andere middelen denken. Men vaardigde dan een Courier af aan den Keurvorst van Trier, die zich te Coblents onthield, om hem te verzoeken, dat hy een zeker getal van Wisselpaarden aan d'andere zyde van den Ryn in het Vlek Nasteden wilde stuuren. De Keurvorst feilde niet in 't geen men op hem begeeerde. Hy gaf last aan een zyner Edellieden, Horst geheeten, om zich met de voornaamsten van zyn Hof twee mylen boven Coblents, ter plaatse daar de Rivier de Lohn zich in den Ryn ontlast, te vervoegen, ten einde zyn Keurv: Doorlucht: van Beyeren t'ontfangen: maar des anderendaags, den 22sten. het weer weder goed geworden, en de wind zynde gaan leggen, trad de Keurvorst, die des avonds te vooren over den Ryn getoogen was, en in het Dorp Cassel, tegen over Ments, huisvesting was gaan neemen, in een kleine Schuit, overdekt met planken, begeleid van vyf anderen met Soldaaten; en daalde stilletjes den Ryn af, zonder dat de Plaatsen, daar hy voorby voer, den tyd konden hebben om hem te groeten, vermits men hem langs dezen weg niet meer en verwachtte. De Keurvorst van Trier ontfing hem ter genoemde plaatse; en zy kwamen te samen, s'avonds omtrent ten zes uuren, in het Keurvorstelijk Paleis, alwaar hy door het Garnisoen op de zelve manier ontfangen wierd, als hy te Ments was gedaan. De Keurvorst van Trier, uitsteekend sober, en nooit gewoon te avondmaalen, deed zich geweld aan om dien van Beyeren gezelschap te houden; en men was zo lang aan tafel, dat hy des anderendaags, zynde Zondag, de Mis niet en kon doen, een zaak t'eenemaal buiten zyn gewoonte. Den zelven dag, na de Mis, trad de Keurvorst van Beyeren, verzeld door zyn Generaal Steinau en den Graaf van Freisingen, weder in het zelve Vaartuig, daar hy mee gekomen was, begroet door het kanon en de musketery van het Kasteel, even als op zyn aankomst; en wierd begeleid tot

1692. Maart.

1692. Maart. aan Bon door den Majoor Lettich en twee honderd man der Troupen van Trier. Hy kwam 'er na den middag, en zou zyn weg noch verder voortgezet hebben, indien de Keurvorst van Keulen, zyn Broeder, en de Staaten des Landts, welke aldaar vergaderd waren, hem niet instantelijk en hadden gebeden, dat hy 'er doch zyn nachtrust wilde neemen. Hy vertrok des anderendaags morgens ten vier uuren, en passeerde tusschen zeven en acht uuren voorby Keulen, 't geen hem met zyn gantsche kanon, 't welk men ten dien einde op de wallen had gebracht, begroette. Den 24sten. 's avondts omtrent zeven of acht uuren, kwam hy te Roermonde, alwaar hy door verscheidene Persoonen van d'eerste qualiteit, mitsgaders de Gedeputeerden van verscheidene Staaten, Steden, en Vorsten, welke order hadden om hem uit den naam hunner Meesters te complimenteeren, verwacht wierd. De Prins van Nassau, Gouverneur der Provincie, door een Courier verstendigd van het uur dat hy te Roermonde zou komen, gaf order aan het Garnisoen der Stad, aan de twee Compagnien Gardes welke van Brussel gekomen waren, en aan andere Troupen die hy uit de gebuurige Plaatsen had ontbooden, om te paard te stygen, en hem te gemoet te ryden. Hy vertrok zelve kort daar na, verzeld door den Marquis de Bedmar, met twee Karossen met zes paarden, en gevolgd door een groot getal van Adel en Officiers in hunne Karossen. De Compagnien Gardes, en d'andere Troupen, hadden order om een uur van de Stad halte te houden, zich aldaar in Esquadrons te rangeeren, en 'er den Keurvorst te verwachten. Zo haast als de Prins van Nassau de Chaise van zyn Keurvorstelijke Doorluchtigheid in 't oog kreeg, steeg hy af, om hem zyn eerbiedigheid te betoonen, en presenteerde hem na zyn compliment de Prinsen Alexis en François, zyne Zoonen. De Keurvorst trad uit zyn Chaise, om met den Marquis de Bedmar in de Karos des Prinsen van Nassau te treeden. De Magistraat der Stad verwachtte hem aan de Poort met witte Waskaarsen in de hand. Den Heer van Zoetelande, Gouverneur, die voor aan stond, aanbood hem de Sleutels der Plaats. Hy trad in de Stad onder het gedonder van het kanon en de musketery, en het geluy der klokken, en vervoegde zich terstond,

vol-

volgens de gewoonte der Gouverneurs op hun aankomst, in de Domkerk, om God te danken voor zyn gelukkige komst in de Nederlanden. De Bisschop, in het hoofd zyner Geestelijkheid, ontfing hem aan de deur; gaf hem het Kruis te kussen; en aanbood hem het Wywater. De groote Markt, voor de Kerk, was bezet met verscheidene Compagnien Burgers, en het Regiment van Croy, welke ettelijke salvoos schooten, terwyl het *Te Deum* gezongen wierd. 't Kanon liet zich ter zelve tyd hooren; en alle de Plaatsen en Forten der Provincie betuigden hunne blydschap op de zelve manier, en op het zelve uur. Na het *Te Deum* trad de Keurvorst uit aan het Hof des Prinsen van Nassau, alwaar hy verwacht wierd van den Prins de la Tour, den Hollandschen Afgezant, en de Heeren van den Provinciaalen Raad. De Kancelier, 't Hoofd van dit Gezelschap, voerde het woord; en de Marquis van Honsbroek, Erfmaarschalk der Provincie, verwelkomde hem met een cierlijke Aanspraak uit den naam der Staaten. De Prins van Nassau aanbood hem alle de Gouverneurs der Plaatsen, en verscheidene andere Persoonen van qualiteit. Na de complimenten van al dezen Adel ontfangen te hebben, ging de Keurvorst de visite geeven aan Mevrouw de Princes van Nassau, welke hem beneden aan de trap van haar vertrek ontfing; na welk bezoek een treffelijk avondmaal opgedischt wierd. De Prins Alexis van Nassau presenteerde het servet aan zyn Keurvorstelijke Doorluchtigheid; en de Prins François, zyn Broeder, en de Baron van Rodendorf, gaven hem het handwater. De Prins van Nassau, de Prins de la Tour, den Hollandschen Afgezant, en verscheidene andere Persoonen van qualiteit zaten met hem ter tafel. Den 25sten. steeg hy in de karos met den Prins van Nassau, om de reveuë van twee Compagnien Gardes en drie Regimenten Ruitery te doen; waar na hy onder het lossen van 't kanon vertrok, om zyn nachtrust te Diest te gaan neemen. Des anderendaags hield hy het middagmaal te Mechelen, en vervoegde zich des avondts, omtrent ten acht uuren, te Brussel. De Marquis de Gastanaga had besloten hem met de voornaamsten van het Hof tot aan Mechelen te gemoet te trekken, en hem de Gouvernementstok in handen te stellen: maar de Keurvorst, zulks

1692. Maart.

1692. Maart. verstaan hebbende, deed hem zeggen, dat hy hen van deze moeite ontsloeg, en hen verzocht te Brussel te blyven, alwaar hy besloooten had zonder eenige plechtigheid binnen te treeden. De zaak wierd voltrokken, gelijk hy ze had verordend. De Keurvorst trad in de Stad des avondts tusschen zeven en acht uuren, en begaf zich, even als hy te Roermonde had gedaan, terstond na de Groote of Domkerk, aan welkers deur hy ontfangen wierd door den Aertsbisschop van Mechelen, in het hoofd van het gantsche Capittel. De Marquis de Gastanaga, en alle re groote Heeren, bevonden 'er zich insgelijks. Na dat het *Te Deum* gezongen was, reed zyn Keurvorstelijke Doorluchtigheid na het Paleis, door een ongelootelijk gedrang van volk, daar hy eenig geld onder te grabbel liet smyten, en 't geen hem luidtskeels den Beschermengel der Nederlanden noemde. Alle de Hoofden der verscheidene Collegien, zo Politique als Militaire, hadden zich in het Paleis vervoegd, alwaar zy hunne complimenten aan hem afleiden. Den Opperpresident las de Patenten, of opene Brieven, van het Gouvernement, welke hem van den Marquis de Gastanaga wierden gegeeven. De zelve Marquis had een treffelijk avondmaal voor den Keurvorst doen bereiden; maar hy bedankte 'er hem voor. Verscheidene der volgende dagen wierden besteed met de complimenten van de Gilden, en veele Particulieren van d'eerste qualiteit, t'ontfangen. De Jesuiten bleeven in geen gebreke van een zeer cierlijke Aanspraak aan hem te doen, en hem een groote menigte van Vaerzen door hunne Scholieren te laaten presenteeren. Men verhaalde, dat zy in hun Vertoog onder anderen te berde brachten, dat hunne Societeit zich uitsteekend gelukkig zou achten, indien hy haar de eer wilde doen van een uit hen tot zyn Biechtvader te verkiezen. De Keurvorst bedankte hen met groote goedheid en beleefdheid, en betuigde hen ter zelve tyd, dat hy zo wel vernoegd was met den geen, dien hy had, zynde een Theatyn, dat hy hem onrecht zou doen, indien hy hem om een ander verzette. Den Aertsbisschop van Mechelen, dien de Jansenisten beschuldigden van een grooten vriend der gemelde Vaders te weezen, presenteerde hem op den 28sten een Request, by het welk hy hem verzocht zyn gezag aan te

wen-

wenden om de Jansenisten een nieuw Formulier, 't geen hy had doen opstellen, en waar in men formeelijk verklaarde, dat men de vyf vermaarde Propositien, niet alleen in alle de ketterfche zinnen die zy mochten hebben, maar ook zelfs in 't byzonder in den zin van Jansenius, doemde, te doen tekenen. Mogelijk zal men op een anderen tyd hier breeder af spreken, en zich ondertusschen vernoegen met voor tegenwoordig te zeggen, dat de Keurvorst het Requeſt aannam zonder te antwoorden; en alzo den Aertsbisschop daar eenige instantien toe deed, voerde hy hem te gemoet, dat hy aan al de wereld recht zou doen. 1692. Maart.

Men vleide zich, dat deze verkiezing des Keurvorsts van Beyeren tot Gouverneur der Spaansche Nederlanden, daar wy ook (a) elders iets af hebben gezegt, groote gevolgen zou hebben, zo tot het voordeel der gemeene zaak in 't generaal, als tot het best der Volkeren van de gemelde Provincien in 't particulier; en ziet hier de voornaamste redenen, daar men zich op grondde.

Overdenkingen wegens de verkiezing des Keurvorsts van Beyeren tot Gouverneur der Spaansche Nederlanden.

I. Aanmerkte men in 't algemeen, dat alle verandering van Gouverneur voor een Land nadeelig is. Men heeft tyd van nooden eer men een behoorlijke onderrechting van de zaaken heeft; en gemeenlijk gebeurt het, dat, als men ze eerst begint te weeten, men herroepen word. Ten anderen denkt een Gouverneur, die weet dat hy maar drie of zes jaaren in een plaats zal commandeeren, meer om zyne byzondere zaaken, als de geenen van den Meester dien hy dient; en d'inbeelding, welke hy heeft, dat hy den tyd niet zal hebben om de goede desseinen, die hy zou konnen formeeren, uit te voeren, belet hem iets van gewicht t'onderneemen. Hy laat zich voorstaan, en met genoegsaame reden, dat hy volstaan kan met de zaaken byna zodanig te laaten, als hy ze gevonden heeft. Men moet ook noch aanmerken, dat het de gewoonte in de Nederlanden is, aan alle de nieuwe Gouverneurs, wanneer zy in de bezitting hunner Ampten treeden, considerabele geschenken te doen; 't geen zeer dikwils komende te gebeuren, den Volkeren geweldig lastig viel. Maar het Gouvernement tegenwoordig voor het leven, en in de handen van een Souverainen Vorst zynde, stond het Land diergelijke kosten niet meer onderworpen te zullen weezen.

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 185.

Wa-

1692. Maart. II. Waren de Gouverneurs der Nederlanden, om zich geene onheilen op den hals te haalen, gehouden veele dingen te doen, daar de Koning zeer noodzaakelijk af verwittigd moest weezen. Men moest zo zelden geld eisschen, als het immers mogelijk was; nooit spreeken van de Troupen, welken men tot de bewaaring des Landts gebruikte, te vermeerderen; niet reppen, noch van de gevaaren die het dreigden, noch van de noodwendigheden; altyd onderstellen, dat de Plaatsen in goeden staat, en van alle dingen wel voorzien waren, enz. Nú moest men weeten, dat de Keurvorst van Beyeren zich zodanig niet zou behoeven te draagen. De rang, dien hy in de wereld houd, ontsloeg hem van de Grooten van Spanjen te behoeven t'ontzien. Hy stond zich directelijk aan zyn Katholijke Majesteit te konnen richten, en niets hem te beletten de zelve grondelijk t'informeeren van den staat en de noodwendigheden der Landen, waar af hy het beleid aan hem had vertrouwd: en deze Vorst, die niet verzuimd heeft daar in te voozien, als om dat men hem een gedeelte der waarheid verbergde, stond niet in gebreke te blyven van het te doen, wanneer hy behoorlijk van de geschapenheid der zaaken onderrecht zou weezen.

III. Was een Gouverneur, wanneer de noodzaakelijke sommen tot de behouding der Nederlanden ontbraken, of niet op den bestemden tyd en kwamen, niet ryk genoeg om dit gebrek uit het zyne te vergoeden: en al had hy 't al konnen doen, zou men met recht hebben mogen twyfelen, of hy 't al zou hebben gedaan; vermits het niet onnatuurlijk geweest zou zyn, te vreezen dat de sommen, welken hy had uitgeschooten, hem wat laat weder ter hand gesteld zouden worden. Maar de Keurvorst van Beyeren, de rykste Vorst van Duitschland na den Keizer, stond, wanneer de noodzaakelijke remisen niet op den bestemden tyd uit Spanjen en kwamen, considerabele sommen te konnen uitschieten, en duizend middelen te weeten te vinden om zyne penningen weder te krygen; welken een bloote Onderdaan van den Koning noch zou weeten te vinden, noch in 't werk te stellen.

IV. Wierden de Gouverneurs, welken men in de Nederlanden

den stuurde, niet aangedreeven om zich behoorlijker wyze van hunne plicht te kwyten, als door de beweegreden van hunnen Meester getrouwelijk te dienen: beweegreden die niet altyd krachtig genoeg is om ons aan te dryven tot te doen 't geen wy behooren; vermits ze dikwils door duizend byzondere belangen, en die 'er bywylen d'overhand op behouden, bestreeden word. Maar behalven dat de glorie alleen altyd de groote beweegreden is, welke de groote Vorsten tot deze of geene dingen aandryft, vond zich het interest des Keurvorsts van Beyeren in deze gelegentheid te samengevoegd met dat des Konings van Spanjen en der Nederlanden. 1692. Maar.

Die de Historien doorbladerd hebben, weeten, dat, indien zyn Katholijke Majesteit geene kinderen komt te krygen, de Keurvorst van Beyeren zeer rechtmaatige pretentien op een goed gedeelte zyner Staaten heeft. Nu, hoewel men de hoop van Successeurs aan dien Vorst geboren te zien worden niet t'eenemaal en moet verliezen; is het echter zeker, dat hy 'er tot noch toe geene en heeft gehad. En gelijk het ook kan gebeuren, dat hy 'er nooit en krygt; moet zyn Keurvorstelijke Doorluchtigheid van Beyeren van langer hand zjine mesures nemen, op dat zodanig een successie hem niet en kome t'ontsnappen. Dit zodanig zynde, is deze Vorst op een dubbelde manier aan de behoudenis der Nederlanden verbonden; van d'eene kant door de beweegreden der glorie en des interests van den Monarch die 'er hem het beleid af vertrouwd heeft; en van d'andere door zyn byzonder belang: dewyl het kan gebeuren, dat hy ter zelve tyd arbeid om zich een goed, daar hy 't avond of morgen de volkome meester af zal weezen, te behouden.

V. Was 'er alle schijn, dat de Volkeren der Nederlanden zich veel onderdaaniger zouden aanstellen omtrent een Vorst van den rang des Keurvorsts van Beyeren, als omtrent een blooten Gouverneur dien men hen uit Spanjen had gezonden. Want hoewel deze Gouverneurs gemeenlijk Persoonen van d'eerste qualiteit zyn, scheelt het echter geweldig veel, dat ze niet met een Keurvorst des Ryks in gelijkheid gesteld konnen worden.

VI. Moet men bekennen, dat men in een tyd van oorlog,

1692. Maart.

gelijk deze, geen bekwaamer Persoon kon verkiezen, om het Gouvernement der Nederlanden aan hem te vertrouwen. Wy willen niet loogchenen, dat Spanjen een menigte van braave Generaalen in zynen boezem voed, welke het ambacht van den oorlog zeer wel verstaan, en groote couragie en dapperheid hebben. Ook willen wy zelfs niet ontkennen, dat de Marquis de Gastanaga in 't byzonder niet alle de noodzaakelijke hoedanigheden zou hebben om de post, welke hy tot noch toe bekleed heeft, met de vereischte waardigheid te bekleeden. Maar men moet ook ter zelve tyd belyden, dat gantsch Spanjen geen ervarener, gaauwer, en gelukkiger Generaal zou hebben konnen uitleveren, als de Keurvorst van Beyeren. Men heeft noch niet vergeeten noch de verovering van Offen, noch den vermaarden Slag van Mohats, noch het vermeesteren van Belgrado. Die twee eerste krijgsdaaden heeft hy glorieuzelijk met den Hertog van Lotharingen gedeeld; en van de laatste komt hem alleen de glorie toe. Deze overwinningen, in Hongaryen behaald, waren goede waarborgen en verzekerde onderpanden van de geenen welken hy t'eeniger tyd in het hoofd der Troupen van den Katholijken Koning in Vlaanderen stond te behaalen.

Ziet daar eenige overdenkingen wegens de verkiezing des Keurvorsts van Beyeren tot Gouverneur der Spaansche Nederlanden. Vallen ze wat lang, de Leezer zal 'er mogelijk iets in gevonden hebben, 't geen hem behaagt; en hier mee vernoegen wy ons.

Baron van Bressé valt over aan de zyde van Vrankryk.

't Gerucht liep noch al even sterk wegens de belegering van Namen; daar dit volgende niet weinig toe hielp. De Baron van Bressé, Francontois van geboorte, dienende onder de Spaansche Troupen in Vlaanderen in de hoedanigheid van Majoor-Generaal, was, ettelijke dagen geleeden, zo als hy bezig was met d'advenuën van de gemelde Vesting, alwaar hy het gebied onder den Gouverneur voerde, te bezichtigen, dicht onder de Poorten door een Fransche Party weggelicht. Gelijk men hem voor een zeer goeden en noodzaakelijken Officier hield, had men zyn ongeval niet zo haast verstaan, of men meende hem te lossen: maar de Franschen gaven den Afgevaar-

vaardigden ten antwoord, dat hy een geboren Onderzaat van hunnen Koning was, en by gevolg niet begrepen moest worden in het Cartel, 't geen men gemaakt had. Ondertusschen, dewyl dit maar een bloote uitvlucht scheen te weezen, liet men hem ten tweedemaal wedereisschen; met dreigementen, dat men de conditien van het Cartel niet meer zou houden, indien men hem niet wedergaf. Maar eindelijk verstond men, dat hy zich in den dienst des Konings van Vrankryk had begeeven, en door die Majesteit tot Veldmaarschalk was aangesteld, met een pensioen van 6000 ponden: en de Franschen eischten op hunne beurt zyn Vrouw, zyne Kinderen, en alle zyne goederen; met dreigementen, dat men represailles zou gebruiken, indien men ze hen niet aanstondts liet toekomen. Men behoefde derhalven niet meer te twyfelen, of het was een opgestemd werk geweest: en veele besloten uit zekere omstandigheden, welke hen by deze gelegentheid te binnenschooten, dat hy al lang te vooren verstand met de Vyanden van zyn Katholijke Majesteit had gehad. Ondertusschen, gelijk men zich t'eenemaal op hem had vertrouwd, en dat hy volkomentlijk wegens den staat van alle de Plaatsen der Nederlanden, en inzonderheid wegens dien van Namen, geinformeerd was, vond men zich genoodzaakt 'er verscheidene veranderingen te maaken, 't zy ten opzichte der Magazynen, of der Mynen, uit vrees dat de Vyanden zich van zyne ontdekkingen mochten bedienen.

1692. Maart.

Eindelijk: de Prins van Vaudemont, Generaal der Wapenen in de Spaansche Nederlanden, was door zyn Katholijke Majesteit tot President der Finantien aangesteld, op de zelve wys als de Graaf van Fuensaldagne en de Marquis van Caracena dat Ampt onder de Regeeringen van den Aertshertog Leopoldus en Don Johan van Oostenryk bekleed hadden.

Prins van Vaudemont tot President der Finantien aangesteld.

ZYN Koninglijke Majesteit van Groot Britanje, met een uitsteekend verlangen te gemoet gezien, en op den 15den. der Maand onder het geleide van 19 Oorlogschepen van Harwits in zee gesteeken, verzeld door den Graaf van Portland, den Generaal van Ginkel (by wiens waardigheid van Graaf van Athlone en Baron van Agrim eenige dagen daar na ook noch die van Ge-

VEREENIGDE NEDERLANDEN. Komst van zyn Britanische Majesteit in Holland.

1692. Maart. Generaal over de Cavallery gevoegd wierd) en eenige andere Heeren, kwam des anderendaags omtrent 10 uuren, ongevaar 24 uuren na zyn vertrek, in de Maas, en trad ruim een uur daar na in de Oranje-Polder aan land; hield het middagmaal by den Heer van Rynenburg op des zelfs Hofstede tot Naaldwyk; begaf zich wyders na Honslaardyk; vertrok tegen den avond van daar; en vervoegde zich in een van zyne karossen (gevolgd van tien à twaalf met zes paarden, daar alle de Lords en Edelen in zaten, rydende de Guardes du Corps voor en achter de zelven) door de gewapende Burgery heen ten 7 uuren op zyn Hof.

Eenige dagen na zyn aankomst verscheen zyn Majesteit in de Vergadering der Staaten Generaal, en deed, na plaats genomen te hebben in den Stadhouderlijken Stoel, aan de zelven een zeer minnelijke Aanspraak; betuigende hen, „dat hy, weder na Engeland getoogen zynde, om order op de zaaken zyner Koningryken te stellen, de zelven, zo spoedig als 't hem immers mogelijk was geweest, had afgedaan, ten einde de bedieningen van Capitein Generaal, Admiraal, en Stadhouder, in hunne Provincien weder te konnen waarneemen, en alles, 't geen in zyn vermoogen mocht weezen, by te brengen om den tegenwoordigen oorlog op het spoedigst door een goede en gelukkige vrede te eindigen: Dat hy derhalven een zo groot gedeelte van zyne Troupen, als de behoudenis zyner Koningryken kon toelaaten, over de zee had doen trekken, om de zelven by het Leger van den Staat te voegen: Dat, noopende de Zeemachten, hy zodanig een yver had aangewend om zyn Vloot te doen toerusten, dat ze alreedts voor een gedeelte klaar was; en dat hy, met de hulp des Hemels, hoopte, dat, gevoegd zynde by die van haare Hoog Mogenden, zy alle de noodzaakelijke gevolgen zouden hebben om hunne ontwerpen, strekkende alleen om een goede vrede t'erlangen, uit te voeren: Dat hy tot het best van de gemeene zaak, en de voorspoed van den Staat, alles zou doen, 't geen in zyn vermogen was, zonder zelfs zyn eigene Persoon t'ontzien: Dat hy hen verzekerde van zyn genegentheid: Dat hy de verbintenissen, welken hy aan den Staat

Zyn Aanspraak aan de Staaten Generaal.

had-

„had, altyd in zyn geheugenis zou behouden: En dat hy haa- 1692. Maart.
„re Hoog-Mogenden bedankte voor de eer, die zy hem ge-
„daan hadden met hem over zyn gelukkige aankomst te doen
„complimenteeren. De President nam hier op het woord, en
bedankte zyn Majesteit zeer ootmoedig „ wegens dat het
„hem beliefde hen de eer aan te doen van hunne Vergadering by
„te woonen, en in 't byzonder wegens zyne standvastigheid,
„zorgen, en gestadige moeiten om het gemeen best en de
„voorspoed van den Staat te weeg te brengen, waar af zyn
„Majesteit hen, met in een zo ongemakkelijk saisoen weder
„over de zee te komen, nieuwe getuigenissen kwam te gee-
„ven: Dat zy hem baden, verzekerd te weezen, dat haare
„Hoog-Mogenden de weldaaden van zyn Majesteit nooit en
„zouden vergeeten: En dat zy alles zouden doen, 't geen zy
„konden, om zyne goede en rechtmaatige desseinen te helpen
„voortzetten.

Vervolgens noemde zyn Majesteit d'Officieren, welke de Hollandsche Vloot stonden te commandeeren; en wierd den Heer Willem Bastiaansz. Schepers tot Lieut-Admiraal van het Collegie der Maas aangesteld; de Vice-Admiraal Almonde, in des zelfs plaats, tot Lieut-Admiraal van het Collegie van Amsterdam; en de Graaf van Styrum tot Lieut-Admiraal van Vriesland. *Officiers tot de Vloot genoemd.*

EINDE.

BLADWYZER.

Gyu-

SA-

EUROPISCHE MERCURIUS,

Behelzende

Al het voornaamste 't geen, zo omtrent de zaaken van Staat als Oorlog, in alle de Koningryken en Landen van Europa, en ook zelfs in verscheidene Gewesten van d'andere Deelen der Wereld, is voorgevallen.

Op een onverwarde en klaare Historische manier beschreeven, en met alle de daar toe noodige Authentyke Stukken en Bewyzen voorzien.

Door E. V. *Philologo-Polit.*

DARDE STUK, TWEDE DEEL.

Begrypende de Maanden *April*, *May*, en *Juny*, van het Jaar 1692.

t'AMSTERDAM.

Gedrukt voor den Auteur; en zyn te bekomen by *Timotheus ten Hoorn*, Boekverkooper in de Nes, in 't Zinnebeeld, 1692.

EUROPISCHE MERCURIUS,

Behelzende

Al het voornaamste 't geen, zo omtrent de zaaken van Staat als Oorlog, in alle de Koningryken en Landen van Europa, en ook zelfs in verscheidene Gewesten van d'andere Deelen der Wereld, is voorgevallen.

DARDE STUK, TWEDE DEEL.

APRIL.

E Præconisatie der Kerken van Vrankryk, hoe zeer de zelven het Heilig Collegie ook mochten mishaagen, namen noch geen einde; en de Franschgezinden hadden reden om te hoopen, dat wel haast alle de dingen gebracht zouden weezen op den voet, daar men ze op begeerde. De Paus toonde zich te zeer aan de belangen van Vrankryk gehegt om zyn Allerchristelykste Majesteit de zo menigmaal verzochte Bullen langer te konnen weigeren: en indien hy in 't begin de zelve believing niet en had betuigd, men moest het leggen op eenige staatkundige inzichten, welke hem alsnoch wederhielden. 't Gevolg zal doen zien, dat de geenen, die de zaaken wat dieper wisten te doorgronden, geen ongelyk hadden in te beweeren, dat de Heilige Vader zich aan alle de Christene Vorsten in 't generaal niet zo veel gelegen liet zyn, als aan den Koning van Vrankryk alleen.

1692.

ITALIEN. Gevolg van de Præconisatie der Bisschoplyke Kerken van Vrankryk.

1692. April. Den 16den. der Maand Maart, zynde d'eerste Zondag in de Vasten, vervoegde zich het Collegie der Kardinaalen in de Kapel van het Quirinaal, gekleed in 't rood gewaad, volgens de gewoonte van dien dag; en de Paus, die het zelve sedert zyn (a) val niet had bygewoond, deed 'er zich op den Pauselyken zetel, omhangen met d'Opperpriesterlyke merktekenen, indraagen, hebbende de Goude Roos (verordend voor de Schatkamer der Hoofdkerk van Napels; hoewel eenigen zeggen, dat ze door den Secretaris van den Ambassadeur zyner Keizerlyke Majesteit aan de Keizerin wierd gezonden) in de hand, welke hy, na het oud gebruik van den gemelden dag, zo even te vooren in een ander vertrek gewyd had. De Mis wierd gecelebreerd door den Kardinaal Nerli, en het Sermoen gedaan door den Vader Gambolens, Procureur Generaal der Carmeliten; welke, gelyk hy een Franschman, en dienvolgens in de belangen van zyn Natie was, het hert zyner redenen door een byna gestadige allusie deed vallen op de geschillen van den Heiligen Stoel met Vrankryk: zeggende rond uit, dat het de plicht van zyn Heiligheid was geweest de vacante Kerken te doen voorstellen, ten einde te voorzien in de zaligheid zo veeler millioenen van zielen, welke sedert ettelijke jaaren zonder Harders gezucht hadden. Dit mishaagde den Heiligen Vader niet; als besloten hebbende de vervaardiging der Bullen, wat tegenstribbelingen hy ook in zyn voorneemen mocht ontmoeten, te vervolgen. De Zelanten van hunne kant, willende deze lafhertige believing niet voor Vrankryk hebben, hadden het besluit genomen van een formeele protestatie tegens het beleid van den Paus te doen, ingeval men, eer men de voldoening, welke men van den Allerchristelykſten Koning verwachtte, had gekreegen, weder nieuwe Kerken præconiseerde. Zelfs waren eenigen van voorneemen, zo haast als de Præconisatie geschiedde, uit het Consistorie te gaan, en zyn Heiligheid met de Fransche Factie te laaten: maar hebbende het werk met ryper gedachten overwoogen, oordeelde men, dat dit den yver te ver gevoerd zou weezen, en dat het beter was te trachten den Heiligen Vader met zoetheid weder te recht te brengen, als hem met zulke geweldige middelen te verbitteren. Zy lieten

(a) Ziet 2. Stuk, 3 Deel, pag. 106.

ten zich dan vinden in het Consistorie, 't geen den 24sten. der gemelde Maand wierd gehouden, alwaar alles zonder eenige twist of stribbeling doorging. De Kardinaal d'Etrées proponeerde de Kerken van Avranches, Doornik, Acqs, en Viviers. De Paus vorderde het advys der Kardinaalen; doch daar was niemand, die 'er tegensprak: en men aanmerkte, dat de Heilige Vader veel vrolyker uit de Vergadering ging als hy 'er in was gekomen. De Fransche Kardinaalen, ziende de zaaken op een goeden voet, sliepen niet, en waren gestadig in gesprek met de Kardinaalen Spada, Panciatici, en Albani, de meesters van des Pausen geest, en de voornaamsten der Fransche Factie; geevende wyders gantsch geen rust aan den goeden Vader: en men twyfelde niet, aangezien de manier op de welke zy 'er zich in droegen, en de gesteldheid daar de zaaken in waren, of alle de Bisschoppen van Vrankryk, zonder uitzondering, zouden hunne Bullen, en zelfs binnen zeer korten tyd, verkrygen. 1691. April.

d'Eerste treden zyn maar moeijelijk te doen: maar als men eens begonnen heeft het masker af te lichten, bekommert men zich zeer weinig met eenige inzichten meer in acht te neemen. De Paus, die op zyn komst tot het Pausschap om zeer veele redenen niet gaarne gewild zou hebben, dat men geweeten had, dat hy in de belangen van Vrankryk was, wilde wel, dat men zich inbeeldde, dat hy in den oorlog, welke geheel Europa ontroerde, zich maar hield als een onzydige aanschouwer, en niet meer geneigd en was om den Allerchristelijksten Koning, als den Keizer en den Koning van Spanjen, te begunstigen. Hy vermomde zich met alle mogelijke behendigheid: en hoewel de geenen, die de zaaken maar een weinig wisten te doorgronden, van den beginne aan wel bemerkt hadden, dat hy eer na de zyde van Vrankryk, als na die van het Huis van Oostenryk, helde; was het echter zo zichtbaar niet, dat al de wereld het kon bemerken. Veele lieden zeiden, na een Auteur die tot noch toe met een genoegsaame goedkeuring over de zaaken van den tegenwoordigen tyd heeft geschreeven: *Wie zou het hebben konnen gelooven, dat wy eindelijk een Paus zouden krygen, en een gebooren Onderzaat van Spanjen, en van de Spaansche Factie!* Overdenkingen wegens deze zaak.

1692. April. *Wie zou het konnen gelooven, voornaamentlijk na zo veele en zo lange kuiperyen, om 'er een te doen verkiezen die aan Vrankryk gunstiger waar! Maar is het niet noch wonderlijker, dat d'Aanhangers, welken deze Kroon in het Conclave had, hebben konnen besluiten tot in de promotie van den Kardinaal Pignatelli te bewilligen! De Conclaven zyn sedert verscheidene eeuwen niet anders geweest als zo veele Tooneelen, daar men de rollen van loosheid en geveinsdheid op gespeeld heeft, en alle de Partyen van de kant der listigheid hunne uiterste vlyt hebben aangewend om S. Pieter een Navolger te verkiezen. Men heeft zich in dit, voor zo veel de Staatkunde betreft, van wederzyde uitgeput; en eindelijk het Huis van Oostenryk d'overhand behouden.*

In der daad, men kon zich, als men maar een weinige dom was omtrent de maximen van het Roomsche Hof, alwaar de list en geveinsdheid heerschen, en men niet als het buitenste vertoont, lichtelijk bedriegen. Innocentius de XII. wachtte zich wel van aanstondts t'ontdekken 't geen hy voor den Koning van Vrankryk gevoelde. Hy sprak maar ter halver mond: en dit was de reden, waarom men in 't begin geloofde, *dat men een anderen Innocentius den XI. wedergekreegen, en de Kroon van Vrankryk voor haar geld een Vyand van haar Natie had bekomen*. Maar den uitkomst toonde het tegendeel. Hy ontdekte zich allengskens: en sedert dien tyd deed hy niet eene trêe, waer by hy niet opentlyk te kennen gaf, dat de belangen van Vrankryk de zynen waren, en dat hy ze, zelfs ten kosten der geenen van den Heiligen Stoel, en der geheugenis van de twee laatste Pausen, zyne Voorzaaten, meende te handhaaven.

Deze twee Opperpriesters geloofden goede redenen te hebben om de Bullen niet aan de Bisschoppen te vergunnen. Laat 'er hardnekkigheid, onbuigsaamheid, en ook zelfs een weinig gebrek van staatkunde in hunne weigering geweest zyn: daar was ten minsten yver in. Zy zagen, dat de Kroon van Vrankryk hunne rechten overweldigde; en dat zy haar op geen andere manier eenige spyt konden toevoegen, als met de vacante Kerken niet te vervullen: en waren zy in conscientie niet gehouden haar deze spyt aan te doen? Met deze strengheid aan te neemen, en een Monarch, die uit wanhoop

hoop, of anderfins, hun jok wel kon afwerpen, in geenerley maniere t'ontzien, gingen zy te werk als rechte Pausen, welke in die hoedanigheid de maximen der wereldsche Vorsten onder de voeten moeten vertreeden. Maar in 't stuk van staatkunde was hun beleid zeer erbarmelijk. Niemand kan het ontkennen. Zy waagden alles om een voddery. Doch zo men op de Religie wil zien, was 'er iets heldachtigs in hun handel; dewyl zy om deze voddery zich liever van hunne plicht wilden kwyten, als de vriendschap behouden van een Vorst, welke machtig zynde, gelijk hy was, hen op zyn beurt wel weer kon plaagen, en hen wegens hunne al te Apostolische manieren berouw doen hebben. Wie weet ook ten anderen niet, dat het aan deze twee Pausen niet gescheeld en heeft, dat zy den Allerchristelijksten Koning niet voldaan en hebben op de voorwaarden daar Innocentius de XII. het tegenwoordig op deed? 't Is een zaak van een openbaare bekendheid. Aldus, van wat kant men dezen handel ook mag aanzien, door betrekking tot de verbintenissen welke aan de Pauselijke Waardigheid gehegt zyn, moet men bekennen, dat ze een grooten lof verdiend hebben met de Bullen aan de Bisschoppen van Vrankryk te hebben geweigerd. En Innocentius de XII. voor zo ver als hy Paus was, kon hen dien niet zonder onrechtmaatigheid, en zonder zich een schrikkelijk ongelijk te doen, weigeren. Niettemin, over alle deeze betrachtingen heen treedende, liet hy toe, dat een Fransche Monnik in een Predicatie het beleid der twee gemelde Pausen over den hekel haalde, en zelfs in zyn tegenwoordigheid. Een andere Paus als Innocentius de XII. zou den Vader Gambolens, zo haast als hy begon te raaken aan een snaar daar hy niet aan mocht roeren, van den Stoel hebben doen komen, en hem het prediken voor altyd verbooden, om hem wegens zyne Monnikachtige stoutheid en roekeloosheid te straffen.

1692. April.

Ziet daar wat de Kroon van Vrankryk aan het Roomsche Hof te weeg wist te brengen: en ondertusschen, hoe machtig haar Party ook in het Conclave mocht weezen, liet men echter niets achterwege om ze noch meer te versterken. De Kardinaal d'Etrées, als Medebeschermer der Kroon van Portugaal,

1692. April.

Fransche Bisschop door Portugaal tot het Kardinaalschap genoemd, en overdenkingen hier over.

gaal, maakte dan aan zyn Heiligheid bekend, dat zyn Portugeesche Majesteit, op de recommandatie des Allerchristelijksten Konings, een Franschen Bisschop tot het Purper had genoemd: een zaak, welke t'eenemaal buiten het gewoonlijk gebruik was. Maar de Koning van Vrankryk hield zich zo verzekerd, dat, wat hy ook mocht doen of verzoeken, zyn Heiligheid 'er niets tegen te zeggen zou vinden, dat men hier over niet verwonderd moest weezen. Ondertusschen was 'er de Koning van Portugaal geensins toe bevoegd: maar Vrankryk wilde niet verzuimen zich van de gelegentheid te bedienen. Nu, om d'onrechtmaatigheid van dit werk te toonen, moet men maar weeten, welke de Natien zyn, daar de Kardinaalen uit gekoozen worden. 't Conclave bestaat uit twee-en-seventig Prelaaten, ter gedachtenis der twee-en-seventig Discipelen: en onder dezen moeten maar drie Duitschers, drie Franschen, drie Spanjaarden, en een Pool weezen. Alle d'anderen moeten Italiaanen zyn, genomen uit de verscheidene Staaten van Italien, en voornaamentlijk uit den Kerkelijken Staat. De Keizer noemt de Duitschers, de Koning van Vrankryk de Franschen, die van Spanjen de Spanjaarden, en die van Polen den Pool: en indien het gebeurt, dat deze Vorsten, somtydts vreemden noemen, 't zy dat ze geene bekwaame Prelaaten in hunne Koningryken hebben, of om eenige staatkundige redenen, moeten deze vreemden Italiaanen weezen. Aldus wierden genoemd de Kardinaal Mazaryn en Alexander Peretti, den een door Vrankryk en den ander door Spanjen, en de Kardinaal Bonzi door den Koning van Polen. Men ziet derhalven wel, hoe weinig recht de Portugeesche Majesteit had om een Franschen Kardinaal te noemen. Portugaal heeft zyne Beschermkardinaalen: 't is niet noodzaakelyk, dat het 'er anderen hebbe. 't Getal der Fransche Kardinaalen gaat het gewoonlijk getal te boven. Waar op kon de gemelde Kroon dan haare pretentien fondeeren? Zal ze te berde brengen, dat men haar de noeming van den Kardinaal d'Etrées wel vergunde? 't Was toenmaals een gantsch andere zaak. Men kon haar geen Beschermkardinaal weigeren. En ten anderen, om eigentlijk te spreeken, was de Kardinaal d'Etrées van de

noe-

noeming van Vrankryk, 't geen, gelijk zo even gezegt is, drie Kardinaalen in het Conclave moet hebben. Polen heeft ten dien opzichte wel andere privilegien, als Portugaal: en ondertusschen wanneer deze Kroon onder het Pausschap van Urbanus den VIII. een Kardinaalshoed voor een Duitschen Heer kwam te verzoeken, wierd ze haar plat afgeslagen. Doch Innocentius de XII. toonde zich zo straf niet; en volgens alle schynbaarheden stond de Koning van Polen wel te verwerven 't geen hy begeerde, of liever 't geen de Fransche Majesteit door zyn bemiddeling verzocht. 1692. April.

Men had, zo te Romen als elders, al over lang eenige hoop gehad, dat door de bemiddeling van den Heiligen Vader de vrede onder de Katholijke Vorsten hersteld zou worden. Nu ging 'er de spraak, dat de Koning van Vrankryk den Paus niet alleen had doen verzoeken, te trachten de vrede onder de gemelde Vorsten te weeg te brengen; maar dat hy ook zelfs aan hem bekend had doen maaken, wat hy ten dien inzichte beslooten had af te staan, ten einde den Keizer 'er af te verstendigen: met byvoeging, dat de volgende aanbiedingen de voornaamsten zouden zyn. I. Het Graafschap Bourgondien aan de Spanjaarden weder te geeven, mitsgaders een andere Plaats in de Nederlanden in stêe van Luxemburg. II. Het Hertogdom Lotharingen, na dat 'er de vaste Plaatsen af geraseerd waren, weder in de handen der Vorsten van dien naam te stellen. III. Van gelijken aan den Hertog van Savoyen weder te geeven alles 't geen men hem had ontnomen, benevens een somme van 600000 ponden, om hem schadeloos te houden wegens de verliezen sedert het begin van den oorlog geleeden. IV. De Stad Philipsburg aan den Keizer weder in te ruimen, en Straatsburg op den voet van Keizerlijke Vrystad te herstellen. Deze Artykelen, zei men, dat van des Pausen wege op den Ryksdag te Regensburg ingeleverd moesten worden; op dat, indien de Keizer de zelven niet aannam, het gantsche Ryk konde zien, dat het aan den Koning van Vrankryk niet en scheelde, dat de vrede aan Duitschland niet wierd wedergegeeven. Wy staan geen borg voor deze tyding, en houden ze zelfs voor t'eenemaal valsch: maar het is niet kwaad, te weeten Uitstrooiselen wegens een vrede onder de Katholijke Vorsten.

1692. April.

wat de Vorsten wel willen dat men gaa verbreiden; vermits men daar uit gissingen kan maaken om hunne rechte gesteldheden te kennen.

't Geen waar was, is dat de Paus zich t'eenemaal aan de belangen van Vrankryk gehegt toonde, en niet ophield van gestadig nieuwe blijken zyner genegentheid aan deze Kroon te geeven. Hy had ook, eenige weeken geleeden, een zeer verplichtenden Brief aan den Allerchristelijksten Koning geschreeven, waar in hy hem onder anderen beloofde, dat hy niets achter wege zou laaten van alles, 't geen in zyn vermogen mocht weezen, om de Katholijke Vorsten tot een goede vrede te brengen: en mogelijk had deze Brief voor een gedeelte voet tot de gemelde uitstrooiselen gegeeven.

Paus verricht de bedieningen van het Paaschfeest.

Maar om weder tot de Pauselijke functien te keeren. Op witten Donderdag, den 3den. der Maand, woonde de Heilige Vader de gewoonlijke Kapel by, en droeg het Sacrament in Processie na de Kapel van St. Paulus, onderschraagd door twee zyner Kardinaalen: waar na hy twaalf Armen de voeten waschte, en ter tafel diende. Op Paaschdag woonde hy nochmaals de Kapel by, en gaf uit het St. Pieters Huisje de gewoonlijke benedictie aan 't Volk; toonende zich in alle deze bedieningen heel frisch, hoewel hy geduurende eenige dagen aan een zinking op zyne oogen onpasselijk was geweest. Thans verkocht hy voor by de 100000 ryksdaalders aan Vacantien, welke in de Kancelery gevonden wierden. De Kardinaalen d'Etrées en de Fourbin verzochten een gedeelte dezer somme voor den Koning Jacobus; hoewel zyn Heiligheid hem alreedts considerabele remisen had toegezonden. Men geloofde ook zelfs, dat hunne aanhoudingen niet vruchteloos zouden weezen: want de Heilige Vader toonde zodanig een medelyden omtrent dien rampzaligen Vorst, dat hy zich dikwils liet verluiden, nooit om zyn staat te konnen denken, zonder dat deze gedachte hem de traanen uit d'oogen rukte; en dat, dewyl hy, als Opperhoofd der Kerk, gehouden was den Keizer, of dien ontroonden Vorst by te staan, hy zich niet weinig belemmerd vond.

Zondags daar aan volgende, den 13den. der Maand, verrichte

te de Heilige Vader de plechtige functie van bezitting der Kerk van St. Jan van Latrane te gaan neemen. De Ceremonie ving aan des namiddags omtrent drie uuren, zynde de tyd dat de Paus uit het Vatikaan kwam. Hy deed zich draagen in een Rosbaar; voorgegaan door een talryke Cavalcade van al den Adel, de Geestelijkheid, de Bedienden van het Paleis, en de vreemde Ministers; en gevolgd door het Heilig Collegie. Aan het Capitool gekomen, wierd de Heilige Vader gecomplimenteerd door den Marquis Riato, Raadsheer van Romen, welke, volgens de gewoonte, de Stok van Gebied voor zyne voeten lei. Thans reed men door een Triumfboog, dien de Prins van Parma had doen oprechten. De gantsche weg was opgetooid met heerlijke cieraaden, tot aan de Kerk van St. Jan, alwaar de Vicaris van den Kardinaal Cibo, Aertspriester, de Sleutels aan zyn Heiligheid presenteerde: waar na het Capittel, en de rest van de Geestelijkheid, tot de voetkus ontfangen wierd. Na de gewoonlijke functien, eindigde deze prachtige Ceremonie met de Pauselijke benedictie over het Volk, waar af de toevloeijing zo ongemeen groot was, dat, om de verwarring en wanorder te vermyden, men geen geld te grabbel wilde smyten, gelijk in dusdanige gelegentheden gebruikelijk is: en men vernoegde zich met des anderendaags eenige penningen aan d'armen uit te deelen. 1691. April.

Daags te vooren waren de gewyde *Agnus Dei* uitgedeeld. Deze wying geschied in het eerste jaar van ieder Pausschap, en wyders om de zeven jaaren. De geenen, welke door Innocentius den XI. waren gewyd, wierden zeer yverig gezocht; vermits men 'er groote kracht aan toeschreef: maar die van Alexander den VIII. zyn Navolger, waren in een gantsch slechte achting. Niemand begeerde ze: en die 'er hadden, konden ze zich zeer beswaarlijk kwyt maaken. Hoe het met die van Innocentius den XII. zal afloopen, zal de tyd leeren.

Pauselijke goedheid misbruikt.

De Heilige Vader, gelijk wy elders gemeld hebben, gaf precis eens ter week gehoor aan alle de geenen, die het verzochten: maar men begon deze goedheid geweldig te misbruiken; gelijk men uit het volgende geval kan bezeffen. Zeker arm Man vertoonde zich voor hem, en, na zyn elende

1692. April.

op het breedste uitgemeeten te hebben, verzocht, dat hy hem wilde vergunnen zyne inkomsten voor eenen dag te mogen genieten; zeggende, dat het zyn Heiligheid zeer weinig zou konnen hinderen, en genoeg weezen om hem ryk te maaken. De Paus, verre van zich over dit kluchtig verzoek te vertoornen, wees hem met een lagchenden mond af.

Deensche Kroonprins tot Romen.

(a) Ziet 3 Stuk, 1 Deel, pag. 56.

De (a) Deensche Kroonprins, omtrent het begin des Jaars uit Koppenhagen vertrokken om Italien te gaan bezichtigen, was (na te Venetien, te Genua, en in t'algemeen in alle de Steden daar hy door was getoogen, met ongemeene eerbewyzingen ontfangen te zyn geworden, hoewel hy onder den naam van Graaf van Oldenburg de reis *incognito* deed) op den 15den. Maart met een stoet van 40 Persoonen te Romen gekomen, en nam een Paleis op de Plaats van Spanjen. Hy bezichtigde terstond alles, 't geen 'er 't curieust en aanmerkelijkst in de Stad was. De Paus, die hem met groote tekenen van achting ontfing, gaf hem niet alleenlijk den Graaf van Vasno, zyn Kamerling van eer, om hem te verzellen: maar op den dag, dat de Prins het Vatikaan ging bezien, wierd hy 'er door den Hofmeester onthaald met een heerlijke colatie, en door de Huisgenooten van zyn Heiligheid bediend. Hy verscheen wyders in alle de Ceremonien van het Paaschfeest, en woonde ook zelfs *incognito* een Consistorie by.

Graaf van Rebenacq vertrekt van Venetien.

(b) Ziet 3 Stuk, 1 Deel, pag. 171.

(c) Ziet in de volgende Maand.

DE Graaf van Rebenacq, na (b) eenige weeken te Venetien geweest te zyn, (alwaar men niet en verstond dat hy zyn oogmerk beter had konnen bereiken, als aan d'andere Hoven van Italien; hebbende aan de Senaat de zelve dingen voorgehouden als aan den (c) Paus, behalven dat hy niet zo zeer en had gestaan op het stuk van de Religie, mogelijk om dat de Venetiaanen zo godvruchtig niet en vallen als de Heilige Vader) had op den 15den. der Maand zyn Afscheidaudientie, en vertrok des anderendaags na Boulogne, van waar hy zich te Florence en te Genua moest vervoegen, zonder dat men alsnoch wist of hy weder na Romen zou keeren, gelijk de spraak een tyd lang had gegaan.

(d) Ziet 3 Stuk, 1 Deel, pag. 29. en 171.

De Vesting Carabusa, gelijk wy (d) elders gezegt hebben, was verraaderlijk aan de Turken overgegeeven. Men ontdekte

nu

nu ook een Conspiratie te Suda en Spina-longa, op het ze
Eiland Candia gelegen; doch die, even tydts genoeg en op e
zeer ongemeene manier ontdekt, het gevolg kwam te miss
De zaak droeg zich aldus toe. Terwyl de Vloekverwant
der gemelde twee Vestingen hunne laatste schikkingen nam
om de zelven in de macht van den Turk te stellen, wierd e
Venetiaansch Schip, daar omtrent onder zeil, door een swaar
storm overvallen, en genoodzaakt in de haven van Suda te lo
pen. Hier lei het werk in duigen: want ziende dit Schip aa
komen, zonder de reden 'er af te weeten, beelden zy zich str
in, dat hun aanslag ontdekt was, en men nieuwe Troupen aa
bracht, om hen, door het Garnisoen te versterken, te voorl
men. Een onder hen, blooder als d'anderen, of ingenomen n
deze gedachte, vervoegde zich by den Gouverneur, beleed z
misdaad, bad om genade, ontdekte het gantsche complot,
noemde alle de Samengeswoorenen. Men vatte vyf of zes
voornaamsten by de kop, welken men door het geweld der t
menten noodzaakte te bekennen; liet te Spina-longa insgeli
doen; en voorkwam aldus by geval een Conspiratie, die v
genoeg aangelegt was om te doen gelooven dat de Verraad
niet veel moeite gehad zouden hebben met ze te doen gelu
ken.

DE zaaken van Savoyen waren byna noch in den zelv
staat, daar wy ze de laatste maal in hebben gelaaten; trachten
beide de Partyen zich zo veel te versterken, als 't mogelijk wa
en malkander by gelegentheid een voordeel af te zien. I
Franschen deeden ten dien einde een weg door het Geberg
maaken, van Villa-Franca af tot aan Coni; met welken arbe
zich vier duizend mannen bezig hielden: weshalven men n
en twyfelde, of men was van voorneemen de laatstgenoem
Plaats, zo haast als de Troupen konden optrekken, te verme
steren. Doch zyn Koninglijke Hoogheid liet niets achterwe
om zich in staat te stellen niet alleen van de zelve te verdee
gen, maar ook de Vyanden geduurende d'aanstaande Vel
tocht uit zyne Staaten te verdryven: ten welken einde hy a
zyne Onderzaaten, bekwaam om de wapenen te draagen, h

 do

1692. April. doen opschryven. En om Coni eenigermaate voor de Fransche Troupen in veiligheid te stellen, gaf hy last, behalven de vestingwerken daar hy de gantsche winter aan had doen arbeiden, om de Stura en de Gees in malkander te graaven; 't geen de genoemde Plaats bekwaam moest maaken tot een lange wederstand te konnen bieden, zynde alreedts van natuure sterk door haar gelegenheid, als gesticht op een Heuvel, ter plaatse daar de gemelde twee Riviertjes in malkander vloeijen.

Ondertusschen, gelyk deze werken, en de bereidselen welken men tot de Veldtocht maakte, zeer groote kosten vereischten, waren zyn Koninglyke Hoogheid van de kant van eenigen der Bondgenooten verscheidene remisen toegezonden, en onder anderen een uit Spanjen van 100000 ryksdaalders. En om d'oorlogszaaken met te meerder yver voort te zetten, had men te Milanen geduurende verscheidene dagen een grooten Krygsraad gehouden, bygewoond door den Hertog van Savoyen in persoon, den Gouverneur van het Milanees, den Marquis de Louvignies, den Generaal Palfi, den Hertog van Sesto, Generaal van de Cavallery, en d'andere voornaamste Spaansche, Duitsche, en Piemontooische Officiers; zonder dat men echter wist, welke resolutien in den zelven waren genomen. Men zei alleenlyk, doch zonder genoegsaame zekerheid, dat men besloten had Pignerol te belegeren, (tegens het advys van den Graaf Caraffa, die niet van dit gevoelen was) en te trachten door de Valey van Aosta in Savoyen te treeden. 't Was ook tot uitvoering van dit laatste dessein, dat de Waldenzen, en andere Religionarissen, (Troupen die niet en streeden volgens de gewoonlyke krygstucht, maar die de Franschen echter altyd geslagen, en noch laatstmaal, ten getale van ongevaar 300 onder het gebied van Monsr. de la Baume, twee of drie Dorpen omtrent Château-Dauphin in d'assche gelegt hadden) derwaarts begonden te defileeren.

Monsr. Mallet begeeft zich in den dienst van Vrankryk.

Doch dewyl wy hier van de Waldenzen spreeken. Monsr. Mallet, van wien wy elders met genoegsaame roem gewag hebben gemaakt, Colonel van een hunner Regimenten, verliet zyn dienst, onder voorwending dat men hem van alle dingen gebrek liet lyden, en begaf zich in dien van Vrankryk, verlokt door

door den Generaal Stoupa. Die hem kenden, zeiden, over deze verandering niet verwonderd te weezen; als zynde een onrustige geest, nooit vernoegd, en die, hebbende een Compagnie in Holland onder het Regiment van den Colonel Fagel, zich heel ontydig met den zelven over hoop wierp, zonder dat men hem ooit na reden kon doen luisteren. Een Capitein, Rocca geheeten, Genevoois van geboorte, die een Compagnie in Piemont had, welke hy tegens den dank van de Magistraat te Geneve had geworven, volgde zyn voorbeeld. Doch, in plaats van hier over mismoedig te weezen, verdubbelde deze arme lieden hunne couragie en hoop; zeggende, dat hunne zaaken daar *niet als te beter* om konden gaan, dewyl ze nu geene andere Officieren hadden, als die zyn Koninglyke Hoogheid getrouw waren, en daar ze staat op konden maaken. 1692. April.

Maar indien den Hertog zich ten oorlog toerustte, de Koning van Vrankryk zat van zyn kant ook geensins stil, en was vast bezig met de krachten, welken hy tegens zyn Koninglijke Hoogheid verordend had, te regelen. Monsr. de Catinat, genoegsaam bezeffende, dat de Geallieerden een effort in Piemont zouden doen, had een grooter getal van Troupen verzocht, en volhardde gestadig in dit verzoek. Monsr. de Chanlay, *van wien wy (a) hier* voor ter loops hebben gesproken, was *nu ook weder te Parys* gekomen, en had verscheidene confe- (a) Ziet 3 Stuk, 1 Deel, pag. 62.
rentien met den Koning gehad. Al de wereld geloofde wel, dat deze Minister om geen andere oorzaak na Savoyen en was gezonden, als om te trachten eenige vergelijking met zyn Koninglijke Hoogheid te weeg te brengen: men wist ook zelfs, dat hy voorslagen aan den gemelden Vorst had gedaan. Maar men wist deze dingen niet als in 't generaal. 't Was een *geheimenis*, welke men tot noch toe verholen had gehouden. Doch eindelijk wierd deze geheimenis ruchtbaar door een Geschrift, 't geen te Parys met den druk gemeen wierd gemaakt, zynde een Manifest, of Memorie, waar in men wel waarlijk alle d'aanbiedingen, aan den Hertog van Savoyen gedaan, ten toon stelde; welke, als men de zaaken zo maar blootelijk inzag, zyn Koninglyke Hoogheid (aan wien men in der daad de restitutie van alle de Plaatsen, welke hem, sedert dat hy in het Verbond

was

1692. April. was getreeden, ontweldigd waren, aanbood) voordeelig scheenen te weezen: maar het voornaamste oogmerk was, den Vorsten van Italien in te boezemen, dat de Keizer geen ander voorneemen had, als zich, onder den dekmantel van een Vorst, dien hy zelve in den afgrond, daar hy zich in gestort zag, had gestooten, by te staan, meester van hunne Staaten te maaken. Gelijk men hen jalousy trachtte te baaren, feilde men niet alle de wanorders, welken de Duitsche Troupen in het Montferrat, en elders, daar men hen hunne quartieren had betekend, hadden aangerecht, ten breedsten uit te meeten. Ziet hier de Memorie, met alle naauwkeurigheid in de Nederduitsche taal overgebracht.

Memorie der Aanbiedingen, gedaan wegens den Koning van Vrankryk aan den Hertog van Savoyen tot de herstelling der rust van Italien.

Indien iemand had konnen twyfelen aan d'oprechtheid der intentien van den Koning tot de herstelling der rust van Italien, van aan het voorneemen des Keizers om den oorlog lang genoeg gaande te houden, ten einde zich volkomen Meester te konnen maaken van alle de Staaten, welke door hunne swakheid, of hunne weinige voorzienigheid, hem niet en zouden konnen wederstaan; die zal, zo hy slechts zyne gedachten maar een weinig laat gaan en over't geen sedert twee jaaren in dezen oorlog gepasseerd is, en over de kennis welke men tegenwoordig wel aan het Gemeen wil geven van alle de naderingen die zyn Majesteit gedaan heeft om ze te doen eindigen, van deze twee waarheden wel geperswadeerd weezen.

Daar en is niemand, die niet en bekent, dat den Hertog van Savoyen de gelukkigste Vorst van Europa zou weezen, indien hy zich vernoegd had met zyne Staaten vreedsaamlijk te regeeren, en, even als zyne Voorzaaten, de vriendschap des Konings, mitsgaders de eer van zyn verwantschap, te stellen boven alle d'ydele hoopingen, waar mede de Vyanden van zyne Majesteit hem gevleid hebben, om den Huize van Oostenrijk de middelen van tot de heerschappy van geheel Italien te geraaken te verlichten.

Deze Vorst heeft niet zo haast hunne raaden gevolgd, of hy is van den hoogsten top van geluk in den schrikkelijken afgrond van elende, verwoestingen, en de geheele verdelging van zyn Land gevallen. De Koning, rechtmaatiglijk vertoornd, heeft den oorlog in Piemont gevoerd; niettemin eer om den gemelden Vorst weder tot zyne rechte be-

lan-

langen te brengen, als om hem t'onderdrukken; en behoudende ook noch voor hem gevoelens, beter voegende aan een goeden Vader, als aan een verbitterden Vyand. Maar men kan zeggen, dat de bystand zyner nieuwe Vrienden zyne geheele verdelging en d'onderdrukking van alle d'andere gebuurige Staaten gemaakt heeft. 1692. April.

De verovering van Hongaryen heeft de balans niet meer gehouden in den Raad van Weenen tegens de hoop van Lombardyen aan d'Erflanden van Oostenrijk te hegten. Men heeft terstond het grootste gedeelte der Duitsche Troupen, welke verordend waren om het geweld der Ongeloovigen te wederstaan, drangelings na het Milanees zien marcheeren, om een weg tot de Monarchie van geheel Italien te baanen. En gelijk de verlossing van Piemont maar de dekmantel hunner intreede in dat schoon Land was, hebben zy zich vernoegd met door hun rooven en plonderen zo wel aan d'Inwoonders, als aan de Fransche Troupen, de *middelen te beneemen* van 'er te bestaan; zonder de bezitting der Plaatsen Nissa, Villa-Franca, en Suza, noch ook de verovering van Montmelian, welke geheel Savoyen aan zyne Majesteit verzekert, aan des Konings wapenen te durven betwisten. Maar indien deze groote Legers geenig kwaad aan hunne Vyanden hebben gedaan, zy hebben zich deze winter ten opzichte hunner Vrienden niet op de zelve wys gedraagen. De Republijk van Genua, en de Hertogen van Mantua, Parma, en Modena zyn maar al te getrouwe getuigen van hunne geweldenaryen en extorsien. Meer als vier honderd duizend Pistoolen, welken zy van alle deze Staaten gevorderd hebben, behalven de kost en drank, de plonderingen, en de wanorders en wreedheden der Soldaaten, moeten aan alle de Vorsten en Staaten van Italien leeren, dat men zich tegens zodanige *Gasten moet voorzorgen*, en dat, na zo licht al het geld uit hunne *koffers getrokken te hebben*, zy noch wel, eer het jaar verloopen zy, pretendeeren zullen zich meester van hun gantsche Land te maaken, indien zy'er geen wederstand vinden; verzekerende hen nochtans, dat alles, wat zy doen, tot hun best is, en om hen van de verdrukking der Franschen te verlossen.

Ondertusschen, om hen ook noch dit sober pretext, 't geen niet den minsten indruk op de klaarziende gemoederen kan maaken, te beneemen, en gantsch geen reden te laaten om aan de waare desseinen van het Hof van Weenen te twyfelen; is het van de gerechtigheid zijner Majesteit, en d'oprechtheid Haarer intentien tot de herstelling der rust van de geheele Christenheid, het Gemeen niet langer onweetend te laaten van 't geen Zy gedaan heeft om de geheele ruine des Hertogs van Savoyen te beletten, en alle d'andere Vorsten en Staaten van Italien te behoeden voor d'ongelukken, daar ze mee gedreigd worden.

Naauwelijks had de Vesting Montmelian, welke voor alle andere Mogendheid, als die des Konings, onwinnelijk scheen, zich aan zyne gehoorzaamheid onderworpen, of zyne Majesteit geloofde met groote

1692. April. reden, dat den Hertog van Savoyen (door deze laatste verovering volkomentlijk overtuigd wegens alle de ydele hoopingen welken zyne Geallieerden hem hadden gegeeven, en wel bezeffende, dat den oorlog, zo in Piemont als in Savoyen, niet langer vervolgd kon worden als ten kosten zyner Onderzaaten, alreeds tot d'uiterste elende gebracht) zyne gedachten zou laaten gaan om hen door een spoedig accommodement met zyne Majesteit te verlichten, indien Zy hem door de redenen van nabestaandheid en verwantschap, mitsgaders de gevoelens van vriendschap welken Zy noch voor hem had behouden, betuigde geneigd te weezen om hem eerlijke en redelijke condition toe te staan, die hem de vreedsame bezitting zyner Staaten konden verzekeren, en de rechtmaatige verwytingen, welken alle de Vorsten van Italien aan hem moeten doen, wegens hen zonder reden een oorlog op den hals gehaald te hebben, die hunne Landen ruineert, en hen van Souverainen, gelijk zy waren, Cynsbaaren, en mogelijk Onderzaaten van den Keizer doet worden, doen ophouden.

't Is op dit fondament, dat zyne Majesteit heimelijk Monsr. de Chanlay, op wien Zy veel vertrouwen stelt, afvaardigde, en hem een zeer verplichtenden Brief van Haare eigene hand voor den Hertog van Savoyen medegaf, met order van aan dien Vorst te zeggen, dat, eer Zy haare resolutien kwam te neemen over het flechten van Nissa en Montmelian (welke Vestingen Zy oordeelde voor Haar te minder noodzaakelijk te zyn, dewyl Haare krachten altyd die van Haare Vyanden zouden overtreffen) om niets, zo van de kant van Savoyen als Piemont, voor de Grenzen van Haar Koningryk te vreezen te hebben, Zy hem noch wel tekenen van Haare genegentheid, en de begeerte welke Zy had om hem te redden uit de rampen daar hy zich in had geworpen, had willen geeven: dat zy hem aanbood de restitutie van geheel Savoyen, dat 's te zeggen, de vrye genieting van alle d'inkomsten en alle de rechten van Souverainiteit: dat, ten opzichte der Plaatsen Montmelian, Suza, Nissa, en Villa-Franca, zyne Majesteit de zelven niet langer en zou behouden als tot aan de generaale Vrede, en ze alsdan, in den zelven staat daar ze tegenwoordig in zijn, aan den Hertog van Savoyen wedergeeven; hoewel het, behalven het recht des Oorlogs, zeker zy, dat Nissa en Villa-Franca onbetwistelijk aan het Graafschap van Provence behooren.

Zyne Majesteit had noch verder gegaan: want, om den gemelden Vorst alle reden van wantrouwen te beneemen, heeft Zy hem niet alleenlijk de Guarantie van onzen Heiligen Vader den Paus, van de Republijk van Venetien, van alle de Vorsten en Staaten van Italien, en van die der Switsersche Cantons, doen aenbieden; maar hem ook zelfs laaten verzekeren, dat Zy, ten uitvoering van het Accommodement, de Vestingen Montmelian en Suza in de macht van zyne Heiligheid, of der Republijk van Venetien, ten keure van den Hertog, zou stellen, en

en die van Nissa en Villa-Franca in de bewaaring der gemelde Cantons, om immediaatelijk na de ratificatie der generaale Vrede aan den meergenoemden *Hertog* van Savoyen wedergegeeven te worden; en zelfs dat de Garnisoenen van deze Plaatsen ten kosten zyner Majesteit onderhouden zouden werden. Zy heeft ook noch aan den gemelden Vorst een neutraliteit voor het Milanees aangebooden: en men heeft hem ter zelve tijd te kennen gegeeven, dat, om aan de Spanjaarden, en alle de Vorsten en Staaten van Italien, de bekommering, welke zy zouden konnen hebben wegens het Fransche Garnisoen leggende in het Kasteel, de Stad en de Citadelle van Casal, te beneemen, zyne Majesteit zou bewilligen, dat deze Plaatsen insgelijks tot aan de ratificatie der Vrede aan den Paus, of aan de Republijk van Venetien, vertrouwd wierden. 1693. April.

Wat kon den Hertog van Savoyen meerder begeeren van d'edelmoedigheid *zyner Majesteit*, in den bloeijenden staat daar de gestadige voorspoeden, waar mede het God beliefd heeft Haare wapenen te zegenen, de zaaken van Haar Ryk in gesteld hebben? Maar zelfs, wanneer tot het ongeluk der Katholijke Religie Haare Vyanden al groote voordeelen op Haare Kroon hadden gehad, zag de gemelde Vorst zich door dit Accommodement hersteld in de vreedsaame bezitting zyner Staaten, verzekerd van door de Vrede weder te zullen treeden in alle de Plaatsen welken zyne Majesteit op hem heeft veroverd, en ze ondertusschen te behoeden voor een slechting die zijne gantsche Nakomelingschap zou doen gedenken aan de misslag welke hy begaan heeft met zich met de Vyanden van Vrankrijk te verbinden. Zelfs beloonde hy den Spanjaarden het kwaad met goed, door aan het Milanees een neutraliteit te bezorgen *welke dit Land voor* den Katholijken Koning behouden zou hebben, *tegens de desseinen* die het Hof van Weenen mocht hebben geformeerd om'er zich meester van te maaken. En in plaats dat alle de Vorsten en Staaten van Italien den Hertog van Savoyen tegenwoordig aanmerken als den eenigen Auteur van alle de rampen, welken hunne Onderzaaten lijden, en van de gevaaren daar hunne Souverainiteit mee gedreigd word, zou hy de Hersteller der gemeene rust geworden, en door deze verdienste de geheugenis van het nadeel, 't geen hy aan zyne Gebuuren veroorzaakt, en het onderwerp der wrok welke zy daar over hebben moeten, uitgewischt hebben. Ondertusschen heeft zyne gehegtheid aan de belangen der Vyanden van Vrankryk hem zo zeer verblind, dat, vreezende hen te mishaagen, hy zelfs niet en heeft durven aanneemen den Brief, geschreeven met de hand van zyne Majesteit: en na door de geenen van Monsr. de Chanlay verstendigd te zyn van 't gunt Zy wel in zyne faveur wilde doen, heeft hy door d'Antwoorden van den Marquis van St. Thomas te kennen gegeeven, dat hy de vervolging van eenen voor hem en gantsch Italien rampzaligen Oorlog boven alle de voordeelen van een spoedig Accommodement wil stellen; en dat de qualiteit, welke men hem belooft van Generalissimus eener Armée vor-

1692. April. ordend tot de verdrukking van zijne Gebuuren, en ook de zyne zelve, hem meerder liefkoost als de behouding van zijn Land, de verlichting zyner Onderzaaten, en al de zoetheid van een niet alleen eerlijke en redelijke, maar ook in de tegenwoordige gesteldheid voor hem zeer voordeelige Vrede.

Dit bloot verhaal van 't geen in deze zaak gepasseerd is, 't welk mogelijk den Hertog van Savoyen en zyn Minister niet en zullen ontkennen, dewyl zy'er zich alreeds een verdienste omtrent de Bondgenooten af hebben gemaakt, moet alle de Vorsten en Staaten van Italien overtuigen van de twee waarheden, daar wy in 't begin dezer Memorie afhebben gesproken: d'Eerste, dat de Koning niets achter wege heeft gelaaten van alles, 't geen hen voor de rampen van een langduurigen oorlog kon behoeden, mitsgaders de gerustheid in hunne Staaten herstellen, en by gevolg ook die van geheel Europa, door hunne mediatie en die der andere Vorsten welke de neutraliteit gehouden hebben: d'Andere, dat de Keizer effectivelijk het dessein heeft geformeerd van alle zyne pretentien op de meeste Staaten van Italien te doen herleeven, en ze t'eenemaal onder het jok te brengen: dat alle de Vyanden van Vrankryk dit ontwerp gaarne zullen doen gelukken: dat zy den Hertog van Savoyen, en het pretext van zyne verdeediging, tot d'uitvoering van dit dessein zullen doen dienen: dat'er het Hof van Weenen zyne rekening by zal vinden door een groote vermeerdering van macht, welke zy meerder acht in Italien als in Hongaryen; en de Protestanten door de verdelging der Katholijke Religie in alle de plaatsen daar zy den voet zullen konnen zetten, en mogelijk zelfs tot in den staat der Kerk. Dit is de grootste vrucht, dien zy d'eenen en d'anderen uit de vervolging van den oorlog in Piemont verhoopen.

Vrankryk word al te wel bestierd om hen voet te geeven tot te hoopen dat zy 'er veroveringen zouden konnen maaken. In Italien, alwaar een ieder zich vernoegt met d'oogen te sluiten, om den slag, daar hy mee getroffen word, niet te zien, en liever alles wil lijden als zich in staat van tegenweer stellen, konnen ze lichtelijk gemaakt worden. Acht of negen duizend man zyn meer als genoeg om den Keizer volkomen meester van zo een rijk Land te maaken, mits dat zyne Emissarissen altijd het middel vinden om te beletten dat geenig Prins noch Staat stout genoeg zy om zich te wapenen, en het voorbeeld aan zyne Gebuuren te geeven van 't geen hy tot de gemeene verdeediging van zyn Vaderland behoort te doen. Maar wat ongeluk hunne al te groote verdraagsaamheid en ledigheid hen ook op den hals mogen haalen, moeten zy bekennen, dat zy niets meer en konden begeeren, als 't geen zyne Majesteit gedaan heeft om 'er hen voor te behoeden; en dat, indien zy de raaden volgden welken Zy aan hen heeft doen geeven, zy wel haast een volkomene rust, en de gantsche uitgestrektheid hunner Souverainiteit, zouden genieten; zonder te vreezen, dat de hardnekkigheid des Hertogs van Sa-

Savoyen om zich te bederven, en alles 't geen zyne nieuwe Vrienden zullen konnen doen om zynen ondergang te bevoorderen, eenig nadeel aan de gebuurige Landen en Staaten zou konnen toebrengen. 1692. *April.*

't Staat aan hen d'overdenkingen, welken hunne voorzichtigheid vereischt, daar over te maaken. Maar indien zy zich niet wel haast aanstellen als vrye en Souveraine Vorsten, welke de wapenen weeten te gebruiken by de geenen, die niet meer na hunne redenen willen luisteren, moeten zy vreezen, dat zy binnen korten tijd niet meer en zullen hebben als een onmachtige oudheid, welke hen versmaadelijk zou maaken, en in geheel Europa niet meer doen aanmerken dan als Onderzaaten van het Huis van Oostenrijk.

De Koning van Vrankryk had zich gevleid, dat hy maar aan den *Hertog* van Savoyen behoefde te schryven om hem van het Verbond af te trekken; en derhalven dacht hy niet, dat hy een effort in Piemont zou moeten doen. Hy had zich ingebeeld, dat d'aanbiedingen, welken hy aan zyn Koninglijke Hoogheid deed, krachtig zouden weezen; dat ze blindelings aangenomen zouden worden: maar dewyl deze Vorst, verre van de zelven aan te neemen, geweigerd had zyn Brief t'ontfangen, zag hy zich genoodzaakt of de Conquesten, welken hy in de Staaten van dien Vorst had gemaakt, te verlaaten, of 'er Troupen, welken hy elders verordend had, te doen heen trekken. *'t Valt in dusdanige gelegentheden niet zeer gemakkelijk, te besluiten wat party* men wil neemen, of niet neemen. d'Eene is al te gevaarlijk; en in d'andere steekt al te veel schande. 't Is waar, dat de Kroon van Vrankryk zich veel minder met haar glorie, als met haer interest, bekommert: en op dien voet zou ze omtrent Piemont en Savoyen wel konnen doen 't geen ze omtrent Messina, en zo veele Plaatsen welken zy in den Jaare 1672. in Holland had veroverd, deed, om haare kusten niet t'ontblooten, en met alle haare krachten na de Nederlanden te trekken, alwaar de swaarste slagen te gemoet wierden gezien. Overdenkingen over het Manifest van Vrankryk.

Deze eenige omstandigheid der Memorie van Monsr. de Chanlay, alwaar men klaagt, dat zyn Koninglijke Hoogheid den Brief, door zyn Allerchristelijkste Majesteit met eigene hand aan hem geschreeven, niet had willen ontfangen, toonde blaarblykelijk de vrees, daar Vrankryk door geslingerd wierd,

1692. April.

wierd, en de hoop des Hertogs van Savoyen wegens zyne Staaten te zullen wederkrygen. In een andere gelegentheid zou de Koning van Vrankryk maar dreigementen, en den Hertog van Savoyen maar onderdaanigheden gehad hebben: maar den een zich swak, en den ander zich sterk achtende, veranderden zy beiden van karakter. De Koning van Vrankryk speelde de rol, die den Hertog van Savoyen moest speelen, en den Hertog van Savoyen de geene die de Koning van Vrankryk speelen moest. In der daad, een groote verandering voor een Vorst, die na de Monarchie van geheel Europa stond.

Na het zeggen van den Auteur der Memorie was het eenige oogmerk des Keizers zich meester van Italien te maaken, terwyl de Koning van Vrankryk ten dien opzichte in zyn Koningryk met de handen over malkander zat, en niet en waakte als op de behoudenis en de bewaaring zyner Landen, welken hy aan hunne wettige Meesters wilde nalaaten. Maar wie weet niet, dat de Franschen al zes honderd jaaren op Italien verliefd zyn geweest, 't geen ze ook dikwils vermeesterd hebben; en dat zy 'er gedurende deze zes eeuwen meer bloeds hebben vergooten, om 'er zich te handhaaven, als 'er is in d'aderen van alle de geenen, die 'er tegenwoordig leeven: gelijk een zeer vermaard Historieschryver zich hier over uitdrukt? Zal men zeggen, dat Lodewyk de XIV. de Koningen van Vrankryk, zyne Voorzaaten, hier nooit in nagevolgd heeft? Wien is het ook noch onbewust, dat, sedert dat de Kardinaal de Richelieu den Huize van Oostenryk de schikkingen, genomen, om tot d'algemeene Monarchie te geraaken, had verbroken, Lodewyk de XIII. en Lodewyk de XIV. het zelve dessein zich in het hoofd gebracht, en, om hun oogmerk te bereiken, proefstukken in 't werk gesteld hebben om Italien te vermeesteren? Gelooft men, dat Vrankryk zo veele kosten gedaan heeft om Pignerol, Casal, en Guastalda te hebben; en dat het 'er noch alle dagen doet om te trachten die Plaatsen onwinbaar te maaken, en zulks om d'enkele glorie van ze te behouden? Men moest wel blind weezen om deze gedachte te hebben. Maar eindelijk, wie kan 't in twyfel trekken, dat de Koning van Vrankryk het dessein niet gehad zou hebben wegens zich meester van

de

de Staaten des Hertogs van Savoyen te maaken? Die maar eenigsins in de Historien van den tegenwoordigen tyd ervaren zyn, konnen 'er zich genoegsaam af overtuigen. Ik zal niet spreeken van het Huwelijk, 't geen deze Monarch had ontworpen tusschen zyn Koninglijke Hoogheid en d'Infante van Portugaal; welke zaak hy zo wel had weeten te bestieren, dat het zeer weinig scheelde, of hy zou zich, in de hoedanigheid van Voogd zyner Koninglijke Hoogheid, in de bezitting van Piemont en Savoyen gesteld hebben: maar de Ministers van den jongen Vorst, bezeffende het dessein van Vrankryk, deeden het werk in duigen vallen, en verbraken aan die Kroon de schikkingen, welken zy genomen had, zo wel, dat het huwelijk geen voortgang nam. Daar zyn weinige lieden, die niet alle de byzonderheden van deze historie weeten. Maar laat ons eens van varscher zaaken spreeken.

1692. April.

Toen de Koning van Vrankryk, door de middelen welke aan al de wereld bekend zyn, en die geheel Europa hebben doen zuchten, de Protestanten van zyn Koningryk bekeerd had, begeerde hy op den Hertog van Savoyen, dat hy de Waldenzen uit hunne Valleyen zou verdryven: en gelijk dit zo gemakkelijk niet te doen was, stuurde hy eenige Krygsbenden tot deze heilige *verrichting* aan den gemelden Vorst. Het pretext van den *Franschen* Monarch was, de Katholyke Vorsten, en voornaamentlijk den Paus en de Prinsen en Staaten van Italien, te misleiden: maar het eenigste oogmerk, 't geen hy zich in deze vertooning van yver tot de voortzetting der Katholyke Religie voorstelde, was te doen gelukken 't geen hy had moeten zien mislukken, wanneer hy zyn Koninglyke Hoogheid aan d'Infante van Portugaal wilde huwelyken. Men kan zeggen, dat den Hertog van Savoyen in deze gelegentheid meer als een Slaaf, dan als een Souverain Vorst, handelde. Hy volbracht blindelings alles, 't geen de Koning van Vrankryk begeerde. En ondertusschen, terwyl den Hertog het onderdaanigst aan Vrankryk was, deed men door Monsr. de Catinat aan hem zeggen: dat deze Kroon niet vernoegd en was wegens zyn beleid: dat men order had om de Fransche Troupen in zyne Staaten te doen treeden: en dat men met eenen preten-

deer-

1692. April. deerde, dat zyn Koninglyke Hoogheid twee duizend Voetknechten van zyne Troupen, en twee Regimenten Dragonders, na Vrankryk zou doen trekken; geevende hem maar twee maal vier-en-twintig uuren tydts om zich te beraaden. Den Hertog van Savoyen nam zyn besluit. Hy liet de Fransche Troupen in zyne Staaten treeden, en de zynen na Vrankryk trekken. Maar niet zo haast had den Hertog deze trêe gedaan, of men zei hem, dat het niet genoeg en was om zyn Allerchristelijkste Majesteit te voldoen: dat, gelijk deze Monarch de communicatie tusschen Pignerol en de Citadelle van Casal moest verzekeren, men hem Turin en de Vesting Verua in handen moest stellen: en dat, indien men hem binnen vier-en-twintig uuren daar op niet en voldeed, hy het pleegen van vyandlijkheden geen oogenblik langer kon uitstellen. In dit droevig uiterste wierd zyn Koninglijke Hoogheid te raade aan den Koning te schryven, dat, op de vordering der twee gemelde Plaatsen, hy gereed was deze zo weezendlijke preuve van zyn onderdaanigheid te geeven: maar dat, indien het hem beliefde, in de stêe der Citadelle van Turin, om de zelve, met de waardigheid van Souverain, in zyn Hoofdstad te laaten, zodanig een andere Plaats te verkiezen als hem in Piemont mocht gelijken, hy zich zeer verplicht aam hem zou houden. De Koning lachte met dezen Brief. De Marquis de Monroux sloeg voor, de Citadelle in de handen van den Paus, of der Switsers, te stellen, en aanbood, dat de Koning een Gouverneur zou verkiezen dien 't hem beliefde, met belofte dat, indien zyn Koninglijke Hoogheid iets posityfs tegens den dienst van Vrankryk deed, de Citadelle in de handen van zyn Majesteit gesteld zou worden. Deze voorslag wierd bespot, als belagchelijk; en men dreigde ter zelve tyd, alles te vuur en te swaard te stellen. Men oordeele nu van d'intentien des Konings van Vrankryk, en of hy, ten opzichte des Hertogs van Savoyen, den naam van *goeden Vader*, dien Monsr. de Chanlay hem gaf, verdiende. Maar indien iemand Vaderlijke gevoelens gehad heeft, 't zyn de Keizer en de Geallieerden geweest, die zyne Staaten behouden, en de boeijens en ketenen, daar hy zich mee belaaden zag, verbroken hebben.

Vrank-

Vrankryk, de zaaken niet helder ziende, veranderde nu van toon. In plaats van die trotsheid, welke den Hertog van Savoyen verbaasd had, gebruikte deze Kroon nu niet als vleijende woorden; willende, 't mocht kosten wat het wou, hem in haare belangen trekken, om, als de gesteldheid gunstiger waar, het middel te hebben van hem uit te rooijen. Zy beloofde de Plaatsen, welken zy in dezen oorlog veroverd had, weder te geeven. Ondertusschen, dat men 'er op lette: zy wou ze wedergeeven op een manier, welke eenig dessein besloot. Zy begeerde, dat het ware in de handen van den Paus, die genoegsaam betoonde t'eenemaal in haare belangen te weezen. Zy sloeg de Switsersche *Cantons* voor, welke geen lust hadden om ter wille des Hertogs van Savoyen, op dat hem recht en gelijk mocht geschieden, met haar in oorlog te treeden. Eindelijk, zy aanbood de guarantie der Republyk van Venetien, en van alle de Vorsten en Staaten van Italien; terwyl men met de grootste onvoorzichtigheid zegt, dat negen of tien duizend man meer als genoeg zyn om den Keizer meester van een zo schoon Land te maaken: men spreekt van geheel Italien. *Latet anguis in herba.* Den Hertog van Savoyen had reden om te lagchen met de beloften van Monsr. de Chanlay, en den Brief van een Vorst, die *niet en vleit als om te bedriegen,* niet te willen aanneemen. *Timeo Danaos & dona ferentes.* Men moet zich wantrouwen van een vyand en zyne geschenken. 1692. *April.*

Eindelijk: den Hertog van Savoyen had d'Order der Annonciade aan den Marquis di Parella gegeeven; het Ampt van Groot-Meester van zyn Huis aan den Graaf van Piosasco opgedraagen, en dat van Generaal der Artillery, door den genoemden Graaf bekleed, aan den Marquis de Bagnasco, hier voormaals Gouverneur van Montmelian: de Generaal Caraffa (zo als hy, na den gemelden grooten Krygsraad te Milanen bygewoond te hebben, op den 9den. der Maand van daar was getoogen, om den Keizer te Weenen te gaan rekenschap geeven van 't geen hy in Italien verricht, en den staat daar hy de zaaken in had gelaaten) het ongeluk gehad van tusschen Malignano en Novi met zyn Chaise om ver te vallen, en zyn arm te verstuiken, enz. Verscheidene byzonderheden.

1692. *April.*

SWITSERLAND. De Cantons door den Franschen Ambassadeur verstendigd wegens het verhandelde met Savoyen.

ZO haast als men te Parys verstaan had, dat alle d'aanbiedingen, welken men aan den Hertog van Savoyen had gedaan, om hem tot de vrede te beweegen, vruchteloos waren, en dat men het Manifest, daar wy (a) hier voor af hebben gesproken, had opgesteld, besloot men het zelve aan de Switsers mede te deelen, om hen te verstaan te geeven, dat, indien men den oorlog omtrent hunne grenzen vervolgde, al de schuld daar af aan den Hertog van Savoyen geweeten moest worden. Monsr. Amelot kreeg order om het aan alle de Cantons te stuuren, en verzelde het met den volgenden Kreitsbrief.

(a) Zie pag. 16.

Brief van Mr. Amelot aan de 13 Cantons en Mede-Geallieerden van Switserland.

Voortreffelyke Heeren,

GY hebt op een zeer overtuigende maniere konnen zien, door de presentatien die ik U L. van wegen den Koning gedaan hebbe om Uwe Mediatie tot een Accomodement met den Hertog van Savoyen te accepteeren, en door andere demarches, die deeze verklaaring voorgegaan of gevolgd zyn, betreffende in alles de verzekering van Uwe ruste, en die van Uwe Frontieren, met welk een yver en sinceriteit zyn Majesteit Uwe gerustheid begeert. Soo dat gy ook niet kont twyfelen, gelyk ook niet alle andere Vorsten en Staaten, die gezondelyk van zaaken willen oordeelen, dat zyn Majesteit in 't midden van de voorspoed, waar mede God tot noch toe zyne Wapenen gezegend heeft, hier ten uitersten ter harte neemt de ruste in 't gantsch Christenryk te herstellen, en inzonderheid in Italien, 't welk een voornaam gedeelte daar van is, en in welkers beweegingen de omleggende Landen voornaamentlyk schynen geintereſſeerd te zyn. Het geene ik UL. voor dezen van wege den Koning daar van heb aangediend, zal U L. genoegzaam te verstaan gegeeven hebben, wat een groot behaagen zyn Majesteit zou scheppen, dat zoo een nuttelijk en glorieus werk voor de Christene Wereld de vrucht Uwer zorgen en bemiddeling mocht gehad hebben. 't Is ook door een vervolg van die zelfde genegentheid, dat zyn Maj. niet heeft willen uitstellen U L. mede te deelen de presentatien, die in zynen Naam aan den Hertog van Savoyen zyn gedaan, gelijk in de Memorie verklaard staat. Gy zult daar uit, voortreffelijke Heeren, lichtelijk konnen zien, dat de Koning op geenerlei wyze iets meer voor God en de Menschen zoude hebben konnen doen, tot afwendinge van 't quaad 't welk de continuatie des Oorlogs onfeilbaarlijk over Italien zal haalen. En buiten twyfel zult Gy daar in, door een van de voornaamste conditien die de zekerheid van Nice en Villa-Franca betreffen, het waarachtig vertrouwen, 't welk

't welk zyn Majesteit op U L. stelt, bespeuren. My resteert nog maar alleen, U L. te verzekeren van de wenschingen, die ik altyd zal continueeren tot voordeel van het Loffelijk Switsersch Lichaam te doen. 1692. April.

Voortreffelijke Heeren, Uw zeer toegenegene

Solothurn den 25 Maart 1692. om U te dienen,

AMELOT.

Het blykt uit dezen Brief, dat Vrankryk de Switsers gestadig even zeer ontzag. Men kon ook zeggen, dat ze tegenwoordig de rechter arm van die Kroon waren; en dat de Geallieerden geen swaarder slag zouden konnen geeven, dan zo zy de Cantons konden beweegen, 'k wil niet zeggen tot zich *opentlijk* te verklaaren, maar alleenlijk hunne Troupen op te *ontbieden*, of zelfs de recruten maar zorgvuldig te beletten. Doch dit scheen byna onmogelijk te weezen. Verscheidene Cantons lieten niet alleen de wervingen, welken zy in schyn *verbooden*, onder de hand toe; maar daar waren 'er die ze opentlijk authoriseerden: en eenigen hadden nieuwe Compagnien vergund. En het was aanmerkelijk, dat, terwyl zy de neutraliteit, welke zy zich beroemden te willen onderhouden, aldus van d'eene kant verbraken, zy van d'andere aan den Gouverneur van het Milanees hadden doen zeggen, dat zy niet en begeerden, dat de Troupen, welken zy in den dienst van Spanjen hadden, elders, als in de Plaatsen daar ze in garnisoen lagen, gebruikt zouden worden, om de wetten der neutraliteit niet te verbreeken. Men moet evenwel zeggen, dat ze niet altemaal zodanig gesteld waren; en dat men maar aan de Katholijke Cantons, welke een byzonder verbond met Spanjen hadden, deze verwyting moest doen. Eertydts zei men, dat deze Cantons goed Spaansch waren: maar zy zyn te gelijk met de fortuin veranderd, en tegenwoordig beter Fransch, als iemand der anderen.

Vreemd beleid van eenige Cantons.

De Koning van Vrankryk had ook onlangs noch een ander bewys gegeeven van d'inzichten, welken hy tegenwoordig voor de Switsers had. Ten tyde der herroeping van het Edict van Nantes waren 'er verscheidene Kooplieden van deze Natie, en voornaamentlijk van de Stad St. Gal, welke zich te Lyon hadden neergezet. Zy geloofden, dat het inzicht van den Koop-

Inzichten van Vrankryk voor de Cantons.

1692. April.

handel den Koning hen eenigermaate zou doen ontzien; en dat by hen zou toestaan een Predikant van hunne Religie voor hen in 't byzonder te hebben: maar zy bedroogen zich. Alles, 't geen men hen vergunde, was zonder eenige oeffening van Religie in het Koningryk te mogen blyven, of, zo hen dit niet aanstond, met hunne Huisgezinnen 'er uit te vertrekken. Eenigen verkoozen het laatste: maar veele anderen wilden liever van alle oeffening van Religie beroofd weezen, als hunnen handel verliezen; en dezen bleeven te Lyon. Tegenwoordig, zich van de goede gesteldheden zyner Majesteit bedienende, verzochten zy een byzondere plaats om hunne Dooden te begraaven, en een Predikant om hunne Kinderen te doopen. 't Eerste wierd hen toegestaan; en men geloofde ook byna, dat hen het twede niet geweigerd zou worden. d'Evangelische Cantons hadden insgelijks den tyd waargenomen om de vryheit van de geenen hunner Onderzaaten, welke ter zaake der Religie tot de Galeyen waren verweezen, aan den Koning te verzoeken: doch men twyfelde, of zy ze zouden verkrygen; vermits zyn Majesteit in de tegenwoordige gesteldheid een zeer groot getal van Roeijers van nooden had, en 'er van elders geen en kon krygen, ter oorzaak dat alle de geenen, welke tot dezen harden arbeid gebruikt zouden hebben konnen worden, ten oorlog waren getoogen.

Order der Cantons van Bern en Zurich aan de Fransche Vluchtelingen van te vertrekken.

Men zal ongetwyfeld wel gehoord hebben, dat in 't begin der winter de Cantons van Bern en Zurich aan alle de Fransche Protestantsche Vluchtelingen, welke zich in hun gebied onthielden, gebooden hadden zich met het voorjaar te vertrekken werwaarts zy best konden: doch mogelijk zullen alle de byzonderheden van dit gebod niet aan al de wereld bekend zyn: weshalven wy de moeite zullen neemen van 'er alhier eenige melding af te maaken. Men had de gedachte Vluchtelingen in vier classen verdeeld. 1. Die ziek waren. 2. Die ambachten deeden, welke voor hunne komst aldaar aan de Switsers onbekend waren geweest. 3. Die zich met bekende handwerken geneerden. 4. En die van hunne inkomsten leefden. d'Eersten hadden verlof om 'er zo lang te blyven, tot dat ze hunne gezondheid hadden weder bekomen: de tweden konden 'er blyven

zon-

zonder conditie: de darden moesten vertrekken: en de laatsten mochten 'er niet blyven, als op voorwaarde dat zy zich na de kleeding en gewoonten des Landts zouden schikken. Dit gebod verbaasde de Vluchtelingen geweldig. Eenigen vertrokken aanstondts na Duitschland, zonder den tyd, tot hun vertrek bestemd, af te wachten. Maar de meesten der geenen, welke in het Canton van Bern waren, zich inbeeldende dat deze order niet onherroepelijk, of ten minsten dat het niet onmogelijk was d'uitvoering 'er af te verwyderen, besloten gezamentlijk een Requeft aan d'Overigheid ter hand te stellen, van den volgenden inhoud.

1692. April.

Requeft daar tegen ingelevert.

Requeft der Fransche Vluchtelingen aan d'Overigheid des Cantons van Bern.

Hoog-Edelgeboorne, Grootmachtige, Hoog-gebiedende Heeren.

DE Fransche Vluchtelingen, die zich in Uwer Excellentien onderhorige Stad Bern onthouden, en door der zelver goedheid onderhoud genieten, erkennen door de aan hen tot hier toe veelvoudige en ongemeene beweezene weldaaden diervoegen verplicht te zyn, dat ze geen genoegsaame woorden weeten uit te vinden om hunne Dankbaarheid na vereisch en schuld uit te drukken. Zy erinneren zich onophoudelijk, dat, wanneer zy om hunner gewissens wille gedrongen zyn geweest hun *Vaderland* te verlaten, en hun toevlucht in vreemde Landen te zoeken, Uwe Excellentien andere Protestantsche Staaten ter eerster instantie met een goed Voorbeeld zyn voorgegaan, de Supplianten in haaren Schoot hebben aan- en opgenomen, met Woning en Nooddruft verscheide Jaaren voorzien, en met Vaderlijke trouwe bygestaan, als mogelijk niet grooter by der Apostelen tyden, en in de beginselen van de Kerke Christi, zyn gevonden. Zy moesten waarlijk onmenschelijk weezen; wanneer zy deeze aan hen betoonde voortreffelijke Goeddaadigheden ooit kwamen in vergetenheid te stellen, en den Allerhoogsten niet nacht en dag voor Uwe Excellentien, als de uitverkorene Werktuigen waar van hy tot troost en verkwikking van deze ellendige Lieden zich heeft willen bedienen, onophoudelijk aan te roepen. In overweeging van dit dan, Hooggebiedende Heeren, niettegenstaande het Bevel van Uwe Excellentien, ons aangezegt, namentlijk, van d'aanstaande Maand der zelver Jurisdictie en deeze Landen te ruimen, oversmertelijk is geweest aan te hooren, nemen zy met alle bedenkelijke ootmoedigheid en gelatenheid aan zich daar na te schikken, dat gemelte Ordre met eerbiedigheid werde achtervolgt. Doch zy vertrouwen zich evenwel op de troostelijke toeverzicht van Uwe Excellentien; en dat der

zelver gewoone Christelijke Goedhertigheid, waar van tot hier toe
1692. zo veele blyken zyn gezien, meening niet en is zich haarer te ontlasten;
April. eer en alvoorens zy de noodige toestel daar toe gemaakt, en van eenigen anderen Protenstantsen Potentaat, die daar toe genegen mocht zyn, verlof gekreegen hebben van in des zelfs Landen te mogen komen woonen. Zy twyfelen ook niet of Uwe Excellentien zullen dien aangaande ook reedts na dezen en geenen geschreeven hebben, of ten minsten voornemens zyn zulks te doen, om verzekering te bekomen, waar en in welker voegen deze Uwe arme Suppliantenin het toekomende hun heil en schuilplaats mochten vinden. En dit is de oorzaak, dat de zelve zich verstouten, Uwe Excellentien te verzoeken, dat zy de uitvoering van deze Ordre zo lang believen in te houden, tot dat de Machten, die zy daar toe voorneemens zyn te verzoeken, hen een inwilligend Antwoord hebben laaten toekomen. Want ingevalle hen zulks kwame te missen, zouden zy gevaar loopen van door honger en kommer te versmachten, en buiten alle menschelijke hoope zyn van ooit weder in hun rechten staat te geraaken. Dewyl nu de Supplianten zich wel verzeekert achten, dat Uwe Excellentien nimmer van die gedachten zullen werden; zo en twyfelen zy ook niet, of de zelfde God, die hen zo milde en medelydende gedachten omtrent de Leedemaaten zyns Zoons in den beginne heeft ingestort, zal hen daar ook krachtelijk by houden. In allen gevallen zo troosten de Supplianten zich daar meede, dat zy om de Eere Godts en zyn Evangelium lyden; en hebben daarom dat vaste vertrouwen op hem, dat hy hen niet zal verlaaten, maar met zyn Machtigen Arm allerwegen geleiden. Doch zy zullen evenwel, in wat gedeelte van de Wereld de Hemelsche Voorzienigheid hen mochte brengen, de Groote Weldaaden, van Uwe Excellentien ontfangen, in 't openbaar roemen, en nimmer nalaaten voor hunne Persoonen, Staat en Welstand te bidden.

Dit Requeft bracht byna alles te weeg 't geen men begeerde: en de Switsers van het Canton van Bern, gelijk ook die van Zurig, vergunden aan de Fransche Vluchtelingen zo lang in hun Land te blyven, tot dat zy elders een schuilplaats hadden gevonden.

Beleid der Switsers verdeedigd. Veele lieden doemden deze gepretendeerde hardheid der Switsers, zonder te weeten wat redenen hen daar toe aandreeven, en behoorlijk van den staat der zaaken onderrecht te zyn. Wy pretendeeren hun beleid niet volkomentlijk te rechtvaardigen: zy alleen mogen weeten, of ze die rampzalige Ballingen langer konden onderhouden, en of zy zich by gevolg hier over iets te verwyten hadden. Dit willen wy maar zeggen, dat men zyne gedachten slechts moet laaten gaan over drie of vier

ge-

gewichtige waarheden, welke ten minsten zullen dienen om de redenen van het beleid dezer Volkeren t'ontdekken, indien ze niet en konnen volstaan om het te rechtvaardigen. 1. Is het gewis, dat Switserland zo vol van volk steekt, als het kan weezen; en dat, indien het niet een groot getal van Troupen aan Vrankryk beschikte, het alle zyne Inwoonders niet en zou konnen bevatten. 2. Is het niet minder waar, dat het geen meer Graanen, en andere Waaren, heeft, als't geen 'er noodzaakelijk tot het onderhoud der Volkeren vereischt word; zulks dat het, op den minsten kwaaden oogst, zyn toevlucht tot zyne Gebuuren moet neemen. 't Is ook zelfs waar, dat eenigen der Katholijke *Cantons* niet en bestaan, als door het middel der Graanen welken zy uit Swaben krygen. 3. Heeft men 'er, indien men twee of drie Steden uitzondert, gantsch geen koophandel; en de Particulieren hebben moeite genoeg om van hunne inkomsten te bestaan. 4. Heffen d'Overigheden geene schattingen of imposten op hunne Onderzaaten; invoegen dat'er uit het getal der Inwoonders gantsch geen voordeel aan het Gemeen voortspruit. Alle deze dingen, als zo veele onbetwistelijke waarheden, vastgesteld zynde, kan men 'er zelve de gevolgen wel uit trekken. 't Blykt dan genoegsaam, dat Vreemdelingen, van wat staat zy ook mogen weezen, Switserland niet als tot last konnen zyn; dewyl het niet en heeft waar mede hen te voeden. Een Ambachtsman kan 'er zich niet nederzetten, zonder een ander van het zelve handwerk daar mede te verkorten: en iemand, die van zyne inkomsten leeft, brengt de Republijk geen groot voordeel aan; vermits ze van elders moet krygen daar ze hem mee zal onderhouden. Dit maakt de nederzettingen in Switserland moeijelijk; mitsgaders dat het Burgerschap, by voorbeeld, van Zurich, of Bern, geen prys en heeft. Laat ons dan zeggen, dat de Switsers niet zo zeer en waren te laaken in dat zy de Franschen tegenwoordig elders een schuilplaats deeden zoeken, als zy pryswaardig waren geweest in hen zo lang in hun Land gehouden te hebben.

1692. April.

Baselsche geschillen.

Te Basel lag het nu weder onder de Burgers en den Grooten Raad over hoop; en het stond te vreezen, dat de laatste Pacificatie, voor ettelyke weeken getroffen, van geen duur zou

wee-

1692. April. weezen. Men had 'er over een (a) tyd drie der Belhamels het hoofd afgeslagen, en sedert aan het proces der overige Oproerigen, vry sterk in getal, gearbeid; waar af eenigen in een boete van honderd tot vyf honderd ryxdaalders, en voor een tot vyf en zes jaaren zich binnen hunne huizen te houden verweezen; anderen gebannen; en sommigen eenigen tyd tot de discipline gedoemd waren. Onder de beschuldigden vond zich ook eenen Doctor Petit, over wiens onderwerp, ons de volgende Brief uit Basel wierd toegezonden.

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 63.

Gy zult ongetwyfeld in de loopende Nieuwigheden wel geleezen hebben, dat de Groote Raad van Basel bezig was met den Doctor Petit, beschuldigd van de hand aan de laatste rebellie gehouden te hebben, zyn proces te maaken. Ondertusschen is dezen Heer zo misdaadig niet, als het Gemeen wel zou konnen gelooven. Ten minsten is het zeker, dat hy ten tyde der gemelde beroerte na de kant van Weenen in Oostenryk was; en dat het derhalven geen groote waarschynlijkheid heeft, dat hy 'er de hand aan gehouden kan hebben, hoewel men 'er hem boosaardiglijk mee heeft beticht. De geenen, die den Doctor Petit kennen, en eenige correspondentie te Basel hebben, weeten wel, dat het een der Eerste Leden van den Grooten Raad is, en de geen die 'er als de voornaamste Hersteider af is geweest. Want sedert meer als een eeuw hadden de kuiperyen zo geweldig in deze Vergadering geheerscht, dat alle de Leden, welke dezelve uitmaakten, uit twee of drie Familien der Stad, met uitsluiting van alle d'anderen, gekoozen wierden. Den Heer Petit was een der geenen, welke zich tegens deze ongeregeldheid, of liever onrechtmaatigheid, stelden. Hy bracht te berde, dat het een soort van tiranny was, dat d'Ampten der Magistrature in zekere Huizen erfelijk zouden weezen, en dat 'er alle d'anderen af beroofd zouden zyn: dat men de zaaken op den ouden voet moest herstellen, enz. Dit haalde hem de gramschap der Geinteresseerden op den hals, welke, in het oogmerk van zich te wreeken, hem geduurende zyn afweezen een zeer schendig werk berokkenden, en ook noch het Vrygeleide, 't geen de Groote Raad hem had toegestaan om te Basel te verschynen, en zich van d'opgeleide beschuldigingen te verdeedigen, deeden verbreeken; weshalven hy dan by de kop wierd gevat, doch kort 'er na, dewyl de beschuldigers niet te voorschyn kwamen, weder geslaakt. En gelijk den Heer Petit, uit kracht der onderlinge Verbonden, aan d'andere Cantons, welke daarenboven Guarands van de laatste Pacificatie zyn, is gaan klaagen; zou het den Baselers wel konnen berouwen een persoon, als den gemelden Heer, die de sterkte en swakte van het Canton kent, op een zo beleedigende wys gehandeld te hebben; gelijk het hen alreedts berouwt Burgers (zo tot nadeel

der

der Pacificatie en Guarantie, als van twee Amnistien welke voor den tyd van de zelven gepasseerd waren) te hebben doen fterven. 't Geen deze geweldige proceduuren en executien voortgebracht hebben, is dat de Burgers en de Raad tegenwoordig meer over hoop leggen, als ooit te vooren; zulks dat, indien de Geallieerde Cantons zich 'er niet op nieuws mee bemoeijen, het laatste kwaad arger zal weezen, als het eerste. Want eindelijk, d'(a) Oligarchie is niet van de smaak der volkelijke Staaten, voornaamentlijk in de tegenwoordige gesteldheid, waar af men zich in de gebuurschap zeer wel weet te bedienen. (b) *Sapienti sat.*

1692. *April.*

(a) *Regering van weinige persoonen.*

(b) *'t Is den Wyzen genoeg.*

DUITSCHLAND.

Staat der blokade van Groot-Waradyn.

DE Vesting Groot-Waradyn verdeedigde zich gestadig noch even wakker; en verre van dat het Garnisoen gebracht zou weezen tot zo klein een getal, en zodanige uitersten, als de spraak ging, deed het nu en dan zeer moedige uitvallen, en noodzaakte de geenen, welke hen geblokeerd hielden, onophoudelijk op hunne hoede te weezen. Behalven die, daar wy in de voorgaande Maanden af gesproken hebben, deeden 'er d'Ongeloovigen een op den 9den. van deze, ten getale van by de 400 Soldaaten; wierpen alles, 't geen hen voorkwam, over hoop; hakten twintig Keizerschen onder de voet; en namen 'er vier gevangen: maar dezen, van hunne verbaasdheid bekomen, en weder by malkander gerot, stutteden de woede der Mahometaanen; dreeven hen geweldiger hand te rug; doodden 'er eenigen; en brachten vyf gevangenen in hunne legerplaats. Doch 't zy dat zy zelven den staat der Vesting niet en wisten; 't zy dat zy het niet en wilden zeggen; 't zy eindelijk dat men verhoolen hield 't geen 'er af gezegt wierd: men kon 'er altyd niets zekers af verneemen. Ondertusschen was het gewis, dat men wanhoopte van 'er zich door de blokade meester af te maaken: en gelijk men wist, dat d'Ongeloovigen alle dingen gereed maakten om 'er het ontzet af t'onderneemen, besloot men, op dat men hen mocht voorkomen, een formeele belegering 'er voor te slaan, zo haast als het saisoen het maar eenigsins zou konnen toelaaten. Ten dien einde vertrok de Generaal Heisler, die het gebied over het beleg moest voeren, den 18den. van Weenen, om zich te Debrezin te vervoegen; en waren de Troupen, welke in verscheidene Steden van Hongaryen in winterquartier hadden gelegen, in optocht derwaarts,

1692. April. gelijk ook eenige anderen die in d'omleggende oorden gehuisvest waren geweest.

Krygsbereidselen der Keizerschen en Turken.

Terwyl men zich aldus tot het beleg van Groot-Waradyn gereed maakte, schikte men alle dingen tot d'opening der Veldtocht. De Troupen, welke door den Koning van Deenmarken, den Hertog van Hanover, het Huis van Brunswyk en Lunenburg, en den Bisschop van Munster, gegeeven wierden, waren alreedts in optocht om zich in Hongaryen te vervoegen: behalven alle welke Hulpbenden, aan zyne Keizerlijke Majesteit vergund, men noch 1200 Ruiters en 800 Dragonders van den Keurvorst van Beyeren te Weenen verwachtte. Men arbeidde aan d'uitrusting der Vloot, die op den Donau stond t'ageeren, met d'uiterste naarstigheid; zynde een gedeelte der Bootsgezellen gereed, en alreedts eenige Schepen in de tegenwoordigheid van den Koning der Romeinen in 't water geloopen. De Marquis de Fleury, die het gebied over de zelve stond te voeren, en te Hamburg en in Holland was geweest om Matroozen te werven, en verscheidene noodzaakelijkheden tot deze krygsrusting te koopen, was nu weder te Weenen gekomen, en deed den arbeid, meer als ooit, voortzetten, zonder Zon- of Heilige dagen t'ontzien. Ondertusschen, gelijk men ze wat laat by der hand had genomen, voorzag men wel, dat men niet voor het eind van Juny gereed zou konnen weezen: doch men moest hier tegenstellen, dat men de veldtochten in Hongaryen niet voor het begin van de Maand July aanvangt.

De Turken zaten van hunne kant ook niet stil; vergaderende, gezamenerhand met de Tartaaren, dagelijks in grooter getal omtrent de Theis, na de kant van Opper-Hongaryen, en omtrent de Sau: in de meening, gelijk de spraak ging, van, indien het ontzet van Groot-Waradyn hen kwam te gelukken, de Vesting Zolnok te belegeren, en te trachten, eer de Keiserschen te veld konden komen (a) Gradisca, Brod, en d'andere Plaatsjes welken zy aan deze zyde van de Sau inhadden, te herneemen, ten einde aldus gelegentheid te hebben om hunne quartieren uit te breiden, en hunne Troupen te gemakkelijker te doen bestaan, bewaarende d'uitvoering hunner andere

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 35.

te ontwerpen tot na de samenvoeging van alle hunne krachten. Men verstond ook uit den Ingenieur Cornaro, die, te Belgrado gevangen geweest, middel had gevonden om t'ontvluchten, dat men het Kasteel van die Vesting voor den Grooten Heer nu volkomen gereed had gemaakt : dat d'oude Fortificatien t'eenemaal hersteld waren : dat de nieuwe Werken, waarvan hy genoodzaakt was geweest een gedeelte af te tekenen, byna waren voltooid; hebbende over de tien duizend man 'er gestadig aan gearbeid : dat 'er een groot getal van Saïken en Barken, gelaaden met Krygsbenden, Leeftocht, en Munitien, was aangekomen : en dat men niet behoefde te *twyfelen*, of de krachten der Vyanden zouden in deze Campagne veel aanmerkelijker zyn, als in de voorgaande; mitsgaders dat zy ook niet groote desseinen geformeerd hadden, waar af zy zich door hunne aangeboorene hoogmoed een gelukkigen uitslag beloofden. 1692. *April.*

Deze groote inbeeldingen, daar zy zich mee vleiden, veroorzaakten, dat zy ook nu en dan kleine uitloopen deeden, daar de Keizerschen somtydts merkelijke ongemakken by leeden; welken zy, eer ze in staat konden weezen van bygestaan te worden, dreigden te verjaagen uit de Plaatsen die ze bezaten. *Daar toogen 'er* de voorgaande Maand 4000 uit Belgrado, die met een *menigte* van kleine Vaartuigen na de kant van de Sau marcheerden, in het voorneemen van Gradisca te vermeesteren, of in Slavonien te treeden; terwyl eenige andere Turksche en Albaneesche Troupen onder het gebied van Cara Mustapha-Bassa by Swornik vergaderden, en insgelijks ettelijke *Saïken* langs de Rivier de Drina, loopende in de Sau, deeden opvoeren. Van een andere kant had de Bassa van Bosnien een tamelijk Corps te Jayese verzameld, alwaar hy verscheidene ledere Schuiten tot d'uitvoering van eenige onderneeming op de Grensplaatsen gereed liet maaken : onzeker waar het op gemunt mocht weezen; hoewel met de meeste schyn op Constantzza, een Vesting welke de Keizerschen aan de Rivier de Unna bezaten.

Doch alle deze uitloopen der Ongeloovigen, en alle hunne krygsbereidselen en voorzorgen beletteden niet, dat de Kei-

1692. April. zer niet groote hoop op d'aanstaande Veldtocht stelde: en hoe wel gesterkt en voorzien Belgrado ook mocht weezen, twyfelde men niet, of men zou het belegeren, en 'er zich voor het eind der zomer meester af maaken. Want deze Vesting was alreedts van d'eene zyde als geblokeerd, door het middel van de Post welke de Keizerschen, gelijk wy (a) hier voor gezegt hebben, by het Eiland Orsowa veroverd hadden, Pescabara geheeten, alwaar zy noch bezig waren met zich op het yverigst te versterken en te beschanssen. 't Water loopt hier ter plaatse uitsteekend snel; en de Romeinen, vermits de engte, spanden 'er eertydts een keten, om den Donau te sluiten. De Turken, de gewichtigheid van deze Post wel kennende, besloten ook alle mogelijke poogingen aan te wenden om ze weder te vermeesteren, of ten minsten te maaken, dat de Keizerschen 'er zich niet konden versterken. Ten dien einde dan toog een Bassa der Arnauten, Mahomet Wegawits geheeten, met zyne Benden en vyf of zes honderd Turken voort tot aan Columbas: maar hebbende verstaan, dat de Generaal Antony met zyne Rasciaanen in staat was om hem wel t'ontfangen, keerde hy, zonder iets t'onderneemen, weder te rug. Sedert dien tyd ruineerde men gantsch en al een Brug, dien d'Ongeloovigen by Themiswar over de Rivier de Hordia hadden doen slaan: en d'overstrooming van den Donau noodzaakte hen het Eiland beneden Orsowa te verlaaten.

(a) Ziet 3 Stuk, 1 Deel, pag. 179 en 180.

Turksche Afgezanten keeren weder na huis.

Alle de gemelde krygsbereidselen deeden om geen vrede meer denken; en de verstandigsten waren verwonderd, dat men de Heeren Sulficar Effendi en Mauro Cordato, welke omtrent het eind des Jaars 1688. na Weenen gezonden wierden om van wegen de Porte over de zelve te handelen, en sedert eenigen tyd op het Kasteel van Pottendorf hun verblyf hadden gehouden, noch langer ophield: doch ongetwyfeld zal 'er de Keizer goede redenen toe gehad hebben. Maar 't ware daar mee zo 't wilde: de gedachte Afgezanten, ieder door zyne Keizerlijke Majesteit met 2000 dukaaten begiftigd, traden nu op den 21sten. der Maand te Vischa t'scheep, om (doch zonder de (b) Graavinne Tekeley, die al voorheen vertrokken was om zich by haaren Echtgenoot te vervoegen) te water na

(b) Ziet 3 Stuk, 1 Deel, pag. 49.

Pe-

Peter-Waradyn, en van daar na Belgrado gevoerd te worden. De Graaf Marsilio was ook van Adrianopolen vertrokken, om met den Secretaris, dien men hem had toegezonden, weder na Weenen te keeren; hebbende alvoorens een Paspoort voor den Heer Harbord (door zyne Britannische Majesteit voor eenige Maanden in plaats van den Ridder Hussey, den 25sten. September des voorgaanden Jaars aan een heete koorts te Adrianopolen overleeden, tot d'Ambassade van de Porte genoemd) verkreegen. 't Was de zelve, dien de (a) Koningin van Engeland na den ongelukkigen Zeeslag van de Hollanders tegens de Franschen in den Jaare 1690 voorgevallen, aan haare Hoog-Mogenden afvaardigde.

1692. April.

(a) Ziet 3 Deel van het Jaar 1690. pag. 51.

Wy hebben (a) hier voor eenig gewag gemaakt van de Hulp-troupen, door den Bisschop van Munster aan den Keizer overgedaan om, benevens d'andere aldaar genoemde Benden, in Hongaryen gebruikt te worden. Men had vry wat swaarigheden gehad om deze Troupen te verkrygen; en de zaaken na veele onderhandelingen eindelijk te recht zynde gebracht, ontmoette men nieuwe stribbelingen wegens d'optochten: want de meeste Vorsten wilden niet toestaan, dat ze door hunne Staaten toogen. De Frankische Kreits, daar de Munstersche Benden moesten door marcheeren, was hier over ook geweldig bekommerd; weshalven zyne Keizerlijke Majesteit den volgenden Brief aan het Hoogloffelijk Kreitsuitschryfampt liet afgaan.

(a) Ziet pag. 34.

Bekommering wegens de doortocht der Hulptroupen.

Keizer schryft daar over.

Brief van zyn Keizerlyke Majesteit aan des Frankische Kreits uitschryvende Vorsten.

LEOPOLDUS.

ALZO men ons onderdaniglijk bericht heeft, als of van wegen de Lofselyke Frankische Kreits de doortocht der Auxiliaire Troupen, ons van den Bisschop van Munster na Ongeren overgedaan, eenigsins mogte beswaard, of zulke ongewoone Conditien daar over voorgesteld worden, dat Hooggemelde Bisschop daar toe niet wel heeft konnen verstaan, dewyl de Aanmarsch dier Auxiliairen daar door zeer groot nadeel zou konnen lyden; zo wenschten wy wel, dat wy de Loffelijke Kreits van dezen Doortocht genadiglyk konden verschoonen. 'Maar dewyl aan de spoedige voorttrekkinge der zelven niet alleen ons, maar ook de geza-

1692. April.

mentlijke Christenheid, op 't hoogste gelegen is; hebbende dieshalven ook geresolveerd dezelven tot Donaweert met groote kosten te doen inschepen, en na Hongaryen te voeren, waar door zy noodwendig den bodem van de Loffelijke Kreits moeten betreeden: zo zullen wy goede zorg draagen, dat deze Marsch niet alleen in 't minste niet onderwege vertraagd worde, of door ongewoone afeisschingen iemand lastig valle; maar daar beneven ook alle mogelijke vlijt en behulpsaamheid aanwenden, verlaatende zig op de verzekering door meer gemelden Bisschop gegeven, dat onder die Auxiliairen scherpe Krijgstucht gehouden worde, op dat aan de Loffelijke Vorsten en Standen, of hunne Onderdaanen, niets onbillijks wedervaare. Gelyk wy dan U E. recommandeeren, van wegen het Kreitsuitschryfampt, het op die wyze den Vorsten en Standen voor te draagen. Waar mede verblyvende,

Weenen den 10 *April* 1692.

Deze Brief bracht de gewenschte werking voort, tot zo verre dat eenige Gezanten van de gemelde Kreits verzekerden, dat de doortocht niet meer verhinderd zou worden: maar zy begeerden ter zelve tyd, dat met het intrekken van de Troupen in de meergenoemde Kreits eenige Officiers tot Gyzelaars gegeeven zouden werden, om de zelven zo lang in bewaaring te houden tot dat de Benden 'er weder uitgetoogen waren; beweerende, dat zulks te minder vreemd geacht behoorde te worden, dewyl ook zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid van Beyeren in het doortrekken van zyne Regimenten na de Nederlanden tot het geeven van Gyzelaars bewilligd had.

Verscheidene byzonderheden.

Eindelijk: de Keizer had den Baron van Kuschlan, Colonel en Eerste Capitein van Sichelberg in Croatien, Generaal de Bataille gemaakt; het Gouvernement van Gratz aan den Graaf Joseph van Rabata gegeeven, enz.

SAXEN. Keurvorst trouwt de Princes van Eysenach.

HET (*a*) Huwelijk van den Keurvorst van Saxen met de Princes van Eysenach, Weduwe van den Vorst van Brandenburg-Anspach, wierd nu op den 27sten. der Maand, in de tegenwoordigheid des Keurvorsts van Brandenburg, die de nieuwe Keurvorstin verzeld had, met weinige staatsie te Torgau voltrokken.

Natuurlijke Dochter van den

Eenige dagen te vooren had zich een jonge Deerne, van omtrent dartien jaaren, voor den gemelden Keurvorst van Saxen ver-

vertoond; voorgeevende, een natuurlijke Dochter van den Keurvorst, zynen Vader, te weezen: dat haare Moeder de Graavin van .... heette: dat zy kort na haare geboorte onder een brug te vondeling was gelegt: dat de geenen, welke haar vonden, zorg voor haar opvoeding hadden gedraagen: en dat zy zyne Hoogheid verzocht, haar een pensioen te geeven, bekwaam om haar volgens haare geboorte te doen bestaan. Doch gelijk zy geene genoegsaame bewyzen gaf van 't gunt zy voorwendde, hield men het voor een louter bedrog, en beval, dat men haar gevangen zou zetten, tot dat men van de waarheid der zaak onderrecht waar, om vervolgens, na haare verdienste, of beloond of gestraft te worden.

1692. April. onden 't Keurvorst verzoekt onderstand.

HOE groot de hoopingen, daar men den Sultan wegens de gevolgen van den aanstaanden Veldtocht mee gevleid had, ook mochten weezen, wierd hy echter door schrikkelijke bekommeringen geslingerd. Het voorgaande deed hem vreezen voor het toekomende. Zyne Legers bestonden wel uit een zeer groote menigte van Troupen, doch meest opgeworpen volk, daar hy weinig staat op kon maaken. Ten anderen waren 'er groote sommen van nooden om alle deze Benden t'onderhouden: en wat bystand *hy* ook van den Koning van Vrankryk gekreegen, en *welke* schattingen en imposten hy op het Volk gelegt mocht hebben; was altemaal noch niet genoeg. Het Turksche Keizerryk had den oorlog zo lang gevoerd, dat het byna uitgeput was van geld. In dit uiterste, waar in de Sultan zich ten dien opzichte bevond, deed hy een Ordonnantie afkondigen, by de welke aan alle de geenen, die de gemeene penningen onder de twee laatste Regeeringen bestierd hadden, gebooden wierd 'er aanstondts rekening af te doen; met byvoeging dat de geenen, welken men bevond zich ter kwaader trouwe hier in gedraagen te hebben, met verbeurte van lyf en goed gestraft zouden worden. Deze Ordonnantie wierd met de grootste strengheid ter uitvoering gesteld: en gelijk 'er niet een Commis en was, die niet zo veel en had gestolen, als hy kon, veroorzaakte dit een afgryselijke verbaasdheid in het gantsche Turksche Gebied.

TURKYEN.

Uitvinding van geld-middelen.

De

1692. April.

De Ministers zyner Hoogheid hadden ook noch een ander middel uitgevonden om d'ongemeene kosten van den oorlog te baat te komen, en ten dien einde een soort van Inquisiteurs in byna alle de Landschappen, behoorende onder d'Ottomannische Heerschappy, gezonden, welke alle de geenen, die van Vrygeestery en een ongeregeld leven, of van de Geboden der Mahometaansche Wet niet religieuzelijk t'onderhouden, beschuldigd en overtuigd wierden, zonder eenige genade ter dood veroordeelden, met verbeurte van hunne goederen: waar uit men wel kon bezeffen, dat het eer was de begeerte van zyne schatkisten te vullen die den Sultan had aangedreeven tot zyne Staaten van de Vrygeesten en Atheïsten te zuiveren, als die van den Hemel door deze offerande te bevreedigen. Den Yver en de Godvruchtigheid zyn de dekmantels, daar de meeste Vorsten zich af bedienen, om zich voor d'oogen der menschen te vermommen. Deze Staatkunde is van allen tyd en alle Land.

Audientie van een Persiaanschen Gezant.

Een Persiaansche Gezant had omtrent ter zelve tyd, te weeten, in 't begin der voorgaande Maand, zyne openbaare intreede te Adrianopolen gedaan; en met groote pracht en heerlijk gehoor by den Grooten Heer gehad, afgehaald door een Chiaoux-Bassa met zeven-en-veertig Chiausen, mitsgaders een groot getal van Janitsers, en den Aga, wegens de Porte in Persien geweest om de verheffing van den Sultan Soliman bekend te maaken. Zyne Geschenken, op 200000 ryksdaalders geschat, in zes groote kassen op drie Kameelen voor hem heen gevoerd, bestonden in goude Lakenen, fyn Persiaansch Lywaat, kostelijke Tapyten en Tulbanden, konstige Boogen, eenige groote stukken Amber en Aloë-hout, een snoer groote Paerlen, ettelijke schoone en weltoegeruste Persiaansche Paarden, sestig keurige Kameelen, (waar af'er dartig met Persiaansche Zyde, Goud, en konstig-doorwrochte Tapyten, en de dartig anderen met vergulde Tuigen gelaaden waren) mitsgaders een Olifant, met goude kleeden gedekt. 't Onderwerp van dit Gezantschap was van geen groot belang; zynde slechts om den Grooten Heer te verwittigen wegens de dood des Konings van Persien, en de verheffing van zynen Zoon op den

den Troon, mitsgaders om de Vredestractaaten, welke tusschen de twee Kroonen waren, te vernieuwen. En aldus konden 'er geen grooter valschheden verbreid worden, als zekere geruchten, welken men had doen loopen, dat de Sophi van Persien met de Porte gebroken, en alreedts een Leger van 100000 man na de kant van Bagdad had doen optrekken. 1692. *April.*

DE Koninglijke Academie te Koppenhagen, in het voorgaande Jaar door den Heer Wiglas van Schindel opgerecht, wierd nu op den 25den. der Maand, 's Konings Verjaardag, na dat zyne Majesteit zich in het groot Auditorium onder een *ten dien einde* opgerecht Gehemelte had vervoegd, met een treffelijke Oratie door den Graaf van Reventlau ingewyd, en by die gelegentheid d'Acte der Privilegien, door de Deensche Majesteit aan de gemelde Academie verleend, geleezen, zynde van den volgenden inhoud. DEENMARKEN. Koninglyke Academie ingewyd.

WY Christiaan de Vyfde, door Godts genade tot Deenmarken en Noorweegen, der Gothen en Wenden Koning, Hartog tot Sleeswyk, Holstein, Stormarn, en Ditmarsen, Graave tot Oldenburg en Delmenhorst, doen hier meede te weeten, dat, nademaal onze Lieve Getrouwe Wiglas van Schindel op Pudish, Wopnits en Nauka, alleronderdanigst op zich genoomen heeft, alhier in deze onze Koninglijke *Residentie-Stad Koppenhagen* een Academie voor alle en een ieder, zo wel onze eige Onderdanen als Vreemden, van wat staat zy mogen zyn, die zich in Uitheemse en vreemde Talen, mitsgaders allerley Loffelijke Exercitien, zullen willen oeffenen, op te rechten, Wy dit zyn voorneemen ons wel hebben laaten gevallen, en goed gevonden, tot bevordering en toeneeming van gemelde Academie, de volgende Ordonnantie te maaken.

1. Willen Wy Allergenadigst, dat deeze Academie onze Koninglyke Academie zal genaamt werden; gedachte Wiglas van Schindel daar over de directie hebben, en Opper-Hofmeester van dezelve zyn: dat ook alle en een yder, die zich in deze Academie zal laaten inschryven, den gedachten Opper-Hofmeester met alle respect zal hebben te bejegenen, en de Ordonnantie, met Onze bewilliging gemaakt, achtervolgen; en in tegendeel den Opper-Hofmeester zich in alle zyne verrichtingen na deszelfs instructien, mitsgaders Statuten by ons te maaken, gedragen, en toezien, dat alles ordentelijk in de Academie toegaa, en niets, dat tot nut van dezelve zoude konnen strekken, verzuimd werde.

1692. April.

2. Zal het geenen Onderdanen geoorloft zyn buiten na Uitheemsche Academien te gaan, ten zy dezelve zich een gantsch jaar in een of meer Exercitien op d'onze hebben onderwyzen laten, indien zy anders niet van alle bevorderingen in onze Ryken en Landen willen uitgeslooten zyn: in tegendeel zal het den Vreemden, die hunne Exercitien in deze Academie willen leeren, vryſtaan dezelve te verlaaten als het hen gelieft, wanneer zy den Opper-Hofmeester zulks drie Maanden te vooren bekent gemaakt hebben.

3. En dewyl den Opper-Hofmeester tot oprechting van deeze Academie zich bereydts van een bekwame Huizinge in deeze onze Koninglijke Residentie-Stad Koppenhagen heeft voorzien; zo hebben wy gemelde Huis en de daar toe behoorende Wooningen, zo lange de Academie daar in gehouden werd, van alle belastingen, Erfpagt, Inquartiering, en hoedanig zy zouden mogen genaamt zyn, bevryd, diervoegen en alzoo, dat gemelde Huis en Wooningen van alle beswaarnissen zal exèmt zyn, en niet meer als ons Koninglijk Slot onderworpen weezen.

4. Insgelyks zullen alle en ieder, die zich in deeze Koninglijke Academie ophouden, met hunne Hofmeesteren en Dienaren die 'er in logeeren, gelijk meede alle die deeze Academie zyn ingelyft, van alle Persooneele Schattingen, hoedanig zy ook mochten genaamt werden, bevryd zyn.

5. Dewyl onze Hofmeester tot deeze Academie bereidts de daar toe nodige Meesters, als een Mathematicus, Beryder, Scherm-Dans-Spraak-en Drilmeester heeft aangenomen; zo willen Wy de daar toe vereischte Professooren aanstellen, die de Academisten in de Theologie, zo ver het de beginselen des Geloofs aangaat, *in Jure Publico & Privato*, *in Eloquentia*, en wat daar toe behoort, *in Historia, Politica, Genealogia & Geographia*, en andere daar toe behoorende Wetenschappen, na een yders genegentheid zullen onderwyzen.

6. Om den Beryder te beter te doen bestaan, zal in Koppenhagen, buiten onze Ministers, niemand zyne Paarden door een ander als dezen mogen laten dresseeren.

7. Wanneer de Academisten in dezelve geen verblyf of plaats konden vinden, zullen zy in de Stad vermogen te logeeren, en gelijke voorrechten als anderen genieten, zo lang zy ingeschreeven zyn.

8. De Mathematicus, Exercitien-en Taal-meester, die van den Opper-Hofmeester werden gegageert, zullen van hem afhangen, zich na zyn bevel moeten gedragen, en door hem af-en aangezet mogen werden.

9. De uuren, voor ieder Professor en Meester geordonneert, zullen stipt door hen moeten waargenomen, en de Studenten getrouwelijk onderweezen werden; waar voor zy niets en zullen ontfangen: maar zal het hun vry staan in de ledige tyd anderen aan ons Hof en in de Stad afzonderlijk te leeren.

10. De Academisten, die eerst in d'Oeffenplaats komen, zullen ook eerst

eerst onderweezen werden, en zo na vervolg.

11. Den Opper-Hofmeester, Proffessoren, en Leermeesters, zal men behoorlijk respecteeren. 1692. April.

12. Voor alle verwyderinge, twist, en wanorder zal men zich hebben te wachten.

13. Omtrent de Rang zullen alle Furstelijke, Graaflijke, en Vryheerlijke Persoonen de hunne na gewoonte houden; en voor de rest de geenen, die langst in de Academie zyn geweest, voorgaan

14. Alle Duellen zyn, werden, en blyven op het scherpst verbooden.

15. Zo ook het speelen met Kaart en Teerlingen.

16. De Kleeding zal matig zyn.

17. Niemand zal Gasten aan Tafel mogen brengen, noch in de Academie by hem doen overnachten.

18. *Noch* zonder consent uitgaan, veel minder by nacht uit blyven.

19. Somers zal de Academie ten 10, en des Winters ten 9 uuren 's avonds geslooten werden, doch, wanneer aan het Hof Opera, Comedie of Festyn werd gehouden, openblyven, tot dat die geëindigt zyn.

20. Dat in de Vertrekken werd beschadigt, zal de Bewoonder op zyn eige Beurs weder moeten laaten maaken.

21. Een ieder zal van Vuur en Ligt vry verzorgt werden.

22. Gedurende de Maaltyd zal door een daar toe verordonneert Persoon iets nuttelijks uit de Historien, of wel d'inkomende Tydingen, opentlijk geleezen worden.

23. Alle de Academisten zullen een vrye toegang tot het Hof hebben, en de daar by aangestelde Divertissementen mogen bywoonen.

24. *De geenen, die zich* in de gedachte Academie na behooren geoeffent en bekwaam gemaakt hebben, zullen voor alle anderen in de openvallende Ampten en Bedieningen geavanceert werden. Wyders de Gelden, die voor Kost, Kamer, Bedde, Hout, Ligt, onderhoud van een Dienaar, en onderwys in alles, jaarlijks zullen betaalt werden, zyn voor een Vorstelijk Persoon met zyn Dienaar 650, een Graaf en Vryheer 450, een Edelman en ander Staats-Persoon 350 Ryksdaalders, als wanneer zy verder geen extraordinaire uitgifte, geschenken, of andere onkosten zullen hebben te doen: doch het Geld van hun intreede, gestelt voor een Vorstelijk Persoon op 150, en een Graaflijk, neevens alle anderen, op 50 Ryksdaalders, zal nevens een half jaar Kostgeld voor af moeten betaalt werden. Een Hofmeester, die zich niet wil oeffenen, en echter in de Academie woonen, zal voor 110 Ryksdaalders jaarlijks de Kost, verblyf, Vuur en Ligt konnen hebben; doch, zo hy een Kamer alleen begeert, 150 Ryksdaalders geeven. Die het Ryden, zonder in de Academie zyn verblyfte nemen, wil leeren, zal zulks voor 10 Ryksdaalders ter Maand, mits de eerste dubbeld betaalende, konnen doen: en anderen, die niets als de Exercitien, buiten het Ryden, genegen zyn te leeren, en zich zelven verzorgen, voor 96 Ryksdaalders werden geholpen.

1692. April.

SWEDEN. Bekommering van de Zeevaart.

DE Vaarten van de Noorder Kroonen gingen zo wat wonderlijk; weshalven verscheidene hunner Schepen door de Kaapers wierden opgebracht. d'Onderdaanen, beneepen in hunnen handel, klaagden 'er over aan den Koning, die, zyne Ingezetenen willende voorstaan, de volgende Aanschryving, naderhand met den druk gemeen gemaakt, aan de Regeering van Christiaanstad liet afgaan.

Ordre ofte Aanschryving van zyn Koninglijke Majesteit van Sweden aan de Hooge Regeeringe van Christiaanstad.

Eerzaame, Wyze, en Wel-verstandige, mitsgaders Rechtsgeleerde goede Mannen, de Burgermeesteren en Raad tot Christiaanstad.

Aangezien het zyne Koninglyke Majesteit, onzen allergenadigsten Koning, is aangedient, hoe dat diverse Schepen en Goederen den Onderdanen van zyne Koninglijke Majesteit door de Kapers (ten deele in Spanjen, de Spaansche Nederlanden, als mede in Vrankryk, Engeland, Holland, ende veele anderen Plaatsen zynde opgebracht) voor 't meerder gedeelte zyn afgenomen, doch weinige wederom vry gegeven, en dat noch alvoorens eerst geplundert, het Volk mishandeld, met langwylige processen en groote onkosten opgehouden en belast geworden; en dat henlieden daar voor gantsch geen genoegen wierden gedaan: is het de genadige Wille en bevel van zyne hoogstgemelde Koninglijke Majesteit, dat het Collegium behoorlyke orders zal laten afgaan en publiceeren, ten einde alle zyne Koninglijke Majesteits Onderdanen, zo die hier in het Ryk, als in des zelfs onderhoorige Landtschappen zyn woonende, en die aan haare Schepen met Goederen van haar zelfs, of Goederen die door andere Sweedsche of Vreemde Onderdanen in dezelve geladen zyn geweest, eenige molestie, onkosten en schaden zouden mogen hebben geleden, metten eersten, zonder eenig verzuim, zullen hebben in te brengen, en produceeren ampele en pertinente bewyzen, van alle het gene henlieden wedervaren is, en specialijk oprekenen en begrooten alle haare schaden, mitsgaders haar verlies van Vrachten, en voordeelen van Negotie, neffens de documenten en bewys-stukken daar toe dienende; op datmen alvoorens moge zien, wat recht en actie dezelve competeert. Vervolgens zal zyne Koningl. Majesteit op middelen bedacht zyn om haar satisfactie en protectie te verschaffen. Uit dit alles, Goede Mannen, zult gy konnen zien en bespeuren, wat voorzorge zyne Koninklijke Majesteit draagt voor de welstand van zyne getrouwe Onderdaanen, en hoe genadiglijk zyne Koningl. Majesteit henlieden, naar vereisch van zaken, behoorlijke

satis-

satisfactie wil doen procureren. Daaromme, Gy Goede Mannen, laat'er u aan gelegen zyn, en doet dit zyne Koningl. Majesteit genadigste bevel binnen uwe Stad aan alle Trafiquanten publiceeren, op dat die geenen, wien 'er aan gelegen is, zonder uitstel of verzuim mogen inkomen met haare behoorlijke bewyzen en documenten, wegens alle het onrecht dat hun is aangedaan ofte overgekomen. Voorts mogen ook de Zeevarenden en Reders goede en tydige preparatien maken tot voortzettinge van haare Negotie en Navigatie; henliedén verzekerende, dat zyne Koninglijke Maj. haar voor alle Vyandlijke overlast en gewelt, als zyne getrouwe Onderdanen, in zyne bescherminge zal nemen, en eenen iegelijk, dewelke tot noch toe onbehoorlijk is bejegent, ofte ook in het toekomende door eenige Kapers, buiten vermoeden, eenige schade mocht komen te lyden, volkomen recht doen erlangen en vernoegen: alleenlijk dat de Reders en Schippers willen letten, dat haare Vaartuigen met behoorlijke Passen en Verificatien mogen wezen voorzien, en dat ook geene onbehoorlijkheid of Lorrendraijerye onder henlieden op d'eene of d'andere maniere mogé bevonden werden. Waarmede, Goede Mannen, wy U den Almachtigen God zyn bevelende. *Stokholm den* 8 *Maart* 1692. Was getekent, amptshalven, *Fabian Wrede*, *Hans Billingschielt*, *Carel Gyllenstierna*, *P. Snak*, *A.V.Groot*, *J.C. Fleming*, *J. Silfersteem*. — 1692. *April.*

JOHAN HOGG.

MEN had al sedert een tyd het gerucht doen loopen wegens een gepretendeerd Tractaat van vrede tusschen Polen en de Tartaaren, zonder dat men 'er de gronden af kon ontdekken. Ook wierd 'er niet gezegt, of het gezamenerhand met de Turken zou weezen, dan of zy zich van de zelven wilden afzonderen. Doch 't ware zo het wilde, men zag 'er niet veel schyns toe. Niet dat men niet wel en wist, dat Polen den oorlog moe begon te worden; alzo 'er ten opzichte van deze Republijk niets anders uit was voortgesproten, als de verwoesting haarer Grenzen. Maar dewyl de vrede niet gemaakt kon worden, als gezamentlijk met den Keizer, en dat die van dezen Vorst ver afgewyderd was; moest men ook het zelfde van de geene van Polen gelooven. — POLEN. Geruchten wegens een vrede met de Tartaaren.

Mogelijk dat het geen, 't welk voet aan de gemelde geruchten had gegeeven, was dat men met de Kozakken, Onderzaaten der Republijk, welke zich in 't begin van den oorlog hadden opgeworpen, gehandeld had. Want hebbende eenigen

1692. April.

gen hunner Voornaamsten aan het Poolsche Hof gezonden, om den Koning te verwittigen, dat, de heerschappy der Turken en Tartaaren wars geworden, zy van voorneemen waren zich t'onderwerpen, mits dat men hem verzekering van hun pardon gave, en beloofde hen in den dienst der Kroon aan te neemen; en zynde hunne onderwerping zeer voordeelig, vermits men zich van hen zou konnen bedienen om de Grenzen van het Ryk te dekken, en de zelven voor de gestadige invallen der Tartaaren te behoeden: wierden deze voorslagen zeer minnelijk aangehoord; en de Koning liet aanstondts een generaale Amnistie opstellen, by de welke men hen al het voorgaande vergaf, en beloofde hen als d'andere Onderzaaten der Republijk te handelen, mits dat zy zich binnen zekeren tyd tot hunne plicht voegden. Maar men kan zo weinig staat maaken op de belofte der Kozakken; en zy hadden d'allerplechtigste Tractaaten zo menigmaal geschonden, dat men niet veel van hunne nieuwe onderwerpingen kon verwachten. En de Poolen hadden ook van hunne kant zich dikwils genoodzaakt gezien) om de baldaadigheid dezer Volkeren, gewoon van niet als rooven en plonderen te leeven, in te toomen) hen meer te belooven, als zy van meening waren te houden, en vervolgens de beloften, welken zy aan hen hadden gedaan, te verbreeken: weshalven zy dan in de verbintenissen, daar zy in treeden, altyd eenig middel bedingen om, als zy 'er lust toe krygen, straffeloos te konnen revolteeren.

Hospodar van Moldavien ontdekt een Conspiratie

Den Hospodar van Moldavien, waar van wy (a) hier vóór tot verscheidene maalen gelegentheid gehad hebben om te spreeken, was zo verbitterd wegens de verliezen, welken hy gedurende dezen oorlog had geleeden, en voornaamentlijk wegens het slecht gevolg zyner laatste onderneeming, dat hy een vast besluit nam van meer als ooit aan de belangen der Porte gehegt te blyven. Ondertusschen zagen de voornaamste Officieren wel, dat deze hardnekkige resolutie, welke zy hem niet uit het hoofd konden praaten, den Lande niet als doodelijk kon weezen; weshalven eenigen van de zelven heimelijke byeenkomsten aanstelden, waar in voorgeslagen wierd, een soort van Confœderatie te maaken, om zich onder de bescherming van den

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 45, 133 en 174.

den Keizer en Polen te ſtellen : maar de Conſpiratie uit ſommige onderſchepte brieven ontdekt zynde, en de Kancelier, Vellisko geheeten, 'er hand aan gehouden hebbende, liet den Hoſpodar hem in zyne tegenwoordigheid komen, om hem met eigene oogen van zyne trouwloosheid t'overtuigen. Hy taſtte hem dan de pols, ten einde te zien, of hy, eer hy 'er toe gedwongen wierd, zyne misdaad niet en zou bekennen. Vellisko, die zich niet kon inbeelden dat men zo veel van hem wiſt, bleef volſtandig; waar op de Vorſt hem de brieven, welken hy na Polen had geſchreeven, vertoonde : en, zonder antwoord te verwachten, zou hy hem terſtond den kop gekloofd hebben, *indien* hy zich niet te weer had geſteld. De Vorſt riep derhalven zyne Wachters; en gelijk de misdaad niet ontkend kon worden, deed hy hem, zonder andere forme van proces, op ſtaande voet het hoofd afhouwen. Eenige anderen, deelachtig aan het zelve verraad, wierden insgelijks van het leven berooft; de minſt-ſchuldigen verweezen tot aan de Mynen t'arbeiden; en, dewyl men, aangezien de menigte der Vloekverwanten, voor een algemeenen opſtand beducht was, de Tartaaren tot byſtand ontbooden : welke in grooten getale in Moldavien getreeden, en 'er de ſterkſten zynde, dorſten de *geenen, die gemeend hadden af te vallen*, zich niet meer reppen, *noch iets het* minſt onderneemen. 1692. April.

MEN begon zich nu hier weder ten oorlog toe te ruſten; doch zonder dat men wiſt, werwaarts het gemunt mocht weezen, 't zy tegens den Turk, of wel tegens Polen. Ondertuſſchen moet men weeten, dat het hier te lande niet ongemeen is groote Legers zonder eenige noodzaakelijkheid op de been te brengen, en te lichter dewyl ze den Vorſt niet veel komen te koſten, en dat 'er het Volk, daar hy een volkomen gezag over heeft, alleen om moet lyden. Want zo haaſt als de Kzaar een Leger wil hebben, heeft hy zyne orders maar in de Provincien te ſtuuren. Ieder Huisgezin is gehouden een Man te leveren : deze voert drie of vier Trosboeven mee, en ſomtydts zyne gantſche Familie : en aldus heeft men in 't kort een Armée van 2 à 300000 koppen, gedisciplineerd als men zich kan inbeel- MUSKOVIEN. Krygsbereidſelen aangeſteld. Geſteldheid van der Muskoviten Legers.

1692. April. inbeelden. Deze blyft vyf of zes weeken in 't veld, en doet niet als rooven en plonderen; waar na een ieder weder na zyn huis keert.

VRANKRYK. Onderlieutenanten des Konings aangesteld. (a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 93.

HET (a) Edict, behelzende de creatie van d'Onderlieutenanten des Konings in alle de Provincien des Ryks, den 5den. der voorgaande Maand in het Parlement geverifieerd, 't geen een considerabele somme van penningen in zyne Majesteits schatkisten stond te brengen, bracht mede, dat 'er vier zouden weezen in het Gouvernement van Vlaanderen; zes in het Gouvernement van Picardien en Artois; twee in het Gouvernement van Champagne; zes in het Gouvernement van Bourgondien; een in het Gouvernement van Mets en Verdun; een in het Gouvernement van Thoul; vier in het Gouvernement van Lotharingen en Luxemburg; twee in het Gouvernement van der Elsas; vier in het Gouvernement van het Franche-Comté; negen in het Gouvernement van Langedocq; vier in het Gouvernement van Dauphiné; vier in het Gouvernement van Provence; een in het Gouvernement van Foix; een in het Gouvernement van Roussilion; dartien in het Gouvernement van Guienne; vier in het Gouvernement van Poitou; een in het Gouvernement van Aunix; twee in het Gouvernement van Xaintonge en Angoumois; een in het Gouvernement van Bearn en Navarre; twee in het Gouvernement van Anjou; een in het Gouvernement van Saumur; drie in het Gouvernement van Maine; twee in het Gouvernement van Touraine; vier in het Gouvernement van Orleans; twee in het Gouvernement van Berri; twee in het Gouvernement van la Marche; twee in het Gouvernement van Limosin; een in het Gouvernement van Nivernois; twee in het Gouvernement van Bourbonnois; twee in het Gouvernement van Lionois; een in het Gouvernement van Havre; een in het Gouvernement van Duinkerken; een in het Gouvernement van Bretagne, in 't Graafschap Nantois; en een Lieutenant Generaal in de Stad Parys, met een salaris van 4000 ponden.

Uitvinding van geldmiddelen.

De middelen om geld te bekomen waren noch niet uitgeput. Men zag nu weder verscheidene nieuwe Edicten, ten dien einde

de opgesteld; als een behelzende een creatie van drie-en-veertig nieuwe Ampten van Brandhoutlaaders: een ander tot d'oprechting van geswoorene Chirurgyns in alle de Steden en Vlekken des Ryks, mitsgaders een Ordinaris Raad-Medicyn in ieder Stad: een darde tot de creatie met tytel van Ampt van Ontfangers der Consignatien, Commissarissen-Ontfangers van de penningen der reëele saisieeringen, en Ontfangers der boeten en breuken in het Parlement van Doornik en de Koninglijke Rechtbanken van des zelfs Ressort; een vierde tot d'oprechting van twee honderd Officien van Koninglijke Notarissen in d'uitgestrektheid des zelven Parlements van Doornik; mitsgaders Procureurs, pleitende voor het genoemde Parlement, den Raad van Artois, en alle de Rechtbanken van der zelver Ressort; en drie Griffiers. Dit Edict vereenigde weder aan de Domainen d'Officien van Baijjuwen, Prevoosten, Meyers, Ammannen, Schouten, en andere Dominiaale Ampten, hier voormaals vervreemd of verpand, welke tegenwoordig door de Pachters der Domainen verpacht wierden. Behalven deze Edicten, was 'er noch een Arrest van den Raad van Staat, beveelende aan alle de geenen, die met Beneficien voorzien waren, aanstondts een staat te geeven van de goederen, welken zy bezaten, op de verbeurte van 3000 ponden. *Men sprak ook van Lyfrenten, van allerhande prys, op te rechten.* Maar gelijk deze middelen, en alle d'anderen daar wy in de voorgaande Maanden af hebben gesproken, de sommen, welken men van nooden had, niet als zeer langsaam konden opbrengen, had men eindelijk het besluit genomen van d'oude Goude en Zilvere Specien af te zetten, en de nieuwen te verminderen; gelijk men zien kan uit het onderstaande Arrest van den eersten dezer Maand, 't geen wy hier van woord tot woord zullen ter nederstellen. 1692. *April.*

Arrest van des Konings Raad van Staat, behelzende d'afzetting der oude Goude en Zilvere Specien, en de vermindering der nieuwen.

DE Koning zich in zynen Raad hebbende doen vertoonen het Edict zyner Majest. van de Maand December 1689. en de Declaratie van den

1692. April. 10den. der zelve Maand, noopende de munting en evaluatie der nieuwe Goude en Zilverde Specien, en de reformatie en augmentatie van d'evaluatie der geenen, die gemunt zyn ter uitvoering der Declaratie van den 31sten. Maart 1640. en het Edict van de Maand September 1641. mitsgaders de Declaratie van den 28sten, Augustus 1691. wegens de reformatie der Stukken van drie stuivers en zes deniers gemunt ter uitvoering van die van den 8sten. April 1674. en d'Arresten van den Raad van Staat, behelzende prorogatie van de cours der gemelde oude ongeformeerde Specien, naamentlijk dat van den 23sten. February laatstleeden, by het welk zyne Majesteit de cours 'er af prorogeerde tot aan den eersten dag van de naastaanstaande Maand: en zyne Majesteit geinformeerd zynde, dat 'er sedert de publicatie der gemelde Declaratien en d'Edicten van de Maanden December 1689. en Augustus 1691. in de Munthoven, welke door des Konings order in de gantsche uitgestrektheid des Ryks geopend zyn, voor meer als vier honderd en tien Millioenen zo aan Goude als Zilverde Specien zyn gemunt of gereformeerd: ten anderen zyne gemelde Majesteit betrachtende, dat de geenen, welke oude ongereformeerde Specien behouden hebben, niet en verdienen ontzien te worden, hebbende niet als uit hardnekkigheid gedifferenteerd te profiteeren van d'uitstellen, welken zyne Majesteit hen van tyd tot tyd door verscheidene Arresten, ten getale van negentien sedert den laatsten April 1690. gegeeven, heeft vergund: mitsgaders zyne gezeide Majesteit gehouden zynde, om tot de reformatie der oude Specien te geraaken, d'evaluatie 'er af te vermeerderen, en door een noodzaakelijk gevolg de cours der nieuwe gereformeerde of gemunte Specien na proportie te verhoogen; te weeten, de Zilvere Louis, of Ecu, tot zes-en-sestig stuivers; en de Goude Louis tot twaalf ponden en tien stuivers, en de verminderingen na proportie; 't geen de cours der Specien gevoerd heeft tot een punt, 't welk hunne inwendige waarde te boven gaat, mitsgaders de proportie die zorgvuldiglijk in alle de welgeregelde Staaten ter zaake der Munten gehouden moet worden: en zynde het noodzaakelijk daar in te voorzien: Gehoord het raport van den Heer Phelypeaux de Pontchartrain, Ordinaris Raadsheer in den Koninglijken Raad, Controlleur Generaal der Finantien; heeft *de Koning*, gezeten *in zynen Raad*, geordonneerd, en ordonneert mits dezen, dat, te beginnen met den eersten dag van de Maand May aanstaande, d'oude Goude en Zilvere Specien, gemunt ter uitvoering der Declaratie van den 31sten. Maart 1640. en van het Edict der Maand September 1641. welke niet gereformeerd zyn ter uitvoering van het Edict der Maand December 1689. van alle cours en uitgifte afgezet zullen blyven. Verbiedende derhalven zyne Majesteit wel uitdrukkelijk aan allerhande persoonen, van wat qualiteit of conditie zy ook zouden mogen weezen, de zelven uit te bieden, of in de betaalingen, zo in 't gros als in 't klein, t'ontfangen, op de verbeurte van drie duizend ponden. En ordonneert niettemin zyne gemel-

de

de Majesteit, dat, geduurende de Maanden May en Juny naastkomende, de gemelde oude Specien in de Munthoven ontfangen zullen worden, om aldaar gereformeerd te werden; te weeten, de Zilvere Louisen, of Ecus, tegen sestig stuivers, de halven en quarten na proportie; en de Goude Louisen tegen elf ponden en vyf stuivers, de dubbelden en halven na proportie: na het expireeren van welke termyn de gemelde oude ongereformeerde Specien in de Munthoven niet meer ontfangen zullen worden als by het Mark, en op den voet der Tarifen gearresteerd in de Munthoven. En noopende de Stukken van vyf stuivers, gemunt ter uitvoering van het gemelde Edict der Maand September 1641. ordonneert zyne Majesteit, dat ze in de wandeling cours zullen hebben, en in de commercie uitgegeeven worden tegen vyf stuivers en een half; gelijk het Edict van de Maand December 1689. medebrengt. En belangende de Goude *en Zilvere Specien*, welke gereformeerd of gemunt zyn ter uitvoering van het zelve Edict der Maand December 1689. zyne Majesteit ordonneert, dat te beginnen met de gemelden eersten dag van May naastkomende, de zelven in de wandeling cours zullen hebben, en in de commercie uitgegeeven worden, te weeten, de Zilvere Louisen, of Ecus, niet hooger als tegen vier-en-sestig stuivers, de halven en quarten na proportie; en de Goude Louisen tegen twaalf ponden, de dubbelden en halven na proportie. Ordonneerende echter, dat in de Provincien der Elsas en la Sarre, en andere Grenzen van Duitschland, de gemelde Goude en Zilvere gereformeerde of nieuwelijks-gemunte Specien cours zullen hebben op den gewoonlijken voet, begreepen in de Declaratie van den 9den. Maart 1690. en dat de Stukken van vyf stuivers en zes deniers, *gemunt ter uitvoering van het* Edict der Maand December van het zelve *Jaar 1690.* cours zullen hebben op den zelven voet van vyf stuivers en zes deniers in de gantsche uitgestrektheid des Ryks, en van vier Patars en een half in de veroverde Provincien en Steden van Nederland; gelijk in het gemelde Edict begreepen staat. Zyne Majesteit ordonneert, dat de Stukken van drie stuivers en zes deniers, gemunt ter uitvoering der Declaratie van den 8sten. April 1674. en die gereformeerd zyn in gevolg der Declaratie van den 28sten. Augustus 1691. in de Commercie cours zullen hebben tegen vier stuivers; en dat de geenen, welke niet en zyn gereformeerd, geduurende de gemelde Maanden van May en Juny aanstaande in de Munthoven van zyne Majesteit, in des zelfs Koninglyke Schatkamer, in zyne Casueele Inkomsten, in de generaale Ontfangsten zyner Financien, particuliere Ontfangsten van Schattingen, Ontfangsten der Domainen en Bosschen, de Comptoiren der Gabellen, de vyf Groote Pachten, Aides, en in 't algemeen in alle de generaale of particuliere Ontfangsten, welke in den naame en ten voordeele des Konings worden gedaan, cours zullen hebben tegen drie stuivers en zeven deniers. Verbiedende zyne Majesteit wel uitdrukkelijk aan alle Ontfangers, Commisen, Wisselaars, en Collecteurs, zelfs aan de Deurwaar-

1692. April.

ders en Sergeanten, Brengers van Dwangbrieven of Quitancien der gemelde Ontfangers of Commisen, de gedachte Specien geduurende de gemelde termynen op een minderen voet t'ontfangen, als tegen drie stuivers en zeven deniers, op pœne van ligchaamelijke straf: na het expireeren van welke termyn zy van alle cours en uitgifte afgezet zullen blyven, en in de Munthoven niet meer ontfangen worden als by 't Mark, op den voet der Tarif gearresteerd in de gemelde Munthoven den 12den. January 1690. Zyne Majesteit ordonneert, dat geduurende de gemelde termyn de Spaansche Pistoolen en de Goude Ecus niet hooger in de Commercie cours zullen hebben, te weeten, de Spaansche Pistoolen, als tegen elf ponden en vyf stuivers, de dubbelden en halven na proportie; en de Goude Ecus, die wichtig zyn, tegen vyf ponden zestien stuivers en zes deniers, de halven na proportie. Willende echter zyne gemelde Majesteit, dat de Spaansche Pistoolen, en de Goude Ecus, zo wichtige als te licht, welke in de Munthoven gebracht zullen worden, om aldaar in nieuwe Specien verkeerd te werden, (voerende de Stempel, Wapenen, Opschrift en Gewicht, begreepen in het Edict van de Maand December 1689.) tot aan den laatsten dag van de gemelde Maand Juny naastkomende betaald zullen worden, te weeten, de Spaansche Pistoolen tegen 415, en de Goude Ecus tegen 423 ponden 't Mark, in plaats van 422 en 434 ponden, begreepen in de gemelde laatste Arresten van Prorogatie: na het expireeren van welke termyn de gezeide Specien van alle cours en uitgifte afgezet zullen blyven, en in de Munthoven niet ontfangen werden, als op den voet der Tarifen welke in de gemelde Munthoven gearresteerd mogen weezen. Zyne meergenoemde Majesteit ordonneert, conform de laatste Arresten van Prorogatie, dat de Zilvere Specien van uitheemsche Munt geen hooger cours in de Commercie zullen hebben, en in de veroverde en door de laatste Vredes en Trevestractaaten afgestaane Landen niet hooger ontfangen worden, te weeten, de (a) Bajoires als tegen drie ponden en vyftien stuivers; en de Patakons, Ryksdaalders van het Ryk en Nuremberg, die van Switserland, Geneve, Keulen, Holland, Mets, Luik, en Besançon, als tegen festig stuivers, altemaal Fransche Munt; en dat de waarde der gemelde Zilvere Specien van uitheemsche Munt, welke in de Munthoven gebracht zullen worden, om aldaar in nieuwe Specien verkeerd te werden, (voerende de Stempel, Wapenen, Opschrift, en Gewicht, begreepen in het gezeide Edict van de Maand December 1689.) betaald zal worden volgens de Tarif van den 12den. January 1690. En dewyl d'evaluatie der Specien verhoogd zynde, Zyne Majesteit ook door Haare Declaratie van den 14den. December 1689. de prys van het Zilverwerk, 't geen in de Munthoven gebracht mocht worden, verhoogd heeft; te weeten, van het effen Zilverwerk, Parysche Keur, tot 29 ponden 10 stuivers; en van het gedreevene Zilverwerk, mede Parysche Keur, tot 29 ponden 't Mark; en geen Parysche Keur, volgens

(a) Dukatons.

zy

gemaakt zal weezen; mitsgaders d'andere Zilvere stoffen tegen vyftig stuivers de Denier fyn, volgens de Tarif van den 12 January 1690. en de Goude stoffen tegen 450 ponden 't Mark fyn, conform d'oude Ordonnantien: verbiedende zyne Maj. wel uitdrukkelijk aan de Goudsmeden, geen Goud- of Zilverwerk tot een hooger prys te koopen of te verkoopen, als de geene die 'er in de Munthoven afbetaald moet worden, op de straffen in de gemelde Ordonnantien begreepen. Gedaan in des Konings Raad van Staat, gehouden te Versailles, den eersten dag van April 1692. Gecollationeerd, Getekend 1692. April.

DU JARDIN.

LOUIS, door Godts genade Koning van Vrankryk en Navarre: aan onze Beminde en Getrouwe Raaden, de Lieden houdende ons Hof van de Munt, saluit. Wy beveelen en ordonneeren u lieden met deze Tegenwoordigen, door ons getekend, de hand te houden aan d'uitvoering van het Arrest, waar af het Extract hier nevens gaat onder het Tegenzegel van onze Kancelery, heden in onzen Raad van Staat gegeeven, wegens d'uitgifte der Goude en Zilverde Specien daar in vermeld, volgens en conform het gemelde Arrest: om welke reden en consequentie wy aan onzen eersten Deurwaarder, of Sergeant, hier toe verzocht, beveelen alle Aankondigingen, en andere noodzaakelijke Acten en Exploiten, te doen, zonder andere permissie. Wy willen, dat aan de Copyen van het gemelde Arrest en deze Tegenwoordigen, gecollationeerd door een van onze Beminde en Getrouwe Raaden en Secretarissen, geloof gegeeven werde, even als aan d'Origineelen: want zodanig is ons believen. Gegeeven te Versailles, den eersten dag van April, in het jaar der Genade 1692. en van onze Regeering het negen-en-veertigste. Getekend door den Koning in zynen Raad.

DU JARDIN.

En gezegeld.

Geleezen, gepubliceerd, en geregistreerd: Gehoord op het verzoek van den Substituit van den Procureur Generaal des Konings, om naar de forme en inhoud geëxecuteerd te worden, volgens het Arrest van heden. Gedaan in het Hof der Munt, zynde de Halfjaarigen vergaderd, den eersten dag van April 1692.

Getekend

HERARDIN.

Gecollationeerd met d'Origineelen, door ons Raad en Secretaris van den Koning, het Huis, en de Kroon van Vrankryk, en des zelfs Finantien.

Maar dit Arrest was niet zo haast afgekondigd, of het veroorzaakte zodanig een verwarring in de Commercie en Finantien

1692. April. tien, dat men genoodzaakt was de helft van de verlaaging der prys te besnoeijen, en maar alleen de naastkomende Maand respyt te geeven; vermits het anders te vreezen stond, dat de Gemeenten met het inbrengen van hunne gelden in des Konings kisten al te lang zouden vertoeven, indien men 'er, gelyk eerst beslooten was, drie maanden tydts toe had gegeeven. Daar wierd dan een ander Arrest afgekondigd, van den volgenden inhoud.

Extract van 't Raadsbesluit van den 22 April 1692. wegens 't Prorogeeren van den Cours van Gelde.

DE Koning, in zynen Raad zynde, heeft de Termynen, in 't Arrest van den eersten dezer gesteld, geprorogeerd; ordonneerende uit dien hoofde, dat de oude Specien, die niet gereformeert zyn, geen andere cours in de Commercie, geduurende de maanden May en Juny, zullen hebben, dan de Goude Louisen tot 11 ponden 5 stuivers. de Ecus tot 60 stuivers, en de Stukjes van 3 stuivers 6 deniers, voor 3 s. 6 d: maar dat de gemelde Specien in de Munten, en op alle des Konings Comptoiren, geduurende de Maand May zullen ontfangen worden, als volgt: de Goude Louisen tot 11 ponden 12 stuivers, de Ecus tot 62 stuiv. en de Stukjes van 3 st. 6 d. tot 3 st. 7 d; en geduurende de Maand Juny de Goude Louisen tot 11 p. 8 st. de Ecus tot 61 stuiv. en de Stukjes van 3 st. 6 d. tot 3 st. 6 d. De oude Stukjes van 5 stuivers zullen gaan voor 5 st. 6 d. de Spaansche Pistolen, die wichtig zyn, voor 11 p. 5 s. de Goude Ecus, die wichtig zyn, voor 5 p. 16 s. 6 d. en de Pistolen en Goude Ecus, 't zy wichtig of te licht, zullen in de Munten geduurende de Maand May ontfangen worden, de Pistolen tot 422 ponden 't Mark, en de Goude Ecus tot 434 ponden; en geduurende de Maand Juny, de Pistolen tot 415 ponden, en de Goude Ecus tot 423 ponden 't Mark. En ten opzichte van de gereformeerde of nieuw-gemunte Goude en Zilvere Specien, die zullen geduurende de Maand May gaan op den voet der Declaratie van December 1689. en geduurende de Maand van Juny de Ecus tot 65 st. en de Goude Louisen tot 12 p. 5 s. Doch in de Maand van July zullen zy niet hooger gaan dan de Ecus voor 64 stuivers, en de Goude Louisen voor 12 ponden. En in de Provincie van d'Elsas, en andere Frontieren van Duitschland, zullen zy op den ordinaris voet gangbaar zyn. De uitheemsche Zilvere Specien zullen cours hebben als volgt: de Bajoires tot 3 p. 15. s. en de Patakons, of Ryksdaalders, etc. tot 60 st. Het Zilverwerk, volgens de Parysche Keur, zal geduurende de Maand May in de Munt aangenomen worden, als volgt: het Effen Zilverwerk tot 29 pond. 10 s. 't Mark,

't Mark, en 't Gedreven Zilverwerk tot 29 ponden :. en geduurende de Maand Juny, het Effen Zilverwerk tot 29 ponden, en 't Gedreeven Zilverwerk tot 28 p. 10 ſ. En die tyd geëxpireerd zynde, zal 't Effene niet hooger dan tot 28 p. 10 ſ., en 't Gedreevene tot 28 ponden 't Mark ontfangen worden. En 't geene volgens die Keur niet gemerkt is, zal betaalt worden het Zilver tegen 50 ſtuivers de Denier fyn, en 't Goud tegen 450 ponden 't Mark fyn, etc. Verbiedende zyn Majeſteit wel expreſſelijk, achtervolgende de oude Ordonnantien, aan de Goudſmeden, geen Goud of Zilverwerk tot een hooger prys te koopen, dan in de Munten ſtaat betaald te worden, op poenen in de gemelde Ordonnantien geſtatueerd. Gedaan in den Raad van Staat des Konings, in preſentie van zyn Majeſteit, gehouden te Verſailles den 22 April 1692. 1692. *April.*

Getekend

PHELYPEAUX.

Behalven alle de gemelde middelen om de noodzaakelijke ſommen tot het voortzetten van den oorlog te bekomen, was 'er ook noch een nieuw Edict in het Parlement geregiſtreerd, behelzende, dat 'er een Griffie der Minuten wegens alle de Brieven en Expeditien, hoedanig de zelven ook mochten weezen, in de Kanceleryen (dicht by de Parlementen, de Souveraine Hoven, en de Preſidiaalen des Ryks) opgerecht zou worden; en ten dien einde creëerde de Koning, met tytel van Ampt, in ieder der Kanceleryen, welke by de Parlementen van *Parys* en *Rouaan* zyn, acht Raaden-Griffiers; vier in de geenen des Parlements van Rennes, Bourdeaux, Toulouze, Aix, Grenoble, Dijon, en Mets; twee in die des Parlements van Doornik; twee in ieder der geenen, welke opgerecht zyn by de (*a*) Hulphoven van Provence en Neder-Languedocq; en een in ieder van d'andere Souveraine Hoven des Ryks. In de Kanceleryen by de Preſidiaalen van Angers, Orleans, Mans, Lion, Moulin, Poitiers, Troyes, Reims, Rione, Angoulême, Nantes, en Toulouſe, zouden 'er twee weezen; en een in ieder der geenen, welke by d'andere Preſidiaalen des Ryks zyn. Oprechting van nieuwe Ampten.

(a) *Cours des Aides.*

Van de honderd en tachtig Ampten van Krygscommiſſariſſen der nieuwe creatie waren 'er noch maar negentien of twintig vervuld. Maar op dat de Koning geen nadeel by deze langſaamheid mocht lyden, wierd aan d'Extraordinaris Krygstreſoriers bevolen, de zelven altemaal aan zich te neemen, en 'er

zyne

1692. April. zyne Majesteit het geld af goed te doen, op den voet van 11000 écus voor ieder, te betaalen in drie termynen, vermiddels het welk men hen drie stuivers per pond zou laaten korten: en noopende d'Ampten, welken zy niet en konden verkoopen, die zouden zy by commissie mogen doen waarneemen, en 'er de gazien en apointementen af trekken.

De Koning vermeerderde ook noch door een nieuw Edict het getal van d'Officieren der Admiraliteiten van Bourdeaux, Bayonne, en Brouage, en rechtte een nieuwe Admiraliteits-kamer op in de Stad Libourne, waar af de jurisdictie zich zou uitstrekken zo over de Haven van deze Stad, als over die van Blaïe en alle d'andere Havens en Reden van de Garonne, beneden Bec d'Ambes, na de kant van Xaintonge. Deze Admiraliteit zou bestaan uit een Lieutenant Civil en Crimineel, een Procureur des Konings, een Griffier, twee Deurwaarders, een Tolk, een Visiteur, en eenige andere Bedienden.

Oprechting van een nieuw Admiraliteits-collegie.

Maar om tot andere zaaken over te treeden. Daar waren in korten tyd verscheidene dingen voorgevallen, welke alle de schikkingen, door het Fransche Hof genomen, byna t'eenemaal hadden verbroken, en des Konings Raad in d'uiterste verbaasdheid geworpen. Men maakte volkomentlijk staat op de vrede van Italien; en nooit stond Vorst meer verzet als de Koning van Vrankryk, wanneer men hem bekend maakte, dat den Hertog van Savoyen, verre van de voordeelige aanbiedingen, welken men hem gedaan had, aan te neemen, niet eens zynen Brief had willen ontfangen. Niettegenstaande alle zyne gematigdheid, kon hy zich niet beletten op het hooren van deze tyding uit te vaaren, en zich eenige moeijelijke woorden tegens zyne Koninglijke Hoogheid te laaten ontvallen; sweerende, dat hy 't hem zou doen berouwen. Deze eerste dwarsslag veroorzaakte, dat de Troupen, welke uit Piemont na Vlaanderen toogen, gecontramandeerd wierden, en order kreegen om weder te rug te keeren. Byna ter zelve tyd verstond men d'aankomst des Konings van Engeland in Holland, mitsgaders dat een gedeelte zyner Troupen in Vlaanderen te land was getreeden, en d'anderen aanstondts stonden te volgen. Weinige dagen 'er na kreeg men de tyding, dat de Keurvorst

Desseinen van Vrankryk gedwarsboomd.

vorst van Beyeren te Brussel was gekomen. En tot overmaat van ongeluk, wierd men hoe langer hoe meer verzekerd, dat zyne Britannische Majesteit alle dingen gereed maakte om een landing in Vrankryk te doen.

1692. April.

De Graaf van Lauzun is zo bekend in de wereld, dat wy zyne verheffing hier niet konnen voorby gaan. De Koning vereerde hem, op het verzoek der geweezene Koningin van Engeland, met de Brieven van Hertog en Pair van Vrankryk. 't Was een trap om na Mademoiselle te konnen staan, met de welke (a) de Koning niet en wilde dat deze Graaf eertydts in den echt trad, om dat hy maar een slecht Edelman was. Maar deze Princes was nu al te oud om op trouwen te denken, en stond, volgens alle schynbaarheden, haaren maagdelijken staat wel in het graf te zullen draagen.

Graaf van Lauzun Hertog en Pair van Vrankryk gemaakt.

(a) Ziet *Amours des Dames Illustres*, of *Geheim van 't Fransche Hof.*

Drie andere Heeren wierden omtrent ter zelve tyd door den Koning met het Veldmaarschalkschap begunstigd, te weeten, Messieurs de la Ferté, Barbesieres, en Bachevilier.

Drie Heeren tot Veldmaarschalken aangesteld.

Doch om eens buiten de paalen van Vrankryk te treeden. De Graaf van Blenacq, Gouverneur der Eilanden van America, bericht gekreegen hebbende, dat elf of twaalf Engelsche Koopvaardyschepen met hun Convoy van de Barbados moesten vertrekken, besloot hen te gaan aantasten. 't Esquadre der Franschen stak dan na de seinen onder zeil. De Vermandois, gecommandeerd door Monsr. de Levis, daar de Graaf van Blenacq op was, stiet voor uit; en (d'anderen gevolgd, en in slagorder geschaard zynde) ving het gevecht met groote wakkerheid aan tegens den Engelschen Admiraal, en eenige andere Schepen. Monsr. de la Caffiniere viel op d'Arriergarde. Monsr. de Vaudricourt tastte d'Avantgarde aan, en meende tot verscheidene maalen een Schip van 50 stukken t'enteren. d'Engelschen, ziende dat de Fransche Schepen 't op enteren aanleiden, wierpen hunne Chaloepen, Booten, en Kisten buiten boord, om de Schepen te verlichten, en voort te gaan; gelijk ze ook deeden. De Graaf van Blenacq vervolgde hen met alle zeilen by, doch verloor hen des anderendaags morgens tusschen St. Alosia en Martenico uit het gezicht.

Franschen meenen eenige Engelsche Koopvaarders te neemen.

De Koning van Vrankryk kreeg nu weder nieuwe Vyan-

1692. April.

Tripoleezen verklaaren den oorlog tegens Vrankryk.

den. De Zeeroovers van Tripoli hadden den oorlog tegens hem verklaard, en ziet hier by welke gelegentheid. Een Bark, den Genüeezen toebehoorende, over een tyd door de gemelde Roovers genomen, wierd door den Consul van Vrankryk, te Tripoli resideerende, gereclameerd, onder voorwending dat ze den Kooplieden van zyne Natie toebehoorde. De Divan weigerde het; waar op de Consul dreigde, dat hy 'er hen berouw af zou doen hebben; met verzekering, dat, zo haast als de Koning, zyn Meester, 'er af verwittigd waar, hy niet en zou feilen een Esquadre zyner Schepen derwaarts te stuuren, en hen met zyne Bomben te bezoeken. Deze dreigementen, verre van de Zeeschuimers te verbaazen, hitsten hen op. Zy greepen den Consul by de kop, en smeeten hem in de gevangenis; vermeesterden ter zelve tyd drie of vier Fransche Barken, welke in de Haven lagen; en maakten de Matroozen tot Slaaven. Straks hier na deeden zy alle hunne Schepen in zee loopen, om op de Fransche Koopvaarders te kruissen: en het stond, hoewel deze Roovers uit zich zelven niet zeer te vreezen zyn, wel te vermoeden, dat zy de Kroon van Vrankryk, aangezien de tegenwoordige gesteldheid der zaaken, niet weinig zouden belemmeren.

SPANJEN. Staat der Krijgszaaken.

DE zaaken van Spanjen waren noch byna in den zelven staat, daar wy ze de laatste maal in hebben gelaaten. De Vloot was noch niet in zee geloopen; maar stond het eerstdaags, immers gelijk de spraak ging, te doen. De Troupen marcheerden na de kant van Catalonien: en men bleef noch al zeggen, dat het Leger 18 a 20000 man sterk zou weezen; hoewel men het zeer beswaarlijk kon gelooven. Maar om tot zaaken te komen.

De Graaf d'Etreés komt met een Esquadre Oorlogschepen voor Mallaga.

De Graaf van Estrées, voor eenige dagen uit de haven van Toulon geloopen, wierp op den 16den der Maand met zyn Esquadre, bestaande in 16 Oorlogschepen, 6 Branders, en 3 platbodemde Galjooten, of Bombardeerschepen, het anker voor de reê van Malaga. Dit veroorzaakte een schrikkelijke verbaasdheid in de Stad; alzo men niet twyfelde, of men zou de doodelijke werking der Bomben wel haast moeten beproeven.

On-

Ondertusschen stak hy des anderendaags weder onder zeil, om de Straat te passeeren; maar wierd den volgenden dag door een zo geweldigen storm overvallen, dat twee zyner Schepen, het een van 56 en het ander van 70 stukken kanon, op de klippen van Ceuta schipbreuk leeden. Twee honderd zielen kwamen 'er te sneuvelen, en vier honderd en vyftig wierden door de Bewoonders der kust gebergd. Den 19den. wierp de Graaf met veertien Schepen het anker weder voor de gemelde Stad; hebbende noch geen kennis van het droevig lot der anderen. Thans vreesde men meer als ooit te Malaga, dat de Franschen hen meenden te bombardeeren: maar de Graaf, die nu bericht van het ongeval der zynen had bekomen, schreef des anderendaags aan den Gouverneur, dat, ten inzichte van het goed onthaal 't geen men in de Haven van Malaga altyd aan de Fransche Schepen had betoond, hy hem eene der twee Chaloepen, uitgezonden om hem te erkennen, wederstuurde: dat hy hem ook d'andere weer zou toezenden, zo haast als men hem verzekerd hadde, dat men de geenen van zyn Volk, welke uit de schipbreuk ontkomen waren, niet kwalijk zou handelen; mitsgaders ook noch vyftig Engelschen van het Volk der twee Koopvaardyschepen, welke over eenige dagen in zyne handen waren gevallen, enz. Doch ziet hier een Afschrift van den Brief zelve.

1692. April.

Schrijft aan den Gouverneur.

MYN HEER.

IK zende U E. te rug een van de twee Chaloepen, die gisteren genomen zyn geworden, in het recognosceeren van onze Schepen. Het zelve hadde wel gevolgd geweest van d'andere Chaloep, en van al het Volk 't geen daar in was, als weetende met wat beleefdheid de Franschen door U.E. en U.E. Voorzaaten, zo by Vrede als Oorlogstyden, altyd tot Malaga zyn bejegent geweest, ten ware een ongeluk, overgekomen aan twee van onze Schepen, die op de Klippen van Ceuta vergaan zyn, my noodzaakte de voorsz. Sloep te behouden, ter tyd toe dat U.E. de goedheid zult believen te hebben van my te verzekeren, dat dengeenen, die van gemelde Schipbreuk zyn ontkomen, alle soort van goed onthaal zal aangedaan werden, gelijk zulks behoort, en zo als Wy altyd gepractiseert hebben aan de geenen die in onze handen gevallen zyn, als moetende den Oorlog geen hensch- of beleefdheid, (omtrent het geen, dat niet tegens den dienst van haare Majesteiten stryd,) uitbannen. Ik verwacht dan U.E. Antwoord, om U.E. niet alleen toe te zenden 't geen

1692. April. gisteren genomen is, maar ook 50 Engelschen, welke in twee Koopvaardy-Schepen, eenige dagen geleden, zyn genomen geworden. Ik wenschte, dat zich eenige andere occasie 't uwen Dienste mocht opdoen, om te konnen toonen hoe volkomen Ik ben.

U E. Ootmoedigste en gehoorzaamste Dienaar,
was getekent *Comte d'Estrées.*

Ziet hier ook noch, om eenige meerdere byzonderheden te weeten, den Brief van Schipper Jan Baptista Laurens, voerende het Fregat 't Wapen van Sivilien, die op het verzoek der Spanjaarden, alzo hy onder Malaga ten anker lag, het Fransche Esquadre met zyne Bark was weezen recognosceeren, en door het zelve wierd genomen, doch weder geslaakt.

DEze in haast, alzo 't laat in de Nacht is, dat van Boort van den Franschen Admiraal, den Graaf van Estreés, ben gekomen, waar voorleeden Saturdag tusschen licht en donker, om te recognosceeren wat Schepen buiten in Zee ten Anker kwamen, aan Boort raakte, na dat hy een man in de Bark doorgeschooten hadde. Men heeft my weder losgelaaten, en gezegt, dat hy daar niet was gekomen om eenige schade te doen. Gisteren middag kregen zy 11 Schepen, komende van Cadix, in 't gezicht, die van deze morgen onder Caep Mol ten Anker lagen; waar op den Admiraal 6 Fregats, ten minsten van 60 Stukken, uitstuurde, die daar dicht by ten Anker kwamen: en, na dat de 2 Schepen van Oorlog, zynde Engelsche, eenige Schoten geschoten hadden, zynde d'eene van 44 en d'andere 52 Stukken, hebben zy zelve de Brand daar in gestoken, en wyders de Franschen de Koopvaardyschepen, zo door kanonneeren, als door kleine Vaartuigen, overmant, genomen en verbrand, t'zamen tot 11 incluis. Tot myn leetwezen heb ik zulks moeten bywoonen. Zy zyn weder hier in zee op hun plaats ten anker gekomen; bestaande in 14 klocke Oorlogschepen, 5 Branders en 3 Bombardiers. Den Hemel beware ons voor meer ongemak. 't Geen wy hier noch te laden hebben, konnen wy in weinig dagen innemen; wanneer wy met d'eerste goede Wind na Cadix, en daar na met 't gereed leggende Convoy verder staan te vertrekken Ik zoude wel breder geschreven hebben; doch kome, tot verwondering van veele, zo eerst van Boort der Franschen. Deze Fransche Schepen wachten maar na goede Wind, om zich met 't Esquadre van Brest te gaan conjungeren: wenschte, dat zy al weg waren. 't Is hier alle dagen in allarm, niettegenstaande d'Admiraal my zelve gezegt heeft, dat hy geen de minste ordre heeft van eenige schade aan deze Stad te doen: Waar mede, verblyve.

Mallaga den 22 April, 1692. J. B. LAURENS.

Over

Over eenigen tyd was 'er een zaak te Madrid voorgevallen, welke ettelijke dagen lang het vermaak van het gantsche Hof was geweest. Eenige godvruchtige Mevrouwen, van de geenen die het dichtst aan de persoon der Koningin naderden, voelden by geval eenige hardheid in de mouwen van haare tabbaarden. Zy onttornden ze, om te zien wat het doch mocht weezen, en vonden 'er eenige karakters, welken zy zich inbeeldden tovertekenen te zyn: weshalven zy geloofden, dat hunne conscientie hen verplichtte d'Inquisitie 'er af te gaan verwittigen, met byvoeging, dat men zich niet behoefde te verwonderen, dat haare Majesteit geen kinderen en kreeg, dewyl ze *betoverd* was. En door d'Inquisitie ondervraagd zynde, om te weeten wien zy van deze tovery verdachten, antwoordden zy, dat zy 'er niemand af konden verdenken, als des Koningins Snyder, dewyl de karakters in haare klederen genaaid waren. Al de wereld weet, dat voor den Rechtbank der Inquisitie een bloot vermoeden genoeg is om iemand in de gevangenis te smyten. De Snyder wierd by de kop gevat, en in een gat gezet. Doch tot zyn geluk liet men hem niet lang zitten, gelijk men gewoon is ten opzichte der andere gevangenen te doen. Hy wierd wel haast ondervraagd. Men lei hem de gewaande *karakters voor*, *welken* men bevond niet anders te weezen als *eenige stukjes lood*, waar mede de lakens en andere stoffen gemerkt worden, en daar de merken der Koop- of Handwerksliedenop staan. De Snyder nu had de zelven, zonder te denken om ze te laaten smelten, beneden in de mouwen van des Koningins tabbaarden genaaid, om ze te beter te doen neer hangen, en ze in order te houden; gelijk over al elders de manier van de Kleermaakers is. De Spaansche Dames, die nooit van deze mode gehoord hadden, en omtrent dusdanige dingen wat te licht van geloof vallen, hadden ze voor tovertekén genomen. Hoewel nu d'onnozelheid van den Snyder t'eenemaal baarblykelijk was, had de Koningin echter groote moeite om hem te behouden; 't zy dat het den Inquisiteurs moeide zich zo lelijk te hebben laaten misleiden; of dat zy in der daad geloofden, dat alles, 't geen men te berde bracht om den beschuldigden te verdeedigen, maar list en bedrog was. Ziet daar,

1692. April.

1692. April.

waar de proceduuren der Inquisitie somtydts op gegrond zyn. En dikwils gebeurt het, dat om alzo lichte oorzaaken, als deze, arme rampzaligen jaaren lang in de gevangenissen leggen te verstinken, zonder eens gehoord te konnen worden. *O sancta simplicitas!*

Verscheidene byzonderheden.

Eindelijk: den Hertog van Medina-Celi, Ambassadeur van Spanjen te Romen, was door zyne Katholijke Majesteit tot het Onderkoningschap van Napels genoemd: de Marquis van Caramaca tot het bekleeden van dat van Arragon vertrokken: d'Order van het Gulde Vlies aan den Keurvorst van Beyeren gezonden, enz.

ENGELAND. Proceduuren tusschen den Hertog en de Hertogin van Nortfolk.

DEN Hertog van Nortfolk had in de Maand (a) January een Adres aan het Hooger-Huis ingegeeven, ten einde een Echtscheiding tusschen hem en zyne Gemalin, welke hy van Overspel beschuldigde, te mogen erlangen. 't Was een swaare zaak, en daar het Huis zich liever niet mee bemoeid zou hebben: doch konnende de zelve niet van den hals schuiven, waren 'er de volgende Proceduuren, na het scheiden van het Parlement onder de hand in druk uitgegeeven, gehouden.

(a) Ziet 3 Stuk, 1 Deel, pag. 69.

DE PROCEDUUREN, GEHOUDEN IN 'T HOOGER-HUIS TUSSCHEN DEN HERTOG EN DE HERTOGIN VAN NORTFOLK.

DE Beschuldiging, welke Henry, Hertog van Nortfolk; Graaf en Maarschalk van Engeland, ingeeft tegen zyne Gemalin, Maria, Hertogin van Nortfolk, voor de Geestelijke en Wereldlijke Lords, in het Parlement vergaderd, achtervolgende de Ordre der gemelde Lords van den 24 January 1692. ter zaake van Overspel.

I.

DE Persoon, die beschuldigd werd het gemelde Crimen met de Hertoginne bedreven te hebben, is eenen Germain, van de Parochie van St. Margariet tot Westmunster. De tyden en plaatsen, alwaar het gemelde Feyt was gepleegd, waren tot Whitehal in de Maanden van Juny, July, Augustus, eenige of een daar van in den Jaare 1685. Tot Windsor in de Maanden van July, Augustus of September, sommige of een daar van in 't gemelde Jaar 1685. In de Parochie van St. Marga-

gariet tot Westmuster, in Maart, April, May, en Juny, sommige of een daar van in 't Jaar onzes Heeren 1690. En in de gemelde Parochie van St. Margariet tot Westmunster in de Maanden van July of Augustus 1690. In de Parochie van Lambeth, in 't Graafschap Surrey, in de Maanden van May, Juny, July, Augustus, sommige of een daar van in 't Jaar 1691. 1692. *April.*

Bediend door Thomas Bowen, den 29 January, voor 6. uuren. NORTFOLK en MARSHAL.

De Depositien van des Hertogs Getuigen, die geëxamineerd wierden.

R*Owland Owen* zegt, dat Mr. Reymer omtrent ses Jaren geleeden, zynde Bottelier van den Hertog van Nortfolk, hem ordineerde de dingen uit te draagen: en vermits de Kamer open was, zag hy Mr. Germain in 't Bed met de Hertogin van Nortfolk. De Hertogin sprong ten bedde uit, en schoot een Nachttabberd aan: maar Germain schuilde weg in 't bed. Dit was tusschen 5 en 6 uuren 's avonds, omtrent veertien dagen voor St. Bartholomeus. Echter zeide hy niet tegen den Hertog, dat hy zekerlyk wist, dat het Germain was. Hy had hem dikwils twee of driemaal 's daags gezien. De buitendeur der Kamer was geslooten, maar hy opende ze met de sleutel, die hy had,

Margariet Elwood zegt, dat zy een Gezelschap had om de Kamers tot Windsor te kyken, in 't eerste jaar van Koning Jacobus, omtrent 3 of 4 uuren 's namiddags. Een Vrouw zeide haar, dat Mevrouw daar niet was: maar zy de deur openende, zag Mevrouw op de stoel in een misselijk postuur. Mr. Germains broek was af. Hy haalde ze op, en sloeg zyne hand aan zyn degen; zeggende: *God verdoemje, je Hoer: hoe benje zo onbeschaamd, dat je hier komt?* Mevrouw beval hem, my onder de voet te schoppen. Hy storte iets (dat is, *eens Mans natuur*) op de planken. Zy zag geen naaktheid, dan alleen haar knie of een weinig hooger. Op een anderen tyd daar na vond zy Germains Neusdoek en Handlobben in Mevrouws Bed. Mevrouws Meid zeide, dat Mr. Cornwal Mr. Germain uit Mevrouws Vertrek liet. Toen zy de eerste reis in de Kamer kwam, zag zy Germains beenen tusschen de haren, en zyn broek op zyne hielen. De eerste reis was in de Bartholomeus Jaarmarkt. Juff. Kniston zeide haar, het was Germains Linnen.

Thomas Hudson zegt, dat den Hertog van Nortfolk tot Portsmouth zynde, hy toen Bottelier tot Windsor was, wanneer Germain, de Hertogin, en Cornwal na de Comedie gingen. Germain zond zynen Lacquey om schoon Linnen, 't welk hy 's anderendaags 's morgens bracht. Jussr. Gwyn zeide tegen de Hertogin: de Hond wou by my gelegen hebben; maar zy wou niet by de Hond leggen ter plaatse daar 't hert

lag.

lag: want zy wist wel, dat Mevrouw de Hertogin hem zou aannemen.
1692. Daar na zag hy een Hembd en Hembdrok in't Vertrek, 't welk Mevrous
April. Meid en Anna Burton wegnamen. Mylord absent zynde, zo murmureerden wy onder ons zelven, dat Mylord verongelijkt wierd. Ik zeid'er Mylord van; waar op Meester Crag my na de Lord Peterborougs Kamer bracht, en my dreigde, dat hy my aan zynen Broeder Richard zou overdoen, die my in Duitschland casseerde. Dit was, meende hy, in December of September 1685. Juffr. Gwyn had dit in de Groene Kamer gesproken; en hy was in een Vertrek daar dicht by, en de deur open, zo dat hy 't hoorde.

Anna Burton zeide, dat zy Dienstmaagd was van den Hertog en de Hertoginne van Nortfolk, wanneer den Hertog na Portsmouth was vertrokken, toen zy tot Windsor was; als wanneer Mevrouw met Germain na Londen ging. Als Mevrouw 's avonds na de Maaltijd t'huis kwam, maakte zy grooten haast om na bed te gaan. Toen zy ontkleed was, zeide zy, datze ons wou buiten sluiten, om datze niet gestoord wou weezen voor elf uuren 's anderen daags 's morgens, al waar 't ook dat de Koning of Koningin zoude komen. Hudson zeide haar, dat Germaien noch in 't Huis was. Daar op leiden wy de Stoelen op de Achtertrap, op datwe hem zouden mogen hooren, zo hy af kwam: doch 's anderen daags 's morgens lagen de Stoelen noch op dezelve plaats, als wanneer Germains Knecht kwam met Linnen, en zeide, dat zyn Meester daar was. Mevrouw belaste een Vuur aan te leggen in Mylords Kamer; en wanneer zy daar gekomen was, kwam Juffr. Nelly Gwyn in, en vroeg haar, hoe haar hare Nachtrust had aangestaan? En na Germain gevraagd zynde, zeide zy, dat zy niets van hem wist. Mevrouw klaagde vervolgens, dat haar Hair uit zyn schik was: waar op Nelly antwoordde, dat het een heete Nacht voor haar was geweest, zo dat het geen wonder was, dat de Poeyer en ook de Krul uit haar Hair was gegaan. Kort daar na kwam Cornwel in, en vroeg na Germain; en Mevrouw zeggende dat zy niets van hem wist, zo zeide Nelly Gwyn: ik twyfel niet, of hy zal straks voor den dag komen, als een verdronken Rot. Daar op, zo als ik de Eet-zaal schoon maakte, riep Juffrouw Kniston my, en wees my in 't Vertrek Germains Hembd en Hembdrok: en daar na Mevrouws Bed maakende, zagen wy, dat'er kuilen in't Bed waren van twee Persoonen, die'er op gelegen hadden. Het Hembd en Hembdrok wierden door den Hertog aan den (a) Lord Peterboroug gezonden. Zy zegt, dat zy ongetrouwd is, en noch nooit een Man gehad heeft. Dit was omtrent Bartholomeus dag, zes jaaren geleeden. Zy geloofde, dat het Bed bezoedeld was door een Man en een Vrouw.

(a) de Vader der Hertogin van Nortfolk.

Simon Verelst zegt, dat hy, omtrent 6. Jaaren geleeden, tot Windsor was, om de Hertogin uit te schilderen, en dat hem des Hertogs Vertrek gegeeven wierd om zyne Schilderyen in te zetten. Wanneer hy gedaan, en twee of drie dagen t'huis geweest had, kwam Germain by hem

hem, en zeide hem : je kunt de Hertogin een extraordinaire vrindschap doen, en zult den Lord en Mevrouw Peterborough ten hoogsten verpligten. En daar op wees hy my een Brief van de Hertogin aan my, en las se my voor. Te vooren had hy my gezeid, dat daar een Hemd en Hembdrok was, die men voor de zynen had gekend. Hy zeide : ik verzoek, dat je des Hertogins eer wilt voorstaan, en u als een braaf Edelman toonen, door de zelven te eigenen, en te zeggen, dat je die daar gelaten had. Ik antwoordde, dat het my moeide, dat 'er zo veel spuls was; doch dat ik verzocht geëxcuseerd te zyn, dewijl ik 't met geen fatsoen doen kon. Hy zeide my, de Lord en Mevrouw Peterborough hadden met den Hertog van Nortfolk daar over gesproken; en indien 't mijn Linnen maar was, hun gesprek had zoo veel op hem gewrocht, dat, zo 'er maar een Getuige quam om hen te assisteeren, hy zyne Procedûuren zou staaken. Ik evenwel weigerig blyvende, presenteerde hy my een Goudbeurs, en zei my, dat ik 'er myn fortuin by maaken kon : doch alzo ik 't bleef afslaan, ging hy heel misnoegd weg. Myne Vrouw in de naaste kamer zynde, beluisterde het discours tusschen Germain en my, en verpraatte het tegen anderen : anders zou ik nu niet hier geweest hebben. 1692. April.

Thomas Foster zegt, dat hy Koetsier van Mr. Germain was, en de Hertogin van Nortfolk dikwils, omtrent twee jaren geleden, in zyne Karos had gevoerd, en haar t'huis gebracht; en dat de Lakeyen vier halve-Kroonen kreegen; en Marten, een Nederlander, noemde het Swyg-geld. Het was by avond omtrent 7 of 8. uuren, dat hy haar aanzicht in de Karos zag. Omtrent een jaar geleeden had hy haar eens by daag gezien, zo als zy uit een Venster, twee verdiepingen hoog, in Germains Huis in *Perkstraat* keek. Hy had haar te vooren, en eer zy getrouwd was, wel gezien; zo dat hy haar trony zeer wel kende.

Edieth Sawbridge zegt, dat 's Dingsdags na dit praatje van de Hertogin van Nortfolk Juffr. Sturton in haare Kamer quam; en zy haar vertellende wat tot Windsor gebeurd was, zo antwoordde Juffr. Sturton, dat dit niet meer was als 't gene zy voor dezen wel had verwacht. De Getuige repliceerde, dat, indien zy (Getuige) zo dicht by de Hertogin was geweest, als de gemelde Juffr. Sturton, zy dit alles wel zoude voorgekomen hebben; waar op Juffr. Sturton zeide : *woud gy gehad hebben, dat ik achter een Kar zoude gegeesseld worden?* Het discours, dat wy gehad hebben, was, dat Juffr. Kniston haar zeide, wanneer ik Vrydag 's avonds van London quam, dat zy my gezeid had, dat ze blyd was over mijne komst; want zy had alle nachten, sint den Hertog na Portsmouth was getrokken, gevreesd dat men haar de keel zoude afsnyden. Ik vroeg haar, waarom ze zo vervaart was : om dat, zei ze, al den tyd na dat den Hertog na Portsmouth was getrokken, Germain by de Hertogin had geslaapen; en dat hy t'huis komende, het wel hooren, en haar dan als een Koppelaarster uit stooten zoude : en zo zy 'er Mylord iets van zeide, zou Germain haar de keel afsnyden. Ik beval haar, wel toe te zien wat

1692. zy zeide; vermits het gevaarlijke woorden waren: en, zeide ik, hoe
April. kan je ze bewyzen? Het was nochtans waar, zeide zy. De Getuige haar (Juffr. Kniston.) vragende, hoe zy dit wist; zo zeize, dat Germain, in plaats van na huis te gaan, in 't Vertrek ging. De Getuige kan juist niet zeggen, dat zy dit alles aan Juffr. Sturton verhaalde, maar 't grootste gedeelte daar van nochtans. Juffr. Sturton zei, dat dit niet meer was, als 't geene zy te vooren had verwacht. Dit was 's Dingsdags na dat den Hertog van Portsmouth wederkwam, en ontrent Bartholomeusdag in 't eerste jaar der Regeering van Koning Jacobus.

ANTWOORD

Van de Hertogin van Nortfolk aan de Lords in 't Parlement tegen de Echtscheiding.

IK *Maria*, Hertogin van Nortfolk, zynde onder Protestatie dat de gepretendeerde Beschuldiging van Overspel tegen my in 't Honorabel Huis der Pairs doorgaans insuffisant is, zodanig, dat ik met nederigheid acht volgens de Wet niet gehouden te zyn de zelve te beantwoorden; nochtans kennende myne onnozelheid, en dat ik niet schuldig ben aan de gepretendeerde Misdaaden (deeze Protestatie aan my getoond zynde) zo zal ik onder de zaaken en qualificatien, hier nu gemeld, antwoorden, gelijk ik hier nevens doe, en zeggen, dat ik getrouwd geweest zynde met den Hertog van Nortfolk, ontrent 15. jaren geleden, hy nooit in 't allerminste, voor dat de gepretendeerde Beschuldiging tegen my ingegeeven wierd, my iets heeft laaten blyken, als of ik zyn Bed geschonden had: maar hy heeft my altyd met de grootste vriendschap en respect bejegend. Ontrent het Jaar 1685. ging ik op zyn verzoek met hem van Londen na Vrankryk, en bleef daar eenigen tyd met hem; alwaar hy eenigsins indispoost zynde, en een poos zo blyvende, my zulk een groote genegentheid toonde, en een zo groot vertrouwen op my stelde, dat alles, wat hem tot herstellinge zyner gezondheid geordineerd en toegediend wierd, hy van niemand, dan alleen van my, wilde ontfangen, dewyl ik zeer zorgvuldig op hem paste. En weer beter geworden zynde, zeide hy my, dat hy noodig eens na Engeland moest gaan; maar dat hy binnen korten tyd weer in Vrankryk by my zou komen, en my weder t'huis brengen in Engeland. En op zyn vertrek toonde hy my een groote affectie, met traanen in zyne oogen; zeggende, dat hy my wel duizend vergiffenissen had te bidden, verzoekende myn geduld, en dat ik in 't kort weer met hem na Engeland zou keeren. En na dat hy in Engeland gekomen was, en kennisse van my had, dat myn Logement onbekwaam was, en ik verlof verzocht om van plaats te mogen veranderen; zo schreef hy my hertelyk, dat het 'er verre van daan was, dat hy my tot ee-

eenig ongemak zoude dwingen: en hy stelde het aan mijne vryheid. Eer hy in Vrankryk van my scheidde, ordonneerde hy, dat my jaarlijks 400 Pond Sterl. uit zyne eigene Middelen zouden betaald worden, en dat by 't vierendeel jaars; behalven een Onderhoud apart, 't geen myn Vader, toen ik trouwde, op my vast gemaak had. Na zyn arrivement in Engeland, bezogt hy myne Moeder, de Gravin van Peterborough, verscheidene maalen, en verzogt met de grootste gedienstigheid en respect haaren zegen; zeggende, dat hy my wel en veilig in Vrankryk gelaaten had. Voort zeide hy, dat zyne Schulden hem seer benaauwden; en dat, indien haare Dochter (meenende my) wilde toestaan, dat de Heerlijkheid van Drayton, en andere Middelen, op hem en zyne Erfgenaamen vast gemaakt mogten worden, hy daar door een gelukkig Man zoude weezen. En ik in Engeland komende, wanneer hy 't huishouden had *afgeschaft*, en in de Gravin van Peterboroughs Vertrekken in St. James omtrent twee jaren had gewoond, en hem om Onderhoud in Rechte betrekkende, dewyl de gemelde vier honderd Ponden 's Jaars niet aan my waren betaald; zo wierp hy my die Misdaad geduurende dat Proces niet voor: 't welk hem wel te pas zoude gekomen hebben, om my mijn Onderhoud te onthouden, zo ik anders schuldig was geweest. En ik de gemelde Maria, Hertogin van Nortfolk, tot Drayton in Northampton zynde, zo schreef hy met zeer groote genegentheid aan my; en vermits 'er in die Gewesten in November 1688. Beroerten ontstonden, zo verliet ik Drayton, en ging met consent van den Hertog over zee, en bleef daar tot dat mijn Vader en Moeder my ontbooden: en aldus kwam ik weder in Engeland, in of omtrent October 1691. met des Hertogs con*sent. En vermits den Hertog my verzogt, de verkooping van Castle-Rising, en andere Goederen, toe te staan, en men my ried dat zulks my schadelijk zoude zyn;* zo wou ik daar in niet bewilligen: 't welk ik met nederigheid acht de rechte oorzaak van deeze Proceduuren tegen myne eere van des Hertogs, mijns Mans weege, te weezen. 1692. *April.*

En ik de gemelde Maria, Hertogin van Nortfolk, blyvende by myne Protestatie van mijne onschuld, en ontkennende dat ik schuldig ben aan de gepretendeerde Misdaad, my te laste gelegt, en ongewillig zynde mijnen Man met eenigerley misdaad te beschuldigen; nochtans onderrecht zynde, dat, volgens de Wetten des Lands, een Man, die een Echtscheiding van zyne Vrouw wegens Overspel in Regte verzoekt, geen vonnis behoort te verkrygen, indien men betuigen kan, dat hy aan de zelve Misdaad schuldig is: zo beweert de Respondente, en is gereed te bewyzen, dat den Hertog, haar Man, aan Overspel schuldig was, en is, en nu tien jaaren lang in zulk een leeven gecontinueerd heeft.

MYLORDS,

Het is my ongeluk en oneer genoeg, dus beschuldigd te zyn. Ik zou liever voor uwe Heerlykheden wegens Hoog Verraad aangeklaagd staan,

 dan

dan over deeze schandelijke Misdaad. In de beschuldiging van Hoog Verraad zyn de Manieren van te rechtstellingen, en de wyzen van Procc-
1692. April. duuren bekend; en zo is de straffe in dit geval tegen my niet.

Uwe Heerlykheden zyn nu bezig met het maken van een nieuwe wyze van Proceduuren tegen, en een nieuwe Wet om my te straffen, en dat voor een gewaande en geallegueerde Misdaad, die zeven jaaren geleden zoude begaan zyn onder een andere Regeering, na een publyke Indemniteit in de Zittingen des Parlements verklaard; zynde sedert verscheidene Zittingen des Parlements, en Dissolutien van het zelve geweest, zonder de Misdaad tegen my te melden. Mijne Advocaaten zyn verlegen, hoe ze my zullen raaden my te defenderen in deze Proceduren, die t'eenemaal vreemd, en zonder eenig voorbeeld of exempel zyn.

Ik bevind, dat men my nu zeer heftig vervolgt, en dat de Proceduren tegen my zeer snel voortgaan; hebbende niet meer als een nacht tijdts gehad, om myn Antwoord op deze generale Beschuldiging gereed te krijgen. Ik verklaar dan opentlijk hier ter plaatse, dat ik onschuldig ben aan 't gene my hier voorgeworpen word, en dat ik aan 't bevlekken van myn Mans Bed geen schuld heb. Ik ben niet schuldig aan de Misdaad, die my te last gelegt word. Ik hoop, dat ik, dus aangeklaagd zynde, zonder ydelheid en roem mag zeggen 't geen wel genoeg bekend is, te weeten, dat ik niet alleen de Huisvrouw ben van den Lord Hertog van Nortfolk, maar ook gebooren en afgedaald van Ouders en Voor-ouders van den alouden Adel; en dat uwer Heerlykheden Voor-ouders, en myne Voorouders, die in dit Huis gezeten hebben, van geene zulke Proceduuren hebben geweten. 't Is met hertzeer dat ik dit antwoord voor my zelve, en tegen mijnen Man inbreng; vermits ik hoop, dat gy myne Defensie zult excuseeren.

En indien uwe Heerlykheden in uwe groote wysheid verder in deze zaak gaat; zo hoop ik, en bid ootmoediglijk, dat ik na deezen behoorlijke tijd mag hebben om mijne Bewyzen, en volkomene Defensie, te voorschijn te brengen: en als dan twijfel ik niet aan de gerechtigheden, schoon mijn Man onder u zit, en nevens u stemt.

MARIA NORTFOLK.

De DEPOSITIEN *der Getuigen ten faveur der Hertogin van Nortfolk.*

ALexander Herman zegt, dat hy Mr. Germain gediend, en zynen dienst anderhalf jaar geleden verlaten heeft, ontrent agt weeken na dat hy met den Koning uit Ierland kwam, hebbende hem anderhalf jaar gediend. Mr. Germain was met den Koning in Ierland, in de Zomer, in 't Jaar 1690. en vertrok derwaarts twee dagen voor den Koning, blijvende daar vier Maanden. Hy geloofde, dat hy den laatsten dag van May, of den eer-

eersten Juny, heen trok. Hy kwam met den Koning weder te rug. Hy Getuige had hem al dien tijd in Ierland gediend, en hem alle dagen, ja alle uuren, gezien, en week nooit van hem. Van Ierland kwam hy over in een en 't zelfde Schip, met den Lord Villiers, den Graaf van Munchester, en Mr. Felton; en hy ging na Ierland toe in 't Jacht Monmouth, met de Envoyées van Holland en Brandenburg, en den Marquis de Mompoullian. Hy zegt, dat Mr. Germain verleeden May tot Brussel was, en dat hy hem daar gezien, en gesproken had. Hy had ook den Lord Villiers en den Lord Lumley aldaar by hem gezien. Hy logeerde by hem in de zelfde Herberg vier dagen, en had 'er hem daar na niet meer gezien. Hy Getuige, toen na Engeland gaande, liet hem daar. Hy had hem nooit zyn eigen Hair zien dragen. Zyn eigen Hair is donkerbruin. Hy had hem nooit zonder Paruik zien uitgaan. Zyn Hair is ontrent een halve vinger lang. Hy droeg een mooye Paruik. Hy Getuige zegt, dat hy in Ierland zyn Quartier in een plaats achter hem had, en zich niet verroeren kon zonder hem te hooren. Hy zegt, dat, vier weeken na dat hy hem tot Brussel gezien had, hy hem in 't St. James Park had zien wandelen.

1692. *April.*

Anthony Moore zegt, dat hy Mr. Germains Barbier was geweest. De eerste reis dat hy hem schoor was vyf of zes Jaren geleden. Zyn eigen Hair was bruin. Hy schoor zyn Hoofd dikwils. Hy had hem geschooren eer hy na Holland ging, en sedert dat hy t'huis gekomen was. Hy had zyn Hair nooit zo lang gezien, dat het zyne ooren bedekken kon, en had hem nooit zyn eigen Hair, maar altijd een Paruik, zien dragen. Hy had hem anderhalf jaar geschooren, en ook daar na altijd in zyn huis *dicht by 't Park*. Hy of zyn Knecht had hem geduurig, sedert dat hy uit Holland kwam, tot nu toe geschooren. Hy of zyn Knecht had hem, 's avonds eer de Koning na Holland ging, geschooren. Hy zegt, dat Mr. Germain, toen hy weg ging, zeide, dat het een Maand of twee zoude duuren eer hy weer kwam: maar hy wist niet hoe lang het was. Dit was in zyn Huis, naast de Hane-Mat. Hy had hem alle de jaaren geschooren, sedert dat de Koning in Engeland was gekomen. Hy zeide, dat de Campagne schier gedaan was, toen hy hem de eerste reis, na dat hy uit Vlaanderen kwam, schoor.

Grace Cook zegt, dat sy Jane Wadsworth wel kent, en vier Jaaren dicht by haar had gewoond. Zy kwam in 't Huis van de Getuige met een Papier in haare hand, en vroeg haar, wie het daar gelaaten had; zeggende, dat zy 'er niets van wist. Sy zegt, dat zy gezegt had, dat zy de Hertogin van Nortfolk in Mr. Germains Huis had gezien: maar zy had haar in een lange poos niet gezien. En nu zy haar gezien had, wist zy wel, dat zy 't niet was; en zy wenschte, datze in 't Vuur mocht verbranden, en nooit weer t'huis by haare Kinderen komen, indien zy haaren Eed daar op zou doen. Het Papier strekte om haar voor dit Huis te ontbieden. Het was den eersten avond dat de Papieren uitgekomen waren, dat zy dit gezeid

had. Hosea Grimes, John Hall, en Margariet waren 'er present, toen zy dit zeide. Zy woont op een deur na aan Jane Wadsworth.

1692. April.

John Hall zegt, dat hy Jane Wardsworth meer als een jaar gekend had, ontrent veertien dagen na dat zy by Juff. Cooks kwam met een Ordre in haare hand; maar wist niet, wie die daar gelaten had; en zeide, dat zy niets daar op zeggen kon. En alzoo Juffr. Cook haar te gemoet voerde: *Je moet 'er iets op zeggen, anders zoudje deeze Ordre van 't Huis niet gekreegen hebben*: zo zeize, datze tot den Hertog van Nortfolks geweest, en hem gezegd had, datze in Capitein Germains Huis was geweest, om een Pintskan te vraagen; en zy zeide, dat zy daar by geval de Hertogin van Nortfolk had gezien; hoewel 't ook wel wezen kon, dat zy mis had, om dat zy haar in geen zeven jaaren had gezien: maar zy had had haar eens of tweemaal gezien, zo draa als zy uit Vrankryk kwam; en dat was de Hertogin van Nortfolk niet, welke zy op Capitein Germains trappen gezien had. Waar op Hosea Grimley haar vragende, of ze wel wist dat zy 't niet was, zo zeize, datze wel wist, dat zy 't niet was geweest; wenschende, datze mocht verbranden, en nooit weer t'huis by haare Kinderen komen, indien zy 't zou beëedigen; want zy kon 'er geen Eed op doen. Hosea Grimsley, Grace Cook, en noch twee andere Vrouwen, waren present toen dit discours voorviel; 't welk den zelfden avond was dat de Ordre uitkwam. Hy werkte in Mr. Germains Huis, en had daar twee of driemaal gemaskerde Juffrouwen gezien. Een van de Juffrouwen, die men zeide dat Capitein Germains Zuster was, gaf ordre om een beschot weg te nemen.

Margariet Condy zegt, dat zy Jane Wadsworth wel kent, die by Juffr. Cooks kwam de eerste reis datze voor 't Hof gedagvaard was, en vroeg haar, wie dat Papier in haare handen had gelaaten. Zy ging na Mr. Germain om een Kan. Zy meende, dat zy de Hertogin van Nortfolk daar had gezien; maar zy had haar gezien sedert dat ze uit Vrankryk was gekomen: en zy was 'er wel gerust over, dat zy 't niet was, en wenschte, datze hare Kinderen nooit mocht zien, en verbranden, zo zy haar ooit daar gezien had.

Alexander Hantman zegt, dat hy Jane Wadsworth wel kent. Hy had nooit eenig gesprek met haar gehad, als of de Hertogin van Nortfolk in Mr. Germains Huis was geweest. Hy zegt, dat hy dikwils in Wadsworths Huis gedronken had, maar nooit met haar van de Hertogin van Nortfolk gesproken, noch van al zyn leven die Vrouw in zyn Meesters Huis gezien. Hy had zynen Meester aan de tafel en in zyne kamer opgewacht, al den tyd van zynen dienst, 't welk anderhalf jaar was. Hy had nooit een gemaskerde Juffrouw in zyn Meesters Huis gezien.

Maria Pennington zegt, dat zy Jane Wadsworth wel kent, en datze haar Dienstmeid geweest is, en dat niet lang, om dat ze niet trouw was: want zy Getuige eens uitgegaan zynde, ontmoette zy haar in 't wederkomen met haar en haar Mans Linnen in een bondel wegloopende, 't welk omtrent elf Jaaren was geleeden.

Frau-

Francis Knight zegt, dat ze Jane Wadsworth niet en kent, noch ooit met haar heeft gesproken, noch haar ook ooit in haar Meester Germains Huis heeft gezien. Ook had de Getuige nooit eenige Brieven derwaarts gebracht. 1692. April.

Judith Stourton zegt, dat zy de Hertogin van Nortfolk gediend heeft, toen 'er een gerucht liep van de Hertogin en Mr. Germain, 't welk was omtrent een week te vooren dat den Hertog en de Hertogin na Vrankryk gingen. Zy was gevraagd door den Lord Peterborough, in presentie van den Hertog van Nortfolk, in des Hertogs Huis in St. James Vierkant (zynde de deur geslooten) of zy niet wist, zo als zy 't voor God Almachtig zoude willen verantwoorden, of zyne Dochter een Overspeelster was? Haar antwoord was, dat, gelijk zy hoopte God in den Hemel te zien, de Hertogin zulk een deugdelijke Vrouw was, voor zo veel zy wist, als 'er iemand leefde. Zy zegt, dat het geene zy toen zeide, waar was; en zo ze iets anders zou willen zeggen, dat ze haar zelve dan zoude verongelijken. Zy zeide, dat 'er niet een mensch, behalven den Lord Peterborough en den Hertog, present waren, toen zy haar examineerden; en dat zy geen Hembd of Hembdrok te dier tyd gezien had; en dat het haar niet heugt, dat zy tegen Juffr. Webb iets aangaande de Hertogin en Mr. Germain gezegt heeft; en meent ook, dat zy nooit tegen Juffr. Webb gesproken heeft: en zy was niet tot Windsor, wanneer den Hertog tot Portsmouth was. Daar liep toen, zei ze, een kwaad gerucht, 't welk haar moeide.

Elisabeth Camell zegt, dat ze met den Hertog en de Hertogin van Nortfolk na Vrankryk ging; en dat ze zeer minnelyk t'samen gingen, en zo scheiden. Zy meent, dat den Hertog omtrent veertien dagen by haar bleef. Des Hertogs Oog was zeer; en Mevrouw ging dikwils by hem: en dan gingen wy weg. Mevrouw bette zyn Oog. Zy aten en dronken alle dagen te samen; doch zy sliepen niet by malkander, dat zy wist. Mylord zeide haar, toen hy by de traalie in 't Klooster van haar scheide, dat hy haar binnen korten tyd zou weerhaalen; en dus scheidden zy zeer vrindelijk. Juffr. Lawson was by de Hertogin in 't Klooster. De Getuige bleef daar omtrent dartien Maanden. Mylord bewees veel vrindschap aan Mevrouw in 't weg gaan, en terwyl zy daar was; en in 't scheiden wierden 'er aan wederzyde traanen vergooten. Wanneer Mylord en Mevrouw tot Parys te samen waren, in 't Huis genaamt Loten de Tarran, plachten wy weg te gaan; niet weetende, wat zy samen te zeggen hadden.

Matthew Scot zegt, dat hy verscheidene sommen aan de Hertogin van wegen den Hertog betaald heeft. In May 1688. betaalde hy 125 Ponden voor de Hertogin: en daar na betaalde hy 2 of 300 Ponden aan Mr. Cray in Vrankryk, toen den Hertog en de Hertogin daar waren. Hy kan niet zeggen, dat hy eenig Geld na Vrankryk remitteerde na dat den Hertog t'huis quam. Hy weet ook niet, dat 'er eenig Geld aan Mr. Morton voor Mevrouw door des Hertogs ordre betaald was.

Juffr.

1692. April.

Juffr. *Judith Stourton* (te vooren reeds van wegen de Hertogin geëxamineerd) zegt, dat zy Juffr. Sawbridge eens in des Hertogs Huis in St. James Vierkant zag, en dat 'er van de schandaal van Mr. Germain en de Hertogin van Nortfolk gepraat wierd. Zy Getuige zegt, nooit gehoord te hebben, dat Juffr. Sawbridge zeide, dat Juffr. Kniston gezeid zou hebben, dat Mr. Germain by de Hertogin alle nachten te Windsor geslapen had. Zy ontkent, dat zy tegen Juffr. Sawbridge gezeid zou hebben, dat zy verwacht had al eer daar van gehoord te hebben. Zy had nooit tegen Juffr. Sawbridge gezeid: *wou'd gy hebben, dat ik achter een Kar zoude gegeesseld worden?* Zy zegt, dat het haar niet heugt, dat Juffr. Sawbridge haar gezeid had, dat Juffr. Kniston zou gezegt hebben, dat zy bevreesd was, dat haar de keel zoude afgesneeden worden, terwyl den Hertog tot Portsmouth was. Haar heugt niet, dat zy Juffr. Sambridge vroeg, om wat reden Juffr. Kniston zo bevreesd was; of dat zy haar iets had verteld van Juffr. Knistons zeggen, dat Mr. Germain alle nachten by Mevrouw tot Windsor sliep. Zy had Juffr. Sawbridge wel gezien, en met haar gesproken; maar kon niet zeggen, waar over het discours was geweest.

Proceduuren des Hertogs van Nortfolk tegens zyne Gemalin in het Hooger-Huis afgeweezen.

Deze proceduuren tot dus verre in het Hooger-Huis gehouden zynde, resolveerde het zelve den 27sten. February, (na tot des avondts ten zeven uuren hier over geraadpleegd te hebben) met meerderheid van veertig tegens vyf-en-dartig stemmen, de Bil, waar by den Hertog van Nortfolk een Echtscheiding met zyne Gemalin verzocht, te verwerpen; doch het aan den Hertog vry te laaten zyne zaak in de gewoonlijke Ecclesiastique Hoven te vervolgen.

Maandelyke Bededagen ingesteld.

Om den Godlijken zegen geduurende dezen Oorlog over haarer Majesteiten Wapenen (waar van men sedert des Konings overtocht na Holland, en het uitrusten van de Vloot, wel haast iets verwachtte) af te bidden, wierd nu weder in het begin der Maand een Proclamatie afgekondigd, beveelende een algemeenen Vast-en Bededag door het gantsche Koningryk, te houden op den 18den. der Maand, en wyders op elken tweden Woensdag van alle de volgende Maanden, zo lang als den Oorlog duurde. De Proclamatie was van den onderstaanden inhoud.

HAare Majesteiten, in haare zeer ernstige overweging nemende den duurenden Oorlog, in den welken hare Majesteiten, te gelijk met de meeste Prinsen en Staten van Europa, tegens den Franschen Koning ingewikkelt zijn, en dat van den uitslag van dien het algemeen Welwezen van dit Koningrijk naast God geheel en al athangt, en al haar Vertrouwen

wen op den Almachtigen God stellende, dat hy een byzonderen Zegen op harer Majesteiten rechtvaardige Ondernemingen zal uitstorten, en de Verlossing van deze Natien (door haar in een vasten en geduurzamen staat van Vrede, Veiligheid en Voorspoed te brengen) voltoijen; hebben dienstig geoordeeld, aan te stellen, ende stellen, op en met het advys van haren Geheimen Raad, hier by aan en beveelen, dat een algemeine openbare Vastinge en Vernedering door dit Koningrijk van Engeland, het Prinsdom van Wales en de Stad Berwijk op de Tweed (op de devootste en plechtigste wyze te observeren, ten einde den Almachtigen God om de Vergiffenisse van onze Zonden te smeeken, en zijnen Zegen en Bescherming, in de bewaaring van de geheiligde Persoonen harer Majesteiten en Voorspoed van hare Wapenen, beide te Land en ter Zee, af te bidden) op Vrydagh den achtienden April naastkomende, en van dan af yder tweede Woensdagh van elke volgende Maand gedurende den tegenwoordigen Oorlog, religieuselijk gehouden en geviert zal werden. En tot te ordentelijker solemnisering van de voorschreve byzondere Vastendagen, hebben hare Majesteiten aan de zeer Eerwaardige Bisschoppen van dit Koningrijk bevolen, een Forme van een Gebed, met deze gelegentheid over-een-komende, te ontwerpen, om in alle Kerken en Kapellen, en andere Plaatsen van den openbaren Godtsdienst, gebruikt te werden, en last gegeven, het zelve in de respective Bischdommen van het gantsche Koninkrijk om te stuuren. En hare Majesteiten beveelen en commanderen wel expresselijk, dat de voorschreve Vastingen en Gebeden sober, eerbiedig, en betamelijk door alle hare beminde Onderdanen volbracht zullen werden, gelijk zy de Gunst van den *Almachtigen God* wenschen, en op poene van zulke Straffen, als hare *Majesteiten* den geenen, welke zoo religieusen Werk verachten of verzuymen, billyk konnen insligeren. *Gegeven in ons Hof te Withal, den 3 April.* 1692. *In het vierde Jaar van onze Regeering.*

God beware Coning William ende Coningin Maria.

1692. April.

De Princes Anna van Deenmarken, omtrent zeven maanden swanger geweest, begon zich den 26sten. 's avondts, op Syon-house zeer onpasselijk te bevoelen, en beviel des anderendaags, 's morgens omtrent ten elf uuren, in het kraambedde van een jongen Prins, die (alzo het twee maanden te vroeg was, en zich sobere tekenen opdeeden) ten eersten gedoopt, en George genoemd wierd, en na een uur levens kwam te sterven.

Princes van Deenmarken verlost van een jongen Prins.

DE weinige plechtigheden, den 26sten. der voorgaande Maand omtrent het ontfangen van den Keurvorst van Beyeren (alzo zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid alle pracht en het

SPAANSCHE NEDERLANDEN.

1692. April. doen van een openbaare Intreede van de hand had geweezen) in deResidentiestad Brussel gebruikt, daar wy (a) hier voor wel eenig doch geen genoegsaam gewag afgemaakt hebben, waren echter niet zodanig van alle luister ontbloot geweest, of hadden d'oogen eener ontelbaare menigte van aanschcouwers op zich getrokken, en zich toegedraagen als het volgende Verhaal medebrengt.

Keurvorst van Beyeren doet zyne Intrede te Brussel.

(a) Ziet 3 Stuk, 1 Deel, pag. 192.

Naauwkeurig Verhaal noopende d'Intreede Zyner Keurvorstelyke Doorluchtigheid van Beyeren in de Stad Brussel.

OP Woensdag, den 26sten. der Maand, 's Morgens, trok eenige Cavallery by Brigade naar buiten, en vatte tusschen Mechelen en deze Stad Post. De Drossaart van Braband toog van gelijken derwaarts. De Archiers en Hellebardiers vervoegden zich, zo haast als tyding kwam dat men den Keurvorst dien avond te verwachten had, naar de Kerk van Ste. Gudule. De Neeringen wierden gestaakt, de Winkels gesloten, en het Volk uit zucht en gegentheid tot het bywoonen van de Receptie van haren met halsrekken te gemoet gezienen Gouverneur en Verdediger tegen de Fransche Overlast na den eigensten Hoek gedreven. Zijn Keurvorstelijke Doorluchtigheid arriveerde 's avondts tusschen zeven en acht uuren, in een Karos met zes Paarden gezeten, en van eenige anderen met een kleine Suite gevolgt, door de Poort van Leuven; alwaar de Vicomte van Siburg, Generaal van de Bataille en Gouverneur dezer Stad, hem aldereerst verwelkomde. De Keurvorst reed voort naar de Kerk van Ste. Gudule; trad uit de Karos; wierd door den Aertsbisschop van Mechelen (gemytert, in zyne Pontificale Kleederen, en met de Staf in de Hand, geassisteert van alle de Kanonikken) ontfangen, en in het Portaal met het Wywater besprengt. Van toen af aan hoorde men uit de Mond der tallelooze meenigte toegevloeide Burgers een aangenaam Geschater en Opgalming van, *Lang leve, Lang leve de Doorluchtigste Keurvorst : God begenadige hem met een lange, gelukkige en gewenschte Regeering;* met meenigvuldige andere Toejuygchingen, die uit de verheugde Herten ten Monde uitwelden. Den Aertsbisschop leide zyn Keurvorstelijke Doorluchtigheid naar de Kapelle van het Sacrament der Miraculen. De Archiers en Hellebardiers volgden tot aan het Koor. De Pilaren, en alles waar op de Blydschap de Gemeente deed klauteren, waren overladen van Volk, en scheenen onder het Gewicht te zullen beswyken. 't *Te Deum Laudamus* wierd uitgebromt; en onder het zelve las men uit het Wezen van den Keurvorst een diepe Aandacht en Devotie. Het Geschut rondom de Stad wierd driemaal gelost. Naar het eindigen hoorde men een lieffelijk Musijk, dat niet ophielt, of den Aerts-

Aertsbisschop gaf zyn Keurvorstelijke Doorluchtigheid met het Sacrament de Benedictie, en bracht hem met dezelve Statelijkheid, als in het recipieeren, weder in het Portaal. De Keurvorst ging andermaal in zyn Karos zitten, en reed voort, onderwegen Geld onder 't Volk stroijende, door de Groote Poort van de Leuvensse Plaats tot aan 't Park en de Grotten van het Koninglijk Paleis; alwaar den Heer Marquis de Gastanaga, omstuwt van de Generaals en Heeren van het Hof, hem te Voet ontmoete, groete, en de Staf van Gouverneur Generaal overleverde. De Keurvorst trad uit de Karos, en omhelsde den Marquis. Na de wederzydse Complimenten, verzelde zyn Excell. van de Grooten gevolgt, den Keurvorst tot in het Paleis, en keerde, na noch een geringen tijd in Plichtplegingen versleten te hebben, na het Huis van Karel den V. alwaar hy tot den tijd van zyn Vertrek na Spanje stond te vertoeven. Tusschen negen en tien uuren verscheenen de Geheime Raad, en die van Braband en de Finantien en de Rekenkamer, een voor een, en Corps ter Audientie van zyn Keurvorstelijke Doorluchtigheid, en verwelkomden hem over zyn gelukkig Arrivement. Den zelven avond wierden de Koninglijke Patenten van het Gouvernement in handen van den Baron de Oudenhove, eerste Præsident van den Geheimen Raad, gesteld, om ze nagewoonte te doen verifieeren en enregistreeren. Op 't aflopen der Complimenten vervoegde zich de Keurvorst aan het bereide Avondmaal in de Zaal; aan het welke verscheide voornaame Persoonen zich tegenwoordig bevonden. Zyn Keurv. Doorl. was dien dag met een blaauwe Rok, met Goud beleid, gekleed, en had een blonde Paruik op. Donderdags kregen de Gedeputeerden der Staten van Braband en Vlaanderen, *en de Heeren van 't Land*, ieder op zyn beurt, in de groote Audientie-*Kamer* een kort Gehoor. De Magistraat dezer Stad presenteerde een (a) Voeder Rhijnse Wijn, op een triumphanten Wagen, kostelijk verguld en geschildert, door 6 Paarden getrokken, en van net gehabitueerde Studenten, in de Hand houdende een Schild met uitgekipte Devisen ter Eere van zyn Keurv. Doorl. bereden, na 't Hof gevoerd; en vertoonde, dat zy 30000 Florynen tot een Geschenk vervaardigde: doch de Keurvorst antwoorde, dat zy ze (gelijk ook met een diergelijke Somme van de Provincie van Gelderland stond te geschieden) tot Betaling van een *Maand* Soldy aan de Spaansche Militie kon besteden. Na 't Middagmaal wendde zyn Keurv. Doorl. in een Karos na de Leuvense Poort; sprong daar te Paard; ging ons Guarnisoen, 11 Battaillons en 27 Esquadrons sterk, en alle wel gewapent, gemonteert, en uitgezocht Volk, in Battaille gerangeert, van Esquadron tot Esquadron, en van Battaillon tot Battaillon, bezigtigen, en toonde zich over 't zelve uittermaten voldaan. De Gemeente, die te Voet gevolgt was, vulde de Lucht op nieuws met een geschreeuw: *Lang leve de Keurvorst van Beyeren: lang leve de Prince.* Wanneer hy in 't wederkeeren onder de Gevankenis, Treurenberg, passeerde, lieten de Gevangenen een Requeft in een Schoen afdalen.

1692. April.

(a) *Dit wierd vervolgens door den Keurvorst aan de Kapucyner Monniken geschonken.*

 Een

1692. April. Een Heer informeerde hem van den inhoud; en hy ordonneerde aan den Cipier, haar alle los te laten, dewyl hy den Crimineelen uit Barmhertigheid hare Misdaden vergaf, en voor de om Schuld gevangen zittenden hare Crediteuren te vrede wilde stellen, en deed haar elk een Pistool vereeren, enz.

Staaten van Vlaanderen verstendigd wegens het aanstellen van den Keurvorst van Beyeren tot Gouverneur der Nederlanden.

De Staaten van Vlaanderen ontfingen vervolgens d'onderstaande Brieven, door zyne Katholijke Majesteit en den Keurvorst van Beyeren, ter zaake van de verkiezing des laatstgenoemden tot Gouverneur der Nederlanden, aan hen afgevaardigd.

By den Koning.

Zeer Eerwaardige, Eerwaardige Vaders in God, Venerabele, Lieve en Getrouwe, Lieve en Welbeminde Vrinden.

AAngezien Wy gestadig een byzondere Zorg en Liefde voor onze goede en getrouwe Onderdanen van de Nederlanden koesteren, en Ons niets dieper, als haar Bescherminge en Verquikkinge, ter Herte gaat; hebben Wy, om haar daar blijken af te geven, d'Algemeene Landvoogdy van onze Nederlanden toebetrouwt aan onzen zeer lieven en zeer beminden goeden Broeder, Cousijn en Neve, den Doorluchtigsten Prince, Keurvorst en Hertog van Beyeren; van het welke wy U L. hebben willen verwittigen: op U L. begeerende, en beveelende, (zoo in het algemein, als het byzonder) den voorsz. Prince en Keurvorst door de bewyzen van Achting en Gehoorzaamheid, welke Gy L. gewoon zijt te toonen aan den geenen die onze Persoon verbeeld, voor algemeinen Landvoogd t'erkennen. En, gelijk Gy L. verzekert kunt wezen, dat, niettegenstaande de Lasten die Wy moeten onderschragen, Wy alle mogelijke middelen naspeuren, om U L. de zoo gewenschte Rust te bezorgen; beloven Wy Ons op dezelve wyze van den Yver en Vaardigheid, welke Gy L. betuigd hebt in al het geen tot onzen Dienst voorgekomen is, dat Gy L. daar in zult volharden: gelijk wy U L. daar toe door dezen vermanen, voornamentlijk in de tegenwoordige Gestalte, in dewelke de noodzakelijkheid ter Bewaring onzer voorsz. Landen het vereischt. Inmiddels, zeer Eerwaardige, Eerwaardige Vaders, Venerabele, Lieve en Getrouwe, Lieve en Welbeminde, neme onzen Heer U L. in zijne Heilige Hoede. *Madrid den* 26. *December*, 1691. geparapheert *Montterey*: Vt. Getekent, *Karel*: Lager stond, *den Grave de Canillas*. Het Opschrift was: *Aan de zeer Eerwaardige, Eerwaardige Vaders in God, Venerabele, Lieve en Getrouwe, Lieve en Welbeminde, de Bisschoppen, Prelaten, Edelen en Steden der Leden van ons Land en Graaf-*

schap

schap van Vlaanderen, verbeeldende de Staten van ons Land, of haare Gedeputeerden. 1692. April.

Maximiliaan Emanuël, door Gods Genade Hertog van Opper-en-Neder-Beyeren en d'Opper-Paltz, Paltzgrave, Groot-Schenker van het Rijk en Keurvorst, Landgrave van Lichtenberg, Landvoogd van de Nederlanden, &c.

Zeer Eerwaardige, Eerwaardige Vaders in God, Edele, zeer Lieve en Welbeminde, Lieve en Welbeminde.

NAdemaal het den Koning behaagd heeft Ons, gelijk Gy L. uit de *Brieven*, hier by gevoegd, zult zien, de Landvoogdy van de Nederlanden te vertrouwen; hebben Wy U L. [illegible]an wel willen onderrechten, als mede van Onze aankomst; Ons belovende, dat (gelijk Wy deze Landvoogdy niet aanvaard hebben, als uit een louteren Yver voor den Dienst van zijn Majesteit, de gemeene Zaak en de Bewaring van deze Landen, en Ons van Onze eige Staten afbegeven) Wy mogen verwachten, dat Gy L. van Uwe zijde krachtige Pogingen ten zelven einde zult doen; door het welk te volbrengen zijn Majesteit groote vergenoeging zal scheppen, en Wy een zeer byzondere; uit het zien dat Onze Zorgen zoo wel bygesprongen werden. Ondertusschen, zeer Eerwaardige, Eerwaardige Vaders in God, Edele, zeer Lieve en Welbeminde, Lieve en Welbeminde, neme onzen Heer U L. in zijne Heilige Hoede. *Brussel den 28 Maart*, 1692: geparapheert *Blon*: Vt. Getekent: *M. Emanuël*: Lager: *Clarisse*. Het Opschrift was: *Aan onze zeer Lieve en Welbeminde, de Geestelijken en Leden van het Land en Graasschap van Vlaanderen, of hare Gedeputeerden.*

De zaaken begonden zich nu in de Spaansche Nederlanden sedert de komst des Keurvorsts van Beyeren te herstellen; zijnde onder anderen door den zelven aan de Staaten van Braband toegestaan, dat des Konings Troupen voortaan door hen betaald zouden worden, mits dat zy zich sterk maakten om 8000 man, als 2000 Ruiters en 6000 Voetknechten, t'onderhouden: waar by gevoegd 11000 man, welken de Steden Brussel, Leuven, Antwerpen, Mechelen, Gelder, Namen, Aath, en Charleroy afzonderlijk stonden te verzorgen, rekende men (met 14 a 15000 man die voor de repartitie van Vlaanderen worden gesteld) een Leger van over de 30000 man op de been te zullen konnen brengen; waar af de betaaling

Reglement omtrent de betaaling der Militie.

 ling

1692 April

ling, evenals ten opzichte der Provincie van Braband, door de Staaten der Landschappen en de genoemde Steden, doch ten overstaan van twee Commissarissen zijner Keurvorstelyke Doorluchtigheid, gedaan zou worden.

Marquis de Gastanaga vertrekt uit de Neder-landen.

Den 10[den] der Maand nam de Marquis de Gastanaga, geweezene Gouverneur der Nederlanden, hebbende zijne zaaken eeniger maate gereguleerd, afscheid van den Keurvorst van Beyeren; reed (begeleid door twintig Ruiters van de Garde) met den Marquis de Bedmar, den Heer Castillo, en een anderen voornaamen Heer, na Laaken; pleegde aldaar by de Lievrouw voor de laaste maal zijne devotien; stapte aan de Brug, na dat hy zich van de gemelde Heeren, en eenigen zijner Gunstelingen, welke [illegible] daar hadden ingewacht, ontslagen had, in een gemeene Bark; sliep dien nacht tot Vilvoorden; en toog des anderen daags voort tot aan Dendermonde, alwaar hy meende te blyven tot dat het Convoy, 't geen hem na Spanjen stond over te voeren, gereed zou weezen. Het gerucht had geloopen, dat hy over Vrankryk zou trekken: dat den Hertog van Luxemburg paspoorten voor hem had verkreegen: en dat hy ook zelfs een huis voor hem gereed had doen maaken, om hem t'ontfangen. Maar 't zy dat het Hof van Madrid order aan hem had gezonden om een anderen weg te neemen; of dat hy verstaan had, dat dezen handel met den Hertog van Luxemburg hem verdacht maakte; 't was altijd gewis, dat hy over zee stond te gaan. Men zei, dat hy zeer ontbloot van geld was vertrokken, en dat eenige lieden hem, d'eenen honderd en d'anderen twee honderd Louisen, geleend of geschonken hadden; mitsgaders dat deze armoede sproot uit zekere order van het Spaansche Hof om informatien wegens zijne Regeering te neemen, en hem niet te betaalen 't geen men noch van zijne apointementen voor de twee laatste jaaren aan hem schuldig was: weshalven hy zich dan genoodzaakt vond sestig pakken van zijne goederen tot betaaling zijner Crediteurs achter te laaten, welke zich ook aanstonds in de weer stelden om ze te verkoopen.

Plakkaat tot intooming der Militie afgekondigd.

't Is genoegsaam bekend, dat het zeer gevaarlijk placht te weezen door de Nederlanden te reizen; vermits de Soldaaten, niet betaald wordende, zich op de groote wegen onthielden,

om

om de Passanten te plonderen. De Keurvorst van Beyeren, willende in deze ongeregeldheden voorzien, deed 'er op het eind der Maand, zo van de Raadhuizen als in het hoofd der Garnisoenen, een Ordonnantie tegen afkondigen, waar af het onderstaande de voornaamsten inhoud is. 1692. April.

MAXIMILIAAN EMANUEL, *door Gods genade Hertog van Opper- en Neder-Beyeren en Opper Palts-Palts, Grave aan den Rijn, Groot-Schenker van 't H. Ryk en Keurvorst, Landgraave tot Ligtenberg, Gouverneur der Nederlanden, &c.*

ONderrecht zynde, dat, niettegenstaande de Plakkaten voor deezen uitgegeven en afgekondigd, om de rust van des Konings Onderdanen te bewaaren, mitsgaders alle Ongeregeltheden, Stroopen, Diefstallen en Roveryen ten platten Lande te voorkomen, en te beletten, de Soldaten, en anderen, by gelegentheid van deezen tegenwoordigen Oorlog de Wegen onveilig maken, ten platten Lande overlast doen, en de gemeene rust en loop van den Koophandel verstoren; en willende daar in voorzien: hebben wy de volgende Pointen en Articulen geordonneert en gestatueert, gelijk wy doen by dezen.

I. Zal geen Soldaat, noch Officier, te Voet of te Paard, zonder een geteekend en gezegeld Paspoort van den Gouverneur of Commandant van zyn Garnisoen mogen uitgaan.

II. Zullen gedagte Paspoorten niet als om gewichtige reedenen, of den dienst van zyn Majesteit, en zulks maar voor een bepaalden tijd, te weeten die op Party uitgaan maar voor 6 a 7 dagen, en om andere zaaken na maate van de afgelegenheid der Plaatsen werwaarts zy gaan, mogen verleent werden.

III. En ten einde deezen elders geen Party zouden konnen formeeren, zal men niet meer als aan 2 Soldaten, die na een Plaats willen, te gelijk Paspoort geven; en zullen deezen zich elders by geen anderen mogen vervoegen, op pœne van nulliteit.

IV. Ingevalle de Opper-Bevelhebbers van een Plaats meenen Paspoort aan meer als 2 Soldaten te gelijk te moeten geven, zullen zy die van een Officier moeten laaten vergezelschappen; en deeze, op pœne van cassatie of swaarder straffe, voor de ongeregeltheden, die de Soldaten mochten bedryven, moeten instaan.

V. Geen Gouverneurs noch Commandanten zullen, om op Party uit te gaan, Paspoort verder mogen verleenen, als het Destrict van den Intendant der Provincie zich uitstrekt, noch zonder haar een Officier meede te geven, op pœne van voor de schade, die gemelte Party mocht komen te doen, in hun Privé te zullen moeten instaan.

VI. Geen

VI. Geen Partyen zullen van eenige Dorpen, Gemeenschappen of
1692. Particulieren, onder zyn Majesteit, of Contributie staande, eenige
April. Ververschingen, Geld, of wat het zoude mogen weezen, mogen vorderen, maar met Dek en Vouragie voor hunne Paarden, en dit maar voor 24 uuren, moeten te vrede zyn, zonder iets, onder wat naam het zoude mogen weezen, op lyfstraffe aan te neemen.

VII. De Commandanten van de Partyen zullen ter Plaatsen, daarze willen vernachten, aan den Officier, of Magistraat, hun Paspoort moeten vertoonen, en by ondertekening laaten attesteeren, dat zy, noch de onder hen zynde Soldaaten, niets boven den inhoud van het Plakkaat hebben geëischt.

VIII. De Soldaaten, op Party uitgegaan, zullen hun dagelijks Ammunitie-Brood hebben, even als ofze in Garnisoen waren; en de Capiteins, of anderen, voor hun afwezen, of Wagt waar genomen te hebben, niets genieten, op poene van arbitraire Correctie.

IX. De Hoofden en Commandanten der Partyen zullen voor de bedryven der Soldaaten, die onder hen zyn, moeten instaan.

X. Geen Gouverneur, Commandant, of Officier, zal Paspoort, om op Party te gaan, mogen geeven, aan anderen als die effective Soldaaten, en in dienst van zyn Majesteit zyn

XI. d'Officieren en Soldaaten, die de vereischte Paspoorten gestolen, of zoodanige, waar van de gestelde tyd verstreeken is, hebben, zullen, ter plaatse daar men zulks bevind, aangehouden, en van daar in hunne Garnisoenen aan den Gouverneur, &c. gebracht, en door den Krijgsraad tegens haar geprocedeert werden.

XII. d'Officieren en Wethouderen der opene Steden, en van 't platte Land, zullen, zo dra zy van eenige Diefstal, door een Party Soldaaten, of anderen gedaan, mitsgaders de komst van een Party zonder Paspoort, verwittigd zyn, de Klokken luiden, en die Gasten pogen in handen te bekomen.

XIII. d'Eene Provincie, Landschap, Heerlijkheid, noch Jurisdictie zal d'andere niet konnen bevryden: maar alle Officieren en Onderdanen van zyn Majesteit kennis van Rovers, Deserteurs, en Landlopers hebbende, zullen dezelven hebben te vervolgen, en te vatten daarse konnen; wel verstaande, datze, gevangen zynde, in handen van de Officieren dier Jurisdictie, en van deze in die van den naasten Gouverneur zullen moeten werden gestelt.

XIV. Om de Officieren en Wethouderen te beter aan te moedigen tot de Soldaaten, die gerooft of gestolen hebben, gevangen te neemen, zal haar van den Intendant van hun Destrict voor ieder Soldaat 12 Guldens betaalt werden.

XV. Om al hetzelve te beter te doen nakomen, zal de Schade, Rovinge, Diefstal, en afpersing van Geld, mitsgaders de verteerde Kosten van de Soldaaten en Partygangers, door den Gouverneur en het Garnisoen

soen van waar de Party uitgetrokken is moeten goed gedaan, en het beloop haar van den Intendant der Provincie, of anderen die de Soldy zullen betalen, afgetrokken werden: en wanneer men het Garnisoen niet en weet, zal al de Militie, die in de Provincie is, het bedrag daar van moeten missen. 1692. April.

XVI. Zullen alle Bedelaars, Vagebonden en anderen in geen dienst of employ zynde, binnen 24 nuren de Landen van zyn Majesteit hebben te ruimen, op straffe van aangehouden, en als Vagebonden volgens de Plakaaten gestraft te werden.

XVII. Werd aan alle Herbergiers en Tappers, zo in de Steden als ten platten Lande, verbooden eenige Soldaaten te herbergen, of Spys en Drank te geven of te verkopen, ten zy dat ze alvoorens hun Paspoort, en zo als het moet zyn, hebben vertoond, op pœne van Arbitraire Correctie.

XVIII. Zullen alle Officieren der Steden en Dorpen dagelijks, en voornamelyk des avonds, de Straaten, Herbergen, Kroegen, en andere Huizen doorzoeken, en alle Soldaaten, die geen behoorlijk Paspoort hebben, mitsgaders Landlopers, in verzeekering neemen, om daar mede te doen als gezegt, &c.

Eindelijk: zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid had tot Edellieden zyner Kamer, om by de week te dienen, aangesteld de Prinsen van Chimay en Steenhuizen, den Marquis van Deinse, den Prins van Mamines, den Graaf van Milan, den Baron van Rost, den Marquis van Lede, den Marquis van Spinola, en eenige anderen; het Paaschfeest met groote devotie gevierd, en op witten Donderdag twaalf Armen de voeten gewasschen, en ongemeene mildheden aan de zelven betoond; een remise van 500000 ryksdaalders uit Spanjen gekreegen, mitsgaders een verhooging van zyn maandelijk Tractement tot de somme van 15000 ryksdaalders, zynde 3000 ryksdaalders meer als den Aertshertog Leopoldus en Don Jan van Oostenryk genooten hebben: Den Heer van Ouwerkerk de revuë over de Hollandsche Cavallery; en de Graaf van Solms over d'Infantery gedaan, enz. Verscheidene byzonderheden.

Op den 1sten. dag der Maand wierd in den Lande van Holland en West Vriesland de Boter, volgens d'onderstaande nieuwe Ordonnantie, den 20sten. der voorgaande Maand by de Staaten der gemelde Landschappen gearresteerd, verpacht. VEREENIGDE NEDERLANDEN. Nieuwe Ordonnantie op de Boter.

1692. April.

Ordonnantie, volgende de welke ten behoeve van de gemeene zaake in den Lande van Holland en West-Vriesland, van wegen en volgende den consente van de Staten van den Lande, verpacht zal werden den Impost op de Boter, voor den tyd van een geheel Jaar: Innegaande op den eersten April 1692, en eindigende den laatsten Maart 1693 daar aan volgende.

IN den eersten, zal van alle Boter, die in deze Provincie werd verkocht, komme geconsumeert te werden, zo wel in de Steden als ten platten Lande, van yder Vat ofte Tonne, wegende drie hondert en twintig ponden, by den Kooper betaalt werden aan den Pachter, ofte zijnen Collecteur, de somme van vier guldens, halve Vaten, Vierendeelen, Achtendeelen, halve Achtendeelen en minder gedeeltens na advenant; van gelijken van de Boter, komende in Potten: en wat de voorsz. Vaten, Tonnen of Potten meerder wegen als de ordinaris gewichte, zal van de zelve overwichte meerder naar advenant moeten werden betaald, gelijk in cas van onderwichte 't zelve naar advenant zal werden gekort.

II. Item, zal van alle Koppe-ofte Stukke-Boter, die by de Huisluiden en anderen in de Steden ofte op andere plaatsen ter Markt gebracht, ofte ten platten Lande verkocht werd, van yeder Stuk, wegende een pond, aan den Pachter betaald werden een oortjen, van grooter of kleinder gewichte naar advenant: Wel-verstaande dat niemand de Boter, met de Stukken gekocht, in Vaten zal mogen slaan, buiten kennisse van den Pachter, op poene van wegens de zelve Vaten nochmaals den Impost te betalen, en te vervallen in een boete, tot laste van de geenen, die Boter, zonder Impost te betalen, hebben ingeslagen.

III. Item, zullen de Huisluiden, en alle andere in deze Provincie, die Koeyen houden, en zelfs Boter maken, vry wezen van haare eigene consumptie, voor zo veel zy van haar eigene gemaakte Boter consumeren zullen, vermits het Hoorn-geld op de Koeyen in haar regard is verhoogt.

IV. Dat alle Kommeny-luiden ofte Boter-kramers, die de voorsz. Boter met de pond verkoopen, zullen moeten vast staan voor de consumptie van vyf en twintig Tonnen in 't jaar; en dat geen Kramer ofte Kommeny-houder zal vermogen met Vaten ofte Tonnen, 't zy groot of klein, uyt te slaan, op een boete van twee hondert guldens op yder Vat of Ton: en in gevalle eenige Kramers ofte Kommeny-houders zouden vermeinen zo veel Tonnen Boter niet geconsumeert te hebben, dat als dan de zelve naar het uitgaan van het Jaar met Eede zullen moeten verklaaren, hoe veel zy hebben geconsumeert, en zullen mogen volstaan met de betalinge van het geene zy, volgens de voorsz. solemneele verklaringe, geconsumeert hebben.

V. Dat

V. Dat alle Kommeny-luiden en Kramers haar binnen acht dagen naar het ingaan van de Pacht aan den Pachter zullen moeten bekent maaken, dat zy by de ponden, halfponden ofte vierendeels zullen uitslaan, en daar van halen een Biljet van den Pachter, om daar mede te kunnen betoonen gequalificeert te zyn omme vry Boter te mogen verkoopen; en dat zy daar en boven zullen moeten gedogen, dat den Pachter aan hare Huysinge zal mogen komen peilen, zo meenigmaal als 't hem goed dunkt, en dat zy aan den zelve aanwysinge zullen moeten doen van hare Boter, en by weigeringe van dien, zullen vervallen in de boete als vooren. 1692. April.

VI. Dat alle de geenen, de welke als Boter-Factoors zullen willen gehouden werden, en niet als Boter-koopers, niet zullen vermogen eenige Boter voor haar eigen reekeninge in te koopen, om weder te verkoopen, nochte ook, die ingekocht hebbende, voor haar eigen reekeninge te verkoopen, maar alleen in commissie en voor reekeninge van anderen: dat mede de zelve geen Boter zullen vermogen te verkoopen aan Ingezetenen dezer Provincie, ofte anderen die schuldig zijn den Impost van de Boter te betalen, op pœne van duizend guldens op ieder pond te verbeuren; ten zy ten reguarde van 't voorsz laatste point niet mochte consteren, dat den Factoor niet geweten hadde dat den Kooper van de voorsz. Boter den Impost subject was, en daar en boven met Eede wilde verklaren zulks niet geweten te hebben: en zullen de voorsz. Factoors gehouden wezen van den in-en uitslag te halen behoorlijk Biljet, op pœne als vooren.

VII. De Boter-verkoopers zullen ten ingang van de Pacht aanwyzinge moeten doen van hare Boter, die zy in hare Kelders ofte elders zyn hebbende, zonder dat zy daar van eenige zullen verswygen, versteeken, ofte gedogen dat zulks gedaan werd, directelijk ofte indirectelijk, op verbeurte van de voorsz. Boter, en een boete van twee hondert guldens: en zullen de zelve Boter-verkoopers van alle de voorsz. Boter, die in hare Kelders ofte elders gevonden werd, niet alleen gemaakt werden Debiteurs, maar ook mede van alle Boter die zyluiden geduurende den voorsz. Impost zullen inslaan, om de zelve by afslag en afschryvinge te verantwoorden: en zullen de voorsz. Boter-koopers en Factoors op gelijke pœne by den in-en uitslag gehouden zyn aan den Pachter op te geven en te specificeren 't Pakhuis ofte Kelders, daar zy de Boter in ofte uitslaan.

VIII. Den Pachter zal, zo meenigmaal hy zulks noodig vind, ten Huize en in de Kelders van de Boter-koopers mogen gaan peilen; doch de Man, Vrouw, ofte die 't zelve aangaat, ofte de Neering waarneemt, door eenige pressante noodzaakelijkheid zich niet t'huys bevindende, zal den tijd van twee uuren na der zelver t'huiskomste moeten wachten, en die tijd verstreeken zynde, met de peilinge voortgaan, en zal van den in-ofte uitslag reekeninge maaken: en zullen de zelve Boter-verkoopers gehouden zyn den Impost van hare vermiste Boter invoegen als vooren

1691. April. promptelijk en zonder eenig uitstel aan den Pachter ofte zijn Gemachtigde te betalen.

IX. En op dat nochtans de voorsz. peilinge niet zoude werden geilludeert, onder eenige gezochte pretexten van absentie, belet ofte ongelegentheid van de geenen aan welker Huizen ofte Kelders de zelve peilingen moeten werden gedaan, zo zullen alle die geenen, die de voorsz. peilinge subject zyn, by haarluider absentie, belet ofte ongelegentheid, altijd zodanige Persoonen in hare Huizen of Kelders moeten hebben, die, nevens het waarnemen van de Neeringe, ook te gelijk bequaam en bereid zullen zyn om aan de Pachters ofte hare Gemachtigden alzulke aanwyzinge en onderrichtinge te doen, als tot uitvoeringe van de voorsz. peilinge noodig zal wezen, die haar buiten pressante noodzaakelijkheid, als vooren, niet zullen absenteren, op de boete als vooren.

X. Dat van alle Boter, die binnen deze Landen zal werden gezonden van d'eene Plaats na d'andere, den Impost zal moeten werden genamptiseert in handen van den Pachter of zynen Gemachtigden, mits dat den zelven Pachter gehouden zal zyn den voorsz. Impost te restitueren aan den Pachter van de Plaats alwaar die zal gezonden ofte geconsumeert werden; en dat die gene, aan de welke de Boter zal werden gezonden, zal mogen volstaan met het vertoonen van 't Biljet, dat den Impost daar van is betaalt, ter Plaatse van de welke de zelve gezonden is: ook zal van alle Boter, die buiten 's Lands verzonden werd, aan den Pachter vertoont moeten werden een Paspoort met de signatie van de quantiteit van dien, en zonder dat iemand met het voorsz. Paspoort eenige Boter in eenige Huizinge zal mogen inslaan, op de verbeurte van de voorsz. Boter, en daer en boven een boete van 600 guldens.

XI. Dat alle Schippers van buiten in eenige besloten Steden komende met Boter, daar mede niet zullen vernachten, voor dat zy daar van zullen hebben gehaald een behoorlik Biljet van den Pachter of zynen Gemachtigden, contineerende de quantiteit van dien: dat ook de zelve Schippers, nochte iemand anders, de voorsz. Boter niet zullen vermogen te lossen alvoren dat zy daar van een behoorlijk Biljet hebben gehaalt, inhoudende de quantiteit van dien: en zullen de voorsz. Schippers gehouden wezen den Impost van de voorsz. Boter, conform het voorsz. Biljet, aan de Pachter, of zyn Geauthoriseerde te verantwoorden, voor en aleer zy uit de voorsz. Steden zullen mogen vertrekken, op de verbeurte van haar Schip, en een boete van 200 guldens.

XII. En zal niemand eenige Boter mogen verimposten op een anders naam, en gehouden zyn daar van zelfs, of door iemand anders een behoorlijk Biljet op zyn eigen naam te halen, op een boete van 50 guldens.

XIII. De Factoors en Boterverkoopers zullen voor de Boter, die zy in haar Huishouding consumeren, moeten betalen den Impost van drie Vierendeelen jaarlijks, ten ware hare Familien, en die by haar in de Kost

moch-

mochten zyn, in minder getal als vyf Persoonen mochten bestaan, als wanneer met het betalen van twee Vierendeelen zullen mogen volstaan. 1692. April.

XIV. Ook zullen de Schippers, die gewoon zyn Boter te voeren, moeten gedogen dat hare Schepen door den Pachter, of zyn Gemachtigden, met behoorlijke assistentie werden gevisiteert, zo dik en menigmaal als hem goetdunken zal; en in gevalle daar in eenige Boter in Kisten, Tonnen of Koffers werd gevonden, zullen de zelve Kisten, Tonnen of Koffers, met het gene daar in verder gevonden werd, ten behoeve van den Pachter werden geconfisqueert, onvermindert en ongeprejudiceert de visite en recherche by 't Generaal Plakaat toegestaan.

XV. Item zullen de Pachters alle Opgezetenen, ten platten Lande Fixum Domicilium houdende, en geen Boter maakende, de welke in de Quohieren van den 200 Penning zyn bekent, voor haar jaarlijksche consumptie mogen quotiseren, ten overstaan van den Gerechte van de Plaats alwaar dezelve woonachtig zyn, behoudelijk dat het den zelven zal vry staan over de gedane quotisatie te doleren, en onder Eede te verklaren hoe veel Boter zy zullen hebben geconsumeert, en dien conform betalen.

XVI. En om deze Pacht bequamelijk te collecteren, zo zal den Pachter of zyn Collecteur gehouden wezen, met believen en goetdunken van de Magistraat, zyn Collecte van de voorsz. Pachte te houden by of ontrent de Wage van de respective Steden en Plaatsen, en aldaar in de Poorten, en by de Sluit-bomen, en elders, daar het de Magistraten goetvinden zullen, tot gerief van de Huisluiden en Ingezetenen te blyven van den morgen tot den avond, en inzonderhid op de Marktdagen, en zulke andere dagen, als de Magistraten goetvinden zullen.

XVII. En zullen de genen, die by defraudatie, dat is, willens en wetens, met opzet omme den Impost te profiteren, en dien het Land te onttrekken, of ongeoorlofde, en by de Ordonnantie niet gepermitteerde compositie, het recht van 't voorsz. Middel in 't geheel niet hebben betaalt, boven de pœnen en boeten, in deze particuliere Ordonnantie uitgedrukt, mede vervallen in de pœnen en boeten begrepen in 't Generaal Plakaat op den opheve van de gemeene Middelen geëmaneert, welk Plakaat ten voorsz. einde alhier werd gehouden voor geinsereert: doch zullen de geenen, die de voorsz. Ordonnantie alleen contravenieren zonder defraudatie, vervallen in de voorsz. boeten ende pœnen in de zelve Ordonnantie begrepen, en de voorsz. boeten en pœnen van 't voorsz. Generaal Plakaat niet onderworpen zyn.

XVIII. Zo wie Pachter blyft van dezen Impost, zal gehouden wezen alle maanden te betalen ten Comptoir van den Ontfanger daar toe geordonneert of te ordonneren, een gerechte twaalfde-part van zyn beloofde Pacht; of by gebreeke van dien zal den Ontfanger het zelve moeten doen executeren en innen aan den Pachter of zyne Borgen, na vermelde ende inhoud vande Generale Ordonnantie.

XIX. Ende zal de Pacht van dezen Impost ingaan op den eersten A-

1692. April.

pril 1692. eerstkomende, met der Zonnen opgang, en weder eindigen den eersten April 1693. daar aan volgende, met der Zonnen opgang.

XX. Op de Conditien ende Voorwaarden, zo in de Generale als Particuliere Ordonnantie begreepen, is Pachter gebleven van dezen Impost, ... voor den tyd van een geheel Jaar, voor de somme van &c. Des t'oirkonde dezen geteeckent by de Gecommitteerden van de Heeren Staten, op den

Aldus gedaan ende gearresteert ter Vergaderinge van de Staten van Holland ende West-Vriesland, in 's Graven-Hage den 20 Maart 1692. Onderstond, *ter Ordonnantie van de Staten.* En was geteekent,

Simon van Beaumont.

Plakkaat tegens de Bakkers.

Ettelijke dagen te vooren ('t geen in het voorgaande Deel niet wel plaats heeft konnen vinden) was het volgende Plakkaat tegens de Bakkers in de Steden van Holland en West-Vriesland afgekondigd.

DE Staten van Holland en West-Vriesland: Allen den genen, die deezen zullen zien ofte hooren lezen, Salut. *Doen te weeten:* Dat Wy tot Ons leetwezen in ervaringe komen, dat eenige onbehoorlyke baatzoekende Bakkers zich niet ontzien, tot merkelyke prejuditie van het gemeene Land, in het reguarde van den Impost op het Gemaal, uitgebuilde Zemelen, ende in het water geweekte en zagtgemaakte Rogge, onder het Meel te vermengen, en zich vervolgens geneeren met het bakken van Brood van het zelve. SOO IST: Dat Wy daar inne willende voorzien, goetgevonden hebben, wel expressélijk te interdiceren en te verbieden, zoo als Wy interdiceren en verbieden by deezen, aan alle Bakkers, haare Knegts, en alle anderen die het zouden mogen weezen, zich te vervorderen eenige Zemelen, ofte ongemale Rogge, onder het Brood te vermengen, ofte te doen vermengen, 't zelve alzoo gemengt zijnde te bakken, ofte te doen bakken; voorts te ordonneren, dat dezelve Bakkers gehouden zullen zijn de uitgebuilde Zemelen t'allen tijden, als zy daar toe zullen werden aangemaand, aan de Pagters van het Gemaal te laten volgen, en over te leveren, en dat dezelve Pagters nevens de leverantie aan de voorsz. Bakkers zullen moeten betalen zoo veel, als by Burgemeesteren en Regeerders van de Steden, naar verhoor van de Overluiden van de Bakkers Gilden, en den Pagter, zal werden vastgestelt. Gelyk ook dat alle Molenaars, hare Knegts, ofte iemand anders, wie het zoude mogen weezen, zich zullen hebben te onthouden van eenige Zemelen te brengen, ofte doen brengen in eenige Bakkers Huizen; ende de Bakkers, en hare Knegts, van de voorsz. Zemelen in hare Huizen te ontfangen, ofte te laten ontfangen; alles ende ieder point van het gene voorsz. is, op een poene ten reguarde van de voorsz. Bakkers, van vijf hondert

hondert guldens voor de eerste reize te verbeuren, en die somme niet konnende werden betaalt, op pœne van Bannissement voor den tijd van drie Jaaren; en voor de tweede reize op een boete van duizend guldens, en, niet konnende betalen, dat dezelve den Landen ten eeuwigen dage zullen werden uitgebannen: en ten regaarde van de voorsz. Molenaars, haare Knegts, mitsgaders de Knegts van de Bakkers en anderen, op de verbeurte van twee honderd guldens, en niet konnende betalen, op pœne van arbitraire correctie. Dat voorts, ten einde het voorsz. quaad te beter geprevenieert en voorgekomen moge werden, de Pagters van den voorsz. Impost op het Gemaal, zoo die nu zijn als namaals weezen zullen, geauthoriseert zullen werden, zoo als dezelve geauthoriseert werden mits dezen, om tot allen tyden, wanneer dezelve zulks nodig zullen oordeelen, voornamentlyk wanneer zy zullen vermeinen dat de Bakkers met het vermengen van hare Zemelen, ofte Rogge, zullen bezig wezen, naar voorgaande consent van Burgermeesteren en Regeerders van de Steden, mitsgaders van de Officiers ten platten Lande, in de Huizen van de Bakkers te mogen visiteeren en onderzoek doen, ofte tegens het gene voorsz. is niet zal wezen ofte werden gepecceert, en dat of door haar zelven, ofte door Toezienders by haar daar toe aan te stellen, en by Burgemeesteren en Regeerders van de Steden te beëedigen. Ende op dat niemand hier van ignorantie zoude konnen pretendeeren, zoo begeeren Wy, dat deeze alomme verkondigd en geaffigeert zal werden daar het behoord, en te geschieden gebruikelyk is. *Gedaan in den Hage den een en dertigsten January* 1692. Onderstond, *Ter Ordonnantie van de Staten.* Was geteekent, *Simon van Beaumont.*

1692. *April.*

Omtrent het eind der Maand zag men (om den Godlyken zegen over de Legers en de Vlooten, welke nu metten eersten te velden in zee gebracht stonden te worden, af te bidden) de volgende uitschryving van een algemeenen Dank-Vast en Bededag. Bededag aangesteld.

WY hebben, naar aandachtige Overweginge van de tegenwoordige gelegenheid en toestant van tijden en zaken, en considererende de groote Weldaden, door God Almachtig tot hier toe aan dezen Staat, en byzonderlijk in dezen swaren Oorlog, beweezen, zo dat het Geweld des Vyands tot op den Bodem van ons lieve Vaderland niet is doorgedrongen; en daar by in achtinge nemende, dat de tijd en Saisoen wederom aanstaande zyn, en vorderen, dat de Legers te Velde en de Vlooten in Zee werden gebracht, en dat zonder Godes krachtige Hulp en Zegen over dezelven niet goets daar van verwacht mag werden, nevens de gezamentlijke Bondgenoten op huiden dienstig en nodig geoordeelt, over alle de Geunieerde Provincien, Geassocieerde Landschappen, Steden

1692. April.

den en Leden van dien uit te schryven een Algemeenen Dank, Vast-en Bede-dag, tegens Woensdag en 14 dagen, die wezen zal den 7 van d'aanstaande Maand May, nieuwen Styl, om God den Heere Almachtig ten zelven dage in alle de Kerken dezer Landen uit grond des herten te loven en te danken voor zyne onverdiende Genade en Goedertierentheid, aan den Staat van ons lieve Vaderland tot hier toe bewezen, en voor zyne krachtige Beschermingе, waar door het zelve menigmaal, en inzonderheid noch in dezen tegenwoordige Oorlog, uit veele en groote Swarigheden en Periculen is verlost geworden; en te gelijk den Almogenden met een vernedert Herte nevens een oprechte Belydenisse van alle des Lands hooggaande menigvuldige en steedts meer en meer aanwassende Zonden en Ongerechtigheden vieriglijk te bidden en te smeeken om de continuatie van die zyne Goddelijke Majesteits Goedertierentheid en Genade over deze Landen; en dat het zyne Goddelijke Wille mag wezen, in de aanstaande Veldtocht, en altoos, de Wapenen van den Staat en die van haare Hooge Geallieerden te zegenen en voorspoedig te maaken; dezelven te kroonen met Victorie en Overwinnige; de dierbaare Persoon van zyne Majesteit van Groot Britannien, zelfs mede te Velde gaande, in zyne geheiligde Beschermingе te nemen; alle Onheilen verre van dezelve af te wenden, en alle zyne Raadslagen gelukkig te laten uitvallen; en daartegen het kwade Voornemen en de perniciеuse Desseinen van onze Vyanden te verydelen en te niette te maken: Alles tot grootmakinge van Godes Allerheiligsten Name, maintien en behoudenisse van de Christelijke Gereformeerde Religie, conservatie van onze zo diergekochte Vryheid, en onzer aller Zielen Zaligheid, &c.

Verscheidene byzondere daadzaken.

Eindelijk: zyne Britannische Majesteit, op den 29sten. Maart na 't Loo vertrokken, had den Hertog van Ormond tot Generaal-Majoor in Vlaanderen verklaard; den Schout-by-Nacht Gillis Schey tot Vice-Admiraal van het Collegie ter Admiraliteit tot Amsterdam; den Heer Callenburg, Vice-Admiraal van 't Noorder-Quartier, tot Vice-Admiraal van de Maas; en den Baron Nieuland, den Heer van Sommelsdyk, van Weppelen, Beckman, Steyn, en den jongen Hoogenhoek tot ordinaire Landtscapiteinen onder het eerstgenoemde Collegie aangesteld; den Marquis van Monpouillan tot ordinaris Edelman van zyne Kamer genoemd; op het eind der Maand ter bovengemelde Lustplaatse een gesprek met den Keurvorst van de Paltz gehouden, enz.

MAY.

MAY.

1691. May.

ITALIEN. Fransche verrichtingen aan het Roomsche Hof.

DE Graaf van Rebenacq had in het Vertoog, 't geen hy kort na zyne aankomst te Romen aan den Paus had gedaan, getracht hem in te boezemen, dat, dewyl het voornaamste oogmerk van het Huis van Oostenryk was zich volkomen meester van Italien te maaken, de Keizer, vermits de gesteldheid der zaaken zich tot het gevolg zyner onderneeming op een zeer gunstige manier kwam aan te bieden, zyne Troupen derwaarts had gezonden; en dat de Koning, zyn Meester, genoegsaame krachten te water en te land aanbood om *hen van daar* te verdryven. Tegenwoordig wierd het zelve werk weder op het tapyt gebracht. Vrankryk deed een Ligue, of Verbond, aan de Vorsten van Italien voorstellen, ten einde te trachten hen t'overreeden, dat zy de Keizerlijke Krijgsbenden uit hunne Landen behoorden te verjaagen: en de Kardinaal d'Etrées wendde van des Konings wege alle bedenkelijke poogingen aan, om zyne Heiligheid te brengen tot zich Hoofd van deze Ligue te verklaaren. De Paus ontsloeg 'er zich af met zyne hoedanigheid van gemeenen Vader voor te wenden, mitsgaders dat hy een geboren Onderzaat van het Huis van Oostenryk was: weshalven de gemelde Kardinaal dan alleenlijk aan zyne *Heiligheid* verzocht, dat, dewyl hy zich niet opentlijk wilde verklaaren, men te vrede zou weezen, indien hy 'er slechts zyne goedkeuring toe wou geeven; met byvoeging, dat zyne Allerchristelijkste Majesteit nieuwe propositien van vrede aan den Keizer had gestuurd, zo edelmoedig en zo algemeen, dat, indien ze niet aangenomen wierden, al de wereld overtuigd zou blyven, dat zyne Keizerlijke Majesteit geensins van meening was den oorlog t'eindigen. Doch men vernam tot noch toe niet, dat deze instantien eenige werking hadden voortgebracht. Ondertusschen, gelijk wy tot verscheidene maalen gewag wegens de verrichtingen des Graaven van Rebenacq hebben gemaakt, en dat ons zyn Vertoog, aan den Heiligen Vader gedaan, ter hand is gekomen, uit welkers inhoud veele zaaken te beter begrepen zullen konnen worden, zullen wy het zelve hier van woord tot woord inlyven.

1692. May.

Vertoog des Graaven van Rebenacq aan den Paus.

TOen ik de eer had van de voeten Uwer Heiligheid te kussen, vernieude ik Haar, door d'order van den Koning, mijnen Meester, de verzekeringen van zyne kinderlijke gehoorzaamheid, en de hooge achting welke Zyne Majesteit voor d'uitsteekende hoedanigheden van Uwe Heiligheid heeft opgevat. Tegenwoordig moet ik, dewyl Zy het goedkeurt, de precyste order, daar de Koning my mee vereerd heeft, gehoorzaamen. Hy wil, dat ik door een volkomene opening voor Uwe Heiligheid Haar de geheimste gevoelens van zyn hert over de tegenwoordige gesteldheid openbaare, op dat hy, regelende zyn beleid volgens de lichten en de wyze raaden van Uwe Heiligheid, de meest met de handhaaving der Religie en de rust der Christenheid overeenkomende resolutien mag uitvoeren. Hy zal, Allerheiligste Vader, in een zo veel te grooter vertrouwen weezen van gelukkige gevolgen op de desseinen, welken de godvruchtigheid alleen hem ingeboezemd heeft, te zien; dewyl ze de goedkeuring van den gemeenen Vader der Geloovigen, en van een Paus, voor welkers persoon Zyne Majesteit altijd een zo oprechte eerbiedigheid, en een zo eerwaardige tederheid, betuigd heeft, gehad zullen hebben. Uwe Heiligheid ziet, zo wel als al het overige van Europa, het grootste ontwerp, 't geen de staatzucht ooit den Huize van Oostenryk ingeboezemd heeft, uitvoeren. Dit Huis, alreedts zo machtig door het afgryselijk getal van Landen welken het aan zyn gezag heeft onderworpen, heeft echter niet geloofd, dat de begeerte van zich te vergrooten voldaan behoorde te weezen. De gelegentheid heeft 'er gunstig aan gescheenen, en het gemelde Huis geoordeeld, dat het tyd was om alle dingen op te offeren aan de nutheid, welke het 'er af verhoopt te genieten.

Ik weet, Allerheiligste Vader, wat diepe eerbiedigheid de gantsche Aardbodem moet toedraagen aan de twee groote Potentaaten, die dit Huis bestieren. Hunne godvruchtigheid is door de gantsche wereld bekend: en de Koning, mijn Meester, zou de mislag, welke ik, indien ik my by deze gelegentheid van mijne plicht afwyderde, zou begaan, strengelijk in my straffen. Maar 't is ook het geen, dat het vertrouwen, 't welk God toelaat dat deze twee groote Vorsten stellen op Ministers, die het misbruiken, en die, vervuld met een misdaadige woede en een onverzaadelijke gierigheid, de verwoesting brengen in alle de Plaatsen daar zy de wapenen hunner Meesters invoeren, te beklaagelijker moet maaken. Zy zyn het, Allerheiligste Vader, die door een beleid, 't geen d'argernis der Nakomelingschap zal weezen, de Katholijke Religie in Engeland hebben verdelgd, en een wettigen Koning onder de voet gesmeeten, om een Usurpateur (welke geen krachten gehad heeft, als die hy in de bescherming des Huizen van Oostenryk heef gevonden, mitsgaders

ders

ders geen pretext om zyne onderneeming t'autoriseeren als de godvruchtigheid van dien wettigen Koning, zynen yver voor de Katholijke Religie, en zyne oprechte gehegtheid aan den Heiligen Stoel) op zynen Troon te verheffen. Al de wereld weet, dat dit d'eenige redenen zyn, daar d'Usurpateurs zich afbediend hebben, en d'eenige motiven welke Ketterſche Onderzaaten zich tegens hunnen Koning hebben doen opwerpen.

1692. *May.*

Hoe veele heiligſchendingen en vexatien voor de Katholijken, en welke verdrukkingen in de Geeſtelijke Staaten, zyn niet veroorzaakt geworden door de protectie, die de Miniſters van den Keizer aan de Proteſtanten hebben vergund? Het bloot verhaal 'er af zou Uwe Heiligheid doen gruuwen. Maar d'yverigſte zorg der geenen, welken het belang verplicht de ſentimenten der Miniſters van Ooſtenryk te volgen, is de kennis 'er af aan een zo Heiligen Paus te beneemen, welke buiten twyfel de gevoelens, die de conſcientie en de rechte godvruchtigheid hem by deze gelegentheid zouden inboezemen, zou volgen.

Het waar onnut, Allerheiligſte Vader, met Uwe Heiligheid in een wydloopiger diſcuſſie van het deſſein, 't geen het Huis van Ooſtenryk geformeerd heeft wegens zich volkomen meeſter van Italien te maaken, en 'er een autoriteit op te rechten, welke die van alle de Vorſten, daar het door beſtierd word, onder de voet mocht ſmyten, te treeden. Het pretendeert, dat de tytel van Keizer, dien het als erfelijk gemaakt heeft, een natuurlijk recht 'er aan geeft op alle de Landen, welke eertydts het Keizerryk van (a) Karel den Grooten uitmaakten: en het gelooft, dat ieder Vorſt in zyn byzonder in het toekomende als een groote genade moet aanneemen de nutte poſſeſſie zyner Domainen, terwyl het zich meeſter maakt van alle de rechten behoorende aan de Souveraniteit, en inzonderheid van de Contributien en Geldheffingen op de Volkeren. Deze twee laatſte artykelen zyn altyd het voorwerp, 't geen de Miniſters van Ooſtenryk zich voorſtellen; vermits ze even zeer hunne eerzucht en gierigheid voldoen. Dit zyn, Allerheiligſte Vader, geen ydele beſchuldigingen, noch geformeerd door de verbitterdheid, welke zo gemeen by de verſcheidene partyen is. 't Is een bloote attentie op zaaken, welke onbetwiſtelijk zyn. De Hiſtorien verbeelden ons geenigen Vorſt van het Huis van Ooſtenryk, waar af d'oogmerken en krachten niet tot d'uitvoering van dit wydluftig ontwerp geſtrekt hebben. De ſchynbaare yver voor de Katholijke Religie en d'uitwendige godvruchtigheid zyn de dekmantels geweeſt, waar mede de Miniſters van dit Huis hunne rechte deſſeinen bedekt hebben, wanneer d'eenigheid van alle d'andere Vorſten van Europa hunne ontwerpen gedwarsboomd, of dat de ſwakheid van eenigen hunnes Ryks hen buiten de hoop geſteld heeft van 'er hun oogmerk in te bereiken. Maar, Allerheiligſte Vader, zo menigmaal als de geſchapenheid der zaaken den Huize van Oſtenryk gunſtig is geweeſt; zo menigmaal als het de Geallieerden tegens hunne rechte intereſten

(a) *Charlemagne.*

heeft weeten te doen ageeren; en dat 'er de verdeeldheid in d'andere
1692. Staaten de vrees aan benam van gedwarsboomd te worden: heeft men
May. het weder in zyne eerzuchtige karakter zien treeden. Alle de welvoegendheden zyn verdweenen; de Landen geusurpeerd; de Godvruchtigheid en de Religie niet meer als ydele pretexten geweest; Romen en de Kerken geplonderd; en de Pausen zelf, door de grootste heiligschending, in kerkers opgeslooten, daar ze niet als met overmaatige geldsommen weder uit konden geraaken.

De Koning, myn Meester, verzoekt aan Uwe Heiligheid een eenige zaak, dat is, te letten op d'overeenkomst die 'er is tusschen den staat, daar de tegenwoordige zaaken der Christenheid in zyn, en dien daar de Historien verhaalen dat ze in het grootste gevaar zyn geweest. Zy zal zien, dat de Religie, noch de gemeene Vryheid, indien men 'er geen hinderpaalen tegenstelt, nooit zo na aan 't beswyken geweest zyn. Het Huis van Oostenryk offert alles aan zyne eerzucht op. 't Is een zo doodelijke eerzucht, dat ze de belangen der Vyanden zelfs van den Christenen naam boven de rust der Christenheid schynt te stellen. Zy heeft in den Jaare 1688. aanstondts de gelegentheid by 't hair gevat om de rechtmaatige hoop, die 'er was wegens het Turksche Keizerryk te verdelgen, laaten vaaren, ten einde te meerder kracht aan te wenden tot d'uitrooijing der Katholijken van Engeland, de wrok der Calvinisten t'ondersteunen, en zelfs ook de Protestanten opgehoopt met voorspoed, in een tijd dat de godvruchtigheid van den Koning, mynen Meester, hunnen ondergang door zo veele middelen onvermydelijk had gemaakt. En zo de Keizerschen pretendeeren te berde te brengen d'overwinning, welke zy op de Turken hebben behaald, als een zaak welke hun beleid ten dezen opzichte verdeedigt; geheel Europa, en Uwe Heiligheid beter als iemand, weet, dat zy ze verschuldigd zyn aan een byzondere voorzienigheid Godts, die het alzo verordend heeft, zonder dat de menschelijke voorzichtigheid of reden daar eenig deel aan hebben. Men zag in der daad gedurende deze laatste Veldtocht, dat het Leger des Keizers in Hongaryen veel swakker was, als dat der Ongeloovigen, terwyl hy ondertusschen het grootste gedeelte zyner Troupen tot de plondering van Italien verorderde.

De Koning, mijn Meester, weet met een droefheid, die niet geëvenaard kan worden als door de geene van Uwe Heiligheid, dat het Huis van Oostenryk zijn oogmerk niet en wil bereiken in zich meester van Italien te maaken, als met 'er de Ketters te vestigen; en men ziet, dat 'er de Kettery de zelve progressen doet, als de wapenen van dit Huis, hoewel de voorzichtigheid en de Religie zich onmisselijk t'eeniger tijd tegens het gevolg van des zelfs desseinen moeten stellen. In der daad, de voorzichtigheid kan niet toelaaten, dat men d'usurpatien der vryheid van alle de Staaten van Italien langer dulde; en de Religie wil, dat al de wereld toeloope tot de verdediging van den Heiligen Stoel, en de handhaaving

ving van des zelfs gezag. Dit is het ook, 't geen het gemelde Huis de middelen, welken het vind in den bystand der Ketters, die onverzoenlijke vyanden van den Heiligen Stoel zyn, zo zorgvuldig doet aanwenden. En indien de Troupen des Keizers alreedts de Staaten van Parma en Placense, welke, gelijk aan al de wereld bekend is, Leenen van de Kerk zyn, geusurpeerd hebben; de Ketters zullen noch veel minder swaarigheid maaken in het Patrimonie van St. Pieter aan te tasten, en Romen en Uwe Heiligheid de werkingen van hunnen haat, en van d'eerzucht der geenen die hen te werk stellen, te doen gevoelen. 1692. May.

't Zou een dwaaling zijn, Allerheiligste Vader, indien men zich vleide, dat de godvruchtigheid en betaamelijkheid daar eenige hinderpaal tegen konden stellen. Alle d'inzichten zyn onder de voet gesmeeten. De Staaten van Genua en Parma weeten door een droevige ondervinding, dat een oude gehegtheid aan de belangen van dit Huis, de verbintenissen van het bloed, en d'eerbiedigheid jegens den Heiligen Stoel, geen redenen en zyn welke zich tegens d'eerzucht en de gierigheid der Keizersche Ministers stellen. 't Is geheel Italien, 't geen deze Ministers eisschen, zonder iemand uit te zonderen, als voor zo veel de weinige kracht, welke zy alsnoch hebben, hen noodzaaken zal te doen: dat 's te zeggen, dat ze met de 12000 man, die zy dit Jaar hebben gehad, maar een streek Landts, geëvenaard na hunne kracht, hebben vermeesterd. Doch zy hoopen, dat zy met de plondering van het gemelde Land wel haast in staat zullen weezen van hunne Troupen te vermeerderen, en nieuwe Landen te usurpeeren. Hunne desseinen zyn openbaar. Zy maaken 'er zelven geen geheim meer af. De daaden en redenen van den Graaf Caraffa, en van alle hunne Ministers, zyn 'er de zekere blijken af. Men ziet zelfs alreedts, Heilige Vader, dat zy hun schynbaarste pretext laaten vaaren: en de zaaken schynen hen al te wel gevestigd om, gelijk eertijdts, een koleur aan deze onderneeming te behoeven te geeven. Hunne Emissarissen hadden uitgestrooid, dat ze tot bystand van Italien tegens Vrankryk kwamen. Maar op wat manier zyn zy 'er gekomen? Hun Leger kwam 'er op het eind der Maand Augustus, en vertrok in het midden van October, na zes weeken te vergeefs in 't veld geweest te zijn. Wie is 'er, die niet ziet, dat het voorneemen niet geweest en is den oorlog tegens Vrankryk te voeren? Zy hebben maar een pretext begeert om Troupen in Italien te hebben, en dit groot gedeelte van Europa aan hunne Heerschappy t'onderwerpen.

Behoud, Allerheiligste Vader, dien geest van godvruchtigheid, die u met een algemeene goedkeuring tot de Regeering der Kerk heeft verheven. Weest een gemeene Vader, en hebt geene zydigheden voor den eenen of den anderen uwer Kinderen. De Koning, myn Meester, verzoekt u niets, 't geen daar tegen stryd; en zyne grootste blyschap is, een Paus, wiens hert met een evengelijke liefde voor alle de geenen, welke aan hem zyn onderworpen, vervuld zy, op den Troon der Kerk te

1692. May. zien. Maar kent hunne gebreken, om de hulpmiddelen, welke van u afhangen, daar toe by te brengen; en oordeelt van hunne gevoelens uit hun beleid, om van d'eene kant te pryzen 't geen gepreezen verdient te worden, en van d'andere te doemen 't geen Uwe Heiligheid laakelijk zal vinden.

Gy zult zien, dat de Koning, myn Meester, de waardste belangen zyner Kroon aan den yver, dien hy voor de Katholijke Religie heeft, opoffert; wanneer zyne Vyanden van een andere kant deze zelve Religie aan hunne byzondere staatkunde opofferen. Zyne Majesteit verdelgt de Kettery in Haare Staaten, en heeft een oneindig getal Haarer Onderzaaten verbannen, om dat zy 'er mee besmet zyn; en Haar yver heeft Haar aangedreeven tot de rechte Religie in alle de plaatsen, daar Zy zich vind, te handhaaven: terwyl het Huis van Oostenryk die verbannene Onderzaaten ophitsende, en tegens een wettigen Koning wapenende, het Katholijk Geloof in Engeland gaat aantasten; om 'er het Protestantsch te doen heerschen. 't Is onder des zelfs bescherming, en door het geweld zyner wapenen, dat men daadelijk in Piemont in 't openbaar de Kettery ziet prediken, en dat 'er met zulk een gevolg in Italien zelf een profaane Dienst ingevoerd word. De Prins van Oranje heeft ook het pretext genomen van 'er zich over te verheerlijken, als over een triumph welke hy op de Roomsche Kerk behaald heeft; waar af, t'elkens als hy zyne party wil aanmoedigen tot eenige groote pooging te doen, hy d'omkeering en verdelging belooft.

Maar, Heilige Vader, wie kan een grooter en formeeler getuigenis geeven, als Uwe Heiligheid, noopende het onderscheid 't geen 'er is tusschen het beleid 't welk de Koning, myn Meester, houd, en dat 't geen zyne Vyanden houden? Men heeft sedert eenigen tijd een soort van beroerte gezien, welke het ongeluk tusschen den Heiligen Stoel en zyne Majesteit had doen ontstaan. Wat treden, en welke naderingen heeft zyne Majesteit niet gedaan, om aan Uwe Heiligheid, en aan de Pausen, des zelfs Voorzaaten, de baarblykelijkste bewyzen van de zucht en d'oprechte begeerte, welke Zy had om een volmaakte eenigheid tusschen Haar en Uwe Heiligheid te herstellen, te geeven? En wat yver hebben de Vyanden niet aangewend, om door duizend lasteringen, en alle de bedenkelijke listen, een wedervereeniging, welke de gansche Kerk van God verzoekt, als eene zyner grootste zegenen, te doen misvallen? De bondige Godvruchtigheid, daar uw beleid door geregeld word, geeft ons een gewisse verzekering van het eind dezer rampzalige beroerte: en Uwe Heiligheid weet zeer wel, dat de geintereseerde geesten zich weinig bekommeren met het goed, 't geen 'er voor de Religie en d'achtbaarheid van Uwe Heiligheid uit zal spruiten, als zy hunnen yver voor de zucht van hunnen Weldaader maar konnen betoonen, en door een zo onwaardige believing de vervolging hunner genade verdienen.

Zy weeten wel, Heilige Vader, dat, zo lang als d'eenigheid tusschen Uwe

Uwe Heiligheid en den Koning, mynen Meester, volkomen zal weezen, 1692.
de Heilige Stoel niets van hunne eerzucht te vreezen heeft: en dit is 't *Maj.*
waarom zy zo veel moeite aanwenden om u lieden t'onteenigen; vermits zy op dit fondement alleen hun gezag in Italien konnen vestigen.

Ik weet wel, Allerheiligste Vader, dat ik een misslag zou begaan, indien ik het Gehoor, 't geen Uwe Heiligheid my wel heeft willen vergunnen, misbruikte, om zaaken aan Haar te durven voorleggen, welke niet van een volkomene zekerheid waren. Zy zyn het; en ik twyfel zelfs, of de roekeloosheid der Vyanden van den Koning, mynen Meester, groot genoeg zy om'er eenige af te wederspreeken. De waarheid zou hen aanstondts overtuigen. Maar indien zy het dessein, 't geen men hen niet als met al te veel reden toeëigent, willen ontkennen; zy weeten het fondement, daar ze op steunen; 't staat aan hen het om ver te stooten.

Men beschuldigt hen van de helpende hand te leenen tot de verdelging der Katholijke Religie. Laat hen den Prins van Oranje, den grootsten haarer Vervolgers, verlaaten: Laat hen Italien niet vervullen met Ketterſche Krygsbenden: laat hen de Protestanten by alle gelegentheden niet meer beschermen. Men zegt, dat zy Italien, en de Staaten die hen niet toebehooren, willen vermeesteren: laat 'er hen geenig geweld pleegen. Indien zy het kwaad vinden, dat men hen beschuldigt van den Heiligen Stoel geen eerbiedigheid toe te draagen; zy hebben Troupen in de Leenen, die 'er van afhangen: laat hen ze te rug ontbieden, en de schade, die zy 'er gedaan hebben, vergoeden. Dit zyn de eenige middelen, die hen resteeren, om op de beschuldigingen, welke tegens hen gedaan worden, met bondigheid t'antwoorden. Uwe Heiligheid zal hen ophoopen met lofredenen; en de gantsche aardbodem zal'er een volkomene goedkeuring toe geeven.

Maar daar is weinig kans, Allerheiligste Vader, om het te verhoopen; en 't zou te vergeefs weezen, dat men'er zich mee vleide. De Koning, mijn Meester, stuurt my uitdrukkelijk aan Uwe Heiligheid, om Haar te bidden, ter zelve tyd te denken op de behoudenis van Haare Kerk, en de rust van de gantsche Christenheid, of immers op die van Italien. Zyne Majesteit heeft door den Kardinaal de Janſſon Uwe Heiligheid voor oogen doen stellen het bekwaamste dessein, 't geen Zy heeft konnen bevatten, om tot een gewenscht oogmerk te geraaken. Zy begeert, dat de Keizerschen zullen ophouden van Italien meer te verwoesten, en 'er een tirannische autoriteit op te rechten: en de Koning aanbied te gelyk, het in een volkomene rust te laaten. Hy wil hier door echter het getal zyner Vyanden niet verminderen. Laaten zy hem in zyne eigene Staaten komen aantasten: hy zal hen welkom heeten. Hy versmaad hunne poogingen: en d'overwinningen, welken hy in alle d'ontmoetingen op hen behaalt, zyn zekere bewyzen der bescherming van God, welke hy aan de rechtvaardigheid van zyne zaak vergunt.

Maar,

1692. May. Maar, Heilige Vader, Zyne Majesteit bekent, dat Zy ze in Italien liever niet en zou zien: en de Dienst der Kettery, dien 'er een schandelyke believing opentlijk heeft ingevoerd, is voor Haar een onderwerp van groote ontsteldheid geweest. De godvruchtigheid van den Koning, mynen Meester, heeft hem met reden doen vreezen, dat zyne nieuwelyksbekeerde Onderzaaten daar door weder in hunne oude dwaaling mochten vallen. Hy vreest hen, wanneer zy d'eerbiedigheid, welke alle de Geloovigen aan den Heiligen Stoel schuldig zyn, verbreekende, een heiligschendig gezag over een Leen, van de Kerk afhangende, invoeren. En hy vreest ook noch, wanneer zy, onder een chimeryk pretext van de oude rechten der Keizers, zich bedienen van de swakheid, daar de Vorsten van Italien zich in bevinden, en kwaadaardiglijk het vertrouwen, 't geen deze Vorsten gelooven te moeten stellen op hunne oude gehegtheid aan het Huis van Oostenryk, en de verbintenissen van bloed die zy 'er mee aangegaan hebben, tot hun voordeel trekken, om hen te meer aan hunne macht t'onderwerpen, en hen eindelijk niet anders als de bloote genieting hunner Domainen te laaten, terwyl zy ondertusschen alle de rechten, welke aan de Souverainiteit behooren, usurpeeren.

't Staat, Allerheiligste Vader, aan uwe godvruchtigheid, en voorzichtigheid, de bekwaamste middelen om zulke groote ongelukken te vermyden te volgen: en 't behoort aan Uwe Heiligheid, by deze gelegentheid onder de twee Partyen uit te wyzen, wie de geene is die Italien verdrukt, en wie die 'er de vryheid af wil handhaaven. De Koning, myn Meester, aanbied zyne Troupen te rug te trekken, mits dat de Keizer de zynen ook te rug trekke. Hy wil deze voorslag niet aanneemen. 't Is derhalven volkomen baarblykelijk, dat hy van voorneemen is de rust 'er af te stooren, en de vryheid onder de voet te smyten. De Koning, myn Meester, verklaart derhalven aan Uwe Heiligheid, en aan alle de Vorsten en Staaten die de verwoesting en verdelging, daar het Huis van Oostenryk hen mee dreigt, willen vermyden, dat hy gereed is een considerabel Leger, mitsgaders een zo machtige Vloot tot de verzekerdheid uwer kusten, en om diversien aan uwe gemeene Vyanden te maaken, tot uwe bystand te stuuren, dat zy zich genoodzaakt zullen zien die wydluftige ontwerpen, welken de reden en de gerechtigheid hen behooren te beletten op te vatten, te laaten vaaren.

Maar de voorzichtigheid van Uwe Heiligheid zal Haar ongetwijfeld die gewichtige overdenking doen maaken, te weeten, dat alle deze poogingen van den Koning, mynen Meester, vruchteloos zullen weezen, indien de Vorsten en Staaten van Italien, en Uwe Heligheid in der zelver hoofd, niet wakkere mesures onder zich en neemen, om d'intentien Zyner Majesteit te secondeeren, en een dessein, waar af het gantsche voordeel aan den Heiligen Stoel, en aan al het overige van Italien, moet komen, te doen gelukken. Indien Uwe Heiligheid, en d'andere Vorsten

ften van Italien, een zo heilzaame resolutie neemen, zal het gevolg 'er af gelukkig weezen; en de voorzichtigheid wil, dat men het onfeilbaar houde.

1692. *May.*

Maar indien, door de grootste van alle de listigheden, en de bedriegelijke beloften, welken die menigvuldige Emissarissen, onderhouden door het Huis van Oostenryk, met zo weinige betaamelijkheid en waarheid verbreiden, alle de gemelde Vorsten, gelijk men niet kan twyfelen, in dat soort van sluimering, daar men hen in ziet, komen te blyven; dat hunne Vyanden voortvaaren met hunne swakheid waar te neemen; en dat zy 'er zich eindelijk volkomen meester af maaken, en zulks met een zo klein getal van Krijgsbenden, dat de minste wederstand, die hen gebooden waar, hen genoodzaakt zou hebben hun dessein te laaten vaaren: moet Uwe Heiligheid, Allerheiligste Vader, lichtelijk begrypen, *dat* de Koning, myn Meester, oordeelende dat alle de moeiten en *poogingen* tot uwe bystand onnut zullen worden, de voorzichtigheid hem zal aandryven tot de zelven elders aan te wenden, en ten minsten het afweezen der Keizerlijke Troupen, welke met uwe verdelging bezig zullen weezen, waar te neemen, om aan een andere kant nutter conquesten voor zyne Staaten te maaken. Maar zo Zyne Majesteit u in deze gelegentheid verlaat, 't zal niet als met een uitsteekende droefheid van Haare kant weezen, en alleenlijk om dat de Staaten en Vorsten van Italien d'ongelukken en rampen. welke van de kant der Keizerschen onvermydelijk voor hen zyn, boven het geluk en de gerustheid gesteld zullen hebben; welken zy niet meer en konnen genieten, als alleenlijk met te luisteren na den raad, dien de godvruchtigheid en d'oprechte genegentheid van den Koning, mynen Meester, hen in deze gesteldheid geeft, welke ongetwyfeld de gewichtigste is, daar Italien zich ooit in heeft gevonden.

De plechtigheid van bezitting der Kerk van Latrane te neemen, welk de Paus in de *(a)* voorgaande Maand verrichtte, had voet gegeeven tot twee gevallen, die de gantsche Stad van Romen geduurende ettelijke dagen vermaakt hadden. Om het eerste te begrypen, moet men weeten, dat den Ambassadeur des Keizers niet zeer wel en stond met den Konnestabel Colonna, Gouverneur van Romen, die hem niet gevisiteerd en had, uit vrees van gehouden te zyn hem de hooger hand te geeven, en die, hebbende hem, eenige dagen geleeden, met zyne karos ontmoet, zich in 't midden van de straat hield, zonder hem de doortocht vry te willen laaten. Om zich over deze gepretendeerde onbeleefdheden te wreeken, beeldde de Keizerlijke Ambassadeur zich in, dat hy geen gunstiger gelegentheid kon

Kluchtig geval in de Cavalcade na St. Jan van Latrane.

(a) *Ziet pag.* 11.

vinden, als die van den dag dat de Paus in Cavalcade na de Kerk
1692. van Latrane moeſt gaan. Doch konnende dit zyn voorneemen
May. niet alleen uitvoeren, verzocht hy den Ambaſſadeur van Venetien, dat hy zich by de Ceremonie wilden vinden. Deze weigerde het eerſt, met de ſchuld 'er af op zyne jicht te werpen: doch hy liet zich eindelijk overreeden; alzo men hem had doen begrypen, dat hy 'er zyn byzonder voordeel by zou vinden; behalven dat hy den Keizerlijken Miniſter dit vermaak wel wilde geeven. Men moet ook noch weeten, dat in de Ceremonien, welken deze twee Miniſters en de Gouverneur van Romen bywoonen, die van den Keizer de rechter, die van Venetien de ſlinker hand, en de Gouverneur de middenplaats bekleed. De twee Ambaſſadeurs meenden hem die te betwiſten, onder pretext dat ze hem niet toekomt dan als de Paus afweezig is, vermits hy alsdan zyne perſoon te Romen verbeeld. De Paus had zich hier over geuit, en de zaak ten voordeele van den Gouverneur geweezen: maar de twee Miniſters lieten echter niet hem de plaats van eer in de Cavalcade te betwiſten. Zy reeden zo dicht by malkander, dat ze gantſch geen opening voor den Gouverneur overlieten; zeggende, dat hy maar voor uit kon ryden. Maar gelyk de geen, die 't dichtſt by den Paus is, de honorabelſte plaats bekleed, aerzelde hy, in ſteê van voorwaarts te ſtappen, en geraakte aldus alleen tuſſchen de twee Miniſters, zyne Medeſtreevers, en den Heiligen Vader; pretendeerende door dit middel zyne pretentien niet te verkorten, maar ze zelfs buiten hunne paalen voort te zetten. Al de wereld lachte over dit geval. De geenen, die d'Ambaſſadeurs van Weenen en Venetien niet zeer wel mochten zetten, zeiden, dat de Gouverneur hen gedoekt had, en noch zelfs ten tyde wanneer zy hunne netſte ſchikkingen hadden genomen om hem een affront te doen lijden. In tegendeel pretendeerden d'Aanhangers der twee gemelde Miniſters, dat ze hun oogmerk bereikt hadden: dat de party, die de Gouverneur had genomen, maar een bloote uitvlucht was, om de ſchande wegens uit de plaats, welke hy pretendeerde te bekleeden, geſtooten te zyn te bedekken, enz.

Het twede geval had wat arger gevolgen gehad. Twee dagen

genna de gemelde Cavalcade, stuurde de zelve Gouverneur van Romen den (a) Barigel met honderd en vyftig Sbirris, begeleid door den Colonel Cleuter en een Compagnie Soldaaten, om het Paleis des Graaven van Tassis, Meester der Posten van Milanen, t'omringen, met order van den Graaf, zynen Zoon, Don Antonio Ruota, zynen natuurlijken Zoon, en verschei- denen hunner Huisgenooten, by de kop te vatten. De Barigel kweet zich stiptelijk van zyne last. Toen hy met zyn Volk omtrent het Paleis kwam, loste een van de Domestyken des Ambassadeurs van Spanjen (hebbende hen in 't oog gekreegen, en meenende dat het lieden van het Gevolg des Ambassadeurs van Venetien waren, met wien de Graaf van Tassis, om redenen die hier na gezegt zullen worden, over hoop lag) op hen, en kwetste 'er een: maar hy wierd aanstondts onder de voet geschooten. Na de poorten opengeramd te hebben, vielen de Sbirris in het vertrek van den jongen Graaf, en namen hem en zynen natuurlijken Broeder mee, benevens negentien Huisgenooten, waar onder acht die uit het Koningryk van Napels en Onderzaaten van Spanjen waren. De Meesters wierden in 't Kasteel St. Angelo gebracht, en de Dienaars in de gemeene Gevangenhuizen. Men nam ook ter zelve tijd de Wapenen van voor het *Paleis des Graaven van Tassis* van daan. De misdaad van deze *Heeren* bestond in dat ze met drie gewapende karossen in de Cavalcade waren verscheenen; 't geen men pretendeerde uitdrukkelijk te stryden tegens de Bullen van Sixtus den V. en Pius den V. De Paus toonde zich in 't eerst onbuigsaam, en beval, dat men zonder eenige genade recht over de schuldigen zou doen. Den Ambassadeur van Spanjen, verwittigd van het gantsche werk, maakte een groot gerucht; beschuldigende den Gouverneur van Romen, die nochtans niets en had gedaan als door order van den Heiligen Vader, wegens het Recht der Volkeren geschonden te hebben, met de poorten van een Koninglijk Huis, daar de Posteryen van het Ryk en Spanjen gehouden wierden, te doen openbreeken, om zyne byzondere waaakzucht te voldoen; en dreigde, dat hy 't hem zou doen berouwen. Hy verzocht gehoor by den Paus, ten einde over dezen hoon te klaagen; doch hy kon het niet ver-

1692. *May.*

Geweld omtrent den Graaf van Tassis gepleegd.

(a) *Wachtmeester.*

1692. May. verwerven: 't geen zyne gramschap en moeijelijkheid verdubbelde. Hy bracht de Posteryen elders over; verbood aan de Sbirris zich in zyn Quartier te vertoonen; en gaf te verstaan, dat, dewyl d'allerheiligste plaatsen voor de beleedigingen van deze lieden niet veilig en waren, hy het werk van de Vryheid der Quartieren (daar Spanjen geen afstand van had gedaan, als om het best der vrede, en op voorwaarde dat de Huizen, verordend voor de Ministers van den Koning, zynen Meester, niet van dit recht beroofd zouden weezen) wel weder zou konnen vernieuwen. De Paus, die 'er over aangesproken wierd, antwoordde, dat, dewyl de Zoon des Graaven van Taffis wel gewapend tegens de wetten in zyne tegenwoordigheid had durven verschijnen, het billijk was, dat hy de straffen, door de zelven verordend tegens de geenen die ze kwamen t'overtreeden, onderging. Hoewel dit altemaal waar was, begon men, gelijk men altyd gaarne de daaden der menschen aan kwaade gronden wil toeëigenen, zich t'erinneren, dat de Paus, toen hy noch maar de Kardinaal Pignatelli was, aan den Graaf van Taffis verzocht hebbende, wanneer hy van Napels kwam om het Conclave by te woonen, tot zynent te mogen huisvesten, de Graaf 'er zich op een eerlijke wys af ontslagen had. Men ging zich derhalven inbeelden, dat den Paus deze weigering in den zin was geschooten; en dat, hebbende een schoone gelegentheid om zich te wreeken, hy, niettegenstaande alle zyne koelheid en godvruchtigheid, d'aanvechting niet had konnen wederstaan. De Viceroy van Napels en de Gouverneur van het Milanees, verstendigd van 't geen 'er omging, schreeven aan den Ambassadeur van Spanjen, dat hy de zaaken wat zachter zou handelen. Zy vertoonden hem, dat de Graaf van Taffis geen publyke Minister was, maar alleenlijk een Dienaar van des Konings Ministers; en dat zyn Huis by gevolg voor geen Koningshuis gehouden kon worden: dat deze Graaf zich wat te veel liet voorstaan: dat, door een aan de Napolitaanen genoegsaam natuurlijke hoogmoed, hy zich als een souveraine Vorst wilde aanstellen; maakende glorie van alle de grootste en aanzienlijkste Persoonen van Romen te versmaaden: dat het hem niet toekwam gewapende lieden in zyn

Pa-

Paleis te houden, voornaamentlijk met kennis en in 't gezicht van den Paus, enz. Dit bericht diende geweldig om den Ambassadeur van Spanjen te bezadigen; doende hem begrypen, dat, na veel geruchts gemaakt te hebben, de Koning, zyn Meester, de handen 'er wel van zou konnen afwasschen: dat Spanjen altyd voor een maxime hebbende gehad in goed verstand met den Paus te leeven, deze Kroon het mogelijk om het geschil van een particulier, die in de grond wel ongelijk kon hebben, niet zou willen verbreeken: en ook voornaamentlijk, dat men in geen bekwaame gesteldheid was om den Heiligen Vader te durven vertoornen; dewyl, behalven d'algemeene zaaken, men 'er noch byzonderen, noopende de disputen te (a) Napels tusschen den Inquisiteur en het Volk voorgevallen, te beslechten had. Den Ambassadeur liet het werk derhalven zoetjes glyen; en aldus bleeven de twee Zoonen des Graaven van Tassis, benevens de meesten der gewapende lieden die met hen by de kop wierden gegreepen, noch gestadig gevangen: zynde 'er niemand geslaakt, als drie Domestyken van den gemelden Minister, welke, toen de Sbirris in des Graaven Huis vielen, zich aldaar bevonden, en met d'anderen gevangen genomen wierden.

1692. May.

(a) Ziet 't Stuk, 4 Deel, pag. 14.

Mogelyk mocht iemand willen vraagen, waarom de Graaf zo veele gewapende lieden in zyn Paleis had. Hem dient tot antwoord, dat op Paaschmaandag zyne twee Zoonen met de karos den tour rydende, aan een karos des Ambassadeurs van Venetien, daar de Secretaris van den Gezant in zat, vastraakten. De stoot kwam zo geweldig aan, dat des Graaven karos over hoop gesmeeten, en niet weinig beschadigd wierd: doch de Koetsier van den Ambassadeur moest het ontgelden, dien de jonge Heeren dapper afrosten. De Graaf, die de gevolgen van dit werk wel kon bezeffen, vreezende door de Domestyken van den Ambassadeur gehoond te worden, nam een groot getal van die lieden, welken men in Italien (a) *Bravos* noemt, en die wy met meerder recht Moordenaars zouden heeten, tot zynent, en had zelfs de stoutheid van met zodanig een geleide door Romen te ryden, en alle d' openbaare Ceremonien by te woonen. Ziet daar den oorspronk van dit gantsche werk.

(a) Dapperen.

Maar om weder tot d'algemeene zaaken over te treeden.

1692. May.

Staat der zaaken tusschen het Roomsche en Fransche Hof.

(a) Ziet 3 Stuk, 1 Deel, p. 17.

Men had gemeend, dat Vrankryk zich niet en zou kanten tegens de noeming, welke de Paus had gedaan van den Heer (a) Cavalerini, om voor Extraordinaris Nuncius na dat Hof te gaan, en alle dingen waren gereed tot zyn vertrek. Maar zyn Allerchrist: Majesteit antwoordde niet als op een genoegsaam dubbelzinnige manier: en men gaf ten anderen aan zyne Heiligheid te kennen, dat de Koning Cavalerini wel voor Extraordinaris Nuncius zou konnen aanneemen; maar dat hy ook gaarne zou zien, dat men den Heer Palavicini met d'Ordinaris Nunciature belaadde. 't Oogmerk van dit alles was tyd te winnen, op dat alle de Bullen, welken men verzocht, vervaardigd mochten weezen, eer 'er eenige Nuncius te Parys kwame om de nieuwe Bisschoppen de Eeden te doen afleggen, en hunne Belydenis t'ontfangen. Men wist ongetwyfeld wel, dat 'er noch eenige nieuwe swaarigheden hier over zouden onstaan, bekwaam om den Paus te vertoornen, en de vervaardiging der noch te geevene Bullen te stutten; daar in tegendeel deze zaak beslecht zynde, men d'andere niet meer te vreezen zou hebben. Voegt 'er by, dat, dewyl de Koning gehouden zou weezen aan den Nuncius te verklaaren, hoedanige voldoening hy aan den Heiligen Stoel meende te geeven, hy dit werk zo lang van de hand moest schuiven, als hy immers kon, en, eer hy zich verklaarde, trachten te verkrygen 't geen hy begeerde. Ondertusschen bleeven de geenen, welke in gantsch andere belangen als die van Vrankryk waren, niet in gebreke van den Heiligen Vader de staatkunde dezer Kroon voor oogen te stellen; 't geen hem wat moeijelijk maakte. Ter zelve tyd vervoegde zich ook de Kardinaal Negroni te Romen, en hielp in eenige byzondere audientien die hy by den goeden Vader had, hem niet weinig versterken in de spyt, welke hy tegens den Allerchristelijksten Koning had opgenomen. Hy deed hem begrypen, dat deze Kroon niet anders zocht, als hem op tuil te houden tot dat ze alles, 't geen ze begeerde, verkreegen hadde; waar na zy hem ongetwyfeld den rug zou toekeeren: dat de vervaardiging der Bullen tegens de eer van den Heiligen Stoel strydig was, en niet en moest geschieden,

als

als na dat hy t'eenemaal voldaan ware. De Paus, alreedts gemelyk genoeg, leende het oor aan de vertooningen van den Kardinaal Negroni, voor wien hy een groote achting had, en scheen van voorneemen met de vervaardiging der Bullen niet verder voort te gaan. d'Aanhangers van Vrankryk, verstendigd van deze verandering, lieten niets achterwege om zyne Heiligheid weder te recht te brengen. De Kardinaalen Carpegna, Altieri, en d'Etrées hadden 'er lange audientien over; en de Kardinaal de Fourbin eene byzondere op den 4den. der Maand, alzo hy verstaan had, dat 'er 's anderendaags Consistorie gehouden moest worden. Hy stelde alle zyne liefkoozende manieren te werk, om den Paus te brengen tot toe te laaten dat men voortvoer met de Bisdommen van Vrankryk te præconiseeren. Hy mat hem ten breedsten uit d'achting en d'inzichten, welken zyne Allerchristelijkste Majesteit voor hem had. Doch alle zyne fluweele woorden en liefkoozingen konden niet te weeg brengen, dat hy eenig uitsluitend antwoord van zyne Heiligheid verkreeg: en gelyk de tyd vast op de hand schoot, vervoegde hy zich na den Kardinaal Spada, om hem te verzoeken, dat hy zyne goede diensten by den Heiligen Vader wilde aanwenden. Maar 't zy dat deze Prelaat in der daad niet t'huis en was, of dat hy 't voor alstoen niet wilde weezen; de Fransche Kardinaal kon hem altyd niet te zien komen: en hy moest het Consistorie verwachten, zonder preciselijk te weeten wat 'er zou passeeren. Het wierd des anderendaags, den 5den. der Maand, gehouden. De Paus gaf 'er gehoor aan verscheidene Prelaaten. Men præconiseerde eenige Kerken. De Kardinaal d'Etrées proponeerde de (a) vier Bisdommen, welke in het voorgaande Consistorie gepræconiseerd waren. Men præconiseerde ook zelfs een Abdy van Vrankryk, doch geenige nieuwe Kerk. Ondertusschen lieten de Fransche Kardinaalen den moed echter niet vallen: en gelijk zy wisten, dat de Paus lichtelijk om te zetten was, verhoopten zy alle de kleine argwaanen, welken men hem in den geest gebracht mocht hebben, metter tyd te verdryven.

1692. Mey.

(a) Ziet pag. 5.

Byna ter zelve tyd hielden de Kardinaal de Fourbin en degeenen die in de zelve party waren, gevoegd by den Kardinaal

Ho-

1692. May.

Verzoek aan den Paus om de herstelling van den Koning Jacobus te helpen bevoorderen.

Howard en een nieuwen Afgezant van den Koning Jacobus, met alle macht by den Heiligen Vader aan, dat hy op nieuws eenige extraordinaire subsidien aan dien rampzaligen Vorst wilde toestaan, ten einde hem weder op den Troon te helpen. En om hem te krachtiger hier toe te beweegen, verzekerden zy hem, dat 'er een groot dessein ten zynen voordeele geformeerd was : dat niet alleen de Koning van Vrankryk considerabele Troupen ten dien einde had verordend; maar dat ook d'Engelschen zelf, uitgezondert een klein getal, van de tegenwoordige Regeering wars, na zyne komst verlangden : dat de Lord Castlemaine, en verscheidene andere considerabele Persoonen, na Vrankryk getoogen waren, om den geweezenen Koning uit den naam zyner Onderzaaten te bidden weder over de zee te komen; en dat zy zich tot Gyzelaars van hun woord hadden aangebooden : dat, zo haast als hy den Engelschen bodem onder de voeten hadde, al het Volk zich voor hem zou verklaaren, enz. De Kardinaal Negroni, verstendigd van 't geen men tegen den Heiligen Vader had gezegt, nam gelegentheid om 'er hem in zyne afscheidaudientie af te spreeken : en zonder zich opentlijk te kanten tegens 't geen d'Aanhangers van den Koning Jacobus hem hadden willen doen gelooven, vertoonde hy hem zediglijk, dat 'er in de herstelling van dien Vorst meerder swaarigheden konden steeken, als men wel zei : dat, hoe ongestadig d'Engelschen ook mochten weezen, het echter gantsch niet te gelooven stond, dat zy, hebbende den Prins van Oranje met zulk een yver ontfangen, zo haast van wil en genegentheid veranderd zouden zyn : en dat men acht moest geeven, dat Vrankryk zich van dit pretext niet en bediende om considerabele sommen van den Heiligen Stoel te trekken, welken het elders, en zelfs ook mogelijk tegens zeer Katholijke Vorsten, zou aanwenden. De Paus liet zich hier door niet t'eenemaal overreeden. Hy antwoordde den Kardinaal, dat, al waar de herstelling van den Koning Jacobus niet zeker, deze zaak echter van een zo groot gevolg was, dat men liever eenige sommen moest waagen, als zich in het gevaar stellen van beschuldigd te worden wegens niets te hebben willen bybrengen om een Katholijken Vorst weder op zynen Troon te hel-

helpen. Ondertusschen besloot hy echter, hem voor tegengenwoordig niet meer als 50000 ryksdaalders te geeven, doch naderhand, als men wat klaarder in de gemelde onderneeming kon zien, hem considerabeler sommen toe te stuuren. En gelijd hy niet minder vyand van de Turken als van de Protestanten was, verordende hy ter zelve tyd een nieuwe remise van 150000 guldens voor zyne Keizerlijke Majesteit, en ook even zo veel voor den Koning van Polen. 1692. Mey.

In der daad, de Koning van Vrankryk en de Koning Jacobus hadden hunne schikkingen zo wel genomen, om zich meesters van Engeland te maaken, dat de Kardinaal de Fourbin den Paus zeer wel kon verzekeren, dat hy gantsch niet en twyfelde, of het ontwerp van den Koning, zynen Meester, zou met een gewenschten uitslag verzeld zyn. De (a) Fransche Oorlogsvloot stond, volgens alle schijnbaarheden, eer in staat te weezen van zee te kiezen, als d'Engelsche en Hollandsche. De Schepen, die de Fransche en Iersche Troupen na Engeland moesten overvoeren, waren gereed om onder zeil te steeken, en wachtten maar na Monsr. de Tourville. Te Londen was een schrikkelijke Conspiratie. Men moest de Koningin by de kop vatten: en ter zelve tyd een Fransch Officier den Koning vermoorden. Wie kon aan de herstelling van den Koning Jacobus twyfelen, indien alle deze ontwerpen gelukt hadden? Maar de winden streeden voor haare Britannische Majesteiten: de Conspiratien wierden ontdekt: en de Koning Jacobus zag met een onbegrypelijke droefheid alle zyne onderneemingen verdwynen.

(a) *Ziet hier na in de verhandeling der zaaken van Vrankryk, Engeland, en de Nederlanden.*

Vertrek van den Deenschen Kroonprins

Eindelijk: de Kroonprins van Deenmarken, van wien wy (b) elders gesproken hebben, vertrok, na op nieuws uit den naam zyner Heiligheid geregaleerd te zyn, omtrent het eind der Maand van Romen.

(b) *Ziet pag.* 22

SAVOYEN Hertog op nieuws door Vrankryk aangezocht.

DE Koning van Vrankryk, gewoon alle bedenkelijke middelen aan te wenden om tot zyne oogmerken te geraaken, had nu weder nieuwe voorslagen van vrede aan den Hertog laaten doen, en, behalven de voordeelige aanbiedingen voorheen

1692. May. gedaan, considerabele sommen aan hem doen belooven, ten einde hem, in geval hy tot een vergelijking wilde verstaan, wegens alle gedaane kosten, tot de krygsrustingen aangewend, schadeloos te houden. Maar den Hertog antwoordde als te vooren, dat hy niets en kon doen zonder de toestemming zyner Geallieerden. 't Hof van Vrankryk liet derhalven een nieuw Manifest verbreiden, waar in het de rampen en elenden, welken den oorlog van Italien na zich sleepte, beklaagde, en te gelijk ten toon stelde alle de treden en naderingen, welken het gedaan had om den zelven te voorkomen, en te doen ophouden. Dit Manifest, gelijk het, op de Fransche manier, met veele valsheden vervuld was, wierd wel haast beantwoord door een Memorie, vertoonende met onwederleggelijke redenen, dat de Kroon van Vrankryk d'oorzaak van dien oorlog was: dat men alle de rampen, welken de zelve had doen ontstaan, aan haar moest wijten: en dat, vergelykende de eisschen, die men in 't begin aan den Hertog had gedaan, en de bejegeningen die hem ontmoet waren, met d'aanbiedingen welken men tegenwoordig aan hem deed, men lichtelijk kon zien, dat men deze verandering niet verschuldigd en was als aan de Ligue, of het Verbond, daar men zyne Koninglijke Hoogheid gaarne van wilde afzonderen, enz.

Waldenzen doen een strooп in Dauphiné. De Waldenzen, door welker dapperheid den Franschen zo menige neep was toegevoegd, deeden omtrent het midden der Maand een inval in het Dauphiné, en rechtten aldaar in de Valley van Cairas een groote verwoesting aan; waar af de byzonderheden uit het onsterstaande Verhaal, door een Officier der gemelde Helden opgesteld, gezien konnen worden.

DEzer dagen verzochten twee Vandoise Capiteinen verlof aan Mr. de Julien, in de Valeije van Lucern commanderende, om met 600 Man na Cairas in 't Dauphiné te gaan. Zy vertrokken 's anderendaags 's middags van Bobbio, en verzamelden te Mireboucq tot 619 Man, daar onder eenige Fransse Vluchtelingen en de Compagnien van Martin en Fiquet van 't Pragelas. Om nu niet door de Boeren, die dagelijks op 't Gebergte van de Col de la Croix recognosceren, ontdekt te werden, zond men 30 Man in 't eerste der nacht vooruit, en liet de rest een quartier uurs later volgen. Men beklom door een scherpe en wegens de Sneeuw zeer slechte weg 't Gebergte; vergaderde op den Heuvel; en daalde door een

arger

arger weg, en vol van Sneeuw (daar overvloediger, als in Piemont) in de Valley van Cairas, welke de Boeren aan een zeer gevaarlijken weg gecoupeert hadden. Derhalven moest men langs spitse Rotsen afzakken. d'Avantguarde overviel in een Barak 4 slapende Boeren, die de Wacht hadden, den staat der Valley ontdekten, en zeiden, dat sedert 3 weeken 3 Compagnien te Voet, die te Ristolas en Briez geinquartiert gelegen hadden, na 't Kasteel van Cairas, 3 mijlen lager, getrokken waren. Men naderde in alle haast, en hoorde 3 Fusil schooten by Ristolas; waar op een Man van d'Avantguarde den staat der Valley quam rapporteren. Men drong na Ristolas voort, en plonderde het. Te Briez avanceerde men in 't krieken der Morgenstont; doch zag alvorens op 't Gebergte tegen over Briez tot een signaal vuuren. Hierom salveerden d'Inwoonders van Villevieille en Moulines een groot gedeelte van haar Vee onder 't Kasteel van Cairas. 50 Man der onzen, tot op een Fusilschoot na genadert, oordeelden onraatzaam, verder te trekken; beroofden Villevieille, Moulines, en Gulle; gingen te la Monta, een Dorp aan de voet van 't Gebergte van de Col de la Croix, slapen; en verzonden 's anderendaags de Buit. Eenige Capiteins haalden met 10 Soldaten noch een goet overschot van Moulines. Sommige Vaudoisen deeden twee Boeren op de Klok-toorn van Briez klimmen, om de Klokken neder te laten; doch zy braken, om het te beletten, de Ladders. Dit drong de Dalluiden, de Toorn van onder aan brand te steeken; en derhalven moesten de Boeren of nederwaarts springen, of verstikken. Al het Houtwerk wierd geconsumeert, en de Klokken ten deele gesmolten. Men leide verder de Pallissaden voor de Poort der Kerk, en twee uuren laater, wanneer men uittrok, de Pallissaden van *Ristolas* en drie a vier Huizen binnen dezelven in kolen. Een Vaudois ontstak een Huis, 't geen een Officier met Water wel zocht te lesschen, dan vergeefs. De Vlam drong voort na d'andere Huisen van 't Dorp, alleen met Planken bedekt, en verteerde het in minder als een uur. Een jong Roomsgezind Persoon, sedert November, om dat een Frans Capitein, daar in bezetting, hem met het geven van vier Pistoolen, en 't beloven van een Sergeantschap, misleid had, overgelopen, en onder een Compagnie der Vaudoisen gesteeken, bevond zich na 't buiten van 212 Ecus te Ristolas, en beschermde, onder 't verbranden der andere Huizen, dat van zyn Vader. Hier waren Levensmiddelen voor zes Maanden genoeg voor dit Detachement; ook 's branden en dooden verboden geweest: 6 a 7 Persoonen sneuvelden. Een Vaudois sloeg met een Bajonet op 't hooft van een Boer, dien hy voorgaf, Steenen na hem geworpen te hebben. Een ander wierd door zyn Kameraat omgebracht, en twee gequetst; doch den een onbequaam om te gaan, of te Paart te zitten, te Gulle gelaten; en om d'Inwoonders te dwingen den Gequetsten wel te handelen, en den Doode te begraven, de Syndicus na de Valley van Lucern gevoerd. Men wil, dat by avond Soldaten de Lijken in 't water geworpen, en de Gequetsten medegenomen hebben: dat het Land 15

1691. *Mey.*

1692. May. myl en ver vol Allarm geweeft is, en 600 Dragonders te voet uit Ambrun gecommandeert tot het wederkrygen van den Buit; doch te laat, dewyl zy al in de Valleye van Lucern gekomen was. 't Vee, 1500 ftuks uitmakende, en op 2000 Piftolen gefchat, is te Bobbio verdeeld, en door den buit en de fchade 100000 Ponden nadeel aan de Valleye van Cairas na gifling toegebracht.

Dood der Princes Louife van Savoyen.

Omtrent ter zelve tyd, te weeten, den 14den. der Maand, overleed te Turin de Princes Louife van Savoyen. Zy was Moeye des tegenwoordigen Hertogs van Savoyen, als zynde in den Jaare 1642 getrouwd met zynen Oom, den Kardinaal Maurits, Zoon van Karel-Emanuël, den eerften van dien naam, gebynaamd de Groote, en van Catharine-Michelle van Ooftenryk, Dochter van Philips den II. Koning van Spanjen. Zyne Koninglijke Hoogheid, dewyl ze nooit kinderen had gehad, viel hier door een aanmerkelijke erfenis te beurt; hoewel ze een groote menigte van Legaaten had gemaakt.

Oneglia door de Franfchen gebombardeerd.

(a) Ziet 2 Stuk, 2 Deel, pag. 57.

ONEGLIA, in het (a) voorgaande Jaar door de Franfchen gebombardeerd, moeft nu weder een evenzodanige woede beproeven; met welke zaak het zich aldus toedroeg. Vyf-en-dartig Franfche Galeyen, twee Galiotten, een Palander, twee Oorlogfchepen, en verfcheidene Barken bekwaam om een landing te doen, op welker ieder een ftuk kanon lag, verfcheenen onder het gebied van den Ridder de Noailles op den 19den. der Maand voor de Stad, en, hebbende het anker laaten vallen, befchooten ze den gantfchen dag. Tegen den avond begon men ze uit de Palander te bombardeeren; 't geen de geheele nacht duurde. Met het aanbreeken van den dag vingen de Galeyen weder aan te fchieten, zonder dat die van de Stad hen met meer als vyf kanonfchooten beantwoordden. De weinige wederftand maakte de Franfchen ftout. Zy wierpen aan d'eene kant van de Plaats eenige Troupen te land; alwaar de Krijgsbenden, tot de bewaaring der kuften verordend, hen met groote wakkerheid ontfangen hebbende, waren ze genoodzaakt, na een goed getal der hunnen verlooren te hebben, naar hunne Barken te vluchten. Dit kwaad gevolg deed hen echter den moed niet verliezen. In tegendeel, zich inbeeldende dat de voor-

naam-

naamste krachten der Vyanden aan die zyde waren, wendden ze met een ongemeene naarstigheid na de kant van de Haven; verjaagden de Troupen, die ze bewaarden; smeeten hun Volk zonder verhindering aan land; en vielen in de Stad, daar ze niemand en vonden, hebbende d'Inwoonders den tyd gehad om zich met hunne beste goederen voort te maaken. Ondertusschen, terwyl de Franschen nu bezig waren met het weinige, 't geen 'er overgebleeven was, te plonderen, kwamen hunne Schildwachten hen verwittigen, dat de Boeren in grooten getale, en wel gewapend, van het Gebergte afdaalden, en hen, indien ze niet voortgingen, wel haast op 't lyf zouden weezen. *Zy staken* derhalven eenige huizen in den brand, en keerden metter spoed weder na de zeekant; voerende vier stukken Kanon, welke in het Fort lagen, de Klokken der Kerk, de Doopvonten, en alles wat zy 'er vonden, met zich. De Piemontooissen ('t geen wat ongeloofelijk luid) zouden in deze gantsche actie maar tien, en de Franschen daarentegen, behalven een groot getal gekwetsten, over de twee honderd man verlooren hebben.

1691. *May.*

MEN sprak hier zeer veel wegens een dessein van Vrankryk, 't geen, indien het uitgevoerd wierd, aan alle de Cantons, en voornaamentlijk aan de Protestantsche, genoeg te denken zou geeven. Die in de Historien ervaren zyn, weeten, dat het Graafschap van Neufchâtel sedert het (*a*) Huwelijk van Jeanne van Hoghbert, die 'er erfgenaam af was, met Louis van Orleans, den eersten des naams, Hertog van Longueville, aan de gemelde Hertogen toebehoord heeft. Hoewel nu de zelven Opperheeren van dit Graafschap zyn, hebben 'er de Volkeren echter groote privilegien, tot zo verre dat, als den Hertog te Neufchâtel is, hy de Mis niet als in stilte, en alleenlyk voor hem en zyne Huisgenooten, in zyn Kasteel mag laaten doen. Ook is hy niet bevoegd om eenige Officieren of Bedienden, welke niet Gereformeerd zyn, aan te stellen: en men is 'er zo jalours van zyne vryheid, dat men maar van den Hertog tot eenig ampt gerecommandeerd behoeft te weezen om met een kwaad oog aangezien, en zelfs van de bediening, welke men

SWITSERLAND. Geruchs wegens de verkooping des Graafschaps van Neufchâtel aan den Hertog van Chartres.

(a) in het Jaar 1504.

bejaagt, buitengesloten te worden. Deze Volkeren, wel-
1692. ke acht à tien duizend man op de been konnen brengen, staan
Maj. zeer hard op alle hunne privilegien, vermits zy zich ondersteund voelen door de Cantons van Bern, Lucern, Solothurn, en Fryburg, welke hunne byzondere Bondgenooten zyn.

Men verzekerde nu, dat de Koning van Vrankryk besslooten had het gemelde Graafschap voor den Hertog van Chartres te koopen, en 'er ook zelfs voor twee Millioenen over in onderhandeling was met den Hertog van Longueville. De Volkeren, hier af verwittigd, waren 'er geweldig over verbaasd; maakende zich vroed, dat hun Godtsdienst, hunne vryheden, en hunne privilegien, zo haast als zy d'Onderzaaten des Hertogs van Chartres waren geworden, zeer groot gevaar zouden loopen: want hoewel den Hertog van Longueville, dien zy gehoorzaamden, in de gemeenschap der Roomsche Kerk leefde, liet hy hen echter, gelijk hy geen zeer yverige bekeerder was, over het stuk der Religie in vrede, en stond 'er hen altyd in te laaten, immers indien de Koning van Vrankryk hem niet en dwong het zelfde te doen, als den Hertog van Savoyen. Maar zo den Hertog van Chartres de Vorst dezer Volkeren wierd, zouden zy reden hebben om te vreezen, dat hy, gesprooten uit het zelve bloed als Louis de XIV. en getrouwd aan een der Dochters van dien Monarch, door de zelve beweegingen tegens het geen, 't welk men Kettery noemt, aangedreeven mocht worden. Zy besslooten derhalven alles, om alles te waagen, en liever te sneuvelen als d'Onderzaaten des Hertogs van Chartres te worden; en verwittigden alle de Cantons van hun besluit, met verzoek dat zy hen met alle hunne krachten wilden bystaan, en hunne goede diensten by den Koning van Vrankryk aanwenden om deze koop te beletten. In der daad, de Switsers waren 'er te meer by geintereseerd, dewyl het gemelde Graafschap in hunne Landen besslooten legt; zulks dat, zo haast als die Volkeren de vryheid verlooren, de hunne mede niet zeer verzekerd zou weezen: weshalven ook het besluit wierd genomen om niets tot afwending van dien slag achterwege te laaten.

Den Heer Cocqs, Engelsche Afgezant by de Switsersche Can-

Cantons, van wien wy hier voor verscheidene maalen hebben gesproken, wierd nu herroepen; en de geen, die genoemd was om wegens de Kroon van Engeland te Geneve te resideeren, stond zyne plaats te bekleeden. Doch deze Bezending betrefte Piemont en de Waldenzen veel meer als Switserland, alwaar de zaaken zich in zodanig een gesteldheid bevonden, dat 'er voor Engeland niets byzonders te verrichten viel.

1691. Maj. Engelsche Afgezant Cocqs herroepen.

HET Ottomannische Keizerryk had sedert eenigen tyd weder een merkelijke verandering geleeden. Den Eersten Minister, Ibrahim-Bassa, van wiens verheffing tot het Primo-Vizirschap wy (a) hier voor eenig gewag hebben gemaakt, by den Grooten Heer in ongunst geraakt, was van zyn Ampt afgezet, en (door een byzondere zachtzinnigheid, niet zeer gemeen aan de Turksche Keizers, gewoon om veel lichter oorzaaken hunne Ministers te doen sterven) aan de Dardanelles verbannen, om het morren van het Volk, 't geen geweldig tegens hem verbitterd was, en hem, niet zonder reden, de verwydering der vrede en d'elenden van den oorlog te last lei, te stillen. De voornaamste oorzaaken hier af waren zyne wreedheid en gierigheid. In der daad, 't was een geweldig en bloeddorstig Man, die, niet vernoegd met alle de geenen, welke hem eenige argwaan konden baaren, van de Porte afgewyderd te hebben, zonder eenig recht den Aga der Janitsers en drie voornaame Bassas had doen wurgen, onder voorwending dat de rust des Ryks het vereischte, doch eigentlijk om dat ze hem in de kaart keeken, en hy zich (gezamentlijk met zynen Kiaïa, of Stedehouder, immers zo bloeddorstig en gierig als zyn Meester) met hunne goederen zocht te verryken; 't geen baarblykelijk genoeg was, dewyl zy alles, 't welk door de geenen, die door hunne last wierden omgebracht, ontruimd wierd, zich toeëigenden, zonder het aan des Sultans Schatkamer, schoon het de gewoonte is, te verreekenen. De Mufti, het beleid van deze wreede en gierige Ministers niet konnende goedkeuren, klaagde 'er opentlijk genoeg over; en weinig scheelde het, of de klachten van dezen Opperpriester zouden den Vizir het zelve lot, als den Aga der Janitsers en de drie gemelde Bassas, hebben doen

TURKYEN. Ibrahim-Bassa aan de Dardanelles verbannen, en de Bassa van Darbequir tot Primo Vizir aangesteld.

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 164.

1692. May. doen beproeven : want het Volk begon zodanig te morren, dat men niet veel beters voor hem te gemoet kon zien. De Vizir, ten uiterſten verbitterd, doch hem echter niet durvende doen ombrengen, vermits het te veel geruchts onder het Volk van de Wet gemaakt zou hebben, oordeelde het tot zyne behoudenis raadſaam hem zyn Ampt t'ontneemen, en het zelve door een ander, dien hy waande hem toegenegener te zyn, te doen bekleepen. Doch dit was het, 't geen hem voort aan 't vallen bracht: want de nieuwe Mufti, een rechtvaardig man, en een vyand van alle geweldenaryen, in een geſprek, 't geen hy (a) met den Sultan nopende de geſteldheid van de zaaken des Ryks had, den zelven vertoond hebbende, dat de Vizir (die belofte had gedaan van perſoonlijk te veld te zullen trekken, ten einde d'Ottomanniſche wapenen t'ontſagchelijker te maaken) veel meer zyne eigene belangen, als die des Ryks, behertigde, opende de Grooten Heer eindelijk d'oogen, en, des anderendaags, door hen beiden tegen malkander te hooren, volkomentlijk van de waarheid overtuigd, deed hem, benevens zynen Zoon, omtrent dartig jaaren oud en medeplichtig aan alle zyns Vaders daaden, mitsgaders den Kiaïa, en zes andere Officiers, de voornaamſte werktuigen zyner wrekke begeerlijkheid en der barbaarsheden geduurende zyn Miniſterſchap gepleegd, by de kop vatten, hunne Huizen te Konſtantinopolen en te Adrianopolen verzekeren, en den Raad over de verkiezing van een nieuwen Primo Vizir beroepen. Men ſtelde voor Ali-Baſſa, Gouverneur van Darbequir in Meſopotamien; Muſtapha, Gouverneur van Tripoli di Soria; en Ibrahim-Baſſa Gouverneur van Negroponte. De Mufti ſtemde den eerſten : de Grooten Heer beaamde het : en men vaardigde terſtond een Expreſſe af om 'er hem kennis van te geeven. Den afgezetten Vizir vraagde aan den Barigel, wie in zyne plaats verkoozen was, en zei, wanneer men hem den Baſſa van Darbequir genoemd had, dat hy zes dagen te vooren een Capigi tot het haalen van zyn hoofd had afgeſchikt, en dat men zich derhalven diende te haaſten. Een Arabier, uitſteekend ſnel in 't loopen, nam aan in acht dagen, ſchoon de Poſt ruim zeſtien dagen tydts van nooden heeft, zich te Darbequir te vervoegen, d'uitvoering van het doodvonnis aldus

(a) Den 27. Maart.

aldus te beletten, en hem de tyding van zyne verheffing tot het Primo-Vizirschap te brengen. Doch, niettegenstaande deze beloften, en dat men van de snelheid des Arabiers menigvuldige proeven had gezien, wierd het lot van den Bassa zeer twyfelachtig gehouden: en de Kaimakan van Adrianopolen, bediende ondertusschen het Vizirschap.

1692. *May.*

DAAR was tegenwoordig een zaak op het tapyt, welke, indien ze doorgedrongen kon worden, den Keizer heel voordeelig zou weezen, te weeten, zyne Keizerlijke Majesteit meende het Koningrijk van Hongary en in het Ryk te doen inlyven, op de zelve wys als men eertydts ten opzichte van dat van Bohemen had gedaan. Maar men voorzag 'er twee hinderpaalen tegen, zeer bekwaam om d'uitvoering van dit ontwerp te verhinderen. d'Eerste en minste was, dat het Ryk alreedts maar uit al te veel verscheidene Deelen bestond; 't geen de langsaamheid der raadslagen veroorzaakt, en d'uitvoering van iets van gewicht belet. En de tweede, dat, zo haast als het gemelde Koningrijk geincorporeerd waar, alle d'andere Deelen des Ryks, wanneer het door den Turk kwam aangetast te worden, het zouden moeten helpen verdeedigen: daar nu in tegendeel, indien de Keizer bystand van de Vorsten tot de verdeediging van Hongaryen wil hebben, hy ze moet betaalen. En was deze reden ook noch des t'aanmerkelijker, dewyl dit Land het eeuwigduurend Toneel des oorlogs, en het voorwerp van d'eerzucht en wapenen der Ongeloovigen is; 't geen het gantsche Ryk in een byna gestadigen oorlog zou wikkelen. Doch zy was echter niet t'eenemaal buiten alle tegenwerping. Want dewyl Hongaryen de (a) scheidsmuur des Ryks tegens den inval der Turken is; en dat, zo haast als deze scheidsmuur verbroken waar, het gantsche Ryk op den oever zyner verdelging zou weezen: is het billijk, dat alle de Leden van dit groot Ligchaam gezamenerhand tot de behoudenis van het gemelde Land medehelpen; te meer, dewyl wy noch onlangs gezien hebben, dat, dewyl alle de Vorsten des Ryks geduurende een harden oorlog malkander zaten aan te kyken, laatende aan den Keizer de zorg van Hongaryen, zo hy best kon, te verdeedigen, het Ryk en de

DUITSCHLAND. Ontwerp om het Koningryk van Hongaryen in het Ryk te doen inlyven.

(a) *barriere.*

1692. *May.*

de gantsche Christenheid op het punt stonden van de prooy der Ongeloovigen te worden. Maar de wereld redeneert niet t'eenemaal op dezen voet. Men beeld zich in, dat het Huis van Oostenryk zyn byzonder belang in de behoudenis van Hongaryen vindende, daar genoegsaam in zal voorzien, zonder dat d'andere Mogendheden zich 'er mee bekommeren.

Sporreling met den Keurvorst van Saxen.

De spraak had al een tyd lang gegaan, dat de Keurvorst van Saxen, zo haast als hy zyn huwelijk met de Princes van Eysenach voltrokken zou hebben, (tot de houding van welke bruiloft de Staaten van dezen Vorst hem een geschenk van 120000 florynen hadden gedaan, behalven dat zy hem ook noch in de zelve Vergadering een Millioen en 500000 florynen, en omtrent 100000 ryksdaalders voor drie jaaren, toegestaan hadden, benevens noch een ander geschenk van 125000 florynen tot de werving van eenige Grands-Mousquetaires en Cadets) de Trouppen aan den Ryn zou gaan commandeeren. 't Geschiedde den 27sten. der voorgaande Maand; doch de Keurvorst was daarom echter noch niet vertrokken, om zich in 't hoofd van het Leger der Geallieerden te gaan stellen: en men zag 'er ook noch heel weinig kans toe. Want de Saxische Benden, welke aan den Opper-Ryn te Eppingen, te Heilbron, en in d'andere gebuurige Plaatsen, in winterquartier hadden gelegen, waren (hun tyd die zich tot den laatsten April uitstrekte, verstreeken zynde) door order zyner Keurvorstelijke Doorluchtigheid weder na hun Land gekeerd; 't geen veele lieden niet weinig verwonderde: want in der daad, men verwachtte niets minder als dat, voornaamentlijk in een tyd dat men de Veldtocht moest aanvangen. Ondertusschen lei men in Heilbron de Trouppen van Saxen-Gotha; en een Detachement van het Garnisoen van Heidelberg wierd na Eppingen gezonden. Men wist niet, waar men deze verandering aan zou toeschryven. Ieder redeneerde 'er af op zyne manier, en volgens zyne belangen of driften. Eenigen beweerden, dat de Keurvorst de gantsche Armée, welke aan den Ryn moest ageeren, en chef wilde commandeeren, en garnisoen in de Stad (a) Erfort, staande onder den Keurvorst van Ments, leggen; en dat het was om

deze

(a) 't is de Hoofdstad van Thuringen, en was eertyds een Rykstad: maar de Keurvorst van Ments heeft 'er zich meester af gemaakt.

deze twee punten te lichter te verkrygen, dat hy zyne Benden had opontbooden. Anderen zeiden, dat het dispuit, 't geen 'er tusschen den Keizer en zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid van Saxen was, niet eigentlijk het commando der gantsche Armée betrefte, maar wel de geduurzaamheid van het zelve: want de Keizer wilde het gebied 'er af wel aan den Keurvorst geeven; maar begeerde niet, dat het eeuwigduurend zou weezen, gelijk de Keurvorst het verstond. Doch de verstandigsten geloofden, dat de gemelde Troupen wel haast weder te rug zouden keeren ter plaatsen, daar ze van daan waren getoogen; konnende zich niet inbeelden, dat de Keurvorst van Saxen, wiens Familie altyd zeer vast aan d'interessen des Keizers gehegt was geweest, en met eenige noodzaakelijkheid, dewyl alle haare Landen aan die van den Keizer grenzen, zich'er nu van zou willen afzonderen. Wel was waar, dat de Franschen niets achter wege lieten om hem onder de hand op hunne zyde te trekken, of hem ten minsten als een blooten aanschouwer met goede oogen het werk te laaten aanzien, en dat zy hem ten dien einde meer als 100000 ryksdaalders ter maand hadden aangebooden: maar men wist ook, dat hy ze edelmoediglijk geweigerd had; konnende gemakkelijk bezeffen, dat het zo wel zyn belang, *als* dat van het gantsche Ryk, was, een Mogendheid, welke, *indien* men haar liet begaan, hen altemaal, den eenen na den anderen, stond in te slikken, te vernederen. Doch men moest de verlichting hier af, gelijk ook van verscheidene andere groote zaaken die gereed stonden om uit te barsten, voor alsnoch aan den tyd bevolen laaten.

1692. *May.*

Eindelijk: de Kardinaal Altieri had, in de hoedanigheid van Kamerling, order gegeeven om de Tienden van de drie laatste Jaaren in de Koningryken van Napels, en Sicilien strengelijk in te vorderen, ten einde de zelven tot den bystand van zyne Keizerlijke Majesteit aan te wenden. De Generaal Caprara was verkoozen om de Duitsche Troupen in Italien te commandeeren; en de Generaal Caraffa stond geduurende de gantsche Veldtoch te Weenen te blyven. 't Keizerlijk Hof onthield zich alsnoch te Laxemburg, alwaar de beruchte Pater Marcus d'Aviano aangekomen was, die de geheele nederlaag

Verscheidene byzonderheden.

der Ottomannische Troupen voorzei, enz.

1692. May.

Fransche Majesteit verbied den invoer van Koopmanschappen uit vyandlijke Oorden.

Omtrent het begin der Maand wierd te Straatsburg door order zyner Allerchristelijkste Majesteit de volgende Ordonnantie tegens den invoer van allerhande Koopmanschappen, Manufactuuren, enz. uit vyandlijke Landen en Plaatsen afgekondigd.

Zyn Majesteit geinformeerd geweest zynde, dat, hoewel door zyn Ordonnantie van den 11 December des Jaars 1689. uitdrukkelijk aan alle zyne Onderdaanen verbooden was, in zyn Koningryk, en andere Landen zyner Heerschappye, eenige Koopmanschappen, en Manufactuuren, komende uit Spanjen, en andere vreemde Landen, in te brengen; en aan de Intendanten van zyne Provincien belast, geen Paspoorten tot dien einde te vergunnen; echter veele van de gemelde zyne Onderdaanen niet laten in Vrankryk te doen komen en brengen, 't zy uit Duitschland, of andere Landen met de welken zyn Majesteit nu in Oorlog is, niet alleen de gemelde Koopmanschappen, maar ook zodanige die door de Ordonnantien des Koningryks verboden zyn; ja dat zelfs de gemelde Intendanten en Gouverneurs der Plaatsen van zyn Majesteit, als mede de Officiers der Troupen, zich bemoeijen met Paspoorten te geeven, tot de doortocht en 't vervoeren der meergemelde Koopmanschappen: Zo is 't, dat zyn Majesteit, willende daar in voorzien, de gemelde Ordonnantie van den 11 December 1689. confirmeert, en uitdrukkelyk aan alle zyne Onderdaanen, &c. welke handel dryven in zyn Ryk, en de Landen onder zyn gehoorzaamheid, verbied, te doen komen of inbrengen uit Vyandlijke Landen, eenigerley Koopmanschap, of Manufactuuren, onder welk een pretext het ook zoude mogen wezen, op pœne van Confiscatie der gemelde Koopmanschappen, en de Wagens en Paarden waar mede de zelve ingevoerd worden. Verbiedende zyn Majesteit desgelijks aan de gemelde Intendanten, &c. als ook aan de Gouverneurs van Plaatsen, en Officiers der Troupen, geen Paspoorten te geven tot het invoeren der gemelde Waren in Vrankryk, op pœne van afgezet te worden van hunne Chargien. Ook wil zyn Majesteit, dat de Paspoorten, voor dezen verleend, nul en van geener waarde zullen zyn; en dat de geenen, die daar mede voorzien zyn, aangehouden, en de gemelde Koopmanschappen voor goede Pryzen zullen verklaard worden, even als of zy die Paspoorten niet gehad hadden. Beveelende en Ordonneerende zyn Majesteit aan de Gouverneurs en Lieutenants-Generaal der Provincien, de Intendanten en Commissarissen der zelven, als ook aan alle zyne andere Officiers, die 't mag aangaan, de hand zorgvuldiglijk aan de executie van deze tegenwoordigen te leggen, en de zelven te doen publiceeren en affigeeren daar 't nodig is; op dat niemand eenige ignorantie pretendeere. Versailles den 30 Maart 1692.

Getekend LOUIS. En wat lager, *Le Tellier.*

VOL-

1692. May.

VRANKRYK. Uitvinding van geldmiddelen.

VOLGENS d'aanmerking van een grooten Staatsman, is het geld het punt van Archimedes. Een Koning, of een Staat, die ryk is, kan de gantsche wereld doen beweegen: en men moet derhalven niet verwonderd weezen, dat Vrankryk, 't geen geheel Europa 't onderste boven wilde werpen, alle bedenkelijke middelen in 't werk stelde om het te bekomen. Alle de Provincien waren ten dien einde met een oneindige menigte van Schattingen en Imposten belaaden geworden, onder welker gewicht zy niet weinig lagen te zuchten. 't (a) Franche-Comté was 'er echter tot noch toe af bevryd geweest: maar deze Provincie kreeg ook eindelijk het zelve lot, als d'anderen. Behalven de rechten van inkomst, uitgang, en vertiering, die men 'er betaalde, wierden nu alle d'Officiers van het Parlement, Advocaaten, Procureurs, Notarissen, enz. op zekere geldsommen getaxeerd, na proportie van hunne Ampten; 't geen ook wyders ten opzichte der Ambachtslieden wierd gedaan. Men hefte 'er ook een recht op de Kraambedden, Doopen, en Begraavingen; liet 'er het Reglement wegens het Zilverwerk, dienende tot byzonder gebruik, ter uitvoering stellen; en deed 'er, even als elders, al het Zilverwerk der Kerken, uitgezondert de heilige Vaten welke t'eenemaal noodzaakelyk zyn, in de Munt brengen.

(a) 't Graafschap Bourgondien.

Men had ook beslooten door het gantsche Koningryk Ampten van President, Lieutenant-Generaal, Procureur, Advokaat des Konings, en Griffiers in de Jurisdictie der Consuls op te rechten; mitsgaders vier duizend Edellieden te maaken, welke ieder maar duizend ecus voor hunne Brieven van Eeldom zouden geeven. En behalven de vier Millioenen, welke hier uit zouden voortspruiten, had men ook noch voor een Millioen en 200000 ponden aan renten op het Stadhuis van Parys, tegen den penning achtien, gecreëerd. Doch om van gewichtiger zaaken te spreeken.

Ontwerp van een landing in de Staaten des Konings van Engeland te doen.

Het tooneel was hier nu t'eenemaal van gedaante veranderd. Des Konings Raad, noch zo onlangs om (a) verscheidene redenen in d'uiterste verbaasdheid geweest, scheen nu weder moed gevat te hebben; en 't bleek uit het gevolg, dat, ter zelve tyd als

(a) Ziet pag. 56.

1692. May. als de Koning van Engeland hen dreigde met een landing in Vrankryk te zullen doen, zy zelven 'er een, 't zy in Engeland of Schotland, of aan eenige andere oord behoorende onder d'Engelsche Monarchie, voorhadden. Dit was d'oorzaak, dat men zo veele Troupen, welker getal wel op 25 à 30000 begroot wierd, na Normandyen had zien trekken; waar af men in 't eerst de reden niet had konnen bezeffen. Zo haast als dit dessein aan 't Hof kwam uit te barsten, zag men de blydschap in d'oogen en op het gelaat van al de wereld. En gelijk de Koning van Vrankryk meestendeel zyn oogmerk heeft bereikt in alles, 't geen hy heeft ondernomen, vleide zich ieder met een gelukkig gevolg, tot zo verre, dat 'er geene weddingschappen hier over aan het Hof waren, vermits niemand het tegendeel dorst beweeren. Zelfs waren 'er Dames, welke, zich wat te veel haastende, de gevluchte Koningin gingen begroeten over de gelukkige herstelling van den Koning, haaren Gemaal. Alle d'Engelschen, welke aan het Hof waren, zeiden rond uit op hun vertrek na Normandyen, dat ze niet weder zouden keeren, en stelden derhalven ook order op hunne zaaken. Doch om wat ordentelijker te gaan.

De Koning verklaart zyn voornemen van na Vlaanderen te gaan.

Op den 8sten. der Maand wierden alle de Souveraine Hoven te Versailles ontbooden, om 'er des Konings orders t'ontfangen, die hen zei, dat, ziende met leedweezen dat den oorlog sleepende wierd gehouden, hy beslooten had zich den 18den. in het hoofd zyner Legers in Vlaanderen te stellen, ten einde aan zyne Onderzaaten te toonen, dat hy alle mogelijke middelen aanwendde om ze te eindigen; mitsgaders dat hy den Kancelier, en Monsr. de Pontchartrain, Controleur Generaal zyner Finantien, te Parys liet, om zyne orders geduurende zyn afweezen te doen uitvoeren: verklaarende wyders den Dauphin tot Generalissimus zyner Legers in de Nederlanden, den Hertog van Orleans tot Generaal, en den Prins van Condé tot Ondergeneraal; en tot Aides de Camp den Graaf van Thoulouse, de Prinsen van Elbœuf en Turenne, Monsr. de Cominge, den Ridder van Nogent, en Messrs. de Fiesque, Roncerolles, Lassé, en Lanjamets: en besluitende ook noch, dat de Maarschalk van Luxemburg een afgezonderde Armée zou comman-

dee-

deeren, en tot Lieut. Generaals hebben den Hertog van Anguien, den Prins van Conti, en den Hertog van Maine; en dat het Corps de reserve, 't geen uit twintig Esquadrons zou bestaan, gecommandeerd zou worden door den Hertog van Chartres; en het Camp, 't geen de Linien moest dekken, door Monsr. de Montlevrier: dat ook noch de Marquis de Bouflers een Leger in het Land van Luxemburg zou commandeeren, en Monsr. de Joyeuse een kleine Armée aan de Moesel by Montroyaal. 1692. May.

Des anderendaags namen de meeste Generaalspersoonen de voortocht; en den 10den. vertrok de Koning van Versailles, en ging zyne nachtrust neemen te Chantilly. De Dauphin en den Hertog van Orleans vervoegden 'er zich des anderendaags: en den 12den. sloeg het gantsche Hof op weg, om de reis voort te zetten. Daar waren vier Karossen voor de Dames: d'eerste voor de Hertoginnen van Chartres en Bourbon, en de Princesse-Douairiere van Conti, daar ook den Hertog van Chartres in zat: de twede voor Madame de Princesse, Mademoiselle van Conti, en de Hertogin van Maine met den Hertog haaren Gemaal. De Dames van het gevolg der Princessen besloegen de twee anderen: en Madame de Maintenon was, met eene haarer Vriendinnen, in een van des Konings Kalessen. De Koning vaardigde, voor zyn vertrek na Chantilly, acht Couriers af, d'eenen na Bretanje en Normandyen, d'anderen na Italien en Catalonien, en eenigen na uitheemsche Vorsten. Den 16den. kwam het Hof te Quesnoy, van waar het des anderendaags na het Leger, 't geen by Mons vergaderde, moest vertrekken. 's Konings vertrek.

Wanneer de Koning de complimenten der Souveraine Hoven te Versailles, alwaar ze ontbooden waren, ontfing, zei hy hen, (na hen verzekerd te hebben, dat hy niets achterwege zou laaten om den oorlog t'eindigen) dat de Koning Jacobus mede van zyne kant arbeidde om zyne ontwerpen te doen gelukken. In der daad, hoe verbaasd het Hof van Vrankryk ook geweest mocht hebben, op de tyding die 'er liep, dat de Koning William zich gereed maakte om een landing in Normandyen, of elders, te doen, nam het echter het besluit van 'er een in de Britannische Koningryken t'onderneemen. Men

sprak

1692. May.

Koning Jacobus meent een landing in zyne verloorene Ryken te doen.

sprak in het gantsche Ryk niet als van deze landing, en verstond kort daar na, dat de Koning Jacobus zelve, verzeld van d'Iersche Krygsbenden, d'Engelsche en Schotsche Heeren die in zyn gevolg waren, en verscheidene Fransche Troupen, het werk zou gaan uitvoeren, en een uiterste pooging aanwenden om zich voor Koning van Groot-Britanje te doen erkennen. Deze tyding, die de geesten een weinig herstelde, inzonderheid op de kusten van Normandyen, was verzeld met verscheidene omstandigheden. Men verbreidde, dat de Troupen, welken men tot de bewaaring der kusten had doen optrekken, tot deze tocht geschikt waren: dat 'er drie honderd en tachtig Transportschepen gereed lagen om ze in te neemen: dat den Hertog van Estrées hen met een Esquadre van tien of twaalf swaare Schepen zou begeleiden: dat, ter zelve tyd als de gemelde Troupen zich t'scheep zouden begeeven, de Ridder de Tourville met de Fransche Oorlogsvloot, welke op over de honderd en dartig Zeilen begroot wierd, daar by gerekend de Fregatten, Branders en Bombardeerschepen, in 't Canaal zou gaan kruissen: en dat de Koning Jacobus alreedts zo veele provisien, krygsmunitien, wolzakken, ladders, en andere instrumenten had doen inscheepen, dat men niet en kon twyfelen, of hy had eenige ongemeene onderneeming in 't oog.

't Geen bekrachtigde dat de Koning Jacobus waarlijk het voorneemen had van een landing te doen, was dat, zo haast als deze tyding uitborst, men verstond, dat hy twee duizend Exemplaaren van het volgende Manifest had doen drukken, onder den tytel gelijk het hoofd medebrengt.

DECLARATIE

Des Konings van Groot Britanje, aan alle zyne getrouwe Onderzaaten, beveelende hen, dat zy hem bystaan tegens den Prins van Oranje, en zyne Aanhangers.

NAdemaal de Allerchristelijkste Koning, achtervolgende de veele verplichtende beloften die hy ons gedaan heeft, dat hy ons zyne effectueele assistentie, tot wederbekominge onzer Koningrijken, zoude verleenen, zo draa de staat zyner zaaken zulks wilde toelaaten, ons midde-

delen aan de hand heeft gegeeven om het tegenwoordig te onderstaan, en ons tot dien einde zo veele van zyne Troupen heeft geleend, als overvloediglijk genoeg zullen zyn om de handen onzer Onderdaanen te ontbinden, en het veilig voor hen te maaken weder tot hunne plicht, en onder onzen ouden standaard te keeren; nalatende met voordacht, volgens onze begeerte, (ten ware daar meerder noodzaakelijkheid mocht weezen) zulk een groote Krygsmacht over te zenden, die eenige achterdocht in de gemoederen onzer goede Onderdaanen mocht baaren, als of zyn voorneemen waar het werk uit hunne handen te neemen, of eenigen oprechten Engelschman te berooven van het deel, 't welk hy zoude mogen wenschen te hebben in zo een glorieuze daad, gelijk als het herstellen van zynen wettigen Koning, en de oude Regeering is: Weshalven wy ook mitsdeezen belooven, dat wy alle die uitheemsche Troupen, zoo draa *als wy in* de geruste en vreedzame possessie onzer Koningrijken volko*mentlijk* zullen vastgesteld zyn, weder te rug zullen zenden; en de zelven ondertusschen in zulk een exacte ordre en krygstucht houden, dat niemand van onze Onderdanen het minste ongelijk in zyn persoon, of bezit, door eenigen Soldaat of Officier zal worden aangedaan. En hoewel nu een zaak van deze natuur van zelfs spreekt, en wy ons zelven niet gehouden achten iets meer daar op te zeggen, dan dat wy komen om onze gerechtigheden voor te staan, en ons Volk van de slaverny, waar onder zy zyn, te verlossen; nochtans, wanneer wy overdenken, hoe jammerlijk veele van onze Onderdanen met bedrog in de laatste Revolutie gewikkeld waren, door de list van kwade menschen, en inzonderheid door de Declaratie des Prinsen van Oranje, die toen op goed vertrouwen aangenomen, en zonder swarigheid geloofd wierd, maar sedert gebleeken is notoir *valsch te* zyn in alle deszelfs deelen, bestaande niet minder uit stellingen die duidelijk wederlegt zyn, als uit beloften, die men nooit van meening was na te komen: Zo is't, dat wy gewillig zyn, tot voorkominge van diergelijke bedriegeryen in 't toekomende, en om, zo veel als in ons vermogen is, de oogen van alle onze Onderdaanen te openen, de gantsche zaak hen voor te leggen, op zulk een duidelijke en korte wyze, als doenlijk is, op dat zy niet weder eenig misverstand mogen voorwenden, en beweeren, dat zy onweetend zyn geweest, indien zy na dezen eenige valsche treeden zouden doen tot ruïne van hunne eigene, en des Landts gelukzaligheid.

1692. May.

Om derhalven de zaak van 't begin af op te haalen: 't kan immers noch niet vergeeten zyn, dat, zo haast als wy kondschap hadden van des Prinsen van Oranjens onnatuurlijk voorneemen om onze Koningrijken te invadeeren met de gantsche macht der Geunieerde Provincien, wy in 't eerst de beste zorg droegen die wy konden, om op onze defensie bedacht te zyn; 't welk wy scheenen effectueelijk gedaan te hebben, wanneer wy onze Vloot en Armée in zodanig een staat hadden gesteld, dat, schoon *zyn* Alderchristelijkste Majesteit, die de grond van het dessein tegen ons,

1692. May. tegen hem zelven, en waarlijk tegen de rufte van Europa, wel zag, ons een confiderabel fecours ter zee en te land prefenteerde, wy het echter gantfch onnoodig oordeelden die prefentatie te dier tyd aan te neemen; zynde geresolveerd ons zelven, naaft de Godlijke protectie, gantfchelijk op de couragie en getrouwheid van onze Engelfche Armée, die wy met zo veel zorgvuldigheid en tederheid aan ons hadden verplicht, te verlaten. En hebbende ons dus bereid om gewelt met gewelt tegen te gaan, was ons naafte werk alle redelijke voldoening aan de gemoederen onfer Onderdanen te geeven, door te trachten hen uit den droom te helpen, en by tyds, en terwyl het onheil nog gemakkelijk voor te komen was, te doen zien, wat een fatale ruïne zy over hun Vaderland moeften brengen, indien zy zich lieten misleiden door de ydele pretexten van de invafie des Prinfen van Oranjen. Niettemin, zo groot was de verdwaafdheid van dien tyd, datmen ons niet geloofde voor dat het te laat was. Maar wanneer hy genoodzaakt was allengskens het momaanzicht af te lichten, en dat het klaarlijk begon te blijken, dat het niet en was de Reformatie der Regering, ('t welk evenwel een zaak was die hem in geenen deele aanging om 'er zich mee te bemoeijen) maar de omftootinge daar van, die hy beoogde, op dat hy zyne eigene ftaatzuchtige deffeinen op de ruïne der Engelfche Natie mocht bouwen: en toen het fenyn tot in de leevenverwekkende partyen des Koningryks was doorgedrongen, en zich door onze gantfche Armée had verfpreid, en zo verre in ons Hof en Familie was gekroopen, dat men niet alleen eenigen van onze Dienaars, die dichtft by onze Perfoon, en ten hoogftên aan ons verplicht waren, had gecorrumpeerd, maar zelfs onze eigene Kinderen te dier tyd niet onbefmet gelaaten; toen onze Armée dagelijks aan de eene kant deferteerde, en aan de andere kant tumulten en disordres in alle de gedeelten des Koningryks toenamen; en inzonderheid, toen kort daar na de Revolutie zo fnel aankwam, dat wy ons zelven gantfchelijk in de macht onzer Vyanden bevonden, zynde in 't eerft door hen in ons eigen Paleis gearrefteerd, en daar na ruuwelijk daar uitgedreeven door een uitheemfche Guarde: Zo konden wy toen niet anders als ons erinneren, door het noodlot van eenigen onzer Voorzaaten in diergelijke omftandigheden, van het gevaar waar in wy waren, en dat het hoog tyd was om op de fecuriteit van onze Perfoon bedacht te zyn; 't welk ook gelukkiglijk volbracht wierd, door ons ontkomen van de Wacht, die ons tot Rochefter toegevoegd was, en ons arrivement in Vrankryk, het eenigfte Gewest in Europa, waar na toe wy ons veiliglijk konden begeeven, op dat wy ons zelven mochten bewaaren tot beter tyden, en een gelukkiger gelegentheid, gelijk deeze nu is, die door Gods zegen ons tegenwoordig aan de hand is gegeeven.

Op wat fondament van gerechtigheid of goeden zin het de Factie des Prinfen van Oranjen in Engeland beliefde deeze onze vlucht, uit de handen onzer Vyanden, met den naam van *Abdicatie* te noemen, een woord, wanneer het op Souveraine Vorften wórd gepaft, dat nooit te

voo-

vooren gebruikt was om iets anders dan een vrye en vrywillige afstand der Kroon te betekenen, gelijk geschiedde in de gevallen van Keizer Karel den *Vyfden*, en Christina, Koningin van Sweden; en welk een misselijk gebouw zy op dit swak fondament hebben opgerecht, dat een party Mannen, die onwettiglijk t'zamen gekomen waren, en zelfs, volgens hunne eigene bekentenis te dier tyd geen macht hadden (want het was eer zy haar zelven gestemd hadden een Parlement te zyn) om zich met het Interest van den geringsten Onderdaan te bemoeijen, echter op zich zouden neemen de gantsche Constitutie der Regeering te vernietigen, om een oude Erflijke Monarchy verkiezelijk te maaken, en dan, zich zelven 't recht van verkiezinge aanmatigende, voort te varen om de successie op zulk een misselijke en uitspoorige manier vast te stellen: zyn handelingen, die niet behoeven weder opgehaald te worden, als zynde *al te wel* aan de wereld bekend, tot groote schande der Engelsche Natie; en de gronden waar op dezelve gebouwd zyn, zyn te swak en beuzelachtig, als dat zy een wederlegging verdienen. Een iegelijk vrye Eigenaar in Engeland kan in dit geval zyne eigene aanmerkingen maaken, en zal buiten twyfel wel een weinig beter onderzoeken, dan hy tot noch toe gedaan heeft, wat verzekering eenig privaat Persoon van zyne middelen kan hebben, indien de Koning zelf zyne Kroon met geen beter recht bezit.

1692. *May*.

Maar nademaal sommige menschen, die niet een woord tot voorstand van de gerechtigheid deezer proceduuren konden zeggen, echter groote moeite hebben willen aanwenden om de noodzaakelijkheid daar van aan te wyzen, en de ongemeene goede vruchten, die men van zo een *zeer kwade zaak* verwachtte, te vertoonen; zo twyfelen wy niet, of de Natie *heeft nu ter* tyd al een overslag gemaakt. En wanneer zy eens wel zullen aangemerkt hebben, wat wonderen men had konnen uitrechten met minder koste van Engelsch bloed, dan 't geene onnoodig in dit krakeel is verquist geweest; dat 'er in de drie laatst verleedene jaren zo veel Oorlogschepen zyn verlooren en vernield, die alleen genoeg zouden geweest zyn om een considerabele Vloot uit te maaken; dat 'er meer geld uit de beurzen onzer Onderdaanen in dien tyd is getrokken geweest, dan gedurende de Regeeringen van veele onzer Voorzaaten, alle te samen gevoegd; en 't zelve niet, als voor deezen, weder uitgegeeven, maar, in plaats van in de Commercie verhandeld te worden, met groote sommen na buitenlandsche Gewesten gevoerd, en alzo voor altoos voor de Natie verlooren: Wanneer zy, zeggen we, deeze, en veele andere particulariteiten van die natuur, zullen opgeteld hebben; zo zal het zekerlijk onder aan de Rekening blyken, hoe veel erger de remedie, dan de ingebeelde quaal is, en dat ten minsten tot noch toe het Koningryk weinig by deeze verandering gewonnen heeft.

Het naaste, dat in bedenken komt, is wat men redelijker wyze zou mogen verwachten voor het toekomende. En wat dat aangaat, men kan

 geen

1692. May. geen beter oordeel vellen van toekomende voorvallen, dan zyne gedachten te laten gaan op 't gene voorby is. En zonder twyfel, als men aanmerkt het humeur, de complexie, methoden, en maximen van deezen tegenwoordigen Usurpateur, uit de treeden die hy alreede gedaan heeft, wanneer het zeer noodig voor hem was het Volk geen misnoegen te geeven; en daar beneven let op de natuur van alle Usurpatie, die nooit kan staande gehouden worden, dan door de zelfde middelen van bedrog en geweld, waar door zy eerst was ingevoerd: zo heeft men alle reden van de wereld om te gelooven, dat het begin deezer Tiranny, even als de vyf eerste jaren van Nero, het zachtste gedeelte daar van zal zyn: en alles, wat het Volk tot noch toe geleeden heeft, is maar een begin van de elenden, welken die eigenste luiden, die de groote Bevoorderaars der Revolutie waren, lichtelijk noch zullen beleeven en gevoelen, als de uitwerking van die onwettige en Tirannische Regeering, welke zy zelven eerst den Koningryken hebben opgelegd.

En echter is'er noch al meer, dat in bedenken moet komen: want alle wyze luiden behooren, en alle deugdelijke luiden zullen niet laten zorg te draagen voor hunne Nakomelingen. En daarom behoort men indachtig te zyn, dat'er, indien het God Almachtig zoude believen, als een van de strengste oordeelen over deeze Koningryken, om de veelvuldige Rebellien en Meyneedigheden, waar aan wy schuldig zyn geweest, het duuren deezer tegenwoordige Usurpatie zo verre toe te laaten, dat wy geduurende ons leeven niet zouden hersteld worden, echter een onbetwistelijk recht tot de Kroon zal overblyven in de persoon van onzen dierbaarsten Zoon, den Prins van Wales, onzen tegenwoordigen schijnbaren Erfgenaam, en zyne Afkomst, en, by manquement daar van, in de afkomst van zodaanige Zoonen, als wy groote hoope hebben (vermits de Koningin nu swanger is) noch te zullen nalaaten. En wat naar alle schijn 't gevolg daar van zal weezen, zal gemakkelijk konnen begreepen worden door alle die niet onkundig zyn van de lange en bloedige krakeelen tusschen de twee Huizen van Jork en Lankaster. En een ieder, die de Historien van die tyden zal leezen, en zich zelven daar als in een opslag zal voor oogen gesteld hebben een tooneel van alle de elenden eenes Inlandschen Oorlogs; het geduurig plagen der arme Ingezetenen door plondering en inquartiering; de ruïne van veele edele Familien door menigvuldige executien en confiscatien; het verswakken van 't gantsche Koningryk in 't algemeen binnens landts; en 't verlies van die voordeelen, die zy ondertusschen voor haar zelven mochten verkreegen hebben, buitens landts: die zal genoodzaakt zyn te besluiten, dat dit de natuurlijke gevolgen van die worstelingen en geweldige scheuringen zyn, welke noodwendig moeten voorvallen in een iegelijke Staat, alwaar een dispuit tusschen een verongelijkt recht en een onrechtmatig bezit erfelijk overgeleverd is.

Noch een zaak is'er, die in consideratie komt, en by alle Christenen

van

van gewicht behoort te zyn, te weeten, de jammerlijke toestand van Europa, 't welk nu byna gantschelijk in een Oorlog onder malkanderen is gewikkeld, in een tyd wanneer men de grootste hoop had van succes tegen den gemeenen Vyand, en de schoonste apparentie van de palen des Christenryks uit te breiden, die men ooit in eenige Eeuw, sedert het verval van 't Roomsche Ryk, heeft gehad. En 't is zo verre van hoope tot een algemeene Vrede, eer wy hersteld zyn, dat 'er geen redelijke voorslag van een Vredehandeling kan geformeerd worden. Maar dat eens geschied zynde, zal de zaak licht vallen; en wy zullen gereed weezen onze Mediatie te presenteeren, en alle goede diensten, die wy konnen, by zyn Allerchristelykste Majesteit aanwenden, om 't zelve te verwerven. 1692. May.

Dewyl wy dan met zo een goed voorneemen, en zo een goede zaak komen, welkers gerechtigheid op de Wetten Gods en der Menschen gefondeerd is, vermits het de Vrede van Europa, zo wel als die van onze Koningryken, betreft, en dat de voorspoed der tegenwoordige en toekomende Eeuwen aan 't succes daar van hangt; zo hoopen wy, dat wy weinig tegenstand zullen vinden: maar dat alle onze gunstige Onderdaanen, volgens de plicht en eed hunner getrouwheid, en zo als wy hen mits dezen beveelen en ordonneeren te doen, met ons zullen aanspannen, en ons naar hun uiterste vermoogen bystaan.

En wy waarschouwen en verbieden mitsdeezen strictelijk aan alle onze Onderdaanen, wie zy ook zouden mogen weezen, 't zy door 't collecteeren of betaalen van eenige der onwettige Schattingen, onlangs de Natie opgelegt, of van eenig gedeelte onzer Revenuën, of andersints, de tegenwoordige Usurpatie aan te moedigen, of te styven. En op dat wy alles, wat men zou konnen bedenken, mogen doen, om alle onze Onderdaanen tot onzen dienst over te brengen, ten einde wy, indien 't mogelijk is, met niemand mogen te doen hebben, dan met den Usurpateur en zyne uitheemsche Troupen; en dat niemand genoodzaakt mach zyn in zyne Rebellie te continueeren, uit wanhoop van onze genade, wegens 't geene alreede door haar is bedreeven: zo verklaaren en belooven wy door deezen, op 't woord van een Koning, dat alle Persoonen, wie, of hoe schuldig zy ook zouden mogen geweest zyn, (uitgezondert de navolgende Persoonen, namelijk *den Hertog van Ormond, de Marquis van Winchester, de Graaf van Sunderland, de Graaf van Bath, de Graaf van Danby, de Graaf van Nottingham, de Lord Newport, de Bisschop van London, de Bisschop van St. Asaph, de Lord Delamere, de Lord Wiltshire, de Lord Colchester, de Lord Cornbury, de Lord Dunblain, John Lord Churchil, Sir Stephen Fox, Sir George Treby, Sir Basil Dixwel, Sir James Oxenden, Dr. Tillotson, Deken van Canterbury; Dr. Gilbert Burnet; Francis Russel, Richard Levison, John Trenchard, Esquires; Charles Duncomb, Burger van London, ... Edwards, ... Napleton, ... Hunt, . Visschers, en alle anderen die ons tot Feversham beleedigden*: Mits-

gaders *alle anders Persoonen die als Rechters of Beëedigde Mannen, of anders*
1692. *sints handdaadig zyn geweest aan de barbaarische moord van* Mr. John Asthon
May. *en* Mr. Crosſ, *of eenige anderen die onwettiglijk zyn verweezen en geëxecuteert om hunne getrouwheid jegens ons;* en *alle Spions, en zulke die onze raadslagen hebben verklikt geduurende onze laatste absentie van Engeland)* die door tydiglijk tot hunne plicht te keeren, en door een kennelijk teeken daar van, gelijk als door 't saiseeren van eenige onzer Forten tot onzen dienst, of 't leeveren der zelve in onze handen, of door tot ons over te brengen eenige Oorlogschepen, of Troupen in des Usurpateurs Armée, of eenige die zy zelfs eerst nieuw geworven of gewapend hebben; of die door eenigen anderen uitmuntenden goeden dienst, volgens hunne verscheydene gelegentheden en bekwaamheden, de oprechtheid van hun berouw zullen toonen, niet alleen hun respective pardon aanstondts onder 't groot Zegel van Engeland zullen krygen, maar daarenboven by ons geconsidereerd en beloond werden, zo als de verdienste hunner zaaken het zal vereischen. En voor alle anderen, die na onze landing niet in de wapenen tegens ons zullen verschijnen, noch eenige daad of zaak tot belet onzer herstelling doen (alleen de voornoemde Persoonen uitgezondert) zullen wy in ons eerste Parlement, 't welk wy met gevoeglijke spoed meenen te beroepen, door een generaale Acte van Indemniteit zorg draagen; op dat alzo de gemoederen van alle onze Onderdaanen gerust en onbekommerd mogen zyn, gelijk hunne persoonen en eigendommen zeker en onschendelijk onder onze Regeering zullen weezen.

Welverstaande nochtans, dat alle Magistraaten, die eenig voordeel van ons genadig pardon verwachten, aanstondts, na dat zy kennisse van onze Landing hebben, een openlijke betooning van hunne getrouwheid jegens ons, en van hunne onderwerping aan onze authoriteit, zullen doen, en deeze onze Declaratie publiceeren, en doen afkondigen, zo dra als hen die ter hand zal komen; en dat alle Cipiers terstond in vryheid stellen alle Persoonen, die onder hun opzicht in hechtenis zitten, wegens hunne getrouwheid en genegentheid t'onswaarts; zullende anders van 't genot onzes pardons versteeken zyn.

En wy verklaaren mitsdeezen verder, dat alle Officieren of Soldaaten, ter zee of te land, nu in dienst van den Usurpateur zynde, indien zy, na dat ze kundschap hebben van onze Landing, al eer ze zich in eenig gevecht of bataille tegen onze Krijgsmacht engageeren, den gemelden onwettigen dienst verlaaten, niet alleen hun respective pardon zullen hebben, maar desgelijks ten vollen voldaan en afbetaald worden van alle hunne achterstallen, die zy by den Usurpateur te goed hebben. En op dat zelfs de Uitlanders, die zo wel met troppen, als in enkelde persoon, in dit Koningryk zyn getrokken, om zich te laaten aannemen, zo haast als 'er occasie mocht zyn om onze wederkomst tegen te staan, en ons Volk in de verdrukking, waar onder zy zyn, te houden, niet t'eenemaal tot wanhoop mochten vervoerd worden; zo belooven wy, dat

al-

alle zoodanigen van hen, die, als reedts gezegt is, eer zy zich tegen eenige van onze Troupen in een gevecht begeeven, hun geweer neer smyten, en 't voordeel van onze tegenwoordige Declaratie pretendeeren, van hunne achterstallen voldaan, en zorg gedraagen zal werden wegens hun overvoering na hunne respective Landen, of elders, zo als zy in billykheid zouden mogen begeeren. 1692. May.

En wy verklaaren en belooven mitsdeezen verder, dat wy de Kerk van Engeland, zo als zy nu door de Wet is vast gesteld, in alle haare Rechten, Privilegien, en Bezittingen, zullen beschermen en maintineeren; en dat by alle openstaaningen van Bisdommen en andere Digniteiten, en Kerkelijke Ampten, t'onzer dispositie, zorg gedraagen zal werden, dat zy met de deftigste Persoonen van hunne eigene Communie zullen gevuld worden.

En nademaal 'er meer Tumulten en Rebellien ontstaan zyn in alle Natien op rekening van de Religie, dan op alle andere pretexten te samen, en meerder in Engeland dan elders in de gantsche wereld; en, op dat luiden van allerley gevoelen in 't stuk van Godsdienst genoegen in de Regeering mogen scheppen, en dezelve niet langer aanzien als hunne vyandinne, maar achten, dat hen aan de behoudenisse der zelve eenpaariglijk, nefsens hunne mede-Onderdaanen, ten hoogsten gelegen is, om dat zy op een gelijke voet wel door dezelve gehandeld worden; en dewyl wy daar beneven in ons oordeel overtuigd zyn, dat Vryheid van Conscientie best met de Wetten en den geest der Christelijke Religie overeenkomt, en meest tot den aanwas van rykdom en voorspoed onzer Koningryken strekt, vermits daar door luiden van allerley landaarden en gezindheid aangemoedigd worden om zich onder ons ter neer te zetten, en handel te dryven: Zo is 't, dat wy om deeze redenen geresolveert zyn aan ons Parlement zeer ernstig te recommandeeren het vast stellen der *Vryheid van Conscientie*, op zulk een voordeelige wyze, dat dezelve een duurzaame zegening voor dit Koningryk mach blyven.

Eindelijk zal het ten hoogsten onze zorge zyn, met advys en assistentie van ons Parlement de breuken te repareeren, en de wonden van de laatste verdeeldheden te geneezen; voorts den Koophandel te herstellen, door de Acte der Scheepvaart, welke onlangs ten gevalle van Vreemdelingen zoo zeer is gevioleerd geweest, met der daad te executeeren; onze Vloot en Magasijnen in zulk een goeden staat te stellen, als wy die gelaaten hebben; de beste middelen uit te vinden om rykdom en zilver in het Koningryk, 't welk nu eenigen tyd herwaarts zo is uitgeput geweest, weder te brengen: en in 't algemeen zal het ons vermaak zyn, den overigen tyd van onze Regeering (gelijk altijd ons voorneemen is geweest, sedert dat wy tot de Kroon kwamen) te besteeden in 't betrachten van alles te doen, 't welk tot de herstelling van de grootheid der Engelsche Monarchy, of des zelfs oud en recht fondament, zynde het vereenigd Interest en de affectie des Volks, zou mogen strekken.

Hebb-

1692. May. Hebbende dus getracht alle tegenwerpingen te beantwoorden, en alle de satisfactie, die men bedenken kan, aan alle partyen en soorten van menschen te geeven; zo en konnen wy by ons zelven niet anders als voldaan zyn, dat wy alles, wat van onze kant geschieden kan, hebben gedaan, hoedanig dan ook de uitslag zou mogen zyn, waar van wy de beschikking met een groote overgegeevenheid en gelaatenheid aan dien God, welke recht oordeelt, beveelen. En aan de andere kant, indien eenige van onze Onderdaanen, onaangezien dit alles, zo hardnekkig zouden blyven, dat zy tegen ons in de wapenen verschijnen, die zullen niet alleen noodwendig onbejammerd onder de strengheid onzer Justitie, na 't verwerpen van zulke gunstige presentatie van genade, moeten vervallen, maar ook voor den Almachtigen God verantwoordelijk staan wegens al het bloed, 't welk vergooten, en alle de elenden en verwarringen, in de welken deeze Koningryken door hunne desperate en onredelijke wederstand gewikkeld zouden mogen worden.

Gegeeven in ons Hof te St. Germain, den 20 April 1692. in 't achtste jaar onzer Regeering.

Per ipsum Regem manu propriâ.

Behalven dit Manifest, deed de Koning Jacobus ook noch een Brief drukken, houdende aan de Zee-en Landtroupen, waar in hy hen beloofde, dat hy hunne achterstallen zou doen betaalen, en hen in hunne posten handhaaven; daar de Ieren borg voor zouden weezen: waarenboven hy ook noch eenige dagen te vooren den onderstaanden aan de Grooten van Engeland had geschreeven.

Brief van den Koning Jacobus aan de Grooten van Engeland, om hen aan te maanen tot het Kraambed van de Koningin, zyne Gemalin, by te woonen.

GElijk de Koningen, onze Voorzaaten, altyd de geenen onder de Grooten hunner Koningryken, welken zy 't raadsaam oordeelden de kraambedden der Koninginnen te doen bywoonen, hebben doen ontbieden, om getuigen van de geboorte hunner Kinderen te weezen; hebben wy ook het zelfde gedaan ten tyde der geboorte van onzen waarden Zoon Jacobus, Prins van Walles. Maar hoewel deeze voorzorg ons niet heeft konnen behoeden tegens de kwaadaardige lasteringen der geenen, welke beslooten hadden ons van de rechten des Koningschaps t'ontblooten; niettemin, dewyl het God, die de waarheid altyd onderschraagt, beliefd heeft ons nochmaals Kinderen te geeven, zynde de Koningin swanger en dicht by haaren tyd: hebben wy 't raadsaam gevonden alle de geenen

nen der Grooten onzes Koningryks van Engeland, die het zullen konnen doen, te noodigen tot zich te St. Germain te vervoegen, op dat zy getuigen van het kraambed onzer waardste Gemalin, de Koningin, mogen weezen. Weshalven wy u lieden hier mede onze begeerte te kennen geeven, op dat gy alles moogt doen, 't geen u mogelijk zal weezen, om 'er u op 't spoedigst te vervoegen; geloovende de Koningin, dat zy verlossen zal omtrent den 15 den. der aanstaande Maand, (a) Engelsche styl. Gy behoeft 'er gantsch geen swaarigheid in te maaken; dewyl onze waardste Broeder, den Allerchristelijksten Koning, ons beloofd heeft, dat gy, terstond na de verlossing der Koningin, in alle zekerheid weder te rug zult konnen keeren. En hoewel d'onrechtvaardigheid des tydts, de tiranny der Vreemdelingen, en de verblindheid van een gedeelte onzer gecorrumpeerde Onderzaaten, ons genoodzaakt hebben ons van dezen ongewoonen weg te bedienen; verhoopen wy echter den gantschen aardbodem hier door van de waarheid en oprechtheid onzer handelingen, tot schande van onze Vyanden, te zullen overtuigen. Aldus, niet twyfelende of gylieden zult doen 't geen wy begeeren, groeten wy u van gantscher herte. *Gegeeven in ons Hof, in 't Kasteel van St. Germain, den 2den. April 1692. en van onze Regeering het achtste Jaar.*

1692. *May.*

(a) *den 25sten. Hollandsche.*

JACOBUS, REX.

Men moet hier byvoegen, dat de Koning van Vrankryk voor zyn vertrek aan den Kancelier en Monsr. de Pontchartrain ordergaf om zich te St. Germain te vervoegen, ten einde aldaar een Proces Verbaal wegens het kraambed der geweezene Koningin op te stellen; noemende ook noch daarenboven, om het zelve by te woonen, Madame en Mademoiselle d'Orleans, Mademoiselle de Montpensier, de Groot-Hertogin van Toskanen, Madame la Princesse en de Princessen haare Dochters, Monsr. Pelletier, Minister van Staat, den Eersten President, den Aertsbisschop van Parys, den Pauselijken Nuncius, indien hy tydts genoeg overkwam, en eenige uitheemsche Ministers welke zich te Parys bevonden.

Voorzorgen omtrent het kraambed der geweezene Koningin van Engeland.

Dit deed veele lieden gelooven, dat de Koningin in der daad swanger was; dewyl het anders onmogelijk zou zyn geweest, dat men een geheim van zodanig een gewicht aan zo veele persoonen vertrouwd zou hebben. En men besloot ook zelfs hier uit, dat de voorgaande swangerheid maar geveinsd was geweest; vermits, hoewel men wist dat de Koningin voor de zelve swaarigheid bloot gesteld was, men echter de zelve

1692. May.

schikkingen niet en nam. Wyders waren 'er verscheidene weddingschappen over het geslacht van het Kind, 't geen geboren stond te worden; zeggende d'eenen, dat het een Zoon moest weezen, op dat, indien de Prins van Walles kwam te sterven, deze nieuwgeboorene zyne plaats konde bekleeden; en d'anderen, dat het een Dochter moest zyn, om te toonen, dat de geboorte des Prinsen van Walles niet gesupponeerd en was; dewyl men geen belang zou hebben in een Dochter geboren te doen worden. Maar om weder tot ons onderwerp te keeren.

Vervolg der onderneeming van den Koning Jacobus om een landing te doen.

Terwyl deze dingen zich aldus toedroegen, begaven de Fransche en Iersche Troupen, geschikt tot de landing, zich van alle kanten in optocht na Normandyen. Den 20sten. April, zo als de Koning Jacobus gereed stond om te vertrekken, verrichtte hy te St. Germain de plechtigheden van d'Order der Kousseband omtrent den Prins van Walles, die zich voor hem op de knien had gelegt. De Koning raakte hem met het bloote Swaard op de schouder, en deed hem het blaauwe Snoer met den St. Joris om den hals: waar na hy ook den Hertog van Powis en den Graaf van Melfort, Secretaris van Staat, met de zelve Order vereerde. Des anderendaags gaf hy d'Order van St. Andries aan den Graaf van Dumferling, den Graaf van Lauderdall, en den Burggraaf van Dundée. Thans floeg hy op weg na Normandyen, en sliep dien nacht te Anet, alwaar hy daags daar aan het vermaak van de Jagt ging neemen. Den 23sten. vernachtte hy in d'Abdy van la Trape, en vervoegde zich den 24sten. te Caen, daar hy eenige dagen verbleef, om te wachten dat alle dingen tot zyne inscheeping gereed waren: waar na hy naar Havre de Grace vertrok, verzeld van den Maarschalk de Bellefonds en een gedeelte van den Adel van Normandyen, welke hem onder wege ontfingen; en wyders na de Rendevous der Troupen, tusschen Cherbourg en la Hogue, op de Westelijkste kust van Normandyen, byna tegen over het Eiland Wight. Hier wierd zyne Armée gemonsterd, en omtrent 21 a 22000 man sterk bevonden. Den Hertog van Berwich, natuurlijke Zoon van den Koning Jacobus, (hoewel geweldig geincommodeerd door een operatie, welke men aan hem had moeten doen, byna van dezelve natuur als de geene die men over

Prins van Walles Ridder van de Kousseband gemaakt.

vyf

vyf of zes jaaren aan den Koning van Vrankryk maakte) ver- 1692.
voegde zich, benevens de Colonellen Canon, Graham, Buchan, May.
en eenige andere Schotsche Heeren, in het Campement; betuigende, zo ziek als hy was, dat hy den geen, die hem het leven had gegeeven, nooit en zou verlaaten, maar dat hy met hem wilde leeven en sterven. Den 29sten. en 30sten. begon men de Troupen t'embarqueeren. Ondertusschen hadden de Schepen, die van Havre de Grace na la Hogue overstaken, het ongeluk van door een storm overvallen, en voor een gedeelte met groot geweld tegen den oever aangesmeeten te worden, niet zonder uitsteekend gevaar van schipbreuk te lyden. Niettemin kwamen ze den 2den. May op de Vergaderplaats. Terstond verdeelde men voerazieplaatsen voor de Cavallery, bestaande maar uit vier Regimenten, daar onder begreepen een Regiment Dragonders. De Koning Jacobus was twee dagen bezig met de Lastschepen te bezichtigen; waar na hy met den Maarschalk de Bellefonds (die, na men zei, ten minsten met 7 à 8000 man van de gedachte Troupen de kusten van Normandyen stond te bewaaren) vertrok, om zich te gaan vermaaken op een Landgoed van den gemelden Generaal in dat gewest, verwachtende ondertusschen den tyd van het vertrek der ingescheepene Troupen, 't geen geregeld moest worden na d'aankomst van het Esquadre des Hertogs van Estrées, die order had om hen te begeleiden, en van de Schepen van Monsr. de Tourville, welke in het Canaal moesten kruissen om d'onderneeming te verlichten, en zich, in geval van noodzaakelijkheid, tegens d'Engelsche en Hollandsche Vloot te stellen.

Al de wereld geloofde, dat de Koning Jacobus den zesden of den zevenden der Maand vertrokken was: maar de winden waren zyne onderneeming niet gunstig. 't Esquadre des Hertogs van Estrées kon zich niet gaan voegen by de Troupen, welke de landing moesten beproeven: en men verstond, dat Monsr. de Tourville den darden noch op de rede van Bertaume lei, zonder met de Schepen, welke zich gereed bevonden, te hebben konnen zee kiezen, terwyl men te Brest met alle mogelijke naarstigheid aan d'overigen arbeidde; mitsgaders dat de Schepen van Rochefort en Port-Louis genoodzaakt waren

1692. May. geweest het aan Belle-Ile te zetten : dat het Schip van Monsr. de Vilette, voerende 100 stukken kanon, zo deerlijk door den storm gehavend was, dat men niet en geloofde, dat het geduurende deze Zeetocht dienst zou konnen doen : dat Monsr. de Nesmond, die met zyn Esquadre onder zeil was gesteeken, insgelijks genoodzaakt was geweest elders aan te loopen ; en dat twee zyner Schepen malkander op 't lyf zynde geschokt, het een zyne boegspriet had verlooren, en dapper aan masten en touwwerk beschadigd was, en het ander 't weder na de haven had moeten zetten, alwaar men het met eenig nieuw want moest voorzien.

Deze tegenspoeden waren d'oorzaak, dat d'onderneeming geen voortgang erlangde. En gelijk dit sukkelen meer tydts aan d'Engelschen en Hollanders gaf, als men wel gaarne had gezien, begon men met minder zekerheid van den uitslag der Expeditie te spreeken, daar men zodanig een staat op had gemaakt dat, gelijk, wy hier voor gezegt hebben, eenige Dames van het Hof de gevluchte Koningin over de herstelling van den Koning, haaren Gemaal, al geluk gewenscht hadden. De spraak ging echter gestadig, dat de landing in Engeland zou geschieden : en men zegt zelfs, dat de Koning, in dit oogmerk, aan alle zyne Oorlogschepen en Kaapers verbooden had eenige Koopvaarders, den Engelschen toebehoorende, te neemen, om de gemoederen van die Natie niet te verbitteren, terwyl men haar door het gemelde Manifest trachtte te beweegen, en op de zyde van den Koning Jacobus te trekken. Men had in 't eerst eenige Ruitery meenen in te scheepen : maar het marren de schikkingen hebbende doen veranderen, kreegen alle d'Officiers order om zich van hunne paarden t'ontslaan, en de bagazie achter wege te laaten, op dat de landing met te minder belemmering, en te spoediger, konde geschieden. Maar deze gantsche onderneeming, gelijk al de wereld weet, kwam te verydelen; waar af het verlies van de Zeeslag, daar wy in 't gevolg af zullen spreeken, niet een der minste oorzaken was.

Koninginne-Weduwe van Engeland komt te Dieppe. De Koninginne-Weduwe van Engeland had al (a) over lang doen verzoeken, dat het haar geoorlofd mocht weezen na Portugaal te vertrekken ; en hebbende 'er eindelijk verlof toe verkree-

(a) Ziet 2 Stuk, 3 Deel, pag. 2 92.

kreegen, kwam zy, met een geleide van eenige Schepen, op den 9[den]. der Maand te Dieppe aan. De Gouverneur der Stad ontfing haar met alle d'eertekenen, welken hy aan een Persoon van haaren rang verschuldigd was. Monsr. de Juvigny, ordinaris Edelman van des Konings Huis, complimenteerde haar uit den naam zyner Majesteit, die hem bevolen had, haar, werwaarts zy ook wilde, door het gantsche Koningryk te verzellen. Men zei, dat de voornaamste oorzaak, welke deze Vorstin Engeland zou hebben doen verlaaten, was, dat zy eenige kennis had gehad wegens sommige desseinen van den Koning Jacobus; en dat, beminnende de rust, zy niet gaarne weder nieuwe beroerten wilde zien, en noch minder 'er in belemmerd weezen. 1692. May.

Eindelijk: den 4[den]. der Maand was te Parys komen t'overlyden Charles de Lorraine, Hertog van Elbœuf, ter ouderdom van twee-en-seventig jaaren. Hy was Gouverneur der Provincien van Picardyen, Artois, Boulonnois, en de veroverde Landen. De Prins van Elbœuf, zyn Zoon, tegenwoordig door zyns Vaders dood met den tytel van Hertog bekleed, had de Survivance van dit Gouvernement.

MEN had te Londen wel haast de tyding wegens de landing, die de Koning Jacobus in de Britannische Koningryken dreigde te doen, mitsgaders van de bereidselen welke ten dien einde op de kusten van Normandyen wierden gemaakt. Want behalven de brieven, door verscheidene particulieren ontfangen, vatte men twee Persoonen, heimelyk met den Colonel Parker uit Vrankryk gekomen, by de kop; welken men bevond met verscheidene Exemplaaren der Declaratie van den Koning Jacobus belaaden te zyn, van voorneemen de zelven in de drie Koningryken te verbreiden. En gelijk men lichtelijk kon bezeffen, dat deze Vorst op geenerley wyze zou onderneemen een landing in Engeland te doen, zonder 'er heimelijk verstand te hebben, en zelfs zonder dat 'er eenige Conspiratie op 't tapyt was; wendden de Koningin en haar Raad alle mogelijke poogingen aan om achter de byzonderheden van een Samensweering, waar af men in 't algemeen zeer wel verzekerd was, te komen. Eindelijk ontdekte den Heer Johnston, hier voormaals ENGELAND. Conspiratie ontdekt.

1692. May. Resident te Berlyn, en Secretaris van Schotland, een gedeelte 'er af, men weet niet door wat middel, en maakte 't geen hy 'er af wist aan de Koningin bekend, die hem, tot vergelding van een zo gewichtigen dienst, met een beurs van 500 guinées beschonk. Nooit worden alle de byzonderheden van dusdanige gevallen verbreid: maar ziet hier 't geen 'er af tot de kennis van het Gemeen kwam. Het voornaamste dessein der Vloekverwanten was de Stad Londen, zo haast als men verstond dat de landing van den Koning Jacobus gedaan waar, aan verscheidene oorden in den brand te steeken; zich te bedienen van de wanorder, welke de brand in de Stad zou veroorzaaken, om Withal te vermeesteren; de persoon der Koningin by de kop te vatten, en haar in handen van den Koning, haaren Vader, te stellen, enz. Haare Majesteit, hoe langer hoe meer van de waarheid der onderneeming verzekerd, bevond zich in een groote verbaasdheid. En gelijk men in dusdanige gelegentheden niets en moet verwaarloozen, deed zy den Raad vergaderen: waar na men aanstondts nieuwe orders naar alle de Havens des Ryks stuurde, om d'uitrusting der Vloot te verhaasten; mitsgaders aan alle de Provinciaale Krygsmachten, om zich op het eerste ontbod gereed te houden. Zes Regimenten, alreedts ingescheept om na Vlaanderen over te steeken, wierden aanstondts gecontramandeerd. En vermits men zich wel inbeeldde, dat, indien de Koning Jacobus waarlijk een landing in den zin had, hy ze niet beter zou konnen doen als op d'Eilanden Jernsey en Guernsey, stuurde men zo veele Troupen derwaarts, als men noodzaakelijk oordeelde om zich, in geval van nood, tegens het geweld der Vyanden te stellen.

Terwyl nu de Koningin zich in Engeland met deze voorzorgen bezig hield, was de Koning, haar Gemaal, die zich in den Haag bevond, ook niet ledig; hoewel de gedreigde landing hem weinig verbaasde. Hy had 14 à 15000 man, goede Troupen, in het Ryk gelaaten, daar hy zich op kon vertrouwen, en stuurde in der yl den Graaf van Portland en den Graaf van Essex, des zelfs Schoonzoon, na Londen, om d'orders, welken hy begeerde dat men ter uitvoering stelde, te brengen, en gezamenerhand met de Koningin en haaren Raad de behoudenis en

ver-

verzekerdheid des Koningryks te behertigen. Deze twee Heeren vertrokken den 9den. en kwamen drie dagen daar na te Withal. Des anderendaags, zynde de 13de. verzekerde de Lord Major de Koningin uit den naam der Stad Londen van haar onverbreekelijke getrouwheid en yver tot den dienst haarer Majesteiten, en de verdeeding der tegenwoordige Regeering. En gelijk men niet al te voorzichtig kon weezen, besloot men een Proclamatie te doen afkondigen, beveelende aan alle he Katholijken zich tien mylen buiten Londen en Westmunster te vertrekken; en verzekerde zich ter zelve tyd van eenige persoonen, welken men verdacht hield. den 15den. wierd een extraordinaire geheime Raad, bygewoond door den Lord Major en de Sherifs, gehouden; waar in de volgende Proclamatie, dienende om het Parlement op den 3den. der aanstaande Maand Juny te doen vergaderen, wierd opgesteld. 1692. May.

MARIA REGINA.

NAdemaal wy volgens onze Proclamatie, in dato den 27 Maart laatstleden, verklaard hebben, dat 'er behoorlijke kennisse zoude gegeven worden door een Proclamatie van den tyd wanneer ons Parlement zoude by een komen, tot het verrichten van Besoignes: Zo hebben wy, met advys van onzen Geheimen Raad, goed gevonden, deze onze Proclamatie uyt te geven; verklarende en publiceerende mits dezen onze wille en welbehagen te zyn, dat ons Parlement, 't welk nu tot den 3den. Juny is geprorogeerd, op den gemelden dag zal te samen komen, tot het depecheeren van zulke gewichtige en importante Affaires, als noodig mogen zyn tot de veiligheid van dit Koningrijk, in een tyd wanneer het gedreigd word met een machtige Invasie van buiten. En wy belasten en ordonneeren mits dezen aan alle de Geestelijke en Weereldlijke Lords, mitsgaders de Ridders, Stedelingen, en Burgers van 't Lager-Huis, om dezen achtervolgende te komen opwachten tot Westmunster, op den voorsz. 3den. Juny. *Gegeven in ons Hof tot Withal, den 15 May 1692. In 't vierde Jaar onzer Regeering.*

De volgende dagen kwam de Raad weder by een: en men besloot Warrants te tekenen tot het gevangen neemen van alle verdachte persoonen; mitsgaders een naauwkeurig onderzoek in alle de Huizen van Londen, en elders, te doen, noopende krygsmunitien, wapenen, paarden, enz. welken men zou bevinden voor de Vyanden verzameld te weezen; aan de Trainbands der

1692. Mey. der Stad en Provincien te beveelen, zich op het eerste gebod tot den optocht gereed te houden, hen ten dien einde van wapenen en munitien te voorzien, en ze te monsteren; ondertusschen de Wacht te Withal te verdubbelen, en kanon in het Perk van St. James te doen brengen, om de persoon der Koningin tegens d'onderneemingen der Vloekverwanten te beveiligen, enz. De Colonel Cambon vertrok ter zelve tyd, om een Leger tusschen Petersfield en Portsmouth te formeeren; bestaande uit negen Regimenten Cavallery, twee Regimenten Dragonders, en twaalf Regimenten Infantery; behalven drie welken men uit Schotland, en zeven die men uit Ierland verwachtte.

'tOnderzoek na de schuldigen was niet vruchteloos. Men vond 'er een zeer groot getal, welke in den Tour, Newgate, en andere Gevangenhuizen des Koningryks gezet wierden, en waar onder zich bevonden de Graaven van *Marlborough* en *Huntington*; de Lords *Fincher* en *Brunel*; *M. Ridley*, die ten tyde van Koning Jacobus in dienst was; de Bisschop van *Rochester*; Doctor *Kenn*, voormaals Bisschop van Bath en Wels; de Ridder *Tiril*, Roomsch-Katholijk; *Robert Ingram*, in de Provincie van Kent gevangen genomen, en kortelings uit Vrankryk gekomen; de Predikanten *Ferguson* en *Haston*; Major *Hastings*, en een zeer groote menigte van anderen, welken het al te lang zou vallen te noemen. Daarenboven had men ook noch order gegeeven om acht Officiers van de Vloot by de kop te vatten, mitsgaders een zekeren *Ringman*, in wiens kamer een zeer considerabele somme geldts gevonden wierd.

Niet minder vruchteloos was ook het onderzoek na de wapenen, munitien, en paarden. Men vond 'er aan verscheidene oorden, zo te Londen als elders; welke door niemand geëigend wordende, genoegsaam deeden bespeuren, dat ze daar tot een zeer kwaad oogmerk verzameld waren. Doch gelijk verscheidene Persoonen, die deel aan de Samensweering hadden, tydtsgenoeg verwittigd wierden, dat ze ontdekt was; maakten ze zich voort: weshalven de Koningin de volgende Proclamatie deed afkondigen.

Ma-

MARIA REGINA. 1692. Mey.

HAre Majesteiten geinformeerd zynde, dat de Persoonen, hier na particulierlijk genoemd, beneffens en met verscheide andere gedisaffectioneerde Persoonen, geconspireert hebben om de Regeering te verstooren en te disturbeeren, en dat zy tot dien einde hebben aangespannen en aanhang gemaakt met harer Majesteiten Vyanden; om welke oorzaak onlangs verscheide Warrants wegens Hoog Verraad zyn uitgegeven: doch zy zich zelven van hunne gewoonlijke verblyfplaatsen r'zoek gemaakt, en voor de Justitie gevlooden zynde; zo hebben hare Majesteiten, met advys van hunnen geheimen Raad, goet gevonden, deze hunne Koninglijke Proclamatie uit te geven: en hare Majesteiten beveelen en belasten mits dezen aan alle hare goedgunstige Onderdanen, te ontdekken, vatten, en in hechtenisse te nemen, *Robert*, Graaf van *Scarsdale*; *Edward Henry*, Graaf van *Litchfield*; *Edward* Lord *Griffin*; *Charles*, Graaf van *Newburg*; *Charles*, Graaf van *Middleton*; *Charles* Graaf van *Dunmore* .... Lord *Forbes*, oudste Zoon van den Graaf van Granard; *James Griffin*, Esq. Sir *John Fenwick*, Sir *Theophilus Ogletborp*, Sir *Andrew Forrester*; Colonel *Henry Slingsby*; *James Grahme*, Esquire. ... *Orby*, tweede Zoon van wylen Sir Thomas Orby; Colonel *Edward Sakvile*; *Oliver St. George*, Esq. Zoon van Sir Oliver St. George; Major *Thomas Soaper*; *Charles Adderlei*, Esq. *David Lloyd*, Esq. *George Porter*, Esq. Zoon van wylen Thomas Porter, Esq. en *Edward Stafford*, Esq. waar zy ook zouden mogen te vinden zyn, en dezelven te brengen voor den naasten Vrede-Rechter, of voornaamste Magistraat, die mits dezen gelast word dezelven na de naaste gevankenisse te doen brengen, om daar te verblyven tot dat zy volgens de behoorlijke cours der Wet daar uit ontslagen werden. En hare Majesteiten belasten aan den gemelden Rechter, of andere Magistraat, aanstonds kennisse daar van aan haar, of hunnen Geheimen Raad, te geven. En hare Majesteiten verklaren hier nevens aan alle persoonen, die de bovengenoemde Persoonen, of iemand van haar, zullen verbergen, of behulpzaam zyn en de hand leenen in 't verbergen of bevorderen van de vlucht der zelven, dat men wegens zodanig een misdaad tegen haar met de uiterste strengheid volgens de Wet zal procedeeren. *Gegeeven in ons Hof tot Whitehal den* 19 *May* 1692. *in 't vierde jaar onzer Regeering.*

Men heeft hier voor gezien, hoe de Lord Major de Koningin uit den naam der Stad London verzekerde wegens de getrouwheid en yver der Burgers tot den dienst van haare Majesteiten, en de verdeediging der tegenwoordige Regeering. Alle d'Officiers van het Leger deeden het zelfde. En gelijk, ter oorzaak van 't geen 'er in den Zeeslag van over twee jaaren voorgevallen

1692. May. was, men het gerucht had doen loopen, dat 'er in de Vloot waren, die de landing van den Koning Jacobus meenden te begunstigen, wierd door de gezamentlijke Zee-Officieren het onderstaande Adres aan haare Majesteit gepresenteerd.

Adres van de Officiers der Vloot aan de Koningin.

WY de zeer onderdanige, de zeer gehoorzame en getrouwe Onderdanen en Dienaars van uwe Majesteit, de Vlagvoerende Officiers en Capiteins van de Vloot van uwe Majesteit, gevoelig geraakt, en erkennende de goede en rechtvaardige gedachte, dewelke uwe Majesteit van onze Getrouwheid en Lojaliteit heeft, gelijk den zeer eerwaardigen Admiraal Russel door een Brief van den Heer Grave van Nottingham ons bekent gemaakt heeft, nemen de vryheid, zo voor ons, als voor alle de andere Officiers en Bootsgezellen van de Vloot, van ons in deze conjuncture aan uwe Majesteit te addresseren, om aan de Wereld bekent te maaken zo wel de valsheid, als de quaadaardigheid van de geruchten, onlangs tot nadeel van den Dienst van uwe Majesteiten uytgestroit door Menschen, dewelke zonder reden ofte oorzaak voor de Regeering van uwe Majesteiten qualijk geintentioneert zyn, en een hartnekkige afkeer van de Rust en het Welwezen van ons Vaderland hebben, dat onder ons niemand, dewelke geen waarachtigen Yver voor de Dienst van uwe Majesteiten heeft, en haar niet t'eenemaal toegenegen is, gevonden werd. Wy verzoeken zeer onderdanig verlof van uwe Majesteit, by de Eeden, dewelken wy meer, als eenmaal, gepresteert hebben, te voegen deze Verzeekering van onze Getrouwheid, dat wy onze Levens met zo grooten Blijdschap, als Bereidwilligheid, zullen hazarderen, om de onwederspreekelijke Rechten van uwe Majesteiten, de Vryheid en de Religie van ons Vaderland te beschermen tegen alle soorten van Menschen, 't zy Papisten, 't zy Vremdelingen, dewelke dezelven zouden willen invaderen. God bewaare de Persoon van uwe Majesteit, bestiere uwe Raadslagen, en geve een gelukkig succes aan uwe Wapenen, zo te Water, als te Land, tegen de Vyanden van uwe Majesteiten. De Wereld zegge Amen, en doe dezelve Wenschen, als de zeer gehoorzame en de zeer getrouwe Onderdanen van uwe Majesteit. Gedateert aan het Boort van de Brittannia, aan de Punct van St. Heleens, den 25 dag van May, 1692.

Dit Adres was ondertekend door den Ridder John Ashby, Admiraal van het Blaauw Esquadre; en den Ridder Dalaval, Vice-Admiraal van het Rood Esquadre; den Heer Rooke, Vice-Admiraal van het Blaauw Esquadre; den Ridder Shovel, Schout-by-Nacht van het Rood Esquadre; den Heer Carter, Schout-

Schout-by-Nacht van het Blaauw Esquadre; mitsgaders door alle d'andere Bevelhebbers. 1692. May.

De Vloot, daar men ondertusschen met d'uiterste naarstigheid aan arbeidde, was omtrent den 20sten. der Maand klaar geraakt, en met de Hollandsche geconjungeerd; weshalven de vrees voor de landing verdweenen zynde, liet de Koningin een nieuwe Proclamatie wegens de zitting van het Parlement afkondigen, van den volgenden inhoud.

MARIA. R.

NAdemaal ons Parlement nu tot den 3 Juny is geprorogeerd, en wy by onze Proclamatie van den 15 deezer, om redenen daar in vermeld, goed vonden te verklaaren, dat het ons believen was, dat ons Parlement niet alleen op den gemelden 3 Juny zoude vergaderen, maar ook blyven zitten, tot het verrichtten van verscheide gewichtige Affaires: En wy echter in onze Koninglijke consideratie nemende, dat onze Vloot nu in Zee, en, met die van onze Geallieerden geconjungeerd, in staat is (onder Gods zegen) om de Desseinen en Aanslagen onzer Vyanden te wederstaan en af te weeren: En ongenegen zynde om onze Onderdaanen van hunne Woonplaatsen in dit gety van 't jaar, ten ware de nood daar toe drong, te ontbieden: Zoo hebben wy dieshalven (met het advys van onzen Geheimen Raad) goed gevonden te publiceeren en verklaren, gelijk wy publiceeren en verklaren mits deezen, dat ons Parlement van den 3 Juny naastkomende tot den 24 der zelver Maand verder zal geprorogeerd worden; waar van de Geestelijke en Wereldlijke Lords, de Ridders, Stedelingen en Burgers van 't Huis der Gemeente, mitsgaders alle anderen dien 't zou mogen aangaan; hier door mogen kennisse nemen, en hunne affaires daar naar schikken. Alzoo wy haar doen weten, dat wy op den 3 Juny voorsz. niet verwachten, dat iemand zich zal komen vertoonen, dan de geenen, die in en omtrent de Steden van Londen en Westmunster hun verblyf hebbende, het doen van de gemelde Prorogatie, op zoodanig een wyze als voor deezen in diergelyke voorvallen is gebruikelijk geweest, mogen bywoonen. En wy verklaaren mits deezen verder, dat door een Proclamatie behoorlijke kennisse zal gegeven worden van den tyd wanneer ons Parlement, tot het afdoen van zaken, zal vergaderen en zitten, ten einde de Leden van beide de Huizen hunne dingen daar naar mogen reguleeren. *Whitbal den* 26 *May* 1692. *in 't vierde Jaar van onze Regeering.*

Ziet daar alle de voornaamste beweegingen, welken de gepretendeerde desseinen van den Koning Jacobus in Engeland veroorzaakten: weshalven de Graaf van Portland, ziende dat

1692. May. zyne tegenwoordigheid te Londen niet meer noodzaakelijk was, zich gereed maakte om weder na Holland over te steeken, ten einde zich by den Koning, zynen Meester, te vervoegen.

SCHOTLAND. Conspiratie ontdekt.

DOCH het was Engeland niet alleen, 't geen met Samensweringen en Vloekverwantschappen gedreigd wierd. Schotland moest 'er ook zyn deel af hebben. Men ontdekte alhier een Conspiratie op het Kasteel van Edenburg, gesmeed door het middel van den Lord Ballantin, die 'er gevangen zat, en met behendigheid zo veel te weeg had weeten te brengen, dat hy een Lieutenant van het Garnisoen, Creighton geheeten, en een Sergeant, Hume genaamd, op zyne zyde had gekreegen; welke, door middelen die niet tot onze kennis zyn gekomen, besllooten hadden de gemelde Plaats aan de Schepselen van den Koning Jacobus te leveren. Doch men kwam in tyds achter het geheim; en de Conspirateurs wierden gevangen genomen: en wyders alle zorgen aangewend om zich in een volkomene veiligheid te stellen.

SPAANSCHE NEDERLANDEN. Veldtocht door de Franschen geopend.

DE Veldtocht wierd nu van de kant der Franschen in de Nederlanden geopend. Zy staken twee Campementen af, het een te Estines, en het ander te Binchs, twee of drie mylen aan deze zyde van Mons; en de Troupen begonden zich omtrent het midden der Maand van alle kanten derwaarts te vervoegen, terwyl men d'Artillery te Mons gereed maakte, en eenige duizend Pionniers verzamelde, om tot de desseinen, welken men ontworpen had, gebruikt te worden. De Koning van Vrankryk, den 20sten aldaar gekomen, deed 'er de revuë af, en bevond, dat het Leger, 't geen hy zelve moest commandeeren, bestond uit 85 Esquadrons, de Gardes du Corps 'er onder begreepen, en 35 Bataillons dat 's te zeggen, uit omtrent 45000 man, indien alle de Compagnien compleet waren. d'Armée, welke door den Hertog van Luxemburg gecommandeerd zou worden, bestond uit 28 Esquadrons Dragonders, 140 Esquadrons Cavallery, de Gens d'Armes 'er onder begreepen, en 68 Bataillons, waar onder men telde de Garde-Switsers, maakende in 't geheel omtrent 60000 man. Den 23sten. brak dit gantsche Le-

Leger op, en sloeg zich neder van Nivelle af tot aan de Piëton. 1692.
De Koning en de Dauphin hadden hun verblyf in 't Kasteel van May.
Trasignies, en de Maarschalk van Luxemburg t'Arguennes.
Van hier detacheerde men 8 à 9000 Paarden, welke te Buissiere de Sambre passeerden. Den 24sten. brak de Koning van de Piëton op, en toog met zyn Leger na de kant van Thimeon, Viesville, en Fleury: en gelijk dit net de weg na Namen was, twyfelde men niet langer, of men was van voorneemen deze Stad te belegeren. Ter zelve tyd brak d'Armée des Hertogs van Luxemburg van Arguennes op, en trok na de kant van Thilly en Sombreuf. De 9000 Paarden, welken men gedetacheerd had, avanceerden ondertusschen na Namen, en berenden het van d'eene zyde; terwyl de Marquis de Bouflers met het Corps, 't geen hy commandeerde, voorttoog, en het zelfde van d'andere zyde deed. Den 26sten. arbeidde men aan drie Bruggen tot de communicatie der Quartieren. De Koning passeerde met een gedeelte van zyn Leger de Sambre, en nam zyn Quartier in d'Abdy van Malon, tusschen de Sambre en de Maas. Des avondts van denzelven dag begon men aan de Linien van Circumvallatie t'arbeiden; en des nachts tusschen den 30sten. en 31sten. wierden de Loopgraaven geopend.

Namen belegerd.

De Stad Namen is gelegen tusschen twee Bergen, op de samenvloeijing van de Maas en de Sambre. Zy is niet zeer sterk; maar het Kasteel heel goed. Het argst was, dat ze niet bygestaan kon worden, als van de kant van Gemblours, alwaar den Hertog van Luxemburg zich met zyn gantsche Leger zeer voordeelig geposteerd had; hebbende zich wel hegt en vast begraaven, en aan alle oorden, daar hy overweldigd kon worden, goede batteryen, met een groot getal van kanon voorzien, opgeworpen. 't Garnisoen van de Plaats bestond uit omtrent 9 à 10000 man, onder het gebied des Prinsen van Barbançon, Ridder van 't Gulde Vlies, Gouverneur en Capitein Generaal der Provincie van Namen, en Mestre de Camp Generaal van zyne Katholijke Majesteits Armée, die 'er Gouverneur af was.

Terwyl nu alle deze dingen zich aldus van de kant der Vyanden toedroegen, (ongetwyfeld tot de belegering van de Plaats aangedreeven door den (a) Baron van Bressé: want men kon lich-

(a) Ziet 's Stuk, 1 Deel, pag. 194.

1692. May. lichtelijk bezeffen, dat dezen Officier, die in qualiteit van Majoor-Generaal onder de Spaansche Troupen gediend had, en langen tyd als twede Hoofd in de Vesting gelegen hebbende, de sterkte en swakte 'er af kende, en volkomentlijk wist waar men ze moest aantasten, niet geteild zou hebben het Fransche Hof van alle de byzonderheden t'onderrechten) verzamelde het Leger der Geallieerden tusschen Anderlech en Dilbeek, een uurtje van Brussel, alwaar de Koning van Engeland (den 6den. van het Loo weder in den Haag gekomen, en den 10den. na Breda getoogen, om zich wyders na Vlaanderen te begeeven) en de Keurvorst van Beyeren zich by het zelve vervoegden, ten einde de Troupen, die 'er van alle zyden aankwamen, te monsteren: en hebbende verstaan, dat de Fransche Armée opgebroken, en na de kant van Namen getoogen was, deed die der Geallieerden het zelfde, en avanceerde tot by Leuven, met het voorneemen van de Franschen, waar 't mogelijk, eer zy den tyd hadden om zich te begraaven, aan te tasten. Doch in de volgende Maand breeder van deze stoffe.

VEREENIGDE NEDERLANDEN. Conspiratie tegens het leven van den Koning William ontdekt.

DE Conspiratien wierden niet alleen in Engeland, zo zeer wegens deze vervloekelyke schelmstukken berucht, gesmeed. Men ontdekte 'er ook hier een, doch eigentlyk in Italien ontworpen, tegens den persoon van zyne Britannische Majesteit. Een Capitein der Armée van Catinat in Piemont, willende den Franschen Monarch en zich zelven een dienst doen, had zich verbonden den Koning William, den ontsagchelykten Vyand van Vrankryk, om 't leven te brengen: doch konnende dit voorneemen niet alleen uitvoeren, maakte hy het bekend aan een Officier, Monsr. de Levendaal geheeten, (geboortig uit de Meyery van 's Hertogenbosch, en die, ter oorzaak van eenig misnoegen, hier voormaals den dienst van zyn Vaderland verlaaten had, om in dien van Vrankryk over te gaan) met belofte van na gedaan werk twee Millioenen te zullen genieten. Deze, bezeffende het gevaar 't welk hy liep van het leven te verliezen, indien hy niet bewilligde in 't geen men op hem begeerde; en hebbende aan d'andere kant een groote tegenwoordigheid van geest, veinsde zich de voorslag wel te laaten gevallen; maar zei tegen den geen, die ze hem deed, dat d'onder-

nee-

neeming gevaarlyk was, en men derhalven noch wel een Medemakker diende te hebben: waar op de Franschen Officier antwoordde, dat zy zich zouden konnen bedienen van een zyner Vrienden, die in dienst des Hertogs van Hanover was. Monsr. de Levendaal begeerde niets meer, en geliet zich wel gemoed te zyn, en te verlangen om in Holland te weezen, gelijk hy zich dan ook met den gemelden Officier op weg begaf, zich te Mons, en wyders te Brussel vervoegde: van waar hy een brief aan een zyner Broeders, in den dienst der Staaten, afvaardigde; verzoekende hem, dat hy in aller yl te Eyndhoven wilde maaken te weezen, en dat hy hem aldaar een zaak van het uiterste gewicht zou ontdekken. Deze, zich wel inbeeldende dat zyn Broeder niet zonder eenige geheimenis in Vlaanderen gekomen was, vertrok aanstondts van Delft, om zich by hem te vervoegen; en na eenige uuren met malkander gesproken te hebben, maakte hy met een brief het Complot aan den Generaal van Ginkel bekend, die niet in gebreke bleef van aanstondts tien Ruiters heen te stuuren, om en Monsr. de Levendaal, en den Officier die hem de voorslag had gedaan van den Koning om 't leven te brengen, by de kop te vatten; welke gezamentlijk op staande voet na 's Hertogenbosch wierden gevoerd, en voor den Prins van Nassau-Sarbruk, Gouverneur van deze *Vesting*, gebracht. De Franschman meende zich in 't eerst onversaagd te toonen, en zei, dat, hoe onnozel een beschuldigd man zich ook mocht gevoelen, hy zich echter, door de menigvuldige vraagen die men hem deed, kon tegenspreeken; en dat hy derhalven papier en inkt verzocht, om het onderwerp zyner reis op te stellen. De Prins paste hem ten antwoord, dat zyn verzoek billijk was, en dat men 't hem ook aanstonds zou geeven; gelijk geschiedde: maar wanneer hy hem, zo haast als hy had begonnen te schryven, vraagde, of hy wel eenen du Mont kende, liet de Franschman de pen uit de hand vallen, en zei, dat de Koning van Engeland met zyn hoofd kon doen, 't geen hem beliefde. Deze du Mont, insgelijks gevangen genomen, was den Officier van Havover, daar wy hier voor af hebben gesproken, en van wien men zei, dat hy verscheidene maalen op 't Loo was geweest, om den aanslag uit te voeren.

1692. *May.*

De

1692. May.

Mayboomen in den Haag geplant.

De Burgery van 't Columbyne Vaandel in 's Graavenhaage had nu weder, na ouder gewoonte, omtrent het begin der Maand de Mayboomen geplant, te weeten, voor de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland, voor de Staaten Generaal, voor den Koning van Engeland, voor haare Majesteit de Koningin, voor den Vorst van Waldek, voor den Prins van Nassau-Sarbruk, voor den Prins van Vriesland, voor de Princes zyne Gemalin, en voor den Burgemeester en Colonel Rosa.

Die voor de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland voerde tot Devys.

CONGRESSI JUNGUNT DEXTRAS.
Te samen gekomen, vlechten zy de banden in een.

Die voor haare Hoog-Mogenden, de Heeren Staaten Generaal.

HINC GENTES RESPONSA PETUNT.
Hier komen de Volkeren bescheid haalen.

Die voor zyne Koninglijke Majesteit van Groot Britanje pronkte met het volgende.

IPSE MANU PROGRESSUS AVORUM FACTA.
Zelve heeft hy door dapperheid de daaden zyner Voorouders voorby gestreefd.

En die voor haare Majesteit, de Koningin, met het onderstaande.

DEUM CERTISSIMA PROLES.
De zekerste Afkomst der Goden.

Die voor den Vorst van Waldek had tot Opschrift.

INCLYTUS ARMIS.
Vermaard door de Wapenen.

Die voor den Prins van Nassau-Sarbruk.

ACERRIMUS ARMIS.
Dapper in den Oorlog

Die

Die voor den Vorst van Nassau, Erfstadhouder van Vriesland. 1692. May.

ARDET IN ARMA.
Verhit op 't vechten.

En voor de Princes, des zelfs Gemalin.

DIVINI SIGNA DECORIS.
Blyken van d'uitsteekendste bevalligheid.

En eindelijk die voor den Burgemeester en Colonel Rosa.

CONSILIIS MAGIS, QUAM TELIS.
Meer door Raad, dan door Wapenen.

Eindelijk: den Heer Meesters, Commissaris van den Tour en Controlleur Generaal der Engelsche Artillery, was op den 1sten. der Maand met d'Engelsche Artillery te Helvoetsluis aangekomen: den 7den. de Lieut. Admiraal Almonde met 17 Oorlogschepen uit Texel in zee geloopen; doch het Schip Reigersbergen, gevoerd door Capt. Stilte, in 't uitzeilen van't gat aan de grond geraakt, drie man verongelukt, de rest gebergd, maar het Schip wyders gezonken: twee dagen daar na de Schout-by-Nacht van der Goes met eenige Oorlogschepen der *Maas* van Helvoetsluis in zee gesteeken; binnen kort door alle de resteerende Schepen der Admiraliteits Collegien gevolgd: Monsr. du Puy, die den dienst van Brandenburg over een wyl verlaaten had, voor des Konings vertrek tot Colonel en Ingenieur Generaal aangesteld: door den Hertog van Wirtemberg d'Order van den Olifant, gedraagen door den overleedenen Heer van Amerongen, uit last der Deensche Majesteit aan den Graaf van Athlone, Zoon van den gemelden Heer, overgebracht: den 27sten. sententie by den Hoogen Raad uitgesproken over de zaak van den Heer (*a*) Jakob van Zuylen van Nievelt, Hoog-Schout der Stad Rotterdam, en hy onschuldig verklaard van alle Feiten, hem te last gelegt, en den Fiscaal zyne Crimineele Eisch ontzeid: wyders geduurende deze Maand door de dood weggerukt, op den 2den. de Colonel la Noye, Commandant van Nimwegen; den 19den. Mevrouw van Bennebroek, Gema-

Verscheidene byzonderheden.

(*a* Ziet van dezen Hoofdofficier 4 Deel van het Jaar 1690. pag. 79.)

1692. May. lin van den Præsident diens naams; den 28sten. den Heer Frederik van Lier en Zoetermeer, Raadsheer in den Hove van Justitie van Holland; en daags te vooren den Heer Mulok, Commis Generaal van de Convoyen en Licenten, in wiens plaats vervolgens door haare Hoog-Mogenden aangesteld wierd den Heer Cocceus, Griffier der Graafelijke Leenen van Holland, enz.

POLEN. Bereidselen tot de Veldtocht.

MEN bereidde zich hier, zo wel als elders, tot d'opening der Veldtocht; doch kon 'er op ver na noch geen aanvang af maaken. De Koning had den Vader Vota na Romen gestuurd, ten einde eenige onderstanden tot de behoeften van den oorlog te verzoeken. Hy had last om over Weenen te trekken, en was, zei men, met eenige heimelijke onderhandelingen by zyne Keizerlijke Majesteit belaaden, mitsgaders order om hem te verwittigen van het getal der Troupen welken de Koning van Polen deze Campagne op de been zou brengen, en van d'ontwerpen die hy tegens d'Ongeloovigen had geformeerd. Doch men twyfelde niet, of de geschillen van zyne Poolsche Majesteit met den Paus zouden swaare hinderpaalen tegens de handelingen van den Vader Vota toebrengen. Deze geschillen betreften eenige Abdyen, tot welker noeming de Paus en de Koning van Polen pretendeerden bevoegd te zyn. Ondertusschen verstond men uit Romen, dat de Heilige Vader order had gegeeven om een remise van 25000 ryksdaalders na Polen te stuuren, ten einde tot de kosten van den oorlog gebruikt te worden. Doch deze somme was, ten opzichte van de behoeftigheden der Poolen, geweldig klein. Ter zelve tyd had 'er de Paus ook een van 50000 ryksdaalders aan den Keizer gestuurd, welke tot de fortificatien van Offen en Essek besteed moest werden.

Kozakken vallen in Budziak, enz.

De (a) Kozakken, weder onder de gehoorzaamheid van Polen getreeden, waren vast bezig met zeer groote diensten tegens den Turk aan de Kroon te doen. De Generaal Galewski omtrent 2500 Ruiters, zo Poolen als Kozakken, verzameld hebbende, toog op den 8sten. der voorgaande Maand over de Niester, en, in Budziak getreeden, verdeelde zyne Troupen in

(a) Zie pag. 45.

in drie Ligchaamen; verwoestte ettelijke Dorpen; en verbrandde de Molens en Magasijnen, benevens een menigte van provisien welke voor Kaminiek verordend waren. Zelfs avanceerde een der gemelde Ligchaamen tot aan Tekenia; waar na zy zich, belaaden met buit en gevangenen, te Sorok weder altemaal vereenigden. Noch hadden zy ook het Stedetje Oczakan verbrand, na dat zy 'er alle de beste goederen hadden uitgenomen; mitsgaders 3000 Tartaaren, welke 300 Wagens, gelaaden met leeftocht en allerhande krijgsmunitien, na Kaminiek geleidden, geslagen, en het gantsche Convoy, benevens een groot getal van Paarden en Ossen, veroverd. Alle deze voordeelen waren zo aanmerkelijk, en voornaamentlijk d'onderwerping der Kozakken, welke groote gevolgen kon hebben, dat 'er de Koning van Polen, even als wegens een uitsteekende victorie, het *Te Deum* over liet zingen. 1692. *Mey.*

Eindelijk: de Poolsche Majesteit had den Palatyn van Krakow tot Groot-Veldmaarschalk aangesteld, den Prins Lubomirski tot Groot-Tresorier, den Groot-Stalmeester tot Hof-Maarschalk, en den jongen Prins Lubomirski tot Groot-Stalmeester. Daar was een huwelijk geslooten tusschen Mademoiselle de Bethune en den Groot-Vaandrig des Ryks, oudsten Zoon van den Groot-Maarschalk Jablonouwki, enz. Verscheidene byzonderheden.

MUSKOVIEN.

WY hebben (a) hier voor eenig gewag gemaakt wegens de krijgsbereidselen der Muskoviters: doch ziet hier nu wat men 'er af te verwachten had. De Poolsche Ministers aan het Hof der Groot-Vorsten hadden alle mogelijke poogingen aangewend om de zelven te brengen tot hunne Krijgsmachten met de behoorlijke wakkerheid tegens den gemeenen Vyand te doen aangaan; en voornaamentlijk, om 20000 man by het Poolsche Leger te voegen: verzekerende hen, dat men met dit secours de Tartaaren t'eenemaal uit Budziak, en zelfs uit de gantsche Krim, zou konnen verdryven; waar af zy beloofden de Muskoviters de volkomene meesters te zullen laaten. Maar 't zy dat zy zich van de Poolen wantrouwden, of dat de Turk goede vrienden onder hen had; zy wilden altoos deze voorslag niet toestemmen. Zelfs gingen zy ook noch verder: want in plaats Groot-Vorsten weigeren offensive tegens den Turk te ageeren.

(a) *Zie pag.* 47.

1692. Mey.

dat ze de voorgaande jaaren alles beloofd hadden 't geen men begeerde, en niets uitgevoerd; verklaarden ze nu in tegendeel opentlijk, dat ze geduurende de gantsche Veldtocht niet offensive zouden ageeren. Indien men de redenen altyd averechts moest opvatten, gelijk men omtrent de Muskoviters gemeenlijk moet doen, zou men 'er groote dingen af konnen verhoopen: maar het stond te vreezen, dat deze Vorsten, op welker woord zo weinig staats was te maaken, het by deze gelegentheid maar al te wel zouden houden; mitsgaders dat de Tartaaren, die 'er zeer wel af verwittigd waren, niet en zouden feilen zich 'er af te bedienen. En daar was schijn, dat, van die kant verzekerd zynde, zy een goed gedeelte hunner krachten na Hongaryen zouden stuuren, om ze by die van den Turk te voegen: want men kon zich immers niet inbeelden, dat Polen alleen een genoegsaam groote diversie zou konnen maaken om hem t'eenemaal bezig te houden.

JUNY.

VRANKRYK. Landing van den Koning Jacobus verydelt.

D'ONDERNEEMING van den Koning Jacobus, daar wy in de (a) voorgaande Maand af hebben gesproken, had tot noch toe gansch geen gevolg gehad, en moest nu ook, ter oorzaak van 't geen 'er in 't Canaal tusschen de Fransche en de gecombineerde Engelsche en Hollandsche Oorlogsvlooten kwam voor te vallen, noodzaakelijk t'eenemaal verydelen. Ondertusschen ziet hier de Lyst der Troupen, daar zyn Leger uit bestond; waar uit men zal konnen begrypen, dat het goedgenoeg gemeend wierd: dewyl 'er de Koning van Vrankryk niet de minsten zyner Benden toe verordend had.

(a) Ziet pag. 117. 120. en 130.

Twee Bataillons der Engelsche Gardes.	Twee van Wacop, Engelschen.
2 der Gard. van de gevluchte Koningin.	Twee van Nivernois.
Twee van des Konings Dragonders.	Twee Dauphins.
Een van Walles.	Een Eng. de naam onbekend.
Een van Roussilion.	Twee van 't Eiland van Vrank.
Een van Vaubecourt.	Twee van Berry.
Twee van de Koningin, Engelschen.	Een van Poitiers.
	Een van Touraine.

Al-

Alle deze Troupen waren te Carentan en te St. Lôgekleed. 1692. Juny.
De Koning Jacobus had zyn quartier te Coninville, aan het hoofd van het Campement der Engelschen en Ieren: de Maarschalk de Bellefonds aan het hoofd van het Campement der Franschen; hebbende onder hem den Graaf van Tessé en den Marquis de Seppeville, Lieut. Generaals: en de Graaf van Choiseul lag met de Ruitery en Dragonders te Honfleur. Zy waren niet weinig afgemat, ter oorzaak van het kwaad wêer: de ziektens hadden 'er onder geheerscht: en daar waren verscheidene Soldaaten gestorven. De Provincie van Normandyen had ook niet minder geleeden als de Troupen, die 'er ongemeene verwoestingen hadden aangerecht, en een schrikkelijke duurte veroorzaakt. Omtrent den tyd dat de Fransche Monarch van Parys vertrok, begon men d'inscheeping: doch eenige dagen 'er na ('t zy dat de Koning Jacobus vernomen mocht hebben, dat het verstand, 't geen hy in Engeland had, ontdekt was; 't zy dat hy wist, dat d'Engelsche en Hollandsche Vlooten in zee waren; 't zy eindelijk dat die van Vrankryk zich noch niet gereed en vond, en dat de wind niet wilde dienen) begon men alle de Troupen, welke ingescheept waren, en alreedts zeer veel op de zee hadden geleeden, weder aan land te zetten. Maar zo haast als men verstaan had, dat de Ridder de Tourville het Canaal ingezeild was, en de Vloot der Geallieerden opzocht, om 'er mee te slaan, ving men d'inscheeping weder aan; en het scheen, dat men maar na de tyding van een zee-victorie wachtte, om onder zeil te steeken, en de landing t'onderneemen. Men wachtte, zeg ik, maar na de tyding van een victorie; vermits men 'er in der daad t'eenemaal staat op had gemaakt. Men twyfelde niet, of d'Engelschen zouden zich in den Slag draagen, gelijk ze over twee jaaren hadden gedaan: en de Koning Jacobus had den Koning van Vrankryk, en zyn gantsche Hof, zo wel weeten t'overreeden, dat een gedeelte der Engelsche Schepen zich by de Vloot van den Ridder de Tourville zou voegen, dat, om van deze waan geneezen te worden, d'ondervinding hen van het tegendeel moest overtuigen. Ondertusschen ziet hier een Lyst van de Fransche Vloot, zodanig als ze door order van het Hof in druk wierd uitgegeeven.

1692. Juny.

Lyste van de Schepen der Fransche Vloot, gecommandeerd door den Grave de Tourville, van 't Jaar 1692.

Het Witte en Blaauwe Esquadre.

d'Avantgarde onder Monsr. de Chateaurenaut.

Capiteinen.	*Schepen.*	*Geschut.*	*Mansch.*
Mr. le Chev. Châteaurenaut	le Formidable.	94	650
Mr. le Comte de Relingue	le Foudroyant.	84	600
Mr. le Chev. d'Amfreville	le St. Philippe.	84	550
Monsieur de Coëtlogon	le Magnifique.	76	550
Monsieur Gabaret	l'Orgueilleux.	90	650
Monsieur de Maignon	le Conquerant.	84	550
Monsieur d'Alteloire	le Fier.	76	490
Mr. le Ch. de Belle Fontaine	le Belliqueux.	76	490
Monsr. de Septe Ville	le Terrible.	76	490
Monsr. de Bellile Ecard	le Florissant.	84	499
Monsr. de Septemes	le Tonnant	76	490
Monsr. Manchot d'Ablemont.	le Triomphant	76	490
Mr. le Chev. de Mombron	la Couronne	76	490
Monsieur Daligre	le Pompeux	74	450
Mr le Chev. d'Amfreville	le Gaillard.	68	400
Mr. le Chev. de S. Maure.	le Content	64	380
Mr. le Ch. de Châteaumorant	le Glorieux	64	380
Mr. le Marquis Deblenac	le Serieux.	64	380
Monsieur Demericourt	l'Ecueil	64	380
Mr. le Chevalier Descombes	le Brillant	68	370
Monsieur de Socquigny	le Furieux	60	350
Mr. le Chev. de la Rougere	le Fort	60	350
Mr. le Chev. de Vilars	St. Michel	60	350
Mr. le Chev. d'Arbouville	l'Agreable	60	350
Mr. le Chev. de Fecquieres	le Diamant	60	350
Monsieur de Sevigny	l'Entrepenant	58	350
8 Branders.	. . . . .		300

Het Witte Esquader of Corps de Bataille.

Capiteinen.	*Schepen.*	*Geschut.*	*Mansch.*
Monsr. de Tourville, Vice-Adm	le Soleil Royal	106	900
Monsieur Forant	le Daufin Royal	100	750
Monsieur de Nemond	le Monarque	90	650
Monsieur Panetier	le Grand	86	630
Mr. le Marq. de Langeron	le Souverain	84	560

Mr.

1692. Juny.

Monf. d'Amblemont	le Victorieux	92	700
Mr. le Marquis de la Porte	le Fulminant	96	550
Mr. le Marq. de la Villette	l'Ambitieux	96	550
Mr. le Marq. de S. Hermine	l'Intrepide	84	530
Mr. de la Galisonniere	le S. Esprit	74	450
Monsieur Descombes	l'Illustre	70	450
Monsieur de Reales	l'Aymable	68	420
Monsieur de la Rochealar	le Henry	64	400
Mr. de Colbert St. Marc.	le Courtisan	64	380
Monsieur de Perrinet	le Bourbon	64	380
Mr. du Quesne Guidon	la Siraine	60	380
Mr. de Cheval. de la Luzeone	le Courageux	58	350
Mr. le Cheval. de Chateaurenaut	l'Assuré	60	350
Mr. le Marquis de Rouvroy	l'Apollon	60	350
Mr. de la Roche-Parcin	le S. Louis	60	350
Mr. du Rivant Huet	l'Excellent	60	350
Mr. de la Vigerie	l'Arrogant	60	350
Monsieur de Bagneux	le Prince	60	350
Monsieur Omongon	le Fleuron	58	330
Mr. le Chevalier du Palais.	le Temeraire	54	330
8 Branders.			330

De Arriergarde onder Monsieur d'Amfreville.

Capiteinen.	Schepen.	Geschut.	Mansch.
Mr. le Marq. d'Amfreville	Le Merveilleux	94	650
Monsieur de Beaujeux	l'Admirable	90	650
Monsieur du Hoselart	le Vainqueur	84	500
Mr. le Chev. du Chalais	le Brave	60	350
Monsieur de Serville	le Sans Pareil	60	350
Monsieur de Champigny	le Juste	64	350
Monsieur D.ricourt	l'Entendu	60	350
Mr. le Chev. de Sangere	le Maure	52	300
Monsieur de Very	le Moderé	52	300
Mr. le Cheval. de Fourbin	la Perle	56	300
Mr. le Chev. de Rougemont	l'Heureux Retour	52	300
Monsieur Debellaire	le Fidele	48	280
le Fendant aux Illes	-	54	330
le Trident aux Illes	-	52	300
le François	-	52	280
le Prompt	-		400
le Comte	-		200
l'Alçion	-		200
le Tygre	-		150
le Jeu	-		150

le

1692. Juny.	le Neptune	280
	l'Hercule	130
	8 Branders	300
	26 Fregatten	2650
	26 Fluytschepen	1000
	14 Lange Barken	840

In alles uitmakende 97 Schepen met de Branders, aan Manschap zonder d'Officiers 40299.

Item 5019 stukken Kanon op de Schepen van Linie.

Op de Branders 162 stukken, en op de Barken 240.

De gantsche Vloot bestaat uit 163 Zeilen, behalven d'Advys-Jachten.

Deze Vloot, gelijk men ziet, was over de 70 Oorlogschepen sterk. Ondertusschen blykt het uit geene Brieven, welke hier na ingelyfd zullen worden, dat ze juist zo sterk geweest zou zyn: want de winden den Franschen niet zeer gunstig zynde, hadden zy zich, toen het op een vechten zou gaan, niet altemaal by malkander konnen voegen. Maar daar zal, volgens Ooggetuigen, zo heel veel niet aan gescheeld hebben; hoewel die van hunne party, om redenen die licht te begrypen zyn, het getal veel kleinder maaken.

Doch de Fransche Vloot zou in getal van Schepen niet voor die der gecombineerde Engelsche en Hollandsche hebben behoeven te wyken, indien het Esquadre van Monsr. d'Estrées zich 'er by had konnen voegen, gelijk men verwacht had. Maar zo als de (a) Graaf de Straat van Gibralter meende in te loopen, om uit de Middellandsche Zee in den Oceaan te geraaken, verhefte zich, zynde de Schepen tegen over Ceuta gekomen, een zo verwoede storm, dat men vreesde, dat 'er niet een stuk van het gantsche Esquadre te recht zou komen. De golven, door de gonzende winden opgeblaazen, stooven hemelhoog. Alle de Schepen wierden van malkander verstrooid, en eindelijk twee (het een *l'Assuré* en het ander *le Sage*, geheeten, gecommandeerd door den Ridder de Chateaurenaud, en Monsr. de la Guiche) tegen de klippen aan stukken geslagen. Dit was een droevige ramp voor de desseinen aan den Koning van Vrankryk en den Koning Jacobus; dewyl, indien het gemelde Esquadre niet zodanig door den storm gehavend was geworden, en dat het zich by Monsr. de Tourville had konnen voegen,

(a) Ziet pag. 58.

gen, het zyne Vloot merkelijk verſterkt, en in ſtaat geſteld zou hebben om ten minſten eenige braave tegenweer te bieden. 1692. *Juny.*

Ondertuſſchen lag Monſr. de Tourville in het Canaal te kruiſſen, verwachtende de gecombineerde Engelſche en Hollandſche Vloot; daar hy mogelijk zo gemakkelijk mee te doen meende te hebben, als over twee jaaren. De zelve beſtond (dewyl wy de Lyſt der Franſche hebben gegeeven, en op dat alle de byzonderheden te beter verſtaan mogen werden) uit de volgende Schepen.

Lyſt der Engelſche en Hollandſche Oorlogsvlooten.

Voor de Linie van Bataille.

d'Engelſche aan Bakboord, en de Hollandſche aan Stuurboord.

d'Engelſche Vloot.

Blaauwe Vlag.

Branders en Fregatten.	*Rang*	*Schepen.*	*Capiteinen.*	*Man ſchap*	*Kanon*	*Verdeelingen*
	2	Albemarle.	Sr, Franc. Wheler.	660	90	
	3	Reſolution.	Good.	420	70	
	3	Monk.	Hoskins.	340	60	
	3	Expedition.	Dover.	460	70	
Halff Mone.	4	Chatham.	Leader.	200	50	Vice Adm.
Onnes Love.	2	Windſor-Caſtle.	Lord Danby.	660	90	de Ridder
Cadix Marchant.	2	Neptune.	Gardner.	630	90	George Rock
Legminch.	3	Royal Oake.	Bing.	470	70	
	4	Advice.	Viccars.	200	50	
	3	Northumberland.	Cotten.	460	70	
	3	Lyon.	Wiſeman.	340	60	
	3	Berwick.	Martin.	460	70	
	3	Defiance.	Gurney.	400	70	
	3	Montague.	Folks.	355	60	
Spedwel. Griffin.	3	Warſpicht.	Grantham.	420	70	Admiraal
Etna.	4	Adventure.	Dilks.	200	50	Sr. John
Blaze.	2	Vanguard.	Maſon.	660	90	Aſhby.
	1	Victory.	Stanley.	780	100	
	2	Dutcheſſe.	Clements.	660	90	
	3	Monmouth.	Robinſon.	460	70	
	3	Edgar.	Tapley.	445	70	

1692.
Juny.

Branders en Fregatten.	Rang	Schepen.	Capiteinen.	Manschap	Kanon	Verdeelingen.
	3	Sterling-Castle.	Walters.	460	70	
	3	Drednought.	Cole.	365	60	
	4	Crouwne.	Warrin.	230	50	
	3	Suffolck.	Billop.	460	70	Schout-by-
Thomas en	4	Woolwich.	Minns.	280	54	Nacht
Elizabeth.	2	Ossery.	Tertil.	660	90	de Ridder
Vesuvius.	2	Duke.	Wright.	675	90	Richard
Hunter.	3	Cornwal.	Boyce.	....	80	Carter.
	3	Essex.	Bridges.	460	70	
	4	Deptfort.	Kerr.	280	50	
	3	Hope.	Robinson.	460	70	

Roode Vlag

Branders en Fregatten.	Rang	Schepen.	Capiteinen.	Manschap	Kanon	Verdeelingen.
	3	Pleymouth.	Maine.	340	60	
	4	Rubi.	Meese.	230	50	
Phaëton.	3	Cambridge.	Lestock.	420	70	
Fox.	4	Oxfort.	Wisheard.	280	50	Vice-Adm.
Strambol.	2	Sandwich.	Hastings.	660	90	Sr. Cloudesly.
Hoperwell.	1	Royal William.	Jennings.	780	100	Shovel.
	3	Bredah.	Lambart.	....	80	
	3	Kent.	Nevil.	460	70	
	4	S. Albans.	Fitz-Patrik.	280	50	
	3	Swiftsure.	Clank.	420	70	
	3	Hamptoncourt.	Greydon.	460	70	
	3	Grafton.	Bokenham.	460	70	
	3	Restauration.	Gother.	460	70	
	4	Greenwich.	Edwards.	280	50	
Blame.	1	London.	Aylmer.	730	100	
Roebuck.	1	Britania.	Mitchel.	780	100	Admiraal
Vultiere.	1	St. Andrew.	Curchill.	730	100	Eduard Russel
Spye.	4	Chester.	Gillam.	280	50	Ridder.
	3	Dagle.	Leake.	460	70	
	3	Rupert.	Beaumont.	400	60	
	3	Elizabeth.	Fairborn.	440	70	
	3	Burford.	Harloe.	460	70	
	4	Centurion.	Wyvel.	280	50	
	3	Captaine.	Jones.	460	70	

Do-

1692. Juny.

	Rang	Schepen	Kapitein	Mansch.	Kanon.	
Extravagant.	3	Devonshire	Horton.	....	80	
Wolfe.	1	Royal Souverain.	Jaunders.	815	100	Vice-Adm. St. Ralph de Laval.
Vulcan.	2	Royal Catharina.	Cornwal.	540	90	
Hounbde.	4	Bonadventure	Hubbord.	230	50	
	3	Jorke	Deane.	340	60	
	3	Lenox	Munden.	460	70	
	2	St. Michiael	Hopson.	600	90	

De Hollandsche Vloot.

Witte Vlag.

Branders en Fregatten.	Rang.	Schepen.	Mansch.	Kanon.	Verdeelingen
	2	Noord-Holland.	350	68	
	1	Zeeland.	500	90	
	3	Zierikzee.	325	60	
	4	Ter Goes.	225	54	
	3	Gelderland.	325	64	
	3	Veere.	325	62	Schout-by-Nacht.
	1	Koning William.	525	92	
	2	Premier Noble.	400	74	
	4	Medenblik.	210	50	
	1	Brandenburg.	500	92	
	2	Munnikendam.	375	72	
	4	Gaesterland.	210	50	
	2	Gelderland.	375	72	
Fregatten.	1	West-Vriesland.	475	84	
Edam. 40	3	Zeeland.	325	64	
't Raadhuis 38	3	Haarlem.	325	64	
	4	Ripperda.	210	50	
Branders.	2	't Slot van Muiden.	375	72	
de Gebroeders Ætna.	1	de Prins.	540	92	Admiraal.
Strumboli.	2	Ewout.	375	72	Almonde.
Vesuvius.	4	Schattershoef.	210	50	
	3	Leiden.	325	64	
	1	de Princes.	500	92	
	3	Amsterdam.	325	64	
	4	Stad en Lande.	210	52	
Fregatten.	2	de Prins Casimir.	370	70	
	2	Vriesland.	370	70	

1692. Juny.

1	de Beschermer.	475	84	
4	Hoorn.	210	50	
3	de Veluwe.	335	64	Vice-Admiraal.
1	't Kasteel van Medenblik.	500	86	
2	de Ridderschap.	375	72	
4	Delft.	250	54	
3	de Maagd van Dort.	325	64	
1	de Capite in Generaal.	500	84	
2	de zeven Provincien.	500	76	

d'Engelsche Vloot bestaat uit

Schepen	*Manschap*	*Kanon.*
63	27725	4500

De Hollandsche Vloot bestaat uit

Schepen	*Manschap*	*Kanon.*
36	12950	2494

In 't geheel.

Schepen	*Manschap.*	*Kanon.*
99	46675	6994.

Ziet daar de gesteldheid der Engelsche en Hollandsche Zeemachten, welke op den 27sten. May uit St. Helenas-Baay liepen, om de Fransche Vloot te gaan opzoeken: maar de wind gestild zynde, konden ze niet verder komen als tot voorby het Eiland Wicht. Den 28sten. staken ze weder onder zeil; en den 29sten. met Zonnen opgang, kreegen ze de Fransche Vloot in 't gezicht, omtrent drie mylen van hen, en zes mylen van Cap de Barfleur; welke den wind tot haar voordeel hebbende, op die der Geallieerden, 88 Oorlogschepen sterk afkwam. Deze schaarde zich aanstondts in slagorder, en wachtte haar in: maar gelijk de wind hand over hand verslapte, ving het gevecht niet eer aan als omtrent ten elf uurens; in het welk de Franschen zodanig gehavend wierden, dat men sedert het Jaar 1571. wanneer de Turken 200 Galeyen verlooren; waar af een gedeelte genomen, en d'anderen in de grond wierden geboord, nooit van een zo volkomene overwinning gehoord heeft. In den Jaare 1638. wierden alle de krachten, welken Spanjen op den Oceaan had konnen verzamelen, in 't midden der wateren door de Zeemacht van Lodewyk den XIII. in d'assche gelegt: maar de Slag van

Gat-

Gattari was niets, in vergelijking van den geenen die in het Canaal wierd geleverd. Ondertusschen, hoewel 'er de Franschen omtrent vyf-en-twintig hunner swaarste Oorlogschepen verlooren, voor een groot gedeelte in 't gezicht van den Koning Jacobus verbrand, zochten zy echter, volgens hunne gewoonte, de zaak te verbloemen, tot zo verre, dat 'er de Parysche Courantier het volgende Verhaal af ter neder stelde.

Fransch Verhaal wegens de Zee-slag tusschen de Engelsche, Hollandsche, en Fransche Vlooten, op den 29 May en de volgende dagen voorgevallen.

NA dat den Graaf van Tourville op den 12 der voorleden Maand met 39 Oorlogschepen van Brest vertrokken was, kwam hy den 15 daar aan in 't Canaal, en avanceerde met contrarie wind tot omtrent Torbay; doch de wind wierd zo hevig, dat hy genoodzaakt wierd het op Gods genade te laten dryven, en op den 26 daar aan volgende in 't Canaal weder te komen, alwaar den Marquis de la Vilette, die met 5 Schepen van Rochefort kwam, en door contrarie wind tot Bel-Isle opgehouden was, zich by hem voegde; doch konde door den Marquis de la Porte, de welke mede met 5 Schepen van Rochefort vertrokken, en door de bovengemelde sterke Ooste Wind diep in Zee gedreven was, als mede door den Graaf de Chateaurenaud, welke nevens zes anderen op de Reede van Brest ten anker lag, niet werden bygekomen. Den 27 's morgens liep de wind West; waar op Tourville zeil maakte, en den 29 dito. ten 4 uuren des morgens tusschen 't Eiland Wicht en Barfleur in 't gesicht van de Vyanden kwam: aan welke Vyanden de Wind al zo gunstig, als dezelve aan des Konings Vloot contrarie geweest had. Gem. Vyanden waren 40 Schepen sterker als Wy; doch Monsr. de Tourville liet daarom niet na haar met alle bedenkelijke vigeur aan te tasten, en tot twee uuren na de middag te doen deinsen: waar na de Wind, die eerst S. W. geweest had, N. W. liep, zo dat de Vyanden als toen de loef von ons kreegen: en alzo haar linie veel langer als d'onze was, zo wierd het Corps de Bataille verdubbeld; en continueerde het Gevecht aldus tot in de nacht, waar in zyn Majesteits Schepen van beide zyden zo furieus vochten, datze toen veel minder als de Vyanden beschadigt wierden, alzo zy geen eenige mast verloren, in plaats dat d'anderen een van haar capitaalste Schepen, en haar meeste Branders kwyt wierden, ook veele van haare Schepen zonder masten raakten. Eindelijk, alzo den Graaf van Tourville niet zonder reden beducht was, dat hy door het groot getal zoude werden overmant, zo retireerde hy onder de

1692. Juny. de gunst van een mist en van de nacht. Daags daar aan, zynde den 30sten. had hy de loef van de Vyanden, met 34 Schepen en eenige Branders, alzo Monsr. de Némond met 6 Schepen, ter eenre, en Monsr. Gabaret met 4 ter andere zyde, door de mist van hem gescheiden waren. Hy ankerde omtrent Cherbourg om de ebbe te stoppen, gelijk de Vyanden ook deeden: doch zulks gedaan zynde, zeilde hy voorby Ras Blanchard na de Caap de la Hogue, alwaar hy met 13 Schepen ankerde, vermits zy voor het gety niet en konden passeeren, doch 21 raakten 'er voorby: de eersten verloren echter hare ankers en kabels door de slechte grond; en alzo ze door de wind en stroom na de Vyanden gedreeven wierden, zo maakte Monsr. de Tourville, die op een van de zelven was, aanstondts zeil, liet 'er 3, die zeer beschadigd waren, tot Cherbourg leggen; en zeilende tusschen het land en de Vyanden, ging hy met 10 anderen tot la Hogue ankeren, werwaarts hy door 2 van de 6 die Monsr. de Nemond by hem had, gevolgd wierd. De Vyanden volgden hem mede, in meening van hem, vermits het voordeel van haar getal, en zo veel moeijelyke omstandigheden, met ernst aan te tasten. De Hoofd-Officiers, die op de gem. Schepen waren, verzochten permissie om dezelven tot het uiterste toe te beschermen: doch men vond raadsamer het Volk en het Geschut te salveeren, en dezelven te verlaaten; gelijk geschiede: waar na men 'er den brand in stak. De drie ondertusschen, die tot Cherbourg lagen, konden, na dat zy zich zeer kloekmoedig geweerd hadden, het vuur van het groot getal der Branders, die de Vyanden voor de Wind op haar afzonden, niet tegenstaan, zo datze mede in de brand raakten. Wat aangaat Monsr. de Nemond, die na de kant van la Hogue lag, toen Monsr. de Tourville aldaar kwam, die wilde zich by hem gaan vervoegen, dan wierd door de Vyanden afgesneden, zo dat hy zich met 4 Schepen na Havre begaf, waar van 2 daar binnen kwamen, en de 2 andere na Brest zeilden. Men heeft noch geen bericht van Monsr. de Gabaret; doch men twyffelt niet of hy heeft het langs d'Engelsche Kust na Brest gewend. Wat aangaat de 21 Schepen, die over Ras Blanchard gezeild zyn, zy zyn voor St. Malo aangekomen, zonder dat de Vyanden haar hebben derven najaagen, zo dat, zonder het ongeluk dat de 13 anderen, de welke genoodzaakt waren tot Ras Blanchard te ankeren, overgekomen is ('t welk de Vyanden haare kloekmoedigheid of vernuft niet en konnen toeschryven) 44 van des Konings Schepen, na datze des Vyandts Vloot, bestaande in over de 80 Schepen, geweldig hadden ontramponeert, zonder een eenige mast verlooren te hebben, zich hebben geretireert. Ondertusschen wyl Monsr. d'Etrées op den 30 passato tot Brest aangekomen is; dat alle de andere Schepen, waar uit zyn Majesteits Vloot bestaan zal, gereed zyn, en de Vyanden ongemeen beschadigt; zo werd gehoopt, dat men eerlang in staat zal zyn om haar, ten minsten met egale macht, te gaan opzoeken. En nademaal des Konings Vloot haar, niettegenstaande op een ongelijk getal, in zulk een slechten staat gestelt heeft, zo heeft men re-

reden om alles te verwachten van een Armade; waar van de helft noch niet eens gevochten heeft, en welke met die van de Vyanden, die zo zeer ontramponeert is, te doen zal hebben, zo ze maar te voorschijn durft komen. Sedert heeft men naricht bekomen, dat de Vyanden na haar Havens geweken zyn. 1692. Juny.

☞ Een ander Relaas, wat laater over het zelve onderwerp in Vrankryk met den druk gemeen gemaakt, en veel naauwkeuriger, zal den Leezer beter vernoegen. Ziet hier het zelve.

Relaas van het Zeegevecht, geleverd op den 29sten. May tusschen des Konings en de gecombineerde Engelsche en Hollandsche Vlooten.

MYn Heer de Graaf van Tourville, Vice-Admiraal van Vrankryk, order gekreegen hebbende om in het Canaal te loopen, vertrok op den 12den. May met zeven-en-dartig Schepen en zeven Branders van de Rede van Bertheaume, ten einde zich aldaar te vervoegen; doch wierd verscheidene maalen door de sterke Noord-Ooste winden in zyne cours gedwarsboomd. Den 25sten. der zelve Maand bevond hy zich op de hoogte van Pleymouth; alwaar hy met zeven Schepen en vier Branders, gecommandeerd door den Marquis de Vilette, versterkt wierd: en aldus bestond zyne Vloot toenmaals uit vier-en-veertig Oorlogschepen en elf Branders. Den 29sten. met het krieken van den dag, de wind Zuid-West, ontdekten wy anderhalve myl onder de wind de Vyandlijke Vloot, zeven mylen in zee, tusschen Cap de la Hogue, en de punt van Barfleur. De mist verhinderde ons het getal te konnen erkennen; en Monsr. de Tourville geen bericht van hunne krachten gekreegen hebbende, dewyl geene der tien lange Barken, welken men van la Hogue en Cherbourg aan hem afgevaardigd had, (om hem te verwittigen, dat de Vyanden byna alle hunne Schepen aan het Eiland Wicht hadden verzameld, en dat hy derhalven niet na die kant moest wenden, maar zich in den mond van 't Canaal, of op Heyssand, houden, om 'er den Graaf van Estrées, en d'andere Schepen die zich by hem moesten voegen, te wachten) hem ontmoet was, gaf het sein om zich in slagorder te schaaren. Thans dacht een ieder om zyne post te neemen, en maakte meerder of minder zeil, na dat hy zich verder van of dichter by het Gros bevond. Ondertusschen naderden wy gestadig aan de Vyanden; en toen wy 'er dicht genoeg by waren om hen bescheidentlijker te konnen onderkennen, telden wy in hunne Vloot tot acht-en tachtig Schepen van linie, waar af'er meer als zes-en-dartig van drie deks waren. Doch niettegenstaande deze meerderheid van krachten, en hoewel Monsr. de Tourville, zynde boven wind van de Vyanden, mogelijk het gevecht zou hebben konnen ontgaan, oordeelde hy het niet raadsaam; vermits zo dicht genaderd zynde,

hy

1692. Juny. hy geloofde, dat, indien hy zulks deed, en dat hy naderhand gedwongen wierd te slaan, 't geen door honderd toevallen kon gebeuren, de vrees, welke deze ontwyking zekerlijk in het Bootsvolk veroorzaakt zou hebben, meerder voordeel aan de Vyanden op zyne Vloot zou hebben gegeeven, als het getal hunner Schepen: weshalven hy dan al verder op hen kwam afzakken.

Zier hier d'order van het gevecht. Monsr. *de Tourville* commandeerde het Corps de Bataille, of het Blaauw en Wit Esquadre, bestaande uit zestien Schepen; de Marquis *d'Amfreville* d'Avantgarde, of het Wit Esquadre, bestaande uit veertien Schepen; en Monsr. *Gabaret* d'Arriergarde, of het Blaauw Esquadre. Van de kant der Vyanden wierd het Corps de Bataille, of de Roode Vlag, gecommandeerd door den Admiraal *Russel*; d'Avantgarde, bestaande uit de Hollanders, door den Admiraal *Almonde*; en d'Arriergarde, of de Blaauwe Vlag, door een anderen Admiraal.

Monsr. de *Tourville*, gelijk wy gezegt hebben, besloten hebbende te slaan, en ziende, dat eenige Schepen hunne post noch niet en hadden genomen, gaf een twede sein, om hen te verwittigen, dat ze het aanstondts zouden doen. Vervolgens kwam hy voor de wind op de Vyanden af, doende het recht op den Engelschen Admiraal aanhouden, wiens bewoegingen hy altemaal liet gade slaan, om de gelegentheid niet te verliezen van hem te bevechten. Monsr. de *Villette*, Vice-Admiraal van het Wit Esquadre, het op den Engelschen Vice-Admiraal van de Roode Vlag gemunt hebbende, deed insgelijks op hem aanhouden. En Monsr. *de Langeron*, die de darde Divisie van ons Corps de Bataille commandeerde, vervoegde zich ook in de linie, en nam 'er zyne post. Van een andere kant naderde de Marquis *d'Amfreville* met d'Avantgarde aan die der Vyanden: en gelijk de wind was gaan leggen, en dat hy geen zeilen meer kon gebruiken, deed hy zich door zyne Chaloepen voortsleepen. Messr. *de Nesmond* en *de Relinguë*, welke d'eerste en darde Divisie der Avantgarde commandeerden, deeden het zelfde: maar Monsr. *de Nesmond* verder voor uit zynde, als Messrs. *d'Amfreville* en *de Relingues*, naderde spoediger en dichter, als zylieden, en posteerde zich vlak voor het hoofd der Vyanden, zulks dat de *Bourbon*, het eerste Schip zyner Divisie, gecommandeerd door Monsr. *Perrinet*, zich recht voor het eerste Schip der Hollanders bevond. Dit deed, dat 'er, gelijk de linie der Vyanden zich veel wyder uitstrekte als d'onze, en dat Monsr. *de Nesmond*, met zich tegen over d'eerste Schepen van hun hoofd te posteeren, belette dat ze zich van die kant niet buiten d'onze uitstrekte, een groote spatie van de linie der Vyanden was, waar af de Schepen niet bezig en waren, tusschen de laatste Divisie van onze Avantgarde, zynde die van Monsr. *de Relingues*, en d'eerste van het Corps de Bataille, zynde die van Monsr. *de Villette*: weshalven Monsr. *d'Amfreville*, vreezende dat deze Schepen der Vyanden niet bezig zynde, hem mochten komen af te sny-

snyden, en op d'onzen aan te zetten, niet verder en naderde. Hy hield zich dan, even als Monsr. *de Relingues*, een groote kanonschoot ver van de Vyanden, om altyd boven wind van hen te weezen; doende hier mede een zeer nutte zaak. In onze Arriergarde posteerden zich Monsr. *Gabaret* en Monsr. *Coetlogon* met hunne Divisien in de linie, en naderden aan de Vyanden, welke tegen hen over lagen. Maar Monsr. *Panetier* en zyne Divisie, die de laatste der Arriergarde was, wanneer men zich in slagorder begon te schaaren, het achterste van de gantsche Vloot zynde, kon zo haast niet bykomen, als d'anderen, hoewel hy alle zeilen bymaakte om zich op zyne post te vervoegen.

1692. *Juny.*

De Vyanden, van hunne kant, hadden 't in ly gesmeeten, om ons te verwachten, en waren op een linie gerangeerd, die zo recht niet en was, als ze wel behoorde te weezen: maar dit gebrek, gelijk ook de geenen die 'er in onze order mochten weezen, sproot uit mangel van wind.

Alle dingen waren in dezen staat; en Messrs. *de Tourville*, *de Villette*, *de Langeron*, *de Coetlogon*, en *Gabaret* lagen met hunne Divisien onder 't bereik van der Vyanden musketten, zonder dat wy alsnoch hadden begonnen te schieten; wanneer een Hollandsch Schip der vyandlijke Avantgarde twee of drie kanonschooten op het Schip de *St. Louis* van onze Avantgarde, gecommandeerd door Monsr. *de la Roque-Percin*, gelost hebbende, gaf een zyner Konstapels, al te onverduldig om langer te wachten, insgelijks vuur: en deze schoot was het sein voor de twee Vlooten. Want in een oogenblik, en dit geschiedde des morgens omtrent ten tien uuren, zag men een schrikkelijk vuur door de gantsche linie, doch voornaamentlijk in het Corps de Bataille. Daar was niet een Schip van dit Esquadre, 't geen niet tegens twee of drie van de geenen der Vyanden te doen had, inzonderheid in de Divisien van Messrs. *de Tourville* en *Villette*. En men kan dit lichtelijk begrypen, dewyl 'er tusschen den Engelschen Admiraal, die Monsr. *de Tourville* aantastte, en den Vice-Admiraal van de Roode Vlag, die Monsr. *de Villette* attaqueerde, zestien der grootste Schepen van hunne Vloot lagen; en dat 'er van onze kant tusschen Monsr. *de Tourville* en Monsr. *de Villette* maar zes waren. Monsr. *de Tourville* verduurde al het vuur van den Admiraal der Roode Vlag en zyne twee Secondes, zynde Schepen ieder van 100 stukken kanon, en beantwoordde het zo wel, dat hy den eersten tot twee maalen deed afwyken.

Onze Avantgarde, hoewel bezig met de wind te houden, sloeg echter treffelijk. Monsr. *de Nesmond* en zyne Divisie, verder voor uit als de twee anderen, gaf zo dapper vuur op het hoofd der Hollanders, dat hy hen noodzaakte te wyken: maar bemerkende, dat verscheidene hunner Schepen, die 'er geenen der onzen voor zich hadden, ons meenden af te snyden, deed hy tegen Monsr. *Perrinet*, uit wiens Schip men niet als vuur en vlam zag vliegen, zeggen, dat hy de wind zou houden, ten ein-

einde hen van hun oogmerk te versteeken. Ondertusschen zou deze voorzorg onnut zyn geweest, indien Messrs. *d'Amfreville* en *de Relingues* de
1692. Juny. bewegingen der Vyanden niet van dicht by gade geslagen hadden, om 'er zich tegen te stellen.

En noopende onze Arriergarde: Messrs. *Gabaret* en *Coetlogon*, met hunne Divisien, bevonden zich in de linie, toen het gevecht aanging; verduurden langen tyd een groot vuur van verscheidene vyandlijke Schepen; en beantwoordden het zelve met d'uiterste dapperheid. Maar Monsr. *Panetier* en zyne Divisie, gelijk hier voor gezegt is, niet zo haast hebbende konnen bykomen als d'anderen, hoewel hy zeils genoeg maakte, kreeg de Blaauwe Vlag der Vyanden, bestaande uit vyf-en-twintig Schepen, dienende zich van deze sukkeling, en van de verandering der wind, alstoen Noord-West geloopen, de wind, en, passeerende door de tusschenwydte, welke Monsr. *Panetier* tusschen zyne Divisie en die van Monsr. *Gabaret* liet, sneed ze van onze Arriergarde af; 't geen twee zeer gevaarlijke werkingen kon voortbrengen: d'eerste, dat Monsr. *Panetier*, aldus afgesneeden, en hebbende vyf-en-twintig vyandlijke Schepen tusschen hem en ons, waarschijnlijk in hunne handen moest vallen: en de twede, dat deze vyf-en-twintig vyandlijke Schepen ons voorbygezeild zynde, ons tusschen twee vuuren zouden stellen. Monsr. *Panetier* ontging het eerste ongeval, met alle zeilen by te zetten, en gestadig de wind te houden, om zich by onze Avantgarde te gaan voegen: en Monsr. *Gabaret* voorzag in het twede, met aan alle de Schepen van zyn Esquadre te doen zeggen, dat ze de wind zouden houden, om de Vyanden te beletten ons Corps de Bataille tusschen twee vuuren te stellen. Maar deze laatste voorzorg had haare werking niet, als alleenlijk voor eenige uuren, en zou 'er, zonder de misslag welke de gemelde vyf-en-twintig vyandlijke Schepen begingen, gantsch geen gehad hebben. Want na ons voorby gezeild te zyn, vervolgden zy Monsr. *Panetier*, in plaats van aanstondts op ons Corps de Bataille te komen aanvallen, en verletteden zich aldus tot des avondts ten zes uuren; wanneer de stroom hen op ons Corps de Bataille dreef, 't geen ten anker lag. 't Was omtrent zeven uuren als zy zich onder schoots vertoonden; en hier viel het hevigst van den stryd voor: want daar waren van onze Schepen, die, zo aan d'eene als aan d'andere zyde, het vuur van vier of vyf der geenen van de Vyanden moesten verduuren. Messrs. de *Tourville* en *de Villette* hadden 'er met ettelijken te doen, en waren 'er t'eenemaal door omringd. Monsr. *de Coetlogon*, ziende het baarblykelijk gevaar daar Monsr. *de Tourville* in was, had, benevens Monsr. *de Bagneux*, lang te vooren zyne post verlaaten, om hem te hulp te komen: doch hy verliet ze nu niet meer, en deelde ten einde toe al het gevaar met hem. Van d'andere kant kwam Monsr. *Gabaret*, die tot daar toe zyn uiterste best had gedaan om de wind tegens de Vyanden te houden, door een zo grooter macht medegesleept, zich, benevens Mr. *l'Arteloire*, by ons voegen. Maar naauwelijks hadden

zy

zy het anker laaten vallen, of de Blaauwe Vlag der Vyanden, die boven wind van hen was, kwam met ettelijke Branders op hen afzakken; weshalven zy, om de zelven te vermyden, genoodzaakt waren de kabels te kappen. 1692. *Juny.*

Terwijl alle deze dingen zich aldus in ons Corps de Bataille en d'Arriergarde toedroegen, ankerde onze Avantgarde, wykende wat verder van de Vyanden af, en maakte, zonder byna te slaan, de veiligheid van de gantsche Vloot, met het hoofd der Vyanden te beletten ons voorby te zeilen. Wy waren in dezen staat tot omtrent half negen, wanneer zich een zeer dikke mist over de zee verspreidde, en het schieten van wederzyde deed staaken; zynde 'er niemand gedurende dien tyd, als Monsr. *l'Arteloire*, die een vyandlijk Schip bevocht, 't geen dwarsscheeps onder het bereik der stem voor hem lag. De mist duurde ongevaar een half uur; waar na de lucht weer opgehelderd zynde, wierd het gevecht by het Maanlicht, sterker als ooit, weder aangevangen. Thans zag zich Monsr. *de Tourville* in een grooter gevaar, als hy noch immermeer te vooren had geweest. Hy lag ten anker, en was omringd van verscheidene vyandlijke Schepen. De Schout-by-Nacht van de Roode Vlag en zyne twee Secondes, die hem voorby gezeild waren, lagen boven wind van hem ten anker, met vyf Branders achter hen. De Schout-by-Nacht stuurde terstond een zyner Branders af, die met de stroom op het Voorschip van Monsr. *de Tourville* kwam aanzetten: doch hy wierd afgekeerd door de Messrs. *de Olivar*, *d'Hautefort*, en *Batry*, Lieutenants; welke, in twee Chaloepen gevallen, den Brander, die alreedts in de volle vlam stond, met dreggen wegsleepten. Daar wierd noch een twede op afgezonden; doch door de zelve Messieurs, en op de zelve wys, afgekeerd. De darde noodzaakte Monsr. *de Tourville* het anker te kappen, om hem t'ontwyken. De vierde, kwalijk bestierd, passeerde door de tusschenwydten van Messrs. *de Tourville*, *Coetlogon*, en *d'Amfreville*. En de vyfde, noch arger bestierd, dreef een musketschoot ver voorby de Schepen heen. Alle deze Branders waren verzeld met een vervaarlijk gedonder van 't kanon, 't geen de Vyanden van alle kanten losten, om hen te begunstigen.

Monsr. *de Villette* wierd insgelijks met drie Branders gedreigd, welke op hem wierden afgezonden: en Monsr. *de la Rochelard*, zyn Lieutenant, was alreedts in de Chaloep gevallen, om hen te gaan afkeeren; doch onnoodig, dewyl de Branders altemaal ver van de Schepen heen dreeven.

Eindelijk, alle de vyandlijke Schepen, die ons voorby waren gezeild, zo van de Roode als van de Blaauwe Vlag, ziende hunne Branders misgeloopen, en afgekeerd door het vuur 't geen wy op hen gaven, besloten het overige der stroom waar te neemen, om zich weder by hunne Vloot te gaan vervoegen. Zy kapten hunne ankers, en kwamen in de tusschenwydten van onze Schepen afdryven; daar ze een zeer merkelijke

1692. Juny. ke misslag mee begingen. Want het is zeker, dat, indien ze zich op die post hadden gehouden, onze Vloot, veel swakker van getal, groote moeite gehad zou hebben om zich te redden: behalven dat deze doortocht, dien zy ondernamen, heel schrikkelijk voor hen was, en hen het kwaad, 't geen zy ons gedaan hadden, met woeker weder uitkeerde; vermits, gelijk wy ten anker lagen, wy hen de zyde aanbooden, terwyl zy ons maar het Voorschip presenteerden. En aldus dicht en langsaam genoeg voorby ons heen zeilende, ontfingen zy generaalijk al ons kanon, zonder ons te konnen hinderen. De Schout-by-Nacht van de Roode Vlag voornaamentlijk, passeerende vlak voor by den Ridder *d'Amfreville* heen, omtrent ter lengte van een halve piek, verloor 'er niet eenen kogel af. Deze laatste daad eindigde het gevecht; zynde als toen tien uuren in den avond.

Ziet daar het werk in 't algemeen. Wat de byzondere daaden belangt, wy zullen de geenen, die wy weeten, hier ter neder stellen, doch 'er maar licht over heen loopen, om een Verhaal, 't geen alreedts uit zich zelven maar al te lang is, niet al te zeer uit te breiden. Messrs. *d'Amfreville*, *du Maignon*, en *Beaujeu*, Secondes van Monsr. *de Tourville*, verlieten hem nooit een oogenblik. Ondertusschen was het gevaar hier ter plaatse zeer groot; en d'uiterste dapperheid alleen kon hen die kloekmoedigheid inboezemen. Monsr. *de la Rochelard* deed het zelfde ten opzichte van den Marquis *de Villette*, daar hy de Seconde af was. Hy verduurde langen tyd het vuur van verscheidene Schepen, was t'eenemaal reddeloos, en de kleine Marsse-ree van boven neer geschooten; wanneer de Ridder *de la Rongere*, die 'er de dichtste by was, bemerkende den kwaaden staat daar hy zich in bevond, na hem toe wendde, om de kanonschooten, welke op hem gedaan wierden, met hem te deelen, hoewel hy zelve in niet veel beter postuur was, hebbende het geweld van vier vyandlijke Schepen moeten uitstaan. Hy meende 'er ook te blyven, en redde zich niet als door het middel der groote Riemen, daar hy zich mee liet voortroeijen. De Ridders *de Mougon*, *de S. Maure*, *de Feuquieres*, *d'Hervault*; Messrs. *du Rivau*, *de Chalais*, *Bagneux*, en de Ridder *de Chateaurenaut* bevonden zich ter plaatse daar ze hunne dapperheid konden betoonen. De laatste voornaamentlijk trok d'oogen der Vyanden op hem, welke dien dag competente Rechters waren, zulks dat zy zich uit eenige Gevangenen, die zy sedert wedergestuurd hebben, naauwkeuriglijk informeerden, wie de Bevelhebber was van een Schip, 't geen een swart Kruis in zyn Marszeil voerde, en bekennen moesten, dat hy hen dapper gehavend had. Monsr. *de l'Arteloire*, Seconde van Monsr. *Gabaret*, volgde hem altyd op de hielen; verduurde het vuur van verscheidene vyandlijke Schepen; was van d'eersten in 't slaan; en sloeg d'allerlaatste. Daar waren veele andere byzondere daaden, waar van het afweezen van Messrs. *Gabaret*, *Panetier*, *Nesmond*, en *de Langeron* ons de kennis beneemt, en welken de rook en nacht ons beletteden te zien.

Maar

Maar men kan zeggen, dat 'er ieder zyn devoir deed; en dat, indien 'er eenigen geen zonderlinge daaden uitrechtten, het was om dat zy 'er de gelegentheid niet toe en hadden, en dat de voorzichtigheid en de zorg van de gemeene zaak hen verhinderden die te zoeken. En noopende de gevallen van den Slag: wy verlooren 'er niet een Schip, en hadden 'er ook zelfs niet een, 't geen noch niet in staat en was om zee te konnen bouwen. De Vyanden, in tegendeel, volgens de bekentenis onzer Officieren, verlooren 'er twee, het een in de grond geschooten, en het ander gesprongen. d'Overigen hunner Schepen waren zo veel, en meer, beschadigd als d'onzen. Verscheidene Branders, welken zy zonder eenige werking op ons afstuurden, kwamen 'er ook te blyven. Aldus, niettegenstaande de groote ongelijkheid der twee Vlooten, waren de voordeelen geduurende dezen eersten dag ten minsten gelijk. 'k Wenschte, *dat ik myn Verhaal hier mocht eindigen*, en de volgende dagen met een *kleed te konnen bedekken*; niet dat 'er op de zelven iets gepasseerd zy, daar zich onze Zeemacht over behoeft te schaamen, (dewyl wy ons gehandhaafd, en zelfs, zo lang als de dapperheid eenige plaats gehad heeft, hebben doen vreezen) maar alleenlijk om d'ongelukken, welken een onverwinnelijk noodlot over ons getrokken schynt te hebben, te verbergen. 1692. Junj.

De Slag, op zodanig een manier als wy hier boven gezegt hebben, geëindigd zynde, schaarde zich ieder zonder order by d'eerste Vlag, welke hy ontmoette; en d'ebbe omtrent een uur na middernacht aankomende, liet Monsr. *de Tourville*, die de zelve wilde waarneemen om zich van de Vyanden af te wyderen, een seinschoot doen, ten teken van klaar te maaken, en stak vervolgens onder zeil met acht Schepen, die zich weder by hem hadden gevoegd. Messrs. *d'Amfreville* en *Villette* deeden, ieder van zyne kant, het zelfde, den een met dartien, en den ander met vyftien Schepen. De groote afgewyderdheid, die 'er tusschen onze Avantgarde en ons Corps de Bataille was, gevoegd by een mist daar de lucht mee betrokken wierd, belette Monsr. *d'Amfreville* zich dien nacht by Monsr. *de Tourville* te vervoegen; en de mist alleen Monsr. *de Villette* zulks te doen. Maar gelijk Monsr. *d'Amfreville* met Monsr. *de Relingues* beslooten had zich, 't koste wat het wilde, weder by den Admiraal te voegen, en dat zy 'er gezamentlijk alle de middelen toe hadden beraamd, bleef hunne samenvoeging niet lang achterwege, en geschiedde des anderendaags morgens ten zeven uuren. Monsr. *de Villette*, die de zelve intentie had, en het zonder dat lichtelijk na Brest zou hebben konnen zetten, voegde 'er zich byna ter zelve tyd by. Aldus bevond zich Monsr. *de Tourville* toenmaals vyf en dertig Schepen sterk; en daar ontbraken 'er hem noch maar negen, te weeten, zes die 't met Monsr. *de Nesmond* na la Hogue hadden gezet, en die van Messrs. *Gabaret*, *de Langeron*, en *de Combes*, welke 't na de kusten van Engeland hadden gewend, om zich te Brest te vervoegen.

1692. Gelijk wy de gantsche nacht tusschen den 29 en 30sten gezeild hadden,
Juny. vonden wy ons des morgens ten acht uuren een myl boven wind van de Vyanden. Deze voordering had genoeg behooren te zyn om ons uit het werk te redden: maar de *Soleil Royal*, die geweldig gehavend was, niet wel zeilende, hield de gantsche Vloot op; en des avondts ten zes uuren waren wy genoodzaakt, om de Vloot te beveiligen, het anker tegen over Cherbourg, een half myl van de Vyanden, uit te werpen. Dit deed Monsr. *de Tourville* twee partyen kiezen, te weeten, van Schip te veranderen, 't geen hy tot noch toe niet had willen doen, uit vrees dat de *Soleil Royal*, indien hy ze verliet, in de handen der Vyanden mocht komen te vallen; doch 't geen hy echter eindelijk deed, treedende over op *l'Ambitieux* by Monsr. *de la Villette*: en 't na Ras-Blanchard te zetten; verhoopende deze Engte met d'ebbe te passeeren, om door het middel der stroom de Vyanden, die 't na Casquets wendden, voor te komen.

Ras-Blanchard is een Canaal, 't geen aan d'eene zyde geformeerd word door de kust van Coutentin, van Caap de la Hogue af tot aan Flamenville, en aan d'andere zyde door d'Eilanden Origny en Guernezé; hebbende omtrent vyf mylen lengte, en anderhalve myl breedte. De stroomen zyn 'er zeer geweldig, en de grond kwaad. Wy lichtten het anker van voor Cherbourg des nachts ten elf uuren, tusschen den 30sten en 31sten en traden in het Ras. Deze cours had ons byna gelukt. 's Morgens ten vyf uuren zagen wy ons alreedts vier mylen van de Vyanden; en van onze vyf-en-dartig Schepen waren 'er al twee-en-twintig het Ras gepasseerd. De dartien anderen, daar dat van Monsr. *de Tourville* een af was, waren 'er op een kanonschoot na uit; wanneer de ebbe hen komende te begeeven, zy zich genoodzaakt zagen aldaar te ankeren. Maar gelijk 'er de grond zeer kwaad was, wilden d'ankers niet houden; en de stroom deed ons afdryven: invoegen dat wy ons onder de wind der Vyanden, en van onze twee-en-twintig andere Schepen afgezonderd, bevonden.

Van de gemelde dartien Schepen, welke zich in dit uiterst bevonden, keerden 'er drie, te weeten, *le Soleil Royal*, *l'Admirable*, en *le Triomphant*, de meest gehavenden, weder na Cherbourg, uit vrees van in de handen der Vyanden te vallen; loopende het eerste in la Fosse du Gallet, en de twee anderen op de kleine Ree van die Haven. Monsr. *de Tourville*, gevolgd van de tien anderen, zette het na la Hogue, en nam dat besluit, vermits hy geen ankers meer hebbende, niet langer zee kon bouwen. Hy kwam 'er den 31sten 's avondts, en kreeg op die Ree noch by hem twee Schepen van de zes, die 'er zich met Monsr. *de Nesmond* vervoegd hadden, welke het met de vier anderen geduurende de zelve nacht na 't Noorden van Schotland zette; om zich van daar na Brest te vervoegen. Aldus bevond zich Monsr. *de Tourville* alhier met twaalf Schepen, zynde *l'Ambitieux*, *le Merveilleux*, *le Foudroyant*, *le Magnifique*, *le*

St.

St. Philippe, *le Fier*, *le Fort*, *le Tonnant*, *le Terrible*, *le Gaillard*, *le Bourbon*, en *le St.-Louis*. 1692. *Juny*.

Van d'andere kant verdeelde zich de vyandlijke Vloot in drieën, om die drie verstrooide Ligchaamen van d'onze te vervolgen. Een gedeelte wendde het na de twee-en-twintig Schepen, die het Ras gepasseerd waren; doch te vergeefs: want deze Schepen te ver vooruit zynde, konden zy ze niet achterhaalen, en moesten gedoogen, dat ze te St. Malo binnen liepen. Den 1sten. Juny kwam een ander Corps, bestaande uit 17 Schepen en 8 Branders, te Cherbourg, om 'er de drie gemelde Schepen weg te neemen: doch hebbende zulks niet konnen doen, staken zy 'er den brand in, na 'er verscheidene stormen, welke met d'uiterste wakkerheid door de Messrs. *Desnots*, *Champmeslin*, *Machaut* en *Beaujeu*, die de zelven commandeerden, in deze verweering kloekmoedig door hunne subalterne Officieren bygestaan, verduurd wierden, op gedaan te hebben. Het darde Corps, bestaande uit veertig Schepen en verscheidene Branders, daar de twee andere Detachementen zich twee dagen 'er na kwamen byvoegen, volgde de Schepen van Monsr. *de Tourville* dicht op de hielen, en besloot hen op de genoemde Rée.

Zo haast als 'er Monsr. *de Tourville* gekomen was, raadpleegden de Koning van *Engeland*, de Maarschalk *de Bellefonds*, en Monsr. *de Bonrepaux* met de Generaale Officiers der Marine, wegens wat men best zou doen: en na erkend te hebben, dat men die Schepen niet en kon bergen, en dat ze zelfs, met hen te verdeedigen, gevaar liepen van door de Vyanden weggenomen te worden, wierd 'er besloten, dat, om 'er voor den Koning de toerustingen, 't kanon, enz. af te behouden, men ze op strand zou zetten, en door het middel der Chaloepen, welken men zou wapenen, de Vyanden het verbranden trachten te beletten. Dit vastgesteld zynde, zette men zes van de gemelde Schepen ter zyde van het Fort de Lisset, en de zes anderen achter het Fort van la Hogue, op strand: waar na men 'er alles uithaalde 't geen men kon, en de Chaloepen, welken men tot hunne verdeediging verordende, gereed maakte. Maar deze Chaloepen maar twaalf in 't getal zynde, en de Vaartuigen, die men 'er byvoegde, niet bekwaam om te roeijen, en ten anderen gewapend met afgemat en verschrikt Volk, kon men de Vyanden, die 'er twee honderd lichte en welgewapende Chaloepen op afstuurden, niet beletten de zes Schepen, by Lisset op strand gezet, op den 2den. Juny, des avondts, te verbranden; hoewel Messrs. *de Tourville*, *de Villette*, en *de Coetlogon*, benevens verscheidene Capiteinen en subalterne Officieren, zelven in onze Chaloepen waren, om hen aan te moedigen. Monsr. *de Sebbeville*, een der gemelde Capiteinen, wierd by deze gelegentheid gekwetst, en de Ridder *Aubry* dood geschooten. Des anderendaags, den 3den. Juny, met de morgenvloed, welke ten tien uuren aanving, kwamen de Vyanden, met een noch grooter getal van Chaloepen en Vaartuigen als daags te vooren, en onderstennd door

een

1692. Juny. een Rocyfregat van 30 stukken kanon, en een halve-Galey, insgelijks met kanon voorzien, benevens twee Branders, op de kleine Rede van la Hogue afzetten: en men kon hen ook hier niet beletten de zes Schepen, welken men 'er op de strand had gezet, te verbranden. 't Zelve lot hadden ook eenige Koopvaarders, die 'er 't dichtst by gelegen waren.

Zodanig zyn geweest de gevolgen van een Actie, waar af de beginselen zo schoon waren, en welke ik de glorieuste, die 'er ooit op zee is voorgevallen, zou durven noemen, indien 'er d'uitslaagen, welke zich onder de menschen het recht hebben aangemaatigd van wegens de verdiensten der zaaken te decideeren, niet ongelukkig waren geweest. Maar ik hoop, dat de Koning, die een altydrechtmaatige onderscheiding heeft, wel zal willen ontwarren 't geen hier in aan onze schuld, of aan die van het geval en de fortuin, geweeten moet worden; en dat, beminnende de glorie zo zeer als hy doet, die, welke zyne Zeemacht zich in deze gelegentheid verkreegen heeft, hem wegens de verliezen, die de zelve heeft geleeden, zal vertroosten.

Ziet daar, hoe de Franschen het werk poogden te verbloemen, en hunne nederlaag veel kleinder te maaken, als ze in der daad was; gelijk men hier na in de verhandeling der zaaken van Engeland, wanneer wy den Leezer de Brieven der Engelsche en Hollandsche Opperhoofden zullen mededeelen, zal zien. Ondertusschen konden ze niet ontkennen, dat ze 't te kwaad gehad, en zeer groote schade hadden geleeden: gelijk men onder anderen duidelijk genoeg kon bespeuren uit den Brief, dien de Koning Jacobus hier over aan den Koning van Vrankryk liet afgaan. 't Is waar, veele lieden hielden ze voor verdicht, en zelfs in Holland opgesteld: doch men zag niet, waar ze zich op grondden, en wat 'er doch zo ongemeen in mocht weezen dat hy ze in dusdaanig een geschapenheid niet geschreeven zou hebben. Niettemin, 't ware zo 't wilde, men had 'er altoos verscheidene Copyen af van Parys gekreegen, benevens deze omstandigheid, dat ze door Milord Melford gemeen gemaakt zou weezen. Ziet hier den inhoud.

Koning Jacobus schryft over de nederlaag der Vloot aan den Koning van Vrankryk.

Myn Heer en Broeder.

IK heb tot noch toe met eenige standvastigheid alle de ongevallen uitgestaan, welken het den Hemel beliefd heeft my toe te zenden, zo lang de zelve my alleen maar getroffen hebben. Maar ik beken, dat dit laatste

ste my gantschelijk overstolpt heeft, en ik dieswegen onvertroostelijk ben, om dat het Uwe Majesteit betreft, door de schade die Uwe Vloot is overgekomen. Ik bemerk niet dan al te veel, dat het myn Gesternte is, 't welk dat ongeluk heeft gebracht over de Troupen, die altyd Victorieus zyn geweest, wanneer zy niet voor myn Interest hebben gestreeden; en dat is het, 't welk my doet bemerken, dat ik niet meer verdien ondersteund te worden door zulk een Grooten Koning, die zo zeker is van de Overwinninge, wanneer men niet stryd dan voor hem alleen. 't Is daarom dan, dat ik Uwe Majest: bidde, zich niet meer te interesseeren voor zo een ongelukkigen Prins, als ik ben; en toe te staan, dat ik my met myne Familie ergens in een hoek van de Wereld begeeve, daar ik niet meer een hinderpaal kan zyn aan de gewoonlijke cours uwer Voorspoeden en Conquesten, welken myn ongeluk alleen heeft konnen stuiten. 't Zou niet billijk wezen, dat de Magtigste Monarch op den Aardbodem, en de Bloeijendste van allen, door myne Ongelukken zoude getroffen worden, om dat Gy al te Genereus zyt. 't Is beter, dat ik het maar alleen ben, tot dat het de Godlijke Voorzienigheid zal believen zulks anders te ordonneeren. Maar op wat wyze de zelve van my zoude mogen disponeeren, of in welke plaats zy my ook geleide, ik kan Uwe Majesteit wel verzekeren, dat ik tot den laatsten adem toe zal behouden de erkentenis van alle des zelfs Goedheden en standvastige Vriendschap. Niets zoude oit meer tot myne vertroostinge konnen contribueeren, als te verstaan, gelijk ik hoop, dat, wanneer ik niet meer in uwe Staaten zal zyn, Gy dan die advantagie weer behaalen zult, welke Gy altyd ter Zee en te Lande op Uwe Vyanden en de myne hebt gehad, zo lang myn Interest niet met het Uwe vermengt was. 1692. *Juny.*

In der daad, de Koning Jacobus had de grootste reden der wereld om zyne mistroostigheid over het verlies van den Zeeslag te betuigen: want, behalven dat hy al de hoop, welke hy had opgevat van weder op den Troon te klimmen, hier door t'eenemaal had verlooren, moest men bekennen, dat Vrankryk geen grooter schade kon lyden. Ondertusschen, gelijk de Franschen, hoogmoediger als dapper ter zee, hun hair kwan *suis* wilden wederhaalen, lieten zy het gerucht loopen, dat de (a)Graaf van Estrées met zyn Esquadre te Brest zynde gekomen, en noch Schepen genoeg in voorraad hebbende, zy wel haast in staat hoopten te weezen van d'Engelschen en Hollanders te gaan opzoeken, en hen een tweden Slag te leveren. Ziet hier de Lyst van hunne Schepen, zodanig als ze toen in druk wierd uitgegeeven.

Vrankryk laat het gerucht loopen van, weder een Vloot in zee te brengen.

(a) *Ziet pag.* 158.

1692.
Juny.

Lyst der Fransche Schepen,

Welke te Brest, Rochefort, St. Malo, en Duinkerken zyn.

le Dauphin Royal	90 *stukk.*	l'Entendu	52 *stukk.*
le Sceptre	90	le Marquis	50
le Formidable	90	le Hardi	52
l'Orgueilleux	92	le Fortuné	50
le Grand	90	le Pretieux	50
le Souverain	80	le Bon	50
le Fulminant	90	l'Aiguillon	50
le Magnanime	80	l'Ardent	50
le Victorieux	90	le Prudent	50
le Florissant	74	le Fidele	50
la Couronne	74	le Glorieux	64
l'Illustre	66	le St. Michel	60
le Henry	66	le Pompeux	74
le Superbe	64	le Gaillard	68
l'Invincible	64	le Courtisan	64
le Glorieux	62	l'Arrogant	60
le St. Esprit	60	l'Heureux Retour	52
le Furieux	60	le Fendent	48
le Sincere	60	le Trident	45
le Prince	60	le Neptune	44
l'Heureux	60	le Belliqueux	72
la Pale	58	le Conquerant	80
le Ferme	58	le Parfait	60
le Courageux	58	le Monarque	92
l'Eclatant	58	l'Agreable	54
le Content	58	l'Excellent	56
le Civil	56	le Laurier	60
le Brave	56	le Temeraire	56
l'Entreprenant	54	le Diamant	60
le Moderé	54	le Maure	52
le Sans-pareil	54	la Sireine	60
l'Appollon	54	l'Ecueil	64
le Fleuron	54	le Juste	60
l'Oiseau	54	le Francour	44
le Vigilant	56	le Ris	86

Zo haast als deze Lyst voor den dag kwam, zag een ieder wel, dat ze niet was uitgegeeven, als om den moed des Volks,

Volks, verbaasd door de swaare nederlaag der Vloot, en in- 1692.
zonderheid op de kusten, weder op te wekken. 't Is waar, de Juny.
Franschen hadden 20 à 22 Schepen te St. Malo, welke zich na
het verlies van den Slag aldaar hadden gebergd; 43 op de Re-
de van Bertheaume; en eenigen te Rochefort en te Duinker-
ken: 't geen wel een getal van seventig kon uitmaaken. Doch de Schepen van St. Malo waren zodanig gehavend; en de gecombineerde Engelsche en Hollandsche Vloot, maar zeer weinig beschadigd geweest, had zich zo haast weder in zee begeeven, dat het Monsr. de Tourville en den Graaf van Estreés (gesteld zynde dat de gemelde Schepen altemaal in staat waren geweest om de geenen, die hen geslagen hadden, te gaan opzoeken, en een twede gevecht te waagen) onmogelijk geweest zou zyn de zelven by malkander te brengen.

Leger van Normandyen gescheiden.

Het dessein van een landing in Engeland of Schotland te gaan doen, ten welken einde, gelijk wy elders gezegt hebben, men een aanzienlijk Leger op de kusten van Normandyen had doen verzamelen, sedert het kwaad gevolg van den Zeeslag nu t'eenemaal verydeld zynde, kreegen d'Iersche Troupen order om zich tot den optocht gereed te maaken, ten einde elders, daar ze noodzaakelijker mochten weezen, (te weeten, in Vlaanderen, aan de kant van Lotharingen, en in Catalonien) gebruikt te worden; 't geen een groote blydschap daar te lande veroorzaakte, dewyl zy 'er duizend ongeregeldheden hadden aangerecht. Ondertusschen, gelijk men de kusten niet t'eenemaal ontbloot moest laaten, stonden de zelve bewaard te worden door de Provinciaale Benden, te samengevoegd met eenige Fransche Regimenten, onder d'orders van den Maarschalk de Bellefonds. d'Overige Fransche Troupen marcheerden voor een gedeelte na Nederland; en d'anderen wierden na de kusten van Bretanje, Rochel, en na het Land van Aunix gezonden: alwaar d'Arrierban van Bretagne en Normandyen, dewyl deze Krygsbenden niet sterk genoeg waren om zich tegens een landing te stellen, ingeval de zelve ondernomen mocht komen te worden, order had gekreegen om zich by hen te gaan voegen.

Zo haast als de Iersche Troupen verdeeld waren, en zich in

 op-

optocht na de verordende oorden hadden begeeven, vertrok
1692. Juny. de Koning Jacobus uit Normandyen weder na St. Germain, met het voorneemen van zich wyders aanstondts na Vlaanderen te vervoegen: maar de Koning van Vrankryk, niet begeerende dat hy deze moeite name, liet hem weeten, dat hy wel haast te Versailles weder by hem zou weezen; en dat hy zich ondertusschen wegens zyne ongelukken by de Koningin, zyne Gemalin, zou gaan vertrooften. Deze Vorstin beviel den 28sten. der Maand (doch niet omtrent den 25sten. May, gelijk de Koning Jacobus, onbedreeven in dusdanige rekeningen te maaken, in zynen (a) Brief aan de Grooten van Engeland had geschreeven) in het kraambed van een jonge Princes, en was zo weinig tydts in arbeid, dat 'er Madame, die zich te Parys bevond, en, zo haast als zy 'er af verwittigd wierd, op weg sloeg, niet tydts genoeg kon komen. d'Aertsbisschop van Parys verrichtte dien zelven dag den doop, in de tegenwoordigheid der Hertogin van Orleans en eenige andere Princessen, die het Proces Verbaal, 't geen opgesteld wierd door den Kancelier, verzeld van d'andere Ministers welken de (b) Koning genoemd had om het kraambed der gemelde Vorstin by te woonen, tekenden.

Koning Jacobus keert na St. Germain.

Geweesené Koningin van Engeland verlost van een Dochter.

(a) Ziet pag. 128.

(b) Ziet pag. 129.

Eindelijk: den 3den. der Maand kwam te Parys te sterven de Princes van Carignan, ter ouderdom van zes-en-zestig jaaren. Zy heette Marie de Bourbon; was geboren in den Jaare 1606. uit Charles de Bourbon, Hertog van Soissons, en Anna, Graavin van Montasié; en getrouwd in het Jaar 1624. met Thomas-François van Savoyen, den eerste die den tytel van Prins van Carignan heeft gevoerd, (vyfde Zoon van Charles-Emanuel den 1. Hertog van Savoyen, en Catherine-Michelle van Oostenryk) gestorven te Turin in 1656. ter ouderdom van zeventig jaaren; en had by den zelven gewonnen Emanuel-Philibert, den tegenwoordigen Prins van Carignan; Louise-Christine, getrouwd aan Ferdinand-Maximiliaan, Prins van Baden; en verscheidene andere Kinderen welke jong kwamen te sterven. Haar volgde de Bisschop van Angers, Broeder van den vermaarden Monsr. Arnauld, Doctor der Sorbonne, en Oom van Monsr. de Pompone, Minister van Staat. Hy was vyf-en-negen-

Dood van de Princes van Carignan en den Bisschop van Angers.

gentig jaaren oud; meer als veertig jaaren Bisschop geweest; en zo naauw van gemoed, dat, uit vrees van in den rang der Bisschoppen van het Hof gesteld te worden, hy nooit voeten buiten zyn Bisdom had gezet: zynde wyders de laatste der vier Bisschoppen, die met het werk van Jansenius zo veel geruchts in de wereld gemaakt hebben. De drie anderen waren de Bisschoppen van Alet, Pamiers, en Beauvais, al over ettelijke jaaren gestorven.

1692. Juny.

ENGELAND.

MEN verlangde nu met een onuitspreekelijke zucht na tyding van de gecombineerde Engelsche en Hollandsche Oorlogsvloot, welke op den 27sten. der voorgaande Maand uit S. Helenas-Baay onder zeil was gesteeken, om de Vyanden, die het Canaal waren ingeloopen, ten einde de landing, daar men de Britannische Koningryken mee dreigde, te begunstigen, en de samenvoeging der Engelschen en Hollanders te beletten, te gaan opzoeken. Daar wierden alle dagen door het gantsche Ryk openbaare gebeden gedaan, om de bescherming van den Hemel af te bidden; en in der daad, zy wierden verhoord. De Geallieerden behaalden een overwinning, die hen tegens alle d'ontwerpen der Franschen, en alles 't geen zy van de swakke party van den Koning Jacobus te vreezen hadden, in veiligheid stelde. De tydingen van de nederlaag der Fransche Vloot kwamen slag op slag aan de Koningin, en wierden terstond verbreid door het geluy der klokken, en andere openbaare vreugdetekenen. d'Eerste wierd gebracht op den 31sten. der voorgaande Maand, door een Capitein van de Vloot, benevens Brieven van den Admiraal Russel van den 30sten. behelzende een haastig bericht van den Slag, welke daags te vooren was geleverd. Den 3den. Juny ontfing men een anderen Expresse uit de Vloot, met een nieuw Relaas van 't geen 'er tot aan den 2den. was voorgevallen. Den 4den. bracht de Capitein Mees, die het Schip de Ruby commandeerde, Brieven van den Ridder de Laval van den eersten der Maand, waar in hy bericht gaf wegens 't geen hy dien dag had gedaan. En den 5den. kreeg men een nieuwe Depeche van den Admiraal Russel, zynde van den 3den, van voor la Hogue; gevolgd van verscheidene

Tyding van de nederlaag der Fransche Vloot.

1692. Juny.

anderen, welke altemaal deze groote victorie bevestigden. Wy zullen, tot voldoening der Leezers, alle deze Stukken, benevens eenige anderen van de Hollandsche Opperhoofden, hier inlyven; op dat men de zelven tegens de Fransche Relaazen mag toetsen.

Brief van den Admiraal Russel aan den (a) *Graaf van Nottingham.*

(a) Secretaris van Staat

Mylord.

OP gisteren, omtrent drie uuren des morgens, de Caap Barfleur ongevaar zeven mylen Z. W. van ons, gaf onze Brandwacht Sein; dat zy den Vyand zagen, de Wind zynde West. De Franschen kwamen op ons af; en omtrent elf uuren begon men van ver te schieten. Het Gevecht duurde tot half zes uuren des avondts, wanneer de Vyanden met alle haare Sloepen hunne Schepen weg boegseerden; en wy volgden haar, zynde het den gantschen dag zeer stil. Omtrent ten zes uuren begon het Gevecht op nieuw, Westwaarts van my; het welk ik geloove de Blaauwe Vlag te zyn. De stilte continueerde den gantschen Nacht. Ik en kan geene particulariteiten anders verhalen, als dat de Franschen geslagen zyn; en wy zyn nu onder zeil na de Conquet, met een fraaije Oostelijke koelte, maar zeer mistig. Ik geloof, dat zy het ook daar na toe zetten. Zo het God believt ons een weinig helder weder te geven, twyffel ik niet, of wy zullen haar gantsche Vloot destrueeren. Ik zag des nachts drie à vier Schepen opspringen; maar ik weet niet, welke die waren. Zo haast ik bekwaam ben om U eenige particulierder informatien te geven, zal ik daar aan niet manqueeren.

In Zee, de Caap Barfleur 7 mylen Zuidwest van ons, den 30 May 1692.

Ik ben Mylord, &c.

Was geteekent,

RUSSEL.

Brief, geschreeven uit de Gecombineerde Vloot aan de Heeren van d'Admiraliteit in Engeland.

DEze dient om U.L. bekent te maaken, dat wy gisteren morgen met het aanbreeken van den dag de Fransche Vloot naderden, bestaande in omtrent seventig Zeilen in Linie van Bataille, ongevaar twee uuren te windwaart van ons. Zy hadden de wind, en kwamen stoutelijk op ons af. Juist ten 11 uuren begon het Gevecht, 't welk zeer heet was, en continueerde ook zo tot vier uuren in de naarmiddag, wanneer de Franschen begonden te deinzen: de Wind was West ten Zuiden, en W. Z. W. en verliep na 't Noorden ten Oosten, en N. N. O. Sr. *Cloudesly Shovel* en Sr. *John Ashby*, hebbende de wind, begonden weder een attaque, welke duurde tot twe uuren in de nacht; lopende de Franschen in dien tyd zo veel als zy konden, en de Geallieerden haar volgende. Het is noch on-

onbekend, wat schade te wederzyde geleeden is. Men zag omtrent negen uuren in den avond eenige Schepen in den brand : maar men weet noch niet, welke Schepen het waren. Ik hebbe op heden van den Admiraal ordre gekreegen om na Engeland te vertrekken, latende beide de Vlooten in 't gezicht van malkanderen, onze boven wind, en volgende de Franschen, die ik geloof nu weder aan malkanderen te zyn. Ik hebbe de Vloot gelaten vyftien mylen Zuid ten Westen van Dunrost. *Aan boord van de Marry-Galey voor Spithead den* 30 *May* 1692. 1692. *Juny.*

Brief van den Ridder de Laval aan den Graaf van Nottingham.

IK acht het myn schuldige plicht te zyn UE. te adverteeren, dat den Admiraal *Russel* op gisteren Sein gegeeven hebbende, dat onze Vloot haar ankers zonde kappen, zo wierd ik gewaar, dat de Franschen de Reede van Alderley, alwaar wy ten anker gelegen hadden, moesten verlaaten, en Oostelijk op zeilen. En bemerkende, dat sommige van haar het na de Baay van Cherbourg zetteden, wendde ik desgelijks derwaarts, alwaar ik 3 van 's Vyands Schepen met 3 verdekken aantrof, doch zo dicht aan strand en tusschen de Rotsen, dat ik het niet veilig oordeelde iets daar op te tenteeren, voor dat ik beter kennisse van die Rede had; want zy hadden zich op een ondiepte laaten sleepen. Ik nam daar op aanstondts myne Boots, en peilde de grond een kanonschoot van haar af; 't welk zy met schieten poogden te beletten. Doch op dat 'er geen tyd mochte verlooren gaan, begaf ik my spoedig op 't Schip de *St. Albans*, en deed tot aanmoediging van de Matrosen myn Vlag daar op steken; en hebbende aan de *Ruby* geordonneerd my met 2 Branders te vergezelschappen, zeilde ik met de zelven inwaarts aan, latende de groote Schepen, om dat ze te diep gingen, achter. Maar dicht by komende, schoten zy zo heftig op ons, dat ik, vermits de Branders niet op konden komen, het best oordeelde weer te rug te keeren, gelijk wy deeden, laatende, toen wy buiten schoots waren, het anker vallen. Daar op ontbood ik alle de Capiteins; en wierd geresolveerd, 's anderendaags morgens met alle de Schepen van de derde en vierde Rang, en de Branders, het andermaal te onderstaan : doch op vier en een halve vadem waters gekomen zynde, bevond ik, dat het water te ondiep was, en wy ons dessein niet zouden konnen uitvoeren. Daar op ordonneerde ik aan drie Branders, dat zy zich zouden klaar maaken, om de Fransche Schepen in de brand te steken, gaande zelf met alle de Barken en 't klein Vaartuig, om haar in te nemen, ingevalle den aanslag door 't schieten der Vyanden mocht misslukken. Zeker, ik mag wel zeggen, en dat, zo ik acht, zonder ydelheid, dat het 'er scherp toeging : en nochtans wierd het werk, God zy gedankt, zo wel uitgevoerd, dat, onaangezien al het schieten der Vyanden zo uit hunne Schepen als van 't Fort, 2 van onze Branders 2 Schepen verbrandden; doch de andere wierd door een ongelukkige schoot in den brand geschooten, juist zo als hy den Vyand meende aan te klampen. Waarlijk de uitvoering van

van dezen Aanslag was zo Manhaftig, dat ik acht, dat men haar niet be-
1692. hoorlijk zal konnen beloonen: doch ik twyffel niet, of haar Majesteiten
Juny. zullen haar recht doen. Het derde Schip het op strand gezet hebbende, belaste ik aan de *St. Albans*, de *Reserve*, en anderen daar op te schieten; oordeelende, dat de Matroozen daar door genoodzaakt zouden worden 't zelve te verlaaten: en na dat'er een poos op geschooten was, bemerkte ik, dat 'er geen resistentie meer gedaan wierd. Daar op wapende ik alle de Boots; en zelf mede in een daar van tredende, kwam ik op 't Schip, vindende daar veel Volk op, en verscheide gekwetst, maar geen Officiers: en hebbende al het Volk, waar onder ook de Gekwetsten, daar uit doen lichten, liet ik 'er de brand in steeken. En hadden myne Bespiescheepjes my niet geadverteerd, dat 'er 30 Zeilen op my afquamen, ik zou alle de Franschen aan strand gezet hebben; want ik heb 'er nu groote overlast van. Doch 't bleek daar na, dat de Schepen, die wy zagen, Sir *John Ashby* en de Hollandsche waren, welke van 't Westen kwamen. Wy zeilen nu gezamentlijk Oostelijk aan na La Hogue, alwaar ik verstaa dat 3 of 4 Vyandlijke Schepen zyn; en hoop, dat de Hemel ons goed succes zal geeven. Ik vertrouw, dat ik den Admiraal morgen zal aantreffen; hoopende dan uit hem te verstaan het destrueeren der Schepen, die hy gister avond, wanneer ik hem verliet, Oostelijk aan vervolgde. Mylord, ik hoop gy zult my excuseeren, dat ik U bid uw interest by de Koninginne te gebruiken, dat aan de 3 Capiteins der Branders, en verscheide anderen, een vereering mag gegeeven worden: want nooit heb ik grooter yver en dapperheid gezien, &c. Capitein *Heath* heeft het Schip van *Tourville*, de *Royale Zon*, verbrand; en dat was 't moeijelijkst. Capitein *Greenway* verbrande de *Conquerant*; en *d'Admirable* wierd door onze Boots in de brand gestoken. *Aan boord van de Royale Souverain, leggende ten anker by Cherbourg, den 1 Juny* 1692.

Missiven van den Heer Lieut. Admiraal P. van Almonde, geschreeven aan haare Hoog-Mogenden, in 's Landts Schip de Prins, in datis den 31 May, 1 en 3 Juny 1692.

Hoog-Mogende Heeren.

MYne laatste onderdanigste hebbe Ik my den 25 deezer d'eere gegeeven aan Uwe Hoog-Mogenden te schryven. Sedert is men den 27 daar aan volgende met de gecombineerde Vloot van St. Helenas-Baay onder zeil gegaan; dan door de Stilte met dezelve niet verder, als tot even buiten het Eiland Wicht, geavanceert. Den 28 met den dag raakte de Vloot wederom onder zeil; en 's daags daar aan, den 29. met het opkomen van de Zon, kreeg men de Fransche Vloot in 't gezicht, de Wind uit den Z. W. met Topzeils koelte, en na gissing Caap Barfleur omtrent 6 Mylen van ons. Wy leiden 't alstoen met het Hoofd om de Zuid, en bleven haar (na dat de gecombineerde Vloot in ordre en in een Linie geran-

rangeert was) afwachten, die wel uit de Wind op ons afkwam: maar; door dien de Wind hand over hand verstilde, zo is dezelve niet eer, als omtrent ten 11 uuren, tot een Engagement gekomen; bestaande het Vyandlijk voorste Esquadre uit 15 swaare Schepen, waar af de 5 eersten op het voorste Smaldeel van Uwer Hoog-Mogenden Esquadre vry wel onder Schoots kwamen; doch d'andere 10 bleven zodanig te Windwaart leggen, datze maar even konden toeschieten; waar door, en mits de Stilte, geene, als de Schepen van 't voorsz. Smaldeel en dichtst daar aan, met den Vyand hebben konnen in Actie geraken: welk Engagement ook maar 3 Glazen geduurt hebbende, en, dewyl 'er des namiddags een Luchje kwam, zo hebben de Franschen het Gevecht gestaakt, en voorts alle devoir gedaan om van ons af te raaken; 't welk haar te beter gelukt is, om dat het Koeltje zo slap was, dat Uwer Hoog Mogenden Schepen kwalijk tot wenden konden komen. Het Vyandlijk Hoofd-Esquader, dat op het Esquader van den Heer Admiraal *Russel* afkwam, bestond, na ik konde zien, uit 17 groote Schepen, die, vry dichter als die van 't voorste Esquader, afgekomen zynde, in een zeer hevig Gevecht met het Engelsch Hoofd-Esquader geraakten: dan 't en duurde geen 4 Glazen, of 't Vyandlijke begost af te houden, en te wyken; en, hoe veel devoiren het zelve ook aanwende om te retireeren, zo is het den Heer Admiraal *Russel* echter al vechtende by gebleven tot 3 uuren namiddags, zonder dat my tot noch toe bewust is, wat schade 't een en 't ander heeft toegebracht. Des avondts omtrent 6 uuren geraakte het Engelsche Esquader van de Blaauwe Vlag met dat van de Fransche Blaauwe Vlag in Actie, welke tot den donker tamelijk hevig continueerde. Ik en hebbe den uitslag daar af niet vernomen, ook door het dik en mistig We'er niets daar af konnen zien, noch door de continueerende Stilte daar omtrent komen; doende de geheele Vyandlijke Vloot al, wat doenlijk was, om te retireeren, en het verder Gevecht door de Vlucht te ontwyken: dan het is zeer apparent, dat dezelve voor den Vyand niet, als disavantagiens, kan zyn, dewyl men gedurende dat Engagement drie swaare Slagen gehoort heeft, waar af d'eene geoordeelt wierd te weezen aan een groot Frans Schip, om dat 'er niet een van de Koninglijke Engelsche Vloot vermist en werd. Die geheele Nacht bleef het stil; ook dik en mistig. 's Morgens daar aan, den 30, kregen een Koelte uit den O. N. O. en omtrent ten 8 uuren begost het We'er wat op te klaren, wanneer de Fransche Vloot omtrent 2 groote Mijlen aan Ly van ons zagen, vry onsterker, als daags te vooren, konnende niet meer als 46 Ree-Zeilen, en daar onder maar 35 a 36 Schepen van Oorlog, tellen; waar op alstoen met al, wat goed konde doen, met de gecombineerde Vloot jacht gemaakt werdende, de Vyandlijke ook alles heeft bygezet, en geenderley devoiren nagelaten om te retireeren, en ons alsdan te ontlopen. Omtrent 10 uuren wierd het wederom stil: 's middags kreegen de Wind uit de Westelijke kant met weinig Koelte; hadden Caap de Hogue W. ten

1692. Juny.

1692. Juny.

't verdere met de meeste spoed onderdanigst advertentie te geven, ter Z. van ons: en omtrent 3 uuren kwam de Fransche Vloot ten Anker, om Ty te stoppen; en Ik, voerende de Avantgarde van de gecombineerde Vloot, omtrent een half Myl van haar, zonder dezelve door het invallend Ty nader te konnen bykomen, om haar aan te tasten. Het is zeker, en niemand kan twyffelen, indien men onder en geduurende het Gevecht een weinig koelte hadde gehad, of die volgende Nacht tot 's anderendaags 's morgens ten 8 uuren toe geen zo swaare Mist, of men hadde in staat geweest om van de Fransche Vloot vry veel Schepen te veroveren of te ruineeren. De schade omtrent Uwer Hoog-Mogenden Schepen vertrouwelk meest of alleenlijk hier in te zullen bestaan, dat het Schip *de 7 Provincien*, gevoert werdende door den Capitein *Evert de Liefde*, diverse Schooten onder Water heeft gekreegen, en het ter naauwer noot met 3 Pompen kan gaande houden, ook 2 kwade Schooten door de Fokke Mast; zulks my genoodzaakt vinde, het zelve na Portsmouth te doen verzeilen. Doch de Schout-by-Nacht *van der Goes*, voerende de *Capitein Generaal*, in zyn Rondhoud mede zeer getroffen en beschadigt zynde, heeft het zelve met Wangen geholpen, en in staat gebracht om de Vloot te konnen byblyven.

Gister Nacht omtrent 11 uuren is men met de gecombineerde Vloot, de Wind Z. W. met d'Ebbe onder zeil gegaan; gelijk ook de Fransche Vloot, die men op heden met 't opkomen van de Zon voor 't grootste gedeelte zeer confuselijk het Ras van Ornai-Kust ziet inzeilen; werwaarts men geoordeelt heeft ongeraden te weezen den Vyand met zo een swaare Vloot, als de gecombineerde is, te vervolgen: zulks dezelve ten 6 uuren met de Voorvloed weder is ten Anker gekomen, Caap Hogue Z.Z.O. 3 mijlen van ons. Omtrent 8 uuren heeft men 15 a 16 Schepen uit de West zien komen, die de Vloed tusschen Ornai en de Kiskassen afstopten. Ik kan anders niet denken, of het zyn Schepen, die tot de Fransche Vloot behoren, en nu eerst uit de Bocht van Vrankryk komen, om met dezelve te conjungeeren. Ten 9 uuren ging den Heer Admiraal *Russel* met d'Engelsche Schepen onder zeil, stellende cours na de Caap Barfleur; en Ik met die van Uwe Hoog Mogenden, als mede den Admiraal van de Blaauwe Vlag met eenige Engelschen, omtrent 11 uuren: dan onder dit verzeilen heb Ik den Admiraal *Ashby* met zyn weinige byhebbende Engelsche Schepen na de voorsz. Fransche tusschen Ornay en de Kiskassen zien toehouden; waar door my verplicht gevonden hebbe, den zelven derwaaats met Uwer Hoog Mogenden Esquader by te blyven, om, is 't mogelijk, dezelven te onderscheppen, en aan te tasten: waar omtrent alles, wat na Soldaat-en Zeemanschap practicabel is, zal in 't werk gesteld werden. Dit is 't, Hoog Mogende Heeren, dat onder en na het Gevecht en in 't jacht maken op de Vyandlijke Vloot tot nu toe is voorgevallen. Ik zal geenderley occasie verzuimen om Uwe Hoog Mog. van

wyl-

wyl Ik in d'uiterste trouwe blyve. Hoog Mog. Heeren, &c.

In 's Landts Schip de Prins, ten Anker, de Kiskassen O. Z. O. twee en een half Myl van ons, den 31 May, 1692. 1692. Juny.

Geteekent,

P. van ALMONDE.

Hoog-Mogende Heeren.

NA het afgaan van mijnen onderdanigsten van gisteren avond ben ik wel met de byhebbende Engelsche en Landts Schepen des Nachts met de Voor-ebbe onder Zeil gegaan, met intentie om de 16 Fransche Schepen, in dezelve gemelt, waar 't mogelijk, by te komen en aan te tasten: dan met den dag hebbe geene van de zelven te zien gekreegen; zynde ontwyffelijk tusschen de Kiskassen en Gernzey doorgezeilt, en alzo geëchappeert. En, dewyl het niet raadsaam was, dezelven derwaarts door de Klippen heen te volgen, zo ben ik wederom Oostwaart aangezeild, om den Heer *Russel* te zoeken. Dezen namiddag, omtrent 4 uuren, tusschen de beide Caapen de Hogue en Barfleur geavanceert zynde, hebbe ik den Vice-Admiraal *de la Val* met 8 a 9 Koninglijke Engelsche Schepen aldaar aangetroffen, die my door twee Capiteinen liet weeten, dat de Heer Admiraal *Russel* gisteren ochtent zo schielijk was onder zeil gegaan, om dat onder de Wal verscheide Fransche Schepen in 't gezicht had gekreegen; waar af hy Vice-Admiraal dezen voormiddag drie, als de *Soleil Royal*, gevoert geweest zynde door den Admiraal *de Tourville*, gemonteert met 110 Stukken; *l'Admirable*, gevoert by desselfs Seconde, Monsieur *de Beaujeu*, met 102 Stukken; *le Fort* met 80 Stukken, twee Fregatten en drie van kleinder Charter, by Caap de Wyk tegens Strant heeft verbrand: dat den Heer Admiraal *Russel* doende was met noch 8 a 9 anderen Bochtwaart in te vervolgen: en dat de Gevangens van de verbrande Schepen wisten te zeggen, dat 'er onder 't Gevecht noch 4 a 5 van haare Schepen waren geruineert en verongelukt. Ik wil hopen, dat deze gelukkige Verrichtinge van noch meerder en grooter Successen zal gevolgt werden, ten besten van de gemeene Zake en de Wapenen van de Hooge Geallieerden. De Schout-by-Nacht *Carter* van d'Engelsche Roode Vlag is in 't Gevecht gesneuvelt. Van eenige andere Officieren van marque en heb ik niet vernomen. Waar mede, Hoog Mog. Heeren, &c.

In 's Landts Schip de Prins, onder Zeil tusschen de Caap Hogue en Barfleur, den eersten Juny, 1692. 's avondts ten 7 uuren.

Geteekent P. van ALMONDE.

Hoog-Mogende Heeren.

SEdert dat ik den 31 laatstleden, en daags daar aan, den 1 dezes, aan Uwe Hoog-Mogenden onderdanigst had bericht 't gepasseerde in 't Gevecht en in 't nazetten van de Vyandlijke Vloot tot die tyd toe, ben ik

1692. Juny. op gisteren namiddag met 't Esquadre van Uwe Hoog-Mogenden en den Heer *Ashby*, Admiraal van de Blaauwe Vlag, met eenige byhebbende Koninglijke Schepen by 't Gros alhier ten Anker gekomen; werdende door een gevange Commandeur van een Fransche Brander geinformeert, dat de Vyandlijke Schepen, in mijne vorige gemelt, waar op men Westwaarts hadde jacht gemaakt, niet en waren gekomen uit Brest, maar in de Bataille tegen Uwer Hoog-Mogenden Esquadre hadden aangeleegen, en 't 's Nachts Zeewaarts laten doorstaan, om 't t'onvluchten; 't geene zy genoodzaakt zyn geweest, niet zonder veel hazard, tusschen en door de Klippen van de Kiskassen te doen. Den Admiraal *Russel*, dien ik bezig vond met de nodige ordres te stellen tot 't ruineeren en verbranden van 12 Fransche Oorlogschepen, die achter de Klippen in de Bocht alhier geweeken waren, hebbe ik aanstondts weezen aanbieden de lichte Fregatten en Branders van Uwe Hoog-Mogenden, om nevens die van zyne Majest: daar toe geëmployeert te werden, en vervolgens aan dezelve de gerequireerde ordres ten dien einde gegeeven, zonder dat ik tot noch toe weete, of 'er eenige of geene Branders daar omtrent besteet zyn: dan dit kan ik Uwe Hoog-Mogenden in 't zeker berichten, dat voorleeden Nacht de 6 grootste, alle van 3 Deks, en van daag de resteerende, voerende 't minste 60 Stukken, geruineert en verbrand zyn, met alle haar Kanon en Ammunitie van Oorlog, behalven de 6 kleinste, waar af eenig Geschut gelicht en aan Land gebracht was, om die Schepen hooger op te brengen, en daar mede aan Land, was 't mogelijk geweest, 't verbranden te beletten. Deze gelukkige Verrichtinge doet Vrankryk in zyn Zeemacht geen klein verlies hebben, dewyl met 2 Schepen (waar af men voor vast weet, dat het een, gevoerd door den Franschen Admiraal van de Blaauwe Vlag, is gesprongen, en 't ander, staande 't Gevecht, gezonken) nevens de 3 die by Caap de Wijk tegen Strand verbrand zyn, 10 Schepen van 3 Deks en zeven van 60 tot 80 Stukken komt kwyt te raken. Ik hope Uw Hoog Mog. van dezen allen hier naar een Lyst te zullen zenden.

Heden, aan Boord komende van den Heer Admiraal *Russel*, werd my gezegd, dat 'er in een Kreek in deze Bocht tusschen 2 a 300 Transportschepen leggen; ook, dat 'er ordres gezonden waren, omme de zelve te ruineeren, als 't zonder te veel hazard geschieden kon: dan ik vertrouw, 't zelve genoegsaam ondoenlijk te zullen zyn, door dien de Kreek met laag Water droog loopt, en beide de kanten met Kanon en Musketten bezet zyn, om zulk ondernemen te beletten.

Ondertusschen heeft men van dage in de gecombineerde Krygsraad geresolveerd, de groote Vloot alsnu te reduceeren tot tusschen de 50 a 60 sware Schepen van Oorlog, om daar mede te verzeilen na Heyzant voor den tyd van 10 dagen, tot het onderscheppen van alle de Vyandlijke Schepen die langs de Wal uit of in Brest zouden willen; en dat men een Esquader van de resteerende Schepen van Oorlog en Fregatten met eenige

ge Branders zal zenden van hier langs de Fransche Kust tot aan Duinkerken, om noch 6 Fransche Schepen van Oorlog, die Oostwaarts heen zouden gezeilt zyn, op te zoeken, en, is 't doenlijk, te ruineeren; en, te Duinkerken gekomen zynde, dat dan 's Landts Schepen van 't zelve, gehoorende tot de Vloot, na Duins, en die tot beveilinge van de Noord-Zee onder den Capitein *van Zeil* gedestineerd zyn, na Schonevelt zullen zeilen, om hunne nadere orders af te wachten en te ontfangen. 1692. Juny.

In 's Landts Schip de Prins, ten Anker in de Bocht van Barfleur, den 3 Juny, 1692. 's avondts ten acht uuren. Ik blyve,

Hoog-Mog. Heeren, &c.

Geteekent,

P. van ALMONDE.

Extract uit de Brief van den Heer Vice-Admiraal Gillis Schey, den 2 Juny, leggende W. Z. W. anderhalf myl van Caap de Barfleur ten Anker, in 't Schip de Princes Maria.

DEn 29 's morgens tusschen 6 en 7 uuren, zynde onze cours Z. ten W. en tusschen Z. en Z. W. zagen wy in de 60 Fransche Schepen te loefwaard van ons, die op ons afkwamen. Terwyl wy preparatie maakten tot het gevecht, kwamen 13 Fransche Oorlogschepen, waar onder Mr. *Gabaret*, Admiraal van de Blaauwe Vlag, op de Hollandsche Esquaders af: en de rest van de Fransche Vloot zetten 't op de Hollandsche Schepen en de Engelsche Vloot, en raakten tegen de middag, omtrent 4 myl van de Fransche Wal, tusschen de Caap Caen en Barfleur slaags. 't Gevecht duurde met ons 7 glasen tegen 11 Schepen, waar onder d' voornoemde Admiraal: een daar van zonk, de rest nam de vlucht, bougseerende 's namiddags ten 3 uuren van ons af; en dewyl 't stil was, konden wy niet by haar komen. Doch 't gevecht van 't Gros der Fransche Vloot tegen de onzen en de Engelschen duurde tot laat in den Avond; als wanneer drie Vyandlijke Schepen sprongen. Den 30 dito, de Wind O. N. O. doch mistig, zynde onze cours W. N. W. maar ten 9 uuren 's morgens helderde het op; als wanneer wy de Fransche Vloot te Lywaard Z. W. van ons zagen. Wy zetten 't daar na toe, en zagen ontrent 11 uuren de Caap Barfleur. Op de middag wierd het stil: omtrent 3 uuren de Wind W. vervolgden wy onze cours tot 6 uuren; als wanneer de Franschen, in de 30 Zeilen sterk, en ook onze Vloot, ankerden, leggende zy W. Z. W. omtrent een myl van ons, voor gemelde Caap, die Z. ten O. 3 myl van ons lag. 's Nachts in 't laatst van de Wacht was de Wind Z. W. Wy gingen toen weer t'zeil by de Wind. Den 31 's morgens zagen wy de Fransche Vloot weer voor uit. Ontrent 6 uuren ankerden wy, hebbende tegen stroom, en 't Eiland Ornay ontrent 3 myl Z. ten W. en de Caap Hogue Z. Z. Oost van ons. Kort daar na Ankerligten ging den Engelschen Admiraal en Vice-Admiraal van de Roode Vlag na de Fransche Kust t'zeil; en de Hollandsche

1692. Juny.

Vloot, en de Engelsche Admiraal en Vice-Admiraal van de Blaauwe Vlag contrarie van haar af. W. ten N. en W. N. W. 's Namiddags ten 4 uuren, de cours Z. en Z. ten W. vervolgden Wy de Franschen, doch moesten tegen den avond ankeren. Den 1 Juny 's morgens vroeg lichten wy 't Anker; maar de Franschen waren uit ons gezicht: wy zeilden Oostwaart op langs de Fransche Kust. Na de Middag ten 3 uuren zagen wy een groote Rook onder de Fransche Wal: nader bykomende, bevonden wy, dat het de Vice-Admiraal van de Roode Vlag was, die den Franschen Admiraal de *Royaale Son* met 110 stukken, *d'Admirable* met 100 stukken, *le Fort* met 80 of 90 stukken, en noch twee Fregats yder van 50 stukken, voor 't Dorp Cherbourg hadden verbrand. Den Admiraal *Russel* had een gedeelte van de Fransche Vloot na Caap Barfleur vervolgd, en advys dat in de Battaille 3 Fransche Schepen gesprongen en 2 gezonken waren. De Schepen, daar hy sedert eergisteren jagt op had gemaakt, waren 15 Fransche, waar onder de Graaf *d'Estrée* vermoed wierd te zyn. Met den avond ankerden wy, hebbende Caap de Hogue Z. Z. W. van ons. Den 2 Juny, de Wind W. N. W. gingen wy omtrent 8 uuren t'zeil: ten 3 uuren ankerden wy by Caap de Barfleur, vindende daar den Admiraal *Russel* met zyn Esquadre in de Bocht van la Hogue, alwaar, als ook by de Eilanden van St. Marcus, omtrent vyftien Fransche Oorlogschepen waren, leggende 3 groote 3 Dek-schepen op zy in de grond, de rest tegen de Wal met de Stengen deurgeschooten.

P. S. De Vice-Admiraal van de Blaauwe Vlag met de lichte Hollandsche en Engelsche Fregats zeilde na de Wal: tusschen 10 en 11 uuren hoorde men kanonneeren, ziende verscheide Schepen branden en springen, 't welk de gantsche nacht duurde. Dezen morgen den 3 Juny kreegen wy tyding, dat 12 Franschen, waar onder 6 Schepen met 3 Deks, welke zich onder een klein Fortje en Battery met eenig Geschut van haar Schepen wilden defendeeren, alle verbrand, gesprongen, en geruïneerd zyn; en zullen op morgen na alle aparentie met het grootste gedeelte van de Vloot na Heyzant, en een klein Esquadre na Havre de Grace, en zo voort na Duinkerken, t'zeil gaan, om te zien of men in twee of drie weeken noch iets kan ondernemen, en zo niet, in Spithead komen ankeren.

verbrand	Monsr. de Tourville	Witte Vlag	destig.
gesprongen	Monsr. Gabaret.	de Blauwe Vlag	gedwong. en tamel. gevogten
in de Klippen gejaagt	Marquis d'Amfreville	Witte en Blauwe Vlag	lache
verbrand	Marquis de Villette	Vice Admr. van de Witte Vlag	destig
in de Klippen gejaagt	Marquis de Nesmond	Vice Ad. van de Witte en Blauwe	wel gevochten
ibid.	Marquis de Panetier	Vice-Adm. van de Blauwe Vlag	als den Blauwen Admiraal.
verbrand	Marquis de Langeron	S. by Nacht van de Witte Vlag	destig
in de Klippen gejaagt	Comte de Relingues	S. by Nacht van de Wit en Blauwe	lache
ibid.	Comte de Collogon	S. by Nacht van de Blauwe Vlag	als den Blauwen Admiraal.

Ex-

1692. Juny.

Extract uit de Missive, geschreeven van den Heer Schout-by-Nacht P. van der Goes.

DE groote Victorie, die God Almachtig heeft verleent aan de gecombineerde Vlooten op den 29 der voorl. Maand, zal U Ed. zonder twyfel al verstaan hebben. De Vyanden kwamen zeer stout uit de wind op de gecombineerde Vloot af; maar wierden van onze kant met zulken standvastigheid afgewacht, als 't behoorde. Zy hadden 't meest op d'Engelschen gemunt, welke ook het meest hebben geleeden, en haar treffelijk kweten, *zo dat nu alle twyffelmoedigheid aan kant is.* Den Vice-Admiraal *Schey*, Capitein *van der Saan*, &c. hebben eenige schade geleden, als mede 3 Schepen uit de Maaze, daar onder het Mijne, Cap. *de Liefde* en *Brakel*, welke de eerste door den Vice-Admiraal van de Blaauwe en Witte Vlag, nevens 4 andere, daar van 3 Schepen met 3 deks waren, wierden geattaqueert; doch zy wierden zo wel ontfangen en begroet, dat zy tusschen 3 en 4 uuren in den achtermiddag afdeinsden, en alles by maakten wat goed konde doen, zo van Chaloupen als Barkelingen daar 30 a 40 Riemen op waren, voor de Boeg. Ontrent 6 uuren zagen wy het Gros van de Battaille te Windwaart op. d'Arriergarde van d'Engelsche en Fransche sloegen tot dat den donker haar scheide: en de Vyanden retireerden met zo veel confusie, als zy de Bataille begonden. In dit Gevecht heeft God de Heere myn Persoon wonderlijk bewaard: want kreeg door 't gruis van een Hoed, dien zy aan stukken schooten, een weinig bloet in myn gezicht. Ik hebbe 9 dooden en 30 gekwetsten bekomen, waar onder veel swaar gekwetst zyn. Den 30 kregen wy in de Bocht van Caan weder 30 Vyandlijke Schepen in 't gezicht, die het langs de Kust van Normandyen zetten, de wind Z. O. zy waren vry ver voor uit: tegens den avond liep de wind West, zulks dat wy moesten ankeren, en de Vyanden mede, maar boven wind van ons. Des nachts kapten een party haar ankers, en zetten 't tusschen Kaap de Hogue en 't Ras van Ornay door; een ander gedeelte bezuiden de Kiskassen, na de Britannische Kust; en het derde gedeelte liep onder 't Land naar Barfleur, om de Oost. De 2 eerste gedeeltens zyn het meest ontkomen; maar de laatsten zyn dezen dag tusschen de Caap de Wyk en Barfleur, op de Kust van Normandyen, door den Admiraal *Russel* verbrand, daar onder het Schip van den Admiraal *Tourville* met 110 stukken, *l'Admirable* 102 stukken, *le Fort* 80 stukken, nevens verscheide andere, en geduurende het Gevecht noch vyf Vyandlijke Fregatten. Gisteren bekwamen d'Engelschen by de Kiskassen noch een Vyandlijke Brander. Ny zyn wy bezig met kruissen, sterk ontrent 50 Schepen: hoope noch meer Vyandlijke Schepen te zullen aantreffen. Wat mijn Schip aangaat, 't zeilt nu slecht, want 's is vry doorgenageld onder water, maar niet door, als mede aan myn staande Want: hebbe 4 schooten door 't hart van myn groote Mast, doch met wangen

we-

1692. weder geholpen, en zal het zelve, zo ras in Portsmouth komt, laten re-
Juny. pareeren.

Den Admiraal *Russel* is noch met 20 Schepen in de Bocht van Caan, om meerder Vyandlijke Schepen, die derwaarts geweken zyn, op te zoeken, en te ruineeren: hoopende verders, dat God de Heere de Wapenen van den Staat, en desselfs Hooge Geallieerden, wil zegenen, en blyve. *In 's Landts Schip de Capitein Generaal, den 1 Juny, op de hoogte van de Caap Barfleur, aan de Kust van Normandyen.*

P. van der Goes.

Extract uit de Missive van Capitein Cornelis van der Zaan.

OP den 29 passato met den dag kregen wy de Fransche Vloot in 't gezicht, die de wind van ons had, en op ons af kwam; en raakten ontrent 11 uuren in een hard gevecht. Den Heer Vice-Admiraal *Schey* en Ik sloegen tegen den Admiraal van de Witte en Blaauwe Vlag, en had noch een Roode Wimpel daar boven, en noch 3 Schepen van 70 stukken: maar na 4 uuren gebatallieerd te hebben, namen zy de vlucht, en wy haar na. Ik heb 7 dooden en 7 gekwetsten, en 12 die wat lichter zyn, en op het Schip konnen genezen worden, en 40 schooten door het Schip, zo dat ik lustig gehavend ben, zo aan touwerk en loopend als staande Want; en hebben noch 5 Franschen aan strand gejaagt, die 's nachts verbrand zyn; en noch 12 a 13 daar de Schout-by-Nacht van de Blaauwe Vlag met eenige Schepen en Branders, nevens de Hollanders, noch mede doende waren, gelijk ook al eenige daar van verbrand zyn, zo dat God ons heeft gezegent met een groote Victory. *Uit 's Landts Schip Amsterdam, leggende by de Caap Barfleur, en de Eilanden van St. Marcus, den 3 Juny 1692.*

C. van der Zaan.

Brief van den Heer Capitein Schryver.

NAar dat met de geconjungeerde Machten in St. Helenaas-Bay, aan 't Eiland Wicht, waren gekomen, zyn Wy op inkomende Advyssen, dat de Vyandlijke Vloot in Zee, en het Canaal ingeloopen was, den 27 May in Zee gesteeken, sterk 27 Schepen van Oorlog, onder de Prince Vlagge, en 56 a 57 Engelsche, meest alle kloeke Schepen, en kwamen tegen den avond buiten het Swane-Klif ten anker, de Wind W. met schoon weer.

Den 28 lichten ons Anker, en stelden cours naar de Fransche Kust, de Wind. Z. W. met Bramzeils koelte, en redelijken voortgang. Wy hoorden in de nanacht 8 a 9 schooten naar den anderen te loefwaart van ons, oordeelende het Seinschooten van de Vyandlijke Vloot te zyn; en maakten derhalven aanstondts alles klaar om te slaan.

Den

Den 29 dito, met het aanbreeken van den dag, zagen wy den Vyand te Loefwaart, omtrent 1½ myl van ons, en in de zelve een groot getal klein Vaartuig, zo verre als be oogen konden: deeden yder ons best, om op zyn gedestineerden rang en plaats te zeilen, de Wind W. Z. W. met labber koelte, en zeer flecht water; terwyl den Vyand op ons afkwam, die wy niet sterker als 50 a 56 Schepen van Rang oordeelden te zyn: het ander Vaartuig bleef te wintwaard leggen. Den Vyand dan stout, en braaf afgekomen zynde, ('t geen ons wonder vreemd voorkwam, aangezien haar klein getal) geraakte haar Generaal en Admiraal van de Blauwe Vlag met den Engelschen Admiraal en Generaal, mede van de Blauwe Vlag, ontrent ten tien uuren in een heet gevecht. Wy hadden met ons Esquader d'Avantguarde, en lagen met de gantsche Vloot met de Steven om de Zuid. Het Vyandlijk Esquader, dat voor ons gedestineert was, en uit 15 Schepen bestond, zonder een eenige Brander, hadde zo veel lust niet om ons op 't lyf te vallen, maar bleef lang boven wind leggen, behalven 6 a 7 van de voorsten, die een felle attaque op ons voorste Smaldeel, onder den Vice-Admiraal *Kallenburg*, deeden, en wel ontfangen wierden, terwyle de resteerende van verre lagen te blaffen, met eenige vlucht-schooten, en de achtersten niet in de weereld deeden, tot dat haar voorste, mair 4 a 5 Glazen geslagen te hebben, by de Wind over kneepen, en het Gevecht, zo veel doenelijk was, ontgingen, met Sloepen voor de boeg. De twee andere Esquaders deeden meer geweld op d'Engelschen, die achter ons gerangeerd lagen, en waren daar met een brave resolutie ingevallen, en mede wel ontfangen; maar wilden niet eerder wyken als ontrent de klokke drie uuren. 't Was ondertusschen heel stil geworden; en door dien den Vyand d'avantagie van de wind hadde, minderde het Gevecht tot tegen den avond, wanneer met veranderinge van de wind het achterste Esquader van de Engelschen, zynde de blauwe Vlag, boven den Vyand konde zeilen; waar door de Franschen met alle kracht trachten door te slaan, eer van twee zyden bezet wierden. Dit koste bloed aan wederzyden, en wierd fel gevochten, tot groot nadeel van den Vyand, die hier, na 't zeggen van Gevangens, 4 a 5 Schepen, alle van de eerste en tweede rang, lieten zitten, zo gesprongen als gezonken, daar onder haar Admiraal van de Blauwe Vlag. Wy hebben het springen van drie Schepen in 't begin van den donker gezien. Het voor ons gedestineerde Esquader was mede het hase-pad op; en deeden ons devoir om den vluchtenden Vyand te vervolgen, en, was 't mogelijk, totaliter te ruineeren, zynde de wind Oostelijk geloopen. De vluchtende Vyand stelde zyn cours West aan. De plaats van 't Gevecht was naar gissinge Noord-Oost ten Oosten, 8 mylen van de Kaap Hogue. Een groot gedeelte van ons Esquader is niet aan de man geweest, te weten, 't geene dicht aan de Engelschen gerangeerd lag, door dien den Vyand, zo swak, onze geheele Linie niet konde bestaan, en het gedeelte, dat ons moeste attaqueeren, geen lust hadde om geheelijk op ons af te

1692. Juny.

1692. Juny. komen; zo dat de Vice-Admiraal *van der Putte*, wiens Seconde ik gesteld ben, nevens my en anderen van zyn Smaldeel, niet een schoot hebben konnen schieten met profyt, en consequentelijk niet een schoot hebben gedaan. Wy scheenen hier maar verzocht te zyn om toe te kyken, terwyl voor ons, na den tyd, en achter ons, dapper gevochten wierd; vervolgende den Vyand dien nacht met een lichte Maan, en zagen den zelven den 30 dito met den dag, als mede voor de middag Caap de Hogue. Wy stopten alle Tye de Vloet af, en gingen met de Eb weder onder zeil, zynde den Vyand omtrent twee myltjes te wintwaard van ons, 30 Schepen sterk, en de wind Z. W. zynde d'andere Schepen zeer verstrooid.

Den 31 dito vervolgden haar voor 't Ras van Blankert: zy liepen het Gat deur; en wy deeden ons best om buiten om te komen. Op de middag ging de Engelsche Generaal, nevens de grootste helfte van de Engelschen, de Bocht nevens de Caap Hogue in, naar Cherbourg: en wy kwamen den eersten Juny, naar de middag, by Caap de Wyk, weder by de Engelschen. Zy hadden ondertusschen by Caap de Wyk de volgende Schepen, onder Commando van den Vice-Admiraal de la Val, aan strand in de brand gestooken, als de *Soleil Royal*, met 110 stukken, gevoerd by Monsr. *de Tourville*; *l'Admirable*, 102 stukken; *le Fort*, 84 stukken; twee Schepen met 50 stukken, en dry van minder Rang, waar van wy de rook en 't springen konden zien: kregen hier mede tydinge, dat den Heer Admiraal *Russel* noch 12 a 14 Schepen achter de Eilanden van St. Marcus bezet hadde, daar wy onze cours na toe stelden.

Den 2 Juny kwamen wy by den Admiraal, en zagen de bezette Schepen tegen de Wal, met de Stengen om laag, en zonder zeilen leggen. Alle onze Branders en lichte Fregatten deeden aanstonds haar best om onder de Wal te komen, de Wind Z. W. met zeer goed weer. Wy wierden door te weinig wind en sterke stroom genoodzaakt het Tye te stoppen. Tegen den avond wierd de Attaque op de bezette Schepen met Sloepen en Booten begonnen, onder 't geleide van de lichte Fregatten, en faveur van haar Kanon, met zodaanig succes, dat wy met het vallen van den avond het voorste Schip, 't geen wat op zyde gevallen was, zagen branden, hoewel den Vyand met eenige Stukken Kanon wel louter vuur gaf. Weinig daar na gingen noch 3 a 4 Schepen aan, terwyle met Hand-Geweer en Granaden over en weder fel wierd gevochten: doch den Vyand konde echter niet beletten, dat zyn schoone Schepen, d'een voor, en d'ander naar, aan 't vier wierden opgeoffert. Naar middernacht sprong een Schip, met zulk een slag, dat onze Schepen, leggende een groote myl van de Wal, daar van beefden en schudden. Dit branden duurde dan den volgenden dag tot Z. Zon. Omtrent 10 uuren maakte een Schip mede een geweldige swaren slag, en dat de laatste van eenige consideratie. Na de middag gingen de lichtste Schepen van de Wal onder zeil, en minderde de brand door manquement van materie,

zynde

zynde niets overgebleeven. Een gedeelte van deze Schepen waren in een Riviertje met hoog water ingekort, zo verre als doenlijk was. De huizen op 't Land waren blyven staan, apparent door ordre, hier mede, &c. *In 't Schip Zeelandia, ten Anker by de Eilanden van S. Marcus, den 3 Juny* 1692. 1692. *Juny.*

P. S. Op deze laatste plaats zyn verbrand 6 Schepen met 3 deks, en 7 andere, de minste met 60 stukken: de verderere particulariteiten per naasten, de Post gaat.

Pertinent Verbaal van de groote Victorie, op den 29sten. May en de volgende dagen door de gecombineerde Engelsche en Hollandsche Zeemachten, gecommandeerd door de Admiraalen Russel *en* Almonde, *bevochten tegens de Koninglyke Fransche Oorlogsvloot, gecommandeerd door den Graave* de Tourville.

NA dat d'Engelsche en Hollandsche gecombineerde Oorlogsvlooten op den 27sten. May van St. Helenas-Baay onder zeil waren gegaan, houdende den 28sten. na de Fransche Kust toe, kreegen zy daags daar aan, den 29sten. met het doorbreeken van de Zon, de Fransche Vloot, ruim 70 Schepen sterk, in 't gezicht, omtrent drie mylen te windwaart van de gecombineerde Vlooten. De wind was uit den Zuid-westen, met Topzeils koelte, en na gissing de Caap Barfleur omtrent 6 mylen van de Geallieerde Zeemachten. Straks wierden de bereidselen tot den Slag gemaakt, en de Vyanden, die wel haast afkwamen, in slagorder verwacht: maar vermits de wind hand over hand verslapte, geraakten de Vlooten niet eer als omtrent ten 11 uuren aan malkander. Het voorste Esquadre der Franschen bestond uit 15 swaare Schepen, en kwam op de Hollandsche Esquadres, door den Lt. Admiraal *Almonde* in order van bataille gerangeert, af; terwyl de rest van de Fransche Vloot het op de achterste Hollandsche Schepen en het Gros van d'Engelsche Vloot aanzettede. Tegen den middag, gelijk gezegt is, geraakten de Vlooten vier mylen van de Fransche wal, tusschen Caap Caen en Barfleur, slaags. 't Gevecht met de Hollanders, aangevoerd door Monsr. *Gabaret*, Admiraal van de Blaauwe Vlag, duurde omtrent 7 glazen; wanneer de Franschen, na een van hunne Schepen te hebben zien zinken, de vlucht namen: konnende, tot groot leedweezen van den Vice-Admiraal *Schey* en andere braave Capiteinen, door de stilte niet vervolgd worden. Ondertusschen had ook omtrent ter zelve tyd het gevecht van het Gros der Fransche Vloot, aangevoerd door den Admiraal *de Tourville*, tegens d'achterste Hollandsche Schepen en het Gros der Engelsche Vloot, onder het gebied van den Admiraal *Russel*, aanvang genomen; en wierd aldaar zo hevig gekanonneerd, dat de lucht in minder als een quartier uurs zodanig met rook bedekt was, dat men niet verder als de lengte van een kabel van zich kon zien; en dezelve vier uuren

1692. Juny.

ren lang van zulk een schrikkelijk gedonder van kanonschooten verzeld, dat de Franschen Admiraal, ziende dat het hem daar te heet viel, en zyn groote Ree van boven neer geschooten, eindelijk geraaden vond te retireeren: doch alzo de wind vry slap was, vond hy zich genoodzaakt zyn reddeloos Schip door zyne Chaloepen te laten wegsleepen, om niet langer voor het kanon zyner Vyanden blood gesteld te weezen. Zyne byhebbende Schepen, zich niet schaamende het voorbeeld van hunnen Admiraal te volgen, zetteden ook al by wat goed kon doen: doch de wind tegen zes uuren Oost geloopen zynde, vervielen zy onder het Blaauw Esquadre, en hadden een hard gevecht met den Ridder *Cloudesly Shovel*, Vice-Admiraal van het gemelde Esquadre, tot 11 uuren in de nacht; wanneer zy verbaasdelijk dwars door de Engelsche Vloot passeerden, om zich met de vlucht te bergen; terwyl men kort daar na drie van hunne Schepen in de lucht zag springen. De Franschen wierden, zo door d'Engelschen als de Hollanders, de gantsche nacht vervolgd; en de wind des morgens West geloopen zynde, namen zy ze waar tot hunne berging. 's Namiddags ten vyf uuren lieten zy het anker vallen, gelijk de gecombineerde Vlooten mede deeden, hebbende de Caap la Hogue omtrent 7 mylen van hen, met een sterke stroom die hen tegen liep. Ten 11 uuren wierd het anker weder gelicht, en wyders de gantsche nacht voortgezeild, houdende geduurig by de wind, zo veel als men kon. Den 31sten. retireerde een gedeelte van de Fransche Vloot in het Ras van Aldernay, zeilende de rest na de wind, en gaande na 't Westen ankeren. De Ridder *John Ashby*, Admiraal van de Blaauwe Vlag, liet, met de Schepen die 't meest voor uit waren, benevens de Hollanders, mede het anker vallen. Ondertusschen kapte den Admiraal *Russel*, nevens de Schepen die by hem waren, zyn kabel, ten einde eenige Fransche Schepen, welke, vermits de sterke stroom, het Ras van Aldernay moesten verlaaten, te vervolgen; laatende den Ridder *Delaval*, zyn Vice-Admiraal, met eenige Schepen achter, om de Franschen, die in de Baay van Cherbourg geloopen waren, te bezetten: terwyl hy zelve ettelijke andere vyandlijke Schepen, welke zich in de Baay van la Hogue trachtten te salveeren, met alle macht nazette. Den 1sten. Juny vervoegde de Ridder *Ashby*, (dewyl hy de Fransche Schepen, welken hy vervolgde, niet en konde achterhaalen, ter oorzaak dat zy het na de klippen van d'Eilanden Aldernay, Jersey en Gernsey gezet hadden) na dat hy maar een Franschen Brander had genomen, weder by den Admiraal *Russel*. Ondertusschen stuurde de Ridder *Delaval* een Chaloep met een witte vlag aan Land, om den Vyanden aan te zeggen, dat zy hunne Gekwetsten, welke in d'Engelsche Schepen waren, zouden komen afhaalen; 't geen zy geweigerd hebbende, liet hy den brand steeken in drie der capitaalste Schepen, te weeten, *de Koninglyke Zon*, het kostelijkste Schip 't geen den Oceaan ooit op zyn rug heeft gedraagen, gevoerd door den Admiraal *de Tourville*, en gemonteert met 110 stukken metaal kanon, *l'Admirable* met 100, en *le Fort* met 80 of 90 stukken. Den 2den. na

dat

dat de Ridders *Ashby* en *Delaval*, benevens de Hollanders, welke ook niet het minste deel in eenigen dezer treffelijke exploiten hadden, weder by den Admiraal *Russel*, die by la Hogue ten anker lag, (werwaarts de Franschen, uit de klippen van Aldernay, Jernsey en Gernsey geweeken, zich, zo dicht aan 't land als 't mogelijk was, geretireert hadden) gekomen waren, wierd de Schout-by-Nacht *Roke* met eenige Schepen van de 3 en 4de. Rang, 6 Branders, en alle de lange Barken en Chaloepen van de Vloot afgevaardigd, om de Fransche Schepen te verbranden. 's Avonds omtrent ten zes uuren vonden zy zich by het land, en schooten op de Forten en vyandlijke Schepen. Doch dewyl zy niet dicht genoeg konden naderen, had men geresolveert de Branders door de Chaloepen te doen voortroeijen; maar men veranderde van voorneemen: weshalven dan de Chaloepen zelf tegen negen uuren afgezonden wierden, welke den aanslag kloekmoedig uitvoerden, en op dien zelven avond zes groote Schepen, waar onder vyf met drie deks, in den brand staken: een schoon vreugdevuur in de duistere nacht onder het gedonder van 't kanon voor d'oogen der victorieuse Engelschen en Hollanders. En hier mee niet vernoegd, verbrandden de zelve Chaloepen des anderendaags morgens noch tien vyandlijke Schepen, waar onder vier met 40 a 50. doch d'anderen met 70, 80, 90 en 100 stukken kanon. 't Zelve lot hadden ook een grooten hoop Koopvaardyschepen en andere kleine Vaartuigen. Nooit zag men zulk een getal van de schoonste en kostelijkste Schepen gelijkerhand elendig vergaan; en wierd dat droevig Schouspel door een oneindige menichte van volk aangezien. Na dit treffelijk exploit, ('t geen in 't gezicht van den geweezenen Koning *Jacobus*, en een Leger van 30000 man, gecommandeert door den Maarschalk *de Bellefonds*, uitgevoerd wierd) vervoegde de Schout-by-Nacht *Roke* met zyn gantsche Trein zich weder by de Vloot. Ziet daar een Nederlaag, waar af geenige Eeuw een voorbeeld kan uitleveren, en de Fransche Hoogmoed zodanig ter Zee gedempt, dat het niet te gelooven staat, dat ze in ettelijke jaaren de hoornen weer zal durden of konnen opsteeken: want van die schoone Vloot, die omtrent de 60 kloeke Oorlogschepen, en daar onder zo swaare dat men by na nooit diergelijken heeft gezien, sterk was, ontkwamen 'er naauwelijks 30. zynde de rest verbrand, in de grond geboord, op de klippen en stranden aan stukken gestooten, enz. En, 't geen niet zonder een groote verwondering, en als een zichtbaar teken van de Godlijke gunst en bystand, aangemerkt moest worden, is dat in deze gloirieuse Actie op alle de Hollandsche Schepen maar 59 Dooden en 75 Gekwetsten zyn geweest, en daar onder niet een hooge Officier, gelijk ook niet een Oorlogschip gebleeven. Aan de kant der Engelschen sneuvelde den Heer *Carter*, Schout-by-Nacht van de Blaauwe Vlag, een dapper Soldaat, die in veele gelegentheden preuven van zyn beleid en kloekmoedigheid had gegeeven, mitsgaders Capitein *Hastings*. d'Andere Helden, die, benevens hen, zo trouwelijk hadden gestreeden, behielden het leven en de gezondheid, en hadden

1692. Juny.

1692. Juny. den d'uiterste reden om, te gelijk met de Hollandsche en Engelsche Natie, den Almachtigen God voor zyn ongemeene zegen, en een zo uitsteekende Victorie, in eeuwigheid te looven en te danken.

Extract uit een Brief van den Heer Vice-Admiraal Gillis Schey, *uit 's Landts Schip de Princes Maria, ten Anker leggende voor 't Eiland Wicht, tusschen St. Helenas-Bay en Spithead, den 5 Juny.*

MYn laatste was van den 3 deezer, waar in hebbe gemeld, hoe dat den 28 passato, nevens de geheele Vloot, uit de Baay van St. Helena waren 't zeil gegaan, en den 29 dito op de middag met den Vyand in een scherp gevecht geraakt, zynde de Fransche Vloot omtrent 60 schepen sterk, waar op wy een groote Victorie hebben bevochten, zo dat de Vyand, staande de Bataille, met verlies van 5 Schepen, zo gezonken als gesprongen, de vlucht hadde genomen: als toen ook heb gemeld, dat onze Vloot haar najaagde, en een gedeelte in haar Havens, als ook voor de Wal van Cherburg 5 groote Fransche Schepen onder den Admiraal van de Witte Vlag, door de Vice-Admiraal van de Engelsche Roode Vlag waren verbrand: en dan vorder achter Caap Barfleur, door den Admiraal van de Blaauwe Vlag, en eenige lichte Engelsche en Hollandsche Fregatten, noch 12 groote Fransche Schepen, daar onder 6 van 3 deks nevens eenig klein Vaartuig: doch van 't getal van 200 Transpoortschepen is 't advys noch niet zeeker, vermits de meeste part te hoog in de Bocht opgezeilt lag. Immers 't is zo veel dat (onder Gods hulpe) zo groote Victorie tegens den Vyand is bevochten, en hem afbreuk gedaan, dat hy voor eerst zyn schade zo ras niet zal konnen repareeren. Men had gedacht, dat het meeste gedeelte van de Vloot na Heysant, en een klein Esquader de Fransche Kust langs na Havre de Grace, en zo voorts na Duinkerken, t'zeil zoude gaan, om te zien in een week à 3 noch iets te onderneemen; en niets voorvallende, als dan in Spithead ten Anker te komen: doch die resolutie is sedert gealtereert; hoewel den Admiraal van de Blaauwe Vlag met zyn Esquadre, als mede Capt. *van Seil* met zyn byhebbende Hollandsche Schepen, de geresolveerde ordre van langs de Fransche Kust, en zo voort tot Duinkerken toe, als vooren verhaald is, te zeilen, zullen effectueeren, en daar na by 't grootste gedeelte van de Vloot, welke in Spithead geankerd is, weder onder de Vlag ten Anker komen; wel te verstaan, dat den Admiraal van de Blaauwe Vlag by Barfleur blyft leggen: en de Schepen, zo Engelsche als Hollandsche, aan Capt. *van Seil* met zyn Esquadre tot versterkinge medegegeeven, om langs de Fransche Kust tot Duinkerken toe de bovengenoemde ordre te effectueeren, zullen, niets uitrechtende, mede in Spithead ten Anker komen, om nieuwe ordres: doch Capt. *van Seil* met zyn Esquadre, gedestineerd na de Noord-Zee, als dan te gaan na Schoonevelt, enz.

Maar

Maar ziet hier den Brief van den Admiraal Russel noopende dezen Zeeslag; waar uit men, met den zelven tegen het Fransch Relaas, 't geen wy (a) hier voor hebben ingelijfd, te vergelyken, niet alleen de zuivere waarheid zal konnen ontdekken, maar zich ook een redelijk net denkbeeld van het Gevecht, en des zelfs voornaamste omstandigheden, maaken. 1692. Juny.

(a) Ziet pag. 159.

Missive van den Admiraal Russel *aan den Graave van Nottingham, Portsmouth den* $\frac{2}{12}$ *Juny.*

MYLORD,

NAdemaal U E. schijnt te oordeelen, dat een algemeen Verhaal van het goed Succes der Vloot niet zo veel voldoening kan geeven, als iets, 't welk alle de byzonderheden meld; zo zend ik U E. hier een Opstel, zo beknopt als de zaak het lyden kan. Ik moet bekennen, dat ik niet zeer genegen was om UE. op deeze wyze eenige moeite aan te doen, vermits ik niet eergierig ben om myn naam op eenig voorval opentlijk in druk te zien: maar de wyl 't U Edts. bevel is, zo ben ik te meer genegen om U E. de beste Informatie, die ik kan, van 't Gevecht te geeven, om dat ik verscheidene gedrukte Verhaalen gezien heb, die niet heel oprecht waren.

Woensdag 's avondts, zynde den 28 May, zo als wy 't na de Caap de Hogue wendden, ordonneerde ik aan Capitein *Gillam*, voerende het Schip *de Chester*, als ook aan de *Charles-Galley*, dat zy zo verre bewesten de Vloot zouden gaan leggen, dat ze, wanneer ik een Sein gaf, het zouden konnen zien.

Donderdag, den 29, zeilende met een mooy koeltje Z. Z. W., de Wind W. en W. ten Z. dyzig wéer, hebbende de Caap Barfleur toen Z. W. ten Z. omtrent 7 Hollandsche mylen van my, 's morgens tusschen 3 en 4 uuren, hoorden wy verscheidene Kanon-schooten Westwaard van ons; en kort daar na zag ik, dat 2 Fregatten een Sein gaven, dat zy den Vyand zagen, leggende zy met de Voorstevens Noordwaars, 't welk deed vermoeden, dat de Vyand met de Stevens ook die weg oplag. Hier op belaste ik Sein te geeven, dat de Vloot zich in een linie van Bataille zou rangeeren. Vervolgens gaf ik een Sein voor 't achterste van de Vloot, dat zy wenden zouden; op dat, indien de Vyand Noordwaarts stierde, wy te eerder tot een Gevecht mochten komen. Maar kort na 4 uuren begon het door de Zon een weinig op te klaren, zo dat ik de Fransche Vloot zag, cours zettende zuidelijk aan, formeerende haare linie op de zelfde wyze, als ik. Toen beval ik de Wimpel in te neemen, die opgestoken was tot een Sein voor het achterste der Vloot om te wenden, en hield het ter zelver tyd met myn eigen Schip zo verre te Lywaard draagende,

als

1692. Juny. als ik oordeelde dat alle de Schepen in de Vloot my op die cours zouden konnen volgen. Daar na wendde ik het weer, met myn Voor-Marszeil tegen de Mast, om de Schepen in de Vloot te beter gelegentheid te geeven tot zich zo te rangeeren, gelijk haar te vooren geordonneert was. Omtrent 8 uuren hadden wy een maatelijke Linie geformeerd, strekkende zich van Z. Z. W. tot N. N. O. hebbende de Hollanders de Voortocht, de Roode Vlag het Midden, en de Blaauwe Vlag de Achtertogt. Omtrent 9 uuren had des Vyandts Voortocht zich by na zo verre zuidwaardts uitgestrekt als de onze, sluitende haar Admiraal en Schout-by-Nacht van de Blauwe Vlag, die in de Achtertogt waren, de Linie, en strekkende haar Vice-Admiraal van 't zelve Smal-deel zich na de Achtertogt onzer Vloot uit, hoewel zy tot op geen kanonschoot na daar by kwamen. Omtrent 10 uuren kwamen zy op ons af, terwyl ik noch lag met myn Voor-Marszeil tegens de Mast. Ik bemerkte toen, dat Monsr. *de Tourville*, de Fransche Admiraal, een Sein uitstak tot een Bataille; doch ik gaf ordre, dat het myne niet zou opgeheist worden, voor en aleer de Vlooten het Gevecht begonnen, op dat hy te beter gelegentheid mocht hebben om zo dicht by my te komen, als hy het geraden vond. En ter zelve tyd liet ik den Admiraal *Almonde* weeten, dat, zo draa een van zyne Esquaders des Vyandts Vloot kon te boven laveeren, zy wenden, en bewesten de zelve omloopen zouden: en aan be Blaauwe Vlag ordonneerde ik, vermits zy een zekere distantie achter ons waren, dat zy voort zouden zeilen, en de Linie sluiten. Maar zo draa het Gevecht begon, wierd het stil, waar door zy zulks niet konden doen. Omtrent half twaalf kwam Monsr. *de Tourville*, in de *Royale Zon*, tot op omtrent drie vierde van een musquet-schoot op my aan, en bleef op die distantie omtrent anderhalf uur leggen, brandende wakker op ons los, hoewel echter ons Volk het Kanon snelder loste. Daar na bemerkte ik, dat zyn Geschut niet meer met zulk een wakkerheid afgeschooten wierd, als in 't eerst; en ik zag, dat hy in groote wanorder geraakt was, zynde zyn Wand, Zeilen, en Mars-zeils-Rees zeer reddeloos geschooten; en niemand bemoeide zich om het weer wat te verhelpen: en zyne Boots ben'n daar op te windwaard boegseerende, besloot ik, dat hy wakker moest gehavend weezen. Omtrent twee uuren liep de wind N. W. ten W. en kort daar na kwamen 5 versche Schepen van des Vyandts Blaauwe Esquadre, posteerende zich zelven drie daar van aan de Voorsteven, en twee aan de Achtersteven van Monsr. *de Tourville*, en kanonneerden zeer furieus tot na drie uuren. Omtrent vier uuren in den achtermiddag ontstond 'er zulk een dikke Mist, dat wy niet een Schip van de Vyanden konden zien, waar door wy 't schieten een weinig staakten. Daar na klaarde het weer op; zo dat wy Monsr *de Tourville* benoorden van ons met zyne Boots zagen weg boegseeren: waar op ik desgelijks deed, en aan myn gantsche Smaldeel beval ook zo te doen. Omtrent half zes hadden wy weer een Oostelijk koeltje. Daar op gaf ik Sein aan de Vloot om den

Vyand

Vyand na te jaagen; laatende aan alle de Schepen, die omtrent my waren, zeggen, dat de Vyand de vlucht nam. Omtrent dien tyd hoorde ik ten Westen van my verscheide volle laagen; en hoewel ik de Schepen, die schooten, niet kon zien, besloot ik echter, dat het onze Blaauwe Vlag moest zyn, die door 't omloopen van de Wind den Vyand te boven was gezeild: maar 't bleek daar na, dat het de Schout-by-Nacht van de Roode Vlag was, die de loef van *Tourvilles* Esquadre gekreegen had, en tusschen 't zelve en hun Admiraal van de Blaauwe Vlag was geraakt, alwaar zy eenigen tyd kanonneerden. Daar na liet *Tourville* en eenige Schepen van zyn Smaldeel, benevens den Schout-by-Nacht van de Roode Vlag met eenigen van 't zyne, het anker vallen. In dien tyd was het dat Capitein *Hastings* in de *Sandwich* doodgeschooten wierd; want hy dreef tusschen die Schepen door, om dat zyn ankers niet klaar waren. Ik kon dat gevecht toen niet zien, ter oorzaak van de groote rook en mist; maar heb dit sedert van Sr. *Cloudesly Shovel* verstaan. Ik liet aan alle de Schepen, die eenigsints ontrent my waren, weeten, dat zy den gantschen Nacht Westelijk aan zouden jagt maken, alzo myn voorneemen was den Vyand tot aan Brest toe te vervolgen; en somtyds konden wy 2 of 3 Fransche Schepen zien, die met alle zeilen, welken zy voeren konden, Westwaart aan stierden. Omtrent 8 uuren hoorde ik schieten Westwaart van my; 't welk omtrent een half uur duurde: zynde eenigen van onze Blaauwe Vlag door de mist onder zommigen van des Vyands Schepen vervallen. Dien nacht was 't mistig, met zeer weinig wind. 1692. Juny.

Op Vrydag, den 30, was de mist in de morgenstond zo dik, dat ik geen van des Vyands Schepen kon zien, en maar zeer weinig van onze eigene. Omtrent acht uuren begon het op te klaaren. De Hollanders, die ten Zuyden van my waren, gaven een Seyn, dat zy den Vyand zagen; en meer en meer opklaarende, zag ik 32 a 34 zeilen, 2 of 3 Hollandsche mijlen van ons, de wind O. N. O. en zy W. Z. W. van ons afzeilende. Daar op maakte onze Vloot jagt, met alles wat goed kon doen, hebbende het Sein voor de Linie van Bataille ingenomen, op dat yder Schip zyn best zou doen met den Vyand op de hielen te zitten. Tusschen elven en twaalven liep de wind Z. W. waar op de Franschen het Westwaart over leiden, zettende alles by wat zy konden, en wy haar na. Omtrent 4 uuren de Ebbe verloopen zynde, ankerden de Franschen, en wy desgelijks op 43 vadem water, de Kaap Barfleur Z. ten W. van ons. Omtrent 10 uuren 's avonds ligten wy 't anker, en gingen met de Ebbe onder zeil, de wind Z. W. Westwaarts aan cours stellende. Omtrent twaalf uuren kwam myn Steng van boven neer, hebbende verscheidene schooten gekreegen.

Op Saturdag den 31 maakten wy noch al jacht op den Vyand, tot 4 uuren 's morgens. De Ebbe verloopen zynde, ankerde ik op 46 vadem water, hebbende Caap de Hogue Z. ten W. en 't Eiland Ornay Z. Z W. van ons. Door 't verliezen van myn Steng was het Hollands Esquader, en den Admiraal van de Blaauwe Vlag, met verscheidene van zyn Es-

quader, een groot end windwaard van my geraakt. Ontrent 7 uur
1692. 's morgens, zag ik verscheidene van 's Vyandts Schepen, verre na 't Ras
Juny. opgezeild zynde, met de Vloed Oostwaart aan dryven. Tusschen acht en negenen, wanneer zy zo verre Oostwaart gedreeven waren, dat ik haar onderhalen kon, gaf ik een Sein aan de Vloot, dat zy 't anker zouden kappen, en den Vyand vervolgen; 't welk zy alle, uitgezeid de voorgemelde Schepen, die meest te loefwaart waren, en sterk afdreeven, deeden, om de beweegingen van de rest van 's Vyands Schepen, die in 't Ras van Ornay bleeven, te observeeren. Omtrent elf uuren zag ik drie groote Schepen onder de Wal wenden, en Westwaart stieren: doch twee of driemaal een korte gang gedaan hebbende, zette het grootste het op strand, en kapte aanstonds zyne Masten. d'Andere twee, te lywaart van hem zynde, wendden het ook daar na toe. De oorzaak hier van, geloof ik, was, dat zy geen kans zagen om onze achterste Schepen ten Westen te boven te zeilen, of Oostwaart voor ons over te loopen. Ik, bemerkende dat verscheide van onze Schepen daar omtrent bleeven hengelen, zond ordre aan Sir *Ralf Delaval*, Vice-Admiraal van de Roode Vlag, die de Achtertogt van onze Vloot voerde, dat hy zo veel Schepen en Branders van zyn Esquadre met zich zoude neemen, als hy oordeelde genoeg te zyn om die te vernielen, en aan de resteerenden belasten my te volgen. Ik zal U E. niet lastig vallen met een verhaal van 't uitvoeren dier actie, dewyl hy zelf dat alreeds heeft gedaan. Omtrent vier uuren na de middag kwamen 18 van 's Vyands Schepen beoosten Kaap Barfleur; waar na ik bemerkte, dat zy 't na la Hogue zetteden. De Schout-by-Nacht van de Roode, de Vice-Admiraal van de Blaauwe Vlag, en eenige andere Schepen, waren toen voor uit van my. Omtrent tien uuren 's avonds ankerde ik in de Baay van la Hogue, en lag daar tot 's anderendaags 's morgens ten vier uuren, zynde Zondag, den 1 Juny. Ik lichte toen het anker, en zette het na 't Land van la Hogue: doch toen wy bevonden, dat de Vloed kwam, ankerden wy op een goede zand-grond. Ten twee uuren na de middag wonden wy 't anker weer op, en zetten 't tot digt voor la Hogue, alwaar wy 13 van 's Vyands Oorlogschepen zagen, die 't dicht aan strand hadden gehaald. De Schout-by-Nacht van de Roode Vlag zeide my, dat hy den avond te vooren de andere vyf had gezien, welke te samen de 18 uitmaakten, daar ik eerst Oostwaart aan jagt op gemaakt had.

Maandag, den 2 Juny, zond ik den Vice-Admiraal *Rook*, met verscheidene Oorlogschepen en Branders, benevens de Boots van de Vloot, om die Schepen te vernielen: maar de Vyand had ze zo dicht aan strand gehaald, dat niet een van onze Oorlogschepen, behalven de kleine Fregatten, eenigen dienst kon doen. Doch de Vice-Admiraal *Rook* verbrandde 'er echter dien avond zes van.

Dingsdag, den 3 ontrent 8 uuren 's morgens, ging hy weer met de Boots na Strand, en verbrandde de andere 7 met verscheide Transportschepen, en eenige Ammunitie-schepen; doch van de Naamen der

zel-

zelven kan ik UE. als noch geen nader rekenschap geeven, als deze volgende Lyst. 1692. Juny.

		Stukken.
Le Soleil Royal,	gevoerd door den Grave de Tourville met	104
L'Ambitieux,	den Ridder de Villette, Vice-Ad.	104
L'Admirable,	Monsr. Beaujeu.	90
Le Magnifique,	Monsr. Cottologon, Sch.by N.	76
Le St. Philippe,	Mr. Infreville.	76
Le Conquerant,	Du Magnon.	76
Le Triumphant,	Mr. Amblemont.	74
L'Etonnant,	Mr. de Septeme.	80
Le Terrible,	M. Sebbeville.	80
L'Aimable,	Mr. de Relas.	68
Le Fier,	Mr. l'Arteloire.	68
Le Glorieux.	den Ridder Chateaumorant.	60
Le Serieux,	Mr. Bernier.	60
Le Trident,	Mr. Monteaud.	56

Hoewel dit alle de naamen zyn, die my tot noch toe van de Schepen, welken wy verbrand hebben, zyn voorgekomen; weet ik echter zeker, dat wy 16 kloeke Schepen hebben verbrand. En volgens 't verhaal der Gevangenen, is 'er een driedeks-Schip der Vyanden by ongeluk verbrand, en de twee volgende gezonken.

Le Prince,	Monsr. de Bagneux, met	60 stukken.
Le Sanspareil,	Mr. de Ferville,	60

Woensdag, den 4. zeilde ik van La Hogue, ordonneerende aan den Admiraal van de Blaauwe Vlag, met een Esquadre Engelsche en Hollandsche Schepen langs des Vyands Kust tot aan Havre de Grace toe te zeilen, op hoope of eenige van de Schepen, hier vooren gemeld, die Oostelijk aangezeild waren, zich derwaarts mogten begeeven hebben. Doch sedert hebbe van hem verstaan, dat hy voor die Plaats komende, maar een of twee kleine Schepen kon zien.

's Vyands Vloot ging het getal van 50 Oorlogschepen niet te boven, voerende van 56 tot 104 Stukken, volgens de beste onderrechtinge die wy daar van hebben konnen bekomen. En hoewel men bekennen moet, dat ons getal het haare overtrof, (het welk haar apparent in 't eerst wel eenigsins ontzet heeft,) kan ik echter niet gelooven, om dat zy met zulk een groote resolutie op ons afquamen, dat de vrees veel ingang by haar had. Echter kan ik dit voor waarheid verklaaren, niet om ons eigen bedryf hoog te waardeeren, of om de dapperheid der Vyanden te verkleinen, dat zy geslagen wierden door een veel kleinder getal, dan zy zelve waren: want door de stilte en 't mistig weer hadden maar zoer weinige

 van

1692. ' Juny. van de Hollanders, of van onze Blaauwe Vlag, gelegentheid om tot een gevecht te komen; 't welk ik zeker weet dat zy als een groot ongeluk aanzien: en had het weêr anders geweest, 't zou naauwlijks moogelijk geweest hebben, dat een eenig Schip het ontkomen had.

Dit is 't naauwkeurigste Verhaal, dat ik U E kan geeven, 't welk ik hoop dat U E. voldoening zal geeven. De Vice-Admiraal *Rook* heeft my gezegd, dat verscheide, die in de Boots waren, zichzeer treffelijk hebben gequeeten: en ik heb hem geordonneerd, dat hy my de naamen van de Persoonen, welker dapperheid merkwaardig was, zou opgeeven, om haar te beloonen.

Ik ben *Mylord*,

U Edts. zeer Getrouwe en Ootmoedige Dienaar

E. RUSSEL.

Gebeden en Dankzeggingen, wegens de nederlaag der Fransche Vloot verordend.

Wy zullen hier ook noch byvoegen het Formulier van het Gebed en de Dankzegging, 't geen haare Majesteit, op d'eerste tyding van de nederlaag der Fransche Vloot, verordende dat 's morgens en 's avondts in alle de Kerken van Londen en Westmunster, mitsgaders tien mylen in het rond van de gemelde Stad, voor de gewoonlijke Gebeden aan de Gemeente zou worden voorgehouden. Ziet hier het zelve.

ALmachtige God, Souveraine Gebieder van de gantsche Wereld, in wiens hand zodanigen Kragt en Macht is, die niemand kan wederstaan; 't is aan U alleen, dat Wy de verlossinge van de menigvuldige groote Gevaaren, die Ons onlangs omringt hadden, toeëigenen. Gy zyt het alleen die de Winden en Zeën gebied, en dienze gehoorzamen. Gy vangt de Machtigen in hunne eigene Raadslagen, en verkeert de Wysheid der Wyzen in dwaasheid. Maar ô onze God, Gy hebt ons niet alleen bewaart voor onze Vyanden; maar ook, dat geen geringe zaake is, haar in onze Handen gegeeven, en aan haarer Majesteiten Vloot een uitsteekend-glorieuze Victorie over haar verleend. Geloofd moet God zyn, die ons Gebed niet verworpen, noch zyne Barmhertigheid van ons gewend heeft, niettegenstaande onze menigvuldige en groote misdaden. Daarom niet ons, O Heere, niet ons, maar Uwen Name zy de Eere. Geef ons (wy smeeken U) die gezegende Vrucht van alle Uwe overwonderlijke Goedertierenheden, dat een ieder van ons zich keere van zyne kwade Wegen, en leve als een Volk, waar voor Uwe Voorzienigheid een particuliere en zigtbaare zorge heeft gedragen; op dat het U een lust zy ons Goed te doen, en dat onze Wapenen te Water en te Lande mogen Voorspoedig zyn, tot vaststelling van de Waarheid en Vreede by deeze en de nabuurige Natien, en tot heerlijkheid van Uwen Grooten Naame, door Jesus Christus onzen Heere.

Ziet

Ziet daar, hoe het zich eigentlijk met den Slag heeft toegedraagen, waar in d'Engelschen (want op dezen was ver het meest aangekomen) hunne oude dapperheid zodanig hadden getoond, dat de Koningin, verstendigd van de Victorie, welke zy, gezamentlijk met de Hollandsche Vloot, op de Franschen hadden behaald, 30000 ponden sterlings tot een geschenk stuurde, om onder de Matroozen en Soldaaten uit te deelen, en last gaf, dat men Medalien voor d'Officiers zou slaan. De Colonel Hastings, die, gelijk wy gezegt hebben, in den Stryd was komen te sneuvelen, wierd op den 7den. met groote staatsie begraaven; hebbende de Koningin 'er haare Karossen gestuurd, welke door meer als twee honderd anderen van het Hof wierden gevolgd: waar en boven het Lyk ook noch door acht Compagnien Gardes verzeld wierd.

1692. *Juny.*

Geschenk door de Koningin aan het Zeevolk gedaan.

Colonel Hastings begraaven.

Doch het scheen den Hemel niet te believen, dat de Fransche Zeemacht t'eenemaal verdelgd wierd. De swaare stormwinden, welke zich twee a drie dagen achter malkander met een vervaarlijk geweld deeden gevoelen, noodzaakten d'Engelsche en Hollandsche Oorlogschepen, afgevaardigd om de Franschen te bezetten, en, waar 't mogelijk, te vernielen, zich van de kusten van Vrankryk af te wyderen, en weder na d'Engelsche havens te keeren. 't Esquadre, 't geen zich voor St. Malo hield, zag zich insgelijks gedwongen te vertrekken; doch stak den 15den. weer in zee, ten einde zich nochmaals derwaarts te vervoegen. Den 24sten. stak ook de gantsche Vloot (den 5den. in en omtrent St. Helenaas-Bay ten anker gekomen, om zich van alle behoeftigheden te voorzien, en de geleedene schade, hoewel weinig van belang, te herstellen) weder in zee; zettende de streek na 't Westen, en na de kusten van Vrankryk: doch zonder dat men alsnoch wist, wat eigentlijk het dessein mocht weezen. En in der daad, daar was 'er een, niet gering, op 't tapyt; gelijk men genoegsaam kon bemerken uit de menigvuldige Troupen, welke zich omtrent Portsmouth vervoegd hadden, en de Transportschepen die 'er van alle kanten na toe wierden gevoerd.

Fransche kusten door d'Engelsche en Hollandsche Oorlogschepen verlaaten.

Ondertusschen waren de meeste (a) Gevangenen, in den Tour, Newgate, en andere Gevangenhuizen gezet, onder borg-

Gevangenen geslaakt.

(a) Zie pag. 133.

1692. Juny. borgtocht, volgens de Wetten des Koningryks, geslaakt, zonder 'er zelfs den Lord *Marlborough* (dien men van de diepsten in de Conspiratie gewikkeld achtte, en voor wien de Marquis van Halifax, de Graaf van Stransbury, de Graaf van Carebury, en de Ridder Boyle borgen bleeven) af uit te zonderen. Maar de Graaven van *Huntington*, *Dunmore*, en *Midleton*; de Ridders *Andrew Forester* en *Salomon Swaile*; Colonel *Norton*; Majoor *Calisort*; de Ridder *Augustyn Mathieu*; *George Neuston*, Klerk; *Jeremias Colier*, Klerk; en *Thomas Marshal*, welke insgelyks verzocht hadden op borgtocht te mogen uitgaan, konden het niet verkrygen, en stonden als Misdaaders van hoog verraad vervolgd te worden.

SPAANSCHE NEDERLANDEN.

Namen door de Franschen veroverd.

VOORSPOEDIGER gingen de zaaken voor Vrankryk te land, alwaar de sterke Vesting Namen, daar wy in de (a) voorgaande Maand iets af hebben aangeroerd, zich eindelijk genoodzaakt zag onder het geweld der wapenen van die Kroon te buigen. Het eerste ontwerp, zei men, was de Plaats te bombardeeren, om haar te eer te dwingen tot te capituleeren: maar Monsr. de Vauban vertoonde aan den Koning, dat het beter waar een Stad te winnen, als een steenhoop; en dat, zonder tot dit uiterst te komen, hy beloofde hem ze in acht dagen na het openen van de Loopgraaven te leveren, en vervolgens ook het Kasteel binnen omtrent even zo veel tydts. Doch dit laatste ontschoot hem ettelijke dagen; en hy vond 'er meerder swaarigheid, als hy zich wel had ingebeeld. Maar laat ons eens zien, hoe het zich met deze Belegering heeft toegedraagen.

(a) Zie pag. 141.

De Loopgraaven tusschen den 30sten. en 31sten. gelijk wy hier voor gezegt hebben, geopend zynde, zette men dien dag de werken voort tot op vyftig vademen na aan de bedekte Weg van een aarde Halvemaan. Des nachts daar aan volgende wierd den arbeid voortgestuuwd tot aan de gemelde bedekte Weg, welke men vermeesterde. De Franschen ondertusschen, niet buiten vrees van dat de Plaats ontzet mocht worden, wendden alle bedenkelijke poogingen aan om ook de Stad te veroveren, en zich vervolgens meester van de gantsche Vesting te maaken. Zy arbeidden nacht en dag aan hunne attaques, en verdubbelden

den de zelven aan de kant van de St. Niklaas Poort, de swakste oord van de geheele Plaats, alwaar zy alle de Buitenwerken stormenderhand innamen: weshalven d'Officiers, welke in de Stad lagen, (na drie stormen, ieder van 20 a 25000 man, verduurd te hebben) ziende dat het hen onmogelijk was een langer wederstand te bieden, op den 5den. der Maand, na eenige onderhandelingen, de volgende Capitulatie tekenden. 1692. Juny.

Articulen aan zyn Alderchristelijkste Majesteit, aangaande de Capitulatie en het Distrikt van NAMEN,

Voor te stellen.

I. DAt de Katholijke, Apostolische en Roomsche Religie alleen, binnen de Stad van Namen gehandhaafd en gevolgd zal werden. Goed.

II. Dat alle de Privilegien, Vrydommen, Usantien en Costuimen, zo generaal als particulier, die de Geestelijkheid, Adel, Burgers, en andere Inwoonders der gemelde Stad genoten hebben, haar, gelijk als onder het gebied van den Katholijken Koning, gehouden zullen werden. Toegestaan, gelijk in de Capitulatie van Ryssel.

III. Dat zy mede in de Bescherming en Sauvegarde van zyn Alderchristelijkste Majesteit met haare andere Gerechtigheden en Effecten, waar de zelve ook zouden mogen gelegen zyn, zullen werden genomen. Goed.

IV. (*a*) Dat zy, in gevolge van dien, van nu afaan weder in 't genot haarer geconfisqueerde Goederen zullen treden.

V. (*b*) Dat de gemelde Stad en des zelfs Distrikt, ter oorzaak van de groote lasten, onkosten, brand en ruineeringen in dezen Oorlog door haar geleden, van Aides, Subsidien, en andere Tailles, twee jaar lang vry zullen weezen.

VI. (*c*) Zyn Majesteit werd om de zelve oorzaak gebeden, de Provincie de resteerende Contributien kwyt te schelden.

VII. Dat de Generaals, Artillerymeesters, of anderen, geen uitkoop of erkentenis, zo voor de Klokken als het Gemeen der voornoemde Stad en deszelfs Distrikt, mitsgaders van allerhande Metaal, Goud, Zilver, Tin, Lood, Yzer, gefigureerd of ongefigureerd Koper, het zy 't zelve de Kerken, het Gemeen, of de Particulieren toebehoord, zullen vorderen; maar dat alle het zelve aan d'Eigenaars zal werden gerestitueerd.

VIII. (*d*) Dat alle de Burgers en Inwoonders der gem. Stad, zo present als absent, als mede de Vluchtelingen der gemelde Stad, van wat qualiteit

(*a*) Goed voor de genen die zich in zyn Majesteits Landen en Koningryken zullen bevinden.

(*b*) Zyn Majesteit zal daar consideratie over dragen.

(*c*) Zyn Majesteit zal de zelve consideratie daar over dragen, alshy 't voorleeden jaar over Bergen gedaan heeft.

(*d*) Goed voor drie maanden, gelijk tot Bergen.

1692. Juny.

liteit en conditie de zelve mogen zyn, aldaar zullen mogen blyven woonen, of met haare Familien en Effecten binnen zes maanden daar uit trekken.

IX. (a) En alzo de gemelde Stad van alle kanten door 't Kasteel kan werden beschooten, zal het aan d'Inwoonders, zo Mannen als Vrouwen, van wat staat en conditie de zelve mogen zyn, vry staan zich, zo lang als de belegering van 't Kasteel duurt, buiten de Stad in een veilige plaats te mogen begeeven, tot welken einde haar Sauvegardes en Paspoorten in tyd van nood gratis zullen gegeven werden.

X. (b) Dat de Geestelijken, Edelen, Officiers, Burgers, en andere Inwoonders, die absent zyn, met haare Vrouwen, Kinderen en Effecten, binnen zes maanden binnen de gemelde Stad vry zullen mogen wederkeeren.

XI. (c) Dat de drie Leden der Provincie van Namen, nevens haare Gedeputeerden, Pensionarissen, Griffiers, en Ontfangers, gelijk voor dezen gehandhaafd en gecontinueerd zullen werden.

XII. (d) Dat het Corpus van den Provincialen Raad der Magistraat en Souvereine Bailliuage, en alle de geenen welke Ampten buiten de Militie bedienen, mede gehandhaafd en gecontinueerd zullen werden, het zy zy lieden de zelven onder den naam van verbintenis of anders, en volgens den inhoud harer Patenten of instelling, met dezelve Gerechtigheden, Tractementen en Emolumenten, die zy voor dezen gehad hebben, zullen genieten.

XIII. (e) Dat een yder van den zelven Raad, en andere Officiers, hier vooren gemeld, den tyd van een maand zullen hebben, om zich te bedenken of zy in haare Ampten willen blyven, of met haare Effecten en Familien vertrekken.

XIV. (f) Dat 'er geene belastingen op 't Zout, en andere Waren of Goederen der gemelde Inwoonders, zonder Convocatien en consent der drie Leden van de Staaten, gelijk voor dezen, in gevolge van haare oude Privilegien, zullen werden gesteld.

XV. (g) Dat de Prelaturen en Adbyen aan geen Commendatarisen zullen werden opgedragen; en dat die van den Adel, welke eenige Leenen bezitten, geene Bans en Arrierebans onderworpen zullen wezen.

XVI. (h) Dat de Renten, welke uit de inkomsten der gemelde Staaten, Stad en desselfs District moeten werden betaald, ten behoeve van d'Eigenaars zullen werden bewaard; en dat, tot betaling der zelven en haare achterstallen, de oude Imposten en Gabellen, Rechten van 6oste Penning, en andere middelen der gemelde Staaten en Stad zullen werden gecontinueert.

XVII. (i) Dat de Schulden, door de gemelde Staaten en Stad tot noch toe

(a) Alzo, volgens de Capitulatie de Stad aan deze en geene zyde de Sambre, in zyn Majesteits handen moet werden gesteld; zo verstaat zyn Majesteit, dat alle de Burgers en Vrouwen gehouden zullen zyn in haare Huizen te blyven, nademaal van geen van beide zyden op de Stad zal werden geschoten, uitgezonderd nochtans de Vrouwen der Officiers, die zich in 't Kasteel zullen willen begeeven.

(b) Goed voor drie maanden.

(c) Goed, gelijk by des zelfs Capitulatie.

(d) Idem, gelijk te Bergen, ten opzichte der Souvereine Bailliuage. (e) Gerenvoyeerd aan de Capitulatie van Ryssel en Bergen. (f) Toegestaan, gelijk aan Bergen. (g) Toegestaan, gelijk in de Capitulatie van Ryssel en Bergen. (h) Toegestaan, gelijk als aan Bergen. (i) Gerenvoyeerd aan de Capitulatie van Bergen.

toe gecontracteerd, mede uit de publijke Inkomsten zullen werden betaald; en dat de Penningen, die 'er geduurende deze Belegering zouden mogen gelicht zyn, in de Rekeningen der Ontfangers zullen werden geleden. 1692. Juny.

XVIII. Dat diergelijke Renten, Pensioenen en Tractementen, die uit de Koninglijke Domeinen moeten werden betaald, ten behoeve van d'Eigenaars, gelijk hier voren, nevens der zelver achterstallen zullen werden bewaard. Toegestaan, gelijk in de Capitulatie van Bergen.

XIX. Dat de Banken van Leening, Ringen, Juweelen, Gesteenten, en andere verzette Goederen, als mede de Raadsheeren, Assesseurs, Intendanten en andere Beampten der gemelde Bank, onder zyn Alderchristelijkste Majesteits bescherming zullen werden genomen; welke Bank met d'andere Banken zal werden gereünieerd, en de Renten, daar toe geaffecteerd, ten behoeve van d'Eigenaars bewaard. Goed, gelijk te Bergen en Ryssel.

XX. Dat de Huizen en Goederen van alle Persoonen, die in de Stad blyven, of van de geenen die daar uit zullen vertrekken, op geenderley manier, of onder wat pretext het ook zy, zullen mogen werden gevisiteerd. Gerenvoyeerd aan de Capitulatie van Bergen.

XXI. Zyn Alderchristelijkste Majesteit werd mede gebeden niemand, van wat qualiteit en conditie de zelve zy, uit de Stad te doen vertrekken, of daar in tegen haar dank te houden, alleen om die oorzaak dat ze eenige Vrienden, die in dienst van zyn Katholijke Majesteit, of des zelfs Geallieerden zyn, zouden mogen hebben. Zy zullen in zodanige gevallen niet anders als die van d'andere geconqueteerde Plaatsen der Nederlanden bejegend werden.

XXII. (a) Dat alle de geenen, die eenige Landen, Heerlijkheden of Renten, door zyn Katholijke Majesteit of des zelfs Voorzaaten gealieneerd, zyn hebbende, vreedzaame Bezitters daar van zullen blyven.

XXIII. (b) Dat alle d'Inwoonders der gemelde Stad vry van 't Recht d'Aubeine zullen zyn.

XXIV. (c) En werd zyn Alderchristelijkste Majesteit generalijk ootmoedig gebeden, de zelve voordeelen, die hy aan die van Ryssel en Kamerik heeft gelieven toe te staan, te vergunnen.

XXV. (d) Dat de gekwetste of zieke Militaire Officiers en Soldaaten, tot haar volkomene genezinge toe, in de Stad zullen mogen blyven, en vry daar uit trekken, nevens de Vrouwen en Soldaaten van den Katholijken Koning, zo present als absent, met haare Effecten en die van haare Mannen.

XXVI. (e) Dat d'Officiers van den Katholijken Koning, die in de Stad zyn, onder de zelve Capitulatie, Sauvegarde en Protectie van zyn Majesteit met haare Familien en Effecten zullen zyn begrepen.

XXVII. (f) Dat d'Ontfangers des Konings, mits het zelve onder haare

(a) Gerenvoyeerd aan de Capitulatien van Bergen en Ryssel.
(b) Goed.
(c) Goed, gelijk aan die van Ryssel en Bergen.
(d) De Koning is wel te vrede, dat alle de Militairen, zo Soldaaten als zieke en gekwetste Officiers, gedurende de Belegering van 't Kasteel in de Stad zullen blyven; en wat aangaat de Vrouwen en Kinderen, die zullen, nevens haare Effecten, in 't Kasteel moeten overgaan. (e) Goed. d'Officiers van den Kathol. Koning zullen zich in 't Kasteel moeten retireeren. (f) Zy zullen hare Ampten behouden; en het verschot, by haar gedaan, zal haar valideeren, mits dat ze goede blyk brengen van de Sommen die zy aan den Katholijken Koning verschoten hebben.

haare Patenten schryvende, in haare Ampten zullen werden geconti-
1692. nuecrd, en het verschot, door haar tot noch toe gedaan, aan haar vali-
Juny. deeren.

Aangaande de Justitie der Magistraat, mitsgaders de Geestelijke en Wereldlijke Staaten, de Koning zal de Stad en Provincie van Namen in den zelven staat laten, als de Katholijke Koning haar tot noch toe gehouden heeft.

XXVIII. Dat, ingevalle onder d'Inwoonders der gemelde Stad eenige gevonden wierden, die voor dezen in Vrankryk mochten hebben gediend, of aldaar geboortig zouden mogen zyn, de zelve vry en in de tegenwoordige Capitulatie zullen zyn begrepen.

In 't Leger voor Namen, den 5 Juny 1692.

Was ondertekend

LOUIS.

Na dat de Franschen zich aldus in de bezitting van de Stad hadden gesteld, begonden zy den 7den. der Maand het Kasteel aan te tasten. Doch om het zelve te vermeesteren, moest men eerst een gepalissadeerd Huis, het *Duivelshuis* geheeten, bestormen. Vervolgens was 'er het nieuwe Fort, 't *Fort William*, of *Koehoorn*, genaamd; vermits het de Koning William 't voorgaande jaar had doen opwerpen; of na den naam van den Ingenieur, die het gemaakt had, en 'er ten tyde der belegering het gebied voerde) mitsgaders het Nieuwe en Oude Kasteel: Fortificatien genoeg, en die, hoewel zy den Vyanden nu ook tydts en volks genoeg kwamen te kosten, noch veel langer wederstand zouden hebben konnen bieden, indien ze van alle de noodzaakelijkeheden tot hunne behoudenis genoegsaam voorzien waren geweest.

Om nu alle deze Werken te vermeesteren, tastten de Franschen een soort van een Hoornwerk, aan de zyde van de Sambre gelegen, en een gekroond Werk, 't geen zich aan de kant van de Maas uitstrekte, welke met hen beiden het gantsche Duivelshuis omringden, te gelijk aan. Zy maakten ook noch vier Sappen, waar af 'er een dubbeld was, welke onder het midden heen liep, mitsgaders linien van communicatie tusschen alle deze Sappen. En om de Belegerden noch beter te besluiten, posteerden zy eenig Volk in de spatie, welke ter slinker hand tusschen de Sambre en het Fort was, alwaar zy zich aanstondts met verscheidene werken gingen dekken. Den 13den. tastte men het vernoemde gepalissadeerde Huis aan. De Mousquetaires van den Koning hadden de rechter hand, de Granadiers te paard de slinker, en d'andere Granadiers de middenplaats.

Op

Op het sein, 't geen de slag der elfde Bombe was, stooven ze altemaal ter loopgraaven uit; en d'attaque ving aan. Die het Huis bewaarden, verdeedigden zich tot het uiterst. 't Waren omtrent 300 Spaansche Soldaaten gecommandeerd door Monsr. de Castro, Graaf van Lemnos, en Monsr. de Rocquefeuille; welke eindelijk door het getal der Vyanden overmand zynde, byna altemaal kwamen te sneuvelen, even als de gemelde twee braave Officieren, die hun leven duur genoeg verkochten. De Franschen verlooren by deze gelegentheid een groot getal van Officieren, waar onder men telde drie zo Brigadiers als Onderbrigadiers, twee Marechaux des Logis, den Eersten Lieutenant der Granadiers van 's Konings Huis, en verscheidene Ingeneurs, onder welker getal zich ook bevond S. Clement, Tekenaar van Monsr. de Vauban, mitsgaders 20 Mousquetaires, 40 Granadiers, en verscheidene andere Soldaaten, behalven de gekwetsten. 1692. Juny.

Dit Huis veroverd zynde, begonden de Franschen het Fort William aan te tasten, 't geen verdeedigd wierd door 1500 man, gecommandeerd door den Heer Coehoorn. Dit was het 't geen de meeste wederstand van geheel Namen bood; dewyl het van den 13den. tot den 22den. der Maand zonder ophouden beschooten, en bestormd wierd. Den 18den. met het krieken van den dag, deed den Heer Coehoorn een uitval met drie à 400 man, aan het hoofd van het werk ter slinker hand 't geen zich langs de Sambre uitstrekte. Zy was zo onvoorzien, en zo wel beraamd, dat de Troupen, welke aan die kant in de werken waren, drie of vierhonderd treden ver van de plaats, daar ze gepoesteerd waren geweest, gedreeven wierden. Verscheydene Ingeneurs lieten 'er het leven: en daar om kwamen maar zeer weinige van de 100 Granadiers, welke het eerste geweld der Belegerden verduurden. Een Bataillon Switsers, uit de Loopgraaven getoogen, wierd gezonden om hen t'ondersteunen; welke na een zeer lang en hardnekkig gevecht die van het Fort eerst noodzaakten te wyken: hebbende ondertusschen tydts genoeg gehad om ettelijke vademen van de werken te vullen. By deze gelegentheid sneuvelden veele Franschen, verscheidene Officiers, en onder anderen een Capitein van het Regiment van Stoupa, Freys geheeten.

1692. Juny. Deze dag was rampzalig voor de Vyanden: want terzelve tyd als het Garnisoen van Namen hen in hunne Loopgraaven aantastte, sloeg dat van Charleroy een Convoy van 7 à 800 Wagens, gelaaden met haver, wyn, en andere provisien, welke van Beaumont na Philippeville gingen, om van daar na hunne Armée geleid te worden. 't Convoy bestond in 300 Dragonders en een gelijk getal van Voetknechten; en het Detachement, uit Charleroy getoogen, in 400 Paarden, gecommandeerd door den Colonel de Bay, en 600 Voetknechten, onder het gebied van den Colonel Heiden. Zo haast als de Vyanden de Spanjaarden gewaar wierden, maakten zy een Wapenburg van hunne Wagens, en stelden zich in staat van tegenweer: maar men tastte hen zo wakker aan, dat ze t'eenemaal wierden geslagen, met achterlaating van twee Capiteinen, twee Lieutenanten, en omtrent honderd Soldaaten. De Garnisoenen van Philippeville en Beaumont, verstendigd van 't geen 'er omging, stuurden aanstondts twee à drie groote Detachementen tot bystand van hun Volk: waar door de Spanjaarden, die geen tyd over hadden, genoodzaakt wierden de helft der Wagens te verbranden; d'anderen om ver te smyten; de provisien, die niet verbrand waren, uit te storten; en de bouteljes met Wyn de Campagne te breeken. Doch men voerde evenwel, behalven de gemelde Gevangenen, 130 Ossen, 200 Paarden van de Caissons, 8 Muilen, en een gedeelte van 't best van 't Convoy, 't geen lichtelijk meegenomen kon worden, na Charleroy. Maar om weder tot het Beleg te keeren.

Den 21sten. lieten de Franschen, willende het Fort William, 't mocht kosten wat het wou, vermeesteren, storm op storm leveren, van 's morgens ten negen uuren af tot 's namiddags ten twee uuren; doch alles te vergeefs. 's Anderendaags wierden terstond weder de noodige bereidselen gemaakt; en des avondts ten negen uuren alle dingen tot het aanvoeren van een nieuwen storm verordend zynde, gingen terstond vyftien Compagnien Granadiers, ondersteund door zeven Bataillons van de beste Infantery, daar den Hertog van Bourbon, als Lieutenant de jour, het gebied over voerde, al de grond, die de Werken der Belegerden omringde, inneemen. Na het sein

van zes Kanon- en Mortierschooten, vielen de Granadiers met groote wakkerheid aan. 't Gevecht duurde omtrent een uur; biedende de geenen, die het Fort verdeedigden, een ongelooselijke wederstand: waar na de Belegeraars de bedekte Weg van vooren, en de Weg van communicatie, welke na 't Kasteel leidde, van ter zyden aantastten. Zy wierden aan beide de oorden dapper afgeweerd: maar deze dapperheid niet bekwaam geweest zynde om hen den moed te beneemen, liepen ze nochmaals ten storm, en verduurden zulks zo lang met verdubbeld geweld, en een zo groot getal van Troupen, dat ze eindelijk meester van de bedekte Weg bleeven, en den Belegerden de communicatie van het Kasteel afsneeden. Den Heer Koehoorn, die zyn Werk (want hy was de geen, gelijk wy gezegt hebben, die dit Fort gemaakt had) zo wakker had verdeedigd, wierd by deze gelegentheid gevaarlijk gekwetst: waar op het Garnisoen, ziende geen kans om het langer te houden, aan twee oorden de Chamade sloeg, en verzocht te capituleeren, mitsgaders den Prins van Barbançon te mogen verwittigen van 't geen 'er omging; 't welk toegestaan wierd. Ondertusschen gaf men van wederzyde Gyzelaars. De geenen, welken men na het oude Kasteel gezonden had, kwamen binnen drie quartier uurs weder te rug, en brachten een getekende Capitulatie mede, daar de Koning van Vrankryk zelve twee Artykelen, noopende de plaats werwaarts het Garnisoen geleid moest worden, en den weg dien het moest houden, in doorgehaald had. Ziet hier een Afschrift 'er van.

1692. Juny.

Capitulatie van het Fort William of Koehoorn.

I.

DAt het gantsche Garnisoen van het nieuwe Fort, zo Officiers als Soldaaten, van wat qualiteit, karakter, of natie zy ook mogen weezen, in alle vryheid (benevens hunne Familien, Domestyken, en Dienaars) uit het Fort zullen mogen medeneemen Bagazie, Paarden, enz. zonder dat hen eenig leed, geweld, of ongelijk, directelijk of indirectelijk, in hunne Persoonen of Goederen, of die van hunne Familien, aangedaan zal worden, noch dat de gemelde Bagazien, zo in het

Goed voor alles 't geen in het nieuwe Werk is.

1692. Juny.

het uittrekken uit het Fort, als over al elders tot aan Huy toe gevisiteerd zullen werden.

II.

Goed voor de Bres en d'Eenekens.

Dat d'Infantery met slaande Trom, vliegende Vaandels, brandende Lonten, en Kogels in den mond, door de Bres van het Fort zal uittrekken, en den kortsten weg tot hunne inscheeping neemen.

III.

De Koning kan geenige Vervoermiddelen doen beschikken; maar staat hen toe alle de geenen, welke in het nieuwe Werk zyn, mede te neemen.

Dat tot d'overvoering der Officieren en Soldaaten, Vrouwen, Bagazien en Effecten, door zyne Allerchristelijkste Majesteit de noodzaakelijke Schepen beschikt zullen worden.

IV.

't Garnisoen zal in alle zekerheid na Gent geleid worden.

Dat het gemelde Garnisoen, en alles 't geen hier boven uitgedrukt staat, met Geleide, en in alle zekerheid, te water, en langs den kortsten weg, binnen twee dagen, of eerder, indien het mogelijk is, na Huy gevoerd zal worden.

V.

De Gekwetsten van het nieuwe Kasteel, welke niet vervoerd konnen worden, zullen in de Hospitaalen van de Stad Namen mogen blyven; en zal men een Officier en Chirurgyns by hem mogen laaten: en na hunne geneezing zullen de noodzaakelijke verzekerdheden aan hen gegeeven worden om na Huy te gaan.

Dat men ook noch Schepen zal beschikken voor de Gekwetsten, welke in het nieuwe Kasteel zyn, om de zelve te doen vervoeren. Doch noopende de geenen, welke niet in staat mochten weezen van vervoerd te konnen worden, die zlulen in de Hospitaalen van de Stad Namen blyven; en zal men by de zelven een Officier mogen laaten, gelijk ook een Chirurgyn of twee, om 'er zorg voor te draagen, aan de welken door zyne Majesteit de noodzaakelijke dingen tot aan hunne volkomene geneezing beschikt zullen worden: waar na zy in alle zekerheid, en langs den zelven weg, ter zelve plaatse daar het Garnisoen gebracht is, zullen gevoerd, en hen de Vrygeleiden en de noodzaakelijke Schepen tot d'overvoering van hunne Persoonen beschikt worden.

VI.

't Garnisoen zal morgen ochtend ten zes uuren een Poort overleveren, en vervolgens ten tien uuren uittrekken.

Dat 'er aan het Garnisoen vier-en-twintig uuren tydts vergund zal werden om zich tot den uittocht gereed te maaken; en dat ondertusschen alles ten dien einde beschikt zal moeten weezen, om geleid te worden werwaarts hier voor gemeld is.

VII.

Dat, terwyl het Garnisoen zich tot den uittocht gereed zal maaken, geenige Officier of Soldaat der Belegeraars nader als hunne Werken omtrent het Fort zal mogen komen.

VIII.

Goed voor d'Equipagien welke in het nieuwe Kasteel zyn, gelijk hier voor gezegt is.

Dat men aan het Garnisoen den tyd zal geeven van hunne Equipagien weg te schikken, gelijk ook die des Graaven van Nassau.

IX. Dat

1692. Juny.

IX.

Dat de Gevangenen, geduurende het Beleg gemaakt, van beide de zyden wedergeeven zullen worden.

X.

Dat het den Heer Generaal-Majoor Wynbergen vry zal staan zich in het oude Kasteel te vertrekken.

Toegestaan voor hem alleen van alle d'Officieren.

XI.

Dat men de Vrouwen, en Bagazien, zo van d'Officieren als Soldaaten, welke in het oude Kasteel zyn, 'er uit zal mogen voeren.

De Vrouwen alleen zullen uit kracht van de tegenwoordige Capitulatie uit het oude Kasteel gevoerd mogen werden.

XII.

Dat het Garnisoen langs den kortsten weg na Gent gevoerd zal worden, en men de dagtochten zodanig regelen, dat de Soldaaten niet afgemat zullen werden. Men verzoekt dit, om dat men geweigerd heeft het gemelde Garnisoen na Maastricht te stuuren. Gedaan in 't Quartier des Konings, den 23 Juny Ao. 1692. getekend

Baron de Heyde.

't Garnisoen zal over Dinant, Charlemont, Fumay, Rocroy, Avênes, Landrecy, Quesnoy, Valencyn, Doornik, en Kortryk na Gent geleid worden; vertoevende te Fumay, Landrecy, en Doornik: en zal men hen voor hun geld van Brood en Bier verzorgen. In het Leger voor Namen, den 23 Juny. Ao. 1692.

LOUIS.

Den 23sten. 's morgens ten zeven uuren, leverden de Bezettelingen een Poort van het Fort over, en toogen 'er 's namiddags ten een uur uit, ten getale van 41 Officiers te paard, 40 te voet, en omtrent 1200 Soldaaten, benevens 3 Handpaarden, 6 zo Karossen als Chaises, 48 Wagens, waar af 'er 15 met vier en 11 met drie paarden bespannen waren, en 9 of 10 Lastpaarden.

Men kon wel bezeffen, dat men hen dezen grooten omweg niet en deed neemen, als om de Soldaaten, alreedts ten halven afgemat, voorders t'eenemaal af te matten, hen onder wege te debaucheeren, en dienst onder de Fransche Troupen te doen neemen; gelijk ook al verscheidene deeden.

Tot hier toe had men aan het Garnisoen niets te verwyten; en men moest voor al bekennen, dat het Fort William alle mogelijke wederstand had gebooden: en misschien ook zelfs, indien den Heer Koehoorn niet in den storm, daar wy zo even af hebben gesproken, gekwetst was geworden, dat het 't noch eenige dagen gehouden zou hebben. Maar d'Officiers, welke het Kasteel verdeedigden, moeten malkander noodzaakelijk niet wel hebben verstaan; dewyl

men

1692. Juny. men anderfins heel beswaarlijk kan begrypen, dat het zich zo haast zou hebben overgegeeven, zynde 'er noch zo veele Werken te veroveren. Doch om tot de zaak te komen.

Zo haast als de Franschen zich meesters van het Fort William hadden gemaakt, wierpen zy 'er verscheidene Batteryen op, van de welken zy het Kasteel zonder ophouden, drie dagen achter malkander, beschooten en bombardeerden. Den 26sten. bestormden zy de Contrescarp van het groot Hoornwerk; doch wierden afgeslagen: maar des anderendaags het kanon bres voor zes man in front gemaakt hebbende, formeerden zy een Detachement van 200 Granadiers der Gardes, om de gemelde Contrescarp, en de twee bedekte Wegen welke het Hoornwerk omvingen, te trachten te vermeesteren. Deze Granadiers (ondersteund aan de bovenste Attaques door twee Bataillons van het Regiment van Auvergne, en aan d'Attaque van de Sambre door die van la Sarre en du Vexin) avanceerden des nachts tusschen den 27sten. en 28sten. op het sein van zes Mortier- en Kanonschooten, en maakten een afgryselijk vuur. De storm duurde vier uuren: maar eindelijk wierden de Belegerden, hebbende zich treffelijk verdeedigd, genoodzaakt in de Contrescarp te wyken. Zes der onversaagdste Granadiers vloogen terstond door de Graft, en klommen op de Bres, meenende wyders boven op het Werk te geraaken: maar de grond was zo steil, en het gevaar zo baarblykelijk, dat 'er vyf van besluit veranderden, en de vlucht namen. De zesde hield stand op de Bres, terwyl men zich in de bedekte Wegen logeerde, en had den tyd om de gesteldheid des Werks af te zien, en hoe weinig Volks 'er in was om het te verdeedigen, en een storm te wederstaan: maar zynde met twee musketkogels getroffen, vertrok hy zich in 's Konings Quartier, alwaar hy bericht van alles deed. Doch ziet hier, hoe het zich met de gemelde twee bedekte Wegen had toegedraagen. Het sein, gelijk wy hier voor gezegt hebben, uit de Mortieren en het Kanon gegeeven zynde, wierd 'er een menigte van Bomben in d'eerste bedekte Weg gesmeeten, die 'er een schrikkelijk geweld maakten, en zo veelen der Belegerden onder de voet sloegen, dat, toen 'er de Franschen op aanvielen, zy ze byna verlaaten von-

vonden. Van hier marcheerde men na de twede, niettegenstaande twee Fougades welken de Belegerden lieten springen, en die eenigen der Belegeraars medenamen. Deze twede bedekte Weg wierd verdeedigd door 200 man, gecommandeerd door een Spaanschen Majoor; welke, na dat zy ettelijke maalen hun geweer hadden gelost, en alles gedaan wat tot hunne verdeediging mogelijk was geweest, te rug deinsden: en ter zelve tyd verscheen 'er een groote menigte op de Bres, van waar zy een onophoudelijk vuur met hunne Muskettery maakten; 't geen de woede der Franschen voor een wyl stuttede. Doch dewyl het getal niet gelijk en was, deed het grootste vuur het kleinste swichten: en de Vyanden den storm met alle wakkerheid voortstuuwende, waren de Belegerden genoodzaakt te wyken, en de Contrescarp te verlaaten alwaar de Belegeraars een Logement opwierpen. Den 28sten. sloegen zy de beweegingen der Belegerden gade; en ziende, dat ze zich stil hielden, tastten ze de Palissaaden van de bedekte Weg, welke zich voor de Graft van het Hoornwerk langs heen strekte, aan, en vermeesterden ze. Des nachts tusschen den 29sten. en 30sten. van acht tot elf uuren maakten de Belegerden een afgryselijk vuur met Muskettery en Granaaden op het Volk, 't geen zich in de bedekte Weg gelogeerd had. Monsr. de Vauban, toen hy 's avondts heen ging, had aan Monsr. la Combe, Ingenieur, belast, te trachten geduurende de nacht eenige Granadiers aan den voet van de groote Bres post te doen vatten; alwaar, terwyl men het Logement van de bedekte Weg maakte, alreedts sommige Granadiers op geklauterd waren; den Schildwacht met zyne eigene Snaphaan onder de voet hadden geschooten; en gelegentheid gehad om alle dingen af te zien. Monsr. la Combe belastte een anderen Ingenieur, die onder hem was, zich omtrent middernacht met vier Graavers ter halver hoogte van de Bres te vervoegen; 't geen zy met zo weinig geruchts volvoerden, dat zy den tyd hadden om 'er een plaats tot hunne posteering te maaken. Thans vervoegden 'er zich vier anderen, toen weder vier, en straks 'er na noch vier; zulks dat ze in minder als een half uur aarde genoeg omwierpen om 'er zich te begraaven. Een reden, welke de Belegerden belet-

1692. *Juny.*

1692. Juny. te te hooren 't geen 'er omtrent de Bres omging, alwaar ten minsten een Schildwacht had behooren te staan, was dat zy van hunne kant bezig waren met een klein Retrenchement op het midden van het Bastion te maaken. Eindelijk begon een hunner Officieren, die langs het Werk ging wandelen, hebbende eenig gestommel gehoord, en zynde na het opperst van de Bres gestapt, te vermoeden, dat de Vyanden zich aldaar posteerden, en riep overluid : *hier, hier mannen, ik geloof, dat de Franschen zich op de Bres logeeren*. Een Granadier van het Regiment Dauphin, die 'er uit nieuwsgierigheid gekomen was, klauterde aanstondts op de Bres, en, hebbende den Officier geantwoord, *ja, 't zyn de Franschen*, schoot hem met een musketkogel onder de voet : waar op in het Bastion klimmende, en roepende, *hier Granadiers, hier Dauphin*, kwamen een Sergeant en tien Granadiers, die aan den voet van de Bres waren, opklauteren, en wierden wel haast van verscheidene anderen, en een goede menigte van Graavers, gevolgd. De Belegerden, achtende het getal der Vyanden veel grooter als het in der daad was, namen de vlucht; waar door de Franschen gelegentheid hadden om 'er zich met gemak te logeeren, en drie à vier Traversen, d'eene achter d'andere, te maaken. De Belegerden, een maal verschrikt, gebruikten geen redenen meer, en bergden zich in een ander Hoornwerk, door een wyde Graft van het eerste afgescheiden, diep genoeg, onbekleed, en zonder eenige traverse van palissaaden. Monsr. de Poncet, Lieut. Colonel van het Regiment Dauphin, ziende de Franschen in het Bastion ter rechter hand wel genoeg geposteerd, stuurde een Lieutenant met twintig man, om te zien of 'er noch iemand in het Werk was. Zy vonden 'er een Soldaat, die na hen toekwam, meenende dat ze van zyn Volk waren : en een oogenblik daar na verscheen 'er een Mineur, die den brand meende te steeken in een Myn, welke zich onder het Bastion strekte. Hy wierd gevangen genomen, en met dreigementen gedwongen t'openbaaren waar de Myn was, daar men aanstondts de kruidloopen uithaalde. Deze stoute daad der Belegeraars, waar af de werking niet toegeschreeven kon worden, als aan eenig ongeluk daar men d'oorzaak niet wel af kon raaden, (of

men

men moest het willen leggen op de geenen die de plaats, daar het geschiedde, bewaarden) was d'oorzaak van het verlies des Kasteels. De klok had 's morgens geen vyf uuren geslagen, of het Garnisoen sloeg de Chamade, en stuurde een oogenblik daar na twee Majoors tot Gyzelaars; tegen de welken de Majoor en een Aide-Majoor van het Regiment Dauphin na binnen gingen. 1692. Juny.

De Koning van Vrankryk, door Monsr. de St. Maure, een zyner Aides de Camp, die in de Loopgraaven was, van de gesteldheid der zaaken verwittigd, beval aan den Marquis de Gassé, anderen Aide de Camp, na het Hoornwerk te gaan, om den Prins van Barbançon, Gouverneur van de Vesting, te doen aanperssen tot hem op 't spoedigst iemand te stuuren, die volle macht hadde om de Capitulatie te beraamen; waar op dan omtrent acht uuren een Colonel, commandeerende het Regiment van den Prins Karel van Brandenburg, en een Majoor afgevaardigd wierden, welke met den Koning wegens de volgende Artykelen overeenkwamen.

Pretentien des Prinsen van Barbançon noopende de Capitulatie van 't Kasteel van Namen.

Willen des Konings over het Reglement der Capitulatie.

I.

Dat d'Allerchristelijkste Koning de Burgers en Inwoonders in alle hunne Privilegien zal handhaaven.

Toegestaan.

II.

Dat de Prins van Barbançon vier-en-twintig uuren tydts zal hebben, om aan den Keurvorst van Beyeren den staat der Plaats te doen bekend maaken; na welken tyd, en niet ontzet zynde, hy een der voornaamste Posten aan des Konings Troupen zal inruimen.

De Gouverneur zal maar zes uuren tydts hebben, om zyne Capitulatie te beraamen, en ten dien einde aan de Troupen van zyne Majesteit inruimen een der Trappen van de Donjon, of Toorn, en de rechterzyde van het Hof, blyvende het ander gedeelte over voor het Garnisoen.

III.

Dat hy twee dagen tydts zal hebben om het Garnisoen gereed te doen maaken tot de Plaats t'ontruimen.

De Gouverneur zal gehouden weezen de Plaats op den 1 July, 's namiddags ten 3 uuren, te doen ontruimen; en zal 'er zyne Majesteit ondertusschen al in de bezitting blyven.

IV.

Dat het Garnisoen, bestaande uit Waalen, Spanjaarden, en Brandenburgers, zal uittrekken, d'Infantery door de Bres;

Het Garnisoen, bestaande uit Spanjaarden, etc. zal uittrekken door met

1692. Juny.

met slaande Trom, enz. om langs den kortsten weg, en met een genoegsaame Geleide om hen voor alle insulten en hostiliteiten te beveiligen, na Leuven gebracht te worden.

de Bres, met slaande Trom, enz. en de Cavallery langs den weg der Stad, om in vier dagen te Leuven gebracht te worden; op voorwaarde, dat deze Troupen niet voor na drie weeken in het Leger der Geallieerden zullen dienen: en zullen de noodzaakelijke Munitien tot hun onderhoud hen door zyne Majesteit tot op den bodem van den Katholijken Koning beschikt worden.

V.

Dat 'er aan het Garnisoen ettelijke Wagens met zes paarden, tot d'overvoering van hunne Goederen en Effecten, mitsgaders ook genoegsaame Wagens voor alle d'andere Equipagien, beschikt zullen worden.

Toegestaan: doch dewyl zyne Majesteit tegenwoordig de noodzaakelijke Wagens niet en heeft, zal hy ze binnen veertien dagen doen beschikken, te weeten drie Wagens met vier Paarden voor ieder Bataillon, en een voor d'Officiers.

VI.

Dat deze Effecten geensins bezichtigd zullen worden, en voornaamentlijk niet drie bedekte Wagens, daar de Gouverneur in alle verzekerdheid mee zal doen uitvoeren 't geen hem belieft, gelijk hier boven gezegt is.

Toegestaan; en dat de Wagens niet in staat zynde, d'Effecten van het Garnisoen gesteld zullen worden in zodanig een Plaats van de Hospitaalen of Kloosters, als den Intendant van zyne Katholijke Majesteit zal bedingen, om 'er in alle zekerheid tot dien tyd toe bewaard te worden, en zonder dat de Troupen van zyne Allerchristelijkste Majesteit daar omtrent zullen komen.

VII.

Dat den Intendant, Tresorier, en Koninglijke Bedienden in de Capitulatie begreepen zullen weezen.

De gemelde Intendant, Tresorier, enz. zullen in gyzeling zyn en blyven tot dat d'Inwoonders van de Stad, het Kasteel, en de dependentien van Namen gerembourseerd zyn wegens de sommen, welken zy voor de zaaken van zyne Katholijke Majesteit geavanceerd of geleend hebben.

VIII.

Dat d'Officiers en Soldaaten van het Garnisoen weder na zich zullen neemen alles 't geen zy, wanneer zy de Stad ontruimden om zich in het Kasteel te werpen, aldaar mogen gelaaten hebben.

Hoewel zyne Majesteit d'Effecten en andere dingen der gemelde Officiers en Soldaaten, welke ten tyde der verovering van de Stad, in het Kasteel zyn geweeken, geconfisqueerd heeft; wil hy echter wel toelaaten, dat zy ze zonder verhindering weder na zich zullen neemen: op voorwaarde, dat niemand van hen, noch hunne Vrouwen en Kinderen, op eenigerley wyze aldaar zullen mogen verblyven.

IX.

Dat het Garnisoen zal uittrekken zonder aan eenige Schulden verboden te weezen, en de dingen, welken het van nooden heeft, in de de Stad mogen gaan koopen.

Toegestaan, dat het Garnisoen de dingen, welken het van nooden mag hebben, in de Stad zal mogen gaan koopen: maar dat zes Officiers par Battaillon in gyzeling zullen blyven, om voor de Schulden van hunne Soldaaten in te staan, en de zelven te betaalen.

X.

Dat de Zieken en Gekwetsten, welke niet na Leuven vervoerd konnen worden, in de Hospitaalen der Stad zullen blyven, en op de kosten van zyne Allerchristelijkste Majesteit gevoed en geneezen worden; en dat men, tot hunne gezondheid gekomen zynde, Paspoorten aan hen zal beschikken, om te vertrekken werwaarts het hen belieft.

Toegestaan: en dat d'Officiers van zyne Majesteit hen na hunne geneezing niet zullen mogen dwingen de party der Geallieerden te verlaaten, om die van zyne Majesteit te volgen.

Dat

1692.
Juny.

XI.

Dat 'er zes stukken Kanon en vier Mortieren, benevens de behoorlijke toerusting, mitsgaders Kruid en Kogels voor zes schooten, aan het Garnisoen, om ze na Leuven te voeren, geleverd zullen worden.

Daar zullen maar vier stukken Kanon met de Wapenen des Konings van Spanjen, en twee Mortieren, benevens de behoorlijke toerusting, mitsgaders Kruid en Kogels voor zes schooten, binnen tien dagen aan het Garnisoen geleverd worden, om na Leuven te werden gevoerd.

XII.

Dat alle Persoonen, zonder exceptie en distinctie, van de dependentien van Namen, welke zullen willen vertrekken daar het hen goed dunkt, zulks in alle zekerheid met hunne behoudene Effecten en Goederen zullen vermogen te doen.

Het zal veertien dagen lang aan een iegelijk, wie het ook zy, vry staan met zyne Effecten te vertrekken daar het hem goed dunkt, mitsgaders de Goederen voor den Koning geconfisqueerd, en degeenen welken hy geduurende dien tyd niet zal konnen verkoopen: en zullen d'andere afweezende Inwoonders ingeroepen worden.

XIII.

Dat de Gevangenen, geduurende het Beleg van wederzyde gemaakt, zonder rensoen geslaakt zullen worden.

De Gevangenen, geduurende het Beleg van wederzyde gemaakt, zullen geslaakt werden, uitgezondert de Gevangenen, Onderzaaten des Konings, welke behouden zullen worden.

En van wegen den Heer Wynbergen, Commandant der Hollanders, welke een gedeelte van het Garnisoen maaken.

XIV.

Dat 'er dartig Barken, of andere Vaartuigen, aan hem zullen beschikt worden, om d'Officiers en Soldaaten van zyne Natie, benevens hunne Effecten, met een goede Geleide, en in alle zekerheid, langs de Maas na Luik te voeren.

Geweigerd: en begeert zyne Majesteit, dat de gemelde Wynbergen, Commandant der Hollanders, even als d'anderen, d'Infantery door de Bres, met slaande Trom, Kogels in den mond, enz. na Leuven geleid zal worden, mitsgaders dat hunne Effecten insgelijks, op zodanig een plaats als hy zal begeeren, in zekerheid gesteld zullen werden, totter tyd dat men de zelven zal konnen vervoeren.

XV.

Mitsgaders dat hem vier stukken Kanon, en even veel Mortieren, benevens hunne toerusting, geleverd zullen worden.

Daar zullen hem maar twee stukken Kanon, met de Wapenen der Staaten Generaal, indien 'er eenigen zyn, geleverd worden, om na Leuven te werden gevoerd, d'andere Eisschen geregeld als hier boven.

Gedaan in het Leger des Konings voor Namen, den 30 Juny, omtrent den middag, enz.

Wy hebben tot noch toe niet gesproken wegens d'Armée der Geallieerden, gecommandeerd door den Koning van Engeland en den Keurvorst van Beyeren, noch wegens haare poogingen om het beleg van Namen te doen opbreeken. Ziet hier de voornaamste omstandigheden. Den Hertog van Luxemburg zich zeer voordeelig geposteerd hebbende, aan de eenigste oord

Poogingen van het Leger der Geallieerden om het beleg van Namen te doen opbreeken.

1692. Juny.

oord waar langs men het ontzet kon onderneemen, en zynde aldaar wel hegt en vast begraaven, was het byna een onmogelijkheid hem tegens zynen dank in een gevecht te wikkelen; of men moest zich, met een dessein, waar van men zeer beswaarlijk de minste goede hoop kon opvatten, te willen uitvoeren, voor een baarblykelijk gevaar hebben bloot gesteld. Ondertusschen, gelijk zich somtydts onvoorziene gelegentheden opdoen, en dat de Vyanden eenige beweeging konden maaken, welke men met voordeel mocht waarneemen, naderde de Koning van Engeland zo dicht aan hunne Armée, als 't hem immers mogelijk was; sloeg hun gantsche beleid gade; en bespeculeerde alle hunne demarches, om eenige gelegentheid te vinden tot slag te leveren: avanceerende ten dien einde tot op den oever der Mehaine, een Riviertje 't geen de twee Legers van malkander scheidde, en aan welkers overzyde tot aan het Campement der Vyanden naauwelijks landts genoeg was om zich in bataille te stellen. Men sloeg 'er echter verscheidene bruggen over, om het, t'elkens als men het raadsaam oordeelde, te konnen passeeren; 't geen niet en geschiedde zonder door de Vyanden gehinderd te worden, welker kanon zo dicht by was, dat 'er verscheidene van de geenen, welke order hadden om de bruggen te slaan, door onder de voet wierden geschooten. Maar de gestadige regenen, die 'er geduurende het gantsche Beleg vielen, deeden de Mehaine zodanig opswellen, dat eenige der bruggen, die men 'er over geslagen had, door de stroom wierden weggevoerd. In deze tegenspoeden raadpleegde de Koning van Engeland, die Namen, 't kostte wat het wilde, trachtte te behouden, dikwils met den Keurvorst van Beyeren, en alle de Generaalspersoonen der Armée, over de middelen welken men hier best toe konde aanwenden. Men kwam wel over een, dat men den Maarschalk van Luxemburg in een gevecht moest wikkelen; maar oordeelde weder aan d'andere kant, dat het t'eenemaal onmogelijk was, of men waagde tien en twintig tegens een. Men moest ten dien einde de Mehaine passeeren, waar af d'overtocht, gelijk wy gezegt hebben, ter oorzaak der gestadige regenen zeer moeijelijk was geworden. Het Leger kon ze niet gelijk passeeren; en men moest niet twy-

felen

felen, indien men het ondernam, of de Maarschalk van Luxemburg zou 'er een gedeelte af laaten overkomen, om 'er vervolgens, eer het ander gedeelte den tyd had van over te trekken, en het eerste t'ondersteunen, met zyne gantsche Armée op te komen aanvallen. Deze reden, gevoegd by de schrikkelijke gevolgen welken een nadeelige stryd by deze gelegentheid, en in 't begin van een Veldtocht, zou konnen gehad hebben, deeden den Koning van Engeland, en alle de Generaals, besluiten, dat het noch beter was Namen te laaten wegneemen, als, met de Vyanden tegens alle de regelen van de Krygskunde aan te tasten, het verlies van de gantsche Nederlanden te waagen. Ondertusschen oordeelde men echter, dat men niet ver van de Vesting moest afwyken, op dat het Garnisoen, hier af verstendigd, den moed niet en' mocht verliezen, en alle mogelijke wederstand bieden. De Koning campeerde dan zo dicht aan de Vyanden, als hy immers kon; maakende byna alle de beweegingen, die zy maakten; veranderende niet van campement, als voor zo veel het tot het onderhoud zyner Troupen noodzaakelijk was. Doch alle deze voorzorgen konden niet beletten, dat de Vesting niet overging, en zelfs wanneer men meende dat ze zich eerst op zyn best zou verdeedigen. In der daad, men had reden om 'er een langer wederstand af te verwachten; dewyl 'er noch twee Wallen te verdeedigen, en verscheidene Werken te veroveren waren, eer de Franschen 'er zich stormenderhand meester af zouden hebben konnen maaken. Ondertusschen gaf men voor, dat de geenen, welke het Kasteel verweerden, tot een zo schielijke overgaave genoodzaakt waren geworden door dat ze gebrek van alles begonden te hebben, en inzonderheid van water; zynde al het geen, 't welk in de Putten was, door de Bomben bedurven. Anderen zeiden, dat d'Officieren malkander niet wel hadden konnen verstaan; en dat dit deze rampzalige werking had voortgebracht. Doch 't ware zo 't wilde, de Vesting was in de handen des Konings van Vrankryk, en te gelijk met de zelve een groot gedeelte der Provincie van Namen.

1692. *Juny.*

DE

1692. Juny.

DUITSCHLAND. Pescabara door de Turken hernomen.

(a) Ziet 3 Stuk, 1 Deel, pag. 197 en 180, en 2 Deel, pag. 86.

DE Turken, kennende het nadeel, 't geen hen toegebracht wierd door het veroveren van de Post (a) Pescabara, besloten de zelve, al zou het hen ook noch zo veel manschap kosten, te herneemen; weshalven dan een Bassa met zeventien Saïken en dartien andere Barken derwaarts wierd gezonden. Hy tastte de Post met alle wakkerheid aan, en gaf sedert den 11den. der voorgaande Maand tot aan den 23sten. een afgryselijk vuur op de Keizerschen. De Generaal Antony deed 'er terstond langs een afgelegenen weg, met groot gevaar en moeite, eenige stukken kanon heen voeren: maar dewyl d'Ongeloovigen zonder ophouden, van d'eene kant uit hunne Saïken, en van d'andere van drie Batteryen, door hen opgeworpen, de Post beschooten, zagen de Christenen zich, na een wakkere en hardnekkige wederstand die hen veel volks had gekost, eindelijk genoodzaakt het bovenste gedeelte, Maravilla geheeten, benevens twee stukken kanon, doch die zy alvoorens vernagelden, te verlaaten. De Baron van Aran, die het gebied over deze Keizerlijke Troupen voerde, deed hen hier op de wyk neemen in een Rots, alwaar hy zich met een Renfort, 't geen hem door den Generaal Veterani was toegezonden, meende te handhaaven: maar zynde te ver afgeleegen om van alle noodwendigheden verzorgd te konnen worden, en de Turken hen hoe langer hoe meer benaauwende, gaven zy omtrent het begin van de Maand Juny het overige der Post met verdrag aan d'Ongeloovigen over.

Groot-Waradyn door de Christenen verovered.

(b) Ziet pag. 83.

Doch dit verlies wierd rykelijk vergolden door de verovering van de Vesting Groot-Waradyn, sedert langen tyd, gelijk wy hier voor op verscheidene plaatsen gezegt hebben, door de Keizerschen geblokeerd gehouden. De Generaal Heisler, die het (b) gebied over het beleg moest voeren, vervoegde zich den 30sten. der Maand April van Debrezin voor de gemelde Plaats, verzeld door den Graaf van Aversperg en den Generaal Truchses, en begeleid door twee Compagnien Hussaaren; bezichtigde aanstondts, niettegenstaande het gestadig kanonneeren der Vyanden, 't geen groot gerucht maakte, maar weinig kwaadts deed, het Fort, 't geen 'er de Keizerschen hadden opgeworpen, en alle de voornaamste Posten rondom de Vesting; deed

deed den 3den. May de Loopgraaven openen; en gaf order om twee Reduiten, tegen over de Bolwerken van Zegein en Capudan, met 300 Muskettiers en 100 Dragonders aan te tasten. Den 4den. zette men de Loopgraven een groot eind wegs voort. De Vyanden schooten zonder ophouden van 's morgens tot 's avondts, en deeden een uitval met 200 man, welke met groote wakkerheid op de Belegeraars aanvielen, en een gedeelte hunner Werken ruineerden; doch vervolgens met immers zo groote dapperheid te rug wierden gedreeven: by welke gelegentheid van wederzyde vry wat volk kwam te sneuvelen. Den 5den. vervolgden de Belegerden met kanonneeren; maar men bemerkte, dat ze met steenen schooten: waar uit men besloot, dat de kogels hen moesten beginnen t'ontbreeken. Ondertusschen arbeidde men met alle naarstigheid aan het opwerpen der Batteryen; en het swaar Kanon naderde aan de Legerplaats. Den 6den. was men bezig met eenige Werken. Den 7den. schooten de Turken zo fel als ooit; en wierden omtrent dartig, zo Duitschers als Heidukken, nedergeveld: maar het vuur der Belegerden belettede niet, dat men een Battery van vier Mortieren voltooide, en de Loopgraaven ter slinker hand tot op dartig treden na aan de Graft, en ter rechter tot op omtrent sestig voorzettede. Den 8sten. begonden de Turken 's namiddags weder te kanonneeren, hebbende aan de kant der Attaque swaarder Stukken, als voor heen, op de Wallen doen brengen. Den 9den. voeren ze voort met op de Graavers te schieten: en aan de zyde der Keizerschen begon men de Mortieren te doen speelen, en Bomben in de Vesting te werpen. Den 10den. en 11den. ging het schieten van wederzyde zyn gang. Den 12den. arbbeidden de Belegeraars aan alle de Batteryen, en aan het afstappen van de Graft: en tegen den avond gaven de Belegerden zo dapper vuur, dat de Keizerschen, even als den voorgaanden dag, een groot getal van dooden en gekwetsten kreegen. Den 13den. deed het Garnisoen met 500 man een uitval op de Graavers: doch zy wierden kloekmoedig te rug gedreeven. Van dien dag tot aan den 17den. passeerde er niets van belang; wanneer men de Vesting, zynde de Batteryen voltooid, begon te beschieten en te bombardeeren. Den 18den.

1692. Juny.

kwam het Regiment van Hussin in het Leger, den 19den. gevolgd door dat van Heisler, en den 21sten. door dat van Styrum. En dewyl het van het uiterste gevolg voor de zaaken zyner Keizerlijke Majesteit was, dat men zich, eer de Turken in staat waren van te veld te trekken, meester van de Vesting maakte, wendde de Generaal Heisler alle bedenkelijke poogingen aan om ze voor dien tyd te veroveren, en deed 'er sedert den gemelden dag tot aan den 30sten. een oneindige menigte van Bomben in werpen. Thans lieten de Belegeraaas een Myn op de kant van de Graft springen, welke een zo goede werking voortbracht, dat men 'er gelegentheid door kreeg om 'er zich te logeeren. Des anderendaags, den 31sten. deed men den Aga tot d'overgaave sommeeren, met dreigementen van alles door de kling te jaagen, indien hy 'er langer mee marde. Ondertusschen was 'er een kleine wapenschorsing, om gelegentheid te hebben tot te parlementeeren; 't geen gelooven deed, dat men wel haast zou capituleeren: ten welken einde dan ook de Generaal Heisler aan d'Ongeloovigen bekend liet maaken d'ongenade van den Grooten Vizir, de wanorders van het Ottomanische Hof, en het misnoegen van alle de Volkeren, benevens vertooning der onmogelijkheid van ontzet te worden, enz. Maar hoe men hen meer zei, hoe ze minder geloofden; beeldende zich ook zelfs in, dat men zo veele redenen niet te berde bracht, als om dat men verstendigd was wegens d'aannadering van den Bystand, dien zy verwachtten: en deze gedachte deed hen het besluit neemen van het noch eenige dagen aan te zien, hoewel 'er groot gevaar was van stormenderhand veroverd te worden. Men begon de Graft dan te vullen, en een Galdery te maaken. Den 3den. Juny kwamen 'er 400 Wagens, gelaaden met allerhande Munitien, in het Leger. Men schoot den gantschen dag, om de Bres te vergrooten, en de Casematten te ruineeren; en liet niet af van Bomben in de Plaats te werpen. De gantsche volgende nacht voer men voort met aan de Graft te arbeiden, en kreeg 'er 20 zo dooden als gekwetsten. 's Anderendaags morgens begon men weer te schieten, en de noodzaakelijke bereidselen tot een algemeenen storm te maaken: maar de Belegerden dit schrikkelijk uiterste niet willende

1692. Juny.

de afwachten, zag men omtrent den middag vyf Turksche Officieren uit de Vesting komen, waarat de twee voorsten ieder een witte neusdoek in de hand hadden. De Belegeraars gaven 'er terstond vuur op; maar ziende, dat ze gestadig hunne neusdoeken uitstrekten, trad men na hen toe, en bracht hen in de Tent van den Colonel, die de wacht had, alwaar ze verbleeven tot dat de Generaal Heisler en d'andere hooge Officiers van tafel waren opgestaan. Men vraagde hen, wat ze begeerden. Zy antwoordden, dat ze wenschten, dat men hen toestond weder na de Vesting te mogen keeren, van waar zy hoopten wel haast redelijke conditien noopende d'overgaave der Plaats te zullen medebrengen. Het verzoek wierd toegestaan: zy kwamen in 't kort weder: en de gantsche dag wierd aldus met heen en weer gaan doorgebracht, zonder dat men wegens de conditien kon overeenkomen. Men beraamde alleenlijk een wapenschorsling, geduurende de welke noch de Belegeraars, noch de Belegerden, hunne Werken of Retrenchementen zouden mogen voortzetten, met byvoeging, dat men malkander des anderendaags d'Artykelen, van wederzyde opgesteld, zou toonen: waar op de Turken twee Gyzelaars gaven, die in het Leger bleeven, en de Keizerschen twee anderen, welke den nacht in de Stad doorbrachten. Den 5den. gaven de Turken hunne Eisschen over; en de Generaal Heisler stuurde ze hen met de gemaakte veranderingen weder te rug. Eindelijk wierd de Capitulatie getroffen, en was van den volgenden inhoud. 1692. Juny.

Articulen van Capitulatie, volgens de welken het Kasteel van Groot-Waradijn door de Turken is overgegeeven aan Zyn Keizerlijke Majesteit op den 5 Juny 1692.

WY ondergeschreeve Musulmansche Bevelhebberen en Soldaaten, in Waradijn belegert, en van over lang gedrukt, en door de Keizerlijke Wapenen gebracht tot d'uiterste Extremiteit, leggen onze Requeste aan de gelukkige Voeten van den aldergelukkigsten Roomschen Keizer, vol van Majesteit en Eere, vol van Glorie en Gezag onder de groote Christene Prinsen; zeggende, dat wy, die Extremiteiten niet langer hebbende konnen uitstaan, genoodzaakt zyn geworden ons te onderwerpen aan het Noodlot, en vervolgens onze toevlucht te nemen tot zyne Clementie en aldergodvruchtigste Goedertierenheid, als een Pand van den alderheerlijksten Schepper; zo dat wy uit eigener wille (de wyle het God

1692. Juny. *ze behaagt) tot securiteit van ons Leven de bovengenoemde Fortresse, de Ammunitie, het Schiet-geweer, en d'andere Wapenen en Krygsgereedschap, daar in zynde, hebben overgegeven aan den hooggeëerden en uitsteekenden Heer Heister, zynen Commissaris: en, vertrouwende op de Genade van een Keizer, die zo veele Volkeren regeert, dat hy niet zal gedogen, dat deze Musulmannen zullen werden beschadigt, nochte berooft, maar dat hy haar zal vergunnen de Genade van geleid te werden uit de Fortresse van Waradyn tot aan 't Gebuurschap van den Donau, te weten, tot aan de Palanka, genaamt Pantzova, en ordre geven, dat niemand, van wat Natie van Christenen het zy, zal durven ons onze Bagagie afnemen, ofte, 't zy by dage of by nacht, in het openbaar of heimelijk, ons beschadigen of bereven, hebben wy derhalven, om ons van de Keizerlijke Genade te verzeekeren, deze 16 navolgende Articulen opgestelt, volgens voorgaande Conditie en Accoord.*

I. Dat de Turken uit de Palanken van Paimeto en Solmeto zullen mogen werden gelicht, en in veiligheid met alle haar Bagagie met ons na Pantzova gaan.

II. Dat wy in veiligheid zullen werden geleid, den weg nemende over Teketebator, en langs de Passagie van Erdvich en Tanat en na Bezkerk, om te komen aan de voorsz. Palanka, genaamt Pantzova.

III. Dat men zal geven 1200 Wagens en 200 Paarden, en vergunnen 5 dagen tyd, om onze Goederen te verkopen, en te mogen kopen 't geene ons zal behaagen.

IV. Dat de Slaven en Slavinnen, welke zullen willen blyven by het Christen of Turkse Geloof, gelijk ook de Hongerse Studenten ofte Tolken, welke te vooren ons Gelove hebben aangenomen, daar in niets zullen werden verhindert.

V. Dat de Hongerse Rebellen, die zich binnen de Fortresse bevinden, niet zullen werden aangehouden.

VI. Dat men ons niet zal beletten onze Wapenen en Vendels mede te voeren.

VII. Dat, men ons niet zal beletten onze Canceleryе en andere Registers mede te nemen.

VIII. Dat indien by geval eenige Wagen onderwegen kwam te breeken, in des zelfs plaats een andere zal werden gegeeven; zonder toe te laten, dat de Bagagie werde geplondert.

IX. Dat men in de Quartieren niet zal mogen eenig Geld ofte Bagagie nemen, te weten voor Logement.

X. Dat men niet zal mogen uit ons Camp eenige Vrouw of Kinderen nemen; en dat men ons onder wege tot Pantzova toe tot onzen koste zal doen hebben de Levensmiddelen, en anders, wat wy behoeven.

XI. Als wy uit de Fortresse gegaan zyn tot aan Belgrado, zullen geen Christenen, of anderen, eenige Pretentien mogen maaken, met te zeggen, dat wy iets schuldig zyn.

XII. Dat wy onderwegen niet zullen werden opgehouden; maar behouden en gezond overgebracht.

XIII. Dat de Brugge van de Fortresse zal werden gemaakt, op dat de Wagens daar in konnen komen. 1692. Juny.

XIV. Dat men in het uitgaan de Soldaaten zal beletten eenige Bagagie te roven.

XV. Dat de Turken, die door ordre van den Sultan in de Fortresse hebben moeten Guarnisoen houden, niet gemoeid zullen werden.

XVI. Aan alle Vreemdelingen, die zich onder ons bevinden, zal vryheid gegeeven werden; en zal men niet toelaten, dat by dage of by nachte eenige Voleur in ons Camp kome; gelijk het aan de Voerluiden ook zal werden verboden.

Geschreeven den 20 van de Maand, genaamt Ramazan, op het Jaar van de Hegire 1103. namentlijk den 3 Juny, 1692.

Getekent: *Sei Fullah*, Cadi van Waradyn; *Abdulatif*, Bassa en Commandeur van Waradyn; *Ibrahim Pascia*, te vooren Commandeur van Waradyn; Andere *Ibrahim Pascia*, geweezen Commandeur van Agria; *Osman Agha*, Hassechi ofte Generaal der Janitsaren, van de Porte gesteld; *Mahmud Effendi*, Parochiaan van de Fortresse, en andere Officieren, als *Giorbachi Agha*, &c. hier onder geschreven, ten getale van 29.

By de gemelde Artykelen had de Generaal Heisler noch de vier volgenden doen voegen.

I.

Dat de Belegerden dien zelven dag twee Poorten aan de Keizerschen zullen inruimen; en dat de gemelde Keizerschen zes honderd man in de Bres zullen mogen logeeren.

II.

Dat, na het tekenen van het Accoord, zy hen het Arsenaal, met alle de Wapenen en Munitien, daar onder begreepen seventig stukken metaal Kanon, geplant op de Wallen, in handen zullen stellen.

III.

Dat zy hen getrouwelijk kennis zullen geeven van alle de Mynen, die 'er in de Vesting mogen weezen.

IV.

En dat zy hen des anderendaags na het Accoord de twee Kasteelen, Papmessu en Solunka geheeten, mitsgaders Klein-Waradyn, welke altyd van de dependentie des Gouvernements van de Vesting zyn geweest, zullen overleveren.

Deze conditien van wederzyde getekend zynde, gaven de Turken dien zelven dag de bewaaring der Bres en der Poort van het Kasteel aan de Christenen over; en wierden ook de Magazynen der Krijgs-en Mondprovisien in hunne handen gesteld.

1692. Juny. steld. Men vond 'er noch een tamelijke menigte van Turksche Tarw, en eenige Biscuit, maar weinige andere leeftocht, en gantsch geen Vleesch, zynde 'er maar een eenige Os en drie of vier Paarden in de Vesting; mitsgaders een groot getal van allerley soort van Wapenen, 71 stukken Kanon van allerhande calibre, 4 Mortieren, en een redelijke quantiteit van Buskruid. Des anderendaags, den 6den. wierden de Christene Slaaven, die 'er zich ten getale van 70 bevonden, in vryheid gesteld. Den 7den. begonden de Turken uit te trekken, sterk omtrent 2000 man bekwaam om de wapenen te draagen, benevens verscheidene Vrouwen en Kinderen. Gelijk 'er maar honderd Wagens gereed waren, geleidde men 'er een gedeelte af in het Campement; en de rest wierd gebracht in het Fort, daar de Keizerschen geduurende de winter in gelegen hadden. Den zelven dag stuurde de Commandant twee Turken, om de Kasteelen, in het laatste Artykel gemeld, aan den Generaal Heisler te doen overgeeven. Den 8sten. maakte men groote vreugdetekenen in het Leger wegens een zo gewichtige verovering; en wierd het *Te Deum* onder het gedonder van het Kanon en de gantsche Muskettery plechtiglijk gezongen. Wyders viel 'er tot aan den 13den. niets byzonders voor; zynde die dagen besteed met de werken te vullen, en de bressen, die 'er geduurende het beleg gemaakt waren, te verhelpen. Den gemelden dag kwam 'er den Heer Renekovis, Bisschop van de Stad, om bezit van zyn Bisdom te neemen: en des anderendaags wierd de Vesting t'eenemaal ontruimd.

De Keizerschen hadden sedert het begin van May, wanneer het Beleg aanving, tot aan den 3den. Juny, maar 160 dooden, en 239 gekwetsten gehad, d'Officiers 'er onder gerekend. Den Heer van Keizersfeld, Eerste Ingenieur van zyne Keizerlijke Majesteit, kreeg order om aanstondts aan de fortificatien der Vesting te doen arbeiden, welke men onwinnelijk wilde maaken; en de Graaf Corbelli, Generaal-Majoor, wierd 'er tot Gouverneur aangesteld.

Groot-Waradyn is een zeer considerabele Stad in Zevenbergen, op de Grenzen van Hongaryen, aan d'overzyde van den Donau, met een Bisdom onder den Aertsbisschop van Colocz.

Zy

Zy is gelegen aan de Rivier (a) de Kerez, hier omtrent Sebeskerez geheeten; en een Plaats, die sterk is, niet alleen door haare gelegenheid, maar ook ter oorzaak van haar Kasteel; gelijk uit haare langduurige wederstand wel afgemeeten kan worden. Deze Stad behoorde eertyds den Vorsten van Zevenbergen toe: maar de Turken belegerden en veroverden ze in den Jaare 1660. onder de Regeering van Mahomet den IV. die in het Jaar 1687 wierd afgezet. Ziet daar dan de doortocht van Hongaryen in Zevenbergen vry, en den handel tusschen beide deze Landschappen t'eenemaal hersteld; in plaats dat men voorheen een grooten omweg moest neemen om van het een in 't ander te komen, dewyl Groot-Waradyn de gemeenschap verhinderde.

1692. Juny.

(a) Chrysius.

Wegens de verovering van deze gewichtige Vesting wierd eenige dagen daar na door den Keizerlijken Commissaris te Regensburg het onderstaande Decreet aan het Ryks-Convent ingeleverd.

Verovering van Groot-Waradyn bekend gemaakt.

Keizerlijk Commissions-Decreet, betreffende de Notificatie wegens 't veroveren van Groot-Waradyn.

NAdemaal door Goddelijke bystand de beroemde Hoofd-vesting Groot-Waradyn, die verscheidene Maanden geblokeerd, en daar na werkelijk is belegerd geweest, gedwongen is geworden zich aan zyn Keizerlijke Majesteit, onzen genadigsten Heer, weder over te geven; zo heeft ook des zelfs Hoogaanzienlijke Heer Principaale Commissaris, op 't bevel, door een Courier verleden nacht aangekomen, ontfangen, aan de aanweezende voortreffelijke Raaden, Envoyées, en Gezanten der Keurvorsten, Vorsten, en Standen, zonder tydverzuim, daar van naricht willen geven; op dat zy over zo een gelukkig gevolg zich mochten verblyden, en den Goedertieren God daar voor behoorlijk Dankzeggen, en zyne Almacht om verder Zegen over de Keizerlijke en der gezamentlijke Bondgenooten, tegen den Algemeenen Vyand strydende, Wapenen te bidden, verblyvende haaren in Vriendschap en geneigden wille altyd toegedaan.

Regensburg den 13 Juny 1692.

Ferdinand, Hertog &c. Vorst van Lobkowitz.

En volgde daar op des anderendaags het neevensgaande

Groo-

1692. Juny.

ITALIEN. Staat der zaaken tusschen het Roomsche en Fransche Hof.

DE Schepselen van Vrankryk waren den Paus gestadig op zyde; en hielden niet op van, dan d'eenen dan d'anderen, gehoor te verzoeken. Zy verkreegen 't ook zeer dikwils, en gingen nooit van den Heiligen Vader af, zonder hem met hunne lastigheden vermoeid te hebben. Ondertusschen wist men noch niet, waar de nieuwe swaarigheden, ontstaan tegens de Præconisatie der Fransche Bisschoppen die noch geen Bullen hadden, op uit zouden draaijen: want den eenen dag zou men gezegt hebben, dat ze beslecht waren; en daags daar aan moest men weder van nieuws beginnen. De Koning van Vrankryk, gelijk wy (a) hier voor hebben gezegt, had genoegsaam geweigerd den Heer Cavalerini voor Nuncius aan zyn Hof t'ontfangen, onder voorwending, gelijk men malkander in 't oor beet, dat hy de noodzaakelijke tytels niet en had om deze gewichtige Bediening op een eerlijke manier te bekleeden. De Heilige Vader vond wel haast de middelen om deze hinderpaal weg te neemen. Hy maakte den Heer Cavalerini Auditeur van de Rota, en verklaarde hem Titulairen Aertsbisschop. De Franschen, die niet en zochten als tyd te winnen, betuigden hier over voldaan te weezen; zeggende ook noch, dat de gevluchte Koningin van Engeland, tot het best van de vrede, en om zyne Heiligheid te behaagen, met alle macht in faveur van Cavalerini by den Koning had aangehouden, onder pretext dat hy een Modenoois was, en by gevolg Onderzaat van den Broeder der gemelde Vorstin; en dat zy eindelijk had verkreegen, dat men hem zou ontfangen. De Kardinaal de Fourbin, die deze tyding aan den Paus bracht, deed hem een zeer lang vertoog over de verdiensten van den Allerchristelijksten Koning, en de redenen welken het Hof van Romen had om hem door byzondere gunsten van d'andere Vorsten der Christenheid uit te zonderen: dat hy, om eigentlijk te spreeken, de eenige was, die den Katholijken Godtsdienst tegens alle de poogingen en het geweld der Ketters handhaafde: en dat het derhalven een schrikkelijke ondankbaarheid zou weezen, hem de lichte gunstbewyzen, welken hy verzocht, te weigeren; terwyl hy alle zyne krachten en rykdommen aanwendde om een Katholijken Vorst, en te gelijk met den zelven zyne Religie, in drie groo-

(a) Ziet pag. 102.

te Koningryken te herstellen. De Paus liet zich door deze redenen echter net t'eenemaal beweegen : maar gelijk men een nieuwe trêe ter zyner gunste was komen te doen, met de noeming van den Heer Cavalerini tot Apostolischen Nuncius aan te neemen, antwoordde hy in 't algemeen aan den Kardinaal de Fourbin, dat hy met eenige andere Kardinaalen zou raadpleegen, om de middelen te vinden van aan den Koning van Vrankryk alle de voldoening, welke hy begeerde, te geeven, zonder de eer en de voorrechten van den Heiligen Stoel te verkorten. 1690. Jan.

De Heilige Vader gevoelde alreedts een zonderlinge blydschap wegens d'aanneeming van den Heer Cavalerini van Vrankryk verkroegen te hebben; wanneer eenige lieden hem deeden vreezen, dat 'er niet nochmaals deze of geene hinderpaalen (welken hy niet en had voorzien, en die de Franschen, zoekende maar tyd te winnen om het middel te hebben van te verkrygen alles 't geen ze begeerden, zekerlijk zouden te berde brengen) mochten komen t'ontstaan. In der daad, 't viel net zodanig uit, als men voorzien had. Den Heer Cavalerini maakte zich gereed tot zyn vertrek, en had alreedts aan den Kardinaal de Fourbin een considerabele somme doen tellen, welke deze Prelaat voor hem na Parys moest doen overmaaken; wanneer men den Paus kwam zeggen, dat de Fransche Kardinaalen pretendeerden, dat men d'ongepræconiseerde Kerken, in het Consistorie alwaar den Heer Cavalerini tot Titulairen Aartsbisschop gepræconiseerd moest worden, zou præconiseeren. De Paus stond verzet over dit nieuw toeval; doch meende echter aanstonds een middel 'er tegen uitgevonden te hebben: besluitende ten dien einde den nieuwen Nuncius op staande voet te doen consacreeren, zonder de formaliteit van hem met de gewoonlijke plechtigheden in een Consistorie te præconiseeren t'onderhouden. De Franschen, die nooit en slaapen, wierden verwittigd van 't geen 'er omging, en waren 'er eenigsins over verbaasd; doch koozen terstond d'eenigste zyde, welke zy in zodanig een gelegentheid konden neemen. Zy verklaarden dan opentlijk, dat den Heer Cavalerini hier voor Nuncius in Vrankryk erkend zou worden, indien hy niet alvoorens den

tytel van Aertsbisschop had, en in die hoedanigheid met de gewoonlijke plechtigheden in een Consistorie gepræconiseerd was. Waar uit men waarlijk kon besluiten, dat, terwyl de Heilige Vader zich eenigsins schaamde zo vrywilliglijk alles, 't geen de Pausen, zyne Voorzaaten, hem geweigerd hadden, toe te staan, hy echter niet en kon besluiten tot het niet toe te staan, als met te weigeren Consistorie te houden, dat 's te zeggen, met te doen blyken, dat 'er de gelegentheid zich noch niet toe had aangebooden.

1692. Juny.

Poogingen der Franschen om de Duitsche Krygsbenden uit Italien te doen verdryven.

Maar het werk der Bullen was het eenige niet, 't geen de Fransche Kardinaalen met den Heiligen Vader te beslechten hadden. d'Intreede der Duitschers in Italien, en de groote geldsommen, die zy 'er af vorderden, stieten hen geweldig tegens de borst. 't Was ook om 'er hen uit te verdryven, dat de Graaf van Rebenacq aan alle d'Italiaansche Hoven had geweest, en verzocht, dat zy zich te samen wilden vereenigen, om zich van deze moeijelijke Gasten t'ontslaan. 't Zelfde had ook de gemelde Graaf aan den Paus verzocht, in het wydloopig Vertoog 't geen wy (a) elders hebben ingelyfd: en de Kardinaal d'Estrées was hem sedert weder aan boord gekomen. Hy zei tegen den Heiligen Vader, dat de Koning van Vrankryk zo hertgrondelijk de vrede van Italien begeerde, dat hy, om de zelve te weeg te brengen, zulke voordeelige conditien aan den Keizer had doen bekend maaken, dat hy ze niet en kon weigeren, zonder daar door te betuigen, dat hy absolutelyk of Italien aan zich wilde onderwerpen, of verwoesten: dat ondertusschen zyne Keizerlijke Majesteit met zyne andere Geallieerden zodanig verbonden was, dat men alle reden had om te gelooven, dat hy de gemelde propositien zou verwerpen: dat, indien zulks geschiedde, de Vorsten van Italien maar alleenlijk zouden moeten denken op de middelen om aan hunne behoudenis t'arbeiden: dat zy ten dien einde zich, hoe eer hoe liever, moesten vereenigen: en dat zy 'er ten naastenby toe geneigd waren; mits dat de Paus zich Hoofd van dit Verbond wilde verklaaren, of ten naasten 'er in bewilligen, en betuigen dat hy het goed keurde. De Heilige Vader paste den Kardinaal ten antwoord: dat, zynde een geboren Onderzaat van het Huis

(a) Ziet pag. 90.

van

van Oostenryk, hy 'er geen Verbond tegen kon maaken; en dat, dewyl hy de gemeene Vader van alle de Christene Vorsten was, zyne plicht medebracht, dat hy alle zyne goede diensten moest aanwenden om hen, in de hoedanigheid van Mediateur, tot de vrede te brengen, en zich niet als Party in hunne Geschillen te steeken: dat hy niet en geloofde, dat de Keizer van voorneemen was Italien aan zich t'onderwerpen: dat hy voor al hoopte, dat hy niet aan het Erfgoed van S. Pieter, noch des zelfs dependentien, zou raaken: dat hy niets en zou verzuimen om de rust der andere Vorsten van Italien te weeg te brengen; maar dat, indien hy het niet en kon doen, als met de wapenen op te vatten, hy liever alle dingen aan de Voorzienigheid wilde overlaaten, als tot zodanige extremiteiten komen. En vervolgens zich wat gemeenzaamer met den Kardinaal aanstellende, en neemende een zeker gelaat daar men een vertrouwen uit kon leezen, en 'k weet niet welk een openhertigheid, zei hy hem: dat hy niet zeer verwonderd was, dat de Keizer zo beswaarlijk tot een vergelyking met Vrankryk kon verstaan: dat hy van goeder hand wist, dat men zyne Keizerlijke Majesteit zonder ophouden verzekerde, dat d'Allerchristelijkste Koning de vrede niet met hem zocht te maaken, als in het oogmerk van het machtig Verbond, 't geen men tegens hem had geformeerd, te verbreeken; een weinig respyt te neemen om zyne schatkisten, tot aan den bodem uitgeput, te vullen; en vervolgens alle de Geallieerden, den eenen na den anderen, aan te tasten, en aldus hunne Staaten te lichter te vermeesteren: dat men hem voornaamentlijk verzekerd had, dat d'Allerchristelijkste Koning niets zo zeer en begeerde, als den oorlog in Italien geëindigd te zien; vermits ze hem onmeetelijke sommen kwam te kosten, en dat hy 'er zeer weinig voordeel aftrok: eindelijk, dat men hem had willen wysmaaken, dat des Konings koffers t'eenemaal ledig waren; en dat het om die reden was, dat hy de vrede verzocht. De Kardinaal d'Estrées begon te meesmuilen: en ziende, dat de Paus gedaan had, zei hy hem, dat, verre van dat Vrankryk uitgeput zou weezen, hy zich sterk maakte hem te toonen, dat het genoegsaame fonds had om 350000 man, zo ter zee als te land, t'onderhouden, zonder een penning aan extraor-

1692. Juny.

1692. Juny. dinaire schattingen op de Volkeren te leggen. Vervolgens ondernam hy den Heiligen Vader door een lang vertoog te bewyzen, dat d'Allerchristelijkste Koning altyd alle de Tractaaten, welken hy gemaakt had, stiptelijk had onderhouden, zo lang als zyne Vyanden niet ondernomen hadden de zelven te verbreeken; en dat, indien het somtydts had gescheenen, dat hy 'er d'eerste over heen was getreeden, zulks niet en was geschied, als om dat hy de desseinen zyner Benyders had willen voorkomen. Maar alles, 't geen hy kon zeggen, was niet bekwaam om den Paus te wikkelen in het Verbond, daar hy hem het Hoofd, of den Beschermer, af trachtte te maaken.

VEREENIGDE NEDERLANDEN. Graaf van Portland uit Engeland weder te rug. (a) Ziet pag. 134.

DE Graaf van Portland, door (a) zyne Britannische Majesteit wegens zeer gewichtige zaaken na Engeland gestuurd, kwam den 21sten der Maand weder in den Haag, en vertrok des anderendaags morgens, om zich by den Koning te gaan vervoegen. Hy was den 15den, na met de Graaven van Sidney en Rochester door order der Koningin te Portsmouth den staat der Vloot te hebben weezen bezichtigen, van Londen na Harwits vertrokken, en aldaar t'scheep gegaan: doch by gebrek van Bootsgezellen stiet het Schip Duinkerken, daar hy mee over meende te komen, op een zandplaat, en welde daar zodanig in, dat, om het te behouden, men het kanon, en een gedeelte van de lading, in zee moest smyten. De Graaf zag zich derhalven genoodzaakt weder te rug te keeren, en te Harwits een ander Schip te doen vervaardigen; 't geen zyne reis ettelijke dagen verachterde.

Dood des Hertogs van Mekelenburg.

Den zelven dag, te weeten den 21sten, kwam in 's Graavenhaage te overlyden den Hertog Christiaan van Mekelenburg: doch wierd zyn dood niet eer bekend gemaakt als vier dagen daar na, om redenen die zyne Gemalin de Hertogin, en zyne Erfgenaamen, welke ieder hunne pretentiën hadden, betreften. Hy was geboren in het Jaar 1623. en Zoon van Adolph-Frederik, gestorven in den Jaare 1658. en van Anna-Maria, Dochter van den Graaf Enno van Oost-Vriesland; had voor d'eerste maal getrouwd Christina-Margareta van Mekelenburg-Gustrow, zyne volle Nicht, (Weduwe van François-Albert, Hertog van Saxen-Lauwenburg) gestorven in het Jaar 1680. en vervolgens Isabella-Angelica van Monmorency, Weduwe van Gaspar de Coligny, en Zuster des Hertogs van Luxemburg, na dat hy alvoorens de Roomsch-Katholyke Religie had aangenomen. Thans hield hy zich eenigen tyd in Vrankryk, alwaar hy Ridder der Order van den Heiligen Geest wierd gemaakt: maar ziende, dat men hem niet al de eer bewees, welke hy geloofde dat men aan hem verschuldigd was, was hy het overige zyner dagen in Holland komen doorbrengen, alwaar hy een zeer droevig leven leidde, bezoekende niemand, en wordende ook van niemand bezocht.

EINDE.

BLADWYZER.

MV 2

EUROPISCHE MERCURIUS,

Behelzende

Al het voornaamste 't geen, zo omtrent de zaaken van Staat als Oorlog, in alle de Koningryken en Landen van Europa, en ook zelfs in verscheidene Gewesten van d'andere Deelen der Wereld, is voorgevallen.

Op een onverwarde en klaare Historische manier beschreeven, en met alle de daar toe noodige Authentyke Stukken en Bewyzen voorzien.

Door E. V. *Philologo-Polit.*

DARDE STUK, DARDE DEEL.

Begrypende de Maanden *July*, *Augustus*, en *September* van het Jaar 1692.

t'AMSTERDAM.

Gedrukt voor den Auteur; en zyn te bekomen by *Timotheus ten Hoorn*, Boekverkooper in de Nes, in 't Zinnebeeld, 1692.

EUROPISCHE MERCURIUS,

Behelzende

Al het voornaamste 't geen, zo omtrent de zaaken van Staat als Oorlog, in alle de Koningryken en Landen van Europa, en ook zelfs in verschei-dene Gewesten van d'andere Deelen der We-reld, is voorgevallen.

DARDE STUK, DARDE DEEL.

J U L Y.

ITALIEN. Paus tracht het Neefschap te vernietigen.

E zaaken, welken Vrankryk aan het Roomsche Hof verhandelde, scheenen den Paus t'eenemaal te moeten bezig houden. Ondertusschen liet hy echter niet verscheidene andere ontwerpen, die hy voor de glorie en het belang van den Heiligen Stoel nut geloofde te zyn, te formeeren. 't Geen, 't welk Innocentius den XI. had opgevat, wegens het Neefschap te vernietigen, is aan het curieuzer slag van Leezers genoegsaam bekend. Deze Paus kon het niet t'eenemaal uitvoeren: en het beleid van Alexander den VIII. zynen Navolger, toonde maar al te wel, dat alle de remedien, welken hy tot dit kwaad had bygebracht, slechts verzachtende waren geweest, bekwaam om het voor een wyl te stillen, maar onbekwaam om te beletten dat het zich niet namaals met meerder kracht en geweld, als voorheen, ver-

1692. July.

nieuwde. Zelfs waren 'er veele, die Innocentius den XI. beschuldigden van een zaak te hebben willen vernietigen, daar hy zich niet minder wel by bevond, als verscheidene zyner Voorzaaten; en dat men het Spreekwoord, (a) *Medice, cura te ipsum*, zeer wel op hem kon passen. Zy aanmerkten, dat deze Paus, die het Neefschap zo geweldig haatte, echter niet gelaaten had Don Livio Odeschalchi, zynen Neef, tot den uitersten trap van grootheid te verheffen, en hem zulke considerabele inkomsten toe te voegen, dat verscheidene Vorsten van Italien, Duitschland, en elders, zeer wel vernoegd zouden weezen, indien ze zo veel hadden.

(a) *Medicynmeester, geneest u zelven.*

De tegenwoordige Paus, dien men niets zodanigs te last kon leggen, (dewyl men niet en zag, dat iemand zyner Bloedverwanten voordeel uit zyne verheffing genoot) besloot te voleinden 't geen Innocentius den XI. maar ontworpen had, en het Neefschap zo wel te vernietigen, dat men 'er zelfs den naam af zou vergeeten. Ten dien einde dan deed hy een Bulle opstellen, behelzende, dat voortaan alle de geenen, welke tot het Pausschap stonden te geraaken, maar twaalf duizend *ryksdaalders* inkomsten van Kerkelijke goederen aan hunne Geestelijke Neeven, en niet met al aan de Wereldlijken, zouden mogen geeven, benevens verscheidene andere byzonderheden, gelijk men hier na zal konnen zien. Deze Bulle wierd aanstondts door order van den Heiligen Vader aan alle de Kardinaalen, beginnende met den Kardinaal Cibo, Deken van het Heilig Collegie, bekend gemaakt. Maar men zag wel, dat 'er zich groote swaarigheden tegen zouden verheffen, voornaamentlijk dewyl ze, om geldig te weezen, door alle de Kardinaalen goedgekeurd, en vervolgens door alle de toekomende Pausen, op hunne komst tot het Pausschap, beswooren moest worden. Verscheidene der gemelde Prelaaten wierpen 'er ook terstond, noopende het artykel dat een Paus geenige inkomsten aan zyne Wereldlijke Bloedverwanten zou mogen geeven, tegen in, dat het gantsch niet geleeden kon worden; dewyl zy, indien zy geen inkomsten, geëvenaard na die qualiteit, en hadden, den tytel van Excellentie, dien men aan hen geeft, niet op een behoorlijke wys zouden konnen onderschraagen, enz.

De

1692. July.

De zaaken waren in dezen staat, wanneer de Kardinaal de Fourbin, van wiens verhandelingen met den Heiligen Vader wy in de voorgaande (a) Maand wydloopig hebben gesproken, ziende de gelegentheid geboren om zyne dingen voort te zetten, rond uit aan zyne Heiligheid verklaarde, dat, indien hy de Bullen, welken men noch van nooden had, niet en vergunde, den Heer Cavalerini zich niet en behoefde te verhaasten met tot de Nunciature van Vrankryk te vertrekken; dewyl hy gewisselijk in die hoedanigheid niet erkend zou worden. Deze reden, en eenige anderen, deeden den Paus het besluit neemen van toe te laaten, dat men met de Præconisatie der Kerken van Vrankryk voortvoer; ten welken einde hy op den 25sten. der voorgaande Maand een Consistorie aanstelde, waar in hy, terstond na d'opening, de verovering van Groot-Waradyn, waar af hem de tyding gebracht was door den Baron de Goes, dien de Keizer aan hem had afgevaardigd, aan de Kardinaalen bekend maakte. Thans proponeerde hy het Bisdom van Nicea voor den Heer Cavalerini: waar na de Kardinaal d'Estrées de Kerken van Treguier, Lodeve, Aleth, en Die præconiseerde, in gevolg der demissie van de vier Bisschoppen, voorheen genoemd, van de welken 'er drie waren uit het getal der geenen, die de Vergadering der Geestelijkheid van Vrankryk in den Jaare 1682. hadden bygewoond. Dit werk kon niet wel zonder eenige tegenspreeking van de kant der Zelanten doorgaan; dewyl de voldoening, wegens de Kroon van Vrankryk aan den Heiligen Stoel beloofd, noch niet gekomen was. Maar de Paus voerde hen te gemoet 't geen hy alreedts verscheidene maalen had gezegt, dat hy verzekeringen in handen had, dat deze voldoening zou komen. In der daad, dit deed het getwist en gemor wel ophouden, maar verminderde het getal der ongeloovigen niet. Vervolgens, te weeten den 28sten. liet zyne Heiligheid de Bulle wegens de maatiging, of liever vernietiging, van het Neefschap leezen; welke (hoewel ze den geenen, die noch t'avond of morgen den Pauselijken Stoel eens hoopten te bekleeden, geweldig tegen de borst stiet) door alle de tegenwoordige Kardinaalen wierd getekend: uit welker naam de Kardi-

(a) Ziet 3 Stu. 2 Deel, pag. 226.

Præconisatie van eenige Fransche Kerken.

Bulle wegens de vernietiging van het Neefschap door de Kardinaalen getekend.

1692. July. naal Altieri een compliment aan den Paus deed, om hem te bedanken wegens een werk, 't geen onder het Pausschap zyner Voorzaaten maar even ontworpen had konnen worden, voltrokken te hebben. Gelijk deze Bulle een der gewichtigsten is van alle de geenen, die 'er sedert langen tyd aan het Roomsche Hof waren afgekondigd, zullen wy de zelve, hoewel ze zeer lang is, hier van woord tot woord, zo als ze van Romen is overgekomen, laaten invsoeijen.

SSmi. D. Nostri D. Innocentii Papæ XII. *Constitutio moderatoria Donationum, & Distributionis Redituum Ecclesiasticorum in Consanguineos, vel Affines Romani Pontificis, seu eorum loco Adlectos, ac præscribens cautelas servandas circa signaturas earum Gratiarum, quæ aliquando ægrotante Romano Pontifice per concessum fieri dicuntur.*

Innocentius Episc. Servus Servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

ROMANUM decet Pontificem, tanquam fidelem servum, & prudentem, quem constituit Dominus super familiam suam, in Ecclesiæ Catholicæ conspectu actum suum ita ordinare, ut ipse quidem in diebus suis placeat Deo, & inveniatur justus, fiatque forma gregis ex animo, & bonus sit Christi odor in omni loco. Cæteri vero Antistites, & Ecclesiarum Prælati in partem solicitudinis, cujus ei commissa est plenitudo, vocati, aliique Christi fideles, quos curæ suæ divinitùs creditos in visceribus Paternæ gerit charitatis, ejus exemplo, atque præceptis, caduca mundi hujus despicere, carnisque & sanguinis laqueos effugere, ac de bonis & rebus Ecclesiasticis juxta æquitatis & justitiæ leges disponere, & spiritualium remigio alarum ad cælestia contendere, atque evolare auxiliante Domino condiscant. Hinc ad ea Sacrorum Canonum instituta, quæ Episcopis, ne bonis & reditibus Ecclesiæ Consanguineos suos augere studeant, interdicunt, considerationis nostræ aciem convertentes, eam Nobis in suprema Beati Petri Apostolorum Principis, cui caro & sanguis non revelavit, Sede constitutis ab ipso Pontificatus Nostri primordio servandum proposuimus, & hactenus Deo adjuvante servare studuimus disciplinam, ut in bonorum & redituum ad hanc Sanctam Sedem, & Cameram Nost. Ap. spectantium distributione justitiæ atque prudentiæ leges & regulas accuratè custodientes, summam meritorum, nullam autem carnis & sanguinis, aut cujuscunque humani affectus rationem haberemus. Et licet in Dei misericordia speremus, tales Nobis successuros Romanos Pontifices, qui non minus hac in parte, quam in reliquis, munus suum impleant, & Ecclesiam Universam spiritualium aromatum odore perfundant: nihilominus ea, quæ Nobis licere non patimur, aliis indicare, salubremque in Sancta Romana Ecclesia, omnium Ecclesiarum matre & magistra,

ſtra, circa præmiſſa normam & legem conſtituere, atq; ſtabilire, decrevimus.

Habita igitur ſuper his cum Venerabilibus Fratribus Noſtris ejuſdem S. R. E. Cardinalibus deliberatione matura, ac de illorum conſilio pariter, & aſſenſu, ad Omnipotentis Dei gloriam, Apoſtolicæ Sedis honorem, ac Antiſtitum, Prælatorum, aliorumque Eccleſiaſticorum ædificationem, & bonum exemplum, hac noſtra perpetuò valitura Conſtitutione ſtatuimus, atque decernimus, ſalutarem hanc de cætero in dicta S. R. E. ſervari rationem atque diſciplinam, ut nec à Nobis, nec ab ullo Romanorum Pontificum Succeſſorum noſtrorum ad favorem noſtrorum, ſive ſuorum reſpectivè Fratrum, Nepotum, aliorumque quorumcunque Conſanguineorum, ſeu Affinium, ſive illorum, quos in locum Nepotum, aliorumque Conſanguineorum per cooptationem in familiam, aut aliter adlegi, ſeu adſciſci contigerit, de bonis, pecuniis, locis montium vacabilium, & non vacabilium, officiis venalibus, illorumque pretio, creditis, redditibus, rebus, & juribus quibuſcunque ad Sedem, & Cameram præfatas quovis modo ſpectantibus, vel quandocunque ſpectaturis, etiam ex emolumentis Datariæ, Cancellariæ Apoſtolicæ, Secretariæ Brevium, Spoliorum Eccleſiaſticorum, & quarumcunque Palatii Apoſtolici portionum, ſeu diſtributionum provenientibus, liberalitatis, & donationis, aliove quovis gratuito, ſeu lucrativo titulo directè, vel indirectè etiam ſervitiorum, & meritorum, quæ tamen talia non ſint, ut ex lege juſtitiæ eam exigant remunerationem, aliove quolibet colore, ſeu prætextu, ſive etiam ſupra veram ipſorum ſervitiorum, & meritorum rationem ullo modo in poſterum diſponatur. 1692. July.

Quod ſi Fratres, Nepotes, Conſanguinei, vel Affines, ſeu illorum loco adlecti, ſive adſciti præfati inopiâ laboraverint, poterit Romanus Pontifex pro tempore exiſtens pro timorata ſua conſcientia illorum paupertatem eodem omnino modo ſublevare, quo Pauperum extraneorum inopiæ ſubvenire fas eſt.

Ne autem, quod directè prohibetur, indirectè permittatur, magnorum ſtipendiorum, ſeu honorariorum nonnullis Sedis prædictæ officiis, ſeu muneribus, quæ Conſanguineis, vel Affinibus, ſeu adlectis, vel adſcitis præfatis concedi ut plurimum conſueverunt, aſſignatorum ratione, ſtipendia, proviſiones ſive ſalaria, & honoraria, & alias quomodolibet nuncupari ſolita emolumenta quæcunque, quæ antehac per Cameram prædictam in Civitate Avenionenſi, & Comitatu Venayſſino Noſtris in Spiritualibus & Temporalibus Vicario Generali, ac in illis, & vicinis quinque Provinciis ejuſdem Sedis de Latere Legato præſtari & ſolvi plerunque ſolita, & conſueta fuerunt: Superintendentis vero Generalis Negotiorum Sedis Apoſtolicæ, nec non totius Militiæ, tàm Equeſtris, quàm Pedeſtris Status Noſtri Eccleſiaſtici Gubernatoris, & Capitanei Generalis, itidemque Claſſis, & Triremium Pontificiarum Præfecti, illiuſque, & illarum Commiſſarii, & Locumtenen-

nentis Generalis, Arciumque & Turrium ad littora Maris tàm Adriati-
1692. July. ci quam Tyrrheni existentium Superintendentis Generalis, Præfecti quoque Generalis utriusque Custodiæ Corporis Romani Pontificis, ejusque Locumtenentis Generalis, item Castellani Arcis Sancti Angeli de Urbe; Gubernatoris, ut alias deputabatur, Civitatis Beneventanæ, cujus tamen Gubernium ad instar aliorum prædicti nostri Status, prout inpræsentiarum servatur, remaneat, & Arcis Beneventanæ Præfecti; item Gubernatoris Oppidi Nostri Civitatis Vetulæ, ac demum Perusinæ, Anconitanæ, & Novæ Asculanæ respectivè Arcium Præfecti, seu Castellani, officia, & munera ipsa cum omnibus, & singulis illorum, & cujuslibet eorum juribus, prærogativis, stipendiis, salariis, & emolumentis quibuscunque perpetuò supprimimus, & abolemus, illaque deinceps, quomodocunque, & quandocunque renovari prohibemus, nec cuiquam de cætero assignari, & præstari, seu concedi, & conferri respectivè volumus, atque decernimus. Quod si pro rerum qualitate, temporumque contingentia, manifesta, urgensque necessitas Munera, seu Officia Militaria hujusmodi, vel aliqua ex eis, de novo institui exegerit, Viros ad illa assumi volumus, & mandamus, strenuos, & fideles, eximia virtute præstantes, reique Militaris apprimè peritos, & in illa diuturno ac probato usu exercitatos, quibus Romanus Pontifex pro tempore existens secundum datam sibi à Domino sapientiam pro ratione laboris, industriæ, atque periculi competentia & congruentia stipendia assignabit.

Porrò si Nostri, Successorumque Nostrorum Romanorum Pontificum pro tempore existentium Fratres, Nepotes, & alii quicunque Consanguinei, seu Affines, sive veri, sive, ut præfertur, adlecti, & adsciti, vitam Ecclesiasticam elegerint, ac Ecclesiarum, & Monasteriorum, aliorumque Beneficiorum, & Officiorum Ecclesiasticorum, ac annuarum pensionum super eorum fructibus consecutionis capaces fuerint, eam in redituum & proventuum Ecclesiasticorum distributione eis facienda servari volumus moderationem, ut nonnisi juxta eorum merita, & non ultra, congruam pro gradus, vel dignitatis, quem, vel quam in Ecclesia obtinuerint, nullo ad consanguinitatem, affinitatem, seu adlectionem erga Romanum Pontificem habito respectu sustentationem, ejusmodi reditus & proventus Ecclesiastici eis distribuantur, quo custodita in omnibus Ecclesiasticæ disciplinæ, atque justitiæ distributivæ regula, nemini relinquatur conquerendi, vel obloquendi occasio, sed Ecclesiastica stipendia ministrantibus in Ecclesia Dei æqua lance pro uniuscujusque merito assignentur.

Quod illos autem ex Fratribus, Nepotibus, aliisque Consanguineis, seu Affinibus Romanorum Pontificum pro tempore existentium præfatorum, sive veris, sive, ut præfertur, adlectis & adscitis, quos eximiis eorum ita exigentibus meritis ad sublimem Cardinalatus dignitatem assumi contigerit, eam quoque de cætero servari volumus moderationem, ut Ecclesiæ, Monasteria, Commendæ, aliave cujusvis generis Beneficia, & Offi-

& Officia Ecclesiastica, ac pensiones annuæ super illorum fructibus unicuique eorundem respectivè conferenda, commendanda, & concedenda, ac reservandæ, & assignandæ, verum valorem annuum duodecim millium scutorum monetæ Romanæ computatis insimul Beneficiorum, & Officiorum quibuscunque fructibus, & pensionum quantitatibus, in totum non excedant: In ea tamen taxatione non comprehendantur emolumenta Officiorum ejusdem Apostolicæ Sedis, & Romanæ Curiæ S. R. E. Cardinalibus demandari, seu concedi solitorum, aliorumque munerum, quæ ipsis non ad vitam, vel in perpetuum, sed ad tempus, seu beneplacitum Romani Pontificis pro tempore existentis demandata, seu concessa fuerint. Declarantes, quod deinceps præfati qui vitam Ecclesiasticam elegerint, seu ad sublimem Cardinalatus dignitatem fuerint assumpti, quoscunque Titulos fructuum reservationibus gravatos, sive præventivas, vel eventitias pensiones ultra moderationem, ut supra respectivè præscriptam nullatenus assequi valeant. 1692. July.

Quod si forsan (quod absit) modus circa præmissa sic congruenter, saluberiterque præscriptus in posterum excedatur, curæ erit Romanis Pontificibus Successoribus, donationes gratuitatis, seu lucrativas dispositiones, excessivas subventiones, munerum, & Officiorum, seu illorum stipendiorum, & emolumentorum concessiones, ac redituum, & proventuum Ecclesiasticorum distributiones, necnon collationes, commendas, concessiones, reservationes, & assignationes, aliaque præmissa contra, vel ultra modum, ut præfertur, præscriptum, factas, seu facta rescindere, revocare, & in nihilum redigere, ac, ut præfertur, donata, elargita, concessa, collata, commendata, reservata, & assignata à Consanguineis, & Affinibus, sive veris, sive adlectis, & adscitis præfatis, eorumque hæredibus, & successoribus respectivè etiam manu Regia, & de Apostolicæ potestatis plenitudine vindicare, & auferre, ac Cameræ Apostolicæ applicare, & incorporare, aliisque respectivè conferre, commendare, concedere, & assignare, ac aliàs desuper opportunè providere, seu disponere.

Quia verò ægrotante Romano Pontifice nonnunquam contigit, ut Signaturæ Gratiarum, quæ per Concessum fieri dicuntur, modum illum excederent, quem ipse Romanus Pontifex, dum benè valebat, servare consueverât: statuimus, atque decernimus, ut ii, quibus ejusmodi Signaturas per Concessum à Romano Pontifice ægrotante etiam per Chirographum speciale manu ipsius Romani Pontificis subscriptum, vel aliàs quomodocunque committi contigerit, cujuscunque status, gradus, ordinis, & dignitatis fuerint, etiamsi Cardinalatus honore præfulgeant, nullas hujusmodi Gratias signare, vel expedire valeant, nisi fuerint ad illas adhibiti duo ejusdem S. R. E. Cardinales, qui unà cum Signatore præfato coram ipsomet Romano Pontifice eas concedente, ac expediri mandante, earundem Gratiarum supplicationibus, sive minutis, aut Chirographis, aliisque concessionum scripturis subscribant, alioquin quidquid

1692. July. secùs actum, signatum, gestumve fuerit, nullum, irritum, & invalidum, nulliusque sit roboris, vel momenti, & qui huic saluberrimæ sanctioni contravenerint, ab ipso Romano Pontifice sanitati restituto, vel ejus Successoribus, condignis pœnis puniantur.

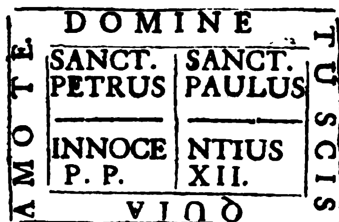
Ut autem præmissa omnia, & singula perpetuò, & inviolabiliter observentur, volumus, & Apostolica auctoritate decernimus, ut sicut ejusdem S. R. E. Cardinales in Romana Curia præsentes hanc Constitutionem, quantum in eis erit, observare, illique non contravenire, nec illis contrafacientibus etiam Romanis Pontificibus consentire, nec absolutionem à juramento præstito petere, nec oblatam, aut concessam acceptare promiserunt, & jurarunt, idem quoque per absentes ab eadem Curia dictæ S. R E. Cardinales quandocunque ad eam advenerint, ac per futuros Cardinales in assumptione Pilei promitti, & jurari debeat, promissioque, & juramentum hujusmodi in formula juramenti per eosdem Cardinales præstari soliti adjungatur, & adscribatur. Occurrente autem quandocunque ejusdem Apostolicæ Sedis vacatione, iidem Cardinales in Conclavi, quando de observandis fel. rec. Prædecessorum nostrorum Julii Papæ II. super electione Romani Pontificis, Pii Papæ V. ne Civitates & loca S. R. E. infeudentur, & Sixti Papæ V. de pecuniis in Arce S. Angeli positis inde non amovendis, aliisque nonnullis Constitutionibus Apostolicis juramentum præstare solent, etiam de præsenti Constitutione per quemlibet eorum, qui in Romanum Pontificem electus fuerit, inviolabiliter observanda, & postmodum ipse ad Supremi Apostolatus Officium assumptus post assumptionem hujusmodi hoc ipsum promittere, & jurare debeant, servatis etiam aliis omnibus, & singulis illis, quæ circa juramentum hujusmodi in præfata Sixti Prædecessoris Constitutione Anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo octuagesimo sexto, undecimo Kalendas Maji, Pontificatus sui Anno primo edita præscribuntur.

Has quoque nostras Litteras in libellum redigi, & post prædictas Julii, Pii, & Sixti, quæ in Conclavi legi solent, aliorumque Prædecessorum nostrorum Constitutiones adjungi, & in quinterno Cancellariæ nostræ una cum aliis Constitutionibus Apostolicis adscribi, & ad valvas Ecclesiæ Lateranensis, Basilicæ Principis Apostolorum, dictæque Cancellariæ, & in Acie Campi Floræ de Urbe publicari, ipsarumque præsentium literarum transumptis, seu exemplis etiam impressis, manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo personæ in Ecclesiastica dignitate constitutæ munitis, eandem prorsus fidem, tam in judicio, quàm extra illud ubique haberi volumus, quæ iisdem præsentibus haberetur, si forent exhibitæ, vel ostensæ.

Nulli ergo omninò hominum liceat paginam hanc nostrarum Constitutionis, Suppressionis, Abolitionis, Taxationis, Statutorum, Decretorum, Voluntatum, & Mandati infringere, vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incur-

cursurum. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo, decimo Kal. Julii, Pontificatus Nostri Anno Primo. 1692. July.

† *Ego Innocentius Catholicæ Ecclesiæ Episcopus promitto, voveo, & juro.*

† Ego Alderanus Episcopus Ostiensis Cardinalis Cybo promitto, voveo, & juro.

†

† Ego Jacobus Episcopus Tusculanus Cardinalis Fransonus promitto, voveo, & juro.

† Ego Episcopus Prænestinus Cardinalis P. de Alteriis S. R. E. Camerarius promitto, voveo, & juro.

†

†

† Ego F. Tit. S. Paxedis Presbyter Cardinalis Maidalchinus promitto, voveo, & juro.

† Ego Carolus Tit. S. Laurentii in Lucina Presb. Card. Barberinus promitto, voveo, & juro.

†

†

†

† Ego Nicolaus Tit. S. Calixti Presbyter Card. Acciajolus promitto, voveo, & juro.

† Ego Gaspar Tit. S. Mariæ Transtyberim Presb. Card. Carpineus promitto, voveo, & juro.

† Ego Cæsar Tit. SS. Trinitatis in Monte Pincio Presbyter Cardinalis Destres promitto, voveo, & juro.

†

†

† Ego Franciscus Tit. S. Matthæi in Merulana Presbyter Cardinalis Nerlius promitto, voveo, & juro.

† Ego Hieronymus Tit. S. Sylvestri de Capite Presbyter Cardinalis Casanata promitto, voveo, & juro.

† Ego Galeatius Tit. SS. Quirici, & Julittæ Presbyter Cardinalis Marescot-

1692. July. cottus promitto, voveo, & juro.

† Ego Fabritius Tit. S. Chrysogoni Presb. Card. Spada promitto, voveo, & juro.

† Ego P. Thomas Hovardus Tit. S. M. super Minervam Presb. Card. de Norfolcia promitto, voveo, & juro.

† Ego Jo: Baptista Tit. S. Cæciliæ Presb. Card. Spinula promitto, voveo, & juro.

†

†

†

† Ego Fr. Laurentius Basilicæ SS. XII. Apostolorum Presbyter Card. de Laurea promitto, voveo, & juro.

† Ego Jacobus Tit. S. Mariæ de Aracœli Presb. Card. de Angelis promitto, voveo, & juro.

†

†

†

† Ego M. Antonius Barbadicus tit. S. Susannæ Presb. Card. S. Susannæ promitto, voveò, & juro.

†

†

†

† Ego Joannes Tit. S. Petri in Monte aureo Presb. Card. deGoessen promitto, voveo, & juro.

†

† Ego P. M. Tit. St. Marcelli Presbyter Card. Petruccius promitto, voveo, & juro.

†

†

†

† Ego Josepho Saenz Tit. S. Balbinæ Presb. Card. de Aguirre promitto, voveo, & juro.

† Ego Leander Tit. SS. Nerei, & Achillei Presb. Card. Coloredus Major Pœnitentiarius promitto, voveo, & juro.

† Ego Fortunatus Tit. SS. Joannis & Pauli Presb. Card. Carafa promitto, voveo, & juro.

† Ego Bandinus Tit. S. Pancratii Presb. Card. Panciaticus promitto, voveo, & juro.

†

† Ego Ferdinandus Tit. S. Clementis Presbyter Card. De Abdua promitto, voveo, & juro.

† Ego Tussanus Tit. S. Agnetis extra mœnia Presbyter Cardinalis de Janson Forbin promitto, voveo, & juro.

† Ego Jo. Baptista Tit, St. Laurentii in Pane & Perna Presbyter Cardina-

nalis Rubinus promitto, voveo, & juro.

†

† Ego I. B. Tit. S. Anastasiæ Presbyter Card. Costagutus promitto, voveo, & juro. 1692. July.

†

†

†

†

†

†

† Ego Urb. S. Mariæ in Via Lata Diac. Car. Sacchettus promitto, voveo, & juro.

†

†

†

† Ego Fulvius SS. Cosmæ, & Damiani Diaconus Card. Astallius promitto, voveo, & juro.

†

†

† Ego Petrus S. Laurentii in Damaso Diaconus Cardinalis Otthobonius, S. R. E. Vice-cancellarius, promitto, voveo, & juro.

† Ego C. S. Mariæ in Cosmedin Diaconus Card. Bachius promitto, voveo, & juro.

†

† Ego Aloysius S. Mariæ in Porticu Diaconus Card. Homodeus promitto, voveo, & juro.

† Ego Joannes Franciscus S. Adriani Diaconus Card. Albanus promitto, voveo, & juro.

† Ego Franciscus S. Angeli in foro Piscium Diaconus Cardinalis Barberinus promitto, voveo, & juro.

† Ego Laurentius S. Mariæ in Aquiro Diaconus Cardinalis de Alteriis promitto, voveo, & juro.

Loco † plumbi.

B. Card. Prodatarius. I. F. Card. Albanus.

Visa de Curia I. Sacripantes.

D. Ciampinus.

Registrata in Secretaria Brevium.

Anno à Nativitate D. Nostri JESU Christi millesimo nonagesimo secundo, Indictione decimaquinta, die verò vigesima octava Junii, Pontificatus autem Sanctissimi in Christo Patris, & Domini Nostri Domini INNOCENTII Divina Providentia Papæ XII. Anno Primo; Supradicta Constitutio affixa, & publicata fuit ad valvas Ecclesiæ Principis Apostolorum, & Cancellariæ Apostolicæ, in Acie Campi Floræ, & in aliis locis solitis & consuetis Urbis, per me Andream Domi-

1692. July. minicum Simoncellum, ejusdem Sanctissimi Domini Nostri Papæ Cursorem.

Agapitus de Magistris, Cursorum Magister.

Die het Latyn niet verstaan, konnen zich van de volgende vertaaling, getrouwelijk nagezien, bedienen.

Constitutie van onzen Heiligen Vader, den Paus Innocentius den XII. om de Donatien en Distributien der Kerkelyke Inkomsten, gedaan aan de Bloedverwanten en Maagen van den Roomschen Paus, of aan de geenen die hunne plaats bekleeden, te maatigen, en de voorzorgen, welken men moet aanwenden ten opzichte van de tekeningen der Gratien, bywylen geduurende de ziekte van den Paus door concessie, gelyk men zegt, toegestaan, te voorschryven.

Innocentius, Bisschop, Dienstknecht der Dienstknechten van God, ter eeuwige gedachtenis van de zaak.

HEt is de plicht van een Roomschen Paus, dat hy, als een getrouw en voorzichtig Dienstknecht, dien de Heere over zyn Huis gesteld heeft, zyn gantsche beleid in de tegenwoordigheid der Kathelijke Kerk zodanig bestiere, dat hy Gode alle dagen van zyn leven aangenaam zy, en rechtvaardig voor hem werde bevonden, en het voorbeeld van de Kudde en de goede reuk van Christus ter aller plaatse worde; en dat de Priesters, en d'andere Prelaaten der Kerk, welke geroepen zyn om de zorg van den Dienst, waar af de volheid aan hem vertrouwd is, met hem te deelen, gelijk ook alle d'andere Discipelen van Jesus Christus, daar God het beleid af aan hem heeft toevertrouwd, en welken hy met een Vaderlijke liefde bemint, na zyn voorbeeld, en volgens zyne geboden, de vergankelijke goederen dezer wereld, en de strikken van het vleesch en het bloed, versmaaden, om van de Kerkelijke goederen en zaaken niet te schikken, dan volgens de wetten der rechtmaatigheid en billykheid, en te leeren, met de hulp van God, door het middel der Geestelijke zaaken, na de hemelsche gelukzaligheid te trachten. En hebbende derhalven met alle mogelijke aandacht overwoogen de Heilige Canons, welke aan de Bisschoppen verbieden hunne Bloedverwanten met de Kerkelijke goederen en inkomsten te verryken; hebben wy, zo haast als wy op den Stoel van St. Pieter, den Prins der Apostelen, die zyn Gezag niet van vleesch en bloed heeft gekreegen, verheven zyn geworden, beslooten, en zyn ook noch, met Godts hulp, van meening zodanig een discipline t'onderhouden, dat in de distributie of uitdeeling der goederen

ren van den Heiligen Stoel, en van onze Apostolische Kamer, geen acht en werde genomen op vleesch en bloed, noch op eenige mensche- lijke driften, maar alleenlijk op de verdiensten, en de wetten der recht- vaardigheid en voorzichtigheid, welken wy zeer zorgvuldig hebben onderhouden. En hoewel wy van de barmhertigheid Godts verhoopen, dat de Pausen, die onze Navolgers zullen weezen, zich in deze gelegentheid stiptelijk van hunne plicht zullen kwyten, mitsgaders van alle d'andere deelen hunnes Ampts, en d'Algemeene Kerk met de goede reuk hunner Geestelijke speceryen vervullen; hebben wy echter besloo- ten aan d'anderen te kennen te geeven 't geen wy geloofd hebben dat ons niet geoorlofd was te doen, en in de Heilige Roomsche Kerk, die de Moeder en de Meesteres van alle de Kerken is, een vaste wet en regel ten opzichte der bovengemelde dingen in te voeren.

1692. July.

Hebbende dan over deze zaaken rypelijk geraadpleegd met onze Eerwaardige Broeders de Kardinaalen van de gemelde Heilige Roomsche Kerk, verordenen wy, met hunne toestemming, door de tegenwoordige vaste en onherroepelijke Constitutie, tot de glorie Godts, de eer van den Apostolischen Stoel, en tot stichting en een goed voorbeeld voor alle de Priesters, Prelaaten, en andere Geestelijken, dat noch wy, noch iemand van de Roomsche Pausen, onze Nazaaten, in 't toekomende (op wat wyze het ook mag weezen, en onder welke voorwendig of dekmantel, zelfs ook niet onder die van deze belooningen verdiend te hebben, wanneer de gemelde belooningen de verdienste zullen te boven gaan) niet en zullen mogen vergunnen aan onze Broeders, Neeven, Bloedverwanten, en Maagen, of aan de geenen die door adoptie, of andersins, de plaats van Bloedverwanten of Neeven mochten bekleeden, noch aan de hunnen, de genieting van de goederen, penningen, of plaatsen der Bergen van barmhertigheid, vacant of niet vacant, mitsgaders van de venaale Ampten en hunne prys, gelijk ook van de schulden, inkomsten, en rechten, hoedanig de zelven ook mogen weezen, toebehoorende of hiernamaals zullende toebehooren, op wat wyze het zy, aan den gemelden Heiligen Stoel en de gemelde Apostolische Kamer, of die voortspruiten uit d'Emolumenten van de Datary, d'Apostolische Kancelery, de Secretary der Brevetten, Kerkelijke verbeurten, en d'inkomsten welke spruiten uit de distributien of portien van het Apostolisch Paleis, hoedanig zy ook zouden mogen weezen, onder pretext van mildheid, gifte, lucrative tytel, directelijk of indirectelijk, zelfs onder den naam van dienst of verdiensten welke niet zodanig zyn, dat de wet en de rechtvaardigheid zulk een vergelding vereisschen.

En indien de gemelde Broeders, Neeven, Bloedverwanten en Maagen, of anderen die door adoptie, of andersins, hunne plaats bekleeden, door armoede gedrukt worden, zal de Paus, die alsdan op den Stoel zal zitten, volgens de beweegingen van zyn gemoed hen precieselyk op de zelve wys, en niet anders, mogen vertroosten, als hy de nooddruft der andere Armen te hulp mag komen.

En

1692. July.

En op dat het geen, 't welk wy directelyk verbieden, niet indirectelyk geoorlofd mag weezen, 't zy door het middel van zekere honoraire Officien van den gemelden Heiligen Stoel, 't zy door d'Ampten welken men gewoon was aan de gezeide Bloedverwanten en Maagen, of aan de geenen die onder pretext van assignatie hunne plaats bekleedden, te geeven; supprimeeren en vernietigen wy voor altyd de gazien, provisien, salarissen, honorarien, en alle andere emolumenten, welke naamen zy ook zouden mogen hebben, die d'Apostilische Kamer hier voormaals placht te geeven aan onzen Vicaris Generaal in de Geestelyke en Wereldlyke zaaken, mitsgaders onzen Legaat *à latere*, in de Stad Avignon, het Graafschap Venaissin, en d'andere vyf gebuurige Provincien; gelyk ook d'inkomsten van Superintendant Generaal der zaaken van den Apostolischen Stoel; d'Ampten van Gouverneur van alle de Militie, zo Cavallery als Infantery, van onzen Kerkelyken Staat; van Capitein Generaal en Admiraal van de Pauselyke Vloot en Galeyen, mitsgaders van hunnen Commissaris en Lieutenant-Generaal; van Superintendant Generaal der Fortressen en Kasteelen gelegen in d'Adriatische en Toskaansche Zeën; van Capitein Generaal van beide des Pausen Lyfwachten, en van zynen Lieutenant Generaal; gelyk ook van Kastelein van het Kasteel St. Angelo binnen de Stad Romen; van Gouverneur, gelyk men het eertydts noemde, der Stad Benevento, waar af wy echter begeeren dat het Gouvernement bestaan zal op de wys der andere Gouvernementen van onzen gezeiden Kerkelyken Staat, gelyk het tegenwoordig onderhouden word; mitsgaders van Gouverneur van het Kasteel van Benevento; van Gouverneur onzer Stad Velitres; en eindelyk van Gouverneur of Kastelein der Kasteelen van Perosa, Ancona, en nieuw Ascoli, benevens hunne Officien, Ampten, Rechten, Prerogativen, Salarissen, en Profyten, hoedanig de zelven ook zouden mogen weezen: en willen en ordonneeren, dat ze in 't toekomende aan niemand, wie het ook zy, geassigneerd, gegeeven, of geconfereerd werden. En indien de natuur der zaaken, d'omstandigheden des tydts, en een baarblykelyke en dringende noodzaakelykheid veroorzaakten, dat deze militaire Ampten en Bedieningen, of eenigen van de zelven, hersteld moesten worden; begeeren en ordonneeren wy, dat men 'er toe verkieze dappere, getrouwe, en zeer deugdsaame Persoonen, en voor al door een lange ervarenheid in de krygskunde afgericht, aan de welken de Paus, die alsdan den Stoel bekleed, gazien zal geeven, overeenkomende met hunnen arbeid, behendigheid, en het tegenwoordig gevaar, volgens de voorzichtigheid waar mede hem God begenadigd zal hebben.

Wyders, indien onze Broeders, Neeven, en andere onze Bloedverwanten en Maagen, hoedanig zy ook zouden mogen weezen, ('t zy de geenen die het in der daad zyn, of die men 'er voor erkent) of die der Pausen, onze Nazaaten, den Geestelyken Staat aanneemen, en door dat middel bekwaam worden om Kerkelyke Beneficien en Ampten, mits-

mitsgaders jaarlyksche Pensioenen op d'inkomsten der gemelde Ampten, te verkrygen; begeeren wy, dat men in d'uitdeeling, welke men van onze Kerkelyke inkomsten zal doen, die maatigheid onderhoude, dat men hen hun onderhoud en de gemelde Kerkelyke inkomsten niet en geeve als volgens hunne verdienste, en den trap of de waardigheid welke zy in de Kerk hebben verkreegen, zonder daar op acht te geeven dat ze Bloedverwanten of Maagen van den Paus zyn, of van den zelven in die hoedanigheid aangenomen; op dat aldus deze Regel der Geestelyke Tucht en der distributive Gerechtigheid naauwkeuriglyk onderhoudende, men alle gelegentheid van klachte, en alle voet tot d'achterklap, wegneeme; en dat de Kerkelyke inkomsten en gazien met behoorlyke wigt en maat, en volgens ieders verdienste, uitgedeeld mogen werden aan de geenen, welke de Kerk dienen. 1692. July.

En indien by geval ('t geen God niet gehenge) het kwam te gebeuren, dat men in 't toekomende de behoorlyke en zo nutte gemaatigdheid, hier boven ten opzichte der gemelde zaaken verklaard, te buiten ging, zullen de toekomende Pausen zorg draagen om de vrywillige Giften of lucrative dispositien, overmaatige subventien, concessien van Ampten en Bedieningen, mitsgaders van gazien en emolumenten, distributien van de Kerkelyke inkomsten, gelyk ook de Collatien, Commenden, Concessien, Reservatien, en Assignatien, en d'andere gemelde dingen, gedaan boven of tegens de hier voor voorschreevene gemaatigdheid, te vernietigen en te dempen; en alle de gezeide dingen, welke aan hen mochten gegeeven, uitgedeeld, toegestaan, geconfereerd, in commende gegeeven, gereserveerd, of geassigneerd zyn, te herroepen, en, uit hoofde der Apostolische Macht, en met 'er ook zelfs het Koninglyk gezag toe te gebruiken, den Bloedverwanten en Maagen, waar of 'er voor erkend, gelyk ook aan hunne respective Erfgenaamen en Navolgers, t'ontneemen, en de gemelde zaaken aan d'Apostolische Kamer t'appliceeren en in te lyven, of aan anderen te confereeren, in commende te geeven, toe te staan, en te assigneeren, of 'er op een andere manier in te voorzien en over te disponeeren, na dat zy het raadsaam zullen oordeelen.

En vermits het bywylen geduurende de ziekte van den Paus gebeurt, dat de Tekeningen der Gratien, welke gezegt worden by Concessie gedaan te zyn, de gemaatigdheid, die de Paus, terwyl hy gezond was, wel onderhouden gehad zou willen hebben, te buitengaan; begeeren en ordonneeren wy, dat de geenen, waar aan deze Tekeningen by Concessie gesteld zyn, al waren ze ook gegeeven door een speciaal Geschrift, getekend met des zieken Pausen eigene hand, van wat staat, trap, order, en waardigheid zy ook mogen weezen, de Kardinaalen zelfs niet uitgezonderd, de gemelde Gratien niet zullen konnen tekenen of expedieeren, als in de tegenwoordigheid van twee Kardinaalen der Heilige Roomsche Kerk, welke de Requesten der gezeide Gratien, of de Minuten en Origineelen, en alle d'andere Geschriften ter zaake der Concessien, in de tegenwoordigheid van den geen daar ze aan gesteld zyn,

1692. July. en van den Paus die ze vergunt, en gebied dat ze vervaardigd werden, zullen ondertekenen; by mangel van het welk alles, 't geen men geschreeven, gedaan, en getekend heeft, nul, van geener waarde, zonder werking, en van gantsch geen gevolg zal weezen: en zullen de geenen, welke een zo heilige Wet overtreeden, door den Paus, wanneer hy zyne gezondheid wederbekomen zal hebben, of door zynen Nazaat, gestraft worden.

En op dat alle de bovengemelde zaaken, en ieder in 't byzonder, onverbreekelyk onderhouden werden; begeeren en ordonneeren wy door onze Apostolische Autoriteit, dat (gelyk de Kardinaalen der Heilige Roomsche Kerk, welke aan het Roomsche Hof tegenwoordig zyn geweest, beloofd en gesworen hebben deze Constitutie uit alle hunne macht te zullen onderhouden, niet t'overtreeden, en hunne toestemming niet te geeven aan de geenen die ze mochten willen overtreeden, zonder de Pausen zelven 'er af uit te zonderen; geene absolutie te verzoeken van den eed, dien zy gedaan hebben; en ze, al wierd ze hen ook zelfs aangebooden of toegestaan, niet aan te neemen) insgelyks de Kardinaalen der gemelde Heilige Roomsche Kerk, van het gezeide Hof afweezig, wanneer zy te Romen komen, gehouden zullen zyn de zelve te besweeren, en te belooven, dat zy ze zullen onderhouden, gelyk ook de toekomende Kardinaalen als ze den Hoed ontfangen; en dat deze belofte en eed gevoegd werde by het formulier van den eed, dien de gemelde Kardinaalen gewoon zyn te doen. En t'elkens als het gebeurt, dat de Heilige Stoel vacant is, zullen de Kardinaalen, zynde in het Conclave, wanneer zy den eed afleggen wegens d'onderhouding der Apostolische Constitutien onzer Voorzaaten van gelukkige geheugenis, (Paus Julius de II. over de verkiezing van den Roomschen Opperpriester; Paus Pius de V. wegens de Steden en Plaatsen, behoorende aan de Heilige Roomsche Kerk, niet leenbaar te maaken; en Paus Sixtus de V. noopende het geld, 't geen in 't Kasteel S. Angelo bewaard word, 'er niet uit te neemen, en andere Apostolische Constitutien) ook gehouden weezen te sweeren, dat de geen van hen, die tot Paus verkoozen zal worden, de tegenwoordige Constitutie onverbreekelyk zal onderhouden: en na dat hy tot het opperste Ampt van het Apostelschap verkoozen zal weezen, en in het bezit van het zelve gesteld zyn, zal hy nochmaals het zelfde sweeren en belooven; onderhoudende ook in 't byzonder alle d'andere formaliteiten, welke in de gemelde Constitutie van Sixtus den V. onzen Voorzaat, afgekondigd den 21sten. April 1586. en het eerste jaar van zyn Pausschap, voorschreeven zyn.

Wy begeeren ook noch, dat de tegenwoordige Constitutie gesteld werde in een Boek, en gevoegd by de gemelde Constitutien van Julius, Pius, Sixtus, en d'andere onze Voorzaaten, welken men gewoon is in het Conclave te leezen; en dat ze, benevens d'andere Apostolische Constitutien, in onze Apostolische Kancelary geregistreerd en ingelyfd; mits-

mitsgaders aan de Kerk van Latranen, aan het Paleis van den Prins der Apostelen, en aan de gemelde Kancelary aangeplakt; en in het Veld van Flora afgekondigd werde; en dat men overal, zo in 't Gerecht als elders, het zelve geloof geeve aan de Copye der tegenwoordige Letteren, of zelfs aan de gedrukte Exemplaaren, ondertekend door een openbaaren Notaris, en gezegeld met het zegel van eenigen Geestelyken Persoon, als aan de tegenwoordigen, indien ze getoond of geëxhibeerd wierden. 1692. July.

Dat het derhalven niemand geoorlofd zy dese Letteren van onze Constitutie, Suppressie, Absolutie, Taxe, Statuten, Decreeten, Willen, en Mandementen t'overtreeden, of'er zich door een roekelooze stoutheid tegen te stellen. En indien iemand het durft onderneemen, die weete, dat hy zich de toorn van den Almachtigen God, en de Gelukzalige Apostelen Petrus en Paulus, op den hals zal haalen. Gegeeven te Romen, in St. Maria Majore, in het Jaar van des Heeren Menschwording 1692. den 22 sten. Juny, en van ons Pausschap het eerste.

† *Ik Innocentius, Bisschop der Katholijke Kerk, beloof het, doe 'er gelofte af, en sweer het*

HEERE, GY WEET DAT IK U LIEF HEBBE.

SINT. PIETER	SINT. PAULUS
INNOCE P. P.	NTIUS XII.

† Ik Alderanus Cibo, Kardinaal-Bisschop van Ostia, beloof het, doe 'er gelofte af, en sweer het.

†

† Ik Jacobus Fransoni, Kardinaal-Bisschop van Frascati, als boven.

† Ik P. d'Altieri, Kardinaal-Bisschop van Palestrina, enz.

†

†

† Ik F. Maidalchini, Kardinaal-Priester van den Tytel van S. Praxedis, enz.

† Ik Carolus Barbarini, Kardinaal-Priest. etc. van St. Laurens, enz.

†

†

†

† Ik Nicolaus Acciajoli, Kardinaal-Priester etc. van S. Calixtus, enz.

† Ik Gaspar Carpegna, Kardinaal-Priester etc. van S. Maria over den Tyber, enz.

† Ik Cæsar d'Estrées, Kardinaal-Priester etc. der H. Drievuldigheid op den Berg Pincius. enz.

†

†

† Ik Franciscus Nerli, Kardinaal-Prie-

1692. July.

Priefter etc. van St. Matheus in Merulana, enz.

† Ik Hieronymus Cafanata, Kardinaal-Priefter etc. van S. Sylvefter van het Hoofd, enz.

† Ik Galeatius Marefcotti, Kardinaal-Priefter etc. van S. Quirinus en Julitta, enz.

† Ik Fabricius Spada, Kardinaal-Priefter etc. van St. Chryfogonus, enz.

† Ik P. Thomas Howard van Norfolk, Kardinaal-Priefter etc. van S. Maria op Minerva, enz.

† Ik Joannes Baptifta Spinula. Kardinaal-Priefter etc. van S. Cecilia, enz

†

†

†

† Ik Fr. Laurentius de Laurea, Kardinaal-Priefter etc. van de Kerk der twaalf Apoftelen, enz.

† Ik Jacobus de Angelis, Kardinaal-Priefter etc. van S. Maria de Aracæli, enz.

†

†

†

† Ik Marcus Antonius de Barbadici, Kardinaal-Priefter etc. van S. Sufanna, enz.

†

†

†

† Ik Joannes de Goes, Kardinaal-Priefter etc. van S. Pieter op den Gouden Berg, enz.

†

† Ik P. M. Petrucci, Kardinaal-Priefter etc. van S. Marcellus, enz.

†

†

†

† Ik Jofeph Saenz d'Aguirre, Kardinaal-Priefter etc. van S. Balbina, enz.

† Ik Leander Coloredo, Groot-Penitencier, Kardinaal-Priefter etc. van S. Nareus en Achilleus, enz.

† Ik Fortunatus Caraffa, Kardinaal-Priefter etc. van S. Joannes en Paulus, enz.

† Ik Bandinus Panciatici, Kardinaal-Priefter etc. van S. Pancratius, enz.

† Ik Ferdinandus d'Ada, Kardinaal-Priefter etc van S. Clemens enz.

† Ik Touffaint de Janfon Fourbin, Kardinaal-Priefter etc. van St. Agnes, enz.

† Ik Joannes Baptifta Rubini, Kardinaal-Priefter etc. van S. Laurens in Brood en Ham, enz.

†

† Ik Joannes Baptifta Coftaguti, Kardinaal-Priefter etc. van St. Anaftafia, enz.

†

†

†

†

†

†

† Ik Urbanus Sachetti, Kardinaal-Diaken etc. van S. Maria op den Breeden Weg, enz.

†

†

†

† Ik Fulvius Aftalli, Kardinaal-Diaken etc. van S. Cofmus en Damianus.

† Ik Petrus Ottoboni, Vice-Kancelier der H. Roomfche Kerk, en Kardinaal-Diaken van S. Laurens

1692. July.

rens in Damas, enz.
† Ik C. Bichi, Kardinaal-Diaken van S. Maria in Cosmedin, enz.
†
† Ik Aloisius Homodei, Kardinaal-Diaken van S. Maria in 't Poortaal, enz.
† Ik Joannes Franciscus Albani, Kardinaal-Diaken van S. Adrianus, enz.
† Ik Franciscus Barberini, Kardinaal-Diaken van S. Angelo op de Vischmarkt, enz.
† Ik Laurentius d'Altieri, Kardinaal-Diaken van S. Maria, enz.

In de Plaats † van het Zegel.
B. Cardinaal-Prodataris I. F. Kardinaal Albani.
Visa de Curia. I. Sacripantes.

D. Ciampinus.

Geregistreerd in de Secretary der Brevetten.

In het Jaar der Geboorte van Onzen Zaligmaaker 1692. de vyftiende Indictie, en den acht-en-twintigsten Juny, en van het Pausschap van Onzen Allerheiligsten Vader in Christus, en Onzen Heere, den Heer Innocentius de XII. door Godts voorzienigheid Paus, het Eerste. De bovenstaande Constitutie is aangeplakt en afgekondigd aan de Deuren der Kerk van S. Jan van Latranen, aan het Paleis van den Prins der Apostelen, aan d'Apostolische Kancelary, in het Veld van Flora, en op d'andere gewoonlyke plaatsen der Stad, door my Andries Dominicus Simoncelli, Courier van Onzen Allerheiligsten Vader den Paus.

Agapetus de Magistris, Meester der Couriers.

Den 29sten. der zelve Maand Juny, den Dag van St. Pieter en Paulus, woonde de Paus in het Vatikaan, werwaarts hy zich daags te vooren had doen voeren, alle de plechtige functien van dien Dag by, en keerde des avondts met het zelve Geleide, 't geen hem derwaarts verzeld had, weder na het Quirinaal. Dien zelven dag, 's morgens, wierd de Bulle tegens het Neefschap afgekondigd, en aangeplakt; en des avondts ontstak men de gewoonlyke vreugdevuuren.

Bulle tegens het Neefschap afgekondigd.

Veele lieden hadden zich ingebeeld, dat deze Bulle tegens het Neefschap geen voortgang zou neemen: maar het gevolg betoonde, dat men een al te lichtvaardig oordeel had geveld. Innocentius de XII. wilde zyne reputatie wel koopen door het middel van de grootste offerande, welke een Paus kan doen. Het best in allerhande zaaken is, niets uit te wyzen, en den tyd te laaten begaan: Maar, gelyk de menschen doch zo gemaakt zyn, moeten ze oordeelen. 't Is een gebrek van alle land en alle eeuwen, en daar men een hervorming af mag wenschen, maar

Overdenkingen over de zelve.

1692. July. niet verwachten. Doch om weder tot Innocentius den XII. te keeren: men kon zeggen, dat hy een uitsteekend merkteken van een onbaatzuchtigen yver kwam te geeven: en het was zeker, dat hy de liefde der Volkeren na zich stond te haalen, die het Neefschap altyd in een gruwel hadden gehad, als zynde de bron van alle d'onheilen welke te Romen, en in de Staaten die van den Heiligen Stoel afhangen, gebeuren; d'oorspronk van alle de kuiperyen die 'er in het Conclave omgaan; en d'eenigste oorzaak van die afgryselyke gierigheid der Pausen, welke den Katholyken Vorsten, die den oorlog tegens d'Ongeloovigen hebben gevoerd, zo menigmaal doodelyk is geweest. Men stond ten minsten onder zyn Pausschap niet te zeggen, 't geen men onder dat van Alexander den VI. zei: *Dat de Pausen, als het Getydboek hervormd, of de Romeinen, overtuigd wegens eenige misdaad, gestraft moesten worden, Heiligen waren; maar omtrent hunne Neeven niets minder als dat.* De zaak was te grooter, dewyl het ontwerp, 't geen 'er de Heilige Vader af had gemaakt, altyd gescheenen had van de natuur van verscheidene anderen, waar af de eer en de doornen door de geenen, welke regeeren, gaarne overgelaaten worden aan die op hen moeten volgen. De Tytels van Heiligheid en Heiligen Vader, gelyk alreedts door iemand zeer wel is aangemerkt, bevryden de Roomsche Opperpriesters niet van de menschelyke swakheden: en het valt veel gemakkelyker misbruiken, daar men voordeelen af geniet, te verdraagen, als 'er zich tegen te stellen. In der daad, Alexander de VII. die in 't eerst zo verre van de believing, welke de Pausen voor hunne Bloedverwanten hebben, afgewyderd had gescheenen, als zyn Voorzaat 'er zich aan had overgeegeven, op een manier welke zyne geheugenis zo weinig eer aandoet, bleef niet lang by dit besluit, en lachte met zynen eed, hoewel hy voor een Crucifix gesworen had, dat hy niemand zyner Neeven te Romen zou ontfangen; 't geen, ten opzichte van een Beeldendienaar, en voornaamentlyk een Paus, een zaak is, daar men af moet gruwen. Clemens de IX. vernoegde zich met zyne Neeven niet te verryken; hoewel het begin van zyn Pausschap gantsch andere zaaken beloofd had. Clemens de X. overlaaden met jaaren, en die niet en zocht als de rust, ontlaste

te

te zich van zyn pak op den Kardinaal Paluzzi, aan wien hy zynen naam en alle de macht van Kardinaal-Patroon overgaf. Innocentius den XI. scheen alle de noodzaakelyke onbaatzuchtigheid en wakkerheid, om zich tegens dit misbruik te stellen, te hebben: maar by slot van rekening, terwyl hy van d'eene kant een afkeer tegens het Neefschap betuigde, verrykte hy een' zyner Neeven zo geweldig, dat hy zich het verwyt op den hals haalde van een gebruik, daar hy zich niet minder af bediende als d'andere Pausen, zyne Voorzaaten, buiten alle meening te hebben willen vernietigen. 't Zy zo 't wil, deze Paus kwam te sterven zonder het Neefschap vernietigd, noch ook zelfs hervormd te hebben; hoewel men van hem gezegt heeft, dat den Hemel hem verordend had om aan de gantsche Kerk tot een voorbeeld van deugd en vroomheid te dienen. Alexander de VIII. die op hem volgde, geloofde, dat de poogingen, welken men aanwendde om zyne Bloedverwanten te vergrooten, een zo groot kwaad niet en waren, als men zich wel inbeeldde; zulks dat hy de korte geduurzaamheid van zyn Pausschap met hen wilde waarneemen, zonder zich te bekommeren met zelfs de schynbaarheden te beveiligen, gelyk Innocentius den XI. gedaan had. De Paus, die tegenwoordig den Stoel bekleedde, maakte zich een punt van eer en Religie van te voltrekken 't geen Innocentius den XI. ontworpen had, of 't geen deze Paus zich had gelaaten aan te vangen; en hy geraakte tot zyn oogmerk. Zelfs vond hy de geesten zo wel gesteld, dat hy ook doordrong, dat, als de Heilige Stoel zou komen ledig te vallen, de verkiezing van den nieuwen Paus niet kanonyk geacht zou worden, indien hy deze Bulle niet en bekrachtigde, en swoer de zelve te zullen onderhouden. *Ziet daar, tot hoe verre de menschelyke voorzorg zich in het gaauwste en verlichtste Hof van Europa heeft konnen uitstrekken. 't Gevolg van den tyd zal doen zien, of deze wet het privilegie zal hebben van boven alle uitzondering te weezen. Ondertusschen is het glorieus voor den Heiligen Vader, de beginselen van zyn Pausschap door een zo aanmerkelyke daad verheerlykt te hebben, met paalen te stellen aan een macht, die niet gewoon was zich 'er eenigen te laaten voorschryven.* 't Zyn de woorden van een zeer gaauw Man, en die de belangen der Christene Hoven in den grond verstaat. 1692. July.

Laat

1692. July. Laat ons hier byvoegen 't geen een verstandig Staatkundige over het afkondigen van deze Bulle tegens het Neefschap aanmerkt. „De goede werkingen (aldus luiden zyne woorden) „welken deze Bulle, indien ze wel uitgevoerd word, zal voortbrengen, zyn zo voortreffelyk, dat ze genoeg zullen weezen om de geheugenis van Innocentius den XII. onsterfelyk, „en zynen Naam en Regeering by alle de Nakomelingen vermaard te maaken. Want voor eerst zal de Roomsche Kerk „door dit middel bevryd weezen van de schande, daar de „meeste Pausen en hunne Bloedverwanten haar mee beladden; welke zich scheenen in te beelden, dat de Pauselyke „Waardigheid niet in de Kerk ingesteld was, als om hen te „verrijken; en die de zorg van haar beleid t'eenemaal verwaarloozende, niet en dachten als om hunne byzondere dingen te „doen.

„Ten tweden: gelyk de Pauselyke Waardigheid de middelen niet meer en zal beschikken om groote fortuinen te maaken, zal men mogelyk zo veele kuiperyen niet meer zien om „'er toe te geraaken: de Kardinaalen zullen hunne stemmen „niet meer verkoopen, noch die van anderen koopen, gelyk „voorheen: en het zal konnen gebeuren, dat men zal besluiten om, niet de geenen daar men de grootste weldaaden af „zal meenen te genieten, maar die men 'er de waardigsten toe „zal oordeelen, tot het Pausschap te verheffen.

„Ten darden zullen voornaamentlyk de Staaten, behoorende onder den Heiligen Stoel, groote voordeelen uit de „onderhouding dezer Bulle genieten: want alle die Landen, „waar af de meesten zonder tegenspreeken de schoonsten en „vruchtbaarsten der wereld zyn, gelyken niet anders als wydluftige woestynen, byna zonder inwoonders: en in de meeste „Steden groeit het gras langs de straaten; komende zulks van „dat de gemelde Landen het gewoonlyk onderwerp van d'onverzaadelyke gierigheid der Bloedverwanten van de regeerende Pausen zyn, die zich des te meer haasten met de zelven „uit te putten en te plonderen, dewyl ze weeten, dat hunne „heerschappy kort zal zyn, en te gelyk met die van den Paus „staat te eindigen. Wanneer ze dan nu niet meer voor de wrekheid

„heid van die Bloedzuigers bloot gesteld zullen weezen, zul- 1692.
„len de Volkeren, die ze bewoonen, niet alleenlyk hunne goe- July.
„deren in rust genieten; maar veele Vreemdelingen zich 'er ook
„gaan nederzetten; en deze Landen weder zo wel bevolkt en
„bloeijende konnen worden, als ze eertydts onder de Regee-
„ring der oude Romeinen waren.

„Ten vierden: wanneer d'inkomsten van den Heiligen Stoel
„niet meer voor de roofzucht van der Pausen Bloedverwanten
„geëxponeerd zullen zyn, zullen ze nuttelijk tot de voort-
„planting van het Christendom, of tot d'andere behoeften der
„Kerk, aangewend konnen worden. Niemand, als de geenen
„die weeten hoe veel alle die onnutte Eerampten aan d'Apo-
„stolische Kamer kwamen te kosten, kan recht begrypen, wat
„voordeel zy uit der zelver suppressie zal genieten. In der daad,
„men mag, zonder vrees van te hoog op te snyden, zeggen,
„dat de penningen, welken men hier mede zal bespaaren, ge-
„noeg zullen konnen weezen om gestadig een aanzienlijk Le-
„ger tegens d'Ongeloovigen op de been te houden.

„En eindelijk staat het ook noch te bedenken, dat alle de
„Roomsch-Katholyken, verzekerd dat hun geld niet meer
„aangewend zal worden tot Particulieren, den rang, dien zy in
„de wereld bekleeden, dikwils zeer onwaardig, te verryken,
„het gewilliger, en in grooter overvloed, te Romen zullen
„brengen.

„Maar gelijk des menschen geest noch vernuftiger is in
„middelen uit te vinden om zich aan de wet t'onttrekken, als
„de Wetgeevers gaauw zyn in goede wetten te verzinnen om
„de menschen binnen de paalen hunner plicht te houden; staat
„het geweldig te vreezen, dat de toekomende Pausen, en hun-
„ne Neeven, de middelen zullen vinden om de wyze Constitu-
„tie van Innocentius den XII. vruchteloos te maaken. De
„Paus, gelijk men weet, kan van niemand geoordeeld worden:
„en als 'er eens een zal weezen, die, op zyne huldiging geswoo-
„ren hebbende de gemelde Bulle te zullen onderhouden, het
„echter niet en doet, wie zal 'er hem over durven bestraffen?
„'t Is waar, dat mogelijk zyn Navolger alles, 't geen hy gedaan
„heeft, zal ontdoen; maar mogelijk ook, dat hy, zynde van
„het

1692. July.

„ het zelve humeur, zyne voetstappen maar zal volgen : en in „ zulk een geval zal 'er altyd zo veel by gewonnen weezen. „ Men mag van de Bloedverwanten des overleedenen Paus „ wedereisschen de goederen, daar hy hen geduurende zyn „ leven mee begunstigd zal hebben : zy zullen wys genoeg „ weezen om ze in veiligheid te stellen.

„ Ten anderen meenen veele lieden, dat, zo d'uitvoering „ dezer Bulle aan d'eene kant voor de Kerk voordeelig is, zy „ haar aan d'andere groote nadeelen zal konnen toebrengen. „ Zy verbeelden zich alreedts de Neeven der toekomende Pau- „ sen, welke, om zich te verryken, zich na de zyde der Ka- „ tholijke Vorsten zullen keeren, en hunne stemmen en gezag „ aan den meestbiedenden verkoopen : want ziende, dat 'er „ geen ander middel voor hen is om by de waardigheid van hun- „ nen Oom te profiteeren, zullen ze met het geheim van het „ Roomsche Hof en des zelfs autoriteit handel dryven. Maar, „ mocht men zeggen, hoe zal dit konnen geschieden, zo zy 'er „ zelven geen en hebben? De Bulle, welke alle die Ampten, „ die hen zo veel autoriteit gaven, vernietigt, vernietigt die „ ook niet te gelijk al hun gezag? Men antwoord, dat een „ Paus, die zyne Bloedverwanten zal willen verryken, op hun- „ ne beden zal toestaan alles, 't geen zy hem voor zulk of zulk „ een Vorst zullen verzoeken, hoewel ze geene getytelde au- „ toriteit aan het Roomsche Hof en hebben; en dat de gemel- „ de Bloedverwanten, wel weetende dat hun Oom hen niets „ en zal weigeren, goeden handel zullen dryven met de gun- „ sten, die men 'er af zal willen verkrygen. Laat ons, by voor- „ beeld, onderstellen, dat Vrankryk voor iemand zyner On- „ derzaaten een Kardinaalshoed wil hebben : het behoeft zich „ maar met de beurs in de hand te richten aan den Neef van den „ Paus, die de beurs zal aanneemen, en den Hoed, dien men hem „ van zynen Oom verzoekt, verkrygen, welke, wel weetende „ de waarom, hem ze niet zal weigeren. Maar, mocht men „ hier tegen inwerpen, heeft men zulks niet altyd gedaan? „ 't Is waar, men heeft 'er veele voorbeelden af gezien : maar „ men moet ook belyden, dat d'aanvechting veel grooter zal „ weezen; en dat, zynde zulks d'eenige fonds welke voor des

Pau-

„ Pausen Neeven voortaan overig zal weezen, zy 'er zich met „ alle vlyt af zullen bedienen, om hunne begeerlijkheid te vol- „ doen. 1692. July.

„ Echter moet men bekennen, dat dit alles niet bekwaam is „ om de glorie, die Innocentius de XII. zich door d'afkon- „ diging der Bulle tegens het Neefschap verkreegen heeft, ee- „ nigsins te verminderen. Alle zyne voorzorgen zyn zo recht- „ maatig en verstandig; hy doordringt zo diep tot in de wortel „ van het kwaad; de hulpmiddelen, die hy gebruikt, zyn zo- „ danig geëvenaard na de grootheid der ziekte, welke hy wil „ geneezen, dat, al kwam het ook te gebeuren, dat de boos- „ heid der menschen, sterker als de wet, deze vruchteloos „ maakte, de Wetgeever echter alle lof zou verdienen.

Ziet daar de heilen en onheilen, welke uit de Bulle tegens het Neefschap verwacht konden worden. Ondertusschen diende het werk met Vrankryk weder by der hand gevat te werden: en gelijk de Heilige Vader wel zag, dat, zo lang als zyn Nuncius niet aan het Fransche Hof en waar, hy niet preciselijk zou konnen weeten, welke voldoening d'Allerchristelijkste Koning hem wilde geeven; en dat deze Vorst altyd nieuwe pretexten zou zoeken om hem niet t'ontfangen, zo lang als men hem de verzochte Bullen weigerde: bediende hy zich van de gelegentheid der gemelde (a) Præconisatie om zynen Nuncius te doen vertrekken; wel weetende, dat de Fransche Kardinaalen, terwyl de zaaken aldus geschapen stonden, zich 'er niet meer tegen zouden stellen.

Nuncius Cavalerini vertrekt na Vrankryk.

(a) Ziet pag. 5.

Het vertrek van dezen Nuncius, en de lange Audientien, welken de Paus sedert eenige dagen aan de Fransche Kardinaalen had gegeeven, deeden oordeelen, dat de zaaken, die 'er tusschen het Roomsche en Fransche Hof waren, op een goeden voet stonden, en dat men wel haast eenige nieuwe Præconisatie zou zien. En zeker, men bedroog zich niet in deze gissing. Den 7den. der Maand wierd 'er Consistorie gehouden, by welke gelegentheid men verscheidene Kerken, die gepræconiseerd waren, en onder de zelven de vier Bisdommen van Vrankryk daar wy (b) hier voor af hebben gesproken, proponeerde; waar na die van Leitoure en Dol gepræconiseerd wierden: zulks

Præconisatie van twee Fransche Kerken

(b) Ziet pag. 5.

1692. July.

dat 'er nu geene meer overig waren, zynde deze twee de eenigen welke noch van de geenen, waar af de Bisschoppen de Vergadering van den Jaare 1682. niet en hadden bygewoond, voorzien moesten worden. De Kardinaalen, die de voorgaande Præconisatien gewraakt hadden, morden ook over de geenen, die 'er nu gedaan wierden: doch de Heilige Vader voerde hen, voor alle reden, te gemoet 't geen hy aanstondts in het (a) eerste Consistorie, waar in men de Bisschoppen van Vrankryk had begonnen te præconiseeren, gezegt had, te weeten, dat hy niet langer de Kerken zonder Harders kon zien, en zo veele Geloovigen, om eenige formaliteiten van weinig belang, gevaar loopen van hunne zaligheid.

(a) *Ziet* 3 *Stuk*, 1 *Deel, pag.* 22.

Vreugdetekenen wegens de verovering van Groot-Waradyn.

Eenige dagen na dat de tyding wegens de (b) verovering van Groot-Waradyn te Romen was gebracht, te weeten omtrent het begin der Maand, vervoegde de Keizerlijke Minister zich in de Kerk *de l'Anima*, verzeld door een groote menigte van Prelaaten, Edellieden, Kardinaalen, Ministers, en andere Grooten van het Hof, mitsgaders een gevolg van meer als drie honderd Karossen, om de Mis, welke gedaan wierd door den Heer Trotti, Bisschop van Pavia, en het *Te Deum* by te woonen; waar na des avondts door de Ministers van het Huis van Oostenryk, onder het geluy der klokken en het gedonder van al het kanon van S. Angelo, vreugdevuuren ontsteeken, en allerhande tekenen van blydschap aangerecht wierden.

(b) *Ziet pag.* 5.

Verovering van Namen aan den Paus bekend gemaakt.

Maar veel koelder wierd de tyding wegens het veroveren van het Kasteel van Namen ontfangen. De Koning had 'er aanstonds een Courier mee afgevaardigd, die den 15den. der Maand te Romen aankwam; en des anderendaags maakte de Kardinaal de Fourbin den Heiligen Vader de vermeestering der gemelde Vesting bekend: doch zyne Heiligheid betoonde 'er geen merkelijke blydschap over.

Paus in het twede jaar van zyn Pausschap getreeden.

Eenige dagen te vooren, te weeten den 12den. der Maand, ontfing de Paus, zynde dien dag in het twede jaar van zyn Pausschap getreeden, en hebbende ten dien einde Kapel in het Quirinaal doen aanstellen, de gewoonlijke complimenten van den Kardinaal Cibo, Deken van het Heilige Collegie, mitsgaders van den Keizerlijken Ambassadeur, en d'andere uitheemsche Ministers.

Om-

1692. July.

Omtrent ter zelve tyd had de (a) Vader Vota, door den Koning van Polen aan zyne Heiligh: afgevaardigt, gehoor gehad, en de Paus hem op een zeer minnelijke manier ontfangen, en den Kardinaal Cibo met de zorg zyner zaaken belaaden. Deze hield 'er den 18den. ten verzoeke van den gemelden Jesuyt, (die een subsidie op de Geestelijke inkomsten van het gezeide Koningryk verzocht, om tot de kosten van den oorlog tegens d'Ongeloovigen gebruikt te worden, op de zelve wys als de Paus ze aan den Keizer had toegestaan) een extraordinaire Congregatie over; en men twyfelde niet, of hy zou het verkrygen, en ook mogelijk noch eenigen bystand in geld: want de Heilige Vader betoonde zo veel begeerte tot de vervolging van dezen oorlog, als geneigdheid om de vrede onder de Christene Vorsten te weeg te brengen.

Onderstand voor Polen verzocht.

(a) Ziet 3 Stuk. 2 Deel, pag. 146.

Den Ambassadeur van Venetien, die, gelijk wy in het (b) voorgaande Deel gezegt hebben, door de Zoonen des Graaven van Tassis beleedigd, en by gevolg de gelegentheid hunner gevangeneeming was geweest, vervoegde zich omtrent het begin der Maand ter gehoor van den Paus, om hunne genade te verzoeken; betuigende voldaan te weezen met den hoon, dien men hen had doen lyden: maar de Heilige Vader voerde hem te gemoet, dat, indien ze genoegsaam gestraft waren wegens het affront, 't geen zy aan een openbaaren Minister hadden gedaan, zy echter noch niet strafs genoeg en hadden geleeden wegens gewapend in zyne tegenwoordigheid te hebben durven verschynen; en dat hy beslooten had hen noch een wyl te laaten zitten. Doch eenige Prelaaten deeden hem begrypen, dat, hoewel Spanjen niet opentlijk de party des Graaven van Tassis en zyner Zoonen nam, men echter niet en moest twyfelen, of het zou deze Kroon eenigsins tegen de borst gestooten hebben, dat men zo weinig inzicht had gehad voor een Huis, 't geen men moest aanmerken als haar toebehoorende: dat hy alreedts moeite genoeg met het Hof van Spanjen had ter zaake van het werk van (c) Napels, zonder 'er meer te zoeken met zich te verhardnekkigen om eenige byzondere lieden te willen doen straffen: dat de Spanjaarden 'er zich zekerlijk gevoelig over zouden toonen, en het in tyd en

Vervolg van de zaak der Prinsen van Tassis.

(b) Ziet 3 Stuk, 2 Deel, pag. 99.

(c) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 14.

wyle betuigen; en dat zy 'er alreedts blyken af gaven, dewyl ze
1692. July. onder de hand gedreigd hadden de Baronnen des Koningryks van Napels te willen ondersteunen in het pretendeeren van, niettegenstaande de tegenstelling der Bisschopen, de Poële in de Domkerken te willen houden, enz. Deze en meer andere redenen verzachtten het gemoed van den Heiligen Vader; en zynde een maal aan 't waggelen geraakt, hield men niet op voor dat de wettige Zoon des Graaven van Tassis op vrye voeten wierd gesteld.

Terwyl de zaaken aldus stonden, kreeg den Ambassadeur van Spanjen brieven van Madrid, en verzocht gehoor by den Heiligen Vader; 't geen verkreegen hebbende, verklaarde hy, dat, indien men niet en voorzag in de zaak des Graaven van Tassis, met den Gouverneur van Romen, die zyne twee Zoonen by de kop had doen vatten, af te zetten, en de Sbirris, welke daar toe gebruikt waren, weg te jaagen, hy het Roomsche Hof zou verlaaten; en dat zyne Katholyke Majesteit den Nuncius, die aan het zyne resideerde, te rug zou stuuren. Doch deze eerste instantien weinig ingang vindende, vernieuwde hy wel haast de zelven, ten einde te trachten een volkomene voldoening t'erlangen; grondende voornaamentlyk zyne klachten daar op, dat de gemelde twee Zoonen gevangen waren genomen in een Huis, daar de Posteryen wierden gehouden, en 't geen hy beweerde een Konings Huis te zyn, en dat men derhalven de Koninglyke privilegien had verbroken. Maar gelyk de Paus geen groote vriend van den Graaf van Tassis was, met wien hy, sedert dat hy maar (a) Kardinaal was geweest, in een zekere soort van koelheid had geleefd, vernoegde hy zich met hem t'antwoorden, dat hy 'er over na Madrid had geschreeven, en dat men de wederkomst van den Bode moest verwachten.

(a) Ziet 3 Stuk, 2 Deel, pag. 100.

Ondertusschen ging de jonge Graaf van Tassis den Ambassadeur van Venetien bezoeken, om hem te bedanken wegens de goede diensten, welken hy hem tot zyne verlossing by den Heiligen Vader had gedaan. Hy wierd ontfangen zonder dat men van wederzyde in eenige verklaaring of ontschuldiging trad; en dit bezoek, te weeg gebracht door de zorgen van den Ambassa-

sa-

ſadeur zyner Keizerlyke Majeſteit, zag zich gevolgd door een gelukkigen uitſlag: want Don Antonio Ruota, natuurlyke Broeder van den jongen Graaf, insgelyks in het Kaſteel van St Angelo gevangen, wierd in vryheid geſteld; waar uit men beſloot, dat de zaak, hoe weinig de Paus ook geneigd mocht zyn om ze tot voldoening des Graaven van Taſſis te beſlechten, wel haaſt geëindigd zou weezen.

1692. July.

By de zaaken van Romen moeten wy ook noch dit volgende voegen. Men had 'er onlangs een zekeren Spaanſchen Prieſter, die zich Vader Joannes liet noemen, van de Societeit der Jeſuiten, in de gevangenis geſmeeten; en ziet hier, om wat reden. Hy had zich weeten in te dringen by een Gezelſchap van Geeſtelyke Dochters, welken men te Romen *delle Stimate* noemt; beroemende zich mirakelen te konnen doen, en vertoonende uiterlyk een zeer groote heiligheid, de gewoonlyke dekmantel daar de grootſte bedriegers zich gemeenlyk af bedienen. Door deze gemaakte gebaerden van godvruchtigheid bedroog hy ook zelfs den Kardinaal-Vicaris, die hem verlof gaf om een ſoort van een Seminarium of Planthof van jonge Dochters by een Stad van het Mark van Ancona, Rippa geheeten, op te rechten. Ja hy betaalde de huur van het Huis, daar ze in waren, en onderhield hen van alles, 't geen ze tot het leven van nooden hadden. Deze jonge Dochters maakten geweldig de godvruchtigen; betoonden uiterlyk een groote heiligheid; en waren gekleed met een graauwe zak en een koord om 't lyf, mitsgaders een kap gelyk die der Broeders *delle Stimate*. De goede Vader gebood hen, wanneer ze uitgingen, het gantſche aanzicht met hunne kap te dekken; ſtond hen niet toe tegen iemand te ſpreeken; en duldde ook zelfs niet, dat ze eenigen omgang met hunne Bloedverwanten hadden. Maar eindelyk, 't zy dat men de Schaapen aan den Wolf te bewaaren had gegeeven, of dat eenige andere Wolf in de Schaapskooy waar geſloopen; men ontdekte 'er ettelyken, welke van Zuſters op het punt ſtonden van Moeders te worden, en die men wel zag dat niet al hunnen tyd met vaſten en bidden hadden toegebracht. Straks viel het vermoeden op den Vader Joannes, die ook aanſtondts by de kop wierd gegreepen, en in de gevangenis geſmeeten.

Societeit van geeſtelijke Dochters misleid.

1692. July.

VENETIEN. Krygsmaaken tusschen de Turken en de Venetiaanen.

DE Venetiaansche Troupen waren, noch in Morea noch in Dalmatien, noch niet te veld getoogen. Men verstond alleenlyk van deze laatste oord, dat de Turken en eenige Tartaaren, welke aldaar overwinterd hadden, zich meester hadden meenen te maaken van een considerabele Post op de grenzen van Albanien, Grahovo geheeten, die verdeedigd word door een Toorn, daar twee Italiaansche Compagnien in bezetting lagen. De Bassas van Bosnien en Arcegovina rukten ten dien einde met 4000 Ruiters en even zo veel Voetknechten, mitsgaders vier Veldstukken, met alle mogelyke vlyt en geheimheid derwaarts: maar den Heer Erizzo, Provediteur Extraordinaris van Cattaro, door eenige Inwoonders des Landts van hunnen optocht verwittigd, vaardigde terstond 150 Boeren en eenige Militie af, met allerhande munitien, om de passagien te beslaan, en de marsch der Vyanden te hinderen. Deze voorzorg gaf gelegentheid aan de Landzaaten om hunne beste goederen in veiligheid te brengen, en zich gewapenderhand tegens de desseinen der Ongeloovigen te stellen. Den Heer Erizzo sloeg ook persoonlyk, met alle de Troupen die hy by een kon rukken, op weg, en noodzaakte], na verscheidene schermutselingen, de Turken de vlucht te neemen, hebbende omtrent honderd man, waar onder men drie Bevelhebbers telde, verlooren, en meer als twee honderd gekwetsten bekomen. De Venetiaanen veroverden by deze gelegentheid drie Turksche Vaandels en een groote menigte van Wapenen en Paarden, maakten verscheide Gevangenen, en brachten tachtig Hoofden mee te rug.

Kort te vooren had de Repulyk een ander voordeel op d'Ongeloovigen behaald. Een Corps van 800 Morlakken toog tot op een halve dagreis na aan Ragusa; viel de Turken daar om heen onvoorziens op het lyf; lei acht Dorpen in koolen; en keerde met een goed getal van Gevangenen, en een grooten buit, weder te rug.

Maar men meende wel haast iets van meerder belang te verstaan; zynde de Graaf van Trautmansdorf, voor een wyl door de Senaat tot Generaal der Landing (welk Ampt men gemeend had dat door den Graaf van der Lippe, Generaal des Landgraafs van Hessen-Cassel, bekleed zou hebben geworden) aangesteld,

met

met een considerabel Convoy na Morea vertrokken. Men had een groote verwachting van de gaauwheid van dezen Generaal, zynde een Officier van ervarenheid, die acht-en-twintig jaaren onder den Keizer had gediend, en alles, wat tot den oorlog behoort, grondig verstond. De Venetiaanen geeven den naam van Generaal der Landing aan den Officier die de Soldaaten, welken men van de Vloot afzondert om eenige tocht te land te doen, commandeert, en die, na zyne last volbracht te hebben, de gemelde Soldaaten weder aan boord brengt, alwaar hy dan maar den tytel van Generaal en Excellentie behoud. 1695. July.

Eindelyk: de Senaat had tot Ambassadeur in Vrankryk genoemd den Ridder Nani, Neef van den vermaarden Heer Nani, Procurateur van St. Marcus, die de Historie van Venetien geschreeven heeft. Nani tot Ambassadeur in Vrankryk genoemd.

DE Troupen, welke geduurende d'aanstaande Veldtocht onder het gebied des Hertogs van Savoyen tegens de Franschen stonden t'ageeren, kwamen nu van alle kanten by een; en zag men van de zelven d'onderstaande Lyst. SAVOYEN

Lyst der Troupen van zyn Koninglyke Hoogheid.

	Ruitery.		
Garde du Corps	4 Comp.	van 60 Man.	240
Gens d'Armes	8	100	800
Dragonders Roode	9	50	450
Dito Groene	9	50	450
. . . . . .	9	50	450
			2390
	Infantery.		
't Regiment Gardes	20 Comp.	van 80 Man.	1600
Savoyen	20	50	1000
Montferat	20	50	1000
Piemont	20	50	1000
Chablais	20	50	1000
Saluces	20	50	1000
't Witte Kruis	16	50	800
Mondovi	20	50	1000
Fuseliers	16	50	800
Aosta	20	50	1000
4 Compagnien vrye Switsers		van 100 man.	400
2 Dito van Valeisans		100	200
			10800

1692. July.

Infantery der Vaudoisen.

De Loches	13 Comp.	van 60 Man.	780
Julien	14	50	700
			1480

Cavallery.

Gendarmes	4 Comp.	van 50 Man.	200
Dragonders van Balsasar	4 Comp.	van 50	160
			360

Infantery.

Monbrun	12 Comp.	van 50 Man.	600
Miremont	12	30	360
Cornant	10	80	800
Doberan	-	-	200
Montauban	13 Capiteins en haar onderhoorige		40
			2000

De Duitsche Ruitery.

Caraffa	12 Comp.	a 80 Man.	960
Palfi	12	80	960
Montecuculi	12	80	960
Taf	12	80	960
Commercy	12	80	960
			4800

Dragonders.

De Prins Eugenius	12 Comp.	960
Bareith	12	960
		1920

Infantery.

't Regiment Gardes van den K. V. van Beyeren	16 Comp. a 150 M.	2400
Steinaut	16	2400
Lotheringen	16	2400
Wirtemberg	16	2400
Saxen-Coburg	16	2400
Saxen-Mersburg	16	2400
		14400

Spaansche Cavallery.	2002 Man
Dragonders	500
Infantery	10000
	12500

Trou-

1692. July.

Troupen van zyn Koninglijke Hoogheid	13190 Man
Vaudoisen	3840
Duitschers	21120
Spaanschen.	12500
	50050

Waldenzen hersteld.

De Waldenzen, op het aanstooken des Konings van Vrankryk sedert een wyl door zyne Koninglijke Hoogheid vervolgd, en te byster door jammer en elende geprangd, waren nu door d'onderstaande Acte hersteld.

Acte van herstelling, vergund aan de Waldenzen door

VICTOR AMEDEUS den II.

Hertog van Savoyen.

D'Onderscheidentlyke proeven van getrouwheid, en de baarblykelyke bewyzen van yver voor onzen dienst, welke ons zyn gegeeven, en noch dagelyks gegeeven worden, door onze Religionarische Onderzaaten der Valeyen van Lucerne, Perosa, St. Martin, en d'aangelegene Plaatsen, te weeten, Peroustin, St. Bartholomeus, en Rocheplatte, ons alreedts aangedreeven hebbende om hen op nieuws onder onze bescherming te neemen; gelooven wy door waardige inzichten, dat wy niet langer behooren uit te stellen hunne volkomene herstelling in onze goede gunst bekend te maaken, om hen des te meer op te wekken tot de zelve te verdienen.

Weshalven wy door deze Tegenwoordigen, die wy begeeren dat kracht van een Edict zullen hebben, uit onze zekere weetenschap, volle macht, absolute authoriteit, en met advys van onzen Raad, aan de gemelde Religionarissen volkomene genade bewyzen, en geheele kwytschelding, vergiffenis, en uitwissching van alle hunne misdaaden, wegens dat zy onze Edicten van den 31sten. January en den 9den. April 1686. hadden overtreeden, zo in 't algemeen als in 't byzonder, vergunnen, mitsgaders van alle andere misdaaden welken zy in gevolg der gemelde Edicten begaan hebben, hoe vervaarlyk en groot de zelven ook mogen weezen, zonder 'er eenige af uit te zonderen, zelfs ook niet van gekwetste Godlyke en Menschelyke Majesteit, en die een byzondere melding vereisschen; spreekende hen vry van alle de straffen, daar zy ten opzichte der gemelde misdaaden in vervallen mochten weezen: Herroepende en vernietigende ten dien einde de bovengenoemde Edicten en hunne interinatien, gelyk ook de verklaaringen der straffen, Sententien, Ordonnantien, en

 alle

1692. July.

alle andere Acten en Orders, gemaakt ter uitvoering der gemelde Edicten tegens de gezeide Religionarissen; zulks dat ze in 't toekomende zonder eenige kracht en werking zullen blyven, even of ze nooit gemaakt waren geweest. Wy herstellen de zelven, en alle de geenen die hen met hunne hulp, raad, en gunst de helpende hand hebben gebooden, in hunne eerste eer en onze goede gratie, gelijk zy voor d'overtreedingen der gemelde Edicten waren: ordonneerende, dat alle de geenen der gemelde Religionarissen, welke noch gevangen mochten weezen, terstond geslaakt zullen worden; en dat de Zoonen en Dochteren der gezeide Religionarissen, van wat ouderdom en in welken oord van onze Staaten zy ook mogen weezen, volle vryheid zullen hebben om weder na hunne Ouders in de gezeide Valleyen te keeren, en aldaar professie van hunne Religie te doen; en dat zy ten dien einde zonder betaaling van eenige kosten wedergegeeven zullen worden; scheldende hen de zelven kwyt; en begeerende, dat de gemelde Religionarissen, met hunne Kinderen en Nakomelingen, gehandhaafd werden in de bezitting van alle en iegelijke hunner oude Rechten, Edicten, Costuimen, Usantien, en Privilegien, zo ten opzichte van hunne Wooningen, Negotie, Commercie, en oeffening van Religie welke zy belyden, als van alle andere dingen, zonder eenige uitzondering, herstellende hen in de geruste en vreedsaame bezitting en genieting van alle hunne Goederen, Landeryen, Huizen Erffenissen, Actien en Crediten, en alle andere dingen, welke in weezen en natuur zullen zyn, en die zy met genoegsaame bewyzen zullen konnen betoonen hen immediaatelijk voor de gemelde Edicten van den 31sten. January en den 9den. April 1686. toebehoord te hebben. Beveelende aan alle de geenen, die de gemelde Goederen en Effecten, welke, gelijk hier boven gezegt is, voor de gezeide Edicten aan de gemelde Religionarissen toebehoord hebben, mogen bezitten, dat zy, in gevolg van 't geen hier voor gemeld is, de zelven wedergeeven, en 'er aan de gezeide Religionarissen de vrye en vreedsaame bezitting af laaten, zonder hen op eenigerley wyze, en onder wat pretext het ook mocht weezen, t'ontrusten of te moeijen: verbiedende wyders aan alle Overigheden, Rechters, Amptenaaren, en Fiscaalen, en alle anderen daar het aan van nooden is, de gemelde Religionarissen, en hunne Aanhangers, zo nu als in 't toekomende, niet meer reëelijk noch persooneelijk wegens de gezeide overtreedingen, en annexe connexe en dependeerende delicten, te moeijen, zulks dat zy daar over nooit meer, zo in 't algemeen als in 't byzonder, aangesproken, veel minder op eenigerley manier, ter oorzaak der gemelde delicten, noch der afsweeringen welken zy gedaan mogen hebben, ontrust zullen konnen worden; leggende den Fiscaal, en allen anderen die hen zouden konnen molesteeren, een eeuwig en eindelijk stilswygen op.

Wy verklaaren ook van nu af van geener waarde alles 't geen in tegendeel daar uit zou mogen volgen. En wy vergunnen daar en boven aan alle

lerhande Persoonen, doende belydenis van de zelve Religie, zich vrye- 1692.
lyk in de gemelde Valleyen te gaan nederzetten, mits dat zy alvoorens July.
den gewoonlyken en schuldigen eed van getrouwheid afleggen, en belofte doen van altyd onze, en onzer Koninglijke Successeurs tot de Kroon, goede, getrouwe, en gehoorzaame Onderzaaten te zullen weezen.

Ten dien einde ontbieden en gebieden wy aan onze Overigheden, Ministers, Officiers, Vassaalen, en alle anderen welken het mag aangaan, de Tegenwoordigen t'onderhouden, en onverbreekelijk te doen onderhouden; en aan onze Raadsheeren en Kamer van Pjemont, de zelven te interineeren, en volgens hunnen inhoud in alles te approbeeren. En op dat niemand van den gemelden inhoud onweetende mag weezen, beveelen wy, dat ze op de gewoonlijke plaatsen en manier afgekondigd zullen worden: verklaarende, dat men het zelve geloof zal moeten geeven aan de Copye, gedrukt door *Valletta*, als aan het Origineel; want zodanig is ons behagen. *Gegeeven te* enz.

SWITSERLAND.

Klachten van de Ministers der Geallieerden over het gebruiken van de Switsersche Troupen in de Belegering van Namen.

AL de wereld weet, dat in de belegering van Namen de Switsersche Troupen, zynde in den dienst van Vrankryk, zo wel gebruikt waren als de Franschen; hoewel het strydig was tegens de Tractaaten van Alliantie, gemaakt tusschen de gemelde Kroon en de Cantons; en dat de Switsers op deze manier de neutraliteit, waar in zy verklaard hadden zich te willen houden, zeer kwalijk onderhielden. Dit gaf dan voet aan de Ministers der Geallieerden, die in Switserland waren, om de klachten, welken zy zo menigmaal in diergelijke ontmoetingen hadden gedaan, te vernieuwen; waar toe zy de gelegentheid hadden in de Vergadering, welke volgens de gewoonte te Baden wierd gehouden. De Graaf Cassati, Ambassadeur des Konings van Spanjen by de Katholijke Cantons, was de eerste, ter gelegentheid van dat hy antwoordde op de klachten, welken de gemelde Cantons aan hem hadden gedaan, wegens dat hy zo weinig zorg droeg om d'achterstallen hunner Pensioenen aan hen te doen betaalen; voerende hen te gemoet, dat hy zeer verwonderd was, dat ze wilden, dat men zo naauwkeurig ware in hen hier over te voldoen, terwyl zy het zo weinig waren in de conditien der Tractaaten te volbrengen; met byvoeging, dat hy by den Koning, zynen Meester, wel wilde aanhouden om voldoening aan hen te doen geeven, maar dat hy zich zeer belemmerd vond, niet weetende hoe hy 'er zich in zou draa-

1691. July. gen om de gezeide achterstallen aan hen te doen betaalen, dewyl zyne Majesteit buiten twyfel wel verwittigd zou weezen van de gestadige verbreekingen der conditien, waar op de gemelde Pensioenen aan hen waren toegestaan, en voornaamentlijk van het gebruiken hunner Troupen in de belegering van Namen. Doch ziet hier den Brief, en in den zelven de zaaken krachtig genoeg ten toon gesteld.

Hooggeachte Machtige Heeren.

Uit het schryven Uwer Heerlijkheden van den 11 dezer zie ik de Instantien, die dezelve by my doen om de betaling der reeds vervallene Pensioenen, gelijk ook wegens de Assignatien der oude Regimenten, mitsgaders de restanten van Cassani, als of ik in gebreeke was gebleven van de zelven in consideratie te nemen; daar nochtans de tegenwoordige conjuncturen ten hoogsten vereischen, datmen dezelven, inzonderheid de oude Schulden, hoedanig die dan ook mogen aangezien zyn, zoude invorderen, en zich niettemin van deze en diergelijke reflexien onthouden, als of het Uwe Heerlijkheden toekwam deze betaling zo strikt te pretendeeren; en voornamelijk, dat het zo dikwils tegens de Transgressien herhaalde besluit, met gelijke punctualiteit, tegens den Vyand geschied, mogt betragt en nagekomen worden.

Dewyl men dan narigt heeft, dat de zelve meer dan ooit in Vlaanderen gepleegd worden, zo weet ik niet hoedanig ik mynen Koning zal overreden, dat hy alleen de beneficien van deeze Verbindtenis zoude afstaan, zonder dat hy de behoorlijke geaccordeerde wederzydsche Correspondentie ontfange.

Wanneer ik het dan ondertussen berusten late by 't geene ik wydlopiger met meerder woorden in diergelijk een zaak aan de gantsche Eedgenootsche stand schryve, zo blyft my niets overig, dan alleen Uwe Heerlijkheden te verzekeren, dat ik evenwel niet minder genegen als begeerig ben, dezelven verder genoegen te doen hebben; gelijk ik 't zelve niet alleen daar toe verhoope aangewend, maar ook verkregen te hebben.

By aldien ze my nu, door Exemplaire straffe en kragtige voorkominge der Transgressien, aanleidinge geven, door zodanig een representatie myne Instantien ten Hove te vernieuwen; zo ben ik van myne kant bereid deze pligt na te komen: zulks dat het nu maar aan de resolutie Uwer Heerlijkheden hangt, deeze voordeelen uit te werken.

Wat den Heer Cassani betreft, kan ik Uwe Heerlijkheden wel zeggen, dat ik niet minder, als de Heer Gouverneur van Milanen, laatst zeer groote vlyt tot Madrid hebbe aangewend, dat de aan hem verkochte Assignatien mogten betaald worden, als dewelke, ingevalle zy niet beneffens andere diergelijke inkomsten waren gesuspendeerd geweest, zo zouden Uwe Heerlijkheden zo grooten oorzaak gehad hebben over gemelde Cassani on-

onvoldaan te zyn, als hy tegenwoordig groote reden heeft om zich over de geledene schade by den Koop der gemelde Assignatien te beklagen, dewyl hy'er dezelve gantsch by ingeschooten heeft: waar uit het schynt, dat men ten minsten zich zyner behoorde t'ontfermen, en hy niet verdient heeft door dreigementen Uwer Heerlijkheden afgeschrikt te worden, den welken ik van den Hemel alle Gelukzaligheid en heil toewensche. 1692. July.

Chur den 28 Juny 1692.

Twee dagen daar na deed de Baron de Neveu, Keizerlijke Afgezant by de Switsersche Cantons, wegens de zelve overtreedingen de volgende Aanspraak aan de gemelde Vergadering.

Aanspraak van den Baron de Neveu, Keizerlijke Envoyé, aan de Vergadering tot Baden, den 30 Juny 1692. gedaan.

Hooggeachte, Hoog-wel-Edel-geboorne, Gestrenge, Vroome, Voornaame, Voorzichtige, Hoog-wyze, Grootmachtige, Hoog-geëerde Heeren Gezanten.

WAt zyn Roomsch-Keizerlijke Majesteit, myn aldergenadigste Keizer, Landvorst en Heer, my aldergenadigst aanbevolen heeft Uwe lofselijke Eedgenoodschappen, nevens verzeekering van zyne Erf-vereenigde genadigste Groet en Toegenegentheid, voor te dragen, heb Ik ten deele in mijne jongste Insinuatie en het daar op gevolgde Circulaire Schryven alreede geopent; en zyn over de daar by voorgedrage bescherming van Constants en de Woud-Steden benevens het Frikthal, als mede de afschaffing en straffing der Transgressien, weigering van verdere Fransche Wervingen en Recruteringen, en wegens de Contrabande en de Fransche Commercie, zulke krachtige Vertooningen gedaan, ja by gevolge van de zyde eens lofselijken Eedgenootschaps Resolutien en een Besluit genomen, dat Ik onnodig en overtollig achte nu iets daar van te herhalen; behalven alleen tegenwoordig de Hoogaanzienlijke Vergadering beweeglijk te verzoeken, het daar heen te dirigeeren, dat, het geen tot behouding van de Erfvereeniging en tot het eigen beste van haar Vaderland deze Jaren door op verscheidene hier gehoudene Vergaderingen besloten, en noch voorleeden Jaar, den 10 April, herhaalt en bekrachtigt is, behoorlijk nagekomen, en zonder verder verschuiving met vergenoeging in't werk gestelt mag werden; en zulks wel zo veel te eer, doordien de meeste Plaatsen, sedert 1663 door Vrankryk verövert, met Switsersche Troupen opgevuld zijn, en by het Leger voor Namen 29 Bataillons van deze Natie zich tot nu toe bevonden hebben; waar door niet alleen de klare Inhoud van d'Erfvereeniging, de Neutraliteit en de

Ver-

1692. July. Verboden en de Inhibitorien, door de loffelijke Eedgenoten zelfs gedaan, maar ook het Verbond, met Vrankryk gemaakt, als het geene, ſtrekt tot enkelde Verweering, en wel van Landen, toenmaals van Vrankryk bezeten, gecontravenieert, en door diergelijke Offenſive en Belegerings Operatien op de hoogſtraffelijkſte wys te buiten gegaan werden. d'Ongemeene Yver, door de gedachte Troupen in zo onrechtvaardig aangevangen en wreed voortgezet werdenden Oorlog bewezen, en de ſchaden, door haar meer, als van de Franſchen zelfs, en inzonderheid in de Belegering van Namen, gedaan, doen de gantſche eerlijke Wereld ten hoogſten verwonderd zijn, dat namentlijk Duitſche Volkeren zich van Vrankryk, als een bekenden Ert-Vyand van de Duitſche Natie, laten verleiden, en 'er meer, als de Franſchen zelfs, op de Vleeſchbank voeren, alleen om hare Nationsgenoten te verdelgen: 't geen, Ik niet melde, als of zulks voorheen aan mijne Hooggeëerde Heeren niet bekend was geweeſt; maar veel meer, om dit onbevoegd, onverantwoordelijk en hoogſtraffelijk begin en voortgang te nadrukkelijker en met billijk gevoelen te gemoet te voeren, en by de zelve zulk een misnoegen te verwekken, dat zo veel te yveriger tot krachtige afſchaffing en beſtraffing der Transgreſſien, gelijk ook der Franſche Wervingen en Recruteringen, en 't exemplaar uitvoeren van de behoorlijke Straf tegen d'ongehoorzamen getreden mag worden: want by zulke continueerende exceſſen, en indien van de Switſerſche Troupen in zo grooten getale, nader aan de 40 als 30000 Man ſterk, met d'Operatien voortgevaren werd, zoude meer Vyandlijke ſchade toegevoegd werden, als wanneer 't gantſche Eedgenoodſchap zig voor een Vyand verklaarde; waar aan echter niet gedacht kan werden; maar wel veel eer een onverwijlde wilvaardige opvolging van 't bovenſtaande verwacht, dewyl, 't geen voorgedragen en verzocht hebbe, een rechtmatige, wel overwoge, en op de gemelde wyze herhaalde gereſerveerde zaak is tot vaſthouding van de Erfvereeniging en voortplanting van een goede Nabuurſchap, en waar door zijn Keizerlijke Majeſteit bewogen zoude worden zyne aldergenadigſte toegenegentheid, hoe langer hoe meer, te laten beſpeuren; van de welke ik haar nochmaals verzeekeren wille, en den Aldergenadigſten God bidden, het loffelijke Eedgenoodſchap en myne Hooggeëerde Heeren in zyne Beſcherming te behouden, en my de krachten en de gelegentheden te verleenen, dat mijn oprechten yver gelooft mag werden, de zelve gezamentlijk en nevens eenige nutte dienſtigheden in het Werk vruchtbaar te zyn.

Maar noch krachtiger en omſtandiger vertoonde de zaaken den Heer Valkenier, Afgezant van de Staaten Generaal der Vereenigde Provincien, door wien d'onderſtaande Memorie aan de meergemelde Vergadering wierd ingeleverd.

Hoog-

Hooggeachte, Grootmachtige, Wel-Edel-Geboorene, Gestrenge, Hoog-wyze, byzondere Hoog-geëerde Heeren. 1692. July.

DE hoedanigheid eener Neutraliteit vereischt zodanig een gelijk gewicht, dat men aan beide de strydende Partyen gelijk voordeel, en den eenen geen meer schade ofte nadeel dan den anderen toebrenge. By zulk een gesteltenis geniet men de heerlijke vruchten der lieve Vrede; en behoud beide de strydende deelen tot goede vrienden; daar de zelve ondertusschen met alle krachten malkanderen trachten ten val te brengen: en daarom heeft ook het loffelijk Eedgenoodschap van den beginne harer verkregene vryheid de Neutraliteit voor een vaste Grond-zuil van haare rust en zekerheid ten allen tyden geacht, en zich zelven ook voor dezen Oorlog redelijk daar van weten te bedienen. 't Waar te wenschen, dat deze Grond-zuil nooit ware aan 't wankelen geraakt; maar dat men tusschen de Hooge en Machtige Potentaten der Christenheid, die tegenwoordig met malkanderen in Oorlog zyn, altyd zulk een ware Neutraliteit had onderhouden: zo zoude voorwaar (nevens haare Hoog-Mog: myne genadige Heeren, van welker bestendige Vriendschap en toegenegen wille Uwe Heerlijkheden zich altoos gantschelijk konnen verzekeren) aan sijn Roomsch Keizerlijke Majesteit, ook Koningen, en alle de Keurvorsten en Standen des Ryks, niet al sedert een geruime tyd herwaards oorzaak gegeven zyn geweest om over iets dat daar tegen aan loopt met de grootste billikheid ongenoegen te neemen. Wanneer ik op den 6 July des voorleden Jaars 1661. uit speciaal bevel, zo wel van zyn Keizerlijke Maj. als van hare Hoog-Mog. de eer had van aan het Loffel. Eedgenootschap, alhier tot Baden vergaderd, de steedsduurende Transgressien, en verwaarloozing eener behoorlijke Neutraliteit, in een Memoriaal voor te dragen; zo hebben de Loffelijke Catholische Cantons (uit voorwendsel dat men met myne genadigste Heerschappen in geen Verbond stond, en dat ik deswegen ook niet van die Transgressien, maar alleen van de Neutraliteit te spreken had) geweigert my met eenig antwoord te wille te wezen, ongeacht het gezamentlijke Loffelijk Eedgenootschap en de onderhoorige Plaatsen op myne al lang te vooren overgegevene Credentialen my voor eenen effectiven Extraordinaris Envoyé reeds erkend en getracteerd hadden. Wanneer ik nu daar na op den 12 der zelfde Maand door een andere Memorie uit de naam van haar Hoog-Mogenden alleen van zich te houden aan een ware Neutraliteit had gesproken, zo heeft echter een der Catholijke Cantons (gelijk voortyds meer is geschied) my met geen antwoord willen verwaardigen; veel licht ter oorzaak dat ik zonder Fransche veinzery my de ronde waarheid somtyds al te veel had bevlytigd. Maar de overige Cantons en onderhoorige Plaatsen deeden door de Heeren Eere-gezanten der Loffel: Voorplaats Zurich eindelijk op den 16 dito my mondelijk aan-

1692. July. aanzeggen, dat haar eenpaarig besluit daar heenen was gevallen, dat men het wegens de Transgressien der Eedgenootsche Volkeren by 't gene, waar van men zich te vooren tegen zyne Keizerlijke Majesteit, als ook tegen de Koningen van Spanjen en Vrankryk had verklaard, (dat men de zelve werkelijk instellen en verhinderen zoude) enkelijk zoude laten berusten, en dat men jegens een yder een oprechte Neutraliteit wilde onderhouden. Als ik nu na dit besluit in geschrift verlangde, moest ik ervaren, dat (door wiens toedoen, is licht te begrypen) de Heeren Eeren-Gezanten van Ury, Sweitz, Onderwalden op den Wald, Zug, Glarus van de Katholijke Religie, Fryburg en het Katholisch Appenzell, noch dien zelven dag het boven gemeld en my reedts schriftelijk bekend gemaakt besluit op een ongewoone wyze daar heen hadden veranderd, dat zy zeiden niet geinstrueert te zyn om wegens de Neutraliteit nieuwe verklaringen te geeven, maar dat zy 't zelve *ad Referendum* hadden genomen: waar op ik tot dato noch geen nader antwoord bekomen heb, en deswegen daarom noch gedienstelijk heb willen aanhouden, op dat jegens een yder voortaan door het gezamentlijke Eedgenootschap een oprechte en beter Neutraliteit, als helaas! tot noch toe is geschied, mag worden geobserveerd: want wat stryd meer tegen de Neutraliteit, als dat?

Eerstelijk, het meerendeel der Cantons hebben veele duizenden van hunne Onderdaanen van langen tyd herwaarts, en noch tot den huidigen dag toe, in de Nederlanden tegens de Hooge Heeren Geallieerden met alle geweld Offensive laten ageeren, en overal de spits, meer als de Franschen zelfs doen, laten afbyten; waar door niet alleen de Hoofd-Vestingen Namen, Mons, en meer andere Steden in de Fransche magt zyn geraakt, maar ook veroorzaakt is, dat de hoogstgedachte Heeren Geallieerden met waarheid tot hun leedweezen bevinden, dat zy in de gantsche Wereld, de Franschen uitgezonderd, geen grooter en schadelijker Vyand dan de Eedgenooten (de onschuldigen echter niet te na gesproken) hebben.

Ten tweeden, stryd het ook tegen alle Neutraliteit, dat uit particulier en eigen voordeel, en tegen een algemeene zekerheid tegens eenen Werelddreigenden Vyand, door eenige Cantons alle bedenkelijke Contrabanden en Paarden, in een ongeloofelijke menigte, met list en schandelijk misbruik der bedongene en benodigde Attestatien, vast dagelijks uit Duitschland gehaald, en den bovengemelden Vyand toegevoerd worden: zulks dat hem tot zyn versterkinge het swaard werkelijk in de hand gegeven word, om daar door den Geallieerden te beter de doodsteek te konnen toebrengen.

Ten derden, word de Neutraliteit niet minder gebroken met dat uit sommigen der Plaatsen met al te stoute licentie, en ik weet niet wat voor een oogluiking, tegen de wille des Keizers en der Hooge Heeren Geallieerden, allerhande Fransche, en door de Keizerlijke en des

Ryks

Ryks heilzaame Avocatorien en Inhibitorien, scherp verbodene Waaren, onder valschen schyn en bedriegelijk voorgeeven, by Millioenen in Duitschland, en verder in de Landen van andere Heeren Geallieerden, vervoerd, en daar-en-tegen het goede en beste Geld daar uit getrokken word. 1692, July.

Ten vierden, kan deze averechtse handel te minder verschoond worden, dewijl zulks regelrecht tegen de Hooge Heeren Geallieerden begaan word, als die tegen hunne willen in dezen swaren Oorlog gewikkeld zyn, en derhalven met opzetting van hun goed en bloed voor de algemeene, en gevolgelijk voor de Eedgenootsche zo wel als voor hunne eigene vryheid, tegen zulk een Vyand vechten, die hunner aller onderdrukking zonder onderscheid in zyn schild voerd.

Daarenboven zal men deze verbreking der slimme Neutralisten en der Contrabandisten te grooter bevinden, wanneer men het onderscheid der beide strydende Partyen aanmerkt: dat namelijk

Ten eersten, zyn Keizerlijke Majesteit, door zyne wydberoemde goedertierenheid en dispensatie omtrent de bovengemelde Avocatorien en Inhibitorien, al van een geruimen tyd herwaarts, ten voordeele van 't Eedgenootschap, weekelijks duizend zakken Koorn (ongeacht het gene 't welk heimelijker wyze in zeer groote menigte uitgevoerd word) uit het Ryk niet zonder des zelfs groote beswaaring heeft laaten volgen: daar Vrankryk daar-en-tegen zulks wel somtydts, doch in kleinder quantiteit, en altyd met nieuwe voordeelige bedingen, heeft toegestaan.

Ten tweeden, heeft zyn Keizerlijke Majesteit desgelijks, boven den inhoud der voorgemelde Avocatorien en Inhibitorien, aan de Loffelijke Cantons uit goede Vriend- en Gebuurschap den uitvoer der tot hunnen gebruike noodzaakelijke Contrabanden op beëedigde Attestatien gewillig vergund: waar-en-tegen zy van Vrankryk niets diergelijks genooten, maar de zelve Kroon in 't tegendeel zelfs veelvoudig meer toegevoerd hebben, als het eigen gebruik der Eedgenootsche Cantons vereischt heeft.

Ten derden, heeft het Loffel: Aertshuis Oostenryk verre over de anderhalfhonderd jaren de Erf-vereeniginge zo heiliglijk en godsdienstiglijk onderhouden, dat het gezamentlijk Eedgenootschap, tot hun onwaardeerlijk voordeel, steeds een volkomene tolvryheid in de Oostenryksche Landen, en ook uit het Ryk een vrye toevoer van alle Materialen, die zy tot hunne Fabriquen en Manufactuuren van nooden hebben, genooten heeft: waarentegen Vrankryk geen eenig Artykel des eeuwigen Verbonds heeft gehouden, en ook geene der bovengemelde Materialen aan 't Eedgenootschap vry toekomen laat; ja veel meer, tegen alle beloften, vele Waaren der Eedgenoten met groote belastingen beswaard, en zyne Tollen zodanig verhoogd heeft, dat dezelve Kroon daar uit onvergelijkelijk meer voordeel trekt, als de geaccordeerde of schuldige Pensioenen

 be-

1692. Julys beloopen: zulks dat Vrankryk op deze wyze de Eedgenooten met hun eigen geld zeer wel weet te betalen.

Nu geef ik eenen yder rechtschapen eerlijk man, zonder meer te zeggen, eens by zich zelven te bedenken, aan welke van beide de bovengemelde Magten het gezamentlijk Loffelijk Eedgenootschap meest een dienstplichtigheid, ik swyg een ware Neutraliteit, schuldig zy; en of men door zulk een verdere voortgang by deze, God lof, toeschynende goede verandering der conjunctuuren eindelijk zyne Reputatie en Conscientie, inzonderheid by zo een openbaarlijk onrechtvaardige Fransche Wapenhandel, zal konnen in veiligheid stellen, en zig van een volkomene zekerheid hier na gerust houden. My in 't overige, zelfs ten aanzien van dit onderscheid, gedragende aan dat gene, 't welk op de tegenwoordige zaken ten vollen applicabel is, en het loffelijk Eedgenoodschap zelf, Ao. 1519. by de concurrentie van Karel den V. eens Duitschen, en François den I. eens Franschen Konings tot het Roomsch Keizerdom, uit de toenmaalse Daglyst, aan den Paus en de gezamentlijke Keurvorsten, tot recommandatie des eersten, en disrecommendatie des anderen, in 't breede schriftelijk heeft laten toekomen, en in *Goldasti Reichs-Satzungen, Tom.* 2. noch gedrukt te vinden is.

Actum Baden den 10 *July* 1692.

VALKENIER.

Dit Vertoog was al te oprecht, en al te waar, om aan alle de Switsersche Cantons te behaagen. Eenige Gedeputeerden waren 'er geweldig over gebelgd, en beweerden, dat men diergelijke Geschriften, welke de gantsche Natie beleedigden, en d'eerbiedigheid, die men aan hen verschuldigd was, kwetsten, niet meer en behoorde t'ontfangen.

Behaagelijker was de Memorie, welke den Ambassadeur van Vrankryk twee dagen te vooren ter Vergadering had ingeleverd: want gelijk hy niets te verzoeken, noch nergens over te klaagen had, wendde hy zyne redenen over een gantsch andere boeg, gelijk hier onder te zien is.

Voortreffelijke Heeren.

Hoedanig een satisfactie het ook voor my mag wezen Ulieden te ontmoeten, en U te konnen salueeren t'elkens als de Vergaderingen van 't Loffelijk Switsersch Lighaam my daar toe occasie verschaffen; zo moet ik echter bekennen, dat ik met volkomen vermaak een gantsch Jaar heb zien verby loopen zonder een Extraordinaire Vergadering: 't welk een zeker teken is, dat Uwe zorgdragendheid, tot bevordering van de ruste dezer Republijk, wel gelukt is, en dat Uwe Tranquilliteit, en

Uwe

Uwe Eendragt zich vast bevestigd bevinden. Ik heb dan niets te doen, dan Ulieden andermaal voor te houden, dat de Koningsteeds zeer oprechtiglijk begeert, dat Gy U zelven in dien gelukkigen staat houd. Ik acht niet, dat'er een lang gesprek van nooden is, om U zulks te persuadeeren; want de beginselen, en 't gansch gevolg myner Ambassade, en nog meer de zo menigmaal verdubbelde effecten van des Konings toegenegenheid, hebben U genoegsaam daar van overtuigd. Ook hebt Gy authentique preuven van zyne waarachtige Intentien tot de Vreede van Europa gehad, door de aanbiedingen die Ik U uit den naam van zyn Majesteit heb gedaan. My is dan niets overig om hier by te voegen, dan dat die Conqueste, zynde nog meer glorieus, dan important, welke de Koning in persoon heeft gedaan, en alle de andere voordeelen welken zyne Wapenen zouden konnen bekomen, gansch geen verandering omtrent zyne dispositien tot de ruste van 't Christenryk zullen te wege brengen. Laat toe dat ik voor myn particulier, Voortreffelijke Heeren, U L. vernieuwe de verzekeringen der benyvering, waar in ik zal volharden, tot onderhoudinge der goede Correspondentie, en tot bevorderinge der Interessten van Uwe Republijk. 1692. July.

Baden den 8 *July* 1692.

AMELOT.

„ Daar is ('k zal hier d'overdenkingen van een zekeren Staat-„ kundige ter neder stellen) niet als waarheid in alle deze Me-„ morien van de Ministers der Geallieerden; en men ziet niet, „ wat 'er de Switsers tegen in konnen brengen. Zullen zy zeg-„ gen, dat zy aan hunne Troupen verbooden hebben op een „ andere wys, als volgens de Tractaaten, in Vrankryk te dienen? „ Maar van wat gebruik konnen doch alle die Verboden wee-„ zen, dewyl ze geene straffen stellen tegens de geenen, die „ ze niet nakomen? Wie belet hen de Troupen, welken zy in „ den dienst der gemelde Kroon hebben, te herroepen; daar „ ze doch wel zien, dat het onmogelijk is, dat men ze niet te-„ gens hunne eigene intentien gebruike? Of, indien ze zo veel „ geruchts niet en willen maaken, waarom verbieden zy de „ Recruten in hunne Landen niet op zulke swaare straffen, dat „ 'er niemand zich mee durve bemoeijen? 't Is zeker, indien „ sedert den aanvang van den Oorlog de Recruten zo scherp „ verbooden waren geweest, als ze sedert een tyd in eenige Can-„ tons geweest zyn, dat 'er, in de plaats van dartig à veertig dui-„ zend Switsers, die 'er daadelijk in den dienst van Vrankryk zyn, Reflexien over het beleid des Switsers.

1692. July. „ zyn, geen tien of twaalf meer zouden weezen. Oordeelt dan „ eens van de Recruten, die men heeft moeten maaken, om de- „ ze veertig duizend man altyd compleet te houden. Mogelijk „ zal men zeggen, dat de behoeftigheid, die 'er ſedert eenige „ jaaren in Switſerland is geweeſt, de Cantons, om Koorn uit „ Vrankryk te konnen krygen, genoodzaakt heeft voor den „ Allerchriſtelijken Koning inzichten te hebben, welken zy „ anderſins niet en zouden hebben gehad. Maar het is zeker, „ dat, indien zy volſtandig hadden willen blyven by de wei- „ gering van allerhande Recruten, zy alle de Graanen, wel- „ ken zy van nooden gehad mochten hebben, uit Swaben en „ Tirol, en zelfs tot een zeer redelijke prys, zouden hebben kon- „ nen bekomen.

„ Maar wil men weeten, waar al het kwaad van daan komt? „ 't Is van d'oneenigheid der Cantons, en van het byzonder be- „ lang, 't geen d'overhand op het algemeen behoud. 'k Zeg „ voor eerſt, van d'oneenigheid der Cantons: want de mee- „ ſten der Katholijke Cantons, zich inbeeldende dat het een „ Oorlog van Religie is, of ten minſten zich van dezen dek- „ mantel bedienende, hebben, d'eenen opentlijk, d'anderen „ heimelijk, alle de Wervingen, welke aan hen verzocht wa- „ ren, toegelaaten, terwyl ze in d'andere Cantons op levens- „ ſtraf waren verbooden. Deze eerſten verrykten zich, terwyl „ de laatſten geen deel aan de weldaaden van Vrankryk hadden, „ en dat hunne Onderzaaten zich tegens hunnen dank by hun- „ ne Gebuuren, alwaar de Recruten geoorlofd waren, in „ dienſt begaven. Dit deed hen dan alle Verboden wegneemen, „ dewyl ze doch onnut waren, en, na het voorbeeld van hun- „ ne Gebuuren, voor geld Krygsbenden aan den Koning van „ Vrankryk toeſtaan.

„ 'k Heb ten anderen gezegt, dat het kwaad daar uit ſproot, „ dat het byzonder belang d'overhand op het algemeen heeft. „ 't Is een zaak, die men dikwils genoeg heeft aangemerkt. De „ Switſers weeten wel, dat hunne veiligheid afhangt van de „ vernedering van Vrankryk: maar de meeſten der geenen, „ die het roer der Regeering beſtieren, hebben hunne naaſte „ Bloedverwanten in den dienſt van die Kroon; of hunne Amp-

ten

„ ten brengen hen considerabele inkomsten op. Zo men hen de 1692. July.
„ Recruten verbied, zullen hunne Compagnien wel haast tot
„ niets gebracht weezen; en de Koning zal hen bedanken.
„ 't Is deze reden, die hen de zelven doet toestaan, en die hen
„ t'avond of morgen in de boeijens zal smyten, indien men niet
„ gelukkig genoeg en is om de gemelde Mogendheid, niet te-
„ genstaande al den bystand dien zy 'er aan leveren, te vernede-
„ ren. 't Is het ongeluk der Geallieerden, dat ze den Switsers zo
„ groote voordeelen niet konnen aanbieden, als hun Vyand.
„ Indien ze dat konden doen, zouden zy hen zekerlijk ook van
„ hunne Troupen geeven; en men zou wel haast in de Legers
„ der Mogendheden, welke tegenwoordig in oorlog zyn,
„ Switsers tegens Switsers zien.

„ En noopende het verwyten, dat hunne Troupen met meer-
„ der couragie en wakkerheid schynen gevochten te hebben,
„ als zelfs de Troupen van Vrankryk: ik vertrouw, dat men
„ hen dit recht doet, dat men gelooft, dat zulks niet voort-
„ spruit uit eenigen byzonderen haat; en dat, ter zelve tyd als
„ zy alle hunne poogingen aanwenden om te verwinnen, zy
„ mogelijk wel uit grond van hun hert zouden wenschen ver-
„ wonnen te weezen. Indien 'er dan ten dezen opzichte eenig
„ onderscheid tusschen de Switsers en de Franschen is geweest,
„ 't is alleenlijk om dat d'eersten noch onversaagder en dapper-
„ der zyn, als d'anderen. Daar is niemand, denk ik, die van hen
„ zou willen begeeren, dat, zynde verbonden in een dienst,
„ zy 'er zich niet als braave lieden in zouden kwyten: en zy
„ zouden zich de versmaading van hunne Vyanden zelfs
„ op den hals haalen, indien zy zich anders droegen. Zo zy,
„ met voor Vrankryk te vechten, zich inbeelden tegens hunne
„ plicht en hun belang te vechten; daar is een goed middel om
„ het te vermyden, te weeten, den gemelden dienst op een
„ edelmoedige manier, en als eerlijke lieden, te verlaaten, ge-
„ lijk eenigen gedaan hebben, enz.

Den 22sten. der gemelde Maand wierd door den Keizerlijken Keizerlijke Afgezant levert nochmaals een Memorie in.
„ Afgezant, op de mondelijke verklaaring door de Deputatie
„ daags te vooren aan hem gedaan, nochmaals de volgende Me-
„ morie ter Vergadering ingeleverd.

Het

1692. July. Het geene de hier zynde Loffelijke Vergadering andermaal door zes Heeren Gedeputeerden mondeling heeft willen voordraagen, heeft de hier noch aanweezende Keizerlijke Extraord: Envoyé, de Baron de Neveu, aldus verstaan, dat het eerstelijk zal berusten by 't geene dat op de Eedgenootsche Gravamina op den 19 dezer is gerepliceerd; en dat mon in goede hoope leeft, dat het resteerende, 't welk noch niet afgedaan is, door aangewende Gedienstigheden zal geremedieert worden.

Ten anderen, betreffende de Hoofdpunten der werkelijke afschaffing der Transgressien, waren de meeste Plaatsen van 't Loffelijk Eedgenootschap overboodig en bereid, tot observeering en vasthouding der Erfvereeniging en waare Neutraliteit, geene Transgressien van de hunnen toe te staan, en, zo men iets zulks zoude bevinden, 't zelve aanstonds te weeren.

Doch ten derden, zo en konden zy voor de overige Cantons, welke zig tot geen reëele werkstelling wilden begeven, geen reden en antwoord geven, veel minder daar voor instaan; vermits een iegelijke Plaats een byzondere Souvereine Stand formeerde: maar zy wilden wel alle mogelijke vlyt aanwenden, om dezelven daar toe te disponeeren, hoopende ondertusschen, dat men by zodanig eên gesteltenis tusschen de schuldigen en onschuldigen een behoorlijk onderscheid zoude maken.

De gemelde Envoyé zal daar en tegen zo wel wegens het eerste zyne Contestatie van den 19 dezer herhaalen, als wegens het tweede verzekeren, dat hy deze oprechte betuiging en lofwaardige Conduite van de meeste en wel geintentioneerde Cantons aan zyn Keizerlijke Majesteit alleronderdanigst zal aandienen; niet twyfelende, of, wanneer zy alles tot effect brengen wat in hun eigen vermogen staat, dat dan de andere Overtreders geen Volk, 't zy veel of weinig, door hun Gebied zullen laten marcheeren, veel minder werven; en dat het laatste in de Voogdyen Turgow, Frey-Aempteten, 't Graafschap Baden, Rheinthal, en de overige, op hooge straffe wegens de Majora niet toegestaan, maar zo veel te meer behoorlijke reflexie daar op gemaakt zal worden. Doch kan daar beneven niet verbergen, dat dit alles niet genoeg is, tot het geene dat een waare Neutraliteit, naar uitwyzen der zo dierbeswoorene Erfvereeniging, en de veelvuldige toezeggingen, benevens de Besluiten der Dagvaart, inzonderheid van 1668, 1688, 1690, en 1692. Verbondswyse gemaakt, vereischen: nademaal deze Erfvereeniging niet particulier met een iegelijk Canton, maar in 't algemeen met het gansche Eedgenootschap, is opgerecht, en van haar toezegging gedaan, en ook by 't Besluit der bovengemelde Jaren goedgevonden: zulks dat men de Werkstelling van daar en op zo een wyze moet verwachten.

Want wanneer men van de Keizerlijke kant zich daar mede zou laten vergenoegen, dat de welgeintentioneerde Cantons, ingevalle eenige Contraventie by haar geschied, zulks zouden willen afschaffen, en de overigen naar hun vermoogen ook daar toe persuadeeren; wat voor een krach-

krachtige Werkstelling en remedieering der zo veelvuldige en groote Transgressien zou daar doch op volgen? Immers geene : zullende van deze kant dan alleen eene andermaal in woorden bestaande contestatie, en enkelijk op hoope steunende troost overblyven, dewyl de meergemelde, zich wel geaffectioneert betuigende, geene of weinige Volkeren in Franschen dienst hebben, en van hunne vertroostende persuasien zo veel te minder te verhoopen is, vermits men, volgens 't voorgaande besluit, zich daar aan met belofte verbonden heeft; waar op nochtans niets als vermeerdering der Excessen gevolgt is : daar in het tegendeel Vrankryk van de Plaatsen, die in de Transgressien verhard zyn, steeds veel nut en voordeel kan trekken. 1692. July.

Welke onbillijke en onverantwoordelijke verbondbreekenden handel de Verbindtenis, met Vrankryk zelfs aangegaan, confundeert, en de Overtreeders dagelijks schaamrood maakt; dewyl daar in met klaare woorden, inzonderheid *Artic.* 3 en 10 staat, dat Eerstelijk het Eedgenootschap geen Volk aan Vrankryk heeft te geven, dan wanneer die Kroon geattaqueerd word : Ten tweeden, dat dit Volk alleen om te defendeeren, en dat (ten derden) alleen die Landen, welke Vrankryk toen, (zynde in 't Jaar 1663) bezat, verordineerd is: Ten vierden, dat het getal niet grooter zou zyn als 16000 man : En ten vyfden, dat die Volkeren zich nooit tegen de Oostenryksche Wapenen in een slag, of offensie zouden hebben in te laten, zonder van de zelven daar toe genoodzaakt te zyn.

Vrankryk heeft den Oorlog zelf op een onrechtvaardige wyze begonnen. De Switsersche Volkeren hebben in de Belegering van Bergen en Namen Offensive, en in Plaatsen, welken Vrankryk in 't Jaar 1663 nog niet had, geopereerd. Het getal der Switsersche Volkeren strekt zich tot ontrent 40000 man uit, welke nergens door de Oostenryksche Wapenen genoodzaakt zyn diergelijke Hostiliteiten te begaan. Wat kan 'er dan onverantwoordelijker, onbillijker, en uitsporiger aan den dag komen? En wat heeft zyn Keizerlijke Majesteit zich meer op de Erfvereeniging te verlaten? Zyn Excellentie de Graaf van Ladron, hier geweezen Keizerlijke Ambassadeur, heeft, niet zonder hooger last, verleden jaar, aan eene Deputatie, aan hem op den 9 Maart gedaan, als men voorbragt, dat twee en een halve Canton zich tot de werkelijke weering der Transgressien niet wilden begeeven, tot het welke men zich met alle moogelijkheid bevlytigde haar te persuadeeren, duidelijk te verstaan gegeeven, dat de Erfvereeniging op zo een wyze niet bestaan konde, en dat zyn Roomsch Keizerlijke Majesteit wegens de dagelijksche Contraventien genoodzaakt wierd van de gemelde Erfvereeniging ganich af te zien. Wat heeft men dan te vermoeden, nu deze twee en een halve Canton zich nog meer verbonden hebben, om de Excessen te vergrooten, en de zelve Interpositie en Persuasien vruchteloos geweest zyn? alle welke omstandigheden de meergemelde Keizerlijke Envoyé

1692. July. nogmaals aan de gantsche Loffelijke Vergadering alhier rypelijk te overweegen geeft; op dat de Erfvereeniging, die voor 't gansche Eedgenootschap zo nuttelijk, ja tot hunne behoudenis tegen zo een gevaarlijken Nabuur, die de gansche Wereld onder zyne Heerschappy tragt te hebben, noodig is, met vereenigde krachten heilig en oprechtiglijk mag onderhouden worden. Actum Baden den 22 July 1692.

Baron de Neveu.

TURKYEN en DUITSCHLAND.

Primo Vizir neemt beziting van zyn Ampt.

(a) Ziet 3 Stuk, 2 Deel, pag. 112.

DEN (a) Arabier, dien de Grooten Heer aan den Bassa van Mesopotamien had afgevaardigd, om hem de tyding van zyne verheffing tot het Groot-Vizirschap te brengen, wendde zo veel naarstigheid aan, dat hy den Capigi, eenige dagen te vooren door den voorgaanden Primo Vizir afgeschikt om hem te doen wurgen, onderwege ontmoette. Ali-Bassa vervoegde zich derhalven aanstondts te Konstantinopolen, en trad in de beziting van zyn Ampt: maar hy vond de zaaken geweldig ontredderd, en in zodanig een staat, dat hy genoegsaame reden had om leedweezen te betuigen over tot deze gevaarlijke Waardigheid verheven te zyn. De voornaamste Officiers van de Porte dood of afgezet door de geweldenaryen van zynen Voorzaat; de Finantien uitgeput; de Troupen kwalijk betaal; het Volk in d'uiterste elende, morrende tegens de Regeering, waren rampen, die het een onmogelijkheid scheen te weezen te konnen verhelpen. Doch gelijk hy voor een wys man, zeer genegen tot het best des Ryks, onbaatzuchtig, en zachtzinnig wierd gehouden, toonde hy zich terstond t'eenemaal geneigd tot de vrede, als het eenigste middel om de Volkeren te vernoegen, en zich in zyn Ampt te handhaaven. Den Ambassadeur van Vrankryk, ten uitersten hier voor bekommerd. wendde alles aan, 't geen hy kon bedenken, om dit voorneemen te doen verydelen; geevende ten dien einde geweldig breed op wegens de Conquesten, welken de Koning, zyn Meester, ieder Veldtocht op zyne Vyanden deed: maar gelijk deze veroveringen, hoe wydluftig men de zelven ook mocht uitmeeten, de zaaken van den Grooten Heer niet minder wanhoopig maakten, en dat het Volk met geweld de vrede begeerde, voerde de Vizir den gemelden Gezant rond uit te gemoet: dat zyn Meester hen niet en paaide, als met schoo-

Toont zich geneigd tot de vrede.

ne

ne woorden: dat hy in der daad eenige Conquesten in Vlaanderen op de Geallieerden had gemaakt; maar dat zy daar niet het minste voordeel uit konden trekken, dewyl alleenlijk aan de kant van Duitschland defensive ageerende, hy aan den Keizer, hunnen gemeenen Vyand, de vryheid liet van alle zyne krachten in Hongaryen aan te wenden, even als of hy aan de kant van den Ryn in volle vrede waar: dat 'er niet meer te raadpleegen viel: en eindelijk, dat de Grooten Heer besloolten had, indien de Wapenen van Vrankryk geduurende deze Veldtocht geene progressen in Duitschland en deeden, de vrede te maaken. De Keizer, deze gelukkige gesteldheden verstaan hebbende, besloot ze waar te neemen; en de Ridder Harbord, tot d'Ambassade aan d'Ottomannische Porte, gelijk wy elders gezegt hebben, genoemd, doch sedert een tyd te Weenen aan de Jicht zeer onpasselijk geweest, (weshalven ook de Lord Paget, Ambassadeur van Engeland by zyne Keizerlijke Majesteit, al order had gekreegen om de plaats te bekleeden, terwyl Harbord weder de zyne aan het Keizerlijk Hof zou waarneemen) zich wel genoeg bevoelende om de fatigues der reis te konnen verduuren, vertrok, na den 21sten. der voorgaande Maand gehoor by den Keizer gehad te hebben, van Weenen, ten einde zich op het spoedigst in het Turksche gebied te vervoegen. Hy verbleef eenige dagen te Essek, om 'er den Graaf Marsiglio, die hem de laatste instructien van den Keizer moest brengen, te verwachten. Hier kwam een Expresse van den Grooten Vizir by hem, en leverde hem een Brief van dien Minister over, waar in hy hem verzocht, dat hy zich, hoe eer hoe liever, te Belgrado wilde vervoegen, om in onderhandeling te treeden. Den Heer Harbord vertrok dan den 19den. der Maand na Peter-Waradyn, alwaar hy Paspoorten moest vinden, om vervolgens de reis na Belgrado voort te zetten, en te zien wat 'er uit deze handelingen stond te spruiten.

1692. July.

De Veldtocht was in Hongaryen noch niet aangevangen, hoe wel het saisoen alreedts zeer ver heen was geloopen. Ondertusschen zat men echter van wederzyde niet t'eenemaal stil. De Turken, den 29sten. der voorgaande Maand met een groot getal van Saïken de Theis opgevaaren, gingen Petsch aantasten,

1692. July.

een Stad van Opper-Hongaryen, en beschooten ze eenige dagen: maar zynde afgeslagen met verlies van 200 man en een Bassa, mitsgaders een van hunne grootste Barken en ettelijke kleindere te grond gegaan, keerden zy weder na Belgrado, voerende alle hunne Vaartuigen mee, uitgezondert twaalf Barken en drie Saïken, welken zy by Salankemen lieten, om de beweegingen der Keizerlijke Troupen gade te slaan. De Bassa, dien deze onderneeming zo kwalijk gelukt was, wierd by de kop gevat, ter oorzaak dat hy d'orders des Commandants van Belgrado niet behoorlijk had nagekomen. Doch hoe slechten gevolg d'Ongeloovigen hier in ook gehad mochten hebben, aerzelden zy echter niet, en maakten bereidselen om de Plaats ten twede maal aan te tasten: weshalven de Gouverneur van Peter-Waradyn den Bevelhebber der Rasciaanen 'er af verwittigde, op dat hy zich op zyne hoede mocht houden; en die van Segedin kreeg order om hem, in geval van nood, bystand te geeven.

Aanslag op Petsch mislukt.

Garnisoen van Groot-Waradyn na Tockay geleid.

(a) Ziet 3 Stuk, 2 Deel, pag. 220.

Volgens de (a) Capitulatie van Groot-Waradyn, moest het Garnisoen na Pantzova geleid worden: doch om zekere redenen wierd het na Tockay gevoerd, alwaar het op den 4den der Maand aankwam. De Marquis van Bassompierre, die het met zyn Regiment Cavallery en een Regiment Infantery geleidde, gaf het over aan den Baron Wrangel, Commandant der gemelde Plaats, die het langs de Theis deed posteeren, aan een zeer gemakkelijken oord, alwaar de Turken alle hunne noodzaaklijkheden uit de gebuurige Dorpen konden bekomen. Hier moesten zy blyven tot nader order; verwachtende de Keizer antwoord van den Grooten Vizir op eenige voldoening, welke hy eischte.

Staat der wederzydsche Legers.

De Troupen, tot het beleg van de gemelde Vesting gebruikt, waren nu in aantocht, om zich by de groote Armée te gaan voegen, en Offen al gepasseerd. Die van Lunenburg, insgelijks in marsch, wierden opgehouden door d'overstrooming der Rivieren, en de byna gestadige regenen welke daar te

(b) Ziet 3. Stuk, 2 Deel, pag. 222.

N. B. *De Graaf Corbelli, Generaal-Majoor, was geen Gouverneur van Groot-Waradyn gemaakt, gelijk wy, misleid door verkeerde berichten,* (b) *elders gezegt hebben. 't Gouvernement van die Vesting was gegeeven aan den Generaal Heisler; en de Graaf Corbelli moest 'er maar* pro interim, *en geduurende zyn afweezen, commandeeren.*

te lande waren gevallen. Ondertusschen, gelijk het saisoen vast voortging, deed men van Weenen en Presburg een menigte van Vaartuigen langs den Donau afzakken, ten einde hunnen optocht te verlichten. d'Andere Krygsbenden vervoegden zich vast dagelijks op de Vergaderplaats. Midlerwyl hoorde men niets zekers wegens het Leger der Turken. d'Eenen zeiden, dat het by Sophia stond; d'anderen, dat het by Nissa vergaderde; dat het zelfs over den Sau was getoogen, enz. Niettemin, hoewel alle deze tydingen t'eenemaal onzeker waren, gaf men echter aan het Hof van Weenen order aan alle de Generaalspersoonen, dat ze zich terstond na het Leger, by Essek, zouden vervoegen; alwaar, wanneer alle de Troupen te gader gekomen zouden weezen, zy een Corps van over de 40000 man stonden uit te maaken. Sedert den 6den. der Maand was de Generaal van Herbeville te Tockay met vier of vyf Regimenten over de Theis getoogen. De Generaal Heisler kwam den 24den. in het Campement by Dohath, en deed des anderendaags de Regimenten Cavallery van Vaudemont, Caprara, Hohenzollern, en Castelli na de plaats marcheeren, daar de samenvoeging der Troupen moest geschieden; staande ook zelve hen dien eigenen dag te volgen. By Dalak stonden vyf Regimenten Cavallery, benevens d'Artillery, onder het gebied van den Generaal Staab; vyf andere Regimenten Cavallery by Bukowar, mitsgaders dartien Regimenten Infantery, alwaar men ook ieder oogenblik de Munstersche en eenige andere Auxiliaire Troupen, als de Regimenten van Nieuburg en Saxen-Gotha, verwachtte. Den Hertog van Croy vertrok den 30sten. te post na Essek; en de Prins Louis van Baden moest den 2den. der aanstaande Maand op weg slaan, om, zo haast als hy bezitting van zyn Gouvernement van Raab, waar mede de Keizer hem ten inzichte zyner menigvuldige diensten had begiftigd, zou genomen hebben, zich in alle spoed mede derwaarts te vervoegen, enz.

1692. July.

Ondertusschen verstond men, dat 'er sedert weinig tydts zeven honderd Wagens, gelaaden met munitien en vivres, mitsgaders verscheidene gewapende Barken en Saïken, te Belgrado waren gekomen, en dat men 'er zich gestadig versterkte. Behalv-

1692. July. halven de reparatien, die men 'er geduurende de winter had gemaakt, had men 'er ook noch een Brug geslagen : en tegenwoordig arbeidde men om 'er twee Hoornwerken op te werpen, onder de bestiering van eenige Fransche Ingenieurs. Voegt hier by een Garnisoen van zestien duizend man, meestendeel Janitsers, waar af een gedeelte in de gebuurige oorden gelegerd was; en dat men 'er noch twaalf duizend Spahis, en zes groote gewapende Saïken verwachtte, behalven de geenen die 'er alreedts waren, welken men op een getal van 30 begrootte. 't Is zeker, dat de Keizerschen in 't eerst Belgrado meenden te belegeren. Men wist niet, of ze noch altyd by het zelve voorneemen bleeven : immers de spraak ging nu, dat het Temiswar zou gelden; en dat, na dat de Prins van Baden te Essek gekomen zou weezen, den Hertog van Croy zich met een Detachement van tien duizend man by den Generaal Veterani, die met zyn Leger by d'Yzere Poort stond, zou voegen : dat de Generaal Truchses, die met twee duizend Heidukken en de Regimenten van St. Croix en Schilk daar omtrent lag, met zyne Benden by den Generaal Veterani en den Hertog van Croy rukkende, zy gezamentlijk het beleg voor de gemelde Plaats zouden slaan; hoewel ze uitsteekend wel voorzien was; dat men 'er dagelijks munitien en leeftocht na toe voerde; en dat de Graaf Tekeley zich met drie of vier duizend man niet ver van daar geposteerd had, om, indien hy kon, de Keizerlijke Troupen te beletten de Vesting te genaaken. Doch van dit alles moest men den uitslag verwachten.

Noopende de zaaken aan den Rynkant : de Geallieerden hadden 'er noch niets van belang ondernomen; 't welk veele lieden deed gelooven, dat de geenen, die het gebied der Legers aldaar voerden, malkander niet en verstonden. Echter lieten zy niet zekere beweegingen te maaken, welke te kennen gaven, dat zy niet van voorneemen waren alleenlijk defensivè te ageeren. Wy hebben 'er in de voorgaande (a) Maand eenig gewag af gemaakt; doch naderhand beter van de zaak verwittigd zynde geworden, zullen wy ze den Leezer op nieuws mededeelen.

(a) Ziet 3 Stuk, 2 Deel, pag. 225.

Het Leger der Geallieerden aan de kant van den Ryn was ver-

verdeeld in twee Ligchaamen; waar af het eerste, 't geen langen tyd omtrent Heidelberg gecampeerd had geweest, gecommandeerd wierd door den Prins van Bareith; en het twede, 't welk by Ments had gelegen, door den Landgraaf van Hessen-Cassel. Deze Vorst, na dat hy een wyl omtrent de gemelde Vesting gelegen had, zyne Troupen, en eenigen der Geallieerden, by een gerukt hebbende, vertrok van daar, om de Franschen te gaan opzoeken, welke op zyne aannadering na de kant van Landau waren geweeken; en zynde gekomen by een klein Plaatsje, Gunstersblumen geheeten, verstond hy, dat drie honderd Franschen, onder het gebied van een Lieut. Colonel, in de Voorsteden van Worms lagen. De Landgraaf stuurde terstond vyf Regimenten Dragonders derwaarts, om hen te gaan oplichten. De Fransche Bevelhebber, verwittigd van der zelver aantocht, week met zyn Volk in een Kerk, alwaar ze zich, zo goed als de tyd het toeliet, beschansten. Den Adjudant Generaal, die het gemelde Detachement commandeerde, omtrent de Kerk zynde gekomen, stuurde een Trompetter, om den Franschen Officier te sommeeren, dat hy zich met zyne byhebbende Krygsknechten gevangen zou geeven. Deze weigerde het; weetende ongetwyfeld niet, dat des Landgraaven Leger zo dicht by hem was; en hoopende, dat de Maarschalk de Lorges hem bystand zou stuuren. Op deze weigering commandeerde men duizend Dragonders, die, onder het gebied des Graaven van Leiningen, d'eerste attaque deeden. De Vyanden verduurden ze zo wakker en hardnekkig, dat men byna vier-en-twintig uuren bezig was met hen t'overweldigen. Men deed het met den degen in de hand: en de Duitschers, verbitterd door een zo langen wederstand, gaven in 't eerst geen quartier. Daar wierden 'er meer als twee honderd nedergehouwen, eer het in de macht der Officieren was hunne woede te stutten. Eindelijk rukten zy 'er eenigen uit hunne handen, welke gevangen wierden genomen. De Duitschers verlooren in deze gelegentheid omtrent veertig man, en kreegen sestig gekwetsten.

1692. July.

Landgraaf van Hessen slaat de Franschen te Worms.

Den 6den. July vervolgde men den optocht na de Vyanden; en noch voor den avond vonden de twee Legers zich ongevaar een

1692. July.

een half uur van malkander. Daar vielen eenige schermutselingen voor; en men meende tot een slag te komen: wanneer men verstond, dat de Franschen voor by Prim, in de vlakte van Pfedersheim, aan de kant van Heppenheim, geretireerd waren. De Duitschers volgden hen, en gingen by Neuhaus, omtrent Worms, campeeren: maar zy wisten niet, dat de Franschen twee duizend man, onder het gebied van den Marquis de Villars, aan d'overzyde van de Rivier hadden gelaaten.

Duitschers door de Franschen geslagen.

Wanneer zy dan dezelve meenden te passeeren, liet de Fransche Commandant hen begaan; en ziende, dat 'er een klein gedeelte was overgekomen, tastte hy hen zo verwoedelijk aan, eer d'anderen den tyd hadden gehad om zich by hen te voegen, dat hy hen in wanorder bracht, en hen noodzaakte in de Rivier te springen, om weder by het gros van hun Leger te komen. Men rekende, dat de Duitschers in deze ontmoeting omtrent twee honderd man verlooren; en eenigen hunner Officieren wierden gevangen genomen, doch naderhand uitgewisseld.

Deze kleine neeep; de gestadige regenen, die de Rivieren zodanig deeden opswellen, dat ze de Bruggen, welken men over den Ryn, mitsgaders over de Rivier die voorby Worms loopt, had geslagen, onnut maakten; en de valsche tyding, die men kreeg, dat de Maarschalk de Lorges met eenige groote Detachementen, welke uit Vlaanderen waren gekomen, versterkt was, en zich gereed maakte om over den Ryn te trekken, ten einde in de Landen van Baden en Wirtemberg te treeden: alle deze redenen, te samen gevoegd, verplichtten den Landgraaf van Hessen metter haast weder den Ryn te passeeren, om in staat te weezen van zich, wanneer het noodzaakelijk waar, by den Markgraaf van Bareith te voegen, en door dit middel de verwoestingen der Franschen te beletten: doch hier na breeder van deze stoffe.

Brief van Monsr. de Barbezieres aan den Maarschalk de Lorges onderschept.

Wy moeten den Leezer hier ook noch dit volgende mededeelen, gekomen van goeder hand, en gewichtig genoeg, te weeten, dat de Landgraaf van Hessen een Brief van Monsr. de Barbezieres, Secretaris van Staat, geschreeven aan den Maarschalk de Lorges, onderschept zou hebben; waar in hy hem be-

bekend maakte de vrees, welke men ten Hove had, dat de Turken de vrede met den Keizer zouden maaken: dat zy klaagden, dat men niets in faveur van de gemeene zaak in Duitschland had gedaan: dat men derhalven, om dien slag af te weeren, iets van belang in 't werk moest stellen, met een belegering aan die kant t'onderneemen: dat de geene, welke de lichtste en noodzaakelijkste scheen, die der gewichtige Vesting Rheinfels, gelegen op een Steenberg, dicht aan den Ryn, een weinigje beneden (a) S. Goar, zou weezen: dat men zich door dit middel meester van de gemelde Rivier zou maaken, en den handel der Geallieerden t'eenemaal verbreeken, enz. Gelijk deze Plaats niet ver van het Aertsbisdom van Trier afgelegen is, voegde men 'er by, dat men de Troupen, welke daar te lande waren, by d'Armée van den Maarschalk de Lorges zou konnen voegen, terwyl men met een klein Corps de Geallieerden aan den Opper-Ryn zou bezig houden, etc. Doch deze onderneeming scheen zo swaar, dat men groote reden had om te twyfelen, of dit het rechte oogmerk der Franschen wel was; en of deze Brief niet wel uitdrukkelijk geschreeven kon zyn om eenig ander dessein te verbergen. Ondertusschen, gelijk het altyd goed is in de voorbaat te weezen, maakte ze ten minsten een kleine verwydering. De Landgraaf stuurde over de duizend man derwaarts, waar af een gedeelte in de Stad St. Goar toog, en d'overigen voor de Vesting Rheinfels gingen campeeren, om 'er op d'eerste aannadering der Vyanden in te treeden. De Landgraaf Ernest, dien deze Plaats toebehoort, had 'er buiten dat een sterk Garnisoen van zyne eigene Troupen; weshalven men eenigermaate beveiligd geloofde te weezen.

1692. July.

(a) 't Hoogduitsch S. Gewehr.

In der daad, de Maarschalk de Lorges, die met zyne Armée noch omtrent Worms lag, had grot Kanon en Mortiers gekreegen, welke hem van Straatsburg, Philipsburg, Landau, en Fort-Louis waren toegezonden; en alle de Troupen, die hy uit Nederland verwachtte, hadden zich alreedts by hem gevoegd: maar de laatsten, welken hy had gekreegen, vonden zich deerlijk afgemat en geruineerd, inzonderheid de Cavallery, zynde de zelve byna buiten staat van geduurende de gantsche

1692. July. Veldtocht eenigen dienst meer te konnen doen. Daarentegen waren de drie duizend Saxen, welken de Keurvorst voor zyn contingent moest leveren, by het Leger der Geallieerden gekomen, en hadden een Expresse aan den Landgraaf van Hessen gezonden, om hem te verwittigen, dat ze, zo haast als men het goed vond, gereed waren om zich by hem te voegen. Doch men wist nu zeker genoog, dat men voor tegenwoordig geen grooter bystand van dien Vorst moest verwachten.

Overigheden van Frankfoort by de kop gevat. Omtrent dezen tyd kwam 'er iets vreemdts voor te vallen. Twee der Overigheden van Frankfoort, die na Schwalbach waren gegaan, om 'er het bad te gebruiken, wierden ter gemelde plaatse by de kop gevat, vervolgens onder een sterke bewaaring in een Kasteel gebracht, en ieder in een afgezonderd vertrek gezet, zonder dat men als noch wist om welke oorzaak. Men stuurde derhalven een Expresse na Weenen, om 'er aan den Keizer over te klaagen.

Generaal Schoning gevangen genomen. Maar omtrent het eind der voorgaande Maand was 'er iets van die natuur, doch van een veel grooter gerucht, voorgevallen. De Baron de Schoning, bekend genoeg door zyne krygsdaaden, na Doblits, in het Koningryk van Bohemen, getoogen, om 'er het gebruik van de baden te neemen, wierd door order van zyne Keizerlijke Majesteit aldaar gevangen genomen; 't geen zich aldus toedroeg. 's Nachts tusschen den 24sten. en 25sten. Juny omringden twee honderd Dragonders en honderd Voetknechten het huis, daar hy gelogeerd was. Zo haast als zyn Volk het gerucht had gehoord, liepen 'er eenigen na zyne kamer, om hem te wekken. Hy wou 'er in 't eerst geen geloof aan slaan: maar konnende niet langer twyfelen, sprong hy ten bedde uit; schoot na zyne wapenen; en gaf order, dat men 'er op in zou branden. Hy wierd gehoorzaamd, een Dragonder nedergeveld, en twee à drie gekwetst. Maar eindelijk moest men voor de menigte swichten. De Krygsknechten stooven ter kamer in, en verzekerden zich van zyn persoon. Vervolgens toonde men hem d'order van den Keizer, en lei de hand op zyne papieren en geld, 't geen op een merkelijke somme wierd begroot: waar na men hem in een karos deed treeden, en na Praag voerde, en van daar op het Kasteel Spielberg in Moravien.

De Baron de Schoning had, nog niet zeer lang geleeden, in den dienst des Keurvorsts van Brandenburg geweest, en 't het Lieutenantschap Generaal zyner Legers, mitsgaders het Gouverneurschap van de Stad en het Kasteel van Berlyn, bekleed. Hy droeg zich treffelijk in de belegering van Offen, alwaar hy een Armée van zeven of acht duizend man commandeerde, en men hem tot post betekende de zyde van de Plaats daar d'attaque de gevaarlijkste was. Sedert ging hy over in den dienst des Keurvorsts van Saxen, die hem Veldmaarschalk Generaal zyner Troupen maakte. 1694. July.

De spraak ging, dat de Keizer al over lang niet zeer wel over het beleid van dezen Generaal voldaan was geweest, en dat hy hem ook zelfs al van den Keurvorst had geëischt, om hem zyn proces te maaken. Doch dit zeggen steunde op losse gronden. Ondertusschen, gelijk men zich wel kon inbeelden, dat hy beschuldigd moest weezen van heimelijk verstand met de Vyanden des Ryks gehouden te hebben, oordeelde men, dat het voornaamentlijk was wegens eenige correspondentie met Monsr. Bidal, Envoyé van Vrankryk te Dresden, Broeder van den Baron van Asfelt, die in 't beleg van Bon, alwaar hy het commando voerde, kwam te sneuvelen. En 't geen dit vermoeden bevestigde, was, dat het gerucht liep, dat Monsr. Bidal met groote verhaasting van het Hof van Saxen was vertrokken, hebbende maar twee maal vier-en-twintig uuren tydts gehad om de landen van dat Keurvorstendom te verlaaten. Doch het was niet van heden dat de Generaal Schoning beschuldigd wierd van verstand met het Hof van Vrankryk te hebben. Men zei van hem, ten tyde der gemelde belegering van Bon, dat hy den Keurvorst van Brandenburg in de handen der Franschen meende te leveren: en gelijk de Grands Mousquetaires en gerefugeerde Officiers zich by die gelegentheid zeer treffelijk droegen liep het gerucht onder de Troupen, dat hy hen gantsch niet wel mocht zetten, en hen by zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid zeer swart had gemaakt. Dit was voor een gedeelte d'oorzaak, dat hy een swaar geschil met den Generaal Barfus kreeg, en vervolgens eenigermaate aan het Keurvorstelijk Hof van Berlyn in ongunst geraakte. Men beschuldigde hem ook

 noch

1692 21 July.

noch wegens dat hy al zyn credit had aangewend om verdeeldheid tusschen den Keurvorst van Saxen, zynen Meester, en den Keizer en d'andere Geallieerden te zaaijen; mitsgaders dat men 't wel voor een groot gedeelte aan hem mocht wyten, dat de Saxische Troupen de Campagne aan den Ryn niet bywoonden. De darde misdaad, daar men hem mee betichtte, was, dat hy kwalijk van de persoon des Keizers gesproken zou hebben. En eindelilk, dat hy eenige beroerten in Bohemen had willen verwekken; en dat het eer hierom was, als om de baden te gebruiken, dat hy na Doblits was getoogen.

De Keurvorst van Saxen, die mogelijk alle deze byzonderheden noch niet en wist, had niet zo haast het gevangenneemen van den Baron de Schoning verstaan, of hy beeldde zich in, dat de Keizer zich wilde wreeken wegens dat hy zyne Troupen weder te rug na Saxen had doen trekken. Hy klaagde derhalven over het beleid, 't geen men omtrent een zyner Generaalspersoonen had gehouden, en bracht ook zelfs, zegt men, zyne klachten aan de Ryksvergadering tot Regensburg. Immers dit is zeker, dat hy zich hier over zulke harde woorden tegen den Keizerlijken Afgezant te Dresden liet ontvallen, dat deze, vreezende dat hy gearresteerd mocht worden, heimelijk voortging.

Opper-Jaagermeester van Hanover onthoofd.

Wy hebben (a) elders, wegens de zaak van den Prins Maximiliaan, tweden Zoon des Hertogs van Hanover, gesproken, en aldaar gezegt, dat de sporreling, die deze Prins met zynen Vader had gehad, niemand het leven kostte; en dat alleenlijk twee Gebroeders, waar af den een Groot-Jaagermeester was, op een Kasteel wierden verbannen; en de Secretaris Bluhme, of Blom, (drie der schuldigsten) op den Toorn van Kalemburg gebracht, met verbeurdmaaking van hunne goederen. Doch dit was hun slotvonnis niet: want de Groot-Jaagermeester Molcke, zo niet de schuldigste immers d'ongelukkigste, wierd nu omtrent het eind der Maand, door eenige Rechters welke over hem gesteld waren, ter dood veroordeeld, en d'executie op den 25sten. te Hanover volbracht. De Sententie behelsde, dat hy getracht had verdeeldheid onder verscheidene Vorsten des Ryks te zaaijen, en d'Onderzaaten des Hertogs

(a) *Ziet 3 Stuk. 1 Deel, pag. 52.*

togs van Hanover tegens hunnen wettigen Souverain te doen ftaan: dat deze misdaaden verdienden, dat hy veroordeeld wierd tot met vier paarden van een getrokken te worden, als schuldig zynde aan gekwetfte Majefteit in den opperften graad, doch dat men, om rechtmaatige redenen, die ftraf veranderd had in de geene van onthoofd te worden, enz. De Superintendant Berghaufen, federt eenige dagen hem tot trooft bygevoegd, kreeg order om hem deze tyding in de gevangenis te brengen. Hy ontfing ze met groote kloekmoedigheid, en begon zich aanftondts ter dood te bereiden. Twee dagen daar na geschiedde d'executie op het Rondeel der Wal by het Tuighuis, en droeg zich aldus toe. 's Morgens omtrent negen uuren wierd hy in zyne Koets, daar de twee Hofpredikers in zaten, en feftig Soldaaten nevens gingen, terwyl vyf honderd andere Krygsknechten een kring floegen, van de Klebern-Toorn over de nieuwe Brug afgehaald. Beneden 't Rondeel gekomen, ftapte hy uit de Koets; en men las het Vonnis: waar na hy, gantsch in 't fwart gekleed, met een lange mantel aan, een hoed met een lange rouwband onder den arm, en 't Hanoverfche Zangboek in de hand, na boven trad, alwaar de grond met fwart laken bedekt was; aandachtig en hertelijk met den Superintendant redeneerde; groot leedweezen betoonde; na eenige gebeden zynen hoed, mantel, en boek aan zynen Knecht overgaf; zyne oogen liet toebinden; wyders op het fwart laken nederknielde; en aldus noch zyn laatfte gebed deed. Met het zeggen van Amen geschiedde de flag, die het hoofd van het ligchaam fcheidde; 't geen vervolgens, gezamentlijk met het zelve, in het laken wierd gewonden; in 't Tuighuis in een kift gelegt; en aan zyne Vrouw, om het na haar zin te laaten begraaven, t'huis gezonden. De Lieut. Colonel Molcke, zyn Broeder, en de Secretaris Bluhme, in de zelve zaak gewikkeld, raakten 'er beter koop af; zynde alleenlijk genoodzaakt dien eigenften avond het land te ruimen.

1692. July.

DE zelve beweegredenen, welke den Raad van Staat hadden aangedreeven om de cours der Specien geduurende de Maand May te prorogeeren, verplichten haar ook om deze

VRANKRYK. Cours der Specien geprorogeerd.

1692. July.

prorogatie (door een Arrest van den zelven Raad, gedateerd den 20sten. May, en den 23sten. in het Munthof geregistreerd, getekend *Du Jardin*) te continueeren. Dit laatste Arrest kwam gantschelijk overeen met dat van den 22sten. April, waar af wy (*a*) hier voor het Extract hebben gegeeven, behalven dat d'uitstellingen een maand geprorogeerd wierden.

(a) *Ziet 3 Stuk, 2 Deel, pag.* 54.

Gelijk dezelve redenen ten einde der Maand Juny plaats moesten hebben, dewyl het niet mogelijk was, dat de Particulieren zich niet alsdan met Specien belaaden zouden vinden, vleide zich een ieder, dat 'er noch een nieuwe prorogatie zou weezen : maar men bedroog zich. Den eersten dezer Maand wierd by Trompettengeschal afgekondigd, dat het reglement wegens de cours des Specien, begreepen in het laatste Arrest, geëxecuteerd zou worden; en dat, in gevolg van het gemelde Arrest, de goude Louisen geduurende de Maand July geen hooger cours in de Commercie zouden hebben, als op den voet van 12 ponden en 5 stuiv: en d Ecus tegen 65 stuiv: en dat, te beginnen met den eersten der aanstaande Maand Augustus, de Goude Louisen niet hooger zouden gaan als tegen 12 ponden, en d'Ecus tegen 64 stuiv. Dezelve Publicatie geschiede ook in de Provincien : en men verstond wel haast, dat'er te Lion, en elders, verscheidene geschillen wegens de betaalingen waren gereezen, vermits ettelijke Houders van Wisselbrieven geschoorvoet hadden met de zelven in de Maand Juny te presenteeren, om zich in 't begin van deze, op den voet der vermindering, te doen betaalen; daar in tegendeel, alzo d'Accepteerders die schade niet en wilden draagen, verscheidene hun geld op den laatsten dag van Juny geconsigneerd hadden, enz. Ziet daar de wanorders, welken de veranderingen in de Munt voortbrengen.

Monsr. de Noailles uit de Middellandsche Zee weder te rug.

De vyf-en-dartig Galeyen, gecommandeerd door den Ridder de Noailles, daar de (*a*) Stad Oneglia in de Maand May door gebombardeerd was, na deze verrichting weder na de kant van Genua gekeerd, vertoonden zich nu (hebbende ter gemelde plaatse den Prins van Deenmarken, eenige dagen door de Senaat treffelijk onthaald, die deze gelegentheid om zich na Vrankryk te begeeven niet en wilde verwaarloozen,

(a) *Ziet 3 Stuk, 2 Deel, pag.* 108.

en

en alreedts twee Galeyen tot zyn' overtocht van de Republyk had verkreegen, meegenomen, en, den 7den. Juny vertrokken, onder wege tot Antibes 1500 Soldaaten, welke in Piemont zouden dienen, aan land gezet) op den eersten der Maand aan d'Eilanden voor Marseille, en verwachtten maar d'orders van het Hof om weder onder zeil te steeken, doch werwaarts was onzeker. 1692. July.

't Proces van den Abt de Mauroy, Priester der Invalides, daar wy (a) elders melding af hebben gedaan, was nu eindelijk door den Officiaal van Parys uit gesproken. Zyn Vonnis behelsde, *Dat verklaard zynde schuldig en overtuigd wegens ter kwaader trouwe zeer groote en onrechtvaardige sommen van Juweliers, en andere Koopliedden, tot kwaade gebruiken geleend; zich by nacht steelswyze, en in vreemde kleeding, niet overeenkomende met zynen staat, weg gemaakt; zich met Schulden belaaden, en Goederen, die hem niet toebehoorden, aan zich getrokken; gemeenzaamheid en ommegang met Persoonen van d'andere Sexe gehouden; zich aan een geprostitueerde Vrouw van de Stad St. Denys overgegeeven; en door d'ongeregeldheid van zyn leven een openbaare argernis veroorzaakt te hebben: hy, tot vergoeding van alle deze dingen, onder een goede en zekere bewaaring in het Huis van St. Lazarus gebracht zou worden, om geduurende den tyd van tien jaaren in een sterke plaats opgesloten te werden, en wyders het overige zyner dagen in het zelve Huis te verslyten.* Doch dit was het noch niet al. Het Vonnis bracht ook noch mede, *dat hy geduurende den gemelden tyd van tien jaaren veroordeeld wierd tot alle Woensdagen en Vrydagen* (a) in pane doloris & aqua angustiæ *te vasten; alle dagen geknield en bloots hoofdts, de zeven Boetpsalmen te leezen; en voor altyd afgezet te blyven van zyne Orders, en onbekwaam te weezen om eenig Wereldlijk of Geestelijk Beneficie te bekleeden, wordende de gemelde Beneficien, in geval hy 'er bezat, vacant verklaard; en eindelijk, te betaalen een boete van honderd Ponden, applicabel aan het algemeen Hospitaal, en, wegens de decussie der onroerende Goederen, gerenvoyeerd voor de competente Rechters.*

Pater Mauroy tot een eeuwige gevangenis gedoemd.

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 180 en 3 Stuk, 1 Deel, pag. 64.

(a) in het brood der droefheid, en het water der angst.

De verovering van Namen, daar wy in de verhandeling van de zaaken der (b) voorgaande Maand af hebben gesproken, was zo wel van pas gekomen om de Volkeren wegens het verlies van den Zeeslag te troosten, dat men de gewichtigheid van dit Con-

Te Deum wegens de verovering van Namen gezongen.

(b) Ziet 3 Stuk, 2 Deel, pag. 19 &c.

1692. July. Conquest zo breed uitmat, als het immers mogelijk was. Den 12den. der Maand, ten einde de zaak noch beruchter te maaken, wierd 'er ook te Parys in de Kerk van onze Vrouw met de gewoonlijke plechtigheden het *Te Deum* over gezongen, en des avondts een Vreugdevuur, voor het Stadhuis opgerecht, aangesteeken. Men meende, dat deze verheugingen tot aan de wederkomst van het Hof uitgesteld zouden zyn geworden: maar den Aertsbisschop kreeg 'er de last toe door een gezegelden Brief, van den volgenden inhoud.

Brief des Konings van Vrankryk aan den Aertsbisschop van Parys.

MON COUSIN,

MYne Vyanden hadden zich wys gemaakt, dat, hebbende alle hunne krachten in de Nederlanden verzameld, zy de loop myner Conquesten zouden stutten. Ondertusschen heb ik niet nagelaaten de belegering van de Stad en het Kasteel van Namen, waar af zy de verovering onmogelijk achtten, in persoon t'ondernemen. Zy rukten aanstondts derwaarts, ten getale van over de honderd duizend man, om my te noodzaaken het Beleg op te breeken: maar zy vernoegden zich met 'er geduurende den tyd van drie weeken d'aanschouwers af te weezen, en de vermeestering der Plaats by te woonen, welke ik op den 30sten. der voorgaande Maand, dartig dagen na het openen van de Loopgraaven, t'eenemaal aan myne gehoorzaamheid heb onderworpen. Indien my iets in een zo gewichtig Conquest vleid, 's is veel minder de glorie die het zelve volgt, of de vergrooting myner Staaten, als de hoop, welke het my geeft, dat myne Vyanden, vermoeid door hunne verliezen, eindelijk d'aanbiedingen, die ik hen al overlang heb gedaan, wegens den Oorlog t'eindigen, zullen aanneemen. 't Is ook deze hoop, die my byzonderlijk verplicht myne dankzeggingen jegens den Hemel te verdubbelen, en ter zelve tyd voor den geen, die de gevoelens van myn hert kent, te betuigen, dat ik geene vuuriger begeerte heb, als alle myne Onderzaaten in staat te stellen van hem in vrede te verheerlijken. Ik schryf u ten dien einde, om u te zeggen, dat myne begeerte is, dat gy het *Te Deum* in de Domkerk myner goede Stad Parys zult doen zingen.

Dewyl hier zo breed wegens deze Verovering word opgegeven, en om den Lezer te beter van eenige omstandigheden t'onderrechten, zullen wy (genegen om de waarheid ten allen tyde, 't zy voordeelig of nadeelig, ten toon te stellen) hier laaten volgen het onderstaande

Ex-

Extract van een Brief, geschreeven uit het Campement van Genappe, den 21sten. July.

DE Vyanden juigchen met reden wegens de verovering van Namen, die hen, na het verlies van den Zeeslag, zeer wel te pas is gekomen. Men moet hun voordeel niet verminderen, noch het ook, tot ons nadeel, vergrooten. Indien de Geallieerden alle hunne krachten hadden konnen verzamelen, gelijk in den Brief des Konings van Vrankryk gezegt word; of ook zelfs indien zy tydts genoeg te veld hadden konnen komen, om hem de passazien te betwisten: daar is groote schyn dat Namen niet aangetast zou zyn geworden. Maar de Koning van Engeland en de Keurvorst van Beyeren zyn niet alle de Geallieerden: en de laatste was noch naauwelijks in zyn Gouvernement gekomen. Dit is het groot voordeel van Vrankryk, daar het noopende de verovering van Namen staat op had gemaakt. Ondertusschen had men door de naarstigheid der twee gemelde Vorsten een zeer schoon Leger verzameld, bekwaam om de Vyanden (hoewel ze veel sterker waren als wy, en dat ze het voordeel van den grond; en de Rivier tusschen beiden hadden) aan het gevolg van het Beleg te doen twyfelen. De Stad capituleerde al den 5den. Juny, eer wy eens aan de Mehaine waren gekomen: en toen men zich gereed maakte om 'er over te trekken, veroorzaakte de storm van den achtsten, en d'overstrooming die daar op volgde, een onverwinnelijke verachtering; zulks dat men genoodzaakt was een andere passazie te gaan zoeken, en na het Campement vau Mellé en Fleury te trekken, daar wy niet eer als den 24sten. aankwamen; zynde de Vyand beter geposteerd als voorheen, en moeijelijker om t'overweldigen, ter oorzaak der defilées, Beeken, en Marassen, welke tusschen hem en ons waren, mitsgaders der kwaade wegen, door storm en regen t'eenemaal onbruikbaar gemaakt. Men rekende alstoen, dat het Kasteel 't ten minsten vyftien dagen zou houden; en, volgens 't getuigenis der Vyanden, kon het ook doen. 't Nieuwe Fort had zich eerst op den 23sten. overgegeeven; en van den 24sten. tot den 29sten. gat het Kasteel zich over. Ziet daar, waar de drie weeken der Aanschouwers uit bestaan, welke d'Acteurs mogelijk genoeg belemmerd zouden hebben, indien Namen 't zo lang had gehouden, als het wel kon houden, enz.

De groote bereidselen, welken men sedert een tyd in (a) Engeland had gemaakt, volgens alle schynbaarheden tot een landing, verbaasden het Hof van Vrankryk op een schrikkelijke wys: en dewyl men niet wist, waar deze storm zou nederstorten, was de belemmering te grooter; hebbende men even zeer op alle de kusten te vreezen. Indien de Franschen een Vloot

Verbaasdheid op de Kusten van Vrankryk.

(a) Ziet 2 Stuk, 2 Deel, pag. 197.

1692. July.

in zee hadden gehad, gelijk zy het (a) gerucht hadden doen loopen dat zy 'er een in zouden brengen, zou de vrees zo doodelijk niet zyn geweest: maar uitgezondert het Esquadre van Monsr. de Nesmond, die na de kant der Middelandsche Zee t'zeil was gegaan, dorst 'er niet een Fransch Schip te voorschyn komen. In deze verlegenheid, en den flechten staat der Zeezaaken, viel 'er niets anders te doen, als zich in staat te stellen van d'Engelschen t'ontfangen, en overal de noodwendige voorzorgen aan te wenden. Doch dit was, volgens de geschapenheid daar de dingen zig in bevonden, geen kleine zaak. Na verscheine Raadtsvergaderingen, te Versailles gehouden, (alwaar men overeenkwam, dat het onmogelijk was een landing te beletten) vernoegde de Koning (den 3[den]. der Maand van Namen vertrokken, en den 16[den]. benevens den Dauphin, weder te Versailles gekomen) zich met de Landzaaten en eenige Krygsbenden na alle de kusten, daar het meest te vreezen was, af te vaardigen; kleine Forten, gelijk ook eenige Retrenchementen, 'er te doen opwerpen, mitsgaders Batteryen, voorzien met kanon, omtrent de Havens, daar Oorlogschepen in lagen, om het verbranden van de zelven te beletten; de Zeeplaatsen, zo veel als men kon, met Soldaaten te vervullen; nieuwe Vestingwerken 'er aan te maaken, gelijk onder anderen aan Duinkerken, hoe sterk het zelve ook mocht weezen; en 'er van tien mylen in 't rond al het koorn, en d'andere provisien die men kon vinden, te doen brengen, Van d'andere kant deed men te Bajonne en te Rochefort eenige Oorlogschepen op stapel zetten; en men had order gezonden om 'er sommigen van de geenen, welke in America waren, te rug te doen komen. Alle deze voorzorgen, d'eenigsten die men kon aanwenden, waren echter niet bekwaam om het gemoed der Volkeren, welke in Normandyen, Bretagne, Guienne, en na de kant van Rochel, in een gestadige vrees en bekommering leefden, gerust te stellen.

Verbaasdheid in Dauphiné en Provence wegens d'aannadering des Hertogs van Savoyen.

Maar waren de Volkeren in de gemelde Provincien gealarmeerd, alleenlijk door de vrees van d'Engelschen op hen te zien komen storten; men kan eens oordeelen, hoe het, sedert den optocht van de Troupen des Hertogs van Savoyen, in Dauphiné en Provence gesteld moest weezen. De verbaasdheid was 'er

z

(a) Ziet 3 Stuk, 2 Deel, pag. 169.

zo groot, dat ze niet uitgedrukt kan worden. Want eindelijk, d'Inwoonders wisten niet, of zy het jok van Vrankrijk van den hals zouden werpen, of een Vyand, tegens wien zy zich niet konden verdeedigen, het hoofd bieden. De verstandigsten weeken ondertusschen met hunne beste goederen in het hert des Koningrijks: doch in de volgende Maand breeder van deze stoffe. 1692. July.

Eindelijk: Emanuel de Crussol, Hertog van Uses, was op den eersten der Maand, ter ouderdom van vyftig jaaren, te Parys komen t'overlyden. Hy was Eerste Hertog en Wereldlijke Pair van Vrankryk, Ridder van des Konings Orders, Prins van Soyon; Graaf van Crussol, Apcher, en S. Chely; Baron van Levis, Florensac, Bellegarde, Remoulins, Aymargues, en S. Geniés; Heer van Assier, Capdenat, etc. Gouverneur van Xaintonge en Angoumois, (welk Gouvernement, 't geen over de 30000 ponden jaarlijks opbrengt, vervolgens aan den Graaf van Crussol, zynen Zoon, wierd gegeeven) byzondere Gouverneur van Angoulême en Xaintes, en Colonel van het Regiment van Crussol. De dood had ook noch weggerukt den Prins Antoine Grimaldi, Hertog van Valentinois, gestorven van een kwetsuur, welke hy voor Namen had gekreegen. Hy was Zoon van Louis de Grimaldi, Prins van Monaco, en van Margerite-Charlotte de Gramont, en geboren den 27sten. January 1661. Omtrent ter zelve tyd stierf ook Monsr. de Valois, vermaard Historieschryver van Vrankryk; mitsgaders op den 23sten. daar aan volgende Monsr. de Menage, ter ouderdom van negen-en-seventig jaaren: een Man bekend door het groot getal zyner Werken, en een goed Grieksch, Latynsch, Fransch, en Italiaansch Poeet, enz. Dood van verscheidene Grooten

VOLGENS de gewoonte van de traage bewegingen der Spanjaarden, gingen de zaaken in Catalonien langsaam genoeg. Men verwachtte 'er ieder oogenblik den Marquis van Conflans, tot het Viceroyschap van dat Landschap genoemd, die d'Armée stond te commandeeren, en ten dien einde den 7den. der voorgaande Maand van Madrid vertrokken was. Midlerwyl toog den Hertog van Medina-Sidonia, leggende op de SPANJEN. Staat der Krygszaaken.

1692. July. grenzen van Roussilion, in het hoofd van het Leger, met zes Veldstukken, vier groote stukken Kanon, en twee Mortieren, voort tot aan Col de Portel: doch hebbende die Post door de Franschen bezet gevonden, was hy genoodzaakt te retireeren. En het scheelde zeer weinig, of de Marquis de Grigny, Generaal van de Cavallery, zou by deze gelegentheid, door d'onkunde der Gidsen en de trouwloosheid der Verspieders, in een hinderlaag van een Detachement des Hertogs van Noailles gevallen hebben: maar zynde de zelve in tydts gewaar geworden, voegde hy zich gelukkiglijk weder by d'Armée, welke eenige mylen boven Girona lag, niet ver van die des Konings van Vrankryk, doch maar 11000 man Infantery en 3000 man Cavallery sterk, hoewel men 'er voor een tyd vry grooter van had opgegeeven.

ENGELAND. Ordonnantie tot betengeling der Krygsbenden afgekondigd.

OM de Krygsbenden binnen de behoorlijke paalen van hunne plicht te doen blyven, en alle wanorders en moedwilligheden, zo veel als 't doenlijk was, voor te komen, wierd op den 3den. der Maand door order der Koningin de volgende Ordonnantie afgekondigd.

MARIA R.

TEn einde onze Troupen in een goede ordre en tugt zouden mogen gehouden werden, en onze Onderdanen door der zelver ongeregeldheid niets zouden lyden, hebben Wy het oorbaar geacht by dezen te verklaaren, dat Onze Koninglijke Wille is, dat, in wat plaatsen onze Troupen komen door te trekken of te verblyven, zy hun inquartiering na behooren zullen betalen, ingevolge van d'ordres hen dien aangaande gegeven, welken de Colonels of Hoofd-Officieren van yder Regiment aan de voornaamste Magistraats-persoon der Steden, Vlekken en Dorpen, zullen moeten communiceeren; zullende geen Officier of Soldaat meerder mogen borgen, onder wat voorwendsel het ook zy, als in de gemelde Ordonnantie is gestipuleert. Verklaarende haar Majesteiten, dat, gelijk zy voor dezen aan alle Officieren van hun Leger hebben bevolen alle overlasten, 't zy van haar, of hunne Soldaaten, te vergoeden, of te doen vergoeden, op pœne van haar hoogste ongenade, zy by dezen aan alle hunne Officieren en Soldaten verbieden, in het toekomende eenig geweld of bedreigingen, aan wie het ook zoude mogen zyn, te doen, of reden tot beleediging en klachte te geeven.

En ingevalle eenige van onze Officieren en Soldaaten de stoutheid mochten hebben van eenige strooperyen en wanordres aan te rechten, een-

eenig geweld of bedreigingen te doen, of zig qualyk te gedragen; zo verklaaren haare Majesteiten, dat aan de Officieren in de gemelde Ordonnantie is bevoolen de beleedigden of beschadigden, zelfs buiten de gewoone cours van de Justitie, staande voets te voldoen. En ingevalle de gedachte Officieren en Opperhoofden, aan wien de klachten zyn gedaan, mochten uitstellen aan de mishandelden vergenoeginge te geeven, zullen de zelve aan de twee naaste Vreede-rechters van het Graafschap of Stad, daar de beleediging is geschied, hun klagten doen. Gelastende de gezeide Vreede-rechters, de zaaken, zo als zy zyn, voor te dragen, ten einde men haar promptelijk recht doe, 't zy in 't repareeren van de beleediging, of straffe der Officieren en Soldaaten, na de zaak verdienen zal. Verklaarende Wy wyders onze wille en begeeren te zyn, dat geen Officier of Soldaat, geduurende hun marsch, in het Huis van een Particulier, zonder de vrye wille en toelating van den Bewoonder of Eigenaar, zal logeeren; en dat, zo iemand der Officieren of Soldaaten voor hun quartiering, verminderring, of wel het exempteeren van dezelve eenig geld mochten vorderen ofte ontfangen; dezelve met het verlies van hun Ampten of verdiende Soldyen zullen werden gestraft. Wy verbieden ook striktelijk aan alle Officieren en Soldaaten, het jagen of opvangen van 't Wild, op wat voor een wyze het zoude mogen zyn, zonder de toelating van Ons, de Heeren der Plaatsen, of der zodanigen aan dewelken zulks staat: zynde Onze Koninglijke meening en bevel, dat alle Officieren en Soldaaten, in Onzen dienst, zig in alles na den inhoud der Wetten en de Krygstugt zullen gedragen, op pœne van de strenge gevolgen Onzer hoogste ongenade. *Gegeeven in Ons Hof van Withal, den 3 July 1692. in het Vierde Jaar van Onze Regeering.* 1692. July.

Men sprak nu in gantsch Engeland van niet anders, als van de landing, die men in Vrankryk meende te doen; ten welken einde men zei, dat men drie duizend wagens met Hooy, vyf duizend quintaalen Haver, duizend quintaalen Boonen, twee honderd Paarden om d'Artillery te trekken enz. had opgekocht; de Manschap aangenomen tot te roeijen op veertig nieuwe Chaloepen, geschikt tot de landing; provisien voor drie maanden, tot het onderhoud van 14000 man, mitsgaders festig stukken Kanon, twintig Mortieren, Bomben, en andere Krygsmunitien na proportie, een groote menigte van Zadels, Toomen, en andere tuigen voor Cavallery, en Wapenen voor by de 20000 man, ingescheept. Alle de Transport- en Provisieschepen waren alreedts omtrent het eind der Maand te Portsmouth aangekomen. Twaalf Regimenten Infantery, een Cavallery, Bereidselen tot een landing in Vrankryk.

1692. July. haast, en liep na Morgans Fort, het welk een ruyme open plaats zynde, dacht ik daar het veyligst te zullen weezen voor 't vallen van Huizen. Maar my daar na toe begeevende, zag ik, dat de Aarde zich opende, en een menigte van Menschen inslokte; swalpende de Zee tot over de Fortificatien heen. Toen verloor ik alle hoop van het te zullen ontkomen, en besloot derhalven my na myn Wooning te begeeven, om de dood daar in zo een goede gestalte, als my mogelijk was, te verwachten. Dies was ik genoodzaakt van de plaats, daar ik was, twee of drie naauwe Stegen door te loopen, alwaar de Huizen en muuren aan elke zyde van my nedervielen, en verscheide steenen over myne schoenen tuimelden, zonder my te bezeeren, en quam alzo aan myn Huis, alwaar ik alles vond zo als ik 't gelaaten had; zynde niet een Schildery, waar van 'er verscheide heel mooije in myne Kamer hingen, uit zyn plaats. Ik ging toen op myn Balkon, om de Straat, daar ons Huis stond, eens langs te zien; doch bemerkte niet, dat 'er een Huis om ver lag, of de grond eenigsins gescheurd was. Het Volk ondertusschen my ziende, riep my toe om met hen te komen bidden. Op straat komende, greep elk my by de klederen, en omhelsde my; zo dat zy my door hunne vreeze en vrindschap schier smoorden. Ik ried hen eindelijk, neder te knielen, en een groote kring te maaken; 't welk zy deeden: als wanneer ik omtrent een uur met haar bad, tot dat ik, zo door de hitte van de Zon als door 't bidden, begon te beswyken; waar op zy my een stoel brachten. Ondertusschen schudde en beweegde zich de Aarde al dien tyd op nieuws, gaande op en neer als de baaren van de zee, zo dat ik onder 't gebed my dikwils niet op myne kniejen over eind kon houden. Na dat ik noch omtrent een half uur langer by hen geweest had, stellende hen hunne zonden en snood leven voor oogen, en hen ernstiglijk tot boete vermaanende, kwamen 'er eenige Kooplieden tot my, verzoekende, dat ik op een Schip in de Haven wilde komen, en my zelven eens ververschen, zeggende, dat zy een Boot hadden om 'er my te brengen. Ik kwam dan aan de zee, en zag, dat de Kaai, met alle die schoone tichgelsteene Huizen, waar van de meeste zo kostelijk waren als die tot London in Cheapside staan, beneffens twee geheele Straaten, verzonken waren. Dus stapte ik over de toppen van de Huizen, die met het oppervlak van 't water gelijk lagen, in een Kano (dat is een Schuitje uit een boom gehouwen) en daar uit in een groote Boot, welke my bracht aan 't Schip de *Siamse Koopman*; alwaar ik den President behouden vond, die zeer verblyd was my te zien. Ik bleef daar den gantschen nacht, zonder te konnen slaapen, door dien de Aardbeeving schier alle uuren weder kwam, en al 't Geschut in 't Schip gins en weer deed slingeren, en met groot geraas tegen malkander stooten. 's Anderendaags ging ik van Schip tot Schip, om de Gequetsten en Stervenden te bezoeken, en voor hen te bidden, als ook om den laatsten dienst te bewyzen aan verscheide Lyken, welke van land komende dryven, men opvischte, en in de zee deed zinken. Met diergelijk een jammerlijke bediening heb

ik

1692. Julij.

ik my gestadig bezig gehouden, van dien tyd af dat ik eerst hier aan boord gekomen ben; zynde myn voorneemen geweest, my met dit Schip, waar op ik my tegenwoordig bevind, na Engeland te begeeven. Al den tyd dat wy hier gelegen hebben, heeft men Aardbeeving, Donder en Bliksem, en stormig weer gehad; en vermits het Volk hier te Lande zo vertwyfeld boos is, zo vrees ik 'er voor om langer in deze Plaats te blyven. Want dien eigensten dag dat de Aardbeeving hier zo schrikkelijk was, waren 'er een party snoode Schelmen, die, zo dra als den avond begon te vallen, de Pakhuizen, en verlaatene Wooningen gingen open breeken; om hunne Gebuuren te besteelen, zelfs terwyl de Aarde noch onder hen schudde, en eenige van de Huizen op heeter daad op hen nederstorteden. En die stoute Hoeren, welke zich in deze Plaats onthouden, zyn noch zo onbeschaamd en dronken, als zy ooit geweest zyn. Ik ben twee maal aan land geweest, om voor de Gequetsten en Stervenden te bidden, en Kinderen te doopen; maar ik vond 'er noch veel te veel Dronkaards, en Vloekers en Sweerders. Evenwel verschoonde ik ze niet, noch ook de Magistraaten, die toegelaaten hebben, dat de godloosheid tot zulk een top gesteigerd is. Ik heb, God zy gedankt, naar myn beste kennisse en vermogen, my van myne plicht in deze Plaats gekweeten; gelijk gy zult konnen verstaan uit meest alle de lieden, die hier van daan by u komen: hebbende zo byzonder wel ter zaake, en ook zeer duidelijk, in de laatste Predikatie, die ik in de Kerk gedaan heb, gepredikt, en 't gevolg van des Volks godloosheid en onboetvaardigheid hen zo krachtig voorgehouden, dat zy sedert bekend hebben, dat het meerder naar een Prophecy dan naar een Predikatie geleek. Ik moet bekennen, dat ik een zekere drang op myn gemoed gevoelde om zo te doen; en heb op de Predikstoel veele zaaken gepredikt, die ik nooit voor af t'huis overdacht had: en my docht, dat ik genoodzaakt was zo te doen. De dag, dat ons deze ramp overkwam, was 't klaar en helder weer; zulks dat 'er in 't minste geen kwaad te verwachten scheen: maar in den tyd van drie minuten, omtrent half twaaleven voor den middag, wierd Port-Royal, de schoonste Stad van alle de Engelsche Plantagien, de beste Koop- en Handelstad van dit gedeelte der Wereld, zynde zeer uitmuntend in rykdom en overvloed van alles, geschud, in stukken gestooten, te gronde gedreeven, en meestendeel door de zee overstelpt, en staat binnen korten t'eenemaal do... 't water verslonden te zyn. Want maar weinige van de Huizen, di... staan, zyn ongeschonden gebleeven. Ook hoort men dagelijk... of 't ander, 't welk ingestort is; en de Zee dringt van... door. Wy achten, dat 'er, zo door 't instorten van... nen van de Aarde, en de overstrooming des W... gesneuveld zyn, waar onder veele Luide... myne goede Vrinden de Procureur... ves, Mylord Secretaris Reve... mas Turner, enz. Mr. S... Mr. Watts is verong...

...en Becoocroex... ...zen met d'uiter-

...by Steenkeeken aangetast.

1692. July. Ik begaf my, gelijk ik reeds gezegt heb, op dit Schip, om daar mede over te komen: maar 't Volk houd zo hard aan dat ik blyven moet, dat ik niet weet wat te zeggen. Zo ik hier blyf, zal ik veel ongemak moeten uitstaan: want vermits het Land in stukken gescheurd, en de Wooningen vernield zyn, zal ik my in een Hut moeten behelpen, en zekere Wortelen in plaats van brood eeten, en water drinken; 't welk nooit met myn natuur over een gekomen heeft. Ik heb geschreven, dat 'er een jonger Persoon mocht overgezonden worden, die beter tegen deze ongemakken mach, als ik: maar ondertusschen zie ik wel, indien ik de luiden hier nu verlaat, dat het zeer onnatuurlijk gedaan zou schynen hen in deze benaaudheid te begeeven. En derhalven ben ik ongenegen, dat my eenige schuld zou konnen te laste gelegd worden, al zoude ik dan ook noch zo veel moeten lyden. Dies heb ik voorgenomen, wegens deze tegenwoordige nood, noch een jaar langer by hen te blyven. Zy beginnen weer op nieuws een Stad te bouwen by de Rots in Linnavea, die tot een Baken van dit Eiland verstrekt. De Franschen van Pituguaveis hebben een aanval op dit Eiland gedaan, aan de Noordzyde, omtrent de tyd van de Aardbeeving; maar zy wierden alle verslagen.

Den 8 July.

Al den tyd sedert dien doodelijken dag, de alderschrikkelijkste dien ik ooit beleefd heb, heb ik op een Schip geweest: want de Aardbeevingen komen t'elkens weder. Gisteren was 'er noch een sterke schudding: maar echter schynt het noch yzelijker aan Land, als op 't Schip. Niettemin ben ik te Port-Royal, sedert des zelfs verwoesting, nu drie maal geweest, onder de ingestorte Huizen, om de Dooden te begraaven, voor de Zieken te bidden, en de Kinderen te doopen. Voorleeden Zondag predikte ik voor 't Volk in een Tent: want de Huizen, die 'er noch staan, zyn zo ontredderd, dat ik 'er my niet in betrouwen dorst. De Luiden waren zeer blyde my te zien, en weenden zeer bitterlijk toen ik onder hen predikte. Ik hoop, dat zy door dit schrikkelijk oordeel Gods hun leven zullen beteren; want daar was geen godlooser Volk op den Aardbodem. Het is een droevig schouwspel te zien, hoe in deze Haven, een van de schoonsten die ik ooit gezien heb, geduurig Lyken van luiden van allerlei staat komen dryven, zonder begraven te worden: want onze groote en vermaarde Begraafplaats, genaamd de Pallissadoes, verzonk door de Aardbeeving; en de Zee spoelde de Lyken der begravenen uit de Graven, vermits de Kisten, waar van 'er verscheide honderden waren, door de geweldige schuddingen in stukken geslagen wierden. Menichten van rijke Lieden zyn in de grond bedurven; terwyl andere, die arm waren, door hunne gelegenheid wel waar te nemen, en de verzonkene en gebrookene Huisen te doorzoeken, zelfs terwyl de Aardbeeving noch duur-

duurde, en meest alle Menschen noch schrikten, groote Rykdom bekomen hebben. Wy verstaan van verscheide kanten, dat de Eilanden hier om heen door de Aardbeevinge schade geleden hebben. Op St. Annas Eiland word gezegt dat meer als 1000 Akkers Boschland in de Zee gedompeld, en geheele Plantagien weggespoeld zyn. Maar nochtans heeft geen Plaats zo geleeden als Port-Royal; alwaar gantsche Straaten door 't openen van de Aarde verzonken, en de Huisen met de Inwoonders te gelijk te gronde gegaan zyn; wordende sommige door de Zee, welke tusschen die breuken kwam opstuiven, weer opwaarts gedreven, en alzo wonderbaarlijk gered. Sommige zyn 'er geweest, die tot aan de keel toe in de grond zonken, waar op de Aarde zich dan weer toesloot, en hen dood perste; zulks dat 'er aldus verscheidene zyn bedolven met de hoofpen boven uit steekende, waar van de Honden sedert eenige hoofden hebben opgegeeten. Andere zyn door 't Volk met wat aarde bedekt, om de *stank* voor te komen, en blyven noch zo in dien staat. Dus heb ik U een droevig en jammerlijk verhaal gegeeven; en God weet, wat 'er noch slimmer voor de hand staat: want het Volk zegt, dat zy een groot geloei en geraas in 't Gebergte hooren; 't welk veele voor een uitbarsting van vuur doet beducht zyn: 't geen geschiedende, noch verderfelijker, zo ik vrees, wezen zou dan 't vuur. Ik ben bevreest hier te blyven; en evenwel weet ik niet, hoe ik met een vry gemoed, by deze gelegentheid, myn plaats zal konnen verlaaten.

1692. *July.*

AUGUSTUS.

INDIEN 'er tegenwoordig elders, noopende de Krygszaaken, niet veel kwam voor te vallen; 't was met de Nederlanden zodanig niet gelegen. Dit Gedeelte der Werld scheen tot het voornaamste Tooneel des Oorlogs geschikt te weezen. Het donderen van het Kanon en Mortieren voor Namen had het doen beeven: en deze beeving was als een voorspelling geweest van d'openingen, die 'er gemaakt moesten worden, om het bloed, 't geen men wel haast stond te storten, in te swelgen. Doch om tot de zaak te komen.

SPAANSCHE NEDERLANDEN.

't Leger der Geallieerden had, na de verovering van Namen, een tyd lang te Genappe gecampeerd geweest, en de Koning van Engeland ondertusschen alle gelegentheden gezocht om met de Franschen handgemeen te raaken; 't geen van dezen met d'uiter-

Franschen door de Geallieerden by Steenkerken aangetast.

1692. d'uiterste zorgvuldigheid wierd vermyd. Niettemin, hoe zeer
Augustus. den Hertog van Luxemburg ook op zyne hoede mocht weezen, wierd hy echter in 't begin dezer Maand door de Troupen der gemelde Majesteit aangetast. Is waar, dat het gevecht niet algemeen was; dewyl de moeijelijkheid van de grond niet toeleit, dat de Cavallery aan den man kon komen: maar de wederzydsche hardnekkigheid, verzeld met zeer bloedige gevolgen, deed 'er zo veele menschen sneuvelen, dat 'er verscheidene Veldslagen geleverd zyn, die zo veel niet gekost en hebben. Men kan 'er af oordeelen uit de volgende Stukken, uit welker vergelijking met malkander de Leezer zich een denkbeeld van het Gevecht kan maaken.

Missive van den Heer van Dykveld, *geschreeven aan haar Hoog-Mogenden.*

Uit het Leger by Lembeek, den vierden Augusti 1692.

Myn Heeren:

HOewel den Kouing van GrootBritannien alle middelen gedurig heeft aangewend om aan den Vyand te mogen komen, en eenige afbreuk te doen; zo heeft evenwel de zelve, vermits de Franschen op het voorzichtigste alle occasien hebben benomen, daar toe niet wel konnen geraaken. Zyne Majesteit voor weinig dagen kondschap hebbende, dat den Hertog van Luxemburg met zyn Leger stond te marcheeren na Enguien, heeft den een-en-dertigsten der voorleede Maand getracht, door sterke marsche van Genappe herwaarts, den zelven voor te komen: doch hadde den (*a*) Hertog van Luxemburg hem evenwel dien dag gezet tusschen Enguien en Steenkerken, en zich aldaar zodanig geposteert, dat Zyne Majesteit meende den zelven aldaar te zullen konnen aangrypen. Den Koning liet daar op den tweden dezer de dispositie maaken, hoe den Vyand aan te tasten, en bezorgen alle het geene daar toe noodig was. Den derden dezer, 's morgens heel vroeg, bracht den Koning d'Armée in de marsche, en arriveerde met de Avantgarde, onder het Commando van den Hertog van Wirtemberg, omtrent ten negen uuren in 't gezicht van den Vyand, en bevond aldaar dicht voor den zelven een hoogen Berg, hier en daar met Hout en met Heggen bezet. Zyne Majesteit oordeelende hoognoodig den zelven te occupeeren, gaf daar toe de ordres aan gemelten Hertog; en omtrent ten tien uuren begon men te scher-

(a) Iemand van het Leger des Konings van Engeland had hem wegens het dessein Zyner Majesteit verwittigd. Hy wierd ontdekt, overtuigd, en vervolgens opgehangen.

schermutseeren, en met Kanon op malkanderen te schieten. Omtrent ten een uur begost het formeel gevecht; en drong den gemelten Hertog met zyn Infantery, en met de verdere Battaillons, die daar omtrent mede wierden aangevoerd, zodanig door, dat zy den Vyand pousseerden, en eenige Stukken Kanon van den zelven bemachtigden; en daar op onze verdere Infantery aankomende, wierd een swaar gevecht, met een zeer ongemeen vuur en dapperheid, ettelijke uuren gecontinueerd; daar door wederzyds veel Volk is gebleeven. En ofwel den Vyand met zeer groote macht d'onzen van den gemelden Berg te rug trachtede te dryven, zo hebben zy evenwel zich aldaar gemaintineert, tot dat eindelijk tegens den avond den Generaal de Bouflers, dewelke met een gedetacheert Corps twee à drie uuren van Luxemburg hadde gestaan, de versche Troupes en veel swaar Kanon heeft aangebracht, waar door aan de Brigade van Fagel, onder 't commandement van den Prince van Nassau-Sarbrukke, op den voorschreeven Berg zeer groote schade is gedaan. Waar naar dan Zyne Koninglijke Majesteit, considereerende het aannaderen van den avond, en dat daar door op een Terrain, en zeer naauw, bezet was, eenige confusie zoude konnen ontstaan, resolveerde met goede ordre af te trekken; het welk dan ook geschiede. Den Vyand volgde in 't begin d'onzen, haar gelatende als of zy die van achteren wilden invallen: maar door de voorzorg, by Zyne Majesteit daar tegen gedraagen, daar van geen voordeel konnende hoopen, hebben zy, zonder iets te ondernemen, halte gehouden, en wederom te rug na haar Leger gekeerd.

1692. Augustus.

Zyne Koninglijke Majesteit is in den avond ook wederom gekomen in zyn Quartier, en d'Armée in haar Campement; en is niet achter gebleeven als vyf a zes kleine stukjens Kanon, nevens eenige weinige gebrookene Ammunitie-wagens.

Het Gevecht is zo hevig en sanglant geweeest, dat weinig diergelijke is voorgevallen; en heeft onze Militie zich doorgaans uittermaaten wel gequeeten. Ter beide zyden is heel veel Volks gebleeven, en, na men verneemt, eenige Hoofd-Officieren van den Vyand, en van ons den Lieutenant Generaal Mackay, als ook de Engelsche en Schotsche Colonels Douglas, Ladder, en Mylord Agnes; en van de Hollandsche de Colonels Goos, André, gecommandeerd hebbende het Nassau-Vrieslandsche Regiment, mitsgaders Moor, commandeerende dat van Torsay, gelijk ook verscheide Lieutenants-Colonels, Majors, mitsgaders veele Capiteinen en subalterne Officieren zyn gesneuvelt: de Lts. Generaals Tettau en Lenier zyn door Musketkogels gekwetst, de eerste in het aangezicht, en d'andere in 't ligchaam.

Den Koning heeft, (indien het geoorloft is te zeggen) zich al te veel geëxponeert; en is niet alleen van het begin tot het einde geduurig geweest in 't vuur, en binnen schoots van het Kanon en Musketten; maar ook van tyd tot tyd, en onophoudelijk, gereeden door het heetste, van de

1692. Augustus. de eene oord aan de andere, om op alles order te stellen; en heeft zelfs verscheide Battaillons aangevoerd, in 't marcheeren na den Vyand. Zyne Majesteit is ook altyd d'eerste geweest aan 't hoofd van de Troupen, en in het aftrekken de uiterste in de Arriergarde; zo dat het moet werden geconsidereerd als een half miracul, en God de Heere niet genoeg kan werden gedankt, dat Zyne Geheiligde en dierbaarste Persoon geen ongeluk heeft gehad, en tegens alle onheilen is bewaard geworden.

In 't Leger by Lembeek, den 4 Aug. 1692.

Waar mede,

Hoog Mogende Heeren, &c.

Geteekent,

Everard van Weede.

P. S. Naar het sluiten dezes, verneem ik noch, dat d'onzen drie Capiteinen, een Cornet, en eenige anderen, als Gevangenen van de Franschen, in 't voorschreeve Gevecht hebben bekomen, en hier gebracht; als mede dat by het Regiment van Eppingers Dragonders een Standaard is genomen van 't Regiment Dragonders van den Dauphin, en alhier aan den Koning gepresenteert; en naar ik werde bericht, heeft den Vyand geen een Vaandel of Standaard van de onzen gekreegen.

Ziet daar wat 'er den Heer van Dykveld aan haare Hoog-Mogenden over schreef, en te gelyk in het gantsche verhaal het merkteken van de Hollandsche oprechtheid. De Brief, door den Hertog van Luxemburg aan den Koning van Vrankryk hier over afgevaardigd, gaat veel breeder, en volgens de Fransche manier. Doch ten minsten zal men 'er dit genoegen uit scheppen, dat men 'er de order en schikkingen van het Gevecht uit kan afmeeten.

Brief van den Maarschalk en Hertog van Luxemburg aan den Koning, noopende 't geen in 't Gevecht van Steenkerken is voorgevallen.

Uit het Campement te Houes den 4 Augustus 1692.

'k HAd my tot hier toe, SIRE, niet willen wikkelen in een Gevecht van Infantery; vermits ik veel liever gezien zou hebben, dat de Cavallery hadde konnen ageeren. Ondertusschen was het my gisteren onmogelijk 'er een t'ontwyken; in het welk hoewel 'er veele Officieren gesneuveld of gekwetst zyn, verhoop ik echter, dat Uwe Majesteit daar over vertroost zal weezen, door het groot verlies 't geen 'er de Vyanden hebben geleeden, mitsgaders de schande van 'er geslagen te zyn, de manier op de welke zy hunne retraite hebben gemaakt, en de glo-

glorie welke d'Infantery van Uwe Majesteit aldaar heeft verkreegen.

De nabyheid van dit Campement aan dat der Vyanden maakte my aandachtig om van d'optochten, welken zy mochten doen, verwittigd te zyn; zonder echter te verwachten, dat zy te raade zouden worden op ons af te komen. Ik meende in tegendeel, dat, decampeerende van de plaats daar ze leggen, zy na Ninove zouden trekken; en om 'er af gewaarschouwd te weezen, liet ik veele Partyen op hen af en aan gaan. Monsr. de Traſſy, die 'er een af commandeerde op de hoogte van Tubiſe, aan deze zyde der Rivier, ſchreef my in het krieken van den dag, dat de Vyanden, zonder trom of trompet, zich in optocht begonden te begeeven. Kort daar na ontbood hy my, dat hy een Kolom na St. Renelle zag trekken: 't geen my niet zo zeer en deed gelooven, dat het was om hier te komen, als om weder ter rechterhand te wenden, en den weg van Ninove te volgen. Een Capitein van de Karabyners, die by de Molen van Hautecroix lag, verwittigde my, dat hy noch een Kolom Cavallery zag; doch dat hy geloofde, dat het maar een Eſcorte van Vouragiers was, vermits hy 'er acht of tien zich van had zien afzonderen, en by de gemelde Troupen, welke zich in ſlagorder ſtelden, aan 't maaijen tygen. Dit deed Myn Heer den Prins van Conty, Meſſieurs de Vandôme, den Graaf van Auvergne, den Hertog van Villeroy, den Marquis de Tilladet, den Hertog van Elbeuf, den Ridder van Gaſſion, en my het beſluit neemen van tuſſchen Rebay en Steenkerken t'avanceeren; alwaar Myn Heer den Hertog, die het commando dien dag voerde, hoewel wat ziekelijk, zich zo gaauw, als wy, vervoegde. Ik kreeg daar een darden brief van Monſr. de Traſſy, waar in hy my liet weeten, dat hy een grooten hoop Cavallery en Infantery zag marcheeren, welke St. Renelle ter rechter hand laatende, weder na de Beek van Steenkerken keerde: dat hy geloofde, dat het de gantſche Armée was: dat hy 'er kanon by zag: en dat hy 'er langs heen zou gaan trekken, om 'er my een netter bericht af te konnen geeven. Terwyl ik bezig was met dezen laatſten brief te leezen, zagen wy van een plaats, alwaar wy geavanceerd waren, veele vyandlijke Troupen; waar af ik aanſtondts kennis liet geeven aan Monſr. de Bouflers, die geen oogenblik verloor om zich by ons te voegen, en ten dien einde een zeer groote naarſtigheid aanwendde.

1692. Auguſtus.

Ondertuſſchen hielden de Vyanden halte in een ſoort van een Vlakte, zo klein, dat ze maar weinige Troupen op verſcheidene linien kon bevatten. Wy bemerkten, dat ter ſlinker hand van dit Corps, 't geen halte hield, een groote menigte van Infantery in het Boſch avanceerde: weshalven ik order zond aan de gantſche Armée om de wapenen op te vatten, zonder te konnen oordeelen van waar zy ons zouden aantaſten; geloovende, dewyl 'er ook Boſſchazie aan hunne rechter hand was, dat zy 'er Infantery zouden doen intrekken, gelijk zy aan hunne ſlinker deeden. En men dacht ook zelfs, dat zy wel zouden konnen beproeven zich meeſter van de Stad Anguien te maaken: 't geen my een Brigade derwaarts

waarts deed stuuren, en den Graaf van Auvergne verzoeken, weder na
1692. de flinker Vleugel, welke hy commandeert, te keeren. Maar zy lieten
Augustus. ons niet lang in d'onzekerheid; en wy zagen, dat, laatende de Beek van Steenkerken ter flinker hand, alle hunne Infantery aannaderde, en in het Bosch begon te trekken: 't geen my, en beter kenders als ik, welken ik by my had, deed oordeelen, dat zy van die kant hunne rechte attaque zouden doen; geloovende, zo menig als wy waren, in hunne redeneering te doordringen, 't welk was, te denken dat, zynde gedekt met de Beek van Steenkerken, die goed is, zy niet door uwe Cavalery in hunne flancq geincommodeerd zouden worden; en dat de hunne, achter het Bosch blyvende, niet genoodzaakt zou weezen te vechten. Zy deeden dan hunne gantsche Infantery na die kant rukken; alwaar haar ingescheept ziende, lieten wy 'er het grootste gedeelte van de geene uwer Majesteit komen: durvende echter die van de flinker zyde niet doen deposteeren; dewyl wy, door de gelegenheid des Landts, niet en konden oordeelen, wat zy aan hunne rechter hand deeden.

De Brigade van Bourbonnois, welke voor het Huis van Uwe Majesteit gecampeerd was, in het hoofd van het Gehugt van Beuf, gelijk ook de Dragonders der rechter hand, besloeg den grond, die voor haar was; en Monsr. de Vandôme posteerde de Dragonders te voet ter rechter hand van de gemelde Brigade. Die van Champagne, welke de naaste was, alwaar ik den Hertog van Elbeuf heen stuurde, en aan welkers hoofd zich Monsr. du Montal bevond, kwam de eerste aan; waar at de drie Bataillons ter flinker hand der Brigade van Bourbonnois geposteerd wierden; en de rest, bestaande uit d'Italiaanen, Royal-Comtois, en Provence, achter de Dragonders.

De Brigade van Stoppa wierd op de twede linie gesteld, achter deze eerste; geleid door Monsr. Polastron; en kweet zich treffelijk in alles 't geen ze te doen had, zo wel als d'eerste, vervoegende zich overal daar de nood het vereischte.

Uwe Majesteit zal wel oordeelen, dat men de Brigades plaatste na de maat dat ze aankwamen. En gelijk d'Infantery, daar ik zo even af heb gesproken, van de rechter hand der eerste en twede linie was, kon de Brigade der Gardes, verder afgelegen, en welke Monsr. d'Artaignan zelfs na Anguien had doen avanceeren, niet eer aankomen, als na de geenen daar ik hier boven af heb gesproken, en wierd bygevolg geposteerd achter die van Polier, wordende op de zesde linie ondersteund door de Brigade van Zurlaube. Wy schaarden in alle haast dit groot Corps van Infantery op deze manier, geevende de Vyanden ons geene ongerustheid ter rechter hand, daar niet als Cavalery was, staande zeer ver op een hoogte. Maar gelijk alle hunne Infantery in het Bosch stond, en dat wy oordeelden, dat d'eerste linie, welke hen tegengesteld zou werden, na een groot vuur verduurd te hebben, mogelijk niet altyd stand tegen de zelve zou konnen houden, oordeelde men, dat, om de verwarring te

ver-

vermyden, men de gemelde Ligchaamen van malkander afgezonderd moest houden, om hen ter rechter tyd te doen vechten, en hen te stuuren daar het de dienst van Uwe Majesteit vereischte. 1692. Augus.

De Brigade des Konings, vermits ze verder afgewyderd was, kwam eerst na deze. En gelijk men bemerkte, dat 'er ter rechter hand van het Bosch, daar de Vyanden in waren, noch Infantery achter de haagen avanceerde, stelde men 'er deze Brigade tegen, mitsgaders die van de Dauphin, uitgezondert het Regiment van Toulouse, 't geen ter slinker hand der Brigade van Provence geposteerd wierd: en Myn Heer den Hertog, die het commando dien dag voerde, posteerde met groote zorgvuldigheid alle de Troupen op de hier voor verklaarde manier.

Uw Huis, SIRE, in welkers hoofd Myn Heer den Hertog van Choiseul was, ondersteunde alle de gemelde Infantery; en de Gendarmerie stond ter slinker hand van het zelve, in een kleine Vlakte, hebbende echter geene Vyanden voor zich. En gelijk de grond niet toeliet, dat wy ons wyder konden uitbreiden, verdubbelden de Brigaden van Phelypeaux en de Daloux, achter uw Huis, de dichste in de twede Linie; en de twede Linie der rechter Vleugel van de Cavalery avanceerde op een kleine Hoogte, onder 't bereik dezer twee eerste Linien.

Uwe Majesteit zal aanmerken, indien het Haar belieft, dat, als ik zeg een Vlakte, het is om dat 'er geen Bosschazie en was: want het is een Land t'eenemaal doorsneeden met Haagen ter rechter en ter slinker hand, door de welken men beval passazien te maaken, om communicatie langs de flanquen te hebben, dewyl men, door de swaarigheden die men 'er ontmoette, zulks van vooren niet en kon doen.

Onze gesteldheid aldus geschikt zynde, en niet geloovende, dat de Vyanden in staat waren van ons zo haast aan te tasten, trokken wy op het Kerkhof van Steenkerken, alwaar Myn Heer den Hertog van Choiseul de Granadiers van Uw Huis had gezonden, om 'er de Brug af te bewaaren; willende van daar ontdekken, of de Vyanden niet over de Beek en zouden trekken, om kanon te planten op een Hoogte, welke aan d'overzyde gelegen was, van waar zy ons in de flancq zouden hebben konnen beschieten, en onze Infantery geweldig incommodeeren. Doch wy bemerkten, dat zy de goedheid hadden gehad van 'er niet om te denken. En om te zien, of ze geen bruggen over de Beek zouden slaan, stuurden wy Ladournac met twintig Granadiers te paard, welke zag, dat men niet en arbeidde: en zo als wy weder na d'Infantery keerden, hoorden wy een beginsel van een schermutseling, die wel haast door het Gevecht wierd gevolgd.

De Vyanden hadden ons met hun kanon al lang beschooten eer d'actie aanving, zonder dat het kanon van Uwe Majesteit kon antwoorden, vermits het noch niet aangekomen was: doch het kwam kort 'er na. Wy zonderden 'er eenige Brigaden van af. Vigny deed den eersten aanval, zo goed als hy immers kon. Onder de Brigade van Bourbonnois

1691. Augustus. wierden eenige Officiers ter neêr geschooten; en hy met een musket-kogel in den slinker arm, van de knoest af tot aan den elboog, gekwetst; zonder dat hem zulks belette zich geduurende het overige van het gantsche Gevecht van zyne plicht te kwyten.

Roussel, Commissaris Provinciaal, had een Brigade ter slinker hand, welke zich wonderbaarlijk kweet, tot dat de Vyanden retireerden; en men had een halve Brigade gestuurd, om te stellen tegen het kanon, 't geen op de Dragonders schoot, mitsgaders op de rest der Brigade van Champagne, welke hen ondersteunde. Terwyl de zaaken aldus geschapen waren, tastten de Vyanden ons in ernst aan. De Dragonders, welke ter rechter hand op het afhangen stonden, deeden, volgens hunne gewoonte, wonderen. Zy wierden gecommandeerd door den Graaf van Mailly en den Marquis van Alegre. Deze laatste is aan den elboog gekwetst, en deed, gelijk hy altyd gewoon is, zyne dingen zo wel, als het immers kon geschieden. Monsr. de Mailly is gelukkiger geweest, hebbende zich 'er uit gered zonder gekwetst te zyn. Hy was zeer geacht in het Leger; maar sedert het Gevecht van gisteren, waar in hy geduurende den gantschen tyd der actie zo veel dapperheid en beleid deed blyken, als men ooit gezien heeft, is die achting onder de Dragonders noch byzonderlik toegenomen.

't Regiment van Orleans stond ter slinker hand der Dragonders, en behield, even als zy lieden, gestadig zyne post, zonder 'er ooit van afgedreeven te worden. Dat van Chartres stond ter slinker hand gantsch bloot, gelijk ook het twede Bataillon der Brigade van Bourbonnois. Zy deeden alles, 't geen men kon doen: en het eerste Bataillon van Bourbonnois, daar de Marquis van Rochefort in was, behield ook zyne post, zonder aan 't wyken gebracht te konnen worden. En het is een getuigenis, 't geen ik aan de waarheid verschuldigd ben, te zeggen, dat de Colonel een zeer hups en braaf Jongman is. Monsr. de la Vaisse, Brigadier van deze Brigade, verloor 'er een paard onder 't lyf, en gaf alle zyne orders zeer net van pas met groote couragie en bekwaamheid.

Hoewel het grootste gedeelte dezer eerste Linie den grond noch niet en had verlooren, en dat alleenlijk het Regiment van Chartres zich weder by dat van Orleans had gevoegd, en het twede Bataillon der Brigade van Bourbonnois by het ander, vermits deze twee Bataillons onder een groot vuur der Vyanden, geposteerd in het Bosch, bloot stonden; oordeelde Myn Heer de Prins van Conti, dat hy de gemelde Linie moest doen ondersteunen door de Brigade van Stoppa, waar af de Bataillons een weinig gesepareerd waren, en alwaar de kwetsuur, die de Brigadier kreeg, welke hem de knoest aan stukken brak, hem buiten staat stellende van zyne orders te konnen geeven, vermits hy genoodzaakt was zich aan kant te maaken, veroorzaakte, dat de Bataillons niet volkomentlijk marcheerden daar ze weezen moesten. Myn Heer den Hertog, wiens beurt het dien dag was het commando te voeren, en Myn Heer de Prins van Conti wil-

wilden de Bataillons van die Natie versterken met de Brigade van Polier, die op een zeer goede manier kwam aantrekken: maar de Vyanden geavanceerd zynde op de posten, welken wy noch besloegen; en het Regiment van Polier die opening, welke de Benden van Chartres en Bourbonnois, met zich ter rechter en slinker hand weder te sluiten, hadden gelaaten, voor zich hebbende, wierd het door de Vyanden zo geweldig beschooten, dat wy altemaal oordeelden, dat het genoeg deed met in de Vlakte stand te houden, hoewel het zo veel niet avanceerde, als wy wel gaarne gezien hadden. d'Arme Colonel deed volgens zyne gewoonte, om zyn Regiment te bestieren zo als hy 't begeerde; en al de wereld was 'er zeer wel over vernoegd: maar, tot alle ongeluk, wierd hy dood geschooten. Doch, niettegenstaande dit ongeval, hield Salsegunibre, zyn Lieutenant-Colonel, het Regiment zo wel op de plaats, dat men het verlies, 't geen het geleeden had, niet gewaar en wierd. Zynde nu de zaaken in dezen staat, en de Vyanden uit het Bosch getoogen, die vervolgens de Vriesche Paarden zeer dicht by ons waren komen planten, van achter de welken zy een schrikkelijk vuur gaven, sloeg al de wereld eenmondig voor, onze beste middelen in 't werk te stellen, en de Brigade der Gardes te doen avanceeren. d'Order was 'er niet zo haast aan gegeeven, of ze kwam aantrekken met een fierheid, welke niet verbroken wierd als door de blydschap der Officiers en Soldaaten. Zy zelven, gelijk ook alle de Generaalspersoonen, waren van advys, slechts met den degen in de hand op de Vyanden aan te vallen; en aldus marcheerden zy 'er heen. De Switsersche Gardes, navolgers der Franschen, toogen insgelijks met de zelve blydmoedigheid en stoutheid op de Troupen der Geallieerden aan. Renold kwam voorslaan, niet als met den degen in de hand 'er op los te gaan; en Vaguenair zei, dat het de beste wys was. Aanstondts vloog hy in het midden van zyn Bataillon, en voerde het op de zelve hoogte, als de Gardes, vlak op de Vyanden aan, welke het niet en konden houden tegens een zo stoute contenantie, als deze Brigade vertoonde, vermits ze niet eenen schoot en deed. Maar de wakkerheid, waar mede zy op de Vyanden aantoog, verbaasde hen genoeg om geen meerder wederstand te bieden als 'er van nooden was om handgemeen te raaken, en ter zelve tyd met degens en pieken doorsteeken te worden. Wanneer nu alle de Gardes in de Vyandlijke Bataillons gevallen waren, voerde Davejan deze Brigade met alle de bekwaamheid en dapperheid, welke men van hem kon verwachten. Daar was niet eenen Commandant van een Bataillon, die zyn voorbeeld niet en volgde, en niet geprezen behoort te worden, gelijk ook alle de Capiteinen, en in 't generaal alle d'andere Officieren: en men kan zeggen, dat, indien dit Regiment als een ander van het Leger was geweest, het verdiend zou hebben het Regiment der Gardes van Uwe Majesteit te worden; dewyl, buiten dat der Engelsche Gardes, deze Brigade alle d'andere Regimenten der Gardes van Engeland geslagen heeft. De Gardes hadden maar haare dapperheid alleen

1692. Augustus.

1692. Augustus. keen van nooden om hen te verplichten tot wel te doen. Maar de Compagnie, welke zich in hun hoofd bevond, zou niet weinig geholpen hebben tot hen aan te moedigen, indien zy een exempel van nooden hadden gehad, dewyl daar waren Myn Heer den Hertog, Myn Heer de Prins van Conti, Messrs de Vandôme, den Hertog van Villeroy, de Marquis de Tilladet, en de Ridder de Gassion. De gemelde Marquis, na alles gedaan te hebben 't geen men van een krygsman kan verwachten, kreeg hier ter plaatse een groote kwetsuur.

'k Had Myn Heer den Hertog van Chartres gebeden zich by zyne Reserve, welke achter Anguion lag, te houden; gevende hem myn woord, dat ik wel een tyd zou vinden om hem aan den man te helpen, en d'uitsteekende begeerte, welke hy had om blyken van zyne courage te toonen, te voldoen. Hy kwam my ten dien einde al in den aanvang, wanneer wy de Vyanden observeerden, vinden: maar om hem niet al te zeer bloot te stellen, bad ik hem, weder te rug te keeren; 't geen hy met zyne gewoonlijke zachtmoedigheid deed. Doch hy stuurde my echter Lieden van zyn Huis, om my te zeggen, dat hy gaarne het begin van het Gevecht wilde zien. Gelijk ik my door hun neiftstantien niet en liet verwinnen, kwam Monsr. d'Arcy my van zynent wege zeggen, dat hy zo bedroefd was over te moeten heen gaan, en zulk een begeerte had om iets te zien, dat hy wenschte, dat ik hem maar een oogenblik wilde laaten blyven. Ik kon zyne aanhoudingen niet wederstaan, gelijk ook niet de beden van Monsr. d'Arcy; weshalven hy dan bleef, en in den aanvang van den Stryd een schoot door zyne rok kreeg, waar af hem de kogel langs de schouders heen ging. De schrik, die my beving wegens het gevaar 't geen hy had geloopen, deed my tegen hem zeggen, dat hy na zyne Brigade zou keeren; 't geen hy my beloofde.

Na dat de Gardes de Vyanden geslagen; het Kanon, 't geen wy hadden verlooren, hernomen; en vier van hunne Stukken genomen hadden, vervoegde zich Myn Heer de Prins van Conty, wiens bekwaamheid met zyne courage in gelijkheid gesteld mag worden, en doet dat hy het oog heeft op alles 't geen 'er omgaat, weder op zyne natuurlijke post, zynde ter rechter hand, na dat hem in 't begin van het werk een paard onder 't lyf doodgeschooten was, mitsgaders noch een ander in het hoofd des Batailions van Polier. Hy vond, daar komende, dat de Ridder de Gassion, die bemerkt had, dat eenige Cavallery der Vyanden door hunne slinker Vleugel aan onze rechter genaderd was, met den Ridder van Angoulême en het Regiment van de Dragons-Dauphins derwaarts was gerukt, en een Batailion, 't geen voor hen achter eenige Haagen geposteerd was, verdreeven had: en gelijk 'er ettelijke Troupen in optocht waren, om de Dragons-Dauphins weder te verdryven, deed hy hen ondersteunen door het Regiment van Provence, 't geen de Vyanden voor by de Haagen dreef, tot aan de Vlakte, met een wakkerheid daar de Ridder de Gassion zeer wel over vernoegd is. 't Regiment Royal-Italien.

lien, gelijk ook Royal-Comtois, waar in de Marquis de Bellefonds alreedts doodelijk gekwetst was, deeden alle beiden 't geen men van twee braave Regimenten moest verwachten. De Cavalery der Vyanden wendde eenige poogingen aan om hunne Infantery t'ondersteunen, en weder te doen avanceeren: maar het geduurig schieten van die Uwer Majesteit wyderde hen gestadig af van de Haagen, daar ze gepostcerd was.

1692. Augustus.

Myn Heer den Hertog, die gestadig overal wil weezen, vervoegde zich by Myn Heer den Prins van Conty, dien hy by Monsr. de Vandôme vond, ten tyde dat de Vyanden noch een klein Boschje ter slinker hand van het Regiment van Provence inhadden: maar de Brigade van Zurlaube, (bestaande uit de Bataillons van Crussol, uit twee van Thianges, en uit twee van Zurlaube) welke tot daar toe alles, 't geen zich tegens haar had gesteld, over hoop had gesmeeten, heel net van pas komende, deed Myn Heer de Prins van Conty hen den degen in de hand neemen; en na een zeer hardnekkig gevecht, dreef hy de Vyanden wyders uit het gantsche Bosch, en liet hen post vatten in de Haagen tot aan de kant der Vlakte.

'T Regiment van Orleans en de Dragonders, die zich weder vereenigd hadden, namen de slinker hand van deze Brigade; en door dat middel wierd de gantsche Linie gecommuniceerd met die der Gardes. De Vyandlijke Cavallery stond in de Vlakte in slagorder op twee linien, in het gezicht der Infantery van Uwe Majesteit; hebbende een Bataillon ter rechter hand, een ander ter slinker, en een darde in 't midden. Zy stonden aldus twee uuren, maakende somtyds de mine van te willen aantasten: maar het vuur, 't geen uit onze Haagen kwam, stutte hen gestadig.

De Cavalery van Monsr. de Bouflers aangekomen zynde, geloofde men, dat hy 'er eenige Esquadrons af ter rechter hand van onze Infantery zou konnen laaten passeeren. Hy marcheerde met zyn Regiment, en dat van den Commissaris Generaal, derwaarts: maar de Vyanden waren, eer hy 'er kon komen, al geretireerd.

Terwyl de zaaken zich ter rechter hand aldus toedroegen, had het Regiment van Champagne te doen met d'Engelsche Gardes, die 'er zich zeer kwalijk by bevonden hebben.

Monsr. de Montal vervolgde de Vyanden, welke voor hem retireerden; perste hen met d'uiterste wakkerheid; en won 'er een groot stuk grondts op.

Den Hertog van Elbeuf was op deze post, daar hy sedert het begin van den Stryd tot aan het einde niet van daan week; en hy deed alles, 't geen men van een Heer van zyne geboorte en couragie moet verwachten.

Mr. d'Albergoti kweet 'er zich volkomentlijk wel van zyn devoir; en Mr. de Blainville, terwyl hy zich insgelijks treffelijk droeg, wierd 'er deerlijk gekwetst. 't Bataillon van Nice vond zich by hen, en betoonde d'uiter-

d'uiterste dapperheid, dewly het het Regiment van Champagne secondeerde, 't geen een groote lof is.

1692. Augustus.

De zaaken, ter oorden daar wy hier boven af hebben gesproken, in dezen staat zynde, was het werk omtrent de Brigade des Konings, gelijk ook omtrent die van den Dauphin, noch niet afgedaan. Alle de Vyanden waren, ter plaatse daar wy gezegt hebben, van de Beek van Steenkerken af tot ter rechter hand van het Bosch, geslagen en verdreeven. Maar aan den uitgang van dit Bosch was het land hier en daar afgesneeden met een oneindige menigte van Haagen, waar uit de gemelde twee Brigaden de Bataillons, welke hen tegen gesteld waren, niet en verdreeven, zonder weder aanstondts varschen t'ontmoeten, welke de hunnen kwamen ondersteunen; terwyl anderen de posten, welken dezen zo even eerst verlaaten hadden, innamen: 't geen d'oorzaak was, dat 'er hier ter plaatse noch een zeer heet gevecht voorviel. Monsr. de Bouflers rukte danderwaarts; gaf'er de noodzaakelijke orders; en vond Monsr. de Montal, die het zelfde ter rechter hand deed.

Terwyl men hier bezig was met vechten, verspreidden de Vyanden eenige Bataillons in de Haagen, welke aan hunne rechter hand waren; breidden zich zeer ver uit na de kant van het Bosch van Trion; en kreegen eenig voordeel op het Bataillon van onze slinker hand, 't geen van vooren en ter zyde benard was. Monsr. de Busca nam derhalven een Esquadron van Lorge, gecommandeerd door Baliviere, om op het Bataillon, 't geen aan kwam trekken, in te vallen: doch het aerzelde wel haast. De Regimenten Dragonders van Fimarçon en Asfeld, van het Corps van Monsr. de Bouflers, steegen af, en wierden door hem wel van pas langs de Haagen geposteerd. Dit verflaauwde de hette der Vyanden door hun onophoudelijk schieten; en Fimarçon zich aldaar zeer wel van zyne plicht kwytende, kreeg 'er een heel groote kwetsuur. 't Was hier dat Messrs. de Vandôme my den goeden staat van onze rechter Vleugel kwamen aankondigen; voerende hunne goede wil, en de groote begeerte van wel te doen, hen overal heen, daar zy meenden zich ten dien einde te moeten vervoegen. Hoewel men ter rechter hand vocht, wist ik niet, of men het zelve niet ook ter slinker hand deed; dewyl de Bosschen van Trion en klein Anguien my verhinderden te zien, of de Vyanden zich na die kant wendden. 'k Had derhalven aan Monsr. du Maine, den Graaf van Auvergne, en Monsr. Rozen verzocht, ingeval zy niet aangetast wierden, dat zy aan klein Anguien zouden zoeken te naderen, om den Vyanden ten minsten ongerustheid te baaren, of ons hen in hunne retraite, indien 'er kans toe was, te helpen slaan. Monsr. du Maine deed my door Vatteville zeggen, dat 'er de grond zo vol van heggen en struiken was, dat men 'er geen Esquadron in slagorder kon stellen; dat zy echter avanceerden, zo veel als 't hen mogelijk was; doch dat het hen moeide, dat ze zodanig niet voortkonden, als ze wel begeerden. Daar waren noch drie Brigaden Infantery ter slinker hand; al-

waar

waar niet meer noodzaakelijk zynde, dewyl de Vyanden zich aan hunne rechter hand niet en hadden uitgebreid, had men geloofd, dat men ze weder te rug behoorde te doen komen. Monsr. de Soubize bracht die van Royal, welke twee Haagen, d'eene achter d'andere, ter slinker hand van den grooten weg, alwaar de Dragonders van het Corps van Monsr. de Bouflers waren, besloeg. Dit misleidde de Vyanden geweldig, welker vuur veel kleinder wierd. 1692. Augusti.

Alle deze posten door d'Infantery wel bezet zynde, en geen reden meer om te voorzien dat de Vyanden nieuwe attaques zouden doen, oordeelde Myn Heer den Hertog van Villeroy, dat het zeer dienstig zou weezen de Brigaden van Phelypeaux en Dalou ter slinker hand van die van Royal te doen passeeren, en ze verder voorwaarts op een opener plaats, alwaar het scheen dat men hen in bataille kon stellen, te posteeren, om de Vyanden in hunne retraite te konnen vervolgen.

d'Aankomst der eerste Esquadrons van deze Cavalery aan dien oord deed de Vyanden het besluit neemen wegens de hunne van hunne Infantery af te wyderen; hoewel de geene, welke door den Hertog van Villeroy geposteerd was, zeer moeijelijke Graften voor zich had, mitsgaders Haagen daar men noodzaakelijk door zou hebben moeten defileeren: 't geen ik niet raadsaam oordeelde te doen, voor dat de Brigade van Lyonnois en die van Navarre, welke aankwamen, aan de punt van het Bosch van Triou, aan onze slinkerhand, geposteerd zouden weezen, gelijk een gedeelte der Infantery aan de punt van het Bosch van Bosquet was, alwaar ze gevochten had; willende dat de rechter en slinker zyde der Cavallery, welke men zou hebben konnen doen passeeren, door d'Infantery gedekt zouden zyn.

'tRegiment van Seneterre, 't geen Monsr. de Villeroy en passant van by de Reserve had meegenomen, wierd door zyne order ter slinker hand van de Cavallery geplaatst; en hy deed het avanceeren in eenige Haagen, welke gemeenschap met het Bosch van Triou hadden, tot waar toe hy met de Brigade van Lyonnois marcheerde: en komende aan het hoofd der Brigade van Navarre, ging den Hertog van Rocheguyon een Haag by de Cavalery inneemen. De Vyanden ons des avondts omtrent zeven uuren in deze gesteldheid ziende, dachten niet meer als op de retraite; en de verstgeavanceerde Bataillons vonden zich op den weg, dien zy des morgens genomen hadden om ons te komen aantasten, strekkende zich tusschen Rebay en St. Renelle. Wy volgden hen styf een half myl ver, zonder gelegentheid te konnen vinden om hen aan te tasten. En zo haast als hunne Cavallery van de Hoogte, daar ze op stond, begon af te marcheeren, verdween ze zo schielijk, dat, toen wy 'er kwamen, wy geene Esquadrons meer en zagen.

Noopende d'Infantery, die een vasten en voordeeligen grond had, zy retireerde in goede order: en den avvond ondertusschen op de hand zynde geschooten, oordeelde ik, dat het beter was Uwe Majesteits Armée

mée weder na haar Campement te doen keeren, als ons met een vruchtelooze vervolging op te houden.

1692. Augustus.

Myn Heer den Hertog van Berwyk vond 'er zich van den aanvang af by, wanneer wy de Vyanden gingen recognosceeren, en droeg zich geduurende het gantsche Gevecht zo dapper, als ik aan Uwe Majesteit rekenschap heb gedaan dat hy zich geduurende de voorgaande Campagne had gedraagen. De Graaf van Livan was by hem, in wien wy een ongemeene dapperheid en onversaagdheid hebben aangemerkt, waar af hy blyken in Ierland had gegeeven. Ik kan Uwe Majesteit verzekeren, dat hy een zeer goed en zeer bekwaam Officier is.

De Heer van Guldenleeuw heeft 'er zich van het begin tot aan het eind by bevonden, benevens den Graaf van Bielke en den Colonel Trembe; welke drie Heeren zich zeer roemwaardig hebben gedraagen, en alle mogelijke dapperheid betoond.

Doch ik moet hier met groote droefheid het lof van Monsr. de Turenne maaken. Wy vonden hem onder de Gardes. 't Was zyn beurt het commando te voeren; maar zyn vuur voerde hem, even zo sterk als zyne plicht, overval daar iets te doen viel: weshalven, bespeurd hebbende dat hy maar al te veel had gedaan, ik hem weder na zyne Brigade stuurde. Doch, tot alle ongeluk, verliet hy ze, en kwam op de post die Fimarçon inhad, alwaar hy de kwetsuur kreeg, welke Uwe Majesteit een man doet verliezen, die Haar zeer wel gediend zou hebben.

Ik heb niet willen spreeken van den Majoor Generaal, vermits zyne functie hem noodzaakende overal te zyn, men hem op geen vaste plaats kon stellen. Maar ik kan Uwe Majesteit verzekeren, dat hy zich zeer treffelijk heeft gedraagen, vervoegende zich overal daar het de nood vereischte, en doende daar 't geen Uwe Majesteit hem elders heeft zien doen.

Ik zal my niet verder uitbreiden met alle de geenen, die gepreezen verdienen te worden, te pryzen. Men zou moeten aanvangen met alle de Generaalspersoonen, en met den laatsten Soldaat eindigen; hebbende een ieder in 't algemeen zich beter gekweeten, als ik aan Uwe Majesteit kan uitdrukken.

Mylord Lucan sprak gisteren met den Hofmeester van een jongen Schotschen Heer, die van Brussel zyn Ligchaam op het Slagveld kwam zoeken. Deze beet hem vertrouwender wyze in 't oor, dat 'er van d'Engelschen en Schotten drie duizend op de plaats waren gebleeven, behalven de Gekwetsten van die twee Natien, welke insgelijks een getal van over de drie duizend uitmaakten.

De Deenen zyn byna t'eenemaal geslagen: en wanneer men de neep, welke d'andere Natien hebben geleeden, rekent, is het verlies der Vyanden ongetwyfeld zeer considerabel. Een Fransche Keldermeester, in dienst des Heeren van Ouwerkerk, heeft tegen een myner Gardes gezegt, dat de spraak onder hen ging, dat ze meer als tien duizend man ver-

verlooren hadden; en ik geloof, dat het ten minsten zo veel zal weezen. 1692. Augustus.

Wy meenden acht of negen Vaandelen te hebben. Daar was 'er een in het Regiment van Champagne, 't geen de Soldaaten in stukken scheurden, mitsgaders twee in het Konings Regiment, daar men 'er maar een af wedergevonden heeft. Men brengt 'er maar vyf aan Uwe Majesteit.

Daar zyn tien stukken Kanon veroverd, die ik na Mons heb gezonden. Monsr. de Bagnols heeft de Lyst der Gevangenen, welke over de dartien honderd beloopen, waar af de meesten zeer swaar gekwetst zyn, zonder d'Officieren te rekenen, van de welken men met den eersten de Lyst aan Uwe Majesteit zal stuuren.

't Is ons werk niet alle de byzonderheden van dit Relaas tegen te spreeken. Ze mogen dat doen die zich by het Gevecht hebben bevonden. Wy zullen hier alleenlijk eenige algemeene aanmerkingen ter neder stellen, die wy gelooven den Leezer niet onaangenaam te zullen weezen.

Men vind het voor eerst zeer vreemd, dat den Hertog van Luxemburg niet een eenig woord en rept wegens het voordeel, 't geen de Geallieerden, gecommandeerd door den Prins van Wirtemberg, in 't begin van 't Gevecht behaalden. 't Is waar, dat hy elders ter loops zegt, dat de Gardes 't Kanon, 't welk men verlooren had, hernamen; maar hy had van te vooren niet gezegt, dat 'er eenig Kanon, verlooren was: 't geen het Relaas zeer gebrekig maakt, en klaarlijk toont, dat men zekere dingen, welke niet tot voordeel der Franschen zouden weezen, verswygt. Indien de victorie zo volkomen was geweest, als men ze wil doen gelooven, zou het niet van nooden zyn 'er iets af te verswygen: maar men moet alles in 't werk stellen, wanneer men een ingebeelde voor een waare overwinning wil doen gaan. Aanmerkingen over het Relaas wegens het Gevecht van Steenkerken.

2. Kan Monsr. de Luxemburg, met het beleid der Geallieerden te laaken, het zo even niet passen, dat hy ook niet zyne eigene glorie beswalkt. Hy bekend, dat hy genoodzaakt is geweest tegens zynen dank te vechten. Dit maakt het begin van zynen Brief: die sommigen, doch zonder dat men 'er echter een zeker oordeel af kan vellen, wel willen zeggen dat te Parys opgesteld zou weezen, en dat men 'er slechts den naam van dien Veldoverste aan had geleend, om een beter gevoelen wegens het

1692. Augustus. het Gevecht van Steenkerken, waar over de Koning ook noch zelfs het *Te Deum* liet zingen, gelijk wy hier na zullen zien, aan het Gemeen te geven) en 't geen hy ter zelve plaatse bekent, dat hy zich in geen Gevecht van Infantery wilde wikkelen, betoont wel, dat hy een beter gevoelen heeft van d'Infantery der Geallieerden, als van die des Konings, zyns Meesters. Hy bekent ook noch, dat, indien de Geallieerden hunne voordeelen wel hadden genomen, zy hem dapper gehinderd zouden hebben: dat 's te zeggen, dat hy, om het vermaak te hebben van zyne Vyanden te laaken, geen swaarigheid maakt in te bekennen, dat hy zyne schikkingen kwalijk had genomen.

3. Aanmerkt hy, dat de manier, op de welke de Geallieerden hunne retraite hebben gemaakt, een reden behoort te weezen, welke den Koning zal vertroosten wegens het groot getal van Officieren, die gesneuveld of gekwetst zyn. Ondertusschen blykt het uit 't geen hy in 't gevolg zegt, dat de Geallieerden zich in *goede order* geretireerd hebben. 't Zyn de woorden, daar hy zich af bedient. Is dit een retraite, bekwaam om de geenen, die ze doen, met schaamte t'overstelpen?

4. Verswygt hy t'eenemaal het verlies, 't geen hy geleeden heeft; konnende zich echter niet beletten te bekennen, dat 'er veele Officiers gesneuveld of gekwetst waren. Men behoorde in een Brief, geschreeven om den Koning te verstendigen wegens de gepretendeerde winst van een Slag, niet te vergeeten wat ze gekost had. Hy spreekt wel van vyf Vaandelen, die hy genomen heeft: maar hy rept niet van den Standaard, dien hy heeft verlooren.

5. Begroot hy het verlies der Vyanden tot op tien duizend man: maar uit vrees dat men het niet en mocht gelooven, ontdekt hy op een rampzalige manier, dat hy het niet en weet als op het bericht van een Franschen Keldermeester, in dienst des Heeren van Ouwerkerk, die het tegen een Garde gezegt heeft, welke het hem heeft wedergezegt; mitsgaders op dat van den Hofmeester van een jongen Schotschen Heer, die het in vertrouwen den Lord Lucan in het oor heeft gebeeten, welke het hem insgelijks wedergezegt heeft.

Ein-

1692. Augustus.

6. Eindelijk, wat 'er den Hertog van Luxemburg ook af mag zeggen : alle de geenen, welke zullen weeten, dat de Geallieerden, niettegenstaande de nadeeligheden van den grond, hem zyn gaan aantasten; dat ze in 't eerst een gedeelte zyner Troupen van hunne posten hebben verdreeven; dat men 'er niet weder van afgedreeven is, als om dat men de geenen, die ze hadden ingenomen, niet en had konnen ondersteunen, ter oorzaak dat men niet by hen kon komen; dat het Leger zich vervolgens in goede order in zyn Campement geretireerd heeft, zynde het getal der Dooden en Gekwetsten van wederzyde byna gelijk; dat den Hertog van Luxemburg weinige dagen daar na met een stille trom is opgebroken, om zich te retireeren, en met zulk een haast, dat hy alle de Gekwetsten, welke gevangen waren genomen, mitsgaders een gedeelte zyner eigene Gekwetsten, heeft achtergelaaten; dat hy sedert dien tyd, verre van zyne gepretendeerde victorie te vervolgen, alle bedenkelijke voorzorgen heeft aangewend om niet in een twede gevecht gewikkeld te worden; en eindelijk, dat de Geallieerden niet een voet uit hun Campement hebben gezet, als om hem te vervolgen, of de desseinen, die zy geformeerd hadden, uit te voeren : alle de geenen, zeg ik, die de gemelde dingen, welken men als onwederspreekelijke waarheden kan verzekeren, zullen weeten, zullen moeten bekennen, dat dit niet en is 't geen men een victorie noemt, en dat het de pyn niet waard was om 'er het *Te Deum* over te doen zingen, of men moest het verstaan in den zin van iemand die uit Parys schreef, *wy hebben het* Te Deum *gezongen, om God te danken wegens dat wy geen meer volk verloren hebben* : 't geen my doet gedenken aan de puntreden van een zekere Dame over het zelve onderwerp, dat de *Te Deums* der Vorsten dikwils de *de Profundis* der Particulieren zyn. Men zal beter konnen oordeelen van het verlies, 't geen de Franschen hebben geleeden, en of ze reden hadden om te roemen, uit de nevensgaande Lyst, van Parys overgezonden.

1692. Augustus.

Lyst der Officieren, Sergeanten, en Soldaaten, gesneuveld of gekwetst in het Gevecht van Houes, by Anguien, den 3 Augustus 1692.

Fransche Gardes.

	dood	gekw.
Officiers.	2	14
Sergeanten	—	6
Soldaaten.	18	153

Switsersche Gardes.

	dood	gekw.
Officiers	—	4
Sergeanten	—	1
Soldaaten	3	28

Champagne.

De Marquis de Blainville, Colonel, gekwetst.

	dood	gekw.
Officiers	6	63
Sergeanten	5	8
Soldaaten	130	180

Royal Italien.

	dood	gekw.
Officiers	—	8
Sergeanten	—	—
Soldaaten	20	50

Royal Contois.

De Marquis de Bellefonds, Colonel, dood.

	dood	gekw.
Officiers	5	13
Sergeanten	—	10
Soldaaten	45	78

Provence.

	dood	gekw.
Officiers.	2	9
Sergeanten	—	—
Soldaaten	110	140

Bourbonnois.

	dood	gekw.
Officiers	14	9
Sergeanten	5	8
Soldaaten	100	113

Orleans.

	dood	gekw.
Officiers	9	10
Sergeanten	10	14
Soldaaten	164	200

Chartres.

	dood	gekw.
Officiers	7	10
Sergeanten	11	15
Soldaaten	65	100

Monsr. de Turenne dood.

't Konings Regiment.

	dood	gekw.
Officiers.	5	30
Sergeanten.	5	23
Soldaaten	100	310

Thoulouse.

	dood	gekw.
Officiers	2	31
Sergeanten	7	12
Soldaaten	144	144

van de Schepen.

	dood	gekw.
Officiers	8	52
Sergeanten	9	10
Soldaaten	126	344

Royal.

	dood	gekw.
Officiers	1	3
Sergeanten	—	—
Soldaaten	3	3

Solre.

	dood	gekw.
Officiers	—	1
Sergeanten	1	1
Soldaaten	3	15

Humieres.

	dood	gekw.
Officiers	—	—
Sergeanten	—	—
Soldaaten	—	2

Du Maine.

	dood	gekw.
Officiers	—	—
Sergeanten	—	—
Soldaaten	—	8

Dauphin.

	dood	gekw.
Officiers	2	41
Sergeanten	10	18
Soldaaten	116	278

Nice.

	dood	gekw.
Officiers.	—	14
Sergeanten	—	—
Soldaaten	59	75

Crus.

1692. Augus.

Crussol.

	dood	gekw.
Officiers	—	8
Sergeanten	3	7
Soldaaten	43	58

Haynaut.

Officiers	—	5
Sergeanten	—	—
Soldaaten	46	50

Thianges.

Officiers	1	21
Sergeanten	6	7
Soldaaten	65	61

Surlaube, Switsers.

Officiers	2	16
Sergeanten	2	6
Soldaaten	119	75

d'Oude Stoppa, Switsers.

Officiers	10	19
Sergeanten	2	5
Soldaaten	240	366

De Jonge Stoppa, Colonel, den arm in stukken.

Officiers	1	13
Sergeanten,	—	11
Soldaaten	113	171

Polier, Switsers.

Monsr. Polier, Colonel, dood.

Officiers	8	16
Sergeanten	5	20
Soldaaten	88	240

Greder, Switsers,

Officiers	2	7
Sergeanten	2	7
Soldaaten.	57	148

Snaphaanen.

Officiers	—	7
Sergeanten	—	—
Soldaaten	20	40

Busschieters.

Busschieters	5	4

Dragonders.

Officiers	20	79
Dragonders	265	385

In 't geheel.

	dood	gekw.
Officiers	112	507
Sergeanten	83	189
Soldaaten	2262	3813
	D. 2457.	G. 4509

Zulks dat het getal van alle d'Officiers, Sergeanten, en Soldaaten, zo gesneuveld als gekwetst, bedraagt 6966 man.

Sedert dat men deze Lyst in het licht had gegeeven, waren 'er noch veele Officieren en Soldaaten van hunne kwetsuuren gestorven; onder welker eersten geteld wierden de Marquis de Tilladet, Gouverneur van Atrecht, en Lieutenant Generaal; de Ridder de Mursé, Zoon van den Marquis de Villette, Colonel van de Dragonders der Koningin; de Ridder d'Estrades, Colonel van het Regiment van Chartres; Monsr. de Fimarçon, Colonel der Dragonders; de Marquis de St. Florentin, en verscheidene anderen.

1692.
August.

Ziet nu hier ook de

Lyst der Officieren en Soldaaten van het Leger der Geallieerden, gesneuvelden gekwetst in het Gevecht, geleverd by Anguien, den 3 Augustus 1692.

	dood	gek.
Lieutenanten Generaals	2	2

Infantery des Konings.

Van de Brigade des Konings, bestaande uit zeven Bataillons.

Colonels	—	—
Lieut. Colonels	—	—
Majoors	—	—
Capiteinen	4	2
Lieutenants	6	1
Vaandrigs	3	2
Onderoffic. en Sold.	367	80

Van de Brigade van Churchil, bestaande uit tien Bataillons.

Colonels	2	—
Lieut. Colonels	1	1
Majoors	—	—
Capiteinen	7	7
Lieutenants.	10	8
Vaandrigs	2	8
Onderoffic. en Sold.	403	144

Van de Brigade van Ramsoy, bestaande uit acht Bataillons.

Colonels	1	—
Lieut. Colonels.	2	3
Majoors.	3	3
Capiteinen	14	20
Lieutenants	12	19
Vaandrigs.	12	13
Onderoffic. en Sold.	507	608

Van de Brigade van Ellemberg, bestaande uit tien Bataillons.

Colonels	—	—
Lieut. Colonels	—	2
Majoors	—	2
Capiteinen	8	11
Lieutenants	13	13
Vaandrigs	2	9
Onderoffic. en Sold.	648	637

Infantery der Staaten.

Van de Brigade van Salis, bestaande uit acht Bataillons.

	dood	gekw.
Colonels	1	1
Lieut. Colonels	2	1
Majoors	—	—
Capiteinen	6	22
Lieutenants	9	22
Vaandrigs	5	13
Onderoffic. en Sold.	491	156

Van de Brigade van l'Ecluse, bestaande uit acht Bataillons.

Colonels	1	1
Lieut. Colonels	—	1
Majoors	—	—
Capiteinen	6	11
Lieutenants	6	17
Vaandrigs.	1	8
Onderoffic. en Sold.	252	343

Van de Brigade van Fagel, bestaande uit zeven Bataillons.

Colonels	1	3
Lieut. Colonels.	1	2
Majoors	1	3
Capiteinen	8	18
Lieutenants	3	26
Vaandrigs	4	8
Onderoffic. en Sold.	603	365

Totaal van alle d'Officiers, Onderofficiers, en Soldaaten, zo gesneuveld als gekwetst.

Officiers	162	284
Onderoffic. en Sold.	3271	2936
	D. 3433.	G. 3220

Zulks dat het getal van alle d'Officiers, Onderofficiers, en Soldaaten,

ten', zo gesneuveld als gekwetst, bedraagt 6653 man.

Naamen van de voornaamste Officieren der Geallieerden, gesneuveld in het Gevecht van Steenkerken.

Lieut. Generaals, Mackay en Lanier. *Colonels*, Robert, Douglas, Hodges, Angus, Andrée, Moor, en Goos. *Lieut. Colonels*, Preston, Fullerton. Fox, van der Abbe, de Dier, Hamerlein, en Ockinga. *Majoors*. Foux, Hunsdorph, Chastaigne, Ruse, en Schilders.

Naamen der Gekwetsten.

Lieut. Generaals, Tettau en Schaak. *Colonels*, Ladder, Graham, Cuts, Pybra, de Wilde, Anhalt, Swerin, Aylva, Eppinger, en Erff. *Lieut. Colonels*, Mackay, Balfour, la Roque, Gourain, Vinkenstein, Arcits, en Bomstad. *Majoors*, Kar, Heitweg, Mewton, Welkion, de Ridder, en van Roon.

1692. *Augustus.*

Uit deze twee Lysten der Dooden en Gekwetsten, d'eerste van Parys, en d'andere uit het Campement zyner Britannische Majesteit overgezonden, kan men genoeg bezeffen, dat de Franschen zich over het Gevecht van Steenkerken niet veel en hadden te beroemen: want zo het getal der Dooden aan de kant der Geallieerden grooter was, dat der Gekwetsten was weder grooter aan de kant van Vrankryk; en van die Gekwetsten waren 'er zeer veele gestorven, en stierven 'er noch alle dagen. Ondertusschen pretendeerde den Hertog van Luxemburg een groote victorie behaald te hebben; en, gelijk wy hier voor hebben gezegt, men zong 'er het *Te Deum* te Parys over. Ziet hier den Brief, dien 'er de Koning van Vrankryk aan den Aertsbisschop van de gemelde Stad over schreef.

Brief des Konings van Vrankryk aan den Aertsbisschop van Parys.

MON COUSIN,

Hebbende, na de verovering van Namen, aan mynen Neef, den Hertog van Luxemburg, Pair en Maarschalk van Vrankryk, het Commandement van myn Leger in Vlaanderen gelaaten; zynde Vyanden (wanhoopig over het verlies van de gemelde Plaats, waar af de gewichtigheid aan alle de wereld bekent is; en ziende zich genoodzaakt eenige onderneeming by der hand te vatten, om hunne eer eenigermaate te herstellen, en de volkeren te misleiden; vertrouwende zich ook ten anderen op de goedheid hunner Infantery, welke zy altyd beter als de myne hebben geacht) den darden dezer Maand de rechter Vleugel myner Armée

kor

komen aantasten, welke geposteerd lag op een plaats doorsneeden met
1692. haagen, graften, en beeken, alwaar myne Cavallery niet en kon ageeren.
Augustus. Maar zy wierden met zulk een standhaftigheid en wakkerheid ontfangen, en met zodanig een dapperheid en couragie te rug gedreeven, dat myne Troupen (na een goed gedeelte hunner beste Infantery t'eenemaal geslagen, over de (*a*) zes duizend man op de plaats nedergeveld, de rest op de vlucht gedreeven, tien stukken Kanon en acht Vaandels genomen, en dartien honderd Gevangenen gemaakt te hebben) meester van het Slagveld zyn gebleeven. Eene zo treffelijke victorie, behaald alleenlijk door een gedeelte der Infantery van myne Armée, zichtbaarlijk betoonende, dat God de verdeediging der zaak, welke ik beweer, ter hand neemt, heb ik beslooten hem 'er opentlijk de dankbaarheden, die men hier wegens aan hem verschuldigd is, over te doen bewyzen: 't geen my verplicht dezen Brief aan u te schryven, om u te zeggen, dat myne meening is, dat gy het *Te Deum* in de Domkerk myner goede Stad van Parys zult doen zingen. *Geschreeven te Versailles, den* 10den. *Augustus* 1692. *Getekend* LOUIS, *en laager* PHELYPEAUX.

(*a*) *Dit is heel strydig tegens 't geen er den Hertog van Luxemburg afzegt.*

Maar hoe veel reden de Fransche Majesteit had, om over deze gepretendeerde victorie het *Te Deum* te doen zingen, zal men konnen zien uit den volgenden Brief, geschreeven door een zyner Officieren aan een vertrouwden vriend, en benevens anderen onderschept.

Uyt het Leger by Hoves den 5 Augustus 1692.

Myn Heer, &c.

HEt geene ons hier is overgekomen, zal UE, het zelve verstaande, ten hoogsten verwonderen, doch ons noch meer, zo haast het geschiedde: en gelijk Albergoti, die deze tydinge aan den Koning brengt, het verhaal niet op 't naauwkeurigst doen zal, hebbe ik UE. 'er een, zodanig als het zelve is, willen meededeelen.

Eergisteren, zynde den 3 dezer, wierd den Hertog van Villeroy, die aan de Rechter Vleugel van ons Leger geposteert was, kennisse gegeven, dat de Vyanden zich in groote menigte vertoonden aan geene zyde van een klein Bosch, dat tegens het Front van onze Rechter Vleugel lag, die zulks aanstondts aan den Hertog van Luxemburg liet bekent maken, en ondertusschen avanceerde tot aan de Wachten van onze Carabiniers, die wy aan de zyde van het Bosch hadden. Den Hertog van Villeroy had geen moeite om te weeten, dat dit de Vyandlijke Armée was, dewyl de Voor-troupen alreede zo digt by waren, dat zy hem, gelijk meede de Wagten, waar op zy al eenige Kanonschooten begonden te doen, deeden retireeren: op welk gerugt den Hertog van Luxemburg met alle

dee-

de Generaals-persoonen de Rechter Vleugel te hulp quam; en begaf zich d'Armée ook met groote precipitantie in de wapenen. De Vyanden avanceerden t'elkens zonder te dralen, bezettende het Bosch met groote dapperheid, en passeerende een kleine Vlakte, daar zy de Huizen en Heggen, zonder dat men het konde beletten, vermeesterden. Hier ter plaatse hadde Monsr. de Luxemburg het Bosch wel willen bezetten; maar de tyd om het zelve te doen was verloopen: en de Vyanden waren reeds te veel meester om de herwinninge te onderneemen, ten minsten het wierd zo gezegt. Daar op liet den Maarschalk de Infantery met zeer groote naerstigheid na de Regter Vleugel komen: en dewyl wy aan de Linker Vleugel (waar van een gedeelte de hoogte van een kleyne Vlakte van Anguien, en van de Carthuyzers bezette, door welk middel de toegang verzeekert was,) niets vernamen, dacht men niet, dan alleen om het na de Regter Vleugel te wenden. Ik verzeeker U, myn Heer, dat een geheel uur lang de desordre zeer groot onder d'onzen was; en veele Menschen vonden zich geembarasseert, die in de Relaazen en Couranten Helden van koelen bloede zullen zyn. Omtrent ten twee uuren des namiddags vielen de Vyanden in ons Campement op onze Regter Vleugel, met een ongemeene furie, en drongen door tot aan ons Kanon, waar van zy ook voor eenigen tyd meester wierden; en na een zeer lang en hevig gevecht, met sware bloedstortinge, wierd het Bosch herwonnen. Dit gaf een yder van ons weder moed; en men nam het Veld, by den Vyand verlaaten, weder in. In het Bosch liet men Detachementen komen, als mede by de Vleugels die aan de andere zyde doorgedrongen waren, binnen schoots van eenige Vyandlijke Bataillons, die daar geposteert stonden, en met dewelken men noch een swaare schermutseeringe hield tot aan den avond, als wanneer de Vyanden retireerden, waar over men aan onze zyde meer als te vreden was, om dat (tusschen U en my gezegt) wy overal, waar het den Vyanden behaagde ons aan te tasten, geslagen waren. Men zegt, datze noch meer wilden doen: maar veele oordeelen, dat zy al te veel gewaagt zouden hebben, en dat zy genoeg gedaan hadden om voldaan te zyn. Het is zeeker, dat de Vyanden alhier zeer veel Volk hebben verlooren, waar van ik U E: geen zeeker getal kan noemen: maar het geen ik U E: voor zeeker zeggen kan, is, dat ons verlies schrikkelijk is, voornamentlijk in Officieren, waar van ik U E: een Lyste, zo haast die opgestelt zal zyn, over zal zenden. Ondertusschen, myn Heer, geeft vry geloof aan het geene ik U E: hier zegge. Dit is het oprechte afbeeldsel van deezen droevigen dag, alhoewel men dien, daar gy zyt, anders zal konnen noemen. De Vyanden lieten aan de kant van het Bosch, aan onze zyde, negen kleyne stukjens Kanon, die alle aan ons zyn gebleven. Ik weet ook wel, dat men zeggen zal, dat wy het Slagveld hebben behouden: doch gy zult ten minsten kunnen oordeelen, dat, ten ware de Vyanden ons uit ons eigen Campement hadden gejaagt, het ook zo moet geweest zyn, dewyl dit de plaats van het gevecht was. Laat my doch ter hand

1692. *Augustus.*

hand komen, wat de komste van Albergotti gebaart heeft, en wat men
1692. zeggen zal van Monsr. de Luxemburg, die zich heeft laten verrassen, als
Augustus. niet hebbende gehad die voorzorge van het Bosch te doen bezetten, en niet geoordeeld dat zyn Campement niet, dan alleen door die plaats, aantastelijk was, door dewelke men hem geattaqueert heeft. Indien ons een ordre toekomt om hier over Salvo te doen, zegge ik U goeden dag, en begeeve my na la Trape. Evenwel, voor dat ik daar ben, zo bidde ik U, dat deze niet Buurgemeen en zy; maar dat ze ten eersten na het leezen in 't vuur geworpen werde. Adieu, ik hoop dat wy geduurende deze Campagne diergelijke voorvallen niet meer mogen hebben; maar haast zo verre te zyn om U E: op het aangenaamste te omhelzen, etc.

Ziet daar wat 'er een Franschman zelve af zegt. Ondertusschen, gelijk men niet al te veel Relaazen van een Gevecht kan hebben, voornaamentlijk als ze komen van verstandige lieden, die by het werk tegenwoordig zyn geweest; en dat een Leezer van oordeel, met de zelven tegen malkander te confronteeren, zich een, om zo te zeggen, onverward denkbeeld van het gepasseerde kan maaken, en te recht brengen 't geen de zucht of het belang heeft konnen doen verswygen of vermommen: zullen wy hier ook noch de volgende Stukken ter neder stellen.

Brief, geschreeven door een Officier van het Leger zyner Koninglijke Majesteit van Groot-Britanje, wegens het Gevecht geleverd by Anguien.

IK heb altyd bevonden, dat, wanneer men spreekt van Stryden en Gevechten, men zo zelden de zaaken zegt zodanig als ze geschied zyn, ter oorzaak van de verscheidene belangen welken een iegelijk kan hebben om de voordeelen en nadeelen van een Actie te vermeerderen of te verminderen, dat ik niet verwonderd ben, dat de tydingen, die gy wegens het Gevecht, geleverd by Anguien, gekreegen hebt, zo zeer tegens malkander stryden. Deze strydigheden konnen ook noch daar vandaan komen, dat men waarlijk in 't eerst niet en weet wat 'er in een Actie gepasseerd is, hoewel men ze bygewoond heeft. Gy weet, Myn Heer, dat ik oprecht ben, en dat ik u altyd met groote onzydigheid heb geschreeven. Ik zal het ook noch tegenwoordig doen. Ik zou u wel eer geschreeven hebben; maar ik schryf gaarne in koelen bloede. Onze Armée marcheerde den darden dezer Maand na de Vyanden. Zy avanseerde na de kant van Steenkerken op twee kolommen; laatende de enge

gegrond en de defilées niet toe datmen zich uitbreidde, voor dat den Hertog van Wirtemberg, die d'Avantgarde geleidde, zich op eene van de twee Hoogtens, waar af de Franschen d'andere inhadden, geposteerd had. Deze laatste was bedekt met bosschazie, en door een hollen weg van d'andere afgescheiden. De Vyanden hadden 'er zich beschanst, en batteryen opgeworpen: en gelijk ze aan de slinker zyde omringd was met een Maras, kon men 'er onmogelijk niet rondom by komen. Doch dit belette echter niet, dat men 't 'er hen niet bang genoeg maakte; zynde het kanon, 't geen men had doen brengen ter plaatse welke wy besloegen, des morgens al voor elf uuren in staat geweest van 'er vuur op te geeven. d'Armée hield halte tot 's namiddags ten twee uuren, houdende zich op de twee kolommen, daar ze op gemarcheerd had. d'Enge grond was oorzaak, dat de Koning van Engeland zich in 't eerst niet en kon bedienen als van de Troupen der Avantgarde. Hy stelde 'er een gedeelte af op de Hoogte welke den Hertog van Wirtemberg inhad; een ander gedeelte achter de zelve Hoogte, en de rest wat verder na de rechter hand: waar na hy eenige Cavalery na beiden de zyden deed avanceeren, om d'Infantery t'ondersteunen. Wat de Vyanden belangt, zy hadden alle hunne Infantery geposteerd achter de Hoogte, daar ze op stonden: en hunne Dragonders waren geposteerd achter d'Infantery, en de Cavallery achter de Dragonders. Ten 2 uuren na den middag kreeg den Hertog van Wirtemberg order om d'attaque te beginnen; 't geen hy uitvoerde aan de regter zyde, met 10 Bataillons: terwyl de Brigadier Fagel de Vyanden met 7 Bataillons ter slinker zyde aantastte. Nooit heeft eenige attaque gelukkiger gevolg gehad. Men verdreef de Vyanden, en vermeesterde hunne post en batteryen: doch wy bleeven 'er maar omtrent een half uur meester af; hebbende het geweld der gantsche vyandlijke Infantery, welke onder 't bereik der musketten zynde, gelykerhand op ons kwam vallen, niet langer konnen wederstaan. Wy hadden Infantery genoeg gecommandeerd om onze attaque t'ondersteunen: maar in plaats van recht op de geenen, die ze gedaan hadden, aan te marcheeren, om hen te vervangen, breidde zy zich uit na de rechter hand. Men schryft dit ongeval toe aan de dood van den Lieut. Generaal Mackay, die ze aanvoerde: want hy wierd op dat oogenblik doorschooten, en ter zelve tyd ook de Lieut. Generaal Testau gekwetst. De Koning van Engeland, die terstond bemerkte, dat de gemelde Infantery een gantsch anderen weg had genomen, als dien hy geordonneerd had dat ze zou neemen, vloog aanstonds derwaarts: maar het quartier uurs, 't geen deze verkeerde beweeging had doen verliezen, verzette alle de mesures, welken men genomen had: want toen deze Infantery omtrent het Bosch kwam, vond zy, dat de geene, die d'attaque had gedaan, al aan 't retireeren was, zynde gedwongen geweest voor het getal te wyken. Wy wendden nieuwe poogingen aan; en het gevecht duurde wel twee uuren: maar eindelijk, na de Vyanden verscheidene maalen gerepousseerd te hebben, re-

1692. *Augustus.*

pous-

1692. August. pousseerden zy ons, en bleeven meesters van de Hoogte. Gedunrende d'Attaque had de Koning van Engeland ter rechter hand twee linien van Cavalery getormeerd: doch daar waren niet als de Dragonders van Eppinger, welke ter slinker hand stonden, die gelegentheid hadden om de Vyanden aan te tasten. Zyne Majesteit wel ziende, dat het onmogelijk was de post, die men verlooren had, weder te winnen, deed d'Armée, 's avondts omtrent zès uuren, weer na het Campement trekken. De retraite geschiedde in zeer goede order. De Koning hield zich gestadig by d'Arriergarde, welke de Vyanden niet en dorsten aantasten. Wy hebben eenige Veldstukken en twee Vaandels verlooren, en daartegen een Standaard gewonnen. Wyders, geene van beide de Partyen heeft reden om zich over dit gevecht te beroemen. 't Verlies is heel gelijk geweest. Men begroote het aan onze kant tot over de twee duizend dooden, en omtrent even veel gekwetsten. Ik voeg 'er by, dat 'er maar vyf of zes-en-twintig van onze Batailions gevochten hebben, welke met meer als acht-en-veertig van de Vyanden en hunne Dragonders te doen hebben gehad. Ziet daar de voornaamste omstandigheden van deze Actie, die een der heetsten is geweest daar men sedert lang af gehoord heeft, enz. *Uit het Campement by Lembeek den 7 Augustus* 1692.

Den Officier, die den bovenstaanden Brief heeft geschreeven, aanmerkt zeer wel, dat men in 't eerst niet en weet wat 'er in een Actie gepasseerd is. Dit had den Heer van Dykveld ook in zyn Postscriptum doen zeggen, dat de Vyanden noch Vaandel noch Standaard hadden veroverd; hoewel zy 'er in der daad twee veroverd hebben. Den Hertog van Luxemburg maakt zelfs gewag van vyf: maar gelijk hy in de hette van het Gevecht heeft geschreeven, kon hy zo wel bedroogen zyn geweest als den Heer van Dykveld.

Kort Relaas wegens het Gevecht van Steenkerken, voorgevallen op Zondag, den 3 Augustus 1692.

d'ARmée van Engeland marcheerde op Zondag, den 3den. Augustus, na de Vyanden; avanceerende op twee kolommen na de kant van Steenkerken: laatende de enge grond en de defilées haar niet toe zich uit te breiden, eer den Hertog van Wirtemberg, die d'Avantgarde commandeerde, post hadde gevat op een Hoogte, gelegen nevens de geene welke de Vyanden besloegen. Deze laatste was bedekt met bosschazie, en door een hollen weg van d'andere afgezonderd. Men kon 'er ook onmogelijk niet om heen trekken, ter oorzaak van een Maras, 't geen zich ter slinker hand strekte, en der Bosschen en Defilées welke

den

den doortocht ter rechter zyde slooten. De Vyand had zich, zo veel als 't de tyd had konnen toelaaten, op den gemelden Heuvel, of Hoogte beschanst, en 'er ook Batteryen opgeworpen, van de welken hy des morgens ten elf uuren begon te schieten. Ons Kanon was alreedts van te vooren ettelijke maalen gelost. Men deed 'er eenige Stukken af brengen op de Hoogte, daar de Prins van Wirtemberg zich geposteerd had. d'Armée hield halte tot des namiddags ten twee uuren, houdende zich op de twee kolommen daar ze op gemarcheerd had. De enge grond belette den Koning zich in 't eerst van andere Troupen, als van die der Avantgarde, te konnen bedienen. Hy stelde 'er een gedeelte af op de Hoogte, daar den Hertog van Wirtenberg stond; het ander gedeelte achter de zelve Hoogte; en een darde wat meer ter rechter hand; doende eenige Cavallery na beide de zyden avanceeren, om d'Infantery t'ondersteunen.

1692. Augus.

Zo veel als men uit de beweegingen der Vyanden in een zo boschachtig Land kon oordeelen, hadden zy alle hunne Infantery achter de Hoogte, welke zy besloegen, geposteerd; wel weetende, datmen hen niet nieten kon naderen, als van die kant, en dat, als wy 'er eens meester af waren, wy ons zouden konnen uitbreiden, en hen zonder nadeel bevechten. De Dragonders stonden achter d'Infantery, en de Cavallery achter de Dragonders.

Ten twee uuren na den middag kreeg den Hertog van Wirtemberg order om d'attaque aan te vangen. Hy deed het ter rechter hand met tien Bataillons, terwyl het door den Brigadier Fagel ter slinker met zeven wierd gedaan; en alle beiden met zodanig een gevolg, dat, hebbende de Vyanden verdreeven, zy hunne Hoogtens en Batteryen vermeesterden. Meer als een half uur bleeven zy 'er meester af: doch eindelijk wierden zy genoodzaakt te retireeren, en de zelven te verlaaten; konnende de gantsche vyandlijke Infantery, welke daar dicht by zynde, hen gelijkerhand op den hals viel, niet langer tegenstaan. Aan onze kant was Infantery genoeg gecommandeerd om deze attaque t'ondersteunen: maar in plaats van recht op de geenen, die ze gedaan hadden, aan te marcheeren, om hen te secondeeren, breidde ze zich gelijkerhand ter rechter zyde uit. De dood van den Generaal Mackay, die ze geleidde, was oorzaak van dit ongeval. Hy wierd op dit oogenblik onder de voetgeschooten, en de Lieut. Generaal Tettau gekwetst. Zo haast als de Koning bemerkte, dat deze Infantery een anderen weg nam, als den geen dien hy haar gebooden had te volgen, rende hy derwaarts, en toonde haar, waar ze heen moest: maar het quartier uurs, 't geen deze verkeerde beweeging had doen verliezen, decideerde van alles; dewyl, wanneer de gemelde Infantery aan het Bosch naderde, zy vond, dat de zeventien Bataillons, die d'attaque gedaan hadden, aan 't retireeren waren, zynde genoodzaakt geweest voor het getal te wyken.

Thans deed men eenige Infantery en Cavallery ter rechter en ter slinker

1692. August. ker hand avanceeren. d'Infantery tastte de Vyanden op nieuws aan, en vermeesterde al den grond tot aan hunne Hoogte. 't Vuur duurde by de twee uuren: maar de Hoogte bleef gestadig in het geweld der Franschen, welke ons Volk verscheidene maalen te rug dreeven; gelijk zy ook zelven, t'elkens als zy aan onze kant avanceerden, te rug gedreeven wierden. Geduurende deze attaque, formeerde de Koning, ter plaatse daar de grond gelijk was, twee linien van Cavallery: maar de Dragonders van Eppinger, welke ter slinker zyde stonden, hadden maar alleen gelegentheid om met de Vyanden handgemeen te raaken.

De Koning geenige apparentie ziende om de Hoogte der Vyanden weder te winnen, ordonneerde des avondts ten zes uuren den aftocht, en deed d'Armée weder na het Campement trekken. Deze retraite geschiedde in zeer goede order. De Vyand vertoonde zich wel; maar dorst het nooit waagen op onze Arriergarde, daar de Koning gestadig by bleef, aan te vallen.

Men heeft eenige Veldstukken verlooren, welken den Hertog van Wirtemberg zeer verre voor uit had doen avanceeren, en die men echter wedergekreegen zou hebben, indien de raderen der Affuiten niet aan stukken geschooten waren geweest. Wy missen twee Vaandelen, maar hebben in vergelding een Standaard veroverd.

Wyders, niemand der Partyen heeft reden om zich te beroemen, zynde het verlies van wederzyde byna gelijk, en zeer groot geweest. Men begroot het van onze kant op meer als drie duizend dooden, en ook zo veel gekwetsten. Daar zyn maar vyf- à zes-en-twintig van onze Bataillons die geslagen hebben: en dezen hebben te doen gehad met acht-en-veertig Bataillons der Vyanden, mitsgaders hunne Dragonders, welke van de Paarden steegen.

Stukken van een ander Relaas, om tot vervulling aan het voorgaande te dienen.

'T Is gewis, dat de Vyanden zó veel, en meer, verlooren hebben, als wy. Zy hebben op het punt gestaan van braaf geslagen te worden; zynde het zeker, dat, indien ons Volk in tydts gesecondeerd was geworden, de zaak gedaan zou zyn geweest: want men kon zich aan d'andere zy van het Bosch, uitbreiden. Monsr. de Luxemburg was swakker, als wy. Alle zyne Infantery had geslagen, en hy zyne Dragonders van de paarden doen stygen. Hy verwachtte ons niet. Zyne Cavallery was op voerazie. Onze onderneeming was niet roekeloos. 't Is waar, de defilées maakten ze moeijelijk: maar de Franschen konden ons ook, in geval zy ons te rug dreeven, onmogelijk niet vervolgen. Zy wachtten zich wel van Troupen herwaarts te doen avanceeren: en het is wel gebleeken, dewyl zy onze Arriergarde niet hebben durven aantasten. Indien de dood van den Heer Mackay niet belet had tydts genoeg te komen

om

om d'attaques t'onderſteunen, zy zou zo wel gelukt hebben, dat wy 't daar niet by zouden hebben laaten blyven. d'Actie kon niet deciſyf tegens ons zyn, gelijk ze wel tegens onze Vyanden kon weezen. De Volkeren, die niet konnen begrypen, dat men met Legers van 80000 man niet en ſlaat, zien nu wel, dat wy 'er de gelegentheid toe zochten, en dat de moeijelijkheden van de boſſchen, deſilées, enz. ons niet altyd tegenhouden. 1692. Augusti.

Ziet daar 't geen wy van 't Gevecht van Steenkerken weeten te zeggen; by al het welk wy noch dit moeten voegen, dat op den 6den. der Maand in het Campement der Geallieerden een Verraader, die de Franſchen wegens alle de Beweegingen van d'Armée des Konings van Engeland verwittigde, wierd opgehangen. Hy heette Jaques Milvoyes, en was Muſikant zyner Keurvorſtelijke Doorluchtigheid van Beyeren. Den Hertog van Luxemburg wierd door hem verwittigd van alles, 't geen 'er paſſeerde; en dit ſchelmſtuk ontdekt door een brief, dien men onderſchepte, en waar op men hem by de kop vatte. Hy bekende zyne misdaad aanſtondts, en wierd veroordeeld tot leevendig gerabraakt te worden: maar op de belofte, welke hy deed, dat hy zyne Complicen zou ontdekken, veranderde men de ſtraf. Men meent, dat, indien den Hertog van Luxemburg niet daags te vooren door dezen Verraader verſtendigd was geweeſt van de beweeging, welke d'Armée des Konings van Engeland ſtond te maaken, de Franſche Majeſteit gantſch geen reden gehad zou hebben om over zyne gepretendeerde victorie het *Te Deum* te Parys te doen zingen. Verraader gehangen.

Sedert het Gevecht van Steenkerken, deeden de Koning van van Engeland en de Keurvorſt van Beyeren alles 't geen hen mogelijk was, om den Hertog van Luxemburg ten twede maal aan den man te krygen: maar deze, geen luſt 'er toe hebbende (een ſlecht teken zyner overwinning) vermyde het met d'uiterſte zorgvuldigheid, en brak, hebbende zyne bagazie daags te vooren doen vertrekken, den 11den. der Maand, 's nachts omtrent ten twee uuren, in ſtilligheid van by Anguien op, om zich na de kant van Guillanguien te vervoegen: en geſchiedde dit met zodanig een verhaaſting, dat hy alle de zieke Gevangenen, welken hy gemaakt had, in zyn Campement moeſt laaten. De Koning van Engeland kon 'er niet eer, als 's morgens om- Hertog van Luxemburg breekt op, en word door den Koning gevolgd.

1692. Augusti.

omtrent ten zeven uuren, af verwittigd worden; en ten acht uuren was d'Avantgarde (bestaande uit de Spaansche Cavallery, de Kurassiers van Beyeren, de Cavallery van Hanover, en eenige Engelsche Cavallery) ondersteund door ettelijke Regimenten Infantery, en gevolgd van de rest der Armée, al in optocht, om te trachten den Vyand t'achterhaalen, en op zyne Arriergarde aan te vallen, eer de zelve over een zekere Beek, die 'er onder wege was, getrokken waar. Maar toen men te Anguien was gekomen, verstond men, dat 'er de gantsche vyandlijke Armée twee uuren geleeden was gepasseerd: weshalven men weder te rug moest keeren, na uit het Fransche Campement de gemelde zieke Gevangenen, waar onder 'er verscheidene wierden gevonden die men dood had gerekend, medegenomen te hebben. Den 15den. brak den Hertog van Luxemburg van Guillanguien en Silly op, om te Lessines te gaan campeeren. Doch zonder ons langer op te houden met te spreeken van de verscheidene beweegingen, welken de wederzydsche Legers sedert dien tyd maakten, zullen wy tot het weezendlijke overtreeden, en zeggen, dat 'er op den 27sten. der Maand een Actie voorviel tusschen een party der Luiksche Troupen en een Detachement van het Garnisoen van Namen, welke in 't eerst byna ongeloofelijk scheen, doch naderhand door de Franschen maar al te waar wierd bevonden. Men kan 'er af oordeelen uit de twee volgende Brieven, die 'er een naauwkeurig Relaas af maaken.

Gevecht tusschen eenige Fransche en Luiksche Troupen.

Relaas van het Gevecht, geleverd den 27sten. Augusti 1692. by Scleyn.

GIsteren wierd Ik door den Grave van Lanoy, Generaal Majoor en Gouverneur van de Stad en het Kasteel van Huy, onderrecht, dat den Grave van Guiscard van tyd tot tyd Detachementen van zyn Guarnisoen uitzond, om omtrent Scleyn, 2 mylen van Namen, Pallissaden te halen. Ik vernam ook, dat hy 'er een stond af te vaardigen in de Nacht tusschen den 26 en 27, dewelke, naar men my vereekzerde, ten alderhoogsten 300 man zoude uitmaaken. Ik liet 300 man van de Infantery der Bezetting van Huy en 200 Dragonders van het Regiment van Jamart en dat van Eynaten commanderen; uitmaakende het gantsche getal 500 man van de Troupen van zyn Hoogheid, bestiert door den Colonel Comargo, dewelke last had, zich zo dicht by de Plaats, daar zy de Palissa-

Palissaden moesten halen, in een hinderlaag te leggen, dat hy ten tyde, als zy ontscheepten, op haar kon storten. In plaats van 300 vond hy 'er meer als 1000. gecommandeert door den Prince van Enrichemont, welke den Marquis de Hocquincourt, Collonel en Gouverneur van Peronne, en den Marquis d'Ecos, mede Collonel, onder zich had. Dit getal schrikte hem niet af: maar hy beschootse zo wakker, en zo wel te pas, dat hy haar t'eenemaal sloeg; 400 Gevangens, 30 Officiers, van welken de Namen hier onder gaan; en een van haar Vaartuigen te Huy te rug bracht. 1692. Augustus.

Men moet bekennen, dat de 500 Man van zyn Hoogheid van Luik in deze Actie alles, 't geen men van onversaagde Luiden kan verwachten, gedaan hebben; en dat het genoeg is, te zeggen, dat zy by na zo veel Volk, als uitgecommandeerd was, behalven de Dooden en Gekwetsten, die in grooten getale zyn, gevangen ingevoert hebben. Den Colonel Comargo heeft daar alles, 't geen men van een Officier van Moed en Ervarentheid kan wenschen, verricht; hebbende zo schoonen dispositie gemaakt, dat een Zaak, zo ongelijk in getal, zonder een Beleid, 't zyne evenarende, nimmer gelukt zoude hebben. De Lt. Colonel Wrangel heeft zich aldaar gedistingueert; als mede de Majors Nottum en Schroots. De rest van de Officiers hebben daar blyken van haar Dapperheid gegeeven, en van gelyken de Soldaaten. Ziet, 't geene daar Ik van deze zaak kan berichten; verwachtende, dat Ik ten opzichte van de Dooden, Verdronken en Gekwetsten meerder omstandigheden zal konnen geven. Van onze kant hebben wy geen 6 Man verlooren.

Brief van den Heer Graave van Lannoy, Generaal-Majoor en Gouverneur van Huy, ten dienste zyner Hoogheid van Luik.

MYN HEER,

IK geloof, dat gy zeer blyde zult weezen wegens te verstaan de neep, welke de Franschen op den 27sten dezer hebben gekreegen in een Gevecht, 't geen by Scleyn voorviel, tusschen een Detachement van dit Garnisoen en een van Namen.

Den 26sten. wierd ik verwittigd, dat de Graaf van Guiscard, Gouverneur van Namen, van voorneemen was een Escorte uit te stuuren, om eenige Vaartuigen, die Palissaaden, welken hy tot de Fortificatien van Namen aan de kant van Spinette had doen hakken, moesten gaan haalen, te verzekeren. Ik sloeg aan den Graaf T'Serclaas voor, of hy my tot den schoonen slag, die 'er te doen viel, twee honderd Dragonders wilde leenen. Hy stuurde ze; en ik deed des avonds met een stille trom drie honderd man van dit Garnisoen uittrekken, gecommandeerd door den Colonel Comargo, den Lieut. Colonel Wrangel, en den Majoor Nothum; mitsgaders twee honderd Dragonders, onder

1692. Augustus. het gebied van den Majoor Schrok : welke zodanig een naarstigheid aanwendden, en zo behendig marcheerden, dat ze den 27sten. 's morgens omtrent vier uuren, een Schildwacht der Vyanden te voorschyn zagen komen; welke overrompeld zynde, gelijk ook de twede, tastten onze Infantery en Dragonders de Vyanden met zulk een geweld en couragie aan, dat ze in minder als een quartier uur tydts in confusie wierden gebracht, en gezamenerhand om quartier riepen, uitgezondert omtrent honderd en vyftig, welke het middel vonden van uit den stryd t'ontkomen, hoewel de Franschen zonder tegenspreeken veel sterker op het Slagveld waren, behalven dat ze noch Dragonders en Infantery in het Bosch hadden : zulks dat men moet bekennen, dat het een der glorieuste actien is, die 'er konnen geschieden; dewyl de onzen zo veele Gevangenen mee te rug hebben gebracht, als ze zelf sterk waren, benevens twee gantsch nieuwe Schuiten, die men te Namen eerst gemaakt had. Ik stuur u hier nevens de Lyst der gevangene Officieren en Soldaaten; u verzekerende, dat ik ben, enz. Huy, den 29sten. Augusti 1692.

Lyst der Fransche Officieren, in d'Actie van den 27sten. Augusti te Spinette en Sclein by Andenne aan de Maas gesneuveld en gevangen.

Van het Regiment van Foix.

De Prins van Henrichemont, Colonel
Didracq, Majoor
Lossclier, Capitein
Rousse, Lieutenant
St. Marc, Lieutenant
Grillen, Sous-Lieut.
De Ridd. Hendricourt Aide de Camp des Graav. van Guiscard.
} gevangen

Van het Regiment van Salis.

Mandrop, Capitein
Salis, Cap. Lieutenant
Faillair, Lieutenant
Chandy, Sous-Lieut.
} gevangen

Van het Regiment van Ecoutte, Switsers.

Cartel, Cap. Lieutenant
De Lauvant, Sous-Lieutenant.
} gevangen

Van het Regiment van Schilbert, Switsers.

Smetmann, Capitein
Bourgeois, Cap. Lieut.
Du Colbert, Lieutenant
Chanson, Lieutenant
} gevang.

De Marquis de Hocquincourt, Colonel, en Gouverneur van Peronne, dood.

Van het Regiment van Artois.

De Marquis d'Ecos, Colonel, gekwetst en gevangen.

Van het Regiment van Soissons.

Winy, Lieut. Colonel
Borgau, Lieutenant
Grandier, Lieutenant
} gevang.

Van het Regiment van Montferrat.

De Marquis van Rimerol, Capitein, gekwetst en gevangen.
Roasse, Lieutenant
Bibrac, Lieutenant
} gevang.

Sergeanten en Soldaaten gevangen 356, zonder de gesneuvelden en verdronkenen.

Wy

Wy hebben hier voor gesproken wegens een Conspiratie tegens het leven van zyne Britannische Majesteit, en daar ter plaatse den Leezer zo veel opening van die zaak gegeeven, als ons toenmaals bekend was. Monsr. de Grand-val, het Hoofd van den aanslag, had 'er nu zyne straf over ontfangen; by welke gelegentheid dan zyn Vonnis, en met eenen een omstandig verhaal van het gantsche Complot, met den druk gemeen wierd gemaakt: uit vergelijking van het welk met het geen wy 'er elders af hebben gezegt men te recht zal konnen brengen 't gunt waar in wy gemist mogen hebben. Ziet hier het zelve. 1692. Augustus (a) Ziet 3 Stuk, 2 Deel pag. 142.

Waarachtig Verhaal vande grouwelijke Conspiratie, tegen het leven van Zyne Majesteit Wilhem de III. *Koning van Engeland, Schotland, Vrankryk en Yrland; Beschermer des Geloofs. Getrokken uit de Informatien, geintercipieerde Brieven, en andere authentique Stukken en Bescheyden. Mitsgaders van de Ontdekkinge, Procedauren, Sententie, en Executie daar op gevolgt.*

NAar dat eenige Ministers van den Koning van Vrankryk, die aan des zelfs Hof het grootste credit hadden, het Dessein hadden geformeert, omme Zyne Majesteit, den Koning van Groot Brittannien, te doen vermoorden; zo hebben de zelve gedespicieert eenen *Barthelomy de Liniere*, Chevalier de *Grand-val*, omme onder desselfs conduite het voorschreeve Dessein te doen executeeren; daar toe bequame Persoonen op te zoeken; dezelven door beloften van groote recompensen daar inne te engageeren; en ook in persoon het zelve te adsisteeren.

Den voornoemden *Grand-val* hebbende communicatie bekomen, dat eenen *du Mont* albereyds met den Marquis *de Louvois* daar over in onderhandelinge was geweest, heeft met den zelven *du Mont* geconcerteert, omme het zelve onder de ordres van den Marquis *de Barbesieux*, en eenige anderen, te doen executeeren: Welken volgende verscheide Projecten zyn gemaakt, verscheide Memorien gepresenteert, veele Conferentien gehouden, en eindelijk resolutie genomen, omme het Dessein in de voorlede Campagne van den Jaare 1691. te doen executeeren.

En of schoon den aanslag toenmaals was gemanqueert, zo en heeft men echter daaromme niet naargelaten dezelve te vervolgen. En men heeft den voornoemden *Grand-val* geëmployeert, om te continueeren met *du Mont* (die zich aan het Hof van den Heere Hertog van Hanover hadde geretireert) deswegen te correspondeeren, en het zelve inde tegenwoordige Campagne van den jaare 1692. te executeeren: waar van

1692. Augus. *Grand-val* en *du Mont* eindelijk d'accord zynde geworden, zo is immiddels eenen *Leefdaal* tot Parys aangekomen, met den welken *Grand-val* kennisse hebbende gemaakt, heeft hy hem het voorsz. Dessein mede geproponeert: waar op *Leefdaal* zich gelaten hebbende daar inne te willen treden, heeft hy weinig tyds daar na aan zyne Bloedverwanten in Holland van het zelve kennisse gegeven, dewelke zyne Majesteit daar van hebben geadverteert; gelijk den voornoemden *du Mont* omtrent den zelven tyd het Dessein aan den Heere Hertog van Sell heeft ondekt, dewelke het zelve mede aan den Koning heeft doen bekend maaken.

Ondertusschen hadde *Grand-val* aan *du Mont* verscheide Brieven geschreven, dat hy tot Uden, in het Land van Ravestein, moest komen, omme aldaar met hem en *Leefdaal* te spreeken, en aan *du Mont* de genomene mesures te communiceeren, en vervolgens tot de executie te treeden.

Waar op *Grand-val* met *Leefdaal* van Parys is vertrokken, en door Brussel gepasseert, alwaar *Grand-val* het voorsz. Dessein aan eenen *Jean d'Amours* (die voor dezen Domesticq van des voornoemden *Leefdaals* Vader is geweest) heeft geconfieert; zynde zyluiden, naar eenige dagen verblyf, van daar over Antwerpen naar Eindhoven verreyst, daar den voornoemden *Grand-val* is geapprehendeert, en tot 's Hertogenbosch gevangen gebracht, alwaar zyne Majesteit de præparatoire informatien van de voorsz. zaake heeft doen nemen.

Zynde eerst geëxamineert den voornoemden *Leefdaal*, dewelke zeer exactelijk alle de particulariteiten van het Dessein heeft geattesteert, waar van men hier maar eenige weinige zal ter neder stellen: Te weten, dat *Grand-val* aan *Leefdaal* gezegt heeft, dat men den Koning van Engeland aanzag als het eenigste obstacle tegens alle de desseinen van den Koning van Vrankryk: Dat hy *Grand-val* in den voorleden Winter meer als twee honderd Goude Louisen aan *du Mont* tot Hanover hadde gezonden, omme hem te animeeren dat hy standvastig by het Dessein zoude blyven persisteeren: Dat, toen zyluiden tot Mons waren, aldaar een gerucht liep, dat 'er een groot oproer in Schotland was, en dat Zyne Majesteit daar naar toe zoude vertrekken, en (uit vreeze dat het zelve zoude mogen geschieden eer het Dessein wierd geëxecuteert) dat *Grand-val* tegen *Leefdaal* hadde gezegt, *laat ons met den eersten vertrekken, of wy zullen onze geheele fortuin verliezen.*

Waar na den voornoemden *Jean d'Amours* gehoort zynde, heeft hy onder anderen verklaart, dat *Grand-val* hem tot Brussel heeft gezegt, dat hy een zaak van groot gewicht onder handen hadde, dewelke in de voorleede Campagne was gemanqueert: Dat vervolgens gesprooken werdende van Zyne Maj. van Groot Britannien, *d'Amours* aan *Grand-val* heeft gevraagt, of hy met den Koning moest spreeken: Dat *Grand-val* daar op hadde geantwoord, *ja, om hem den hals te breeken*: Dat *d'Amours* hem de difficulteiten, om zodanigen dessein te executeeren, hebbende

gepresenteerd, *Grand-val* hem heeft gezegt, *ik hebbe het aan Monsr. de Barbesieux belooft, en ik zal het ook executeeren.* Noch verklaard den voornoemden *d'Amours*, dat hy op zeekeren tyd met *Grand-val* en *Leefdaal* tot Brussel voorby de Jesuiten Kerk passeerende, *Grand-val* zeide, *laat ons in de Kerk gaan, en een Pater Noster of twee leezen, dat God ons in onze affaires wil assisteeren*, en dat zy daar toe in de voorsz Kerk zyn gegaan. 1692. Augusti.

Vervolgens heeft den voornoemden *du Mont*, mede gehoort zynde, alle de omstandigheden van het voorsz. Dessein bekend, en boven dien noch gezegt, dat Madame *de Maintenon* mede kennisse van het zelve hadde; en dat *Grand-val* hem in eene van zyne Brieven hadde geschreeven, dat hy de affaire met Madame *de Maintenon* zoude accommodeeren: Dat *Grand-val* hem hadde gezegt, dat, byaldien het Dessein reusseerde, hy *Grand-val* een zeer groote recompense zoude hebben, en dat hy boven dien tot Hertog zoude werden gemaakt: Dat *du Mont* tot Hanover zynde, het voorsz. Dessein aan Monsieur *Bidal* (gezegt *d'Asvelt*) toenmaals Minister van den Koning van Vrankryk aan het voorsz. Hof, hadde geopenbaart: En dat *du Mont* aan den zelven *Bidal* alle de Brieven, die hy over het voorsz. subject aan *Grand-val* schreef, en van den zelven wederom ontfing, hadde gecommuniceert: Dat *Bidal* het Dessein approbeerde; zeggende, dat het eene groote zaak zoude zyn, indien men daar inne konde reüsseeren; en dat *Bidal* hem toenmaals vyftig Ryksdaalders hadde geleent: Dat hy ook, geduurende zyn verblyf aan het voorsz. Hof, zeer naauwe Correspondentie heeft gehouden met den Agent, ofte Secretaris van den voornoemden *Bidal*, genaamt *Mulder*: Dat den zelven *Mulder* hem in groote confidentie hadde gezegt, dat *Bidal* hem zeer dikwils in Holland hadde gezonden met Depesches, die uit Vrankryk kwamen, omme de zelven over te leveren in eigene handen van Monsieur *Moreau*, Envoyé van den Koning van Polen: Dat *Mulder* 't zelve hebbende gedaan, Monsieur *Moreau* hem dan wederom zyne Depesches heeft behandigt, met de welken hy dan te rug na Hanover was vertrokken, en die aan Monsieur *Bidal* overleverde: En dat het Fransche Hof door den weg van de Mrs. *Bidal* en *Moreau* hare beste Correspondentie in Holland hadde.

Eindelijk is den voornoemden *Grand-val* ondervraagt; welke bemerkende, dat hy niet alleen door de voorsz. Depositien, maar ook door geintercipieerde Brieven, konde werden overtuigt, heeft hy openhertelijk alle de circumstantien van het voorsz. Dessein bekent, gelijk die in des zelfs Sententie werden geposeert.

Waar op is gevolgt, dat *Grand-val*, in het Leger gebracht zynde, des zelfs Proces is gemaakt geworden voor een Hoogen Krygs-Rade, gecomposeert uit Generaals: welke den voornoemden *Grand-val*, mitsgaders alle de bovengenoemde Persoonen, op nieuws hebben gehoort; en hebben de zelve niet alleen by haare respective Confessien en Depositien geperfisteert,

1692. Augustus. steert, maar daarenboven noch veele andere particulariteiten van het voorsz. Dessein voor den dag gebracht, zonder dat noch voor, noch na de Sententie, den voornoemden *Grand-val* met de Torture is gedreigd, veel min dat hy daar op zoude zyn geappliceert.

Den voornoemden *Grand-val* heeft geduurende zyne gevangenisse twee Requesten aan den Koning gepresenteert, beide met zyn eigen hand geschreeven, in de welken hy onder anderen zegt: *Dat hy omtrent het voorsz. Dessein niet anders heeft gedaan, als aan de ordres van Mrs. de Barbesieux en de Chanlais te hebben gehoorzaamt: Dat du Mont schuldig was; dat Leefdaal schuldig was; en dat hy Grand-val schuldig was: om dat de geenen, die tegen gekroonde Hoofden conspireerden, de dood waardig waren:* zyne misdaad opentlijk bekennende.

Den gemelten Hoogen Krygs-Rade zeer dikwils over de voorsz. zaake zynde vergadert geweest, heeft eindelijk op den elfden Augusti de Sententie gearresteert.

Welke Sententie aan *Grand-val* op den twaalfden Augusti zynde bekend gemaakt, en hem aangezegt, dat hy zich moeste prepareeren om des anderendaags te sterven, zo heeft hy geduurende dien tyd veele tekenen gegeeven van een waar berouw van zyne misdaaden. En den dertienden, des morgens omtrent ten negen of tien uuren, heeft hy geinsisteert om ietwes te mogen schryven; het welk hem toegestaan zynde, heeft hy eene Dispositie by forme van uiterste wille gemaakt. Waar na hy noch (zonder daar toe van iemand te zyn aangesproken, veel min geinduceert, maar uit zyn eigen beweginge) in presentie van den Fiscaal, den Predicant, en twee Recollette Monniken, heeft geschreeven het volgende Biljet.

Uit het Leger by Hall, den 13 Augusti 1692.

ME-JUFFROUW,

IK verzoeke UE: te gaan by den Heere Aerts-Bisschop van Rheims, met den Heer Tourduil, en aan den voornoemden Heer Aerts-Bisschop te kennen te geeven, dat het my het leven kost, gehoorsaamt te hebben aan de bevelen van den Heere de Barbesieux. Deze is de gunste die UE. Dienaar van UE. verzoekt.

de GRAND-VALL.

Verzoekt den Heer Marquis d'Arsy, dat hy contribueere om God voor my te laten bidden.

Aan Me-Juffr. Juré, *in de Trenelle-straat, tegen over de Straat* de deux Escus, *dicht by het Hoff van Soissons.*

Tot Parys.

Verzoekende den Fiscaal, dat hy het voorsz. Biljet, en de Uitterste Wille, wilde doen bestellen, en aan haar addresseeren.

Het

Het en zal niet buiten propoofte zyn, hier by te voegen het geene tusschen *Grand-val*, weinige dagen voor des zelfs Sententie, en een Persoon van eere, in een conversatie is voorgevallen. Te weeten, dat *Grand-val* zich schynende te willen justificeeren met de ordres van Monsr. *de Barbesieux*, den voornoemden Persoon aan hem heeft gezegt, dat het zelve een slechte excuse was om zo een vilaine Actie te beginnen; en dat boven dien, Monsr. *de Barbesieux*, na alle apparentie, zoude ontkennen hem zodanige ordres gegeven te hebben, en op eenigerley wys in een affaire van die natuur te zyn geraakt: Waar op *Grand-val* heeft geantwoord: *Hy mag ontkennen wat hy wil: indien ik geadmitteert wierde, omme het zelve te bewyzen, ik zoude het klaarlijk kunnen doen; want ik heb daar van een origineele Acte van Monsr. de Barbesieux eigen hand, dewelke ik aan een van myne Vrienden heb vertrouwt, die hy aan niemand als my zelf zal overleveren; en niemand anders, als ik, weet, aan wien ik de zelve hebbe ter handen gestelt.*

1692. Augustus.

Omtrent ten elf uuren is den voornoemden *Grand-val* op een Horde na de plaatse van de Executie gesleept, alwaar de Sententie geleezen, en het Gebed in de Fransche Taal gedaan wezende (het welk hy met een zonderlinge attentie scheen aan te hooren, en na te spreeken) zo hebben de Scherprechters de voorsz. Sententie na hare forme en inhouden geexecuteert; en zyn des voornoemden *Grand-vals* Quartieren gezonden na de Frontieren van den Staat, om aldaar opgehangen te werden.

Sententie van den Chevalier de Grand-val.

ALzo Bartholomy de Liniere, Ridder, Sieur de Grand-val, geboortig van Liniere in Picardie, oud drie en veertig jaren, tegenwoordig gevangen, den Hoogen Krygs-Rade buiten pyn, en Banden van Yzer, heeft bekent, en den zelven Krygs-Rade verder gebleken is, dat wylen de Marquis *de Louvois*, in zyn leven Secretaris van Staat van den Koning van Vrankryk, in den jare 1691. met eenen *Anthony du Mont* heeft geconcerteert, om zyn Majesteit *Wilhem de Derde*, Koning van Groot Brittannien, moordadiger-wyze om het leven te brengen; en dat *du Mont* een Project hadde opgestelt, op wat maniere het voorsz. Dessein zoude werden geëxecuteert: Dat hy 't zelve Project aan den voornoemden *Louvois* hadde overgelevert: Dat den Gevangen, weinige dagen voor het afsterven van den Marquis *de Louvois*, van den zelven verlof verzoekende om ergens na toe te vertrekken, *Louvois* hem hadde geantwoord, dat hy noch eenige dagen moeste wachten; dat hy hem in eene zaake van consideratie zoude emploijeeren: presumerende den Gevangen naderhand, dat het zelve 't voorsz. Dessein zoude hebben geconcerneert: Edoch dat *Louvois* komende te sterven, het voorsz. Dessein toenmaals geen verder vervolg hadde gehad; Dat de Marquis *de Barbesieux*, Zoon van den voorn: *Louvois*, mede Secretaris van Staat van den Koning van Vrankryk, het voorsz. Project, benevens een Ordonnantie van 30 Pistolen, vyf dagen naar zyn Vaders overlijden in desselfs Cassette hebbende

ge-

1692. gevonden, 't voorn: Dessein wederom levendig is gemaakt geworden; *Augustus.* en dat de voorsz. 30 Pistolen inmiddels aan den voorn: *du Mont* waren voldaan: Dat den Gevangen door Monsieur *Rebenac* kennisse aan *du Mont* hebbende gekregen, Monsieur *Paparel*, Thesaurier Generaal der Onkosten van den Oorlog des Konings van Vrankryk, op zeekeren tyd ten Huize van Monsieur *Rebenac* zynde, in des Gevangen presentie aan den voorn: *Rebenac* heeft gezegt, dat, by aldien men in 't zin hadde zyn Majesteit van Groot Brittannien te enleveeren, *du Mont* daar toe capabel zoude zyn: Dat *du Mont* al vloekende daar op hadde geantwoord, dat hy zyn Majesteit zoude leveren, levendig of dood, gelijk hy aan Monsr. de *Louvois* hadde belooft: Dat *du Mont* het zelve, of een gelijk Project, aan Monsr. *de Barbesieux* hebbende overgeleverd, den Gevangen, tot voortzetting van 't voorschreven Dessein, verscheidene Conferentien met Monsr. *de Barbesieux* en *Paparel* hadde gehouden: Dat in een van de zelve Conferentien den Marquis *de Barbesieux* aan hem Gevangen hadde gezegt, dat men soubçonneerde, dat zyn Vader door ordre van den Prince van Oranje (denoteerende daar mede zyne tegenwoordige Majesteit van Groot Brittannien) was vergeven, en dat hy zich daar over wilde wreeken: Dat den voorn: *Barbesieux* hem Gevangen noch in een van de voorsz. Conferentien hadde gezegt, dat hy Gevangen *du Mont* zoude adverteeren, dat zyn Majesteit van Groot Brittannien eene Cotte de Maille droeg: Dat hy Gevangen het zelve aan *du Mont* hadde gezegt; en dat *du Mont* daar op hadde geantwoord, *daar en is niet aan gelegen, ik zal hem vermoorden*: Dat *Barbesieux* noch hadde gezegt, dat hy hem *du Mont* zelf niet wilde spreeken, om dat hy vreesde, dat *du Mont* zoude konnen gevangen werden, en dat hy hem alsdan zoude konnen noemen; en dat het zelve groot nadeel aan zyn fortuin zoude geven: Dat hy Gevangen ook met eenen *Parker*, Colonel van den Koning *Jacob*, is geëngageert geworden, om het voorsz. Dessein te doen executeeren; en dat den zelven *Parker* hem hadde gezegt, dat hy het voorsz. Dessein met wylen den Marquis *de Louvois* al hadde getracteert: Dat eindelijk den Gevangen met den voorn: *Barbesieux*, *Paparel*, *Parker*, en *du Mont* waren geconvenieert, hoe het voorsz. Dessein zoude werden in 't werk gestelt; te weten, dat den Gevangen en *Parker* zich zouden vinden aan de groote Wacht van het Leger van den Hertog van *Luxemburg*, met 1500 Paarden: Dat *du Mont* zoude gaan in 't Leger van zyn Majesteit van Groot Brittannien: Dat hy den tyd zoude waarnemen, dat den Koning de Wachten van 't Leger ging visiteeren: Dat hy alsdan zyn Majest. zoude doorschieten; en dat den Gevangen en *Parker* hem alsdan met de voorsz. 1500 Paarden zouden souteneeren, naar dat den voorn: *du Mont* den Gevangen alvoorens van den tyd van de executie zoude adverteeren: Dat Monsieur *de Barbesieux* den Gevangen ordre gegeven hebbende om met *du Mont* tot uitvoeringe van het Dessein naar Menin te vertrekken, hy hem een ordre voor den Hertog van *Luxemburg* hadde ter hand gestelt; waar by den zelven Hertog wierd belast, aan den Gevangen zodanigen

Detachement van Ruitery te geven, als den Gevangen tot executie van zyn Dessein zoude noodig oordeelen : Dat hy Gevangen door ordre van Monsieur *de Barbesieux* uit handen van *Paparel* hadde ontfangen 80 Goude Louisen : Dat hy Gevangen, volgens ordre van Monsieur *de Barbesieux*, daar van 55 Louisen aan *du Mont* hadde gegeven, te weten, 15 Pistolen in contant geld, en 460 guldens Frans geld in een Wisselbrief, om de zelve tot Gent te ontfangen : Dat hy Gevangen vervolgens den 11 September van den jare 1691. met *du Mont* te post van Parys na Menin is vertrokken : Dat hy alle de onkosten van die Reize voor *du Mont* heeft betaalt : Dat *du Mont* hem onderwegen hadde gezegt, dat Monsr. *de Barbesieux* hem een Rente van 20000 gul: 's jaars hadde belooft, en hem te maaken Ridder van St. Lazare, indien het Dessein quam te reüsseeren : Dat hy Gevangen tot Menin gekomen zynde, volgens ordre van Monsieur *de Barbesieux*, is gegaan by Monsieur *de Pertuis*, Gouverneur aldaar; en dat de zelve *Pertuis* hem een Paspoort voor *du Mont* heeft ter handen gestelt; gelijk den voorn. *du Mont* ook immediatelijk daar na naar Gent was vertrokken, met belofte, dat hy aan den Gevangen, volgens de voorsz. afspraak, kennisse van den tyd der executie aan de groote Wacht van 't Leger des Hertogs van *Luxemburg* zoude geven : Dat hy Gevangen vervolgens naar het Leger van den Hertog van *Luxemburg* was verreist; en dat hy met den voorn: *Parker* aan 't hooft van de groote Wacht van 't zelve Leger dag en nacht heeft gewacht, tot den dag voor de rencontre, in de voorlede Campagne by Leuse voorgevallen; edoch dat hy aldaar nietwes vanden voorn: *du Mont* heeft vernomen : Dat *du Mont* daar op na het Hof van den Hertog van Hanover zynde vertrokken, den Gevangen met den zelven veele Brieven over en weder, nopende 't voorsz. Dessein, heeft gewisselt; en dat hy Gevangen de zelve Brieven t'elkens aan den Marquis *de Barbesieux* heeft gecommuniceert, die hem dan ordonneerde wat hy aan den voorsz. *du Mont* zoude antwoorden : Dat hy Gevangen met Monsr. *de Barbesieux* is geconvenieert om het voorsz. Dessein ('t welk in de voorgaande Campagne was mislukt) in de tegenwoordige Campagne van den jaare 1692. wederom by de hand te vatten; en dat hy Gevangen ook daar over met Monsr. *de Chanlais*, Quartiermeester Generaal van de Legers des Konings van Vrankryk, hadde geconcerteert : Dat middelerwyl *Frederik Aelbrecht van Leefdaal*, voor dezen Capitein-Lieut. van een Compagnie Dragonders, ten dienste van de Hoog Mog: Heeren Staten Generaal, tot Parys zynde gearriveert, eenen *Sterk* den zelven by den Gevangen heeft gebracht : Dat den Gevangen met den voorn. *Leefdaal* nader kennis hebbende gemaakt, hy aan den zelven in 't laatst der Maand van Maart van dezen Jare 1692. openinge van 't voorsz. Dessein heeft gedaan; hem zeggende, dat een Officier, dewelke zich wilde insinueeren in de gratie van den Koning, yetwes moest hazardeeren : Dat hy Gevangen zyn mesures hadde genomen om in de tegenwoordige Campagne een groote entre-

1692. *Augustus.*

1692. Augustus.

treprise in 't werk te stellen, waar aan zyn fortuin dependeerde: Dat'er wel veel perykel in de zaak was; maar dat, hoe de difficulteiten grooter waren, de glorie mede zo veel te grooter zoude zyn; exhorteerende den voorn. *Leefdaal* om zyn Dessein mede te helpen uitvoeren: Dat den voorn. *Leefdaal* getoont hebbende zich in het Dessein mede in te laten, den Gevangen hem als doen opentlijk heeft gezegt, dat hy in de voorleede Campagne met eenen *du Mont* was geëngageert geweest, om zyn Majesteit van Groot Brittannien te assassineeren; edoch dat het zelve, vermits zyn Majesteits vertrek uit het Leger, was buiten effect gebleeven; maar dat de zaak op nieuws was geresolveert, om in de tegenwoordige Campagne te executeeren: Dat *du Mont* wel met Eede zoude hebben geswooren, zyn Dessein te executeeren; maar dat hy Gevangen vreesde, dat, by aldien hy zelf niet present was, *du Mont* zo exactelijk zyn ordres niet en zoude volgen; en dat hy daarom had geresolveert, met den voorn. *du Mont* mede te gaan; vragende aan den voorn. *Leefdaal*, of hy van de partye wilde zyn: Dat *Leefdaal* daar op hebbende geantwoord van ja, den Gevangen met den zelven circumstantieelijk van 't voorsz. Dessein heeft gediscoureert, en hem naderhand gebracht by Messieurs *de Barbesieux* en *Chanlais*: Dat *Chanlais* in een van de Conferentien op het voorsz subject, in presentie van den Gevangen, aan *Leefdaal* heeft gezegt, dat hem een groote recompense zoude werden gegeeven, by aldien het Dessein reüsseerde; en dat Messieurs *de Barbesieux* en *Paparel* mede van de belofte van recompense kennisse hebben gehad: Dat hy Gevangen met den voorn. *Leefdaal*, en den Collonel *Parker*, op den 16 April van dezen Jare 1692. is gegaan na St. Germain, om wegens het voorsz. Dessein met den Koning *Jacob*, die daar van mede kennisse hadde, te spreeken, en afscheid van den zelven te nemen: Dat hy Gevangen alsdoen van Koning *Jacob*, in presentie van de Koningin, Audientie heeft gehad; en dat Koning *Jacob* tegen hem zeide: *Parker heeft my van uwe affaire geinformeert; indien gy my met de andere Officieren dien dienst doet, zo en zal U noit iet wes manqueeren*: Dat hy Gevangen toenmaals met den voorn. *Leefdaal* en *Parker* mede wegens het voorsz. Dessein heeft gesprooken; en dat de Vrouw van *du Mont* ook verscheide Brieven van haar Man, geduurende deszelfs verblyf tot Hanover, in handen van Monsr. *de Barbesieux* heeft overgelevert: Dat den Gevangen geduurende den voorsz. tyd, zyne correspondentie met *du Mont* hebbende gecontinueert, den zelven door zyn Brieven, en wel specialijk door die van den 20, 25 April, en 12 May 1692. hadde verzocht en geëngageert om van het Hof van Hanover te komen tot Uden in 't Land van Ravestein, en aldaar met den Gevangen, en den voorn. *Leefdaal*, op de maniere van de executie de laatste Resolutie te nemen, en de zelve vervolgens in 't werk te stellen; verzoekende hy Gevangen den voorn. *du Mont* zyn afreize te willen spoedigen, dewyl zyn Majesteit van Groot Brittannien misschien weder over Zee zoude keeren; en zeggende, dat hy Gevangen dol zou werden, indien hy in

zyn

zyn affaire quam te manqueeren : Dat hy Gevangen met Monsieur *de Chanlais* en *Leefdaal* was geconvenieert, op wat wyze *du Mont* zyn Majesteit van Groot Brittannien zoude assassineeren, namentlijk, als zyn Majesteit langs de Linien zoude ryden, of uit zoude gaan om te recognosceeren, of in het decampeeren van de Armée, en dat *du Mont* omtrent 100 passen voor den Koning in een Embuscade zoude wachten, en alsdan den Koning schieten; ... Monsr. *Chanlais* (die van den tyd alvoorens zoude werden geadverteert) met 3000 Paarden aan de groote Wacht van 't Leger des Hertogs van *Luxemburg* zoude zyn, en *Leefdaal* alsdan den zelven daar van kennisse zoude geeven : Dat den Gevangen aan den voorn. *Leefdaal* heeft gezegt, dat 'er voor hem niet te vreezen en was; dat *du Mont* een secreet had om de oogen te verblinden; en in allen gevalle, dat zyluiden zich zouden houden in de Suite van den Koning; dat men na *du Mont* zoude toeschieten; en dat zyluiden ondertusschen tyd zouden hebben om haar te salveeren, en Monsr. *de Chanlais* te adverteeren; en dat 'er haar niet veel aan gelegen was, of *du Mont* gevangen wierd of niet, als zyluiden zich maar salveerden : Dat den Gevangen, en *Leefdaal*, haare laatste ordres van Monsr. *de Chanlais* hebben ontfangen, de welke haar zeide, dat hy tot Bergen in Henegouwen zoude komen, en dat zy voor uit zouden trekken, en hem daar wachten : Dat den Gevangen met den voornoemden *Leefdaal* den 17 April van Parys is vertrokken, en korts daar na tot Bergen voornoemt is gearriveert : Dat zyluiden eenige dagen na Monsr. *de Chanlais* hebbende gewacht, en ziende, dat hy niet en quam, zyluiden geresolveert hebben over Brussel na haar Rendevous in het Land van Ravestein te vertrekken : Dat hy Gevangen, onderweegen op de reis, aan den voornoemden *Leefdaal* heeft gezegt, dat zyne Entreprise gelukt zynde, de Alliantie van alle de geligueerde Prinsen en Potentaaten zouden gebrooken zyn; dat alle de Prinsen haare Troupen zouden retireeren; en dat daar door het Land van Krygsvolk ontbloot zynde, den Koning van Vrankrijk zich zeer lichtelijk daar van Meester zoude konnen maken; en dat Koning *Jacob* in zyn Ryk zoude werden herstelt : Dat hy Gevangen, benevens den voornoemden *Leefdaal*, verder na de Meijerye van den Bosch is verreist; en dat hy tot Eindhoven is geapprehendeert. En alzo het voorsz. horribele Dessein is een zaake, strydende tegens alle Goddelijke, Natuurlijke, Nationale en Civile Wetten, 't welk tot afschrik van anderen, die zulks verder zouden machineeren, op 't rigoureuste behoorde te werden gestraft : Zo heeft den gemelten Hoogen Krygsrade, met rype deliberatie van raden, doorgezien, en overwoogen hebbende alle het geene ter materie dienende was, en heeft mogen moveeren, Recht doende, verklaart, gelijk verklaart werd by dezen, dat den Gevangen heeft begaan *Crimen læsæ Majestatis*; condemneert hem op een Horde na de plaatse van de Executie te werden gesleept, en aldaar aan een Galge te werden gehangen, noch half levendig zynde afgesneeden te werden, deszelfs Lighaam geopend, zyne

1692. *August.*

1692. Augustus.

Ingewanden daar uit genomen, en verbrand te werden: Voorts deszelfs Hoofd op een Staak gesteld, 't Lighaam in vier Quartieren gehouwen, en de zelve opgehangen te werden daar het Syne Majesteit zal ordonneeren: Verklaart alle deszelfs Goederen geconfisqueert, en condemneert hem in de kosten en misen van de Justitie. Aldus gedaan en geconsenteert in 't Hoofdquartier van 't Leger, onder commando van Zyne Koninglijke Majesteit van Groot Brittannien, by de Heeren *Grave van Athlone*, Generaal van de Cavallery, Præsident; de Heeren van *'s Gravemoer* en *Talmush*, Lieutenants Generaals; *la Forest*, *van Weede*, *Grave van Noyelles*, en *Zobel*, Majors Generaal; *Churchill* en *Ramsey*, Brigadiers: ten overstaan van de Meesters *Cornelis van Wou* en *Richard Utwat*, beide Fiscaals, tot Lembeek den 11 Augusti 1692. Was geparapheert, *Athlone*. Onderstond, ter Ordonnantie van den Hoogen Krygsrade. En was geteekent, *Thamas du Val*. En op het spatium was het Zegel van den Hoogen Krygsrade, in een rooden Ouwel gedrukt, met een witte Papiere ruit overdekt.

Uitgegeven voor Copye.

Thomas du Val.

Ziet daar, van welke eerlijke middelen men zich trachtte te bedienen om een zo grooten Krygsheld, als zyne Britannische Majesteit, de schrik zyner Vyanden, van kant te helpen. Ondertusschen kwamen alle diergelijke aanslagen te verydelen: en de Godlijke Voorzienigheid scheen hem tot een gelukkiger lot te bewaaren.

VRANKRYK. Hertog van Savoyen valt in Dauphiné.

MEN had het voor een byna gantsch onmogelijke zaak gehouden, dat den Hertog van Savoyen met zyne Krygsbenden in Dauphiné konde komen. Monsr. de Catinat zelve zag 'er zo veele swaarigheden in, dat, toen de Geallieerden van by Pignerol opbraken, hy uit schertsery aan den Prins van Commercy liet zeggen, dat hy verstaan had, dat hy na Dauphiné meende te trekken; dat hy hem zynen dienst aanbood, en hem een gelukkige reis wenschte. Ondertusschen wierd zyne wensch vervuld: en niet alleen de Prins van Commercy, maar ook den Hertog van Savoyen en zyn gantsche Leger raakten gelukkiglijk over het Gebergte.

d'Eerste Plaats, welke zyne Koninglijke Hoogheid stutte, was Guillestre, een klein Vlek aan de Rivier de Durance, drie mylen van Ambrun, weinig bekend, als daar te lande, ter oor-

zaak

zaak der Jaarmarkten die 'er gehouden worden. De geen, die 'er het gebied had, en mogelijk geloofde, dat den Hertog geen Artillery over het Gebergte had konnen doen voeren, weigerde in 't eerst zich over te geeven : maar hebbende het kanon, 't geen men van Coni had gehaald, zien naderen, verzocht hy te capituleeren; doch kon geen beter voorwaarden verwerven, als met zyn gantsche Garnisoen krygsgevangen te blyven. Het bestond uit twee honderd Ieren en zes honderd Landzaaten, gecommandeerd door twee Colonels en omtrent veertig andere Officieren, welke altemaal na Coni, en van daar na Turin gevoerd wierden. Deze attaque kostte den Hertog omtrent sestig zo dooden als gekwetsten, onder welke laatsten ook Monsr. de Corneau wierd geteld. Men vond in de Plaats duizend zakken Koorn, verscheidene andere provisien, en zes stukken Kanon. 1692. Augustus. Veroveren Guillestre.

Thans deed den Hertog een Detachement van zyne Troupen over de Durance trekken, om de Stad Ambrun te berennen; meenende zelve met de gantsche Armée en het grof kanon wel haast te volgen : maar Monsr. de Larré, die 'er niet ver van daan lag, de desseinen der Geallieerden wel konnende bezeffen, had den tyd van 'er zich met drie duizend man in te werpen; weshalven men zich genoodzaakt vond een formeele belegering 'er voor te slaan, waar af wy den Leezer alle de voornaamste omstandigheden zullen mededeelen, na alvoorens, tot beter verstand van zaaken, een korte beschryving van de Plaats gegeeven te hebben. Doet Ambrun berennen.

Ambrun (gelegen zeven mylen van Gap, even veel van Briançon, drie-en-twintig van Grenoble, en zeven-en-dartig van Lion) is de Hoofdstad der Zee-Alpes, en vereerd met de waardigheid van een Aertsbisdom, 't geen tot Suffragaanen heeft Digne, Grace, Vence, Glandere, Senez, en Nice. Zy heeft eertydts den Graaven van Forcalquier toebehoord, en naderhand den Dauphins der Viennooizen. Deze Stad is uitsteekend oud, doch minder bekend door een Provinciaal Concilie, 't geen daar gehouden wierd in den jaare 1290. als door de geschillen der Jesuiten en Jansenisten, in de welken den Aertsbisschop van Ambrun een der Verweerders was. Men leest, dat Beschryving van Ambrun.

1692. Nero aan die van Ambrun vergunde 't geen men het *Recht der*
Augustus. *Latiniteit* noemt, 't welk Galba hen naderhand met nieuwe privilegien vermeerderde. De Stad is gelegen op de vlakte van een steile Rots, welke een gedeelte maakt van een hoogen Berg, die haar t'eenemaal commandeert, en welkers midden bedekt is met zeer schoone Wynstokken. Beneden aan deze Rots strekken zich heel lustige Beemden, besproeid met de wateren der Durance, aan welkers overzyde ook zeer hooge Bergen leggen. Aan de kant van Gap klimt men Stadwaarts op langs een ongelijken en moeijelijken weg, dien men zeer beswaarlijk te paard kan afgaan; zulks dat de Plaats aan die kant niet als met zeer groote moeite aangetast zou konnen worden: en aan de zyde der Rots is ze onwinnelijk. Maar aan d'andere kant, tegen over de zelve, word ze, gelijk gezegt is, door den Berg gecommandeerd. Noopende den oord, waar langs men na Guillestre gaat, de toegang is 'er niet moeijelyk; dewyl 'er maar als een ongevoelige afdaaling is, welke tot aan de poorten der Stad leid. Zy is omvangen met een bloote Wal, bestreeken door eenige Toorns en soorten van Bolwerken aan de zyde van den Berg: maar omtrent de Durance heeft men noch wallen noch graften; beveiligende de steile Rots, meer als honderd en vyftig voeten hoog, haar aan die kant voor alle vyandlijke bespringing. Eertydts was 'er ook een Citadelle: doch men heeft ze geslecht; en tegenwoordig beslaat het Klooster der Kapucynen de plaats. De Stad, hoewel een Aertsbisdom, is heel klein; zynde 'er Dorpen in Holland daar meerder huizen staan. Die van Ambrun zyn redelijk wel gebouwd, dewyl men 'er de steen zeer gemakkelijk kan bekomen. Het gantsche Ambrunois is een redelijk goed Land, overvloedig in heel goed Koorn, tamelijke Wynen, Vee, en Wildbraad. Maar d'Inwoonders zyn 'er uitsteekend arm; wordende gedrukt door eeuwigduurende huisvestingen van Krygsvolk: en men twyfelt, indien de Stad Ambrun alle de goederen van haare Inwoonders verkocht, of z' 'er haare schulden wel mee zou konnen betaalen. Rondom de zelve, en byna door de gantsche Provincie, heeft men zulk en groote menigte van Dorpen, dat men naauwelijks een half myl kan gaan, zonder 'er een aan te treffen: 't welk

welk aan alle de geenen, die weeten, dat dit gantsche Land met zeer hooge Bergen vervuld is, ongeloofelijk zou schynen, indien men hen niet met eenen en zei, dat byna alle die Bergen vruchtbaar zyn in Koorn, Weylanden, en ook zelfs aan verscheidene oorden in Wynen, van boven tot beneden. 1692. *Augustus.*

Ziet daar de beschryving van de Stad Ambrun. Zy wierd op den 5den. der Maand door het gemelde Detachement berend; en des anderendaags toog het gantsche Leger des Hertogs te Guillestre over de Durance. Zyne Koninglijke Hoogheid, persoonlijk voor de Plaats gekomen, deed den Marquis de Larré, die 'er het gebied voerde, aanstondts tot d'overgaave sommeeren, met bedreiging van hem gaen quartier te zullen geeven, indien hy verwachtte dat men hem aantastte. De Marquis antwoordde, dat hy gantsch niet van meening was zich op een eerste sommatie over te geeven, maar de Stad met alle mogelijke wakkerheid te verdeedigen. Ondertusschen vertoonde den Hertog van Schomberg, die met het Corps, 't geen hy commandeerde, door de Valey van Lucern was getoogen, zich voor het Kasteel van Queiras, 't geen op zynen weg lag. Hy sommeerde den Gouverneur tot d'overgaave: doch deze, weetende dat den Hertog geen kanon by zich had, wilde 'er niet na luisteren. Schomberg, oordeelende aan dit Kasteel veel gelegen te zyn, en geloovende het gemakkelyk te konnen overweldigen, stuurde aan den Hertog van Savoyen, om kanon te verzoeken: maar zyne Hoogheid zelve het van doen hebbende, liet hem order toekomen wegens die onderneeming te staaken, te meer dewyl Monsr. de Catinat een Detachement tot bystand van het Kasteel had gezonden, en zich voor Ambrun by hem te komen voegen. Des nachts tusschen den 6den. en 7den. wierden de Loopgraaven, aan d'eene kant door de Piemontoozen en aan d'andere door de Spanjaarden, geopend, en de twee volgende dagen de werken voortgezet. Des nachts tusschen den 8sten. en 9den. vond men zich dicht aan de Plaats. Den Hertog van Savoyen was byna deze gantsche nacht in de Loopgraaven, willende alles zien, en geevende overal zyne orders. De Belegeraars kreegen nu omtrent honderd en vyftig zo dooden als gekwetsten, onder welker getal *Ambrun belegerd.*

ook

1692. Augusti.

ook waren een Officier van het Regiment van Corneau en de Marquis van St. Michiel, d'eerste dood en den ander doodelyk gekwetst. Den 9^{den}. wierd ook de Prins van Commercy, zo als hy uit de Tranchee kwam, met een musketkogel aan de wang gekwetst. Thans kwam den Hertog van Schomberg met zyne byhebbende Troupen in het Campement. De volgende nacht zettemen de werken voort tot aan een soort van een Halvemaan, waar uit de Belegerden een schrikkelijk vuur gaven, 't geen het leven kwam te kosten aan den Graaf van Lagniasco, Neef van den Marquis di Parella, en aan den Zoon van den Ingenieur Beretta. De Generaal de las Torres en Monsr. du Quesne wierden 'er gevaarlyk gekwetst. De Marquis de Larré, bekommerd dat men storm mocht loopen, liet de gantsche nacht toortsen branden: maar men was noch in geen staat om iets zodanigs t'ondernemen. 't Grof kanon had noch niet voor de Plaats konnen gebracht worden; en 't kwam 'er niet eer als den dartienden. Des nachts tusschen den 13^{den}. en 14^{den}. deeden de Belegerden drie wakkere uitvallen, (d'eerste omtrent middernacht, de twede ten twee uuren, en de darde in het krieken van den morgenstond) waar in den Hertog van Savoyen by de honderd en vyftig man verloor. Zy smeeten ook zelfs een gedeelte der werken toe. Maar dit kwaad wierd wel haast hersteld: en de Batteryen opgerecht zynde, en het grof kanon zich den 15^{den}. hebbende laaten hooren, oordeelde Monsr. de Larré, dat het tyd was om te capituleeren. Daags daar aan wierden dan van wederzyde de Gyzelaars gegeeven, en de volgende voorwaarde wegens d'overgaave der Plaats beraamd.

Artykelen wegens d'overgaave van de Stad Ambrun.

I. ZAl het Garnisoen uittrekken met de Wapenen en vyftig Muilezels met Bagazie.

II. Zal het in alle zekerheid, en langs den kortsten weg, tot aan Grenoble geleid worden.

III. Zal (uitgezondert den Gouverneur en vier Aide-Majoors, welke verlof zullen hebben om te vertrekken werwaarts zy willen) geen Officier, noch Soldaat, in zes weeken tydts tegen zyne Koninglijke Hoogheid, noch tegens de Geallieerden, mogen dienen.

IV. Zal

IV. Zal alles, 't geen in de Plaats is, den Geestelijken toebehoorende, behouden worden. 1692.

V. Zal alles, 't geen den Koning van Vrankryk toebehoort, en in de Stad is, aldaar moeten blyven. *August.*

VI. Zullen de Gevangenen, geduurende het beleg gemaakt, van beide de zyden wedergegeeven worden, en ook zelfs de Deserteurs, zonder dat men hen eenige straf zal aandoen.

VII. Zal men niets van 't geen in de Plaats is voor de Geallieerden verbergen.

Des anderendaags, den 17den. trok het Garnisoen (ten getale van 2500 man Infantery, 200 Dragonders, en eenige Landzaaten) uit de Plaats; en den 18 trad zyne Koninglijke Hoogheid 'er in. Men vond 'er achtien à twintig stukken Kanon, en een groote menigte van Koorn, Meel, en andere provisien. De Stad accordeerde terstond met den gemelden Vorst wegens de Contributie op 40000 ponden; welke somme de Rector der Jesuiten, en eenigen der voornaamste Burgers, te Grenoble ginnen leenen: waarenboven ook noch den Hertog de hand liet leggen op 60000 ponden in goud, van de Koninglijke penningen, welke onder de bewaaring van den Tresorier der Troupen waren geweest, doch die deze, om ze door dit middel in veiligheid te stellen, aan verscheidene Officiers en Bedienden had uitgedeeld, hebbende zelve maar veertig Louisen behouden. Maar men maakte zyne papieren te krygen; en zynde de naamen van alle de geenen, daar hy zyn geld aan te bewaaren had gegeeven, op een Memorie gevonden, wierd de gantsche som weder te berde gebracht. Het geheele Ambrunois, en de gebuurige Dorpen en Vlekken, wierden ook ter zelve tyd onder contributie gesteld. Men wist niet wel, hoe veel volks dit beleg den Hertog van Savoyen gekost had; doch begrootte het getal alsnoch maar op 7 à 800 man, en eenige Officieren, onder de welken men ook telde Don Joseph, Zoon van den Hertog Grovenazzo, Commissaris Generaal der Napelsche Cavallery.

Na de verovering van deze Stad, waar af het Gouvernement, met een Garnisoen van drie à vier Regimenten, aan Monsr. de Montbrun-Ville-Franche wierd gegeeven, marcheerde het Leger zyner Koninglijke Hoogheid recht na Gap, een andere Stad *Gap door den Hertog van Savoyen verovert.*

1692. Augustus. Stad van Dauphiné, op de grenzen van Provence, zeven mylen van Sisteron en tien van Die. 't Is een Bisschoplijke Stad, gelegen in een vlakte omringd met bergen, en veel grooter als Ambrun; doch die voor alle verdeediging niets anders en heeft als het Fort van Puymore, leggende op een Hoogte, die de Stad commandeert. Zy bood ook geen wederstand; en de Prins Engenius, die d'Avantgarde der Armée commandeerde, had 'er zich (a) niet zo haast voor vertoond, of d'Inwoonders kwamen hem de sleutels brengen, volgens het verlof 't geen zy 'er van de Fransche Majesteit toe hadden gekreegen, aan wien 'er de Bisschop der Stad, zo haast als hy verstond dat Ambrun na de Capitulatie begon te neigen, over had geschreeven. Het gantsche Gapançois, een vruchtbaare landtsdouwe in alle de noodzaakelijkheden tot het leven, mitsgaders alle d'omleggende Vlekken en Dorpen, van Sisteron af tot aan Die, wierden aanstondts onder contributie gesteld.

(a) den 21 Augus.

Men meende, dat den Hertog van Savoyen nu na Briançon zou gemarcheerd hebben; maar het Gros der Armée nam den weg van Grenoble: doch hier na breeder van deze materie.

Ondertusschen ziet hier een Lyst van de Troupen, welke tot deze onderneeming van by Pignerol waren opgebroken.

Lyst van de Geallieerden onder den Hertog van Savoyen en den Marquis de Leganes.

Keizerlyke Infantery.

Lottharingen 1710. Stadel 1000. Beyersche Guarde 1700. en Steinau 1200.

Savoysche Infantery.

Een Bataillon der Guarde 850. Montferrat 750. Croce-Bianca 750. Saluzzo 750. Chablassi 750. Fuseliers 750. Guarde van zyn Koninglijke Hoogheid 60. Dragonders van Baldassar 200.

By haar waren (nevens den Hertog) wegens den Keizer, den Veldmaarschalk Caprara; den Prins Eugenius, Generaal der Cavallery; en den Grave de las Torres, Generaal der Bataille: en wegens zyn Koninglijke Hoogheid, den Graave van Bernez, Lieut. Veld-Maarschalk; den Heer Dessay, Generaal der Battille; den Marquis Tane, Lt. Veld-Maarschalk; en den Grave van Piosasco, Generaal der Bataille.

Met haar trok den Marquis de Leganes met 9000 Milaneesche Volkeren; en den 18en. was haar den Hertog van Schomberg met by de kant

van

van 4000 Man gevolgd: zo dat dit gantsche Corps uit 23470 Koppen bestond. 1692. *Augustus.*

Lyst der Troupen, onder den Marquis de Parella en den Prins van Commercy opgetrokken.

Keizersche Infantery

Het Regiment van Wirtemberg 1721. Gecommandeerden 600.

Dragonders.

Het Regiment van Bareith 830. Savoyen 1011.

Savoysche Voetknechten.

Een Battaillon der Guardes 850. Corneau 400. Gecommandeerden 580.

Dragonders.

Het Regiment van zyn Koninglijke Hoogheid 500. Jenois 500. Piemont 500.

Zy hadden by haar, wegens den Keizer, den Grave van Rabutin; en wegens den Hertog, den Heer van Massel over de Dragonders, en den Marquis van Vogera over het Voetvolk; en maakten uit 7492. en met de bovenstaanden onder den Hertog van Savoyen 30962 Man.

En van de Troupen, welke by Pignerol waren gebleeven, zag men d'onderstaande Lyst.

Lyst van de Militie, onder den Generaal Palsi by Pignerol gebleeven.

Keizerlijke Infantery.

Saxen-Coburg 1050. Saxen-Mersburg 1672.

Cavallery.

Carassa 1160. Palsi. 1100. Taf 850. Montecuculi 850. Commercy 1100.

Spaansche Infantery.

Twee Regimenten Switsers 1600. Lombarden, Duitschers en Napolitaanen 700.

Ruitery.

Van het Milanees 1000. Napolitaanen 300. Duitschers 400. Wirtemberg. Ruiters en Dragonders 500. Urs Dragonders 200.

Savoysche Infantery.

Savoyen 750. Mondovi 750. 2 Regimenten Switsers 300.

Cavallery.

Guarde du Corps. 200. Cavaglia 500. Non 500.

t'Samen 15482 Man, by zich hebbende de Generaals de Battaille St. Croix en Houchin.

1692. August.

Uitvinding van Geld-middelen.

Midlerwyl was men te Parys noch al gestadig bezig met middelen uit te vinden om d'onmeetelijke kosten, welken den Oorlog vereischte, te konnen verduuren. Daar was een Edict des Konings, den 2den. July in het Parlement geverifieerd, wegens de creatie van d'Officieren der Maarschalkschappen in de veroverde Provincien en Steden; te weeten, voor Lotharingen, een Prevooft Provinciaal der Maarschalken, een Lieutenant, een Assesseur, een Procureur des Konings, een Griffier, een Exempt, en vyftien Archers; welke hunne residentie zouden houden in de Stad Nancy: Voor het Hertogdom van Bar, dezelve Officiers, op vyf Archers na; zullende hunne residentie hebben in de Stad Bar: Voor de Prinvincie van la Sarre, een Prevooft Generaal en Provinciaal, zullende resideeren te Saar-Louis, met een Lieutenant en d'andere hier bovengenoemde Officieren, doch maar twaalf Archers: Voor ieder der Steden Homburg, Phaltsburg, en Montreal in die Provincie, een Lieutenant van den Prevooft Generaal en Provinciaal, gelijke Officiers, en zes Archers: Voor de Provincie der Elsas, een Prevooft Generaal en Provinciaal, die zyne residentie zou houden te Straatsburg, met gelijke Officiers en veertien Archers: Voor ieder der Steden Landau en Brissak, een Lieutenant en gelijke Officiers, benevens acht Archers: Voor de Provincie van Luxemburg, een Prevooft Provinciaal en gelijke Officiers, welke hunne residentie zouden houden in de Stad Luxemburg, met vyftien Archers. Noch was 'er een ander Edict, gegeeven in het Campement voor Namen, en insgelijks den 2den. July in het Barlement geverifieerd, behelzende de creatie van tien nieuwe Ampten van Commissionarissen-Factoors wegens allerhande Koorn, Tarw, Haver, Meel, Wyn, Hooy, Koolen, Hout, en andere diergelijke Waaren, welke in de Hallen en op de Markten van de Stad en de Voorsteden van Parys gebracht zouden worden; zulks dat 'er, gerekend met de geenen die in den Jaare 1690 aangesteld wierden, nu seventig van die Ampten waren: en men kan zich wel inbeelden, dat de geenen, die ze bekleedden, hunne creatie niet om zunst hadden bekomen. Behalven deze twee Edicten, was 'er nieuw Arrest van den Raad, uit kracht van het welk

de

de Koning met de Ampten der acht-en-veertig Wynroeijers en Gesworenen van de Stad en de Voorsteden van Parys die van Visiteurs, Waardeerders, en Controlleurs der Wynen, Brandewynen, en gedistelëerde Wateren, welke in de gemelde Stad komen, vereenigde, en by de zelven inlyfde: en moesten deze acht-en-veertig Wynroeijers voor hunne Ampten aan den Koning geeven 800000 ponden, te betaalen in acht maanden; vermiddels het welk zy alle de rechten, welke alreedts aan de gezeide Ampten van Visiteurs, Waardeerders, en Controleurs toegeëigend waren, zouden genieten. Maar hoort hier noch iets anders, 't geen vry wat vreemder luid. Monsr. de Pontchartrain, ziende dat d'Eigenaars der Ampten van Ontfangers der Consignatien en Commissarissen tot de daadelijke saiseeringen zich niet in staat stelden van de sommen, daar ze over een jaar of twee op getaxeerd waren, te betaalen, deed een Arrest in den Raad van Staat opstellen, behelzende, dat ze, even als wegens penningen en zaaken van zyne Majesteit, tot de betaaling der sommen, begreepen in de Rollen die hen aangekondigd waren, gedwongen zouden worden; en dat ook zelfs, by gebreke van dien, de gemelde Ampten zouden verkocht, en zuiver-en simptelyk toegeweezen w..rden, niettegenstaande alle Acten van abandonneering van de zelven, of protestatien door de gezeide Eigenaars gedaan, of noch te doen: Dat de penningen, spruitende uit de gemelde verkoopingen, geleverd zouden worden aan eenen daar toe genoemden Ontfanger, met preferentie boven alle Crediteuren: En dat de geenen, welke hunne penningen aan de gezeide Eigenaars tot de betaaling van deze sommen zouden leenen, in de rechten en privilegien zyner Majesteit gesubrogeerd zouden werden.

1692. *Augusti.*

Men had zich te Lion gevleid, dat men 'er vry zou weezen van de Schattingen, welke op de Koop-en Handwerkslieden van Langedocq, en eenige andere Provincien, waren gesteld: maar men deed ze de Bankiers en Negotianten, gelijk ook alle de Gilden der Stad, welke voor haar deel op 260000 ponden getaxeerd was, met d'uiterste strengheid betaalen. Acht Kooplieden wierden afgevaardigd, om 'er de verdeeling af te maaken: doch men klaagde geweldig, dat ze de balans niet

1691. Augusty. gelijk hadden gehouden, en dat hunne vrienden ten kosten der anderen begunstigd waren. d'Italiaansche Natie byzonderlijk was, op de recommandatie van een der gemelde gedeputeerde Kooplieden, al te zeer belaaden; hoewel ze, volgens haare privilegien, een bevryding van alle Impoften, Subsidien, en andere Lasten, opgesteld of noch op te stellen, behoorde te genieten. Maar 't geen het verwonderlijkst in deze zaak was, is, dat, terwyl d'Italiaanen klaagden, en dat men niets en zei tegen vier à vyf honderd Kooplieden die hunne schatting noch niet betaald hadden, men een Garnisoen van Soldaaten by een Milaneeschen Bankier stuurde, die genoodzaakt was, zo voor hem als voor d'andere Bankiers zyner Natie, een somme van 22500 ponden te betaalen. Wel is waar, dat zy aanstondts aan den Intendant der Provincie, mitsgaders aan den Aertsbisschop, die de Kooplieden, zo de vreemden als d'anderen, altyd even zeer beschermd had, gingen klaagen: doch men hoorde noch niet, of hen eenig recht over dit geweld gedaan zou worden.

Noch was 'er een nieuw Arrest van den Raad van Staat, den 24sten. July in het Munthof geregistreerd, en den 28sten. afgekondigd, by het welk zyne Majesteit d'uitstellingen, begreepen in het (a) Arrest van den 20sten. May laatstleeden, prorogeerde, en beval, dat d'oude Goude en Zilvere Specien, geslagen ten uitvoering der Declaratie van den 31sten. Maart 1640. en van het Edict der Maand September 1641. welke niet hervormd waren door het Edict van de Maand December 1689. in de Commercie tot aan den eersten September aanstaande cours zouden hebben, te weeten, de Goude Louisen tot twaalf ponden vyf stuivers, en d'Ecus tot drie ponden vyf stuivers. De spraak ging, dat de Koninglijke Schatkamer en d'Extraordinaire Krygskas zich met een menigte van Specien belaaden hebbende gevonden, zulks voet tot deze prorogatie had gegeeven.

(a) Ziet pag. 61.

Door een ander Edict wierden alle de Schoutschappen der Steden en Vlekken des Koningryks tot Ampten voor zo lang als men leefde opgerecht, en 'er eenige privilegien bygevoegd, om de Particulieren aan te moedigen tot dezelven te koopen.

d'Amp-

d'Ampten van Prevooft der Kooplieden van Parys en Lion wa- 1692.
ren 'er maar alleen af uitgezonderd : doch men creëerde twaalf Augustus.
Assesseurs in ieder dezer twee Steden, en zo veel na proportie in d'anderen daar een Schoutschap was. Ter zelve tyd stelde men ook aan een soort van een Commissaris in ieder Stad, Vlek, en Dorp, die den tytel van Raadtsheer des Konings zou voeren, om het opzicht te hebben over de huisvesting der Krygsknechten, en andere zaaken die daar van afhingen. 't Had den naam, dat dit altemaal ten besten der Gemeentens geschiedde, onder de welken dikwils dispuiten wegens de huisvesting der Troupen ontstonden; mitsgaders om aan d'andere kant te beletten de kuiperijen, die 'er in de verkiezingen der Schouten en Schepenen voorvielen, en die de Steden menigmaal in verscheidene partyen verdeelden. Dit middel om geld te bekomen betoonde wel den uiterften nood, daar Vrankryk zich in bevond. De Koning kon zyne Onderzaaten op geen baarblijkelijker manier belasten, als met het gemelde Edict. Want, om niet te zeggen dat hy hen de vryheid, welke zy noch hadden, bestaande in de macht van hunne Schouten te verkiezen, hier door benam: hoe veele geweldenaryen stonden de geenen, die deze Ampten voor geld hadden gekocht, niet te pleegen? Men moet in Vrankryk geweest zyn, om te weeten hoe kwalijk de meeste Gemeentens geregeerd wierden; vermits de geenen, die 'er het beleid af hadden, hunne byzondere zaaken ten kosten der geenen van het Gemeen deeden. Nu moest men 'er noch iets anders af verwachten, wanneer de Schouten en Schepenen, welker gezag voorheen maar een of twee jaaren duurde, voor hun gantsche leven in bediening zouden weezen : zullende aldus tyds genoeg hebben om hunne schikkingen zodanig te neemen, dat ze zich met het sweet van het gemeene volk konden mesten. Daar was maar een middel om zich voor dit kwaad te behoeden, te weeten, dat de Gemeentens zelven deze Ampten kochten; of, om beter te zeggen, dat ze penningen aan den Koning schooten, ten einde hem de zaaken te doen laaten gelijk ze waren. Maar de Steden waren zodanig uitgeput, dat ze noch meerder moeite zouden hebben met het geld tot het beletten van d'oprechting dezer Ampten uit te vinden, als d'eene

1692. Augus. of andere Particulier om ze te koopen. En noopende het opneemen van penningen: men had zo veel ſtreeken verzind, om hen van de zorg wegens de betaaling hunner ſchulden te bevryden, dat niemand 'er gaarne weer iets aan wilde verſtrekken.

De heffing der Rechten van de *Francs-Fiefs* en *Franc-Alleu* was nu ook voor een ſomme van vier Millioenen en 800000 ponden aan de Compagnie des Amortiſſemens toegeſtaan. Men noemt *Francs-Fiefs* de Landen, Heerlijkheden, of Rechten, welken een heerſchend Heer aan een Vaſſaal geeft, op de laſt van trouw en hulde, en in den oorlog, en andere gelegentheden, te dienen, of met eenige ſchuldigheden: en deze Rechten worden niet blootelijk *Fiefs* (Leenen) maar *Francs-Fiefs* (Vrye Leenen) geheeten; vermits ze niet gehouden mogen worden als van Vrye Perſoonen, en Edel van afkomſt of gemaakt. welke vry en onbekommerd zyn van Schattingen, Aides, en Subſidien. *Franc-Alleu*, in tegendeel, betekent een Land, Heerlijkheid, of Erfgoed, 't zy edel of onedel, onafhangend van eenigen Heer, en geenige laſt of ſchuldigheid onderworpen. De Bezitters der Leenen waren uit kracht van het Edict, hier over afgekondigd, gehouden een jaar inkomſts, met de twee ſtuivers per pond, aan de Koninglijke Schatkamer te betaalen; vermiddels het welk zy tot aan het Jaar 1712. van alle aanmaaningen bevryd zouden weezen.

Wy zullen niet ſpreeken van verſcheidene andere Edicten, (ſtrekkende altemaal om penningen tot het vervolgen van den Oorlog te bekomen) vermits ze noch niet afgekondigd waren, hoewel ze genoegſaam gereed lagen. Doch eer wy echter van deze ſtoffe affcheiden, moeten wy hier ter nederſtellen d'Ordonnantie van Monſr. le Goux de la Berchére, Intendant der Generaliteit van Rouaan, gepubliceerd door order des Konings, noopende de vervolgingen tot d'achterhaaling van d'inkomſten der afweezende Proteſtanten, zelfs wegens de Jaaren 1690. en 1691. Deze Ordonnantie ſchynt wat byzonder: en men kon niet bedenken, waarom men'er ook niet zodanigen in d'andere Plaatſen des Ryks had afgekondigd. Mogelijk om geen andere reden, dan dat de geenen, die elders regeerden,

Ordonnantie tot d'achterhaaling van d'inkomſten des afweezige Proteſtanten afgekondigd.

de

de zelve berichten niet aan het Hof hadden gezonden, als den Intendant van Rouaan. Het Hof richt zich dikwils na diergelijke advysen, zonder verder in de zaaken te dringen. Doch 't zy zo 't wil: ziet hier d'Ordonnantie. 1691. Augustus

Ordonnantie van Monsr. le Goux de la Berchére, Intendant der Generaliteit van Rouaan, tot achterhaaling van d'Inkomsten der afweezige Protestanten, gepubliceerd door order van Zyne Majesteit.

DE Koning door zyne Declaratie van de Maand December 1689. aan de naaste Bloedverwanten der uit het Koningrijk afweezige Religionarissen gegeeven hebbende de Goederen, welke door het Edict van de Maand January 1688. aan de Domainen waren vereenigd, om 'er de bezitting af aan te vangen op den eersten January 1690. en na d'achterhaaling, gedaan van een gedeelte der Sommen, welke noch ten achteren mochten weezen, van d'inkomsten der gemelde Goederen van den tyd der Bestiering van de zelven af tot nu toe, het Jaar 1687. 'er in begreepen; van de Goederen, nieuwelijks ontdekt, begreepen in het Boek van Marix Droüet; en van de geenen, die in het gemelde Boek zyn vergeeten; mitsgaders van 't geen ten achteren was wegens het Jaar 1689. Zyne Majesteit begeerende dat 'er aanstondts voorzien werde in d'achterhaaling der achterstallige sommen van d'inkomsten der Goederen van de Consistorien en Predikanten, daar Zy niet af en heeft gedisponeerd; van de Goederen der Religionarissen, met verlof des Konings uit het Rijk vertrokken, welke niet wedergekeerd zyn, en geene Kinderen achtergelaaten hebben; van de Goederen die niet en zyn gereclameerd; van de geenen die men vergeeten heeft te bestieren, of die kwalyk bestierd zyn; en van d'andere Goederen der gemelde vluchtige Religionarissen in d'uitgestrektheid der gezeide Generaliteit, welke wegens de Jaaren 1690. en 1691. schuldig zyn: Heeft dezelve aan ons geordonneerd tot de gemelde achterhaaling te committeeren. Waar op wy, volgens d'order die 'er ons toe is aangekondigd, gecommitteerd en geprœposeerd hebben den Heer Faillet, om zich met het onderzoek na de gemelde Goederen te belaaden, mitsgaders d'achterhaaling der sommen schuldig door de Hoevenaars, Huurders, Debiteurs, en Onthouders van de zelven: tot betaaling van de welken zy gedwongen zullen worden even als wegens de eigene penningen en zaaken van zyne Majesteit, enz. Verbiedende aan alle Rechters kennis te neemen van de contestatien, welke wegens de gemelde achterhaaling zouden konnen ontstaan, op pœne van nulliteit, en cassatie der proceduuren die daar over voor hen gehouden zouden mogen weezen: van alle welke Sommen, die door den gezeiden Faillet ontfangen zullen zyn, hy gehouden zal weezen aan ons alleen reken-

1692. Augustus.

schap te doen, &c. Gedaan te Rouaan, den 16den. dag van July 1692. Getekend *le Goux de la Berchère*, en laager door Monsr. *Deval*.

Dochter van Koning Jacobus gedoopt.

(a) Ziet 3 Stuk, 2 Deel, pag. 172.

De jonge Princes, Dochter van den Koning Jacobus, van welkers geboorte wy elders hebben gesproken, wierd nu op den 24sten. der Maand te St. Germain, in de Koninglijke Kapel, door den Kardinaal de Bouillon, Groot-Aalmoessenier van Vrankryk, gedoopt; de Princes over de vont gehouden door zyn Allerchristelijkste Majesteit en de Hertogin van Orleans; en Louise-Marie genoemd. De plechtigheid geschiedde met zeer groote pracht; en de twee Hoven verscheenen 'er zo kostelijk opgetooid, dat de schittering van het goud en de juweelen d'oogen der aanschouwers deed schemeren.

Hertogin van Bourbon verlost van een Prins.

Eenige dagen te vooren, te weeten den 17den. was de Hertogin van Bourbon, Dochter van den Koning en Madame de Montespan, in het kraambed bevallen van een jongen Prins; waar af zyne Majestoit aanstondts door een Expresse de tyding in Vlaanderen aan den Hertog, haaren Gemaal, deed brengen.

Tripoli gebombardeerd.

(a) Ziet 3 Stuk, 2 Deel, pag. 58.

De Roovers van Tripoli, welke voor een (a) wyl den oorlog tegens Vrankryk verklaard hadden, waren nu op zyn Fransch over deze stoutheid gestraft. Monsr. de Riberette, aan wien het Hof die last had opgedraagen, zich aldaar voor de rêe vertoond hebbende, wierp wel drie à vier duizend bomben in de Stad: doch ze brachten de werking, die men 'er af verwacht had, niet voort; vermits 'er de Tripoleezen, die dit bezoek wel te gemoet zagen, goede voorzorgen tegen hadden gedraagen. Men dacht ook niet om koop te geeven: in tegendeel, lagchende met het Fransch geweld, beslooten de Roovers en hun Day den oorlog met alle wakkerheid voort te zetten. Ondertusschen hoorde men noch van geen twede bombardeering; 't zy dat men vreesde geen beter geluk te zullen hebben als in d'eerste; of dat men bemerkt had, dat de kosten veel grooter waren, als het voordeel, 't geen men 'er af kon genieten.

SWITSERLAND.

DE (a) klachten, welken de Ministers der Geallieerden omtrent en in de voorgaande Maand aan de Vergadering tot Baden

Baden tegens het beleid der Switsers gedaan hadden, veroorzaakten 'er groote wanorders. d'Afgevaardigden der Cantons waren inzonderheid zeer verbaasd over de dreigementen, welken de Baron de Neveu, Keizerlijke Envoyé, aan hen deed, noopende dat men voortaan zou beletten, dat 'er eenige Graanen uit Duitschland op den Switserschen bodem kwamen; mitsgaders dat men de Kooplieden van die Natie, welke in het gebied zyner Keizerlijke Majesteit waren, en handel met contrebande Waaren dreeven, by de kop zou doen vatten. De Vergadering vond zich verdeeld in drie verscheidene partyen. d'Eerste, die de talrykste was, beweerde, dat men en met woorden en metter daad behoorde te beletten alles, 't geen streed tegens d'Alliantie, die 'er tusschen hen en het Huis van Oostenryk was; alle de contraventien, welke daar tegen gedaan wierden, strengelijk te straffen; en 'er alle de conditien van punt tot punt af t'onderhouden. De twede begeerde, dat men zich zou vernoegen met in algemeene termen, en die nergens toe verbonden, op de klachten der Geallieerden t'antwoorden, en wyders voortvaaren met zich te bestieren gelijk ze voor heen hadden gedaan. En de darde, veel kleinder van getal als de twee anderen, beweerde stout en styf, dat alle de Cantons vry, en de meesters in hun gebied waren: dat men deze vryheid, 't kostte wat het wilde, moest handhaaven; en de wetten der neutraliteit, zo verre als zy 't voor hunne Republijk nut oordeelden, onderhouden of verbreeken.

1692. Augusti.

Uitwerkingen des klachten van de Ministers des Geallieerden.

(a) Zie pag. 37.

In een byzondere Zitting vertoonde den Afgevaardigde van St. Gal, dat die Stad alle bedenkelijke middelen in 't werk had gesteld om de contraventien, daar men over klaagde, te voorkomen: dat ze alle de Compagnien, welke van haar afhingen, uit den dienst van Vrankryk had herroepen; de Capiteinen, die haare orders niet hadden willen gehoorzaamen, van het Burgerrecht beroofd; en door een openbaar Edict aan alle haare Onderzaaten verbooden zich in den dienst van eenige vreemde Mogendheid te begeeven, op straffe van confiscatie hunner goederen.

De wyste Afgevaardigden stelden alle hunne krachten te werk, om het gantsche Switsersche Ligchaam te brengen tot

1692. Augustus. eenige voldoening aan den Keizer te geeven, en het goed verstand der Cantons met alle de Standen des Ryks niet t'ontrusten: maar zy konden het niet te weeg brengen. Daar waren Gedeputeerden, welke zeiden, dat ze geen instructie hier over hadden, en dat by gevolg hunne handen gebonden waren: zulks dat, na groote dispuiten, alles, 't geen men besluiten kon, was, dat de Gedeputeerden, ieder voor zyn hoofd, de voorslagen en klachten der Geallieerden aan hunne Principaalen zouden berichten, om 'er d'instructien over te verkrygen, en in d'eerste Vergadering gereed te weezen.

Naderhand verstond men, dat, noopende de contrebande Waaren, de Cantons gezamenerhand beslooten hadden, dat men alle de Kooplieden met eede zou doen sweeren, dat ze noch directelijk noch indirectelijk eenige Fransche Koopmanschappen of Waaren, noch ook eenigen van de geenen die door Vrankryk waren gepasseerd, hoedanig de zelven ook mochten weezen, in het Ryk, of in de Staaten der Geallieerden, zouden stuuren; uitgezondert de geenen van Avignon, die behoorlijk gecertificeerd waren: Dat ze ook zouden sweeren, dat de Waaren, welken zy deeden komen, hen in eigendom toebehoorden; en dat ze geen andere meening hadden, als de zelven in 't klein, en niet in 't gros, met baalen of lasten, te verkoopen, zulks dat 'er niets af, directelijk noch indirectelijk, aan de Franschen, noch in hunne veroverde Plaatsen, konde komen.

't Was onzeker, of deze Ordonnantie in der daad zodanig luidde, als men voorgaf: maar ten minsten is het zeker, dat ze niet generaal in alle de Cantons geweest moet zyn, of dat ze niet ter uitvoering is gesteld, of dat ze den Keizer niet heeft konnen voldoen. Want zyne Keizerlijke Majesteit deed naderhand allen handel tusschen het Graafschap van Tirol en Switserland verbieden; 't geen aan de Cantons, welke veel Koorn van daar kreegen, een groot nadeel stond toe te brengen. Hy zou ook het zelfde ten opzichte van Swaben hebben gedaan, indien deze Kreits t'eenemaal van hem had afgehangen: maar gelijk 'er veele Vorsten hunne Landen in hebben, moest hy 'er alvoorens hunne bewilliging toe erlangen.

't Is een gewisse waarheid, dat, dewyl de Geallieerden het raadsaam oordeelden allen handel met Vrankryk af te breeken, zy niets en deeden, indien zy ze ook niet ter zelve tyd met Switserland afbraken Want gelijk dit Land tusschen beiden gelegen is, dient het tot een rustplaats voor de Goederen, welke van wederzyde komen: en door het middel der Switsers ontbrak het Vrankryk aan geen Paarden, noch aan het meeste deel der andere Waaren welken het van nooden heeft, en uit der Geallieerden Landen moet haalen. Ten anderen vertierde deze Kroon door het zelve middel alle haare Waaren en Koopmanschappen; doende de Switsers de zelven door hun Land in die der Geallieerden overvoeren: invoegen dat zy aldus de factoors der eenen en anderen wierden. Men zei ook, dat de Particulieren der Cantons niet bedroefd waren over den Oorlog: dat ze wenschten, dat ze altyd mocht duuren: dat zy 'er zich merkelijk door verrykten: en dat ze byna altemaal Kooplieden waren geworden. Maar aan d'andere kant ging de spraak, dat de Keizer rond uit de Switsers zich wilde doen verklaaren; zynde wel verzekerd, dat, al had hy hen ook te vyand, zy hem geen meerder kwaad zouden doen, dan als ze zich op dusdanig een manier neutraal hielden; en dat het hem niet veel kon scheelen, of ze vyf-en-dartig à veertig duizend man, welken zy op de been hadden, in Vlaanderen tegens de Geallieerden, of op de Grenzen van Switserland tegens zyne eigene Onderzaaten gebruikten.

1692. *Augustus.* Noodzaakelijkheid van dan handel met Switserland te verbreeken.

INDIEN de Katholijke Vorsten, welke hunne Ministers te Romen hadden, zich wel haast van den Paus wilden ontslaan, zouden zy 'er niet veel beter middelen toe konnen aanwenden; geevende zyne goedheid hen voet tot hem gestadig door hunne zo menigmaal herhaalde verzoeken lastig te vallen: en hy was 'er zodanig door bezet. dat hy naauwelijks tyd had om rust te neemen. Zelfs bracht hy ook noch dikwils een gedeelte van de nacht door met te raadpleegen over de verscheidene propositien, welke geduurende den dag aan hem waren gedaan, en te denken op de middelen om al de wereld even zeer te voldoen. Ten minsten gaf hy 'er uiterlijk de blyken af; hoewel de klaarst-

ITALIEN. Ministers der Katholyke Vorsten vallen den Paus geweldig lastig.

1692. *Augustus.*

zienden pretendeerden te bespeuren, dat hy veel meer geneigd was om Vrankryk, als om het Huis van Oostenryk, of eenige andere (*a*) Mogendheden, te behaagen.

(a) *Polen, de Republyk van Venetien, enz.*

Vervolg van de zaak der Prinsen van Tassis.

(b) *Ziet* 11 *Stuk*, 2 *Deel*, *pag.* 99. en 31 *Deel*, *pag.* 89.

Den Ambassadeur van Spanjen had tot verscheidene maalen zeer krachtige instantien gedaan, om de voldoening, welke de Koning, zyn Meester, over het werk des (*b*) Graaven van Tassis pretendeerde, te verzoeken; en zelfs op een manier gesproken, die meer na klaagen en dreigen als vertoonen geleek. Hy zei rond uit tegen den Heiligen Vader, dat het scheen, dat, zynde een onderzaat van den Katholijken Koning gebooren, hy eenige byzondere inzichten voor hem behoorde te hebben; doch dat, verre van daar, men in alle gelegentheden zyne zydigheid voor de Kroon van Vrankryk zag uitbarsten, mitsgaders de weinige achting welke hy voor het Huis van Oostenryk in 't algemeen, en voor zyne Katholijke Majesteit in 't byzonder, had: dat, indien hy niet en besloot aan den gemelden Vorst de rechtmaatige voldoening, welke hy pretendeerde, te geeven, hy zich eindelijk genoodzaakt zou zien zynen Minister van het Roomsche Hof te herroepen, en de Nuncien zyner Heiligheid, die te (*c*) Madrid en te Napels waren, te doen vertrekken. De Paus verdedigde zich geweldig wegens de gepretendeerde zydigheid, welke de Minister van Spanjen hem verweet, en zei hem in 't algemeen hier over, dat het gevolg van den tyd zou doen zien, dat hy geen minder goede intentien voor het Huis van Oostenryk, als voor dat van Vrankryk, had. Maar in der daad, hy diende het wel haast te betuigen: want na allen schyn moest hy zich geen honderd jaaren levens belooven. Doch het is de gewoonlijke manier der menschen: zy leeven maar eenige jaaren, en maaken ontwerpen voor ettelijke eeuwen.

Deze was kerteling gestorven, en de Koning derhalven van de moeite verlost.

Klachten der Napolitaanen over den Rechtbank der Inquisitie.

(a) *Ziet* 2 *Stuk*, 4 *Deel*, *pag.* 14.

Het werk des Graaven van Tassis en zyner Zoonen was het eenige niet, 't geen de Paus en de Koning van Spanjen te samen te beslechten hadden. De (*a*) zaaken van Napels waren van een noch gantsch ander gevolg. De Napolitaanen scheenen besloten te hebben het jok der Inquisitie af te smyten, of ten minsten niet langer een byzonderen Rechtbank, verscheiden van dien der Bisschoppen, welke de wegens Kettery beschul-

digden

digden oordeelde, toe te laaten. Zy klaagden, dat, onder den dekmantel van de zuiverheid des Geloofs te behouden, deze Vierschaar, bestaande meestendeel uit Vreemdelingen, het proces aan duizend onnozele menschen maakte, om zich met hunne goederen te verryken. De Napolitaanen pretendeerden dan, dat, volgens zekere privilegien welken zy beweerden te hebben, men de kennis van alle de zaaken, welke den Godtsdienst betreften, aan de Bisschoppen der plaatsen zou wyzen, als aan de geenen die 'er de natuurlijke Rechters af waren. En op dien voet verklaarden zy aan den Kardinaal Cantelmi, Aertsbisschop van Napels, dat zy alle de geenen, welken men in de gevangenissen der Inquisitie had gesmeeten, en in 't toekomende zou smyten, daar uit zouden haalen. Zy begeerden ook noch, dat voortaan de Geestelijke Beneficien van het gantsche Koningrijk niet als aan de geboorene Inwoonders gegeeven zouden worden; zo om 'er d'inkomsten af in het Ryk te behouden, als om hen te meer geneigd te maaken tot het best der volkeren, welke aan hen vertrouwd waren. De besluiten, die zy hier over hadden genomen, waren zo wakker, dat men zich zeer beswaarlijk kon inbeelden, dat zy 'er afstand van zouden doen. En om de zelven te meer te doen gelden, hadden zy aan eenige gaauwe Godtsgeleerden last gegeeven om over die materie te schryven, en beslooten hunne Geschriften gemeen te maaken; mitsgaders sommigen van de zelven, benevens eenige andere Persoonen van aanzien, na Madrid gezonden, om de gerechtigheid van hunne pretentien aan het Hof te vertoonen: 't geen niet heel wel wegens den Paus vernoegd zynde, de zaak na allen schyn tegens zyne belangen stond voort te stuuwen. 1692. Augustus.

In der daad, als men van de dingen in zich zelven zal oordeelen, en dan ontblooten van alle de byzondere omstandigheden die 'er de natuur af konnen veranderen; moet men zeggen, dat het voor alle de Katholijke Staaten zeer nut zou weezen, dat men de zaaken op den ouden voet herstelde, en aan de Bisschoppen, of in 't byzonder of te samen vergaderd, het oordeel van alle de Christenen, welke aan hun beleid vertrouwd zyn, ten opzichte van 't geen het Geestelijke betreft,

lien

1691. Augus. liet berusten. Want gelijk zy hen beter behooren te kennen; als een vreemde Rechtbank; en dat zy natuurlijker wyze geacht worden hen veel meer te beminnen: moet men ook gelooven, dat ze bekwaamer zyn om hen te beletten in de dwaaling te vallen; hen 'er, wanneer zy 'er in gevallen zyn, weder uit te doen geraaken; en hen, als men hen niet meer te recht kan brengen, de verdiende censuren en straffen op te leggen.

Byzonderheden nopende de straffen omtrent de Ketters, en d'invoering der Inquisitie.

De Rechtbank der Inquisitie is iets zo schrikkelijk, en zo strydig tegens den geest van het Christendom, ('t geen niet en ademt als zachtmoedigheid, vergiffenis, en liefde) dat men niet verwonderd moet weezen, zo 'er de Napolitaanen een afschrik van hadden, en het besluit genomen van d'uiterste middelen by der hand te vatten, indien de Paus zich niet en liet beweegen om het recht van de geenen, welke verdacht en beschuldigd waren van Ketters te weezen, te oordeelen, in de handen hunner Bisschoppen te laaten. Daar waren Ketteryen van het oogenblik af dat d'Apostelen het Evangelie hadden verkondigd: maar men zag in het begin van het Christendom niet, dat men een Vierschaar oprechtte om ze te verdelgen. d'Apostelen vernoegden zich met de Ketters te vermaanen: en indien ze, na een of twee maalen vermaand te zyn, in hunne dwaalingen volhardden, scheidden zy zich van hen af. Wy leezen op geenige plaats hunner Schriften, dat zy iets diergelijks in 't werk hebben gesteld, als 't geen men in Spanjen, Portugaal, en Indiën doet: en ondertusschen stond het maar aan hen d'allerschrikkelijkste executien te doen. Zy konden het vuur van den Hemel doen daalen; de Aarde zich doen openen onder de voeten der geenen, welke zich door hunne valsche leeringen tegens d'Evangelische Leere stelden; en alle de valsche Leeraars uitrooijen. Zy hadden de gaaf der Mirakelen. Tot aan de bekeering van den Grooten Constantinus strafte men de geenen, die van Kettery overtuigd waren, niet als met den ban. Daar was tot dien tyd toe geen andere Vierschaar, als die der Bisschoppen en Geestelijken. Onder de Regeeringen der Christene Keizers stuuwde men de zaak wat verder voort. Men handelde de Ketters even als de geenen, die de tweede Tafel

der

der Wet hadden overtreeden; gelijk men zien kan in de Wetboeken van Justinianus en Theodosius. Maar behalven dat de straffen, die men oeffende, met ballingschap of geldboetens bepaald waren, wierden d'uitvoeringen door Wereldlijke en niet Geestelijke Rechters voltrokken. De Bisschoppen vernoegden zich met de geenen, die zich door hunne Ketteryen de gemeenschap der andere Geloovigen onwaardig maakten, daar af te berooven: en hoewel het hen door de Keizerlijke Wetten geoorlofd was de zelven aan het Wereldlijk Gerecht over te geeven, deeden zy het echter zeer zelden, of de Ketters, welken zy in den ban hadden gedaan, moesten verstoorders van de gemeene rust weezen. De zaaken gingen op deze wys in de Kerk tot aan het Jaar 800. na welken tyd de Bisschoppen in het Westen een krachtiger Rechtsgebied over de Ketters kreegen: want het stond in hunne macht hen voor hunne eigene Vierschaar te dagvaarden, om hen te oordeelen, en te straffen; doch niet met ballingschap, en verbeurdmaaking hunner goederen; maar met gevangenis, vasten, en diergelijke andere straffen, welke door de Canons en het gebruik geregeld wierden. Naderhand zag men geduurende den tyd van drie honderd jaaren zeer weinige Ketteryen in de Kerk ontstaan. 't Was eerst omtrent het begin der twaalfde Eeuw dat'er van deze onheilen kwamen opborrelen, ter oorzaak der geschillen die 'er alstoen tusschen de Pausen en de Keizers waren. De Ketters wierden ook zelfs machtig. De Bisschoppen deeden echter toen noch niemand verbranden. Doch het was deze goedertierenheid, die den Paus Gregorius aandreef om de Vierschaar der Inquisitie aan de Geestelijken van St. Dominicus toe te eigenen; welke tot zodanig een strengheid oversloegen, en zo groote barbaarsheden begingen, dat zy zich uit de meesten der plaatsen, daar de Paus hen gesteld had, deeden verdryven: doch eenigen tyd daar na wierden zy hersteld. De Keizer Frederik de II. leende met geweld de hand aan d'Inquisiteurs: want in den Jaare 1244. gaf hy te Bologne vier Edicten, door de welken hy de geenen, die van Kettery overtuigd waren, ten vuure, en de Boetvaardigen tot een eeuwige gevangenis, doemde. Maar gelijk 'er kort daar na tusschen den Keizer Frederik en

1692. Augustus.

1692. Augustus.

den Paus Innocentius den IV. die hem van den Troon afzette, nieuwe geschillen ontstonden, wierden deze Edicten niet ter uitvoering gesteld: doch de Keizer in den Jaare 1250. gestorven zynde, rechtte Innocentius de IV. zelve 't volgende jaar d'Inquisitie in Italien op, welke aan d'Orders van St. Dominicus en St. Franciscus wierd toegeëigend, gezamenerhand met de Bisschoppen, die de natuurlijke en wettige Rechters in het stuk der Kettery zyn, mitsgaders met d'Assesseurs, welke door de Magistraat genoemd wierden, om de schuldigen tot de straffen, begreepen in de Wetten, te veroordeelen. De zaaken nu aldus geregeld zynde, wierd d'Inquisitie door byna geheel Italien ontfangen, onder den naam van het Heilig Officie: maar het Koningryk van Napels weigerde ze, niet zo zeer ter oorzaak van het misverstand 't geen 'er toenmaals tusschen den Koning en den Paus was, als om dat deze Rechtbank hen iets afgryselijks docht, gelijk ze ook in der daad is. Wat Spanjen belangt, het Heilig Officie wierd'er niet aangenomen als in Arragon. Maar Ferdinand de Katholijke en de Koningin Isabelle in den Jaare 1484. de Mahometaanen van het Koningrijk Grenade onderworpen hebbende, en ziende dat de meesten dezer Mooren, en zelfs de Jooden, weder tot de Mahometistery en het Joodendom keerden, voerden zy het in in Castilien, onafhangelijk van de Bisschoppen, en vervolgens in alle de Koningrijken welke onder de Spaansche Heerschappy behooren, uitgezondert de Nederlanden en het Koningrijk van Napels, 't geen het niet eer heeft aangenomen als onder het Pausschap van Innocentius den XI. doch afhangelijk van de Bisschoppen; 't welk, om eigentlijk te spreeken, geen Inquisitie en is. Nu wilde de Paus wel, dat het Heilig Officie op den zelven voet in dit Koningrijk wierd gevestigd, als het in Italien is, dat 's te zeggen, dat hy zodanige Inquisiteurs, als het hem beliefde, vreemdelingen en anderen, wilde noemen: en daar begeerden de Napolitaanen niet toe te verstaan. Zy wilden, dat deze Jurisdictie in de handen hunner Bisschoppen alleen zou weezen; zeggende, dat hunne privilegien zulks medebrachten: dat het het oud gebruik der Kerk was: en dat zy zich altyd zouden stellen tegens d'invoering van een Rechtbank, alwaar d'In-

d'Inquisiteurs, onder den dekmantel van Godtsdienst, wreedheden en onrechtvaardigheden bedreeven, welke d'oorzaak waren dat de Jooden, de Mahometaanen, en de geenen die zy Lutheranen noemen, de Roomsche Kerk in een gruwel hadden. In der daad, de meesten der geenen, die zich van deze Kerk hebben afgezonderd, en de Jooden, welken men moest trachten te bekeeren, hebben 'er geen afkeer van, als om dat ze gewoon is alle de geenen, welke niet in den schoot van haare gemeenschap zyn, te vervolgen, in boeijens te smyten, te pynigen, te verbannen, ja zelfs te verbranden. Iemand heeft zeer wel gezegt, dat d'onverdraagsaamheid der Roomsche Kerk d'oorspronk is van alle d'ongelukken, die haar zyn overgekomen: en men zou het met menigvuldige voorbeelden konnen bewyzen. Doch hier af genoeg: 't is onze meening niet in de doornige zaaken van Godtsdienst te treeden. 1692. Augustus.

Ziet daar voor zo veel de geschillen van den Paus met het Spaansche Hof betreft. Wat nu de zaaken van Vrankryk belangt: de Ministers van deze Kroon trachtten den Heiligen Vader, zo veel als het immers mogelijk was, tegens het gemelde Hof te verbitteren; vertoonende hem ten dien einde, op het allerswartst afgemaald, d'oneerbiedigheid van de Spaansche Ministers omtrent den Heiligen Stoel, en d'onrechtvaardigheid van de pretentien der Napolitaanen. In een woord, zy voerden byna de zelve taal tegen hem, welke de Ministers van het Huis van Oostenryk tegen Innocentius den XI. ten tyde zyner geschillen met het Hof van Vrankryk voerden. Zo waar is het, dat de Staatkunde niet wel met d'oprechtheid en de redelykheid overeenkomt; en dat zy zich, wanneer het haare belangen betreft, van de zelve redeneeringen bedient, daar haar Tegenstreever kort te vooren zich af bediende, en waar af zy toenmaals de swakheid had aangeweezen. Zy stelden den Heiligen Vader voor oogen de kwaade gevolgen, welken de zaaken van Napels konden hebben, indien men den Napolitaanen hunne verzoeken toestond; dewyl 'er, hunne privilegien zodanig niet en zynde als zy pretendeerden, geen Staat zou weezen, die niet onder eenige lichte voorwending zich van het pak der Inquisitie zou willen ontlasten. Men verzekerde

Staat der zaaken tusschen het Roomsche en Fransche Hof.

1692. Augustus. ook zelfs, dat de Kardinaal de Fourbin, als Lid van het Heilig Collegie, en geneigd tot de vergrooting van den Heiligen Stoel, den Paus had ingeboezemd, dat 'er geenige Staat en was, daar de Pausen meer moesten bezorgen Schepselen t'onderhouden, als in het Koningryk van Napels; dewyl 'er niet een den Heiligen Stoel zo wel geleek; en dat 'er zodanige omstandigheden konden voorvallen, dat deze Schepselen zeer noodzaakelijk zouden weezen om dat machtig Koningryk by het Erfgoed van St. Pieter te voegen: dat de gelegentheid 'er toe mogelijk zo ver niet van de hand was, als men wel meende: dat zulks afhing van de dood des Konings van Spanjen, die t'avond of morgen wel kon gebeuren: dat alsdan de Mogendheden van Europa om den buit zouden speelen, en de Pausen ook na allen schyn niet met de armen over malkander blyven zitten: dat zy de verovering van het Koningryk Napels al lang in't oog gehad hebbende, zich natuurlijker wyze na die kant zouden wenden; en dat het derhalven noodzaakelijk was 'er goede vrienden te hebben: dat de Grooten van Spanjen al te gaauw waren om niet in dit gantsche geheim te doordringen: dat 'er gewisselijk waren, die de verovering van het gemelde Koningryk voor zich zelven in 't oog hadden, ingeval de Koning kwam te sterven: dat zy de geenen waren, die de Napolitaanen onder de hand aanstookten tot zich, met d'Inquisitie te willen uitrooijen, van des Pausen Schepselen t'ontslaan; op dat hunne handelingen niet zo zeer bekend zouden weezen, en dat zy hunne staatzuchtige voorneemens niet en mochten dwarsboomen. Eindelijk, de Kardinaal de Fourbin, en d'andere Creatuuren van Vrankryk, aanbooden den Heiligen Vader wegens den Koning allerhande bystand, indien hy zyn gezag tegens de pretentien der Spanjaarden wilde handhaaven.

Alle deze onderhandelingen verplichtten Innocentius den XII. een Extraordinaire Congregatie te houden, om te zien wat 'er te doen mocht weezen. Zy bestond uit de Kardinaalen Altieri, Carpegna, Nerli, Marescotti, Casanata, Spada, en Panciatici. De zaak wierd 'er zorgvuldig gedebateerd, en eindelijk, na eenige contestatien, besloten, dat d'inzichten van Vrankryk kwalijk gegronde rafineeringen van staatkunde waren;

ren a

ren; en dat het, om zo ver afgewyderde oogmerken, niet raadsaam was zich over hoop te werpen met een Kroon, die altyd een onverbreekelijke gehegtheid aan den Heiligen Stoel had doen blyken, terwyl de meesten der andere Vorsten, welke zich Katholijken noemen, des zelfs gezag in hunne Staaten getracht hadden te verminderen: dat 'er groote schyn was, dat het Hof van Madrid de pretentien der Napolitaanen niet en ondersteunde, als om d'andere verzoeken, welken het aan den Heiligen Stoel deed, te beter te konnen verkrygen; en dat, mits dat men aan het zelve op deze laatste artykelen ten naasten by de voldoening gave die het verzocht, het ongetwyfeld de eersten zou laaten vaaren, en zyne Onderzaaten verplichten aan den Heiligen Stoel byna alle de voldoening, welke de zelve kon pretendeeren, te geeven. De Paus keurde het advys der Kardinaalen goed, en bedankte de Ministers van Vrankryk wegens de voordeelige aanbiedingen, welken zy uit den naam van den Koning, hunnen Meester, aan hem hadden gedaan; met byvoeging, dat de hoedanigheid van gemeenen Vader der Christenen hem belette party te neemen: dat hy hoopte, dat de Katholijke Koning zich zou overgeeven aan de redenen, welken hy aan hem had doen vertoonen: en dat hy liever allerhande middelen wilde aanwenden, als tot deze uitersten komen. 1692. Augustus.

De twede zaak, daar de Ministers van Vrankryk den Heiligen Vader gestadig om aan boord waren, was d'algemeene Vrede onder de Katholijke Vorsten. Om te toonen het vertrouwen, geen d'Allerchristelijkste Koning op hem stelde, aanbooden zy hem van zynen wege een ondertekend blanko, om het te vullen zo als hy 't raadsaam zou oordeelen: doende hem met eenen begrypen, hoe noodzaakelijk het was, dat hy de Scheidsman der Vrede wierd; op dat de Katholijke Religie haare voordeelen daar in mocht vinden, die zo wel niet ondersteund zouden worden, indien de Vorsten van 't Noorden de Mediateurs wierden, gelijk zy 't alreedts meer als eenmaal hadden aangebooden, en gelijk het ongetwyfeld zou gebeuren, indien hy de Mediatie niet in zyne handen maakte te krygen: dat men noch wel kon gedenken, dat, ten tyde der Nimweeg-

1692. *Augustus.* sche Vrede, ter oorzaak dat Engeland aanstondts zyne mediatie had aangebooden, de Nuncien van den Paus 'er gantsch geen deel aan hadden, en, hoewel zy zich ter plaatse van het Congres vervoegden, zy 'er door een gedeelte der Mogendheden, welke in oorlog waren, nooit veel geacht wierden. Gelijk de Paus in der daad de vrede begeerde, en dat het altyd voordeelig is aan een Vorst de Mediateur 'er af te weezen; luisterde hy met zeer gunstige ooren na deze herhaalde aanbiedingen van Vrankryk, en beloofde alle zyne gedienstigheden aan te wenden om een goede vrede onder de Katholijke Vorsten te bemiddelen. Hy stuurde ook zelfs nieuwe Brevetten aan den Keizer en de Koningen van Vrankryk en Spanjen; waar in hy, repliceerende op het (a) Antwoord 't geen zy op de eersten, welken hy aan hen had gezonden, hadden geschreeven, hen van nieuws aanmaande ernstelijk te denken om de vrede aan Europa weder te geeven.

(a) Ziet 1 Stuk, 1 Deel, pag. 161 en 164.

De darde zaak, welke de Ministers van Vrankryk te Romen verhandelden, betrefte de byzondere Vrede van Italien. d'Eerste weigeringen van den Paus noopende in het Verbond, 't geen zy hem hadden voorgesteld, te treeden, waren niet machtig genoeg geweest om hen af te schrikken. Zy wisten wel, dat de meesten der andere Vorsten van Italien de beweegingen van het Roomsche Hof zouden volgen; en dat in tegendeel de Graaf van Rebenacq, die gestadig van het eene Hof na het ander toog, niet veel en zou voorderen, indien de Paus niet gewonnen en was: 't geen hen dan alle hunne poogingen aan die kant deed aanwenden. Zelfs aanbood zich ook een byzondere gelegentheid. welke hunne onderhandelingen, na het scheen, geweldig moest begunstigen. De Keizerlijke Ministers hadden de Steden Bologne en Ferrare, met hunne dependentien, doen aanzeggen, dat ze zich gereed zouden maaken om subsidien tot het onderhoud der Duitsche Troupen in Italien te beschikken, indien zy hen niet liever winterquartieren wilden geeven. Gelijk deze Steden den Heiligen Stoel toebehooren, verbaasde dit compliment hen vry wat; en de Kardinaal de Fourbin had 'er verscheidene audientien by den Paus over, waar in hy zich van deze gelegentheid bediende om hem

in

in het Verbond, 't geen hy hem alreedts verscheidene maalen had voorgeslagen, te wikkelen. Hy aanbood hen ook zelfs vier duizend man, onderhouden op de kosten des Konings van Vrankryk, om gebruikt te worden tot de behoudenis van den Kerkelijken Staat, en alle des zelfs dependentien, zonder dat het den Heiligen Vader een eenige stuiver zou kosten. Deze aanbieding scheen in 't eerst zeer voordeelig: maar na dat men de zelve rypelijk had overwoogen, bevond men, dat het het middel zou weezen om den oorlog in het hert van Italien te trekken, en zich in 't gevaar te stellen van gehouden te zyn aan beide de partyen contributien te betaalen, in plaats dat men het nu, ten argsten genomen, maar aan een zou behoeven te doen. Aldus wierd de Koning ook hier over bedankt. 1691. Augustus

De laatste zaak, welke de Ministers van Vrankryk aan het Roomsche Hof verhandelden, was die van de Bullen hunner Bisschoppen. Wy hebben (a) hier voor gezegt, dat men in het Consistorie, 't geen op den 7den. July wierd gehouden, de Bisdommen van Leitoure en Dol gepræconiseerd had. Nu moesten de twee Bisschoppen van die Kerken in een volgende Consistorie geproponeerd worden: maar de Paus had 'er sedert geen willen houden. De Zelanten, zei men, hadden hem nieuwe bekommeringen in den geest verwekt. Die moesten weggenomen werden: en hier hadden de Fransche Kardinaalen in verscheidene audientien aan gearbeid. De swaarigheid, ging de spraak, bestond daar in, dat de twee Persoonen, tot de gemelde twee Bisdommen genoemd, meerder deel hadden gehad aan de dispuiten tusschen het Roomsche en Fransche Hof, als iemand der anderen die hunne Bullen hadden verkreegen. Ten anderen had de Paus de tyding wegens d'aankomst van den Nuncius (b) Cavalerini te Parys gekreegen, en wilde, eer hy verder voortvoer, gaarne weeten, waar de voldoeningen, welken de Koning van Vrankryk aan den Heiligen Stoel pretendeerde te geeven, op uit zouden loopen. Deze Minister had alreedts verscheidene byzondere audientien by zyn' Allerchristelijkste Majesteit gehad, waar over hy zeer wel voldaan was geweest; mitsgaders de Geloofsbelydenis der nieuwe Bisschoppen ontfangen, welke vervolgens te Parys, en op ver-

(a) Ziet pag. 27.
(b) Ziet pag. 27.

schei-

1692. August. scheidene andere plaatsen des Koningkryks, gewyd waren. Ondertusschen geloofde men niet, dat de kleine swaarigheden, tegens de vervaardiging der Bullen van de gemelde twee Bisschoppen ontstaan, langen tyd op het tapyt zouden weezen. De Paus, die het meeste gedaan had, zou ook het minste niet weigeren.

Onderstand voor den Keiser en den Koning van Polen verzocht.

Spanjen en Vrankryk waren de twee eenige Mogendheden niet, welke bezigheid aan den Heiligen Vader gaven. De Keizer en de Koning van Polen vielen hem ook van hunne kant lastig. Den eerste had nieuwe subsidien doen verzoeken, om tot den oorlog tegens den Turk, tot de voltrekking der fortificatien van Essek, en tot de herstelling der geener van Groot-Waradyn, gebruikt te worden. Hy verzocht ook ter zelve tyd het verlof van nieuwe Tienden geduurende den tyd van acht jaaren op de Geestelijken zyner Staaten te mogen heffen, ten einde tot de zelve dingen aangewend te werden. De Paus vergunde hem eenige nieuwe sommen tot het vervolg van den oorlog, en de versterking der gemelde twee Plaatsen : maar noopende het laatste artykel, daar had hy noch niet toe konnen besluiten. En belangende den Koning van Polen : de Vader Vota, zyn Agent, van wien wy (a) elders hebben gesproken, had sedert een tyd by den Heiligen Vader gestadig aangehouden, dat hy zyne Poolsche Majesteit doch met eenige considerabele remisen de hand wilde bieden. De Paus gaf order tot vyftien duizend ryksdaalders : doch deze somme scheen hem zo gering, dat hy 'er hem voor bedankte; zeggende, dat het der pyne niet waard was om zulk een voddery kosten te maaken: dat de verdiensten van den Koning, zynen Meester, en d'onmeetelijke penningen welken hy uitschoot, iets meerder vereischten : dat de Republyk zodanig uitgeput was, dat, indien men haar niet met kracht ondersteunde, zy zich genoodzaakt zou zien een byzondere vrede met de Porte te maaken, tot schande en nadeel van den Christelijken Naam: en eindelijk, dat de somme, welke men hem aanbood, naauwelijks genoeg was om zyne Reis te betaalen. Maar daar schuilde iets achter. 't Geen den Heiligen Vader belette aan den Koning van Polen zyn verzoek toe te staan, was dat deze Vorst pretendeert recht

(a) Zie pag. 29.

te hebben tot de noeming van zekere Beneficiën in Polen. Het Roomsche Hof betwist hem dit recht; en 't was de twede zaak welke de Vader Vota verhandelde: doch ze stond op verre na noch in geen termen van beslechting.

1692. Augus.

GENUA. Verrichtingen des Graaven van Rebenacq te Genua, en zyn vertrek van daar.

DE Graaf van Rebenacq, van wiens verrichtingen by d'Italiaansche Vorsten wy elders hebben gesproken, was nu weder van Genua, alwaar hy omtrent het begin der Maand Juny voor de (a) twede maal was aangekomen, vertrokken, ten einde zich aan de Hoven van Modena en Parma te vervoegen. Men verzekerde, dat 'er zyne onderhandelingen niet t'eenemaal vruchteloos waren geweest; en dat de Genueezen (hebbende de bomben, daar zy in den Jaare 1683. mee bezocht wierden, vergeeten; hoewel de puinhoopen hunner Paleizen hen 'er noch ieder oogenblik wel aan konden doen gedenken) het besluit hadden genomen van geenige contributien meer aan de Duitsche Troupen te betaalen, en hen geene winterquartieren te geeven. Ten dien einde dan hadden zy wervingen van Krygsbenden aangesteld, en eenige Manschap, tot tien à twaalf duizend koppen, aangenomen, meestendeel Deserteurs der Armée van Vrankryk, of van die der Bondgenooten; met welke krachten zy pretendeerden hunne grenzen te konnen bewaaren, en als onafhangenden te leeven. In der daad, de tyden waren wel veranderd; en het beleid dezer Republyk, welke eertydts zo zeer aan Spanjen gehegt was geweest, dat ze zich volkomentlyk na alle de beweegingen van die Kroon schikte, verscheelde daar nu zodanig af, dat men haar aan deze merktekenen niet meer en kon kennen.

(a) Zie 2 Stuk. 4 Deel, pag. 99.

TURKYEN en DUITSCHLAND. Den Ambassadeur Harbord komt te Belgrado.

MEN had sedert een tyd groote hoop opgevat wegens dat de Vrede wel haast tusschen de twee Keizerryken gesloten zou weezen. De Ridder (a) Harbord, door zyne Britannische Majesteit tot Ambassadeur aan de Porte genoemd, den 23sten. July van Peter-Waradyn zynde vertrokken, kwam eenige dagen daar na te Belgrado, alwaar hy onder het gedonder van drie salvoos uit het kanon ontfangen, en in ceremonie met d'uiterste eertekenen na het logement, 't geen men voor hem bereid had,

(a) Zie pag. 51.

had, geleid wierd. De Groote Vizir vervoegde zich op den 2den. Augustus in de zelve Stad: en in d'Audientie, welke hy des anderendaags, of daags daar na, aan hem gaf, schikten zich de zaaken op een manier, welke deed hoopen, dat men door de bemiddeling van dezen Minister alle de hinderpaalen, welke zich tot noch toe tegens de Vrede hadden gesteld, zou te boven komen. De Turken waren den Oorlog zo moe, dat ze den Heer Harbord aanmerkten als een Engel, dien hun Propheet aan hen stuurde, om hen de rust, daar zy sedert zo langen tyd na gereikhalsd hadden, te bezorgen. Zelfs vleiden zy zich ook al, dat zy binnen korte dagen op het gekraak der wapenen die gelukzalige gerustheid, onafscheidelijke medgezellin der Vrede, welke de zekerheid en het geluk der volkeren maakt, zouden zien volgen. Maar terwyl zy in de grootste verwachting waren, en dat men op het punt stond van in onderhandeling te treeden, verdween eensslags al die schoone hoop, ten minsten voor een tyd, door de schielijke en onvoorziene dood van den Heer Harbord, voorgevallen op den 12den. der Maand. Hoewel het natuurlijk is te sterven, en dat ook een natuurlijke dood iemand al zo wel schielijk kan verrassen, als hem na een langduurige ziekte meesleepen; kan men de lieden echter niet beletten hunne gevoelens daar over te uiten. Den Heer Harbord stond de swaarste neep aan de desseinen van Vrankryk te geeven; en hy kon niet netter van pas voor de belangen van die Kroon gestorven zyn. Zyn Voorzaat, de Ridder (a) Hussey, was van gelijken schielijk weggerukt. Reden genoeg om den Ambassadeur van Vrankryk te verdenken, dat hy hem door vergift aan kant had doen helpen. Wy willen de zaak niet ontkennen, vermits wy geen zekere bewyzen van het tegendeel hebben; doch 'er aan d'andere kant ook geen volkomen geloof aan slaan. 't Zyn zulke duistere en haatelijke dingen, dat de voorzichtigheid en ook zelfs de billijkheid vereisschen, dat men zyn oordeel opschorte. Doch zo men hier geen genoegsaame zekerheid af had, dit was ondertusschen zeker, dat 'er de Vrede zich vry wat door verachterd zag; en dat de Fransche Minister, neemende het afweezen van een Engelschen Ambassadeur tot zyn voordeel, in alle vryheid

1691. Augusti.

Sterft aldaar.

(a) Ziet 2 Boek 3 Deel, pag. 155.

heid met den Grooten Vizir kon handelen, en zyne uiterste pogingen aanwenden om de heilzaame ontwerpen der Geallieden om ver te stooten. In der daad, hy trachtte dien Minister te overreeden, dat de Koning, zyn Meester, geduurende het overige van deze Veldtocht noch zulke krachtige verwyderingen zou maaken, dat de Porte de gelegentheid zou hebben om een gedeelte der Plaatsen, welken zy verlooren had, weder te krygen: dat 'er niet alleen de eer, maar ook zelfs het belang der Ottomannische Heerschappy, aan hing, dat de Grooten Heer den oorlog vervolgde, enz. Doch men wanhoopte echter niet, dat 'er of een Vrede, of een Treves, getroffen zou worden. Het interest van den Vizir, en de zekerheid van den Sultan, vereischten het: want de verovering van een Plaats, of de winst van een Veldslag, van de kant der Christenen, stond gewisselijk, door een oproer der volkeren, de doodsteek aan de Turksche Monarchie te geeven.

1692. Augst.

Ondertusschen, niettegenstaande dat men wel haast een einde van den Oorlog te gemoet zag, lieten echter de Keizer en de Grooten Heer niet zich in staat te stellen van ze te konnen voortzetten. Indien de Groote Vizir te Belgrado was gekomen, de Prins Louis van Baden had zich op den 16den. der Maand te Walkowar, omtrent d'Essekker Brug, by de Keizerlijke Armée vervoegd. Doch hy vond de zaaken niet t'eenemaal zodanig, als men ze hem had doen verhoopen, en vaardigde derhalven een Expresse af aan den Keizer, met order van dien Vorst persoonlijk te spreeken, en hem te vertoonen, dat hy bevonden had, dat d'Armée zes à zeven duizend man Infantery swakker was, als het voorgaande Jaar; 't geen haar buiten staat stelde van geduurende de gantsche Veldtocht iets aanmerkelijks t'onderneemen: dat de Hanoversche Troupen zich 'er niet voor den 4den. September zouden konnen by voegen: dat 'er niet alle de noodzaakelijke Krygs-en Mondprovisien waren, noch ook de Materiaalen die men van nooden had om de Bruggen over de Rivieren te slaan: dat 'er vier duizend en vyf honderd Koortszieken in de Gasthuizen lagen, enz. Dit alles beloofde, te meer dewyl het saisoen alreedts zo ver heen was geloopen, geen groote zaaken. Ondertusschen gaf de Prins

Staat der wederzydsche Legers.

 van

1692. Augustus. van Baden echter alle de noodzaakelijke orders om het Leger, zo haast als de overige Troupen, die in optocht waren om 'er zich by te voegen, aangekomen zouden weezen, in staat te stellen van in actie te treeden. Hy versterkte ook het Garnisoen van Peter-Waradyn met een considerabel getal van Manschap; stuurde eenige Troupen na Brod aan de Sau, en eenige anderen na de kant van den Donau, ten einde te beproeven waar men 'er 't gemakkelijkst een brug over konde slaan, enz. De Marquis de Fleury was ook ten laatsten met het meeste gedeelte zyner kleine Vloot vertrokken, en op den 16den. der Maand alreedts tot aan Offen gekomen; van waar hy na Essek stond te stevenen, en van daar wyders langs den Donau tot aan Peter-Waradyn af te zakken. Men maakte inmiddels noch eenige Vaartuigen gereed, om deze Vloot te versterken, op dat ze die der Ongeloovigen het hoofd konde bieden, en de gevaaren, daar zich d'Armée het laatste jaar byna in had gevonden, ter oorzaak dat men deze voorzorg had verwaarloosd, voorkomen. Zy was ook d'uitwerking van het verzoek des Prinsen van Baden, die op zyne wederkomst uit de voorgaande Campagne verklaarde, dat hy niet en zou konnen besluiten tot de Keizerlijke Armée langer tegens den Turk te commandeeren, indien men niet een Vloot op den Donau onderhield, om ze tegens die der Ongeloovigen te stellen.

Noopende het Ottomannische Leger: by geluk was het, hoewel wat sterker in getal, niet in staat om iets t'onderneemen; en het grootste ontwerp der Turken, na de geruchten liepen, bestond in het aantasten van de Stad Lippa, een Plaats van weinig belang boven Themiswar, by de grenzen van Zevenbergen, en die alreedts sedert twee of drie jaaren twee of drie maalen genomen en hernomen was. Maar sterker zou deze Armée geweest zyn, en swaarder ontwerpen hebben konnen formeeren, indien niet een Corps van tien duizend Tartaaren, alreedts in Walachien getreeden om zich by den Grooten Vizir te voegen, weder te rug na de kant van Budziak was getoogen, ten deele ter oorzaak van een inval dien de Kozakken in hun Land hadden gedaan, en ten deele wegens eenig misnoegen 't geen zy van de Porte ontfangen pretendeerden te hebben.

De

1691. Augusti.

De Keurvorst van Ments, die vier, en niet (a) twee, der Magistraatspersoonen van Frankfoort, zo als ze uit de Baden van Schwalbach te rug keerden, en door Hoechst, een klein Stedetje behoorende onder zyn gebied, meenden te trekken, by de kop had doen vatten, en na de Vesting Koningstein voeren, wilde aan d'Overigheid van Frankfoort noch geen reden hier af geeven; antwoordende slechts in 't algemeen, dat de gemelde vier Heeren d'eerbiedigheid, welke zy aan hem verschuldigd waaren, benadeeld hadden, en dat men 'er hen in tyd en wyle breeder over zou spreeken. De Magistraat, hier mee niet vernoegd, schreef 'er in zeer krachtige termen over aan de Ryksvergadering tot Regensburg, mitsgaders aan den Keizer in 't byzonder; vertoonende, dat dit beleid directelijk streed tegens de Grondwetten des Ryks, tegens de vryheid van des zelfs Leden, en ook zelfs tegens het Recht der Volkeren; en dat, indien men haar geen recht en deed, zy genoodzaakt zou weezen represailles omtrent d'Onderzaaten van den Keurvorst te gebruiken: 't geen niet als zeer kwaade gevolgen zou konnen hebben. De gemelden Aertsbisschop droeg zich byna op de zelve wys in den Jaare 1688. doende de Gedeputeerden der Stad Frankfoort vast neemen; welke niet losgelaaten wierden, als doordien de Franschen zich kort daar na meester van Ments, en van een gedeelte des Aertsbisdoms, maakten. De gevolgen van dusdanige misverstanden zyn zeer gevaarlijk in een Ligchaam, te samengesteld van zo veel verscheidene deelen, als het Keizerryk van Duitschland is, en 't geen niet en kaa bestaan als door de eenigheid zyner Leden.

(a) Zie pag. 58.

Klachten der Magistraat van Frankfoort over den Keurvorst van Ments.

POLEN.

DE Tartaaren, verbitterd wegens de (a) verwoestingen welken de Poolen laatstmaal in Budziak hadden aangerecht, rukten eenige Benden by een; vielen in Wolinien; en toogen voort tot aan Stephan, Olika, Dubno, en Ostroy, tot waar toe zy noch nooit hadden doorgedrongen. De wreedheden, ondertusschen door hen gepleegd, zyn onbeschryfelijk. De moord- en plonderzucht scheenen uitgelaaten. Alles, 't geen men niet kon meeneemen, wierd te vuur en te swaard verdelgd; een ongeloofelijk getal van menschen, van alle geslachs

Tartaaren vallen in Wolinien.

(a) Zie 3 St., 2 Deel, pag. 146.

en ouderdom, vermoord, of in slaaverny weggevoerd; eenige
1692. Augustus. Dorpen, Vlekken, ja ook zelfs gantsche Steden door de woedende vlammmen vernield, enz. waar na zy, belaaden met buit, weder te rug toogen, uitgezondert een gedeelte 't geen onder Kaminiek bleef, om zich by die van Lipker te voegen, en gezamenerhand een nieuwe strooп t'onderneemen. Gelijk men zich niet zo aanstondts tegens deze invasie kon stellen, voeren zy voort met hunne verwoestingen aan deze zyde van de Niester, en vervulden alle de oorden, daar zy doorrokken, met een doodelijke schrik. Dit was het noch niet al. Terwyl zy met deze gruwelen bezig waren, toogen ze, ten getale van zes duizend zo Turken als Tartaaren, na Sorok, en wierpen het beleg voor die Vesting, welke zy aanstondts met vier halvekartouwen, die men hen van Kaminiek had toegezonden, begonden te beschieten. De Colonel Rappe, Commandant van Zorok, verduurde twee hevige stormen; waar in deze Woestelingen gezien hebbende, dat de Plaats zo licht niet te bemachtigen zou weezen, staakten zy hunne onderneeming, en keerden weder te rug.

Maar zonderling kwam het voor, dat 'er op den 15den. Juny
Tartaaren zoeken vrede met Polen. een Afgezant uit het Leger der Tartaaren met brieven voor den Koning van Polen, waar in men de vriendschap van zyne Majesteit en de Republyk verzocht, te Lemburg gekomen, en ter gehoor van den Kastelein Krakouwski gebracht zynde, welke hem de schrikkelijke en byna ongehoorde verwoestingen, die 'er op de grenzen van Polen waren gedaan, vertoonde, deze hem daar op ten antwoord paste, dat de vyandlijkheden buiten de kennis van zynen Meester waren geschied, en dat men de Geweldenaars moest vervolgen.

Doch niettegenstaande de komst van dezen Afgezant, marcheerden de Troupen vast van alle kanten na de Vergaderplaats, hoewel langsaam genoeg; en de Koning maakte bereidschap om zich in het hoofd van de zelven te stellen. Den Envoyé wendde ondertusschen alle vlyt aan, ten einde zyne onderhandelingen tot een gewenscht oogmerk te brengen: doch, wat hy ook mocht doen, hy kon geen uitsluitend antwoord bekomen. Eindelijk wierd 'er een Conferentie over gehouden, by-

ge-

gewoond door den Koning, de Senateurs, en drie Generaalspersoonen van het Leger. Een goed getal der Raadsheeren beweerde, dat men na de voorslagen van den Cham behoorde te luisteren, en met de Tartaaren in onderhandeling te treeden. Maar de Koning, de Groot-Generaal van Lithuanien, de Bisschop van Posen, en verscheidene anderen verklaarden, dat zy nimmermeer in een byzonder Tractaat, tot nadeel der belangen van het Verbond, zouden bewilligen. Ondertusschen hield men den Afgezant met schoone woorden op tuil, ten einde de wapenen van die Ongeloovigen in een soort van twyfelmoedigheid te doen roesten, tot dat het Leger der Republyk in staat ware van t'ageeren. 1692. Augustus.

DE Spaansche Vloot, daar men lang af had gesproken, bestaande uit veertien Oorlogschepen, vier Fregatten, en eenige andere kleine Vaartuigen, stak nu eindelijk op den 6den. der Maand onder zeil, en zette de cours na de kant van Barcelone, daar ze vyftien honderd Voetknechten moest inneemen, en zich vervolgens voegen by de acht-en-twintig Galeyen, welke sedert eenigen tyd in zee waren. De spraak ging, dat Don Pedro Corbette, die 'er het gebied over voerde, order had om na de kusten van Italien te zeilen, ten einde d'onderneemingen des Hertogs van Savoyen te begunstigen: doch zyne Koninglijke Hoogheid wierd 'er zeer weinig door gesterkt. SPANJEN. Oorlogsvloot steekt in zee.

ALLE de Troupen, verordend tot de (a) landing in Vrankryk, immers zo men meende, op den 3den. der Maand ingescheept zynde, stak men twee dagen daar na van de Rêe van Portsmouth onder zeil, ten getale van tusschen de twee en drie honderd Transportschepen, benevens een Esquadre van twintig Oorlogschepen om hen tot Convoy te dienen. In de Commissien, tot deze Expeditie vervaardigd, wierd den Hertog van Leinster tot Generaal aangesteld, Mylord Galloway tot Lieut. Generaal, Monsr. de la Melloniere tot Generaal-Majoor, en vier der oudste Colonels, te weeten, Hastings, Colliers, Beveridde en Cambon tot Brigadiers. In plaats van drie Regimenten Cavallery, welken men in 't eerst had meenen t'scheep ENGELAND. Landing in Vrankryk verydelt.

(a) Zie pag. 69.

1691. Augusti. t'scheep te doen gaan, vernoegde men zich met 'er by detachementen twee honderd Dragonders en vyftig Ruiters uit te neemen: en was den yver om de tocht te mogen bywoonen zo groot, dat 'er van verscheidene Ruiters en Dragonders, daar het lot niet op gevallen was, geld gebooden wierd om de plaats van anderen te bekleeden. d'Orders moesten, volgens de gewoonte, op een zekere hoogte in zee geopend worden: en gelijk men met heel schoon wêer onder zeil was gesteeken, verwachtte men wel haast eenige considerabele uitvoering te hooren. Ondertusschen verstond men vier of vyf dagen daar na, dat alle de Transportschepen, benevens een gedeelte van de Vloot, welke zy den 7den. op de hoogte van Torbay ontmoet hadden, weder op de Rêe van St. Heleens ten anker waren gekomen, volgens het besluit, 't geen na het openen van de Commissie in een Krygsraad, gehouden den 9den. op het Schip de Breda, daar den Hertog van Leinster zich op bevond, met den Admiraal Russel en d'andere Bevelhebbers was genomen. Den Hertog stuurde terstond een Expresse aan de Koningin, om 'er haar bericht af te geeven. Straks wierd de Raad vergaderd, en het besluit genomen, dat de Heeren van het Committée, die zich te Withal bevonden, in aller yl na Portsmouth zouden trekken, om de redenen van de wederkomst der Vloot te verneemen, en met de Bevelhebbers van de zelve te besluiten wat 'er best by der hand gevat diende te worden. Den 12den. vertrok de Præsident van den Raad, verzeld door den Groot-Meester van des Konings Huis, den Groot-Kamerling, de Graaven van Nottingham en Rochester, Mylord Sidney, en den Lord Cornwallis; en den 14den. kwamen deze Heeren te Portsmouth: van waar zy, na met de Generaalspersoonen geraadpleegd te hebben, weder na Londen keerden, zonder dat men van eenig besluit hoorde. Midlerwyl wierden de Troupen, zo men 'er twee Regimenten af uitzondert, niet ontscheept; en veele lieden hoopten, dat ze wel haast weder onder zeil zouden steeken, om het eerste ontwerp uit te voeren. Maar in plaats van na Vrankryk te stevenen, stelden zy eindelijk op den 29sten. der Maand de streek na de Nederlanden, en kwamen gelukkiglijk, een gedeelte te Ostende, en d'anderen te Nieu-

poort,

poort aan, gelijk wy wyders in de verhandeling der zaaken van de Nederlanden volgende de toekomende Maand zullen zeggen. 1692. *Augustus.*

't Is ongeloofelijk, hoe men zich pynigde, om de redenen, welke de Vloot weder te rug hadden doen keeren, te doorgronden. Echter waren het altemaal maar gissingen, en deze twee of drie de geenen die het best gefondeerd scheenen. Eenigen beweerden, dat 'er gantsch geen verandering in het eerste ontwerp des Konings van Engeland was gevallen: dat het altyd zyn oogmerk was geweest de Troupen te doen landen ter plaatse daar ze geland waren: en dat hy hen den weg na Vrankryk niet en had doen neemen, als om de Vyanden te misleiden, hen door dit middel te noodzaaken swaare detachementen tot de bewaaring hunner kusten af te stuuren, en ondertusschen aan een andere kant t'ageeren. 't Geen 'er tegens deze gissing te zeggen viel, is dat, indien ze waar was, het scheen, dat de Vloot, in plaats van, na omtrent de kusten van Vrankryk geweest te zyn, wêer na Engeland te keeren, eensslags weder te rug gekomen zou hebben, om in de haven van Ostende te loopen. Anderen wilden, dat het oogmerk van deze Scheepsmacht was effectivelijk te St. Sebastiaan te gaan landen; maar dat de orders in zee geopend, en een Krygsraad gehouden zynde, alle d'Officiers eendrachtig hadden besloten, dat d'uitvoering van de zelven onmogelijk was. Eindelijk: daar waren 'er, welke beweerden, dat de Vyanden het geheim hadden gehad van in de desseinen des Konings van Engeland te doordringen: dat zy 'er zich in tydts tegen hadden voorzorgd: en dat d'Officiers, welke de Vloot commandeerden, 'er af verwittigd zynde, het raadsaam hadden geoordeeld weder te rug te keeren.

Speculatien over het te rug keeren van de Vloot.

INDIEN men zich niet verzekerd en hield, dat de Vrygeestery en de Zotheid niet ver van malkander woonen, zou het volgende geval t'eenemaal bekwaam weezen om 'er al de wereld af t'overtuigen. Vyftig à festig Schotsche Vrygeesten, van de geenen welken men Cameroniaanen noemt, zich op den 26sten. der Maand in een Dorp, 't geen den Graaf van

SCHOTLAND. Dwaasheid van eenige Vrygeesten.

1692. Augusti. Queensbury toebehoort, vervoegd hebbende, sloegen er een Plakaat aan, en verklaarden met luider stemme op de voornaamste plaats van het Dorp, dat de Graaf onbekwaam was om eenig ampt te bekleeden, 't en ware hy alvoorens opentlijk de drie volgende punten had beleeden. *1. Dat de Koning William in Vlaanderen in het hoofd van een Leger van Paapisten was. 2. Dat hy het Convenant niet en had beswooren.* En ten 3. *dat hy een Voorstander van d'Engelsche Kerk was.* Vervolgens riepen zy den oudsten Zoon des Hertogs van Monmouth tot hunnen Koning uit, en eindigden het gantsche werk met het zingen der tweede Pause van den 119den. Psalm. Men lachte in 't eerst maar om deze buitenspoorigheden: maar naderhand oordeelende, dat een klein vonkje in 't gevolg een grooten brand kan veroorzaaken, en dat eenige kwalijkmeenenden zich van dezen dekmantel konden bedienen, en zich onder het kleed der Vrygeestery verschuiken om een opstand te verwekken, gelijk meermaalen in de voorgaande Eeuw gebeurd is: vatte men eenigen der voornaamsten by de kop, welken men zich echter vernoegde met maar blootelijk op te sluiten, als lieden die men eer in 't Gekkenhuis behoorde te zetten, dan te straffen.

VEREENIGDE NEDERLANDEN. Plakaat noopende het inbrengen van de Goederen uit de Levant afgekondigd.

DEWYL de Staaten Generaal bevonden, dat de Goederen, komende uit de Levant, welke in de Havenen dezer Landen wierden ingebracht, veeltydts, ten einde daar door zekere Rechten van een ten honderd te fraudeeren, niet na behooren wierden aangegeeven, lieten zy omtrent het begin der Maand het volgende Plakaat hier over afkondigen.

PLAKAAT.

DE Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden: Allen den geenen die dezen zullen zien of hooren lezen, Saluit. *Doen te weten:* Alzo Wy in ervaringe gekomen zyn, dat de Goederen, uit de Levant komende, en in deze Landen ingebracht werdende, veeltyds niet naar behooren werden aangegeeven, om daar door te fraudeeren de Rechten van een ten honderd, de welke volgens onze Resolutien van den 1 Februari 1666, en 12 April 1675, van alle de Goederen, uit de Levant in deze Landen ingevoert werdende, moeten werden betaalt ten behoeve van de directie van den Levantschen Handel, om daar uit te vervallen de

lasten.

laften waar toe de voorfz. een ten honderd is geaffecteert: *ZO IS 'T*, Dat Wy daartegens willende voorzien, goed gevonden hebben te ordonneeren en ftatueeren; gelijk Wy ordonneeren en ftatueeren by dezen, dat de Koopluiden, en alle anderen die het zoude mogen aangaan, in het aangeeven van haare Goederen aan de Comptoiren van de Convoyen en de Licenten mede wel fpecialijk en diftinctelijk zullen hebben op te geeven en te verklaaren alle de Levantfche Goederen die het voorfz. Recht van een ten honderd fchuldig zyn, op pœne van te verbeuren een vierdepart van de waardye der Levantfche Goederen, die, in voegen hier vooren vermeld, verfwegen, of niet na behooren aangegeeven zullen zyn. Dat verders de Ontfangers van de Convoyen en de Licenten gehouden zullen wezen, de voorfz. Levantfche Goederen aangegeeven zynde, de behoorlijke uitreekeninge van het voorfz. Recht van een ten honderd te doen, op pœne dat de geenen, die bevonden zullen werden door nalatigheid of anders de uitreekeninge kwalijk te hebben gedaan, zullen verbeuren een vierdepart van 't geene ter zaake van het voorfz. Recht van een ten honderd zal moeten werden betaalt; en, in gevalle 't zelve by opzet of collufie mochte wezen gedaan, als meineedigen zullen werden geftraft, en de aangegeevene Goederen geconfifqueert. En op dat hier van niemand eenige ignorantie kome te pretendeeren, ontbieden en verzoeken Wy de Heeren Staaten, Stadhoudeten, Gecommitteerde Raden en Gedeputeerde Staaten van de refpective Provincien, en allen anderen Jufticieren en Officieren van den zelven Lande, dat zy dezen Onzen Plakate doen verkondigen, publiceeren en affigeeren in alle Plaatfen daar zulks van noden wezen zal, en men gewoon is zodanige publicatie en affixie te doen. Laften en beveelen voorts de Raden ter Admiraliteit, de Advocaten-Fifcaal, en allen anderen dien het eenigfins aangaan mag, haar naar den inhoude van dien precifelijk te reguleeren; want Wy zulks bevonden hebben ten dienfte van den Lande te behooren. Aldus gedaan en gearrefteerd ter Vergaderinge van de hooggemelde Staaten Generaal, in den Hage, den tweden Augufti 1692. Was geparapheert, *J. van der Does*, vt. Onderftond, Ter Ordonnantie van de zelve. Geteekend, *F. Fagel*. Zynde op 't fpatium gedrukt het Cachet van meer-hooggemelde haar Hoog. Mog. op een rooden Ouwel, overdekt met een Papieren Ruite.

1692. *Auguftus.*

Eindelijk: de Colonel en Ingenieur Koehoorn, van wiens mannelijke verdeediging wy in het verhandelen van het Beleg der Stad Namen hebben gefproken, was nu, na wegens zyne Britannifche Majefteit daar toe voorgefteld te zyn, door haare Hoog-Mogenden, ten vergelding van zyne getrouwe dienften, tot Generaal-Majoor over d'Infantery van den Staat aangefteld; waar af hy den eed op den 2den der Maand ter vergadering der gemelde Staaten ging afleggen.

Koehoorn word Generaal-Majoor van der Staaten Infantery.

 Sep-

SEPTEMBER.

VEREENIGDE NEDERLANDEN.

WY zullen d'order van onze verhandeling voor dezen tyd een weinig veranderen; en voor af laaten gaan 't geen wy gemeenlijk aan 't eind van ieder Maand hebben laaten volgen, dat 's te zeggen, dat wy, om de gewichtigheid der materie, die wel verdient dat ze met d'uiterste opmerking geleezen werd, met de zaaken der Vereenigde Nederlanden een aanvang van de geenen dezer Maand zullen maaken.

Verhaal wegens de stribbelingen ontstaan binnen ter Goes ter zaake der verkiezing van des Stads Rentmeesters.

Het werk van de Stad Goes in Zeeland (werwaarts zyne Britannische Majesteit, tot stilling van de geschillen ontstaan over de verkiezing van des Stadts Rentmeesters, eenige Militie had gezonden, welke op den 13den. der voorgaande Maand zich voor de Stad vertoonde, en op den 24sten. na dat die van binnen de Poorten zo lang geslooten hadden gehouden, daar in trok) had sedert een tyd het onderwerp van d'algemeene redenvoeringen gemaakt. Ondertusschen, gelijk niet al de wereld de noodwendige berichten, tot behoorlijk verstand van de zaak, heeft gehad; en dat 'er veele derhalven niet met alle omzichtigheid en eerbiedigheid af gesproken hebben: zullen wy den Leezer meededeelen de Stukken, die ons hier over ter hand zyn gekomen; uit de welken hy klaarlijk zal zien, hoedanig het zich met de gantsche reeks der stribbelingen heeft toegedraagen.

Copye van een Brief, geschreeven van een Vriend uit Zeeland aan een Vriend tot Amsterdam, houdende een kort Verbaal van het geene zich omtrent de zaaken van de Stad GOES *heeft toegedraagen.*

Myn Heer, en Waarde Vriend.

ALzo U E. in zyne laatste Missive eenige ongerustheid scheen te hebben over den toestand van zaken der Stad Goes, en derhalven met veel empressement verzocht van my te mogen weeten de eigentlijke redenen waarom de voorsz. Stad, wezende een van de stemmende Steden van Zeeland, door Militie wierd bezet, en gelijk als geblocqueert gehouden, zo hebbe ik, hoorende dat deze zake byna het eenigste subject van

van de hedendaagsche discoursen was geworden, en dat mogelijk een- 1692. September.
voudige en weedzaame Luiden by gebrek van de nodige kennisse door
de malitieuse voorgevens van verscheide partydige Menschen eene ver-
keerde bevattinge van dit werk zouden konnen maken, niet willen lee-
dig staan, aan UE. in alle oprechtigheid, en zo beknoptelijk als my ee-
nigsints doenlijk zal wezen, mede te deelen, wat zich van den beginne
af tot nu toe in de voorsz. zaake heeft toegedraagen. U E. gelieve dan te
weten, dat op den 26. December 1691. tusschen den Bailliuw Eversdyk,
den Burgemeester Gruwaard, en vier Schepenen ter eenre, en den Bur-
germeester Westerwyk en vyf Schepenen ter andere zyde questie gerezen
zynde over het verkiezen der Stads Rentmeesters, den voorsz. Burger-
meester Westerwyk en vyf Schepenen, niettegenstaande de Egaliteit van
stemmen, haare sustenue fytelijk hebben geëxecuteerd, en vervolgens
de by haar genomineerde Rentmeesters geinstalleerd, invoegen als uit
de Origineele Notulen, van welken Copye onder de letter A. hier nevens
gaat, breeder zal konnen blyken; waar over dan den voornoemden
Bailliuw Eversdyk en die van zyne Partye zich by (a) Remonstrantie klag-
telijk hebben geaddresseert, eerst aan de Heeren Staaten van Zeeland, (a) Ziet No. 1.
en naderhand aan zyne (b) Majesteit, als Stadhouder, welke, conform des
zelfs gewoone en hooge wysheid, en om alle verdere en hier uit gevreef- (b) Ziet No. 2.
de moeijelijkheden voor te komen, aan de Magistraat der Stad Goes
voornoemd op den 21. April 1692. ten laatsten heeft geschreeven een (c) Ziet No. 3.
(c) Missive, ten einde aan weder zyden met alle fytelijkheden mochte
werden gesuperfedeerd en opgehouden tot dat Hoogstgedachte zyne Ma-
jesteit, van de staat der questie behoorlijk geinformeert, gevoeglijke
middelen zoude hebben beraamt om de voorsz. differenten te assopiee-
ren, of op andere behoorlijke wyze uit den wege te leggen: waar op
dan van weder zyden aen meer Hoogst-gedagte zyne Majesteit in de
maand van May daar aan volgende zyn overgegeeven twee Schriftelijke
Berichten; werdende middelerwylen ook door vredelievende Persoo-
nen, die niet anders als de ruste der Provincie beoogden, alle bedenke-
lijke en goede officien aangewend om, was het mogelijk, de zaaken
by een minnelijk accoord te vinden, en ten genoegen van wederzyden in
te schikken door het middel van verscheide rechtmatige en zeer avanta-
gieuse voorslagen ten dien einde gedaan, onder anderen hier inne bestaan-
sie; als namentlijk dat alle het geen bereids gedaan was, ongeprejudi-
ceerd des Graafs en Stads recht, zoude blyven in de zelve staat, tot dat
alles nader zoude wezen geëxamineert en behoorlijk afgedaan, en dat
ondertusschen voor het jaar 1692. aan de zyde van den Heer Wester-
wyk voornoemt zoude werden gemaakt een Burgemeester en twee Sche-
penen, en aan de zyde van den Bailliuw voornoemt alleen twee Schepe-
nen, met verdere verzekeringen dat den gemelde Burgermeester Wester-
wyk het jaar daar aan volgende wederom tot Burgermeester zoude wer-
den aangesteld, zulks men (onpartydig geoordeelt) aan de kant van ge-

1692. Septemb. melte Burgemeeſter Weſterwyk zelfs geene redelijker noch voordee-liger preſentatien hadde konnen verwachten: doch gemerkt men na dit alles, ſchoon noch zo billijk, niet heeft willen luiſteren, maar het in tegendeel hier uit niet als al te klaar toe ſcheen, dat men de zaaken maar trachtte te potraheeren tot den dag van de ordinaris veranderinge der Magiſtraat, ten einde alsdan alles te meer mochte werden verwart en in confuſie gebracht, zo heeft meer Hoogſtgedachte zyne Majeſteit, het zelve Hoogwyſelijk voorziende, aan de voornoemde Magiſtraat der Stad Goes, omme alle disorders te preveniëeren, wederom geſchreeven op den 21. Juny 1692. een (a) Miſſive, by dewelke nochmaals op het allerſerieuſte requireert, dat alles, 't gunt tot de voorſz. differenten eenige relatie zoude mogen hebben, in zyn geheel mochte werden gelaaten, en ſpecialijk geſuperſedeerd met de ordinaris veranderinge der Magiſtrature aldaar, ter tyd en wyle alles behoorlijk zoude wezen getermineert: en of wel men niet anders hadde konnen verwachten, als dat eene zo redelijke en zachtzinnige ordre van den Stadhouder, als deze, met de ſchuldige obedientie en volvaardigheid zoude wezen gereſpecteert en omhelſt geworden, zo heeft het nochtans den voornoemden Burgemeeſter Weſterwyk en die van zyne Partye geluſt om, onaangezien de contrarie proteſtatien van de aanwezende Heeren van des Bailliuws zyde, met het vermaken van de voorſz. Magiſtraat voort te vaaren, op een ſimpel voorgeven van daar toe door de oproerigheid van de Gemeente en Landzaaten te zyn gedwongen, zo als aan U E. uit de bygevoegde (b) Miſſive van excuſe, door haar ten dien einde aan zyne Majeſteit gezonden, breeder zal konnen blyken: werdende onder anderen in de zelve opentlijk bekent, dat des morgens in het volle Collegie van Burgermeeſters en Schepenen wél was gereſolveerd om in gevolge van zyne Majeſteits Stadhouderlijk bevel met de meergemelde veranderinge der Magiſtraat niet voort te gaan, maar dat des naarmiddags (*ſed quod notandum*) naar dat de Vergaderinge lange gediſſolveerd, en verſcheide Leden abſent en naar buiten waren vertrokken) daar toe door de oplopentheid en tumultueusheid van de Gemeente waren gedwongen; het geene indien effective door dwang geſchied was, zo is het immers zeker, dat men in alle geval niet anders hadde konnen te gemoet zien, als dat deze Regenten, welke tegens haar eigen gevoelen, en als onwillig, pretendeerden te zyn verkozen, zich zelven zouden hebben gehouden buiten functie tot dat deze informeele en gedwonge verkiezinge behoorlijk gelegitimeert, en aan den Stadhouder wegens de in dezen begaane dis-obedientie de nodige ſatisfactie zoude zyn gegeeven geworden: doch gemerkt de zelve zich allenthalven niet alleen hebben gedraagen als of wettig waren verkooren, maar ook verſcheide dingen gedaan buiten kenniſſe zelfs van den Burgemeeſter Gruwaart voornoemt, en van de aangebleeve Schepenen van des Bailliuws zyde, zonder zich in het geringſte meer te bekreunen omtrent de begaane dis-obedientie tegens de Bevelen van den Stadhouder in

(a) Zie No. 4.

(b) Zie No. 5.

in wiens Persoon nochtans de Hooge Overigheid op het allersensibelste was geledeert en aangetast; zo heeft Hooggedachte zyne Majesteit, om volkomen en ongekrenkt te conserveeren de Hoogheid van den Staat van de welke aan hem als Stadhouder de zorge is toevertrouwt; en om wyders voor te komen de Onheilen die diergelijke uitsporigheden zouden konnen na zich sleepen, Ampt- en plichtshalven genoodzaakt geweest Militie derwaarts te zenden, te meer geconsidereert dat zonder de zelve zich geene Gedeputteerden, van wie die ook zouden hebben mogen wezen, met genoegsame zekerheid binnen de voorsz. Stad konden vervoegen, om de nodige informatien omtrent de gerezene differenten en gepleegde Oproerigheden in te nemen; ten zy men de zelve wederom hadden willen exponeeren aan zodanige affronten en kleinigheden, als aan die van de Heeren Staaten van Zeeland in den jaare 1675. zyn aangedaan, behalven dat ook zonder deze Militie met de gerequireerde vryheid niet en konde werden gebesoigneerd in het midden van een Gemeente, die noch zo even haare Magistraat, (volgens der zelver eige bekentenisse in de voorsz. Brief van excuse aan zyne Majesteit) tot het begaan van zo groove abuizen door haare Oproerigheden hadde gedwongen, en die men in den jaare 1657. heeft gezien tot hoedanige insolentien en uitsporigheden dat bekwaam waren. En dewyle het nu uit alle de voorverhaalde redenen onwedersprekelijk blykt, dat zyne Majesteit inevitabel genoodzaakt geweest is de voorsz. Militie derwaarts te zenden, zo hadde de zelve zich ook niet anders konnen verbeelden, als dat zyne gegeve Patente zoude zyn gerespecteert, en dienvolgende de voorsz. Militie binnen gelaaten geworden, overmits aan de Magistraat, indien tot de eerste dis-obedientie als parforce waren gedwongen, in alle geval hier door occasie aan de hand gegeeven wierd om alles weder gevoeglijk en zonder de minste vreeze voor de Gemeente tot zyne voorige rusle en ordre te konnen herstellen, en zich voor zo verre van de eerste dis-obedientie te zuiveren: doch het heeft de voornoemde Magistraat buiten alle verwachtinge al wederom geluft zich tegen zyne Majesteits bevelen op nieuw te opposeeren, nemende op het vertoonen van des zelfs Patenten niet alleen een zeer extravagante en gantsch schadelijke Resolutie, wegens de voorsch reeve Militie niet binnen te laten, op een simpel voorgeeven, dat het zelve zoude stryden tegens des Stads Voorrechten, vervat in het 2. Articul van zeeker Accoord in den Jaare 1577. aangegaan, daar nochtans (zonder te spreeken van de ongefondeerde allegatie van dit Accoord zelfs) aan haar ten vollen bewust is, dat door de Respective Provincien aan zyne Majesteit volkomen is gedefereert en opgedraagen het recht en Authoriteit om Patenten aan de Militie van den Staat overal absolutelijk te mogen geven, en dat deze Concessie en overgifte niet heeft konnen geschieden als met speciale bewilliging van de particuliere Leden van yder Provincie, en dienvolgende ook van die van ter Goes, die in alle geval als doen haar recht, zo eenig ter contrarie vermein-

1692. Septemb.

1692. September. meinden te hebben, hadden behooren te conserveren, en dat zyne Maj. na daar van sedert ontrent de 20 Jaaren zonder oppositie of tegenspreken van iemand, wie het ook zy, is gebleeven in een vol gebruik en vreedige possessie; maar hebben ook benevens de zelve (a) Resolutie, welke doorgaans met veele aanstotelijke en scherpe Expressien is opgesteld, eene Circulaire (b) Missive, alomme aan de Leden, en te gelijk ook aan de Coffy-huizen, gelieven af te zenden, dewelke mede met zo infaame en impertinente passagien is opgevuld, dat een ygelijk vreedzaam Ingezeten die niet als met horreur kan leezen, door dien dezelve, zo wel als de nadere (c) Missive van den 16. der zelver Maand, hier mede annex, tot geen ander einde schijnen te tendeeren, als om met de oproerigheid van haare Stad te gelijk ook andere Steden van de de respective Provincien te besmetten, en alzo, was het mogelijk, als eene generaale opstand te verwekken, in hope van hare particuliere interessen door dit middel te beter te salveeren, schoon aan haar zo wel als aan een ygelijk niet onbekent kan zyn van wat dangereuse gevolgen te dezer tyd zaaken van die nature zyn, en wat nadeel hier door aan het gemeene welwezen, en wat voordeel daar en tegen aan den Vyand werd toegebracht, ontziende zelfs, om tot dit haar oogmerk te beter te geraken, haar zelven niet om de zaken allesints te verdrajen, en zich te bedienen van pretexten die absolute en notoire onwaarheden zyn, gelijk voor zodanig moet werden aangezien het geene zy in der zelver voorsz. Resolutie met eene ongeloofiijke impudentie, en om, was het mogelijk, de conduite van zyne Majesteit by de Gemeente verdacht te maaken, doen influeren, als namentlijk dat de Troupes (door Hoogstgedachte zyne Majesteit met geen ander inzicht als tot herstellinge van de ruste der voorsz. Stad gezonden) aldaar alomme in het Eiland op Militaire discretie leefden; onaangezien aan al de wereld zonnenklaar zal konnen blyken, dat over de voorsz. Militie door expresse ordre van meer Hoogstgedachte zyne Majesteit allenthalven eene exacter en scherper Krijgsdiscipline als naar gewoonte is, en noch werd onderhouden, en dat van niemand van de In- of Opgezetenen van het voorsz. Eiland ooit of ooit eenige andere getuigenisse zal konnen werden gegeeven, als dat haar door de gemelde Militie nooit het geringste is genomen, of ontvremd, dat niet behoorlijk is gerestitueert of betaalt geworden: zulks dat uit deze en noch ontallijke andere infamer stellingen, welken ik om korsheids wille, en om buiten detail van zo odieuse aanstootelijkheden te blyven, alhier niet aanhaale, naaktelijk genoeg kan werden geinfereert tot wat einde men zulke verkeerde en kwaadaardige Libellen alomme gedivulgeert, en zelfs met den druk heeft doen gemeen maken. Doch ik verwondere my daar over zeer weinig; want om een kwaade zaak goed te maaken, tracht men zich van alles, 't zy recht of niet recht, te bedienen, wat men daar toe eenigsints denkt te konnen helpen. Ik twyffele echter niet, wanneer de wereld zal hebben gezien de malitieuse verdraaijingen, waar mede men dezelve door de voornoemde gepubliceerde

(a) Zie No. 6.
(b) Zie No. 7.
(c) Zie No. 8.

Li-

Libellen heeft zoeken te misleiden, en was het mogelijk op te hitsen, eene geheele andere bevattinge zullen maaken van dit werk, van welkers begin en t'samenhang ik aan U Ed. conform deszelfs verzoek niet hebbe willen manqueeren een beknopt, doch waaragtig recit te doen, met het welke ik hoope dat by provisie aan U Ed. curieusheid eeniger maten zal hebben voldaan, en dat U Ed. van de indispensabele necessiteit van het zenden der voorsz. Militie gepersuadeert dien volgende ook zult weezen, en U E. van de kleinigheid die door het gedane refus van de receptie van dien, en door de verdere begaane disobedientie aan zyne Maj. als Stadhouder, en in deszelfs Persoon aan de Hooge Overigheid is aangedaan, by occasie als een rechtsinnig en onpartydig Patroit die geenen zal zoeken te dis-abuseren, welke door het lezen van de voorsz. malitieuse Libellen eene verkeerde idée van dit werk bereidts mochten hebben geformeert; en zal ik my inzonderheid verplicht houden, wanneer U Ed. my zyne ontmoetingen en particuliere gedachten hier omtrent met gelijke openhertigheid zal gelieven mede te deelen. 1692. Septemb.

Ik blyve, Myn Heer &c.

Extract uit de Notulen van Borgemeester en Schepenen der Stad GOES.

A.

Woensdag den 26 February 1692.

BY vernachte weete door de Heer Bailliuw Meester Cornelis Eversdyk, Vergaderinge op den Eed zynde gelegt, om volgens de loffelijke Privilegien dezer Stad te procedeeren tot het vermaken van Stads Rentmeesters, zo zyn door den Heer Bailliuw, Borgermeester Ferdinandus Gruwaart, en vier Heeren Schepenen voor den aanstaanden Jaare 1692. tot Stadts Rentmeesters gekoren den Heer Cornelis Lepse (by continuatie als na onder gewoonte) tot Administrerende, en Sr. Lucas van Beysselaw, in plaats van Sr. Jan Tard, tot Toeziende Rentmeester; en by den Heer Borgermeester Adolph Westerwyk en vyf Heeren Schepenen, den Borgermeester Nicolaas Eversdyk, tot Administrerende, en Sr. Johannes van de Hille tot Toeziende Rentmeester: waar door de stemmen komende te stooten, heeft den Heer Borgermeester Westerwyk immediatie daar op den Heer Bailliuw verzocht om, in conformité van Stadts Privilegien, twee Rentmeesters te willen kiezen, na den meesten Accoorde van Borgermeester en Schepenen, en zulks te concluderen op de Heeren Mr. Nicolaas Eversdyk en Johannes van de Hille, op dewelke die meerderheid kwam te vallen; ignorerende gedachte Heeren, en daarom geen reguard nemende op de allegatie van oude gewoonte: waar jegens haar Ed. Agtb. door den Heer Bailliuw is gerepresenteert, dat zyn Ed. van gevoelen was, wegens de Graaffelijkheid alleen en privative (vol-

1692. September. (volgens der zelver Stede Privilegien) bevoegt te zyn om twee Stads Rentmeesters, die (by den meesten gevolge en Accoorde van Borgermeester en Schepenen waren gequalificeert) te mogen kiezen, en niet genoodzaakt de meerderheid van Borgermeester en Schepenen te volgen, edoch dewyl de inviolabele practijke tot noch toe was geweest, de voorsz. Rentmeester met de meeste stemmen van Bailliuw, Borgermeesters en Schepenen te kiezen, en de zelve, dien conform, nu met zes jegens zes kwam te steken, geenfins van intentie te zyn zich zulks aan te matigen, maar wel den Graaf zyn recht (gelijk zyn Ed. als ook Borgermeester en Schepenen hadden beswooren) ten uitersten te maintineeren; maar dat zo wegens zyn Ed. als de Heeren van zyn gevoelen, haar Ed. Agtbaarheden (tot voorkominge van alle disordres, wegneminge van kwade intelligentien, en verder verwyderinge, en cultiveringe van sincere en oprechte harmonie en vriendschap tusschen de Regenten, Borgers en Ingezetenen,) voordroeg deze zaake, als alle andere verschillen en misverstanden onder de Heeren van de Regeeringe gerezen, in der minne te assopieeren en in te schikken, of wel te vreden te zyn dat ider Party een Rentmeester zoude verkiezen, of dat deze zake door uitwyzen van het Lot wierde afgedaan; en ingevalle geene van deze æquitabele en vreedelievende voorslagen ingressie konden vinden, dat zyn Edele dan te vreden was (wel wetende dat niemand konde of vermochte zyn eigen Rechter te zyn) deze zaake (volgens het recht) of door uitsprake van haar Edele Mogenden de Heeren Staten van Zeeland, als onzen wettigen Souverain dien het *jus decisionis* compereert, *quia Ejus est interpretari cujus est condere*, te laaten oordeelen, of wel door den Heer Stadhouder. met Advys van den President en Raden, aan wie, volgens het 8 Articul der Instructie van het Hof, de decisien van zodanige zaken zyn gedefereert, en dat deze zaak middelerwyl ongepræjudicieert de eene of te andere partye in *Statu quo* zoude verblyven: waar op door den Heer Borgermeester Westerwyk is gerepliceert, dat hy Heer Bailliuw, achtervolgens de Privilegien, immers in allen gevalle geobligeert was te kiezen na de meerderheid der Stemmen van Borgermeester en Schepenen, zonder daar buiten te mogen gaan: dat het zelve altoos inviolabel was gepractiseert, en geen eenig Exempel ter contrarie zoude werden aangetoond; invoegen dat zyn Edele zulks doende, ingevolge van zynen Eed, het recht van de Graaf, en Stadts Privilegien zoude maintineeren, zonder het welke de zelve zekerlijk zoude werden geschonden: dat de woorden van de voorsz. Privilegien in dezen zo klaar daar toe lagen, dat daar over geene interpretatie, nochte decisie van nooden was, betuigende aan het verzoek van de zelve, en de consequentien van dien, geen deel te willen hebben, als konnende het zelve niet geschieden zonder Stadts gerechtigheden grootelijks te hasarderen: dat de andere voorgeslagene expedienten waren buiten en tegens de gedachte Privilegien: dat haare Achtbaarheden nu expresselijk over deze zaak vergaderd waren, en door

haar

haar geroteert zynde, de zelve volgens de uitgedrukte woorden na den meesten gevolge en Accoorde van Borgermeester en Schepenen behoordete werden geconcludeert; het welk gedaan zynde, verklaarde by den Borgermeester zo voor zich zelven, als in name der vyf Heeren Schepenen (na dat den anderen hadden gesproken) eene sincere genegentheid te hebben om de misverstanden, tusschen de Heeren van de Regeeringe ontstaan, minnelijk te helpen accommodeeren, tot welwezen van de Stad int gemeen, en yder Borger en Inwoonder van dien in't particulier; versoekende de zelven iteratyelijk, dat by H. e. Balliuw als boven geliefde te concludeeren, en de gemelde Heeren Nicolaas Everſdyk en Johannes van de Hille als Rentmeesters te beëedigen; ofte in cas zyn Edele noch mochte blyven weigeren zyne Functie in dezen te exerceeren, dat zich tot handhavinge der Privilegien genoodzaakt zoude vinden, zo als op den 26 December 1656. in gelijken geval was geschied, zulks zelfs te doen: tegens alle het welke den Heer Balliuw uit den naam als vooren heeft gezegt, dat deze zaake van den 26 December 1656. niet allegabel was, als zynde die zaak doe ter tyd buiten alle exempel door louter kracht en geweld tegens de protestatie van de Balliuw en vyf Schepenen gedirigeerd, gelijk het zelve zo by de Heeren Gecommitteerde Raden, als de Heeren Staaten van Zeeland, is gedisadvoueert; betuigende, dewyl al het hier vooren billijk gepresenteerde by den Heer Borgermeester Westerwyk en de vyf Heeren Schepenen wierd gerejecteert, onschuldig te willen en zullen zyn van alle onheilen, disordres en verwydering die daar uit zouden komen te resulteren; en heeft vervolgens geconcludeert op de Persoonen van Cornelis Lopse, en Lucas van Beyselaar, by zyn Edele Borgermeester Gruwaart en vier Heeren Schepenen verkooren; verbiedende wel expresselijk aan de Heer Borgermeester Westerwyk, en alle andere wie het zouden mogen wezen, zyn Ampt in 't beëdigen van Stads Rentmeesters (zyn Edele wegens de Graaffelijkheid privative toekomende) aan te matigen: waar naar den Borgermeester Westerwyk protesteerende tegens de onwettige Conclusie van de Heer Balliuw, als contrarieerende Stads Privilegien, heeft geconcludeert op de Persoonen van de Borgermeester Nicolaas Everſdyk, en Johannes van de Hille; en een Stadts-Bode boven ontboden hebbende, heeft den zelven aanbevolen, te gaan na de twee Heeren, by zyn Edele en vyf Heeren Schepenen gekoren, om boven den Eed te komen afleggen, en is den zelven Bode door den Heer Balliuw zulks verboden, en belast de twee Rentmeesters, by zyn Ed. Borgermeester Gruwaart en vier Schepenen verkooren, ten zelven einde boven te ontbieden; 't geen den Stads-Bode door den Heer Borgermeester Westerwyk op verbeurte van zyn Ampt geinterdiceert zynde, zo zyn den Heer Balliuw, Borgermeester Gruwaart en vier Heeren Schepenen, na alvorens geprotesteert te hebben van kracht en geweld, mitsgaders over infractie van de Hoogheid en Præminentien den Graaf competerende, van

1662. Septemb.

 den

1592. September. den Stad-huize vertrokken, en vervolgens de twee Rentmeesters, door den Borgermeester Westerwyk en vyf Schepenen verkooren, beëdigt, te weten Sr. Johannes van de Hille boven op den Stad-huize, doch den Borgemeester Nicolaas Eversdyk, ziekelijk zynde, in zyn Huis door twee Heeren Schepenen en den Secretaris Westerwyk.

Accoord met de voorsz. Notulen

Jo. Eversdyk.

Extract uit de Notulen van Burgemeester en Schepenen der Stad Goes,

Mercurii 7. Septembris 1650.

HEeft den Heer Burgemeester vander Nisse haar Edele Achtbarentte gemoet gevoert des zelfs vertrek na den Hage, niet apparent zynde dat zyn Edele den 2. Kersdag (als wanneer, volgens de Privilegiën, Stads Rentmeesters moeten werden verkoren) zal konnen t'huis zyn, gelijk mede niet de Heer Baarlant, Bailliuw dezer Stede: gaf deshalven in bedenken wat te doen; waar op gedelibereert zynde, is verstaan, dat de voorsz. Rentmeesters na het oud en loffelijk gebruik verkoren zullen werden den 2. Kersdag toekomende, zonder daar inne te mogen gaan by Anticipatie of andersints: en werden de Heeren Baarland en vander Nisse respectivelijk versocht, voor hun vertrek van hier na 's Gravenhage der zelver Stemmen ten dezen te willen besloten overgeeven in handen van den Secretaris, omme te zyner tijd geopend, en met de voorschreeve verkiezinge voort geprocedeert te werden, zo als bevonden zal worden te behooren.

Onderstond: accordeert met de voorsz. Notulen.

JOHAN EVERSDYK.

Extract uit de Notulen van de Ed: Mogende Heeren Staaten van Zeeland.

Den 27. November 1654.

SYnde nader gedelibereert op de representatie van der Goes tot kiezinge van 2. Rentmeesters, is daar toe geautoriseert de Heer Raadsheer Mr. Cornelis Thenijs, ofte by zyn absentie, ziekte, of andere noodzaakelijke verhinderinge, de Heer Raadsheer Crommon, zullende ondertusschen de eerste Burgemeester aldaar de verdere besoignes van Politie waarnemen, die by den Bailliuw plachten bedient te worden.

Extract uit de Notulen van Burgemeester en Schepenen der Stad Goes,

Saturdag den 26. December 1654.

ZYn tot Rentmeesters dezer Stede over den jare 1655 gekoren Cornelis van der Straaten den Ouden, Boekhouder, en Jan Reiniersz. Toe-

zien.

1692. Septemb.

ziender, present de Heer Mr. Cornelis Thenys, Gecommitteerde Raad ter Vergadering van de Ed. Mogende Heeren Staaten van Zeeland, en door het overlijden van den Heer Mr. Johan van Baarland, gewezen Bailliuw dezer Stede, by der zelver Resolutie daar toe specialijk geautoriseert B. Dankertsen, en Joh. Ratel, Burgemeesters; A. Eversdyk, B. vander Steenen, G. Paludanus, H. Gruwaart, D. Bake, L. vander Schagen, en Mr. Adriaan van Wisskerke, Schepenen.

Den Stadts Bode Smallegange zal wegens den Bailliuw Mr. Cornelis Eversdyk, Burgemeester Ferdinandus Gruwaart, en de Heeren Jacob Nollens, Mr. Johan van Dorth, Filius Johannis, Anthony Nollens, en Mr. Johan van Dorth, Filius Jacobi, Schepenen, zich addresseeren aan de Persoonen van de Heer Mr. Nicolaas Eversdyk en Sr. Johannes vander Hille, om de zelven uit den naam als boven te interdiceeren zich eenig bewind, ofte administratie, in qualiteit als Stadts Rentmeesters aan te matigen, uit kracht van de Nulle verkiezinge, en onwettige Beëedinge aan haare Persoonen, op den 29. December 1691. geschied, maar daar mede, tot dat de zaake by den Souverain ofte zyn Gemachtigde zy gedecideert, te laaten gewerden de oude Rentmeesters, ingevolge van de Resolutien by de Ed. Mogende Heeren Gecommitteerde Raden, en Staaten van Zeeland, nader in den jare 1657. genomen; protesterende, in cas van inobedientie, over kracht en inbreuke tegens de Hoogste van den Lande begaan, ons relateerende uw wedervaaren.

De Minute is van allen geteekend den 2. January 1692.

Den Stadts Bode Smallegange zal wegens den Bailliuw Mr. Cornelis Eversdyk, Burgemeester Ferdinandus Gruwaard, en de Heeren Jacob Nollens, Mr. Johan van Dorth, Filius Johannis, Anthony Nollens, en Johan van Dorth, Filius Jacobi, Schepenen, zich addresseeren aan den Heer Burgemeester Adolph Westerwyk, en zyn Ed. uit de namen als boven interdiceeren den Heer Mr. Nicolaas Eversdyk en Sr. Johan van der Hille (by zyn Ed. met vyf Heeren Schepenen op den 26. December 1691. onwettig verkoren en beëedigd) te stellen in actuele bedieninge van het Rentmeester-Ampt der Stad Goes, voor en aleer die zaake door den Souverain dezer Provincie, ofte zyn Gemagtigde, zy gedecideert, maar tot dien tyd laten continueeren de Oude Rentmeesters, in conformitéyt van de Respective Resolutien in diergelijken geval in den Jaaren 1657. door de Ed. Heeren Gecommitteerde Raden, en daar naar door de Heeren Staaten van Zeeland zelfs, genomen; protesteerende, in cas van refuis, over kracht en inbreuke tegens het Hooggezag van den Souverain begaan, ons relateerende uw wedervaaren.

De Minute is behoorlijk geteekent

Op den 2. January 1692.

1657. Septemb. *Resolutie van de Heeren Staaten van Zeeland, genomen tot Surcheance van de Functien der Gepretendeerde Rentmeesterschappen, den 11. Jan. 1657.*

N O T A.

Met serieuse begeerte, dat ondertusschen, hangende de Deliberatien van de Staaten, zy luiden ook willen houden als niet gedaan en in formeele Surcheance de Effecte van de bewuste nieuwe Rentmeesters, en by Ordre niet nalaten de zelve Rentmeesters reëlijk te secludeeren van alle functie van de voorschreeve bedieninge eenigsints dependeerende, gelijk hunluiden was aangeschreeven door de Heeren van de Raad, 't welk de Heeren Staaten haar wel laten gevallen, zullende in de zelve termen, en *mutatis mutandis* geschreeven werden aan de bewuste geeligeerde Rentmeesters, dat de ernstige en expresse wille is van de Hooggemelde Heeren Staaten, dat zy luiden (onder pretext van eenige nominatie ofte verkiezinge op haare Persoonen gedaan) zich geensints respectivelijk zullen hebben te bemoeijen, veel min eenige functie, bewind ofte Acte Possessoir zich, dien aangaande, weder zullen aanmatigen, tot dat op het Poinct differentiaal ter eene of ter andere zyde ietwes finaliijken zal zyn geresolveerd, &c.

Copye van den Brief van de Heeren Staaten van Zeeland, aan de Vier gepretendeerde Rentmeesters.

Erntfeste, Wyze, Discreete, zeer Voorzienige: Wy ordonneeren en gelasten UE. andermaal mits dezen, van zich t'eenemaal te abstineeren van alle functien en bedieningen van het questieuse Rentmeesterschap, op UE. geconfereert, en daar mede te laten gewerden *Blaas Adriaansen Geythoren*, en den Notaris *Servaas van der Stigaten*, als de welken wy daar inne by provisie, en tot nader ordre, hebben gecontinueert; waar toe ons verlatende, zullen.

Erntfeste, Wyze, Discrete, zeer Voorzienige, Wy UE. Gode beveelen.

In Middelburg den 3 Feb. 1657.

Ter Ordonnantie van de Staaten van Zeeland.

Was geteekent

ADRIAAN VETH.

Copye van den Brief van de Heeren Staaten van Zeeland aan den Baillieuw Dankertsen tot het installeeren van de twee Oude Rentmeesters.

Erntfeste, Wyze, Discrete, Voorzienige Heere: uit het nevensgaande Extract, 't welk wy goed gevonden hebben UE. mits dezen

toe te zenden, tot de zelve konnen zien, wat wy op het subject van de Ontusten en Differenten, alhaar ontstaan, Provisionelijk en tot nader Ordre hebben geresolveerd; verzoekende en begeerende, dat UE. zich daar naar punctueelijk reguleere, en op het vertrouwen van dien de zelve beveelende in de genadige Protectie des Alderhoogsten. 1692. September.

Eersame, Wyze, Discrete, Voorzienige Heeren.

In Middelburg, den 3. February, 1658.

Ter Ordonnantie van de Staaten van Zeeland.

En was geteekend,

ADRIAAN VETH.

Copye van de gemelde Resolutie, Extract uit de Notulen van de Heeren Staaten van Zeeland, den 3. February 1656.

WErdende by Provisie en tot nader Ordre de Oude Rentmeesters, te weten *Blaus Adriaanse Gysbeem*, en den Notaris *Servaas vander Straaten*, gecontinueert; welke van den Bailliuw op den Stadhuize ontboden zynde, deze Resolutie zal aangedient, en op haaren eed mede de Magistraat aldaar aangeschreeven werden, zich naar deze Resolutie te reguleeren &c.

N°. 14.

Copye van de Remonstrantie, door den Hr. Bailliuw Mr. Cornelis Eversdyk *gepresenteert aan de Edele Mogende Heeren Staaten van Zeeland, en in der Zelver Vergadering geleezen den 26sten. Maart* 1692.

Aan de Edele Mogende Heeren Staaten van Zeeland.

VErtoont met behoorlijk respect Cornelis Eversdyk, Bailliuw der Stad Goes, U Ed. Mog. Onderdanigen Dienaar, hoe dat, ingevolge van de Loffelijke Privilegien der Stad Goes, en naar ouder Gewoonte, den Bailliuw met Burgemeesters en Schepenen, in der tyd zynde, Jaarlijks op den 26 Christ-dag, gezamentlijk bevoegt zyn te verkiezen Twee der Stede Rentmeesters, omme het volgende Jaar te bedienen verscheide Functien, tot de welken zy volgens de Privilegien zyn gequalificeert: omme welke Verkiezinge te doen voor den Jaare 1692. zo heeft den Vertoonder (als hebbende het beleid van die Actie, ofte het recht van Convocatie) tegen den 26 November 1691. op den Eed Vergaderinge gelegd gehad, is ter gezetter tyd op den Stad-huize gecompareert, en heeft (het Collegie compleet zynde) naar ouder gewoonte tot de Verkiezinge voort geprocedeert, en met den Burgemeester Gruwaart en vier Schepenen verkoren den Heer Cornelis Lopst, en Sr. Lucas van

Beis-

Beilleshar, waar tegen den Heer Mr. Adolph Westerwyk met 5 Schepenen heeft gestemd den Hr. Mr. Nikolaas Eversdyk en Sr. Johan van der Hilst, zo dat de stemmen der Heeren met zes tegens zes zyn komen te stooten, en onbewegelijk by haare gedane keuze persisteeren; waar op den Vertoonder met de zynen verscheidene voorslagen hebben gedaan, om de zaken tot ruste en vrede in de Regeeringe in te schikken, en onder die (alzo dit geval in 't Previlegie niet is gedefinieert, en volgens het Privilegie zes maanden overig waren, eer de Magistraat moeste werden vermaakt) dat men alles zoude laten in *statu quo*, en ondertusschen interpretatie verzoeken aan U Ed. Mog. als onzen Wettigen Souverain, ofte aan den Stadhouder, dien het volgens het 8. Artykel der Instructie van den Hove competeert omme met Advys van den Præsident en Raden zulke Decisien te doen: doch alle 't zelve is by den Burgemeester Westerwyk (cum suis) onwaardiglijk verworpen; en heeft hy ter contrary, eenige woorden in het Privilegie jammerlijk misduidende, en met geweld tot zyn intentie applicëerende, forcelyk begeert, dat den Vertoonder, onaangezien de egaliteit van stemmen, de by hem genomineerde Rentmeesters zou verkiezen, met bedreiginge, dat, by weigeringe van dien, zelfs de conclusie zoude nemen; waar tegen de Vertoonder klaarlijk toonde, dat zelfs zoude worden genoodzaakt te concludeeren; om dat men in Casu omisso voor den Graave moet oordeelen: dat het ook bespottelijk was, te willen sustineeren, dat de Graave privativelijk konnende verkiezen, en gratis vergunnende, dat die Verkiezinge nu voortaan zoude geschieden by zynen Bailliuw en geheele Magistraat, zoude hebben gewilt, dat de eerste stemme van twaalf, die hy alleen voor zynen Bailliuw hadde gereserveerd, van minder valeur zoude zyn, als een van de elf die hy weg hadde gegeeven: dat geen exempel zoude werden getoond van eenig Collegie, daar een Præsident hebbende het recht van Convocatie en voorzittende Stem, in cas van Egaliteit tegens hem zelven, en die met hem zyn, concludeert; maar het contrary van dien, in meest alle Collegien, tot in het Hoff en Hoogen Raad toe, ja tot Revisien incluis, komt te geschieden. Al het welke niet mogende helpen, maar den Burgemeester Westerwyk blyvende opiniatreeren, zo is den Vertoonder (considereerende, hoe alle Privilegien stricte moeten werden geinterpreteert, en nooit buiten de klaare Woorden geëxtendeerd, dat dit geval in 't Privilegie niet zynde gedefinieert, ook by den Graave stilswygende was gereserveert, dewyl niemand meer van zyn recht quyt werd, als hy uitdrukkelijk overgeeft) genoodzaakt geworden te concludeeren; waar op den Burgemeester Westerwyk mede aanstonds heeft geconcludeerd. De Bode boven gebeld zynde, heeft den Vertoonder belast de by hem verkoorene Rentmeesters boven de doen komen, omme beëedigt te werden; 't geene door den voorsz. Burgemeester op pœne van dadelijk gecasseerd te zyn aan den Bode is geinterdiceerd, en gelast de by hem verkorene Rentmeesters boven te laten komen, die

1692. Septemb.

die ook naar eenige debatten is gehoorsaamt; waar op den Vertoonder, zien-de met wat ongerymdheid en dreigementen wierd belet de by hem en de zynen verkorene Rentmeesters in functie te stellen, nevens 't klein ontzag dat daar was voor den Graave, wiens plaatse hy bekleede, met den Burgemeester Gruward en vier Schepens van den Stad-huize is gegaan, naar dat alvoorens hadde geprotesteerd van geweld en indracht tegens de præëminentien van den Graave, met verbod aan den Burg: Westerwyk cum suis van zich zyns Vertoonders Functie aan te matigen, ofte jemand, zonder alvoorens daar toe van hooger hand gequalificeert te zyn, te beëedigen; 't welk echter hy Burgemeester niet ontzien heeft te doen: maar heeft boven dien den Stadts Bode Smallegange feitelijk belet wegens den Vertoonder, Burg: Gruward, en vier Heeren Schepenen, aan zyn Persoon, en de pretense beëedige Rentmeesters te exploicteeren de twee Insinuatien, onder de letters A en B hier achter annex, tendeerende omme dat uit kracht van de nulle Verkiezinge en onwettige Be-ëedinge geene administratie zoude werden begonnen voor dat de zake door U Ed. Mog. ofte den Stadhouder, ware gevonnist; en boven dien bestaan aan alle de Stads-Boden en Notarijsen op de verbeurte van haare Ampten te verbieden eenige Acten, Insinuatien, ofte Protestatien te doen; ook blaauwe Bockjes uit laten gaan, waar by hy het goed en notoir recht van den Graave by de Gemeinte tracht te doen passeeren voor usurpatie, en alzo den Vertoonder alle middelen van defensie te beneemen, tegens den expressen Text van het Privilegie en het Oude gebruik directelijk aan, als onder anderen blijkt uit het hier achter volgende onder de letters C en D. weshalven den Vertoonder niet ledig heeft konnen staan (oordeelende, dat door alle de voornoemde en meer andere onrechtmaatige Proceduuren den Grave van zyn hoogste en aanzienelijkste præëminentien werd ontbloot, en hy in zyn Bedieninge ten hoogsten geprejudiceert en beleedigt) omme U Ed. Mog. hier van advertentie te geeven, met ootmoedig verzoek, dat het U Ed. Mog. goede geliefte zy zodanige ongehoorde Proceduuren in haar geboorte te smooren, en tegen te gaan, ten minsten by provisie den Burgemeester Westerwyk *cum suis* te gelasten de voorsz. pretense Rentmeesters te houden buiten alle functie, en aan haar, zich met de functie van Rentmeesters niet te bemoeijen, tot tyd en wylen de questieuse zaake zal weze afgedaan, ofte andersints zo als Uwe Ed. Mog. zulle vinden te behooren, 't welk doende, &c. was geteekent,

CORNELIS EVERADYK.

1692. September.

N°. 2.

Bericht door den Heer Bailliuw en die van zyne Partye rakende de Differenten over het verkiezen der Stadts Rentmeesters aan zyne Majesteit overgegeeven.

Doorluchtigste, *Grootmachtigste* KONING,

WY ondergeschreeven, Uwe Majesteits Onderdanigste en Getrouwe Dienaaren, hebben met veel Respect ontfangen Uwe Majesteits

1692. Septemb.

ſteits Miſſive van den 21. dezer aan de Regeeringe van Goes geſchreeven; uit welke wy met blydſchap hebben verſtaan, dat Uwe Majeſteit onder zo veel Hoogwichtige beſoignes noch die goedheid hebt gehad van over onze ſwevende Differenten gedachten te laaten gaan, en ons ſchriftelijk Berichte dien aangaande te verzoeken. Omme dan, zo kort als doenlijk is, aan d'intentie van Uwe Majeſteit te voldoen, zullen wy nopende het vermaken van de Stadts Rentmeeſters (waar in door den Burgemeeſter Weſterwyk met de zynen in alle force, zonder ergens naar te willen luiſteren, impugneerende het recht en de præëminentien van den Graaf) is geprocedeert, ons refereeren aan de Remonſtrantie van onzen Heer Officier, den Heer en Mr. Cornelis Everſdyk, verklaarende alle het geposeerde aldaar waarachtiglijk te zyn voorgevallen en geſchied, en tot verder onderrichtinge van Uwe Majeſteit daar by voegen, dat nooit van ons of onzen Officier eenige feitelijkheden zyn gepleegt, maar met alle moderatie en beſcheidentheid conform der Stede Privilegien geprocedeert. Doch vinden tot ons leedwezen ons genoodzaakt (boven het geen door onzen Heer Officier albereits is vertoont) Uwe Majeſteit met onderdanig reſpect voor te dragen, hoe driftig en precipitant door den Burgemeeſter Weſterwyk en die van zynen Rade is voortgegaan: want het was dien Heer niet genoeg, dat hy tegens onze en des Officiers proteſtatie (zich het recht van den Graaf aanmatigende) de Rentmeeſters, by zyn Ed: en vyf Schepenen verkoren, geweldadiger wyze hadde beëedigt; maar trachtte allenthalve deze zo informele actie als wettig te doen paſſeren: ten welken einde hy heeft weten te wege te brengen, dat op 't doen van de Stadts Rekeninge (alwaar ordinair in de veertig Burgers met medekenniſſe van de gantſche Regeeringe werden geroepen) nu by de tachentig meeſt van zynen aanhang op eigen Authoriteit zyn geconvoceert, alwaar eenen Mr. Willem de Brauw haar Ed: Achtbaarheden heeft voorgedraagen, dat de goede Burgerye tot haar leedwezen hadde vernomen, dat ſedert St. Jan, en wel laatſt in 't vermaken van Stadts Rentmeeſters, onluſten onder de Regeeringe waren ontſtaan; en dat de goede Burgerye tot wegneminge van de zelven haren dienſt preſenteerde, met eenen valſelijk voorgevende dat de Burgerye approbeerde de procedúuren door den Heer Weſterwyk *cum ſuis* gehouden; en dat, dewyl d'eene of d'andere Partye wel licht na buiten om interpretatie over de Privilegien zoude gaan, zy verzochten, dat de verſchillen binnen Stadts muuren mochten werden beſliſt; hoewel, volgens verklaaringe van zeer veele en verſcheide Borgers (by en præſent geweeſt) daar over geen de minſte omvrage was geſchied. Echter vermeinde de Burgemeeſter Weſterwyk daar door zodanig geſterkt te zyn, en in zyn Actie gejuſtificeert, dat hy niet ontzag rond uit voor een ygelijk te verklaaren, dat zyn Ed: of die van zyn gevoelen, nooit van intentie waren geweeſt, of noch niet waren, ja liever alles te willen lyden en ondergaan, dan dat ten fyne voorſchreeve buiten de Stad zoude werden vereiſcht; even eens als of

de

de decisie van zulke importante Affaires, alwaar men over 't recht van zyn Heer en Meester disputeert, aan het oordeel van de Burgers was competerende. Echter is daar uit een Comparitie, ten fyne alles mochte werden geaccommodeert, geresulteert, doch op de zelve niets vrugtbaars verhandelt. alzo den Burgemeester Westerwyk zyne *inique Procedduuren* in 't beëedigen en installeeren van de Stadts Rentmeesters wilde hebben gejustificeert, en den Heer Officier en wy ons onbevoegd vonden om het recht van den Graaf, 't geen wy zo wel als dat van de Stad hadden besworen, te quiteeren: waar op den Burgemeester Westerwyk met de zynen (tegens onze Protestatie) Hoofdman en Dekens van de Schutteryen dezer Stadt heeft gedaan convoceeren, om aan de zelven raport van deze handelinge te geeven, den zelven zonder medekennisse van den Officier macht gevende om daar over de gantsche Schutteryen te vergaderen, strydende direct tegens den Eed der Schutters, hier nevens gaande; waar op evenwel de Schutteryen door Hoofdman en Dekens zyn geconvoceert, en aan de zelven, inzonderheid door den Burgemeester Westerwyk, is voorgedraagen, hoe de openstaande Differenten in voorige Comparitien niet waren geassopiceert, en of de Schutters niet zouden goed vinden eenigen uit de haren te deputeeren om den Heer Officier te bezenden, ten einde de Proceduuren van den Heer Westerwyk *cum suis* t'approbeeren, of dat anders haar resentiment jegens zyn Ed: zouden toonen, en of de Schutters niet van advys waren niet naar buiten te gaan; voor zyn particulier breed opgevende, hoe schadelijk het was by groote Personagien over zulke teere Puncten (als Privilegien) te gaan; dat men daar zelden zonder kleederen te scheuren af kwam; dat zyn Ed: het Hof wel kende; dat men gewoon was daar kunstkens te spelen, met meer andere vile en disrespectueuse woorden: doch konde niet als by sommige weinigen te wege brengen, dat geresolveert wierd d'eene en d'andere Partye door Commissarissen te begroeten, om door der zelver tusschensprake (was 't doenlijk) d'opstaande verschillen te vereenigen, gelijk ook ten dien einde Partyen een en andermaal by den anderen zyn geweest, doch, niettegenstaande door den Heer Bailliuw en ons alle bedenkelijke middelen tot Accommodement wierden voorgeslagen, tot geen vergelijkinge konden werden gebracht; blyvende de Burgemeester Westerwyk stipt staan, dat de Rentmeesters, by zyn Edele en vyf Schepenen verkoren, zouden moeten blyven; præsenteerende des niet te min aan den Heer Officier, dat voor dit Jaar twee Oudermannen zoude maken, en in het toekomende een Actie van non-Præjuditie en Indemniteit, in gevalle zyn Heeren en Meesters zulks niet wilden approbeeren, te zullen geeven, zulks, in gevalle de stemmen ooit meer kwamen te stooten, dat dan altyd yder Partye een Rentmeester zoude kiezen: waar mede evident aantoont, dat zyn Ed: overtuigt is van het recht, den Officier (in den naam van den Graaf) competerende, en dat hy maar alleen uit was om en zyn doen te legitimeeren, en te ge-

lijk ons te dupeeren; waar mede alle middelen van Accommodement
1692. zynde afgesneden, den Burgemeester Westerwyk, zich zelven meer en
Septemb. meer vergeetende, tot feitelijkheden is uitgespat, zulks dat met de zynen niet heeft ontzien (zonder aan ons de minste communicatie te geeven) op den 14 January dezes Jaars Vergaderinge te beleggen, en de Burger-Officieren (tegens onze expresse Protestatie) te vernieuwen en aan te stellen; afzettende verscheide oude, eerlijke, en vredelievende Officieren; en der zelver plaatsen met die van zynen aanhang suppleerende: waar mede zo driftig voortging, dat zelfs aan ons geen eenen dag van beraad geliefde te vergunnen, willende zich allesints daar door doen valideeren; gelijk hy ook niet naargelaaten heeft door allerley middelen, zo van beloften als bedreygingen, andere Regenten tot zyn sentiment te brengen, ja de zelven zo verre geëxtendeert, dat men zich niet heeft geschaamt onder de Burgerye te debiteeren, dat, alwaar het schoon dat den Heer Bailliuw favorabele interpretatie bekwam, men daar aan niet zoude reverendeeren, en op St. Jansdag naastkomende de aanblyvende Heeren, den welken het recht van de Electie competeert, gewapenderhand te zullen dwingen zodanige Persoonen (als haar welgevallig zyn) te verkiezen, en om te toonen dat daar toe couragie genoeg hadden, dat zy den Heer Bailliuw en zyne Vrienden alle kleinigheid, die zy konden bedenken, zouden aandoen, gelijk ook op den 11. April 1692. daar een begin van hebben gemaakt, als wanneer men niet heeft ontzien den Heer Bailliuw een Wooninge (zyn Ed: in 't begin van zyn bedieninge met eenpatige stemmen, gelijk ook zyn Ed: Predecesseurs, om te bewoonen gegeeven) te beneemen, en dat onder pretext dat de voorschreve Huizinge den Armen was toebehoorende, die in deze swaare tyden het haare van nooden hadden, stellende daarom het zelve tegen den 1. May naastkomende te koop; daar (ons oordeels) niet zal worden getoond, dat de voorschreeve Huizinge den Armen, maar wel den Graaf eigen is, om dat het zelve geweest zynde een Klooster, ongetwyffelt in het overgaan van de Stad onder de Geannoteerde Goederen is gebracht, Op den zelven voet voort procedeerende, heeft men den Bailliuw insgelijks ontzet van de Hoofd-Bailliuage van Borssele, met gelijke eenparigheid aan zyn Ed: geconfereert; deporteerende ten zelven dage den Heer Fiscaal van het Landrecht, zonder eenige redenen te geeven, hebbende ongetwyffelt geen andere, als dat de Proceduuren van den Burgemeester Westerwyk *cum suis* disadvoneerde: uit alle welke gehoudene Proceduuren Uwe Majesteit zeer lichtelijk zal konnen afneemen, aan welker zyde de feitelijkheden zyn, en noch dagelijks werden gepleegt; betuigende wy ondergeschreevene door ons zelven of anderen daar toe geen de minste aanleidinge te hebben gegeeven. En dewyl men niet alleen voorgeeft ons op toekomende St. Jansdag (als wy vooren uwe Majesteit hebben vertoond) te zullen bedwingen, maar ook dreigt den Heer Officier in 't verkiezen van d'Oudermannen zyne stemme, gelijk

in 't

in 't verkiezen van de Rentmeesters, te zullen bedisputeeren, volgens verscheide blaauwe Boekjes daar over in 't licht gegeeven: Zyn wy uwe Majesteit ootmoediglijk zyn verzoekende, dat, na des zelfs gewoonelijke wysheid, zodanige voorzienige gelieve te doen, dat de alreede ontstane Differenten nopende de Stadts Rentmeesters, als d'Apparenten in de aanstaande verkiezinge van Oudermannen, eenmaal mochten werden getermineert, en den Heer Officier (volgens de gezonde meininge van de Privilegien, alzo niet kan werden gepræsumeert door den Graaf meerder weg gegeeven, dan behouden, te zyn) niet alleen een Adviserende, maar in cas van Egaliteit een Concludeerende stem te laten, op dat in het toekomende een vaste Regel, waar na ons te reguleeren, mogen hebben, en onze bedrukte en getroubleerde Stad, door d'Authoriteit van uwe geheiligde Majesteit, tot een gewenste rust en vrede werde gebracht, en wy onder de Hooglosselijke Regeeringe van uwe Majesteit noch lange een gerust en vredig leven mogen genieten, waarom, als wel inzonderheid voor de Prosperiteit van de geheiligde Persoon van uwe Majesteit, wy niet nalaten zullen God Almachtig dag en nacht te bidden uit grond onzer Zielen. 1692. Septemb.

Doorluchtigste, Grootmachtigste Koning, zullen wy aan uwe Koninglijke Majesteit toewenschen een langduurige en vreedsaame Regeeringe over zyne Ryken, en dat die mogen uitvallen ter eere en grootmakinge van Godes Heiligen Naam, vaststellinge der ware Protestantsche Religie, tot welvaart van des zelfs Geallieerden in 't gemein, en zonderlinge vreugde der Onderdaanen in 't particulier.

Goes den 28 April, 1692.

U Ed. Koninglijke Majesteits onderdanigste, en ten dienst bereidwillige Dienaaren.

En was Geteekend.

Ferdinandus Gruward, Burgemeester.

Jacob Nollens.
Johan van Dorth, *Filius Johannis.*
Anthony Nollens.
Johan van Dorth, *Filius Jacobi.*
} Schepenen.

N°. 3.

Copye van zyne Majesteits Missive aan de Magistraat der Stad GOES.

ERentfeste, Wyze, Voorzienige, zeer Discrete, Lieve, byzondere: Wy hebben ongaarne vernomen de Differenten, tusschen de Leden van de Regeeringe der Stad Goes ontstaan, en alsnoch continueerende, over de Verkiezinge van twee Stadts Rentmeesters voor den loopenden Jaare 1692, en dat de zelve Differenten met zodanigen yver

1692. Septemb.

en drift werden aangezet, dat by voortgang daar uit niet als schadelijke effecten konnen werden te gemoet gezien: omme welken dan te prævenieeren, en gevoegelijke middelen te konnen beraamen, waar by de zelve mogen werden geassopieert, ofte andersints behoorlijker wyze afgedaan, het nodig zal wezen, dat U Ed. zo eer zo beter, over deze zake aan Ons haar schriftelijk Bericht laten toekomen, en dat ondertusschen by de twee dessentieerende Partyen met alle Feitelijkheden, by occasie van de voorsz. Differenten ondernomen, ofte die alsnoch ondernomen zouden mogen worden, werde gesupersedeerd en stille gestaan, om by Ons des te bekwamelijker daar omtrent de behoorlijke voorzieninge te konnen werden gedaan; waar toe Ons verlatende, bevelen Wy U Ed. Erentfeste, Wyze, Voorzienige, zeer Discrete, Lieve, byzondere, in de beschermінge Godes,

Op het Loo den 21 April 1692.

U E. goede Vriend

WILLIAM R.

No. 4.

Copye van zyne Majesteits tweede Missive, aan de Magistraat der Stad

GOES.

ERentfeste, Wyze, Voorzienige, zeer Discreete, byzondere Goe-Vrienden: Wy hadden verwacht, dat de Discrepantien, omtrent de Regeeringe der Stad Goes gerezen, geassopieert zouden zyn geweest, door eenig sortabel Accommodement, by het welk aan d'eene zyde het Recht van den Prince van den Lande naar behooren geconserveert, en aan d'andere zyde de Voorrechten, aan de voorsz. Stad by den zelven vergunt, insgelijks naar behooren bewaart zouden blyven. Het heeft Ons derhalven leed gedaan, van den Heere van Odyk te verneemen, dat niet alleen het voorsz. gedesidereerde Accommodement niet was getroffen, maar zelfs daar toe geen apparentie overig scheen te wezen. U E. konnen lichtelijk bevroeden, met hoedangen onaangenaamheid zaken van die Natuure Ons moeten voorkomen, zo in haar eigen zelfs, als wel inzonderheid in opzichte van een tyd in de welke wy alle onze Applicatie aan het gemeine welwezen hebben te besteeden. Echter dewyle het de noodzaakelijkheid is, dat de voorsz. Discrepantien werden weg genomen, mitsgaders voorgekomen alle het gunt verder aanleidinge tot vermeerderinge van de voorsz. Differenten zouden konnen geeven; zo hebben wy goedgevonden te authoriseeren de Heeren President Roseboom en den Raadsheer Cauw, om zo van de ontstaane Discrepantien de nodige Informatien te neemen, als mede om grondelijk te examineeren alle de Privilegien en Voorrechten, ten einde te zien, wat recht den Prince van den Lande, ofte den voorsz. Stede daar uit is compe teerende, en

waar inne den een of den ander by veranderinge van tyden, ofte andersints, zoude mogen wezen benadeelt en wie van de zelve daar tegens zoude hebben gecontravenieert; begeerende, dat U E, ten dien einde aan gemelde onze Geauthoriseerdens in den Haage suppedieert alle dat geene, 't welk by de zelven tot het neemen der voorsz. Informatien vereischt zal werden. Wy twyffelen niet, of U E. zullen, in gevolge van Onze Missive van den 21. April laatstleden, in zyn geheel laaten alle het gunt eenige relatie zoude mogen hebben tot de voorsz. Differenten: doch hebben Wy niet te min by dezen specialijk goedgevonden, dat met de veranderinge van de Magistrature aldaar gesupersedeerd zal werden, ter tyd en wylen dat wy de voorsz. gerequireerde Informatien, en het Rapport van de gemelde Onze Geauthoriseerdens hebbende ingenomen, omtrent de voorsz. gerezene Discrepantien en het geene verder de voorsz. Stadts Regeeringe zoude mogen aangaan, zodanige voorzieninge zullen hebben gedaan, ofte laaten geschieden, als Wy ten besten van de voorsz. Stad zullen meinen te behooren, hier mede UE. bevelende,

1692. Septemb.

Erentfeste, Wyze, Voorzienige, zeer Discrete, byzondere Goede Vrienden, in de bescherminge Godes, in 't Leger tot Remillies den 21 Juny, 1692.

U E. Goede Vriend.

WILLIAM R.

Dezen Brief, zeggen eenigen, dat men met studie aan de zyde van den Burgemeester Westerwyk getracht heeft te verduisteren; als zynde daar van, noch ook van hun Antwoord hier op, in geene van hunne gedrukte Papieren gewag gemaakt.

N°. 5.

Copye van het Antwoord, 't geen uit den naam van de Magistraat der Stad GOES *op de voorsz. Missive aan zyne Majesteit is geschreeven*, van gelijken voor de Wereld secreet gehouden.

SIRE,

Wy hebben op den 23. Juny 1692. des Avondts, met veel respect ontfangen Uwe Majesteits Missive, geschreeven in het Leget tot Ramillies den 21. dito, by de welke Uwe Majesteit ons gelieft bekend te maken des zelfs goedvinden, dat met de veranderinge van de Magistrature van deze Stad zoude werden gesupersedeerd; en vinden ons met leedwezen gedwongen Uwe Majesteit te berichten, dat de zelve Missive den 24. Juny (op welken dag jaarlijks de Magistraat van deze Stad moet werden vernieuwt) des Voormiddags ten Stadhuize gebracht zynde in deliberatie, was geresolveerd met de veranderinge van de Regeeringe

1692. Septemb.

ringe niet voort te gaan, zo als ook ter dier tyd daar toe niet is getreeden, maar de Vergadering gedissolveert, 't welk aan veele menschen, die, om den uitslag te verneemen, zich met troepen ontrent het Stadhuis bevonden, buiten verwachtinge is voorgekomen, en in haar heeft verwekt zo veel bekommeringe, dat des Naarmiddags in groote meenigte, daar onder zich ter occasie van de ordinaire wekelijksche Marktdag, veele Landzaaten hadden gevoegd, zyn gekomen voor en op het Stadhuis, met bekendmakinge aan de Heeren van de Regeeringe, die aldaar, na ouder gewoonte, ter Tafel waren, dat de Gemeente geern zag, dat met de veranderinge van 's Stadts Regeeringe op dien dag, volgens Stads Privilegien en aloude Observantie, voortgegaan had geweest, en dat het haar veel vergenoeginge zoude geeven, dat zulks noch aanstonds mocht geschieden, of dat andersints voor veele Onheilen waren beducht; welke aanzegginge ook wierd gedaan aan andere Heeren van de Magistraat, die zich niet ter Tafel, maar in haare Huizen bevonden: zulks dat dien yver meer en meer toenemende, eenige Heeren van aanzien uit de Regeeringe en Burgerye zich hebben gesteld aan het Hoofd van de op de been zynde Troupen, en haar gebeden, dat zy zich doch wilden intoomen en wachten voor uitsporigheden; met verzekeringe, dat zy in haaren naam zouden spreeken aan de Heeren van de Magistraat, om te zien of satisfactie konde werde gegeeven, maar dat zy zich ondertusschen niet wilden uitlaaten tot Extremiteiten: waar op dan door de gemelde Heeren en de gantsche Menigte aan de eene en de andere Partye van de Regeeringe, zo wel ten Stadhuize als aan haare Huizen, iterativelijk zynde gesproken, hebben zy, tot voorkominge van de gevreesde gevolgen, eindelijk haar allen laten beweegen om noch voor het aankomen van den laaten Avond met de Magistraatsvernieuwinge voort te procedeeren, zonder Prejuditie van des Graaflijkheids, des Stadhouders, en der Stede Gerechtigheid; gelijk dan alle de Leden van de Regeeringe, den Heer Bailliuw in Holland en twee Schepenen te Landewaart zynde, ten Stadhuize zyn gecompareerd, en naar overleg van zaken eenparigriglijk hebben gedimitteerd die Heeren, die naar order van haaren tweejarigen dienst moesten wezen ontslagen, en weder anderen in der zelver plaatsen uit de geformeerde Nominatie geëligeert; verklaarende alle de gezamentlijke Heeren, dat zy, considereerende de beweeginge onder de ontstelde Gemeinte, tot verhinderinge van den verderen voortgang der kwade consequentien, en tot gerustitellinge van de Burgerye, die in dezen alleen haar oogmerk waren, zich genoodzaakt vonden in dezen zodanig te handelen, onder welke sincere betuigingen de Nieuwverkoorene Heeren ook haare bedieningen hebben geaanvaard: van welke Electie ten spoedigsten by Publicatie kennisse wezende gegeeven aan de wachtende Gemeinte, heeft de zelve eerst door aandachtig toehooren, en daar na door gemeene uitroepingen, en opsteking van handen en hoeden, haar vergenoeging daar over in het publyk getoond: en is alzo

alzo aanstondts een yder in stilheid naar zyne wooning geretireert, zonder met woorden of metter daad eenige verdere molestie aan te rechten. 1692. Septemb.

SIRE, het smert ons, dat wy Uwe Majesteit, in zyne menigvuldige directie van Groote zaaken, zulke onaangenamen moeten bekend maken, in de welken wy aan de eene zyde wel konnen zien dat aan de begeerte van uwe Majesteit zo compleet niet is toegebracht dat Respect, 't geen de zelve zal hebben verwacht, en aan de andere zyde by ons zelven ten vollen bewust zyn, dat zulks niet is gelaten uit eene kleinachtinge van Uwe Majesteit Ordres, maar alleen om te stuiten de ongelukken, die met reden wierden geapprehendeerd. Wy en weten, SIRE, geene verder ofte beter verschooning hier omtrent te doen, als Uwe Majesteit te bidden, dat de zelve zodanige opvattinge van deze zake, als voorsz. is, gelieve te hebben, en goedertierentlijk te considereeren, dat de zelve voor die tyd beter gedaan, als gelaten is geweest. Wy hopen, dat uwe Majesteit zo veel goedheid voor ons en onze Stad zal hebben, dat Zy door eene overgroote verdraagsaamheid wel zal willen procureeren de vaststelling van de eenigheid en ruste der Regeeringe van de gantsche Burgerye van de Stad, daar toe zelfs die van het Eiland zeer veele relatie heeft; het welk nochmaal van Uwe Majesteit hertelijk afbiddende, smeeken wy den Almachtigen, dat hy haarer Majesteiten geheiligde Persoonen met allerley zegeningen gelieve te achtervolgen, en blyven.

SIRE,

Uwe Majesteits Onderdanige Dienaaren.
Burgemeesters en Regeerders der Stad Goes.

Goes den 26 Juny, 1692.

Ter Ordonnantie van de zelven.
Geteekent Westerwyk.

No. 6.

Extract uit de Notulen van Burgemeester en Schepenen der Stad Goes, Rakende de Inzendinge van Militie binnen de voorschreeve Stad.

Woensdag den 13 Augusti 1692. Post prandium.

DE Heer Burgemeester Matheus Eversdyk op den Eed Vergaderinge hebbende doen leggen, en haar Achtbaare completelijk, behalven den Heer Mr. Johan van Dorth, fil. Jac. by den anderen gekomen zynde, heeft zyn Ed: aan de Heeren van de Regeeringe gerapporteert, dat zekere kondschap bekomen hebbende wegens het aannaderen van eenige Militie naar deze Stad, hy, tot weeringe van alle confusie, by provisie had

1692. Septemb. had geordonneerd, dat de Stadts-Poorten, en de Haven-boom zouden werden geslooten, en twee Compagnien Burgers in de Wapenen komen, en zich omtrent het Stadhuis vervoegen, tot dat het Patent overgebracht, en daar op gedelibereert zoude zyn: dat daar op heden omtrent half twaalf uuren by zyn Ed: waren gekomen de Heer Lieutenant-Colonel Alexander de Mauregnault, en eenige andere Officieren van de Regimenten der Heeren Colonellen Cauw en Claubergen, jegenwoordig geleid werdende door den Heer Lieutenant-Colonel en Commandeur Zuidland; door welkers ordre aan hem Heer Eversdyk, als eersten Burgemeester, hadden vertoond, en overhandigd twee Patenten van zyne Koninglijke Majesteit van Groot Britannien, waar by de voorsz. Regimenten wierden geordonneerd te trekken binnen deze Stad, omme aldaar te verblyven tot nader ordre, luidende dezelve Patenten als volgt.

COPIE.

ZYne Majesteit last en beveelt hier mede den Colonel Cauw, ofte den Officier leidende het Regiment, zich met het zelve te embarqueeren tot Vlissingen en Vére, en te water te begeeven over het Sas van Gent naar ter Goes, omme aldaar te verblyven tot nader ordre. Gedaan in 't Leger by Genappe den 18 July 1692.

En was geteekent,
WILLIAM R.

Noch lager stond, *ter Ordonnantie van zyne Majesteit*, en was geteekent, HUYGENS.

Als noch stond onder aangeteekent, *Secreet Patent voor 't Regiment van* Collonel Cauw.

COPIE.

ZYne Majesteit last en beveelt hier mede den Officier, leidende de acht Compagnien van het Regiment van den Colonel Claubergen, hier onder genoemt, zich met het zelve te embarqueeren op het Sas van Gent, en te water te begeeven naar ter Goes, omme aldaar te verblyven tot nader ordre.

Majoor *Frederik van Hempel.* Capiteinen, *Willem Vogel. Paul van Asperen. Johan van Heert. Jacob van Uytterwyk. Pieter Kneppel Fox. Zacharias Cramer &c. Cornelis, Baron van Voorbout.*

Gedaan in 't Leger by Genappe den 17 July 1692.

En was geteekent,
WILLIAM R.

Noch lager stond, *ter Ordonnantie van zyne Majesteit*, en was geteekent HUYGENS.

Verder stont noch lager 8 *Compagnien van* C. Clauberge *uit Sas van Gent na ter Goes.*

Ge-

Gelijk dan de voorsz. Regimenten met Schepen waren gekomen, en leggende aan het Hoofd, met intentie om, ingevolge van de voorsz. Order, in de Stad te marcheeren; welke zake hy Heer Burgemeester Eversdyk, als zynde van de uiterste importantie en consequentie, op zich alleen niet konnende neemen, goed gedacht hadde te brengen ter deliberatie van haar Ed: Achrbare, verzoekende, dat ieder van de Heeren daar over haar advys zodanig geliefde te uitten, zo als ten meesten dienste, en tot maintien van der Stede gerechtigheid en welvaart, zal oordeelen te behooren. 1692 Septemb.

Waar op rypelijk wezende gedelibereert, is geapprobeert het geene in dezen by Provisie door gemelten Heer Burgemeester Eversdyk is gedaan, werdende zyn Ed: voor die goede voorzorge bedankt: en hebben vervolgens alle de Heeren, behalven den Heer Burgemeester Gruwaardt en den Heer Johan van Dorth, fil. Jac. eenpaariglijk verklaard, dat zy aan de eene zyde voor d'orders en̄ beveelen van zyne Hooggedachte Majesteit, als Stadhouder, zo veel respect en submissie hebben, als zyne Majesteit ter voldoeninge zoude konnen desidereeren; maar dat zy ook aan de andere zyde geobligeert en genoodzaakt zyn voor te staan en te maintineeren de Gerechtigheden aan de Stad Goes competeerende.

Dat behalven al het Recht, 't geen de Stad Goes, als Stem in Staat hebbende, over het logeeren van Militie gemeen heeft met alle de andere Stemmende Steden dezer Provincie, en behalven den Eed, dien alle Militaire Officieren doen, *van dat zy, binnen de Provincie zynde, aldaar niet en zullen marcheeren, ofte daar buiten wezende, daar inne niet en zullen komen, om aldaar gebruikt, geinquartiert, ofte in Guarnisoen gelegt te weeren, als op Patent van meergemelte Heeren Staten van Zeeland, ofte der zelver Geauthoriseerden*, boven dien ten reguarde van de voorsz. Stad Goes, en het Eiland van Zuid-Beveland, particulierlijk moest werden geconsidereert het Voorrecht, dat aan de zelve boven veele andere Stemmende Steden over de inlegeringe van Krygsvolk is toegestaan en geaccordeert; nademaal zo wel de Magistraat der Stad Goes, als die van het platte land van Zuid-Beveland, op den 22 Maart van den Jare 1577. als wanneer gemelte Stad en Eiland zich volgens de gemaakte Pacificatie onder het Gouvernement van Prins Willem, onsterfelijker gedachtenisse, hebben begeeven, wel specialijk en uitdrukkelijk by Capitulatie Art. 2. hebben bedongen, dat aldaar geen Krygsvolk zoude werden gelegt, als by voorweeten en toestaan van de Magistraat der zelver Stede, luidende het voorschreeven tweede Artykel van woorde tot woorde zo als hier naar volgt.

Is voorts ondersproken, dat zyn Excellentie geen Gouverneur ofte Superintendent, Knechten ofte Krygsvolk binnen de voorsz. Stede en Eilanden in Guarnisoen zal doen leggen, dan tot koste van de gemeene zaake, ook by voorweeten en toestaan van de Magistraat der zelver Stede, en dat in tyde van noode, en als zyn Excellentie bevinden zal zulks oorboorlyk te weezen, tot welvaart

1692. Septemb.

vaart van de Stad, en den Lande voorschreeven : En zullen alsdan al zulken Gouverneur, of Knechten die van de Katholijke Religie, noch die Geestelijke Plaatsen, en Persoonen, noch heure Goeden egeen hinder ofte belet mogen doen; blyvende evenwel en t'allen tyden de bewaarnisse van des Stadts Sleutels by de Burgemeesters der voornoemde Stede.

Uit welk Artykel klaarlijk blykt, dat geen Krygsvolk in de gemelde Stad en Eiland gelegt mag werden, anders als,

1. Ten koste van de gemeene zaak.
2. By voorweeten en toestaan van de Magistraat.

En ten 3. Als ten tyde van nood, en als zyn Excellentie bevinden zal zulks oorboir te wezen tot welvaart van de Stad en den Lande.

Dat haar Ed: Achtbare wel hebben dat zekere vertrouwen, dat de begeerte van zyne Majesteit in dezen niet anders is, als de voorsz. Militie alhier te doen logeeren ten laste van den gemeenen Lande : en dat haar Achtbare zich ook niet willen inlaten tot de gedachten, die zyne Majesteit zouden konnen wezen ingedrukt, over de nood daar in de zelve Stad en het Land zich zouden mogen bevinden. Maar dewyle het buiten alle bedenken is, dat de voorsz. nood kan werden geconsidereert ten reguarde van het wezen der buitenlandsche zaken, en dat derhalven die zouden moeten werden begrepen ten respecte van de constitutie van binnen de voorsz. Stad; zo durven haar Achtbare daar over vrymoedelijk zeggen, (zo wel in haare qualiteit, als voor haar particulier, en in name van hare geheele Burgerschap, mitsgaders het gantsche platte land van Zuid-Beveland, daar over zy alle dezelven, hare Nabuuren, en Bondgenooten, en alle anderen die kennis hebben van die goede Burgerye en Landzaaten, tot getuigen roepen) dat by dezelve Burgerye en Landzaaten altoos is geweest, en als noch is, eene volkomene en gewillige gehoorzaamheid aan de beveelen van de Hooge Overheid, en hare Magistraat, daar van zy dragen een zeer oud Getuigenis : Dat by dezelven altoos is geweest, en als noch is, eene geduldige bereidwilligheid tot het prompt opbrengen van die langdurige en swaardrukkende Oorlogslasten; en dat zy van die getrouwigheid zyn, dat zy zich nooit zullen onttrekken de voldoeninge van de middelen, die tot beschermінge van de Religie, Vryheid, en wettige Regeeringe dezer Landen moeten werden besteet.

Dat in haar by nederdaling van hare Voorouders altoos is geweest, en als noch diep is ingeworteld de hoogste achtinge, en eene onveranderlijke liefde tot zyne Majesteits dierbaare en Geheiligde Persoon, en deszelfs hoog belang : Dat dezelve Burgerye zeer langen tyd is geweest in een volkomene vrede en eenigheid; leidende onder de Regeringe van haare wettige Magistraat een stil en gerust leven : Maar dat by hare Magistraat en haar ook altoos is geweest, en als noch is eene genereuse Resolutie om hare Rechten te beschermen.

Dat het wel waar is, dat die ruste en vrede nu eenigen tyd herwaarts

en

en eerst sedert den 24 Juny 1691. en daar na den 26 December 1691. eenigsints is geturbeert, door een dispuit over de verkiezing van Stads Rentmeesters, met het gene daar op is gevolgd, tusschen den Heer Officier en andere Heeren van de Regeringe: maar dat evenwel de veranderinge van de Magistraat dezer Stede, op den 24 Juny dezes Jaars 1692. conform de Privilegien gedaan, zo veel blydschap en genoegen aan de Gemeente hadde toegebracht, (daar van zy ten voorsz. dage publyke teekenen heeft gegeven) dat de Stad naar dien tyd is geweest in een gewenst herstel van ruste en bedaartheid, dewelke door het zeer klein getal van eenige ongenoegden in het minste niet zal konnen werden geinterrompeert: En dat in allen gevalle, het voorsz. dispuit daar zynde, zy Heeren van de Magistraat zeer wel geresolveert en getroost zyn, gelijk zy altyd zyn geweest, zich daar over, en over andere gevallen, het stuk van de Regeringe rakende, tegens een yder, wie het ook zy, die zoude sustineeren daar by gegraveert, beledigd, ofte geinteresseert te zyn, te defendeeren, zo als zy te rade zullen werden, voor zodanigen Regter als volgens de order van het Land daar toe competent is, en zich gewilliglijk te gedragen naar het oordeel, dat daar over in zodanigen cas zoude werden gegeven. 1692. Septemb.

En dewyle het voorsz. gemeene, en inzonderheid by het voorsz. 2de. Artic. van de Capitulatie particulier bedongen Recht, nooit door de Heeren van de Regering der Stadt Goes is afgegaan ofte overgegeven, ofte door haar heeft overgegeven konnen werden; maar dat het zelve tot nu toe in zyn geheel is gebleven: zo meinen zy, dat voor haar aan de tegenwoordige Eeuwe, en voor de Posteriteit onverantwoordelijk zoude zyn, en dat zy den naam van Regenten niet zouden mogen dragen, ingeval zy niet quamen te maintineeren dat notabel Voor-recht, het welke zelfs is bedongen in een tyd, dat de nood aan de man was, en dat tot defensie noodwendig Militie in de Stad en ten platten lande moest werden geinquartiert: en hebben daarom, vertrouwende dat het voorsz. Patent sub-en obreptyf zal wezen verkregen, en dat zyne Majesteit niet zal wezen voorgehouden het voorsz. Recht, de Stadt Goes zo particulier competeerende, en behoudens welk Recht het meer voorsz. Patent alleen kan wezen uitgegeven, eendrachtelijk, behalven de Heeren Burgermeester Gruwaard en Mr. Johan van Dorth Fil: Jac: goed gevonden de inlogeringe van de voorsz. Militie binnen deze Stad, en ook ten platten lande, ten besten te excuseeren, en de Stads-poorten en den Haven-boom daar voor gesloten te houden, waar toe de nodige orders alomme afgezonden zyn.

Maar dat haar Ed: Achtb: al te veel zucht en liefde voor haare goede Burgers en Ingezetenen hadden om haar voor als noch in wapenen tegens de Militie te opposeeren, en de gezondheid en het leven van de zelven te hasardeeren, daar toe zy andersints genoegsaam scheenen geanimeert te zyn: zulks haar Achtb: haar voorts alsnoch gerust stellende met

1692. Septemb. de sluitinge van Stads-poorten, en den Boom, die zekere verwagtinge hebben, dat de zelve niet zullen worden gevioleert; zullende niet te min door expresse Gedeputeerden van dit important voorval kennis werden gegeven aan de Heeren Gecommitteerde Raden van de Ed: Mog: Heeren Staten van Zeeland, en alle de Respective Steden dezer Provincie, en alomme daar het van dienst zal zyn, met serieus verzoek, dat hare Achtb: als getrouwe Bondgenoten en Leden van een Ligchaam, met raad en daad gelieven te secoureren, tot maintenuë van haar Goed Recht, en tot voorkominge van het verderf van de Stad Goes en Eiland van Zuyd-Beveland, daar by de Provincie van Zeeland, en by gevolge ieder Lid van dien in het particulier, mede niet weinig zoude komen te lyden: presenterende haar Achtb: de andere Respective Leden in diergelijke onverhoopte ongevallen altoos krachtdadelijk by te springen. En werden de Heeren Westerwyk, de Brauw en Rondvis gecommitteert om de voorsz. Officieren te laten verzoeken door de Hoofd-Poort binnen de Stad te komen, en haar Ed: aldaar by lecture van de zelve voorsz. Resolutie kennis te geven, met instantelijk verzoek, dat de boven gemelden Heer Lieutenant Colonel en Commandeur Zuidland, en alle de andere Officieren, hier van communicatie geliefden te doen, en gezamentlijk te resolveeren om, in consideratie van het voorsz. Stadts Recht, in de beste forme en order van de Stad, en het Eiland, met de voorsz. Militie hoe eerder hoe beter af te trekken; en by aldien dezelve manquement mochten hebben aan eenige Nooddruften, presenteeren haar Achtbaare, ingeval van zodanigen Aftrek, haar na tyds gelegentheid redelijker wyze te verzorgen. Van alle het welke goed gevonden is by publicatie kennisse te geven aan de gantsche Burgerye; gelijk aanstonds is geschied. Waar na de gemelde Heeren Gecommitteerden van den Stadhuize afgegaan, en weder gekomen zynde, hebben gerapporteert, dat haar Ed: de voorsz. order alzo hadden volbracht, en van den Heer Lieutenant-Colonel de Mauregnault, geassisteert met twee andere Officieren, in substantie tot antwoord hadden ontfangen, dat haar Ed: Achtb: bedankte vóor de presentatie van Ververssinge, maar dat d'Officieren wisten wat order zy hadden, en dat zy die zouden moeten naarkomen, verzoekende Haar Ed: Achtbare Resolutie in scriptis, zynde alzo weder buiten de Stad gegaan, zonder verder te zeggen wat eigentlijk door die van de Militie hier op zoude werden ondernomen: welk rapport wezende gehoord, zyn de gemelde Heeren voor hare genome moeite bedankt; en is verstaan, dat Extract van deze Resolutie aan de gemelde Officieren zal werden ter hand gesteld. Present alle de Heeren, behalven de Hr. Mr. Johan van Dorth, Filius Jacobi.

Accoord met de voorsz. Notulen.

No. 7.

N°. 7.

1692. Septemb.

Copie van den Brief, door de Heeren van der Goes afgevaardigd aan d'andere Steden van Zeeland, over het toezenden van Militie.

Edele Achtbare Heeren:

WY hebben goedgevonden aan U Ed. Achtb: te deputeeren de Heeren Brauw en Westerwyk, om aan U Ed: Achtbaren mondeling voor te houden, wat ons op gisteren is wedervaren door het aankomen van Militie voor deze Stad, en Copieelijk over te leggen de Resolutie daar op genomen, daar uit U Ed: Achtbare alles omstandelijk zullen konnen afneemen. Wy hadden zekerlijk verwacht, dat de voorsz. Militie, considereerende ons goed Recht, order zoude hebben gehad om van het Eiland af te trekken: maar hebben ter contrarie ondervonden, dat de zelve zich heeft verdeeld rondom deze Stad; alle de Poorten van buiten met Wagens, Ladders, en andere Instrumenten zodanig besloten; en alle de advenuës na de Stad in dier voegen bezet, dat geen eenig mensch daar uit noch in kan passeeren; levende wyders rondom deze Stad op een Militaire discretie. Wy hebben geen ander oogmerk, als ons Recht voor te staan; zo als U Ed: Achtbare uit de lecture van onze voorsz. Resolutie zullen gelieven te zien: maar weten wel, dat wy in geen genoegsaam postuur en zyn om zulks met Burgers tegens geweld van Militie te doen. En daarom addresseeren wy ons aan U Ed: Achtb: met verzoek wel te willen considereeren de horribele consequentien die in dezen handel leggen, door de welke wy werden geplaagt, en ons overlast aangedaan; niet alleen door Militie van de Unie gereparticeert op de Provincie van Zeeland (door ons niet betaald wordende) maar door Militie van de Unie gereparticeert op de Provincie van Zeeland, die voor 't meerendeel hare maandelijke Soldye uit deze Stad moet komen haalen. Is dit te verantwoorden, zo kander geen zake of onderneeminge meer tegengesproken werden. Wy zien alle oogenblik van de Wallen voor onze oogen, dat die zelfde Mannen, die over eenige weeken Geld uit onze handen hebben komen ontfangen, nu dat zelve Geld gebruiken om onze Goederen buiten de Stad te ruineeren, en dat in een tyd dat de Garnisoenen ontbloot, het Leger te Velde is, en de desavantages van den Vyand heeft moeten lyden. Wy zeggen nochmaal, zo dit te verdraagen is, dat geen Order noch Recht in het Land meer bestaat.

Tot noch toe is met geen scherp op de voorsz. Militie, die wy voor Vyanden moeten aanzien, met ons weten een schoot gedaan: maar wy zyn in vreeze, dat wy den brandenden yver van onze Burgers en Ingezetenen, zo wel van Vrouwen als Mannen, niet lang zullen konnen tegenhouden. Zy voorzien zich van alles, en laden de Veldstukjes, op de Wallen geplant, met schroot; schreeuwende na ordre om los te branden: en daarom bidden wy om hulpe van U Ed: Achtb: en zodanige

voor-

1692. voorzieninge, dat wy van deze vyandlijke bejegeninge mogen werden ontslagen, vreezende anderfints het verderf van een gedeelte onzer Stad, daar aan wy moeten protesteeren onschuldig te zyn; nademaal wy niet anders doen als ons Recht te gebruiken. Hier mede vertrouwende, dat U Ed: Achtb: en geene van de Respectiven ons Leden in deze uitterste ongelegentheid verleegen, en te gronde zullen laten gaan, zullen wy ons refereeren tot het geene onze voorsz. Gedeputeerden verder mondeling aan U Ed: Achtb: zullen voordraagen, en blyven &c.

Goes den 14 Augusti 1692.

P. S. De Heeren Gedeputeerden, in het begin van dezen gemeld, hebben om de nauwe bezettinge van de Stad, niettegenstaande het expres verzoek aan den Heer Lieutenant-Colonel Zuidland gedaan, uit de zelve niet konnen geraaken; zulks dat wy genoodzaakt zyn geweest tot het bestellen van dezen Brief te authoriseeren den Brenger dezes, die door een bedekte passagie in het stille door de Stads Vesten is geswommen.

No. 8.

Copie van een tweede Missive van de Heeren van Goes, afgezonden aan de Respective Steden van Zeeland.

Edele Agtb:, Wyze, Voorzienige, zeer Discrete Heeren,

OM UE. Achtbare en al de wereld in het kort den staat van onze questieuse zaak te doen bevatten, gelieven dezelven te weten, dat de Heeren, die zich tegens den Bailliuw hebben geopposeert, hebben gemeent, dat de Letter der Privilegien zo zeer tot haare avantagie lag, dat zy op het Exempel van den Jaare 1656 waren gefondeert omme in de possessie van de Rentmeesters Ampten te stellen die geenen, die zy daar toe hadden verkooren, gelijk dan het zelve is gedaan en gecontinueert tot nu toe, latende aan een ieder, 't zy Graaffelijkheid, 't zy Stadhouder, Bailliuw, en alle anderen de vryheid om zich daar tegen met middelen van rechten te behelpen, zo als te raden, waar op wy als noch ons geheel en al beroepen: maar in plaats van dien, zo werden wy in gevaar, zonder tot noch toe een eenig argument, ofte een eenige gefondeerde reden, daar tegens te hebben gehoort, of eenige de minste nadere defensie te hebben mogen doen; dat men ons op een hostile wyze komt aggresseeren, met Militie van eigen Soldye: dat men ons zo naauw beslooten houd, en zodanig tracteert, dat een openbaare Vyand niet arger en zoude doen, (het lossen van geweer alleen uitgezondert men logeert op discretie, en maakt zich Meester van Huizen, Schuuren en Keeten: men weigert acces en reces te water en te lande, in een tyd daar meenig mensch den Oegst moet bereiden, om binnen de Stad in te zamelen.

Men observeert de insluitinge zo strict, dat het buiten gaande Vee zyn dage-

dagelijkse last niet en kan werden afgetrokken, daarover men het meenigvuldige gejol continueel in de Stad moet hooren, en daarover men van buiten en van binnen met bloot en geladen geweer, als van ende tot secours van Melkmeiden, tegens den anderen gestaan heeft. Men beneemt en snyt ons, en zet het Vee, binnen de Stad zynde, af den toevoer en verversinge van de levensmiddelen. Men heeft op een beleefd verzoek van den Oversten Commandant geen permissie konnen bekomen tot den uitgang van Gedeputeerden uit de Regeeringe, nochte ook tot het bevorderen van een periculeus en open leggende nieuwe Sluiswerk in een Polder aan de Stad vast leggende. Menschen, die uit nood of om vermaak voor de berenninge te landewaart waren, hebben niet anders als met veel moeiten, hazard, en heimelijk met swemmen in de Stad kunnen geraaken. Men heeft gisteren naar de middag aan een geoccupeerde post over de Stadts Vesten, op de Singel, die om eenige vrye passagie te faciliteeren ettelijke malen met geweld was gesouteneert, door eene Attaque van 4 a 5 Compagnien Soldaaten als Leeuwen tegens malkander gestaan, met geweer aan geweer, onder het geschreeuw, zo van de Wallen als op de Singel, van *lang leve de Koning van Engeland*, *maar de Duivel haal den Bailliuw*, daar het zekerlijk geschapen heeft gestaan, dat van wederzyden veele zoude hebben konnen sneuvelen, alzo door den Commandant iterativelijk volle order wierd gegeeven, en geroepen, *geeft vuur*, tot dat eindelijk de Burgers door het aankomen van versche Compagnien Soldaaten genoodzaakt wierden met Capitulatie ordentelijk af te trekken.

1691 Septemb.

Wy weeten niet, wat begrip Regenten, en Menschen die zich menigmaal door een lache flatterye, en door drift van eigen interest, laten slingeren, hier over zullen maken: maar wy zeggen eendrachtelyk, (behalven twee) gelijk ook onze Gemeinte publyk uitschreeuwt, dat het is een onverantwoordelijke zaak, dat ons Recht, 't geen wy als een Lid van de Provincie van Zeeland, en van de Unie, hebben, word geschonden, en dat wy verkracht werden in onze gemeene Vryheid, door Officieren van den Staat, die de wapenen behoorden te draagen tot bescherminge van onze Stad en het geheele Land, en die op zich nemen considerabele Frontierplaatsen, als het Sas van Gent, genoegsaam van Militie ontbloot te laaten, terwyl zy eene arme Stad Goes met omtrent twee Regimenten formeel komen belegeren. Alle de voorsz. Militaire onderneemingen verwekken zo generaalen verbitteringe onder de Regeeringe en Gemeinte tegens de Auteurs en Beveelders van de zelven, dat zy liever alles willen wagen, als zich goedwillig buiten forme van Justitie te submitteeren: en zyn zy eenparig geresolveert, niet te vallen ofte over te geeven, als geforceert door 't uiterste geweld, zonder in het minste te ontzien de ongunste van Menschenverlies, van Ampten, en andere vervolgingen; willende geerne alles sacrificeeren aan de verdedeging van der Stede Rechten, en haar eigen zelven; en daarom bidden

1692. September. wy om hulpe aan onze Medeleden van het Zeeuws Lichaam, en om Compagnie dat alsoo, of ze gezint zyn ons te helpen, of verlooren te laten gaan. En konnen wy by deze occasie niet nalaaten UE. Ed: Achtbare in gedachten te brengen, hoedanig onze Burgers, niet heel veel jaren geleden, gewilliglijk met geheele Compagnien tot defensie van het Eiland Walcheren en Hulst hebben uitgetrokken, welker diensten wel eene reciproque Assistentie meriteeren: waar op vertrouwende, zullen wy de eere van U. Ed: Achtbare resolutie en spoedige rescriptie afwachten, en blyven.

Goes den 26 Augusti 1692. zynde de vierde dag van de belegering der voorsz. Stad.

Ed. Agtb. Wyze, Voorzienige, zeer Discrete Heeren, UE. Agtb: byzondere goede Vrienden en Bondgenooten, Burgermeesteren en Schepenen der Stad Goes.

(a) Zie pag. 273. In de (a) eerste Missive zyner Britannische Majesteit aan de Regeerders der Stad Goes verzocht deze Vorst, dat de zelven hem schriftelijk bericht wegens den staat hunner geschillen wilden laaten toekomen. Ziet hier het opstel.

Copie van het Bericht der ondergemelde Heeren van de Regeeringe der Stad GOES, *Aan zyne Koninglijke Majesteit van Groot Brittanien, Rakende de Differenten, in de Regeeringe der voornoemde Stad ontstaan, over de Verkiezinge van twee Stadts Rentmeesters voor den Jaare 1692.*

SIRE,

DE Heeren Burgemeesters en Regeerders der Stad Goes hebben met behoorlijk respect ontfangen en gelezen de Missive, die Uwe Majesteit haar heeft gelieven de eer te doen van te schryven op het Loo den 21 April 1692. by dewelke Uwe Majesteit begeert schriftelijk Bericht over de Differenten, tusschen de Leden van de voorsz. Regeeringe ontstaan, over de Verkiezinge van Twee Stadts Rentmeesters voor den Jare 1692. En dewyle het niet mogelijk zoude zyn geweest het zelve Bericht, vermits de voorsz. Differenten, met eene eenparige toestemminge van alle de Leden der voorsz. Regeeringe op te stellen; zo achten zich geobligeert Adolph Westerwyk, eerste Burgemeester, en Gerardus Vesberg, Adriaan Eversdyk, Caspar Rondvis, Willem Westhoek, en Jacobus Leydekker, Schepenen, uitbrengende zes van de elf stemmen van Burgemeesters en Regeerders der Stad Goes, Uwe Majesteits ootmoedigste Dienaren, om, in voldoeninge van gem: Uwe Majesteits Missive, dezelve onderdaniglijk te vertoonen de gelegentheid van deze geheele zaak, volgende daar in de methode, die de Hr. Cornelis Evers-

dyk,

dyk, Bailliuw der Stad Goes, heeft geobserveert in zyne Remonstrantie over dit subject, aan de Edele Mogende Heeren Staaten van Zeeland op den 26 Maart 1692 gepresenteert. daar van Copye hier nevens is gevoegt onder Nomb. 1. In welke Remonstrantie gemelde Bailliuw klaagt, dat door de Vertoonderen op den 26 December 1691 in het verkiezen der Stede Rentmeesters eenig griet zoude zyn gelegt aan het Recht, Hem wegens de Graaflijkheid in die actie competeerende, met verzoek van redres. Om waar van het contrarie aan Uwe Majesteit te betoonen, zullen de Vertoonderen voor af zeggen, dat by Haar nooit den minsten toeleg is gemaakt, om in eenigen deele te verkorten de Gerechtigheden behoorende aan de Graaflijkheid; waar van de Regeeringe der Stad Goes een integreerend deel composeerende, zyn zy, zo wel als den Bailliuw, geobligeert, tot handhavinge van alle de zelve, gelijk Hy Bailliuw ook verbonden is, te maintineeren de Prærogativen aan deze Stad geconcedeert.

1692. Septemb.

De Vertoonderen vinden in de voorsz. Remonstrantie in het lange verhaald, hoedanig het zich op den 26 December 1691 ten Stadhuize heeft toegedraagen omtrent de Verkiezing der voorsz. Rentmeesters, en bekennen ten dien aanzien, dat, na voorgaande convocatie, het Collegie van Bailliuw, Burgemeesters en Schepenen compleet by den anderen, en aldaar in Deliberatie gebracht zynde de Electie van der Stede Rentmeesters voor den Jare 1692. den Bailliuw, Burgemeester Gruwaard en vier Schepenen hebben gestemt den Procureur Sr. Cornelis Lopse, en Sr. Lucas van Beisselaar, Meester-snyder; en de Vertoonderen (zynde een eerste Burgemeester en vyf Schepenen) de Heeren Oud-Burgemeester Mr. Nicolaas Eversdyk, en Johannes van der Hille: immediaat na welke stemmingen den tegenwoordigen eersten Vertoonder den Bailliuw heeft verzocht, dat hy, ingevolge van der Stede Privilegien, geliefde te Kiezen en te Concludeeren op de twee laast genoemde Heeren, en dezelven vervolgens te beëedigen; het welk zyn Ed: iteratievelijk weigerende, en ter contrarie, na eenige ongefondeerde voorslagen van inschikkinge, de Conclusie nemende op de voorsz. twee eerstgenoemden, heeft den voorsz. eersten Vertoonder alhier die Conclusie tegengesproken, en zelfs Geconcludeert op de Heeren Nicolaas Eversdyk en Johannes vander Hille, brengende de zelven (vermits de voorsz. weigeringe) onder den behoorlijken Eed, gelijk dan dezelve ook sedert dien tijd tot nu toe zyn gebleeven in actueele Possessie van den voorsz. Dienst. Uit welk gepasseerde Uwe Majesteit zal konnen zien, dat in dezen het eenigste verschil is, wie moeten werden gehouden Wettelijk tot Rentmeesters Verkooren te zyn; te weeten die Twee Persoonen, die gestemt zyn door den Bailliuw, een Borgemeester en vier Schepenen; ofte wel die Twee, die gestemt zyn door een Burgemeester en vyf Schepenen. Omme waar van te doen hebben eene klaare bevattinge, zo hadde het wel betamelijk geweest, dat den Bailliuw, in ofte nevens zyne

ne Remonstrantie, in het verhaal der zaak hadde aangehaald de Wet,
1692. na de welke het gelijk ofte ongelijk in dezen zoude moeten werden afge-
Septemb. nomen, en dat tot dien einde hadde bygebracht de Privilegien, aan de Stad Goes op het stuk der Verkiezinge van Stads Rentmeesters vergunt; en dan zoude Uwe Majesteit hebben konnen zien, dat het stemmen van den Bailliuw in het Verkiezen der Rentmeesters, volgens het begin zyner Remonstrantie, meer is van gewoonte, als van origineel Recht. Dan zoude Uwe Majesteit hebben gezien, dat de Graven in het verleenen der Privilegien niet hebben gereserveert de Eerste stem van de twaalf in de voorsz. Verkiezinge: dat hier in de Privilegien niets is een *Casus Omissus*; maar dat het Quœstieus geval aldaar wel duidelijk is gereguleert: dat hier aan de zyde der Vertoonderen niet is eene jammerlijke misduidinge van de Woorden der Privilegien, zo als abusivelijk by de voorsz. Remonstrantie werd voorgegeeven; maar eene waarachtige uitlegginge van dien; en dat de applicatie van dezelve Woorden niet anders is geschied als met geweld van gefondeerde Redenen. En daarom konnen de Vertoonderen niet anders denken, of deze achterhoudinge der Privilegien geschied opzettelijk, om, ware het mogelijk, ook den ingang van de waarheid te wederhouden. En dewyle het eenigste, daar op zy de Conclusie en Beëedinge van de Heeren Eversdyk en van der Hille tot Stads Rentmeesters fondeeren, zyn de Privilegien van de Stad; zo hebben zy onvermydelijk geacht (om te suppleeren dit studieus verzuim van den Bailliuw) de zelven hier achter aan te voegen onder Nomb. 2. en 3. alwaar zal werden bevonden, dat Hertog Philips van Bourgondien en Keizer Karel de Stad Goes hebben gepriveligeert, *dat den Bailliuw by den meesten Gevolge en Accoorde van Burgemeesters en Schepenen zal mogen Kiezen Twee Rentmeesters, om het voorsz. Officie te mogen bedienen alzo lange als de voorsz. Supplianten* (die geweest zyn Burgemeesters en Schepenen) gelieven zal.

Welke woorden buiten eene ambitieuse verdraaijnge niet anders konnen werpen begrepen, als dat den Bailliuw in het Verkiezen der Rentmeesters alleen te letten heeft, hoedanig en op wie *het meeste Gevolg en Accoord van Burgemeesters en Schepenen komt uit te vallen*, en dan in conformité van dien te Kiezen; dewyle het Recht van absoluit Verkiezen, het welk de Graven van Zeeland voor dato dezer Privilegien hadden, en het welke zy door haare Officieren ook absoluit exerceerden, door haar is overgegeeven, verandert, en zodanig gereguleert, dat haren Officier, in plaats van de Rentmeesters zo absoluit als voorsz. is te Kiezen, dezelven nu maar en mag Kiezen *na den meeste Gevolge en Accoorde van Burgemeesters en Schepenen*: welk meeste Gevolg en Accoord de Vertoonderen uitmakende, en den Bailliuw op den 26 December 1691 dien conform refuseerende te Kiezen, en alzo weigerende zyne Functie te exerceeren, is het zelve gedaan door den eersten Vertoonder, op den zelven voet als het is geschied en gesouteneerd op den 26 December 1656 door

door den Heer Burgemeester Boudewyn Drywege zalr. eigen Oom van gem: Heer Bailliuw, en toenmaals publyquelijk geprotegeerd door des Bailliuws eigen Vader, de Heer Cornelis Eversdyk, in zyne qualiteit als Officier eener Burgerlijke Compagnie, volgens het Extract hier achter gevoegt Nomb: 4. om alzo te genieten het ware effect der goede Privilegien, gelijk menigmaal in het stuk van Politie, by onbehoorlijke weigeringe van een Præsiderende ofte Voorzittende, door een ander ofte volgende Lid van het zelve Collegie, zodanige Conclusien werden genomen, daar van verscheide exempelen van de Hoogste Vergaderingen en andere zouden konnen werden geallegeert. 1691. Septemb.

Het is wel waar, dat, voor het formeeren der voorsz. Conclusien, door den Bailliuw eenige præjudiciabele voorslagen tot inschikkinge zyn gedaan, en onder anderen, dat zoude werden geloot wie Rentmeesters zouden zyn, ofte dat van ieder zyde een tot Rentmeester zoude werden gehouden; maar het zelve is als ongefondeert, en als strydig tegens de tastelijke definitie van de Privilegien, verworpen, en gesustineert, dat door den Bailliuw alles moest werden gericht *na het meeste Gevolg en Accoord*, niet van Bailliuw, Burgemeesters en Schepenen, maar van Burgemeesters en Schepenen alleen, en dat hy buiten dien niets vermocht te doen, nademaal de Graaven al haar ander Recht hadden weggegeeven, en niets anders als zulken Kiezen gereserveert, willende zelf zich t'eenemaal niet bemoeijen met de Continuatie ofte Discontinuatie van der voorsz. Rentmeesteren Dienst, maar stellende dezelve geheel en al aan de geliefte van de Supplianten, dat zyn Burgemeesters en Schepenen, zonder Concurrentie van den Bailliuw. En zekerlijk, als men in dezen klaar zoude spreken; zo is het uit de voorsz. presentatien wel af te nemen, dat den Bailliuw by zich zelven niet van sentiment moet zyn geweest, dat in dezen eenig gefondeert Recht voor de Graaflijkheid gelegen is; nademaal hy in zodanigen geval niet bevoegt zoude zyn om daar over, uit eene prætense vredelieventheid, eigener autoriteit te Accordeeren, en by Lotinge ofte andersints af te gaan een gedeelte van des Graven Præëminentien, die hy geobligeert was niet ten deele, maar in 't geheel, te defendeeren en voor te staan, zonder met de Regeeringe te marchandeeren over een geval, het welk prætenselijk werd overgegeeven in het Privilegie niet uitgedrukt te zyn: zo dat de Vertoonderen niet anders konnen denken, of het vervolg van deze zaak is tot daar toe geschied enkelijk (op den Naam van den Bailliuw alleen, zonder bykominge van de Heeren, die zich ten tyde van de voorsz. Verkiezinge nevens hem hebben gevoegt, en die nu mogelijk zyn geworden van beter gedachten) uit eene gedemesureerde ambitie, tegens de Stad en Burgerye, welkers Regeeringe een deel van de Graaflijkheid maakt, en uit welkers boezem den Bailliuw directelijk zo veel Beneficien en Voordeelen zyn toegebracht, dat die zeer wel mogen werden gecompasseert met de Eere en Digniteiten, die hy uit den Hoofde van de Graaflijkheid

1692. Septemb. exerceert: en hadden zy daarom te minder verwacht, op zo eene onbillijke wyze te werden geinsulteert door een Officier, die vry geen gering gedeelte van zyne Caracter schuldig is aan dat Lid van de Graaflijkheid, het welk hy nu aan de andere Leden van dien bestaat aan te klaagen; maar hadden gedacht, dat veel eerder de notoire Voorrechten van de Regeeringe ongedisputeert zoude hebben gelaten, en dat hy geconsidereert zoude hebben, dat in dezen een oordeel voor de Stad en Regeeringe van dien ook een oordeel voor den Graaf is.

Den Bailliuw heeft achter zyne voorsz. Remonstrantie bygevoegt twee Copien van Insinuatien, geteekent A. en B. welker exploict niet door den eersten Vertoonder (zo als ter kwader trouwe aldaar werd voorgegeeven) maar door order van de Regeeringe, en tot maintinuë van het goed Recht van dien, verhindert zynde, alhier tot de zaak ten principaalen gantsch niet en doen: gelijk mede niet de twee andere Extracten uit de Notulen van Burgemeesters en Schepenen der Stad Goes, in dato den 7 December 1650. en 26 December 1654. aldaar geteekent C. en D. uit welken schijnt geinfereert te willen werden, dat de præsentie en stem van den Bailliuw, ofte van een die het Recht van zyn Ampt representeert, nodig is in het Verkiezen der Rentmeesters; het welk alhier eigentlijk mede niet in dispuit zynde, werd gepræterieert, alhoewel by Notule van den 27 December 1600. kan werden bewezen, dat de voorsz. Verkiezinge is gedaan in absentie van den Bailliuw, en zonder zodanigen Representatyf, als blykt hier achter Nomb. 5. zynde ook zeker, dat, als des Bailliuws Ampt in de voorsz. Jaren door een Gecommitteerde is waargenomen, de zelve geen meerder recht in de Verkiezinge der Rentmeesters heeft gehad, als een Bailliuw zelfs, consequentelijk dat die ook is verplicht geweest zich te gedragen naar het meeste Gevolg en Accoord van Burgemeesters en Schepenen, zo als altoos is geschied.

De Vertoonderen zullen zich alhier niet verder inlaten, om met meerder argumenten en redenen te adstrueeren het goed en indisputabel recht, by meerderheid van stemmen van Burgemeesters en Schepenen de Verkiezinge van Stadts Rentmeesters competeerende, alzo het zelve uit den voorsz. aangehaalden Text der Privilegien, die alleen decisoir is, en daar het eigentlijk alleen op aankomt, genoegsaam consteert; maar zich refereeren tot zeker gedrukt Advys van negen fameuse Heeren Rechtsgeleerden, in den Jare 1657. over het cas subject gegeeven, mitsgaders tot eene Burgerlijke Onderrechtinge, in den Jare 1692 in druk uitgekomen, alle hier nevens gevoegt, alwaar het voorsz. Recht in het breede werd gededuceert, daar in de Vertoonderen des te meerder gerustheid en confidentie hebben, om dat op den 3 January 1692. zynde acht dagen naar de voorsz. Verkiezinge der Rentmeesters, door de Oude Rentmeesters ten Stad-huize Rekeninge van Stadts Middelen werdende gedaan, en aldaar present zynde in de Vyftig van de notabelste Burgers, die alsdan naar gewoonte het gantsche Ligchaam van de Burgery representeeren, de

de zelve, naar dat haare bekommering en leedwezen hadden betuigt over de onlusten in de Regeeringe, heel verre met meerderheid, ja genoegsaam eenparigheid van stemmen, hebben verklaart, naar examinatie der Privilegien, van oordeel te zyn, dat de Electie, door de Vertoonderen gedaan, was conform der Stede Privilegien, gelijk daar van in Stadts Notulen van den voorsz. datum kan blyken; en konnen daarom de Vertoonderen niet twyffelen, of Uwe Majesteit zal geinclineert zyn, deze onderneminge van den Bailliuw, die aan andere Officieren tot een zeer kwaad exempel van naarvolginge zoude konnen dienen, te improbeeren, en de Regeeringe by hare Oude Vryheden en Gerechtigheden gemaintineert laten; en dat Uwe Majesteit (indien de Vertoonderen van die waardigheid konden zyn) zich meerder zal laten gelegen wezen aan het recht en de goede wille van Burgemeesters en Schepenen, en de gerustellinge van de Burgerye, die neffens haar alle swarigheden en lasten van de Stad, Provincie, en van den Oorlog moeten helpen dragen, als aan de Passien van den Officier, die behoorde te trachten met Burgemeesters en Schepenen in alle correspondentie te leven; de notabile weldaden, van de zelven genoten, te erkennen; en niet te leggen fondementen van offensie en tweespalt, gelijk onder anderen tegens alle goede afradingen op den 24 Juny 1691. in het vernieuwen van de Magistraat, met zyne Correspondenten heeft gedaan, door het praeterieeren van een Oud Heer, die sedert den Jare 1641. aan Stadts Regeering had geparticipieert, en die, zonder eenige obligatie tot personele Verkiezinge kan zyn, niets als met de uiterste ondankbaarheid, en tot misnoegen van de gantsche Burgerye, konde werden geneglігeert, en daar op deze tegenwoordige verwyderingen zekerlijk moesten volgen, waar omtrent het Interest en de Praerogativen van de Graaflijkheid gantsch niet en verseeren, maar alleen daar in werden gebracht, om onder dien Dekmantel eerzuchtige Desseinen voort te zetten, gelijk het zelve ook by Hare Ed. Mog. de Heeren Staten van Zeeland zodanig is opgenomen in hare Deliberatie op de Remonstrantie van den Bailliuw, van den 26 Maart 1692. alwaar haar Ed. Mog. betuigen haar leedwezen over de voorsz. Differenten, en niets liever te wenschen als die onderlinge te zien geaccommodeert, zonder daar over te hebben zo eene verkeerde opvattinge, als of hier eene laesie in des Graaflijkheidts Recht ware gecommitteert. 1692. Septemb.

Hier mede meinden de Vertoonderen te eindigen, en Uwe Majesteit niet langer op te houden; maar konnen echter aan dezelve niet verswygen, dat de meeste onlusten, van tyd tot tyd in de Regeering van de Stad Goes ontstaan, doorgaans zyn veroorzaakt door het al te groot gezag en credyt, daar toe de Balliuwen zich pogen te verheffen, en waar toe zy occasie nemen door het altoos verblyven en stemmen in de Regeering: daar alle de andere Heeren, zo Burgemeesters als Schepenen, na een tweejaarigen dienst werden gedefungeert. De Disputen in den Jaare

1656

1656 en 1657. voorgevallen, en die van de tegenwoordige bedieninge der
1692. Baljuage zyn daar van zekere preuven; ten reguarde van welken laat-
Septemb. sten tyd, de Vertoonderen met waarheid konnen zeggen, dat (behalven de aangeboorene ongenegentheid die der overal tegens dat Ampt zelfs is) zo veele byzondere redenen van ongenoegen zyn gegeven, zo wel aan de Regenten, als Burgers en Onderdaanen, Vrinden en Vremden, dat het niet te verwonderen is, dat die hauteur en hardigheid van bejegenen; dat die superioriteit, die men exerceert zelfs in zaken niet tot die functie specterende; dat die ruwe manier van handelen met menschen, die als delinquanten werden gehouden; en eindelijk, dat de affronten, die van de eersten in de Regeeringe hebben moeten werden opgekropt, een genoegsaam generaal klagen en murmureeren tegens den Officier hebben veroorzaakt, en te weeg gebracht, dat een ieder verlangt om te zien verandering van zaaken, ten goeden van de Regeeringe en Gemeinte, zodanig dat elk reikhalst om daar van de eerste boodschap te ontfangen, en lof uit te roepen over die geenen, die daar van de bezorgers zouden zyn. De oogen zien op Uwe Majesteit; en dat zy durfden, zy zouden met troupen Uwe Majesteit by Addressen getuigenisse daar van komen geeven, en nevens de Vertoonderen bidden, dat Uwe Majesteit van die waarheid eene neutraale onderzoekinge geliefde te laaten doen. De Vertoonderen weeten wel, SIRE, dat deze avançe niet aangenaam zal voorkomen; maar den staat, daar zy en de goede Burgerye der Stad Goes zich in bevinden, forceert haar te zeggen, 't geen zy anders liever hadden gemenageert: gelijk zy ook gedwongen zyn haar en haar goede Burgers voor Uwe Majesteit te beklaagen, en te verantwoorden, over de valsche indrukkingen die men allesints tracht te geeven, als of de Vertoonderen en eenigen van haar minder waren geaffectioneert tot den dienst van Uwe Majest: welkers contrarie zy door essentieele aanwyzingen Uwe Majesteit wel zouden konnen doen begrypen; en aantoonen, dat dit geinventeerde maximes zyn, om onder schyn van dezelven eenig onverdiend faveur op nieuws ofte by continuatie van Uwe Majesteit te capteeren.

De Vertoonderen steunen zo zeer op het goed fondament van haar gesustineerde en de rechtvaardigheid van Uwe Majesteit, dat zy daar op ten vollen gerust zyn en zich verzeekert houden, dat haar niet zal konnen wedervaaren het geene eenigsints aan des Stads Privilegien zoude prejudicieeren, ofte waar door zy en de goede Burgers wederom afhangig zouden werden gemaakt van de zinlijkheid en het goedvinden van den Officier: en hier mede vertrouwende aan de intentie van Uwe Majesteits Missive te hebben voldaan, zullen zy God Almachtig bidden, dat hy Haarer Majesteiten geheiligde Persoonen, en alle haare onderneemingen ten dienste van Land en Kerke, hoe langer hoe meerder gelieve te zegenen, en voor altoos verblyven, SIRE,

Goes den 28 April 1692.

Uwe Majesteits onderdaanige Dienaaren

Adolph Westerwyk. *Wilhelmus Westhouk.* *Caspar Rondvis.*
Adriaan Everdyk. *Gerardus Verbergh.* *Jacobus Leydekker.*

Op

Voegt by alle deze Stukken noch de volgende Missive, geschreeven aan den Koning ten tyde dat de Stadt door zyne Troupen van buiten bezet wierd gehouden. 1692. Septemb.

Missive van diversche Collegien aan Zyne Koninglijke Majesteit van Groot Brittanjen, uit Goes, den 21 Augusti 1692.

SIRE,

DE ondergemelde Heeren van de Regeering der Stad Goes, alle de Bedienaaren des Goddelijken Woords met den Kerken-Raad, de Hoofd- en minder Officieren van de Burgerlijke Compagnien, Hoofdmans en Deekens der dry respective Schutteryen, mitsgaders de Deekens van alle de Gilden, representeerende het geheele Ligchaam der zelve Stede, Uwe Majesteits onderdaanigste Dienaaren, konnen zeer wel afneemen, dat Uwe Majesteit hooglijk misnoegt is over de conduite, die men alhier nu eenigen tyd herwaarts heeft gehouden, omtrent de differenten tusschen den Bailliuw Eversdyk en andere Heeren van de Regeeringe ontstaan, byzonderlijk over het geene op den 24 Juny laatstleeden is gedaan omtrent de vermakinge van de Magistraat, en nu op den 13 Augusty met het refuis van de Inlogeeringe van Militie binnen deze Stad, beide uit de voorsz: Differenten geresulteert. Wy nemen met permissie van Uwe Majesteit de vryheid om dezelve naar waarheid te verzeekeren, dat zo wel de voorsz. twee Actien, als al het verdere de voorsz. Dispuiten aangaande, door de Heeren van de Regeeringe is verricht conform de generaale beweeginge, de genegentheid en de begeerte van genoegsaam de gantsche Burgerye, niet met een opzet om te prejudicieeren de Prerogativen aan Uwe Majesteit behoorende, of om te opposeeren tegens Uwe Majesteits Koninglijke Waardigheden, of om in eenigen deele het recht van de Graaffelijkheid te verkorten; maar (behalven den rechtmatigen yver dien men eenparig heeft tot conservatie van Stads Privilegien en Voortrechten) om te versterken de authoriteit van de Regeeringe tegens de superioriteit en hardigheden, daar mede den Graaffelijken Officier geduurende zyne Functie veele van de Burgers en Ingezetenen heeft bejegent, waar van wy de particulariteiten en exempelen alhier niet zullen ophaalen: maar dezelve zyn zo menigvuldig, klaar, en aan al de wereld kennelijk, dat wy die aan Uwe Majesteit voor waarheid mogen opgeeven; waar door zo generaalen verbitteringe tegens den gemelden Heer Officier, en ter contrarie genegentheid tot die geenen die gaern alles op een moderater voet zouden schikken, is verwekt, dat men het publijk op de Straaten en op de Wallen uitroept, daar van de Officieren van de Militie ten deele getuigen konnen zyn.

Al de wereld heeft zo sterken indruk, van dat de inlaatinge der Militie in deze Stad zoude strekken tot vaststellinge van die al te groote authoriteit van den Bailliuw, dat ze daar tegens aanzien, als tegens der Stede en haar

1692. Septemb. haar eigen ruine: en het is zeeker te gelooven, by aldien die apprehensie zo sterk op de gemoederen niet had gewrogt, dat men niet alleen tegens de begeerte van Uwe Majesteit en de Inlogeeringe van Militie zich niet zoude hebben willen bedienen van het Voorrecht, de Stad daar over competeerende; maar dat men uit consideratie van den dienst, dien de Militie zoude doen tot der Stede welvaart, dezelve met opene armen in vriendelijkheid zoude hebben ontfangen, en dat men het de grootste eere zoude hebben geacht met de uitvoeringe van Uwe Majesteits bevelen te mogen werden verwaardigt. De ongeveinsde liefde, die wy allen Uwe Majesteit toedraagen, belet in ons de opkominge van gedachten, als of by Uwe Majesteit iets zoude konnen werden besloten, dat niet zoude strekken ten dienste van het Gemeen: maar dit durven wy evenwel denken, dat het menigmaal aan gelegentheid heeft gemanqueert, om Uwe Majesteit van de ware gesteltheid der zaaken omstandelijk te konnen informeeren, en dat daarom alles zo pertinent niet geconsidereert heeft konnen werden, het geene van het Recht en de billijkheid was; waar over wy ons tegenwoordig wel breeder zouden willen uitlaaten: maar achtende, dat zodanigen onderhoud in de veelheid van Uwe Majesteits groote bezigheden zeer verdrietig en onaangenaam zoude zyn, zullen wy het zelve nalaaten, en Uwe Majesteit uit een sincere beweginge van ons gemoed bidden. dat de zelve over de Regeeringe en Gemeente van Goes gelieve te hebben vredelievende Gedachten, en daar van zekerlijk gepersuadeert te zyn, dat de vooren aangeroerde bekommering de eenigste oorzaak is, dat men gemeind heeft het Recht te moeten gebruiken, om te doen zaken, die aan Uwe Majesteit zo zeer mishagen, zynde evenwel zo verre niet verrukt, dat men het zelve anders zoude hebben gedaan, als met het uitterste regret, behoudende altoos eene volkomene bereidwilligheid, om met meerder gerustheid en eigen contentement een gedrag te houden, daar mede men Uwe Majesteit behaagelijker mochte zyn; welke dispositie alsnoch verre de overhand in ons behoudende, bidden wy andermaal, dat Uwe Majesteit, na Zyne Hooge Wysheid, gelieve uit te denken een middel, waar door wy onze Rechten behoudende, en compleetelijk aan de wille van Uwe Majesteit voldoende, ons zelven en de gantsche Burgerye niet weder zouden gebracht zien onder de rigeur, daar over men zo zeer heeft geklaagt, en daar aan men niet als met schrik kan denken. Sommige van ons Onderteekenen alle deze dingen uit eigen ondervindinge, en anderen uit een volle bewustheid dat het zodanig legt by het gros van de Gemeente, die, als het doenlijk ware, Uwe Majesteit daar van en Corps eene Autentyque getuigenis zoude komen geven.

SIRE: Wy waren voornemens deze door Expresse Gedeputeerden uit yder Rang der Ondergeteekenden aan Uwe Majesteit te komen overbrengen; maar wetende, dat tegenwoordig het acces naar Uwe Majesteits Persoon niet alleen difficil en periculeus is, maar mogelijk voor

haar

haar niet doenlijk zoude zyn geweest, hebben Wy de entremise van zyn Excellentie den Heer van Odijk verzocht, en bidden daarom ten derden maal, dat Uwe Majesteit gelieve to hebben gedachten van goedheid, om daar door vast te stellen de Ruste en Eenigheid, die zo lange binnen de voorsz. Stad heeft gebloeid, en te voorkomen den Ondergang en het Verderf, dat de zelve voor een groot gedeelte zoude konnen overkomen: in welke verwachtinge Uwe Majesteit en de Koninginne alle Koninglijke welstand en voorspoed in hare Ondernemingen ten besten van Land en Kerk toewenschende, blyven wy 1692. Septemb.

SIRE,

Uwe Majesteits onderdanige Dienaren,

Goes den 21 Augusty 1692.

Lager stond, en was Onderteekent van wegen de Heeren van de Magistraat.

Mattheus Eyersdyk.
Adolph Westerwyk.
M. van Ossewaarde.
G. Verberg.
Jacob Leidekker.
D. Westhouk.
N. Eversdyk.
Willem de Brauw.
Casp. Rontvis.
Corn. van Zunder.
Joh. Drywegen.
Joh. Westerwyk.
W. Westhouk.

Johan Leidekker.
Carolus Tuinman.
Johan Rotteveen.
} *Als Predikanten der Gemeinte van Goes.*

Als Borgerlijke Officieren.

J. Ockertz van Schoonewal.
Cornelis Lopse.
Jacobus vander Houve.
Thomas de Wolff.
Nicolaas van de Leene.
David van Hessen.
Anthonius van Zunder,
Pieter van der Bilt.
J. van Wissekerke.
pieter Zomerzee.
Jan Isenbreè.
Adriaan Oyeè.
Jacob van Ossewaarde.
Adriaan Schoth.
J. van der Hille.
H. Drywegen.
Gualt. van Wissekerke.
Adriaan de Visscher.
Johannes Mazuer.
Z. vander Bilt.

Deekens van Smeeden-Gilde.

Jacob Verhelle.
Andries vande Moere.
Daniel Buys.
P. Wils.

Deekens van't Kramers-Gilde.

David van Hessen.
Pieter Zomerzee.
P. Gaderjere.
Marinus Smytegelt.

1692. Septemb.

Deekens van 't Timmerlieden-Gilde.

Benjamyn Mathysse.
Ary jacobse Outhooft.
't Handmerk van Marten Jansz.
Pieter Benedictus Wils.

Wevers-Gilde.

Jerasmus Jansz.
Jacob Joose de Beert.
Jan Soetebier.

Deekens van 't Snyders-Gilde.

Nicolaas Wyswyler.
Lauwerens Ratel.
Lauwerens Vermolen.

Deekens van 't Beenhouwers-Gilde.

Jacques Masuer.
Jan Gillisse.
Johannes Kousemaker de Jonge.
Jan van Sagen.

Deekens van 't Sakke-dragers-Gilde. de ander buiten Stad.

Jacob Faveur.

Deekens van 't Bakkers-Gilde.

Thomas de Fries.
Blaas Jansz.
Cornelis Weldyk.
Joost Vermaas.

Schoenmakers-Gilde.

Pieter Craeye.
Jacob Ingelsen.

Deekens van 't Schippers-Gilde, d'ander uit stadt.

Jacob Janse.

Visschers-Gilde.

Hironimus Dirxe.
Claas Cornelisse Jerofs.
Zacries Marinisse Aagman.

Deekens van 't Bierdragers-Gilde.

Laurens Janse.
Marten Wawelaar.
Cornelis Leynse.
Lucas Beddenood.

P. S. *Niettegenstaande het voorengeschreeven, waren Gedeputeerd een Heer uit de Regeeringe, een Predikant, een uit den Krygsraad, en een uit de Burgers, om deze aan zyne* Majesteit *over te brengen; maar den Commandeur Zuidland weigerende de zelve Heeren uit de Stad te laten gaan, is daar toe een Bode geëmployeert, die heimelyk by Nacht is uitgeraakt.*

Actum Goes den 21 Augusty 1692.

Accoord met zyn Principale.

Op deze Missive zag men naderhand, wanneer de Stad door de Troupen zyner Majesteit in bezetting was genomen, het onderstaande voor den dag komen.

1692. Septemb.

Nader Verklaaringe der Deekens van de Gilden der Stad Goes, gegeeven over de Missive, door Heeren van de Regeeringe, Predikanten, en andere Collegien, geschreven aan Zyne Majesteit, den 21 Augusty 1692. mitsgaders over het Examen, door de Heeren Commissarissen Rosenboom *en* Cau *omtrent de voorsz. Deekens over het teekenen van den gemelden Brief, gedaan den 9 September 1692.*

ALle de ondergemelde Persoonen, Deekens van verscheide Gilden der Stad Goes, vernemende dat de spraak in de Stad gaat, als of alle de Deekens der voorsz. Gilden, eenparig, niet een uitgezondert, die op Dingsdag den 9 September 1692. voor de Ed: Mog: Heeren Commissarissen van Zyne Majesteit zyn gehoort, aldaar zouden hebben bekend en verklaart:

Eerst, dat het haar leed was, dat zy den Brief van den 21 Augusti laatstleeden aan Zyne Majesteit hadden onderteekent.

Ten tweeden, dat zy tot het tekenen van dien Brief door de Heeren van de Magistraat waren misleid.

En ten derden, dat zy den zelven herriepen.

Betuigen by dezen eendrachtiglijk, dat zy niet een van de voorsz. dry Bekentenissen voor gemelde Heeren Commissarissen hebben gedaan, nochte dat haare meininge zodanig is geweest, als konnende het zelve niet doen met waarheid.

Maar dat zy alleen voor gemelde Haar Ed: Mog: in substantie hebben verklaart ende bekent, immers haare oprechte meininge alzo te zyn geweest:

Eerst, dat zy dien Brief hadden onderteekend voor haar zelven als Deekens, en niet in den naam van haar Gilde, of als speciaal Gemachtigden van de Gilde-broeders.

Ten tweeden, dat zy de Heeren van de Regeeringe op den 24 Juny laatstleeden niet hadden gedwongen tot het vermaaken van de Magistraat; maar dat zy het Volk wel op de been hadden gezien, en wel wisten, dat een groot deel van de Gemeente het zelve had begeert.

Ten darden, dat zy ook de Heeren van de Magistraat op den 13 Augusty niet hadden gedwongen om Stads Poorten voor de Militie te sluiten; maar dat zy evenwel konden verklaaren, dat het zelve was geschied naar de zin en genegentheid van de meesten der Gemeente.

En ten vierden, dat zy hadden bekend, dat zy voor haare eigene Persoonen, ten reguarde van Boeten en Breuken, over geene hardigheid van den Baljuw konden klagen, als hebbende zich gewacht voor de occasie; maar dat zy evenwel daar over menigmaal van anderen klachten hadden gehoort. Dit alles hebben op den 11 en 12 September 1692 getuigt:

1692. Septemb.

Pieter Wilts. Andries van de Moere. Daniel Buys.	*Deekens van het Smeden-Gilde.*
Marten Jansz. de Boo. Anthony Anthonisz. Metser. Pieter Benedictus. Ary Oudhoofd.	*Van het Timmerlieden-Gilde.*
David van Hesse. Pieter Zomerzee.	*Van het Kramers-Gilde.*
Erasmus Jansz. Jacob Jacobsz. de Beert. Jan Soetebier.	*Van het Wevers-Gilde.*
Elias Jansz.	*Bakkers-Gilde.*
Laurens Vermeule. Laurens Ratel.	*Kleermakers-Gilde.*
Jaques Masuur. Jan Gillisz. Jan van Sagen. Johannes Kousemaker de Jonge.	*Van het Vleesbouwers-Gilde.*
Hieronimus Dirksz. Sacharias Marinisz. Claas Cornelisz.	*Van het Vissers-Gilde.*
Marten Wauwelaar. Jacob Faeveur.	*Van het Bierdragers en Zakkedragers-Gilde.*

Ziet daar 't geen wy tot het verstand van het werk der Stad Goes raadsaam hebben geoordeeld ter neder te stellen. Die'er meer af wil weeten, leeze de Stukken, welke *pro* en *contra* zyn geschreeven.

ITALIEN. De Paus verslapt in zyne gehoorgeeving.

DE Paus begon de menigvuldige gehooren, welken hy alle Maandagen aan al de wereld, en alle d'andere dagen van de week aan verscheidene persoonen, verleende, moe te worden. Behalven dat veele lieden zyne goedheid misbruikten, gelijk wy elders gezegt hebben, bemerkte de Heilige Vader, dat deze groote gemeenzaamheid den rang, dien hy bekleedde, eenigermaate vernederde, en hem by dezen en geenen versmaadelijk maakte. Het geheim is voor de Grootheid noodzaa-

zaakelijk. Indien men zo licht aan de Vorsten, als aan d'andere menschen, kon naderen, men zou bevinden, dat ze eveneens gemaakt zyn als zy lieden, en niet meer alle d'eerbiedigheid aan hen bewyzen, welke de Hoogheid en het best der Gezelligheid vereisschen dat men aan hen betoone. De meesten der Asiatische Vorsten hebben van allen tyde deze waarheid erkend: en verre van dat men hen lichtelijk spreeke, is het zelfs niet geoorlofd hen te zien.

1692. Septemb.

Wend zyne vlyt aan tot het bezorgen van den algemeenen welstand.

Maar indien de Heilige Vader door alle deze gehooren, welke meestentyd op niets gewichtigs uitliepen, vermoeid wierd; men moest aan d'andere kant weder bekennen, dat hy onvermoeijelijk was ten opzichte van alles, 't geen het belang van den Heiligen Stoel in 't algemeen, en van Romen en den Kerkelijken Staat in 't byzonder, betrefte. Gelijk de Koophandel de ziel der Staten is, welke alle dingen overvloediger voortbrengt, als de vruchtbaarste landeryen; wendde de Heilige Vader al zyn vermogen aan om ze in het Erfgoed van St. Pieter te herstellen. d'Inquisitie, hoe zacht zy, ten opzichte eeniger andere oorden van Europa, in Italien ook mag weezen, en de begeerlijkheid der Neeven van de voorgaande Pausen, hadden de Commercie in alle de Landen, welke daar onder behooren, t'eenemaal gesmoord. Innocentius de XII. dacht met ernst om ze weder op te beuren, en was ten dien einde te raade geworden Civita-Vecchia tot een vrye Haven, daar allerhande Natien konden komen, aan te stellen; een Wisselplaats 'er af te maaken; een Bank 'er op te rechten; en de Kooplieden, door het middel van alle de Privilegien welken zy in d'andere Havenen van Italien genieten, derwaarts te trekken. Men had sedert den 19den. der voorgaande Maand verscheidene Congregatien hier over gehouden. De grootste hinderpaal was de Religie. Men vreesde, dat, indien men aan allerhande Persoonen een vrye toegang in deze Haven gaf, allerhande Ketters, of ten minsten die in Italien aldus genoemd worden, zich 'er zouden vervoegen, en 'er, te gelyk met hun geld en waaren, hunne dwalingen invoeren. Maar eindelijk had men met het voorbeeld van verscheidene Staaten aangewezen, dat de vryheid van den Koophandel te samen kan gaan met de verzekerdheid der

Heer-

1692. Septemb. Heerschende Religie; maar dat de voordeelen en gemakken van de Commercie niet bestaanlijk en zyn als met de vryheid. Daar wierd dan besloten, dat men voor eerst aan vier of vyf Joodsche Familien verlof zou geeven om zich te Civita-Vecchia neder te zetten, ten einde de Negotie, welke byna t'eenemaal in de handen van die Natie is, aldaar te doen bloeijen: dat men 'er vervolgens allerhande Kooplieden, van wat Religie zy ook mochten weezen, zou ontfangen, even gelyk ze te Ancona, 't geen een vrye Haven is, doch echter afhangende van den Heiligen Stoel, ontfangen wierden: mitsgaders dat zy 'er allerhande vryheid zouden hebben, uitgezonderd die van d'openbaare oeffening hunner Religie.

Men had ook noch een andere Conferentie gehouden wegens de hervorming van verscheidene Gerechtsbanken van Romen, welke, verre van de bestiering der Justitie en de handhaaving der Processen te verlichten, niet en dienden als om ze alle beiden te belemmeren. 't Besluit was, dat men alle d'extraordinaire Judicatuuren, welke, uit kracht van de byzondere concessien der Pausen, met privilegie geoeffend wierden, zou supprimeeren, en den loop van het Gerecht in de handen der gewoonlijke Rechters alleen laaten, zynde de Kardinaal Vicaris, de Gouverneur van Romen, den Auditeur Generaal der Apostolische Kamer, en het Hof van het Capitolie. En gelijk deze suppressie verscheidene Notarisampten der gesupprimeerde Judicatuuren, door Particulieren gekocht, onnut maakte, zou men de zelven schadeloos houden, met hen d'uitgeschootene penningen weder ter hand te stellen, of hen te plaatsen in de Gerechtsbanken die niet gesupprimeerd en waren. Dit besluit wierd door een Bulle van den Paus bekrachtigd.

De Heilige Vader had ook noch voorgenomen het Hospitaal van St. Sixtus te vergrooten, om 'er alle d'arme Verminkten, en andere Bedelaars van Romen, in te huisvesten; mitsgaders te voorzien in het onderhoud der Vrouwlieden, die het hoerdom wilden laaten vaaren, en de gelegentheid niet en hadden om in het Klooster der Boetvaardige Dochters te treeden.

DON

1692. Septemb.

MANTUA. Guastalla vermeesterd.

DON Vincenzo de Gonzaga, Gouverneur voor den Koning van Spanjen in Sicilien, geholpen door de Spaansche en Duitsche Troupen, maakte zich omtrent dezen tyd meester van Guastalla, een Stad in het zuider deel van het Hertogdom Mantua, aan de Rivier de Po, waar af den Hertog van dien naam, hoewel ze met recht aan het Huis der Gonzagas behoorde, zich in den Jaare 1677. in het bezit stelde. De Keizer, om dit werk t'onderstennen, liet terstond aan alle de Vorsten van Italien, welke Leenmannen des Ryks zyn, aanzeggen, dat zy Don Vincenzo alle noodzaakelijke bystand zouden leenen, op dat hy zich in de vermeesterde Vesting konde handhaaven.

SWITSERLAND. Sporrelingen tusschen het Huis van Oostenryk en de Cantons.

DE Keizer, niet wel voldaan over het beleid der Switsers, had, gelijk wy (a) hier voor gezegt hebben, allen handel tusschen het Graafschap van Tirol en Switserland doen verbieden. Gelijk de twee Takken van het Huis van Oostenryk altyd gezamenerhand werken, stuurde het Hof van Madrid, ter zelve tyd als zyne Keizerlijke Majesteit het gemelde verbod had laaten doen, expresse orders aan den Gouverneur van Milaanen, wegens niet meer aan de Switsers, noch aan de Grisons, te geeven het Koorn, de Ryst, en het Zout, daar men hen gewoonlijk alle jaaren af verzorgde, en noch hunne Achterstallen, noch hunne loopende Pensioenen, aan hen te betaalen. Behalven de redenen, elders gemeld, noopende de verbreeking der Tractaaten, was 'er noch een byzondere, welke het Huis van Oostenryk hier toe had aangedreeven, te weeten, dat (gelijk geduurende de gantsche loop van de Veldtocht, en voornaamentlijk in het Beleg van Namen en het Gevecht van Steenkerken, de Switsersche Troupen in alle de gelegentheden zeer veel hadden geleeden, zulks dat eenige Regimenten, hoe talryk zy ook gemeenlijk zyn, geen vier honderd man meer sterk waren) men niet alleen begon te neigen om aan den Koning van Vrankryk de noodzaakelijke recruten tot compleetering van de zelven te vergunnen, maar ook om eenige nieuwe Regimenten aan hem te geeven. 't Huis van Oostenryk wilde hen derhalven doen begrypen, hoe zeer dit beleid haar mishaagde, en waar het haar toe zou noodzaaken, indien zy voort-

(a) Ziet pag. 132.

1692. Septemb. voeren met een zo groote zydigheid voor de Kroon van Vrankrijk te betuigen. De Grisons en de Cantons, vindende zich in deze bekommeringen, openbaarden malkander hunne gevoelens: men hield 'er verscheidene byzondere Conferentien over: doch gelijk alle deze Republyken niet al te wel vereenigd zyn, had men noch geen generaal besluit konnen nemen. Den Ambassadeur van Spanjen aanbood ondertusschen aan d'eersten, dat men het verbod zou intrekken, mits dat zy hunne Troupen uit den dienst van Vrankryk herriepen : en men deed ook het zelve omtrent de Cantons, onder de welken 'er eenigen waren, die wel wenschten, dat men 'er een hulpmiddel toe konde bybrengen. Men verstond ook zelfs, dat 'er propositien in hunne Vergaderingen waren gedaan, ten einde te vertoonen, dat 'er nooit gunstiger gelegentheid was geweest, als deze, om de slechting van Hunningen te verzoeken; en dat, indien men zich deze liet ontslippen, men geen hoop meer moest hebben wegens ooit uit de boeijens, daar men zich in had laaten kluisteren, te zullen ontworstelen. Maar aan d'andere kant zat Vrankryk ook niet stil, en stelde alles in 't werk om de verscheidenheid der gevoelens en belangen, welke het Switsersche Ligchaam verdeelden, tot haar voordeel te doen dienen. Gestadig verzinde men lokaazen, om de Switsers te beletten het oor aan de vertooningen van de Ministers der Geallieerden te leenen; en lichte gunstbewyzen, daar men geen nadeel by kon lyden, moesten den naam van groote weldaaden voeren. Monsr. Amelot, Ambassadeur van die Kroon, bleef niet in gebreke van met de breedste uitmeeting kennis te geeven wegens de middelen, welken zy aanwendde om deze Volkeren te verplichten, en schreef ten dien einde op den 9den. der Maand uit Solothurn den volgenden Kreitsbrief aan de Burgemeesters, Avoyers, en Raadsheeren der dartien Cantons en Medebondgenooten van Switserland.

Voortreffelijke Heeren.

IK heb niet konnen nalaaten op 't eindigen van den Landdag van Baden rekenschap aan den Koning te geeven van 't geene my uit den naam der Vergadering wegens de Commercie was voorgehouden; en ik heb sedert ook de eere gehad van hem te informeeren wegens de klachten,

die

die de Heeren van Basel aan my gedaan hebben over de nieuwe Reglementen, in der Elsas gepubliceert. Zyn Majesteit, die altyd een byzondere inclinatie heeft gehad om de Switsersche Natie te favoriseeren, en wiens intentie is, dat de Tractaaten eener eeuwige Vreede en Alliantie naauwkeurig van zyne kant geobserveerd werden, heeft gewild, dat de Kaazen van Switserland ontlast zouden worden van den Tol, dien hy op alle de Uitheemsche Kaazen, welke in zyn Ryk komen, heeft gesteld; en toegelaaten den invoer en 't vertier in der Elsas van Switsersche Linnens en Manufactuuren, niettegenstaande het Raadsbesluit van den 22 Maart laatstleden, en zonder eenige andere Rechten te betaalen, dan die van 't Land, gelijk die altyd zyn betaald geweest: hebbende tot dien einde de noodige Ordres gegeeven gehad aan Mr. de la Grange, Intendant van der Elsas, beveelende hem met eenen de beletselen te doen ophouden, die 'er zouden mogen zyn omtrent den vryen invoer en 't vertier, als voor dezen, van alle andere Koopmanschappen en Waaren van de Switsersche Fabryk, zonder iets te veranderen; zulks dat alles van nu voortaan wegens die Materie op den ouden voet, gelijk Gy lieden begeert hebt, zal gemaintineerd en geobserveerd worden.

1692. Septemb.

Gelijk nu zyn Majesteit dus handelt uit puure consideratie van Uwe Interessen, tot nadeel zyner Onderdaanen, en daar door de Reglementen, welken hy genoodzaakt is geweest omtrent de Vreemde Manufactuuren te stabileeren, om de gantsche ruïne van die van Vrankryk voor te komen, verkort; zo wil hy verhoopen, dat men van de zyde der Loffelijke Cantons ernstiglijk daar aan de hand, gelijk het billijk is, zal houden, dat men niet in het Koningryk eenige andere Vreemde Koopmanschappen, uit Landen van des Konings Vyanden, inbrenge onder den naam en faveur van 't geene waarlijk uit de Cantons komt, en van een Switsersche Fabryk is. Op dit vertrouwen is het dat ik U lieden bidde in 't byzonder acht te hebben, dat de abuizen voorgekomen werden; doende Uwe Kooplieden geene Attestatien beleggen, ter zaake van de gemelde Switsersche Koopmanschappen, dan met de behoorlyke precautien. Ik acht ook, dat het dienstig zal zyn, dat Gy aan eenig verstandig Persoon commissie geeft om zich by my te vervoegen, ten einde de zekerste middelen te beramen tot beletting der abuizen, en voorkominge der toevallen, die zich in 't gevolg zouden mogen opdoen.

Dit is het, Voortreffelijke Heeren, dat ik U L. heb moeten doen weten, ten antwoord op den Uwen van den eersten dezer. Ik twyfel niet, of deze nieuwe proef der finceere Goedwilligheid des Konings jegens U zal U gevoeliger dan ooit doen kennen het groot onderscheid, dat 'er is tusschen de handeling die Gy van Vrankryk, en die welke Gy van 't Keizerryk ontfangt. En dit is het 't welk my persuadeert, dat Gy altoos standvastig zult blyven, naar 't exempel Uwer Loffelijke Voorouders, in een ware eendragt en goed verstand, 't welk zo noodzaakelijk is,

met zyne Majesteit; en dat Gy desgelijks alles, 't geen zyn rechtmatig Interest betreft, zult handhaaven. Ik wensch U L. allerley voorspoed.

1692. Septemb.

Voortreffelijke Heeren,

Solothurn den 9 Sept.

Uwe zeer Geaffectioneerde om U te dienen,

AMELOT.

DUITSCHLAND. Optocht van de Keizerlijke Armée.

DE Keizerlijke Armée, tegens den Turk verordend, vertrok den 1sten. der Maand van Walkowar, alwaar de Troupen, die de zelve uitmaakten, hunne Vergaderplaats hadden gehad; kwam dien dag te Sotia; des anderendaags te Bautschin, daar de Troupen van Hanover zich 'er byvoegden; en wyders den 9[den]. by Peter-Waradyn, alwaar ze zich nedersloeg op een zeer voordeelige plaats, hebbende voor zich een breede en diepe Graft, aan haare rechter Vleugel het Gebergte, en aan de slinker, en achter zich, den Donau. Straks wierd de spaa in d'aarde gesteeken, en het Campement zodanig beschanst, dat men 't 'er een tyd lang scheen te willen houden; 't geen men te meer moest gelooven, dewyl 'er eenige bruggen over den Donau wierden geslagen, om aan d'andere zyde van deze Rivier te konnen voerageeren, en gemeenschap met Opper-Hongaryen te hebben. De Prins van Baden wierd des anderendaags gevolgd door de Vloot, welke de Marquis van Fleury commandeerde, bestaande in drie Oorlogschepen van 40 a 50 stukken kanon; twaalf anderen van 10, 12, 14, en 16 stukken; veertig Saïken, en meer andere kleine Vaartuigen; en drie-en-twintig Branders: bemand in 't geheel met over de 3500 koppen. Eenige dagen na dat deze Vloot, waar mede de Donau zodanig wierd beslagen, dat 'er niet de minste Bark kon passeeren zonder gezien te worden, te Peter-Waradyn was gekomen, stuurde men op sommigen der Schepen en Saïken een Detachement van twee groote Bataillons van het Leger, onder het gebied des Graaven van Aspremont: invoegen dat de stroopen, welken de Keizerschen alreedts deeden, en een zo considerabele Zeerusting, daar de Turken niet op verdacht waren, hen zodanig verbaasden, dat zy hunne Troupen, die voor een wyl onder het beleid van zeven Bassas de Sau waren gepasseerd, om zich by d'Armée, welke by Semblin stond, te gaan voegen, weder over die Rivier deeden trekken; laatende maar duizend

Paar-

Paarden onder het gebied van een Bassa, die alle dagen afgelost wierden, ten einde de passagien te bewaaren. 1692. September.

Legers der Geallieerden trekken weder over den Ryn, en der zelver Krygsverrichtingen met de Franschen.

De (a) geschillen, ontstaan onder de Generaalspersoonen welke de Troupen der Geallieerden aan den Ryn commandeerden, waren nu gelukkiglijk bygelegt. Den Heer Gortz, Præsident van de Kamer des Landgraaven van Hessen-Cassel, uit het Leger des Konings van Engeland weder te rug zynde gekeerd, met ontwerpen om gezamenerhand tegens de Vyanden te ageeren, wierd 'er op den 23sten. der Maand Augustus te Rhorbach een Krygsraad onder de Generaals van beide de Legers der Geallieerden aangesteld, ten einde over de gemelde ontwerpen te raadpleegen, en de laatste resolutien te neemen. 't Besluit was, dat men weder over den Ryn moest trekken. Terstond begaven zich alle de Troupen in optocht, en vervoegden zich by Manheim. Den 1sten. September waren ze altemaal op de vergaderplaats gekomen. Daags te vooren had de Landgraaf van Hessen-Cassel eenige Esquadrons gedetacheerd, welke met een vliegende brug den Ryn passeerden, en, aan d'overzyde gekomen, niettegenstaande het gestadig vuur der Franschen uit een Fort 't geen zy alhier hadden opgeworpen om den overtocht te beletten, het gemelde Fort, en vier kleine stukjes Kanon, welken de Franschen genoodzaakt waren te verlaaten, vermeesterden. Des anderendaags toog de rest der Cavallery over; en den 2den. volgde de Infantery met d'Artillery en de Bagazie. De Maarschalk de Lorges, den overtocht der Geallieerden verstaan hebbende, brak op uit zyn Campement, met het voorneemen van over den Ryn te trekken, ten einde de Duitschers, welken hy, volgens hunne beweegingen, geloofde van meening te zyn op zyne Arriergarde aan te vallen, of den Marquis de Feuquieres in de post, welke hy besloeg, aan te tasten, te noodzaaken weder te rug te keeren. Kort daar na verstond hy, dat ze na Spier toogen; 't geen hem het besluit deed neemen van negen Bataillons derwaarts te stuuren. Dezen, zo haast als zy 'er kwamen, vonden de Geallieerden bezig met 'er post te vatten, en dwongen hen, na eenige schermutselingen, te wyken. In een van de Toorns der Voorstad van Spier lag een Lieutenant met dartig of veertig

1692. Septemb. Soldaaten, dien de Duitschers zo wakker aantastten, dat het byna gantsch niets en scheelde of hy zou overweldigd zyn geworden, wanneer Monsr. de Melac met eenig Volk kwam aantrekken om hem t'ontzetten. Monsr. de la Bretêche, Veldmaarschalk, aan den Toorn van Lanswert komende, gelegen tusschen de twee kleine takken van het gedeelte der Beekje van Spierbach, 't geen door Spier heen loopt, vond de Duitschers bezig met ze in bezetting te neemen. De Marquis de Feuquieres posteerde zich in de puinhoopen van Spier, welke voor de Geallieerden lagen; en de rest der Fransche Infantery sloeg zich neder langs de tak van Spierbach, na de kant van Philipsburg. De Franschen aldus gelegen zynde, avanceerden de Duitschers een half uur voor de nacht tot dicht onder de post van den Marquis de Feuquieres; waar op dan ook aanstondts van wederzyde dapper vuur wierd gegeeven. De Maarschalk de Lorges, geloovende zyne tegenwoordigheid daar noodzaakelijk te zyn, om zyn Volk, 't geen alreedts begon te waggelen, t'ondersteunen, ylde met de meeste Generaalspersoonen derwaarts. De Marquis de Villars vervoegde zich aan de slinker Vleugel; vreezende, dat de Geallieerden de zelve mochten aantasten. De Iersche Bataillons, welke zeer net van pas op dit oogenblik aankwamen, en gantsch varsch waren, maakten een zeer groot vuur. Men marcheerde om hen t'ondersteunen, en noodzaakte de Geallieerden de Kerk en het Kasteel van Dudenhoven te verlaaten. Des nachts tusschen den 4den. en 5den. retireerden zy in goede order, zonder dat de Franschen hen dorsten vervolgen, vermits zy de voorzichtigheid hadden gehad van den Toorn van Lanswert te behouden, om hunne retraite te beveiligen. De laatstgenoemden verlooren in deze gelegentheid twee Capiteinen, twaalf andere Officieren, en by de twee honderd Soldaaten; en de Duitschers, den Lieut. Colonel Schmid, den Colonel Seidler, den Swaabschen Capitein Plug, en eenige andere mindere Officieren, behalven over de drie honderd zo dooden als gekwetsten.

Zwaare buit door eenige Ratsen gekreegen. Gelijk het geluk zich gemeenlijk aan de stouten het gunstigst toont, waagden vier honderd Ratsen een kans op een Turksch Convoy, meegegeeven tot bewaaring van omtrent

400000

400000. ryksdaalders (a) in gemunt geld, verordend tot de betaaling van het Ottomannische Leger, behalven noch een groote menigte van andere rykdommen. d'Onderneeming gelukte; en de Ratsen vermeesterden den gantschen buit. De Groote Vizir, in d'uiterste verbaasdheid over dit verlies, stuurde aanstondts eenige Detachementen achter hen her: maar de Ratsen, wel konnende bevroeden dat ze vervolgd zouden worden, ontsloegen zich van alles 't geen hen 't meest kon belemmeren, en repten zich zo sneedig, dat de Turken hen niet en konden achterhaalen. Machmed-Begh-Ogli, Bassa van Albanien, wierd hen ook nagezonden, en zat hen zo dicht op de hielen, dat de Ratsen, ziende zich in gevaar van den buit te verliezen, indien zy niet een manlijke daad ondernamen, op een voordeelige post stand hielden; alwaar den Bassa ingewacht hebbende, vielen zy zo verwoedelijk op hem aan, dat zy hem noodzaakten de vlucht te neemen, na over de vyf honderd dooden op de plaats te hebben gelaaten.

(a) Anderen begrooten deze somme op drie duizend Beurzen, ieder van vyf honderd ryksdaalders.

Dood des Graaven van Mansfeld.

Eindelijk: op den 12den. der Maand was te Weenen komen te overlyden de Graaf van Mansfeld. Hy was Groot-Hofmeester der Keizerin; Ambassadeur in Vrankryk geweest; en degeen, die belaaden wierd met het beleid van de tegenwoordige Koningin na Spanjen over te voeren. Zyne Katholijke Majesteit maakte hem, tot vergelding, Ridder van het Gulde Vlies, en gaf hem het Prinsdom van Fundi in het Koningryk Napels, 't geen hy, niettegenstaande de tegenworsteling der Grooten van dat Ryk, tot aan zyne dood heeft bezeten.

VRANKRYK.

Hertog van Savoyen verlaat Dauphiné.

HET zy dat de belegering van Pignerol, daar al de wereld sedert een tyd van de kant des Hertogs van Savoyen het oog op had geslagen, aan dien Vorst en zyne Generaals onmogelijk had gescheenen; 't zy dat men dit gerucht niet en had doen loopen, als om Monsr. de Catinat te misleiden, gelijk het genoegsaam geloofelijk is: men zag altyd eensslags op het eind der Maand July, dat, na een langen Krygsraad, gehouden in het Leger 't geen by Pignerol gecampeerd lag, men zich gereed maakte om op te breeken, en dat alle de Troupen in twee Ligchaamen verdeeld wierden. Het eerste, gecommandeerd door den Ge-

ne-

neraal Palfi, en bestaande uit de Benden daar wy (a) hier voor de Lyst af hebben gegeeven, had order om by Pignerol te blyven, ten einde de strooperyen en uitloopen der Bezetting van die Plaats te beteugelen, en voornaamentlijk om de beweegingen van Monsr. de Catinat, die op de Hoogtens van St. Brigide campeerde, gade te slaan. Het twede wierd verdeeld in twee anderen, om langs twee oorden in Dauphiné te treeden; terwyl 'er den Hertog van Schomberg met de Troupen zyner Britannische Majesteit, bestaande uit omtrent 4000 man, Waldenzen en Fransche Vluchtelingen, daar hy het gebied over voerde, langs een darden in zou vallen. Het eerste dezer Ligchaamen wierd gecommandeerd door den Hertog van Savoyen en den Marquis de Leganes, en het twede door den Marquis di Parella en den Prins van Commercy. Alle drie geraakten ze over het Gebergte; vielen in Dauphinè; en verrichtten 'er 't geen wy (b) elders hebben verhaald. Maar terwyl men van deze gelukkige beginselen noch gelukkiger gevolgen te gemoet zag; en dat men hoopte, dat het Leger zyner Koninglijke Hoogheid zich in alle de oorden van het gemelde Landschap zou verbreiden, en zelfs ook in Provence vallen: verbraken eenige rampzalige ongelegendheden alle de schikkingen, die men had genomen. De eerste was, dat de (c) Spaansche Vloot, welke belooft had zich op de Kusten van Provence te vertoonen, om ze in alarm te houden, daar niet eens omtrent en was verscheenen, zonder dat men 'er ter deeg de reden af wist te zeggen. Eenigen wendden voor, dat ze niets in tydts gereed was: anderen, dat ze wel in zee was gesteeken; maar dat, alzo ze niet genoegsaam van Bootsvolk was voorzien, zy zich niet in gevaar had durven stellen van door de Vyanden aangetast te worden. 't Zy zo 't wil: dit behoedde altoos Provence voor de Wapenen des Hertogs van Savoyen; vermits de Graaf van Grignan, die 'er het gebied voerde, hebbende aan de kant der Kusten niets te vreezen, de Troupen, die 'er lagen, van daar deed trekken, en de zelven, te samengevoegd met de Landzaaten, zo wel op de Grenzen van Provence en Dauphiné wist te posteeren, dat het den Geallieerden onmogelijk was in d'eerste dezer Provincien door te dringen.

De

1692. Septemb.

(a) Ziet pag. 122.

(b) Ziet pag. 116.

(c) Ziet pag. 111.

De twede ongelegentheid, die de voortgangen van de Wapenen des Hertogs van Savoyen belette, was dat de Spaansche Troupen, welke in zyn Leger waren, hem niet en wilden gehoorzaamen, noch zo diep indringen, als men wel begeerde; 't zy dat ze vreesden zich al te ver in te wikkelen; 't zy dat ze meerder deel aan den buit wilden hebben, als zy 'er aan hadden gehad. Dit misverstand was oorzaak van veel tydverlies, en gaf voet aan de Vyanden om zich te voorzorgen, en de progressen van der Bondgenooten Wapenen te stutten. 1692. Septemb.

De darde was de ziekte des Hertogs van Savoyen, die, ten tyde dat hy na de kant van Gap avanceerde, door een hevige Koorts wierd aangetast, Hy meende in 't eerst, niettegenstaande zyne kwaal, d'uitvoering zyner desseinen voort te zetten; maar wierd 'er wel haast zodanig door aangetast, dat hy tegens dank genoodzaakt was zich na Ambrun te doen brengen. d'Eerste geneesmiddelen, verre van hem te verlichten, verargerden maar zyne ziekte; vermits de Doctors ze niet en kenden: en zy begonden zelfs voor de persoon zyner Hoogheid te vreezen, wanneer de Kinderpokjes uitbraken, en hen uit de bekommering reddeden.

De vierde en laatste hinderpaal, welke den Hertog in zyne veroveringen ontmoette, was de ongemeene wakkerheid van Monsr. de Catinat, en de goede orders die hy overal stelde: want hebbende verstaan, dat den Hertog eenig dessein op Briançon en Grenoble had, bracht hy, met het handtje vol volks 't geen hy commandeerde, zo veel te weeg, dat men het onmogelijk oordeelde, door een menigte van engtens alwaar de Franschen zich zeer wel beschanst hadden, en die men niet zou hebben konnen overweldigen zonder verscheidene gevechten te leveren, en een gedeelte der Troupen te verliezen, tot aan die twee Plaatsen door te dringen.

Den Hertog en de Generaalen, verwittigd van alle deze swaarigheden; ziende ten anderen, dat de winter op de hand schoot; dat het Land zodanig verwoest was, dat men 'er onmogelijk niet van kon trekken 't geen daar de Troupen gedurende dien tyd af moesten bestaan; dat men niet een Plaats en had, daar men zich, in geval men, wanneer het Gebergte

1692. Septemb. door de sneeuw gesloten waar, door de Vyanden wierd aangetast, in konde handhaaven: den Hertog, zeg ik, en alle zyne Generaalen deze redenen rypelijk overweegende, besloten, dat het raadsaam was weder te rug te keeren; na dat men echter alvoorens het gantsche Land geplonderd; de provisien, die men niet mee konde neemen, verteerd; en alle de Plaatsen, die niet wegens de contributien hadden willen overeenkomen, verbrand hadde. Dit wierd volbracht, en de Veldtocht in het rampzalig Dauphiné op zyn Fransch geëindigd. Omtrent tachtig zo Kasteelen, als Dorpen, Vlekken, en Steden moesten de woede van den Soldaat beproeven. Gap zou ook op de zelve wyze gehandeld zyn geworden, indien d'Inwoonders het niet en hadden verlaaten. Men had 'er echter noch eerbiedigheid voor de Kerken en Kloosters, mitsgaders voor het Bisschoplijk Paleis; en een klein getal van byzondere huizen het geluk van de brandzucht der verbitterde Duitschers (der Fransche onmenschelijkheden, in de Palts en elders gepleegd, indachtig) t'ontkomen. Ambrun en Guillestre raakten vry met de slechting der wallen; op dat, indien men d'aanstaande Veldtocht wederkwam, deze twee Plaatsen de Geallieerden niet wêer zo lang zouden stutten.

Na alle deze verwoestingen, verlieten de Geallieerden op den 17den. der Maand de Stad Ambrun, en begonden, langs drie verscheidene oorden welken zy hadden doen bewaaren om hunnen aftocht te verzekeren, weder na het Gebergte te trekken. Monsr de Catinat, wiens Leger merkelijk versterkt was door de Detachementen, welke hem uit Duitschland, Nederland, en Catalonien waren toegezonden, naderde aan de Geallieerden, om hunne beweegingen gade te slaan, en te trachten op d'Arriergarde aan te vallen, gelijk by dusdaanige gelegentheden daar omtrent vry dikmaals is gebeurd: doch het was hem onmogelijk tot zyn oogmerk te geraaken; zo ter oorzaak van verscheidene Rivieren, daar hy over moest, en daar hy somtydts bruggen moest slaan; als wegens eenige andere verhinderingen.

Doch eer wy van deze stoffe afscheiden, moeten wy den Leezer noch mededeelen het volgende Verhaal, behelzende 't geen

zich

zich sedert het veroveren van Ambrun tot in het begin van September heeft toegedraagen, opgesteld in de gemelde Stad door een Officier van des Hertogs Leger. Het verschil tusschen eenige zaaken van dit Relaas en 't geen wy (a) elders gezegt hebben, moet op de gevoegelijkste wyze te recht gebracht worden. Wy zyn te ver van die oorden om niet somtydts door verkeerde berichten in eenige omstandigheden te dwaalen; hoewel wy onze dwaling alsnoch niet te recht en kennen.

1692. Septemb.

(a) Zie pag. 121.

De Fransche Oorlogschepen hadden zich sedert de nederlaag hunner Vloot niet in zee durven vertoonen: doch nu begonden zy 'er weder te verschynen. De Graaf van Estrées vertrok op den 1sten. der Maand van Brest, met een Esquadre van vyftien Schepen en eenige Branders. Den zelven dag staken noch vier andere Schepen van daar in zee, by de welken 'er zich noch drie stonden te voegen, gelijk ook de zes die de Marquis de Nesmond commandeerde, mitsgaders eenigen der geener die zich na het verlies van den Zeeslag te St. Malo geretireerd hadden. Doch men wist niet, wat eigentlijk het oogmerk van alle deze Wapenrustingen mocht weezen.

Fransche Oorlogschepen in zee.

Ondertusschen kwam 'er nu een groote verandering omtrent de Zeezaaken voor te vallen. Monsr. de Bonrepaux, Intendant Generaal der Marine, wierd van zyn Ampt beroofd, en het zelve opgeofferd aan Monsr. Arnould, voormaals Intendant der Galeyen. De Koning gaf hem een pensioen van 2000. ponden, om hem wegens het verlies zyner Bediening te vergelden: een zeer swakke troost ten opzichte der gewichtigheid van zyn Ampt. Men hield zyne ongunst voor een gevolg van het verlies van den Zeeslag. Lodewyk, eer hy zich hier toe inliet, had 'er over te raad gegaan met den Koning Jacobus, die toen ter tyd benevens Monsr. de Bonrepaux te la Hogue was geweest, mitsgaders met den Ridder de Tourville: en het bleek wel, dat geen van beiden hem het beste hert had toegedraagen. Men zei, dat het door zyne schuld was, dat Monsr. de Tourville niet verwittigd en wierd wegens de samenvoeging der Engelsche en Hollandsche Vlooten; vermits hy verwaarloosd had Advysjagten aan hem te stuuren.

Monsr. de Bonrepaux verliest zyn Ampt.

1692. Septemb.

Naaukeurig Verbaal van 't geeen zich sedert de Verovering van Ambrun tot aan den 4. December in het Leger zyner Koninglijke Hoogheid heeft toegedraagen.

NA het veroveren dezer Stad, is de Geallieerde Armée hier voor gecampeert gebleven tot aan den 27 passato. De eerste dagen, als den 17, 18, 19 en 20 liet men de Troupen wat uitrusten, en voorts de Loopgraaven vullen, en de omleggende Plaatsen onder Contributie stellen. Op den 17 keerde de Marquis de Leganes, ingevolge van de Resolutie in den Krygsraad genomen, met zyne Troupen weder na Guillestre, om die Post bezet te houden, en de Vyanden te beletten ons de passagie van achteren af te snyden, terwyl wy met onze Armée na de kant van Gap zouden trekken. Zyn Koninglijke Hoogheid ondertusschen advys ontfangende van den staat en 't getal der Vyanden, zo aan de kant van Briançon, als omtrent Gap, zo wierd op den 24 overleid wat het raadsaamst zoude wezen, Briançon te attaqueeren, waar toe zyn Koninglijke Hoogheid meest genegen scheen, of op Gap aan te trekken: doch vermits men zich van de attaque der eerste Plaats niet veel goedts kon belooven, zonder 't swaar Kanon daar voor te brengen, 't welk langs die wegen, waar van de onzen meester waren, ondoenlijk was (zynde de voornaamste weg door Mr. de Catinat bezet, die zich op dezelve zeer voordeelig had geposteerd, behalven dat hy, schoon men noch zo veel vlyt van onze kant aanwendde, echter eer daar kon weezen, dan onze Troupen) zo wierd besllooten, na Gap te marcheeren. Maar dewyl de Spanjaarden eenige swarigheid maakten in Guillestre te blyven, was 't onmogelijk met de gantsche Armée dien dag op te breeken. Dies zond men onder 't Commando van den Graaf di Rabutin een Detachement van 6000 man te Voet, en 400 Dragonders, uit alle de Geallieerde Troupen, 't welk echter noch in geen 2 dagen de Spanjaards kon doen opbreeken, vermits zy eenigen tyd van nooden hadden om hunne Proviand, die achter gebleven was, te doen komen. Ondertusschen deed zyn K. H. een Brug over de Durance by Savines slaan; dewyl de Vyanden die, welke daar was geweest, hadden verbrand. Den 26 begaf de Prins Eugenius zich om zekere plaats tusschen ons en de Vyanden te recognosceeren, leggende zy maar 2 mylen van ons met een Corps van 3 of 4000 Paarden; en den 27 brak de Armée eindelijk van voor deze Plaats op tot aan Savines, alwaar eenige Fransche Esquadrons gekomen waren; doch retireerden op de eerste kundschap die zy van onze Marsch ontfingen. Dien avond tusschen 9 en 10 uuren wierd zyn Koninglijke Hoogheid van een Koorts, vermengd met een groote Hoofdpyn, bevangen, zo dat genoodzaakt was het bedde te houden; en begaf zich s'anderendaags, zynde den 28. na Savines: van waar de Heer Caprara gegaan was om het Leger der Vyanden te recognosceeren, welke zich

wat

wat aan geene zyde van Cherges gepoſteerd hadden; zynde de Marquis de Parella 's nachts te vooren gedetacheerd geweeſt om 't Kaſteel van Pontis, aan de andere kant van de gemelde Rivier, te bezetten. Op den 29 twee uuren na middernacht, brak het Leger op na Cherges voornoemd; onaangezien de Koorts van zyn Koninglijke Hoogheid continueerde, en van groot belang door de Medicyns geoordeeld wierd; en dat zelfs de Maarſchalk Caprara en andere Heeren gemelde zyn K. H. poogden te rug te houden: doch de zelve was abſolnit gereſolveerd te marcheeren, en ongenegen iets anders in te willigen, dan alleen dat zich in een Rosbaar zou doen voeren, tot dicht aan 't Leger der Vyanden, welke zich tegens den doortocht der onzen ſcheenen te willen verzetten; zulks dat men ook in verwachtinge was, dat het tot een Gevecht zoude gekomen hebben: weshalven men alle de Bagazie achter liet, en met de Armée in Slagorder marcheerde, voor zo veel de wegen zulks wilden toelaaten, bezettende dezelven van plaats tot plaats zo veel als nodig was om zich in Bataille te ſtellen. Maar zo dra wy op de hoogte van Cherges kwamen, bemerkten we, dat de Vyandlijke Armée al opgebroken was, en dat 'er noch maar 7 van hunne Eſquadrons waren blyven ſtaan; welke de onzen ziende aankomen, haaſtig de vlucht namen: waar op twee van onze Regimenten Dragonders gedetacheerd, en haar na gezonden wierden: doch konden, ter oorzaak van een Moeras, haar niet achterhalen, hoewel onze Ruitery haar ook vervolgde, die aldus met de reſteerende Dragonders tot voor Gap kwamen, en 't zelve van Inwoonders, uitgezeid eenige Franciſcaner Monniken, ontbloot vonden. De Infantery, die by Cherges halte gehouden had, vervolgde haar Marſch tegen den avond; alwaar zyn K. H. door een zeer heftige Koorts overvallen, en daar na Adergelaaren wierd, 't welk naderhand noch eens wierd hervat: doch alzo deszelfs tegenwoordigheid in de Armée by die occaſie weinig dienſt kon doen, wierd hem geraden, zich herwaarts te doen brengen, alwaar omtrent middernacht aankwam. Den 30 continueerde de Koorts noch al met grooter hitte, en ſwaarder Hoofdpyn. Niet te min nam zyn K H. eenige Medicyn in, die vry wel werkte; doch tegens den avond, zynde toen de vierde dag van de ziekte, begon de Koorts weer brandiger te worden, die van een ſlaap gevolgd wierd, 't welk eenige vrees veroorzaakte: maar allengskens begonden op den eenendertigſten paſſato eenige Pokjes uit te ſlaan, zulks dat men nu voor geen onheil meer beducht is. Op den eerſten dezes kwamen de zelve meer en meer voor den dag: ook begonden eenigen reeds wit te worden; zo dat men zyn K. H. nu buiten gevaar oordeelt. Den tweeden arriveerde hier de Prins Eugenius van Savoyen uit het Leger, zynde met een Detachement na den Vyand geweeſt, die op zyn aannaderen vyf uuren te rug was geretireert. Hier door bekwam men gelegentheid om door 2 Gevangens Brieven wegens de Contributie door 't geheele Biſdom van Gap te zenden; waar van al eenige Gedeputeerden, volgens

1692. Septemb.

1692. Septemb.

't zeggen van den Heer Marquis de Leganes, die hier uit het Leger mede gearriveerd is, waren gekomen om te accordeeren. Ook verstaat men, dat Monsr. de Catinat zich met eenige Troupen by Monsr. de Bachevillers hadde gevoegt, om ons Leger den doortocht na Grenoble overal te bedisputeeren: maar dewyl men niet recht weet, hoe sterk Monsr. de Catinat is, heeft men aan Monsr. Rabutin gezonden, om te weten hoe sterk Catinat is getrokken in de Valleyen van St. Crispyn. De herwaarts komste van den Prins Eugenius zegt men te wezen om te zien, door wat middel men de Spaansche Troupen zoude konnen by het Leger behouden. Ook is de gemelde Prins gisteren weder vertrokken. Den Heer Marquis de St. Thomas meent, dat, zo de Heer Prins Eugenius de Spaanschen niet konde bewegen om te blyven, hy dan een tour in 't Leger zoude doen: want de Heer Marquis de Leganes is wel geresolveerd, maar konde de andere Spaansche Oversten niet altoos naar zyn zin disponeeren. Om deze en geene redenen heeft men dien dag de groote Artillery, en heden de Ammunitie van Oorlog na Piemont doen voeren. Den Heer Hertog van Schomberg had garen zyn 700 man, die tot St. Clement by Guillestre leggen, weder by hem; waarom ook door den Heer de St. Thomas aan Mr. Rabutin is geschreeven, of hy deze Troupen kan missen. De Generaal Caprara heeft zich tot St. Bonnet gepost eert, en schryft overal de Contributien uit, die zy, hoewel Mr. de Catinat haar zulks verboden heeft, echter, uit vreeze van verbrand te worden, komen betaalen. Die van Gap hebben alreedts 60000 ponden hier betaalt. Men vertrouwt, dat, zo zyn Koningl: H. de Heer Hertog van Savoyen, niet was ziek geworden, zyn Armée tegenwoordig tot aan Grenoble zoude wezen geavanceert. Te landewaards in 't Dauphiné is het erbarmelijk gesteld; want vermits alle de Landzaaten door toedoen van de Vyanden gevlucht zyn, staat het Koorn op 't Veld te vergaan by gebrek van Boeren, die 't zelve zouden maaijen, enz.

ENGELAND. Oorlogsvloot opgelegt.

HET aanstaande Wintersaisoen had nu d'Engelsche Vloot genoodzaakt weder na haare havens te keeren, ter zelve tyd als de Hollandsche onder zeil was gesteeken om de streek na haare kusten te zetten. Den Admiraal Russel verscheen aanstondts ten Hove, en deed aldaar rekenschap wegens alles 't geen zich geduurende de gantsche Zeetocht op de samengevoegde Oorlogsvlooten had toegedraagen. Haare Majesteit en de Raad bedankten hem wegens zyne goede diensten, met verzekering, dat ook de Koning zich de zelven zeer wel zou laaten gevallen.

IERLAND.

DE Lord Sidney, over een wyl tydts tot het Onderkoning-

ningschap (a) van Ierland genoemd, kwam nu op den 4den. der Maand met een Jagt, begeleid door twee Oorlogschepen, te Dublin. Zo draa als de zelven zich in 't gezicht van Hoath vertoonden, gaf men 'er kennis af door 't lossen van eenige stukken Kanon; waar op alle bedenkelijke bereidselen tot d'inhaaling van zyn Excellentie wierden gemaakt. De Graaf van Meath, de Lord Blessington, en de Colonel Coote, door de Lords Justices en den Raad verordend om zyn' Excellentie, aan land treedende, te complimenteeren, begaven zich na Rings-End, verzeld door het grootste gedeelte van den kleinen Adel in hunne Karossen, rydende die van den Lord Kancelier en den Lord Koningsby leedig voor zyn' Excellentie en des zelfs Gevolg. Aan land getreeden, verklaarde hy aan de Lords van den Raad, dat hy directelijk na de Raadkamer meende te gaan, om den Eed af te leggen, zynde de Lords Justices en de Raad daar toenmaals vergaderd. Omtrent een half uur daar na verscheen zyn' Excellentie in de Raadkamer, geleid door den Koning der Wapenen benevens de Herauten, d'opwachtende Edellieden, Staffiers, en Boden, met verscheidene Persoonen van den Adel; trad vervolgens na 't hooger eind van de Tafel, en belastte aan den Klerk van den Raad, haarer Majesteiten Commissie aan de Lords Justices over te leveren. De Lord Kancelier deed ze door den Klerk der Kroon leezen; waar na de Klerk van den Raad den nieuwen Viceroy de twee Eeden, door een Acte des Parlements verordend, afvorderde, en hem de Declaratie voorlas, welke zyn' Excellentie ondertekende: en hier op hield de Lord Kancelier hem den Eed van Lord Lieutenant voor; welke afgelegt, en het Swaard, 't geen de Lords Justices gezamentlijk hielden, aan hem overgeleverd zynde, deed de Lord Kancelier een korte Aanspraak, behelzende in substantie: Dat, hoewel het by zodanige voorvallen gebruikelijk was aan zyn' Excellentie een nauwkeurige rekenschap „van den staat en de zaken des Ryks te geeven, zy het echter „nu gantsch onnoodig oordeelden; vertrouwende, dat zyne „Lordschap 'er goede kennis af had: Dat haare Majesteiten „de keur niet hadden konnen laaten vallen op iemand, dan „het Ryk beter gevallen en genoegen in zoude scheppen, dan

zyn

1692. Septemb.

Lord Sidney komt te Dublin.

(a) Ziet 3 Stuk, 1 Deel, pag. 24.

1692. Septemb. „zyn' Excellentie: En eindelijk, dat zy hoopten, dat het werk, „'t geen zo voorspoedig was begonnen, en waar toe zyn Excel- „lentie het meeste had gecontribueerd, om de Natie uit de „ruïne, daar de zelve ingewikkeld was, te redden, ge- „duurende hunne bestiering nu t'eenemaal tot een volkome- „ne rust gebracht zou worden, enz. Thans nam zyn' Excellentie plaats; de Lord Kancelier de zyne aan des zelfs slinker hand; en de Lord Coningsby, als jongste Baron, zette zich aan 't laager eind: waar na aan de bystaanders belast zynde uit te treeden, en aanstondts daar op weder binnen te komen, leiden de Colonel Robert Smith, en Sir Cyril Wytch den Eed als Leden van den Geheimen Raad af. Dit geschied zynde, wierd aan den Koning der Wapenen, de Herauten, d'opwachtende Edellieden, en Staffiers geordonneerd na het Kasteel te gaan; werwaarts zyn Excellentie, verzeld van den Raad en den Grooten en Kleinen Adel, zich mede begaf, wordende het Swaard voor hem gedraagen: waar na de gantsche plechtigheid met het aansteeken van eenige treffelijke Vuurwerken, en een groot gejuich, geëindigd wierd.

SPANJEN. Middelen tot voortzetting van den Oorlog gezocht.

DE Raad van Spanjen meende den oorlog wakkerder, als ooit, voort te zetten; ten welken einde men dan besloten had, op wat wyze het ook mocht weezen, een somme van vyf Millioenen, die men noodzaakelijk had geoordeeld tot de kosten welken men zou moeten doen, te verzamelen: en men arbeidde om de wellen, daar men de zelven uit konde haalen, t'ontdekken. Met dit oogmerk had de Koning een extraordinaris Raad opgerecht, (a) *Junta de Medios* geheeten, welke alleen gebruikt moest worden tot de Finantien en de zaaken der Monarchie op een goeden voet te brengen, en driemaal ter week by den Præsident van Castilien vergaderen. Zy bestond uit den Admirant van Castilien, den Hertog van Montalto, twee Raadsheeren uit den Koninglijken-Raad van Castilien, twee anderen uit den Raad der Hazienda, twee Fiscaalen, den Vader Matiglia, 's Konings Biechtvader; den Vader Cornejo, uit d'Order van St. Franciscus; en een Secretaris. Zy was nu al ettelijke maalen vergaderd geweest, had verscheidene resolutien

(a) *Raad der Middelen*, te weeten, *om geld uit te vinden.*

lutien tot hervorming van de misbruiken des Ryks genomen; en onder andere bezigheden reedts twee Decreeten doen afkondigen: ſuſpendeerende het eerſte tot nader order de betaaling van alle de Penſioenen, ſedert den Jaare 1680. vergund, met verbod aan de Treſoriers van een eenige ſtuiver te betaalen aan de geenen, die de zelven genooten, indien zy niet en toonden, dat ze behoorlijke Brevetten en Brieven hadden. En het ander behelsde, dat alle, die Tytels in Caſtilien hadden, (waar af het getal het geen, 't welk door d'oude Pragmatiquen geregeld was, verre te boven ging) zouden bewyzen, dat ze ieder 30000 ryksdaalders, zynde de ſomme waar op deze Tytels geſteld waren, hadden betaald; by mangel van het welk hunne Tytels te gelijk met hun leven zouden eindigen, en anderſins op hunne Afkomelingen overgaan.

1692. Septemb.

SPAANSCHE NEDERLANDEN.

Aankomſt van eenige Engelſche Troupen.

DE Troupen, die men eerſt meende dat tot de landing in Vrankryk gebruikt zouden zyn geworden, en naderhand op den (a) 29ſten. der voorgaande Maand na de Vlaamſche kuſten onder zeil waren geſteeken, kwamen met een zeer gunſtige wind t'Oſtende en te Nieuwpoort, en begonden 'er op den eerſten der Maand te land te treeden, ten getale van 14 à 15000 man, voorzien met alle de proviſien en wapenen daar wy elders af hebben geſproken. Voor d'aankomſt dezer Krygsbenden, meende den Hertog van Luxemburg de Poſten Dixmuiden en Veurne te bezetten. Hy had ook niet zo haaſt hunne landing verſtaan, of hy haaſtte zich om zyn voorneemen uit te voeren, en deed vier Bataillons in Veurne trekken; doch liet z'er maar eene nacht, en ſtuurde ze weder na Duinkerken, daar hy ze uit had gehaald. De Geallieerden zonden aanſtondts groote Detachementen na de gemelde twee Plaatſen, welken zy in bezetting namen, en terſtond met alle macht begonden te verſterken. Den 10den. bevonden zich in Veurne vier Hollandſche Regimenten, vyftien Engelſche Bataillons, en 3000 Pionniers; en in Dixmuiden na proportie. De Generaal Talmaſh marcheerde ter zelve tyd met 10000 man derwaarts. De reſt der Engelſche Troupen lag tuſſchen Brugge, Oſtende, en Nieuwpoort gecampeert.

(a) Ziet pag. 152.

Dixmuiden en Veurne door de Geallieerden in bezetting genomen.

1692. Septemb.

Duinkerken met bombardeering gedreigd.

Het bezetten van de gemelde twee Posten, en honderd andere omstandigheden deeden gelooven, dat zyne Britannische Majesteit het op Duinkerken gemunt had; en dat deze Plaats, waar van de gewichtigheid aan al de wereld bekend is, zo niet belegerd, ten minsten gebombardeerd zou worden. De Ridder Shovel had'er met zyn Esquadre, en eenige Hollandsche Oorlogschepen onder den Schout-by-Nacht van der Goes, een tyd lang voor en omtrent leggen kruissen; en de Lieut. Admiraal Evertsz. zich op den 12den. der Maand van Middelburg met de aldaar gereed leggende Schepen mede derwaarts begeeven: en moesten deze Zeehoofden de bombardeering van de waterkant helpen begunstigen. Doch dit ontwerp, waar af men een zeer groote verwachting had, nam geen voortgang, by welke verhindering, zullen wy in de volgende Maand zeggen.

Treffen tusschen eenige geallieerde en Fransche Troupen.

De Troupen van Keulen, Nieuburg, en eenige andere Vorsten, die de gantsche zomer omtrent het Land van Luik gecampeerd waren geweest, hadden nu een rencontre met die van Vrankryk, bloedig genoeg om onder zo veele krygsverrichtingen plaats te vinden. Ziet hier, hoe de zelve zich toedroeg. Vier duizend, zo Ruiters als Dragonders, van de gemelde geallieerde Benden, verstaan hebbende, dat de Marquis d'Harcourt den 8sten. der Maand te Rommont tusschen Bastoigne en Marche-en-famine gelegerd was geweest, beslooten zonder bagazie op te trekken, en hem te gaan aantasten. 't Riviertje d'Ourte scheidde hen van een. Omtrent het zelve komende, formeerden zy dartig Esquadrons; toogen over; en een gedeelte hunner Dragonders steeg af, om van achter de heggen te schermutselen. De Marquis d'Harcourt deed zyne Dragonders insgelijks afstygen: en gelyk zy in grooter getal waren als die der Geallieerden, dreeven zy hen eindelijk te rug, en weer over het gemelde Riviertje. Dit eerste gevolg gaf moed aan den Franschen Bevelhebber: en ziende, dat de Geallieerden zich niet in staat stelden om weder over te komen, beval hy aan de Gardes du Corps van den Koning Jacobus de doorwaading t'ondernemen, en op hen aan te trekken. Ten dien einde stelde hy zich in het hoofd der eerste Compagnie, en Monsr.

de

de Fremond zich in dat der twede. De Regimenten Dragonders van den Ridder d'Asfelt en de Rannes volgden hen. De Geallieerden konden deze stoot niet verduuren. Zy besweeken; en de wanorder vervolgens onder hen geraakt zynde, namen ze de vlucht. Men weet niet, waar men de schuld van deze nederlaag aan zal wyten. 't Meeste gevoelen is, dat de rechter Vleugel de slinker niet en ondersteunde, als ze wel behoorde. Doch 't zy zo 't wil: een gedeelte der Dragonders verloor'er de paarden; en daar waren omtrent 400 dooden, en 150 gevangenen, waar onder men ook een Deenschen Generaal-Majoor telde. De Franschen lieten 'er ongevaar 200 man; onder welker getal zich mede bevonden de Lord Tremblestown, die in d'eerste charge onder de voet wierd geschooten, drie Capiteinen, en een tamelijke menigte van andere Officieren. De Gardes van den Koning Jacobus kweeten 'er zich treffelijk, gelijk ook de Iersche Regimenten die 'er zich by bevonden; aan welker dapperheid, in deze actie betoond, men dit getuigenis verschuldigd is.

1692. Septemb.

DE Aardbeeving, op den 18den. der Maand door geheel Holland, en elders, voorgevallen, doet ons nochmaals van de zaaken der Vereenigde Nederlanden spreeken. Zy liet zich gevoelen des namiddags omtrent half drie uuren, met heel stil weder, zonder eenige donder of bliksem, en beweegde de grond met zulk een geweld, dat niet alleen de Huizen stonden te schudden, maar 't geen aan de wanden en zolders hing zo sterk gints en wêer wierd geslingerd, dat het noch een poos daar na tot geen stilte kon geraaken. De lieden, waar af'er verscheidene met een duizeling of bedwelmdheid wierden bevangen, kwamen zeer verbaasd uitloopen, vreezende ieder voor het instorten van zyn huis. De Toorns van d'Oude en Zuider Kerk tot Amsterdam schuddeden zo sterk, dat het Speelwerk der Klokken eenige reizen klepte. Het Stadhuis, hoewel zulk een overswaar en breed gebouw, gevoelde ook eenige beweeging. De Schepen, leggende in het Y en de Laag ten anker, als ook het Vaartuig op den Amstel, wierden zodanig opgelicht en wêer nederwaarts gedreeven, als of ze in volle zee wa-

VEREENIGDE NEDERLANDEN. Swaare doch kortstondige Aardbeeving.

1692. Septemb. ren geweest. De gronden in de Burgwallen welden op; en het water roerde zich op een gantsch-ongemeene wys. Al de wereld zag dit met verbaasdheid aan: doch alzo het maar een korte stoot van omtrent twee minuiten duurde, wierd 'er weinige of geene schade door veroorzaakt. d'Andere Zuid- en Noord-Hollandsche Steden, mitsgaders die der overige Provincien, gevoelden de zelve beweegingen; doch echter niet overal even swaar. Deze Aardbeeving wierd men ook ter zelve tyd gewaar in de Spaansche Nederlanden, in Vrankryk tot aan en voorby Parys, in Duitschland tot aan Frankfoort en Hanau, ja ook zelfs in Engeland en Schotland; daar men zich het meest over moet verwonderen. Want gelijk dit Koningryk door een wyde en diepe zee van al het overige van Europa afgescheiden is, schynt het, dat d'Aardbeevingen, welken het gevoelt, byzonder aan het zelve behoorden te weezen; en dat de geenen, die zich elders doen gevoelen, niet tot daar toe moesten doordringen. De Philosoophen, gewoon van alle dingen natuurlijke redenen te willen geeven, wisten 't goed te maaken met te zeggen, dat d'oorzaak van deze Aardbeeving zeer diep was geweest, en ver beneden de diepste gronden der Zee welke Groot Britanje van al het overige van Europa afscheid. 't Was ook hierom, voegden zy 'er by, dat ze zich niet swaarder had doen gevoelen; hebbende een al te groote dikte van aarde te verschudden: daar in tegendeel, wanneer deze beweegingen immediaatelijk onder d'eerste korst van het Aardryk geschieden, alle de Gebouwen, welken het draagt, veel meer 'er door geschud worden, en ook zelfs de grond zich gemeenlijk op verscheidene plaatsen opent. Holland had wel eer meer andere Aardbeevingen gevoeld. Getuigenis hier af geeven de Jaaren 1554. 2[illegible] en 22. Maart, en 30 April: 1559. 14 Maart: 1580. 6 April, mede met stil weder, en zonder donder of bliksem: 1601. 8 September: 1640. 25 Maart, insgelijks zonder eenige wind, enz.

Verscheidene Aardbeevingen in Holland gevoeld.

St. Hubesche Convoyers door de Fransche veroverd.

De gemeene zaak had op den laatsten der voorgaande Maand nu weder een kleine neep gekreegen door het veroveren van twee Oorlogschepen, gevoerd door de Capiteinen Taalman en van der Saan, verordend tot Convoyers voor de St. Hube-

sche Vloot; doch echter niet zonder dat de Franschen ook dapper het gevoel van het Hollandsch Kanon hadden gehad. 't Gevecht was scherp, en, volgens bericht uit Brest, alwaar de eerstgenoemde der gemelde twee Capiteinen wierd opgebracht, zodanig als wy het hier ter neder gaan stellen. De Vloot, op den 6den. der Maand Augustus van St. Hubes vertrokken, om zich na Holland te begeeven, kwam den 31sten. omtrent Lezard. Hier ontdekte men van Taalmans Steng drie kloeke Oorlogschepen, welke alles deeden, 't geen ze konden, om haar in te zeilen. Van der Saan was vry wat achter by d'onbezeilste Schepen; weshalven Taalman, niet weetende of 't vrienden of vyanden waren, zyn Marszeil op de Steng liet brassen, ten einde hem in te wachten. De gemelde drie Schepen, welke Engelsche Geuzen en Vlaggen lieten waaijen, kwamen ondertusschen nader, en gaven reden om te doen twyfelen of ze niet wel Franschen mochten weezen. De Boot en Sloep wierd dan uitgezet; het Schip tot tegenweer klaar gemaakt; en voor de wind na van der Saan gewend: terwyl de Vloot Koopvaarders vast voortdreef. Omtrent een uur na middag, de Schepen dicht by malkander zynde gekomen, riep men: van waar 't Schip? 't Antwoord, zo haast als d'Engelsche Vlaggen gestreeken en Fransche in de plaats opgezet waren, geschiedde met de volle laag uit het Kanon en de Musketery. Taalman vermaande derhalven zyn Volk, dat ze hunne gewoone dapperheid zouden toonen; en zynde de Vyanden zes maalen gepasseerd, zag hy, dat het Schip van van der Saan, na zich geduurende een gevecht van vyf à zes glazen treffelijk gekweeten te hebben, voor de wind af liep, en kort daar na veroverd wierd. Dit gaf groote verslagenheid onder 't Volk: doch hebbende hen weder moed ingesproken, passeerde Taalman zyne Party noch tweemaalen, met zeer hevig kanonneeren van wederzyde. Ondertusschen waren beide de Schepen zo reddeloos geworden, dat ze malkander verlieten, en niet doen konden als dryven, of voor de wind af lensen. Het darde Fransche Schip, midlerwyl bezig geweest met twee à drie Koopvaarders te veroveren, kwam hier op met volle zeilen op hem afzetten; daar zich het ander, waar mede hy tot dus lang

1692. Septemb.

1692. Septemb. had geslagen, wel haast kwam byvoegen; gaande het een hem aan bakboord, en het ander aan stuurboord leggen. Taalman poogde in dezen uitersten nood wel 4 à 6 Stukken achter uit te krygen, om de Vyanden te beschieten: doch men had 'er de gelegentheid niet toe. Ondertusschen was de deining der zee zo groot, dat het water door het slingeren byna aan de bovenkant der Poorten instortte, en aan d'andere zyde weder uitspoelde, ja ook eenige Stukken van bak- aan stuurboord wierden geslingerd; zulks dat men het Geschut moest inhaalen, en de Poorten laaten vallen. De Zon was toen al onder gegaan: en vermits het laastgekomen Fransche Schip met de Boegspriet over de Guldery lag, en geen uitkomst te verwachten was, begon het Volk om quartier te roepen; en aldus geraakte het Schip in de handen der Vyanden. De Schepen, die Taalman veroverden, waren genaamt *le Moderé* en *le Perle*; wierden gevoerd door den Ridder *de Fourbin* en Monsr. *d'Evry*; en hadden ieder 350 Man en 50 Stukken op. 't Schip van van der Saan (in het begin van het Gevecht met drie musketkogels gekwetst, en kort na zyne verovering overleeden) had voor den Ridder *Saugier*, die het Oorlogschip *le Maure*, met gelijke monteering, voerde, moeten stryken. Wat de Koopvaarders belangt, daar bleeven 'er maar twee à drie in de loop; salveerende zich d'overigen in Engeland.

Byzonderheden. Eindelijk: den Heer Helt, President van den Raad der Rekening van de Domeinen zyner Koninglijke Majesteit van Groot Britanje, was op den 8sten. der Maand overleeden. Haare Hoog-Mogenden hadden het Peterschap over den jongen Prins van Courland aangenomen, enz.

EINDE.

BLAD-

BLADWYZER.

Paus

EUROPISCHE MERCURIUS,

Behelzende

Al het voornaamste 't geen, zo omtrent de zaaken van Staat als Oorlog, in alle de Koningryken en Landen van Europa, en ook zelfs in verscheidene Gewesten van d'andere Deelen der Wereld, is voorgevallen.

Op een onverwarde en klaare Historische manier beschreeven, en met alle de daar toe noodige Authentyke Stukken en Bewyzen voorzien.

Door E. V. *Philologo-Polit.*

DARDE STUK, VIERDE DEEL.

Begrypende de Maanden *October*, *November*, en *December*, van het Jaar 1692.

t'AMSTERDAM.

Gedrukt voor den Auteur; en zyn te bekomen by *Timotheus ten Hoorn*, Boekverkooper in de Nes, in 't Zinnebeeld, 1692

EUROPISCHE MERCURIUS,

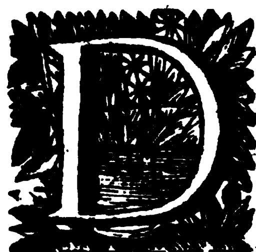
Behelzende

Al het voornaamste 't geen, zo omtrent de zaaken van Staat als Oorlog, in alle de Koningryken en Landen van Europa, en ook zelfs in verschei-dene Gewesten van d'andere Deelen der We-reld, is voorgevallen.

DARDE STUK, VIERDE DEEL.

OCTOBER.

ITALIEN. Stribbelingen nopende de promotie der Kardinaalen.

E Promotie der Kardinaalen, daar men sedert een tyd af had gesproken, en die men te Romen geloofde dat zekerlijk in de voorgaande Maand September geschied zou zyn geweest, begon nu geheel te verdwynen. Daar waren eenige hinderpaalen opgereezen, welke den Heiligen Vader geweldig belemmerden. Hy had een Kardinaalshoed belooft aan Don Livio Odescalchi, Neef van Innocentius den XI. en wilde zyn woord niet gaarne in den hals haalen: maar Vrankryk, 't geen dien Prins gansch niet mocht zetten, stelde zich tegens deze promotie. De Ministers der gemelde Kroon vertoonden aan den Paus, dat Don Livio Grande van Spanjen was: dat hy derhalven niet aangemerkt kon worden dan als een Onderzaat van die Kroon: dat de Heilige Vader hem niet tot het Kardinaalschap kon verheffen, zonder

 ook

1692. October.

ook de zelve Waardigheid aan een Onderdaan des Konings van Vrankrijk te vergunnen: en dat zy van nu af die genade voor den Aertsbisschop van Parys verzochten. De Kardinaal de Bourbin (dien wy voortaan den Kardinaal de Janson zullen heeten, dewyl alle de Schryvers van Vrankrijk hem zodanig noemen) had hier over verscheidene audientien by den Heiligen Vader, en hem zo wel weeten te vleijen, dat hy hem byna overreedde of tot den Hoed, te gelijk als aan Don Livio, aan den Aertsbisschop van Parys te geeven; of den gemelden Don Livio buiten te sluiten, om niet als Italiaanen te noemen, welke aan geenige Kroon verdacht waren; of eindelijk, de Promotie uit te stellen tot dat eenige gevallen de swaarigheden, welken men in dit werk ontmoette, mochten effenen. Kort te vooren had de Kardinaal Barberini, in een audientie over de zaaken van Polen, aan den Heiligen Vader bekend gemaakt de Nominatie, welke zyne Poolsche Majesteit tot het Kardinaalschap had gedaan wegens de persoon van den Marquis d'Arquien, Vader der Koningin van Polen, een Heer van zes-en-tachtig jaaren. Deze Nominatie was geschied in een Raad, daar zich veertien Senateurs tegenwoordig bevonden. Doch zyne Heiligheid scheen'er immers zo weinig toe genegen, als tot iemand der anderen, die zich tot het Purper opdeeden.

Enge vriendschap tusschen den Paus en den Kardinaal de Bourbin.

Maar 't is aan al de wereld niet bekend, waarom de Kardinaal de Janson zo wel by den Paus stond; en waarom tegenwoordig alle de zaaken, welken het Hof van Vrankryk met dat van Romen te verhandelen had, door zyne handen alleen gingen: daar ze voorheen onder de bestiering van den Kardinaal d'Estrées waren. Men moet dan weeten, dat de gemelde Prelaat Ambassadeur in Polen was, ter zelve tyd als 'er de Paus in de hoedanigheid van Nuncius resideerde. Dit gaf voet tot een zeer enge vriendschap. De Kardinaal de Janson, een heel gaauw man, doordrong alle de geneigdheden van den Heiligen Vader tot in den grond. Hy was ook de geen, die in het laatste Conclave aan den Koning van Vrankryk deed begrypen, dat het een Paus zou weezen, net zodanig als hy van doen had; 't geen ook vervolgens niet weinig tot zyne verkiezing kwam te helpen. Ziet daar d'ontwarring van het gantsche geheim, en de

reden waarom alle de zaaken door de handen van den gemelden Kardinaal gingen, mitsgaders dat hy zo gemeenzaam by den Heiligen Vader was, en 'er byna alles afverkreeg 't geen hy begeerde. Daar is niets zo krachtig in het stük van Staatkundel, als de materiaalen, welken men naderhand van nooden zal mogen hebben, van langer hand te bereiden. De vriendschappen groeijen in geen eene nacht : men moet 'er de geesten toe bereiden : en 't is geen tyd meer om te trachten een Paus zich gunstig te maaken, wanneer hy alreeds op den Troon zit. Hy kan, van vriend die hy voorheen was, uw vyand wel worden: maar zeer beswaarlijk zal hy in die verheffing van den haat, of van d'onverschillendheid, tot de vriendschap overgaan. Indien de verhoogingen van staat de zeden veranderen, 't is gemeenlijk niet in beter, maar in arger.

1692. Octob.

Ondertusschen arbeidde men gestadig om de geschillen tusschen het Roomsche Hof en dat van Spanjen te beslechten, doch zag 'er noch niet veel kans toe. Men verstond te Romen met d'uiterste verbaasdheid, dat sedert de dood van den Nuncius, voorgevallen (a) te Madrid, het Hof bevolen had, dat de Nunciature gesloten zou blyven, zonder dat 'er de zaaken af vervaardigd zouden konnen worden door den Patriarch van Indiën, die, als 'er geen Nuncius was, de functien 'er af placht te verrichten, op dat de dingen niet onafgedaan zouden blyven, gelijk tegenwoordig. En het was van des te grooter gevolg, dewyl de Nuncien in Spanjen een gantsch ander vermogen hebben, als in Vrankrijk, of aan eenige andere Hoven van Europa. Zy oeffenen 'er een soort van Jurisdictie, die niet als van den Paus afhangt : en zeer veele zaaken gaan door hunne handen. Men ziet ook, als 'er geen Nuncius te Parys en is, dat men zich niet al te zeer en haast met 'er een te noemen : maar zo haast als de geen, die te Madrid resideert, komt te sterven, of herroepen te worden, noemt men hem aanstondts een Navolger. En noch is 'er ondertusschen een Substituit, die 'er alle de bedieningen af waarneemt. De Paus, zo haast als hy de dood van den Heer Nosti, die de Nunciature in Spanjen had bekleed, verstaan had, meende hem ook een Successeur te noemen; en stelde men ten dien einde, voor den Heeren Laurentio Corsini,

Geschillen tusschen het Roomsche en Spaansche Hof.

(a) Den 5. Augustus.

1691. Klerk der Apostolische Kamer; Georgio Cornaro, Nuncius in Portugaal; .... Strossi, Nuncius te Turin; en .... Centi, Kamermeester. En naderhand stuurde de Heilige Vader een Lyst van veertien Prelaaten, welke zich ieder om 't zeerst tot het bekleeden van deze waardigheid beyverden, aan het Hof van Madrid: doch het had 'er alsnoch geen ooren na. In tegendeel verklaarde den Ambassadeur van Spanjen, dat zyn Meester geenen Nuncius aan het Hof zou ontfangen, eer hy voldoening hadde gekreegen over de punten, wegens de welken hy sedert zo langen tyd had geklaagd. Ten anderen had de Koning van Spanjen ook aan den Paus noch niet doen betaalen de 100000 dukaaten, welken hy jaarlijks voor de Koningryken van Napels en Sicilien aan hem betaalt: en hoewel de tyd van de Telle te presenteeren alreedts versteeken was, hoorde men 'er noch niet eens afreppen. Men mompelde ook zelfs, dat den Ambassadeur zyner Katholijke Majesteit op zyn vertrek stond. Immers 't was zeker, dat hy zich van een gedeelte zyner Huisgenooten had ontslagen, eenigen zyner schulden betaald, en deze en geene Meubelen verkocht. Aanmerkelijk is het, dat deze Minister de functien van Ambassadeur alreedts onder drie verscheidene Pausen had waargenomen, maar altyd incognito, zonder ooit een openbaare intrede gedaan te hebben. Eindelijk: de meeste lieden geloofden, dat men noch zo haast geen eind van deze geschillen zou zien.

Octob.

Napolitaanen stellen zich tegens d'Inquisitie.

De Napolitaanen stonden ook vast op hunne pretentien. Zy verklaarden aan hunnen Aertsbisschop, dat zy wilden weeten, in welke hoedanigheid hy procedeerde tegens de geenen, die wegens Kettery gevangen zaten; en dat, indien het was als Gemachtigde van d'Inquisitie, en niet als Bisschop, zy de deuren van het gevangenhuis zouden openbreeken, en alle de beschuldigden, die 'er inzaten, aan zyne jurisdictie onttrekken. Zy voeren ook voort met niemand, als die van hunne Natie, tot de Beneficien te willen toelaaten; en begeerden, dat men de Rechtbank *della Fabrica* zou vernietigen: geevende tot reden, dat ze verscheidene onrechtvaardigheden bedreeven, en het gantsche Koningrijk 'er groote schade van had geleeden. Gelijk alle deze begeertens aan het Hof, werwaarts zy twee Persoonen

soonen hadden afgevaardigd, om 'er hunne rechten te handhaaven, rechtmatig scheenen, wierden zy 'er ondersteund, tot zo verre, dat 'er de Napolitaaneu zich een goeden uitslag af beloofden. 1692. October.

De Bullen der Bisschoppen van Vrankrijk hebben ons verscheidene maalen bezig gehouden. Meest altemaal hadden zy ze gekreegen; en te gelijk met de zelven, zei men, den volgenden Brief: immers aan den Bisschop van Marselje was ze afgegaan. Ziet hier het afschrift in 't Latyn en Nederduitsch. Staat der zaaken tusschen het Roomsche en Fransche Hof.

Innocentius P. P. XII.

Dilecte Fili, salutem & Apostolicam benedictionem. Quam solliciti esse debeamus, ne Ecclesiastica jura ullum, Pontificatus nostri tempore, detrimentum patiantur, non est quod multis Tibi explicemus. Id enim ipse facile intelliges, ubi serio perpenderis, illius nos in terris, immeritos licet, vices gerere, qui hujusmodi Hæreditatem acquisivit sanguine suo, quamque propterea propensis studiis à quolibet damno immunem inviolatamque servare tenemur. Cum autem in nostro secreto Consistorio, hoc mane habito, ob virtutes, quibus præstas, Massiliensi Ecclesiæ te præfecimus, nostrarum esse partium prorsus duximus, Tibi injungere, ut Sacrorum Canonum, Ecclesiastica jura violare aut violari sinere vetantium, imprimisque Sanctionis Lugdunensis Concilii, quæ ad Regaliam, uti nuncupant, attinet, pœnarumque ab ipsis inflictarum memor, eidem Regaliæ nullatenus tacitè unquam vel expressè consentias, sed ab iis omnibus abstineas, unde illius usus admissus quoquomodo videri posset. Et quidem de altâ Christianissimi Regis pietate, deque filiali ipsius erga Sacram hanc Sedem observantia adeo præclarè sentimus, ut veteri inconcussaque Ecclesiarum, quæ oneri hujusmodi obnoxiæ non sunt, indemnitati egregiè consulturum planè nobis polliceamur: Tibique interim, Dilecte Fili, Apostolicam benedictionem peramanter impertimur. Datum Romæ die 21 Januarii 1692.

Innocentius P. P. XII.

Waarde Zoon, heil en Apostolische zegen. Wy behoeven u niet met veele woorden te verklaaren, hoe zeer wy gehouden zyn acht te geeven

1692. Octob. geeven, dat de rechten der Kerk, geduurende den tyd van ons Pausschap, geenig nadeel komen te lyden. Gy zult het u zelven genoegsaam begrypen, wanneer gy ernstelijk overwoogen zult hebbeen, dat, hoe onwaardig wy 'er ook toe zyn, wy daarom echter niet en laaten op der Aarde de Stedehouder te weezen van den geen, die zich dat Erfdeel met zyn eigen bloed heeft verkreegen; en dat wy derhalven alle onze zorgen moeten aanwenden om het zelve in zyn geheelte bewaaren, en niet toelaaten dat 'er iets af verlooren gaa. Dewyl wy dan in ons geheim Consistorie, dezen morgen gehouden, u, ter oorzaak uwer deugden en verdiensten, over de Kerk van Marseille gesteld hebben, hebben wy het onze plicht geacht aan u te beveelen, dat gy (gedenkende aan de heilige Canons, welke verbieden de Geestelijke rechten te schenden, of te lyden dat ze geschonden worden; en voornamentlijk aan het heilig Decreet van het Concilie van Lyon, noopende de Regalien; mitsgaders aan de straffen door de gemelde Canons verordend) nooit, directelijk of indirectelijk, het gebruik der gezeide Regalien zult toelaaten, noch iets doen, waar uit men zou konnen besluiten, dat gy het toegelaaten hebt. Wy hebben, wyders, een zo goed gevoelen wegens de godvruchtigheid, welke d'Allerchristelijkste Koning van zyne Vooronders heeft geërfd, en wegens zyne kinderlijke gehoorzaamheid omtrent den Heiligen Stoel, dat wy ons verzekerd houden, dat hy zorg zal draagen om aan de Kerken, welke dien last niet onderworpen zyn, hunne oude en onverwaggelijke Privilegien te behouden. Ondertusschen deelen wy u, waarde Zoon, uit een zeer genegen hert onze Apostolische zegen mede. Gegeeven te Romen, den 21sten. January 1692.

Men ziet uit dezen Brief, met wat omzichtigheid de Paus te werk ging, om te beletten dat het recht der Regalien niet ingevoegd en wierd in de Kerken, die het niet onderworpen zijn, mitsgaders in de geenen waar af het betwist word. De last, die hy aan de Bisschoppen gaf, van niet toe te laaten dat diergelijke rechten ingevoerd wierden, en de godvruchtigheid des Konings van Vrankryk, waren de twee verzekerdheden van den Heiligen Vader: maar indien men uit het voorgaande van het toekomende moest oordeelen, kon hy 'er zich niet veel op vertrouwen. De groote godvruchtigheid van den Allerchristelijksten Koning heeft hem niet belet het recht der Regalien in verscheidene Kerken, welken het Roomsche Hof pretendeerde daar aan niet onderworpen te weezen, in te voeren: en alle de tegenstellingen der Bisschoppen hebben hen maar vervolgingen op den hals gehaald, daar zy eindelijk,

niet-

niettegenstaande al den steun van Romen, onder hebben moeten beswyken. Doch men moet hier niet over verwonderd weezen. Daar is een groot onderscheid tusschen een Vorst, die, 't mag gaan zo't wil, de geschillen, welken hy met iemand zyner Gebuuren heeft, wil beslechten; en een ander, die het niet en wil doen, als op voorwaarde dat 'er zyn belang geen nadeel by zal lyden. Alle middelen dunken den eersten goed; daar den ander in tegendeel 'er geen en wil gebruiken, als die redelijk zyn. Het bleek zichtbaarlijk genoeg uit dezen Brief, dat de Paus in die eerste gesteldheid was: doch indien men 'er aan mocht twyfelen, zal 'er het volgende al de wereld af konnen overtuigen. 1692. October.

Op Maandag, den 6den. der Maand, wierd 'er Consistorie gehouden, waar in den Heiligen Vader verklaarde, dat hy van vier der Fransche Prelaaten, welke de Vergadering van den Jaare 1682 hadden bygewoond, en het appel aan het toekomend Concilie toegestemd, alle de noodzaakelijke voldoeningen had gekreegen; en dat, dewyl 'er nu geenige hinderpaalen meer tegens hunne præconisatie waren, hy besllooten had de zelve in het tegenwoordig Consistorie toe te laaten. Maar wil men weeten, waar deze voldoeningen in bestonden? 't Was dat de gemelde Prelaaten met bloote woorden aan den Nuncius Cavalerini hadden verklaard, dat zy d'artykelen, strydende tegens het Pauselijk gezag, niet en hadden getekend, noch in het appel aan het toekomend Concilie bewilligd: dat's te zeggen, dat ze mondelijk hadden ontkend 't geen ze schriftelijk hadden beweerd. Gelijk de Paus zich lichtelijk liet genoegen, inzonderheid ten opzichte van Vrankryk, toonde hy zich met deze protestatie t'eenemaal voldaan; voerende den Kardinaalen ook ter zelve tyd te gemoet, dat hy deernis had met zo veele Geloovigen, welke zonder Harders waren; en dat hy derhalven aangedreeven wierd om hen niet langer te laaten zuchten, en hen hunne Zielbezorgers te geeven. 't Vertoog geëindigd zynde, præconiseerde de Kardinaal d'Estrées de vier gemelde Prelaaten tot de Bisdommen van Montauban, Lavaur, Gap, en Sarlat: en men proponeerde de twee anderen, die in het (a) laatste Consistorie voor de Kerken van Præconisatie van vier Bisschoppen.

(a) Zie 3 Stuk, 3 Deel, pag. 27.

1692. Octóber.

Lectoure en Dol gepræconiseerd waren. Ziet daar het Hof van Vrankryk t'eenemaal voldaaan, hebbende door zyne volstandigheid verkreegen alles 't geen het kon begeeren; zonder dat het, voor zo veel als men wist, meer als woorden had gekost: want noopende de rest, te Romen, zo wel als elders, geschieden de beste handelingen met de beurs in de hand. Indien de penningen niet directelijk aan den Opperheer gegeeven worden, stort men ze ten minsten in de zakken der Ministers.

De Paus tracht den algemeenen welstand te bezorgen.

's Anderendaags na dit Consistorie ontbood de Heilige Vader den Heer Nuzzi, Commissaris der Kamer, en lei de laatste hand aan een zaak van niet veel minder gewicht, te weeten, de suppressie van de Klerken der gemelde Kamer, welke afgekondigd wierd op Woensdag daar aan volgende, benevens de manier der rembourseering wegens de prys dezer Ampten; ten welken einde zyne Heiligheid twee Millioenen van de Genueezen tegen twee en een half ten honderd stond op te neemen. De meening was, dat voortaan niet als bekwaame lieden met die Bedieningen bekleed zouden worden. Met het zelve oogmerk ontwierp Innocentius noch verscheidene andere Reglementen, om een goede gerechtsoeffening en een beter order in de Regeering te herstellen, ten einde de klachten te doen ophouden, en de deur voor de verdiensten, omtrent het geraaken tot de Waardigheden, te openen. In der daad, de Heilige Vader wendde alle bedenkelijke zorgen aan om de misbruiken, welke te Romen en in den Kerkelijken Staat begaan wierden, te weeren. Hy beschrobde den Kardinaal Vicaris wegens dat hy de Bullen van Innocentius den XI. tegens de dartelheden der Roomsche Juffers niet met alle strengheid ter uitvoering liet stellen. En om niets achter wege te laaten van 't geen zyn Pausschap na zyne dood in een goeden naam kon brengen, was hy gestadig bezig met nieuwe Ordonnantien te maaken, of de geenen, welken hy, sedert dat hy den Heiligen Stoel bekleedde, gemaakt had, te doen uitvoeren. Omtrent het eind der voorgaande Maand waren in eene week drie verscheidene Congregatien gehouden: de eerste in het Paleis van den Kardinaal Vicaris, noopende de Reglementen welken men wilde maaken om te voorzien in de misbruiken der Geestelijke

Hui-

Huizen, en onder anderen, ten opzichte der persoonen van beide de sexen, die 'er niet als met geweld ingegaan waren, en bleeven. Doch men had hier noch geenig besluit over genomen; vermits 'er veel meer ongelegentheden in gevonden wierden, als men 'er wel hulpmiddelen toe vond. De twede Congregatie wierd gehouden by den Kardinaal Altieri, en strekte om te trachten de noodzaakelijkste en onlastigste middelen tot het onderhoud der armen, en andere behoeftigen die niet en konden arbeiden, uit te vinden. 't Besluit was, dat men hen, gelijk wy (a) elders gezegt hebben, in het Hospitaal van S. Sixtus zou huisvesten. Maar vermits het getal der geenen, welke onderhouden moesten worden, zeer groot was, sloeg men voor d'inkomsten te vermeerderen, en teeg terstond te arbeiden aan de middelen om dit ontwerp, waar af d'uitvoering niet minder glorieus voor Innocentius den XII. zou weezen, als de Bulle tegens het Neefschap, te doen gelukken. De hoofdsom meende men van 30 000 ryksdaalders inkomsten te maaken. Ondertusschen hadden d'armen verlof om te bedelen: doch op dat 'er geen bedrog onder mocht loopen, beval men, dat de geenen, welke voor rechte armen erkend zouden worden, en hunne kost niet en konden winnen, witte en roode kruissen op de klederen zouden draagen. Maar die werken konden, wierden na (b) Civita-Vecchia gestuurd. Eindelijk, de darde Congregatie hield men in het Paleis: en 't was in deze Vergadering, waar in men het werk wegens de hervorming der Gerechtsbanken, daar wy (c) hier voor eenige melding af hebben gemaakt, weder ophaalde. Na verscheidene tegenstellingen, gedaan uit den naam van den Kardinaal Vicaris en eenige andere Kardinaalen, was het besluit, dat men verscheide Bedienden zou supprimeeren: doch die der Congregatie van het Heilig Officie wierden niet aangeraakt. Men liet 'er de zorg aan van het getal na eigene begeerte te verminderen. Omtrent ter zelve tyd deed men ook afkondigen de Hervorming van de Prelaaten der Signature. Drie wierden 'er mee voorzien, welke aanstondts, by het afweezen van den Kardinaal Chigi, Opzichter van dit werk, den eed in de handen van den Kardinaal Albani afleiden. Gelijk deze

1692. October.

(a) Ziet 's Stuk, 3 Deel, pag. 200.

(b) Ziet ibid. pag. 199.

(c) Ziet ibid. pag. 200.

1692. Oktober.

Hervorming aan veele lieden niet en behaagde, gaf ze voet tot verscheidene Pasquillen tegens den Heer Antaldi, Anditeur van den Paus, dien men 'er voor den raadtsman en aandryver af hield: en zelfs wierd 'er ook de Heilige Vader niet in ontzien. Onder anderen zag men 'er op den dag van Hieronymus een, verbeeldende Pasquyn, gekleed als een oud man, grys van hair en baard, met een bril op de neus, en een groot boek in de hand, met dit Latynsch opschrift: (a) *Hoc tantum scio, quod nihil scio*, 't Geen eertydts een Philosooph placht te zeggen, na dat hy geduurende zyn gantsche leven gearbeid had aan het onderzoeken van de zaaken der natuur, waar in hy bekende, dat hy, niettegenstaande alle zyne poogingen, gantsch weinig had gevoorderd. Men wist niet, of d'Auteurs den Heiligen Vader hier mede van onweetendheid wilden beschuldigen; dan of zy maar alleen wilden zeggen, dat de geenen, daar hy d'Ampten, daar eenige anderen af ontbloot waren, aan had gegeeven, de bekwaamheid niet en hadden om ze te bekleeden. En in een ander Pasquil zei Marfario tegen Pasquyn, verbeeld op een niezende manier: *God help' u.*

(a) *Dit alleen weet ik, dat ik niets en weet.*

Ondertusschen moest men van Innocentius den XII. zeggen, dat, zo de zorgen, welken een Vorst of Opperheer aanwend om zyne Staaten te hervormen, verdienen, dat zyne geheugenis hem overleeve, hy gewisselijk moest verhoopen, dat men hem noch langen tyd na zyne dood zou looven; dewyl hy zich zonder ophouden bezig hield met te arbeiden aan de verbetering der misbruiken, welke door de toegeevendheid of slotheid zyner Voorzaaten in den Kerkelijken Staat waren geslopen. Hy verordende, dat alle de geenen, die de penningen der Apostolische Kamer hadden gehandeld, rekenschap zouden doen, zonder iemand, wie hy ook mocht weezen, t'ontzien: in gevolg van het welk den Heer Antaldi, Auditeur van den Heiligen Vader, allen den Bedienden liet aanzeggen, dat zy hunne rekeningen zouden komen effenen, en het overschot binnen den tyd van acht dagen betaalen, op straffe van met d'uiterste strengheid vervolgd te worden. En om te toonen, dat het geen bloote dreigementen waren, deed men beslag leggen op d'inkomsten van den Kardinaal Bichi; vermits hy, se-

dert

dert zyn Auditeurschap van de Kamer, 12000 ryksdaalders schuldig was. Op de zelve wys leefde men ook met den Marquis Ginetti, wegens een somme van 25000 ryksdaalders, welke zyn Broeder geduurende zyn Tresoriersampt ten achteren was geraakt. Men vervolgde ook noch het Huis van Sacchetti, daar men zeer groote sommen afvorderde; gelijk ook van verscheidene andere particulieren. Aldus maakte een Paus, die al te mild omtrent zyne Bloedverwanten was geweest, zynen Navolger byna tegens dank een goeden huishouder, en zelfs bywylen hard omtrent veele persoonen: want het is zeker en gewis, dat d'Apostolische Kamer, toen Innocentius de XII. op den Troon steeg, t'eenemaal uitgeput was. 1692. October.

De Heilige Vader, behalven alle zyne andere deugden, scheen de eerzucht niet te hebben, die de menschen aandryft tot na hunne dood van zich te doen spreeken; of ten minsten was hy wel verzekerd, dat het de prachtige Tomben niet en zyn (welken een dwaas, indien hy maar ryk is, zo wel als een Held voor zich kan doen oprechten) die de geheugenis der Vorsten aan d'eeuwigheid overleveren, maar wel de heldendaaden. Weshalven hy dan beval, dat men zich zou vernoegen met een Grafstede van Siciliaansche Jaspis voor hem op te rechten, dicht by die van de Graavin Mathilde, welke niet meer als vier honderd ryksdaalders zou kosten, zonder zyne wapenen 'er op, en alleenlijk met deze inscriptie: (a) *Innocentius XII. electus Papa die etc. obiit die etc.* In der daad, 't was goed, dat de Paus zelve order tot zyne Grafstede gaf; dewyl hy geen Bloedverwanten had die het na zyne dood konden doen; dat de Kardinaalen het volgens hunne wil, en niet na zyne begeerte, doen zouden; en dat de armen, die het wel zouden willen doen, de macht 'er niet toe zouden hebben.

Paus geeft order tot zyne Grafstede.

(a) *Innocentius de XII tot Paus verkoozen gestorven, enz.*

De Graaf van Rebenacq, van wien wy verscheidene maalen hebben gesproken, na een tyd lang te Mantua, Modena, Parma, en aan d'andere Italiaansche Hoven, verbleeven te hebben, om hen te trachten t'overreeden, dat ze geen winterquartieren aan de Keizerlijke Troupen behoorden te geeven, en hen by gevolg te brengen tot in een verbond tegens de Geallieerden te treeden, en Troupen van den Koning van Vrankryk

De Graaf van Rebenacq komt van d'Italiaansche Hoven weder te Romen.

 kom-

1692. Oktober. t'ontfangen, trok eindelijk weder na Romen, alwaar hy op den 7den. der Maand aankwam. Twee ofdrie dagen daar na had de Kardinaal de Janson een lang gesprek met den Heiligen Vader, ten einde hem te beweegen tot de hand te leenen aan de nieuwe propositien, welke door den gemelden Minister aan hem gedaan stonden te worden, en hem hoe eer hoe liever een gehoor te vergunnen. 't Wierd hem weinige dagen 'er na gegeeven. De Graaf van Rebenacq, na het afleggen van d'eerste beleefdheden, voerde den Paus te gemoet, dat de Koning, zyn Meester, gereed was om de vrede aan Europa, en in 't byzonder aan Italien, te geeven: dat, in geval van weigering der eene en d'andere van de kant der Geallieerden, hy order had om zyne Heiligheid te bidden in een Verbond tot de verdeediging van Italien te treeden; daar hy d'andere Vorsten genoegsaam toe geneigd had gevonden: dat hy ten dien einde vyftig duizend man uit den naam van den Allerchristelijksten Koning aanbood, welken hy ten zynen koste zou onderhouden: dat het maar op die voorwaarde was, dat hy Quartieren in het Geestelijk Gebied van Bologne en Ferrare, de vrye inkomst der Fransche Vloot in de Haven van Civita-Vecchia, en den uitvoer van twintig duizend maaten Koorn uit den Kerkelijken Staat verzocht: en dat, om den loop dezer onderhandeling tot een gewenscht oogmerk te brengen, de Koning, zyn Meester, aanbood hem te Romen te laaten blyven, voor zodanigen tyd en onder zulken tytel als het zyne Heiligheid beliefde aan hem te geeven. Thans deed hy swaare klachten tegens den Hertog van Savoyen, wegens dat de Troupen zyner Koninglijke Hoogheid in d. inval in Dauphine getracht hadden de Nieuwbekeerden van Vrankryk te verkeeren. De Paus, die dusdanig een taal wel verwachtte, vermits de Kardinaal de Janson hem 'er toe bereid had, antwoordde op staande voet, doch niet op zulk een wys als de Graaf van Rebenacq, steunende daar op dat de goede Vader t'eenemaal in de belangen van Vrankryk was, zich wel had beloofd. Hy antwoordde dan: dat het hem niet en paste zich in eenig Verbond in te laaten: dat de Haven van Civita-Vecchia open stond voor ieder een, gelijk een vrye Haven; maar dat hy den uitvoer van Koorn aan

Heeft gehoor by den Paus.

al

al de wereld weigerde, ter oorzaak dat het de Kerkelijke Staat zelve van nooden had: dat, noopende de Quartieren, hy die aan niemand kon vergunnen, noch weigeren: dat, wat de persoon van Monsr. de Rebenacq belangde, de Koning 'er zodanig over kon schikken, als het hem beliefde; maar dat de Kardinaal de Janson genoeg was voor de zaaken, die 'er met den Heiligen Stoel te verhandelen vielen: en eindelyk, belangende de vrede, dat hy de zelve uit grond van zyn hert begeerde, als een gemeene Vader; dat hy alle mogelijke vlyt had aangewend om ze aan de Christenheid te bezorgen; en dat 'er niets en was, daar hy met zulk een zucht na wenschte, enz.

1692. October.

Italiaanen stellen sich tegens de vrede van Vrankryk met de Katholyke Vorsten.

Maar d'Italiaanen, welke hunne rekening by deze vrede niet en vonden, stelden alle bedenkelijke middelen in 't werk, om den Paus te beletten, dat hy 'er zich tot Mediateur toe aanbood, en lieten ook zelfs te Romen hier over een Geschrift uitgaan, waar in men verscheidene twyfelingen en questien voorstelde, en onder anderen deed aanmerken: dat de vrede onder de Christene Vorsten gemeenlyk door eenige beleediging ten opzichte der Pausen was gevolgd geweest: dat de Pyreneesche door een groot affront voor Alexander den VII. ter gelegentheid van de zaak des Hertogs van Crequi; en de Nimweegsche door verscheidene mortificatien voor Innocentius den XI. en zyne Navolgers, daar men noch de voldoeningen af verwachtte, gevolgd wierd: en dat men in 't algemeen altyd had aangemerkt, dat de Pausen meerder in den oorlog, als in de vrede, wierden aangezocht: dat, terwyl den oorlog duurde, men hen bad de Mediateurs der vrede te weezen; maar dat men hen dikwils, zo haast als de vrede gemaakt was, den oorlog had verklaard, enz. Doch alle deze overdenkingen scheenen niet al te bondig te weezen. Twee of drie byzondere voorbeelden konnen geen algemeene regel maaken. Dit is zeker, dat in 't generaal den oorlog onder de Christene Vorsten den Pausen veel voordeeliger is, als de vrede; vermits ze hen de gelegentheid geeft om hun gezag te vergrooten, zonder dat de Vorsten, elders bezig, zich 'er tegen konnen stellen: behalven dat den oorlog hen even zeer uitgeput heb-

ben-

1692. October.

bende, zy niet in staat zyn om zich, zelfs na het sluiten van de vrede, tegens d'onderneemingen der Pausen te kanten. Men ziet ook, dat de geenen onder hen, die meerder eerzucht als godvruchtigheid gehad hebben, niet in gebreke zyn gebleeven van den oorlog onder de Christene Vorsten t'ontsteeken, of t'onderhouden. Doch echter wil men daarom niet zeggen, dat men het zelfde van Innocentius den XII. zou behoeven te vreezen. De eerzucht, immers de geene welke bestaat in het oogmerk van zich te vergrooten, scheen in geenerley maniere zyne heerschende drift te weezen.

Ziet daar, wat moeite de Kroon van Vrankryk aanwendde om de vrede onder de Katholijke Vorsten, of immers in Italien, hersteld te zien, ten einde vervolgens den oorlog te gemakkelijker tegens haare andere Vyanden te konnen voeren. En indien haar dit ontwerp mislukte, moest men het gantsch niet wyten aan d'onbekwaamheid van haare Ministers, en voornaamentlijk niet aan die des Graaven van Rebenacq, een Man in diergelijke handelingen met niemand te vergelijken. Nooit heeft eenig mensch meer overreedende geweest, en de zaaken met grooter bevalligheid en behendigheid weeten te zeggen. Hy was ook sedert den Jaare 1673. tot nu toe in dusdanige bedieningen gebruikt geweest, en had byna geene handeling ondernomen, of 'er zich altyd met eer uit gered. Na dat hy Extraordinaris Afgezant aan alle de Vorsten des Ryks, en Ambassadeur in Sweden, geweest had, wierd hy in het Jaar 1677. door den Koning van Vrankryk voor Extraordinaris Envoyé afgevaardigd, om het Sweedsche Leger, toenmaals in Pomeren, te volgen, en was gestadig in conferentie met de Generaals-persoonen, en voornaamentlyk met den Graaf van Koningsmark. Kort daar na wierd hy in de zelve qualiteit weder by de Hertogen van Brunswyk gezonden, daar hy twee Tractaaten mee maakte; het eerste van Vrede, tusschen de gemelde Hertogen, Vrankryk en Sweden; en het twede van defensive Alliantie, tusschen de zelve Vorsten. Deze Tractaaten waren niet zo haast gesslooten, of hy kreeg order om na het Hof van Deenmarken te trekken, alwaar zaaken van zeer groot gewicht op 't tapyt waren; in welker handelingen hy even zeer en den Koning,

Byzonderheden wegens den Graaf van Rebenacq.

zynen

zynen Meester, en de Deensche Majesteit voldeed. De Vrede 1692. tusschen Vrankryk, Sweden, en Brandenburg gesloten zynde, toog de Graaf van Rebenacq voor Extraordinaris Afgezant na Berlyn, alwaar hy geduurende een verblyf van zeven of acht jaaren verscheidene gewichtige Tractaaten maakte. Sedert dien tyd ging hy voor Extraordinaris Ambassadeur na het Hof van Spanjen; en naderhand, gelijk wy zo hier voor als elders gezegt hebben, heeft hem de Koning, zyn Meester, een geruimen tyd aan de Hoven van Italien gebruikt, daar hy zyne belangen zodanig handhaafde, als men uit zyne onderhandelingen kan zien. Een zeker Auteur, die zich door de Werken, welken hy dagelijks in 't licht geeft, vermaard heeft gemaakt, zegt, spreekende van den Graaf van Rebenacq : *dat hy in zyne Karakter de glorie en achtbaarheid van zynen Vorst met eer en yver handhaaft : dat hy is edelmoedig, wanneer hy het moet weezen, mild, prachtig, en heerlijk : en dat, als hy ziet dat 'er de glorie van zynen Koning aan hangt, hy zyn eigen goed niet en spaart.* Men kan 'er byvoegen, om dit afbeeldsel te voltrekken, dat hy zynen Koning bemint tot aan de misdaad toe : want, volgens de (a) bekentenis van den Ridder de Grandval, is 'er geen twyfel aan te slaan, of hy had deel aan de verdoemelijke Conspiratie, welke men tegens het leven des Konings van Engeland had gesmeed.

October.

(a) Ziet 3 Stuk, 3 Deel, pag. 107.

SEDERT het inneemen van (a) Napoli di Malvasia, 't geen de verovering van Moréa voleindigde, hadden de Venetiaanen geenige progres meer op d'Ongeloovigen gedaan : want men moet daar niet onder rekenen de vermeestering van (b) Vallona; dewyl de Turken deze Vesting het volgende jaar weder aantastten, en het Garnisoen, na 'er den brand in gesteeken te hebben, noodzaakten de zelve te verlaaten. Nu keerden zy hunne wapenen na de kant van het Eiland Candia, en sloegen zich neder voor Canéa, d'aanzienlijkste Stad na de Hoofdplaats, gelegen aan de Noordzyde van het Eiland, ten Westen van Candia, en op den zelven oever, dicht by het Eiland Cerigo, en gevolgelijk ook by het Koningryk van Moréa. De Turken veroverden, geduurende den laatsten Oorlog,

Venetiaanen belegeren Canéa.

(a) Ziet 3 Deel van het Jaar 1690. pag. 199.

(b) Ziet 4 Deel van het zelve Jaar pag. 33. en 2 Stuk, 2 Deel, pag. 5.

1691. October. deze Vesting, de eerste van allen, op de Venetiaanen den 26den. der maand Augustus van den jaare 1645. na 'er ruim twee maanden met een Leger van 60000 man, 80 Galeyen, 2 Maoonen, 200 andere Zeilen, en 16 Barbarische Roofschepen voor gelegen te hebben. De Plaats is wat langachtig vierkant, bestaande omtrent 2600 passen, gesterkt met vyf Bolwerken, aan lange Gordynen gehegt, mitsgaders vier groote Katten, die de bergachtige oorden bespeelen, en een swaar Ravelyn aan de kant van de Haven. De Turken hebben 'er ook noch verscheidene Afsnydingen met palissaaden gemaakt, waar af de uiterste, tusschen twee Bolwerken gelegen, met een zeer groote menigte van kanon voorzien is; en zyn altyd zo bekommerd geweest wegens ze t'eeniger tyd te verliezen, dat zy 'er alle de Poorten af toegemetseld hebben, uitgezondert een, door twee Halvemaanen gedekt, doch buiten de welke de Grieken, die by daag tot het dryven van hunnen handel binnen kwamen, des avondts weder in een Voorstad, door honderd Ottomannische Paarden gestadig doorreeden, moesten keeren. De Haven, hier voor ter loops aangeroerd, is zeer goed en ruim, en zou 'er een groote negotie trekken, indien de Turken toelieten, dat 'er Christenen mochten woonen; welk verlof alleen vergund was aan eenige Grieken, die hunne huizen in de gemelde Voorstad hadden. Maar om tot het beleg van deze Vesting te komen.

De Capitein Generaal Mocenigo te Napoli di Romania, alwaar alle de krachten der Republijk, mitsgaders de Hulpgaleyen van den Paus en Malta, zich vervoegd hadden, Kryggsraad gehouden hebbende, wierd 'er geoordeeld, dat men de verovering van Canéa moest onderneemen, en den Turken aldus een gevoelige neep zien te geeven. Dit besluit genomen zynde, voorzag hy voor alle dingen in de verzekerdheid van Moréa; stuurende ten dien einde 3000 man Infantery en 600 Ruiters tot de bewaaring van den Corinthischen Isthmus, alwaar men verstaan had dat zich omtrent acht duizend Turken hadden vertoond, met het voorneemen, na het scheen, van in de Landen der Republijk te vallen. Den 15den. July stak de Vloot van voor Napoli di Romania onder zeil, met elf à twaalf

dui-

duizend man van de Troupen der Republijk, welke te samen 1692.
met de Manschap van den Paus en van Malta omtrent zestien October.
duizend man uitmaakten. Zo haast als de Turken van het voorneemen der Venetiaanen verwittigd waren, stuurden ze een Galey met eenig Krygsvolk tot versterking van het Garnisoen der gedreigde Vesting; 't geen zich met deze bystand, behalven duizend in dienst genomene Burgers, omtrent twee duizend man sterk bevond: doch eer de Galey weder in zee kon steeken om na Candia te keeren, wierd de Haven, daar, behalven deze Galey, noch een Saïke en vier Galeotten in lagen, door de Venetiaansche Armade bezet. De Bassa, die het gebied in de Plaats voerde, had de Venetiaansche Vloot naauwelijks in 't gezicht gekreegen, of hy zond om meerder hulp noch een Vaartuig te water en een Expresse te land aan den Bassa van Candia. Den zelven dag, zynde de 17den. der gemelde Maand, begon men te zestien uuren by Sant Todaro, een Klip vier mylen van Canéa gelegen, de landing; zonder dat 'er de Turken zich op eenigerley wys tegen stelden: doch zo draa was de zelve niet aangevangen, of de Bassa liet de Voorsteden in de brand steeken. De vlam woedde drie achtervolgende dagen, zonder dat de Venetiaanen, welke alle bedenkelijke vlyt tot de lessching aanwendden, meer als drie of vier huizen voor de vernieling konden behoeden. Den 18den. en 19den. nam men post voor de Plaats, en begon Batteryen op te rechten. Zes honderd, zo Sfachiotten als Brumannen, lieden door de Turken met geweld gedwongen tot het Ottomannische Geloof over te gaan, hadden zich ondertusschen by het Venetiaansche Leger gevoegd. Men naderde tot aan een zekere Hoogte, door de Vyanden bewaard, en die van een groot gevolg was; vermits, indien 'er bystand van Candia was gekomen, zy noodzaakelijk hier langs heen zou hebben moeten trekken. De Turken, die deze Post bewaarden, schermutselden langen tyd; en daar bleef van wederzyde al vry veel volks: maar eindelijks wierd ze door de Venetiaanen vermeesterd; en de Troupen avanceerden ter zelve tyd na de kant van de Plaats tot onder 't bereik der musketten. De twee eerste dagen gaf het Garnisoen dapper vuur: maar den darden,

1692. October. zynde den 20sten. July, begon het te verflaauwen; 't geen aan de Belegeraars gelegentheid gaf om hunne werken tot onder een pistoolschoot voort te zetten. Maar terwyl men nu wel haast de verovering van de Plaats hoopte te zien, (te meer vermits de Turken in twee uitvallen deerlijk geslagen waren, en dat de Venetiaanen stormenderhand een Ravelyn hadden ingenomen, en 'er een Battery van veertien zo stukken Kanon als Mortieren opgerecht, waar mede zy een zeer groote schade zo aan de Wallen als binnen in de Vesting deeden) en dat men 'er 't minst op verdacht was, vertoonden zich d'Ongeloovigen, onder het gebied van den Bassa van Retimo, op eenige nabygelegene Heuvelen, van waar zy het Venetiaansche Leger geweldig belemmerden; en welke poogingen men ook kon stellen tegens de geenen, die de Turken deeden, kon men niet beletten, dat 'er by nacht met kleine Barken bystand in de Stad wierd gebracht. Men schreef dit kwaad gevolg toe aan zekere ongelegentheden, welken men onmogelijk kon voorzien. In der daad, het Leger was niet sterk genoeg om dusdanig een beleg met de noodzaakelijke wakkerheid voort te zetten: 't geen dan gevolgd wierd door alle d'ongevallen, welke gemeenlijk de lange belegeringen verzellen; dat 's te zeggen, dat 'er veel volks in d'attaquen kwam te sneuvelen; dat de Soldaaten, den langduurigen arbeid wars geworden, niet als met traagheid meer werkten; dat 'er veele verliepen, door ziekte weggerukt wierden, enz. De leeftocht begon ook zeer schaars te worden; en de voerazie was ver te haalen. Alle deze dingen verplichtten den Capitein Generaal een grooten Krygsraad te houden, waar in, na eenige disputen, besslooten wierd, dat het veiligst was zich niet langer te verhardnekkigen aan een belegering, die de gantsche Armée kon doen vergaan, zonder dat men 'er zelfs redelijker wyze een goeden uitslag af kon verwachten. De Troupen, d'Artillery, en alle de Munitien wierden dan in goede order weer ingescheept, benevens twee duizend Grieken, welke het Eiland Candia en de Turksche Heerschappy verlieten, om onder die der Republijk van Venetien in Moréa te gaan leeven; en de Vloot stak onder zeil, en zette de streek na Napoli di Malvasia.

Ge-

Gelijk het slecht gevolg, 't geen de Venetiaanen in dit beleg hadden gehad, alleenlijk voortsproot uit de swakheid hunner Troupen, was de Senaat bezig met nieuwe wervingen tegen het toekomende jaar te beraamen, en eenige Benden van d'uitheemsche Vorsten over te neemen. 't Besluit lag ook, dat men geen Fransche Deserteurs, gelijk men voor heen wel gewoon was te doen, meer zou aanneemen; dewyl men geduurende deze belegering had bevonden, dat de meeste Franschen overgeloopen waren: waar uit men dan vermoedde, dat ze geen dienst onder de Venetiaansche Armée hadden genomen, als om zich by d'eerste gelegentheid in de party der Ongeloovigen te werpen. 1692. Ocktober.

Terwyl de Venetiaanen de bereidselen maakten om de Stad Canéa te belegeren, was (a) de Bassa van Negreponte, ten einde te trachten een verwydering te weeg te brengen, en den Venetiaanschen Generaal te noodzaaken zyne onderneeming achter wege te laaten, met zeven à acht duizend man na den Corinthischen Isthmus getoogen; verbrandde de Voorsteden van Corinthen; en stuurde verscheidene Partyen in Moréa, om 'er verwoestingen aan te rechten: doch de Venetiaansche Troupen, ten getale van tusschen de drie en vier duizend man derwaarts getoogen, booden den Ongeloovigen het hoofd; sloegen hunne Partyen in ettelijke ontmoetingen; en noodzaakten hen eindelijk met schande weder te rug te keeren. Turksche Krygsverrichtingen. (a) Ziet pag. 18.

Ter zelve tyd als de Turken het platte land van Moréa te vuur en te swaard meenden te stellen; toog de Bey Isuf, Commandant van Arsa, met een aanzienlijk Ligchaam van Cavallery en Infantery na de Dorpen van Xeromero, dependentien van S. Maure, in het voorneemen van dezelven in koolen te leggen, ter oorzaak dat ze geen contributien hadden willen betaalen. Maar de Colonel Metaxa, die het gebied in die gewesten voerde, metter haast alle de Benden, welken hy kon vinden, by een gerukt hebbende, trok den Vyand te gemoet, en trefte hem aan den 15den. der voorgaande Maand, zeer voordeelig gepofteerd, en veel sterker van getal, doch meestendeel opgeraapt volk. Het beraad was zo kort, als de moed groot;

1692. Octeber. verlangende de Christenen maar om handgemeen te raaken. Hy tastte hem dan aan, en deed het met zulk een wakkerheid en beleid, dat hy hem noodzaakte de vlucht te neemen. Thans zat hy hem op de hielen dwars door het Gebergte heen, zonder hem tyd te gunnen om stand te konnen houden, eer hy aan de Valey van Ambrochia was gekomen, alwaar hy post vatte op een voordeelige plaats, daar hy geloofde dat men hem niet kon overweldigen: doch de Venetiaansche Bevelhebber hem aangetast hebbende terwyl hy 'er 't minst om dacht, dwong hem ten tweedemaal de vlucht te neemen, en het vlakke veld te kiezen. De Vyand hield daar nochmaals stand; en hebbende weder moed genomen, wierd het gevecht hervat, 't geen omtrent een uur duurde, zonder dat de Turken verwaggeld konden worden: maar eindelijk wierden ze zodanig beklemd, dat ze nochmaals den rug keerden; laatende over de honderd en twintig, zo dooden als gekwetsten, op de plaats, en onder de zelven eenige voornaame Officieren.

GENUA. Spaansche Vloot loopt in de Haven van Genua. (a) *Ziet* 3. *Stuk*, 3. *Deel*, *pag*. 151.

DE (a) Spaansche Vloot, in 't begin van Augustus onder zeil gesteeken, vertoonde zich omtrent het eind van September voor Genua, en liep den 28sten. in de Haven; bestaande uit achtentwintig Galeijen, gecommandeerd door Don Bertrand de Guevara; en zestien groote Oorlogschepen, daar *Don Pedro* Corbette het gebied over voerde; mitsgaders zes Branders en drie Palanders, welke voor de Haven bleeven leggen. Dit inloopen, zonder verlof geschied, in de gesteldheid daar de zaaken in waren, jaagde den Genueezen (welken men beschuldigde wegens het besluit genomen te hebben van niets meer tot het onderhoud der Keizerlijke Troupen te contribueeren, en hen de winterquartieren in hun Gebied te weigeren) een groote verbaasdheid aan, en deed hen (dewyl ze vreesden, dat men eenig dessein op hunne Stad mocht hebben, of om ze met listigheid te vermeesteren, of om ze te handelen gelijk ze in den Jaare 1683. door Vrankryk gehandeld was) alle mogelijke middelen tot hunne verzekerdheid aanwenden. Men versterkte het Garnisoen; liet uit het Eiland Corsica een goed getal van Troupen overkomen; en verbood aan alle de Waarden,

eeni-

eenige vreemde Officieren of Soldaaten te huisvesten. Ondertusschen, terwyl de Vloot in de Haven ten anker lag, kreeg den Admiraal Papachino, die het gebied over deze gantsche Armade voerde, order van het Spaansche Hof, dat hy den Hertog van Savoyen zou hebben te gehoorzaamen, en alles uitvoeren 't geen hy hem kwam te beveelen. Kort daar na vervoegde zich de Marquis de Leganes, Gouverneur van het Milanees, te Genua, en aan boord van den Admiraal; met wien eenige gesprekken gehouden hebbende, zette men drie duizend Spanjaarden aan land, welke na Milanen toogen: waar na de geheele Vloot na de kant van Napels t'zeil ging, ten einde aldaar, en in de Havens van Gaëta en Palermo t'overwinteren.

1692. October.

HET (a) Leger der Geallieerden, 't geen de Franschen in Dauphiné had bestookt, was nu, belaaden met swaare buit, zonder eenige verhindering weder over d'Alpes getoogen. De Kroon van Vrankryk had door dezen inval een dappere neep gekreegen: maar noch veel grooter zou ze geweest zyn, indien niet eenige ongelegentheden en misverstanden d'Armée, om zo te zeggen, ter halver wege gestut hadden. Men behoeft 'er maar het getuigenis van een zyner Koninglijke Hoogheidts Officieren af te hooren. *Indien alle de Hoofden*, zegt hy, *onder een muts waren geweest, zou men Vrankryk werks genoeg gemaakt hebben. Indien men, na het vermeesteren van Ambrun, zonder zich op te houden, naar Gap waar getoogen, kon men zich ook van Sisteron, Seyne, en Colmar meester gemaakt, en geheel Provence onder contributie gesteld hebben, en naderhand ook noch naar Grenoble trekken: want de Vyanden hadden ons geen genoegsaame krachten tegen te stellen.* Doch 't zy zo 't wil, de Veldtocht was echter zeer glorieus voor den Hertog van Savoyen geweest; en, zonder zyne ziekte, zou hy gewisselijk zyne veroveringen verder voortgestuuwd hebben. Ondertusschen scheen deze Vorst door eene kwaal noch niet genoeg gemarteld te weezen. De Pokjes hadden hem naauwelijks verlaaten, of hy wierd door een geweldige dardendaagsche Koorts aangetast, ongetwyfeld veroorzaakt door de vermoeijingen der reis. Van een dardendaagsche wierd ze een dubbelde dardendaagsche, dan harder, dan zachter, tot aan den 17den. der Maand, en

SAVOYEN 't Leger uit Dauphiné weder te rug.

(a) Ziet 3 Stuk, 3 Deel, pag. 207.

Ziekte des Hertogs.

1692. October. en vervolgens een alledaagsche, met gevaarlijke accessen; weshalven men voor zyn leven begon te vreezen. Den Hertog, ook zelve bekommerd dat hem deze ziekte in 't graf mocht sleepen, en trachtende voor zyne dood, zo veel als 't mogelijk waar, in de zekerheid zyner Staaten te voorzien, en alle de disputen wegens de successie te voorkomen, stelde, met goedvinden van den Raad, by uiterste wil tot zynen Erfgenaam en Navolger den oudsten Zoon van Prins Philibert de Carignan, zynen vollen Neef, die noch maar den ouderdom van zeven of acht jaaren bereikte; doch op voorwaarde, dat hy d'oudste Dochter zyner Koninglijke Hoogheid zou trouwen, en de Prins Eugenius van Savoyen geduurende hunne minderjaarigheid in qualiteit van Regent de heerschappy bestieren: met dien verstande nochtans, indien de Hertogin, welke men geloofde swanger te zyn, niet van een Zoon kwam te geleggen, die in dit geval zyn wettige Successeur moest weezen.

Hy maakt zyn Testament.

Bombardeering van Pignerol; verydelt.

Men had al over lang gesproken wegens de belegering van Pignerol; doch deze om verscheidene redenen gestaakt hebbende moeten worden, meende men de Plaats ten minsten te bombardeeren: waar toe het besluit te Saluzzo tusschen den Hertog en de Generaalspersoonen was genomen. De Troupen zyner Koninglijke Hoogheid waren al ettelijke dagen omtrent deze Vesting gecampeerd geweest: maar de gestadige regenen, welke hier te lande vielen, de ziekte van den Hertog, benevens eenige andere hinderpaalen, deeden dit voorneemen verydelen, en maakten een eind van de Veldtocht. Alle de bereidselen tot de bombardeering wierden weder na de Magazynen van Turin gevoerd; en de Benden begonden na de betekende quartieren te trekken, zelfs ook die des Keurvorsts van Beyeren, welke een positive order gehad hebbende om zich na Vlaanderen te vervoegen, naderhand gecontremandeerd wierden. De Fransche Armée (die in het afweezen van Monsr. de Catinat, ten Hove ontbooden om rekenschap te doen van 't geen 'er geduurende de Campagne was voorgevallen) door den Graaf van Tessé gecommandeerd moest worden, begon nu ook vast bereidselen te maaken om de winterquartieren te betrekken, waar mede Neder-Dauphiné, 't welk geene vyandlijke

Veldtocht geëindigd.

lijke

lijke verwoestingen had geleeden, Lionnois, en voornaamentlijk Savoyen, 't geen niet veel ontzien, en slechts aangemerkt wierd als een veroverd Land, daar men oogschynlijk na het maaken van een vrede van zou moeten afstaan, belaaden stonden te werden. 1692. Octobr.

INDIEN de Switsersche Cantons door een eenig Hoofd bestierd wierden, zou men wel haast een geheele rupture, of met Vrankryk, of met het Huis van Oostenryk, zien: maar zy worden geregeerd door zo veele Opperhoofden, welker belangen zo strydig zyn, dat het Helvetische Ligchaam niet eendrachtig kan weezen. Men moet derhalven vast stellen, dat zy altyd zullen handelen volgens hunne vreezen, hoopen, en Religie; 't geen d'oorzaak zal weezen, dat ieder Canton, en elke vrye Stad verscheelende besluiten zullen neemen. Dit gebeurde nu ten opzichte der respective instantien van de Ministers der Geallieerden en den Ambassadeur van Vrankryk, ter zaake der klachten welken d'eersten hadden gedaan, en der wervingen en recruten die de Fransche Minister te weeg trachtte te brengen. De Katholijke Cantons, uitgezondert dat van Lucern, gaven aan Monsr. Amelot te kennen, dat ze gereed waren een werving van acht duizend man aan te stellen, op zekere voorwaarden welken de Koning van Vrankryk niet zou konnen weigeren aan te neemen in een tyd en gesteldheid dat hy zo veele Troupen van nooden had. Zy bestonden hier in, dat de Switsersche Troupen op den ouden voet betaald, en de Graanen van Vrankryk daar te lande gebracht, en tegen hunne Waaren verwisseld zouden worden. In tegendeel bleeven de Protestantsche Cantons, behalven dat van Schafhausen, 't geen wegens deze zaak noch niet overeen was gekomen, volstandig by het besluit, 't welk zy alreedts hadden genomen, van de strenge orders tegens de nieuwe wervingen voor Vrankrijk, en den uitvoer van Paarden en contrebande Waaren, in 't werk te doen stellen. Ondertusschen belette dit echter niet, dat ze zich met alle mogelijke omzichtigheid droegen omtrent een Kroon, welke zy volgens de regelen der Staatkunde zo zeer moesten ontzien, als het immers kon geschieden. Men had 'er

SWITSERLAND.

Gesteldheid der Cantons omtrent de Geallieerden en Vrankryk.

1692. October. kortelings, buiten alle verwachting, een voorbeeld af gezien, ter gelegentheid van een zekere Latynsche Inscriptie, welke de Fransche Vluchtelingen te Bern hadden doen stellen in de Gevel van een Huis, eertydts een Klooster geweest, 't geen door d'edelmoedigheid der Magistraat van dat loffelijk Canton sedert vyf of zes jaaren tot d'oprechting van allerhande Manufactuuren aan hen vergund was. Dit Opschrift behelsde in substantie, dat d'Overigheid dit Huis had doen stichten om tot een schuilplaats te dienen aan de Godvruchtigheid en de Konsten, welke door een wreede vervolging uit Vrankryk waren verbannen. Monsr. Amelot, van den inhoud verstendigd, liet 'er door zynen Secretaris zeer swaare klachten over doen, benevens ernstig verzoek, dat een zo haatelijke Inscriptie, en waar door de Fransche Majesteit op een zo gevoelige manier wierd beleedigd, doch weggenomen mocht worden. De Magistraat, ziende dat het maar om eenige woorden te doen was, en dat de Vluchtelingen, welke in dit Huis arbeidden, hunne dingen al even wel zouden konnen verrichten, of zy deze Inscriptie boven de Poort hadden of niet, gaf order, dat men ze van daar zou neemen; gelijk ook geschiedde: laatende het gedenkteken 'er af opgeslooten in de herten der geenen, die de weldaad hadden ontfangen. Ziet hier het afschrift van deze Inscriptie.

Opschrift der Fransche Vluchtelingen voor het Manufactuurhuis tot Bern weggenomen.

TEMPORE, QUO CRASSA CLERICORUM IGNORANTIA, CUM GRATIA ET PRIVILEGIO REGIS, IN VERUM DEI CULTUM FURERET, ATQUE DRACONUM OPERA EOS, QUOS HUGENOTAS VOCANT, FERRO, FLAMMA, ET OMNIS GENERIS CRUCE, E REGNO PELLERET; SUPREMUS MAGISTRATUS E RUDERIBUS CŒNOBII OLIM PRÆDICATORUM HAS ÆDES EXTRUXIT, UT PIETATEM SIMUL ET ARTEM, E GALLIA EXULANTES, HOSPITALIBUS TECTIS EXCIPERET. FAXIT DEUS T. O. M. UT CHARITATIS HOC OFFICIUM SIT INCREMENTO PATRIÆ.

Dat is.

Ten tyde dat de dikke onweetendheid der Geestelijkheid, geholpen door de gunst en het gezag van den Koning, haare woede tegens den zuiveren dienst Godts oeffende, en met de hulp der Dragonders de geenen, welken zy Hugenotten noemen, te vuur en te swaard, en met allerhande

de Armen vervolgde, en uit het Koningryk verjaagde, heeft d' opperste Overigheid dit Huis uit de puinhoopen van een Klooster, eertydts den Predikbroederen toebehoorende, doen oprechten, om 'er de Godvruchtegheid en de Konsten, uit Vrankryk verbannen, op een gastvrye manier in 't ontfangen. De goede en groote God geeve, dat dit Werk van Barmhertigheid het Vaderland tot voordeel mag gedyen. 1692. October.

Wy moeten hier byvoegen, dat dit Manufactuurhuis der Fransche Vluchtelingen het zelve is, 't geen de Jacobyners in de voorgaande Eeuw door hunne valsche Mirakelen zo berucht hebben gemaakt. De historie der Jacobyners van Bern is aan al de wereld bekend, en dit het Huis daar die Comedie in gespeeld wierd.

De Grisons hadden noch gantsch geen besluit genomen, en zich tot hier toe vernoegd met by den Gouverneur van Milanen aan te houden wegens de herroeping der orders noopende het (*a*) verbod van eenig Koorn, Ryst, of Zout aan hen te doen toevoeren; waar af het gevolg ons den uitslag zal moeten mededeelen.

(a) Zie 3 Stuk, 3 Deel, pag. 201.

Eindelijk: den 15[den]. der Maand gevoelde men te Basel en te Schafhausen, 's morgens omtrent ten drie uuren, een Aardbeeving, die geweldig genoeg was, doch echter geene schaade veroorzaakte. Aardbeeving.

DUITSCHLAND.

NA het Treffen omtrent Spier tusschen de Franschen en de Geallieerden, daar wy in de verhandeling van de zaaken der (*a*) voorgaande Maand het verhaal af hebben ter nedergesteld, scheidde het Leger des Landgraafs van Hessen zich van dat des Markgraafs van Bareith, die te Mundenheim gecampeerd bleef, en zette den optocht na de kant van Haseloch op den weg van Neustad. Eenige dagen daar na hield men Krygsraad in het Campement des Markgraafs van Bareith, alwaar zich, benevens dezen Markgraaf, bevonden de Landgraaf van Hessen, den Hertog van Wirtemberg, de Graaf van Styrum, de Generaal van Thungen, en verscheidene andere Generaalspersoonen. Men beslechtte daar eenige kleine geschillen, op nieuws onder de Bevelhebbers ontstaan; en besloot, dat de twee Legers zich weder by malkander zouden voegen, en dat des

(a) Zie 3 Stuk, 3 Deel, pag. 205.

Krygsverrichtingen der Geallieerden en Franschen.

1692. Oktober. Landgraafs van Hessen de Voorhoede hebben. In gevolg van dit besluit, brak de Markgraaf van Bareith den 16den. September, met het krieken van den dag, van Mundenheim op, en toog voort tot dicht aan Neustad, alwaar de twee Legers zich gingen nederslaan. Den 17den. bleeven zy in hun Campement, alwaar des avondts eenige Boeren kwamen berichten, dat de Franschen, by Pehlen gelegerd, de helft hunner Armée na de kant van Fort Louis hadden doen marcheeren; dat ze alle de Dorpen, daar ze door waren getoogen, geplonderd en verbrand hadden; en dat men geloofde, dat ze over den Ryn meenden te trekken, om het Land van Wirtemberg te gaan afloopen. Den 18den. gingen de twee Legers by Eberfteyn campeeren. Den 20sten. wierd de Vesting Slauf gerecognosceerd, en terstond daar na door zeven honderd Voetknechten en eenige Ruiters berend. Het Garnisoen, 150 man sterk, te vergeefs tot d'overgaave gesommeerd zynde, stuurde men noch vier honderd man en vier stukken kanon derwaarts. De darde schoot dwong de Vesting; en het Garnisoen wierd krijgsgevangen gemaakt. Nieuw-Leiningen moest van gelijken buigen, en ontfing Bezetting. Den zelven dag verstond men, dat de Franschen by Fort Louis over den Ryn waren getoogen; waar op dan de Markgraaf van Bareith den Hertog-Administrateur van Wirtemberg met vyf Regimenten Cavallery afvaardigde, om het Ligchaam, 't geen by Eppingen campeerde, te versterken, en gezamenerhand het Land van Wirtemberg te behouden: en oordeelende, dat 'er ook mogelijk zyne tegenwoordigheid toe van nooden zou weezen, zonderde hy zich nochmaals van den Landgraaf van Hessen af, en marcheerde met het Leger, 't geen hy commandeerde, na de kant van Frankendaal, ten einde weder over den Ryn te trekken, zich by den Vorst van Wirtemberg te voegen, en zich tegens d'onderneemingen der Vyanden te stellen. Ter zelve tyd scheidden de Sweedsche Troupen, meenende dat de Veldtocht voor hen geëindigd was, van het Leger der Geallieerden, en toogen de eersten weder over den Ryn, om hunne winterquartieren te gaan neemen in de Landen, welken de Koning, hun Meester, in Duitschland bezit; zonder dat de vertooningen

Slauf en Nieuw-Leiningen veroverd.

gen wegens de hooge noodzaakelijkheid van deze Troupen in de tegenwoordige gesteldheid van zaaken, noch ook alle de krachtige instantien, die men aan hen deed, om hen noch een wyl te doen blyven, eenige werking op het gemoed hunner Generaalen kon te weeg brengen. Een ongeluk komt nooit alleen; en deze rampzalige stribbeling wierd wel haast van een grooter ramp gevolgd, welke een doodelijke verbaasdheid in het Land van Wirtemberg, en in de gantsche Palts, veroorzaakte: De Maarschalk de Lorges over den Ryn zynde getoogen, en zonder tydverlies de Stad Pfortsheim hebbende doen aantasten, was de zelve genoodzaakt zich kort daar na op bescheidenheid over te geeven. Bretten volgde, gelijk ook verscheidene andere kleine Plaatsjes, te lang om te noemen. Ondertusschen marcheerde de Markgraaf van Bareith met groote dagreizen, en kwam den 28sten. September by Heilbron: maar den Hertog van Wirtemberg, die, gelijk wy gezegt hebben, met een Detachement van vier duizend Paarden de voortocht had genomen, en zich by Eidesheim was gaan posteeren, met het oogmerk van de Vyanden te stutten, tot dat het Gros van het Leger by hem gekomen waar, wierd ongelukkiglijk door den Maarschalk de Lorges afgesneeden; welke, zeer wel verwittigd van zynen optocht, mitsgaders van de plaats daar hy gecampeerd lag, zich inbeeldde, dat hy hem mogelijk in zyne Legerstêe zou konnen overrompelen. Hy kwam dan met een stille trom aantrekken, begunstigd door een dikke mist, welke de Duitschers belette hem te konnen zien. Ook waren zy 'er zo weinig op verdacht, dat hy hen, eer ze te paard konden stygen, al op het lyf was. De Franschen vloogen rechts en slinks; hakten alles onder de voet, 't geen hen voorkwam; en alleenlijk de geenen, die de vlucht konden neemen, ontgingen de dood, of het verlies van hunne vryheid. Het getal der gesneuvelden bedroeg over de negen honderd man; en dat der geenen, die in de handen der Vyanden kwamen te vallen, ongevaar vier honderd: onder welke laatsten zich ook bevonden den Hertog van Wirtemberg, en de Graaf van Soyer, Generaal-Majoor der Beyersche Troupen, benevens alle hunne bagagie; welke vervolgens, gezamentlijk

1692. October.

Fortsheim, Bretten, enz. veroverd.

Hertog van Wirtemberg door de Franschen geslagen, en gevangen.

1692. October. lijk met d'andere gevangene Officieren, na Straatsburg wierden gevoerd. Deze overwinning (waar by de Geallieerden, behalven de Gevangenen, ook noch zeven Standaarden, twee paar Keteltrommen, en twee Veldstukken, mitsgaders een menigte van Paarden, enz. lieten zitten) kwam den Franschen niet meer als tien of twaalf Dragonders te kosten, en onder de zelven niet eenen Officier. De Markgraaf van Bareith, van dit ongeluk verwittigd, en vindende zich voortaan te swak, voornaamentlijk in Cavallery, om den Vyanden het hoofd te bieden, oordeelde het raadsaam onder het kanon van Heidelberg te gaan wyken, ten einde deze Plaats te dekken, tot dat hy den bystand, dien hy op staande voet aan den Landgraaf van Hessen deed verzoeken, gekreegen hadde. Hy vaardigde ook ter zelve tyd een Expresse af aan de Bevelhebbers der Sweedsche Troupen, om hen instantelijk te bidden, dat ze doch weder te rug wilden keeren; vertoonende hen op de krachtigste manier, hoe zeer hy hunne hulp van nooden had.

Franschen vallen in Wirtemberg. Ondertusschen vielen de Franschen, neemende hun voordeel waar, in het Land van Wirtemberg; drongen door tot aan Stutgard, 't geen 'er de Hoofdstad af is; plonderden alles wat hen voorkwam; leiden verscheidene Dorpen in koolen; en maakten een des te grooter buit, dewyl de Volkeren, achtende zich in zekerheid, den tyd niet en hadden gehad om hunne goederen te bergen. En niettegenstaande dit alles, eischten zy noch van het gantsche Land 500000 ponden contributiepenningen, en namen van overal Gyzelaars mede, om zich wegens de betaaling te verzekeren.

Landgraaf van Hessen trekt na Ebernburg, en belegert die Vesting. Terwyl zich nu alle deze dingen aan de kant van het Leger des Markgraafs van Bareith aldus toedroegen, marcheerde dat des Landgraafs van Hessen na de Vesting Ebernburg, ten einde de zelve te belegeren. 't Is een klein Plaatsje, aan de samenvloeijing van de Nau en d'Alsens, boven Kreutsnach, in de Neder-Palts; gesticht op een tamelijk hoogen Berg; slechts aan eenen oord genaakelijk; en omringd met goede en oude zeer dikke Muuren, redelijk wel geflanqueerd na den tyd dat ze gemaakt zyn. 't Garnisoen bestond uit tien Compagnien Infantery, maakende by de vyf honderd man; en de Plaats

was

was voorzien met allerhande Krygs- en Mondmunitien, mitsgaders een menigte van Kanon, en andere Artillery: weshalven d'onderneeming voor zo heel licht niet aangezien moest worden. 1692. October.

Het Leger des Landgraafs van Hessen dan op den 20sten September van dat des Markgraafs van Bareith gescheiden zynde, ging zich dien zelven dag te Montsheim, twee uuren van Worms, nederslaan. Des anderendaags, met den dageraad, wierd de Generaal-Majoor Spiegel met twee duizend zo Ruiters als Dragonders afgezonderd, om Ebernburg te gaan berennen; en het Leger toog voort tot aan Altzey. Den 22sten, ging het zich te Flanheim nederslaan, alwaar zich een Trompetter van den Markgraaf van Bareith vervoegde, om den Landgraaf te verwittigen, dat d'Armée van den Maarschalk de Lorges van by Landau opgebroken, en aan de zyne genaderd was; en dat hy derhalven geloofde, dat zyne Hoogheid zich niet verder behoorde af te wyderen, op dat de Troupen, in geval van noodzaakelijkheid, zich metter haast by malkander konden voegen. Den 23sten. deed men een twede Detachement na de kant van Ebernburg marcheeren, om dat van den Generaal-Majoor Spiegel, die de Plaats alreedts berend had, te versterken. Den 24sten. avanceerde het Leger tot aan Wilstein. Thans ging de Landgraaf, verzeld door den Generaal van Thungen, de Vesting erkennen, en keerde des avondts weder in het Campement. Den 25sten. ging het te Kreutsnach campeeren; en men liet een gedeelte der Troupen over de Rivier de Nau, of None, trekken, om aan de Loopgraaven te werken, te weeten aan den eenigen oord daar de Plaats genaakelijk is. Den zelven dag wierden de Batteryen opgeworpen; en men deed het Kanon en de Mortieren aanvoeren. Thans zette men de belegering met alle wakkerheid voort; en het liet zich aanzien, als of men de Plaats binnen weinige dagen vermeesterd zou hebben: maar het gevolg beantwoordde de beginselen niet. De Geallieerden zagen eindelijk hunne hoop in rook verdwynen, en zich met het uiterste leedweezen genoodzaakt het beleg op te breeken; waar mede het zich toedroeg gelijk wy hier gaan verhaalen.

De

1692. October.

De Maarschalk de Lorges, na dat hy het Land van Wirtemberg, zo ver als hy had konnen doordringen, te vuur en te swaard had gesteld, keerde, belaaden met buit, met zyne gantsche Armée weder na Pfortsheim, alwaar hy haar eenige dagen liet uitrusten wegens den arbeid van de zo lange en verhaaste optochten. Thans marcheerde hy na de kant van Philipsburg, en toog daar weder over den Ryn, met het oogmerk van het Detachement, 't geen hy verstaan had dat de Landgraaf van Hessen tot secours des Marksgraafs van Bareith stuurde, (bestaande in vier Regimenten Infantery, twee Cavallery, en twee Dragonders, op het ernstig verzoek des Graven van Hohenlo, niettegenstaande de merkelijke verswakking van het Leger, vergund, en den 4den. October, gecommandeerd door den Generaal-Majoor Spiegel, uit het Campement vertrokken, ten einde Heidelberg, 't geen door de Franschen gedreigd wierd, te gaan dekken) t'overrompelen, of den Landgraaf te noodzaaken het beleg ('t geen men, zo veel als men immers kon, voortzette, doch zonder dat echter het gevolg of de hoop die men had opgevat, of de moeite welke men zich aandeed, beantwoordde) op te breeken. De Muuren der twee Toorns, die de Poort van het Kasteel dekten, waren van zulken sterken metselwerk, dat het Kanon 'er zeer slechte werking op deed. Aan d'andere kant vond d'Armée zich merkelijk verswakt door het afstuuren van het gemelde Detachement, en derhalven niet in staat om t'elkens het vereischte geweld te verdubbelen. Niettemin deed men den 6den. der Maand den Commandant weder tot d'overgaave sommeeren: doch hy antwoordde, dat men voor alsnoch om geen capituleeren behoefde te denken, en dat hy zich noch ten minsten wel drie of vier weeken kon verdeedigen. Eindelijk, men had het Kasteel nu tien à twaalf dagen beschooten en gebombardeerd; de Loopgraaven tot aan de Contrescarp voortgezet; en den Mineur aan een der gemelde Toorns gehegt, om ze te laaten springen, en vervolgens storm te loopen: wanneer men des nachts tusschen den 6den. en 7den. October een Courier van den Commandant van Heidelberg en noch een anderen uit het Leger des Markgraafs van Bareith kreeg, met bericht, dat de Franschen te Philipsburg

we-

weder over den Ryn waren getoogen, en in aller yl na de kant van Ebernburg marcheerden, om het beleg te doen opbreeken; den Landgraaf, even als zy den Hertog van Wirtemberg hadden gedaan, t'overrompelen; en vervolgens de Stad Ments te bombardeeren: dat zy ten dien einde hunne Armée met de Garnisoenen van Philipsburg, Landau, en andere gebuurige Plaatsen hadden versterkt: en dat, om te haastiger voort te trekken, men d'Infantery op karren en wagens deed voeren. Des anderendaags morgens kreeg men verscheidene andere Couriers, tocht op tocht, die de zelve tyding brachten, met byvoeging, dat men geen oogenblik tydts en moest verliezen. Een uur of anderhalf daar na zag men eenige vyandlijke Cavallery op een hoogte, welke men zich valschelijk inbeeldde d'Avantgarde der Fransche Armée te weezen. Alle deze dingen verplichtten den Landgraaf zynen Krygsraad te beroepen; alwaar besloten wierd, aangezien d'onmogelijkheid van de Vesting te veroveren, het beleg van stonden aan op te breeken, en de Stad Ments te gaan dekken. Dit was des avondts; en des anderendaags, den 8sten. der Maand, met het krieken van den dag, na dat men noch dartig bomben, en drie honderd granaaden, welken men overig had, en by gebrek van wagens, en ter oorzaak der kwaade wegen, niet kon meevoeren, in den Toorn had geworpen, brak het gantsche Leger op, en nam den weg van Bingen, alwaar een gedeelte dien zelven dag langs een daar toe geslagene brug over den Ryn toog. De Generaal van Thungen trok met 3000 man na de kant van Ments. De rest der Armée toog de volgende nacht over, en des anderendaags d'Artillery, Bagazie, en twee Regimenten, welke achtergebleeven waren om de toerustingen te begeleiden. De Franschen, die in der daad genaderd waren om het beleg te doen opbreeken, wendden alle hunne vlyt aan om op d'Arriergarde te vallen, en het Kanon te vermeesteren: maar zynde wat te laat gekomen, en hunne Avantgarde gestut door den Generaal-Majoor Spiegel, gingen zy zich te Hevelsheim, by Ebernburg, ter plaatse daar het Leger des Landgraafs van Hessen gelegen had, nederslaan.

1692. October.

't Beleg van Ebernburg opgebroken.

1692. Ziet daar den uitslag van deze onderneeming; om eenige by-
Oclober. zonderheden van de welke te klaarder ten toon te stellen, en 'er den Leezer een wydluftiger begrip af te geeven, wy hier ook noch het volgende Verhaal zullen invoegen, opgesteld den 3den. October te Hevelsheim, in het Hoofdquartier des Landgraafs van Hessen-Cassel.

Naauwkeurig Verhaal wegens het begin en den voortgang der Belegering van de Vesting Ebernburg.

HEt besluit by den hoogen Krygsraad genomen zynde om de Vesting Ebernburg te gaan belegeren, begon men zich den 20sten. September, na dat het Leger des Landgraafs van Hessen van dat des Marksgraafs van Bareith was gescheiden, in optocht te begeeven. Den 21sten. met het kricken van den dag, wierd de Generaal-Majoor Spiegel met een Detachement van twee duizend zo Ruiters als Dragonders vooruit gestuurd, om de Plaats te berennen; trekkende het Leger ondertusschen voort tot aan Altzey. Den 22sten. campeerde het te Flanheim. Den 23sten. marcheerde een twede Detachement na de kant van Ebernburg, tot versterking van den Generaal-Majoor Spiegel, die de Vesting alreedts berend had. Den 24sten. naderden de Troupen tot aan Wilstein; en des anderendaags campeerde men te Kreutsnach. Thans liet men een gedeelte der Benden over de Rivier de None trekken, om aan d'Approches te arbeiden. Den 26sten. in den ochtendstond, wierden noch 3000 Ruiters, Dragonders en Voetknechten over de None gecommandeerd, met ordre van Fascinen te maken, en by de 3 Batteryen, die opgeworpen wierden, te brengen. Eenige voorslagen, om de Franschen *op de zelve* manier, als met de Turken in Hongaryen somtyds geschied is, te beangstigen, en daar door d'Overgaave te verhaasten, verwierp de Landgraaf edelmoedig, en zeide, dat men de Vyanden, als Christenen zynde, niet gelijk Ottomannnen behoorde te handelen. De Belegerden lieten dien dag een Myn springen; dan zonder ons eenig letsel te veroorzaaken. Den 27 decampeerde d'Armée van by Kreutsnach, en avancde tot aan deze Plaats, een half uur van Ebernburg: doch eenige Bedienden van de Generaliteits Cancelery, &c. bleven noch in Kreutsnach. De Landgraaf liet de Vesting opeischen, en aan den Commandant zeggen, dat het noch tyd was om een goed Accoord te bedingen; maar dat hy by opiniatreeringe geen beter Tractement, als zyne Landzaaten, in het begin van de Campagne in de Kerk by Worms overrompelt, te vèrwachten had: doch men ontfing een refutatoir Antwoord. Eenige Metselaars, tot ons overgekomen, ontdekten verscheide Mynen, door de Belegerden vervaardigt. 's Nachts voerde men onze vierendeels Kartouwen en eenig ander Geschut op de 3 gemaakte Batteryen. Den 28 in krie-

't krieken van den Dageraad, arriveerde het grof Geschut van halve Kartouwen en Mortiers, meest by mangel van Paarden door Ossen voortgetrokken, van Ments. Men begon de Ketels voor de Mortiers en Haubitzen, als mede de Ovens om de Kogels gloeijend te maken. Uit ons opgevoerde Kanon ving men aan te speelen; deed wel honderd schooten voor de middag, en voornamentlijk op een Toorn, uit de welke de Vyanden in onze Approches, hoe wel met weinig schade, schooten; en maakte in de Toorn en Muuren verscheide Gaten. Na den middag was het stilder; en de Generaal van Thungen zond zyn Adjutant met een Tambour na de Vesting, en liet den Commandant afvorderen, of hy noch niet tot d'overgave geresolveerd was, en zeggen, dat men hem alleen gewezen had, wat men verders meende te doen, en dat men daar mede in weinig uuren zoude voortvaren. De Gouverneur antwoordde, dat hy het wilde afwachten. Een Deserteur, 's Nachts te vooren overgeloopen, wierd geëxamineerd, en verhaalde, dat de Vyanden effective tusschen 3 en 400 Man sterk, en met 10 Stukken nevens alle behoeften voorzien waren; gelijk dan ook de Commandant, om zulks te toonen, 2 dagen te vooren eenige Haanen, Kapoenen, Velthoenders, en 20 Maas Wyn aan den Generaal Majoor Spiegel gezonden had, en bekend doen maken, dat hy, als hy meer diergelijke Levensmiddelen begeerde, de zelve door het Dal kan doen afhaalen. Een extraordinaris Courier arriveerde thans met Brieven van den Markgraaf van Bareith aan den Landgraaf van Hessen-Cassel, van inhoud, dat de Franschen, den Ryn gepasseerd, Pfortsheim hadden beginnen te beschieten; en de Markgraaf derhalven den Ryn mede overgetoogen was, de Schipbrug by Santhoven had doen afbreeken, te Heidelberg over den Nekker gegaan was, en maar 7 a 8 uuren van de Franschen stond, dan in geen staat om Pfortsheim t'ontzetten, of den Vyanden het hoofd te bieden; en dat hy derhalven verzocht, dat hem ten minsten eenig Volk uit ons Leger toegeschikt mocht worden. Den 29 zette men 5 Mortiers in de Ketel; bracht de halve Kartouwen op de Batteryen; maakte 's avondts uit twee Haubitsen een aanvang met het bombardeeren; en continueerde ondertusschen te schieten. Het Regiment Hussaaren van 1200 Paarden, dat tot die tyd toe by ons vertoeft had, marcheerde volgens permissie van den Landgraaf 's morgens onder het Commando van den Graave Frongasch en Overste Lieutenant Pangratsch, terwyl den Graave Palfi te Ments ziek legt, na het Leger van den Markgraaf van Bareith, tot groot vergenoegen van het Landvolk, 't geen zy, daar onze Militie een exacte Discipline onderhoud, veel overlast aangedaan hebben; gelijk dan ook op haar aftocht eenig Vee, en zelfs een Os, tot de Keuken van den Landgraaf gedestinueert, door haar medegenomen is. Kort na haar optocht, en het verreizen van den eersten Bareithsen Courier, arriveerde den Oversten Erffa, door den zelven Markgraaf afgevaardigd, en meerder secours begeerende: doch de Landgraaf antwoordde, dat hy zyn eigen Volk tot

1692. October.

het voltooijen van de Belegering van Ebernburg, alwaar dagelijks tus-
1692. schen een en twee duizend Man in d'Approches gaan, en tot het uitcom-
October. mandeeren van de nodige Detachementen, zelfs behoefde. Den 30 be-
gon men uit de Mortiers met groote swaare Bomben het Slot te begroeten, en schoot brand: doch de Belegerden leschtense ten eersten. Een Fransche Deserteur quam uit het Kasteel, en rapporteerde, dat ettelijke Soldaaten van binnen gesneuveld waren, en de meeste Affuiten van het Geschut geschonden. Hy begrootte haar getal op 8 onsterke Compagnien. In Kreutsnach betrapte men de Vrouw van den Franschen Commissaris van Ebernburg, en zette ze in Arrest. Den Oversten Lieutenant Offenbach, van 't Regiment van den Generaal Veld-Tuigmeester, den Graave van der Lippe, met eenige honderd Paarden na het Slot Kirn uitgecommandeerd geweest, reverteerde nu, en rapporteerde aan den Landgraaf, den Generaal van Thungen, en den Generaal-Majoor Spiegel, dat hy het van zeer naby gerecognosceert, en bevonden had, dat het op een hoogen Berg en Steenklippen met afhangende Muuren zo voordeelig gesitueert legt, dat hy het veel sterker oordeelde, als Ebernburg; weshalven men het, indien het regenachtig Weder blyft continueeren, van het Jaar wel mocht laaten leggen; doch Kreutsnach, Altzey, Misenheim, en andere Plaatsen in de Palts sterk bezetten, en præparatien maaken omme het vroeg in het Voorjaar te attaqueeren, met vast vertrouwen, dat de Landgraaf, als hy alleen de Armée commandeert, door zyn wakker beleid ten gemeenen beste iets groots zal uitvoeren. De zelve en de Generaal van Thungen waren tusschen den dartigsten passato en den eersten dezer geduurig tot 's nachs ten twaalf uuren in d'Approches en aan de Batteryen; dan konden wegens de swaare regen het Stedetje, den Daal genaamd, niet voor den eersten 's morgens doen attaqueeren. Zy beiden reden derhalven 's morgens vroeg weder uit het Hoofd-Quartier. Twee honderd Granadiers onder den Capitein Cellarius deeden den aanval op het Stedetje, met vyftig a sestig Franschen bezet, de welke door schieten uit het Kasteel geholpen wierden. Echter sneuvelde niet een van de onzen; en een Vaandrig en twee gemeene wierden alleen gekwetst. Inmiddels hieuwen de onzen eenige Palissaden omver; sloegen een Gat in de Muur; drongen in het Plaatsje; wierpen met Granaden op de Franschen, en eenigen dood; joegen den anderen zo veel schrik aan, dat zy op het Slot weeken; verzeekerden zich van drie à vier Huizen, waar in zy voor de Vyanden bedekt zyn; hebben veel Wyn en Vruchten in het zelve gevonden, en daar door den Belegerden zo veel afbreuk gedaan, dat zy geen versch Water (als het welk zy meest om laag haalden) dan uit haar Bron, die al ten deele beschadigd zoude zyn, konnen bekomen. Den gantschen dag speelde men van twee Batteryen, en maakte het Gat om hoog aan de Toorn wel twaalf voeten breed. 's Avondts en den tweeden arriveerden de overige verwachte Hessen-Casselsche Volkeren uit Rhynfelden en Coblents, en

eeni-

eenige Mentzische, t'samen twee à drie duizend Man sterk. Alzo de Bomben tot dien tyd toe meest te kort gevallen waren, maakte men zeer na by het Slot, niet veel verder als een Pistoolschoot, een nieuwe Battery, en begon s Avonts met groote Bomben te werpen. Zy deeden tamelijk effect. Heden hebben wy daar mede en met het approcheeren gecontinueert. Noch eenige dagen zal men voor deze Plaats moeten besteeden. Van daag krygt men tyding van het ongeluk, den Hertog van Wirtemberg en Pfortsheim overgekomen; en men mocht derhalven wel een Renfort na het Bareithsche Leger zenden, enz. 1692. October.

't Geen aan dit Verhaal, noopende het opbreeken van 't beleg, ontbreekt, zal de Leezer uit het voorige konnen vervullen. Ondertusschen moet men bekennen, dat de Maarschalk de Lorges zich geduurende deze Veldtocht niet veel rusts en had gegund: en zyne Troupen waren ook zodanig afgemat, dat hy genoodzaakt was de zelven omtrent het eind der Maand na de Winterquartieren te doen trekken.

Maar terwyl wy hier gewag van dezen Maarschalk maaken, en dat wy (a) hier voor, by gebrek van nette berichten, wat kort hebben gegaan omtrent zyn treffen met het Detachement der Geallieerden, onder het gebied des Hertogs van Wirtemberg; zullen wy de zaak hier gaan ter nederstellen gelijk ze de Franschen verhaalen. De Leezer kan ze met zyn oordeel toetsen. (a) Ziet pag. 29.

Relaas wegens het slaan van de Troupen der Geallieerden, onder het gebied des Hertogs van Wirtemberg, door de Troupen zyner Allerchristelijkste Majesteit, gecommandeerd door den Hertog en Maarschalk de Lorges; mitsgaders het veroveren van de Vesting Pfortsheim.

NA dat de Maarschalk de Lorges den 21sten. September tot Hagenbach over de gemaakte Schipbrug den Ryn was gepasseerd, en met de Ruitery te Dachsland komen campeeren, volgde des anderendaags d'Infantery met de Legerwagens en swaare Bagazie. Den 23sten. bleef hy leggen. Den 24sten. avanceerden de Troupen tot aan Berghausen; en den 25sten. tot aan Wilferlingen; van waar Monsr. de Veille, Capitein van het Regiment Karabyners van Magnac, met 80 Ruiters wierd uitgezonden, om het veld t'ontdekken, en te verneemen hoe het met de Vyanden geschapen mocht weezen. Den 26sten. 's morgens, detacheerde de Maarschalk de Lorges den Marquis de Chamilly, Lieut-Generaal, en Monsr. de la Breteche, Veldmaarschalk, om Pfortsheim te gaan inneemen.

1692. October. rechal geen executie in uw Land laten doen, en zyne Troupen in ordre houden, gelijk hy gedaan heeft, om uwe Onderdaanen geen schade toe te brengen; in plaats, Mevrouw, dat indien U E. deze voorslag niet aanneemt, hy gereed is om met zyne Armée te marcheeren. En U E. behoeft niet te twyffelen, dat, dewyl 'er niets is 't geen hem kan beletten in uw Land te treeden, hy 'er zyne Armée niet lang zou konnen doen subsisteeren, en 'er ook mogelyk de Winterquartieren doen betrekken. Aldus, Mevrouw, zal ik het antwoord verwachten, 't welk U E. de goedheid zult hebben van, my door dezen Expresse te laten toekomen, om daar van kennisse te geven aan myn Heer den Marechal de Lorges. ben met zeer groot respect, Mevrouw,

U E. onderdanigste en gehoorzaamste Dienaar

Uit het Leger by Pfortsheim den 30 September 1692.

DE LA FOND,

Intendant van zyn Majesteits Armée.

Op dezen Brief liet de Hertoginne-Douairiere van Wirtemberg het volgende Antwoord afgaan.

Antwoord der Regeering en Raaden van Wirtemberg aan den Intendant de la Fond.

MYN HEER,

Haar Hoogheid, Mevrouwe de Hertoginne-Douariere van Wirtemberg, is zeer verwonderd geweest te verstaan, dat U E. door ordre van den Heer Marechal de Lorges een somme van 500000 Ponden eischt van 't Hertogdom van Wirtemberg, 't welk reeds voor een groot gedeelte aan de kant van den Ryn geplonderd en zelfs gebrand is door de Troupen van zyn Allerchristelijkste Majesteit. Vermits dit nu een zaak is, die niet absoluit in de macht staat van gemelde haar Hoogheid, als niet konnende gedetermineert worden zonder de Staaten des Landts, die hier en daar hun verblyf hebbende, genoodzaakt zouden zyn die last te dragen; en dat aan de andere kant, ingevalle het gantsche Hertogdom daar toe zou konnen besluiten, de Armée der Geallieerden, daar geposteerd zynde, en 't grootste gedeelte daar van noch t'hunner dispositie hebbende, buiten twyfel dit ellendig Land als Vyand zouden handelen, als hebbende iets ingewilligd, zonder genoegsame reden, ja tegen 't geene men aan zyn Keizerlijke Majesteit en 't Ryk schuldig is: zo kunt Gy, zo 't U E. belieft, myn Heer, oordeelen, dat men niet in staat is om daar over tot een formeele onderhandeling te komen, noch aan zyn Allerchristelijkste Majesteit toezegginge te doen van door de Onderdaanen van Wirtemberg de gemelde overgroote somme te doen betaalen. Nochtans, indien 'er eenige Stad, Burgt, Dorp, of ook eenig Ampt zou mogen zyn, 't welk genoodzaakt is met U te accordeeren, om van de

Mi-

Militaire executien bevryd te zyn; zo zal haar Hoogheid, Mevrouwe de Hertoginne-Douairiere, zich daar niet tegen kanten. Dit, myn Heer, is het antwoord, het welk gemelde haar Hoogheid ons gelast heeft aan U E. te geven. En gelijk zy zich vastelijk verbeelt, dat zyn Allerchristelijkste Majesteit nooit gezind zal zyn om een jongen onnozelen Prince te ruineeren door een gantschelijke verwoestinge van zyn Land, het welk, behalven de bovengemelde redenen, zich door de continuatie van de elenden deezes Oorlogs tot het uiterste gebragt ziet, en buiten staat van eysschingen van die natuur te konnen inwilligen; zo verhoopt zy ook van de genereusheid van den Heer Marechal de Lorges, dat hy op dit alles eenig regard zal neemen, en niet zal willen zich bedienen van de tegenwoordige gelegentheid, welke de fortuin hem in handen gegeeven heeft, in een Oorlog welkers uitslag gantschelijk aan de wille Gods hangt. Eindelijk, myn Heer, bidden wy U E. te geloven, dat wy zyn, myn Heer, 1692. October.

Uwe Ootmoedige en zeer gehoorzaame Dienaars,

De Raaden der Regeering van Wirtemberg.

Dit antwoord, gelijk men lichtelijk kan oordeelen, was niet bekwaam om zeeghaftige Troupen, welke geene wetten ontfingen als van hun swaard, en geloofden, dat hen alles geoorlofd was, te stutten. De Maarschalk de Lorges verwoestte ook een groote menigte van Steden, Vlekken, en Dorpen. Alle de oorden, daar hy in kon doordringen, wierden geplonderd; en de vlammen vernielden op veele plaatsen 't geen hy niet kon meeneemen. 't Was een woedende vloed, die, zonder zich ergens te stutten, alles meesleepte 't geen hy in zyne loop ontmoette, en op een schrikkelijke manier wraak nam van de rampen, welken de Volkeren van Dauphiné hadden geleeden. Gelukkig die wegens de contributien kon accordeeren, en genoegsaame borg voor de betaaling stellen; gelijk eenige Baljuwschappen deeden, welke zich door dit middel voor de plonder- en brandzuchtige handen der Franschen behoedden. 't Land van Wirtemberg verwoest.

Het ongeluk van Wirtemberg verbaasde alle de Landen, die zich inbeeldden onder het bereik der Fransche Wapenen te zyn. De gantsche Swaabische Kreits besloot zich wegens zodanige rampen te beveiligen, met de party der Geallieerden te verlaaten, en zich neutraal te houden: en indien de gebuurige Kreitsen, en voornaamentlijk die van Frankenland, niet met geweld dezen slag hadden afgekeerd, 't waar gedaan geweest. Gevolg van deze verwoestingen.

1692. October.

weest. De Swaaben begonden zich dan weder gerust te stellen; en vervolgens verstaan hebbende, dat de Maarschalk de Lorges wêer over den Ryn was getoogen, om het beleg van Ebernburg te doen opbreeken, gelijk wy elders hebben gezegt, geraakte alles in stilstand.

Veldtocht in Hongaryen eindigt.

Ondertusschen verwachtte men, dat men mogelijk elders gelukkiger zou weezen. Doch deze verwachting was ydel. De Veldtocht was in Hongaryen zo goed als gedaan: en de Legers vonden zich van wederzyde zodanig verswakt, dat noch de Turken, noch de Christenen iets van belang hadden konnen onderneemen. d'Eersten scheenen niet over de Sau getoogen te zyn, als om hunne Vyanden te gaan erkennen; waar na zy onder het kanon van Belgrado weeken: en de laatsten hadden zich by Peter-Waradyn zo wel beschanst, dat men 'er genoegsaam uit kon afmeeten, dat hun voornaamste oogmerk geweest had Slavonien te dekken, en hunne veroverde Plaatsen te verdeedigen. Zelfs had een gedeelte van het Turksche Leger het veld alreedts verlaaten, om in de winterquartieren te gaan, ter oorzaak dat 'er zeer veele zieken onder waren, voornaamentlijk onder d'Asiatische Troupen, welke gantsch geen dienst konden doen, en den gezonden maar tot een verhindering strekten. Het Christen Leger was in niet veel beter staat: want, schoon 'er noch gevecht, noch belegering, was voorgevallen, hadden de ziektens het zodanig verminderd, dat de recruten wel een getal van twaalf à vyftien duizend man stonden te beloopen. De Prins van Baden, die 'er het gebied over voerde, was zelve niet gespaard geweest; 't geen ook noch had geholpen om alle de desseinen, welken men geformeerd had, te doen verydelen. Gelijk de Keizer zich aan de persoon van den gemelden Prins uitsteekend veel gelegen liet zyn, stuurde hem zyne Majesteit uitdrukkelijke orders om het Leger met den eersten te verlaaten, en zich te Weenen te vervoegen; niet zo zeer om met hem te spreeken wegens de bereidselen van d'aanstaande Veldtocht, als wel ten einde hem gelegentheid te geeven om zich en wegens zyne ziekte, en wegens alle zyne vermoeijingen, te herstellen.

Ondertusschen begon de hoop, welke men sints een tyd wegens

gens het sluiten of van een Vrede, of van een Treves, had opgevat, weder aan te wakkeren, sedert dat men verstaan had, dat den Heer van Heemskerken, geduurende een geruime wyl Ambassadeur van Holland aan de Duitsche Hoven, en nu aan dat van Weenen, na dat hy op den 23sten. der voorgaande Maand September zyn afscheidaudientie by zyne Keizerlijke Majesteit had gehad, zonder eenige tegenspoed te Belgrado was aangekomen, om 'er de plaats van den Heer Harbord, van wiens (a) dood wy hier voor gewag hebben gemaakt, te bekleeden; mitsgaders dat de Grooten Heer den Koning van Engeland over zyne verheffing op den Troon had doen feliciteeren, en zyne bemiddeling met een gunstig gemoed aangenomen.

1692. October.

Hoop van Vrede groeit aan.

(a) Ziet 3 Stuk, 3 Deel, pag. 146.

Men kon echter noch niet precieselijk zeggen, wat men'er af moest te gemoet zien: want hoe wel het belang van den Grooten Heer vereischte, dat hy een gunstiger tyd afwachtte, om zyne geleedene verliezen te vergoeden; weet men wel, dat men niet altyd volgens zyne belangen handelt, en dat men ze zelfs bywylen niet en kent. Ten anderen konden de voordeelen, welken de Franschen aan den Ryn hadden behaald, en die in zich zelven aanmerkelijk waren, en buiten twyfel noch veel grooter aan de Porte opgegeeven stonden te worden, swaare hinderpaalen tegens deze Vrede bybrengen. Voegt hier by, dat de Keizerlijke Troupen niet in staat waren geweest om iets t'onderneemen; dat Polen, om zo te zeggen, met de handen over malkander had gezeten; en dat de Republijk van Venetien haar te vergeefs had aangetast. Alle deze dingen waren ongetwyfeld bekwaam om haar te misleiden, en aan te dryven tot nochmaals het gevaar van een Veldtocht af te wachten. Eindelijk: daar is geen Hof, 't welk zich minder door de redelijkheid bestiert, als dat van den Grooten Heer. Men heeft 'er gemeenlijk vier Partyen, te weeten, de zyne, die van den Grooten Vizir, die der Janitsers, en die der Spahis. De Party der Janitsers is doorgaans de sterkste. Eenige Sultans hebben het wel erkend, en getracht de zelve te vernederen; doch altyd schipbreuk in hunne ontwerpen geleeden. De Party der Spahis is mede niet te versmaaden; hoewel ze zo machtig niet

Overdenkingen noopende de Vrede tusschen de Turken en Christenen

1691. October.

en zy, als die der Janitsers. d'Ottomannische Keizers en Vizieren hebben ze dikwils ondersteund, om 'er zich een bolwerk tegens de macht van deze laatsten af te maaken. De Grooten Heer laat zich gemeenlijk bestieren door zynen Eersten Minister; tot dat eenige Groote van zyn Hof zyne genegentheid gewonnen hebbende, hy hem op het eerste kwaad gevolg doet wurgen. Dit alles ondersteld zynde, kan men zeggen, dat het eindelijk van geene dezer vier Partyen afhing de vrede te maaken: want als de Grooten Heer zulks nu al wilde doen, zou 'er mogelijk de Primo Vizir zyne rekening niet by vinden; den Aga der Janitsers, en hunne voornaamste Officieren, door deze of geene byzondere belangen, niet toe willen verstaan; of de Spahis zich 'er tegen stellen: weshalven men niet zou durven voortvaaren, uit vrees van een oproer. Indien daar en tegen de Vizir de vrede begeerde, vermits hy geduurende den oorlog van het Hof moet afweezen, en dat ondertusschen zyne benyders zich, tot zyn nadeel, de vriendschap van den Grooten Heer konnen verkrygen; zou het mogelijk gebeuren, dat deze zyne vyanden, het gemoed van den Vorst ingenomen hebbende, hem mochten aandryven tot de zelve te weigeren, enz. Men zou langer op deze stoffe konnen blyven staan; maar 't geen wy gezegt hebben, is genoeg om te toonen, dat alle de redenen, genomen uit het generaal belang, ons voor alsnoch niet lichten, genoeg konnen beschikken, *om* ons te doen besluiten, of de vrede gesloten zal worden, of niet. En men zou noch daarenboven de byzondere interesten, en ook zelfs de grilligheden van alle de geenen, daar wy zo even af hebben gesproken, moeten kennen; 't geen t'eenemaal onmogelijk is. De beste middelen, welken de Gezanten by de Porte konnen aanwenden, om tot hun oogmerk te geraaken, zyn dat men aanvangt met den Grooten Vizir, en de voornaamste Officieren der Janitsers en Spahis, te winnen; 't geen niet en kan geschieden, als met groote mildheden: want in Turkyen, meer als in eenig ander gewest der wereld, zyn de ledige handen zonder lokaas; en het beste vertoog is een welgevulde beurs. Daar is niets, 't geen 'er op een korter en krachtiger manier overtuigt.

Het

Het Keizerlijk Hof wierd nu omtrent het (a) eind der Maand in een volkomene vreugde gesteld door het gelukkig bevallen van de Keurvorstin van Beyeren, en de geboorte van een Zoon aan dit Doorluchtig Huis. Deze Prins, ten doop gehouden door den Koning der Romeinen, en den Ambassadeur van Spanjen, in den naam zyner Katholyke Majesteit, wierd genaamd *Josephus-Ferdinandus-Leopoldus-Antonius-Cajetanus-Franciscus-Simon-Thadeus-Johannes-Adam-Ignatius-Joachimus*; daar eenigen noch *Servius* en *Gabriel* byvoegen. De Pauselijke Nuncius verrichtte de plechtigheid van den Doop, welke door ontallijke zo openbaare als byzondere tekenen van blydschap wierd gevolgd; flikkerende de Vreugdevuuren door gantsch Weenen heen: by welke gelegentheid, ten einde de voornaamste redenen van een zo ongemeene blydschap ten toon te stellen, wy alhier het volgende moeten inlyven. De Keurvorstin had alreedts twee Miskraamen gehad, en nooit den rechten tyd uitgegaan; ook waren de Kinderen, welken zy ter wereld had gebracht, kort na hunne geboorte gestorven. Dit gaf voet aan d'Aanhangers van Vrankryk om te zeggen, dat de Keurvorst van Beyeren nooit Navolgers zou hebben: dat het Huis van Oostenryk het wel wist: dat het om die reden was, dat het het Aertsbisdom van Ments aan den Prins Clemens, des Keurvorsts Broeder, had bezorgd; op dat het Huis van Beyeren door dit middel uitstervende, dat van Oostenryk in de successie mocht vallen, enz. Doch alle deze betrachtingen en gissingen waren nu verydeld; en de jonge Prins, voldraagen en gezond, beloofde genoegsaam het leven.

1692. October.

Keurvorstin van Beyeren bevalt van een Prins.

(a) den 28 October.

By deze gelegentheid zullen wy ook noch hier zeggen, dat de Princes van Parma, Zuster van den tegenwoordigen Keurvorst-Paltsgraat, byna ter zelve tyd van een Prins was bevallen: een nieuw onderwerp van blydschap voor het Keizerlyk Huis. De Koningin van Spanjen alleen, mede van deze doorluchtige Familie, had het ongeluk, dat men haar tot noch toe niet met den naam van Moeder had konnen begroeten.

Princes van Parma bevalt van een Prins.

d'Oprechting van een negende Keurvorstendom in faveur van het doorluchtig Huis van Lunenburg, die al in den Jaare 1689. op 't tapyt had geweest, doch toenmaals niet doorgedron-

Oprechting van een negende Keurvorstendom.

1692. drongen kon worden, vond nu ook meerder ſwaarigheden als
October. men wel verhoopt had. De voornaamſte bekommering was altyd, dat den Hertog van Hanover, aan wien men (met buitenſluiting van den Hertog van Zell, zyn Broeder, voor wien het recht wel ſcheen te pleiten, maar die om zekere heimelijke redenen wierd achtergeſteld) deze Waardigheid wilde opdraagen, ſwaare hinderpaalen zou vinden; en dat men te Romen alle bedenkelijke poogingen in 't werk zou ſtellen, om den Keizer van die gedachte af te wenden. In der daad, gelijk de gemelde Vorſt een Proteſtant is, ſcheen de Paus zich tegens het oprechten van dit negende Keurvorſtendom te moeten ſtellen. Ondertuſſchen bewilligde de Heilige Vader 'er in, om redenen die ons onbekend zyn, en die men niet en mag doorgronden. Maar aan d'andere kant, daar men de tegenſtellingen 't minſt af verwachtte, die waren de geenen welke de meeſte ſwaarigheden deeden ontſtaan. Verſcheidene Vorſten en Standen van Duitſchland, zo Geeſtelijke als Wereldlijke, zo Roomſch-Katholijken als Proteſtanten, kantten 'er zich opentlijk tegen, en hadden 'er in de Ryksvergadering te Regensburg groote diſputen over; pretendeerende, dat deze nieuwe Oprechting ſtrydig was tegens de Capitulatie, welke de Keizer op zyne huldiging had getekend; dat men niet bevoegd en was tot het getal der Keurvorſtendommen te vermeerderen; dat men de zaaken moeſt laaten, gelijk ze waren; de Grondwetten des Ryks, welke medebrengen, dat de Collegien der Steden hunne ſtemmen in diergelijke zaaken moeten geeven, niet verbreeken; en in een woord, dat men geen Lid aan het Collegie der Vorſten moeſt ontneemen. Deze ſtribbelingen gaven voet tot een Latynſch Geſchrift, behelzende een ſoort van antwoord op alle de ſwaarigheden, welken men tegens d'oprechting van het gemelde negende Keurvorſtendom maakte, mitsgaders de redenen die het Huis van Lunenburg had om 'er na te ſtaan. 't Is een curieus Stuk, 't geen noch naauwelijks het licht heeft gezien, en derhalven den Leezer niet onthouden mag worden.

Septem Electores in Imperio voluit, qui primus ad certum numerum Electorale Munus adſtrinxit; quò ſcilicet obviam iretur diſcordia

ex

ex pari suffragiorum numero metuenda. At postquam iterum per Octavi Electoris additionem par evasit Electorum numerus, non heri primùm aut hodie in eo fuit multorum opera, ut Octovirali Collegio Novem vir insereretur; impar enim de uno sit numerus: & Reipublica salus urgere videtur, ut Statibus Evangelicis amissum votum restituatur. 1692. October.

Novam hanc Dignitatem si ulla ambire alia, certè Domus Brunsvico-Luneburgica summo jure potest. Sive enim Copiarum copiam, sive Generis antiquitatem, sive denique Meritorum spectes numerum, reliquis Evangelicorum facilè prævalebit. Salvis Legibus fundamentalibus novus adhuc Elector fieri potest: Constitutio enim nulla reperitur, quæ istud prohibeat. Aurea Bulla Septenarium indicat, nequaquam ad numerum illum obligat. Maximilian I. *jus suffragii in electione Imperatoris pro Domo Austriacâ petenti cum denegarent Electores, & Principi Transsylvaniæ pro Rege Hungariæ Electoriam Dignitatem sollicitanti cum repulsam darent; præ se ferebant quidem antiquissima Instituta, sed nolebant authoritatem Domus Austriacæ, jam tum spe Regni Bohemiæ turgentis, majora incrementa capere, nec Extraneum in Corpus Imperii cooptare.*

Qui se Octavo Electoratui opposuerunt, non tam potestatem impugnarunt Bavarum eligendi, quàm Palatinum, citra Comitialem Statuum consensum, & cum magno Agnatorum præjudicio, proscribendi. Imperator solus, cum paucis, id est, Electoribus, neque statum Imperii creare, neque exauctorare potest. Ad ferendum novam Legem fundamentalem, exempli gratiâ, Auream Bullam, aut Capitulationem, trium omninò Collegiorum requiritur consensus. Non tamen inde elicies, Collegium Principum de novo Membro adsciscendo Collegium Civitatum; aut Collegium Electorale suffragia Principum expetere teneri. Sit autem materia Comitialis novi Electoris constitutio, Imperator junctis Electorum votis facilè majoribus prævalebit. Principum Collegio Membrum adimitur, quod hactenus fax & tuba fuit, non tamen impediet: quo enim jure Electorale Principali Collegio novi Principis, eodem etiam, seu nullo, Principale Electorali novi Membri admissionem prohibere poterit. Maximilianus I. & Princeps Transsylvaniæ, non Principum, non Civitatum, sed Electorum petebant consensum: & Imperator Carolus V. *Mauritium in locum Johannis Frederici surrogans, illum in Electorium Consessum, nemine Principum accersito, accedere jubebat.*

Tandem si Ferdinandus II. & III. *Imperatores novem Comites ad Prin-*

1692. October.

Principalem Dignitatem evehere potuerunt; si Comitia Ratisbonensia anno 1654. hos omnes voto & sessione arcere noluerunt: quid vetat Leopoldum, applaudente Electorum cœtu, ex duobus potentibus Ducatibus, mox uniendis, Electoratum constituere?

Reservata enim Imperatoris, & præcipua Electorum jura, nullis reliquorum Ordinum contradictionibus exponenda.

Die in de Latynsche Taal onbedreeven zyn, konnen zich met deze Overzetting behelpen.

De eerste, die begeerd heeft, dat het getal der Keurvorsten in het Keizerryk vastgesteld wierd, wilde dat 'er zeven waren; op dat de geschillen, welke in het toekomende uit de gelijkheid van stemmen zouden konnen ontstaan, voorgekomen mochten worden. Maar na dat vervolgens het getal der Keurvorsten, door d'oprechting van een Achtste Keurvorstendom, gelijk was geworden; hebben, niet van gisteren noch heden, veele gearbeid om een Negende Keurvorstendom by de Acht anderen te doen voegen, ten einde het getal weder ongelijk mocht werden: en het belang van den Staat schynt te vereisschen, dat men aan de Protestanten de (a) stem, welke zy verlooren hebben, wedergeeve.

(a) *Door de dood van den laatsten Protestantschen Keurvorst-Paltsgraaf.*

Nu, indien 'er eenig Huis is, 't geen met recht na deze nieuwe Waardigheid mag staan, 't is ongetwyfeld dat van Brunswyk-Lunenburg, 't welk het van alle d'andere Protestantsche Huizen zal winnen; 't zy dat men acht geeve op het getal der Troupen, die het onderhoud; 't zy dat men des zelfs oudheid aanmerke; of eindelijk, dat men d'oogen slaa op het getal van haare verdiensten. Men kan noch een nieuwen Keurvorst maaken, zonder de Grondvesten des Ryks te kwetsen; dewyl 'er geene Constitutie is, die het verbied. De Goude Bulle spreekt wel van het getal van zeven; maar verbind tot dat getal niet. Indien de Keurvorsten, Maximiliaan den Isten. het recht van stemming, 't geen hy voor het Huis van Oostenryk verzocht, in de verkiezing van den Keizer weigerden; mitsgaders den Vorst van Zevenbergen de Keurvorstelijke Waardigheid, welke hy voor den Koning van Hongaryen begeerde; brachten zy wel oude Wetten te berde, om hunne weigering te rechtvaardigen: maar de rechte reden was, dat men niet gaarne gezien zou hebben, dat het gezag van het Huis van Oostenryk, alreedts verwaand genoeg door de hoop op het Koningryk van Hongaryen, noch meer hadde aangegroeid, en dat men een vreemden Vorst Lid des Ryks maakte.

De geenen, die zich tegens d'oprechting van een Achtste Keurvorstendom stelden, betwistten den Keizer niet zo zeer de macht van den Beyervorst te verkiezen, als wel die van den Paltsgraaf, zonder de bewilliging van de Standen des Ryks, vergaderd op den Ryksdag, en tot groot nadeel zyner Bloedverwanten, te proscribeeren. De Keizer alleen, of bygestaan van

van weinige persoonen, dat 's te zeggen, de Keurvorsten, kan den staat des Ryks noch oprechten, noch veranderen. Om een nieuwe Grondwet te verordenen, gelijk by voorbeeld is de Goude Bulle, of de Capitulatie des Ryks, word noodzaakelijk de bewilliging van de drie Collegien vereischt: maar daar uit volgt niet, dat het Collegie der Vorsten gehouden zou zyn de toestemming van het Collegie der Steden te verzoeken, of het Collegie der Keurvorsten die van het Collegie der Vorsten, om een nieuw Lid in hun Ligchaam t'ontfangen. 1692. October.

Laat d'aanstelling van een nieuwen Keurvorst een onderwerp der competentie van een Ryksdag weezen, gelijk men 't begeert: de Keizer, ondersteund met de stemmen der Keurvorsten, zal altyd lichtelijk d'overhand behouden. Men ontneemt, zegt men, een Lid aan het Collegie der Vorsten. Dat is de reden, welke men het luidst doet klinken. Maar dit Collegie kan het niet (a) beletten. Want indien het Collegie der Keurvorsten recht heeft om het Collegie der Vorsten te beletten een nieuw Lid in hun Ligchaam t'ontfangen; het Collegie der Vorsten zal door de zelve reden het zelve recht hebben, of niet hebben, van het Collegie der Keurvorsten te beletten 'er een in het hunne t'ontfangen. Maximiliaan de Iste. en de Vorst van Zevenbergen verzochten maar de bewilliging der Keurvorsten, en niet die der Vorsten, of der Steden des Ryks: en Keizer Karel de V. willende Maurits in de plaats van Johan-Frederik stellen, vernoegde zich met hem in de Vergadering der Keurvorsten te brengen, zonder iemand der Vorsten om hunnen raad ontbooden te hebben.

Eindelijk: indien de Keizers Ferdinand de IIde. en IIIde. negen Graaven des Ryks tot de Vorstelijke Waardigheid hebben konnen verheffen; indien de Ryksdag van Regensburg, gehouden in den Jaare 1654. hen niet en wilde beletten zitting te neemen, en hunne stemmen te geeven: wie zal Leopoldus, gestyfd met de toestemming van alle de Keurvorsten, beletten twee machtige Hertogdommen, die wel haast vereenigd moeten worden, tot een Keurvorstendom te verheffen? want de voornaamste rechten, welken de Keizer en de Keurvorsten zich behouden hebben, moeten voor de tegenspreekingen van d'andere Leden des Ryks niet bloot gesteld worden.

Deze Memorie heeft geene uitlegging van nooden. Men ziet 'er in en de swaarigheden welke zich tegens d'oprechting van een negende Keurvorstendom in faveur van het Huis van Lunenburg opdeeden, en van welker wege deze swaarighe-

(a) De zin is hier in het Latyn aldus opgeschort. Den Auteur wil ongetwyfeld zeggen, dat, gelyk de Vorsten des Ryks niet en gelooven, dat de Keurvorsten recht hebben om te beletten, dat ze een nieuw Lid in hun Ligchaam ontfangen, de zelve Vorsten niet en moeten pretendeeren recht te hebben om de Keurvorsten te beletten 'er een in het hunne t'ontfangen.

1692. Octob. den voorgesteld wierden, en de redenen die het gemelde Huis te berde bracht om haare pretentien te handhaaven. Den Hertog van Hanover, ondertusschen altyd met een vaste hoop op de Keurvorstelijke Waardigheid ingenomen, en trachtende zyne zaaken voort te zetten, stuurde een prachtig Gezantschap na Weenen; alwaar de zaaken zodanig bestierd wierden, dat, niettegenstaande alle de stribbelingen, het Keurvorstelijk Collegie op de propositie, gedaan door den Afgevaardigde van Ments, geraadpleegd hebbende of men d'Investiture der Keurvorstelijke Waardigheid aan den Hertog zou geeven, met meerderheid van stemmen beslooten wierd, dat hy met deze Waardigheid bekleed zou worden. Ziet hier een Afschrift van dit Besluit.

Resolutie van het Keurvorstelijk Collegie, genomen te Regensburg den 17den. October 1692. noopende d'oprechting van een negende Keurvorstendom in faveur des Hertogs van Hanover.

DE Keurvorsten des H. Roomschen Ryks op deezen tegenwoordigen Ryksdag geeven aan zyne Roomsch-Keizerlijke Majesteit te verstaan: Nademaal zyne Vorstel: Doorl: den Heer Hertog Ernst August tot Brunswyk-Lunenburg, aan hoogst gemelde zyne Keizerlijke Majesteit en de gezamentlijke Heeren Keurvorsten behoorlijke aanzoeking om mededeeling der Keurvorstelijke Waardigheid heeft gedaan; en daar op het Keurvorstelijk Collegie, door aanleiding van meer gemelde zyne Keizerlijke Majesteit dit zo hoogwichtig werk in behoorlijke rype deliberatie en beraadslaginge heeft genomen: zo heeft men, uit inzicht van zyn Doorluchtigheids en des zelfs Vorstelijken Huizes hooge Meriten, Macht, Splendeur, en by den tegenwoordigen toestand tegen den Algemeenen Vyand ten deele reeds beweezene, en ten deele voor het toekomende beloofde considerabele dienst en verdere assistentie, als ook om andere dringende oorzaaken meer, voor goed gevonden, en *quoad quæstionem, An?* affirmativè beslooten, dat men aan zyne Vorstelijke Doorluchtigheid en deszelfs mannelijke Descendenten de nieuwe Keur-Waardigheid zal confereeren: consenteerende ook hier nevens in de beste forme, en dat van wegen zyne Keizerlijke Majesteit, dat hoogstgedachte zyne Vorstelijke Doorluchtigheid voor zich en zyne mannelijke Descendenten, met deze nieuwe Keur-, en de daar van dependeerende Waardigheid, Sessien en Stem op de Ryks-Verkiezing, en andere Collegiale dagen, mitsgaders eenen Keurvorst des Ryks toekomende Rechten, Prerogativen, en Preëminentien, op een behoorlijke

wyze

wyze geinvesteert en begiftigt zal worden. Waar by van de Katholische zyde dit uitdrukkelijk beding is geschied, ingevalle door Gods toelaating, 't zy binnen korten of lang na dezen, de Keur-Beyersche of Paltsische Katholische Linie ten einde mogt loopen; of wanneer en zo dikwils de meerderheid der Katholische zyde in Collegiale zaaken op de Evangelische zyde zoude komen te vervallen, dat alsdan ook weder een nieuwe Katholijke Keurvorst zal gesurrogeert worden. Doch aan de zyde van de Augsburgsche Confessions-Verwanten heeft men zich tot de effectueele Invoering eens nieuwen Katholijken Keurvorsts tot noch toe niet anders konnen verstaan, als wanneer de verstervinge der Keur-Beyersche en Keur-Paltsische Katholijke Linie te gelijk en gezamentlijk kwam te gebeuren; en overzulks wanneer en zo meenigmaal de meerderheid op de Evangelische zyde kwam te vallen. Edoch met deze reserve, dat het ook by de gelijkheid van stemmen, hier uit in 't Keurvorstelijk Collegie ontstaande, tusschen beiderzyds Religions-verwanten zyn verblyf zal hebben; waar over men zich tusschen beide partyen, tot afdoening der questie *Quomodo?* en zelfs noch *ante admissionem ad Collegium* zyner Doorluchtigheid des Heeren Hertogs van Hanover, lichtelijk zal konnen vergelijken, en iets bestendigs statueeren. Voor 't overige, gelijk als de benoeming des toekomenden Aerts-Ampts, Keur-Landen, &c. benevens de eene en d'andere gewichtige punten meer *circa modum* als noch onafgedaan zyn, en 't Keurvorstelijk Collegie zulks expressellijk uit krachte dezes voor zich behoud: Zo word zyne Keizerlijke Majesteit hier nevens alleronderdanigst verzocht, om op geenigerley wyze, 't zy door den Keizerlijken Leenbrief, of andersints, iets te verordineeren of toe te laten, tot dat het *Conclusum Collegii Electoralis in quæstione, Quomodo?* gevolgt zal zyn; maar tot zo lang toe de afvaardiging des gedachten Leenbriefs allergenadigst te suspendeeren, en de zelve conform het gemelde *Conclusum* te laten instellen. Eindelijk zal het den eenen of den anderen der Heeren Keurvorsten, welke tot noch toe aangehouden hebben om te laten vernemen, vry staan, hoe, en op wat wyze zy hunne toestemminge zouden willen open leggen; 't welk de Raaden en Gezanten der Keurvorsten des Heiligen Roomschen Ryks, op den tegenwoordigen Ryksdag gevolmachtigd, hier nevens aan zyne Roomsch Keizerlijke Majesteit alleronderdanigst voorhouden, en aan deszelfs bestandige Keizerlijke Hulde en Genade zich allergehoorzaamst willen beveelen.

Geteekent Regensburg den 17 October 1692.

Eenigen tyd voor dat het Keurvorstelyk Collegie deze Resolutie ging neemen, hadden de Keizerlijke Commissarissen den Minister des Aertsbisschops van Saltsburg doen hoopen, dat zyne Keizerlijke Majesteit wel haast aan de Vorsten zyne intentien over den Brief, dien zy wegens d'oprechting van een

1692. October.

1692. Octobr.

negende Keurvorstendom aan hem hadden geschreeven, zou laaten weeten: maar gelijk men twyfelde, of het Antwoord wel gunstig zou weezen (ter oorzaak dat de Minister van Ments met een Courier order van den Keurvorst had gekreegen om de zaak in het Collegie der Keurvorsten te doen voorstellen, en 'er met meerderheid van stemmen, zonder de participatie van het Collegie der Vorsten, een resultat af op te stellen) deeden de Ministers der Vorsten hier over door den Minister van Saltsburg aan dien van Ments verklaaren, dat, indien hy deze order uitvoerde, zy hem niet meer en zouden erkennen; waar op hy alleenlijk antwoordde, dat hy gehouden was d'orders van den Keurvorst, zynen Meester, te gehoorzaamen. De zelve protestatien wierden ook aan de Keizerlijke Commissarissen gedaan. Ondertusschen voeren echter de Keizer en het Keurvorstelijk Collegie, zonder de participatie der Vorsten, met de zaak voort. Doch ze kon evenwel zo gemakkelijk niet doorgedrongen worden; en de toekomende Maand zal ons noch meerder stribbelingen hier over doen ontmoeten.

Verbod wegens den uitvoer van Koorn en Vleesch afgeheven.

De Keurvorst van Beyeren had voor een wyl den uitvoer van Koorn en Vleesch uit zyne Staaten doen verbieden; 't geen in gevolg te Regensburg, en elders, een groote duurte veroorzaakt hebbende, en noch verdere ongelegentheden daar uit te gemoet gezien wordende, wierd dit Verbod door het onderstaande Ryksgoedachten afgeheven.

ZYne Roomsch-Keizerl: Majesteits op den tegenwoordige Ryksdag gevolmachtigde Hoog-aanzienlijke Principaale Commissaris den Heer Hertog Ferdinand in Silesien tot Sagan, Vorst en Regeerder van 't Huis Lobkowits, Vorstelijke Graaf tot Sternstein, Heer tot Clumits en Rantnis aan de Elve; zyn Roomsch-Keizerlijke Majesteits Werkelijke Geheime Raad, Hoog-Vorstelijker Genade, vind zich genoodzaakt den hier aanweezenden Raaden, Boodschappers, en Gezanten der Keurvorsten, Vorsten en Standen mits dezen behoorlijk voor te houden, gelijk den zelven ook albereids is bekend, hoedanig het Verbod tegen den uitvoer van Koorn en Vleesch door zyn Keurvorstelijke Doorluchtigheid van Beyeren in deszelfs Keurvorstendom en Landen verordineert, zulk een groote Dierte in deze Stad Regensburg veroorzaakt heeft, dat men van weegen dit Ryks Convent heeft moeten by de Gezanten van Hoogstgedachte zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid alhier behoorlijke aan-

zoe-

zoeking doen, dat die Landsluiting tegens deze Stadt afgenomen, de vrye Commercie weder open gezet, en gevolgelijk het RyksConvent van deze beswaarnis ontheven mogt worden. Hoewel nu de Keur-Beyersche Resolutie daar heen gevallen is, dat men op de overgeleverde Specificatie der Gezanten, wat en hoe veel zy aan Graan in een paar Maanden van nooden hadden, zoude laten volgen; zo heeft men echter bevonden, dat zodanig een wyze niet alleen te langwylig, maar ook impracticabel was, en derhalven ten hoogsten noodig die sluiting, zo wel ten aanzien der aanwezende Gezanten, als dezer Stad (vermits de continueerende sluiting de Gezanten uit bekende oorzaaken onvermydelijk mede betreffen zal) zonder langer uitstel van tyd, of restrictie van iets, te relaxeeren. En naar men verneemt, zoude zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid van Beyeren hier toe genadigst genegen zyn, by aldien zyne Keizerlijke Majesteit de tot noch toe in't werk gestelde sluiting in zyn Koningryk van Bohemen, en 't Aerts-Hertogdom Neder-Oostenryk, desgelijks allergenadigst wilde afneemen. Dies dient de alleronderdanigste beede der tegenwoordige Raaden, Boodschappers en Gezanten der Keurvorsten, Vorsten en Standen, daar toe, dat zyne Keizerlijke Majesteit allergenadigst wilde gelieven de Koorn-sluiting aan de kant van 't gemelde Koningryk Bohemen, en 't Aerts-Hertogdom Neder-Oostenryk tegen de Keur- en overige Keizerlijke Landen voorgenomen, zo veel dit hier wezende Ryks Convent en de Stad Regensburg aangaat, niet alleen weder te laaten openen, maar ook by zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid van Beyeren te interponeeren, dat de verzochte relaxatie van de zelve mach verworven worden; dewyl men anders wegens bezorgde hongersnood, en daar uit ontstaande beswaarlijkheden, onmogelijk alhier langer zou konnen subsisteeren. Waar mede hoogstgemelde Keizerlyke Heer Principale Commissaris, zyne Hoogvorst: Genade, zich aan de aanweezende Raaden, Boodschappers en Gezanten der Keurvorsten, Vorsten en Standen behoorlijk en op 't beste beveelt. Regensburg den 29 October 1692.

1692. October.

(L. S.) *Keurvorstelijke Mentsische Kancelier.*

Gelijk het den menschen opgelegt is eens te sterven, en dat de Grooten daar niet meerder af bevryd zyn als de gemeenen, viel dit lot nu den oudsten der Prinsen van Brandenburg-Anspach, Christiaan-Albert geheeten, te beurt. Sedert een tyd door een kwaadaardige koorts gemarteld, overleed hy te Frankfoort op den 17den. der Maand, ter ouderdom van omtrent achtien jaaren. 't Ligchaam wierd gebalsemd, en met groote plechtigheid na zyne Staaten gevoerd. Hy was geboren in den Jaare 1674. uit Johan-Frederik, Vorst van Anspach, en Johanna-

Dood van den Vorst van Brandenburg-Anspach.

1692. October. hanna-Elizabeth, Dochter van Frederik, Markgraaf van Baden-Dourlach. Joris-Frederik, zyn Broeder, geboren in den Jaare 1678. kwam door dit afsterven in de Heerschappy te volgen.

Dood van den Veldmaarschalk Span. Een ander verlies leed Duitschland door het overlyden van den Heer Span, Veldmaarschalk onder de Troupen des Keurvorsts van Brandenburg. Hy stierfte Kleef op den 25sten. der Maand, ter ouderdom van vier-en-seventig jaaren; niet weinig betreurd door alle de geenen, die zyne verdiensten kenden.

Verscheidene byzonderheden. Eindelijk: de Vorst van Schwartzemburg was tot Groot-Meester van het Huis der Keizerin aangesteld; de Graaf van Windisgrats, Extraordinaris Afgezant in de Vergadering der Geallieerden in den Haag, genoemd om het Ampt van Hofmaarschalk te bekleeden; de Baron Patz tot Lieutenant-Generaal verkoozen; de Kardinaal Colonits, Aertsbisschop van Colosse en Bisschop van Raab, tot het Directeurschap van zyne Keizerlijke Majesteits Finantiekamer verheven, enz.

POLEN. WY hebben (a) elders van den Vader Vota, en zyne verrichtingen aan het Roomsche Hof, gesproken. Ziet hier een Brief van den zelven, en daar in byzonderheden welke verdienen aangemerkt te worden.

(a) Ziet 3 Stuk, 2 Deel, pag. 146. en 3 Deel, pag. 29. en 144.

Brief van den Eerwaardigen Vader Vota, *geschreeven aan een Katholyken Vorst van Duitschland, en gedateerd uit Romen den* 16den. *Augustus* 1692.

MYN HEER,

ALvoorens myne reize na Italien te onderneemen, gaf ik my zelven de eer van Uwe Vorstelijke Doorluchtigheid uit Lemburg, alwaar ik met den Koning was, te schryven. Tegenwoordig acht ik my verschuldigd den zelven reekenschap te doen van het geen my wedervaaren is. Ik wierd tot Weenen met alle bedenkelijke goedheden van haare Keizerlyke Majesteiten, die my tot verscheidene geheime Audientien by zich ontbooden, ontfangen; en ik had die vertroostinge, van tusschen den Keizer en den Koning een volslagen vertrouwen vast te stellen, en van hunner beider handen Brieven voor het gemeene best van de Heilige Alliantie te verkrygen, ook verscheide nabedenkens weg te neemen, 't geen het oogmerk van deze myne reize was. Tot Venetien is my geen minder ver-

vertroostinge van die Doorluchte Republyk en Particulieren wedervaaren, in aldaar met gelijke voorspoed een naauwe Correspondentie tusschen de Bondgenooten uit te werken. Tot Weenen vond ik my door de goedheden van haare Keizerlyke Majesteiten verplicht my zeventien dagen op te houden, en tot Venetien veertien, door die van het Gemeen, 't geen my groote betuigingen van haar genoegen gaf, alhoewel ik de verdiensten noch pretentien van zulks niet en had; gelyk mede van myne oude Vrienden, die 'er noch in leven zyn, en in 't byzonder van den Doorluchten Doge Morosini, die my meer als gemeene betuigingen van vriendschap, uit gedachtenisse van myn yverigen arbeid, tot zyn dienst, als hy in ongunste was, heeft gedaan. Tot Florence heeft my den Groot Hertog, om des Konings wille, van den welken ik Geloofs-brieven had, niet minder beweezen. In Romen ben ik den 21 Juny aangekomen, en van den Paus met opene armen ontfangen, onder betuiging van na myne komste verlangd te hebben, om eenige gewichtige verschillen, met Polen openstaande, af te doen. Ik gaf aan den zelven myne Credentiaalen, met 's Konings eigene hand geschreven, over; en sedert hebbe ik met de voornaamste Kardinaalen dikwils Conferentien, en verscheide Audientien gehad, niet zonder hoop van een gelukkige uitkomste, en, indien moogelijk, de onruste voor te komen, die de Ryksvergaderinge ons doet vreezen, indien de zaak van het *Jus Patronatus* niet in der minne werd bygelegt. By provisie hebbe ik de wederinlyving van twee Schismatike Bisdommen in de Roomsche Kerk, nevens ruim honderd duizend Zielen, en 3000 Edellieden, verworven, na dat ik de hinderpaalen, die my in de Vergadering der Kardinalen van de *Propaganda Fide*, of Voortplantinge des Geloofs, waar in ik sprak, voorkwamen, was te boven gekomen. Maar wat de Onderstands-gelden tot voortzetting van den Heiligen Oorlog aangaat, daar toe hebbe ik, de schatkist ledig zynde, weinig hoop, schoon ik niet gantsch wanhoope. Ik geloove in 't laatst van den Herfst weder na Polen te keeren, indien my God in 't leven houd, waar toe ik geen lust hebbe, als hebbende genoeg gezien, wat in deze kleine en overkleine Weereld is, en de vertroostinge van daar in myne geringe moeitens, en dat in myn vermogen was, ten dienste van de Christenheid te hebben besteed. Den eerwaarden Generaal heeft my met meer als gemeene betuigingen, achting en onderscheid boven myne verdiensten ontfangen, en zelfs over de geringe diensten, door my aan de Societeit gedaan, bedankt, met bevel dat dezelve in der zelver Jaarboeken, die men alhier maakt, zouden geregistreert werden, en aanmoediging van daar in te volharden: invoegen dat uwe Vorstelijke Doorluchtigheid, die de beste en oudste van myne Vrienden is, reden zal hebben om zich te verheugen, dat een van zyne ootmoedige en gehoorzaamste Dienaars, na dat hy met eenige standvastigheid eenige ongeneugte van valsche Broeders had geleeden, uit Godes loutere barmhertigheid, en van de achtbaarste Persoonen der wereld, zodanige weldaaden ontfangt, die

t'eene-

1692. October.

1690. October. t'eenemaal boven zyne verwachtinge en verdiensten zyn, en my aanleiding geven om my te schamen en te verloochenen. My is, Doorluchte Heer, wyders niets meer overig om te zeggen *Nunc Dimittis*, als de vertroostinge van Uwe Vorstelijke Doorluchtigheid in goede gezondheid te zien. Ik verwacht de eer van in 't midden van zo veele Oorlogen tyding van zyn Persoon en Gewesten te erlangen, en blyve God voor deszelfs voorspoed bidden, &c.

Uit dezen Brief waren drie of vier gewichtige waarheden te trekken. 1. Dat het goed verstand, 't geen 'er onder de Geallieerden tegens den Turk behoorde te weezen, niet t'eenemaal zodanig en was, als men het wel kon wenschen; en dat de Vader Vota zich noodzaakelijk te Weenen en te Venetien had moeten vervoegen, om 'er de banden af vast te leggen. 2. Dat 'er, onder d'andere Commissien daar deze Vader zich aan het Roomsche Hof mee belaaden vond, ook een was, welke de wedervereeniging van alle de gepretendeerde Ketters van Polen met de Roomsche Kerk betrefte; 't geen hen mogelijk eenige schikkingen stond te doen neemen om de rampen, daar zy mee gedreigd wierden, te vermyden. 3. Dat de Geallieerden tegens den Turk geen groote bystanden van Romen moesten verwachten; weshalven dan ook de vrede te eerder te gemoet gezien kon worden. De Vader Vota zegt, dat, noopende d'Onderstandsgelden tot den Heiligen Oorlog, hy 'er weinige hoop op kon stellen, vermits d'Apostolische Kamer uitgeput was. Nu, wie had ze uitgeput? 't Was Innocentius den XI. niet, die, hoewel hy aan de Geallieerden zeer groote sommen tegens den Turk had geschooten, d'Apostolische Kamer noch heel wel voorzien liet. Ook was het Innocentius de XII. niet, die geene Neeven by hem had, en welkers gantsche beleid de schets van een t'eenemaal ongeinteresseerden Vorst vertoonde. 't Was dan Alexander den VIII. die de schatten der Apostolische Kamer had t'zoek gemaakt, en niet op den Stoel van St. Pieter geklommen scheen te zyn, als om alles te neemen 't geen zyn Voorzaat had verzameld, en zynen Navolger tot den bedelzak te brengen. Eindelijk, de vierde en laatste waarheid, welke men uit den Brief van den Vader Vota kon besluiten, was, dat, indien de Paus de zaak van het *Jus Patronatus*,

't geen

't geen de Koning van Polen op zekere Kerken van zyn Koningryk pretendeert te hebben, niet spoedig afdeed, de Ryksdag, die te winter stond te vergaderen, wel zekere besluiten zou konnen neemen, daar het Roomsche Hof niet heel wel over vernoegd zou weezen. 1692. October.

Ondertusschen hadden zich nu de Troupen op de Vergaderplaats vervoegd; en wierd, dewyl men de Veldtocht niet vruchteloos wilde laaten eindigen, in een Krygsraad besllooten, dat men Kaminiek zou gaan belegeren. d'Armée, bestaande uit de Poolsche en Littauwsche Benden, toog dan derwaarts, en kwam den 21sten. September tot op zes mylen na aan de gemelste Vesting: maar dewyl het saisoen alreeds te ver heen was geloopen om een beleg, 't geen noodzaakelijk lang zou vallen, t'onderneemen, oordeelden de twee Generaalen, dat het raadsaamer zou weezen de Plaats te blokeeren. De Troupen sloegen zich dan neder, en bezetteden alle de toewegen zo dicht, dat 'er niet wel kans was om 'er eenige bystand in te werpen.

Kaminiek door de Poolen geblokeerd.

Negen of tien dagen na dat het Poolsche Leger de blokade voor Kaminiek had geslagen, gingen de Tartaaren, geholpen door den Hospodar van Moldavien, met een Ligchaam van 6000 Turken, 2000 Walachiers, en 3000 Tartaaren, de Vesting Sorok belegeren, en begondenze wel haast aan drie verscheidene oorden met dartig stukken Kanon en twee Mortieren te beschieten. De Seraskier commandeerde d'eerste Attaque, hebbende onder hem de Turksche en Tartarische Benden. De twede wierd gecommandeerd door den Hospodar van Moldavien, met zyne eigene Troupen; en de darde door den Veldmaarschalk Stekke, die de Kozakken, welke onder de heerschappy der Turken staan, onder hem had. De Colonel Rappe, die het gebied in de Plaats voerde, verdeedigde zich als een dapper Krygsheld, en noodzaakte d'Ongeloovigen eindelijk, na dat ze alle hunne poogingen hadden zien verydelen, het beleg op te breeken; waar af wy breeder in de verhandeling van de zaaken der toekomende Maand zullen spreeken.

Sorok door de Tartaaren belegerd.

DE Lord Sidney, door zyne Britannische Majesteit tot Onder- IERLAND

1692. October.

(a) Ziet 5 Stu 3 Deel, pag. 215.

Parlement aangesteld.

derkoming van Ierland aangesteld, in het (a) begin der voorgaande Maand te Dublin zynde gekomen, wierden aanstondts de schikkingen tot het vergaderen van het Parlement verordend, en de Leden tegen den 15den. October beroepen; op welken dag zyn' Excellentie (opgewacht door den Lord-Kancelier, d'Aertsbisschoppen en Bisschoppen in hunne plechtgewaaden, de Leden van den Geheimen Raad, de Rechters in hunne tabbaarden, de Bedienden van de Kancelery, de meeste Pairs, en veele Leden van het Laager-Huis) zich des morgens omtrent ten tien uuren uit het Kasteel na het Parlementshuis vervoegde; rydende voor zyne Koets de Trompetters en Keteltrommers, twee Pazien, drie Lakeyen, de Kappellaanen, den Opziender en Controlleur van de Huishouding, de Herauten en Sergeanten der Wapenen, den Edelman-Deurwaarder, en de Koning der Wapenen; en volgende achter de zelve de Garde te Paard, den Adel, en verscheidene Karossen met zes Paarden. De weg van het Kasteel tot aan het Parlementshuis was van wederzyde met Voetknechten bezet. Zo haast als zyn' Excellentie binnen was getreeden, wierd hy aanstondts in de Kleerkamer geleid; gaande ondertusschen het Parlement met de gewoonlijke gebruiken voort. De Bisschop van Kildare, als de jongste Prelaat van dien rang, las de Gebeden. De Lord-Kancelier en d'andere Lords, benevens d'Aertsbisschoppen en Bisschoppen, ondertekenden de *Declaratie*, en na hen de mindere Officieren van het Huis. Vervolgens wierden eenige Lords geintroduceerd, welke ieder, op hun inkomen, hun Patent en Acte van Aanschryving, op de knien leggende, aan den Spreeker overgaven, die ze door een der Klerken of Secretarissen deed leezen; en goed gekeurd zynde, namen ze zitplaats. Thans verscheen de Viceroy in zyn plechtgewaad in de Vergadering, hebbende voor zich gaan zyne Edellieden, de twee Witte Staven, de Swarte Roede, de beide Herauten, de Muts van Handhaaving, door den Lord Donegat, en het Swaard; door den Graaf van Meath gedraagen. De sleep zyner Tabbaard wierd opgehouden door de drie Zoonen des Graaven van Drogeda, en drie andere Edellieden. Zyn' Excellentie, wyders op den Troon gesteegen, staande de

Lord-

Lord-Kanoelier aan zyne rechter hand, beval den Deurwaarder der Swarte Roede het Huis der Gemeente te gaan aanzeggen, dat de Leden voor de Balie van het Hooger-Huis zouden hebben te verschynen; alwaar gekomen zynde, deed hy de volgende Aanspraak aan de gantsche Vergadering. 1692. October.

Aanspraak van Mylord Hendrik, Burggraaf van Sidney, Viceroy van Ierland, aan de twee Huizen des Parlements, vergaderd te Dublin den 15 October Ao. 1692.

Mylords en Edellieden.

Zo dra als ik hier gearriveerd was, ontfing ik bevel van hare Majesteiten om dit Parlement te beroepen, als wezende de grootste betooning, die haare Majesteiten van hunne affectie t'U waarts konden geeven; nademaal Gy lieden, na het uitstaan van zo veel swaare verdrukkingen, die geduurende de laatste Revolutie het Land byna tot de uiterste verwoestinge gebracht hebben, door geen middel zo wel tot eenige vaststelling kunt geraken, als door een Parlement, 't geen wettelijk geconstitueerd en vergaderd is: 't welk ik aanmerk als een Zegening, waar van Gy veele jaren herwaarts zyt beroofd geweest, en waar door het Interest der Engelschen groot perykel geloopen heeft van niet alleen hunne Religie, maar ook alle die Eigendom, welke zy door zo groote kosten van bloed en schatten hadden verkregen, wederom te verliezen.

Dit Voorrecht dan van in een Parlement te vergaderen door de Groote Goedertierenheid van haare Majesteiten aldus hersteld zynde, zo is 'er geen reden om te twyfelen, of Gy lieden zult U daar van bedienen om zodanige Wetten, die nu reedts overgezonden zyn, door Uwe toestemminge goed te keuren; op dat zulks mach strekken tot een onwrikbare vaststellinge van dit Land op een Protestants Interest.

De Koning behertigt dit groot Werk te meer, om dat hy zelf met groot medelyden een ooggetuige is geweest van de rampen, waar in Gy alle gewikkelt waart, toen een andere Party de overhand had. Derhalven kunt Gy U lieden lichtelijk verbeelden, dat het zyn Majesteit tot meer als gemeene satisfactie zal strekken, te zien dat dit Ryk eens weder in Vreede en Voorspoed bevestigt werd; om dat Hy, door de Dapperheid en 't Beleid zyner Persoon, zulk een groot en heerlijk deel, in U van de elenden, waar onder Gy toen gedrukt wierd, te verlossen, heeft gehad. En vermits haare Majesteiten in hun eigen Koninglijk oordeel voldaan zyn, dat een Land, zo vruchtbaar uit de Natuur, en zo voordeelig tot den Koophandel en Scheepvaart gelegen, niets kan ontbreeken, als 't geluk van een Vreede, en de onderstand van eenige goede Wetten, om het zo ryk en bloeijende te doen zyn, als de meeste van

1692. Octobr. deszelfs Gebuur-landen; zo verhoopen Zy 't eerste van de hand Gods, die de Autheur en Verleener van alle Zegeningen is; en het ander verwachten Zy van de wyze, bezadigde en bedaarde besluiten Uwer eigene Raadslagen: dewelke zo zeer van U zelven afhangende, zo en konnen hare Majesteiten niet denken, dat Zy, of Gy, daar in te leur gesteld zult worden; te meer dewyl ik ordre heb om U te verzekeren, dat 'er van hunne zyde niets manqueeren zal, 't welk tot Uwe volkomene en duurzame gelukzaligheid zou mogen strekken. Om 't welk te beter te gebruiken, ben ik in 't byzonder gelast, U de plicht, die wy alle aan God Almachtig schuldig zyn, te erinneren; recommandeerende haare Majesteiten, dat deszelfs bestendige en religieuse aanbidding, door Uwe toezicht en voorbeeld, dagelijks met alle Godvruchtigheid en Devotie behoorlijk en ordentlijk waargenomen werde.

Zyn Majesteit stelt zulk een volkomen betrouwen op Uwe getrouwheid en dienstplichtige genegenheid, en op Uwe erkentelijkheid wegens 't gene Hy voor U gedaan heeft, dat Hy niet kan twyfelen aan Uwen bystand, ontrent het gene noodig is tot Zynen dienst en Uwe eigene zekerheid: en op die verzekering is het, dat Hy my bevolen heeft U te verwittigen, dat de tegenwoordige vast gestelde Revenuë van dit Ryk niet genoeg is om de kosten van zodanig een Armée, als tot de gemeene veiligheid moet op de been gehouden worden, en andere noodzaakelijke lasten der Regeering, te betaalen. Het valt zyn Majesteit zeer moeijelijk, dat de nood zyner Affaires Hem dringt die aan Uwe overweeging te recommandeeren, en onderstand te eysschen in een tyd wanneer het Ryk in zulk een slechten staat is, en zo veel in den laatsten Oorlog geleden heeft: doch de somme zal middelmaatig, en de middelen om de zelve te heffen zo gemakkelijk zyn, dat zyn Majesteit aan Uwe gereede inwilliging niet kan twyfelen.

Mylords en Edellieden.

Ik zal U tegenwoordig maar weinig lastig vallen wegens my zelven, die, volgens 't goedvinden van haare Majesteiten, tot hunnen Stedehouder alhier aangesteld ben; verhoopende, dat het beter voor my zal zyn, door een rechtmaatige en onpartydige Administratie der Regeering aan U lieden bekend te worden, dan door eenige uitdrukselen van den Troon, welke zouden konnen schynen met al te veel gemaaktheid vermengd te zyn. Niettemin zal ik my verstouten U te zeggen, dat ik alle naarstigheid en yver zal aanwenden, om my in dit groot Ampt, 't welk haare Majesteiten my hebben gelieven op te leggen, wel te quyten; zullende my zelven zeer gelukkig achten, indien ik door eenige moeite of zorg behulpelijk kan zyn om U lieden te herstellen in die Vreede en Eendracht, en in dien Overvloed en Rykdom, waar in ik zelf U voor deezen zo wel gestabileerd heb gezien. En gelijk ik niet twyfel, of Gy zult haarer Majesteiten dienst met die gematigheid en bescheidenheid, welke absoluit tot een duurzaame vaststelling noodig is, betrachten,

ten; zo verzeker ik U ook, dat Uwe gereedheid in 't opvolgen van haarer Majesteiten begeerte, niets van de plicht, of eenige andere goede hoedanigheid, die dezelve aan haare Majesteiten smaakelijk mocht maaken, door de representatie die ik 'er getrouwelijk van tyd tot tyd af zal doen, zal verliezen. 1690 October.

Na dat zyn' Exellentie opgehouden had te spreeken, beval de Kancelier aan die van 't Laager-Huis weder terug te keeren, en hunnen Spreeker te verkiezen; adjourneerende wyders het Parlement tot den aanstaanden Vrydag, zynde de 17den. der Maand. Het Laager-Huis verkoos ondertusschen Sir Richard Leving, hunner Majesteiten Soliciteur Generaal; en wierd alstoen geleezen een Acte des Parlements van Engeland, in het darde Jaar van hunner Majesteiten Regeering gemaakt, en geintituleerd, *Acte om den Eed van (a) Suprematie in Ierland af te schaffen, en andere Eeden in te stellen:* waar na de tegenwoordige Leden beëedigd zynde, wierd het Parlement nochmaals geadjourneerd. Den 20sten, verscheen het Laager-Huis voor de Balie van het Hooger, en presenteerde aan den Vice-roy den Ridder Leying, tot hunnen Spreeker verkoozen; welke verkiezing door zyn' Excellentie goed gekeurd zynde, deed de nieuwe Spreeker het volgende Vertoog.

(a) Opperhoofdigheid.

Met believen van Uwe Excellentie:

DE Commons van Ierland, ingevolge van haarer Majesteiten aanschryvingen vergaderd, hebben My, volgens d'ordre in een Parlement gebruikelijk, d'eer gedaan van nu tot hunnen Spreeker te verkiezen.

Dit is My te meer buiten myne gissing gegaan, dewyl ik in gemelte Huis het oog nergens konde wenden, zonder zodanige Leden te zien, die beeter gequalificeert waren als Ik, om het Huis te dienen. En wanneer Ik considereere de schranderheid, 't geheugen, oordeel, kloekmoedigheid, en ervarenheid, die'er vereischt werden, om dien Staat, of wel Waardigheid, te bekleeden; zo blooze Ik uit gevoel van myne eigene onvolmaaktheid: en dewyl Ik het zelve liever, zonder myne eigene vordering te zoeken, met zedigheid wil afslaan, als onvoorzichtelijk tot nadeel van het gemeene best aanvaarden; zo bidde ik uwe Excellentie, uit tederheid tot het Huis der Gemeente, aan het zelve te ordonneeren, in haar Kamer te keeren, en een bekwamer Persoon tot den Stoel te verkiezen.

1692. October.

Hier op antwoordde de Lord-Kancelier.

Heer Spreeker,

WAnt zo moet Ik U tegenwoordig noemen : de bekwaamheden, die zyne Excellentie in U heeft ervaren, en de groote genegentheid die Gy (in Engeland noch zynde) voor de belangen van dit Ryk hebt getoont, zyn zulke hoedanigheden, die U meer als genoeg tot dezen dienst recommandeeren. En alhoewel zyne Excellentie uwe zedigheid in dit Employ, met U zelven daar toe onbekwaam te noemen, van de hand te wyzen, niet disaprobeert; zo heeft Hy nochtans, onderscheid tusschen dit en uwe bekwaamheid makende, my gelast U bekend te maaken, dat Hy, niettegenstaande 'er veele andere geleerde en aanzienlijke Leden in dit Huis der Gemeente zyn, van gevoelen is, dat het zelve geen beter keur konde doen, als het gedaan heeft, en overzulks G voor der zelver Spreeker aanneemt, en in gevolge begeert, dat Gy deszelfs dienst opwacht.

Op deze aanstelling repliceerde de Spreeker.

Met believen van Uwe Excellentie.

DEwyl Uwe Excellentie het raadsaam hebt geoordeeld de keur, by de Commons gedaan, te approbeeren; hoope Ik, dat zulks een gelukkig teeken van het goed succes der zaaken, in dit Parlement te verhandelen, zal zyn : aan het welk men niet heeft te twyffelen, na dat het haare Majesteiten geliest heeft by haare onuitspreekelijke gunst tot Ierland die te voegen van uwe Excellentie herwaarts te zenden, dewelke zo uit uwe eigene genegentheid, als het voorbeeld van uwe Adelyke Voorouders, geschikt schynt om, onder God en haare Majesteiten, een gelukkig Werktuig van de Vrede en Vaststellinge van dit Koningryk te zyn.

My aangaande, die My geoeffend hebbe eerder om wel te doen, als wel te spreeken en te schryven; Ik zal myne dankbaarheid trachten uit te drukken, en de keur der Commons, als uwe approbatie, pogen te rechtvaardigen, door een getrouwe uitvoering van het geen My toevertrouwt is.

Geeft My verlof om een begin te maken van alzo te doen, met ootmoedelijk te verzoeken, uit den naamen van wegens de Commons, een volslagene conservatie van alle haare Voorrechten ; vryheid van spreeken en debatteeren; niet gemolesteerd te werden in hunne Persoonen, Goederen, Opwachters ofte Bedienden; vryheid om de abuizen, die zy in hunne meeningen te uiten t'eeniger tyd mochten begaan, zonder haare beswaarnissen, by nader verklaringe te verbeeteren; en een vrye toegang van het Huis tot uwe Excellenties Allereedelste Persoon, wanneer het gemeene-best zulks mochte vereisschen.

Het Huis der Gemeenten keerde vervolgens weder te rug; en

on de Spreeker zyne plaats genomen hebbende, wierd 'er met gemeene bewilliging besloooten, dat men een Adres zou opstellen, om den Viceroy wegens zyne Aanspraak te bedanken. 1692. October.

't Laager Huis vervolgens op den 26sten. in een Committée vergaderd zynde, sloeg men voor een Subsidie tot het vervolgen van den Oorlog te beraamen; en wierd de zelve vastgesteld op een somme van 70000 ponden sterlings; daar het Huis in bewilligde. De Raad keurde ook noch goed verscheidene andere Acten, welke in deze Vergadering passeerden; onder anderen een, om een algemeene Amnistie te vergunnen; een twede, om verlof te geeven aan de Fransche Vluchtelingen wegens zich in het Koningryk te komen nederzetten; en een darde, om de goederen der Rebellen, welke d'Amnistie niet en wilden aanneemen, te confisqueeren. Den 27sten. examineerde het Committée de Chartres, aan eenige Vlekken vergund, ten einde recht te hebben om tot het Parlement te noemen; daar het Huis der Gemeenten in bewilligde. Den zelven dag wierden d'Acten wegens de confiscatie van de goederen der Rebellen, welke in de handen der Commissarissen waren, door order van den Viceroy aan het Huis overgegeeven. Den 28sten. deed de President van het Committée, gelastigd om de Wetten, zo in Ierland als in Engeland sedert het tiende Jaar der Regeering van Hendrik den VII. gemaakt, welke vernieuwd of vervolgd dienden te worden, t'examineeren, raport noopende de resolutien, in het Committée genomen, wegens het continueeren van vyftien Acten; daar 'er een onder was, welke de Wet, gebiedende het verbranden van de Ketters, afschafte; en een andere om de Eeden van Suprematie te vernietigen, en nieuwen daar voor in te stellen. Het Huis alle deze Acten goedgekeurd hebbende, wierden ze vervolgens in behoorlijke forme opgesteld, om kracht in het Koningryk te hebben; waar na noch een Bil wierd ingeleverd, geintituleerd: *Acte, welke verklaart, dat alle de Acten, gepasseerd in het laatste gepretendeerde Parlement, gebonden onder Koning Jacobus, van geene waarde zyn.* Den zelven dag sloegen de Commissarissen, genoemd tot het onderzoeken van de middelen om de 70000 ponden sterlings te heffen, voor 't geen zy 't raadsaamst

Verrichtingen des Parlements.

hier

1692. Ochober. hier over hadden geoordeeld: maar het wierd uitgesteld tot dat men den staat der Natie geëxamineerd zou hebben; 't geen des anderendaags moest geschieden.

ENGELAND. Parlement de vergader-dag aangekondigd.

HET Engelsch Parlement, tot verscheidene maalen, ter oorzaak van des Konings verblyf in de Nederlanden, geprorogeerd, stond nu ook wel haast te vergaderen; gelijk uit de volgende Proclamatie gezien kan worden.

MARIA REGINA.

NAdemaal onze begeerte is, dat de Leden van beide de Huizen behoorlijke kennisse mogen hebben van den tyd, wanneer het nodig zal zyn dat zy in 't Parlement opwachten, ten einde zy hunne Affaires zodanig mogen schikken, dat 'er een Compleete Vergadering zy; zo hebben wy met advys van onzen Geheimen Raad goed gevonden, deze onze Koninglyke Proclamatie te laten uitgaan: hier nevens verklarende en afkondigende, dat het onze wille en welbehagen is, dat ons Parlement op den 6 dezer lopende Maand October, tot welken tyd het nu geprorogeert is, verder zal geprorogeert worden tot den 14 November naastkomende. Om welke Prorogatie te doen, wy maar alleen de Opwachting van zodanige Leden, die zich in en omtrent onze Steden van Londen en Westmunster onthouden, zullen verwachten. En dewyl ons voornemen is, dat onze gemelde Huizen des Parlements niet alleen op den voornoemden 14 van November naastkomende zullen vergaderen, maar ook zittinge houden tot het afdoen van verscheide gewichte en importante zaken; zo belasten en beveelen Wy mits dezen aan alle de Geestelijke en Weereldlijke Lords, en de Ridders, Poorters en Burgers van *'t Huis der Gemeenten*, dat zy tot Westmunster komen opwachten op den voorsz. 14 dag van November. Gegeven in ons Hof tot Whitehal den 2 October 1692. in 't vierde Jaar onzer Regeeringe.

Bereidselen tot de Zeerusting.

Ondertusschen maakte men groote bereidselen om, zo wel als Vrankryk, een kloeke Oorlogsvloot tegen het voorjaar in zee te brengen; en had men ten dien einde al in de voorgaande Maand voorgeslagen, de Matroozen der swaarste Oorlogschepen geduurende de gantsche winter te betaalen, ten einde hen altyd, wanneer men hen van nooden hadde, gereed te hebben, en de langsaamheden der voordgaande Jaaren door dit middel te vermyden. 't Ontwerp scheen zo nut, en zelfs zo noodzaakelijk, dat men besloot het in 't gebruik te stellen: weshalven men 'er wel haast d'onderstaande Proclamatie af in 't licht zag komen.

MA-

1692. October.

MARIA REGINA.

AAngezien wy voor onzen dienst en het welweezen van onze Koningrijken noodzaakelijk geoordeeld hebben, dat de Bootsgezellen tot onze Schepen van de eerste, tweede en derde Rang behoorende, in onzen dienst en betaaling geduurende den gantschen aanstaanden Winter gehouden zullen werden, op dat onze Vloot vroeg in het toekomende Jaar gereed moge wezen; en alzo wy tot aanmoediging van onze voorsz. Bootsgezellen dienstig geacht, en in gevolge van dien aan onze Commissarissen tot het bekleeden van het Ampt van Lord Hoogen Admiraal bevolen hebben, dat, als een Schip, het geen men niet voorheeft in de Winter buiten te houden, invalt om gerepareerd te werden, aan de helft van het Volk, behoorende tot yder Schip, dewelke het zullen begeeren, en volgens hun aanteekening op het Boek het langst op het Schip gediend hebben, vryheid gegeven zal werden om zich over hunne eigene byzondere zaaken tot den 30 December naastkomende te absenteeren; en dat de andere helft van yder Schip van gelijken verlof zal hebben om van den 30 December tot den 11 February daar aan volgende afweezend te zyn; zo dat het gantsche Volk den 11 February naastkomende weder aan Boord moet wezen: Hebben wy derhalven, op dat geene van de voorsz. Bootsgezellen onkunde van onze Koninglijke begeerte hier in mogen voorwenden, op het advys van onzen Geheimen Raad dienstig gevonden, deze onze Koninglijke Proclamatie in het licht te geeven, en te verklaaren, dat onze Koninglijke wil en begeerte is, gelijk wy hier mede ernstelijk aan alle onze Officieren, Bootsgezellen en anderen, tot eenige van onze Schepen van de eerste, tweede en derde Rang behoorende, ordonneeren en beveelen, dat zy, of iemand van hen, zich niet zullen hebben te verstouten, ten eenigen tyde zonder verlof uit hunne respective Schepen afwezende te zyn. En wy beveelen en commandeeren aan alle onze voorsz. Bootsgezellen, dewelke voor zulken tyd, als hier by vooren gemelt is, verlof zullen hebben om van den dienst afwezend te zyn, dat zy, en yder van hen, op de byzondere tyden, aan hen voorgeschreven, tot hunne respective Schepen zullen moeten keeren, op pœne van onze hoogste ongenade op zich te zullen laaden. En wy verklaaren hier by verder, dat onze Koninglijke wil en begeerte is, dat, indien eenige van onze voorsz. Officiers ofte Bootsgezellen zich van hunne Schepen zonder verlof afwezend houden, ofte verlof hebbende om afwezende te zyn, op de byzondere tyden, hun gesteld, na hunne respective Schepen niet keeren, yder van hen, alzo overtredende, onwederroepelijk alle de Gages van den gantschen tyd van zynen dienst zal verliezen, en zulken straf, als hem volgens de uiterste gestrengheid van de Wet toegebracht kan werden, ondergaan. En wy belooven hier by verder, en declareeren, dat aan onze Bootsgezellen, dewelke, volgens onze Koninglijke begeerte, in deze onze Proclamatie gemeld, in onzen dienst blyven, hunne Gages tot Michielsdag aanstaande betaalt zullen werden, eer onze Vloot tot de Zomer-

1692. October. expeditie in Zee loopt. Gegeven in ons Hof te Withal, den 24 October 1692. in het vierde Jaar van onze Regeering.

Behalven dit krachtig middel om geen gebrek aan Bootsgezellen te hebben, wierden 'er noch twee anderen in 't werk gesteld. Het eerste was, dat men een Ordonnantie liet afkondigen, verbiedende wel uitdrukkelijk aan alle Engelsche Matroozen zich in vreemden dienst te verbinden; benevens last aan alle de geenen, welke daar in verbonden waren, van den zelven aanstondts te verlaaten, om weder na Engeland te keeren, alwaar zy, ieder na zyne verdienste, gebruikt en bevoorderd zouden worden. Door het ander middel moesten alle de Kooplieden, welke Schepen hadden, zich met genoegsaame borgtocht verbinden, te zullen bezorgen, dat de zelven op den bestemden tyd weder in de Havens van Engeland waren. Dit alles, gevoegd by de naauwkeurige betaaling van het Scheepsvolk, deed hoopen, dat de Vloot in d'aanstaande Maand Maart, en by gevolg ten minsten zo gaauw als die van Vrankryk, gereed zou konnen weezen.

Maandelijke Bededagen gestaakt. Eindelijk: de Maandelijke Bededagen, om den Godlijken zegen over haarer Majesteiten Wapenen af te bidden in (a) April dezes Jaars verordend, wierden nu door d'onderstaande Proclamatie gestaakt.

(a) Ziet 3 Stuk, 2 Deel, pag. 72.

Aan 't Hof te Withal, den 20 October 1692. present de zeer voortreffelijke Majesteit van de Koningin in den Raad.

HEden is by haar Majesteit in den Raad geordonneert, dat de Maandelijke Vastdagen, door haarer Majesteiten Proclamatie van den 3 April 1692. aangesteld, voor tegenwoordig tot verdere ordre gediscontinueert zullen werden; en dat zyne Genade, den Lord Aerts-Bisschop van Kantelberg, deze haare Majesteits begeerte ten eersten aan de Ministers van de respective Parochien in de Weekelijke Bils van Mortaliteit bekent zal doen maken.

JOHN NICHOLAS.

VRANKRYK. Verbitterdheid wegens den inval des Hertogs van Savoyen in Dauphiné. HET Hof van Vrankryk was zo zeer ontsteld, en te gelijk ook zo zeer verbitterd over den inval des Hertogs van Savoyen in (a) Dauphiné, en de wanorders die zyne Troupen aldaar hadden

(a) Ziet 3 Stuk, 3 Deel, pag. 116, 207. en 229.

den aangerecht, dat het Besluiten had genomen, welke, indien men ze had konnen uitvoeren, niet anders als doodelijk voor Piemont konden weezen. De spraak ging in 't eerst, dat het Leger van Monsr. de Catinat 45 à 50000 man sterk zou weezen: dat de gemelde Veldheer met die talryke Armée over d'Alpes zou trekken, enz. En 't geen de vrees, wegens dat dit geen bloote dreigementen zouden zyn, vermeerderde, was dat 'er in der daad alle dagen Krygsbenden van de kant van Duitschland en Catalonien, en verscheidene andere oorden, in Dauphiné kwamen; en men het gerucht deed loopen, dat d'Italiaansche Vorsten, geperst door de Ministers van Vrankryk, eindelijk een Verbond met die Kroon hadden gesloten, om de Duitschers uit hun Land te verdryven, en zich tegens den Hertog van Savoyen te verklaaren. 't Is waar, dat de Ministers van Vrankryk tot hier toe alle bedenkelijke poogingen hadden aangewend, om dit Verbond te doen gelukken, of ten minsten d'Italiaansche Vorsten op te wekken om alle vergelijking wegens de winterquartieren der Keizerlijke Troupen te weigeren: maar hunne instantien brachten niet te weeg 't geen zy zich beloofd hadden. De dekmantel van Religie, daar zy zich af bedienden, was niet bekwaam om d'Italiaansche Staatkunde te verwaggelen. Men had goed alle bedenkelijke vlyt aan te wenden, ten einde hen slinksche indrukken van de Gealliëerde Vorsten te geeven, en hen van de Duitsche Troupen, welke tot bystand zyner Koninglijke Hoogheid waren getoogen, argwaan te doen opvatten; even of 'er de Roomsche Godtsdienst eenig nadeel by leed, onder de voorwending dat ze met de Benden van een andere Religie vermengd waren: alle deze ydele redenen van vrees wierden licht genoeg verstrooid door de gehegtheid, welke den Hertog van Savoyen aan de belangen zyner Religie deed blyken. Want wat verwoestingen zyne Troupen ook aangerecht mochten hebben in de oorden, daar ze door waren getoogen; de Kerken en Kloosters waren echter altyd gespaard: en de Geestelijken konden niet klaagen, dat men hen het minste leed had gedaan. En noopende den Hertog van Schomberg, die de Benden des Konings van Engeland commandeerde; verre

1692. October.

Vrankryk tracht een Verbond met de Italiaansche Vorsten te maaken.

1692. Ottober. re van dat de Katholijke Religie met het allerminste recht eenige klachten over dien Generaal konde inbrengen, had hy zich niet zo haast by den Hertog van Savoyen gevoegd, of hy deed uit den naam van den Koning, zynen Meester, afkondigen: Dat zyne Britannische Majesteit de wapenen niet had opgenomen, als om eens anders en zyne rechten te handhaaven: dat het zonder fondement was, dat zyne Vyanden dezen Oorlog voor een Oorlog van Religie wilden doen gaan: dat het maar listigheden waren, om de Volkeren op te hitsen, en hunne lichtgeloovigheid te verstrikken, enz. 't Geen zich in Dauphiné had toegedraagen; ten opzichte der belangen van de Roomsche Religie, was een meer als genoegzaam Manifest voor alle de Geallieerden in 't algemeen, en zyne Koninglijke Hoogheid in 't byzonder. Ondertusschen, gelijk de Ministers van Vrankryk, welke zich aan d'Italiaansche Hoven onthielden, gestadig even zeer allerhande middelen in 't werk stelden, om tot het einde hunner oogmerken te geraaken, en d'Italiaansche Vorsten in het gemelde Verbond te doen treeden, hadden zy op nieuws den Hertogen van Mantua en Modena, en elders, zoeken in te boezemen, dat de Keizer niet anders in den zin had, als hun Land t'overweldigen. Maar de Ministers der Geallieerden vertoonden ter zelve tyd op een krachtige en overtuigende manier: Dat den Oorlog, dien men voerde, door de Kroon van Vrankryk tegens alle de Bondgenooten verwekt was, zonder andere beweegreden als die van zich te vergrooten, en alles aan het juk haarer heerschappy t'onderwerpen: dat men maar moest aanmerken, tot welke trap van hoogheid en vermogen zy zich door alle de voorgaande Oorlogen had verheven, om te belyden, dat ze in dezen niet geholpen behoefde te worden: dat men in tegendeel alles tegens haar van nooden had, te meer dewyl haare Ministers zelve gingen verbreiden, dat men haar nooit als ydele pogingen zou tegenstellen, enz. Gelijk deze redenen gewichtig genoeg waren om die van Vrankryk onder de voet te smyten, immers zo men niet vrywilliglijk d'oogen wou sluiten, resolveerden d'Italiaansche Vorsten zich alsnoch neutraal te houden, en den Oorlog, waar in zy wel zagen dat het om de vryheid van Europa te doen was,

zyn

zyn gang te laaten gaan; zulks dat den Hertog van Savoyen geduurende de winter van die kant niet bekommerd behoefde te weezen. 1693. October.

Ondertusschen was Monsr. de Vauban, om te bezorgen dat de Kroon van die zyde geen meerder rampen toegevoegd mochten worden, na Dauphiné getoogen, ten einde de oorden, waar langs de Troupen der Geallieerden weder derwaarts konden keeren, te versterken. En op dat de Landzaaten, en alle de geenen die ten tyde van den inval der Savoyaarden de Provincie hadden verlaaten, zich weder na hunne woningen mochten vervoegen, wierd op de verbeurte van goederen bevolen, dat een ieder zich aanstonds met zyn gezin weder daar ter nêer zou gaan stellen, of dat anders hunne bezittingen gegeeven zouden worden aan de geenen die hunne plaats wilden bekleeden. Kort om, men wendde alle bedenkelijke poogingen aan om het gemelde Landschap voor den ondergang te behoeden, en d'Inwoonders niet van gebrek en kommer te laaten sneuvelen.

Monsr. de Vauban na Dauphiné.

Terwyl de zaaken hier zo slecht geschapen stonden, arbeidde men met alle mogelijke naarstigheid, om te bezorgen, dat de Veldtocht doch vroeg genoeg in Vlaanderen, in Duitschland, en in Catalonien geopend mocht worden, en stelde in alle de Provincien ongemeene wervingen aan. En dewyl men noch even zeer scheen voor te hebben den Koning Jacobus, hoewel de zaak door veelen t'eenemaal onmogelijk wierd geacht, te herstellen, liet men niets achterwege om het aanstaande Jaar een veel talryker Vloot, als de geene die in den laatsten Slag zulk een schrikkelijke neep kreeg, in zee te brengen. Ten dien einde dan maakte men nieuwe Schepen in alle de Havenen van den Ocean en de Middellandsche Zee; kalefaterde de geenen die ontheisterd waren; haalde de ouden, alreedes verworpen om dat men ze onbekwaam oordeelde, weder voor den dag; en besloot ook zelfs de swaarste Koopvaarders in Oorlogschepen te verkeeren. En men arbeidde in het Koningryk alleen niet aan een Zeerusting, die d'Engelsche en Hollandsche Vlooten mocht doen beeven; maar zocht ook de Noorder Kroonen te brengen tot het verkoopen van Schepen, en de

Krygsbereidselen tegen de toekomende Veld- en Zeetocht.

1692. October.

Materiaalen om de zelven te maaken, of goete laaten uit hun zo, in hunne Havens opstellen; op dat de kosten te geringer mochten weezen. 't Was ook met dit oogmerk, dat de Koning Monsr. de Bonrepaux, van wien wy in de voorgaande (a) Maand hebben gesproken, tot het Gezantschap van Deenmarken noemde, in de plaats van Monsr. de Mortangis, dien men genoodzaakt had zyne herroeping te verzoeken; onder de voorwending, dat hy zich niet tot den aart van het Land kon gewennen. Monsr. de Bonrepaux, mogelijk verbitterd wegens dat men hem zyn Ampt had ontnomen, verzocht den Koning, dat hy die last liever op de schouderen van een bekwaamer persoon wilde leggen: maar de Vorst wou gehoorzaamd weezen. En om 'er hem te lichter toe te beweegen, beteekende hy hem, in de plaats van 18000 ponden, het apointement van dit Gezantschap, een somme van 36000 ponden, behalven noch 30000 ponden voor zyne uitrusting en reis. De Graaf van Avaux, door een lange residentie alhier aan onze Landtsgenooten genoegsaam bekend, wierd ook ter zelve tyd tot Extraordinaris Afgezant aan het Sweedsche Hof genoemd, in de plaats van den Marquis de Bethune, in het begin des Jaars, na een gestimen tyd aan het Poolsche Hof geresideerd te hebben, te Stokholm gekomen, en omtrent den aanvang van deze Maand aldaar overleden.

(a) Mart. bladz. Def. [illegible] Gezanten voor de Noorder-Kroonen genoemd.

Het verkiezen van deze twee Heeren tot de gemelde Gezantschappen wierd gevolgd door een vreemd geval. De Graaf de la Vauguion had zich ingebeeld, dat de Koning het oog op hem zou werpen, en dat wegens Deenmarken aan Monsr. de Bonrepaux zynde opgedraagen, verzocht hy met eenige ontsteldheid d'Ambassade van Sweden, meenende dat hem ten minsten die niet geweigerd zou worden: maar de Vorst voerde hem te gemoet, dat hy 'er ter gunste des Graaven van Avaux af had gedisponeerd, en dat hy derhalven een andere gelegentheid moest verwachten. Dit antwoord, daar hy in een geruster staat zyne Majesteit over bedankt zou hebben, ontroerde des Graaven geest gantsch en al. Hy ging heen; en hebbende in het (a) Voorhof een Stalknecht des Hertogs van Bourbon, te paard gezeten, ontmoet, hield hy hem staan, verzocht hem af te

Vreemd geval van den Grave de Vauguion.

(a) te Versailles.

te stygen en sprong in de zaal. Straks gaf hy het beest de sporen, en galoppeerde door bosschen en heggen tot des avonds ten tien uuren; wanneer hy, te Parys gekomen, zich na de Bastille vervoegde, zeggende tegen Monsr. de Besemaux, Slotvoogd van de plaats, dat, hebbende aan zyne Majesteit mishaagd, hy zich gevangen kwam stellen, niet verzoekende dan dat hy het Blaauwe Snoer, 't geen hy niet langer waardig was te dragen, aan den Koning wilde overgeeven. De Gouverneur, ziende zyn gelaat en gescheurde kleederen, oordeelde wel haast wat 'er af was; en deed hem, na dat hy 'er aan het Hof bericht af had gegeeven, na zyn huis brengen. 1692. October.

De Zeerusting, daar wy zo even af hebben gesproken, zei men geen ander oogmerk te hebben, als een landing tegen d'aanstaande Maart of April in Engeland, deze zomer mislukt; ten welken einde men dan ook niet kon twyfelen of men zocht door veele heimelijke middelen het getal der aanhangers van den Koning Jacobus in de drie Koningryken te vermeerderen. Onder anderen had men te Parys het Afbeeldsel des Prinsen van Walles in 't koper doen snyden, vertoonende zich als een bekoorlijke en volmaakte jonge Vorst, en 'er een groote menigte van Exemplaaren af na Engeland doen overvoeren, om het medelyden des Volks door dit voorwerp te verwekken, en hen aan te dryven tot de desseinen der geenen, welke arbeidden om aan dien rampzaligen Prins na de dood van zynen Vader de Kroon te verzekeren, te begunstigen. Ziet daar, wat listen Vrankryk al aanwendde om den Koning William, zynen ontzagchelijksten Vyand, van den Troon te stooten, en 'er iemand op te stellen, wiens recht, om verscheidene redenen, tot noch toe geweldig in twyfel word getrokken.

Afbeeldsel des Prinsen van Walles na Engeland overgezonden.

Van d'Officieren, in het Gevecht by Steenkerken gekwetst, kwamen 'er noch eenigen daar na te sterven. Onder dit getal bevond zich den Heer (a) Stoupa, Broeder van den Generaal der Switsers. Hy was, eer hy Colonel wierd, Predikant, en nooit tot het veranderen van zyne Religie te brengen geweest; hebbende ten dien einde, wanneer de Protestanten in Vrankryk zo deerlijk vervolgd wierden, een togt na Italien gaan doen, om alle lastigheden, die hem hier over aangedaan mochten werden,

Dood van den Colonel Stoupa.

(a) Ziet 3 Stuk, 3 Deels pag. 93.

te

1692. October. te vermyden. Ondertusschen beschuldigden hem veele lieden van geene Religie te hebben; of ten minsten aan de kant van de (a) Deïstery te hellen. De Hollanders hadden geen reden om zyne dood te betreuren; zynde hy de geen, die in den Oorlog van den Jaare 1672. het Boek, (b) *la Religion des Hollandois* geheeten, opstelde, ten einde de Switsers aan te dryven tot zich zonder wederzin te laaten inschryven onder de Troupen, welken de Koning van Vrankryk tegens de Vereenigde Provincien gebruikte, onder voorwending dat de Religie dier Landschappen gantsch verschelende was van die der Switsers.

(a) *'t Geloof van de geene, die voor alle Religie maar geloven, dat 'er een God is.*

(b) *De Godsdienst der Hollanders.*

Ambassadeur van Venetien gehoond.

Omtrent het begin der Maand wierd den Ambassadeur van Venetien een kleine hoon aangedaan. Monsr. de Menestrel liet des avonds ten zeven uuren uit de Stal van een Huis, 't geen hem toebehoorde, des Gezanten Paarden haalen, en het hooy op de straat smyten; hoewel de Stal, door order van den Hofmeester, aan den Stalmeester van den gemelden Minister verhuurd was: waar na hy de deur toesloot, hebbende zich de sleutels doen geeven door een Palfrenier, niettegenstaande hem deze te gemoet voerde, dat ze den Ambassadeur van Venetien toebehoorde. Een oogenblik daar na kwam 'er de Stalmeester, benevens eenige Huisgenooten; en ziende, hoe 't 'er geschapen stond, deed hy de deur openbreeken, en de Paarden weder op hunne plaats zetten. Twee dagen verliepen 'er aldus, wanneer Monsr. de Menestrel door Monsr. de Saintolon zyne onderdaanigheden aan den Ambassadeur liet brengen, welken hy weigerde aan te neemen, zeggende, dat de Koning rechter van deze zaak moest weezen. In der daad, hoewel men het antwoord van den Ambassadeur kwalyk had overgebracht, beval echter de Vorst, hebbende zich van het werk doen onderrechten, aan Monsr. de Sainctot, Inleider der Ambassadeurs, dat hy Monsr. de Menestrel in het Huis van den Venetiaanschen Gezant zou brengen, om 'er hem voldoening over te geeven, en vergiffenis te verzoeken. Den Ambassadeur was beleefder, verklaarende voldaan te weezen; en zonder den Auteur van den hoon tot die onderdaanigheid te willen noodzaaken, vernoegde hy zich met den Koning te gaan bedanken.

Ein-

1692. October.

Eindelijk: de dood had op den 29sten. der Maand uit deze wereld weggehaald den Heer Thevenot, Resident des Konings te Genua, bekend van alle de Geleerden. Hy stierf te Issi, by Parys, ter ouderdom van een-en-seventig jaaren.

Dood van Monsr. Thevenot.

SPANJEN.

Middelen tot herstelling van de Monarchie aangewend.

DE (a) Raad der Middelen voer vast voort met te arbeiden aan de hervorming der misbruiken, en de herstelling der Finantien en Monarchie; doch vond zeer groote hinderpaalen. Aan d'eene kant waren de zaaken zodanig in wanorder, dat, om ze weder op een goeden voet te brengen, men ze, om zo te zeggen, wel t'eenemaal van nieuws diende te hersmelten. Ten anderen, terwyl men den Staat zocht te hervormen, kon men beswaarlyk vermyden niet veele lieden van den eersten rang (welken men heimelijk beschuldigde van of indirectelijk door hunne verwaarloozing, of directelijk door dat zy hunne byzondere zaaken, ten nadeel der geener van het Gemeen, hadden willen bevoorderen, tot de wanorder geholpen te hebben) te verbitteren. Ondertusschen moest men bekennen, dat, indien deze nieuwe Raad niet alles en deed 't geen wel noodzaakelijk waar, het ten minsten bleek, dat ze van voorneemen was alles te doen 't geen mogelijk zou weezen. Behalven de Reglementen, daar wy in de voorgaande (b) Maand af hebben gesproken, wierden 'er noch eenige anderen opgesteld, gewichtig genoeg om hier plaats te vinden. Den Adel, gelijk men weet, is de rechter arm van een Staat; mits dat men ze, in plaats van ze den tyd in wellustige ledigheid te doen slyten, noodzaake ten oorlog te trekken, om het ambacht te leeren, en ze, wanneer zy ze tot hunnent niet en vinden, in de vreemde Landen te gaan zoeken. 't Is om 'er haar met kracht toe aan te dryven, dat de Eertytels en tekenen van onderscheiding zyn uitgevonden, en dat men 'er ook zelfs considerabele Pensioenen heeft bygevoegd. Alle deze vergeldingen behooren dan niet vergund te worden, als aan de geenen die zich in den oorlog hebben gekweeten, en gewichtige diensten aan hun Vaderland gedaan, verdeedigende het tegens den Vyand; of die ten minsten vaste en zekere getuigenissen hebben gegeeven, dat ze, als de nood het vereischte, in staat waren om het 'er

(a) Ziet 3 Stuk, 3 Deel, pag. 216.

(b) Ziet ibid.

1692. October. aan te bewyzen. Men gaat derhalven tegens d'eerste instelling van deze Tytels en Waardigheden, wanneer men de zelven vergunt aan lieden, welke, in plaats van zich door hunne diensten aan den Staat nut te maaken, zich vernoegen met hun gantsche leven aan het Hof in de verwytdheid en ledigheid door te brengen, en niet anders te doen als van salet tot salet te loopen. Men moet bekennen, dat, hoewel den Adel van Spanjen mogelijk een der dappersten van Europa is, de bekoorlijkheden van Madrid haar echter zo krachtig treffen, dat verscheidene niet konnen besluiten tot die wellustige Stad te verlaaten. 't Is zeker, dat 'er, ten opzichte van het getal der Troupen welken de Koningen van Vrankryk en Spanjen op de been brengen, viermaal meerder Adel onder die van Vrankryk is, als onder die van Spanjen. Wel is waar, dat dit voor een groot gedeelte voortspruit uit dat den Adel van Vrankryk, meestendeel arm zynde, genoodzaakt is ten oorlog te trekken, dewyl 'er geen ander middel is om eerlijker wyze te bestaan; daar in tegendeel den Adel van Spanjen, zeer ryk zynde, aan het Hof kan leeven, en 'er groote kosten maaken, zonder genoodzaakt te zyn de party der wapenen te kiezen. Maar het is ook waar, dat een der voornaamste redenen van dit onderscheid is, dat men in Vrankryk niet eene van deze Tytels en Waardigheden kan verkrygen, zonder de zelven door zyne diensten verdiend te hebben: en men heeft eertydts wel deftig gelagchen met eenige Persoonen, welke door bloote kuiperyen van Vrouwen Maarschalksstokken van Vrankryk hadden verkreegen. Maar men moet bekennen, dat het in Spanjen zodanig niet en gaat; en dat zulk een Ridder is, en d'inkomsten van deze Waardigheid bezit, die nooit legers, stryden, noch belegeringen, als in schildery, heeft gezien.

Ziet daar een lange voorreden om maar van een korte zaak te spreeken: doch het gewicht der stoffe vervoerde de pen. Men wil dan zeggen, dat de Raad der Middelen een Reglement opstelde, behelzende, dat alle de plaatsen, welke voortaan in de Militai. e Orders ledig kwamen te vallen, niet gegeeven zouden worden als aan Persoonen, die daadelijk in dienst waren, en ten minsten de qualiteit van Capitein bekleedden.

De

De Commanderyen van Alcantara en Calatrava wierden hier echter af uitgezonderd; behoudende de Koning de vrye schikking daar af aan zich, zonder aan dit Reglement gebonden te zyn. 1692. October.

De zelve Raad had noch een andere Ordonnantie doen afkondigen, waar by aan alle de geenen, welke sedert een tyd de Pachten wegens d'inkomsten van des Konings Domainen hadden gehad, en noch geen rekening gedaan, gebooden wierd binnen een zekere termyn de zelve te doen, of dat anders met d'uiterste strengheid tegens hen geprocedeerd zou worden.

Maar indien het Hof van Spanjen bedacht was op middelen uit te vinden om geld te krygen, het had ook besluiten genomen, tot welker uitvoering men considerabele sommen van nooden zou hebben. De Keurvorst van Beyeren had door den Graaf van Grajal aan zyne Katholijke Majesteit doen vertoonen, dat het met het klein getal van Troupen, welken men onderhield, onmogelijk was iets van belang in de Nederlanden uit te voeren, en zelfs ook misschien te beletten dat de Franschen die niet voorders t'eenemaal kwamen te vermeesteren: dat zulks het middel was om den oorlog langen tyd te doen duuren, zonder dat de kosten, welken men aanwendde, eenige goede werking konden voortbrengen, vermits ze niet groot genoeg waren: dat Engeland, om den zelven met meerder wakkerheid voort te zetten, op het punt stond van haare Troupen met dartig duizend man te vermeerderen: dat de Vereenigde Provincien het besluit hadden genomen van ook noch een getal van twintig duizend man by de hunne te voegen: dat Spanjen mede van haar kant nieuwe poogingen moest doen, aangemerkt het gevaar daar Vlaanderen zich sedert de verovering van Bergen en Namen in bevond, enz. Deze vertooningen vonden ingang. Men hield te Madrid een Raad van Staat en Oorlog, waar in besloten wierd, dat men niet alleen de Troupen der Nederlanden, maar ook die van Catalonien en Milanen, zou versterken, en de noodzaakelijke middelen aanwenden om een remise van zeven of acht Millioenen stukken van achten derwaarts te stuuren. Daarenboven gaf

1692. Ostober. het Hof de orders tot den aanbouw van zeker getal van Schepen en Galeyen; en verzekerde men, dat 'er ten dien einde een Traćtaat met de Noorder Kroonen gemaakt ſtond te worden: waar af de tyd het gevolg zal moeten toonen.

SPAANSCHE NEDERLANDEN. Bombardeering van Duinkerken verydelt.

MEN had in langen tyd zodanig een Jaar niet gezien, als het tegenwoordige, en kon met waarheid zeggen, dat'er ſedert de Maand January niet als ſneeuw of geſtadige regenen waren gevallen: weshalven men zich dan ook niet behoefde te verwonderen, dat men geduurende de Veldtocht de deſſeinen, door de Geallieerden, en voornaamentlijk in de Nederlanden, daar het wêer noch arger was geweeſt als elders, geformeerd, niet ter uitvoering had zien ſtellen. Tegens de menſchen kan men ſtryden, doch niemand de ſaiſoenen verwinnen. Het voorneemen was, gelijk men uit alle (a) ſchynbaarheden kon afmeeten, Duinkerken te bombardeeren, en de Haven te vernielen. Terwyl nu alle dingen hier toe gereed waren, bevond men de wegen en toegangen door de geduurige regenen onbruikbaar, en hadden ook de zelven aan de Franſchen gelegentheid gegeeven om zich zo wel te voorzorgen, dat d'onderneeming onmogelijk wierd geacht: want Duinkerken van alle kanten onder water gezet konnende worden, uitgezondert aan de zyde van Nieupoort, alwaar men het ook meende aan te taſten, wierden 'er de Veſtingwerken zodanig verſterkt, dat men het raadſaam oordeelde den aanſlag te ſtaaken, en te verwachten of 'er niet op een andere maal een gunſtiger gelegentheid toe geboren zou worden. Ondertuſſchen vernoegde men zich met de fortificatien van Veurne en Dixmuiden te voltrekken: want behalven dat deze twee Plaatſen Oſtende en gantſch Vlaanderen dekten, verwachtte men 'er noch meerder voordeelen af, indien men ze maar anders kon behouden.

(a) Ziet 3 Stuk, 3 Deel, pag. 218.

Veurne en Dixmuiden gefortificeerd.

De Franſchen van hunne kant verſterkten Kortryk, ten einde de brandſchattingen, zo ver als het immers mogelijk waar, in het Spaanſch Vlaanderen uit te breiden. Zy hadden deze Plaats in den Jaare 1683. geſlecht, en ze naderhand dikwils weder ingenomen, en verlaaten; doch tegenwoordig in ſtaat geſteld van niet als met zeer groote moeite vermeeſterd te konnen worden.

Kortryk geſterkt.

De Koning van Engeland dan ziende, dat het kwaad saisoen zich tegens alle zyne desseinen aankantte, en 'er geen kans meer en was om iets t'onderneemen, vertrok uit het Leger des nachts tusschen den 26 en 27sten. September, ten einde zich te Breda te vervoegen, en van daar op het Loo, alwaar hy den 30sten. aankwam. d'Armée brak op van Deynse den 28sten. en scheidde dien zelven dag. De Cavallery marcheerde na de kant van Gavre; en d'Infantery ging zich by Gent, aan de Brugsche Vaart, nederslaan. Den Hertog van Luxemburg deed zyne Troupen byna ter zelve tyd opbreeken; en hebbende wyders zyn Leger gescheiden, gaf hy order aan een gedeelte om tusschen Yperen en Duinkerken te gaan campeeren, en marcheerde met d'overige Benden na de kant van de Schelde. 1692. October. De Koning vertrekt uit het Leger. De Legers gescheiden.

Maar terwyl men nu meende, dat de Veldtocht geëindigd zou weezen, poogden de Franschen by het afweezen zyner Britannische Majesteit noch een slag van belang te doen, daar de Geallieerden een geruimen tyd de smert af mochten gevoelen. Zy hadden al over lang te Namen, Bergen, Maubeuge, en in eenige andere Steden, een afgryselijke menigte van Kanon, Bomben, en Karkassen verzameld, en 'er swaare Magazynen van allerhande provisien opgerecht; waar benevens hunne Troupen zich ook noch in gestadige beweeging vertoonden. De Koning van Engeland had hier uit wel vermoed, dat de Franschen mogelijk eenige onderneeming by der hand zouden konnen vatten, om Charleroy of Aath t'overrompelen; maar van zyne kant weder zo goede schikkingen daar tegen genomen, dat, vreezende voor geene verrassing, hy zich op den 14den. der Maand in den Haag vervoegde, van waar hy wyders, zo haast als de zaaken dezer Republyk hem zulks zoude toelaaten, na Engeland meende over te steeken. Ondertusschen zag hy zich genoodzaakt dit voorneemen voor eenige dagen te staaken: want hebbende den 16den. met een Expresse van den Keurvorst van Beyeren bericht gekreegen, dat de Fransche Troupen, onder het gebied van Messrs. de Bouflers en Montal, in het gezicht van Charleroy waren aan d'overzyde der Sambre, slaande zich langs deze Rivier neder, vertrok zyne Majesteit des anderendaags met den Prins van Nassau, en een menigte van Aanslag der Franschen op Charleroy.

1692. October. andere Heeren, om zich te Breda, en van daar te Brussel te vervoegen. De tegenwoordigheid van dien Monarch gaf een ongemeenen moed aan de Geallieerde Troupen, welke hunne marsch na de kant van de gemelde Vesting hadden genomen; en zyne nooit vermoeide naarstigheid en yver noodzaakten Messrs. de Bouflers en Montal hunne onderneeming, *na de* Plaats ruim vier-en-twintig uuren gebombardeerd te hebben, te laaten vaaren. De schade, hier door veroorzaakt, mitsgaders alle de byzonderheden welke zich omtrent deze Bombardeering hebben toegedraagen, zal de Leezer uit het volgende Verhaal konnen afmeeten.

Naauwkeurig Verbaal wegens de Bombardeering van de Stad Charleroy, door de Troupen des Konings van Vrankryk, onder het gebied van Messrs. de Bouflers en Montal.

DOn Juan Antonio de Piementel, onze Gouverneur, van verscheidene plaatsen bericht, dat de Franschen een aanslag op deze Stad voorhadden, vond zich daar af t'eenemaal overtuigt, als hy op den 10 October 1692. wierd verwittigd, dat de Vyanden bezig waren met de Sluis op de Sambre, by het Dorp Auvelois, te hermaken, ten einde zy daar door een vry gebruik van die Rivier tusschen Namen en deze Plaats zouden hebben; en dat van een andere kant Monsr. de la Motte, Lieutenant des Konings tot Maubeuge, des nachts te vooren tot Marchiennes met een Detachement was gekomen, om de Sluis, waar door men het water van 't Riviertje de Heure, in de Moerassen, die onze Beneden-stad omringen, kan laten lopen, weg te breeken. Des hy, om daar in, zo veel als doenlijk, te voorzien, en de Vyanden te voorkomen, indien ze Garnisoen in Thuin, als in de voorige Jaaren, wilden leggen, de volgende nacht een goed Detachement derwaarts zond, die de Werken lieten springen, en een goed getal Stormpaalen, aldaar sedert de voorledene Winter gebleeven, verbrandden. 's Anderendaags, den 11den. deed hy 200 Muskettiers na Marchiennes trekken: zo om het wederkeeren van het Detachement, na Thuin gezonden, te begunstigen; als om d'Arbeiders, die bezig waren met de geruineerde Sluis van 't Riviertje de Heure te hermaken, te dekken: gelijk dan de volgende nacht dit volbracht zynde, in zes à zeven uuren onze Moerassen meer onder water geraakten, als ze ooit waren geweest. Zondag, den 12den. verstond men, dat een groot Vyandlijk Detachement de Sambre tot Bussiere was gepasseert; dat het zelve stond versterkt te werden, en die samen deze Stad te komen aantasten: weshalven men met ernst op 't verdeedigen begon te denken. Aan de Inwoonders van d'omgelegene Dorpen wierd bevolen hun Vee in de Graften

ten te brengen; gelijk den volgenden dag geschiedde, doch zonder Voeragie, schoon haar zulks insgelijks bevoolen was. Maandag, den 13den. verstond men, dat de ingescheepte Artillery en Amunitie van Oorlog deeze Plaats meer en meer naderde: en des Dingsdags, den 14den. lieten zich de Vyanden na de kant van 't Dorp Couillet zien; komende hunne Troupen, omtrent 8000 Man sterk, onder den Marquis de Bouflers, den Berg boven het voornoemde Dorp afzakken; na de Hoogtens, achter die van Marchinelle, marcheeren; en op eene Linie den Grond tusschen Couillet en Marchine, beslaan. Des namiddags ten dry uuren kwam uit Marchinelle, opgepropt met Volk, een hoop Ruytery trekken, om eenigen van onze Dragonders, aan geene zyde van een Aarde Huisje, op de weg na Marchinelle geposteerd, aan te tasten; gelijk zy dan, by haar gekomen, ook dapper vuur gaven: des de Gouverneur en de Graave van Brouay, Generaal van de Battaille, nevens andere Bevelhebbers, toen in de Beneden-stad, toeliepen, om deze Schermutseling te zien, die door het schielijk wyken der Franschen op d'eerste Kanonschoot, welke men deed, haast een einde nam; zynde het Paard van maar een Dragonder gekwetst, en een ander, dat men hem in de plaats gaf, dien dag dood geschooten. Den 15den. was het tot 's morgens ten elf uuren zo mistig, dat men de Vyanden onmogelijk konde zien: doch 't weêr opgehelderd zynde, zag men, dat de Vyanden noch geen toestel tot arbeiden maakten, anders als dat ze wat Aarde tegen de Kerk van Marchinelle hadden opgeworpen; waarom men, na dat zich nu en dan eenig Volk liet zien, daar op, gelijk mede op de Landhoeve van Mevrouwe Henry, in den ingang van 't Dorp, daar de Vyanden een Wacht hadden, eenige schooten, om haar te verstrooijen, deed. Donderdag 's morgens, den 16den. verstond men, dat het Vyandlijk Kanon van Namen, by gebrek van water, niet verder als Pont de Loup had konnen komen, schoon zy al 80 Paarden voor eene Schuit hadden gesteld; en datze aldaar, en tot Marchienne, met het zelve en het geen van Maubeuge gekomen was, bezig waren te lossen. In de Stad wierd middelerwyl de Ammunitie van Oorlog uit de Magazynen, in onderaardsche plaatsen, daar toe expres gemaakt, gebracht; en het Bier, Wyn, Brandewyn, Tobak, Kaas, &c. wierd in een Kelder onder de Katte gelegt. 's Middags lieten zich drie Fransche Esquadrons omtrent de Brusselse weg zien; het geen veele deed geloven, datze het belegeren van de Plaats voor hadden: doch ze waren maar komen recognosceeren, en wierden op den avond niet meer gezien. Vrydags wierd met het aanbrengen van Ammunitie van Oorlog voortgevaaren. Des middags was al het Buskruid door de wakkerheid van den Majoor Alcantara in zekerheid: en voerden de Vyanden ondertusschen hun Kanon en Ammunitie aan. Een klein Retrenchement, als wat te ver afgelegen, wierd door d'onzen verlaaten; en de volgende nacht de brand in een Barak gesteeken: waar door men zag, dat de Vyanden haare Trenchée aan de kant van de Marchinelle open-

1692. Octobér.

den

1692. Octob*er.* den . : en Saturdag, met het aanbreeken van den dag, zag men, dat ze uit dat Dorp twee Loopgraven, en een Linie van Communicatie, hadden gemaakt; ook bezig waren met het opwerpen van een Battery voor vier Stukken; noch een andere van twaalf 24 Ponders, in de Tuinen en Heggen van 't voornoemde Dorp; en een derde van 18 kleinder Stukken, op het hangen van een Heuvel; mitsgaders aan de voet van deze, een Park voor 16 Mortieren. Tusschen de beide Loopgraven hadden ze langs een Hegge eenige Karabyners geposteerd, die geduurig vuur op onze buitenste Retrenchementen gaven; hebbende eenigen van gedachte Karabyners het achterste van een Steen-Oven, aan deze zyde van de Hegge, gewonnen, welke zy op het zien van 10 à 12 van onze Soldaaten, na een Kanonschoot, dieze het Sein van een Uitval meenden te weezen, weder verlieten. 's Namiddags zag men de Vyanden Fascynen aandragen; en verstond men, datze 's anderendaags van hunne Batteryen meenden te schieten. 's Avonds wierd de Colonel van Dedem uit de Benedenstad door den Colonel vander Straaten met 500 Man afgelost; en aan de Soldaaten, om zich wel te kwyten, al de extraordinare arbeid door den Intendant betaald. Zondag, den 19den. wierden wy van de Vyanden, 's morgens ten zeven uuren, uit Kanon en Mortieren begroet, en, uit de weinige Werken die zy hadden gemaakt, verzekerd, dat het maar op het ruïneeren van de Plaats aangezien was, en zulks, volgens 't zeggen der Overlopers, uit spyt die Monsr. de Bouflers gevoelde over het verlies van zyne Bagazie, hem door het Garnisoen van deze Vesting ontnomen, waar uit men hem niet had willen wedergeeven zekere Papieren, behelzende de Plans van de meeste Steden, welke of den Koning van Vrankryk, of den Geallieerden, toebehoorden. 't Schieten bleef den gantschen dag duuren; en des avonds wierd de Colonel vander Straaten door den Colonel Lanoire afgelost. Ten zes uuren vertraagde het schieten; en alzo men voor acht uuren geene Bombe in de lucht zag, en evenwel brand in het quartier van de Ruiters was ontstaan, dagt men zulks door Brandstichters aangesteeken te zyn. Een Soldaat, die door het Moeras tot de Vyanden meende over te lopen, wierd uit Musketten dood geschooten. Maandag, den 20sten. zag men de Kogels en Bomben onophoudelijk in de beide Steden vallen, en eenige wanordre veroorzaakten. Een Bombe viel in de Lugtgaten der Contremyn van 't Bolwerk Dauphin, met Granaaden aangevuld; doch ging niet aan. Men verstond, dat de Vyanden hunne meeste Bomben hadden geworpen; en dat die van Aath hen daags te vooren 20 Wagens, en eenige Paarden van Fourageurs, hadden ontnomen. 's Avondts loste de Colonel Baron de Heiden Monsr. de Lanoire af; en men zag de brand in het Voeragie-Magazyn op de Glacis, tusschen de Sambre en de Bovenstad, komen: 't geen tot 3 a 4 maalen in het Arsenaal en Ruiterquartier, zo dra als ze geblust was, weder ontstaande, wierd eindelijk een goed deel van de Voeragie, het Huis van den Majoor, het groote Wachthuis, en verscheide andere door de brand ge-

geconsumeerd, zonder dat'er een Bombe gevallen was; waar uit men dan besloot, dat zulks een werk van Brandstichters moest weezen. 's Nachts schoot de Vyand zo weinig, dat men zyn aftocht begonde te vermoeden: doch Dingsdags morgens, ten 8 uuren, begonden zy zeer heftig op de Huizen te schieten, en zo hier en daar eenige Bomben te werpen, en des namiddags, alzo ze des morgens 60 Wagens met de resteerende Bomben na Philippeville hadden gezonden, met Steenen. De Baron de Heiden wierd door den Colonel Linstau afgelost, en het Kanon der Vyanden na 10 uuren niet meer gehoord: maar des Woensdags, wanneer men de Franschen opgebroken dacht te zyn, zag men haar des morgens noch in de Loopgraaven, en nu en dan uit 3 a vier Veldstukken schieten. De Colonel Linstau wierd door den Lieut. Colonel Bub met 300 Man afgelost; en 's nachts niet als Musketten gehoord. Donderdags, ten 9 uuren, staken de Franschen hun Campement in brand; en des middags verlieten ze de Loopgraaven: na dat ze in 5 dagen, van 200 Huizen die 'er in deeze Plaats zyn, 40 door het inwerpen van 2500 Bomben en 18000 Kanonschooten, hadden verbrand, doch maar 10 van onze Soldaaten gedood, en 74 licht gekwetst; dewyl de Militie, die geen dienst deed, buiten de Brusselsche Poort wierd gelegt, daar weinig of geen gevaar was. 1692. October.

Ziet daar den uitslag van deze groote onderneeming, waar mede de Franschen den Bondgenooten een gevoelige neep meenden te geeven; en met eenen het eind van de Veldtocht: doch eer wy van deze stoffe affcheiden, moeten wy hier noch het volgende byvoegen.

Eenige kwaadwilligen hadden zeer nadeelige geruchten voor de reputatie der Generaliteit en Troupen van Brandenburg, welke geduurende de belegering van Namen by d'Armée der Hooge Geallieerden in Braband waren getrokken, doen loopen. De Keurvorst, trachtende zich van deze opgeleide laster te verdeedigen, schreef'er over aan zyne Britannische Majesteit en zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid van Beyeren. De twee Vorsten, houdende zich t'eenemaal wegens zyn beleid voldaan, lieten hem hier op d'onderstaande Antwoorden toekomen. Geruchten tot nadeel van de Brandenburgsche Troupen gestut.

1692. October.

Antwoord des Konings van Groot-Britanje aan den Keurvorst van Brandenburg.

Myn Broeder,

IK verstaa met verwondering uit uwen Brief, in dato den 2den. der tegenwoordige Maand, dat 'er, niettegenstaande alle de blyken van uwen yver voor de gemeene zaak, lieden geweest zyn, kwaadwillig genoeg om te trachten de eer, die u daar over toekomt, eenigermaate te verminderen. Ik weet niet, op wat fondement deze kwalijkmeenenden aan het Hof van den Keizer, in Holland, of elders, ondernomen hebben het beleid uwer Generaalen geduurende deze Veldtocht te laaken; dewyl ik altyd getuige ben geweest van hunne spoedigheid, misgaders van de faciliteiten die zy hebben bygebracht in alle de Krygsoperatien welken men heeft voorgeslagen, en voornaamentlijk in de deliberatie die by de Mehaigne wierd gehouden, in de welke uwe Generaalen, even als in andere gelegentheden, zich als lieden van eer en couragie uitgedrukt en gedraagen hebben; zonder dat de redelijke inzichten, die zy voor de behoudenis uwer Troupen konnen hebben gehad, eenigerwyze d'uitvoering der desseinen, welken men ter zaake van de Stad en 't Kasteel van Namen had gemaakt, belet hebben. En gelijk de kwalijkgegronde verwytingen, daar gy melding af doet, my een gevoelige ongeneugte hebben veroorzaakt, omhels ik des te liever deze gelegentheid van aan uwe Troupen en Generaalen recht te doen, door de verzekeringen van myne geheele voldoening in hun beleid; welken ik ook zal doen verkondigen in alle de oorden, daar men met het tegendeel ingenomen mag weezen: u wyders biddende te gelooven, dat ik altyd zal zyn met groote achting en genegentheid, enz. *Uit het Campement te Nienove, den 21 Augusti 1692.*

Getekend

WILLIAM R.

Antwoord des Keurvorsts van Beyeren aan den Keurvorst van Brandenburg.

IK heb verstaan uit den Brief uwer Keurvorstelijke Doorluchtigheid van den 2den. dezer Maand, en uit het geen zyn Minister, den Heer Dankelman, my mondelijk heeft gezegt, dat gy een gevoelige ongeneugte hebt wegens zekere geruchten, welke aan het Keizerlijk Hof tegens het beleid uwer Generaalen en Troupen, die geduurende de Belegering van Namen aan myn Commando waren touvertrouwd, geloopen hebben; zynde de zelven uitgestrooid, als of zy in hunne plicht gebrekig waren gebleeven. Ik verzeker Uwe Keurvorstelijke Doorluchtigheid, dat ik zeer verwonderd ben over zodanig een gerucht; hoewel het aan d'andere

dere kant bekend genoeg is, dat d'onbeschaamdheid der Nouvellische Historieschryvers zo ver gaat, dat ze durven oordeelen en critiseeren over de zaaken, daar ze niets ter wereld af verstaan, en die zy dikwils van wit in swart veranderen. En hoewel ik moeijelijk ben, dat men de reputatie van uwe Wapenen en Generaalen zo roekeloozelijk heeft durven aantasten; zyt gy echter wel verzekerd, dat ik 'er andere en rechtmaatiger gevoelens af heb: hebbende alreedts door een Brief van myne eigene hand aan Uwe Keurvorstelijke Doorluchtigheid betuigd de groote voldoening, die ik over de gemelde uwe Troupen heb gehad, en voornaamentlijk over het beleid van uwe Generaalen, en hunne couragie in den Vyand aan te tasten, ten einde Namen t'ontzetten, indien de krygskunde, het kwaad wéer, en andere gewichtige consideratien, toegelaaten hadden zulks in 't werk te stellen. Ik herhaal het hier, in het vertrouwen dat Uwe Keurvorstelijke Doorluchtigheid, alle de Hooge Geallieerden, en in 't algemeen een ieder die 'er by geintereseerd is, een volkomen vernoegen wegens deze protestatie zullen hebben, en door zodanige geruchten, zonder eenig fondement uitgestrooid, geenige nadeelige impressie willen opvatten, enz. *Uit het Campement te Halle, den 15den. Augusti 1692.* 1692. *October.*

SEDERT een tyd was het Muntweezen in een groot verval geraakt; 't geen een zeer schadelijke zaak zynde, en derhalven geweerd behoorende te worden, zag men omtrent het begin der Maand het volgende Plakaat in 't licht komen. VEREENIGDE NEDERLANDEN. Plakaat tot herstelling van het verval der Muntzaaken afgekondigd.

Plakaat, tot redres van het verval in de zaaken van de Munten dezer Landen, mitsgaders Verbod tegens het uitvoeren van het Muntmateriaal.

DE Staaten van Holland en West-Vriesland, allen den geenen die dezen zullen zien of hooren lezen, saluit. *Doen te weeten*: Alzoo wy ondervonden hebben, dat de ordres voor dezen by de gemeene Bondgenooten beraamt en gearresteert, tot redres, van de zaaken van de Munt, tot noch toe niet zyn nagekomen, of hebben belet de continuatie van het verval daar omtrent; en dat de zelve Bondgenooten niet hebben konnen werden gedisponeert, om gemeenzaamder-hand, en by concurrentie te arresteeren en te observeeren een vasten voet en ordre, waar door het voorsz. verval geweert, en voor het toekomende geprevenieert zoude konnen werden; en daar benevens by Ons geconsidereert wezende, van wat schadelijken gevolg het zelve voor de goede Ingezetenen van deze Provincie zoude wezen, en hoe grooten nadeel zulks zoude toebrengen in den cours van de Negotie, Neringe en andersints, zoo

1692. Octob. daar tegens niet wierde voorzien: *SOO IST*, Dat wy tot voorkominge van alle 't gunt voorsz. is, goedgevonden en geresolveert hebben, te ordonneeren en statueeren, zoo als wy ordonneeren en statueeren by dezen.

Eerstelijk, dat het Munt-materiaal zal werden gefixeert, zoo als het zelve gefixeert werd mits dezen, voor de respective Muntmeesters, en alle anderen die 't zelve zouden mogen koopen, tot 25. Guldens 2. stuivers courant geld, uitgezondert de Wisselbanken, en de Steden, daar geen Wisselbanken zyn, de geswoorene Wisselaars, die het niet hooger zullen mogen koopen als tot 25. Guldens eene stuiver Kas-geld het Mark fyns; en dat ook niemand aan de Munt-meesters, of iemand anders, het Mark fyns hooger zal mogen verkoopen als tot 25. Guldens 2. stuivers, en aan de Wisselbanken en geswoorene Wisselaars niet hooger als tot 25. Guldens eene stuiver.

Hebben voorts wel expresselijk geinterdiceert en verbooden, zoo als wy interdiceeren en verbieden by dezen, dat de helft van 't Munt-materiaal binnen deze Provincie van Holland en West-Vriesland zynde, of namaals in de zelve Provincie gebracht werdende, niet wederom buiten de zelve na andere Provincien of Landen toe gebracht ofte uitgevoert zal mogen werden.

En dat niemand, wie het ook zoude mogen wezen, hem zal vervorderen eenig Munt-materiaal te verzenden buiten de Provincien van Holland en West-Vriesland, te Water of te Lande, zonder daar toe alvoorens gelicht te hebben een vry Paspoort van de Heeren Onze Gecommitteerde Raaden in een van beide de Quartieren, of by de Secretarissen van de respective Steden, die by dezelven tot het verleenen van de voorsz. vrye Paspoorten zullen werden geauthoriseert, inhoudende de Plaats van waar het voorsz. Munt-materiaal zal werden gezonden, en ook de quantiteit van het zelve.

Welk Paspoort niet zal mogen werden verleend, ten zy nevens het verzoek aan welgemelde Heeren Onze Gecommitteerde Raaden, of haare Geauthoriseerden, zal blyken by Recipisse van Commissarissen, of Boekhouders van de Wisselbanken, of van de geswoorene Wisselaars in de Steden daar geen Wisselbanken zyn, dat den Verzender, of iemand anders by hem aan te wyzen, gelijke quantiteit, of aan den geswooren Wisselaar, ofte in de Wisselbank, tot 25. Guldens eene stuiver 't Mark fyns zal hebben gebracht; ofte by Recipisse van een van de Muntmeesters in deze Provincie, dat aan den zelve gelijke quantiteit door den Verzender, of iemand anders, tot 25. Guldens 2. stuivers het Mark fijns Kas-geld, in de Munt zal hebben gelevert, en by den Muntmeester onfangen, om in conformité van de Plakaaten en ordres van den Lande gemunt te werden.

Dat de voorsz. Recipissen by de gemelde Heeren Onze Gecommitteerde Raaden ingetrokken en bewaart zullen worden, om op nader ordre over-

overgegeeven te werden aan de Raaden en Generaal-Meesters van de Munten, om by visitatie van de Munten geconfereert te werden, of 't Munt-materiaal zelve door de Munt-meesters, buiten onze intentie, niet gediverteert zal wezen. 1691. October.

En hebben wy daarom wel strictelijk verbooden, zoo als wy verbieden by dezen, dat de respective Muntmeesters eenig Materiaal aan iemand, wie het ook zoude mogen zyn, zullen verkoopen, ofte overdoen, noch buiten deze Provincie verzenden, op de verbeurte van alle het Munt-materiaal, dat by haar overgedaan, verkocht, of verzonden zal weezen; en voorts gestatueert, zoo als Wy statueeren by dezen, dat zy daar en boven vervallen zullen van haar Muntmeesters-ampten, en inhabil verklaart werden om in het toekomende wederom geadmitteert te werden, en dat de actie van den Officier tegens zodaanigen Muntmeester niet zal werden gepræscribeert, als na het verloop van twintig Jaren.

Dat de Wissel banken en gepermitteerde Wisselaars, daar geen Wisselbanken zyn, zullen moeten de waardye van 't Muntmateriaal voldoen en betaalen in Banco, of met Drie-guldens-penningen, en andere groote gepermitteerde Specien, die zy van de respective Munt-meesters zullen komen te ontfangen.

Dat alle die geenen, die eenig Munt-materiaal boven de helft zullen komen uit te voeren ofte te verzenden, of die het zilver hooger, als die voorengestelde prijs, zullen leveren of verkoopen, als mede die het zelve hooger zullen aanneemen of inkoopen, zullen verbeuren de helft van het Munt-materiaal, 't geen zy boven het voorsz. verbod zullen hebben getracht te verzenden, of hooger als de boven-gestelde prijs zullen hebben gelevert, verkocht, ontfangen of ingekocht.

En tot strikter observantie van dezen Plakate, interdiceeren en verbieden Wy aan alle Schippers, Voer- en Karreluiden, en alle anderen, eenig Munt-materiaal zonder Pasport te brengen buiten deze Provincie, op de verbeurte en confiscatie van hare Schepen, Schuiten, Wagens, Karren en Paarden, waar in, of waar op het voorsz. Munt-materiaal zal werden gevonden, en daar en boven twee honderd guldens tot een amende: daar en tegen zullen de gemelde Schippers, Voer- en Karreluiden genieten voor een proemie de helft van het Munt-materiaal, dat in haare Schepen, Schuiten, Wagens of Karren zonder Pasport zal zyn geladen, in gevalle zy 't zelve zullen aanbrengen, zodanig dat den Officier het zelve machtig zal werden, en de confiscatie daar op zal volgen.

Dat de Wisselbanken en geswoorene Wisselaars zullen gehouden zyn alle haar Munt-materiaal, of aan de Munt-meesters te verkoopen om gemunt te werden, tot 25 Guldens 2 stuivers het Mark fyns, of aan de zelven te leveren om te werden verslagen in Penningen van Negotie, tot zulken prys, als by haar Hoog Mog. albereids is, of by Ons op ieder

1692. Octob.

Penning zal werden vast gesteld; zonder dat de voorsz. Wissel-banken of geswoorene Wisselaars, aan yemand anders haar voorsz. Materiaal zullen mogen verkoopen of verzenden, op de verbeurte van de helft van 't verkochte of verzondene Munt-materiaal by de Wisselbank, of geswooren Wisselaar, die 't zelve zoude mogen verkocht ofte verzonden hebben, te verbeuren; maar dat daar maar alleen afgehouden zal mogen werden 't geen de Wissel-banken ofte geswoorene Wisselaars van nooden hebben, zo tot Lingotten voor Draadtrekkers als Materiaal tot gerief der Silversmeden: en zullen de zelve in het toekomende geene gevalueerde Penningen meer mogen breeken, op pœne dat die geenen, die contrarie 't zelve zouden komen te doen, boven de verdubbelde waarde van de gebrookene Penningen, voor d'eerste reis vervallen zullen in een boete van vyfhonderd guldens, en voor de tweede reis daar over arbitralijk gecorrigeert werden.

En om voor te komen, dat het geene hier in faveur van de Draadtrekkers en Silversmeden is ter nedergesteld, niet mach werden *misbruikt*, dat de zelve, alvoorens geadmitteert te werden omme van de Wissel-banken of geswoorene Wisselaars Zilver te mogen koopen, voor de Magistraat van de Stad, daar de zelve woonachtig zyn, met solemnelen Eede zullen moeten belooven, het Munt-materiaal, dat zy zullen komen te koopen, enkelijk tot haar Handwerk of Neeringe te zullen employeeren, zonder 't zelve aan anderen te verkoopen, ofte elders te verzenden.

Dat in het toekomende in ieder Stad daar geen Wissel-bank is, by de Magistraat aldaar niet meer als een Wisselaar zal mogen werden aangesteld, omme de ongevalueerde Penningen op te wisselen; en dat in de Steden, daar Wisselbanken zyn, de voorsz. ongevalueerde Penningen by de zelve, en niet by de Wisselaars zullen werden verwisselt; en dat aan allen en een iegelijk, tot het Wissel-ampt niet geauthoriseert zynde, zal werden verbooden, zoo als Wy verbieden mits dezen, zich directelijk ofte indirectelijk met het opwisselen van ongevalueerde Penningen te bemoeijen, op de verbeurte van een boete van honderd Nederlandsche goude Dukaaten voor de eerste reize, en voor de tweede reize van het dubbeld van dien, en arbitrale straffe daar en boven; de helft van de voorsz. boeten te appliceeren ten profijte van den Officier die de calange doen zal, en de wederhelft ten profijte van den Aanbrenger: en in gevalle iemand onmachtig mochte weezen de voorsz. boeten te betaalen, dat hy dan met publijke Geesselinge daar over zal werden gestraft; en in dat geval aan den Officier, die de calange zal hebben gedaan, door de Heeren onze Gecommitteerde Raaden een prœmie van zes honderd guldens zal werden toegevoegt, mits daar van betalende de helft aan den Denunciateur.

Dat de geswoorene Wisselaars de gemelde ongevalueerde Penningen binnen den tijd van 24. uuren, en de Wissel-banken zoo ras als doenlijk zal

zal zyn, zullen geobligeert werden te smelten, ofte aan stukken te snyden, op de verbeurte van dezelven, en het quadruplum van dien, die na het verloop van den voorsz. tijd by de voorsz. Wisselbank ofte Wisselaars zullen werden gevonden; en dat daar en boven de voornoemde Wisselaars zullen werden verklaart inhabil om het voorsz. Wissel-ampt te konnen bedienen. 1692. Octobr.

Dat ook zal werden verbooden, zoo als wy strictelijk verbieden by dezen, eenig Munt-materiaal te zenden na de Provincien daar Payementen ofte Penningen beneden den voet werden geslagen, op de verbeurte van het geene bevonden zal zijn derwaarts te werden verzonden, ofte verzonden te zyn, de eene helft ten behoeve van den Aanbrenger, de andere helft ten behoeve van den Officier die de calange zal doen.

Dat tot een Stant-penning zal werden geslagen den Staten drie-Gulden, mitsgaders den Daalder, en eene Gulde.

Dat mede zullen werden geslagen alle Stant-penningen, zynde Penningen van Negotie, (voor die de zelven begeert) op den voet als by haar Hoog-Mogenden bereits is, ofte by Ons zal werden geconstitueert, mits dat de onkosten van de Sleyschat en Muntslag zullen werden gereguleert na den voet van den drie-Guld. penn. en dat het different, 't geen op de onkosten werd geprofiteert, meerder voor 't Materiaal aan den Leeveraar zal werden gegeeven.

Dat om een Payement te hebben, het geen van de andere Provincien zal differeeren, noch zal werden geslagen een Vyf-stuivers-penning, op zeven penningen fyn, en negen-en-vyftig en een half stuks in 't Mark werks, met zodaanige Figuur of Beeltenis, als by Ons op de Twintig-stuivers, of enkelde Guldens is geordonneert gesteld te werden.

Voorts hebben Wy geinterdiceert en verboden, gelijk Wy interdiceeren en verbieden mits dezen aan de respective Munt-meesters, geen meerder Payement te slaan, als by Ons specialijk zal werden geconsenteert; op poene dat die geenen, die daar tegens zullen komen te peccceren, zullen verklaart werden infaam en inhabil, de Payementen boven haar tax geslagen geconfisqueert, en den Muntmeester daar en boven gecondemneert werden in een boete van zes duizend guldens; de voorsz. amende te appliceeren, de eene helft ten behoeve van den Officier die de calange doen zal, en de wederhelft ten behoeve van den Denunciateur: En in gevalle het zelve by den Waardijn, Affayeur, Smit, ofte iemand van de Munt-gezellen of Bedienden wierde ontdekt, dat de zelve, boven de portie van den Denunciateur, zal werden geremunereert door de Heeren Onze Gecommitteerde Raaden met een somme van twee duizend vyfhonderd guldens, en zyn Naam (des begeerende) gesecreteert zal werden,

Dat den Waardijn, zoo wel als den Muntmeester, met Eede zullen moeten sweeren, zich te zullen reguleeren naar de Instructie van den Lande, op het bussen der Penningen gemaakt, en contrarie het zelve bevon-

1692. October. bevonden werdende gedaan te hebben, zullen verbeuren een boete van twee duizend vyfhonderd guldens, eu daar en boven infaam en inhabil verklaart werden.

Dat de Generaal-meesters, mitsgaders de Muntmeesters in deze Provincie, eens 's jaars alhier in den Haage zullen werden bescheiden, en alsdan eenige Penningen by de zelven geslagen, opgewisselt, en in presentie van de Muntmeesters geassayeert, om de zelven te konnen overtuigen, in gevalle zy de Plakaaten niet zullen hebben nagekomen, en dat de Generaal-meesters t'elkens gehouden zullen zyn daar van aan Ons rapport te doen in geschritte.

Dat alle vyf Jaren precieselijk, ofte wel zoo veel eerder als by Ons goedgevonden zal werden, de Bussen op de respective Munten zullen werden geopent by de Generaal-meesters van de Munt, en alsdan de Memorien van de Smidts, Assayeurs en Muntgezellen, gecollationeert tegens 't Boek van de Munt-meesters en Waardijns; en dat de voornoemde Raaden en Generaal-meesters t'elkens van haare ondervindinge aan Ons schriftelijk rapport zullen doen; en dat de zelve, na het openen der Bussen, zullen bezorgen, dat die wederom werden gesloten en bezegeld na ouder gewoonte, en gesteld onder de opzichte van de Waardijns, die de responsabel zullen zyn, dat de voorsz. Bussen zoo geslooten en bezegeld zullen blyven, tot de volgende tijd van de openinge, op pœne van privatie van haar Ampt, verklaart te werden infaam en inhabil, en te verbeuren een boete van twee duizend vyfhonderd guldens; de helft te appliceeren ten behoeve van den Officier die de calange doen zal, en de wederhelft ten behoeve van den Aanbrenger.

Dat de Munt-meesters Penningen onder den voet, namentlijk buiten de een en een half greyn op het vierde half greyn beneden de remedie komende te munten, aan ieder, die de zelve Penningen heeft, daar van refactie zullen doen, en de minder waarde daar van vergoeden, en daar en boven incurreeren de pœne by haare instructie als andersints daar tegen gestatueerd.

Dat wyders de Raaden en Generaalmeesters van de Munt zullen werden gelast, t'elkens, zoo ras haar eenig blyk van desordres by de Muntmeesters, omtrent het werk van de Munt begaan, zal voorkomen, daar van aanstonts kennisse aan den Hove te geven, om tegens de zelve in gevolge van den Plakaate en Instructie van de Munt-meesters, zonder eenige connivenţie te werden geprocedeerd.

Dat in toekomende de Assayen van de Penningen niet meer en zullen werden gemaakt uit de kanten van de Penningen, zoo als tot noch toe gebruikelijk is geweest, maar uit de gantsche Penningen, en de remedie naar advenant verhoogt, namentlijk met een quart grein op den zilveren Ryder, den zilveren Dukaat, den Leeuwen-daalder en Klapmuts, en op de Payementen met een half gryn.

Dat de Muntmeesters van deze Provincie, in zaaken raakende haar Ampt,

Ampt, als van oudts, zullen blyven ter judicature van den Hove; en datden voornoemden Hove, mitsgaders alle andere Rechters in deze Provincie zullen werden geinjungeerd, zoo als de zelve geinjungeerd werden mits dezen, preciselijk recht te doen naar de letter en inhouden van de Plakaaten, en de Contraventeurs van dien mulcteeren en straffen met de boeten en pœnen tegens de zelven daar by gestatueert, zonder de minste mitigatie ofte faveur.

1692. Oktober.

En op dat deze Onze goede meininge en intentie des te beter zoude mogen werden geconsequeerd, opgevolgd en naargekomen; hebben Wy niet alleen tot de achterhaalinge en calange van de Contraventeurs van dien geauthoriseerd en gequalificeerd de respective Officieren, en anderen, die gewoon zyn calange te doen, maar ook alle Tollenaars, Contrerolleurs, Opzienders, Wachten van Onze Tollen en Domainen, Sluis- en Brug-wachters, Boom-sluiters, Schippers, Karre- en Voerluiden, ook zelfs de Koopers, Verkoopers, ofte Handelaars van het voornoemde Materiaal, en allen en een iegelijk, die zodaanige Contraventeurs by preventie zullen konnen achterhaalen.

En ten einde niemand hier van ignorantie zoude konnen pretendeeren, zo begeeren Wy, dat dezen alomme gepubliceerd en geaffigeerd zal werden daar het behoort, en te geschieden gebruikelijk is. Gedaan in den Hage, onder het kleine Zegel van den Lande, den 26 September 1692.

Onderstond,

Ter Ordonnantie van de Staaten.

Geteekend,

SIMON van BEAUMONT.

Ten zelven dage wierd ook noch het onderstaande Plakaat wegens de cours van verscheidene soorten van Payementen afgekondigd.

Plakaat tegens verscheidene soorten van Schellingen en Groeninger Stuivers.

DE Staaten van Holland en West-Vriesland: Allen den genen, die dezen zullen zien, of horen lezen, Salut. *Doen te weten*, Alzo Wy ondervonden hebben, dat eenige Provincien in haar particulier, sedert een geruimen tyd herwaarts, hebben konnen goedvinden hunne respective Muntmeesters van de ordres, van ouds met gemeene bewilliginge en goedvinden van de gezamentlijke Bondgenoten op de zaken van de Munt vast gesteld, ten verscheidene respecten te dispenseeren, zo met het verleenen van afzonderlijke permissien tot het slaan van Payementen, als mede de zelven te verminderen in haren Alloy en gehalte; waar door veroorzaakt is, dat het Land vervuld is geworden met een overgroote quantiteit van allerhande soorten van Payementen, verre afwykende van den voet, op den welken die by de Plakaaten zyn geconstitueerd

1692. Octobr. tueerd: En aangezien dat, niettegenstaande alle devoiren en instantien by Ons aangewend en gedaan, de gezamentlijke Bondgenoten niet hebben konnen werden gedisponeerd, om met gemeene concurrentie te arresteeren, en te observeeren een vasten voet en ordre, waar door het voorsz. verval geredresseert, en voor het toekomende geweerd zoude mogen werden; en daar benevens by Ons geconsidereerd wezende, van wat schadelijken gevolge het voor de goede Ingezetenen van deze Provincie zoude zyn, indien aan de zelven langer, en, by continuatie, ondeugende en onder den benaamden voet geslagene Payementen, voor goede, en als in alloye en gehalte conform de constitutie, in betalinge zouden mogen werden geobtrudeert: *SOO IS 'T*, dat Wy daar tegens willende voorzien, goed gevonden en geresolveerd hebben te interdiceeren en verbieden, gelijk Wy wel expresselijk interdiceeren en verbieden by dezen, dat geene Groeninger Stuivers, geslagen in de Jaren 1690, 1691. en in den lopende Jare 1692. en die noch op dien voet, *of zonder* consent of concurrentie van Ons, geslagen zouden mogen werden, binnen deze Provincie meer cours zullen mogen hebben, op de verbeurte van de voorsz. Stuivers voor de eerste reis dat die by iemand zullen werden uitgegeven of ontfangen, of van de waarde van dien, in gevalle het zelve ter verscher daad niet werd ontdekt, en van 't viervoud daar en boven; en indien de somme van de voorn: uitgegevene Stuivers geen 6 guldens komt te bedragen, in plaats van het viervoud, een boete van 24 guldens, voor de tweede reis op de verbeurte van de dubbelde boete, en op pœne van boven dien arbitraalijk te zullen werden gestraft. En ten reguarde van de Schellingen, beneden den voet geslagen, als die in Gelderland geslagen zyn in den Jare 1691. in Zeeland in de Jaren 1671 en 1685. tot Uitrecht in den Jare 1691. in Vriesland in den Jare 1682. in Over-Yssel in de Jaren 1689, 1690 en 1691. in de Munt van Groningen en Ommelanden in de Jaren 1684 en 1691. tot Zutphen in de Jaren 1690 en 1691. tot Nimmegen in de Jaren 1685, 1686 en 1690. tot Deventer in de Jaren 1684, 1685, 1690 en 1691. tot Kampen in de Jaren 1686 en 1690. tot Zwol in de Jaren 1689, 1690 en 1691. in de Stads Munt van Groningen in den Jare 1691. en die in dezen lopenden Jare 1692 noch op den zelven voet in de voorsz. Provincien zouden mogen wezen geslagen; hebben Wy goed gevonden en geresolveerd, dat de zelve alle zullen werden gereduceerd, zo als Wy de zelven reduceeren by dezen, te weten op 5 stuivers 12 penningen, in te gaan 3 maanden na dato van het emaneeren van dit Ons Plakkaat, en, na het verloop van noch 3 maanden, op 5 stuivers 8 penningen, op de verbeurte van de voorsz. Schellingen, die hooger zullen werden uitgegeven ofte ontfangen; en zo het zelve ter verscher daad niet word ontdekt, de waarde van dien, en boven dien noch 4 maal zo veel als de waarde van de uitgegevene of ontfangene somme zal komen te importeeren; en zo de zelve geen 6 guldens zal komen te bedragen, in plaats van het viervoud, op een ver-

beur-

beurte van 24 guldens voor de eerste maal, voor de tweede maal op een dubbelde boete, en arbitrale straffe daar en boven: Dat de goede en gangbaare Schellingen, in Sakjens of andersints door den anderen met de quade vermengd, mede niet hooger als tegens 5 stuivers 12 en 8 penningen respective zullen werden uitgegeven of ontfangen, op pœne als voren; maar dat de zelve, gesepareerd van den anderen, en zulks volkomen kenbaar, haar ouden cours zullen hebben. Wyders verbieden Wy wel expresselijk, dat niemand zich zal hebben te vervorderen eenige van de hier boven gespecificeerde Payementen, of eenige andere Stuivers of Schellingen, beneden den voet geslagen, of die noch beneden den voet, of zonder consent of concurentie van Ons, zouden mogen werden geslagen, van buiten in deze Provincie in te brengen, op verbeurte van de zelven, d'eene helft ten behoeve van den Aanbrenger, en d'andere helft ten behoeve van den Officier die de calange zal doen, mitsgaders een boete van 600 guldens, boven en behalven de verbeurte van de Schuiten, Wagens, Karren of Paarden, waar mede zodaanige Penningen of Payementen, met kennisse van de Schippers of Voerluiden, ingebracht zullen zyn; in welk geval zodaanige Schippers en Voerluiden noch met openbaare geesselinge zullen werden gestraft: doch indien buiten haare kennisse eenige van de voorsz. Payementen met haare Schepen, Wagens, of Karren binnen deze Provincie mochten zyn gevoerd, en zy zich met Eede komen te expurgeeren, dat het zelve buiten haar weten is geschied, zullen de zelve van de gemelde confiscatie van hunne Vaartuigen, Rytuigen, en verdere straffe zyn ge-eximeerd. En op dat de voorsz. verbodene Payementen des te beter mogen werden geweerd, en, ingebracht werdende, achterhaald, zo ordonneeren en bevelen Wy aan alle Schippers en Voerluiden, by zoo verre zy eenig Geld binnen deze Provincie komen te brengen, het zelve aanstondts aan den Officier van de Plaats, daar het zelve zal werden aangebracht, bekend te maaken; en indien bevonden werd daar onder verbodene Payementen te zyn, zo begeeren Wy, dat de voorn: Schippers en Voerluiden van de zelve genieten zullen de helft van de voorsz. ingebrachte Payementen, wezende de portie van den Aanbrenger; doch in gebreke blyvende de voorsz. bekendmaakinge te doen, zullen de zelve daar over na rigeur van dezen Onzen Plakaate, boven de verbeurte van de voorsz. Schuiten, Wagens of Karren, met openbare geesselinge werden gestraft. Doch dewyle veele Ingezetenen van deze Provincie Renten en Interesten, mitsgaders uitstaande Schulden hebben te ontfangen in andere Provincien, zoo hebben wy goedgevonden aan de zelven vryheid te geeven om onder behoorlijk Paspoort, by de Magistraat hunner Domicilie aan de zelven buiten hare kosten te verleenen, inhoudende de begrootinge van de somme, in te brengen de Schellingen, die zy ter dier zaake hebben ontfangen; doch zullen de zelve, ingevalle zy die Schellingen buiten haare Woonplaatsen op hun wederkomst binnen deze Provincie zouden wil-

1692. Octob.

1692. Octobr. len lossen, gehouden zyn de ingebrachte Schellingen aan den Officier aldaar aan te geeven, met vertooning van hun Paspoort; en zal den gemelden Officier in dorso van 't voorsz. Paspoort aantekenen, hoe veel Schellingen op het boven gemelde Paspoort binnen deze Provincie zullen wezen ingebracht, welk geindorseerd Paspoort zy binnen 24 uuren na haare te rug komst, in de Plaats daar zy woonachtig zyn, aan den Officier aldaar zullen overleeveren: edoch in gevalle de zelve de voorsz. Schellingen directelijk zullen overbrengen, en lossen ter plaatse daar zy woonachtig zyn, zullen zy mogen volstaan met het overleveren van 't voorsz. Paspoort aan den Officier aldaar, en zullen de zelve Schellingen niet anders mogen uitgeeven, als volgens de prijs hier vooren gemeld, op pœne, dat die van des te doen in gebreke blyven, of contrarie komen te doen, als Contraventeurs van dezen Onzen Plakaat zullen gecorrigeerd, en gemulcteerd werden met de boetens en straffen hier boven tegens het inbrengen van de voorsz. Payementen, en het uitgeven van de voorsz. Schellingen, hooger als de voorgestelde prijs, gestatueerd. En op dat uit de Provincien geene Payementen beneden den voet mogen werden ingebracht, onder pretext dat die gedestineerd zyn voor het Comptoir Generaal, om te dienen tot betaalinge van de quote van d'eene of d'andere Provincie, zullen dezelve niet anders mogen werden ingebracht, als door een publyk Persoon, en in Zakken, verzegeld met het Zegel van de Provincie voor reekening van de welke die werden gezonden; of zal anders tegens dezelve by wegen van confiscatie, gelijk tegens de Payementen die tegens Ons Verbod werden ingebracht, geprocedeerd werden En zal het zelve ook plaats hebben ten reguarde van 't Geld, dat door deze Provincie zal werden verzonden, ten behoeve van de Militie. Hebben voorts mede wel expresselijk geinterdiceerd en verbooden, interdiceeren en verbieden mits dezen, aan alle Ontfangers, Rentmeesters, en haare Commisen, Gaar-meesters van de Verpondingen, Pachters en hunne Collecteurs, mitsgaders alle anderen die eenige publyke Penningen ontfangen of administreeren, geen groot Geld voor klein te verwisselen, nochte eenig opgeld te geeven, of ontfangen, of aldaar over eenig beding te maaken; op pœne, dat contrarie 't zelve komende te doen, verklaard zullen werden infaam en inhabil, vervallen van haare Functien en Bedieningen, en daar en boven gemulcteerd met een boete van het triplum van 't verwisselde, de helft te appliceeren ten behoeve van den Officier die de calange zal doen, en de wederhelft ten behoeve van den Denunciateur, wiens naam (des begeerende) zal werden gesecreteert. En om Ons oogmerk daar omtrent te meer te bereiken, ordonneeren en lasten Wy onze Gecommitteerde Raaden, om onzen Ontfanger Generaal, mitsgaders de Rentmeesters van onze Domeinen, daarop specialijk te be-ëedigen; gelijk Wy mede lasten en ordonneeren Burgemeesteren en Regeerders van de respective Steden, mitsgaders Schouten en Gerechten van de Dorpen, alle Ontfangers, Rentmeesters,

Com-

Commissen, Gaarders van Verpondingen, Pachters, Collecteurs, en alle anderen die eenige publijke Penningen ontfangen, en onder hare Jurisdictie woonachtig zyn, onder den voorsz. Eed te brengen. En zullen de Solliciteurs van de Militie, staande op de repartitie van deze Provincie, aan de voorsz. ordres en pœnaliteiten, zo wel als de gemelde Ontfangers en Rentmeesters, subject zyn, en tot dien einde mede werden be-ëedigd. En zullen de voorsz. Solliciteurs aan de Militie, die zy bedienen, eenige betalinge doende, de boven gemelde Schellingen niet hooger mogen aanreekenen als tegens de waarde, op de welke die by Ons zullen werden gesteld, alwaar het dat de voorsz. Militie buiten deze Provincie mochte wezen, op de pœne daar tegens hier vooren gestatueerd. Verbieden mede wel expresselijk aan alle Kassiers, Joden, en alle anderen, het gaan opzoeken aan de Huizen of op eenige publyke Plaatsen of Straten, en het venten van eenige Penningen aan de Muntmeesters, op de verbeurte van driemaal zo veel als 't verwisselde zal importeeren, en een boete van zes honderd guldens daar en boven voor de eerste, en arbitrale straffe voor de twede reis dat daar van zullen werden geconvinceerd. En zullen de geenen, die de voorsz. boeten niet zullen konnen voldoen, daar over by openbaare geesselinge werden gestraft; en zal in dat geval den Officier, die de calange zal hebben gedaen, en op wiens poursuite aan zodanige Contraventeurs een corporele straffe opgelegt is, by de Heeren Gecommitteerde Raaden tot encouragement een remuneratie werden toegevoegd van 600 guldens. En ten einde niemand hier van ignorantie zoude konnen pretendeeren, begeeren Wy, dat deze alomme gepubliceerd en geaffigeerd zal werden, daar men gewoon is publicatie en affixie te doen. Gedaan in den Hage onder het kleine Zegel van den Lande, den 26 September 1692.

1692. October.

Onderstond,

Ter ordonnantie van de Staaten.

Was Geteekend,

SIMON van BEAUMONT.

d'Oost-Indische Maatschappy kreeg nu weder 9 rykgelaadene Retourschepen binnen; doch zou'er 10 gehad hebben, indien niet een onvoorzien toeval dit tiende, het voornaamste van allen, had weggerukt. 12 Waren'er vertrokken, doch 2 op een ongelukkige wys gebleeven. Zy leeden schipbreuk: maar de Goederen van het eene, even als het ander by de Caap de Bonne Esperance verongelukt, waren byna altemaal geborgen, gelijk ook het Volk. Het darde, zynde het Schip Waterland, en den Admiraal van de Vloot, gevoerd door den Bevelhebber Kemp, haalde de neus onder op den 12den der voorgaande

Oost-Indische Schepen binnen.

1692. October.

Maand, met ettelijke schooten onder water getroffen door een Esquadre van Fransche Schepen, 't geen na America ging, en hen op de hoogte van vyf-en-veertig graaden ontmoette. De zaak droeg zich aldus toe.

't Schip Waterland in de grond geschooten.

De Franschen, hen met den dageraad in 't gezicht hebbende gekreegen, wendden terstond alle poogingen aan om de wind te winnen; gingen vervolgens met twee kloeke en een kleinder Oorlogschip, een aan ieder zyde en een achter hem, leggen; en gaven hem de laag. Met d'uiterste woede en hardnekkigheid wierd op malkander gekanonneerd; doch door de holte van de zee kreeg het Retourschip veertien schooten onder water, waar af 'er elf gestopt wierden. De drie anderen, vermits men 'er niet by kon komen, bleeven open, en lieten een menigte van water binnen. De Bevelhebber verdeedigde zich echter even zeer, en liet het kanon niet een oogenblik rusten. Het gevecht duurde omtrent vier glazen, en waar buiten twyfel tot voordeel der Hollanders uitgevallen, indien d'andere Retourschepen tydig genoeg te hulp hadden konnen komen: doch ze waren te laag, en de zee ging te hol. Voegt hier by, dat het Schip Waterland niet spoedig genoeg zynen uitersten nood met tekenen aan d'anderen te kennen dorst geeven, uit vrees dat de Vyanden, door zyne manlijke wederstand reedts afgeweeken, het gevecht mochten hervatten. Ondertusschen geraakten echter eindelijk eenige der gemelde Retourschepen onder 't bereik van het geschut; 't geen de Franschen ziende, weeken ze t'eenemaal af, en vervolgden hunne reis. Waterland had nu alreedts zes à acht voeten waters binnen, en loste twee noodschooten, doch te vergeefs. 't Schip moest derhalven zinken. De Voorsteng ging haast en eerst onder water. Een Bootje met twaalf man vluchtte na een ander van 't gezelschap, waar tegen het door de holle zee aan spaanderen wierd gestooten, doch het Volk geborgen. Een grooter Boot, overlaaden met Menschen, om hun leven te bergen, voer van 't zinkend Schip af, doch wierd haast omtrent het zelve om ver en in flenteren geslagen. 't Volk, weder op het Schip geklauterd, of 'er op gebleeven, week ten laatsten alteemaal na 't achtereind, 't geen swart stond van Menschen,

te

te samen over de honderd en tachtig sterk geweest, en einde- 1692.
lijk, zynde de Franschen nu alreeds uit het gezicht, met een *October.*
erbarmelijk gejammer te gronde zonk, zonder dat 'er meer,
als een eenig Man, van hen wierd geborgen, en zulks door
een Schotsch Scheepje, na dat hy eenige etmaalen op een
Schapenhok in zee had gedreeven.

Ziet hier de Carga van zes der gemelde Retourschepen.

Generale Carga ofte Ladinge van zes Oost-Indische Retourschepen, met Naamen den Eenhoorn *voor de Kamer Zeeland,* Schoondyk *voor de Kamer Delft, de* Voetboog *en* Moer-Kapel *voor de Kamer Rotterdam, de* Waalstroom *voor de Kamer Hoorn, en de* Ridderschap van Holland *voor de Kamer Enkhuizen; zynde alle van Batavia vertrokken den 30 January dezes Jaars, uitgezeid* Moer-Kapel, *dat den 24 Maart daar aan is gevolgd: alle behouden in deze Landen gearriveerd.*

2995836 Pond Bruine Peper.
50717 p. Witte Peper.
1626900 p. Salpeter.
254679 p. Sapanhout.
81774 p. Foulie.
1342 p. Moernagelen.
12 Potjes gekonfijte Nagel.
67 p. Vogelnesjes.
59 p. Drakenbloed.
32307 p. Benjuin Cabessa.
2348 p. Javaanse Cardamom.
32496 p Gekonfijte Gengber.
24290 ps. Gekonfijte Noten.
9287 p. Thé.
2445 ps. Mauritius Ebbenhoute Platen.
8346 p. Bengaalse Zyde.
4047 p. Camphur.
19202 p. Radix China en Galiga
920 ps. gebleekte Guineés.
1560 ps. fijn dito.
6000 ps. rouw dito.
1680 ps. rouw Bengaals Zeild.
1300 ps. grove gebleekte Mouris.
700 p. fijne geschilderde Chitsen van de Kust.
1040 ps. gebleekte Bastas van de Kust.
348 ps. rouwe Salampouris.
21986 p. gebloemde Toncquinse Pelangs.
4853 ps. effene dito.
15 ps. Japanse Zyde Rokken.
190 ps. diverse gebloemde Chinese Pelangs.
20300 pont Tin.
68750 p. Japans Staaf-koper.
166 en een 3 vierde p. Tonquinse Muscus.
934 ps. Cassa de Malda.
338. ps. Mallemolens.
950 ps. Gerras de Bengale.
1000 ps. Alibanees.
779 ps. Chioucouriassen.
420 ps. Bethilles Otisaels.
110 ps. Roemaals.
500 ps. Chiourongs.
3255 ps. Bengaalse Armozynen.
24581 ps. diverse Porcelynen.
307 p. Noten tot een Monster.

De

1692. October. De Carga van de vier andere Retourschepen, die den weg over Ceylon hadden genomen, was de volgende.

Generaale Carga van vier Oost-Indische Retourschepen, met namen: de Goede Hoop *van Cormandel,* Spierdyk *en* Meydrecht *van Bengale, voor de Kamer van Amsterdam;* 's Landts Welvaren *van Cormandel, voor de Kamer van Zeeland: komende alle over Ceylon; zynde het Schip* de Goede Hoop, *(van welke de Carga afzonderlijk hier onder staat) aan de* Caap de Goede Hoop *verongelukt, verscheide Goederen geborgen, en aldaar aan Landgebleeven.*

Generaale Carga van de 3 Schepen, als Spierdyk *en* Meydrecht *voor de Kamer Amsterdam, en* 's Landts Welvaaren *voor de Kamer Zeeland.*

934057 p. bruyne Peper.
136 p. lange Peper.
754000 p. Salpeter.
103521 p. Sapanhout.
82616 p. Caleatours hout.
34000 p. Japans Staaf-koper.
85307 p. Tin.
7105 p. Borax.
3335 p. Salarmoniacq.
4825 p. Thée.
73865 p. Indigo Biana.
1101 p. Aloë.
14117 p. Cauwa.
4634. p. Kiermanse Wolle.
1 Kistje Paerlen.
78790 p. Persiaanse Zyde.
116147 p. Bengaalse Zyde Tanny.
25842 p. Florette Garen.
15007 p. Sourats Cattoene Garen.
680 p. Cormandels dito.
10200 p. Bengaals dito.
306 ps. Zyde Nachtrokken.
840. ps. diverse Golgas.
14871 ps. Armozynen en Zyde Stoffen.
527 ps. Atlassen.
823 ps. Sousjens.

100 ps. Restas.
2692 ps. Cormandel en Pattenase Chitsen.
2600 ps. Souratse Chitsen.
160 ps. Alegies Bethilles.
800 ps. Mouris.
720 ps. Cormandelse Baftas.
280 ps. Sestergantyn Bethilles.
26800 ps. Corrots.
720 ps. Bethilles Otisaals.
13285 ps. Roemaals.
320 ps. Roemaals d'Esta.
4346 ps. Mallemolens
5139 ps. Douriassen.
6285 ps. Cassa Bengale.
6000 ps. Chiadder Borael.
150 ps. Pieremoenemolan Caarchies.
5893 ps. Photasien.
4124 ps. gebleekte Gerras.
5017 ps. Effene Gingans.
3762 ps. Taffachelas Gingans.
1649 ps. Alibanees.
10900 ps. Dasjes.
441 ps. Correbanys.
246 ps. Zaanen.
1000 ps. Sologesjes.
400 ps. Adathys.

473 ps.

1692. October.

473	ps. Therindains.	1280	ps. smalle dito.
3047	ps. Hammans.	1180	ps. Tapekankenias.
184	ps. Tansjeeps.	800	ps. witte Kannekyns.
3600	ps. Salampouris.	400	ps. swarte dito.
1320	ps. Parcallen.	4080	ps. Zeilkleeden.
3315	ps. Chiauters Derlabadys.	3780	ps. Cormandels Guinées.
400	ps. witte breede Baftas van Suratte.		

Particuliere Carga *van het Schip* de Goede Hoop, *aan de Kaap verongelukt, en eenige Goederen geborgen, zonder de perfecte quantiteit te weeten.*

478314	p. bruine Peper.	920	ps. kleine Tapekankenias.
348000	p. Salpeter.	4900	ps. Suratse Chitsen.
69919	p. Sappanhout.	1160	ps. diverse Golgas.
4991	p. Thée.	1600	ps. witte Kannekyns.
88141	p. Indigo Biana.	400	ps. swarte dito.
10005	p. Indigo Jamboeser.	6565	ps. Chiauters Deriabadys.
648	p. fyne Cormandelse Indigo	4160	ps. Salampouris.
2202	p. Aloë Succatora.	800	ps. fyne Percallen.
29214	p. Cauwa.	640	ps. Roemaels d'Esta.
2475	p. Kiermanse Wol.	669	ps. geschilderde Cormand. Chitsen.
1	Kisje Paerlen zyn 4100 ps. maken 1394 maticaels.	650	ps. Zyde Nachtrokken.
45940	p. Persiaanse Zyde.	500	ps. Allegias Bethilles.
18241	p. Bengaalse Zyde Tanny.	600	ps. Mourissen van de Kust.
1320	p. Cormandels Cattoene Garen.	200	ps. Calewaphoe Bethilles.
		640	ps. Cormandelse Baftas.
187	p. Surats Cattoen.	545	ps. Tutucorinse Catechies.
3486	ps. Armozynen en Zyde Stoffen.	400	ps. Sestergantyn Bethilles.
		13200	ps. Corroots.
3439	ps. Sousjes of Neusdoeken.	720	ps. Bethilles Otisaals.
600	ps. witte breede Suratse Baftas.	120	ps. fyne Tutucor. Guinees Lywaat.
2720	ps. witte smalle Suratse dito	3680	ps. Cormandels Guinees.
1920	ps. witte Tapekankenias.		

Zyne Britannische Majesteit, van welkers schielijk vertrek na Brussel wy (a) hier voor hebben gesproken, den 20sten. (na maar ongevaar een dag en nacht aldaar vertoefd; in het Paleis van Oranjen met den Keurvorst van Beyeren, en de voornaamste Generaalspersoonen van het Leger, Krygsraad gehouden; de

De Koning na Engeland.

(a) Zie pag. 77.

1691. October. de noodige ordres tot het uitvoeren van de beraamde desseinen gegeeven; en het oppergebied aan den gemelden Vorst gelaaten te hebben) 's morgens omtrent ten elf uuren weder van daar getoogen, en daags daar aan tegen den middag te rug in den Haag gekomen, met het voorneemen van wyders na Engeland over te steeken, trad ten dien einde op den 25sten. der Maand (na dat hy de drie voorige dagen besteed had met gehoor aan verscheidene Ministers te geeven, en een groote menigte van zaaken, welke zyne tegenwoordigheid vereischten, af te doen) des namiddags ten twee uuren in d'Oranje-Polder t'scheep, en stak met een redelijke wind onder zeil.

Hop voor Extraordinaris Afgezant na Deenmarken. Eindelijk: den Heer Hop, bekend door verscheidene Gezantschappen, daar hy zich met groote bekwaamheid en vrucht voor zyn Vaderland in had gedraagen, was twee dagen te vooren, den 23sten. der Maand, in qualiteit van haarer Hoog-Mogenden Extraordinaris Afgezant na Deenmarken vertrokken.

NOVEMBER.

ITALIEN. Staat der zaaken tusschen het Roomsche en Fransche Hof. DE Kardinaal de Janson had over een tyd een Expresse na Vrankryk afgevaardigd, wegens de vergelijking welke onder de twee Hoven wierd verhandeld, en waar af d'uitstellingen, zo dikwils verlangd, noch 16 Kerken in het gemelde Koningryk te voorzien lieten. Den Expresse bracht nu het Antwoord zyner Allerchristelijkste Majesteit; en de Kardinaal de Janson had des anderendaags gehoor by den Heiligen Vader. Den Heer Cavalerini, Pauselijke Nuncius aan het Fransche Hof, schreef ter zelve tyd aan zyne Heiligheid, ten bevestiging van des Konings Antwoord, dat de Vorst eindelijk had besloten een geheele voldoening over 't geen zich in de Vergadering der Geestelijkheid van den Jaare 1682. en vervolgens in de deliberatien des Parlements van Parys, had toegedraagen, te geeven. Niet haast had de goede Vader deze tyding gekreegen, of het was hem onmogelijk zyne blydschap te wederhouden. Hy liet ze uitbarsten, en zei tot verscheidene maalen tegen de geenen, die

die 'er tegenwoordig waren : *Nu zal de wereld my niet meer laaken wegens alles, 't geen ik op de trouw zyner Allerchristelijkste Majesteit heb gedaan.* De Graaf van Rebenacq had een wyl te vooren Brieven van den Koning, zynen Meester, getoond, behelzende 't geen den Heer Cavalerini naderhand overschreef : zulks dat, volgens de gesteldheid der zaaken, de geschillen tusschen het Roomsche en Fransche Hof wel haast gantsch en al beslecht stonden te weezen; immers indien niet eenige nieuwe hinderpaal over de natuur der voldoening, welke de Heilige Stoel begeerde, kwam op te ryzen. 1692. Novemb.

't Was onzeker, hoedanig de voldoeningen, welken het Fransche Hof aan den Heiligen Vader beloofde, zouden wezen; maar dit aan d'andere kant gewis en zeker, dat, indien ze zo groot waren, als de beleediging wel was geweest, zyne Heiligheid reden zou hebben om te zeggen, zonder dat 'er Pasquyn iets op te knibbelen kon vinden, dat niemand hem meer zou laaken wegens 't geen hy op de trouw zyner Allerchristelijkste Majesteit had gedaan. Om deze beleediging, aan den Heiligen Stoel wedervaaren, en daar al de wereld juist niet de netste kennis af heeft, te beter te begrypen, zullen wy, (te meer dewyl wy 'er tot verscheidene maalen gewag af hebben gemaakt, en dat men ze voor de bron van alle de geschillen mag aanzien) hier kortelijk verhaalen 't geen zich in de Vergadering der Geestelijkheid van Vrankryk in den Jaare 1682. toedroeg. Ziet hier dan de weezendlijke zaaken.

Innocentius den XI. in den Jaare 1681. drie Brevetten na Vrankryk hebbende gezonden, was men 'er ten Hove zo kwalijk over voldaan, dat de Koning den 19den. Maart des zelven Jaars een Vergadering van alle de Prelaaten, welke zich alstoen te Parys bevonden, in het Aertsbisschoplijk Paleis liet beroepen. Deze Vergadering bestond uit zeven Aertsbisschoppen en dartig Bisschoppen. d'Agenten der Geestelijkheid vertoonden aanstondts, dat 'er drie Brevetten waren gekomen, daar dingen in stonden strydende tegens de vryheden der Gallicaansche Kerk; 't geen, indien men 'er niet voor maakte te weezen, kwaade gevolgen zou konnen hebben. Den Aertsbisschop van Parys wierd derhalven verzocht zich, gezamenerhand met

Verhaaal van de Vergadering der Fransche Geestelijkheid in den Jaare 1682.

1692. Novemb. eenige andere Prelaaten, (zynde den Aertsbisschop van Reims, den Aertsbisschop van Ambrun, den Aertsbisschop van Albi, en de Bisschoppen van Rochel, Autun, en Troyes) hier toe te willen bevlytigen. In Juny vergunde de Koning aan de gemelde Prelaaten een algemeene Vergadering der Geestelijkheid te beroepen, om 'er de gezeide Brevetten t'examineeren, en de besluiten, overeenkomende met het best van de Kerk en den Staat, te neemen: en den 28sten. der zelve Maand wierd vastgesteld, dat deze Vergadering gehouden zou worden; gelijk ook geschiedde. Het recht der Regalien, 't geen den Koning door den Paus wierd betwist, was het voornaamste hoofdpunt, daar men over raadpleegde. Het besluit behelsde, dat het een recht was gehegt aan de Kroon van Vrankryk, 't geen zy altyd buiten de minste interruptie had genooten, zonder dat eenige Paus het ooit had betwist of bestreeden. De Koning keurde deze conclusie goed.

't Volgende Jaar 1682, wierd 'er beslooten, dat de Vergadering op staande voet aan zyne Majesteit zou gaan betuigen d'erkentenis wegens de gehoudenheid, welke zy aan hem had, over by dezen toestand van zaaken goed gekeurd te hebben dat het recht en de Jurisdictie der Bisschoppen en Geestelijkheid van zyn Koningryk wierd behouden: en men moest een Acte tekenen, behelzende, dat het oogmerk van de gantsche Vergadering was, haare toestemming tot de vernietiging der Regalien te geeven, volgens de Declaratie van den Jaare 1673. en dat ze de laatste Declaratie, welke zyne Majesteit den voorgaanden 24sten. January ter dier zaake had gemaakt, met onderdaanigheid zou ontfangen; op dat een ieder het recht, 't geen den Koningen van Vrankryk, noopende de Regalien, toebehoorde, konde kennen. Daar wierd ook noch vastgesteld, dat de Vergadering hier over een Brief uit den naam der gantsche Geestelijkheid aan den Paus zou schryven; en dit besluit in allen deele voltrokken: want den 13den. van February daar aan volgende toog den Aertsbisschop van Parys na St. Germain en Laye, en presenteerde uit den naam der geheele Geestelijkheid van Vrankryk, daar hy het woord voor voerde, (na den Koning bedankt te hebben wegens de zonderlinge verbin-

tenissen, welken de gantsche Geestelijkheid aan zynen yver en zyne godvruchtigheid had) zyne Majesteit d'Acte der Vergadering, getekend door alle de Prelaaten die'er tegenwoordig waren geweest, behelzende haare toestemming tot d'uitvoering der laatste Declaratien noopende het recht der Regalien, mitsgaders den Brief dien de zelve Prelaaten aan den Paus hadden geschreeven, om hem te kennen te geeven, hoedanig d'intentien van zyne Majesteit, en de gevoelens der Geestelijkheid van Vrankryk waren: waar na zy den Koning baden te willen goedkeuren, dat den Hertog d'Estrées, zyn Ambassadeur te Romen, den zelven aan zyne Heiligheid presenteerde; 't geen de Koning hem vergunde. 1692. Novemb.

Terwyl men nu het Antwoord van den Paus verwachtte, voer de Geestelijkheid vast voort met te vergaderen: en den 19den. der Maand Maart keurde de Vergadering goed een Declaratie, opgesteld in 't Latyn, behelzende de vier volgende Propositien noopende de Kerkelijke Macht. I. Dat de Paus, noch de Kerk, eenige directe of indirecte macht over het Tydelijke der Koningen had: dat de Koningen niet afgezet; en hunne Onderzaaten, om wat oorzaak of onder welke voorwending het ook mocht weezen, niet van den Eed van getrouwheid ontslagen konden worden. II. Dat het Algemeen Concilie boven den Paus was, volgens het oud gebruik der Kerk, en de Leere vastgesteld in de vierde en vyfde Zitting van het Concilie van Constants, 't geen altyd voor Rechtzinnig aangenomen en erkend was geweest. III. Dat de Macht van den Paus door de Canons bepaald moest weezen; en dat zyne Heiligheid niets en kon doen, noch verordenen, strydende tegens de maximen ingevoerd door d'oude Concilien en Canons; noch ook tegens de vryheden der Gallicaansche Kerk, welke geene immuniteiten noch privilegien waren, maar borstweeringen om haar te verdeedigen, en te behoeden tegens de kwaade raadslagen der Opperpriesters, en het misbruiken van hun gezag, tot nadeel van het gemeen recht gegrondvest op d'oude Constitutien en Concilien, in welk recht men verklaarde dat de Gallicaansche Kerk zich altyd had gehouden, hebbende de krakken, die de Pausen hebben willen geeven, 't zy aan het Gezag der

1691. Novemb. der Koningen van Vrankryk (welke hunne Koningryken niet en houden als van de hand Gods, en onafhangende van alle Tydelijke Macht, hoedanig die ook mag weezen) of aan d'oude Gebruiken der Kerk, en d'oude Constitutien, altyd tegengestaan. Ten IV. en laatsten wierd 'er besloten, dat, hoewel de Paus het voornaamste gezag heeft in de zaaken die het Geloof betreffen, echter zyne decisien niet authentyk waren zonder d'algemeene bewilliging der Kerk: in een woord, dat de Paus niet onfeilbaar was, zelfs ook niet in het recht, of hy moest aan het hoofd van een Concilie weezen; en dat zulks het besluit was van dit Algemeen Concilie, verbeeldende de gantsche Kerk bygestaan van den Heiligen Geest, 't geen den Paus onfeilbaar oordeelde en maakte, wanneer hy uitsprak volgens het besluit en de decisien van dit wettiglijk vergaderde Concilie.

In gevolg van deze Propositien, wierd de Koning gebeden een Declaratie te stuuren, waar door alle de Professors in de Godgeleerdheid en het Geestelijk Recht genoodzaakt mochten worden den inhoud der gemelde Propositien te leeren, als behelzende d'oude leere der Gallicaansche Kerk; met verbod van iets, 't geen daar tegen mocht stryden, in hunne leeringen te laaten invloeijen: 't welk dan ook gedaan wierd. Want de Koning stuurde den 23sten Maart aan het Parlement een Declaratie, welke, bevestigende het Besluit en Decreet der Geestelijkheid, verordende, dat het gemelde Besluit en Decreet in alle de Parlementen, en alle d'andere Hoven en Jurisdictien des Koningryks, mitsgaders in d'Universiteiten en Faculteiten van de Godgeleerdheid en het Geestelijk Recht, geregistreerd zou worden; met verbod aan alle Onderdaanen, Vreemdelingen, Geestelijken en Wereldlijken, van eenig artykel, strydende tegens 't geen het gemelde Decreet der Geestelijkheid behelsde, te leeren; mitsgaders ook noch aan alle de geenen, die tot Licentiaaten of Doctors in de Theologie, of het Geestelijk Recht, aangenomen zochten te worden, van in eenige hunner Theses het tegendeel te beweeren: en dat alle de Professoren en Lectoren in de Godgeleerdheid gehouden zouden weezen niet alleenlijk dit Besluit t'ondertekenen, maar ook de Leere, daar in uitgedrukt, te leeren. Deze Declaratie wierd den

zelven

zelven dag, dat ze gezonden was, in het Parlement bevestigd; en in het Boek der Universiteit aangetekend den 24sten April, in dat der Sorbonne den 2den. May, en in dat van de Faculteit der Rechten den 8sten. der zelve Maand, in de tegenwoordigheid van den Eersten President en den Procureur Generaal. 1692. Novemb.

Gelijk de Paus getrouwe Aanhangers in het Koningryk had, gingen deze zaaken niet door zonder morren, inzonderheid van de kant der Monniken: maar dit soort van volk sedert langen tyd in Vrankryk geweldig versmaad zynde, lachte men met alles 't geen ze konden zeggen; dewyl de Geestelijkheid wel wist, dat men, om hen den mond te snoeren, maar ettelijke Dragonders in hunne Kloosters had te stuuren.

Dit belette echter den Commissaris Generaal der Karmelyten van het groot Convent van Parys niet den Vader Felix de Buhi zyne functien van Lector in de Theologie te verbieden, ter oorzaak dat hy de Leere der Geestelijkheid van Vrankryk geleerd had. Maar niet zo haast was deze interdictie ter kennis van het Parlement gekomen, of het stuurde een persoonlijke dagvaarding aan den Prioor van het gemelde Convent, om dat hy den Brief van den Commissaris Generaal, behelzende het gezeide verbod, had gehoorzaamd, zonder de geenen, die 'er toe gesteld waren, en het recht van opzicht over diergelijke materien hadden, 'er af verwittigd te hebben. Daarenboven verordenden de Leden van deze doorluchtige Vergadering ook noch, dat hy rekenschap van zyn beleid zou geeven, en het Boek van de Kloosterzaaken, benevens den Brief van den Commissaris Generaal, te berde brengen; 't welk gedaan zynde, wierd de Prioor, in de tegenwoordigheid der oudste Monniken van het Convent, dapper over den hekel gehaald, wegens dat hy d'orders van den Koning had overtreeden; en het Parlement verbood hem op pœne van exemplaire straffe weder in een diergelijke misslag te vallen: waar na het belastte, dat de Vader Felix de Buhi in d'oeffening en functie van Lector in de Theologie hersteld zou worden, met verbod aan de Monniken van hem daar in t'ontrusten; dat de Copy des Briefs van den Commissaris Generaal, aan het Parlement vertoond, gesupprimeerd;

1692. Novemb. meerd; die, welke in het Kloosterboek gesteld was, doorgehaald; en het Arrest van het Parlement ter zyde geschreeven, en aan alle de Provinciaalen van de Karmelyten des Koningryks aangekondigd zou werden, op dat zy geen reden van onweetendheid konden pretendeeren. De Paus, dien wel haast ter ooren kwam 't geen 'er in Vrankryk omging, stuurde verscheidene Brevetten, het een op het ander, welke de Kerkelijke bliksemen tegens de Vergadering der Geestelijkheid uitschooten. De Geestelijkheid ontwierp ook noch Propositien tegens deze Brevetten, en deed 'er een Acte af aankondigen aan den Abt Lauris, Auditeur der Nunciature. Ziet daar den oorspronk van de geschillen tusschen het Roomsche en Fransche Hof, waar uit zo veele onheilen waren voorgesprooten, en onder anderen, van de kant van Vrankryk, de dingen daar wy (a) elders af hebben gesproken, en die wy derhalven niet weder zullen ophaalen. Dit alleen moeten wy hier noch byvoegen, dat, indien de Koning ooit de beloofde voldoeningen aan den Heiligen Vader kwam te geeven, men reden stond te hebben om van Innocentius den XII. te zeggen 't geen een zyner Vertrouwelingen, wanneer hy herhaalde, dat de wereld hem niet meer en zou laaken wegens alles, 't geen hy op de trouw zyner Allerchristelijkste Majesteit had gedaan, hem te gemoet voerde: *Allerheiligste Vader, men zal u niet alleenlijk niet meer laaken; maar het zal waarlijk een mirakel weezen, 't geen het groot geloof van uwe Heiligheid bewerkt zal hebben, 't welk bekwaam zal zyn om alle d'ongeloovigen t'overtuigen.*

(a) Ziet 1 Stuk, 1 Deel, pag. 28.

Geschillen tusschen het Roomsche en Spaansche Hof.

De (a) geschillen, welken Spanjen met het Roomsche Hof te beslechten had, stonden noch al byna op den zelven voet, indien ze maar anders niet verargerd waren: want den Heiligen Vader scheen nu hardnekkiglijk beslooten te hebben geenige voldoening aan zyne Katholijke Majesteit te geeven. Hy kreunde zich niet meer aan de klachten der Spanjaarden; klaagde ook op zyne beurt over hen; laakte opentlijk hunne regeering en beleid; en verbande t'eenemaal uit zyne gedachten de zorg van een Nuncius voor het Spaansche Hof te noemen. In een woord, het bleek hoe langer hoe meer, dat, hoewel de Paus een geboren onderzaat des Konings van Spanjen was, hy dien

(a) Ziet pag. 5.

Vorst

Vorst echter daarom geen beter hert toedroeg. Zo waar is het, dat het niet altyd zeker gaat: de Paus is van zulk of zulk een Land; hy zal derhalven in deze of die belangen weezen. Innocentius den XI. was onderzaat des Konings van Spanjen; en hy droeg het Huis van Oostenryk. Alexander den VIII. was een Venetiaan; en hy heeft niet het minst voor de Republijk van Venetien gedaan. Innocentius de XII. is uit het Koningryk van Napels; en hy helt na de kant der belangen van Vrankryk. Uit dit alles dan kan men lichtelijk afmeeten, wat staat 'er te maaken zy op de vooroordeelen wegens het Vaderland der Pausen. De byzondere driften behouden byna altyd d'overhand op die algemeene neigingen, hoe natuurlijk zy ons ook mogen schynen, en hoewel ze met ons geboren zyn. 1692. Novemb.

d'Uitheemsche Missien tot de voortplanting des Christelijken Geloofs in de Koningryken en Landen, daar het licht van den waaren Godtsdienst noch niet was doorgedrongen, hadden sedert een tyd den geest der Roomsche Geestelijken bezig gehouden, en d'ongelukkige gevolgen, in eenigen van de zelven bekomen, hen niet konnen afschrikken van t'elkens weder nieuwe Priesters derwaarts te stuuren. De Jesuyten hadden al eenige jaaren toegelegt om deze Missien, met buitensluiting van alle andere Geestelijken, aan zich te trekken, en by den Koning van Portugaal onder het Pausschap van Alexander den VIII. zo veel te weeg weeten te brengen, dat twee Leden van hun Broedenschap tot Bisschoppen voor China wierden genoemd. Dit maakte een groot gerucht onder de Kardinaalen van de Congregatie *de propogandâ Fide*, en het onderwerp van den volgende Brief; daar de Vaders van de gemelde Societeit mogelijk wel iets in zullen vinden, 't geen hen niet al te zeer zal behaagen. Byzonderheden wegens d'uitheemsche Missien der Roomsche Geestelijken.

Brief eens Amptenaars van het Roomsche Hof aan den Abt . . . .

MYN HEER,

Om d'orders, welken het u beliefd heeft aan my te geeven, te gehoorzaamen, heb ik my zorgvuldiglijk laaten onderrechten wegens den tegenwoordigen staat der Oostersche Missien: en ziet hier 't geen ik 'er af vernomen heb van een Persoon, die een volkomene kennis van dus-

1692. Novemb. danige zaaken heeft. 't Is meer als twintig jaaren dat de Vaders Jesuyten alle hunne poogingen hebben aangewend, om zich meesters van deze Missien te maaken, en 'er d'andere Missionarissen uit te verdryven, en voornaamentlijk de Fransche Apostolische Vicarissen, welke hen groote argwaan baarden, inzonderheid in China, sedert dat wylen den Heer Palu, Bisschop van Eliopolis, aldaar als Afgevaardigde van den Heiligen Stoel was gekomen, en 'er in den loop zyner bezoekingen heiliglijk zyn leven had geëindigd. Dit hebben zy eindelijk te weeg gebracht door het middel van den Verlofbrief, dien de Paus Alexander den VIII. terstond na den aanvang van zyn Pausschap aan den Koning van Portugaal vergunde, om Tytelbisschoppen in het gantsche Keizerryk van China, en d'andere gebuurige Koningryken, te konnen noemen. De voorwending van dezen Verlofbrief is, dat deze Landen gelegen zyn tusschen de geenen, welke in de vermaarde deeling, door den Paus Alexander den VI. wegens de Oost-en West-Indien onder de Koningen van Spanjen en Portugaal gedaan, aan de Kroon van Portugaal zyn toegeweezen.

De Congregatie *de propogandâ Fide* had niet zo haast bericht van dezen Verlofbrief, of zy vaardigde de Kardinaalen Altieri en Colonna af, om aan zyne Heiligheid te vertoonen, dat zulks de geheele ondergang der Oostersche Missien, welke tot hier toe een zo gelukkig gevolg hadden gehad, zou weezen: Dat de Heilige Stoel de noemning tot de Bisdommen aan de Koningen van Spanjen en Portugaal niet en had vergund, als ten opzichte der Landen door hen veroverd, en op voorwaarde van 'er de Kerken te stichten: Dat de Portugeezen niet eene duimbreed grondts in de Landen, in den Verlofbrief uitgedrukt, bezittende, d'Ongeloovige Vorsten het zich ten uitersten zouden belgen, indien ze te weeten kwamen, dat de Koning van Portugaal, ten opzichte der Steden van hunne Heerschappy, daaden van Souverainiteit aanrechtte: Dat zy daar uit gelegentheid zouden neemen om die eerstopkomende Kerken te vervolgen, en den Christelijken Godtsdienst in hunne Staaten uit te rooijen; gelijk het in Japan was gebeurd: Dat dit des te meer te vreezen stond, dewyl de Hollanders, welke in de gebuurschap waren, zich gewisselijk van dezen dekmantel zouden bedienen, om de Portugeezen aan de Hoven der gemelde Vorsten gehaat te maaken; daar in tegendeel d'Apostolische Vicarissen deze Missien onder het gezag van den Heiligen Stoel bestierende, den zelven argwaan niet en gaven, noch aan d'Ongeloovige Vorsten, noch aan de Hollanders, enz. Alle deze redenen deeden Alexander den VIII. niet van besluit veranderen; maar hem alleenlijk antwoorden, dat het een gedaane zaak was, en dat men 'er niet meer af moest spreeken: 't geen de Congregatie, en voornaamentlijk d'yverigste Kardinaalen tot de voortplanting van ons Heilig Geloof, geweldig verbaasde; als zynde noch wel indachtig, met hoedanig een standvastigheid de gemelde Paus, toen hy noch maar Kardinaal was, meer

als

als twintig jaaren lang die Oostersche Missien en d'Apostolische Vicarissen had onderschraagd, stellende zich met alle wakkerheid tegens de verscheidene beproevingen, die men van tyd tot tyd hier over ter gunste des Konings van Portugaal gad gedaan. 1692. Novemb.

De Jesuyten, altyd even wakker in de gesteldheden, voor hunne desseinen gunstig, waar te neemen, zouden noch wel verscheidene kleine middelen, welke onder het laatste Pausschap maar al te gemeen waren, in 't werk hebben konnen stellen, om dezen Verlofsbrief te bekomen: immers, men verzekert, dat het door dien weg is, dat zy middel vonden om te beletten, dat de zelve Paus niet en luisterde na de propositie, welke men aan hem deed, wegens een Vicaris Generaal voor de Jesuyten van Vrankryk te noemen, ten tyde dat dezen met hunnen Generaal over hoop lagen.

Doch het zy zo 't wel: kort daar na ving de Koning van Portugaal, uit kracht van den Verlofsbrief, aan met het noemen van twee Jesuyten, om Bisschoppen in China te weezen. Eenigen der voornaamste Kardinaalen van de Congregatie *de propagandâ Fide* waren van gevoelen, dat men deze noeming behoorde te verwerpen, als zynde van een zeer groot nadeel voor d'Oostersche Missien; te meer, dewyl de Jesuyten door hunne Constitutien van het Bisschopschap zyn uitgesloten; en dat d'ondervinding van het voorgaande heeft doen zien, dat die noemingen van Jesuyten tot Bisschoppen in de vreemde Koningryken altyd kwaade gevolgen voor de Religie hebben gehad: gelijk het in Malabar, Ethiopien of het Land der Abissyners, enz. is gebleeken. Maar de twee Fransche Kardinaalen, en voornaamentlijk de Kardinaal d'Estrées, brachten zo veel te weeg, dat de noeming aangenomen wierd; waar in het Roomsche Hof zich verwonderde, dat, terwyl sommige Kardinaalen, die den naam niet en hebben van al te zeer aan de zyde van Vrankryk te hellen, met een grooten yver de belangen der gemelde Missien en Fransche Apostolische Vicarissen handhaafden, de Kardinaalen d'Estrées en de Janson alle hunne poogingen aanwendden om die des Konings van Portugaal en der Jesuyten t'onderfteunen; zonder zich te bekommeren, of zulks den Allerchristelijksten Koning en der Gallicaansche Kerk (welke tot hier toe de roem had gehad van de voortplanting des Geloofs in die wydluftige Koningryken van 't Oosten te helpen bevoorderen, met Persoonen te beschikken om 'er Apostolische Vicarissen en Missionarissen te weezen, na in het Seminarium der vreemde Missien, opgerecht te Parys, geformeerd te weezen) voordeelig ware.

't Is waar, dat de Kardinaal d'Estrées Beschermer van Portugaal is, en dat het gerucht loopt, dat hy voorheeft de nominatie van die Kroon tot het Kardinaalschap voor een zyner Neeven, die 'er als Ambassadeur heen getoogen is, te verkrygen; behalven dat, met de belangen der Societeit te handhaaven, hy zich geen kleine verdienste maakt by den Vader de la Chaise, Biechtvader van den Allerchristelijksten Koning. En in der

1692. Novemb. daad, men ziet met wat yver hy zich in alle de zaaken van die Vaders draagt: getuige 't geen 'er omgaat noopende het Boek van den Vader Tellier, daar ik u op een andere maal over zal konnen spreeken.

De tyding van dezen Verlofbrief heeft een uitsteekende verbaasdheid in d'Oostersche Missien veroorzaakt; gelijk men met de laatste Brieven, uit die Landen gekomen, heeft verstaan. Men heeft terstond gezien, dat die Tytelbisschoppen een ordinaire Jurisdictie hebbende, die der Apostolische Vicarissen, welke maar gedelegeerd is, aanstondts zal ophouden; en dat derhalven de Fransche Missionarissen maar zullen hebben te vertrekken. De verstzienden gelooven ook zelfs, dat die Jesuytische Bisschoppen den naam 'er maar af zullen hebben, en slechts tot een middel aan de Societeit dienen om allengskens alle d'andere Missionarissen, 't zy Wereldlyken of Geestelyken, buiten te sluiten, en 'er alleen te blyven, daar ze al lang na gedoeld hebben, voornaamentlijk ten opzichte van China, alwaar zy zich door hunne Mandarynschappen alreedts zo machtig hebben gemaakt.

Het schynt, dat het ook met dit oogmerk is, dat zy kortelings te weeg hebben gebracht, dat de Koning van Portugaal een Bisschop te Malacca noemde, daar 'er geen en had geweest sedert dat deze Stad in de macht der Hollanders is gevallen. Deze nieuwe Bisschop, die t'eenemaal van hen afhangt, zal zyne Jurisdictie over Cochinchina, en d'andere gebuurige Provincien, uitstrekken; gelijk hy eertydts deed, toen Malacca den Portugeezen toebehoorde, en dat de Fransche Apostolische Vicarissen noch geen Missie van den Heiligen Stoel, ten opzichte van China en d'andere Landen welke in het uiterst van het Oosten zyn gelegen, gekreegen hadden. Hier onthoud zich sedert een wyl een Fransche Missionaris, om de zaaken der gemelde Missien uit China gekomen. Hy sloeg zich neder met tien of twaalf andere Fransche Missionarissen in een Provincie van China na 't Noorden, daar noch geenige andere *Missionaris* voor hen was ingeboord, en alwaar zy verscheidene talryke Kerken, met een gantsch byzondere zegen, hebben aangekweekt. Deze, hebbende onder wege de tyding van den gemelden Verlofbrief des Konings van Portugaal, en de noeming der twee gezeide Jesuytische Bisschoppen, verstaan, doet alles wat hy kan, om zich en zyne Medebroeders van de Jurisdictie dezer Bisschoppen te bevryden, en d'uitvoering van den Verlofbrief te verhinderen: maar men twyfelt, of hy wel tot zyn oogmerk zal geraaken, zynde niet ondersteund door de Fransche Kardinaalen, noch door de Ministers van den Allerchristelijksten Koning. Men zegt ook zelfs, dat hy uitdrukkelijke orders heeft van den Abt Bressacieri, Overste van het Seminarium der Vreemde Missien te Parys, om niets te doen 't geen den Jesuyten zou konnen mishaagen: en zo hy van deze orders afwykt, dreigt men hem, dat men hem met een anderen gezegelden Brief zal doen herroepen. Dit is zo veel te geloofelijker, dewyl men weet dat de gemelden Abt Bressacieri het Boek van den Vader Tellier met groo-

groote loftuitingen goedgekeurd heeft; hoewel het hem wel bewust is, dat het verscheidene valsheden en lasteringen, mitsgaders veele voor het welvaren dezer Missien nadeelige zaaken, behelst. Men zegt ook, dat hy tot vergelding dezer goedkeuring, op de recommandatie van den Biechtvader, een treffelijke Abdy heeft gekreegen. Dit is het mogelijk, 't geen dien goeden Missionaris zo lang belet heeft ter gehoor van zyne Heiligheid te gaan. 1692. Novemb.

Men moet ondertusschen hoopen, dat een Paus, zo zeer ontbonden van het vleesch en het bloed, en zo yverig voor het gemeen best en de bevoordering van den Godtsdienst, als Innocentius de XII. is, door den staat der gemelde Kerken getroffen zal worden; en dat, indien de Heilige Vader eenmaal ter deeg onderrecht mag weezen van het kwaad, 't geen die Verlofbrief veroorzaakt, hy zich zal beyveren om 'er in te voorzien, met dezelve wakkerheid en grootmoedigheid welke hy tot de vernietiging van het Neefschap heeft aangewend, en noch dagelijks aanwend tot de hervorming der bestiering van die eerste Stad der Wereld en des gantschen Kerkelijken Staats. Men twyfelt ook niet, of d'Allerchristelijkste Koning zou 'er een geheel deel in neemen, indien zyne Majesteit van den grond dier zaak wel onderrecht was. 't Believe God Persoonen te verwekken, die, zonder eenige inzicht als dat van de gerechtigheid en het gemeen best, den Heiligen Vader en den Allerchristelijksten Koning te kennen mogen geeven, 't geen hen in dezen gelegentheid zo gewichtig is te weeten. Ik eindig, u verzekerende, dat ik altyd met een diepe eerbiedigheid ben,

Romen den 30sten. October 1692.

Myn Heer, Uw onderdaanigste en gehoorzaamste Dienaar.

P. S. Ik heb vergeeten u te zeggen, dat de Jesuyten zich tot de verkryging van den gemelden Verlofbrief op een zeer voordeelige wys bediend hebben van den dienst des Heeren Cibo, Secretaris der Congregatie *de propagandâ Fide*, die hen t'eenemaal toegedaan is. Men zegt hier opentlijk, dat zy ook niet ondanbaar zyn geweest wegens den dienst, dien hy hen gedaan heeft. Zy hadden hem ook zelfs, na men gelooft, eenige hoop gegeeven, dat hy de nominatie van Portugaal tot den Kardinaalshoed zou hebben. Dit is zeker, dat kort daar na de Koning van Portugaal hem een pensioen van acht à negen duizend ponden op verscheidene Beneficien van dat Koningryk betekend heeft; 't geen al de wereld als een vrucht van den Verlofbrief aanmerkte.

VENETIEN.

DE Turken vernoegden zich niet met zich op het Eiland (a) Candia kloekmoedig tegens de Venetiaanen verdeedigd te hebben; maar geloofden ook zelfs, sterk genoeg te weezen om hen op een beleedigende wys aan te tasten. Zy ondernamen dan

(a) Ziet pag. 17

1691. Novemb. dan de Stad Cettina in Dalmatien, by Bagnaluca, op de Grenzen van Bosnien, te vermeesteren; ter oorzaak dat de Vlekken en Dorpen de brandschattingen niet hadden willen betaalen. Den Heer Erizzo, Provediteur Extraordinaris van Cattaro, van hunne desseinen verwittigd, toog hen met de Morlakken en Landzaaten te gemoet. De Bassas van Albanien en Ercegovina waren 'er in persoon met omtrent 8000 man. 't Gevecht was hardnekkig en bloedig: maar eindelijk wierden de Morlakken, ziende het Paard van den Heer Erizzo alleen, en geloovende derhalven dat hy gesneuveld moest weezen, met verbaasdheid bevangen, en weeken, ieder zyn best, in het Klooster. De Turken tastten terstond een Toorn aan, verdeedigd door eenige Italiaanen, die hen tot drie maalen afsloegen. De Bassas, hier door in 't minst niet afgeschrikt, voeren met hunne zaaken voort; spraken den Krygsknechten moed in; en sloegen het beleg voor het Klooster, en voor de Stad. Het Garnisoen, ziende dat het niet ontzet, maar in tegendeel lichtelijk overweldigd kon worden, gaf zich eindelijk, na een genoegsaam lange wederstand, en een zeer eerlijke uittocht bedongen te hebben, over.

Cettina door de Turken verovert.

Lepanto te vergeefs belegerd.

Doch het gelukte den Ongeloovigen zo wel niet in een ander dessein, 't geen zy in Moréa op de Stad Lepanto hadden gemaakt. Het beleg was 'er insgelijks voor geslagen, en de Turksche macht, omtrent acht à negen duizend man onder het gebied des Bassas van Romelien in den beginne sterk geweest, alreedts by de vyf honderd koppen verminderd; wanneer de gemelde Bassa order gaf, dat men het werk met het uiterste geweld zou voortzetten: maar de trotse Ottomannen zagen de zaaken wel haast een andere keer neemen. Den Heer Francisco Tiepolo, Gouverneur van de Plaats, de desseinen der Vyanden afgemerkt hebbende, had zorg gedraagen om ze van alle noodwendigheden te voorzien, en, verstaande d'aannadering der Ongeloovigen, bystand doen verzoeken aan den Capitein Generaal, en den Provediteur van Moréa. Dezen bleeven in geen gebreke van aanstondts eenige Troupen derwaarts te doen trekken; en den Heer Vendramini, Generaal der Elanden, drie à vier duizend man op de Galeyen gesmeeten hebbende,

trad

trad, terwyl d'Ongeloovigen de Vesting nu op het meest benaauwden, met deze Benden te land, en tastte de Turksche Infantery zo klokmoedig aan, dat hy ze t'eenemaal in route sloeg. De Cavallery schoot aanstondts toe, om haar t'ondersteunen: maar men gaf'er uit de Galeyen zo dapper vuur op, dat z''er niet omtrent kon komen. De Vyanden verlooren in dit treffen veel volks; en ziende, dat men ook van de landzyde tot het ontzet der Plaats kwam aantrekken, wierd het raadsaam geoordeeld af te wyken: hebbende in deze belegering, altemaal by malkander gerekend, meer als duizend man verlooren; waar onder ook de Bassa van Arta, en eenige andere persoonen van aanzien, geteld wierden. Daar en boven bleeven ook noch hunne Wapenen, Bagazie, Tenten, en eenige Standaarden in de loop. Ziet daar dan de zaaken t'eenemaal gelijk, zonder dat d'Ongeloovigen reden hadden om zich te beroemen, immers indien ze niet en meenden, dat, in den staat daar hunne zaaken in waren, het veel gewonnen was niets te verliezen. De Venetiaanen tasten Canéa te vergeefs aan; en de Turken belegeren Lepanto, zonder het te veroveren. 1692. Novemb.

INDIEN het opreeken der Belegering van Canéa de Venetiaanen had bedroefd, het verhefte in tegendeel den moed der Turken. De tyding wierd 'er wel haast af door het gantsche Keizerryk verbreid, met byvoeging van duizend voordeelige omstandigheden; en stelde men 'er alom openbaare vreugdetekenen over aan. De Sultan had ook noch een andere reden van blydschap, te weeten, het (a) bevallen van eene zyner Sultaninnen, een Circassische Dochter, van twee Zoonen, waar af den een Ibrahim, en den ander Selim genoemd wierd. Maar alle de juigchingen, vreugdevuuren, en andere tekenen van een uitgelaatene vrolijkheid, welke eenige dagen duurden, terwyl de Vorst ondertusschen de krachtigste indrukken van zyne grootheid en macht zocht te geeven, waren niet bekwaam om d'Onderzaaten, welken den Oorlog tot d'uiterste elende had gebracht, te voldoen; noch de schade, die d'Inwoonders van Konstantinopolen hadden geleeden, door den (b) Brand die zich aldaar kwam te verheffen, en meer als twee dui-

TURKYEN en DUITSCHLAND.
Den Grooten Heer worden twee Zoonen gebooren.
(a) Den 5. Octob.
(b) Den 31. Octob.

1692. Novemb.

Heemskerk tot de bevoordering der vrede na Belgrado.

(a) Zie pag. 41.

duizend huizen verteerde, waar af de meesten aan Jooden toebehoorden, te vergoeden. De vrede alleen was het daar zy na haakten; en hier toe scheenen de gesteldheden ook gunstig genoeg te weezen.. De prachtige Receptie en Audientie van den Heer (a) Heemskerk, gelastigd om de bemiddeling van zyne Britannische Majesteit en de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden tot de herstelling der vrede tusschen de twee Keizerryken aan te bieden, gaf 'er een krachtig bewys, en gelukkig voorteken af. Hy was in 't laatst der Maand September van Weenen vertrokken; den 7den. October te Peter-Waradyn gekomen, alwaar hy het antwoord van den Grooten Vizir, op het bericht 't geen hy wegens zyne komst aan hem had doen geeven, verwachtte; en zette den 9den. zyne reis voort over Salankemen, daar hy eenige Turksche Officieren vond, die hem na Belgrado geleidden. Hy wierd 'er heerlijk ontfangen, en had gehoor by den Primo Vizir. Doch om met meerder omstandigheden van deze zaak te spreeken, zullen wy het volgende Verhaal, opgesteld door iemand van des Ambassadeurs Gevolg, en aan het Hof van Weenen overgezonden, hier inlyven.

Naauwkeurig Verhaal wegens de Receptie en Audientie van den Heer Heemskerk, tot bevoordering van de Vrede tusschen de twee Keizerryken te Belgrado aangekomen.

NA dat zyn Excellentie, den Heer Heemskerk, in de plaats van den overleedenen Ridder Harbord genoemd om te trachten de vrede tusschen de twee Keizerrijken te weeg te brengen, uit het Leger des Prinsen van Baden, leggende omtrent Peter-Waradyn, was vertrokken, kreeg hy eerst in 't gezicht zeven Turkse Saïken of Brigantynen, yder met 30 Riemen, welke hem een half myl beneden Salankemen te gemoet kwamen. Den Commandeur trad met twee Capiteins aan deszelfs Boord, en zeide, na het afleggen van de gewoone beleefdheden, door Aly Bassa afgezonden te weezen, om d'ordre van zyn Excellentie te volgen, en hem in zekerheid na het Ottomannische Leger te geleiden; doch dat men op eenige distantie meerder Vaartuig zoude ontmoeten, en Aly Bassa zelfs zyn Excellentie ontfangen; ten overvloed een tweede Paspoort onder het Zegel van den Grooten Heer overleverende. Hier op volgde het separeeren van 't Convoy ten wederzyde. De 12 Keizerlijke Saïken staken den Donau dwars op, om het met de Steven in de Wind

Wind te houden, tot dat de Turken met des Ambassadeurs Schepen, achter de haare gebonden, cours na beneeden zouden zetten; 't welk ter halver breedte van de Rivier geschiedde. De Keizersen wendden het na Peter-Waradyn, en gaven te gelijk een Salvo uit al hun Kanon, uit 12 Saïken en 24 Schepen. De Turken losten weder het hunne. Dit gebeurde op den 10den. October omtrent 's namiddags ten dry uuren. Ten vyf uuren kwamen zyn Excellentie drie kleine Galeyen, en laater noch twee andere, wat grooter, te gemoet, die aanstondts draaiden, en mede dezelve cours hielden: zy waren alle met kostelijke Vlaggen en Wimpels verciert, en met uitgeleeze egaale en robuste Manschap bezet. Na het vallen van den avond smeet men het aan Land, om te vernachten, alzo den Donau in't duister niet bevaaren kan worden. Aan den Ambassadeur wierd bekend gemaakt, dat Aly Bassa, Generaal van de Galeyen, en de verdere Navale Turkse Macht op den Donau, niet verre was, om hem 's anderendaags te recipieeren; gelijk geschiedde: want na een uur vaarens met het Accompagnement, kreeg men een groot getal Galeyen en Brigantynen, aan de Wal leggende, in 't gezich. Dderwaarts hielden het die van 't Convoy. Het Schip, waar in zyn Excellentie zich bevond, keerde vervolgens op een bekwame plaats, om uit te treeden, aan Land. Den Aly Bassa stond op de kant, om den zelven te verwelkomen; conduiseerde hem onder een schoone Tent, met het gezicht op den Donau open, de grond met Tapyten bedekt, en daar op Kussens om te zitten; vroeg na zyn gezondheid, en of hy een moeijelijke Reis hadde gehad; en verklaarde, derwaarts van den Grooten Vizir gezonden te zyn, om zyn Excellentie t'ontfangen, en te betuigen, dat zyn komst aangenaam was, en dat hy d'eer zou hebben, van zyn Excellentie tot het Leger te verzellen, terwyl d'occupatien van den Vizir niet toelieten zulks in Persoon te doen. Daar op liet den Bassa het gewoone Regaal van eenige Zoetigheid met Coffé en Serbet presenteeren; gelijk mede ten reguarde van d'eersten onder des Ambassadeurs Familie geschiedde: en zeide, in een familiaar discours geraakt, dat hy iets tot een Ontbyt had doen vervaardigen, en zyn Excel. het niet qualijk geliefde te nemen, dat hy het liet voorbrengen. Het wierd aanstonds op de Turkse manier Schotel voor Schotel opgegeven. Den Bassa verzocht, dat, na de wyze van het Land ook eenige van des Ambassadeurs Gevolg mochten aanzitten. Na het eindigen dezer Maaltyd wierd 'er Water gegeven, en op nieu Serbet, ruikend Water, en Wierook gepresenteert. Tusschen beiden lieten zich zyn Excell. Trompetten en de Turkse Instrumenten dapper hooger. Een groot getal Soldaten van de Galeyen stond op het Land in goede ordre gerangeert. Hier na wierd zyn Excellentie van den Bassa met een groote Neusdoek, op d'einden met Zilver gestikt, geregaleerd; en aan 5 van zyne Domestycquen een minder soort gegeven: 't geen hem occasie fourneerde, om aan denzelven het ordinaris Present van Confituuren, Rossoles, Parmasaen-Kaas en een Horologie te vereeren. Ver-

1692. Novemb.

1692. Novemb. volgens stond men op, en ging zyn Excell. met 5 Edelluiden, 2 Pages en 2 Trompetters in de Brigantyn van den Bassa over, in dezelve ordre en met het zelve Convoy, als vooren. Doe zy omtrent de Klok 11 uuren aan den Brug even beneden Belgrado aangekomen waren, wiert den Ambassadeur gezegt, dat hy voor eerst zoude geconduiseert werden in een Logement, dat voor hem geprepareert was. *Uit het* Schip getreden, wiert hy uit de Naam van den Vizir door 40 a 50 Chiausen, en de Capit. der Wacht, voor zyn Quartier gedestineert, met zyn Compagnie Janitsaren ontfangen. Daar vertoefde wegens den Grooten Vizir een schoon Paart, zeer rykelijk en kostelijk opgetooit, en noch een ander voor een der Domestijcquen; op 't welke zyn Excell. gestegen, met het bezorgde Geleyde en in Rang de laatste, door een menigte van Mensen zyn Quartier naderde. Dit was zo slecht, als het ander tot hier toe magnifijcq; en bestonden alle de Præparatien in een Sopha met Tapyten en 6 Kussens. 't Huis was niet zo groot, dat de helft van zyne Domestijcquen daar in konden logeren; doch met het *opslaan van* Tenten, en het verheffen van noch een ander in de Nabuurschap, wiert daar in aanstonts voorzien, en dit naderhand gerekent voor een marque van distinctie ten reguarde van den geen, waar van den Ambassadeur gezonden was. Kort na zyn aankomst quam den Vizir Aga hem vinden, en zeggen, ordre te hebben van den Grooten Vizir, zyn Meester, om zyn Excell. alle den tyd van zyn aanwezen op te wachten. Den Heer Mauro Cardato, eersten Tolk en Commissaris tot d'uitheemsse Negotiatien onder den Grooten Vizir, volgde, en quam den Ambassadeur uit den Naam van zyn Doorl. een Compliment maken, met excus, dat hy hem niet beter kon logeeren, ter oorzaake dat door de laatste Attaque de Plaats byna tot een puynhoop geworden was, gelijk de waarheid is. Hy vroeg verder na de Credentialen, hoe die lagen, en in wat qualiteit zyn Ecell. eygentlijk kwam. Men antwoorde, in qualiteit van *Ambassadeur*; en dat men zulks zoude vinden in het Credentiaal van den Koning van Engeland, waar van aan zyn Ed. de Copye gepræsenteert wierd. Hy excuseerde ze eerst, maar namze echter aan, en onderstont wyders, wanneer zyn Exc. Audientie by den Grooten Vizir wenschte te hebben. Den Ambassadeur repliceerde, dat den Yver van zyne genadige Heeren en Meesters zo groot was, omme den bloedigen Oorlog in een goede, zeekere en eerlijke Vrede getermineert te zien, dat het hem uit dien hoofde lief zoude zyn, dezelve aanstonts te mogen erlangen: maar Mauro Cordato meende, dat het beter was, die tot 's anderendaags uit te stellen; wyl den Vizir geoordeelt had, dat zyn Exc. vermoeit van de Reyze, vooraf eenige ruste nodig zoude hebben. 's Anderendaags haalde kort na de middag de Chiaus Bassa met omtrent 60 Chiausen met hunne Ceremoniele Kleederen, nevens een Aga van de Janitsaren met zyne Compagnie, zyn Exc. op. Deze Janitsaren waren dezelve, die, voor zyn Quartier de Wacht hielden. Voor den Ambassadeur

en

en zyne Familie waren meer Paarden, als men nodig had. Alle het Cortege reed voor af, en zyn Exc. op de linkerhand (in Turkyen de Hand van Eere) van den Chiaus Bassa. Dicht ter zyden van zyn Paart liepen twee van zyne Heyduken, en achter hem de Pages te Paart: daar op de Lacqueyen te Voet, en, die in den Rang van de Edelluiden waren, mede te Paart: en de verdere Familien volgden te Voet en te Paart door den anderen; gelijk mede de Knechten en mindere Bedienden van die zyn Exc. ophaalden. Op deze wyze wiert zyn Exc. door een meenigte Menschen van alderhande soort geconduiseert in het Leger aan de Tent van den Vizir, omtrent een half uur gaans van Belgrado en zyn Quartier gelegen, alwaar hy afsteeg, en door een groote Tent en van daar in een andere passeerde: deze was van vooren gantsch open, in het midden een Sopha een kleyne voet van de Gront verheven, en daar op een Taboret, en over den Ambassadeur een Plaats voor den Vizir. Na een weinig aldaar gezeten te hebben, en middelerwyl onderhouden te zyn door Mauro Cordato, die hem aan het inkomen van de Tent recipieerde, quam den Vizir binnen, onder een modest geroep van *Lang leeve den Keizer*, *God zegene zyne Wapenen*. Na dat men ter wederzyden gezeten was, zyn eenige korte Officien van Beleefthcit (door den Vizir aanvang nemende) gepasseert. Zyn Exc. deed zyn Aanspraak in de Italiaansche Taal; en zy wiert niet door zyn Tolk, als het anders wel aangeleit was, maar door Mauro Cordato, die gedunrende deze Functie op des Ambassadeur zyde stont, vertaalt: en hy acquiteerde zich daar van, zo men onderrecht wiert, zeer wel. d'Attentie en stilte onder zo veele Menschen was wonderlijk. Aan de eene kant stonden veele groote Heeren en Officieren gerangeert, drie en vier Ryen achter den anderen, en aan de andere zyde des Ambassadeurs Domestijcquen, en daar achter weder Turken. Den Ambassadeur gaf hier op zyne Credentialen over, en vraagde aan den Grooten Vizir, hoe dezelve goetvont, dat men de zaaken van zyn Excell. aanbevoole Commissie zoude handelen, 't zy by Teste a Teste tusschen hen beyden met assistentie van Tolken, ofte wel, dat men hem Commissarissen zoude toevoegen, om de Materie te beter te matureeren. Den Vizir antwoorde, dat hy de Credentialen eerst zoude doen translateeren, en, die gezien hebbende, zy den anderen licht over de manier van tracteeren zouden verstaan. Zyn Exc. repliceerde, dat hy daar aan niet twyffelde; maar dat, wyl het Saisoen zo verre ingeschoten was, hy het van zyn Plicht achte, de spoet te moeten recommanderen; want dat het niet zeker was, of, als dezemaal het treffen van een Vrede mislukte, daar toe hier naar licht weder een zo goede occasie zou voorvallen. Den Vizir betuigde hier op, dat hy van zyn zyde niets zoude verzuimen, en van de Vrede zelve worden dat God wilde en besllooten had. Dit geëindigt zynde, wierden aan den Vizir, en te gelijk aan den Ambassadeur, eenige natte Confituren gebracht: daar op volgde de Coffée, vervolgens Serbet, ruikend Water, en Wie-

1692. Novemb.

1692. Novemb.

rook. Ondertusschen wierden 'er ordinaris Discoursen gevoerd, zo over zyn Excellenties Reis, als over de groote Schepen, door den Keizer op den Donau gebracht (waar van de Vizir geen groote opinie scheen te hebben) van de Turksche Navale Macht, en wat diergelijks meer is; doch van 's Keizers Leger, wierd niet gerept. Ten laatsten kwam iemand binnen met een Goud Laaken Gastan; waar op Mauro Cordato *zeide*, dat men den Ambassadeur zoude omhangen een Keizers Eeren-kleed: insgelijks wierden andere voor die van zyne Suite gebracht. De Tolk vroeg, hoe veele daar van met de Vesten vereert zouden werden? Zyn Excellentie limiteerde het op zes. Hy vroeg verder, of het den Ambassadeur ook aan meer gedaan wilde hebben? Doch dezelve antwoordde, dat hy, in der haast als te post van Weenen gekomen, geen meer van die Rang by zich had, om zich te minder te belemmeren: 't welk obligeantelijk, als een zaake voor het gemeen, hem door den Vizir toegeduid zynde, heeft zyne Doorluchtigheid eindelijk gezeid, dat hy vertrouwde, dat zyn Excellentie moede wezen, en dienvolgens naar rust zoude verlangen, en hy hem daarom niet langer wilde ophouden. Den Ambassadeur nam zyn afscheid, en wierd op dezelve wyze weder naar zyn Quartier geleid, als hy opgehaald was, uitgezeid dat den Chiaus Bassa niet weder mede reed; en zyn Excellentie gaf de Veste aan een van zyne Dienaars, wanneer hy weder te Paart klom, enz.

Ziet daar de plechtigheden, waar mede den Heer van Heemskerk wierd ontfangen; die zich vervolgens gereed maakte om wel haast in onderhandeling te treeden, en het einde van een zo langduurigen en bloedigen Oorlog te trachten te weeg te brengen.

Mylord Paget, tot Ambassadeur aan de Porte genoemd, stuurt om zyn Paspoort.

Mylord Paget, (*a*) voormaals Extraordinaris Afgezant des Konings van Groot-Britanje aan het Hof te Weenen, en door de zelve Majesteit (werwaarts hy kortelings een keer in de Nederlanden was gaan doen, ten einde zyne instructien t'erlangen) tot Ambassadeur aan d'Ottomannische Porte genoemd, om gezamenerhand met den Heer van Heemskerk de Vrede te bewerken, was nu weder te Weenen gekomen, en stuurde terstond een Expresse aan den gemelden Hollandschen Afgezant, om een Paspoort van den Grooten Vizir te verkrygen, benevens den onderstaanden Brief aan den Seraskier, Commandant van Belgrado.

(a) *Ziet* 3 *Stuk*, 3 *Deel*, *pag.* 51.

Uwe

UWe Excellentie werd met deze, na vriendelyke groetenisse, in 't welneemen, te kennen gegeeven, dat, nademaal zyne Koninglijke Majesteit van Groot Britanjen, myn allergenadigste Koning en Heer, My als Gezant aan de Ottomannische Porte genomineerd heeft, om de zaaken, die door het nu openstaande Gezantschap tot Konstantinopolen plachten verricht te werden, waar te neemen, Ik, alhier uit Engeland aangekomen, Uwe Excellentie, ingevolge van 't goed verstand, tot nu toe tusschen de Ottomannische Porte en de Kroon van Engeland geweest, daar van wel kennis heb willen geeven, en met eenen ootmoedig verzoeken, het nevensgaande Schryvens, zonder tydverzuim, door een Expresse in Konstantinopolen, in Myne Wooning, en aan d'Engelsche Natie te zenden, ten einde zy daar door spoedig van alles narricht mochte bekomen, en Ik gevolgelyk Myne aanbevoolene Commissie waarneemen. Ik wil ondertusschen vertrouwen, dat Uwe Excell: de goedheid zal hebben van gemelde Schryvens met de naaste Post af te zenden, by dewelke Ik ook een antwoord verwachte, om wyders Myne afreize voor te zetten, als wanneer ik de eere verhoope te hebben van uwe Excellentie Persoonelijk op te wachten; UE. verder alle welvaart en een lang leven toewenschende.

1692. Novemb.

In Weenen den 11 October 1692.

Uwer Excellentie

Dienstvlytige en getrouwe Vriend.

Giafer Bassa, Seraskier, en Commandant van Belgrado, liet hier op het volgende Antwoord aan den Heer Paget afgaan.

DEn meest Geëerden der Heeren van 't Christelijk Volk, den voornaamsten onder de Grooten van de Natie Jesu, den Heer Wilhem Paget, (wiens einde gelukkig zy) werd vriendelijk gegroet, en bekend gemaakt, hoe dat ons deszelfs afgezonden Schryvens wel geworden is, 't geen Wy hebben doen vertaalen, en uit den inhoud verstaan, hoe dat den Glorywaardigste onder de Christene Vorsten, en den Aanzienlijkste onder de Potentaten en Heerschers der Volkeren van den Messias, den Koning van Engeland (wiens einde gelukkig zy) UE. als zynen Ambassadeur aan de Gelukzalige Porte geschikt en afgezonden heeft: Alle het welke Ik den Hoog- gelukkigen en Genadigen Grooten Vizir, Overste Generalissimus, hebbe laaten weeten; die ook bevel gegeven heeft, dat zyne Ed. gezond en onverhinderd, vermogens de Vriendschap

1692. Novemb. schap die 'er tusschen de Hooge Porte en den Koning van Engeland is, na Belgrodo mocht komen; gelijk dan ten dien einde deeze met affectie opgevulde Geleid-Brief, uit des zelfs hoog bevel, hier nevens gaat. En geeft God, dat de zelve alhier gelukkig mag aanlanden, zo zal het aan andere nodige verzorgingen ook niet ontbreeken; en zult Gy ter plaatse, werwaarts Gy geschikt zyt, gebracht werden. De Brieven, aan ons gezonden, om aan U Ed. Huis tot Konstantinopolen besteld te werden, zullen eerstdaags derwaarts afgaan. Wyders zy de Vrede met U. *Gegeven in de welbewaarde Stad Belgrado*, &c.

Ziet hier nu den Geleidbrief, of het Paspoort, benevens het bovenstaande Antwoord overgekomen.

Sultan Ahmet Han.

DE Beweegreden van dit Keizerlyk Geschrift en Zegel is, dat, dewyl tyding gekomen is, dat de Glorieuste van de groote Christene Prinsen, en d'Aanzienlijkste van de Potentaten en Heeren der Natie van den Messias, Arbiter van d'Affaires van 't Nazareensche Volk, Koning van Engeland (wiens Einde gelukkig zy) tot Ambassadeur, om aan myne Gelukkige Porte te resideeren, den zeer Geëerden onder de Heeren van de Christene Natie, den Lord William Paget (wiens Einde gelukkig zy) aangestelt, en hem over Duitschland afgezonden heeft, en dat hy op de Grenzen aangekomen is, derhalven, wyl 't God behaagt, hem noodzaakelijk welgesteld en behouden tot Belgrado te brengen, deze myne hooge Ordre aan myne Daciersse Capiteins en andere Officiers, welke zich op den Donau bevinden, als mede aan die van myn Leger, welke in Syrmien vertoeven, afgezonden werd, op dat zy voor den voorsz. Ambassadeur, zo zyn Persoon, als zyn Volk, zyne Pakken en Bagagie, zorg dragen, niemand hem derve moeijen, en hy in veiligheid tot Belgrado moge geraken.

Ik beveele, dat, ingevolge van dit myn Hooge en Edele Decreet, niemand zich onderwinde, den voorsz. Anbassadeur, noch zyne Menschen, noch zyne Pakken, noch zyne Bagazie te molesteeren, maar ze te bezorgen en de beschermen, op dat zy behouden tot Belgrado konnen komen. Dit zult gy erkennen, geloof aan het Heilig Zegel gevende.

Geschreven in de laatste dagen van de Maand Sepher, Anno Hegiræ 1104. dat is in het einde van October, 1692.

Heer van Heemskerk na Adrianopolen. Ondertusschen, terwyl Mylord Paget zich nu gereed maakte om na Belgrado te vertrekken, begaf zich de Groote Vizir, gevolgd door den Heer van Heemskerk, na Adrianopolen, ten

ten einde te beter in de zaaken des Ryks te konnen voorzien, en de wanorders, indien 'er eenige mochten komen t'ontstaan, (want het morren voor en tegens de vrede, na dat d'Ongeloovigen door hunne belangen wierden gedreeven, ging noch al zyn gang) door zyne tegenwoordigheid te stutten. 1692. Novemb.

Een andere Gezant, van wien wy (a) elders hebben gesproken, was kort te vooren van daar vertrokken, om weder na den Koning van Persien, zynen Meester, te keeren. Maar ziet hier de woestheid der Turken, die zich niet ontzien het Recht der Volkeren te schenden. Hy wierd onderwege aangetast door de Krygsbenden des Landts, die hem alle de Mahometaansche Vrouwen, welken hy met hem voerde, ontnamen, onder voorwending dat hy hen, zo haast als hy te Ispahim ware gekomen, zou dwingen de Persiaansche Religie aan te neemen. De Turken aanmerken de Persiaanen als Ketters, om dat ze de Wet van Mahomet niet en volgen als na d'uitleggingen van Ali.

Persiaansche Gezant mishandeld.

(a) Zie 9 Stuk, 2 Deel, pag. 40.

Het ongeval, den Hertog Frederik-Karel van Wirtemberg overgekomen, hebben wy in de verhandeling van de zaaken der voorgaande (a) Maand verhaald. Thans zag men een wydloopigen Brief, door den gemelden Hertog op den 18den. October uit Straatsburg aan zyne Keizerlijke Majesteit geschreeven, en vervuld met omstandigheden, van eenigen der welken wy toenmaals geen kennis hadden. Het Geschrift is te lang, weshalven wy 'er hier maar alleenlijk het volgende Extract af ter neder zullen stellen.

Hertog van Wirtemberg schryft aan den Keizer wegens zyne nederlaag.

(a) Zie pag. 29 en 37.

NA dat het Leger, om den Vyand afbreuk te doen, over den Ryn was getrokken; de Troupen des Landgraaven van Hessen-Cassel met het Corps onder den Mark-Graave van Bareith geconjungeerd; en de gantsche Armée onder Neustad gekomen: bekwam men narigt, dat de Vyanden by Hagenbach, tusschen Fort-Louis en Philipsburg, een Brugge deden opslaan; weshalven de Generaliteit besloot, weder nader na onze Brug te trekken, op dat men te beter de beweegingen der Vyanden zoude konnen waarnemen, en beletten datze niet in Swaben vielen, gelijk men vreesde haar voornemen te zyn. De Kondschappers rapporteerden middelerwyl, dat der Vyanden Brugge vervaardigd was; waar uit men dan licht kon besluiten, datze een diversie over den Ryn zouden poogen

te

1692. Novemb. te maken. De Troupen van Hessen-Cassel scheidden ondertusschen met de Keur-Saxise, Wolffenbuttelse, en een Regiment Hussaren, by Turkheim van het Leger, om de belegering van Ebrenburg t'ondernemen. In de marsch van Turkheim na Frankendal, verstond men andermaal, niet alleen dat gedachte Brugge van de Vyanden was voltooid, maar dat zelfs bereids eenige van hunne Troupen daar over waren getrokken; *weshalven* den Markgraaf van Bareith my met de Hussaren van *Collonits*, *de* Troupen van de Frankise Kreits, de Wurtembergse te Paard, en 't Regiment Dragonders van Wartesleben, aanstondts commandeerde om op de beweegingen der Vyanden te passen, en het Land, zo veel doenlijk, voor het stroopen der Franschen te dekken: gelijk ik dan, om het zelfde na te komen, aanstonds den Ryn repasseerde, en dag en nacht de marsch voortzette, doch in dezelve, wat vlyt ik ook aanwendde, geen zekere kundschap bekwam, hoe sterk de Vyanden over den Ryn mogten getrokken zyn, alzo alle de berichten verscheelden, tot dat ik den volgenden dag in het afgebrande Stedeken Gochsheim kwam, daar ik wierd *verstendigd*, dat het gantsche Vyandlijke Leger den Ryn wel was gepasseerd, maar noch zonder Geschut en Bagazie by de Brugge stond; weshalven ik resolveerde verder voort te rukken, en my by Bretten te posteeren: alwaar gekomen zynde, stuurde ik eenige Partyen op kondschap uit, die my den volgenden morgen rapporteerden, dat niet alleen de Vyandlijke Armée, maar ook hunne Artillery, over den Ryn gekomen, na het Durlagse trok; het geen ik aanstondts met een Expresse aan den Markgraaf van Bareith liet weeten: en dewyl de Troupen van mynen Broeder, Prins Lodewyk, gelijk mede de Keur-Beyerse Generaal Wagtmeester de Baron de Soye, zich met duizend Paarden, uit twee Regimenten Dragonders, eenige gecommandeerde, bestaande, zich by my gevoegd hadden, trok ik na Pfortsheim, waar in maar een Vaandel lag; zond in der yl noch drie Compagnien van het Wurtembergse Swabise Kreits *Regiment* derwaarts; en posteerde my tot Ottersheim, een zeer voordeelige plaats, daar men my niet als met Geschut konde bykomen, gemerkt ik ter rechter zyde een gepalissadeerd Dorp, en een groot Moeras, en van vooren een diepe Beek van een Watermolen had, die men zonder Bruggen niet wel konde passeeren, en alwaar ik, zo lang Pfortsheim in ons geweld bleef, overzulks niets had te vreezen. Hier dan gekomen, zond ik den 25 passato weder verscheide Partyen, om kondschap en Gevangens in te brengen, uit; die zo gelukkig waren, datze 's anderendaags omtrent de 150 inbrachten, en eenpaarig getuigden, dat de Vyanden noch in 't Dorp Wulferdingen, tusschen Durlach en Pfortsheim, stonden; 't geen door Overlopers bevestigd wierd. Ondertusschen hadden de Vyanden den Lt. Generaal, den Marquis de Chamilly, met een sterk Detachement voor af gezonden, om Pfortsheim te belegeren; gelijk het dan ook op den zelfden dag wierd beschooten: en vermits myne zeekerheid van deze Plaats afhing, zo heb ik alle de Toegangen en kleine

Posten

Posten doen bezetten, om geduurig te konnen patrouilleeren, de Vyanden te recognosceeren, en na der zelver beweegingen myne mesures te neemen. Ook zond ik een Overste-Lieutenant met 200 Ruiters en 50 Dragonders na Etlingen, aan de Rivier Ems, tegen over Pfortsheim gelegen, met bevel van daar tot voor die Stad te patrouilleeren, en van alles wat 'er passeerde bericht te doen; gelijk my dan dezelve dien en den volgenden dag verzeekerde, dat het Garnisoen in Pfortsheim zich noch verweerde: 't geen door de Boeren, uit het Fransche Leger gekomen, en mynen Kundschapper, te voet uitgezonden, wierd geconfirmeerd, met byvoeging, dat zy het schieten uit die Vesting hadden gezien, niettegenstaande het Garnisoen des avonds te vooren, tusschen 10 en 11 uuren, zich al had moeten overgeeven. Ik had evenwel in myn Leger de noodige toestel gemaakt, en alles doen zadelen, om alle oogenblikken te konnen marcheeren: en zo draa ik uit een Boer verstond, dat zich een groot uur van my sterke Fransche Troupen lieten zien, zo deed ik myn Volk afzitten, en zond mynen Oversten Wachtmeester van de Wacht met eenige gecommandeerde en wel bereedene Hussaren uit, om te recognosceeren; die my kort daar na berichtten, dat zy gedachte Troupen, welke d'Avantgarde van het Fransche Leger, na my in aantocht, waren, hadden aangetroffen: waar op ik dan, als met de weinige by my zynde Manschap, meest uit verswakte en nieuwe Regimenten bestaande, niet bestand om den Vyanden het hoofd te bieden, op een gevoegelijke aftocht begon te denken, daar toe my de plaats gunstig was, en ik ook tyds genoeg gehad zou hebben, indien de Troupen hun devoir hadden willen doen. Ik deed de Troupen van mynen Broeder, Prins Lodewyk, met de slinker Vleugel aftrekken, in het oogmerk om nevens den Generaal Wachtmeester den Baron de Soyer, en des zelfs gecommandeerde Manschap, de Achterhoede te houden, en door dat middel den aftocht der andere Regimenten te begunstigen; doch zo draa als de by my zynde Troupen de Fransche Armée van een Hoogte, tegen ons over gelegen, zagen aankomen, ontstond 'er zo grooten confusie onder haar, datze met goede noch kwade woorden tot staan waren te brengen, maar alle, behalven eenige weinige die zich by my hielden, door gingen: weshalven ik van de Troupen, tot de Achterhoede gedestineerd, en onze overige Manschap, reeds door een Bosch gepasseerd, zo veel by een poogde te rukken als 't mogelijk was, om de Franschen, die in ongeslootene Gelederen d'onzen na ylden, te rug te dryven; gelijk ze dan alle beloofden hun plicht te willen doen. Doch als ik dezelven in Persoon aanvoerde, om op de Vyanden los te branden, gingen ze alle door, en lieten my, nevens hunne Officieren, steeken; wanneer ik, van alle kanten omringd, door twee Officieren en vyf Dragonders, gelijk mede de Baron Soyer, ben gevangen: bestaande wyders het gantsche verlies, by deze gelegentheid geleden, in 160 Gevangenen, 5 Standaarden, een paar Keteltrommen van 't Bareitse Regiment, en omtrent 50 Man op de plaats van 't gevecht gebleven.

1692. Novemb.

1692. Novemb. Het blykt uit dezen Brief, dat dit ongeval door twee voornaame dingen wierd veroorzaakt; zynde het eerste, dat alle de Verspieders, door den Hertog van Wirtemberg uitgezonden om kondschap van de Vyanden te bekomen, en ook zelfs verscheidene Boeren, welke by hem kwamen vluchten, hem valschelijk berichtten, dat de Stad Pfortsheim zich noch verdeedigde, vier-en-twintig uuren na dat ze al overgegeeven was. Nu moet men weeten, dat den Hertog zich zodanig had geposteerd, dat hy, zo lang als Pfortsheim aan de zyde der Geallieerden waar, in zyn Campement niet overweldigd kon worden; vermits men hem niet en kon aantasten, als langs den weg die zich van het zelve na de gemelde Stad strekte: maar de Stad veroverd zynde, wanneer men meende dat ze zich noch verweerde, moet men zich niet verwonderen, dat hy overrompeld wierd. Ondertusschen, gelijk men de Vyanden van verre genoeg zag aankomen, zou men zich noch hebben konnen verdeedigen, indien niet de meeste Regimenten, verschrikt door hunne onvoorziene aannadering, spoorslags de vlucht hadden genomen; zonder dat of de beloften, of de dreigementen, eenig vermogen hadden om hen te stutten: en dit was de twede reden van het rampzalig lot van eenigen der Geallieerde Benden. Den Hertog zelve, die niet en weet wat vluchten is, wilde zich liever, na dat hy alles had gedaan 't geen men van een ervarenen Generaal kon verwachten, gevangen laaten neemen, als de schande hebben dat men hem het minste teken van lafhertigheid hadde konnen verwyten. Wyders: het verlies was zo groot niet, als men het in 't eerst had gemaakt; doch mogelijk ook niet zo klein, als 'er den Hertog van Wirtemberg in zynen Brief af voorgaf. Wel is waar, dat veele, die gevlucht waren, en zich zo haast niet weder verzameld hadden, voor dood of gevangen wierden gerekend: maar die door de Franschen waren nedergemaakt, behoefden de moeite niet te neemen van zich weder by hunne Standaarden te voegen.

Swarigheden tegens d'oprechting van het negende Keurvorstendom. De zaak van het (a) negende Keurvorstendom was noch niet beslecht. De Minister des Hertogs van Hanover hield sterk aan om 'er d'Investiture af te verkrygen; doch had ze alsnoch niet konnen bekomen. De Ministers van Trier, Keulen, en de Paltz, stelden 'er zich tegen; protesteerden tegens het Resultat der

(a) Zie p. 45.

Ryks-

Rykswergadering van Regensburg; en voegden zich by het 1691.
Collegie der Vorsten: welhalven men vreesde, dat hier wel Novemb.
eenige verdrietige gevolgen uit zouden konnen ontstaan. Ondertusschen stuurde de Keizer een Hofraad aan den Bisschop van Wirtzburg, en eenige andere Vorsten, ten einde te trachten hen af te snyden, en de zaak in het Collegie der Vorsten te doen voorstellen; en zag men ook over het zelve werk de volgende

Acte van Protestatie en Reservatie des Doorluchtigsten Huizen van Brunswyk-Lunenburg-Brunswyk, geinterponeerd aan het Hof van zyne Keizerlyke Majesteit, ter zaake der pretentie tot de Keurvorstelyke Waardigheid van het Doorluchtigste Huis van Brunswyk-Lunenburg-Hanover.

GElijk het van een openbaare bekendheid in het gantsche Keizerryk is, dat 'er, niet lang geleeden, gemaakt en gepasseerd is een zeker Tractaat, tusschen Zyne Keizerlijke Majesteit en de Heeren Hertogen van Brunswyk, Zell, en Hanover; uit kracht van het welk men beloofd heeft de Keurvorstelijke Waardigheid te confereeren op den Heer Hertog Ernestus-Augustus, voor hem en alle zyne manlijke Afkomelingen; en dat men tegenwoordig op het punt moet weezen van 'er d'Investiture af te geeven: hadden de Heeren Hertogen Rudolf-Augustus en Antonis-Ulrich, Hertogen van Brunswyk-Lunenburg-Brunswyk, wel geloofd, dat, volgens het recht en de billijkheid, men by deze gelegentheid inzicht gehad zou hebben voor de Pactien, en de voornaamste Rechten op de zelven gegrond, opgerecht en aangenomen in dit Vereenigd Hertoglijk Huis; en dat men in een zaak van zo grooten gewigt, welke een zo merkelijke verandering na zich sleept, met hen, als met Leden en zo nabestaande Bloedverwanten van een zelve Huis, geraadpleegd zou hebben, inzonderheid om te weeten, of zy in het zelve dessein konden of wilden concurreeren, en of zy eenige redenen voor hun interest hadden by te brengen; of dat men hen ten minsten hunne rechten hadde laaten genieten, geevende behoorlijke verzekeringen en cautien om de Pactien van het Huis, de Rechten van Eenigheid, en voornaamentlijk d'Alternative in de Waardigheden en Prerogativen, volgens d'order en het recht van Onderdom, in hun geheel te behouden. Maar dat men over alle deze consideratien zou hebben willen heen treeden, en tot de conclusie van dit werk procedeeren, zonder de geinteresseerde Persoonen te hooren, is een zaak, welke zy nooit en hadden verwacht.

Hoewel zulke harde manieren van procedeeren de Heeren Hertogen van Brunswyk-Lunenburg-Brunswyk des te gevoeliger treffen, vermits

1693. Novemb. zy al de wereld met een volkomen vertrouwen konnen laaten oordeelen, of zy ooit iets zodanigs hebben verdiend, of van hun Vereenigd Hertoglijk Huis, of van Zyne Keizerlijke Majesteit in 't byzonder, of van het gantsche Keizerrijk in 't generaal; dewyl zy zich altyd hebben gedraagen als Leden gantschelijk en oprechtelijk gehegt aan de belangen van hun Hertoglijk Huis; en dat zy omtrent Zyne Keizerlijke Majesteit, en het geheele Keizerrijk, opentlijk met allerhande getrouwheden en diensten, beweezen in de voorleedene Oorlogen, met het stuuren van considerabele Secoursen, verre boven hun Contingent, menigmaal op hunne eigene kosten onderhouden, met het verlies van hunne beste Troupen, en zelfs van hunnen toenmaals oudsten Prins, getoond hebben, dat zy niets zo zeer ter herte namen, als altyd een zeer onnozel beleid t'onderhouden, 't geen nooit met de minste vlek bezoedeld is geweest, en in alle de gevaarlijke gelegentheden, daar het Ryk zich in gevonden heeft, een onverbreekelijke getrouwheid en gehegtheid aan deszelfs belangen, en aan die van Zyne Keizerlijke Majesteit, heiliglijk te behouden: Niettemin, gelijk de zaaken een gang genomen hebben, dien zy alleen niet konnen noch veranderen, noch voorkomen, zullen zy 'er het beleid af laaten aan de voorzienigheid van d'Opperste Majesteit.

Ondertusschen, volgens de wys op de welke de Heeren Hertogen van Brunswyk-Lunenburg-Brunswyk zich gehandeld vinden, en met zo harde omstandigheden, ziende zich in deze zaak t'eenemaal vergeeten, buiten inzicht, en uitgeslooten van de communicatie, zo wegens d'onderneeming als wegens d'uitvoering van een dessein, 't geen hen van zo naby betreft, moeten zy ten minsten denken om hunne rechten voor hen, en hunne Nakomelingen, te bewaaren, behoudens dat zy zich door geoorlofde en wettige middelen voor alle onderneeming onwaardige handelingen, en verdrukkingen mogen behoeden. En gelijk zy zich van de kant Zyner Keizerlijke Majesteit, hunnen allergoedertierensten Heer, verzekerd achten, dat zyne gemelde Majesteit, volgens de tederheid van zyn gewisse, en zyne liefde tot de gerechtigheid, erkend van al de wereld, niet van meening is iemand, ten nadeel van een darde, te bevoordeelen; en dat hy niet en wil toelaaten, dat de staat en het recht van dit oud Vereenigd Hertoglijk Huis door zodanig een toeval eenige verandering lyde, noch de Heeren Hertogen van Brunswyk-Lunenburg-Brunswyk het minste ongelijk in de bezitting hunner rechten ontfangen; vinden zy zich gehouden de zelven, zo voor hen als voor hunne Nakomelingen, in veiligheid te stellen tegens de toekomende Acte der Keurvorstelijke Investiture, door de tegenwoordige solemneele Protestatie, *de præservandis juribus ex pactis, unione, & observantiâ Domus quæsitis*, en opentlijk te verklaaren, dat, noopende de Pactien en Unien van hun Hertoglijk Huis, en alle de rechten daar uit spruitende, welke tot hier toe zonder eenige interruptie onderhouden zyn geweest, zy geenige Keurvorstelijke

ke Waardigheid of Præeminentie in hun Huis zullen erkennen ; en dat, 1692.
ten opzichte van deze nieuwe Waardigheid, zy niet de minste zier van Novemb.
de geheele genieting hunner rechten zullen afstaan ; mitsgaders dat, niet-
tegenstaande de collatie der Keurv: Waardigheid, indien het 'er toe komt,
zy zich zullen bedienen en oeffenen van alle d'alternative Waardigheden
en Prærogativen, volgens d'order en het recht des Ouderdoms, 't zy in
d'Investiture van de gemeene Leenen des Ryks, of in de bestieringe der
Raadslagen van het Vereenigd Hertoglijk Huis, of in de Deputatien des
Ryks en d'oeffening der Medebestiering van de Neder-Saxische Kreits,
of zodanige andere dingen welke tot hier toe in het Hertoglijk Huis
onderhouden zyn geweest : in alle welke Rechten en Prerogativen zy
zich met alle wettige en geoorlofde middelen zullen handhaaven en be-
waaren ; zonder te dulden, dat 'er de minste onderneeming of preventie
op gemaakt werde.

Ten dien einde recommandeeren zich de Heeren Hertogen van Brunf-
wyk-Lunenburg-Brunswyk, gezamentlijk met het recht hunner zaak,
aan de gerechtigheid en protectie Zyner Keizerlijke Majesteit ; met ee-
nen verzoekende, te willen gebieden, dat de tegenwoordige Protestatie,
Declaratie, en Reservatie, welke zy zich noodzaakelijk gehouden zien
t'interponeeren, in de Registers aangetekend mag werden, op dat ze de
werking en kracht van een authentyke Acte hebbe. *Gedaan te Brunswyk, den 21sten. Augusti 1692.*

Wegens d'oprechting van dit negende Keurvorstendom zag men nu ook noch d'onderstaande Conclusie, door het Collegie der Ryksteden genomen, en aan de Heeren Commissarissen van den Keizer overgeleverd.

NAdemaal het Collegie der Ryksteden zeker naricht heeft bekomen, en door verscheidene onderhandelingen bekend is, hoe de Keurvorstelijke Waardigheid aan het Hoogvorstelijk Brunswyk-Hanoverse Huis is geconfereerd, en men een nieuw Keurvorstendom meent op te rechten ; ook na ryp overleg heeft bevonden, dat voor dezen in diergelijken geval, en zodanigen werk, zulks aan de gezamentlijke Rykstanden is gecommuniceerd, voorgesteld, en geproponeerd, ten einde daar over in de drie byzondere Collegien zoude Conclusie genomen werden : zo is by het zelve geresolveerd, dat in dezen de meningder Ryksteden, en der zelver goedvinden, niet voorby gegaan, maar mede gehoord zal werden : ook voorgenomen, dit besluit der Ryksteden mondelijk aan de Keizerlijke Commissarissen voor te dragen ; hoopende overzulks, dat zyn Keizerlijke Majesteit (uit inzichte der gedreigde van een scheiding der Afgezanten, waar door de Troupen aan den Opper- en Neder-Ryn, mitsgaders de Geallieerde Volkeren in Hongaryen, met de uiterste ruïne zouden gedreigd, en de tot noch toe zo kommerlijk behoudene Frankise en

1692. Novemb. en Swabise Kreitsen; ja het gantsche Ryk en de Erflanden, voor het geweld en de verwoesting der Vyanden noodzaakelijk bloot gesteld werden, dit gewichtig werk der Keurvorstelijke Waardigheid, waar in zyn Majesteit het meest te disponeeren heeft, zodanig zal helpen bevoorderen, dat dit onheil en gevaar verhinderd mag werden.

Magistraats-persoonen van Frankfoort geslaakt.

(a) Ziet 3 Stuk, 3 Deel, pag. 58 en 140.

De drie (a) Raadtsheeren en de Secretaris van de Stad Frankfoort, voor een wyl door order des Keurvorsts van Ments gevangen genomen, waren nu eindelijk geslaakt, en door d'Overigheid van de gemelde Stad twee Raadtsheeren en een Syndicus na Aschaffemburg afgevaardigd, om de geschillen, welke dit ongeval hadden veroorzaakt, in der minne met den Aertsbisschop te beslechten.

POLEN.

Beleg van Sorok opgebroken.

(b) Ziet pag. 57.

DE Belegering van Sorok, daar wy in de (b) voorgaande Maand eenige melding af hebben gedaan, nam een slechten uitslag. d'Ongeloovigen zagen zich, na dat de Loopgraaven tien à twaalf dagen geopend waren geweest, genoodzaakt de zelve met schande op te breeken. De Colonel Rappe, Commandant van de Plaats, liet 'er het volgende Dagverhaal aan den Koning over afgaan.

ALs den 27 September Mustafa Bassa, met den Walachisen Hospodar en den Stecia, neevens eenige duizend Tartaren, onder Sorok waren gekomen, hebben dezelve voort in den Morgenstond Partyen uitgezonden; dog dewyl Ik daar van bericht was, heeft de Vyand daar meede niets konnen uitrechten; weshalven dezelve met zyn gantsche Krygs-magt op de Nieuwe Stad aantrok, waar in Myn Volk zich niet alleen dapper verweerde, maar in een uitval ook veele van de Vyanden versloeg; doch moest ik, des niettegenstaande, gemelde Nieuwe Stad doen verbranden, en het Garnisoen daar uit in de Oude Schans laten trekken. Den 28 dito begonden de Vyanden op den avond Loopgraven te maken, en na middernacht zonder ophouden te schieten, mitsgaders Bomben en Steenen in te werpen. Ik deed insgelijks onophoudelijk op de Vyanden Kanonneeren; het geen haar weinig met d'Aproches deed voorderen, en verscheiden van de haaren sneuvelen. Den 29. voeren de Vyanden met Aprocheeren, Kanonneeren, Bombardeeren, en 't werpen van Steenen in de Stad, voort. De Mynen deeden inmiddels een uitval, en sloegen den Vyand, met groot verlies van de zynen, uit de naaste Aproches. Den 30 plantten de Vyanden hun swaar Geschut nader aan de Vesting, en voorderden met het Aprocheeren zo veel, dat ze uit Vuurroers, anders Janczarken genaamd, op ons konden schieten. Het werpen

van

van Bomben, Granaaten en Steenen, ging ondertusschen zonder ophouden voort, zo van de Vyanden als de Mynen daar tegen aan; 't geen van wederzyden niet zonder verlies toeging. Den 1sten. October kwam de Vyand met de Loopgraven tot aan de Stads-gracht; waar op Ik myn Volk deed wyken in de nieuwe Wal, onder de Muur: en dewyl Ik al het Geschut na de Stad had gewend, ontfing Ik de Vyanden, als zy daar in kwamen, dier voegen, dat 'er zeer veele bleven leggen; weshalven Ik de Stad aan verscheide Oorden in brand deed steeken, en een uitval op de Vyanden liet doen, waar in eenige honderd Turken en Walachers neergehouwen wierden; doch de Vyanden deeden, des niet tegenstaande, in het midden van de brand Schansen opwerpen, en avanceerden den 2. en 3 Octob. onder het Kanonneeren, als inwerpen van Bomben en Granaaten, met d'Aproches zo veel, dat, schoon zy veel Volks en een Vuurwerker verlooren, zy den 4 dito tot op dry Schreeden aan de nieuwe Wal kwamen. Den 5. kwam den Vyand met Aprocheeren tot op 30 Schreeden van de Gragt, en den 6 dito aan dezelve; waar op Ik een uitval liet doen, en haar uit de voorste Loopgraven dreef: doch zy keerden haast wederom, en bleven nacht en dag schieten, hoewel niet weinig schade van de Mynen. Van de Vyanden waren in dezen uitval weder veele gebleven. Den 7. omringde de Vyand ons van alle kanten met zyn Aproches, en sneed ons het Water af; meenende, dat wy zulks van binnen niet hadden: doch daar in had Ik voorzien, met in de nieuwe Schans een diepe Put te laten maken, die ons Water genoeg gaf, en wel te pas kwam, vermits de Put in 't bemuurde Slot daar van schaars was voorzien. Het werpen van Bomben, &c. bleef ondertusschen, niet zonder schade van de mynen, duuren; en als de Vyanden tot aan de Wal waren gekomen, deeden zy den 8sten, verscheidene Mynen maken, daar myn Volk, zo dra zy zulks gewaar wierden, tegens aan arbeidden, en wel verscheidene Mynen verydelden, doch evenwel niet zo, of de Vyand had 'er eenige vaardig gekreegen. Hier op liet Ik een uitval doen, en bekwam een Gevangen, die wel niets van de Mynen wist, doch my echter berichte, dat de Vyanden voorgenomen hadden des anderendaags een generale Storm te doen. Ondertusschen schootense de gantsche nacht onophoudelijk; lieten den 9den. met het aanbreeken van den dag een Myn springen, die een gedeelte van de Wal overhoop wierp; en voerden de generaale Storm aan. De mynen weerden zich dapper; sloegen den Vyand van de Wal; veroverden de dry Vaandels, door hem daar op geplant; hieuwen een goed getal der Vyanden, in de tyd van vier uuren dat dit gevecht duurde, ter neder; en dwongen ze haast af te trekken: waar op Ik twee uitvallen te gelijk liet doen, en dezen zo gelukkig, dat eenige honderd Man in de Loopgraven wierden verslagen, en zes Vaandels weg genomen; het geen de Vyanden alle moed deed verliezen, na middernacht in stilte aftrekken, en de Belegering opbreeken. Den 10den. bekwamen wy twee Turken, die ons verzekerden, dat de Vyanden wel 2000 Man hadden

1692. Novemb.

1692. November. den laten zitten; doch ik heb van 600 Man, die ik by my had, maar 150 verlooren.

SWITSERLAND. Cantons trachten den handel met het Huis van Oostenryk te herstellen. (a) Ziet 3 Stuk, 3 Deel, pag. 201.

DE Switsersche Cantons hielden noch al gestadig by den Gouverneur van Milanen aan, om de herstelling van den (a) handel te verkrygen. Het Canton van Zug had 'er in 't byzonder een zeer krachtigen en dringenden Brief aan den Graaf Casati, Extraordinaris Ambassadeur van Spanjen by de gezamentlijke Cantons, over geschreeven, dien wy den Leezer alhier zouden medeelen, indien ze ons ter hand was gekomen: doch ziet hier het Antwoord van den gemelden Minister, aan d'Overigheid van Zug weder te rug gezonden.

Antwoord van den Spaansche Extraordinaris Ambassadeur, den Graaf Casati, aan het Loffelijke Canton van Zug.

TEr zelver tyd als ik my gereed gemaakt had, om op de gegevene verzekering (van de eerste en verscheidene andere Cantons, dat de gepleegde hostiliteiten hunner Troupen, tegen de Landen myns Konings in Vlaanderen, hun ten hoogsten mishaagd hadden, met vaste toezegginge van diergelijke Tradsgressien in 't toekomende te weeren) daar naar te trachten, dat, by nakominge der beloofde Remedie van 't misbruik hunner Volkeren, de Cantons ook weder het voordeel en nut des Verbonds op nieuws mogten erlangen en genieten; zo is my Uwer Heerlijkheden Schryven van den 12 dezer overgeleverd; welks Inhoud my te vreemde voorgekomen is, om dat het zelve niet alleen tegen alle Uwe eygene zo oude als nieuwe, als ook des gezamentlijken Eedgenoodschaps Declaratien, stryd; maar misschien ook zonder weergaa is, dat ooit eenige Canton mynen Koning van 't Erfvereenigings-Verbond uitgeslooten, en 't zelve binnen zodanige palen betrokken heeft, in de welken men zich te vergeefs bemoeit om den zelven zo met woorden uit het omsweevend naamloos Boekje ontleend, als met exempelen in Uwer Heerlijkheden Brief aangetrokken, tegen alle gevoeglijkheid te keer te gaan.

By aldien het Verbond met de Kroon Spanjen, gelijk Uwe Heerlijkheden voorgeven, de eenige defensie der Staten van Milanen en Bourgondien voorschryft; tot welken einde dan heeft Philips de II. de Erfvereeniging geratificeerd? Of indien 't zelve voor alle Vorsten des Doorluchtigsten Aartshuizes beslooten, en opgerecht is; waarom zou dan myn Koning alleen, die immers de Eerstgeboorene deszelfs is, daar in niet begrepen zyn? Uwe Heerlijkheden brengen by, dat zy niet begrypen konnen; hoe 't bykomt, dat Vlaanderen onder de Landen, in

de

de gemelde Erf-vereeniging geëxcipieerd, mede uitgezonderd zoude zyn; en dat zy ook dit niet konnen toegeeven, zonder de exempelen hunner Voorouderen te veroordeelen. Ondertusschen bedenken zy niet, dat zy zelve, beneffens de overige Eedgenoodsche Katholische Standen, in het Reductions-Instrument de byzondere onderhouding des zesden en zevenden Artykels der Erfvereeniging beloofd en toegezegd hebben; in de welken, vermits de offensie van alle, toenmaals van het Doorluchtigste Aartshuis bezetene, en in 't tokomende noch te bezittene Landen, daar in klaar neergesteld en verbooden word, Uwe Heerlijkheden zig zelven schuldig maken van zyn Majesteit zo dik en menigmaal bedroogen te hebben, als zy, in conformiteit van de gemelde meermalen geratificeerde plicht, het Jaarlijksche Koninglijke Pensioen hebben ontfangen en aangenomen.

Is het Uwe Heerlijkheden dan vergeeten, hoe zy zich in alle Dagvaarten, met en nevens het gantsche resteerende Eedgenoodschap, eenpariglijk verklaard hebben, dat zy een waare Neutraliteit wilden observeeren? Of bemerken zy niet, dat even daarom, dat zy aan de Kroon Vrankryk toestaan hunne Volkeren tegen de Oostenrijksche Landen te misbruiken, gelijk als de Verbintenis daar door offensive word (zynde 't zelve daar die Kroon na verlangt) alzo daarentegen de Alliantien met andere Vorsten noodwendig moeten vervallen, en met malkanderen niet bestaan konnen? Wanneer myn Koning verlof van de Cantons begeert om hunne Volkeren in een met hem verbondene Stand alleenig defensive te gebruiken; uit wat oorzaak zou het aan de Kroon Vrankryk vry staan dezelve, tegen zo veele Ordonantien aan, tot nadeel der Standen, die met het Doorluchtigste Erfhuis in verbond staan, offensive aan te voeren? Nademaal dan, zo wel hier uit, als uit de arglistige manier, met welke de Landsgemeente, tegen alle gebruik, t'samen beroepen word, genoegsaam blykt, dat het geene, 't welk de Brief van den 12. dezer behelst, niet de zin en meening des eerlijken, en allesints wel geintentioneerden Landvolks is; maar alleen een louter ongelijk voorgeeven en ophitsinge der geenen, die het zelve oprechter hadden behooren te onderwyzen; zo verzeker ik my ook, dat, waneeer die zelve redelijke Landluiden de waarheid, uit het geene ik aan 't gezamentlijk Eedgenoodschap wydloopig schryve, beter vernemen zullen, zy ook daar over bekwamere resolutien zullen nemen, en tot het secondeeren der allergenadigste begeerte myns Konings, op de Bondmatige Instantien Uwer Heerlijkheden, volgens de verzochte onderhoudinge van de Bondmatige in het Reductions-Instrument begreepene, en van Uwe Heerlijkheden tot dato allesints verzekerde belofte, plaats geeven. Den welken ik van den Hemel alle welvaart toewensche.

Milaan den 29 October 1692.

Uwer Hooggeachte en Machtige Heerlijkheden
Allergenegenste om te dienen,

CARLO CASATI.

1692. Novemb.

Spaanschen Ambassadeur schryft aan de Switserſche Cantons.

Deze Brief wierd wel haaſt gevolgd van een anderen, door den zelven Miniſter geſchreeven aan het Canton van Zurich, waar af de Copy wyders aan alle d'andere Cantons, welke op den 30ſten. der Maand een algemeene Vergadering tot Baden ſtonden te houden, wierd gezonden. Den inhoud behelſde 't geen volgt.

Miſſive van zyn Excellentie den Heer Graaf Caſati, *Ambaſſadeur van zyn Koninglijke Majeſteit van Spanjen, aan het gezamentlijke Eedgenootſchap van Switſerland.*

Hooggeachte Machtige Heeren:

ALhoewel ik uit een zonderling vertrouwen, 't geen ik aan de oprechtheid Uwer Heerlijkheden toedrage, gelooven wil, dat het gene, 't welk men zich in de Raadsbeſluiten der Lands-gemeenten, die met liſt en haaſt by een beroepen waren, heeft laten verluiden, namelijk, dat men zig de handen niet wou laten binden, daar op niet zag, als of men daar door de Transgreſſien wilde goed keuren, of de verzekering, my meermalen gedaan van zulks niet te gedoogen, om verre ſtoten; en dewyl ik meer als genoeg bevind, hoe onredelijk de Vyanden des Doorluchtigſten Aartshuizes de Raadsbeſlooten dier Plaatſen t'elkens tot nadeel van 't gemelde Aartshuis weten uit te leggen en te verdraaijen: zo heb ik niet willen onderlaaten, uwe Heerl: voor te houden, dat de zin en meening van 't Doorluchtig Aartshuis nooit geweeſt is, het Eedgenoodſche Lighaam de handen te binden, veel min de Cantons te verhinderen dat zy niet zouden mogen aan hunne Bondgenooten, zelfs boven 't gene in 't Verbond begreepen is, eenigen dienſt bewyzen, behoudelijk dat dezelve niet ſtryde tegen 't gene in de Erfvereeniging afgeſproken en beloofd is.

Dat dit zo is, kan men daar uit klaar afnemen, dat (onaangezien het vyfde Artykel der Erfvereeniging de Cantons uitdrukkelijk verbind, hunne Volkeren, die in Krygsdienſt zyn, uit den dienſt der Vyanden van het Doorluchtigſt Aartshuis te rug te ontbieden; gelijk dan ook daar op van deszelfs Miniſters t'allen tyde heftig is gedrongen, en noch voortaan met alle gevoeglijkheid daar na zal getracht worden: gelijk ook het Loffl. Eedgenoodſchap zich in den beginne dezes hoogſchadelijken Oorlogs opentlijk heeft verklaard, en ook bevolen, dat hunne Volkeren zich binnen de paalen eener puure Defenſie van die Staaten en Landen, welken Vrankryk in 't Jaar 1663. ingehad heeft, zouden houden, volgens 't welk van wegen het Doorl. Aartshuis, gelijk Uwe Heerl: noch wel zullen weeten, alle voordeel van een goede Correſpondentie, naar inhoud van de Erfvereeniging, is gecontinueerd, en inzonderheid het voordeelig verdrag der Milaanſche Capitulatie nagekomen, met verſchie-

Schieting van een dubbeld Pensioen, betaling der Achterstallen, instelling der Assignatien, Werving van dry Regimenten, en eindelijk met alle andere beleefde tekenen meer, zo wel van een byzondere achting en estime die beide zyn Keizerl. en Koningl. Majest. van Uwe Heerlijkheden hadden, als van een gantsch zeker vertrouwen, dat de Cantons eensdeels uit Politie, en andersdeels tot betuiginge van een gelykmatige goede Correspondentie, gelijk ook uit aandryven van eigene oprechtheid uit hoofde van de gemelde Erfvereeniging, krachtig zouden besloten hebben met te rug ontbieding van hunne Volkeren verder genoegen te geeven) hunne Troupen echter niet en hebben gelaaten de zo menigmaal gepleegde overtreedingen te vervolgen; waar door dan de Koning van Vrankryk de beste Plaatsen zyner Katholijke Majesteit heeft weggenomen. En dewyl dan het Doorl. Aartshuis deze billyke hoope op de Cantons gantschelijk gemist is, en myn Koning met verlies van zyne voornaamste Vestingen heeft moeten ervaren, hoe geheel onbestraft de zo menigmaal van uwe Heerl. herhaalde beloften en ordres zyn gebrooken en overtreeden, waar door dan leed en onheil, in plaats van voorgekomen, vermeerderd is geworden; zo doet zyn Koninglijke Majesteit den Cantons zelfs aanzeggen, dat hy zich de handen van hen niet wil laten binden, welke zonder 't minste regard op het geene hunne Officieren voorgeschreeven is, ja waar toe zy met Eede verbonden zyn, dezelven zonder eenig onderschied dwingen de Oostenryksche Landen te bestryden, even als of die den Vyanden, en niet den geenen die met Uwe Heerl. in verbond staan, toebehoorden.

1692. Novemb.

Het is nu tyd, dat uwe Heerl. eens in acht neemen, met wat een opentlijke en ten hoogsten nadeelige konstgreep de Kroon Vrankryk de Volkeren uwer Natien tot overtreeding van de gestelde paalen der defensie dwingt en misbruikt. Dit geschied daarom niet, als of de gemelde Kroon de Switsersche Troupen niet zo wel als myn Koning in een billijk bestek houden, en zich in plaats der zelven van zyn eigene Volkeren bedienen konde: maar die Kroon voert Uwer Heerl. Volkeren, tot nadeel en schade van alle met het Doorluchtigste Aartshuis verbondene Vorsten, (hoe plechtiglijk ook zulks in de Erfvereeniging uitgezonderd is) daarom te Velde, dat, wanneer de Switsersche Natie door hunne begaane Vyandlijkheden zich eenmaal doorgaans gehaat, ja byna de gantsche Weereld, door dien die van hunne Volkeren bestreeden en beledigd word, tot Vyanden gemaakt zal hebben, de Eedgenooten dan noodzaakelijk van die Kroon niet meer als Bondgenooten, maar als Onderdaanen blindelings zullen moeten dependeeren: waar toe dan ook die Kroon hen, zo dikwils als 't haar belieft, zal konnen maken, wanneer, door langer toelaating uwer Heerl. hunne Volkeren alle Potentaten met hunne Wapenen zullen bestreeden hebben, zy dan ook van die te zyner tyd zullen afgeworpen, en in 't naauw gelaten worden.

Of nu dit met Uwer Heerl. vryheidsstand bestaan kan, laat ik aan der

zelver eigene wysheid om te overweegen. Zy hebben wel mogen, en mogen noch wel hun Verbond met Vrankryk voldoen en nakomen, om de weldaaden en voordeelen, die hun daar uit ontstaan, zich niet kwyt te maken: doch boven den Inhoud en Plicht des zelfs te handelen, zal hen nooit toegelaaten zyn. En schoon genomen, 't geene echter niet toegestaan word, Uwe Heerl. volgens het gemelde Verbond gehouden waren hunne Volkeren aan die Kroon over te laaten; zo behoorden dezelve, ten minsten in het tegenwoordig beloop, het getal, in 't zelve Verbond voorgeschreeven, niet te overschryden; veel min gedoogd worden, dat dezelve, tegen de door zo veele Lands- en Raads-besluiten bevestigde Neutraliteit, de Steden en Landen (welke mynen Koning Eigendomlijk toebehooren, en niet geusurpeerd of eenigsins door geweld veroverd, maar al voor de opgerechte Erfvereeniging van 't Jaar 1511 aan zyn Majesteit door Erfrecht vervallen zyn, gelijk dit ten allen tyde uitbedongen, tegen geprotesteerd, en van de Cantons zelfs, door verscheide straffingen bekend, en toegestaan is) vyandlijk aanvallen en bestryden zouden.

1692. Novemb.

Ik stel het aan het oordeel van de gantsche Wereld, of myn Koning by deze gesteltenis der zaaken aan de Cantons wel zulke aanzienlijke Pensioenen gehouden is te betaalen; en daarenbooven, of de Eedgenoodsche Onderdaanen de tot dato zo veelvuldig genootene voordeelen en beneficien, zo wel in 't uitvoeren van Koorn en Wyn, als in 't beter koop verkoopen van Zout, als het zyn Majesteits Onderdaanen zelfs betaalen; Item in 't draagen der verboodene, ja zelfs den Spaanschen Onderdaanen niet toegelaatene Waaren, beneffens ontelbare andere Vryheden en Genietingen, welken een vrye Commercie met zich brengt, tegenwoordig en voortaan behooren te genieten: daar ook de Onderdaanen der Cantons zelve tegen de Landen en Steden van hoogstgedachte zyn Majesteit de Wapenen en 't Harnas dragen, en tegen de zelven, gelijk bekend is, vyandlijker als hunne opentlijk verklaarde Vyanden, de Franschen zelfs, woeden en aangaan. Wat zouden doch de Cantons, die aan de eene kant aan den Staat van Milanen aanpaalen en verbonden zyn, zeggen, wanneer zyn Majesteits Krygsvolkeren op de andere kant hunne 't zy eigendomlijke of mede gemeene Landen zouden aantasten of beoorlogen? Of ook wanneer, 't welk God verhoede, cenig Potentaat het Eedgenoodschap den oorlog aandeed, zyne Majesteit den zelven Volke zoude geven, en toelaaten, dat hy die tegen Switserland aanvoeren zou? Hoewel nu van de trouwe oprechtheid, waar mede het Doorluchtigste Aartshuis zyne Geallieerden aanhoud, Uwe Heerlijkheden niets zodanigs van deze kant te vreezen hebben; zo moeten zy echter bedenken, en voor zeker houden, dat iets zulks aan 't hoogstgemelde Doorluchtig Aertshuis, zonder eenige tegenspraak, desgelijks vry en geoorlofd zou konnen zyn. Want vermits de verplichting der Verbindtenis wederzyds is; zo moet men, of stellen dat de gemelde Ver-

bind-

bindtenis volgens het vyfde Artykel universeel is, zulks dat geene Party vermag den anderen te beledigen, noch ook toe te laaten, dat eenige Staat of Land van des anderens Volkeren, schoon die ook onder eens derdens bevel stonden, zouden mogen aangegreepen of beoorlogd worden (en dat zo wel van die Staaten, welken men ten tyde der opgerechte Verbindtenis daadelijk had bezeeten, als die de eene of de andere Party sedert, of in 't toekomende gekreegen had, of zou mogen bezitten) gelijk het zesde en zevende Artykel, 't welk in het Reductions-Instrument byzonder geratificeerd is, klaar aanwyst: of men moet stellen, dat de gemelde Verbindtenis particulier, en maar alleen op eenige Staaten betrekkelijk is. Staat men toe, dat de Verbindtenis universeel is, zo dat in de zelve alle, zo wel tegenwoordige als toekomende, Staaten en Provincien begreepen en ingeslooten zyn, en gevolgelijk geene der zelven van den eenen of anderen der Geallieerden direct noch indirect mag beledigd of aangevallen worden, dewyl de zelve in ontelbaare oude en nieuwe Raadsbesluiten voor zo een universeele Verbindtenis reciprocè is aangenomen geworden; zo volgt klaar, dat men op allerley wyze daar naar moet trachten, dat men haaren Inhoud niet meer met woorden, maar met der daad zelfs, eens nakome. Doch by aldien men wil, dat de gemelde Verbindtenis maar particulier, en alleen op de aangrenzende Landen te verstaan zy, zulks dat de eene party den anderen buiten deze Landen wel met zyne Krygsvolkeren beoorlogen mag; zo volgt myn besluit van zelfs, namelijk dat het zelfde ook aan het Doorluchtigst Aertshuis geoorlofd en toegelaaten is: nademaal het belagchelijk zyn zoude, dat men aan 't zelve, tegen een particuliere Verbindtenis die de Cantons hebben, een algemeene verplichting over den hals zou willen dringen. Tot deze Hoofd-punten konnen alle die Questien gereduceerd worden, welken men in zo veele verscheidene omswervende Boekjes doet publiceeren, gelijk als of de Cantons hunne Resolutien naar de zelve, als eenen Rechtsnoer, hadden af te meeten. Doch zy behoorden niet toe te laaten, dat een van hunne opentlijke Beampten, die van rechtswege onpartydig moest zyn, zynen naam voor diergelijk een Boekje stelde, 't welk buiten dat van Materien handelt, die hy zelf niet verstaat, noch die ook van zyne professie zyn; en dien men ook, als zynde een nietwaardige, schoon zo dikwils, gelijk men zegt, herdrukte stoffe, de eere niet aandoen zal van een eenig woord daar tegen uit te geeven: dewyl de Staatsgronden der Potentaten aan Uwe Heerlijkheden moeten voorgedraagen en ingeprent worden door zulke Ministers, welke zo wel macht en authoriteit om te spreeken en te tracteeren, als om te besluiten, hebben; en niet door diergelijke Vaderloose Pasquillen, die, gelijk men ziet, by 't gewicht en 't pond verkoft en opgekoft worden, alleen om de klem van welgegronde fondamenten met een overtollig snaterend geswets, en oude, doch nieuw by een gestanste, Strikredenen te bestormen.

1692. Novemb.

1692. Novemb. Daar-en-tegen, dewyl uit zo veele van 't gantsche Switsersche Ligchaam ten allen tyden tegens malkander geresolveerde, en van den Ambassadeur, wylen mynen Vader, ook Anno 1675 in den laatsten Druk t'samen gebrachte Decreeten, die ook Anno 1690 op nieuws aan 't licht zyn gekomen, en daarom hier niet berhaald worden, klaar te zien is, hoe bestendig, hoe redelijk, ja hoe noodwendig al van oudts de Cantons deze Zin- en Staats-regel gehouden hebben, van nooit in te willigen dat hunne Verbindtenissen Offensivè gemaakt wierden, aangezien zy even daarom met een eenig Potentaat bestaan, en met veele nooit accordeeren zullen konnen; zo heeft zyn Majesteit gewisse hoope, dat de oprechtheid Uwer Heerlijkheden, en der eerlijke Burgeren en Landlieden, altyd zo wel gezind, en der gerechtigheid toegedaan zal zyn, dat zy zich geene meening, strydig tegen die van hunne Voorouderen, zal laten opdringen, welke geen minder mishaagen jegens de onrechtvaardige usurpatie van Vreemde Staaten gehad, als zich yverige Verdeedigers der Onderdrukten t'allen tyde beweezen en betoond hebben.

Verder heeft myn Koning dat zeker vertrouwen, (dewyl 't nu genoegsaam zonneklaar blykt, dat alle onbillijke Insinuatien van de Begunstigers der Kroon Vrankryk enkel daar heenen strekken en aangesteld zyn, om de tot allen tyde verbodene, en dikwils bestrafte Transgressien te verschoonen, en te gelijk te rechtvaardigen) dat het Uwe Heerlijkheden zal gelieven eens voor al zulk eenregel te stellen, en die ook met Resolutien en onherroepelijke Declaratien te bevestigen, dat alle wederstreevende uitleggingen de draad afgesneden, en eindelijk de zo zeer na verlangde onderhouding des Verbonds met het Doorluchtigste Aertshuis, en uwe eigene Raadsbesluiten, nagekomen mogen worden; vermits Uwe Heerlijkheden zich geensins konnen flatteeren, dat de gantsche verdrukkinge der Vorsten van Europa, beneffens het Doorluchtigste Aertshuis, hun ooit tot voordeel zal konnen gedyen: maar wel zullen zy bevinden, dat volgens alle Staatsregulen, en tot behoudinge van hunnen goeden naame, hunne bescheidenheid nodig zyn zal, om het voortaan gantsch onverontschuldelijk offensive misbruik hunner Volkeren eens werkelijk te stuiten, en aan de andere zyde met geen minder vaste resolutie de verbondmatige beloften, zo dikwils aan mynen Koning gedaan, te vervullen; U verzekerende, dat zyne Majesteits daarentegen tot een toegenegene en aangenaame Correspondentie met Uwe Heerl. niet zal in gebreeke blyven, UL. alles goedts van den Hemel toewenschende.

Uwer Hooggeachte en Machtige Heerlijkheden toegenegenste om te dienen.

Milaan den 5 November 1692.

CARLO CASATI.

DE

1692. Novemb.

VRANKRYK. Ontydige schikkingen wegens het gewaand afsterven des Hertogs van Savoyen.

DE Koning had zich nu sedert een wyl weder te Versailles vervoegd. Geduurende zyn verblyf te Fontainebleau kreeg hy drie of vier Couriers, slag op slag, om hem te verwittigen, dat den (a) Hertog van Savoyen op zyn uiterste lei. Op deze tyding wierden aanstondts de Leden van den Geheimen Raad by een geroepen, en Expressen afgevaardigd aan Monsr. de Catinat, Monsr: de Rebenacq, en verscheidene Schepselen welken men te Turin, en in diverse andere plaatsen van Italien, onderhield, ten einde hen te verstendigen van 't geen zy, zo haast als den Hertog gestorven waar, te doen zouden hebben; benevens order van ondertusschen te arbeiden om de gemoederen tot de vrede te neigen, op dat de zelve, terstond na de dood van den gemelden Vorst, geslooten konde worden; en wel voornaamentlijk, by den Prins Eugenius van Savoyen, en zyne Gunstelingen, te handelen: vermits men vermoedde, dat hy door dit afsterven (b) Administrateur van de Staaten des Hertogs van Savoyen zou worden, ter oorzaak der jonge jaaren van den Zoon des Prinsen (c) Philibert van Carignan, die'er de wettige Erfgenaam af moest weezen. Het Hof hield deze dood voor zo gewis, mogelijk om dat het niet gewoon is valsche berichten te krygen, dat men alreedts gedacht had, op hoedanig een wys men 'er den rouw over zou draagen; te weeten, de Koning, de Dauphin, den Hertog van Orleans, en de Prinsen maar zes weeken; en den Hertog van Chartres, en Mademoiselle, zyne Zuster, een geheel jaar. Eindelijk, de Kooplieden en Winkeliers van Parys hadden op deze tyding een groote menigte van swart laken opgedaan: doch alle deze bereidselen waren vruchteloos. Den Hertog kwam niet alleenlijk van zyne ziekte niet te sterven: maar men verstond ook wel haast, dat hy zich weder in een tamelijke gezondheid bevond, en ver genoeg buiten gevaar om hoop van een volkomene herstelling te geeven.

(a) *Ziet 3 Stuk, 3 Deel, pag. 209. en 213. en 4 Deel, p. 23.*

(b) *Ziet pag. 24.*

(c) *Deze was Zoon van Thomas François, vyfde Zoon van Karel-Emanuel den eersten, Hertog van Savoyen.*

Uitvinding van Geldmiddelen.

Men was nu ondertusschen noch al gestadig bezig met Geldmiddelen tot het vervolgen van den Oorlog uit te vinden. Het oprechten van nieuwe Ampten scheen nooit eind te zullen neemen; en indien 'er maar Koopers genoeg te krygen waren geweest, de Koning zou de Wapenen van alle de tegens hem sa-

men-

1692. Novemb. mengespannene Bondgenooten gemakkelijk hebben konnen verduuren. Maar Vrankryk was uitgeput; de Provincien konden niet meer opbrengen; en derhalven begonden de Veroverde Landen nu aangesproken te worden. De Stad Straatsburg, beducht voor een harer handeling, vergunde aan zyne Majesteit een vrywillige Gift van 250000 ponden; behalven de 300000. welken zy moest geeven om zich te bevryden voor d'aanstelling van zekere altydduurende Magistraatspersoonen, die men 'er in de plaats der verkiezelijken, welken de Stad ten allen tyde had aangesteld, meende te maaken. De Kastele-ny en Stad van Ryssel moesten 600000 ponden opbrengen; d'andere Steden en Landeryen van Vlaanderen na proportie, enz.

Hertog van Wirtemberg te Parys gebracht.

(a) Zie pag. 29. 37. en 119.

Den Hertog-Administrateur van Wirtemberg, door den Maarschalk de Lorges, gelijk wy (a) elders gezegt hebben, geslagen, en, benevens d'andere Gevangenen, te Straatsburg gebracht, kwam nu den 3den. der Maand (hebbende de Koning van Vrankryk hem niet willen begrypen in de Capitulatie, hoewel 'er een uitdrukkelijk Artykel voor de Generaalspersoonen was) te Parys, begeleid door eenige Gardes van den gemelden Maarschalk. Het Hôtel van Tours, voor hem bereid, diende hem tot gevangenis; wordende hy wyders op zyn woord gelaaten, en maar door een eenigen Officier bewaard. Den 9. vervoegde hy zich te Versailles, om 'er den *Koning* te begroeten. De Marquis de Barbesieux vertoonde hem aanstondts, dat het geen manier was een gevangenen Prins tot een openbaar Gehoor toe te laaten, gelijk hy verzocht; en dat hy zich moest vernoegen met zyne Majesteit aan tafel te zien. Maar na dat men hem deze kleine spyt, welke hem zynen staat erinnerde, had doen gevoelen, kwam de Maarschalk de Lorges, die zich by des Konings opstaan had bevonden, hem zeggen, dat hy order had om hem in zyn Majesteits vertrek te brengen; geevende hem te verstaan, dat de Vorst dit teken van onderscheiding wel aan zyne verdiensten wilde vergunnen. Hy wierd dan by den Koning binnengeleid, by wien hy tot elf uuren verbleef. Alle de Grooten van het Hof beyverden zich vervolgens, ieder om 't eerst, om dien doorluchtigen Gevangen

t'ont-

't onthaalen, en de eer, die zy aan zynen rang en uitmuntende hoedanigheden verschuldigd waren, te betoonen. 1691. Novemb.

Ondertusschen oordeelden de Staatkundigen, dat 'er een heimelijk oogmerk tot dit alles moest weezen. 't Is zeker, dat men deed al wat men kon, om den gemelden Prins van de party der Geallieerden af te snyden. Niet dat hy iets uit zich zelven kon verrichten, dewyl hy maar Administrateur der Staaten van zynen Neef, den minderjaarigen Hertog, was: maar hy had 'er byna het zelve vermogen, als of hy 'er Souverain af waar geweest. De reden was, dat, sedert dat hy 'er de bestiering af had gehad, hy ze met zo veel wysheid en zachtheid had geregeerd, en met een zo groote onbaatzuchtigheid voor zyne byzondere belangen, en een zo krachtige genegentheid voor die van den Prins, zynen Neef, dat hy even zeer en van het gemeene Volk en van de Grooten des Landts bemind, en zyn advys gemeenlijk voor het orakel van den Raad wierd gehouden. Men achtte het derhalven een zekere zaak, dat, indien men hem kon winnen, het Land van Wirtemberg, en mogelijk ook zelfs de gantsche Swabische Kreits, zich van de party der Geallieerden zou afzonderen, om ten minsten die van de Neutraliteit aan te neemen. 't Was een ontwerp, 't geen men te Parys had geformeerd, en tot welkers uitvoering men alle bedenkelijke middelen in 't werk meende te stellen.

Prins van Deenmarken verschynt aan het Hof.

De Prins van Deenmarken, van wien wy (a) nu en dan hebben gesproken, zyne reis door Italien voltrokken hebbende, was (b) sedert een tyd in Vrankryk aangekomen, en in alle de Plaatsen, daar hy door was getoogen, treffelijk onthaald, voornaamentlijk te Thoulouse, Bourdeaux, Rochefort, en Angers, in welke laatste Stad hy zich langen tyd had opgehouden, en van waar hy zich te Versailles vervoegde. Den Hertog de la Trimouille, Eerste Edelman van des Konings Kamer, presenteerde hem aan zyne Majesteit, die hem met groote minlijkheid ontfing. Den Ambassadeur van Deenmarken was hem te gemoet gereeden; verzelde hem overal; en toonde hem alles, 't geen te Parys en te Versailles 't gezicht van een zo grooten Prins verdiende.

(a) Ziet 3 Stuk, 2 Deel, pag. 12 en 105.
(b) Ziet 3 Stuk, 3 Deel, pag. 62.

1692. Novemb.

Graaf van Estrées weder terug. (a) Zie 3 Stuk, 3 Deel, pag. 211.

De Graaf van Estrées, die (a) den 1sten. September met een Esquadre van ettelijke Oorlogschepen en Branders in zee was geloopen, en zich sedert op de kusten van Italien had vertoond, was nu weder, zonder dat hy iets verricht had, te Toulon gekomen: hebbende door zyne tegenwoordigheid noch de handelingen des Graaven van Rebenacq konnen ondersteunen; noch d'Italiaansche Prinsen en Staaten aanmoedigen tot de winterquartieren of contributien aan de Keizerschen te weigeren; noch de Spaansche Vloot, gelijk zyn voorneemen wel scheen te zyn, aantasten, vermits ze alreedts in de havens was geweeken.

Verscheidene byzonderheden.

Eindelijk: den 1sten. der Maand was door de dood uit deze wereld weggerukt Monsr. d'Amfreville, Lieutenant Generaal der Marine, gestorven te Vincennes in het vertrek van den Maarschalk de Bellefonds, zynen Schoonvader; eenige dagen daar na den Abt van St. Real, bekend door zyne Werken; en den 10den. de Marquis de Bouligneux. Daags te vooren had de Nuncius Cavalerini zyne openbaare Intreede met de gewoonlijke plechtigheden te Parys gedaan, enz.

IERLAND

Parlement geprorogeerd. (b) Zie pag. 57.

HET Parlement, sedert den (b) 15den. der voorgaande Maand vergaderd, wierd nu den 13den. van deze door den Onderkoning, na dat de Koninglijke bewilliging tot verscheidene Acten was gegeeven, tot den 16den. April naastkomende geprorogeerd, en by die gelegentheid, alzo 'er *eenige* stribbelingen in het zelve waren voorgevallen, de volgende Aanspraak door zyn' Excellentie aan de Leden van beide de Huizen gedaan.

Mylords en Edellieden.

OP den aanvang dezer Sessie verwittigde ik U lieden van de beweegredenen, die hunne Majesteiten tot het beroepen van dit Parlement hadden geinduceerd, welke niets anders waren, dan 't geene gantschelijk opzicht had op een gelukkige vaststelling van dit Ryk op zodanige fondamenten, waar door niet alleen de Vrede verzekerd, maar Gy ook tot een voorspoedigen en bloeijenden staat mogt gebracht worden.

't Moeit my, dat ik niet kan zeggen, dat 'er door U lieden, Messieurs van 't Lagerhuis, zulk een voortgang tot dien einde, als hunne Majesteiten met rechtmatige reden hadden mogen verwachten, is gemaakt.

maakt. En 't ontstelt my te meer, dat Gy lieden, die zo veelvuldige en groote verpligtingen hebt, om getrouwelijken pligtmatig jegens hunne Majesteiten genegen te zyn, U zo verre zond vergrypen, als dat Gy in hunner Majesteiten Prerogativen, en de Voorrechten der Kroon van Engeland treed; gelijk Gy op den 6 deezer hebt gedaan, wanneer gy door een Declaratoire stem beweerdet, dat het het eenig en ontwyfelbaar recht van 't Lagerhuis van Ierland is, Artykelen van Bils tot het ligten van Geld op te stellen; als ook daags daar aan, wanneer Gy een Bil, die in de gewoonlijke Forme U lieden toegezonden was, geintituleerd, *Een Acte om hunne Majesteiten eenige Schattingen voor een jaar toe te staan*, verwierpt; stemmende, dat 'er in Uwe Dag-verhalen zou aangetekend worden, dat de reden, waarom de gemelde Bil verworpen wierd, was om dat dezelve niet in Uw Huis zyn begin genomen had.

1692. Novemb.

Dewyl nu deeze Uwe stemmingen stryden tegen de Statuten des 10 den Jaars van Hendrik den VII, en des derden en vierden Jaars van Philippus en Maria, en 't gene gestadig sedert is gepractiseerd geweest; vind ik my verpligt hunner Majesteiten Prerogativen, en de Voorregten der Kroon van Engeland, in deze pointen voor te staan, op zodanig een wyze, die 't meest publijk en duurzaam zal mogen zyn. En daarom protesteer ik hier in 't volle Parlement opentlijk tegen zulk stemmen, en 't aantekenen daar van in de Dag-verhalen van 't Lagerhuis; welk Protest ik den Klerk van dit Huis belast te leezen, en 't zelve daar na in de Dag-verhalen van dit Huis aan te tekenen, op dat het als een Verdeediginge van hunner Majesteiten Prerogativen, en de Voorrechten der Kroon van Engeland, in deeze pointen, voor de toekomende Eeuwen, mag in weezen blyven.

Thans leverde zyn' Excellentie het Protest aan den Lord Kancelier over, die het zelve aan den Klerk van het Huis ter hand stelde, door wien het geleezen wierd: waar na de Kancelier op zyne knie met zyn Excellentie spreekende, aldus vervolgde.

Mylords en Edellieden:

ZYn Excellentie verwittigd zynde, dat beide de Huizen voorhadden verscheidentlijk eenige Artykelen, volgens de welken zy verzochten, dat zodanige Billen, als zyn Excellentie en den Raad zouden goedkeuren, mochten opgesteld worden, te presenteeren, belast my U lieden aan te zeggen, dat hy dezelven in overweeginge zal neemen; en dat zodanige, die men nodig zal bevinden, tegen 't vergaderen van 't Parlement, na deze voorgenomene Prorogatie, gereed zullen zyn om in 't Parlement ingeleverd te worden.

1692. Novemb. 't Gene ik vorders uit last van zyn Excellentie U L. heb aan te dienen, is U te doen weten, dat het zyn believen is, dat dit Parlement geprorogeerd worde tot Donderdag den 16 April naastkomende; gelijk het dan ook tot den 16 April geprorogeerd word.

Proclamatie tegens Rooveryen, enz. De Rooveryen, Moorden, en andere diergelijke gruwelen, gingen hier te lande, niettegenstaande men alle mogelijke voorzorgen daar tegen had aangewend, noch byna even zeer in swang: weshalven zyn Excellentie en de Raad eenige dagen voor het scheiden van het Parlement weder op nieuws een Proclamatie, gedateerd den 31sten. October, daar tegen hadden doen afkondigen. Ziet hier den inhoud.

NAdemaal veele luije en ongebonde Persoonen zich in de Wapenen hebben begeven, en langs 't Land gaan Rooven; zo heeft zyn Excellentie en den Raad, tot straffing van zulke Misdaders, Commissien voor gevolmachtigde Rechters na alle Provincien van dit Ryk doen afgaan; beveelende aan alle hunner Majesteiten Onderdaanen, geenen van die Roovers te herbergen, ontzetten, verschuilen, of assisteeren; en belastende aan alle Magistraten, Officieren en Soldaten, dezelven na te jagen, te dooden, en uit te rooijen; verklarende wyders, dat die zodanig een Roover dood, niet alleen schadeloos zal gehouden worden, maar vyf Ponden Sterlings daar en boven tot een vereering hebben: en zo ook iemand een van die Gasten in 't geweer, of een Herberger derzelven, gevangen bekomt, zulks dat hy naar behooren gestraft word, die zal desgelijks vyf Ponden Sterlings ontfangen. En by aldien een van de gemelde Roovers een of meer van zyne Makkers zal dooden, of gevangen nemen, die zal niet alleen Pardon hebben, maar nog vyf Ponden Sterlings daar en boven voor ieder Hoofd, of Persoon, die hy aldus zal leveren.

ENGELAND. De Koning weder te rug in zyn Ryk. (a) Ziet pag. 98. ZYNE Britannische Majesteit was, gelijk wy (a) hier voor gezegt hebben, den 25sten. October in d'Oranje-Polder t'scheep getreeden, om na Engeland over te steeken. De wind toonde zich zo gunstig, dat men zich niet anders als met een zeer spoedige overtocht kon vleijen. Ondertusschen liep ze wel haast om, en belette den Vorst eerder, als den 28sten. te land te treeden; 't geen hy deed by Albroug, in het Graafschap van Suffolk, tusschen Jarmouth en Harwits. Hy vertrok den zelven dag, en sliep te Colchester. De Koningin, zyne komst vernomen

men hebbende, floeg aanstondts op weg; en haare Majestei- 1692.
ten ontmoetten malkander te Ingerstorre, in de Provincie van Novemb.
Essex. Den 30sten. kwamen ze te Londen, daar ze maar door reeden; gaande hunne nachtrust te Kensington neemen: alwaar zich des anderendaags alle de Grooten en d'Uitheemsche Ministers vervoegden. Den 1sten. der Maand gingen de Lord Major, de Sherifs, en de Recorder den Koning begroeten; betuigden hem de blydschap, welke de Stad Londen in haar byzonder wegens zyne wederkomst gevoelde; verzekerden hem met zeer krachtige uitdrukkingen, dat zy beslooten hadden d'uiterste poogingen aan te wenden, om hem in het onderhoud zyner Legers de hand te bieden, en zyne Regeering t'onderschraagen; en verzochten hem eindelijk, dat hy hen op het Festyn, 't geen op den dag der installatie van den nieuwen Lord Major gehouden zou worden, met zyne tegenwoordigheid wilde vereeren. Zy gingen vervolgens het zelve compliment aan de Koningen afleggen; betuigende haar d'uiterste voldoening en erkentenis, welke zy, benevens het gantsche Gemeen, wegens de wysheid van haare bestiering geduurende des Konings afweezen in alle de zaaken van het Gouvernement hadden. Haare Majesteiten ontfingen hen zeer minnelijk. De Koning vereerde ook zelfs den (a) Recorder met den tytel van Ridder, en ging vervolgens, gezamentlijk met de Koningen, het gemelde Festyn bywoonen. Twee dagen te vooren had men een Dankdag gehouden, om God te danken wegens de behoudenis van haare Majesteiten en het Gouvernement tegens d'onderneemingen en d'aanslagen van hunne zo openbaare als heimelijke vyanden, mitsgaders wegens de groote victorie ter zee behaald, en wel byzonderlijk wegens dat het hem had believd het verdoemelijk complot, tegens het leven van den Koning gesmeed, te vernietigen, en hem behouden weder in zyn Koningryk te brengen.

(a) Mr. Lovel.

Den 14den. der Maand, zynde des Vorsten Geboortedag, vergaderde het Parlement, volgens d'aankondiging (b) in 't begin van October daar af gedaan. Zyne Majesteit vervoegde zich tegen den middag met de gewoonlijke plechtigheden in het Hooger Huis, en hebbende het Laager aldaar laaten ontbieden, deed

Parlement vergaderd.

(b) Zie pag. 64.

1692. Novemb.

deed hy de volgende Aanspraak aan de gezamentlijke Leden van deze doorluchtige Vergadering.

's Konings Aanspraak aan de twee Huizen.

Mylords en Edellieden,

IK ben zeer verblyd, dat ik U lieden wederom in 't Parlement ontmoete, alwaar ik gelegentheid heb om U te bedanken voor de groote Onderstandgelden, die Gy my tot voortzettinge van deezen Oorlog gegeeven hebt: en ik hoop door Uwe raad en bystand, die my nooitgemist heeft, zodanige mesures te neemen, die 't gevoeglijkst zyn tot onderschraaginge van ons gemeen Interest tegens de excessive Magt van Vrankryk.

Wy hebben groote reden om ons te verheugen over de gelukkige Victorie, welke wy door Gods zegen ter Zee verkregen hebben: en ik wenschte, dat ik U zeggen kon, dat het succes te Lande daar mede was over een gekomen. Ik ben verzekerd, dat myne eigene Onderdanen zulk een aanmerkelijk deel in beide hebben gehad, dat hunne dapperheid en couragie ten allen tyde tot hunne eere zal moeten vermeld worden.

De Franschen zyn met groote vlyt bezig om hun verlies ter Zee te herstellen; en zy hebben voor hunne Magt te Lande merkelijk tegens de aanstaande Campagne te vergrooten: 't welk het absoluit noodig doet zyn tot onze veiligheid, dat 'er ten minsten immer zo groot een Magt ter Zee en te Lande op de been gehouden worde, als wy dit verloopen Jaar gehad hebben. En daarom moet ik van U lieden, Messieurs van 't Lagerhuis, een Onderstand verzoeken, die met zo groot een noodzaakelijkheid over een komt.

Ik ben zeer gevoelig, hoe zwaar deze last op myn Volk legt; en 't gaat my ten hoogsten ter herte, dat het onmogelijk is het *te ontgaan*, zonder ons zelven voor een onvermydelijke ruïne en destructie bloot te stellen. Het ongeryf van groote sommen gelds, tot betalinge der Troupen buitens Lands, uit het Ryk te zenden, is inderdaad zeer aanmerkelijk; en ik wensch zo zeer, dat het geremedieerd kon worden, dat, indien Gy lieden my eenige middelen tot onderhoudinge der zelven, waar door die ongelegenheid zou mogen verminderd worden, kunt aandienen, ik zeer gereed zal zyn die met alle bedenkelijke satisfactie te aanvaarden.

Mylords en Edellieden,

Niemand kan meer wenschen, dan ik zelf, dat 'er een Landing in Vrankryk zoude geschieden; en daarom, niettegenstaande de verydeling van dat Dessein dezen laatsten Zomer, ben ik van voorneemen het zelve toekomende Jaar, met een veel aanzienlijker Magt, te onderstaan; en zo draa ik daar toe zal in staat gesteld zyn, zal 'er alle mogelijke zorg en vlyt toe aangewend worden.

En

En by deze Occasie kan Ik niet verby gaan aan te merken de uitmuntende verlossing, welke wy door Gods goede voorzienigheid voorleden Voorjaar ontfingen, tot de te leurstelling en confusie van de Desseinen en verwachtinge onzer Vyanden. 1697. Novemb.

Dit heeft ons genoegsaam getoond, hoe zeer wy voor de Aanslagen van Vrankryk bloot staan, zo lang als die Koning in staat is om dezelven te onderneemen. Laat ons derhalven ons wel bedienen van 't voordeel, dat wy tegenwoordig hebben, van met de meeste Vorsten en Staaten van Europa tegen zulk een gevaarlijken Vyand vereenigd te zyn. Hier in zullen zekerlijk alle menschen, die hun Vaderland eenige liefde toedragen, of eenigen yver voor hunne Religie hebben, over een stemmen. Ik kan derhalven niet twyfelen, of Gy lieden zult continueeren met my in dezen Oorlog, tegen den Verklaarden Vyand dezer Natie, te ondersteunen; en dat Gy de zaken, die voor U zyn, met zo veel spoed zult afdoen, als de natuur en importantie der zelven zal konnen toelaten; op dat onze toebereidzelen tydiglijk en effectueel mogen zyn, tot de behoudenisse van alles dat ons lief en waard is.

Hier van ben ik verzekerd, dat ik geen Interest kan hebben, dan 't geene het Uwe is. Wy hebben een en de zelfde Religie te beschermen; en de behoudenisse uwer Vryheid en Eygendom kan U lieden niet meer ter herten gaan, dan my zelven; ten einde gy t'allen tyde in 't volle bezit en genot der zelven zoud blyven: want ik beoog niets, dan U lieden een gelukkig Volk te maken.

Tot hier toe ben ik nooit achterlijk geweest met myn eigen Persoon voor het best en den welstand dezer Natie te exponeeren; en ik ben zo gevoelig van Uwe goede genegenheid jegens my, dat ik met groote blymoedigheid zal volharden in zodanig te doen, by alle voorvallen waar in ik tot de eere en 't voordeel van Engeland iets zal konnen contribueeren.

Deze Aanspraak wierd van de twee Huizen met groote toejuigchingen ontfangen, en den 20sten. wanneer het Parlement weder vergaderde, beslooten, dat 'er de Koning en corps over bedankt, en te gelijk wegens zyne gelukkige wederkomst, mitsgaders wegens dat het God beliefd had hem in het midden der gevaaren, daar hy zich voor had bloot gesteld, te bewaaren, en hem te behoeden voor den vervloekten aanslag, tegens zyne geheiligde Persoon gesmeed, gefeliciteerd zou worden; gelijk ook, dat men een Adres aan de Koningin zou presenteeren, om haar te bedanken voor de wyze en voorzichtige bestiering geduurende het afweezen van den Koning. In de Verrichtingen des Parlements.

1691. Novemb. zelve zitting wierd ook noch besloten, zyne Majesteit met een Adres te verzoeken, de Tractaaten van Alliantie, welken hy met de Staaten Generaal der Vereenigde Provincien in de Maanden April en Augustus 1689. en met d'andere Vorsten en Staaten van Europa, had gemaakt, aan het Huis te willen mededeelen, en zulks door zodanige Persoonen van het Ligchaam der Gemeenten, als het zyne Majesteit zou believen te verkiezen. Den 22sten. berichtte de Ridder Eduard Seymour aan het Parlement, dat de Koning order zou geeven, dat de Tractaaten van Alliantie, met d'Uitheemsche Mogendheden gemaakt, aan hen gecommuniceerd wierden. Twee dagen daar na, te weeten den 24sten. deed het Laager Huis de twee Adressen, daar wy hier boven af gewaagd hebben, aan haare Majesteiten presenteeren. Dat aan den Koning luidde als volgt.

Met believen van Uwe Majesteit.

WY Uwe Majesteits zeer verpligte en getrouwe Onderdanen, de Commons in 't Parlement vergaderd, bidden verlof, om Ome allerootmoedigste erkenteniße by Uwe Majesteit af te leggen, voor Uwe zeer genadige Aanspraak aan de beide Huizen, by de opening van dit Parlement gedaan: waar in Uwe Majesteit zyne groote genegentheid tot deszelfs Onderdanen toont, met haare dapperheid en kloekmoedigheid, beide te Water en te Lande, in achting te neemen, gelijk mede Uwe gevoeligheid over de Lasten van Uw Volk, en tederheid voor de behoudenisse van onze Religie, Vryheden en Goederen, betuigd; het geen altoos met dankbaarheid van alle Uwe getrouwe Onderdanen moet gedagt werden.

Wy doen van gelijken, met dankbaarheid de gunste en genade Gods erkennende, in Uwe Majesteit behouden by Uw Volk te laten keeren, na zo veel hagchelijkheden en gevaren uitgestaan te hebben, waar voor Uwe geheiligde Persoon zich heeft bloot gesteld, op dat 'er van Uwe zyde niets zoude ontbreeken om de ambitieuse Desseinen van Uwe Vyanden tegen te gaan, mitsgaders de Eer van Engeland, en de Vryheden van Europa te handhaven.

Wy doen zulks mede op een byzondere wyze, met U te congratuleeren over Uwe verlossinge van de openbare en heimelijke Aanslagen, die de boosaardigheid van Uwe Vyanden tegens U gesmeed hadde; en Wy verzekeren Uwe Majesteit, dat dit Huis Uwe Majesteit in deszelfs Regeering, tegens alle Uwe Vyanden, allesints met raad als anders zal bystaan.

De

De Koning, dit Adres zeer minnelijk ontfangen hebbende, 1692.
gaste het Huis tot antwoord, dat hy ten allen tyde, zo veel als in Novemb.
hem was, de eer en voorspoed der Engelsche Natie zou handhaaven: waar na de Commons het onderstaande aan de Koningin presenteerden.

Met believen van Uwe Majesteit.

WY Uwe getrouwe en gehoorzame Onderdanen, de Commons in 't Parlement vergaderd, bidden verlof, om Uwe Majesteit Onze zeer ootmoedige en dankbaare erkentenisse voor Uwe genadige en voorzichtige administratie van de Regeering, terwyl zyn Maj: zyn Koninglijke Persoon buiten 's Lands in de waagschaal stelde tegens den verklaarden Vyand van onze Godsdienst en Natie, te betonen. In een tyd, wanneer het grootste gedeelte van Europa de rampzalige effecten van den Oorlog gevoelde, hebben Wy, Uwe Majesteits Onderdanen, onder Uwe omzichtige Regeering de zegeningen van de Vrede t'huis genoten; en niet alleen een kenbare verlossing van een stoutmoedig en wreed voornemen, tot Onze destructie gesmeed en voortgezet, als het stond uitgevoerd te werden, ontfangen, maar zelfs Uwer Majesteiten Vloot met een zo volkomene en zeegenrijke overwinninge, als geene voorgaande Eeuwen konnen evenaren, en de Nakomelingen nimmer vergeeten, zien wederkeeren. Wy smeeken overzulks Uwe Majesteit ootmoedelijk, van Uwe zeer plichtschuldige Onderdanen aan te nemen de verzekering, dat het dankbaar gevoel, 't welk Wy hebben van ons geluk onder Uwe Regeering, zich allesints zal laten bespeuren in de volstandige betuigingen van Onze plicht, gehoorsaamheid, en vast besluit van alles, dat in Ons vermogen is, te zullen doen, om Uwe Regeering zeeker en voorspoedig te maken.

Ziet daar, wat 'er in d'eerste zittingen van het Parlement voorviel. Het gevolg zal den Leezer in de toekomende Maand ontmoeten.

SPAANSCHE NEDERLANDEN.

Voorzorgen tegens de Franschen.

DE verovering van de Vesting Charleroy, gelijk wy in de verhandeling der zaaken van de voorgaande (a) Maand gezegt hebben, verydeld zynde, (want ongetwyfeld, wat 'er ook in het Verhaal, 't geen wy ter aangeweezene plaatse hebben ingelyfd, af gezegt mag worden, was het niet alleenlijk op een bloote bombardeering, maar, immers zo de fynste Staatkundigen meenen, op een geheele verovering aangezien) begon men terstond de Werken, door de Bomben en het Kanon ge-

(a) Zie pag. 77.

1692. Nowmb. ruineerd, te herstellen: en eenige dagen daar na voerdé de Graaf van Athlone, die geduurende de winter de Troupen van haare Hoog-Mogenden in Vlaanderen stond te commandeeren, een Convoy van allerhande Munitien derwaarts. Een even diergelijk wierd ook door den zelven Graaf in Aath gebracht. Kort om, alle de Plaatsen, daar men eenigsins voor bekommerd kon weezen, wierden van de vereischte noodzaakelijkheden verzorgd: en waren de Troupen, welke hier te lande moesten overwinteren, zodanig gelegerd en verdeeld, dat men byna in een oogenblik dartig à veertig duizend man by malkander kon hebben.

Charleroy benaauwd. Ondertusschen hielden de Franschen zich bezig met Thuin, Chastelet, Maarchien au-pont, Walcour, Beaumont, en eenige andere gebuurig Plaatsen te versterken, en door dit middel de Vesting Charleroy, die zich het verst op hunnen bodem uitstrekte, en waar af het Garnisoen hen geweldig belemmerde, zodanig te besluiten, dat 'er voortaan niets meer in noch uit zou konnen komen; 't geen 'er de verovering, ingeval zy ze d'aanstaande zomer weder konden aantasten, af stond te verlichten. Om de gemelde Plaatsen te sterken, hadden hunne Troupen verscheidene beweegingen gemaakt; weshalven de Geallieerden genoodzaakt waren geweest het zelfde te doen. Men detacheerde laatstmaal vyftien mannen uit ieder Compagnie van het Garnisoen van Brussel, welke, te samen gevoegd met andere Detachementen der gebuurige Garnisoenen, een Ligchaam van acht à tien duizend man uitmaakten, aan welkers hoofd zich de Graaf van Athlone stelde. Hy toog voort tot aan Fraisne en Mêlè, en zonderde, daar gekomen, den Lieutenant Generaal du Puis en den Brigadier Fagel met duizend Paarden af, om Chastelet te gaan vermeesteren, en den Vyand 'er uit te dryven. Maar de Gouverneur van Charleroy, verwittigd dat de Franschen, die 'er ten getale van drie duizend man waren, de werken van deze Plaats alreedts zeer ver hadden voortgezet, en 'er zich in staat gesteld van niet overweldigd te konnen worden, deed hen aanzeggen, dat ze maar weder te rug zouden keeren. Men verstond ter zelve tyd, dat de Marquis de Bouflers van d'eene kant, en de Graaf van Guiscard van

d'an-

d'andere, met zeer swaare Detachementen in aantocht waren; 1692. 't geen den Graaf van Athlone, na vyf honderd man tot versterking van het Garnisoen in Charleroy geworpen te hebben, noodzaakte de Troupen weder by malkander te trekken, en den rug te wenden. Dit was het alles, 't geen zich aanmerkelijks in Vlaanderen had toegedraagen, sedert dat de Legers waren gescheiden. *Novemb.*

De Prins van Luik, begeerende dat de vreemde Troupen geduurende de winter een goede krygstucht in zyne Staaten zouden onderhouden, liet nu hier over het volgende Reglement afkondigen. Reglement tot inteeming der Militie.

JOHAN LODEWYK, *door Godts genade Bisschop en Prins van Luik, Hertog van Bouillon, Markgraaf van Franchimont, Graaf van Looz, Horne, enz.* Aan alle de geenen, die de tegenwoordigen zullen zien, SALUIT. Dewyl het van een onvermydelijke noodzaakelijkheid gevonden is geweest vreemde Troupen geduurende d'aanstaande winter, voor deze maal, en zonder gevolg, in onze Hoofdstad Luik, gelijk ook in d'andere Steden van het gemelde Land, te huisvesten; en willende ter zelve tyd voorzien in d'onderhouding van een goede en naauwkeurige krygstucht, om de wanorders en ongelegentheden, welke onder de Burgers en Soldaaten zouden konnen ontstaan, indien ze niet genoodzaakt waren zich ieder binnen de paalen van hunne plicht te houden, voor te komen: heeft men, tot handhaaving van een goede politie in onze Stad en Steden van ons Land van Luik, raadsaam geoordeeld het tegenwoordig Reglement op te stellen.

I. Dat 'er, zynde het belang der Religie het geen 't welk een Geestelijke Vorst het meest ter herte moet neemen, inzonderheid in dit Land, waar af de Kerk sedert verscheidene Eeuwen den glorieuzen tytel van Dochter der Roomsche Kerk heeft gevoerd, geene Predikatie, noch oeffening, strydende tegens de Roomsch-Katholijke Religie, gedaan zal worden: en de Militairen, welke van een andere Religie zyn, in de Kerken komende, of het Allerheiligst Sacrament des Altaars, wanneer men het in Processie, of aan de Zieken, draagt, ontmoetende, zullen zich moeten draagen als de Roomsch-Katholyken, of uit den weg gaan, om geen argernis te geeven.

II. d'Officieren en Soldaaten zullen zich zodanig moeten draagen ten opzichte der Burgers en Inwoonders van de Plaatsen, daar ze in garnisoen leggen, dat 'er geene wettige reden zy om 'er eenige klachte over te konnen doen. En om alle geschillen en twisteryen, welke onder d'eenen en d'anderen zouden konnen ontstaan, zo veel als het mogelijk is, voor te komen, zullen de Burgers 's avondts na zes uuren niet zonder

1692. Novemb. licht langs de straat mogen gaan; en de Soldaaten gehouden weezen 's avondts voor acht uuren in hunne Logementen te zyn, zonder na dien tyd 'er weder te mogen uitgaan, 't en ware zulks geschiedde door bevel van hunne Officieren, of dat de noodzaakelijkheid het vereischte; in welk een geval zy gehouden zullen weezen zich van licht te voorzien, en ondertusschen geene wapenen te draagen: En indien 'er eenige wanorders of ongeregeldheden door de gemelde Militairen gepleegd worden, zullen hunne Officieren gehouden zyn daar, zonder uitstel of weigering, recht over te doen: en wederom, indien de gemelde Militairen reden hebben om over eenige Burgers of Inwoonders te klaagen, zullen zy zich moeten richten aan Ons, of aan de Magistraat, op dat hen in de gewoonlijke formen goed en kort recht gedaan mag werden, zonder te mogen pretendeeren zelve zich zulks te doen.

III. De gevangenneemingen, zo van de Burgers als de Soldaaten, in geval van misbruik of ongeregeldheid, zullen niet mogen geschieden in de Kerken, en andere openbaare plaatsen welke vryheden genieten, gelijk ook niet in de Huizen der Burgers die gepriveligeerd zyn, zonder het verlof en de vereischte formaliteiten: en wanneer men om eenige gevangenneeming of executie met de Magistraale Sleutels in een Huis komt, zal zich niemand daar tegen mogen stellen, maar alle eerbiedigheid, als na gewoonte, aan de gemelde Sleutels betoonen.

IV. De Soldaaten, welke gebilletteerd zyn, zullen zich moeten genoegen met den gemeenen Haard van hunnen Huiswaard, mitsgaders een Deken en Buldzak, betrekkelijk tot ons Mandement van den 23sten der voorgaande Maand.

V. De Colonels, Lieut-Colonels, Majoors, en Capiteinen, welke in onze Stad in garnisoen zyn, zullen gehouden weezen zich op hunne eigene kosten, voor zich en voor de hunnen, van logementen te voorzien; mits dat hen van de kant der gemelde Stad gegeeven zullen worden, aan de Capiteinen vyf guldens gangbaar geld te Luik ter week; en aan de Colonels, Lieut.-Colonels, en Majoors na proportie.

VI. d'Ongetrouwde Lieutenants en Vaandrigs zullen zich genoegen met een Kamer en twee Bedden, mitsgaders stalling voor ieder een Paard, in het Huis of elders: en ingeval een van beiden getrouwd mocht weezen, zal hy een Kamer en plaats hebben als boven, en niet meer.

VII. De gemelde Garnisoenen zullen geene vrye Dranken noch Vleeschhal hebben, noch Zoetelaars toelaaten, en ook geenen handel dryven. En noopende d'Imposten, opgesteld en op te stellen, zy zullen de zelven betaalen even als de Burgers, en in geenerley maniere, noch onder wat voorwending het ook zou mogen weezen, die mogen fraudeeren, noch tot de fraudes, welke daar somtydts in begaan mochten worden, medehelpen. En zal de prys van allerhande Waaren niet tot hunne last of nadeel mogen verhoogd, maar zullen die aan hen even als aan de Burgers verkocht moeten worden.

VIII. Om

VIII. Om de besmetting der Quartieren, en mededeeling der Ziektens, in onze Stad te vreezen, ter oorzaak van de menigte des Volks, en de kleinheid der Huizen en Straaten, te vermyden, zullen d'Officiers gehouden weezen de zieke Soldaaten aanstonds, en op d'eerste aanmaaning van den Huiswaard, in hun Gasthuis te doen brengen. Gegeeven in ons Hof te Luik, den 4den. November 1692. 1692. Novemb.

JOHAN LODEWYK.

DURAS UT.
G. M. SACRE.

Omtrent ter zelve tyd wierd door de Staaten des Landts en den Keurvorst van Beyeren een wydloopig Plakaat in 't licht gegeeven; zullende in gevolg van het zelve moeten betaalen ieder Bisschop, Abt en Abdisse 100 guldens: d'Edelen, zynde Leden van gedachte Staaten, en die in de Steden niets opbrengen, 100 gl. Particuliere Heeren van eenige Vryheden, Steden of Heerlijkheden, geen stem in de Vergadering der Staaten hebbende, 75 gl. Provooften, Dekens der Capittelen en Collegien, mitsgaders Prioors en Prioorinnen van de Reguliere Kanonniken, yder 25 gl. Thesauriers, Opperzangers, Visiteurs der Schoolen, Scholasters gezegt, en Onder-Priesters, elk 18 gl. Commandeurs en Protonotarissen, 25 gl. Ontfangers en Geheimschryvers der Kloosters, Prioor- en Dekenschappen, ofte hunne Kassiers, Factoors en Agenten, yder 6 gl. De Juffers van Nivelle 100 gl. De Prevoostdy 25 gl. Kanonniken van Nivelle, van andere Capittelen in kleine Steden en ten platten Lande, 8 gl. De Pastooren 6 gl. Onder-Pastooren en Kapellaanen 3 gl. Particuliere Kapellaanen 30 stuiv. Klerken 26 st. Geestelijken der Abdyen, Prevoostdyen en Prioorschappen, zo Mannelijke als Vrouwelijke, 52 st. Alle andere Monniken en Nonnen, die Vaste Goederen bezitten, yder 1 gl. Bagynen en Kloppen 26 st. De Majeurs van Tirlemont, Nivelle en Vilvoorden, Drossaarts van Diest en Aarschot, en Schouten van Lier en Heerentals, yder 12 gl. De Hoofdofficieren of hunne Stedehouders ten platten Lande, en andere Beampten in de kleine Steden, 9 gl. Burgemeesteren, Schepenen, Geswoorenen, Raaden en Ontfangers in de zelve Steden en Vryheden, 4 gl. Pensionarissen, Secretarissen, en Griffiers van de zelven, 5 gl. Bailluws, Drossaarts, Schouten en Majeurs ten platten Lande 2 gl. De Stadhou- Hoofdgeld opgesteld.

1692. Novemb. houders 26 st. De Secretarissen en Griffiers 3 gl. De Burgers en Inwoonders der kleine Steden, die Neering doen, 2 gl. Yder Edelman, of die zig daar voor houd, Renteniers en Kooplieden 4 gl. Alle andere die een Degen draagen 3 gl. Yder Juffer, die zich Adelijk noemt of zo gedraagt, 2 gl. Yder Advokaat, en Doctor in de Medicyne, 3 gl. Yder Chirurgyn of Barbier 36 st. Yder Procureur en Notaris 52 st. Yder Deurwaarder 36 st. Yder Brouwer in de kleine Steden 8, en ten platten Lande 6 gl. Yder Landgebruiker of Eigenaar die Ploeg heeft 30 st. Yder Herbergier, Waard of Tapper 3 gl. Al die ten platten Lande eenige Neeringe, Ambacht of Hanteering, zonder Ploeg te houden doet, 30 st. Alle Dagwerkers en Dienstbooden, zo Knechten als Meiden, (de Kinderen boven 15 jaaren, die hunne Ouders dienen, daar onder begreepen) 1 gl. Alle getrouwde Vrouwen en huishoudende Weduwen, de helft van 't geen waar op hunne Mannen gesteld zyn, of levende geschat zouden worden, 't en ware de Weduwen uit eigen hoofde eenigen Tytel hadden, of eenige Koophandel of Hanteeringe deeden, wanneer zy de gantsche somme, in deezen vermeld, zullen moeten betaalen. Van alle Kinderen, 14 jaaren oud en daar boven, niet geschat zynde, 10 st. Anderen, die erven, het geen waar op de geenen, welker Erfgenamen zy zyn, gesteld waren. Het getal en de jaaren van alle Kinderen moest net, en ter goeder trouwe, opgegeven werden. Alle getrouwde Persoonen en Weduwen, die geene Kinderen hebben, mitsgaders Jongmans boven de 30 jaren oud en ouderlooze Dochters, zouden den Impost dubbeld moeten betaalen.

Vreugdetekenen over de geboorte des Prinses van Beyeren.

(a) Zien pag. 45.

Den 4den. der Maand kreeg de Keurvorst van Beyeren te Brussel, met een Courier van het Keizerlijk Hof, de tyding, dat de Keurvorstin, zyne Gemalin, op den 28sten. der voorgaande Maand, 's morgens ten vyf uuren, gelukkig van een Prins was verlost. Straks gaf de Vorst hier kennis af aan de Ministers en Grooten van zyn Hof, en begaf zich wyders tegen den avond met een groot gevolg na de Collegiaale Kerk van Ste Gudule, alwaar het *Te Deum* plechtelijk onder een treffelijk Muzyk wierd gezongen, tot dankzegging over de geboorte van den jongen Prins. Deze functie geschiedde onder het geluy

van

van de Klokken en drie Koninglijke Salvoos uit het Kanon van de Wallen. 's Avondts ten acht uuren wierden Vreugdevuuren aangesteeken op de groote plaats voor 't Stadhuis, waar af de Galdery met roode Tapyten behangen, en de Voorgevel met een groote menigte van Flambauwen bezet was. Ondertusschen lieten zich de Trompetten, Keteltrommen, en andere Oorlogsinstrumenten gestadig hooren; en wierden ook de Musketten ettelijke maalen gelost, tot beantwoording van 't Kanon; 't geen voor middernacht niet ophield: terwyl de Wyn vast voor het Paleis in overvloed aan het Volk wierd uitgedeeld. Kort om, de vreugde was ongemeen, en toonde zich ook zelfs op het gelaat van ieder Ingezeten.

1691. Novemb.

Twee dagen daar na, te weeten den 6den. zynde des Konings Geboortedag, die nu in het 33sten. jaar zyns ouderdoms was getreeden, verscheen het gantsche Hof heel prachtig, om den zelven met alle heerlijkheid te vieren. Zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid begaf zich 's morgens ten half elven na de Kerk van Ste. Gudule, met een talryke Stoet. Het meeste gedeelte der Grooten en Heeren van den eersten rang wachtte den Vorst op onder het Poortaal, alwaar het Capittel hem met de gewoonlijke ceremonien ontfing, en na het groot Koor, daar het Sacrament ten toon stond, geleidde. Den Aertsbisschop van Mechelen deed de Misse in het pontificaal gewaad; en het *Te Deum* opgeheven hebbende, wierd het zelve door Muzyk, onder het geluid van Klokken, Trompetten, Keteltrommen, en 't gebalder van 't Kanon, gezongen. Thans keerde de Keurvorst met een veel grooter Gevolg weder na het van Paleis. 's Avondts wierd een Apartement in 't Huis des Prinsen van Vaudemont, Generaal van 's Konings Wapenen, gehouden, gelijk ook twee dagen te vooren met bywooning zyner Keurvorstelijke Doorluchtigheid was geschied. Het Kanon van de Bolwerken wierd ondertusschen verscheidene maalen gelost; en van acht uuren tot na middernacht liet men drie Fonteinen met Wyn voor het Volk loopen.

's Konings Geboortedag gevierd.

DE

1692. Novemb.

VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Dood van den Capitein Broeder.

DE dappere Capitein Broeder, van wiens ongelukkig wedervaaren met de Franschen wy (a) elders hebben gesproken, had nu weder gelegentheid om zyne bekende koenheid te toonen; doch kwam, tot groot nadeel van de gemeene zaak, op een ongelukkige manier te sneuvelen. 't Geval droeg zich aldus toe.

(a) Zie 3 Stuk, 1 Deel, pag. 151.

Memorie van 't voorgevallene tusschen 't Hollands Convoy onder Capit. Broeder, *Commandeur op 't Schip* Grypskerken, *met* 40; Cornelis Hogenhoek, *Vice-Commandeur*, de Postillion, *met* 24; *en* du Pon, *Schout-Commandeur*, de Pauw, *met* 18 *stukken*; *en* 4 *Fransche Oorlogschepen, geschreeven in Tessel, uit 't Schip het* Noordse Bosch, *den* 19 *November* 1692.

NA dat wy den 8 November uit de Sont waren gezeilt, zakten wy met heel goed weer en een Af-wind 't Kattegat uit, tot aan 't Rif; waar op wy een harde Koelte bekwamen. Den 10 in de Dageraad zonk 't Schip van Dirk Jacobsz. Klein van Huisduinen; en 't Volk bergde zich beswaarlijk met de Boot. Aan 't Zant gekomen, en door de schrale Zuid-Zuid-Oosten Wind met een harde Koelte op de Buitekant omc Coursshebbende, ontmoette ons 's middags onder ons Ly een Schip met een Engelsche Vlag; doch wy vermoedden, doe 't dichter kwam, dat het geen Engels Oorlogschip was. 's Nachts in de Hondenwacht wierd tweemaal geschooten. Wy namen 't voor geen goed teken; gelijk zich ook 's morgens haast openbaarde. Alsdoen vertoonden zich ook een weinig te Loefwaarts van ons 3 Schepen, 2 groote, 't minste van omtrent 40 stukken, en een klein met 18 a 20, dat ook een Kat een schoot van ons nam, gelijk wy omtrent even ver van 't Convoy af waren. De Vyanden passeerden met malkander, en deeden geen poging meer tot neemen, hoewel zy wel een dozyn, boven 't Convoy, bekomen konden. Hun oogmerk was anders. Wy wierden noch een groot Schip, een stuk te Loefwaarts, en ons naderende, gewaar. Zy, die 't een hunner Makkers wisten, deeden een teken met de groote Mars en Schooten. Zy quamen by een, aan malkanders Boord, en aanstondts op ons af. De Convoyers rangeerden zich; de Commandeur in 't midden, de Schout-Commandeur voor, en de Vice-Admiraal achter. 't Laatste Frans Schip was mede kloek. De twee kleinste schooten sterk van ver, zonder veel kwaad te doen; doch 't grootste leide onzen Commandeur aan boord. Zy zeilden t'samen voort; en de Vyand wierd zo verwelkomt, dat hy niet wist hoe hy zoude afdeinzen. De Franschen wendden 't doen tegen ons aan, en speelden, na 't passeeren der Oorlogschepen, hevig op de Koopvaarders; doch niemand van ons streek; en ons Convoy keerde by ons. De Vyanden, dicht by wezende, wendden 't met ons

over

over Zuidwaarts heen; 's avondts, doe 't donker was, tegen ons aan; liepen boven ons; en zeilden, doe zy te Loefwaarts waren, met ons. Den 16den 's morgens wachtten zy elkander in; zakten, by een geraakt, met een Fransche furie af; en gaven t'Zeyn, dat yder zyn man aan Boort zoude leggen; gelijk geschiede. d'Onze, wel op hun hoede, schooten zo dapper, dat de Vyanden niet wel konden enteren. Hun teken was een roode Vlag van de Steng. Die den Vice-Commandeur aan Boort klampte, was voor aan, en liet een Vlag van de Voor-Steng waayen; maar, die den Schout-Commandeur besprong, niets. Die den Vice-Admiraal attaqueerde, wierd eerst door een Schip van den Heer Willem Bastiaansz. Schepers met 16 a 18 Stukken, van onze Compagnie, 't geen zich tusschen den Commandeur en Vice-Commandeur in Rang had gesteld, verhindert, en kreeg haast zo veel, dat hy afdeynsde, voor de Wind afliep, en daar een poosje bleef leggen. Die den Schout inmiddels aan Boort quam, geleek een Man tegen een kleine Jongen; weshalven hy, den Vyand ziende naderen, en dat 't hem gelden zoude, wat voor de Wint afzeilde; doch hy raakte hem, die vreeslijk schoot, aan Boort, in de Brand, en wierd daar na genomen. De grootste leide 't onzen Commandeur ondertusschen weder aan Boort. Zy chargeerden hevig met Kanon en Musquetten op elkander. Wanneer de geen, die onzen Vice-Commandeur te voren aan Boort geklampt had, zulks zag, stelde hy zyn Cours derwaarts. Korts daar naar raakten zy weder van malkanders Boort. Doe liepen de grootste en kleinste Fransse voor de Wint achter de Koopvaarders. Hun was doen de Pas afgesneden. Een der Vyanden had men de Bezaans-Mast buiten Boort geschoten. Onze 2 Oorlogschepen draaiden na hen, en speelden sterk; doch zy hielden zich stil, en konden niet bezeilt werden. Die onzen Vice-Commandeur aan Boort geweest was, keerde 't om de Noort, en liep zo ver, dat hy boven onze Schepen konde zeilen; als mede hun kleinste Schip. Zy toonden geen lust meer tot onze 2 Convoyers, die hen vervolgden. Wy, die anders van d'eerste genomen zouden zyn geworden, wendden 't ook daar na toe. Als zy zagen, dat wy onze Cours na de Convoyers stelden, lieten zy ons passeeren; zakten na d'andere Schepen van de Vloot; en namen van vooren af. Wy waren van d'eerste, die by het Convoy keerden, en verstonden, dat onzen Commandeur dood gebleven was; maar onze Vice-Commandeur, Cap. Hogenhoek, noch in 't leven, toonde goeden moed. 's Avonds lagen de Fransse een groot stuk aan Ly van ons, en hadden, zo de laatste Schepen rapporteerden, 9 a 10 Schepen (de Schout-Commandeur, de Vice-Admiraal der Koopvaarders, de 2 Gebroeders, een nieuw Schip, &c.) genomen. Wy kwamen 's avonds zo binnen, als voor Gaats, met 50 Schepen, die naderhand, zo men verneemt, tot 61 aangewasschen zyn.

1692. *Novemb.*

1692. Novemb.

Dood des Prinsen van Waldek.

Een gevoeliger neep trofte den Staat door het afsterven des Prinsen van Waldek, Eerste Veldmaarschalk van de Legers der Vereenigde Provincien, overleeden den 19den. der Maand op zyn Huis te Arolsen, in het Graafschap van Waldek, ter ouderdom van by de drie-en-seventig jaaren, zynde geboren den 10den February des Jaars 1620. Weinige uuren voor zyne dood (want hy behield zyn verstand tot aan het laatste oogenblik) schreef hy aan den Koning van Engeland en de Heeren Staaten, om afscheid van hen te neemen, en hen zyne Familie aan te beveelen. 't Was een Prins, die een volkomene kennis had van alles, 't geen tot den oorlog behoort; doch ongelukkig, en gaauwer in den Raad als in d'uitvoering: konnende hier in vergeleeken worden met den Admiraal de Châtillon, dien de Fortuin byna altyd den voet dwars zette. Zyn Vader was Graaf van Waldek, en zyne Moeder Markgraavin van Baden. De Prinselijke Waardigheid, daar de Keizer hem ter oorzaak zyner uitmuntende hoedanigheden en krygskunde, mitsgaders der diensten die hy hem in Hongaryen en elders had beweezen, mee had vereerd, kwam te gelijk met hem te sterven; en door zyne dood, onder andere aanzienlijke Ampten, te vaceeren het Gouvernement van Maastricht, en drie Regimenten, een van Cavallery, een van Dragonders, en een van Infantery.

De Veldtocht was nu geëindigd; en gelijk men de zelve met het houden van een Dank-, Vast-, en Bededag had aangevangen; vonden de Heeren Staaten goed ook deze onderstaande Uitschryving ten dien einde te doen afgaan.

NAdemaal het Saisoen jegenwoordig wederom zo verre is verlopen, dat de Legers van den Staat en deszelfs Hooge Geallieerden van den anderen zyn gescheiden, en dat de Zee-Vlooten voor het meerder gedeelte hebben moeten invallen, en dat daar door de Campagne voor den lopenden Jaare vervolgens geeindigt is: Zo hebben de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden met aandachtige overweeginge van den tegenwoordigen toestand van zaken, even gelijk in den aanvang van de laatste Campagne, alzo ook nu wederom met het eindigen van de zelve, dienstig ende nodig geacht, over alle de Geunieerde Provincien, Geassocieerde Landschappen, Steden en Leden van dien, met Onze bewilliginge uit te schryven eenen algemeenen Dank- Vast- en Bede-dag tegens Woensdag en acht dagen, die wezen zal den derden van de aan-

staande

Maande Maand December, Nieuwe-styl, om God den Heer Almachtig ten zelven dage in alle de Kerken dezer Landen uit den grond des herten te loven en te danken voor alle zyne onverdiende Genaden en Weldaden, aan den Staat van ons lieve Vaderland zo overvloedig beweezen; en inzonderheid, dat het zyne Goddelijke geliefte geweest is, noch in dezen Jaare de gecombineerde Wapenen van zyne Majesteit van Groot Brittanjen en van dezen Staat ter Zee zodanig te zegenen, dat een zeer notabele Victorie op den Vyand is bevochten; en dat door zyne oneindige goedertierenheid des Vyands Progressen te Lande aan deze zyde tot noch toe zo verre zyn gestut geworden, dat dezelve tot op den Bodem van dezen Staat niet zyn ingedrongen; en dat God Almachtig de Wapenen van de Geallieerden aan een andere kant wederom zo verre heeft gelieven te zegenen, dat die in des Vyands Landen zyn ingetrokken, en aan dezelve aldaar grooten afbreuk hebben gedaan; dat wyders God de Heere de hoogstdierbaare Persoon van zyne Majesteit van Groot Brittanjen zodanig in zyne Heilige Protectie en Bescherminge heeft genomen, dat dezelve is gered geworden uit de uiterste Gevaaren en Periculen, waar aan hoogstgedachte zyne Majesteit ten dienste van de gemeene zaken is geëxponeerd geweest, en tegens alle publyke, mitsgaders geheime, listige en booze Aanslagen van de Vyanden genadelijk is bewaart geworden; en om voorts nevens een waare Belydenisse en Verenederinge van en over alle des Landts groote en menigvuldige Zonden en Ongerechtigheden God Almachtig vieriglijk te bidden en te smeeken om de continuatie van alle die zyne Zegeningen en Genaden; en dat zyne Goddelijke Majesteit de Wapenen van den Staat en van deszelfs Hooge Geallieerden voortaan zodanig gelieve te zegenen, dat dezelve niet alleen bestendig mogen zyn tegens de overgroote Macht van den Vyand, maar bekroond mogen werden met volkomene Victorie en Overwinninge, om daar door te geraken tot een goede, vaste en verzekerde Vrede: Alles tot grootmakinge van Godes Alderheiligsten Name, maintien en behoudenis van de Waare Christelijke Gereformeerde Religie, conservatie van onze zo diergekochte Vryheid, en onzer aller Zielen Zaligheid, &c.

1692. Novemb.

Eindelijk: de Staaten verbooden geduurende deze Maand de Vaart op Groenland, en eenige andere Gewesten, voor het gantsche aanstaande Jaar. Vaart op Groenland enz. verbooden.

1692.
Decemb.

DECEMBER.

ITALIEN.
Geschillen tusschen het Roomsche en Spaansche Hof beslecht.
(a) Ziet pag. 104.

DE geschillen tusschen het Roomsche en Spaansche Hof, voor welker (a) verwydering men zeer beducht was, wierden nu eindelijk beslecht, op een zeer schielijke manier, en wanneer men 'er 't minst om dacht. Den Hertog van Medina-Celi, Ambassadeur van Spanjen, had omtrent het eind der voorgaande Maand gehoor by den Heiligen Vader, ten einde hem de komst van den Hertog Altovito Galli, afgevaardigd om de Telle wegens het Koningryk van Napels uit den naam zyner Katholijke Majesteits te presenteeren, bekend te maaken. By deze gelegentheid kwam men ook weder te spreeken van de geschillen tusschen de twee Hoven, en den Hertog zyne Heiligheid te gemoet te voeren: dat de Spanjaarden geweldig klaagden over zyne zydigheid: dat men rond uit zei, dat zyne Ministers met d'uiterste langsaamheid aan de verzoening der twee Hoven arbeidden: dat men voor dat van Spanjen niet alle de inzichten had, daar men, ten opzichte der onderdaanigheid welke de Katholijke Koningen altyd jegens den Heiligen Stoel hadden betuigd, wel toe gehouden was: dat alle de beleefdheden, die de Koning van Vrankryk tegenwoordig voor het Roomsche Hof liet blyken, mitsgaders de koelheden van den Katholijken Koning voor het zelve, niet en beletteden, dat men niet in den grond kon zeggen, dat het Koningryk van Spanjen het voornaamste gedeelte der Katholijke Kerk was, en het geen daar de Pausen en de Heilige Stoel altyd het meest geacht waren geweest, en het meeste gezag hadden gehad: dat de Gallicaansche Kerk zich maar met swakke banden aan het Roomsche Hof hield, en des zelfs bevelen niet en gehoorzaamde, dan als zy 'er haare belangen by vond; maar dat 'er de Spaansche Kerk volkomentlijk van afhing, in alles en door alles, en zich niet en bestierde als volgens des zelfs beweegingen, enz. Deze redenen deeden werking op het gemoed van den Paus. Hy ontbood eenige dagen daar na den Kardinaal Albani, dien hy wist zeer aangenaam aan het Spaansche Hof te weezen,

en

en beval hem den Ambassadeur van Spanjen in zyn Palais te gaan vinden, en hem van zynen wege te zeggen, dat hy in de zaak des (a) Graaven van Tassis in geenerley maniere had gepretendeerd zyne Katholijke Majesteit te beleedigen: dat, gelijk hy wist, dat den Ambassadeur van die Majesteit uit den naam zyns Meesters van de Vryheid zyns Quartiers had afgestaan, hy zich niet had konnen inbeelden, dat hy niet met krachtiger reden had afgestaan van de zelve Vryheid noopende het Posthuis van Spanjen, zynde dat des Graaven van Tassis: dat ondertusschen zyne Heiligheid, om te toonen hoe zeer hy tot de vrede geneigd was, bevolen had de twee Staffiers des Graaven van Tassis, welke noch gevangen zaten, op vrye voeten te stellen; alle de proceduuren, ter die gelegentheid gemaakt, te verbranden; en de geenen, die zich voor de Zoonen des Graaven van Tassis borg hadden gesteld, en zich verbonden om de zelven, t'elkens als zy 'er toe aangemaand wierden, te vertoonen, t'eenemaal kwyt te schelden. De Kardinaal Albani had ook noch order om tegen den Ambassadeur te zeggen, dat de Paus den Nuncius, die door het Spaansche Hof genoemd kwam te worden, zou beraaden met zyne Katholijke Majesteit wegens het zelfde te verzekeren. De Kardinaal kweet zich naauwkeurig van zyne last; waar na aan den Ambassadeur getoond hebbende de lyst der Persoonen, tot de Nunciature van Spanjen genoemd, met verzoek van de zelve aan den Koning, zynen Meester, te stuuren, om den geen, die hem 't best geviel, te verkiezen, antwoordde den Ambassadeur, dat het niet noodzaakelijk was, dewyl hy wist, dat zyne Majesteit van nu af aan den Heer Caccia, Anditeur van de Rota, die de twede op de lyst stond, verkoos. Den zelven dag dan verklaarde de Paus hem Nuncius: een zaak des te aangenaamer voor Spanjen, dewyl den Heer Caccia een Milaner, en derhalven onderzaat van den Katholijken Koning was. In gevolg van deze vergelyking, hield men den eersten der Maand Consistorie, en proponeerde eenige Bisschoppen, door den Koning van Spanjen genoemd: de Posteryen van Madrid en Milanen wierden in het Paleis des Graaven van Tassis hersteld: en den Heer Caccia maakte zich gereed tot het bekleeden van zyne Nunciature.

1692. Decemb.

(a) Ziet 3 Stuk, 2 Deel, pag. 99. en 3 Deel, pag. 29 en 134.

1692. Decemb.

Telle wegens het Koningrijk van Napels gepresenteerd.

De geschillen tusschen de twee Hoven aldus beslecht zynde, wierd op den 14den. der Maand de Telle voor de jaarlijksche Tribuit des Koningryks van Napels, als een Leen der Kerk, door den Hertog van Altovito gepresenteerd; geschiedende deze plechtigheid onder de gewoonlijke betuigingen, en voorgegaan van de Cavalcade in diergelijke gelegentheden gebruikelijk: met bywooning der Hertogen Bonelli en Paganica; der Markgraaven Stroffi, Baldinotti, Bongiovanni, Astalli; en eener menigte van Adel. Deze aanbieding der Telle had al over vyf maanden behooren gedaan te zyn; en indien men noch wat langer had gewacht, zou de Paus hebben konnen pretendeeren, dat het Koningryk van Napels, 't welk door Spanjen maar als een Leen van den Heiligen Stoel word gehouden, aan hem vervallen was geweest: 't geen in 't gevolg groote dispuiten zou hebben konnen veroorzaaken, en pretentien doen ontstaan, welken het Roomsche Hof in tyd en plaats zou hebben konnen doen gelden.

Graaf van Rebenacq vertrekt van Romen.

De Graaf van Rebenacq, wiens verrichtingen aan d'Italiaansche Hoven wy elders aan den Leezer hebben medegedeeld, op den 19den. November zyn Afscheidaudientie gehad hebbende, was nu omtrent het begin der Maand na Florence getrokken, om zich van daar na Genua te vervoegen; zonder dat hy, immers zo de spraak ging, iets had konnen verkrygen van alles, 't geen d'oorzaak zyner reis was geweest: dat 's te zeggen, dat hy by den Heiligen Vader niet had konnen te weeg brengen de vergunning der Bullen voor de Bisschoppen van Vrankryk, die 'er noch van nooden hadden; noch dat hy wilde treeden in een Verbond met d'Italiaansche Vorsten, om de Duitschers van hunnen bodem te verdryven; noch dat hy de Middelaar wierd van de Vrede met het Huis van Oostenryk; noch dat hy den Hertog van Savoyen wou aanmaanen tot een Neutraliteit voor geheel Italien te sluiten; noch eindelijk, dat hy den uitvoer van 'Koorn uit den Kerkelijken Staat aan den Koning van Vrankryk wilde vergunnen. Niettemin scheen de Graaf noch niet besslooten te hebben Italien te verlaaten, en derhalven ook noch niet aan het gevolg zyner handelingen te wanhoopen; waar af de tyd ons den uitslag zal doen zien.

On-

Ondertusschen, hoewel de Heilige Vader zich niet tot Middelaar der Vrede tusschen Vrankryk en het Huis van Oostenryk wilde laaten gebruiken, begeerde hy dezelve echter uit al zyn hert; hebbende ten dien einde lange conferentien gehad met den Prins van Lichtenstein, Ambassadeur des Keizers, om te trachten hem te doen begrypen, dat het van het belang zyner Keizerlijke Majesteit en des Konings van Spanjen was de vrede met den Koning van Vrankryk te maaken: staande ten dien einde geweldig op de swakheid van den Turk, en hoe licht men zyne macht zou konnen ter neder smyten, indien de krachten des Ryks niet elders wierden bezig gehouden. Hy meende hem te vervaaren door de gestadige verliezen van Spanjen, door d'ontsagchelijke krachten van Vrankryk, door de vrees dat de Geallieerden niet altyd vereenigd mochten blyven; met vertooning dat, indien eenigen zich van d'Alliantie kwamen af te zonderen, den Allerchristelijksten Koning zich wyders volkomen moester van de Nederlanden zou maaken, om vervolgens alle zyne krachten tegens Duitschland te wenden; en dat, zo in tegendeel de macht van de gemelde Kroon zodanig wierd vernederd, als 't de Geallieerden wel wenschten, de Katholyke Religie een groot nadeel 'er by zoude lyden, wordende de Protestantsche Vorsten door dit middel veel ontsagchelijker als ze nu waren. De Prins van Lichtenstein kon deze redenen lichtelijk beantwoorden. Hy betuigde aan den Paus, dat 'er niemand was, die zo wel zag, als zyne Keizerlijke Majesteit, hoe gunstig zich de tyd aanbood om de macht van den Vyand der Christenen t'eenemaal ter neder te werpen: Dat die Vorst niet als met een zeer gevoelige ongeneugte bezefte, dat hy 'er niet by kon winnen: maar dat hy aan d'andere kant, ook niet en kon besluiten het Keizerryk, 't geen maar een duimbreed van zyn bederf was, te verlaaten, om zyne krachten aan te wenden tot wildernissen te vermeesteren, en een nieuw Keizerryk te veroveren: Dat het d'uiterste dwaasheid zou weezen, 't geen men bezit aan een ontsagchelijken Vyand te laaten, om onzekere veroveringen na te jaagen: Dat het waar was, dat de krachten van Vrankryk zeer groot waren; maar dat zulks zelfs alle de Geallieerden behoorde aan te dryven tot hunne

1691. Decemb.

Paus tracht de Vrede tusschen het Huis van Oostenryk en Vrankryk uit te werken.

1691. Decemb. hunne uiterste poogingen aan te wenden, om de zelven, terwyl ze noch vereenigd waren, te vernederen : Dat de zaaken zich in zodanig een staat bevonden, dat 'er geen middenweg viel te neemen; en dat dezen Oorlog moest voortgaan tot dat Europa in vryheid ware gesteld, of gantsch en al onder de macht van den Allerchristelijksten gebracht : Dat de veroveringen van dien Vorst waarlijk voor het toekomende konden doen vreezen; maar dat ze ook een krachtige beweegreden aan de Geallieerden moesten weezen, om grooter poogingen aan te wenden, als ze tot noch toe hadden gedaan, gelijk verscheidene konden doen, en beter vereenigd te weezen, als ze voormaals geweest waren : Dat men wel verre was van noch iets voor de Katholijke Religie te vreezen te hebben; en dat, als *Vrankryk* ware gebracht op den voet daar het zich ten tyde der Pyreneesche Vrede op bevond, men noch allen den noodzaakelijken tyd zou hebben om op de verzekerdheid der Religie te denken, enz.

Verscheidene byzonderheden.

Eindelijk : den Abt Scarlati, Minister des Keurvorsts van Beyeren, had te Romen groote vreugdetekenen doen aanrechten wegens de geboorte van den Keurprins, en men het *Te Deum* in de tegenwoordigheid van den Paus en de Kardinaalen gezongen. De Vader Vota, Afgezant zyner Poolsche Majesteit, was vertrokken, zonder iets van belang voor den Koning, zynen Meester, te hebben konnen uitwerken : in de beruchte Molinos, Hoofd van de Secte der Quietisten, en de gevangenis van het Heilig Officie gestorven, zonder dat hy van gevoelen had willen veranderen, enz.

SWITSERLAND. Vergadering der Cantons te Baden. (a) Ziet pag. 130.

DE (a) Vergadering der Cantons, tegen den 30sten. November in de Stad Baden beraamd, om de raadpleegen over d'Infractien, gedaan door hunne Troupen welke in den dienst van Vrankryk waren, mitsgaders over de middelen om leeftocht te bekomen, was nu, niettegenstaande alles 't geen de Franschen Ambassadeur had aangewend om de zelve te verhinderen, of ten minsten op te schorten, by een gekomen. De Ministers der Mogendheden gingen 'er zich ook vervoegen, om de belangen hunner Meesters te handhaaven. Den 3den. December had

had'er Monsr. Amelot gehoor, en voerde de volgende Aanspraak. 1692. December.

Grootmachtige Heeren,

Myn Meester is niet zo haast verstendigd geweest, dat alhier een Vergadering der dartien Loffelijke Cantons gehouden stond te worden, of hy heeft my order gezonden om 'er my te vervoegen, ten einde Uwe Heerlijkheden te verzekeren van zyne standvastige genegentheid en goedwilligheid jegens het gantsche Helvetische Ligchaam, en hen met eenen te vertoonen, dat (op de berichten die zyne Majesteit had gekreegen, en de vertooningen welke aan hem waren gedaan, dat hun Land zich ontbloot bevond van Koorn, zo door de slechte inzameling die 'er dit jaar was gevallen, als door de verbiedingen van 'er uit de gebuurige Landen te laaten inkomen) zyne Majesteit, getroffen door hunnen tegenwoordigen staat, en den dringenden nood hunner Volkeren, willende hen tekenen van zyne gewoonlijke goedheid en genegentheid geeven, verordend had een considerabele menigte van Koorn, hoewel met groote kosten en moeite, tot de vertroosting der Onderdaanen welke hunne Staaten uitmaaken, op de Grenzen te doen komen; hoopende, dat dusdanig een beleid klaarlijk aanwyzende het onderscheid 't geen 'er is tusschen de genegentheden welken zyne Majesteit voor het Helvetische Ligchaam heeft, en die van d'andere Vorsten, en voornaamentlijk van het Huis van Oostenryk, Uwe Heerlijkheden zullen volharden niet alleenlijk in hunne goede en rechtmaatige gevoelens in faveur van zyne Majesteit; maar dat ze ook de goedheid zullen hebben van de hier nevensgaande Memorie t'examineeren, en daar over de resolutien te neemen, welken hy reden heeft om zich van hunne billijkheid, genegentheid, en voorzichtigheid te belooven.

De Memorie, daar Monsr. Amelot in het eind van deze Aanspraak af gewaagde, doch die ons tot noch toe niet ter hand is gekomen, verstond men eigentlijk te strekken, om den zelven dienst van de Switsersche Troupen te genieten, dien 'er Vrankryk tot nu toe af heeft genooten, dat 's te zeggen, dat het die Kroon mocht vrystaan alle de noodzaakelijke Recruten op den Switserschen bodem te maaken, en dat de Troupen, welke in den dienst zyner Allerchristelijkste Majesteit waren, gebruikt mochten worden als voorheen, zonder onderscheid van waaren hoedanig men ze noodig oordeelde: trachtende hen ten dien einde te toonen, dat zulks niet nadeelig was aan de Tractaaten: dat, als ze spreeken van de Plaatsen, welken Vrankryk in den

1692. Decemb. Jaare 1663 bezat, zy het niet en verstaan als van de gebuurige Plaatsen van Switserland, en niet van Vlaanderen, of andere afgelegene Landen, welker behoudenis of verlies van geenig gevolg voor de Cantons is. Eindelijk, hy vermaande hen, tot hunne rust, altyd onder malkander, en met den Koning van Vrankryk, vereenigd te blyven; dewyl dit het eenigste middel was om de vryheid en de rust, welken zy sedert zo langen tyd hadden genooten, te behouden.

Des anderen daags deed de Baron de Neveu, Afgezant van den Keizer, insgelijks een Vertoog in de Vergadering, doch veel wydloopiger als dat van den Franschen Ambassadeur, en zodanig als wy het hier ter neder stellen.

Propositie van den Keizerlijken Envoyé, den Baron de Neveu, in de Vergadering tot Baden, op den 4 December 1692. mondeling gedaan.

Hooggeachte, Hoog-wel-edelgeborene, Gestrenge, Vroome, Voorzichtige, Hoogwyze, Hooggeëerde Heeren Eerengezanten, &c.

NAdemaal ik by het eindigen der Dagvaart my na Weenen begeeven moet, en aan zyn Keizerl: Majest: mynen Allergenadigsten Keizer, Landvorst en Heer, daar van alleronderdanigst verslag gedaan heb; zo heeft dezelve onder anderen met 'er daad bevonden, hoe de dikwils beloofde hoogstbillijke weering en bestraffing der Transgressien zo slechten voortgang hebben gehad: veel meer noch dewyl de daar op gevolgde Rencontre by Steenkerken, alwaar de Switsersche in Franschen dienst zynde Troupen zich zo verweerd hebben, dat de Vyandlijke Armée daar door niet ten vollen niet geslagen wierd, in een Plaats die Vrankryk Anno 1663 nog niet bezeten heeft, deze contraventie nog vergroot. Weshalven zyn Keizerl-Majesteit ook bevoegd geworden is, de Bevryding der Tollen, uit de Erfvereeniging ontstaande, vermits men van de zyde der Eedgenooten de Conditien, welke nagekomen moesten worden, niet observeert, af te neemen, en met andere Nabuurige voordeelen gelijkelijk te rugte houden. Doch vermits zyn Keizerl: Majesteit op de Eedgenootsche beloften en toezegging, (welker naauwe in 't werk stelling deze Natie, tot behoudinge van hunnen Staat, en bewys van hunne verworvene roem, van oudts het, voor een grondslag en fondament heeft gehouden) altyd een bezondere reflectie gemaakt heeft, en op nieuws tot de goede dispositie van een naauwkeuriger onderhouding der Erfvereeniging is gepersuadeerd geworden; zo heeft dezelve my allergenadigst opgedragen, aan u Loffel: Eedgen: nevens vermelding des Erfvereenigden genadigsten groet, de continuatie van de

tot hier toe Nabuurlijke en nuttelijke Verstandhoudinge te verzekeren. 1692.
Welke herhaalde ongemeene Keizerl: Allergenadigste betuiging meer December.
als genoeg was om dat geene ingang te doen hebben, 't welk men ook niet eens schuldig is, maar zeer bedenkelijk en beswaarlijk schynt. Daar in 't tegendeel 't geene men tot hier toe van deze Plaats begeerd heeft, en ik nu mondeling herhaale, een zaak is, die, volgens de Verbindtenissen der Erfvereeniging, en door de besluiten der Dagvaarten, duidelijk en klaar is, namelijk dat de Switsersche zich in Franschen Dienst begeevende Troupen niet in zulken getale zyn, veel min Offensivè ageeren, en niet in de Plaatsen, in 't Jaar 1663 van Vrankryk noch niet veroverd, zich gebruiken laten moeten; 't welke albereeds zo bekend, beweezen, en blijkbaar is, gelijk ook 't opgerechte Verbond met Vrankryk uitdrukkelijk betuigt, dat ik 't overtollig achte de tegenwoordige Hoogaanzienlijke Vergadering daar mede op te houden; en geef haar derhalven maar te overwegen.

1. Hoe dat van 's Keizers kant van 't begin der opgerechte Erfvereeniging niet alleen alle Conditien t'allen tyde, schoon de Overtreeding het tegendeel verdiend had, ten naauwsten zyn onderhouden, maar men ook alle Nabuurlijk voordeel met groot ongeryf, en in 't byzonder zo een aanzienlijke weekelijksche Quantum aan Graauen, 't welk in deze twee jaren meer als 300000 Malder heeft beloopen, tot vermindering en duurmaking van de eigene noodige provisie, heeft laten genieten; waar mede men ook tot op deze stond zoude gecontinueerd hebben, ten ware de slechte Oogst, en de oogenschynlijk daar uit volgende Hongersnood, den opkoop en vervoering der Graanen, niet alleen in deze Nabuurschap, maar ook in Oostenrijk, Beyeren en andere Landen meer, op een hoogdringende wyze, op eenen tyd te rug gehouden had.

2. Dat men van deze kant begeert, het geene 't welk voornaamentlijk het eigene Eedgenootsche Interest en welvaaren betreft, en voor de Erfvereeniging, die met het Allerdoorluchtigste Aartshuis Oostenryk gesloote n is, by de tegenwoordige gevaarlijke en allen Souverainen Staaten den ondergang dreigende conjuncture het eenige en rechtmatige middel tot verzekerde overendhoudinge van haare Landen is, en door welke goede Nabuurschap onuitspreekelijk veele en groote voordeelen ontstaan, waar door dan, volgens 't oude spreekwoord, huizen opgebouwd worden.

3. Eindelijk zou het gezamentlijke Eedgenootschap in allen dezen een waare Vreede hebben blyven genieten, het brood in overvloed en goed koop gehouden, en 't overvloedig volk zich gerust konnen geneeren hebben, indien niet van Vrankryk de Vreede, zonder de minste gegeevene oorzaak, tegen alle recht, tot verderf en ondergang van zo veel millioenen menschen, en daarentegen tot wederophelping des reeds ingetrokkenen Erfvyands des Christelijken Naams, met slechte betooning van de tot hier toe geroemden yver tot vermeerdering der Kerke,

X 2 ware

1691. Decemb. ware gebroken geworden. Hierentegen had Vrankryk aan de andere kant alle de Artykelen, in 't Verbond begreepen, (waar van, dewyl 't zo wel bekend is, onnodig valt iets te particulariseeren) van tyd tot tyd overtreeden, en tegen zo veele van het Eedgenootschap betoonde weldaaden, en tot overtollige condescentie, in plaats van een Reciproceering, tegen alle Alliantien, ja zelfs een simpele nabuurlijke Observantie, hoogstschadelijke en beswaarlijke bejegening, een ongewoonlijke Tolsteigering van 15, 20, tot 30 percento, of een gantschelijk verbod der Switsersche Waaren, mitsgaders terughouding der Victualie, en beletting der eigene in 't Fransche gebied vallende Iukomsten, voorgenomen.

Ten anderen, wanneer uit vorderlijke Nabuurschap iets nuttelijks en voordeeligs ingewilligd of overgelaten is geworden, zo heeft het in een nalating der voorige ongewoonlijke belasting (gelijk laatst met het afneemen der Tolsteigering is geschied) bestaan, of zodanig een belofte geweest, welke groote sommen, doch op lange termynen, behelsd hebben, die ten deele in toezegginge van een groote quantiteit Graanen bestaande, wegens de verre afgelegenheid en de slimme wegen niet hebben konnen geeffectueert worden; of den aenvang daar van heeft maar alleen tot persuasie gedient, zynde het middel door allerhande pretexten beswaarlijk gemaakt, en 't laatste alzo van zelfs vervallen; om nu niet te melden van eenige overgelatene Emolumenten om te genieten, en de Pensioenen, aan particulieren toegelegt, om het gemeene Volk te bepraaton, welken men te vooren uit de bovengemelde Tolsteigering wel dubbeld getrokken had, of door het vergooten bloed van zo veel Eedgenooten: die by alle rencontren en stormen aan de spitse gesteld zyn geworden, tot groote droefheid van de noch zuchtende Weduwen en bedrukte Weezen, zeer duur zyn betaald geworden; als ook dat men uit deze nabuurschap weinige Huizen opgerecht heeft, ten ware dan *de* op de Eedgenootsche Grenzen opgebouwde Vestingen Hunningen, Landskroon, de Citadelle tot Bisants, en andere Plaatsen meer in Burgundien en Savoyen, die in plaats van een vertroostende nabuurlijke heilzaamheid, wegens de geheele Circumvallatie van gantsch Switserland, veel meer deszelfs Ondergang dreigen.

Eindelijk en ten derden, heeft Vrankryk, door de tot dees tyd toe gedaane aanlokking en liefkoozing, voornamelijk daar op gedoeld, en arbeid noch om deze zonder dat zo gevaarlijk gesitueerde Republyk, wanneer zy alle de overige Mogendheden, door een al te zeer betoonde ongelijke neiging misnoegd, en zich van het in allen gevalle te verhoopen secours onverdient gemaakt zal hebben, des te lichter te besluiten, en vervolgens gantsch onder zyne Heerschappy te brengen. 't Welk buiten twyffel te geschieden staat, wanneer niet het hecht in de hand gehouden, en het oprechtelijk wel meenende deel beter gemenageert word. Derhalven behoorde de tegenwoordig dreigende Franschen inval in de Nabuur-

bondschap een yder getrouw Eedgenoot de oogen te openen, en na zyn oprechte Nabuuren te doen toenzien, op dat de naby zynde brand niet de overhand kryge, en hy als aan 't noodlot onderworpe worde; of dierg elijke uitgestrooide voorneemens moesten maar dreigementen en verschrikkingen zyn, om de tegenwoordige Negotiatie te bevoorderen, welke nochtans van zo een manhaftige en strydbare Natie nooit zyn geacht geweest. 1692. Decemb.

Wanneer dan myne Hooggeëerdste Heeren Eerengezanten, als den welken van hunne Heeren Principaalen de bezorging van des Vaderlandts Interest aanbevoolen is, zullen gelieven met hun bywoonend hoog vernuft deze twee strydige hoedanigheden rypelijk te overweegen en betrachten, zo laat ik my voorstaan, dat, gelijk de eerste Hoofdzaakelijke hunne welvaart en zekerheid betreft, en waarlijk langduurende voordeelen belooft, en alzo neevens een persisteerende bedekking by alle voorvallen van Costants, de Waldsteden, en Frikdal, een heilzame en met myn voorstel overeenkomende Resolutie genomen, en dezelve spoedig in 't werk gestelt werde; my ook de gelegentheid aan de hand gegeeven zal worden, om met myn swak vermogen tot alle bedenkelijk Nabuurlijk voordeel te helpen coöpereeren. Zulks dat ik myne Hooggeëerdste Heeren Eerengezanten verzekeren kan, dat, zo aan hunne kant de Erfvereeniging in 't toekomende gehouden word, desgelijks de proportie met alle vorderlijke applicatie gewisselijk daar na genomen zal worden. Waar by ik niet verswygen kan, dat, dat sedert de Erfvereeniging met het gezamentlijk Eedgenootschap is opgerecht, op de tot noch toe gehoudene Dagvaarten in 't gemeen de afschaffing der Transgressien is erkend, en inzonderheid An. 1668. met den Spaanschen Ambassadeur afgesproken, dat een iegelijke Plaats zyne Overtreders, welke zich in Nederland over de Limiten des Verbonds gebroken laten, (gelijk de hier na gevolgde Dagvaarten de uitdrukkelijke Exclusie van alle Landen, welken Vrankryk in 't Jaar 1663 noch niet bezeten heeft, hebben verklaard) behoorlijk zoude straffen; het welke echter niet geschied is; als ook dat ik my, omtrent het gene ik reeds voorgedragen heb, van de geneigdheid des gezamentlijken Loffelijken Ligchaams verzekere. Want alhoewel 'er van eenige Cantons geene Troupen zich in Franschen Dienst bevinden, en zy overzulks aan de Transgressien niet schuldig zyn ('t welk hooglijk te pryzen is) zo word daar en boven noch vereischt, dat de onderhouding der belofte, en de nakoming der zo dier besworene Erfvereeniging gezamentlijker hand geschiede, en tegen de Overtreeders, des noods zynde, gemaintineerd worde. 't Welk de ten allen tyde tot groot voordeel strekkende Erfvereeniging weder in fleur zal brengen; het gantschelijk Loffel: Eedgenootschap tegen de vleijeryen der *Sirenen*, welke maar alleen in een blooten klank, zonder realiteit, bestaan, verzekeren; en myner Allergenadigsten Keizer tot alle voordeelige betuigingen oorzaak geeven zal.

1692. Decemb. Treed dan alzo, Gy van het gezamentlijk Loffel. Eedgenootschap famen beschreevene Vaders des Vaderlands, in de voetstappen Uwer wakkere Voorvaderen; verweerd U; en ziet voor U, eer het Mes aan de keel kome, en Gy volkomen omgebracht werd. Onderhoud in alles het Verbond, en betuigt Uwe erkentelijke genegentheid jegens de genen die het zelve nooit verbrooken hebben, maar het oprecht, als goede Nabuuren, meenen. Laat U van de genen niet verschalken, die Uwe Vryheid belagen, en Uwe sterkte onvermerkt affnyden willen; en doet eindelijk dat geene, 't welk Uwe trouw en geloof vereischt, en Uwe eigene welvaart van nooden heeft.

Deze propositien der Ministers van Vrankryk en den Keizer hielden de besluiten der Vergadering eenige dagen sleepende. De Protestantsche en eenige Katholijke Cantons gaven te kennen, dat ze d'onderhouding der Neutraliteit begeerden: doch d'anderen stelden 'er zich tegen. Men twistte en schreeuwde van wederzyde ieder om 't zeerst: en nooit zag men krachtiger bewyzen van de swaarigheden om zo veele verscheelende belangen te vereenigen. Eindelijk kwam men echter over een wegens een expedient, 't geen men geloofde beide de Partyen te zullen konnen vernoegen. Het bestond hier in, dat de Cantons van Fryburg, Solothurn, en 't halve Glaris, welke sedert twee jaaren niet en had willen verstaan tot het affchaffen van de Transgressien, het nu zo verre hadden ingeschikt, dat hunne Troupen maar alleen in garnisoen zouden mogen leggen in de Plaatsen en Vestigen, welken Vrankryk sedert het sluiten van de Nimweegsche Vrede had bezeten, en niet als tot de verdeediging van die Plaatsen gebruikt mogen worden; en dat de Benden der overige Cantons maar defensivè zouden dienen in de geenen, welke Vrankryk in den Jaare 1663. hadden toebehoord. Maar deze voorslag wierd van beide de gemelde Ministers verworpen; ter oorzaak dat Vrankryk, na 't oordeel van den Keizerlijken Minister, daar by te veel, en na dat van den Franschen Ambassadeur te weinig zoude profiteeren. Hier op begonden d'Afgevaardigden weder op nieuws te raadpleegen; en de gemoederen zich gestadig verhettende, hoorde men byna niet anders als klaagen en schreeuwen. Men bracht op 't tapyt het gebrek van Graanen, 't geen over gantsch Switserland heerschte, en de middelen om daar in te voorzien. Ieder

klaag-

klaagde; en de meesten zeiden, dat zy geen kans zagen om het langer uit te harden. De grootste swarigheid was noch, dat de Landen en Steden, welken sommige Cantons onder malkanderen gemeen hadden, (als het Turgaw, Rheintal, Louwis, Locans, Mendris, Meyendal, en anderen meer, daar zich over de dardehalf honderd duizend inwoonders bevonden) het grootste gebrek leeden; zulks dat in eenige Dorpen twintig à dartig menschen van honger waren gestorven. De belofte, door Monsr. Amelot gedaan, van 35000 Mudden voor de geheele Republyk tot een redelijke prys te zullen leveren, stond de Vergadering heel wel aan: maar men twyfelde of Vrankryk wel zo veel zou konnen missen, ter oorzaak van haare eigene behoeftigheden: en ten anderen gaf 'er die Kroon zulke vaste zekerheden niet af, dat men 'er zich volkomen op kon vertrouwen. De toevlucht tot Duitschland was en veel zekerder, en veel overvloediger; dewyl men kon berekenen, dat 'er sedert eenigen tijd 250000 Mudden van daar waren gekomen: hoe veel men nimmermeer uit Vrankryk zou konnen trekken. Maar daar viel niet te hoopen, dat de Keizer in deze toevoer zou bewilligen, eer men in alle de Transgressien van het Traktaat van Neutraliteit had voorzien, en de schuldigen gestraft. Men kon zich ook niet vleijen, dat de gemelde Majesteit buiten dat den handel tusschen Duitschland en Switserland zou herstellen, en de nieuwe Tollen, gezet op de Waaren welke uit Switserland in Duitschland kwamen, te niet doen; waar door dan een groot getal van Handwerkslieden, Onderzaaten der Cantons, welke nu noch door de Fabrique bestonden, tot den bedelzak zou geraaken. 1692. Decemb.

Alle deze betrachtingen deeden de Vergadering het besluit neemen van de middelen te zoeken om in de Transgressien te voorzien, als het eenigste hulpmiddel om Koorn te bekomen, en alle verdere onheilen af te weeren. Maar wat vertooningen men ook mocht doen aan d'Afgevaardigden der kleine Cantons, welke in de belangen van Vrankryk waren, het was onmogelijk hen van gevoelen te doen veranderen: en wanneer zy niet meer konden antwoorden op 't geen men bybracht om hen te bewyzen, dat de nood, daar men zich in bevond, vereischte,

1692. December. eischte, dat men eenige voldoening aan den Keizer gave, zeiden ze ronduit, dat ze geen genoegsaame instructien hier over hadden; en dat ze niet meer konden doen, als belooven, dat ze de zaak aan hunne Principaalen zouden overdraagen. Dit ging recht na den zin van den Franschen Minister, die niets anders aan de Cantons verzocht, als dat de dingen mochten blyven gelijk ze waren; dat 's te zeggen, dat hunne Troupen na gewoonte in Vrankryk gebruikt mochten worden, en by alle de noodzaakelijke Recruten verkrygen. Gelijk hy alles had gedaan, 't geen in zyn vermogen was geweest, om het byeenkomen van deze Vergadering te beletten, zag hy met het uiterste vermaak, dat ze scheidde zonder iets te verrichten, en zonder ook zelfs een vasten dag tot de wederbyeenkomst te beraamen. De Cantons van Switz, Zug, Fryburg, Solothurn, en 't halve Glaris zeiden gestadig, dat zy de handen vry wilden houden. Ury en Onderwald wilden zich niet posityf verklaagen, gelijk d'overigen deeden, welke voor hun vertrek der zaak eens wierden; te weeten, dat ieder op nadere middelen bedacht zou weezen; en dat zy wyders communicativè zouden gaan. Hier op wierd dan aan beide de gemelde Ministers, den Keizerlijken en Franschen, door een Deputatie aangediend, dat by gebrek van volkomene instructie de zaaken niet afgedaan konden worden.

De Baron de Neveu, ziende de Vergadering aldus vruchteloos gescheiden, liet, op de gezeide Deputatie, d'onderstaande Memorie aan de Leden van de zelve ter hand stellen.

Antwoord van den Keizerlijken Extraordinaris Envoyé, den Baron de Neveu, op het voorgedraagene der Deputatie van de Vergadering tot Baden, op den 10 December 1692.

Hooggeachte, Hoog-wel-Edelgeboorene, Gestrenge, Vroome, Voorzichtige Hoogwijze, Hooggeërde Heeren Eeten-Gezanten.

Uit de Loffelijke Deputatie, heden aan my afgeschikt, heb ik omstandig vernomen, hoe wegens de dagelijks toeneemende Nood, en aangroeijend gebrek van Graanen, zoo wel aan geene zyde van 't Gebergte, als aan deze kant, zeer na het openen van de pas verlangt word, op

op dat de gemoederen door de Hongersnood niet kleinmoedig, ofte t'eenemaal verleid worden. Weshalven men tot betuiginge van de goede yverige wille, en op dat men eindelijk uit de op het tapyt zynde materie van de afschaffinge der Transgressien kome, van deze zyde aan Vrankryk voorgeslagen heeft, dat de Troupen der Plaatsen, welke Anno 1690. zich noch niet tot de gemelde afschaffing der Transgressien hadden verklaard, eindelijk maar alleen defensivè in alle Plaatsen en Vestingen, welke tot op het besluit der Nimeegsche Vrede volgens Tractaten aan Vrankryk toebehoorden, zoude mogen gelegd worden; en dat de overige te rug zouden moeten trekken, en zich evenwel maar defensivè houden, en alleen in zulke Plaatsen mogen staan, die Vrankryk Anno 1663. al bezeten heeft. 1692. Decemb.

Waar en tegen ik in conformiteit van myne tegenwoordige Replique inbrenge, dat, gelijk de afschaffing der Transgressien een ware Neutraliteit vereist, dezelve ook door de menigvuldige toezeggingen en beloften der Eedgenootem noodwendig gemaakt word, en men door de Erfvereeniging schuldig is die eerder werkstellig te maken, als den toevoer des Koorens te vergunnen, welke niet als een schuld gepretendeerd kan worden, maar alleen uit goede Gebuurschap tegen een onderlinge of wederzydsche Vrundschap en betooning van weldaadigheid te hoopen of te verwachten is. Gelijk ik dan in hoope ben, dat (om deeze zo billyke afschaffing te executeeren, dewyl de tot hier toe veelvoudige erinneringen, demonstratien, en 't langduurig wachten niet gevorderd heeft, maar het quaad en nadeel meerder toegenomen is, en door de steeds continueerende Transgressien der Switsersche Troupen in Nederland zulke voorname Vestingen verlooren gaan, en de voordeeligste Zeege en Victorie verwaarloost word) men tegen die Plaatsen, welke tot deeze billijkheid niet willen verstaan, de reëele en werkelijke voorzorg zal doen. 't Welk het besluit des Jaars 1668 met de Kroon uitdrukkelijk medebrengt, en de voorige gepractiseerde exempelen tegen het eene of 't andere Canton, dat zich weigerde met het algemeen besluit te conformeeren, genoegsaam bewyzen. Zulks dat dit dan het eenigste en rechte middel is, om alle Eedgenootsche Plaatsen en Landen in hunne nooddrutt behulpsaam te zyn, dat men de zo dier beswoorene Erfvereeniging wederzyds krachtig zal maken, en alle bedenkelijke gebuurlijke voordeelen niet alleen met Granen, maar met andere Victualie en Traffyk zal laten genieten. Waar en tegen, in gevalle van 't contrarie, deeze onderlinge observantie van de geaccordeerde pointen der Erfvereeniging door manquement van onderhoudinge aan de eene kant noodwendig ten eenemaal moet vervallen: en by aldien men nu een ongeryf wil vermyden, en dan weer een complaisantie of toegeving betuigen, zo moet het voordeel, dat men van deeze zyde alleen te trekken en te genieten heeft, vervliegen, ja alle te verhoopene hulpe zonder eenige noodzaakelijkheid ondienstig gemaakt, en dezelve, hoe gewillig men die ook

1692. zou willen presenteeren, op een zekere wyze en indirectelijk gewei-
Decemb. gerd worden.

Ik laate dan in zo een geval in myne Hoggeëerdste Heeren Eerengezaaten rypelijk overweegen, dat, wanneer men met werkelijke afschaffing der Transgressien, en daar toe gebruikte reëele middelen eens gedaan had wat loffelijk, billijk, en men schuldig was, aan de andere zyde op gene wyze het Fransch Verbond zoude verongelijkt, maar men zyn woord en geloof gehouden hebben; en het Allerdoorluchtigste Aartshuis Oostenryk weder beweegd zoude geworden zyn om alle noodzakelijkheden, die men van andere plaatsen onmoogelijk kon verhoopen, te laaten volgen. Waarentegen met noch langer vertraaging van deeze tewerkstelling zy by de gantsche Wereld te beschuldigen zullen zyn, dat het gebrek van Koorn, (dewyl van Vrankryk, volgens desselfs eigene bekentenis, geen geproportioneerde hulpe te hoopen is, want schoon ook de belofte der 18000 Mudden zoude gehouden worden, zoo zou het echter voor 't swakste Canton niet genoeg zyn) meer en meer komt toe te neemen, en andere uit de Erfvereening ontstaande nuttelijke Conditien, inzonderheid de bevryding der Tollen, zullen moeten vervallen.

Ik wil niet hoopen, dat het geene ik hier erinnere, voor een Dreigement zal opgenomen worden, om myne begeerte te beter te bevoorderen; vermits de hoedanigheid der zaake zulks van zelfs vereischt, en men van de zyde der Eedgenooten, zonder gegeevene oorzaak, tegen zo ontelbaare tot hier toe nabuurlijk nuttelijke betooningen der Erfvereeniging, ten eersten verswakt, en de conditien niet gehouden worden; en van Vrankryk onophoudelijk tegen zoo veele van 't Eedgenootschap boven het Verbond beweezene weldaaden, door 't steigeren der Tollen, en andere ontmoetingen, die een goede Nabuurschap en de Commercie verhinderen, niet alleen onvergelijkelijk harder bejegend word; maar ook, by aldien men niet inwilligt 't geene van die kant word begeerd, schoon 't Verbond het minste daar van niet medebrengt, maar zulks veel meer tegen de Tractaaten der Eedgenooten stryd, terstond dreigementen, herroeping van 't beloofde, en attaqueering der Walsteden, bespeuren laat.

Doch zo een wyze Republyk zal van zelfs het onderscheid van alle deze Eigenschappen maken konnen, en door zulk een bloot dreigement hare Vryheid niet laten besnoeijen; maar, liever als dat de Nabuurschap aangevochten werd, haar eigen voordeel in acht nemen, en met toekomende assistentie de verbindtenis eener waare Alliantie genoeg doen, en mynen Allergenadigsten Keizer, by zulk een gevaarlijke en naar de gantsche Wereld hakende Nabuurschap, met een in allen gevallen nuttelijk secours verzekeren.

Belangende nu het Project, dat de Troupen dier Plaatsen, welke Anno 1690 zich wegens 't afschaffen der Transgressien niet verklaard heb-

ben,

ben, 't welk echter is tegengesproken, indifferent in alle Plaatsen, die door de Tractaten tot op de Nimeegsche Vreede veroverd waren, zouden/mogen blyven; bevinde ik, dat my de handen gebonden zyn, om diergelijk een gevaarlijke en wyduitstrekkende voorslag aan te neemen: want het is van zich zelfs kennelijk; en 't laatste besluit brengt het duidelijk mede; ook blijkt het klaar uit het Fransch Verbond, dat Vrankryk geen recht heeft, om in de Plaatsen, die Anno 1663 noch niet veroverd waren, Switsersche Troupen te houden: doch op deze wyze groeide hem een recht aan; en de Exemplificatie zoude op andere Cantons, *propter eandem qualitatem*, of uit diergelijke natuure volgen, en een groot gedeelte der Transgressien van zelfs verdwynen. Maar wanneer de Plaatsen, welke tegenwoordig de meeste Compagnien in den Franschen dienst hebben, wegens de afschaffing der Transgressien vry gelaaten, en verschoond wierden; met wat gevoeglijkheid zouden de andere transgresseerende Cantons, die van gelijke waarde en belang zyn, met hun geringer getal van Troupen, tot tewerkstellinge konnen gehouden worden?

1692. Decemb.

De Baron de Neveu vernoegde zich niet met deze twee Memorien, maar, ziende d'Afgevaardigden op hun vertrek, en dat 'er niets meer verricht stond te worden, liet den volgenden Kreitsbrief aan de gezamentlijke Cantons afgaan.

Missive van den Keizerlijken Extraordinaris Envoyé, den Baron van Neveu, aan het gezamentlijk Loffel: Eedgenootschap, in dato Baden den 14 December 1692.

Hooggeachte, Hoog-Wel-Edelgeboorene, Gestrenge, Vroome, Voorzichtige, Hoogwyze, Hoogge-eerdste Heeren.

NAdemaal 't besluit der hier gehoudene Dagvaart daar op is uitgekomen, dat, vermits eenige Cantons van 't Loffel: Eedgenootschap wegens werkelijke afschaffing der Transgressien niet genoegsaam geinstrueert of gevolmachtigt waren, deze zaak moest uitgesteld, en de verdere verordening daarvan aan de Overigheid van een iegelijke Plaats overgelaten worden; waar by my noch toeschynt, dat de meeste hier geweezene Heeren Eerengezanten myne zo schriftelijk als mondelijk gedaane Remonstrantien en Bewyzen niet genoegsaam hebben overwogen, of willen behartigen: zo heb ik met groote billykheid van hier ook een sprong na myne Hoogge-ëerdste Heeren willen doen, om dat geene te eerder werkstellig te maken, 't welk de billykheid medebrengt, de gezonde reden aanwyst, de gerechtigheid vereischt, de Erfvereeniging toe verbind, en de menigvuldige besluiten der Dagvaarten, de algemeene be-

1692. Decemb. loften, en krachtige toezeggingen het gezamentlijk Loffelijk Eedgenootschap toe verplicht hebben; en dat is de zo dikwils op de baan gekomene, met recht begeerde, en op de voorige Dagvaarten zo billyk beloofde bestraffing en afschaffing der Transgressien, vermits geen zo grooten getal van deze Natie in Franschen dienst mach wezen, noch ergens Offensivè of Vyandlijk, maar alleen tot bescherming van Vrankryk, envolgens de hier na volgende verklaring en Besluiten der Dagvaarten, maar in die Plaatsen, welken Vrankryk in 't Jaar 1663. al bezeten heeft, mach gebruikt worden. Deze Afschaffing der Transgressien steunt niet alleen op de billykheid, en is volgens de Erfvereeniging een schuldige plicht; maar is ook van ieder bekend, van andere verbinteniſſen niet te verwerpen, en alzo licht in 't werk te stellen. Van de eigenschap dezer gegronde schuldigheid en erkentenis, als ook andere verbinteniſſen, niets daar tegen in te brengen hebbende, is het onnodig iets te herhaalen: dewyl ik een yder, die daar noch aan twyfelt, op de grond en 't fondament wyze, volgens welke de hier geweezene verscheidene Eedgenootsche Vergaderingen rypelijk en welbedachtelijk overwoogen, en op de laatste Dagvaart zulk een Afschaffing in een algemeene Seſſie noch erkend hebben; 't welk hen dan van 't Verbond met Vrankryk in verscheidene Artykelen zal overtuigen. Dies blyft dan alleen overig te bewyzen, hoe licht de bewerkstelling zou konnen geschieden.

My komt te binnen, dat my dieswegen van verscheidene is voorgehouden, dat de Conjuncturen tegenwoordig gevaarlijk zyn; dat men zich niet overhaasten kan; dat het Eedgenootschap in zo veel Cantons is verdeeld, waar van yder Souverain is; dat, schoon eenige diergelijke Transgressien gaarne wilden afschaffen, zy echter de anderen met geweld daar toe niet konden dringen, of men zou eerder met de zelven tot een Inlandschen Oorlog raken, en Vrankryk haar misschien met Hulptroupen byspringen, of deze, naar het Land gelegen was, een inval doen; en eindelijk, dat de gemoederen der meeste voornaamsten alzo waren gedisponeert, dat het de tyd noch niet was om zich daar toe op eenigerley wyze te begeeven.

Waar en tegen ik gaarne beken, dat de tegenwoordige Conjuncturen gevaarlijk zyn: maar daarom behoorde zulk een Republyk, die tusschen beide de oorlogende Partyen gelegen is, en die zelfanders niet dan door een oprechte Neutraliteit kan behouden worden, de tegenwoordige gelegentheid des tydts wel te overweegen; zich gelijkformig te houden, en niet de eene Party in alles, tot de hoogste schade des anderen, te wille te zyn.

Dat men zich niet moet overhaasten, is maar al te wel bekend: doch men heeft van deze kant al sedert 1668. de Afschaffing der Contraventien verzocht, welke ook in 't zelve Jaar erkend wierden; en zyn Keizerlijke Majesteit, myn allergenadigste Keizer en Heer, heeft uit een aangeboorene Grootmoedigheid met langdurig toezien, en ('t geene te ver-

wonder-

wonderen is) met het steedts overlaten van Koopmanschappen, Graanen, Victualie en andere Nabuurlijke voordeelen, geloofd gehad deze zo billijke afschaffing spoedig voort te zullen zetten: doch in plaats daar van, is het quaad toegenomen, en de Switsersche Troupen zyn in getal angegroeid; waar door zulke importante Vestingen, als Mons en Namen, zyn verlooren gegaan, en de heerlijkste Zeege en Victorie by Fleury en Steenkerken verhinderd geworden; ja zulk een ongemeen groot getal der Switsersche Troupen heeft de Operatien van deze zyde in twee zulke kostelijke Veldtochten vruchteloos gemaakt, en gevolgelijk den voortgang der Wapenen tegen den algemeenen Erfvyand gestuit. 1692. Decemb.

Dat geenig Canton den anderen eenig bevel kan opleggen, is genoeg bekend: doch de veelvoudig gepractiseerde Exempelen geven te kennen, dat, wanneer een Canton zich niet voegen wil naar 't geene door 't Loffelijk Eedgenootschap goed gevonden word, het zelve dan met ernst daar toe is aangemaand, de pas voor Victualien en andere dingen geslooten, en zo lang met andere dienstelijke middelen gearbeid is geweest, tot dat men ingewilligd heeft wat de algemeene verbindtenis vereischt, en gezamentlijk voor billijk geoordeeld had. Daarenboven geeft het Besluit met den Spaanschen Ambassadeur op den algemeenen Dagvaart des Jaars 1668. beslooten, zulks in deze duidelijke woorden klaarlijk te kennen.

Dewyl eenige, zo wel in Burgondien als in Nederland, het verbod der Overheid overtreeden, zich over de Limiten der verbindtenissen laaten gebruiken, en alzo Eer en Eed te buiten gaan; zo hebben wy 't hier by berusten laaten, wat voor dezen al afgesproken is, naamelijk dat een iegelijke Plaats haare schuldigen, en deze onrechtvaardige zaak bedryvenden, behoorlyk straffen zal. En in gevalle zulks niet geschiedde, zo zou de gantsche Staat zulks moeten doen, en anderen ten exempel hunne plicht na te komen bevoegd zyn: op dat men voor God en de Wereld onschuldig mag wezen, en van andere Staaten geen verder verwyt te verwachten hebbe.

Dat, wanneer d'eene of d'andere Plaats de Transgressien niet afschaffen wilde, en de nadrukkelijke erinneringen en 't herhaalde schryven van de resteerenden niet acht, het gantsche Loffelijk Eedgenootschap zulks zal weeren; vermits men 't, by 't blootelijk aanspreeken en schryven, gelijk voor dezen vruchteloos geschied is, niet moet laaten berusten: nademaal een werkelijk hulpmiddel gewisselijk geen oproer veroorzaken, maar veel meer by den rechtvaardigen God uitwerken kan, dat door diergelijk een Administratie der Justitie de gestadige ruste des lieven Vaderlands behouden worde; zulks dat niemand, wegens zulk een rechtvaardige zaak met gevoeglijkheid een inbreuk zal konnen doen. Maar by aldien, om eens ieders affaire, zy mag dan zo rechtvaardig zyn als ze wil, het Loffelijk Eedgenootschap haare Mesures zou moeten nemen naar dat zulks by den Nabuur verstaan wierd; zo heeft men zich

1692. Decemb. van geen Vryheid en Souverainiteit meer te beroemen: en alle Dagvaarten zullen te vergeefs zyn. Dus is ook van zelfs te begrypen, dat, gelijk het getal der geenen, welke van de Transgressien niet willen afstaan, tegen de anderen zeer ongelijk is, by aldien het hert met den mond overeenkomt; alzo ook in dit geval door de ernstelijke afschaffing der dikwils gemelde Transgressien geen Inlandsche Tweedracht te bevreezen, en veel min te gelooven is, dat, om eenig klein verlies voor te komen, of veel meer om van eenig Pensioen versteeken te zyn, men vreemde, en zulke hulp in 't Land zoude trekken, door welke, en de daar uit volgenden Oorlog, alles te gronde zoude gaan, en de Kindskinderen den tegenwoordigen welstand niet beleven konnen. Weshalven het zo veel te meer te verwonderen, ja te beklaagen is, dat, om eenige particulieren, welker gemoederen, als gezegt is, door Pensioenen, vreemde Krygsampten, of anderfins ingenomen zyn, de algemeene zaake lyden, ja tot het uiterste gevaar gebracht zou moeten worden.

Myne Hooggeëerdste Heeren zullen 't my niet kwalijk afneemen, dat ik my zo verre in hunne maniere van Regeering inlaate: want dewyle de Erfvereenigings-party van deze zyde daar by geintereſſeerd is, en te lyden of te genieten heeft, zo zal 't my veel meer geoorlofd zyn de in achtneming der zo dier beſwoorene Erfvereeniging niet alleen te begeeren, maar ook de middelen aan de hand te geeven, hoe men den Overtreeders verdere Contraventien zou konnen beletten; inzonderheid dewyl men tot noch toe aan deze zyde by bloote mondelinge verzekering is gebleeven, en, tot onherhaalbaare schade aan onze kant, de bewerkstelling van 't hoognodig afschaffen der Transgressien geensins heeft willen voorneemen, schoon zulks door geene gewichtige en gegronde verhindering, als boven gemeld, heeft konnen te rug gesteld worden. Dies moeten 'er dan eenigen op de Dagvaart geweest zyn, die (ik weet niet door wat voor een goudene verblinding) ten deele door dreiging van een Vyandlijken inval, zo men 't beloofde herriep, of ter oorzaak van de Pensioenen, zich onnodig laaten afschrikken, of al te lichtgeloovig zich verluiden laaten, dat

I. Alles, wat van de zyde der Geallieerden voorgewend word, op ingebeelde uitleggingen der woorden, en op bedriegelijke gronden steunt; en dat men door de begeerde onderhoudinge der Neutraliteit het Fransche Verdrag wil vernietigen.

II. Dat men van de Oostenrykſche zyde het Eedgenootſchap in Slaverny brengen en uithongeren wil; en dat men de oogen maar eens over 't Geberchte behoeft te slaan, en zien, hoe veele Vorsten, die niet anders gedaan hebben, als dat zy zich niet weeten te beschermen, onder de grouwzame verdrukking der Keizerlijken zuchten.

III. Dat men geen reden heeft om veel van de Transgressien te reppen; dewyl immers van de Keizerlijke en Spaansche zyde zulke ontwyfelbaare Contraventien zonder exempel, naamelijk door 3 Switserſche Compagnien op den Pignerolſchen Bodem, geschied zyn; en een andere Par-

Party van 30 of 40 man tot op den Fryburgschen Bodem gestroopt heeft. En eindelijk. 1692. Decemb.

IV. Dat men van de Eedgenootsche kant geen oogmerk op den Ryksbodem kan nemen: want wanneer men door strengheid der Geallieerden hen het begeerde kwam in te willigen, zo zouden zy desgelijks andere nieuwe eischingen doen, en, om zulks te verkrygen, niet manqueeren even de zelfde strenge middelen te gebruiken. Daar beneffens hadden de Duitsche en Ryks-landen de Switsers, doch dezen geenen niet van nooden; zynde Vrankryk suffisant genoeg om Switserland in alle haare nood te helpen, waar van de werkelijke proeve, in de kostelijke toevoer van zulk een geweldige menigte Graanen (te weten 18000 Mudden) reeds voor handen is, enz.

Ik heb boven gemeld, dat 'er eenigen moeten zyn, die zich blindelings door deze bygebrachte ongegronde voordragingen laaten verschrikken, of verleiden; want myne hooggeëerdste Heeren weten wel beter: en ik geef kortelijk daarentegen te overwegen, dat, wat het eerste betreft, de duidelijke Letteren der Erfvereeniging, en het Duitsche uitdrukkelijk verstand der Besluiten van de Eedgenootsche Dagvaarten, mynen eisch goed maaken en bekrachtigen; zynde geensins het oogmerk geweest het Fransch Verbond daar door te vernietigen: dewyl veel meer door 't zelve in verscheidene Artykelen met duidelijke woorden uitgedrukt word, dat het Eedgenootschap niet meer als 16000 man in Franschen dienst mag overlaaten, en dat die alle maar defensivè, en alleen in zulke Plaatsen, welke ter zelver tyd (zynde Anno 1663) door Vrankryk bezeten wierden, en niet in een rechten Oorlog, en wanneer Vrankryk aangetast word, zich zouden laaten gebruiken. Uit het welke, en de contrarieering van 't zelve, als ook ontelbaare andere bejegeningen, een yder, die onpartydig is, oordeelen kan, of het voorgeven der Geallieerde Ministers op bedrog steunt, en het Fransch Verbond oprecht en naar behooren gehouden word; het welk men in zyne ware kracht zou konnen in acht nemen, zonder de Erfvereeniging daar door te krenken.

Het twede, alwaar men tegens de aangeboorene en by de gantsche Wereld bekende goedertierenheid van het Allerdoorluchtigste Aartshuis Oostenryk ('t welk niet met die geenen Geallieerd is, die de hunne als Slaaven met ketenen en boeijens tot gehoorzaamheid dwingen, maar van vrye Luiden en zulke Staaten zich bedienen laat, welke hunne oude Privilegien met dagelijksche vermeerdering gerust en gelukzalig geniéten, en waar van de geringste de voornaamsten in andere Landen wegens hunne toegelaatene vryheid overtreffen) het zelve te gemoet wil voeren, als of het zyne Gebuuren in slaverny zocht te brengen, gelijk dan tot dien einde de Vorsten over 't Gebergte aangetrokken worden; zulks is in alles zo zeer zonder eenig fondament verdicht, dat men het zelve veel gevoegelijker retorqueeren kan. En men zie vry eens over het Geberchte; zo

zal

1692. Decemb. zal men bevinden, dat Genua (aan welke Republijk andere zich met recht mogen spiegelen) dewyl zy, tegen haare Souverainiteit, zich niet ontwapenen, maar de bloote Neutraliteit houden wilde, gantsch in de assche gelegt wierd, en daarenboven (tot onsterfelijk nadeel haarer hoogheid) wegens 't geleden ongelijk een demoedig verzoek om *vergiffenis* heeft moeten doen. Men wende de oogen eens na Romen; zo zal men zien, dat het Geestelijk Opperhoofd, 't welk van de geenen, die onze Religie toegedaan zyn, ten allen tyde in 't hoogste respect is gehouden, van de voornaamste Kleinodien zyner Kroone, namelijk het Regale, beroofd, en door 't ontneemen van andere gerechtigheden meer, tot op dezen stond in strydigheid gesteld is. Zo is ook noch in verscher geheugenisse, hoe men het Hertoglijk Huis Savoyen (dewyl zyn Koninglijke Hoogheid zich, tegen zyne Souverainiteit, niet als een Vassaal wilde gedraagen, en 't hoogmoedig begeeren des Franschen Gezants gehoor geven) heeft bejegend, en het zelve een termyn van eenige dagen gegeeven, om aan Vrankryk de voornaamste Plaatsen in te ruimen, of als Vyand getracteerd te worden. Deze en diergelijke wedervaarens zyn te laaken, maar niet de verordening Zyns Allergenadigsten Keizers; dewyl het kennelijk is, dat de Landen der Italiaansche Vorsten meestendeel Leenen van 't Roomsche Ryk zyn, en gevolgelijk een Roomsch Keizer macht heeft om zich daar van in Oorlogsgevallen te bedienen.

Het derde laat ik in zyne waarde of onwaarde blyven; namelijk, dat de gemelde 3 Compagnien, en een Party van 30 of 40 man, in een Contraventie betrokken worden: doch wanneer van de Fransche kant de Transgressie van deze weinigen zo hoog uitgemeeten kan worden; hoe zal men dan de tot hier toe gepleegde bekende Transgressien van 20 tot 30 duizend man achten en rekenen?

Eindelijk, 't geene verder uitgestrooid word, dat men van *de zyde* der Eedgenooten, ter oorzaak van de aangetogene zorg, niets behoort in te willigen; het tegendeel is bekend, dat wy nooit het allerminste door eenige dwang hebben begeerd, nademaal het Loffel. Eedgenootschap al het geene, dat wy tegenwoordig begeeren, voor dezen reeds, als een billijke, rechtmatige en schuldige zaak heeft geacht, door verscheide Dagvaartsbesluiten formeelijk bekend, en de Erfvereeniging het duidelijk medebrengt. Doch daarentegen konnen veele noch wel indachtig zyn, hoe de Fransche Tractaaten nu en ten allen tyde naar believen uitgelegt worden; zynde tegen de weldaden, zo overvloedig uit Switserland genooten, de Tol gesteigerd; eenige Switsersche Waaren gantsch verbooden; en dikmaals, wanneer men niet wilde inwilligen 't geene tegens de betamelijkheid, ja tegens 't onderling Verdrag geëischt wierd, de geheele toevoer werkelijk gestuit: 't welk dan, en niet de bejegening van deze kant, voor een dwang, en dreigend voorschryven, hoe en wat men Vrankryk blindelings involgen zal, te achten en te houden is.

Welk

Welk Land nu het andere van nooden heeft, en van waar de Switsers hunne nooddruft trekken konnen, is een yder bekend: en zelfs op deze Dagvaart is men niet onkundig geweest, dat 'er groot gebrek van Graanen in Vrankryk is, en dat het geene herwaarts gedestineerd is, met groote kosten hier na toe moet gebracht worden; zulks dat ik dies aangaande niets heb te melden. Maar myne Hooggeëerdste Heeren mogen 'er wel behoorlijk reflectie op nemen, dat, indien de beloofde 18000 Mudden, als een zeer groote quantiteit daar men op roemt, zo hoog te achten zyn, wat voor een dank en erkentlijkheid dan de over de 300000 Malder Graanen, die uit Swaben hier zyn gekomen, verdienen, als de welke goedwillig, en zonder verder beding overgelaaten zyn; daar de gemelde 18000 Mudden den handel der geweezene Dagvaart schier hebben willen regeeren. By welke ware erkentenis een yder gemeen Eedgenoot handtastelijk afnemen kan, dat ik bevoegd ben om te begeeren, dat de Transgressien doch eens werkelijk afgeschaft werden; en dat zulks den gantschen Lande groot voordeel zal toebrengen, en geen gevaar dies aangaande, gelijk van de Tegenparty zonder fondament voorgewend word, te vreezen is; als ook dat zulks noodwendig billijk en pryselijk moet zyn: waarentegen het verder uitstel, en 't niet houden des met eede bekrachtigde verbindtenisse de rechtvaardige gramschap van den Hemel op zich haalen, myns Allergenadigsten Keizers billijk ressentiment en misnoegen verwekken, en alsdan eerst den onschuldigen, welke wegens de schuldigen lyden moeten, tot contrarie gedachten aanleiding geven zal; en zy ook gezamentlijk uit dezen onverantwoordelijken handel (hoewel misschien te laat) zien zullen, met wat list en loosheid men hen van tyd tot tyd verschalkt, alle andersins van deze zyde te verwachtene hulpe t'onbruik gemaakt, en in dien ongelukzaligen stand gesteld heeft, dat zy om hunne guldene Vryheid zich niet meer zullen konnen verweeren. Alle 't welke echter myne Hooggeëerdste Heeren, door hunne schrandere Regeering, zullen konnen verhelpen, en in alles, dat het voordeel der Erfvereeniging betreft, de werkelijke satisfactie laaten toekomen.

1692. *Decemb.*

My blyft dan niets overig, als den Algoeden God te bidden, myne Hooggeëerdste Heeren, en het gantsche Loffelijk Eedgenootschap, in een gelukzaligen welstand te behouden, en de werkelijke heilzame Remedie, die men noodzaakelijk moet nemen, te zegenen.

Hier op schreef de Franschen Ambassadeur, trachtende, volgens zyne gewoonte, door strydende vertooningen alles om ver te smyten, omtrent het eind der Maand den onderstaanden Brief aan het Switsersche Eedgenootschap.

1692. Decemb.

Voortreffelijke Heeren.

HEt scheen, als of Gyl. eenige rust had te verhopen na 't Besluit van een Dagvaart, die alleenlijk beroepen was om de klachten van de Vyanden des Konings te verstaan, en onder malkanderen te confereeren over de middelen om de Incommoditeiten, waar mede zy ondernomen hebben Switserland door hunne strenghedén lastig te vallen, te remedieeren. Ondertusschen geeft men geen tyd aan Uwe Gedeputeerden om weder t'huis te keeren, noch respyt om U rekenschap te geven van het gene daar voorgevallen is; maar men begint daags na de Dagvaart U moeijelijk te vallen door lange herhaalingen van ingebeelde beleedigingen, welken 't Huis van Oostenryk van Uwe kant lyd. En om dat de zaken in deze Vergadering niet naar den zin der Geallieerden besłooten zyn, zo vangt men aan zelfs Uwe Gedeputeerden, die alle van de principaalste Leden en voorname Hoofden Uwer Regeeringe zyn: men begint, zeg ik, hen te beschuldigen van onbedachtzaamheid, lichtzinnigheid, quade wille, vooringenomenheid, en blinde aankleeving van hun Interest. Ik weet niet, wat de loffelijke Cantons van de scherpheid en 't fenyn, 't welk in die verwytingen verspreid is, zullen zeggen. Ik twyfel, of zodanig een maniere van handelen met Vrye en Souvereine Staten hun al heel aangenaam kan wezen, en of zy daar door gebracht zullen worden om de heerschzuchtige verzoeken van 't Huis van Oostenryk in te willigen. Ik weet ook niet, hoe men de stoutheid heeft om voor te dragen, dat de afschaffinge van 't gene men Transgressien noemt, weder op nieuws door deze laatste Dagvaart in een generaale Sessie is verklaard geweest. Kan men gelooven, dat Uwe Gedeputeerden U zulk een ongetrouw rapport zouden gedaan hebben? Of kan men zich laaten voorstaan, dat Gy reeds zoud vergeeten hebben, wat 'er in die Vergadering, volgens de verscheelende gevoelens der Leden van 't Switsersche Ligchaam, is gezegt en besłooten geweest? Ik moet bekennen, dat ik niet kan begrypen, wat het oogmerk zou mogen zyn van eene onderstelling, die zo verre van de waarheid afwykt, en die zelfs wedersproken is in den eigensten Brief van den 14 dezer Maand, door het misnoegen 't welk men betuigt over 't geene laatst tot Baden is gedaan, en door de nieuwe Remonstrantien welken men aan de Opperften van yder Canton addresseert, op dat zy hunne Gedeputeerden zouden corrigeeren. Doch 't zy daar mede zo 't wil, men doet zeer wel, dat men niet wyders treed tot de beuzelachtige uitleggingen van de Erfvereeniginge, waar door geen mensch overreed word: maar men had zich ter zelver tyd ook wel mogen onthouden van de Alliancien met Vrankryk te interpreteeren in een zin, die niet voorgedraagen, en noch min goed gekeurd kan worden, door iemand van de Contracteerende Partyen, welke alleen het recht hebben om dezelven uit te leggen. Voorts leert men U de middelen, die Gy houden moet om Uwe Re-

geering wel te bestieren; om den Koning te beletten Plaatsen van zyne Vyanden te neemen, en Veldslagen te winnen; en U eindelijk de goede wille der Geallieerde Vorsten waardig te maken. Ziet daar zonder twyfel een schoone en groote onderneeming: en 't gene noch 't wonderlijkst is, is dat men U verzekert, dat 'er niets zo gemakkelijk is, als dezelve uit te voeren. Daar behoeft anders niet toe, dan dat de Cantons, welke dat geene, 't welk men t'onrecht Transgressien noemt, wraken, de anderen dringen, aanmaanen, plagen, en vervolgen, op dat zy zich met hunne gevoelens mochten conformeeren, en zich als Agenten en Solliciteurs van 't Huis van Oostenryk aanstellen. En zo dit alles niet genoeg is, zo moet men door wegen van daadelijkheid daar toe komen; de passagie der Vivres sluiten; de Communicatie verbieden; en, in een woord, U met malkanderen over hoop helpen; en eindelijk U in een Inlandschen Oorlog storten: liever als in gebreke te blyven van gantschelijk en in 't geheel U naar de wille der Ligue te voegen. 1692. Decemb.

't Is zeker een zeer quaad gevoelen van Uw verstand en wysheid te hebben, of anders zeer onkundig te zyn in de Policie, welke een Republijk, als de Uwe, is voegende, dat men U zodanige voorstellingen doet. Behoort men niet te weten, of heeft men vergeten; dat een Ligchaam niet bestaat dan door de eendracht zyner Ledematen; en dat alles, 't welk strekt om dezelven te verdeelen, of de communicatie daar van te veranderen, doodelijk daar voor is? 't Zou tyd verquist zyn, zich over deze stoffe uit te breyden, om dat de gestadige en dagelijksche ervarenheid, de exempelen uwer Loffelijke Voorouderen, de bloeijende staat waar in Switserland zich door de eendracht onderhoud, en Uw eigen verstand ons niet als t'over verzekeren, dat Gy met verstoordheid zulk een verderfelijke raad zult van de hand wyzen. Zo 'er eenig verschil van Gevoelens onder de Cantons is over eene Materie die t'eenemaal vreemd is van de forme en constitutie hunner Regeeringe, dat wil niet zeggen, dat de naauwe verbindtenissen der Alliantien, die U te samen knoopen, daar door los gemaakt, veel min in perykel van te breeken zyn. 't Is niet van heden, dat 'er verschil van opinien over dit point is geweest. De Staten van Switserland, die zich tegenwoordig het meest schynen gekant te hebben tegen 't gene men Transgressien noemt, hebben op zeer differente grondregels gehandeld, geduurende de Oorlogen die Duitschland op 't uiterste van deszelfs ruïne brachten in 't begin van deeze Eeuw. Men maakte toen geen swarigheid omtrent de gepretendeerde verbindtenissen der Erfvereeniging. De Predikatien en Conscientien toen ter tyd, die nu dezelfde behoorden te zyn, inspireerden toen heel andere gedachten, en een andere conduite. 't Is dan een louter verdichtsel, dat men van zulke dringende verplichtingen der Erfvereeniging spreekt. De Cantons hebben omtrent deze stoffe nooit op eenige andere wyze gehandeld, volgens de regelen der Staatkunde, of door motiven van zekere gevoeglijkheden die dikwils verandert zyn, en misschien

1692. Decemb. schien noch veranderen zullen. 't Is my genoeg, dat ik U dit op een onwederspreekelijke wyze getoond heb, op dat het eens voor al vast blyve, dat zulke wyd uitgestrekte Interpretatien der Erfvereeniginge den Cantons nooit tot een regel verstrekken, en geen ander fondament hebben, dan in de subtile inbeeldinge der Ministers van Oostenryk, die deze pretentie eerst op het tapyt hebben gebracht.

Eindelijk ben ik overtuigd, dat de Cantons, waar van ik spreeke, die voor weinige jaren opentlijk de doodelijkste Vyanden van 't Huis van Oostenryk, Duitschland, en het Ryk hebben begunstigd, al te wys, en al te groote Beminnaars van de rust hunnes gemeenen Vaderlands zyn, als dat zy om 't Interest des Koophandels in Duitschland, die tegenwoordig afgebróken is, met de andere Cantons, hunne Bondgenooten, welke elders hun voordeel vinden, zouden overhoop raken, en alzo de ruste van Switserland, door 't opvolgen der verderfelijke inboezemingen van 's Konings Vyanden, aan een blykelijk gevaar *bloot stellen*.

Ik zal alhier, Voortreffelijke Heeren, niet herhalen, 't gene ik onwederspreekelijk heb doen blyken in myne Memorie, ingegeven tot Baden, den 3den. dezer, te weeten, dat het Huis van Oostenryk van Switserland, sedert het begin dezes Oorlogs, veele zeer considerabele voordeelen heeft genooten, die zonder tegenspreeken meer zyn, dan waar toe de Tractaten verplichten; en dat het zelve U daar voor zyn erkentelijkheid behoorde te betuigen op een andere wyze, dan door onwaardige handelingen, die men U dagelijks doet smaken. Gy-lieden weet het zo wel als ik; en ik twyfel niet, of Gy zult zulks malkanderen doen verstaan, met die standvastigheid en in zulke termen, als een Souveraine Republyk voegen. Ik zal my ook niet ophouden met het beantwoorden van verscheidene onnutte en ten onzen propooste niet dienende Allegatien, waar mede men den Brief van den 14den. dezer heeft verlangd; alhoewel het gemakkelijk zoude vallen, die om verre te stooten. Ik zal u alleenlijk aanwyzen, dat de Oostenrykschen, die U willen verzaagd maken, door de vreeze dat gy U het ressentiment van den Keizer, den Katholijken Koning, en alle hunne Geallieerden zult op den hals halen, een zeer qualijk gegronde fierheid tonen; dewyl zy op het eerste gerucht der minste beweeginge, die 'er in der Elzas geschied, U met dringende Instantien zullen komen bidden, de voorste Landen van Oostenryk te willen beschermen tegen de invasie der Fransche Wapenen. Zy doen daar door wel zien, gelijk ik in myne Memorie heb gezegt, dat zy de Cantons ten hoogsten van nooden hebben: en 't zou U gemakkelijk vallen, haar die assistentie en protectie te doen waardeeren, gelijk het behoort, in plaats van belemmerd te zyn om satisfactie op hunne onbillijke klachten te zoeken.

Dit is het, Voortreffelijke Heeren, 't welk ik dienstig geoordeeld heb, U ook door dezen Brief voor te houden; alhoewel ik my flattere van

van my genoegſaam by U op den laatſten Dagvaart verklaard te hebben. Zo ik ondertuſſchen in het gene myne Bediening betreft niet alles, wat wezen kon, mocht nagekomen hebben; wil ik gelooven, dat de voorraad van Koorn van Vrankryk tot een voordeelige prys aan alle de Cantons, die 't verzocht hebben, toegeſtaan, myn gebrek zal vergoeden; dat de aankleeving der Alliantie met Vrankryk, welke in 't hert van alle goede Switſers behoort gegraveerd te zyn, de geſtadige tekenen van de goede wille des Konings, in de welke Gy ten allen tyde en op allerley voorvallen herſtellinge der middelen, welken de quaadaardigheid onzer Vyanden U noodzaakelijk zou konnen maken, zult vinden; en het mistrouwen, 't welk zo wel gegrond is, als de onveranderlijke Staatkunde Uwer Voorvaderen U behoorde van de intentien van 't Huis van Ooſtenryk ten Uwen opzichte, en de blykbaare preuves, die zich van dag tot dag van deszelfs quade wille jegens Switſerland vertoonen, afgevoerd te hebben: Dit alles, zeg ik, behoort U krachtig te verſterken in de ſtandvaſtige Reſolutie om de Alliantie en goedgunſtigheden des Konings, door wederzydſche gedienſtigheden, te cultiveeren, en U voor altoos van 't overlaſtig geſchreeuw onzer Vyanden te ontſlaan. Ik eindige, met God te bidden, dat hy U in alle voorſpoed bewaare. 1691. Decemb.

Solothurn den 29 December 1692.

Voortreffelijke Heeren,

Uw zeer geaffectioneerde om U te dienen,

AMELOT.

ONDER de verſcheidene veranderingen, welken dezen Oorlog had voortgebracht, waren 'er voorbygankelijken, die van het lot der Wapenen, en d'ongeſtadigheid der gevallen, welke de gedaante der Staaten, blootgeſteld voor de woede der Krygsbenden, onophoudelijk veranderen, en niet als met de Vrede konnen eindigen, afhingen; mitsgaders anderen, die geduurzaamer ſcheenen te weezen, en hunne influentien over het toekomende uitſtortten, onafhangelijk van het lot des Oorlogs en der Vrede, indien maar eenigſins de evenaar onder de Mogendheden word gehouden: en van deze laatſte veranderingen voor al moet men verwachten, dat ze den tegenwoordigen Oorlog in de Hiſtorien berucht zullen maaken. De twiſt wegens het Keurvorſtendom van Keulen was 'er een der beweegredenen of voorwendingen af. De Revolutie van Engeland, en de Verkiezing van den Koning der Romeinen, zyn 'er de gevolgen af geweeſt, t'eenemaal ſtrydende tegens het oogmerk 't geen Vrankryk zich had voorgeſteld. En ziet hier een

DUITSCHLAND.

Hertog van Hanover tot negende Keurvorſt aangeſtelt.

1692. Decemb. een negende Keurvorstendom, opgerecht in het vyfde jaar des Oorlogs in faveur des Doorluchtigsten Huizen van Brunswyk, ten einde de steun des Ryks en der Bondgenooten tegens de wydluftige desseinen van den gemeenen Vyand meer en meer te vermeerderen. Deze groote zaak, die al sedert een (a) tyd op 't tapyt was geweest, had, ter oorzaak van haare gewichtigheid, groote stribbelingen en tegenstellingen geleeden: maar de voornaamste swaarigheden eindelijk gelukkig te boven zynde gekomen, wierd 'er d'Investiture op den 19den. der Maand aan den Minister van den nieuwen Keurvorst, den Baron de Grothe, verzeld door den Baron van Limbach, af gegeeven, met alle de plechtigheden welke in dusdanige gelelegentheden gebruikelijk zyn, en zich in deze aldus toedroegen.

(a) Ziet pag. 45. en 122.

Men had in des Keizers Vertrek, gelegen benevens de Raadzaal, een Troon opgerecht, bedekt met goud laken; en ter rechter hand, buiten d'Estrade, een Tafel gesteld, daar een fluweel Kleed met goude franje over heen lei, met een even zodanig Kussen 'er op, daar de Keurhoed op rustte. Omtrent den middag deed de Groot-Kamerling den Baron de Grothe, Minister van Staat en President der Finantien zyner Keurvorstelijke Doorluchtigheid des Hertogs van Hanover, mitsgaders den Baron van Limbach, Geheime Raad van het Gezantschap, Plenipotentarissen en verbeeldende den gemelden *Vorst*, aanzeggen, dat zy zich ten Hove zouden vervoegen, om 'er hunne functie te verrichten. Den intocht in het Slot geschiedde met drie Karossen; een vergulde, door zes appelgraauwe Paarden getrokken, daar de Heeren Gezanten in zaten; een twede met zes schimmelhaarde Paarden, en met Cavaliers bezet; en de darde met twee Paarden, daar de Secretaris in zat. De Stoet was talryk en prachtig, bestaande uit wel honderd Karossen, en een ontelbaare menigte van Adel, toegevloeid om de plechtigheid by te woonen. De Gezanten, in het Slot gekomen, gingen door de Zaal der Lyfwachten, welken men in ryen had doen stellen, in de Ridderzaal, en wierden, na een oogenblik wachtens, afgehaald door den Groot-Kamerling, terwyl de Keizer op den Troon steeg, omringd van zyne voornaam-

naamste Ministers. Binnen zynde getreeden, schaarde den Adel, die voor hen ging, zich aan beide de zyden der Zaal; en de Gezanten vielen tot drie maal op de kniën, eerstelijk in den ingang, daar na omtrent in 't midden, en eindelijk kort voort des Keizers Troon; wanneer de Vorst hen den Scepter toereikte, en de Baron de Grothe, na de complimenten afgelegt en de Tytels opgenoemd te hebben, zyne Majesteit aldus aansprak. Dat het niet noodig was met wydloopige redenen te vertoonen, waarom zyne Keizerlijke Majesteit zich allergenadigst liet beweegen om den Doorluchtigsten Vorst en Heer, den Heer Ernest Augustus, hunnen genadigen Vorst en Heer, met de Keurvorstelijke Waardigheid te vereeren; als zynde zulks een gevolg van de goedheid en milddaadigheid van Keizer Frederik den II. wanneer de zelve in den Jaare 1235. het Huis van Brunswyk met het Vorstelijk Leen begiftigde; mitsgaders van den Keizer Maximiliaan, dien het, ten inzichte hunner verdiensten, hun Wapen met een Star beliefde te vermeerderen: Dat zy zyne Majesteit voor deze hooge genade, waar voor hun genadige Heer en zyne Nakomelingen een eeuwige erkentenis zouden betuigen, bedankten, enz. Zo haast als hy geëindigd had, trad de Graaf van Waldstein, den oudste Ryks-Hofraad, die tot dus lang ter slinker hand van den Keizer had gestaan, en by deze gelegentheid de plaats van den Ryks-Vice-Kancelier, den Graaf van Koningsek, die bedlegerig was, bekleedde, op d'Estrade; en hebbende zich gebogen, knielde hy neder op d'eerste trap van den Troon, alwaar hy order van zyne Keizerlijke Majesteit ontfing: waar na weder op zyne plaats zynde gekeerd, beantwoordde hy het Vertoog van den Baron de Grothe met d'onderstaande Reden. 1692. Decemb.

ZYne Roomsch-Keizerlijke Majesteit, Koning van Ongeren en Bohemen, onze allergenadigste Keizer, Koning en Heer, allergenadigst aangehoord hebbende wat uit den naam van den Hoogwaardigen, Doorluchtigsten, Hooggeboorenen Vorst en Heere, den Heer Ernestus Augustus, gepostuleerde Bisschop van Osnabrug, Hertog van Brunswyk en Lunenburg, deszelfs Gezantschap tegenwoordig onderdanigst voorgedraagen en gebeden heeft; zo heeft zyne Keizerlijke Majesteit allergenadigst verklaaring gedaan, (uit aanmerking van de splendeur, macht,

1692. Decemb. en aanzien van 't Vorstelijk Huis Brunswyk-Lunenburg, en inzonderheid de getrouwe en vorderlijke diensten, aan 't Heilige Roomsche Ryk door zyn Doorl: in Oorlogs- en Vredens-tyden, en meermaalen in eigener Persoon, beweezen; als ook deszelfs tegen de Kroon Vrankryk in de Nederlanden gezondene en noch continueerende Hulptroepen, waar mede dezelve bewoogen mag worden allergenadigst voort te vaaren; niet twyfelende of zyn Doorl: zal door zyne by het Heilige Roomsche Ryk en de gezamentlijke waarde Christenheid verworvene hooge verdiensten, volgens deszelfs eigene presentatie en uiterste vermoogen, dezelven noch verder vergrooten, en niet nalaaten het lieve Vaderland tegen deszelfs gedeclareerden Vyand wydere assistentie te verleenen) dat dezelve allergenadigst geresolveerd heeft, zyne Doorl: mitsgaders deszelfs Mannelyke Lyfs-Leens-Erven, *juxta ordinem Primogenituræ*, in 't getal der Ryks Keurvorsten op- en aan te neemen, en den zelven de Keurvorstelijke Waardigheid, en alles wat daar toe behoort, te verleenen; gelijk dan ook allerhoogstgedachte zyne Keizerlijke Majesteit zyne Doorl: en deszelfs Mannelijke echte Descendenten, *juxta ordinem Primogenituræ*, hier mede niet alleen voor zynen en des Heiligen Roomschen Ryks Keurvorst heeft willen verklaaren, maar ook tot allergenadigsten Leens-bekrachtiging hier by aan zyne Keurvorstelijke Doorl: Gezantschap den Keurhoed allergenadigst presenteeren laten; doende ook wyders de alleronderdaanigste ontschuldiging, dat dezelve niet persoonlyk is verscheenen, voor deze reize in Keizerlijke genade op- en aanneemen. En nademaal voor 't overige bevonden is, dat alle de vereischte noodwendigheden volkomentlijk vervuld zyn; zo verklaart allerhoogstgedachte zyne Keizerl: Maj: hier nevens, de hier tegenwoordige Afgezondenen uit den naam van hunnen genadigsten Heere Principaal tot aflegginge des gewoonlijke Leen-eeds, allergenadigst te admitteeren. Verblyvende vervolgens allerhoogstgedachte zyne Keizerl: Maj: zyne Doorluchtigheid met Keizerlyke hulde en genade toegedaan, en den Afgezanten met Keizerl: genade allergenadigst wel geneegen.

Thans wierd den Gezanten, zynde tot den Troon genaderd, en op d'eerste trap nedergeknield, en hebbende de hand op het Evangelie, door den zelven Graaf van Waldstein den Eed voorgeleezen, en door hen van woord tot woord nagezegt, luidende als volgt.

U, den Allerdoorluchtigsten, Grootmachtigsten, en Onoverwinnelijksten Vorst en Heere, den Heere Leopold den Eersten, verkooren Roomsch Keizer, onzen Allergenadigsten Heere, van wegen en als gevolmachtigde Machthebberen des Doorluchtigsten Vorsts en Heeren, den Heer Ernestus Augustus, gepostuleerd tot Bisschop van Osnabrug, Hertog

van

Brunswyk en Lunenburg, doch nu des Heiligen Roomschen Ryks gedeclareerden Keurvorst, onzen genadigsten Heere, belooven en sweeren wy Otho Grothe, Vryheer van Schauwen, en Johan Christoff van Limbach, in den naam en plaats van bovengemelden onzen genadigsten Heere, op het Heilig Evangelium, 't welk wy hier ligchaamlijk aanraken, uit krachte en volgens de schriftelijke Volmacht, van zyne Doorl: ontfangen, en ter Keizerlijke Ryks-Hof-Cancelery overgegeeven, dat zyne Keurvorstelijke Doorl: van wegen zyne, en deszelfs Echte Mannelijke Descendenten, uit Keizerlijke hoogste genade geconfereerde Keurvorstelijke Waardigheid, en wat den zelven uit krachte van de daar op volgende Leenbrief ook rechtsweege en volgens gewoonte toekomt, van deze uure af aan Uwe Keizerlijke Majesteit alles zal nakomen; aan het Ryk, den Keizer en Koning, en den Heiligen Ryke hou en getrouw, gehoorzaam, en gedienstig zyn; ook nimmermeer in den Raad willen wezen, alwaar iets tegen Uwe Keizerlijke Majesteits Persoon, eere, waardigheid, of stand gehandeld of voorgenomen word, noch daar in verwilligen of in eenigerley wyze toestemmen: maar Uwe Keizerlijke Majesteits en des Heiligen Ryks eere en voorspoed betrachten en bevoorderen. En by aldien zyne Keurvorstelijke Doorl: verstond, dat 'er iets voorgenomen of verhandeld wierd, tegen Uwe Keizerlijke Majesteits Persoon en het Heilige Ryk, daar zal zyne Keurvorstelijke Doorl: getrouwelijk voor wezen; Uwe Keizerlijke Majesteit daar van zonder uitstel waarschouwen; en voorts alles doen, wat eenen gehoorzamen Keurvorst en getrouwen Leen-vorst jegens Uwe Keizerlijke Majesteit en den Ryke te doen, zo van rechtweege als volgens gewoonte, betaamt, zonder arg of list. Zo waarlijk helpe zyne Keurvorstelijke Doorl: God en 't Heilig Evangelium. 1692. Decemb.

Hier op nam de Keizer uit de handen des Prinsen van Schwartzenberg, Hofmaarschalk, het Keizerlijk Swaard, 't geen hy bloot droeg, en gaf den Appel aan de twee Ministers te kussen; welke vervolgens weder op hunne eerste plaats keerden: alwaar nedergeknield zynde, deed de Baron van Limbach het Vertoog van dankzegging, met de zelve toejuigching der Vergadering. Vervolgens reezen zy op; en de Keizer den Graaf van Waldstein toegewenkt hebbende, nam deze den Keurhoed, vercierd met blaauwe pluimen, en presenteerde ze op het Kussen aan den Baron de Grothe, die ze met groote tekenen van eerbiedigheid ontfing: waar na de Gezanten met de zelve ceremonie, en in de zelve order als ze gekomen waren, weder te rug keerden.

1692. Decemb. Terwyl zich deze zaaken te Weenen aldus toedroegen, was den Hertog van Hanover, aan wien wy voortaan den tytel van Keurvorst zullen geeven, te Berlyn; alwaar zyne Keurvorstelijke Doorluchtigheid van Brandenburg hem alle mogelijke eer bewees, en op een Koninglijke manier onthaalde. Sommige meenden, dat hier eenig geheim onder schuilde; en dat 'er een naauwer band van eenigheid tusschen de twee Keurvorstelijke Huizen wierd gelegt: doch dewyl ons voor alsnoch daar niets af is gebleeken, zullen wy den uitslag aan den tyd bevolen laaten.

Rheinfelds door de Franschen belegerd.

De nieuwe Keurvorst zou mogelijk noch langer te Berlyn hebben gebleeven: maar de tyding wegens de belegering van Rheinfelds deed hem te post van daar vertrekken, om weder na zyne Staaten te keeren; op dat hy, te nader aan de Vyanden zynde, met d'andere Geallieerde Vorsten, indien het noodzaakelijk was, tot het ontzet van de Plaats, en de behoudenis van Duitschland, konde toeschieten. Rheinvelds is een sterk Kasteel, op den oever en aan deze zyde van den Ryn, benevens het Stedetje St. Goar, 't geen met het gemelde Kasteel den Landgraaf van Hessen-Rheinfelds toebehoort, een Katholijke Vorst, hoewel uit den Huize van Hessen-Cassel gesprooten. Dit Kasteel is gelegen op een Berg, suikerbroodtswyze opwaarts ryzende, en omringd met een menigte van kleine Werken; wyders tusschen Bacharach en Boppart, en maar zes mylen van Coblents, en tien van Ments. De Stad is gantsch niet sterk; doch word door het Kasteel verdedigd: behalven het welk zich noch een ander Fort, Katz geheeten, aan d'overzyde van den Ryn, doch echter onder het bereik van het kanon, vertoont. Ziet daar de gelegenheid van deze Vesting; en oordeelt eens, wat voordeel de Franschen gedaan, en wat nadeel de Duitschers geleeden zouden hebben, indien zy ze hadden konnen vermeesteren: waar toe wel d'uiterste poogingen, doch met weinig gevolg, wierden aangewend.

De Graaf van Tallard, die in het afweezen van den Marquis d'Uxelles de Troupen in Duitschland commandeerde, kreeg in het begin der Maand (hebbende het Hof van Vrankryk mogelijk staat gemaakt, dat de vorst, welke toenmaals was aange-

gevangen, zou voortgaan) twee Couriers, kort op malkander, met order van het beleg voor Rheinfelds te slaan. De Graaf, trachtende te gehoorzaamen, marcheerde in der yl met een Detachement Cavalery en Infantery, om de Plaats te berennen, met last aan de rest der uit alle de gebuurige oorden by een gerukte Troupen van hem aanstondts te volgen. Den 13den. wierd de Vesting al beslooten, door eenige Troupen getrokken uit Lotharingen en het Aertsbisdom van Trier, die des anderendaags versterkt wierden met een groot getal van andere Detachementen, welke al te samen een Ligchaam van omtrent twaalf duizend man uitmaakten. Den 15den. ging de Graaf van Tallard de Plaats recognosceeren, en wierd met een musketkogel in het vleesch van de slinker borst getroffen, die hem ter zyde weder uitkwam. Den 16den. vervoegde Monsr. de Choisy, Commandant van Saar-Louis, en een gaauw Ingenieur, zich in het Leger, en nam het bevel der Troupen; alzo de Graaf van Tallard genoodzaakt was geweest zich, ter oorzaak zyner kwetsuur, elders te doen vervoeren. Des nachts tusschen den 16den. en 17den. opende men de Loopgraaven voor het Kasteel, om het de communicatie met de Stad te beneemen: maar by gebrek van swaare Artillery, begonden de Belegeraars eerst den 21sten. te schieten, en noch maar met vier stukken kanon, zynde d'eersten die in het Leger kwamen. Des anderendaags schooten ze met zeven stukken, vervolgens met negen, met elf, en voor het eind van het Beleg met zestien. 't Grootste geweld wierd gedaan op een Toorn, die hen uitsteekend hinderde, en waar af het kanon het hunne dikwils reddeloos schoot, tot zo verre dat ze genoodzaakt waren hunne Batteryen meer als een maal te veranderen, en zelfs de Posten, die zy ingenomen hadden, te verlaaten; dewyl zy 't'er, ter oorzaak van het groot vuur der Belegerden, niet konden houden. Den 24sten. deed een Battery, welke de Geallieerden aan d'andere zyde van den Ryn op de Locher-Berg, vlak tegen over de Vyanden, hadden doen opwerpen, zodanig een werking, dat ze hen noodzaakte de Loopgraaven, en de Werken die zy op de Paters-Berg, tusschen de Stad en het Kasteel, hadden opgerecht, te verlaaten. Den zelven dag kwam de Landgraaf van

1692.
Decemb.

1692. Hessen in zyn Leger aan d'overzyde van den Ryn, alwaar alle
Decemb. zyne Troupen, uit de Garnisoenen getoogen, zich metter
haast hadden vervoegd. Hy deed de Battery met acht swaare stukken kanon, en vier halve-Kartouwen, van Frankfoort medegebracht, vermeerderen; zulks dat men nu achtien stukken tegens de Vyanden begon te gebruiken, welke hen geweldig beleedigden. Ondertusschen zeven Regimenten Cavallery en Infantery by het Fort zynde gekomen, deed men een de Detachement in de Stad, en in de Fotres trekken, met krygs- en mondmunitien; 't geen ook noch naderhand gedaan wierd: invoegen dat, dewyl het Garnisoen gestadig wierd vernieud, zonder dat de Vyanden het konden beletten, de behoudenis van de Plaats nu genoegsaam verzekerd wierd geacht. Den 25sten. bracht een Detachement in het Leger van den Landgraaf veertien vyandlijke Paarden, twee Muilen, en negen Gevangenen. Ondertusschen had het kanon de Bastions van Meysenkarn en Tewerspeyer geruineerd: en hebbende de Belegeraars de Paters-Berg, ter oorzaak van het kanon van de Locher-Berg, 't geen men onophoudelijk op hen liet speelen, verlaaten, wierpen ze een andere Battery op op de Barle-Berg, beneden Rheinfelds. Den 26sten. verstond men, dat 'er maar twaalf 24 Ponders en vyf Mortieren in der Vyanden Leger waren; dat d'Armèe, die de Vesting belegerd hield, uit achtien zeer swakke Bataillons bestond, vermits de recruten noch niet en waren gemaakt, mitsgaders vier Regimenten Infantery, welke niet compleet waren; en dat 'er dagelijks duizend man in de Loopgraaven ging. Den 27sten. hoorde men, dat de Belegeraars noch vier stukken swaar kanon hadden gekreegen; en dat de Belegerden in een uitval twee honderd man van de Vyanden hadden nedergemaakt, en veertig Gevangenen bekomen. Den 28sten. begonden ze de Stad te beschieten met omtrent de 20 stukken kanon, van de Battery die ze op de Barle-Berg hadden opgerecht, en 'er Bomben in te werpen. Zy leverden ook drie achtervolgende stormen op de Contrescarp van het Kasteel en de Stad, waar af 'er een vyf geheele uuren duurde; in de welke de Franschen over de 1200 zo dooden als gekwetsten kreegen: 't geen hen deed zeggen, dat de Hessen Duivels waren.

ren, die gestadig in het midden van de vlammen en het vuur sweetden. Eindelijk maakten zy 'er zich meester af; doch behielden ze niet lang. De Belegeraars tasten 'er hen, eer zy 'er logementen hadden konnen maaken, en 'er zich beschanssen, met zulk een wakkerheid aan, dat ze zich genoodzaakt zagen met tamelijk verlies te wyken. Deze kwaade gevolgen, gevoegd by de gestadige regenen, deeden hen den moed wat ontzakken. Ondertusschen toog de Landgraaf van Hessen den 28sten. met zyne gantsche Cavallery te Coblents over den Ryn, en wierd des anderendaags door d'Infantery gevolgd. Van d'andere kant kwamen de Troupen der andere Geallieerden van alle zyden derwaarts trekken. De Franschen lieten echter niet de Vesting even wakker aan te tasten, en zelfs den 29sten. en 30sten. met grooter hevigheid als ooit: maar den 31sten. verstaan hebbende, dat byna alle de Geallieerden zich drie mylen van hun Leger by malkander hadden gevoegd, en hunne schikkingen namen om hen te komen aangrypen, begonden ze op den aftocht te denken. Den zelven avond stuurden ze hun swaarste Kanon, en de meest afgematte Infantery, weder te rug; en des nachts van den eersten dag des Jaars lieten zy het overige Kanon wegvoeren, uitgezondert twee Stukken en een Mortier, waar mede zy voortvoeren te schieten, om hunnen aftocht te verbergen. En in der daad, de Baron de Gorts, die in de Plaats commandeerde, en 'er geduurende het gantsche Beleg een krygshaftig beleid en een recht manlijke dapperheid betoonde, beelde zich in, dat ze zich tot een nieuwe storm gereed maakten, en schikte alle dingen om hen wel t'ontfangen. Maar wanneer de Franschen geloofden, dat hunne Artillery en Bagazie by Monroyal gekomen zouden weezen, brak de Cavallery, die d'Arriergarde maakte, des morgens van den 2den. January op, na het Leger in de brand gesteeken te hebben, en toog matter haast voort. Men oordeelde het niet raadsaam hen te vervolgen, ter oorzaak der bosschen en defilés, en vermits zy, tot hunne zekerheid, de wegen op verscheidene plaatsen hadden verhouwen. Omtrent acht honderd dooden wierden in de Loopgraaven, en op de Glacis, gevonden, mitsgaders veele Kogels en Granaaden, en een menigte van Buskruid. Ook hadden

1692. December.

't Beleg opgebroken.

1692. December. den zy verscheidene van hunne Zieken in het Campement, te Bacharach, en de gebuurige oorden gelaaten. Het Beleg kwam hen ongevaar drie duizend man te kosten, zonder de zieken en gekwetsten; en den Belegerden by de drie honderd, behalven een getal van omtrent zes honderd gekwetsten. Twee Fransche Regimenten waren alreedts tot op twee mylen na aan de Vesting gekomen, om de Belegeraars te versterken; wanneer zy verstonden, dat het beleg was opgebroken: en de Graaf van Harcourt had zich al met ettelijke Ingenieurs te Monroyal vervoegd, om het gebied over het zelve te voeren.

Wy zullen ons niet uitbreiden over de voordeelen, welke den Geallieerden uit het kwaad gevolg van dit Beleg ontsprooten. Die maar eenigsins in de tegenwoordige Staatkunde ervaren is, kan ze uit zich zelven bezeffen. De Ryn, die door deze verovering geslooten zou zyn geweest; de Landen aan deze zyde der genoemde Rivier bloot gesteld voor d'invasie der Vyanden; de Geallieerde Troupen verbaasd; de Franschen door dit goed gevolg opgewekt om hunne andere desseinen met alle wakkerheid voort te zetten, enz. zyn zo groote rampen, en zouden zulke noodzaakelijke gevolgen van deze verovering zyn geweest, dat men den Hemel niet genoeg kon danken wegens de zelve belet te hebben. Voegt hier by, dat 't geen omtrent deze Vesting gebeurd was, den Duitschers in 't byzonder, en den Geallierden in 't algemeen, moest leeren, *dat d'ontwerpen der Franschen niet onfeilbaar zyn; en dat ze, als men malkander wel verstaat, en zich verdeedigt gelijk het behoort, verwonnen konnen worden.*

Dood der Keurvorstin van Beyeren, Kort voor het opbreeken van dit Beleg, te weeten den 24sten. der Maand, was de Keurvorstin van Beyeren (die zich sedert haar (*a*) Kraambed, voorgevallen den 28sten. October, niet had konnen herstellen) 's avondts ten zes uuren, ter ouderdom van drie-en twintig jaaren, te Weenen komen t'overlyden. Zy heette Maria Antonia, en was Dochter van den tegenwoordig regeerenden Keizer en de Keizerin Margareta, Infante van Spanjen: in welke laatste hoedanigheid men haar aanmerkte als de presumptive Erfgenaam van den Katholyken Koning, ingeval deze Monarch geene kinderen kwam te krygen. Haar

(a) Zie pag. 45.

Ligchaam, na drie dagen in een groote Zaal van het Keizerlyk Paleis ten toon gelegen te hebben, wierd des Zondags avonds, den 28sten. der Maand, omtrent zes uuren, door de Graavin Collonna van Fels, Opperhofmeesteres der overleedene Keurvorstin, met hulp van vier Staatjuffers, van de Lyktroon opgenomen; in een Kist, met fluweel overdekt, gelegt; en door twaalf Ridders van de Goude Sleutel tot in de Hofkerk der Barrevoeter-Augustynen gedraagen. Van hier trad de Processie in een Lykstaatsie na de Kapucynen, alwaar het Lyk bygezet moest worden, onder het gestadig geluy van alle de klokken der Stad, die men de drie voorige dagen ook een vol uur op den middag had laaten hooren. Ondertusschen had men, tot voorkoming van alle wanorders, welke de toevloeijende ontelbaare menigte van menschen zou hebben konnen veroorzaaken, de Soldatesque van des Stadts Garde, met opgewondene Vaandels, en Trommels met swart laken bekleed, die een dof geluid gaven, langs de straaten, daar de Staatsie passeerde, en aan de Kerken, in ryen gerangeerd. Voor af kwam in goede orde alle de Geestelijkheid der Stad, en uit de Kloosters van de Voorsteden, als mede die van de Collegiaale Kerken en de Parochien; altemaal met waskaarsen in de hand. Daar op volgden de Raadsheeren en de Magistraat; d'Officiers van het Hof; den Adel; de Kamerlingen van den Keizer, de Keizerin, en den Roomschen Koning; de Ministers, en de Ridders van het Gulde Vlies; altemaal met brandende waskaarsen: wyders de Keizerlyke Musyk; het Capittel en de Kanonniken der Hoofdkerk van St. Steven; de Kapellaanen van het Hof, verscheidene Prelaaten, en des Stadts Bisschop, alle in Pontificaale kledeeren. Thans zag men het Lyk der overleedene Keurvorstin, door vier-en-twintig Ridders van de Goude Sleutel gedraagen. De Baar was met goud laken overdekt, en met d'Aertshertoglyke-Oostenryksche en Keurvorstelyke-Beyersche Wapenen behangen. De Keurhoed stond op een goud-lakensch Kussen aan het hoofdeneinde. Achter het Lyk volgden den Opperhofmeester van den Keizer, en den Opperkamerling van den Keurvorst; de Kardinaal Collonits; de Pauselijke Nuncius; d'Ambassadeurs van Venetien en Savoyen, zynde die van Spanjen wegens

1692. Decemb. Haar Uitvaart.

1691. Decemb.

onpasselijkheid afweezig; de Roomsch-Koning Joseph; d'Aertshertoginnen Maria-Elizabeth, Maria-Anna, en Maria-Theresia; mitsgaders de Staatjuffers van de Keizerin en d'overleedene Keurvorstin, en verscheidene andere Dames der Stad. De gantsche Processie wierd door een Compagnie Soldaaten besloten. Zy was (hoewel droevig) pompeus en heerlijk, door d'ontallijke menigte van toortsen en lichten, zo rondom het Lyk, als in de handen der geenen die de zelve bywoonden, mitsgaders de deftigheid van het Rouwgewaad, waar in de gantsche menigte, uitgezondert alleen de Geestelijkheid, gezien wierd. In de Kerk zynde gekomen, zette men het Lyk met de gewoonlijke plechtigheden in de Grafstede van het Keizerlijk Huis: en na het eindigen der Functie vervoegde zich de Roomsche Koning, gelijk ook de drie Aertshertoginnen en de Dames, in hunne karossen, met rouw bekleed, weder na het Keizerlijk Paleis.

Eindelijk moeten wy hier noch byvoegen, dat het schees, dat de Kinderen, daar deze (a) Keurvorstin het leven niet aan had konnen mededeelen, haar het zelve hadden behouden; en dat het geen, daar zy het aan had medegedeeld, haar het had ontnomen.

(a) Zie pag. 45.

VRANKRYK.

Monsr. de Catinat ten Hove.

MONS^r. de Catinat, van wien wy verscheidene malen stoffe hebben gehad om te spreeken, kwam nu den 8sten. der *Maand* te Parys, en ging des anderendaags den Koning te *Versailles* begroeten; by welke gelegentheid hy hem rekenschap deed wegens den staat der zaaken van Piemont. Het gesprek duurde by de vier uuren; en vervolgens eenige nieuwe orders voor dezen Veldheer zynde vervaardigd, keerde hy weder te rug, om, even als voorheen, het gebied over de Fransche Troupen tegens den Hertog van Savoyen te voeren.

Arrest noopende de Religionarissen afgekondigd.

De Religionarissen hebben ook elders een gedeelte van onze materie gemaakt. Men had nu een nieuw Arrest van den Raad van Staat afgekondigd noopende de Goederen der Consistorien van de geenen der Gereformeerde Religie, de Pensioenen hunner Predikanten, en d'Effecten der geenen, welken men genoodzaakt had uit het Koningryk te vertrekken. Het be-

behelsde vier voornaame Artykelen. 1. Dat de Goederen der Consistorien, en de Pensioenen die daar uit sprooten, &c. terstond weder vereenigd zouden worden aan de Kloosters en Gasthuizen der Plaatsen, daar ze gelegen waren, uitgezondert de geenen, welken de Koning hier voormaals of tot Pensioenen, of tot Godvruchtige Werken, had aangewend. 2. Dat de Goederen der Religionarissen, die uit Vrankryk waren verdreeven, van den eersten January af wedergegeeven zouden worden, en weêr aan der zelver naaste Bloedverwanten keeren, als Goederen van successie of erfenis; en dat ten dien einde de Hoevenaars, die 'er de Penningen af ontfangen hadden, de zelven aanstondts weder zouden uitkeeren, zonder genoodzaakt te weezen rekenschap van d'Inkomsten te geeven. 3. Dat d'Oudsten der Familien, welke Meerderjaarig waren, of, by mangel van hen, de Voogden en de Curateurs der Minderjaarigen, zich 'er af in bezitting zouden stellen; zonder ze te konnen verkoopen of verpanden, als na den tyd van vyf jaaren. 4. Dat de Crediteurs de gemelde Goederen zouden konnen beslaan, en doen verkoopen, om hunne betaaling te krygen; na dat zy 'er van de Rechters der Plaatsen, aan de welken de Koning het recht gaf om kennis van dusdanige zaaken te neemen, verlof toe hadden verkreegen, enz.

1691. Decemb.

Zucht des Konings voor de Vleijery.

Nooit heeft eenige Vorst zo zeer de Vleijery bemind, als de Koning van Vrankryk; hoewel ze het gevaarlijkste vergift zy, 't geen een Monarch te vreezen heeft. Zyne Onderzaaten, weetende hoe geweldig hy met deze zucht is ingenomen, hadden zich sedert zyne Regeering bevlytigd om nieuwe manieren van pryzen te zoeken, zynde d'oude altemaal uitgeput: en sedert een tyd verzinden zy Gebeden aan den Hemel te richten, waar in zy de Lofreden van hunnen Monarch aan God maakten. Daar waren verscheidene dusdanige Gebeden voor den dag gekomen; om van de welken een schets te geeven, wy hier het volgende, zynde het nieuwste, zullen inlyven.

1692. Decemb.

Gebed der goede Onderzaaten van Lodewyk den Grooten, Allerchristelykste Koning.

Dat de naam van Lodewyk den Grooten door zyne Onderzaaten gepreezen en geëerd zy.

KOning der Eeuwen, Onsterfelijk en Onzichtbaar, die begeert dat men den Keizer geeve 't geen des Keizers is, geeft, bid ik u, lichten aan myn verstand, en woorden aan mynen mond; op dat ik, na wel begreepen te hebben de wonderen welke in den naam van LODEWYK DEN GROOTEN beslooten zyn, moge verkondigen, dat hy door de volmaaktheden, welken gy aan hem hebt medegedeeld, niet minder boven de machtigste Monarchen is, als door de waardigheid van den Scepter, dien gy hem in de handen hebt gesteld: Dat gy hem hebt verkooren om uwe macht te zichtbaarder aan de menschen te maaken; even gelijk hy hen door de Zon uwe vruchtbaarheid te gevoeliger maakt: Dat hy van alle de Vorsten het netste Beeltenis van uwe Volmaaktheden; het zuiverste Vat van die Wysheid, waar af gy d'onuitputtelijke Bron zyt; en de blinkendste Straal van uwe lichten is: *onder welker gunst hy zyne daaden regelt, en de gelukzaligheid, welke zyne Onderzaaten genieten, over hen trekt.* Maar, Heere, gelijk d'allerwelspreekendsten niet bekwaam zyn om lofredenen te geeven, welke met de grootheid des naams van den eersten Vorst der wereld overeenkomen; zo laat toe, dat de voortbrengsels van zyne macht en wysheid zo veele monden mogen weezen, welke verkondigen, dat gy, op een byzonderer manier in hem als in eenigen anderen Monarch, den Troon uwer grootheden hebt geplaatst, even gelijk gy uwe Tabernakel in de Zon hebt gesteld, om ze tot een meerder verwondering te doen strekken, met de zelven in een uwer Schepselen zo verwonderenswaardig te maaken.

Dit Gebed doet my gedenken aan de Theses der Minimen van Marseille, daar Lodewijk de Groote in te voorschyn gebracht word als het eenigste bewijs van dat'er een God is; dat deze God d'auteur is der uit zich zelve werksaame genade; dat hy goed en rechtvaardig is; dat'er drie Persoonen in een eenig Wezen zyn; dat hy d'Engelen geschapen heeft, en de zelven gebruikt tot de bestiering der Wereld; dat'er Duivelen zyn, mitsgaders een eeuwig Leven, een Hel, en verscheidene andere diergelyke dingen. De Nakomelingen zullen moeite hebben om te gelooven, dat men de Vleijery zo ver heeft voortgestuuwd omtrent een Vorst, wiens gebreken zo wel aan al de wereld bekend zyn, als zyne deugden.

Einde

Eindelyk: het Hof had op den 11den. der Maand den Rouw aangenomen over de dood der Hertogin van Guastalla. Zy heete Margriete d'Est van Modena, en had ten huwelyk bekomen Ferdinand de Gonsaga, den darden van dien naam, Hertog van Guastalla, by wien zy teelde Isabelle de Gonsaga, die in den Jaare 1670. trouwde met Ferdinand-Karel de Gonsaga, Hertog van Mantua en Montferrat, enz. 1692. Decemb. Rouw over de dood der Hertogin van Guastalla aangenomen.

HET Laager Huis had den (a) 14den. der voorgaande Maand haare Adressen van Dankzegging aan haare Majesteiten doen presenteeren. 't Selfde wierd na ook op den 2den. van deze door het Hooger gedaan, en waren die in de volgende termen vervangen ENGELAND. Adressen gepresenteerd. (a) Ziet pag. 144.

WY, Uwe Majesteits Onderdanigste en Getrouwste Onderdanen, de Geestelijke en Wereldlyke Lords in 't Parlement vergaderd, presenteeren aan Uwe Majest. onze ootmoedige Dankzeggingen voor de veele gunstige uitdrukselen in Uwe Majesteits Aanspraak, en congratuleeren van herten Uwe Majesteits bewaring en behouden overkomst. 't Is ook met groot genoegen, dat wy 't merkwaardig Getuigenis, 't geen Uwe Majesteit van de Couragie en Dapperheid Uwer eigene Onderdanen gegeeven heeft, aanmerken. En gelyk ze zeer gelukkig zyn, die de eere hadden van iets te doen dat Uwe Majesteits approbatie waardig was, zo behoren zy en wy altoos gevoelig te zyn van 't eerlyk gewag, 't geen Uwe Majesteit van hunne Dapperheid heeft gemaakt, welke niet zal konnen missen altyd meer aangemoedigd te worden, door Uw eigen groot voorbeeld. En nademaal het Uwe Maj. belieft heeft ons advys te verzoeken; zo zullen wy, als erkennende zulks onze pligt te zyn, altoos gereed wezen het zelve aan Uwe Majesteit op alle gewigtige voorvallen ootmoedig mede te deelen.

WY, Uwe Majesteits Onderdanigste en Getrouwste Onderdanen, de Geestelyke en Wereldlyke Lords in 't Parlement vergaderd, zynde vervuld met een waar gevoel van de Behoudenis en 't Geluk dat de Natie, onder de Administratie van Uwe Majesteits Regeering, gedurende des Konings afweezen, heeft genoten; waar door het gevaar van een Invasie is voorgekomen, en een heerlyke Victorie ter Zee bevochten: achten ons zelven verpligt onze ootmoedigste erkentenisse aan Uwe Majesteit te presenteeren voor Uwe voorzigtige Conduite, waar door de eere van die Natie zo zeer is verheven, en desselfs securiteit zo wel vast gesteld.

1692. Decemb. Kortte vooren was den Admiraal Russel, benevens d'andere Zee-Officieren, in de tegenwoordigheid des Parlements door den Spreeker van het Laager Huis bedankt wegens het goed beleid en de dapperheid, de voorgaande zomer betoond, en de treffelijke overwinning welke zy op de Vyanden hadden behaald. Den 2den. der Maand wierd in het Laager Huis, in een Committé vergaderd, met gemeene toestemming besflooten, dat men, om den Oorlog met alle wakkerheid tegens Vrankryk voort te zetten, een Subsidie aan zyne Majesteit zou vergunnen; en dat de Koning by Adres zeer ootmoedig gebeden zou worden, den Staat van Oorlog, zo te water als te land, aan het Huis ter hand te doen stellen: 't geen den 5den. wierd gedaan. Men presenteerde ook een Staat van de daadelijke Kosten, vereischt tot het onderhoud der Troupen in Engeland, Schotland, en Vlaanderen. Zy wierden beiden geexamineerd, en daar op bevolen, dat men Dingsdags daar aan volgende de Subsidie, welke men besflooten had aan zyne Majesteit te vergunnen, zou vast stellen. Ondertusschen vertoonde men op een zeer krachtige manier in de Vergadering, dat, gelyk de zelve het besluit niet en had genomen van den Oorlog tegens Vrankryk te vervolgen, als na rypelijk overwoogen te hebben dat de last van dezen Oorlog, hoe swaar ze ook mocht weezen, nimmermeer de noodzaakelijkheid van den zelven te voeren zou konnen evenaaren, dewijl'er alles aan hing, dit zelve belang haar ook behoorde aan te dryven tot de poogingen, welken men meende te doen, op het spoedigst in't werk te stellen, ten einde die te nutter te maaken tegens den gemeenen Vyand, die de voordeelen, welken men hem had laaten neemen, meer aan zyne naarstigheid, als aan zyne kracht, verschuldigd was; vermits men zich niet in staat had gesteld van ze hem by tijdts te betwisten. Zulks dat in de Zitting van den 9den. de Vergadering, getroffen door de kracht der bygebrachte redenen, na op nieuws aan het werk der Subsidie en het examineeren van de kosten tot het onderhoud der Vloot gearbeid te hebben, wegens verscheidene gewichtige punten, en onder anderen, wegens het getal der Bootsgezellen, welken men voor het aanstaande Jaar moest aanneemen, over een

Verrichtingen des Parlements.

kwam

kwam. Waar na beslooten wierd, dat 'er den 11den. bericht af aan het Huis gedaan, en dien dag ook nochmaals aan het werk der Subsidie gearbeid zou worden. Den 11den. las men de resolutien van het Committé ter zaake van de Vloot. Zy wierden goedgekeurd: en men beval ter zelve tyd, dat de Commissarissen der Admiraliteit een Staat van de Schepen, welken men meende te doen dienen, zouden overleveren; en dat men des anderendaags nochmaals de middelen, om de meergemelde Onderstandgelden aan den Koning te vergunnen, zou trachten uit te vinden. Thans beraamde men ook noch, dat men een Bil zou presenteeren, om d'ongebondenheid en argerlijke baldaadigheid, veroorzaakt door de straffeloosheid ten opzichte der kwalykgeintentioneerden omtrent de Regeering, te beteugelen: welke Bil ook de middelen behelsde om in een grooter verzekerdheid van de geheiligde Persoonen haarer Majesteiten te voorzien. Den 12den. las men in het Laager Huis een Bil, behelzende de middelen om de Vloot en alle de Koopvaarders op het spoedigst met een genoegsaam getal van Bootsgezellen te voorzien: en na dat men noch eenige andere zaaken had verhandeld, nam het Huis, in een Committé vergaderd om aan het werk der Subsidie t'arbeiden, het besluit wegens een somme van een Millioen en 926516 ponden sterlings tot het onderhoud der Vloot voor den Jaare 1693. aan den Koning te vergunnen, daar onder begreepen de lasten noopende d'Artillery, de voltooijing van de Werf te Pleymouth, en het bouwen van acht Schepen der vierde rang, en vier Bombardeergaljooten. Dit besluit wierd door het Huis goedgekeurd: maar de propositie, uit order van het Committé gedaan, wegens aanstondts te arbeiden aan de middelen om deze Subsidie te heffen, kon de meerderheid van stemmen niet bekomen; weshalven dan dit onderzoek tot aan een anderen dag wierd uitgesteld. Den 13den. presenteerde Milord Falkland aan het Huis een Staat der Oorlogschepen, welke het aanstaande Jaar moesten dienen: en Mylord Renelaugh sprak over den Staat der Troupen, die de Koning voorgenomen had t'onderhouden, ten getale van vyftig of vyf-en-vyftig duizend man, en gaf te verstaan, dat het zyne Majesteits intentie was twintig duizend 'er af te verorde-

1692. Decemb.

1692. Decemb. nen tot de zekerheid des Ryks, welke in Engeland onderhouden zouden worden; 't geen den uitvoer van 't geld uit het Land zo veel zou verminderen. Vervolgens arbeidde het Huis in een Commité aan de vervulling van het Hoofdgeld, in het (a) begin des Jaars geduurende de zitting van het Parlement toegestaan, en besloot eendrachtig, datmen een somme van 750000 ponden sterlings aan den Koning zou geeven, om die van een Millioen en 341700 ponden sterlings, hoe veel het provenu van het Hoofdgeld moest bedraagen, vol te maaken. Van den 16den. tot den 19den. was het Laager-Huis bezig met het leezen van verscheidene Bils, daar wy niet af zullen spreeken. Maar den 20. de resolutien van het Commité noopende het werk der Subsidie aan het Huis bekend zynde gemaakt, wierd 'er verordend, dat men een somme van twee Millioenen en 90563 ponden 19 schellingen en 6 stuivers sterlings, zo tot het onderhoud van het Leger, als tot d'extraordinaire kosten van d'Artillery, de Hospitaalen, enz. aan zyne Majesteit zou vergunnen. En eenige dagen daar na in een groot Commité vergaderd zynde, nam men de volgende resolutien. 1. Dat, om een gedeelte der Subsidie te heffen, men een Tax van vier schellingen per Pond zou stellen op allerhande Goederen, Ampten, Officien, enz. uitgezondert die van de Legers en de Vlooten. 2. Dat men een Fonds van 70000 ponden sterlings 's jaars zou maaken, om d'interesten van een Millioen, welke men op Lyfrenten zou neemen, (op deze voorwaarde, dat alle de geenen, die de penningen schooten, hun gedeelte van deze somme van 70000 ponden zouden ontfangen, na proportie van de gelden die zy hadden ingeleverd, en met dit voordeel, dat d'interesten betaald zouden worden tot aan de dood van den langstleevenden) te betaalen: welke Fonds getrokken zou werden uit de gewoonlijke Excynsen tot aan den 17den. May 1697. en, na dien tyd, uit de verhooging der zelve Excynsen. Ondertusschen, in geval deze Fonds op den 24sten. Juny 1693. niet vervuld mocht weezen, zou het overige tegen zeven ten honderd opgenomen, en uit d'eerste Onderstandgelden, welken het Parlement aan haare Majesteiten kwam te vergunnen, betaald worden.

(a) Ziet 3 Stuk, 1 Deel, pag. 69. en 121.

Ziet hier nu het Totaal der sommen, tot de kosten van het aanstaande Jaar vergund.

Voor

Voor de Vloot - -	P.S.	1926516.
Voor het Leger - -		2090563. 19. 6
Voor des Konings Huis -		600000.
Om de somme wegens het Hoofdgeld vol te maaken - -		750000.

In 't geheel P.S. 5367080.

Men begrypt onder deze somme de jaarlijksche inkomsten van de Tollen en Excynsen, bedraagende over de 1300000 ponden sterlings.

Fuller gestraft.

Het zal den Leezer noch wel voorstaan 't geen wy (a) elders hebben gezegt wegens den beruchten William Fuller, valsche Aanklaager in materie van Staat: dat het Laager-Huis, na eenige Leden uit haar Ligchaam genoemd te hebben om hem t'examineeren, hem een Bedrieger en valschen Beschuldiger verklaard, en een Adres aan den Koning had doen presenteeren, om hem te bidden, aan zynen Procureur Generaal te gebieden hem zyn proces te maaken. 't Wierd gedaan; en uit de Papieren, welken men by hem had gevonden, genoegsaam beweezen, dat hy zich niet als met bedriegeryen had beholpen: Dat hy getracht had verscheidene Persoonen van qualiteit verdacht te maaken, beschuldigende hen wegens een crimineele correspondentie met den Koning Jacobus te hebben; zich in grooten getale te hebben vermaatschapt; en aan den zelven beloofd, dat, als hy een landing in Engeland deed, zy zich met dartig duizend man, daar zy alreedts de lyst af hadden opgesteld, by hem zouden voegen: Dat hy tot zyne Getuigen had genoemd eenen zekeren Jaques Hayes, en eenen Delaval; maar dat men noch den eenen, noch den anderen, noch in Engeland, noch in de Nederlanden, had konnen vinden, enz. Fuller ontkende niet; maar vertoonde zyne uiterste elende, welke hem onmachtig had gemaakt om Advokaaten tot de verdeediging van zyne zaak te bekomen, en Getuigen te voorschyn te brengen, om te bewaarheden 't geen hy tot zyne verweering noodzaakelijk oordeelde: dat hy in dit uiterste de Rechters had gebeden zyne Raadtsmannen te weezen, enz. Hy vertoonde ook noch, dat hy door zyne correspondentien met de Vyanden groote diensten aan den Koning had ge-

(a) Ziet 2 Stuk, 4 Deel, pag. 142. en 3 Stuk, 1 Deel, pag. 71. en 184.

1692. Decemb. gedaan: Dat hy honderd en vyftig Brieven, welken d'Aanhangers van den Koning Jacobus na Engeland hadden geschreeven, en van welker meesten zyne Majesteit zelve de hand had erkend, had overgeleverd: Dat het door zyn bedryf was, dat *het* verraad van Crowne en den Lord Preston ontdekt was geworden: Dat zy zelven bekend hadden 't geen hy tegens hen had getuigd, en 'er pardon af verkreegen: Dat hy de Brieven noopende zyne diensten aan den President van den Raad, en de Graaven van Schrewsbury en Nottingham, had gezonden; welken hy niet en zag dat men te voorschyn bracht: Dat, volgens d'Informatien, aan het Laager-Huis overgeleverd, hy gereed was zyne Getuigen hervoor te brengen; mits dat men 'er hem den tyd toe gave: En dat hy verzocht, dat men eenen der *Brieven*, welken hy had geschreeven, wilde leezen: doch het wierd hem geweigerd. Hy verzocht ook noch, dat men een zekeren Turcket zou doen verschynen. Het Hof stond het hem toe: maar hy was nergens te vinden. Gelijk men dan zag, dat hy niets bondigs tot zyne verdeediging te berde bracht, bleef de Procureur Generaal by zyne eerste conclusie, welke was, dat hy als een valsche Beschuldiger gestraft zou worden. De Hoog-Rechter verzamelde de Getuigen, die tegens hem getuigd hadden; en de Rechters verklaarden hem schuldig. Als hy uit den Tour trad, zei hy, dat hy binnen drie dagen zyne Getuigen te voorschyn zou brengen; en dat hy 'er aan het Parlement af appelleerde. Ondertusschen wierd hy, volgens den inhoud van *zyn* vonnis, in de Pilory gezet; waarenboven hy ook noch een boete van twee honderd mark moest betaalen: een zachte straf ten opzichte van zyne misdaad.

SPAANSCHE NEDERLANDEN.

Huy door de Franschen aangetast.

DE Franschen maakten geen mindere beweegingen in Vlaanderen, als in Duitschland. Men zag hunne Troupen gestadig gints en herwaarts swieren; gaan en komen; hier en daar byeenrukken, en dan weder scheiden: alles om de Geallieerden te verbysteren, en hen hunne rechte desseinen t'ontduisteren. Men meende in 't eerst, dat ze 't op Veurne en Dixmuiden gemunt hadden, als de naaste Plaatsen, en die hen het meest belemmerden: weshalven dan ook de Geallieerden niet

in

in gebreke bleeven van een goed getal Krijgsbenden na die kant te stuuren. Maar naauwelijks waren ze op weg, of men verstond, dat de Franschen een considerabel Ligchaam omtrent Namen hadden, en kort daar na, dat dit Ligchaam, bestaande uit 16 à 17000. man, des nachts tusschen den 26 en 27sten. December de Stad Huy had berend. De Keurvorst van Beyeren, in der yl hier af verwittigd, stuurde aanstondts orders aan alle de Garnisoenen om derwaarts te marcheeren, en de Vyanden te noodzaaken hunne onderneeming, voor welkers gevolg men zich in groote bekommering bevond, te staaken. Ondertusschen vermeesterden de Franschen de Voorstad, na dat die van binnen een dappere wederstand hadden gebooden: maar hebbende d'aannadering der Geallieerden verstaan, dorsten ze zich daar niet langer vertrouwen, en keerden derhalven den 28sten. weder na de kant van Namen, na in het aantasten van deeze Vesting omtrent 1200 man verlooren te hebben. Het onderstaande Verhaal zal den Leezer een behoorlijke kennis van de verdere omstandigheden geeven.

1692. December.

Relaas wegens het opbreeken van het Beleg voor Huy door de Franschen, den 28sten. December Anno 1692.

DEn 26 December, 1692. 's avondts omtrent ten 11 uuren, ontfing den Commandeur en Baron van Renesse van verscheide zyden kennis wegens 't marcheeren der Vyanden; 't geene men zeide te geschieden om Huy te belegeren: waar op den Alarm zynde geslagen, begaf zich 't gantsche Garnisoen in ordre na hare Posten; te weten, de Heer Conel Camargo op 't Kasteel, de Heer Grave van Honen aan de Namense Poort, de Heer Frangel aan de Poort van St. Denijs, de Heer Lt. Colonel Limpens aan de Poort van Rioul, de Heer Major Nottum aan de Poort van St. Germain, en de Heer Major Day aan de Poort van Maillet: met ordre aan de Capiteinen, en andere subalterne Officiers, commandeerende de geavanceerde Posten, zich t'onderwerpen aan d'Orders van de bovengemelde Hoofd-Officieren. Alles nu op dien voet gereguleerd zynde, stelde men zich in postuur om de komste der Vyanden af te wachten. Ik vergeete te zeggen, dat ieder Regiment met de Detachementen hare Post in de Barieres van de Stad te souteneeren hadden; hebbende den Heer Baron van Renesse alle de Bruggen van de Rivier de Heyoul doen afbreeken, uitgenomen die het aldernaaste aan de Kerk de Nostre Dame was.

1692. De Vyanden, zich 's nachts tusschen den 26 en 27 omtrent de Valleye
Decemb. van Nostre Dame, en op de omleggende Hoogtens aan beide de zyden, hebbende vertoond, ontfing hen de Heer Baron van Renesse s'morgens tusschen 7 en 8 uuren met eenige Kanon-schooten, die van goed effect waren; waar mede hy ook den gantschen dag continueerde, zo van den Berg van Coren, alwaar de Vyanden zich 's morgens ten 11 uuren lieten zien, d'Aarde opwerpende met een meenigte van Fascinen, als ook van de Hoogtens, leggende achter de Recolletten aan de zyde van Hasbaye, alwaar zy insgelijks arbeidden. Zy begonden hun eerste Attaque omtrent den middag van den zelven dag met het enleveeren van de Wacht van de Poort des Aveugles in de Voorstad, na een kleine tegenstand, door een Sergeant, weinig te vooren van ons gedeserteerd, van achteren overvallen onder faveur van de Tuinen, door dewelken hy was gekomen in de gemelde Voorstad. 's Namiddags tusschen 3 en 4 uuren stelde zich de zo genaamde Dasvans, Partisan van de Vyanden, met omtrent 400 Man tusschen de Heuveltjes achter den Berg van Coren, na dat hy hadde wezen bespieden de Post van de groote Molen in de Voorstad; als mede die van de St. Catharine-Kerk, gedefendeerd door een Sergeant met 9 Man, welke hy deede aantasten (passeerende zo onder faveur van 't schieten de Rivier de Heyoul) waar van hy, na eens afgeslagen te zyn geweest, niettegenstaande de dappere en lange resistentie der overvallenen, Meester wierd, met een groot verlies van zyn Volk, ten deele veroorzaakt door 't Kanon van 't Kasteel. Geduurende deze Attaque was de Baron de Renesse op de Batery. De Vyanden, hun Progres vervolgende, vermeesterden de geheele Voorstad, de Molens, als mede de St. Catharine-Kerk, waar uit zy in 't eerst door het effect van 't Kanon en de Bomben, die men haar van het Kasteel toeschoot, gedwongen zyn geweest te retireeren. De Musquettery, en de naast aan de Voorstad gelegene Posten, hebben volkomen haar devoir gedaan; en, de Nacht naderende, hield het attaqueeren van d'eene en andere zyde op. Daags daar aan, zynde den 28. had men vastelijk geloofd, dat de Vyanden hun Werk zouden hebben voortgezet onder faveur van de Nacht, die heel donker was; 't geen zy echter niet deeden. De Mist duurde tot 's morgens ten 9 uuren. Men vernam, dat de Vyanden eenige beweeginge maakten; waar op men veele Kanonschooten deed: als wanneer een Tambour van het Regiment van Soisons gezonden wierd van wegen den Chevalier Gassion met een zeer beleefden Brief aan onzen Commandant, waar in hy presenteerde, de Gevangenen en bovengemelde Geënleveerden by de Poort des Aveugles over te geven, indien men hem de Gevangenen, die het Guarnisoen van hem had, in wisseling wilde overleveren: 't welk toegestaan wierd. De voornoemde Tambour had ordre, by aldien de Commandant hem vroeg, wat zy in den zin hadden, of wat haar Dessein was, van zynent wegen, te weeten van den Chevalier, te antwoorden, dat hy d'intentie van den Koning,

zyn

zyn Meester, niet wist; maar dat de Marquis de Bouflers hem deze Nouvelles in 't kort zekerder zoude konnen zeggen. Hier op kwamen eenige Deserteurs, welke raporteerden, dat de Vyanden ten 9 uuren des morgens den generalen Aftocht hadden geslagen, en dat zy begonden te defileeren, zich na de kant van Namen begeevende, op een fil gerucht, 't geen door hun Leger liep, wegens 't marcheeren van zyne Keurvorstelijke Doorl. van Beyeren met 30000 Man, en van 't Secours dat op ordre van den Generaal, den Heer Grave van Serclaes, uit Luik zoude trekken, sterk omtrent 17000 Man: 't geen aanstonds wierd geconfirmeerd van verscheide andere Persoonen, die na hun Leger afgezonden waren. Men heeft ook geduurende hun Retraite niet nagelaaten dapper te kanonneeren; 't geen door de uitbreiding van 't Terrain, 't welk hun Camp besloeg, vry lang duurde. Hun Leger was, zoo als men voor het alderzekerste kan zeggen, omtrent de 18000 Man, te weeten aan beide de zyden van de Maas. Zy hebben alhier omtrent 1200 Man verlooren. 1692. Decemb.

De geboorte van den (a) Keurprins van Beyeren had doorgaans aan de meeste Hoven een groote vreugde veroorzaakt. De Heilige Vader, door den Abt Scarlati, Minister van den gemelden Vorst aan het Roomsche Hof, 'er af verstendigd, liet 'er, om de zyne te betuigen, eer hy noch kennis wegens de dood der Keurvorstin had gekreegen, den volgenden Brief van geluk wensching over afgaan.

Paus feliciteert den Keurvorst over de geboorte van zynen Zoon.

(a) Zie pag. 45.

Brevet van den Paus aan den Keurvorst van Beyeren.

Aan den beminden Zoon, den Doorluchtigen Heer, Maximiliaan Emanuel, Hertog van Beyeren, Keurvorst van het Roomsche Ryk.

Innocentius Papa XII.

BEminde Zoon, Doorluchtigen Heer, Saluyt. De gewenschte ontfange tyding wegens de gelukkige en voorspoedige Geboorte van den eerstgeborenen Zoon van uwe Doorluchtigheid heeft ons Vaderlijk Herte met onuitspreekelijke Vreugde overgooten: want de Toegenegentheid, waar mede wy jegens u om uwe voortreffelijke Verdiensten aan de Christelijke Republyk, als mede uwe Kinderlijke Gehoorzaamheid aan deze H. Stoel, en ons zelf, dewelke daar op, hoewel onverdiend, zitten, ten hoogsten aangedaan zyn, veroorzaakt, dat wy ons over alle uwe Voorspoeden, onder dewelken het Gebooren Kind zich de eerste Plaats eigent, ten hoogsten verheugen. Wy, die voor dit geluk aan de Goddelijke Goedheid Dankzeggingen hebben laaten doen, zullen niet verzuimen dezelve met gedüurige en vierige Gebeden te smeeken, dat

1692. Decemb.

zy dit Kind lang gezond en voorspoedig beware, op dat het, door de voortreffelijke Discipline van d'Ouders, in Godvruchtigheid uitmuntender wyze onderweezen, nieuwe Vermeerderingen van d'alderuitmuntenste Achtingen by de Glorie der Voorouders moge voegen. *Van den* Beminden Zoon, den Abt Pompejus Scarlatti, dewelke de Brieven, die Gy aan ons geschreeven hebt, omstandig voorgedraagen heeft, *zult* Gy van gelijken onze Meeninge wijdluftiger verneemen; terwyl wy aan de beminde Gemalinne van uwe Doorluchtigheid, Antonia Maria, en het voorschreeve Kind onzen Apostolischen Zegen met groote toegenegentheid verleenen. Gegeeven tot Romen, &c.

Vervolg van de Stribbelingen, binnen de Stad Goes ontstaan.

(a) Ziet 3 Stuk, 3 Deel, pag. 156.

DE (*a*) stribbelingen, voor eenigen tijd in de Stad Goes ontstaan, by de gelegentheid waar af wy hier voor wydloopig genoeg gewag hebben gemaakt, waren nu eindelijk beslecht; doch op een manier, welke veele mogelijk niet verwacht hadden en indien de goedertierenheid des Konings de misdaaden der Schuldigen niet met haare gewoonlijke genadige oogen had aangezien, het storten van bloed door Beuls handen, en andere mindere straffen, zouden de zelven hebben moeten uitwisschen. Tot het eerste wierd verweezen Adolph van Westerwyk, Oud-Burgermeester der gemelde Stad: en tot het tweede Matheus Eversdyk, mede Oud-Burgermeester; Johan van Westerwyk, Secretaris; Johan van der Hille, Burger Capitein; Jan Verkat, Burger-Sergeant; en Martinus Byselaar. Van de welken, op dat men te beter moge bevatten waar in zy zich hadden vergreepen, wy hier de Sententien zullen laaten volgen; na alvoorens noch een Brief van zyne Majesteit, waar by aan d'Overigheid der Stad Goes bevolen wierd tegens de Schuldigen zodanig te procedeeren, als zy volgens de Rechten en Costumen van Zeeland zouden bevinden te behooren, te berde gebracht te hebben.

Missive van zyne Majesteit aan de Heeren Burgermeesteren en Regeereers der Stad GOES. *in dato den* 24 *October* 1682.

Erentfeste, &c.

DEwyle de Ed: Mog: Heeren Staaten van Zeeland by Resolutie van den 22. der voorleedene Maand September ons, onder anderen, hebben verzogt en geauthoriseerd wyders te informeeren op de Persoonen,

ken, die occasie en aanleidinge tot de gepleegde excessen binnen de Stad Goes (breeder in de gemelde Resolutie verhaald) zouden mogen hebben gegeven, ofte daar inne getrempeerd, en haar daar aan schuldig gemaakt; dezelven te censureeren, corrigeeren, en straffen; latende aan ons oordeel en dispositie, ter executie van dezelve Resolutie en Authorisatie, zodanige middelen te gebruiken, als wy zelfs daar toe de besten, en convenabelsten oordeelen, en bevinden zouden; en noch wyders verzocht, onze Stadhouderlijke Authoriteit te interponeeren, mitsgaders zodanige orders te stellen, als wy ten dienste van den Lande in 't gemeen, en de ruste der Stad Goes in 't particulier, zouden nodig achten, en bevinden te behooren: hebben wy goedgevonden de Heeren *President Rooseboom*, en *Raadsheer Cauw*, onze Commissarissen, wederom na de Stad Goes af te zenden, om de Informatien, by haar op het voorsz: subject albereids genomen, nevens die geenen de welken zy noch wyders zullen komen in te winnen, aan U Ed: ter handen te stellen; met begeerte, dat U Ed: tegens de Schuldigen, zonder tydverzuim, zodanig zullen procedeeren, als dezelve volgens Regten en Costumen van Zeeland, zullen bevinden te behooren; latende, om redenen, den *President Schepen*, in dezen gevalle de functie van den *Baillinw* waarneemen; alles met die restrictie nochtans, dat U Ed: de Sententien, in dezen te arresteeren, niet ter executie zullen leggen, voor en al eer die aan ons overgezonden zynde, wy daar omtrent zodanige nadere ordres zullen hebben gesteld, als tot bereikinge van het salutaire oogmerk van bovengemelde Heeren Staaten bevonden zal werden te behooren, en waar mede U Ed: &c.

Hage den 24 October 1692.

Was geteekend, Uwe goede Vriend

WILLIAM R.

Sententie by Burgermeesters en Schepenen der Stad Goes *gewezen tegen* Adolph van Westerwyk, *Oud-Burgermeester van de voorsz: Stad.*

ALZO *Adolph van Westerwyk*, Oud-Burgermeester dezer Stad Goes, tegenwoordig gevangen, buiten pyne en banden van yzere, *den Burgermeesteren en Schepenen aldaar* bekend heeft, en ook voorts gebleeken is, dat eenige differenten over het verkiezen van twee dezes Stadts Rentmeesters voorgevallen, en daar over aan *Zyne Majesteit van Groot Brittannien, Erfstadhouder van de Provincie van Zeeland* geklaagd zynde, mitsgaders dezelve oordeelende, dat die differenten noodzaakelijk geassopieerd, en middelerwyle ook aan wederzyden van alle feitelijkheden afgehouden moest werden, aan de Regeeringe van deze Stad, *op den 21 April laatstleden*, hadde geschreeven, dat d'eene en d'andere Partyen *zyne Majesteit* daar over zouden hebben te dienen van haar schriftelijk bericht, ondertusschen niet nalatende successivelijk alle goede officien te doen aan weder-

 den,

1692. den, om de voorsz. differenten door een minnelijk accommodement,
Decemb. ten genoegen van wederzyden, te assopieeren, doch te vergeefs.

Invoegen *Hooggedachte Zyne Majesteit*, considereerende dat de ordinaris dag van het vermaak en der Regeeringe binnen deze Stad zeer na op handen was, en te vreezen stond, dat alsdan de zaaken aldaar wel lichtelijk tot verder verwyderinge mochten uitbarsten, en d'eene of d'andere Party zich door de veranderinge van de Regeeringe zoude trachten te prevaleeren, ten ware daar in by tyds wierde voorzien, daarom *de Heeren Hubert Rooseboom, Heere van 's Grevelsingt, President van den Hoogen Raade, en Iman Cauw, Raadsheer in den Hove, over Holland, Zeeland, en Vriesland, op den 21 Juny* laatstleeden hadde verzocht, en geauthoriseerd de voorsz. Berigten te examineeren, nevens de verdere Papieren, die yder van Partyen daar by zoude willen voegen, en ten dien einde dezelven voor haar Ed: in den Hage te doen beschryven, hebbende daar van insgelijks ten zelven dage aan deze Regeeringe by Missive kennisse gegeven, en, op dat beide de Partyen middelerwylen zouden blyven ongeprejudicieerd, haar daar benevens aangeschreeven met de toen aanstaande vernieuwinge der Magistraat te supersedeeren, tot dat *Zyne Majesteit*, omtrent de voorsz. differenten, na het inneemen der nodige informatien, en 't rapport van zyne Geauthoriseerdens, de behoorlijke voorzieninge zoude hebben gedaan; en of wel aan 't gemelde Aanschryvens, door 't welke niet anders, als de ruste en 't welwezen van deze Stad beoogd wierden, gedefereerd hadde behooren te zyn, met die gehoorzaamheid, als alle Regenten *aan Zyne Majesteit en Erfstadhouder dezer Provintie* schuldig zyn, dat nochtans, dien contrarie, met de veranderinge van de voorsz. Magistraat *op den 24 Juny, zynde St. Jans dag*, is voortgevaren, hoewel niet met eenpaarigheid, als daar tegens by *den Heer Burgermeester Gruwaart, en de Schepenen van Dort, geprotesteerd zynde*: dat wel waar was, dat uit den name van de Magistraat, by *Missive van den 26 Juny daar aan volgende aan Hoog-gedachte Zyne Majesteit* was geschreeven, dat die veranderinge van de Magistraat zoude zyn geschied door vreeze van de Gemeente, met Troupen op de been zynde, en uit consideratien van de beweginge onder de ontstelde Gemeente, mitsgaders tot verhinderinge van verdere voortgang der kwade Consequentien, en om te stuiten de ongelukken

(a) Ziet 3 Stuk, 3 Deel, pag. 171. die daar uit wierden geapprehendeerd, als breeder uit de (a) Missive, hier naar van woorde te woorde geinsereerd, is consteerende.

SIRE.

Wy hebben op den 23 Juny 1692. des avonds met veel respect ontfangen, enz.

En dat in de Notulen daar onder deze Protestatie noch word gevonden.

Noch hebben de Heer Burgermeester Gruwaart, en beide de Heeren van Dort, Schepenen, gedenuntieerd, *tegens bygaande Missive, als zynde* ge-

geschreeven in den naam van de gantsche Regeeringe, te protesteeren, en te verklaaren, van advys te zyn, dat yder der dissentieerende Partyen de libertett behoorde te hebben van Zyne Hooggedachte Majesteit *wegens het gepasseerde alleen te berichten, als te Raade, zonder te gebruiken den naam van Burgermeesters en Schepenen, gelijk haar Ed. van haare zyde ook voorneemens waren te doen.*

En zulks in allen schyn gelijk of de Magistraat door de Gemeente tot de voorsz. veranderinge zoude zyn geforceerd; daar hy Gevangen nochtans niet alleen geene de minste ordre tegen zodanige fouilles heeft helpen stellen, niettegenstaande de Colonel, Lieutenant-Colonel, Majoor, en Burger-Capiteinen, buiten ordinaris gewoonte, by hem op het Stadhuis mede ter maaltyd waren, en hy over zulks goede middelen tot weeringe van dien zoude hebben konnen gebruiken; maar dat hy ter contrarie de luiden op straat vergaderd zynde, door veele *seditieuse woorden* heeft aangemoedigd, als haar aansprekende in dezer voegen: *Mannen, nu hebt gy noch een Magistraat, en morgen zult gy zonder zyn. Mannen, ik hebbe de Privilegien met handen en tanden willen vasthouden; maar nu de Brief van den Koning gekomen is, heb ik niet langer gekonnen: nu mag yder van u zelfs toezien. Mannen, 't is nu al gedaan; wy zyn al onder de slavernye gebracht, daar ik dus lange voor gevreest hebbe*: roepende, onder anderen, *zo men de Wet nu niet en vermaakt, bent gy uwe Privilegien kwyt: en daar is nu geen Wet meer.* Dat daar op dan wel een gedruis van menschen kwam, roepende: *wy willen de Wet vermaakt hebben.* Dat hy Gevangen, omme de luiden noch meerder aan te zetten, daar nevens ten zelven tyde zeide: *Ik beklage de Stad, en alle de arme luiden; want alle de Comptoiren moeten stille staan: wy mogen niet ontfangen, noch uitgeeven: wat zullen nu alle de arme luiden gaan doen!* daar by voegende, *Vrienden, staat my nu doch by, en verlaat my niet: ik zal 't 'er ook niet by laaten, al zouden zy my in 't stukken van den anderen rukken: ik zal nu afgaan, en niet meer aankomen, en dan zult gy van zulken Volk moeten werden geregeerd*: zeggende noch wyders, *de Bailliuw heeft onze Privilegien aan den Koning, of Odyk weggegeeven, of verkocht, dat wy, onze Kinderen, en Kindtskinderen, lange zullen beklaagen*, nevens noch meer oproerige discoursen van diergelijke *natuure.* Ook ten zelven tyde aamiende, dat veele van de Gemeente des avondts buiten gewoonte in de Kamer van het Landrecht, op het Stadhuis, Wyn gedronken, en vry gelag tot Stads kosten gehad hebben. Dat vorders, als meer Hooggedachte Zyne Majesteit op de klachten, by de voorsz. Missive van de Magistraat dezer Stad, op den 26 Juny dezes Jaars, wegens d'excessen van de Gemeente en de vreeze daar uit onstaande gedaan, mitsgaders op het verzoek in 't einde van de zelve Missive vervat, *van te willen procureeren de vast-stellinge en de ruste van de Regeeringe, als mede de gantsche Burgerye*, hadde geresolveerd zyne Stadhouderlijke Authoriteit te interponeeren, en eenige Militie na

deze

1692. Decemb. deze Stad toe te zenden, ten einde de vreedzame Ingezetenen aldaar, tegens de ongebondenheden van een onstuimige Gemeente (zo als by de voorsz. Missive van de Magistraat was voorgegeven) zoude worden beschermd; en de zelve Militie vervolgelyk alhier voor de Stad op den 13 Augusti dezes Jaars aangekomen zynde, en onaangezien de Patenten in originali aan hem, en de gantsche Magistraat, waren vertoond, hy Gevangen des niettegenstaande zich niet heeft ontzien, op den naam van de Magistraat dezer Stad, in te stellen een zoer *Choquante (a) Resolutie*, daar by niet alleen wierde gerefuseerd het inlaaten van de voorsz. Militie, maar ook pretenselijk voorgegeeven, en gesustineerd, dat meer Hooggedachte Zyne Majesteit niet bevoegd zoude zyn om op des zelfs Patenten Militie binnen deze Stad te zenden, en dat van de zelve Resolutie by publicatie aan de gantsche Burgerye kennisse is gegeeven, hebbende hy Gevangen daarenboven de voorsz. Resolutie ook door de Stads Drukker alhier doen drukken, alles om de Burgerye tegens de Ordres en de Patenten van meer Hooggedachte Zyne Majesteit te meer op te zetten.

(a) Ziet ibid. pag. 177.

Dat hy Gevangen noch op den naam van de Magistraat alhier ingesteld heeft zekere odieuse Missive (contineerende veele onwaarachtige en vinnige expressien) aan de respective Steden van Zeeland, in dato den 14 Augusti dezes Jaars, (*b*) alhier van woord tot woord geinsereerd.

(b) Ziet ibid. pag. 181.

Edele Achtbare Heeren.

Wy hebben goedgevonden aan UE: Achtb: te deputeeren, enz.

Beschuldigende alzoo *meer Hooggedagte Zyne Maj.* als of de zelve door het toezenden van de gemelde Militie hadde begaan een onverantwoordelijke en onverdragelijke zaake, ofte onderneeminge, even of uit oorzaake van dien geen ordre noch recht meer bestaan konde, noemende het zelve ook een vyandelijke bejegeninge. Dat hy Gevangen ook aan den Uit-roeper *Misspelblom* ordre heeft gegeeven om de voorsz. Missive aan de respective Steden in Zeeland te bestellen, onaangezien de zelve aan verscheide Leden van de Magistraat maar alleen op de Markt, en elders, confuselijk was voorgeleezen; geevende hem *Misspelblom* daar en boven mede een Pacquet van de boven genoemde gedrukte Resolutie, *op den* 13 *Augusti* genomen, omme de zelve, na de confessie van den Gevangen, aan alle Liefhebbers voor wat nieuws (doch volgens de verklaringe van den voorsz. Uit-roeper in alle Coffy-huizen binnen de respective Steden van Zeeland) uit te deelen.

Dat hy Gevangen noch vorders op den naam als vooren heeft ingesteld, een tweede (*c*) Missive aan de Ed: Mog: Heeren Gecommitteerde Raaden, mitsgaders de respective Steden van Zeeland, *in dato den* 16 *Augusti* deezes Jaars, de eerste in detestabele, en bittere expressien noch verre te boven gaande, en insgelijks alhier geinsereerd.

(c) Ziet ibid. pag. 184.

1692. Decemb.

Eedele Mogende Heeren.

Om U.Ed: Mog. en alle de wereld in het korte, enz.

Blameerende aldaar het voorsz. toezenden van Militie voor een hostile agressie, en dat een openbare Vyand haar niet erger zoude konnen tracteeren; dat haar recht, 't welk zy als een Lid van de Provincie van Zeeland en van de Unie hadden, wierd geschonden, en dat zy verkracht wierden in haare gemeene vryheid; dat het Sas van Gent genoegsaam van Militie ontbloot gelaten wierd; en dat die Militaire onderneeminge verwekte een generale verbitteringe onder de Regeeringe, en de Gemeinte, tegens de Autheurs, en Bevelhebbers van dezelve: Taxeerende alzoo met het uiterste disrespect, en op het alderhatelijkste, de Conduites, ofte Ordres van *meer Hooggedachte Zyne Maj.* als hebbende expresselijk in zyn examen verklaard *meer Hooggedachte Zyne Maj.* voor den Autheur en Beveelder van het afzenden der voorsz. Militie na deze Stad te erkennen: En dat hy Gevangen zoodanigen zaake heeft durven onderneemen, daar nochtans den eenen Burgermeester daar van geen kennisse hadde, en den anderen, neevens verscheide Leden van de Magistraat, hebben verklaard, dat alles diesaangaande zeer precipitantelijk was toegegaan, en dat eenige van dien ook aan des Gevangens huizinge hebben geklaagd over de hardigheid van eenige perioden, in de voorsz. Missive geinflueerd.

Dat hy Gevangen op den dag als de voorsz. Militie voor deze Stad kwam, hadde geordonneerd, dat het Geschut metter haast op den Kattenberg zoude werden gehaald; zeggende daar by, onder anderen, tegen de Ommestanders: *wy zullen de Militie wel daar uit houden.*

Dat hy noch ten tyde, als de Militie voor de Stad was, en hy de ronde deede, tegen de Burgers gezeit heeft: *ik zie wel dat ze met force willen, men zal daar onder moeten schieten, of men zal geen Poorten open krygen;* en voorts, *Mannen, het is niet langer om te verdragen, ik zie wel dat het doch op vechten zal aankomen;* roepende ook op zekere tyd van de Walle tegen een Boer, op een van de Cingels staande, *wy hebben u noch niet van nooden, als wy u van nooden hebben, zullen wy u wel een signaal geeven.* Dat onaangezien meer Hooggedachte zyne Majesteit hadde geordonneerd, dat de Militie de Stadspoorten, by refuis van haar binnen te laaten, zoude bezet houden, hy Gevangen echter, op een Vrydag in de Maand Augustus, zo voor als na de middag met andere vrywillige Burgers over de Stads Graften was gevaaren, en op de Cingel gekomen, om den vryen in- en uitgang na de Stad te faciliteeren, opwerpende op de Cingel twee Traversses: Dat die zaaken tusschen haar en de Militie (haar ontfangene ordres moetende pareeren) tot zulken grooten verwyderinge waren geraakt, dat de Officieren haar met alle bedenkelijke beweegredenen vermaanende te willen aftrekken, en zy daar na niet

1692. Decemb. willende luisteren, een der Officieren heeft geordonneerd vuur op haar te geven; toen roepende hy Gevangen aan de Officiers: *Schiet, hier staa ik*, zyn piek in de grond stampende, en daar by voegende, *de Koning heeft geen macht te ordonneeren 't gunt gy ordonneert*: hebbende daar door niet alleen gecontravenieerd de orders van meer Hooggedachte Zyne Majesteit, maar daarenboven de zaaken tot extremiteiten gebracht, dat honderden Burgers en Soldaaten pericul liepen van haar leven in een Moment te verliezen, en de gantsche Stad in een Bloedbad te geraken, zo ook blijkt uit de voorsz. Missive van den 16 Augustus 1692.

Dat hy Gevangen eindelijk noch, nevens verscheide andere Regenten van zyn Cabale, op den 2 October en den 9 November 1691. heeft gemaakt zeker schriftelijk Contract, daar by zy verdraagen zyn, in wat voegen zy de respective Ampten, zo van Regeringe, als andere, successivelijk zouden verdeelen, en malkanderen daar mede begiftigen, stipuleerende hy Gevangen aldaar, onder anderen, particulierlijk, dat de Schepenen voor hem, en den Burgermeester Eversdyk, in het stemmen voor de bestellinge van de Magistrature, mitsgaders over alle andere politicque Bedieningen, zouden gebruiken alle bescheidenheid, en complaisance; beloovende vorders niet alleen malkanderen de stem van de Stad tot de vaccerende Rent-Ampten te géeven, maar ook te helpen dirigeeren, dat de absolute collatie van dien door de Ed. Mog. Heeren Staaten van Zeeland zoude volgen, directelijk strydende tegen de Stads Privilegien, en den Eed die Burgemeesters en Schepenen dien conform gehouden en schuldig zyn te doen, te weten, dat, om te komen ofte gekooren te zyn tot de voorsz. Ampten, niemand van hen zullen hebben giften of geloften gedaan, noch doen doen, noch daar toe middelen gezocht, hoe men die ook zoude mogen denken.

En alzo alle 't zelve zyn zaaken van een zéer kwade consequentie, als importeerende een openbaare Seditie, en toeleg om de Respective Regenten, en Steden, als ook de Gemeente, alomme gaande te maken, en alzo, waar 't mogelijk geweest, den geheelen Staat in oproer en confusie te brengen, en daar van ook buiten 's Landts een ongeloofelijk esclat te veroorzaken, strekkende daarenboven tot een overgroote infractie in het recht van de Overigheid, in en aan den Persoon, en Digniteit, van Zyne Majesteit, als Erfstadhouder dezer Provincie, zo dat de Ed. Mog. Heeren Staaten van Zeeland, by Resolutie van den 22 September lestleden, hebben verklaard met een zonderlinge bevremdinge, en groot misnoegen, te verneemen de gevaarlijke proceduiren binnen de Stad Goes tegens de ordres van zyn Majesteit, als Stadhouder dezer Provincie, gehouden, zo met begaan van enorme Actien, het neemen van abusive Resolutien, bittere Missiven, en gedrukte Libellen, alomme gespargeerd, en publijcq gemaakt, betuigende daar over te zyn zeer gevoelig, wordende daar door ook de voornaamste poincten van des Stadts Privilegien geschonden; en dat dienvolgende alle 't zelve in een

Land

Land van Justistie niet kan werden geleden, maar anderen ten exempel moet werden gestraft: Zo is 't, dat Burgemeesters, en Schepenen voorsz. gezien hebbende den Crimineelen Eisch van den Præsident-Schepen van Dorth. Fil. Joh. als by de Hooggedachte Zyne Majesteit geordonneerd zynde de functie als Balliuw in dezen waar te neemen, en rypelijk overwogen hebbende alles dat ter materie dienende was, en heeft mogen moveeren, doende recht uit den naam, en van wegen de hooge Overigheid en de Graaffelijkheid van Zeeland, den voorsz. Gevangen hebben gecondemneerd, en condemneeren hem mits dezen, gebracht te werden ter plaatse daarmen alhier gewoon is Crimineele Justitie te doen, en aldaar aan den Scherprechter overgeleverd te werden, om door den zelven met den Swaarde te werden gestraft, dat 'er de dood na volge, en confisqueeren alle zyne Goederen ten behoeven van den Graafelijken Officier alhier. Is voorts in gevolge van de Missive van zyne Majesteit geresolveerd, deze Sententie aan de zelve toe te zenden, en vervolgelijk niet te executeeren, voor en aleer Hooggedachte Zyne Majesteit daar omtrent zodanige ordres zal hebben gesteld, als tot bereikinge van het salutair oogmerk van de Ed. Mog. Heeren Staaten van Zeeland zal bevonden werden te behooren. Onderstond: Aldus gedaan en gecollationeerd op den 14 November 1692. Is bevonden met het Principaal te accordeeren, *quod attestor Secret.* was geteekend, 1692. *Decemb.*

JOH. EVERSDYK.

De Sententie van den Burgemeester Eversdyk was ten principaalen volkomen van den zelven inhoud, als hebbende deze twee Heeren voor het meerendeel gezamenerhand de dingen zodanig beschikt, gelijk hier voor te zien is: maar zynde echter zo veel schuld niet in den laatsten als den eersten gevonden, luidde zyne condemnatie als volgt.

Alle het welke in een Land van Justitie niet konnende werden geleeden, maar anderen ten exempel moetende werden gestraft; zo ist, dat Burgermeesters en Schepenen voorst. gezien hebbende den Crimineelen Eisch van den Præsident-Schepen van Dorth, Fil. Joh. als by Hooggedachte Zyne Majesteit geordonneerd zynde de functie als Bailliuw in dezen waar te nemen, en rypelijk overwogen hebbende alles dat ter materie dienende was, en heeft mogen moveeren, doende recht uit den naam en van wegen de Hooge Overigheid, en Graaffelijkheid van Zeeland, hebben den voorsz. Gevangen gecondemneerd, en condemneeren hem mits dezen, gebracht te werden ter plaatse daar men alhier gewoon is Crimineele Justitie te doen, en aldaar den Scherprechter overgeleverd te werden, om door den zelven het Swaard over zyn hoofd te werden geslagen; bannen hem voorts ten eeuwigen dage uit de Provincien van Holland, Zeeland, en West-Vriesland, en confisqueeren alle zyne Goe-

1692. Decemb. deren, ten behoeven van den Graaffelijken Officier alhier, enz.

Die van Johan van Westerwyk, Secretaris, behelsde dezelve omstandigheden; en bestond zyne straf in het onderstaande.

En alzo alle 't zelve zyn zaken van een zeer kwade consequentie, enz. En dat dienvolgende zulks in een Land van Justitie niet kan werden geleden, maar anderen ten exempel moet werden gestraft: Zo ist, dat Burgemeesters en Schepenen voorsz. gezien hebbende den Crimineelen Eisch van den Præsident-Schepen van Dorth, fil. Joh. als by Hooggedachte zyne Majest. geordonneerd zynde de functie als Bailliuw in dezen waar te nemen, en rypelijk overwogen hebbende alles dat ter materie dienende was, en heeft mogen moveeren, doende recht uit den naam en van wegen de Hooge Overigheid en Graaflijkheid van Zeeland, hebben den voorsz. Gevangen gecondemneerd en condemneeren hem mits dezen, gebracht te werden ter plaatse daar men alhier gewoon is *Crimineele* Justitie te doen, en aldaar den Scherprechter overgeleverd te werden, om door den zelven het Swaard over zyn Hoofd te werden geslagen; bannen hem voorts ten eeuwigen dage uit de Provincien van Holland, Zeeland, en West-Vriesland; en confisqueeren de helft zyner Goederen ten profijte van den Graaflijken Officier alhier; en condemneeren hem in de kosten en misen van de Justitie, enz.

Tot dezelve straf wierd ook de Burger-Capitein Johan van der Hille gecondemneerd; in wiens Sententie, als het weezendlijkste, deze Periode wierd geleezen.

En alzo in allen schyn, gelijk of de Magistraat door de Gemeente tot de voorsz. veranderinge zoude zyn geforceerd; daar hy Gevangen nochtans niet alleen geene de minste ordre, als Capitein van de Burgerye, tegens zodanige foulles heeft helpen stellen; maar dat hy toenmaals op Sint Jans-dag voorsz. buiten ordinaris gewoonte, nevens andere Burger-Capiteinen, van de Magistraat op 't Stadhuis getracteerd wordende, en overzulks wel goede middelen tot weeringe van dien hadde konnen gebruiken, nochtans ter contrarie van het Stadhuis afgaande, ordre heeft gegeeven, om Trommels te haalen, en onder anderen een met geweld uit de Huizinge van *Lysbet Mupelblom*, daar in *Jacob Lindersz. Bakker* woont, te doen brengen; en dat hy alstoen ordre aan twee Trommelslagers heeft gegeven om de zelve te roeren, roepende tegen de verwoede Gemeente, met het opsteeken, en opensspreiden van zyne Armen, *t'Sa Mannen, wy moeten den Trommel hebben, en in 't Geweer komen*: en of hy zich daar al mede heeft trachten te excuseeren, dat den Oud-Burgermeester *Westerwyk* hem daar toe ordre hadde gegeven, dat hy die ordre niet en heeft konnen probeeren, maar tegen den voornoemden *Westerwyk* geconfronteert zynde, het geallegeerde by den zelven ontkend is, enz.

Soor-

1691. December.

Sententie by Burgermeesteren en Schepenen der Stad Goes gewezen tegens Jan Verkat, Sergeant.

ALzo *Jan Verkat*, gewezen Sergeant van de Burgerye der Stad Goes, tegenwoordig gevangen, den Burgemeesteren en Schepenen aldaar, buiten Pyne en Banden van Yzere bekend heeft, en verders gebleeken is, dat, of hem Gevangen, als Burger-Sergeant van deze Stad, wel hadde betaamd de woedende Gemeente op St. Jans-dag laatstleden, zo veel doenlijk, te helpen stillen, en tot ruste te brengen, hy ter contrarie op den voorsz. St. Jans-dag t'elkens op en van het Stadhuis is geloopen, en dan wederom de woedende Gemeente aangesproken heeft, en dat hy mede ten zelven tyde ordre heeft gesteld, dat den Trommel wierde geslagen, roepende, *t'sa Mannen wy moeten den Trommel roeren, en in 't geweer komen*; dat hy ook met veel geweld en geraas, uit het Huis van Lysbeth Mispelblom, daar inne Jacob Linderslc Bakker woont, een Trommel heeft doen haalen; dat hy mede een van de voorsten is geweest, die ten zelven tyde, nevens anderen, om het vermaaken van de Magistraat op het Stadhuis is geloopen; en dat hy des avondts op de Kamer van het Landrecht, boven het Stadhuis, is geweest, en aldaar, nevens anderen van de oproerige Gemeente, Wyn gedronken, en vry gelag gehad heeft; en dat hy noch eindelijk, aleer de Militie voor de Stad kwam, is gegaan by den Rector van de Latynsche Schoole, verzoekende, dat de Kostkinderen op de Burgerwacht mochten komen, etc.

En alzo hy Gevangen daar door heeft getoond te zyn een van de Autheurs, en principaale Aanleiders van oproer en commotie, en dat het zelve over zulks is een zaake van zeer dangereuse consequentie, de welke in een Land van Justitie niet kan werden geleeden, maar anderen ten exempel moet werden gestraft: Zo is 't, dat Burgemeesters en Schepenen voorsz. gezien hebbende den Crimineelen Eisch van den President-Schepen van Dorth, Fil. Joh. als by Hooggedachte Zyne Majesteit geordonneerd zynde de functie, als Bailliuw, in dezen waar te nemen; en rypelijk overwogen hebbende alles dat ter materie dienende was, en heeft mogen moveeren; Doende Recht, uit den naam, en van wegen de Hooge Overigheid en de Graaffelijkheid van Zeeland, hebben den voorsz. Gevangen gecondemneerd, en condemneeren hem mits dezen, gebracht te werden ter plaatse daar men alhier gewoon is crimineele Justitie te doen, en aldaar den Scherprechter overgeleverd, en strengelijk met Roeden gegeesseld te worden; bannen hem voorts ten eeuwigen dage uit de Provincien van Holland, Zeeland en Westvriesland; en condemneeren den zelven in de kosten en misen van de Justitie. Is voorts ingevolge van de Missive van Zyne Majesteit geresolveerd deze Sententie aan de zelve toe te zenden, enz.

1692. Decemb. De Sententie van Martinus Byselaar, Burger der Stad Goes, was van den zelven inhoud: doch wierd hy Gevangen alleenlijk gecondemneerd tot zyn leven lang uit de Provincie van Zeeland gebannen te zyn.

Daags na het vellen van deze Vonnissen, wierden de zelven, benevens d'onderstaande Missive, na Engeland gezonden; op dat zyne Majesteit order beliefde te stuuren, hoedanig men zich omtrent d'executie zou hebben te gedraagen.

Missive van de Magistraat der Stad Goes aan zyne Majesteit, in dato 15. November 1692.

SIRE.

WY komen Uwe Majesteit nochmaals, met alle behoorlijk respect, bedanken over de Vaderlijke voorzorge, die de zelve aan onze Stad heeft believen te betoonen; waar door de Regeeringe en Burgerye, voor dezen door eenige kwaadaardige menschen ontsteld, in volkomene ruste gebracht is. Wy konnen Uwe Majesteit met volkomene verzekeringe betuigen, dat het Respect, en de tedere Affectie, de welke Wy, en de gantsche Burgerye, aan Uwe Majesteit schuldig zyn, tegenwoordig zich niet minder, maar veel grooter, als ooit voor dezen, vertoont, en alomme bespeurd werd; en dat ook de zelve Burgerye aan haare Magistraat alle behoorlyke eerbiedigheid bewyst: niet twyffelende, of alle 't zelve zal ook onder het goedertieren opzicht van Uwe Majesteit wel continueeren.

SIRE. Wy hebben tot voldoeninge van de Ordres, die Uwe Majesteit, ingevolge der Resolutie van de Ed. Mo: Heeren Staaten van Zeeland, in dato den 22. September dezes Jaars, ons, by Missive van den 24. der voorledene Maand October, heeft gelieven toe te zenden, tegens de gedetineerde Persoonen, en die occasie en aanleidinge tot de excessen, in de Stad Goes voorgevallen, hebben gegeeven, zodanig geprocedeerd, en gesenteniceerd, als wy in goede Justitie, volgens Rechten en Costuimen van Zeeland, hebben geoordeeld te moeten geschieden, en Uwe Majesteit uit de ingeslote Sententien zal gelieven te zien: doch hebben in conformité van de gemelde Ordres de Executie van dien gesurcheerd tot dat Uwe Majesteit daar omtrent zodanige nadere ordres zoude hebben gesteld, als tot bereikinge van het Salutair Oogmerk van boven gemelde Heeren Staaten zoude bevinden te behooren. Wy zullen voorts God Almachtig bidden, dat hy Zyne Majesteit met een langdurige en voorspoedige Regeeringe wil begenadigen, en des zelfs Desseinen allesints zegenen. Onderstond.

Uwe Majesteits onderdaanige, gehoorzame, en getrouwe Dienaaren,

ren, Burgemeesters en Schepenen Regeerders der Stad Goes. Lager stond: Ter Ordonnantie van de zelven geteekend 1692. Decemb.

Goes den 15. November 1692.

JOH. EVERSDYK.

Te gelijk met de gemelde Sententien wierd ook het volgende Smeekschrift aan den Koning afgezonden.

Een Acte of Smeek-schrift, by de Officieren van de Burgerye, mitsgaders de Deekens van de respective Gildens der Stad Goes, aan zyne Majesteit, gepresenteerd.

WY Ondergeschreeve Officieren van de Burgerye, mitsgaders de Dekens van de Respective Gildens, representeerende de Burgerye en de Ingezetenen der Stad Goes, Zyne Majesteits onderdanige Dienaaren, betuigen alsnoch met een diep en nederig Respect, (gelijk Wy ook op den 9. September laatstleden voor des zelfs Heeren Commissarissen mede hebben gedaan) dat wy alles voor de Geheiligde en Dierbaare Persoon van Uwe Majesteit willen opzetten, en, des nood, goed en bloed daar voor hasardeeren, en altoos voor een groote eere en geluk zullen achten, wanneer wy het zelve met der daad, door het gehoorzaamen van Uwe Majesteits beveelen en ordres, zullen mogen betoonen, en dat niet zonder groote reeden. Want wy verzekerd, en overtuigd zyn, dat Uwe Majesteit door de voorzieninge Godts, en zulks naast God, de eenige oorzaake zyt van onze behoudenisse, en bestand, daar van wy oneindige Preuven, zo ten respecte van het Vaderland in 't gemeen, en de Stad Goes in 't particulier, hebben, en het welk nu noch is gebleeken in die nooit volpreeze gunste, die Uwe Majesteit onlangs tot herstellinge van de Ruste, zo omtrent de Regeeringe als Burgerye alhier, heeft gelieven te bewyzen. De voorsz. Officieren en Dekens konnen Uwe Majesteit in alle oprechtigheid verzekeren, dat de lofselijke conduites, by Uwe Majesteit daar omtrent gehouden, en de goede officien door de Heeren Commissarissen tot dien einde aangewend, by ons, en de gantsche Burgerye, voor zo goedertieren en aangenaam worden gehouden, dat wy al ons leven daar aan met schuldige eerbiedigheid zullen gedenken, en Uwe Majesteits weldaden in een venerabele memorie houden.

SIRE, Uit deze openhertige Verklaringe kan Uwe Majesteit met eenen ook wel afneemen, hoe smertelijk het ons, en de gantsche Burgerye, moet vallen, dat eenige onvoorzichtige Regenten de Burgerye, zo door Missiven aan Uwe Majesteit, als ook aan anderen, publykelijk, ja zelfs door den Druk, hebben beschuldigd en verdacht gemaakt, gelijk of de zelve; de Magistraat zoude hebben gedwongen, ofte immers dat

1692. Decemb. dat de generaale beweeginge, genegentheid, en begeerte van genoegsaam de gantsche Burgerye zoude zyn geweest, om tegens Uwe Majesteits ordres op St. Jans-dag laatstleden de veranderinge te doen, en ook om de Patenten van Uwe Majesteit te contravenieeren, en over zulks de afgezondene Militie op den 13. Augusti laatstleden niet in de Stad te laaten, en dat onder pretext dat Stadts Privilegien daar door zouden werden geinfringeerd. Uwe Majesteit zal wel goedertierentlijk gelieven te considereeren, dat alle het zelve zaaken waren, de welke de Burgerye in 't minste niet concerneerden; want wie dat Rent-ampten heeft, wie dat in de Magistraat is, (als het maar eerlijke luiden zyn) en of de veranderinge op Sint Jans dag geschied ofte niet, dat de Burgerye zich daar aan niet gelegen laat zyn: maar gelijk die Ampten onder de Regenten werden verdeeeld, (daar toe zy malkanderen met schriftelijke Contracten obligeeren) dat zy daar omtrent ook privativelijk, en alleen geinteresseerd zyn; wel waar zynde, dat eenige van de Regenten haar oogmerk daar omtrent gaarne wilden bereiken: en meenende, dat de veranderinge van de Magistraat op St. Jans-dag laatstleden haar daar toe dienstig was, als toen onder de Gemeente is gespargeerd, ingevalle de voorsz. veranderinge op St. Jans-dag niet en geschiedde, dat zy alsdan alle haare Privilegien kwyt waren; en dat die, en andere oproerige discoursen, onder een deel Canaalje, Wyven, Jongens, en Boeren, van die operatie zyn geweest, dat de zelve hebben beginnen te tumultueeren, en te roepen, dat zy de Magistraat wilden veranderd hebben, waar onder nochtans zeer weinige persoonen zyn geweest, die den naam van Burgers meriteerden. Want wy, en de zelve Burgers alsnoch moeten roemen en pryzen de hoogwyze Ordre, ofte Surcheancie van uwe Majesteit, daar by de veranderinge van de Magistraat op St. Jans-dag laatstleden wierde geinhiboerd; door wien wy allesints hebben konnen merken, dat het zelve zoude hebben gestrekt tot ruste van de Regeeringe, en op dat niemand van de Partyen omtrent haar opgereezene en ongedecideerde differenten den anderen door de voorsz. Vernieuwinge zoude prejudicieeren, maar dat alles in ruste en staate zoude blyven; en dat voorts de voorsz. Burgerye niet uit haar zelve, maar door ordre van de Magistraat, op den voorsz. 13. Augusty in de Wapenen is gekomen, na dat de zelve Magistraat alvoorens de Poorten, en Haven-Boom hadde laaten sluiten, en van de Resolutie, by haar op den zelven datum genomen, tot het buitenhouden van de Militie, sluiten van Poorten en Haven-Boom, by openbaare Publicatie van den Stadhuize, kennisse hadden gegeeven: dat het voorts ons, en de gantsche Burgerye mede genoeg heeft verdrooten, dat 'er op den 14. en 16. Augusty laatstleden, op den Naam van de Magistraat, aan de andere Steden van deze Provincie zulke vinnige en bittere Missiven zyn afgezonden, de welken wy moeten verklaaren opgepropt te zyn met onwaarachtige en schandaleuse expressien, die by ons, en de gantsche Burgerye mitsdezen, werden ver-

wor-

worpen, en gedisavoneerd. En wy moeten in specie betuigen, dat wy en niemand, zo voor als naar dato, dat de voorsz. Militie in de voorsz. Stad is gekomen, eenige de minste overlast, ofte naauwelijks eenige schade, van de voornoemde Militie heeft geleeden; en dat overzulks valschelijk by de voorsz. Missive haar werd na gegeeven, dat zy zouden hebben geleefd op Militaire discretie, de Goederen buiten de Stad geruineerd, en dat een openbaaren Vyand niet erger zoude konnen doen: bedankende ter contrarie den Heer Commandeur, en alle de Militaire Officieren, voor haare goede ordres en Krygs-discipline. Ja moeten daar noch by voegen, dat aan onze Stad door de voorsz. Militie Neringe en Welvaart is toegebracht; verzoekende gedienstig, dat uwe Majesteit de zelve Militie alhier tot een beneficie zo lange in Guarnisoen gelieft te laaten blyven, als met den dienst van 't Land zal werden gecompasseerd. En na dat wy dan Uwe Majesteit als noch by dezen zullen hebben verzekerd van de continuatie van ons respect, eerbiedige gehoorzaamheid, en tedere affectie, hoopen wy, dat Uwe Majesteit ons niet kwalijk zal afneemen, dat wy hier noch byvoegen een onderdaanig verzoek, en ootmoedig bidden, dat uwe Majesteit, naar zyne aangeboorne goedheid, alle het gepasseerde van dezen Jaare binnen de Stad Goes, en hier vooren verhaald, met alle het geene daar aan dependeert, goedertierentlijk door een generaale Amnistie over alle de Ingezetenen van de Stad geliefde te aboleeren en te niet te doen; en zulks dat uwe Majesteits gratie mocht verzachten de strengheid der straffe, de welke veele hadden verdiend. Wy zullen voorts God den Heere bidden, dat hy zyne Majesteit met een langduurige en voorspoedige Regeeringe wil begenadigen, en des zelfs desseinen allesints zegenen. 1692. Decemb.

Onderstond, uwe Majesteits onderdaanige, gehoorzame en getrouwe Dienaaren, ondertekenen dit bovenstaande alleen in onze respective Qualiteiten, hier onder geëxpresseerd,

en was onderteekend.

Goes den 13. November 1692.

Als Dekens van 't Smeden-Gilde.
Pieter Wils.
Jacob Verhelle.
Daniel Buis.

Kramers-Gilde.
Pieter Gadrieere.

Bakkers-Gilde.
Blaes Jansse.
Cornelis Weldyk.
Joost Verman.

Timmerlieden-Gilde.
Thomas van Winkele.
Benjamin Matthysse.

Schippers-Gilde.
Jacob Jansz.

Wevers-Gilde.
Jan Soetebier.

Kleermakers-Gilde.
Nicolaas Weisswilder.
Lucas van Beysselaar.

1692. Decemb.

Chirurgyns-Gilde.
Jacob Bossenbly.
Gerard de Witte.
Jacob Nollens.

Schoenmakers-Gilde.
Guilliam vander Mole.
Pieter Kraeye.

Bierdragers-Gilde.
Lucas Beddenoot.
Cornelis Leynsse.
Laurens Jansz. van Stryen.

Als Burger-Capiteinen.
Adriaan Oeye.
Lucas van Beysselaar.
Johan de Hamer.
Jan Yzenbree.
Martinus Oeye.
Andreas Parent.

Als Lieutenanten.
Cornelis Hogenhoed.
Hieronymus Peutemas.
Isaak Snoep.
Jacob Bossenbly.
Pieter vander Bilt.
Gerard de Witte.

Als Vaandragers.
Cornelis Verryssen.
Nicolaus Ratel.
Jan de Passer.
Matthias Huigens.
Levinus van Doorn.

Aldus gecollationeerd jegens het Origineel, is bevonden aldaar mede te accordeeren, *quod attestor als Secret.*

Getekend

JOH. EVERSDYK.

Ziet hier nu ook de Requesten, door de Gecondemneerden, om vergeeving van hunne misdaad, en vernietiging hunner Vonnissen, te verkrygen, aan den Koning gepresenteerd.

Requeste van Adolph van Westerwyk, aan Zyne Majesteit gepresenteerd, verzoekende daar by Pardon en Abolitie.

Aan Zyne Majesteit,

SIRE.

ADolph van Westerwyk, bediend hebbende het Burgemeester-Ampt der Stad Goes tot den 24. Juny 1692. en daar na het Ampt van Pensionaris Honoraris, komt zich mede de uitterste submissie voor de Voeten van Uwe Majesteit, door dit Geschrift, nederwerpen; het welk hy Persoonelijk zoude doen, als hy daar toe de eere en de vryheid konde genieten, met bekentenis, dat hy niet alleen nevens alle de Ingezetenen van het Land in het generaal, maar ook in zyn particulier, allerley Protectien en veele Beneficien van Uwe Majesteit heeft ontfangen, de welke hem van jongs aan hebben geobligeerd alle veneratie, respect,

cm-

en tedere affectie voor Uwe Majesteit te hebben, gelijk hy ook altoos heeft gehad, en alsnoch heeft: moetende niettemin tot zyn groot leedwezen daar by voegen, dat hy, ter occasie van de Querelles en Oneenigheden, in de Regeering van de Stad Goes, zich heeft laaten vervoeren tot daaden, die met de voorsz. bekentenis en obligatie niet over een komen; konnende evenwel heiliglijk verklaaren, dat hy nooit zo detestabilen Oogmerk heeft gehad, van Uwe Majesteit eenigsins te willen ledeeren in des zelfs Authoriteit, en Prerogativen: maar dat de bevatting over Stadts Voorrechten, en den yver tot voortzetting van de gemeene interesten my tot die extremiteiten heeft doen vervallen: alle welke zaaken, met al 't geene daar op tot nu toe is gevolgd, by my van achteren werdende geconsidereerd en ingezien, moet, en wil ik geerne belyden, dat ik my beter gehoorzaamelijk had gedraagen, na de goede ordres die Uwe Majesteit tot informatie en accomodement van de voorsz. Differenten, mitsgaders tot het abstineeren van feitelijkheden, als mede tot het supersedeeren met de Vermakinge van de Magistraat op den 24. Juny dezes Jaars hadde gelieven te geeven, by Missiven van den 21. April en 22. Juny respective; daar van Uwe Majesteits Oogmerken zynde geweest salutair, tot bereikinge van Ruste en Eenigheid, zo wel onder de Regenten als de Burgerye, beklaag ik my hooglijk van de zelven niet te hebben opgevolgd, maar die met hevigheid te hebben tegen gegaan, evenwel zonder de alderminste intentie om Uwe Majesteit te offenseeren, ofte des zelfs hoog gezag te benadeelen, 't welk hy van herten, na zyn gering vermogen, liever meer en meer had willen helpen vaststellen, en vergrooten, als wel wetende dat daar aan, en aan Uwe Majesteits verder welwezen, niet alleen de verzekerdheid dezer Landen, maar ook van het gantsche Protestantsch interest, ja het behoud van gantsch Europa, tegens de Usurpatien van de Fransche ondragelijke Overmacht, ten uittersten is gelegen. Daarom bemerkt hy nu met droefheid zyne inobedientien, niet alleen aan Uwe Majesteits voorsz. orders, maar ook (voor zo veel het onderschreeve toenmaal tot myne Functie concerneerde) in het niet respecteeren van de Patenten voor de Militie na deze Stad gezonden; het buiten houden van de welke de zelve fondamenten heeft gehad, als voorsz. is: daar by komende eene aprehensie, van dat men te gemoet zag, dat men voor het inlaaten van de zelve buiten staat zoude geraaken van zyne verdere concepten voort te zetten. Door welk refuis aan de Militie, by Resolutie van den 13. Augusty dezes Jaars, men meerder is vervoerd geworden tot het begaan van zodanige onvoorzichtige Actien, en het afzenden van zulke Odieuse Brieven, van den 14. en 16. der zelver Maand, dat daar door Uwe Majesteits hoogwyze Conduites, en heilzame Voorneemens ten kwaadsten zyn onteerd geworden; zulks ik nu tot nader inkeer gekomen zynde, alle het zelve in der daad, en van herten regretteere: als zeer wel considereerende, dat ik veel beter had gedaan, van myne bevattingen

1692. Decemb.

1692. Decemb. gen en interessen af te gaan, en my te schikken na de goede, en ten besten van de Stad en Burgerye dienende orders van Uwe Majesteit, als dezelven op zo eene wyze te contravenieeren, en alzo het goede van Uwe Majesteit te beantwoorden met een verkeerd gedrag. *Sire*, ik wende voor al dit bedryf geene excuses voor; maar neme de vrymoedigheid van daar over voor Uwe Maj. te brengen myn berouw: het welk in my waarachtig zynde, durf ik ook gelooven, dat het niet ontydig voor Uwe Majesteit zal werden beleden; maar vastelijk betrouwen, dat Uwe Majest. met ontferminge over my en d'andere Gecondemneerdens zal wezen aangedaan, en grootmoedelijk zal considereeren, hoe grooter het misdryf is, hoe glorieuser de vergeevinge. Waarom den Suppliant (waar by Ouders, Vrouw, Kinderen, en verdere Vrienden zich met gelijke beweeginge voegen) met de diepste demoedigheid smeekt en bid, dat Uwe Majesteit, na deszelfs alomme geroemde goedertierenheid, de zelve over my mede gelieve te laaten gaan, en ten nadeele van my aan alle de voorige gepasseerde misslagen niet gelieve te gedenken; maar dat Gratie prefereerende voor rigeur, zich uit eene overgroote Clementie zal laaten beweegen, om naar eene vyf-weekige gevangenis alles te pardonneeren, te aboleeren, en de te niet te doen de Sententie, daar over tegens my gedecreteerd, met alle pœnen Corporeele en Civile, mitsgaders Bannissementen en Confiscatien daar inne vervat, alles met allen den gevolge en aankleven van dien, en daar toe te verleenen Brieven van Pardon, Abolitie, en Rappel van Ban en Confiscatie van Goederen, in optimâ formâ; waar door Uwe Majesteit zeekerlijk zoude bereiken de Herstellinge van de Eendracht en de Ruste binnen deze Stad Goes, en door zo eene eclatante preuve van goedheid in het hert van den Ondergeschreeven dieper inwortelen de aangeboorene en trouwhertige liefde tot uwe Majesteits Persoon: *by welke bede hy ook voegt die tot God, dat Hy haare Majesteiten hoe langer hoe meerder bevestige op den Throon, en zegenen met alle Koninglijke voorspoed; in de hoope en verwachtinge van het welke den Suppliant blyft.*

Grootmachtigste Koning,

Uwe Majesteits gantsch Onderdanigsten Suppliant en Dienaar,

Goes den 28 November 1692.

Was geteekend,

ADOLPH van WESTERWYK.

Mis-

1692. Decemb.

Missive van Adolph van Westerwyk, *aan zyn Majesteits Commissarissen, om ten dien einde haare intercessie te erlangen.*

Edele Mogende Heeren,

IK was in hoope, dat op de iterative aanspraaken aan U E.Mog. een gunstig effect zoude hebben gevolgd omtrent de verlichtinge van myne detentie; doch in de plaats van dien, is my niet alleen eene merkelijke versvaringe wedervaaren, maar kort daar aan door Gedeputeerden uit de Magistraat voorgeleezen eene doodelijke Sententie, tegens my op zyne Majesteits approbatie gestrekt. Ik geloof voor zeker, dat ik U E. Mog. zeer licht kan doen begrypen, dat die lecture my groote ontsteltenis heeft gecauseerd; als ziende, door de executie van de zelve, myne Familie met anderen geruineerd, en myn levenstyd geëindigd. Zo daar eenige zaaken zyn, die iemand sensibel toucheeren, zo zyn het zulke. Ik en alle de andere mede-Gecondemneerdens addresseeren een zeer ootmoedig Smeekschrift aan Zyne Majesteit, met bede van Pardon; behalven noch eene onderdaanige intercessie van alle onze Correspondenten: en dewyle ik weet, dat Uwer Ed. Mog. voorsprake tot het obtineeren van het voorsz. zeer veel kan contribueeren, zo bid ik de zelven in alle ernst, dat aan my, en de andere Gecondemneerders, die goedheid willen bewyzen van Zyne Majesteit tot gratie te permoveeren. Het beste fondament, dat ik u Ed. Mog. daar toe weet te suppediteeren, is myne sincere en oprechte confessie van leedwezen en berouw over de offensie, door myne conduites aan Zyne Majesteit gegeeven. Het is my in de jonkheid ingegeeven, Zyne Majesteit lief te hebben; en ben daar toe in myne oudere jaaren, door middel van den Heere van Odyk, met weldaaden noch nader verplicht geworden: en daarom smert het my das te meerder, dat ik nu die Majesteit heb geledeerd; en dat wy den anderen met het voortzetten van onze particuliere querelles zo verre hebben geleid, dat het Interest en de Prærogativen van Zyne Majesteit hebben moeten lyden, en deszelfs Koninglijke Persoon niet is onangeraakt gebleeven. Tot redres van deze Koninglijke Læsie, weet ik geen beter noch andere heelinge, als op eene ware bekentenis een gebed van vergeevinge te doen; tot het secondeeren van het welke u Ed. Mog. (die over het obtineeren van de zelve een groot dankbaar deel zouden dragen) nochmaal hertgrondelijk importuneerende, refereere ik my verder tot de bedroefde aansprake, die myne bedrukte Huisvrouw, nevens andere geaffligeerde Vrienden, van U Ed. Mog. zal konnen verzoeken, en blyve ondertusschen. Onderstond

Ed. Mog. Heeren, U Ed. Mog. onderdanige dienaar,

Goes den 21 November 1692.

En was getekend

ADOLPH VAN WESTERWYK.

1692. Decemb.

De Requesten van den Burgemeester Eversdyk en den Secretaris Westerwyk waren omtrent van den zelven inhoud, en de zelve dagtekening, als dat van den Burgemeester Westerwyk; weshalven wy dan maar tot het geene der anderen Gecondemneerden zullen overtreeden.

Requeste van Johan vander Hille, Jan Verkat, *en* Martinus Byselaar, *aan Zyne Majesteit gepresenteerd.*

Grootmachtigste Koning:

WY ondergeschreeve Burgers en Inwoonders der Stad Goes komen met de diepste ootmoedigheid aan de voeten van Uwe Majesteit; betuigende, dat wy verscheide malen met de uiterste droefheid en alteratie hebben bevonden, dat wy ons ten hoogsten hebben misgrepen in de Verschillen, binnen en omtrent de voorschreeve Stad ontstaan: en betuigen eenpaarlijk, dat het ons smert en leed is, dat de Koninglijke Persoon en Waardigheden van Uwe Majesteit, by verder vervolg van de voorsz. Differenten, vilipendie en læsie is aangedaan, dat de zelve noodig heeft geacht daar van aan de Ed. Mog. Heeren Staaten van Zeeland kennisse te moeten geeven, en tot reparatie zodanig te doen procedeeren, als geschied is. Wy zeggen nochmaal, dat de gegeevene offensie ons van herten leed is, wenschende de zelve nooit te zyn geschied: en daarom komen wy met deze onderdaanige submissie voor Uwe Majesteit, om de zelve met de uiterste ootmoed te bidden en smeeken, dat de zelve, na zyne aangeboorene en gewoone overgroote goedertierenheid, alle onze begane misdaaden, (tegenwoordig door ons, nevens Vrouwen, Kinderen, en Vrienden, met traanen en zuchten betreurd wordende) niet gelieve te gedenken; maar dat des zelfs gratie en goedertierenheid mag overwinnen de strengheid der straffen, die wy hadden gemeriteerd, en overzulks genadelijk te pardonneeren, aboleeren, en te niet te doen alle de voorschreeve misdaaden, en Sententie daar voor sover ons gedecreteerd, met alle pœnen, corporeel en civile, mitsgaders Bannissementen en Confiscatien daar in vervat, alles met den gevolge en aankloeven van dien, en daar toe te verleenen Brieven van Pardon, Abolitie, en Rappel van Ban en Confiscatie van Goederen; als wanneer wy dan des te meer verbindtenisse zullen hebben om niet alleen de groote goedheid van Uwe Majest. alomme te roemen, en te pryzen; maar God almachtig steeds te bidden, dat hy de Persoonen van haare Koninglijke Majesteiten met een lang en voorspoedig leven gelieve te zegenen, en alle haare onderneemingen ten beste van Kerke en Land hoe langer hoe voorspoediger te maken; dit zyn de hertgrondigste gebeden en smee-

smeekingen, die aan Uwe Majesteit in alle onderdanigheid en deemoedigheid worden opgeofferd door 1692. Decemb.

Goes den 28. November 1692.

Uwe Koninglijke Majesteits alleroetmoedigste Dienaaren en Suppliantten

geteekend,

J. vander Hille, Mart. Bysselaar, en J. Verkat.

Op deze ootmoedige Smeekschriften volgde eenige dagen daar na d'onderstaande

Missive van Zyne Majesteit aan de Burgemeesters en Regeerders der Stad Goes, in dato den 16 December 1692.

Erentfeste, &c.

WY hebben ontfangen UE. Missive, gedateerd ter Goes, den 15 der voorleedene Maand November, nevens de respective Sententien, daags te vooren tot laste van de Oud-Burgemeesters *Adolph Westerwyk* en *Mattheus Eversdyk*, mitsgaders den Secretaris *Johan Westerwyk*, *Johan vander Hille*, *Jan Verkat*, en *Martinus Beysselaar* gearresteerd: en naar dat wy de gemelde Sententien, nevens de Stukken daar toe specteerende, rypelijk hadden doen examineeren, zyn de zelve ook bevonden wel en conform de Rechten gewezen te zyn; waar door UE. dan ook vervolglijk wel hebben voldaan aan onze Missive op den 24 October laatstleden aan UE. afgezonden. Maar dewyle naderhand de voorsz. Gecondemneerdens zich by Requeste aan ons hebben geaddresseerd, bekennende haare Misdaaden, met betuiginge van veel berouw en leedwezen, biddende en verzoekende Pardon en Abolitie van de zelven, mitsgaders van de voorsz. Sententien; en dat daarenboven alle de Burger-Officieren, mitsgaders Dekens der Stad Goes, by haar Smeekschrift, ons mede toegekomen, onder anderen, hebben verzocht, dat de strengheid der straffe, dewelke veele van de Ingezetenen aldaar hadden verdiend, door onze gratie mochte werden verzacht, zouden wy daaromme, zonderlinge regard nemende op de tedere expressien van affectie en gehoorzaamheid t'onswaarts by de voorsz. Burger-Officieren en Dekens aldaar gedaan: ('t welk wy voor zeer aangenaam houden) aan de eene zyde wel inclineeren het voorsz. Pardon en Abolitie te verleenen, onaangezien de zwaarheid der delicten, en dangereuse excessen door de voorsz. Gecondemneerdens begaan, en breeder in de gemelde Sententien uitgedrukt: edoch aan de andere zyde considereerende, dat de Ed. Mog. Heeren Staaten van Zeeland by der zelver Resolutie van den 22 der voorsz. Maand ons,

1692. Decemb. ons, onder anderen, mede hebben verzocht, en geauthoriseerd onze Stadhouderlijke Authoriteit te interponeeren, zodanige ordres te stellen, en die voorzieninge te doen, als wy ten dienste van den Lande in 't gemein, en de ruste der voorsz. Stad Goes in 't particulier, zouden nodig achten, en bevinden te behooren, konnen wy 't verleenen van een absoluit Pardon, en Abolitie, aan de voorsz. Gecondemneerdens met den dienst van den Lande, en ruste der Stad Goes, niet compasseeren. Doch nademaal haar *Ed. Mog.* by de voorsz. Resolutie mede hebben betuigd, haar aangenaam te zullen zyn, als 'er ten dezen eenige *Moderatie* wierde gebruikt, hebben wy, omme der zelver Salutair oogmerk (voor zo veel mogelijk) in alles te bereiken, ook wel konnen goedvinden de voorsz. respective Sententien, invoegen hier naar volgende, te modereeren, en UE. derhalven mits dezen aan te schryven de zelve Sententien, voor zo veel *Adolph Westerwyk* daar by is gecondemneerd met den Swaarde te werden gestraft dat 'er de dood na volge; mitsgaders *Mattheus Eversdyk*, *Johan Westerwyk*, en *Johan vander Hille*, gebracht te werden ter plaatse daar men gewoon is Criminele Justitie te doen, en aldaar den Scherprechter overgeleverd te werden, om door den zelven het Swaard over haar hoofd te werden geslaagen; en daar by *Jan Verkat* is gecondemneerd strengelijk gegeesseld te worden; en mede, voor zo veel de Confiscatie haarer Goederen aangaat, te laaten buiten Executie: maar dat UE. in consideratie van des Stadts ruste, die ordre zullen stellen, dat den voorsz. Adolph Westerwyk en Johan Westerwyk met de eerste gelegentheid werden vervoerd na 's Hertogenbosch, en aldaar geconfineerd in de verzekerdste plaatsen, by UE. met kennisse van onze Commissarissen daar toe te despicieeren, ten einde den voorsz. Adolph Westerwyk en Johan Westerwyk aldaar tot haaren kosten in goede bewaringe zo lange werden gedetineerd, als wy zullen oordeelen dat den dienst van den Lande, en de ruste der Stad Goes 't zelve zal requireeren; en dat UE. wyders uit haare middelen een bekwame fonds zullen assigneeren, daar uit de voorsz. kosten van haare detentie gevonden konnen werden, en mits by haar, boven de kosten en misen van Justitie, noch betaald wordende zodanige Amende, als UE. naar proportie van yders middelen (op onze approbatie) zullen arbitreeren; blyvende den verderen inhoude van de voorsz. Sententien in haar geheel, en welke UE. met den eersten zullen konnen executeeren. Waar mede &c. Withal den 16 December 1692.

Was getekend

Uwe goede Vriend,

WILLIAM REX.

Men

Men was nu weder bezig over het (a) Muntwezen; om het welk te redresseeren de twee volgende Plakaaten wierden uitgegeeven. 1692. Decemb.

Plakaaten tot herstelling van het verval der Muntzaken afgekondigd.

(a) Zie pag 81.

DE Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden : Allen den geenen, die dezen tegenwoordigen zullen zien, of hooren lezen, Saluit. Doen te weten : Alzo wy dagelijks bevinden, dat, niettegenstaande Onze iterative Interdictien aan de respective Muntmeesters dezer Landen (sedert eenige Jaren herwaarts te meermalen, en wel specialijk by Onze Plakaten van den 7 Augusti 1691, en in April 1692. vernieuwd en gereaffigeerd) gedaan, verscheidene Muntmeesters dezer Provincien noch komen te munten, zelfs met Taswerk, Schellingen, verre excedeerende den Voet van de Stantpenningen dezer Landen, zo als uit de dagelijks op nieuws van de Munte komende Schellingen klaarlijk kan werden gezien, waar mede des Gemeenen Landts publijke en particuliere Comptoiren door het ongeregeld en overvloedig munten van de zelve verslechte Schellingen werden overvuld en beswaard; zulks dat men in Betalinge van groote en merkelijke Sommen byna geen ander Geld ziet gebruiken en verhandelen, als de voorsz. lichte Schellingen, in plaatse dat men, volgens de Plakaaten van den Lande, daar toe behoorde te gebruiken grove en sterke Zilvere Gelden, en de Payementen niet anders, als tot kleine vertieringe en tot Pasgeld, om van den anderen te geraaken nodig zyn; waar door dan niet alleen den Staat, neen maar ook de goede Ingezetenen, ten hoogsten werden beschadigd, d'Inlandsche Negotie grootelijks belemmerd, en vervolgens d'Onderdaanen dezer Landen (voornamentlijk in Koophandel bestaande) onbekwaam gemaakt om eenigen Handel buiten 's Landts te konnen dryven; welk ongemak en disordre Wy dan beducht zynde te meerder te zullen aangroeijen door 't inbrengen van ongemunte Zilvere Plaaten, geformeerd omtrent den voet van de voorsz. Schellingen, omme daar op den Stempel op eenige Munten dezer Landen gepreegd te werden, contrarie aller Volkeren Recht en alle goede Munts-ordres, waar door geschapen zoude staan, den geheelen Staat en de Finantie van dien in d'uiterste confusie te geraaken, in cas daar tegen by ons niet vigoureuselijk wierde voorzien : ZO IS 'T : Dat wy, de voorschreeve zake serieuselijk overwogen, en daar op alvoorens gehoord en ingenomen hebbende 't Advys der Raden en Generaalmeesters van de Munte, van intentie zynde den Staat van 't Muntwerk wederom te herbrengen in volkomene ordre, en de goede Ingezetenen te precaveeren van alle verdere schade en verderf, als mede 's Landts Finantie in zekerheid te stellen, goedgevonden hebben, by dezen Onzen Plakate te verklaaren, dat na 't emaneeren van dezen Onzen Plakate alle Muntslag van Schellingen op de respective Munten dezer Vereenigde Nederlanden effectivelijk en metter daad zal komen en moeten cesseeren; en dat ten dien einde alle Stempelen van den

1692. Decemb. dien op den Eed van alle respective Munts-Bediendden, zo wel op de Provinciale als Ryksmunten, ten spoedigsten zullen moeten werden opgehaald, en ten Raadhuize, of daar zulks behoord, verzegeld: en, by zo verre Wy zouden bevinden, dat eenige Muntmeesters dezer Provincien van de zelve Schellingen, hoe weinig 't ook zoude mogen zyn, kwamen te munten, te preegen, te schroeven, ofte met eenigerhande Instrumenten, 't zy met Taswerk of andersints te fabriceeren, dat zodanige Muntmeesters, Waardyns, Assayeurs, Yzersnyders, en Muntgezellen, die zodanigen Muntslag zouden mogen hebben gedaan, doen doen, of helpen bevoorderen, in eenigerhande manieren, directelijk of indirectelijk, zullen werden gestraft met de Dood en Confiscatie van hunne Goederen. Verbiedende daarom ook wel expresselijk, eenige Zilvere Plaaten, tot de meergemelde Schellingen of andere gefabriceerd, onder wat pretext het ook zoude mogen zyn, van buiten deze Provincien in deze Landen in te brengen, ofte door eenige andere middelen zodanig Muntwerk te bevoorderen of te faciliteeren, op pœne van als Medestanders van ongeoorlofde en private Muntslag, en zulks als valsche Munters, te verbeuren Lyf en Goed, en dat daarenboven d'ingebrachte Plaaten zullen werden geconfisqueerd; alles mede achtervolgens en in conformité van de gemelde Onze Munts-Plakaaten en de beschreevene Rechten; belovende een Præmie van 6000 Guldens aan alle de geenen, die 't zelve zullen komen t'ontdekken en aan te brengen, zodat den Dader in handen van de Justitie kome te geraaken. En ten einde hier van niemand eenige ignorantie zoude mogen prætendeeren, ontbieden en verzoeken Wy de Heeren Staaten, Stadhouderen, Gecommitteerde Raden en Gedeputeerde Staaten van de respective Provincien, en allen anderen Justicieren en Officieren van den zelve Lande, dat zy deze Onze Ordonnantie van stonden aan alomme doen verkondigen, uitroepen, publiceeren, en affigeeren, ter Plaatse daar men gewoon is zodanige Publicatie en Affixie te doen: Lasten en beveelen voorts de Raden ter Admiraliteit, d'Advocaten-Fiscaals, mitsgaders allen anderen Bevelhebberen, deze Onze Ordonnantie t'achtervolgen en te doen achtervolgen, procedeerende en doende procedeeren tegen de Contraventeurs en Overtreeders van dien, zonder eenige gratie, ooglnikinge, dissimulatie ofte verdrag; want Wy 't zelve ten dienste van den Lande, en van de goede Ingezetenen van dien, bevonden hebben alzo te behooren. Gegeeven in den Hage onder 't Cachet van den Staat, Paraphure van den Præsideerende in Onze Vergaderinge, en de Signature van onzen Griffier, op den eersten December, 1692. Was geparapheerd, *S. van Wynbergen*. Onderstond, *Ter Ordonnantie van de hooggemelde Heeren Staaten Generaal*. Getekend, *F. Fagel*. Zynde op 't Spatium gedrukt 't Cachet van de meer hooggemelde Heeren Staaten Generaal, op een rooden Ouwel, overdekt met een papieren Ruite.

Renovatie en Ampliatie Plakkaat, Inhoudende Ordre op den cours van verscheide soorten van Payementen. In dato den 25. December, 1692. 1692. Decemb.

DE Staaten van Holland en West-Vriesland. Allen den geenen, die dezen zullen zien of hooren lezen, Salut. Doen te weten: Alzo wy na het emaneeren van ons Plakaat op den cours van eenige Payementen, van den 26 September laatstleden, ondervonden hebben, dat noch veele en verscheide soorten van Schellingen, mede van den voet afwykende, in deze Provincie werden uitgegeeven en gedebiteerd, die in het voorsz. Plakaat niet zyn gespecificeerd; dat mede onder de zelven veele gevonden werden zonder datum ofte designatie van het jaar wanneer die geslagen zyn; en dat, in gevalle alle de Schellingen, eenige jaaren herwaarts beneden den voet gemunt, niet te gelijk en op een eenparige wyze werden gereduceerd, daar door veele desordres en inconvenientien zouden konnen ontstaan: ZO IS 'T, dat Wy daartegens willende voorzien, en, zo veel doenlijk, een vasten voet op de voorsz. reductie beraamen, goedgevonden en geresolveerd hebben Ons voorsz. Plakaat te renoveeren, altereeren, en amplieeren, en vervolgens op nieuws te interdiceeren en verbieden by dezen, dat geene Groeninger Stuivers, geslagen in de Jaren 1690, 1691, en in den loopenden Jare 1692. en die noch op dien voet, of zonder consent of concurrentie van Ons, geslagen zouden mogen werden, binnen deze Provincie meer cours zullen hebben, op de verbeurte van de voorsz. Stuivers voor de eerste reis dat die by iemand zullen werden uitgegeeven of ontfangen, of van de waarde van dien, in gevalle het zelve ter verscher daad niet werd ontdekt, en van 't viervout daarenboven; en indien de somme van de voornoemde uitgegeevene Stuivers geen zes guldens komt te bedraagen, in plaats van het viervout, een boete van 24 guldens: voor de tweede reis op de verbeurte van de dubbelde boete, en op pœne van boven dien arbitralijk te zullen werden gestraft. En ten reguarde van de Schellingen, beneden den voet geslagen, hebben Wy goedgevonden en geresolveerd, dat de reductie van de zelven op vyf stuivers twaalf penningen, in Ons voorsz. Plakaat van den 26 September laatstleden gemeld, geen voortgang zal hebben; en voorts geordonneerd en gestatueerd, ordonneeren en statueeren by dezen, dat de Schellingen, die in Gelderland geslagen zyn in den Jare 1691. in Zeeland in den Jare 1685. tot Utrecht in den Jare 1691. in Vriesland in den Jare 1682. in Over-Yssel in de Jaren 1689, 1690 en 1691. in de Munt van Groningen en de Omlanden in de Jaren 1684, 1685 en 1691. tot Zutphen in de Jaren 1690 en 1691. tot Nimwegen in de Jaren 1685, 1686, 1688, 1689, 1690 en 1691. tot Deventer in de Jaren 1684, 1685, 1688, 1689, 1690 en 1691. tot Campen in de Jaren 1686. 1689. 1690 en 1691. tot Zwol in de Jaren 1689. 1690 en 1691. in de Stadts Munt van Gro-

1692. Decemb.

Groningen in den Jare 1691. mitsgaders alle de Schellingen, die na de voorsz. respective Jaren, en zulks na dat invoegen als vooren in de voorsz. respective Provincien begonnen is tegens den voet gemunt te werden, geslagen zyn; als mede de Schellingen, zonder Datum ofte designatie van 't Jaar wanneer die zyn gemunt, hebbende de zelve figure ofte beeltenis als de voorengemelde Schellingen beneden den voet geslagen; en eindelijk alle de Schellingen, die by Ons nader met byvoeginge van een Beeldenaar, tot meerder elucidatie, zullen werden gedesigneerd, zullen werden gereduceerd, zo als wy de zelven reduceeren by dezen, op vyf stuivers acht penningen, in te gaan met den eersten April naastkomende, op de verbeurte van de voorschreeve Schellingen, die hooger zullen werden uitgegeeven ofte ontfangen; en zo het zelve ter verscher daad niet werd ontdekt, de waarde van dien, en boven dien noch viermaal zo veel als de waarde van de uitgegeve of ontfange somme zal komen te importeeren; en zo de zelve geen zes guldens zal komen te bedraagen, in plaats van het viervout, op een verbeurte van 24 guldens voor de eerste maal, voor de twede maal op een dubbelde boete, en arbitrale straffe daarenboven.

Dat de goede en gangbare Schellingen in Sakjes of andersints door den anderen met de kwade vermengd, mede niet hooger als tegen vyf stuivers acht penningen zullen werden uitgegeeven of ontfangen, op pœne als vooren; maar dat de zelve gesepareerd van den anderen, en zulks volkomen kenbaar, haar ouden cours zullen hebben.

Wyders verbieden Wy wel expresselijk, dat niemand zich zal hebben te bevorderen eenige van de hier boven gespecificeerde Payementen, of eenige andere Stuivers of Schellingen, beneden den voet geslagen, of die noch beneden den voet, of zonder consent of concurrentie van Ons zouden mogen werden geslagen, van buiten in deze Provincie in te brengen, op verbeurte van de zelven, d'eene helft ten behoeve van den Aanbrenger, de andere helft ten behoeve van den Officier die de calange zal doen, mitsgaders een boete van 600 guldens, boven en behalven de verbeurte van de Schuiten, Wagens, Karren of Paarden, waar mede zodanige Penningen of Payementen, met kennisse van de Schippers of Voerluiden, ingebracht zullen zyn; in welk geval zodanige Schippers en Voerluiden noch met openbaare geesselinge zullen werden gestraft: doch indien buiten haar kennisse eenige van de voorsz. Payementen met haare Schepen, Wagens, of Karren binnen deze Provincien mochten zyn gevoerd, en zy zich met Eede komen te expurgeeren, dat het zelve buiten haar weten is geschied, zullen de zelve van de gemelde confiscatie van hunne Vaartuigen, Rytuigen, en verdere straffe zyn geeximeerd.

En op dat de voorsz. verbodene Payementen des te beter mogen werden geweerd, en, ingebracht werdende, achterhaald; zo ordonneeren en beveelen Wy aan alle Schippers en Voerluiden, by zo verre zy eenig Geld bin-

binnen deze Provincie komen te brengen, het zelve aanstondts aan den Officier van de Plaats, daar het zelve zal werden aangebracht, bekend te maaken: en indien bevonden werd daar onder verbodene Payementen te zyn, zo begeeren Wy, dat de voornoemde Schippers en Voerluiden van de zelven genieten zullen de helft van de voorsz. ingebrachte Payementen, wezende de portie van den Aanbrenger; doch in gebreke blyvende de voorsz. bekendmakinge te doen, zullen de zelve daarover na rigeur van dezen Onzen Plakate, boven de verbeurte van de voorsz. Schuiten, Wagens of Karren, met openbaare geesselinge werden gestraft.

1698. Decemb.

Doch dewyle veele Ingezetenen van deze Provincie Renten en Interessen, mitsgaders uitstaande Schulden, hebben te ontfangen in andere Provincien, zo hebben Wy goedgevonden aan de zelven vryheid te geeven om onder behoorlijk Paspport, by de Magistraat hunner Domicilie aan de zelven buiten haare kosten te verleenen, inhoudende de begrootinge van de somme, in te brengen de Schellingen, die zy ter dier zake hebben ontfangen: doch zullen de zelve, in gevalle zy die Schellingen buiten haare Woonplaatsen op hun wederkomst binnen deze Provincie zouden willen lossen, gehouden zyn de ingebrachte Schellingen aan den Officier aldaar aan te geeven, met vertoning van hun Paspport; en zal den gemelden Officier in dorso van 't voorsz Paspoort aantekenen, hoe veel Schellingen op het bovengemelde Paspport binnen deze Provincie zullen wezen ingebracht; welk geindorseerd Paspport zy binnen 24 uuren na haare te rugkomst, in de Plaats daar zy woonachtig zyn, aan den Officier aldaar zullen overleveren. Edoch, in gevalle de zelve de voorsz. Schellingen directelijk zullen overbrengen, en lossen ter plaatse daar zy woonachtig zyn, zullen zy mogen volstaan met het overleveren van 't voorsz. Paspport aan den Officier aldaar; en zullen de zelve Schellingen niet anders mogen uitgeeven, als volgens de prys hier vooren gemeld, op pœne, dat die van des te doen in gebreeke blyven, of contrarie komen te doen, als Contraventeurs van dezen Onzen Plakate zullen gecorrigeerd, en gemulcteerd werden met de boetens en de straffen, hier boven tegens het inbrengen van de voorsz. Payementen, en het uitgeeven van de voorsz. Schellingen hooger als de voorgestelde prys, gestatueerd.

En op dat uit de Provincien geene Payementen beneden den voet mogen werden ingebracht, onder pretext dat die gedestineerd zyn voor het Comptoir Generaal, om te dienen tot betalinge van de quote van d'eene of d'andere Provincie, zullen de zelve niet anders mogen werden ingebracht, als door een publijcq Persoon, en in Zakken, verzegeld met het Zegel van de Provincie voor reekening van de welke die werden gezonden, ofte andersints door de Commisen van den Ontfanger Generaal van de Unie zelfs: en wat aanlangt het resort van de Generaliteit, dat de voorsz. Payementen daar uit mede niet anders als in Zakken, ver-

1692. Decemb. zegeld met het Cachet van de Ontfangers, Rentmeesters, en anderen, die die zelve aan het Comptoir Generaal moeten brengen, of verschuldigd zyn, ofte anders door de voorsz. Commisen zullen mogen werden ingebracht; of zal anders tegens de zelven by wegen van confiscatie, gelijk tegens de Payementen, die tegens Ons Verbod werden ingebracht, geprocedeerd werden.

En zal het zelve ook plaats hebben ten reguarde van 't Geld, dat door deze Provincie zal werden verzonden ten behoeve van de Militie.

Hebben voorts mede wel expresselijk geinterdiceerd en verboden, interdiceeren en verbieden mits dezen, aan alle Ontfangers, Rentmeesters, en haare Commisen, Gaarmeesters van de Verpondingen, Pachters en hunne Collecteurs, mitsgaders alle anderen die eenige publijke Penningen ontfangen of administreeren, geen groot Geld voor klein te verwisselen, nochte eenig Opgeld te geven, of ontfangen, of daar over eenig beding te maaken, op pœne dat, contrarie 't zelve komende te doen, verklaard zullen werden infaam en inhabil, vervallen van haare Functien en Bedieningen, en daarenboven gemulcteerd met een Boete van het triplum van 't verwisselde, de helft te appliceeren ten behoeve van den Officier die de calange zal doen, en de wederhelft ten behoeve van den Denunciateur, wiens naam (des begeerende) zal werden gesecreteerd.

En om ons oogmerk daar omtrent te meer te bereiken, ordonneeren en lasten Wy onze Gecommitteerde Raden, om onzen Ontfanger Generaal, mitsgaders de Rentmeesters van onze Domainen, daar op specialijk te be-eedigen, gelijk Wy mede lasten en ordonneeren Burgemeesteren en Regeerders van de respective Steden mitsgaders Schouten en Gerechten van de Dorpen, alle Ontfangers, Rentmeesters, Commisen, Gaarders van Verpondingen Pachters, Collecteurs, en alle anderen die eenige publijke Penningen ontfangen, en onder haare Jurisdictie woonachtig zyn, onder de voorsz. Eed te brengen.

En zullen de Solliciteurs van de Militie, staande op de repartitie van deze Provincie, aan de voorsz. ordres en pœnaliteiten, zo wel als de gemelde Ontfangers en Rentmeesters, subject zyn, en tot dien einde mede werden be-eedigd: En zullen de voorsz. Solliciteurs aan de Militie, die zy bedienen, eenige betalinge doende, de bovengemelde Schellingen niet hooger mogen aanreekenen als tegens de waarde, op de welke die by Ons werden gesteld, alwaar het dat de voorsz. Militie buiten deze Provincie mochte wezen, op pœne daar tegens hier vooren gestatueerd.

Verbieden mede wel expresselijk alle Kassiers, Joden, en alle anderen, het gaan opzoeken aan de Huizen, of op eenige publijke Plaatsen of Straaten, en het venten van eenige Penningen aan de Muntmeesters, op de verbeurte van driemaal zo veel als 't verwisselde zal importeeren, en een boete van zes honderd guldens daarenboven voor de eerste, en arbitraale straffe voor de tweede reis, dat daar van zullen werden geconvinceerd.

En zullen de geenen, die de voorsz. boeten niet zullen konnen voldoen, daar over by openbaare geesselinge werden gestraft; en zal in dat geval den Officier die de calange zal hebben gedaan, en op wiens poursuite aan zodanige Contraventeurs een corporele straffe opgelegt is, by de Heeren Gecommitteerde Raden tot encouragement een remuneratie werden toegevoegd van 600 guldens.

En ten einde niemand hier van ignorantie zoude konnen pretendeeren, begeeren Wy, dat deze alomme gepubliceerd en geaffigeerd zal werden, daar men gewoon is publicatie en affixie te doen. Gedaan in den Hage onder het kleine Zegel van den Lande, den 25 December 1692.

Onderstond, Ter Ordonnantie van de Staaten.

Was getekend, SIMON van BEAUMONT.

EINDE.

BLADWYZER.

PRO- Ma-

N B. Pag. 45. reg. 22. staat *Aertsbisdom van Ments*, leest *van Keulen*. Pag. 204 reg. 32. *in dato den 24 October* 1682, leest 1692.